നമോ തസ്സ ഭഗവതോ അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ

ഖുദ്ദകനികായേ

മഹാനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥാ

ഗന്ഥാരമ്ഭകഥാ

അവിജ്ജാലങ്ഗിം ഘാതേന്തോ, നന്ദിരാഗഞ്ച മൂലതോ;
ഭാവേന്തട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം, ഫുസി യോ അമതം പദം.

പാപുണിത്വാ ജിനോ ബോധിം, മിഗദായം വിഗാഹിയ;
ധമ്മചക്കം പവത്തേത്വാ, ഥേരം കോണ്ഡഞ്ഞമാദിതോ.

അട്ഠാരസന്നം കോടീനം, ബോധേസി താപസോ തഹിം;
വന്ദേഹം സിരസാ തഞ്ച, സബ്ബസത്താനമുത്തമം.

തഥാ ധമ്മുത്തമഞ്ചേവ, സങ്ഘഞ്ചാപി അനുത്തരം;
സംഖിത്തേന ഹി യോ വുത്തം, ധമ്മചക്കം വിഭാഗസോ.

സാരിപുത്തോ മഹാപഞ്ഞോ, സത്ഥുകപ്പോ ജിനത്രജോ;
ധമ്മചക്കം വിഭാജേത്വാ, മഹാനിദ്ദേസമബ്രവി;
പാഠോ വിസിട്ഠോ നിദ്ദേസോ, തംനാമവിസേസിതോ ച.

തം **സാരിപുത്തം** ജിനരാജപുത്തം, ഥേരം ഥിരാനേകഗുണാധിവാസം;
പഞ്ഞാപഭാവുഗ്ഗതചാരുകിത്തിം, സുനീചവുത്തിഞ്ച അഥോ നമിത്വാ.

ഖമാദയാദിയുത്തേന , യുത്തമുത്താദിവാദിനാ;
ബഹുസ്സുതേന ഥേരേന, ദേവേന അഭിയാചിതോ.

മഹാവിഹാരവാസീനം , സജ്ഝായമ്ഹി പതിട്ഠിതോ;
ഗഹേതബ്ബം ഗഹേത്വാന, പോരാണേസു വിനിച്ഛയം.

അവോക്കമേന്തോ സമയം സകഞ്ച, അനാമസന്തോ സമയം പരഞ്ച;
പുബ്ബോപദേസട്ഠകഥാനയഞ്ച, യഥാനുരൂപം ഉപസംഹരന്തോ.

ഞാണപ്പഭേദാവഹനസ്സ തസ്സ, യോഗീഹി നേകേഹി നിസേവിതസ്സ;
അത്ഥം അപുബ്ബം അനുവണ്ണയന്തോ, സുത്തഞ്ച യുത്തിഞ്ച
അനുക്കമേന്തോ.

ആരഭിസ്സം സമാസേന, **മഹാനിദ്ദേസവണ്ണനം**;
സദ്ധമ്മബഹുമാനേന, നാത്തുക്കംസനകമ്യതാ.

വക്ഖാമഹം അട്ഠകഥം ജനസ്സ, ഹിതായ സദ്ധമ്മചിരട്ഠിതത്ഥം;
സക്കച്ച **സദ്ധമ്മപജോതികം** തം, സുണാഥ ധാരേഥ ച സാധു സന്തോതി.

തത്ഥ **"പാഠോ വിസിട്ഠോ നിദ്ദേസോ, തംനാമവിസേസിതോ ചാ"**തി വുത്തത്താ ദുവിധോ പാഠോ - ബ്യഞ്ജനപാഠോ, അത്ഥപാഠോ ച. തേസു ബ്യഞ്ജനപാഠോ അക്ഖരപദബ്യഞ്ജനആകാരനിരുത്തിനിദ്ദേസവസേന ഛബ്ബിധോ. അത്ഥപാഠോ സങ്കാസനപകാസനവിവരണവിഭജനഉത്താനീകരണപഞ്ഞത്തിവസേന ഛബ്ബിധോ. തത്ഥ തീസു ദ്വാരേസു പരിസുദ്ധപയോഗഭാവേന വിസുദ്ധകരുണാനം ചിത്തേന പവത്തിതദേസനാ വാചാഹി അകഥിതത്താ അദേസിതത്താ അക്ഖരമിതി സഞ്ഞിതാ, തം പാരായനികബ്രാഹ്മണാനം മനസാ പുച്ഛിതപഞ്ഹാനം വസേന ഭഗവതാ രതനഘരേ നിസീദിത്വാ സമ്മസിതപട്ഠാനമഹാപകരണവസേന ച അക്ഖരം നാമാതി ഗഹേതബ്ബം.

അഥ വാ അപരിപുണ്ണം പദം അക്ഖരമിതി ഗഹേതബ്ബം "സട്ഠിവസ്സസഹസ്സാനീ"തി ഏവമാദീസു (പേ॰ വ॰ ൮൦൨; ജാ॰ ൧.൪.൫൪; നേത്തി॰ ൧൦൦) വിയ. ഏത്ഥ ഹി **സ**കാര **ന**കാര **സോ**കാരാദീനി അക്ഖരമിതി, ഏകക്ഖരം വാ പദം അക്ഖരമിതി ഏകേ. "യായം തണ്ഹാ പോനോഭവികാ"തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൧൪; വിഭ॰ ൨൦൩; മ॰ നി॰ ൩.൩൭൪; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) വിഭത്യന്തം അത്ഥജോതകം അക്ഖരപിണ്ഡം പദം. "നാമഞ്ച രൂപഞ്ചാ"തി ഏവമാദീസു (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൧൦൮; സു॰ നി॰ ൮൭൪; മഹാനി॰ ൧൦൭; ചൂളനി॰ അജിതമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൬൯; നേത്തി॰ ൪൪) ബഹുഅക്ഖരേഹി യുത്തം പദം നാമ. സംഖിത്തേന വുത്തം പദം വിഭാവേതി. പദേന അഭിഹിതം ബ്യഞ്ജയതി ബ്യത്തം പാകടം കരോതീതി ബ്യഞ്ജനം, വാക്യമേവ. "ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദാ"തി സങ്ഖേപേന കഥിതമത്ഥം. "കതമേ ചത്താരോ? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഛന്ദസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതി. വീരിയചിത്തവീമംസസമാധിപധാനസങ്ഖാരസമന്നാഗതം ഇദ്ധിപാദം ഭാവേതീ"തിആദീസു (വിഭ॰ ൪൩൧; സം॰ നി॰ ൫.൮൧൩; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൦൬; അ॰ നി॰ ൪.൨൭൬) പാകടകരണഭാവേന ബ്യഞ്ജനം നാമ. ബ്യഞ്ജനവിഭാഗപകാസോ ആകാരോ. "തത്ഥ കതമോ ഛന്ദോ? യോ ഛന്ദോ ഛന്ദികതാ കത്തുകമ്യതാ"തി ഏവമാദീസു (വിഭ॰ ൪൩൩) കഥിതബ്യഞ്ജനം അനേകവിധേന വിഭാഗകരണം ആകാരോ നാമ. ആകാരാഭിഹിതസ്സ നിബ്ബചനം നിരുത്തി. "ഫസ്സോ, വേദനാ"തി ഏവമാദീസു (ധ॰ സ॰ ൧) ആകാരേന കഥിതം "ഫുസതീതി ഫസ്സോ. വേദിയതീതി വേദനാ"തി നീഹരിത്വാ വചനം നിരുത്തി നാമ. നിബ്ബചനവിത്ഥാരോ നിസ്സേസതോ ദേസോതി നിദ്ദേസോ, വേദിയതീതി വേദനാതി നിബ്ബചനലദ്ധപദം "സുഖാ ദുക്ഖാ അദുക്ഖമസുഖാ, സുഖയതീതി സുഖാ, ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖാ, നേവ ദുക്ഖയതി ന സുഖയതീതി അദുക്ഖമസുഖാ"തി അത്ഥവിത്ഥാരോ നിരവസേസേന കഥിതത്താ നിദ്ദേസോ നാമ.

ഏവം ഛബ്ബിധാനി ബ്യഞ്ജനപദാനി ഞാനിത്വാ ച ഛസു അത്ഥപദേസു സങ്ഖേപതോ കാസനാ ദീപനാ സങ്കാസനാ, "മഞ്ഞമാനോ ഖോ, ഭിക്ഖു, ബദ്ധോ മാരസ്സ അമഞ്ഞമാനോ മുത്തോ പാപിമതോ"തി ഏവമാദീസു സങ്ഖേപേന അത്ഥദീപനാ സങ്കാസനാ നാമ. ഏസോ പന ഥേരോ "ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ഏവം സങ്ഖേപം കത്വാ വുത്തമത്ഥം 'അഞ്ഞാതം ഭഗവാ, അഞ്ഞാതം സുഗതാ'"തി കഥേതും സമത്ഥോ പടിവിജ്ഝി.

ഉപരി വത്തബ്ബമത്ഥം ആദിതോ കാസനാ ദീപനാ പകാസനാ, "സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്ത"ന്തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൫൪; സം॰ നി॰ ൪.൨൮) പച്ഛാ കഥിതബ്ബമത്ഥം പഠമവചനേന ദീപനാ പകാസനാ നാമ. ഏവം പഠമം ദീപിതം അത്ഥം പുന പാകടം കത്വാ ദീപനേന "കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, സബ്ബം ആദിത്തം? ചക്ഖും, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്തം, രൂപാ ആദിത്താ"തി ഏവമാദീസു (മഹാവ॰ ൫൪; സം॰ നി॰ ൪.൨൮) കഥിതേസു "തിക്ഖിന്ദ്രിയോ സങ്ഖേപേന വുത്തം പടിവിജ്ഝതീ"തി കഥിതത്താ ദ്വേ അത്ഥപദാനി തിക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ഉപകാരവസേന വുത്താനി.

സംഖിത്തസ്സ വിത്ഥാരാഭിധാനം സകിം വുത്തസ്സ ച പുനപി അഭിധാനം വിവരണം, "കുസലാ ധമ്മാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧) സങ്ഖേപേന നിക്ഖിത്തസ്സ. "കതമേ ധമ്മാ കുസലാ? യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧) നിദ്ദേസവസേന വിത്ഥാരണം വിത്ഥാരവസേന പുന കഥനം വിവരണം നാമ.

തം വിഭാഗകരണം വിഭജനം, "യസ്മിം സമയേ"തി (ധ॰ സ॰ ൧) വിവരിതേ കുസലേ ധമ്മേ "തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി, വേദനാ ഹോതീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧) വിഭാഗകരണം വിഭജനം നാമ. വിവരസ്സ വിത്ഥാരാഭിധാനേന വിഭത്തസ്സ ച ഉപമാഭിധാനേന പടിപാദനം ഉത്താനീകരണം, വിവരണേന വിവരിതത്ഥസ്സ "കതമോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഹോതി? യോ തസ്മിം സമയേ ഫസ്സോ ഫുസനാ സമ്ഫുസനാ"തി (ധ॰ സ॰ ൨) അതിവിവരിത്വാ കഥനഞ്ച വിഭജനേന വിഭത്തസ്സ "സേയ്യഥാപി, ഭിക്ഖവേ, ഗാവീ നിച്ചമ്മാ, ഏവമേവ ഖ്വാഹം, ഭിക്ഖവേ, ഫസ്സാഹാരോ ദട്ഠബ്ബോതി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൨.൬൩) ഏവമാദിഉപമാകഥനഞ്ച ഉത്താനീകരണം നാമ. ധമ്മം സുണന്താനം ധമ്മദേസനേന ചിത്തസ്സ അനേകവിധേന സോമനസ്സഉപ്പാദനഞ്ച അതിഖിണബുദ്ധീനം അനേകവിധേന ഞാണസ്സ തിഖിണഭാവകരണഞ്ച പഞ്ഞത്തി നാമ, തേസം സുണന്താനം തംചിത്തതോസനേന തംചിത്തനിസാമനേന ച പഞ്ഞായതീതി പഞ്ഞത്തി. തഥ ഭഗവാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസയതി, പദേഹി പകാസയതി, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരതി, ആകാരേഹി വിഭജതി, നിരുത്തീഹി ഉത്താനീകരോതി, നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞാപയതീതി. കിം വുത്തം ഹോതി? ബുദ്ധാ ഭഗവന്തോ ഏകച്ചേ വേനേയ്യേ ഏകസ്മിം ദേസനേ അക്ഖരേഹി അത്ഥസങ്കാസനം കരോന്തി...പേ॰... നിദ്ദേസേഹി അത്ഥപഞ്ഞാപനം കരോന്തീതി അയമേത്ഥ അധിപ്പായോ.

അഥ വാ അക്ഖരേഹി സങ്കാസയിത്വാ പദേഹി പകാസയതി, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരിത്വാ ആകാരേഹി വിഭജതി, നിരുത്തീഹി ഉത്താനീകത്വാ നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞാപയതി . കിം വുത്തം ഹോതി? ഏവരൂപേന ധമ്മദേസനേന ഏകച്ചേസു ഠാനേസു ഏകച്ചാനം വേനേയ്യാനം വിനയതീതി.

അഥ വാ അക്ഖരേഹി ഉഗ്ഘാടയിത്വാ പദേഹി പകാസേന്തോ വിനയതി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞും, ബ്യഞ്ജനേഹി വിവരിത്വാ ആകാരേഹി വിഭജന്തോ വിനയതി വിപഞ്ചിതഞ്ഞും, നിരുത്തീഹി ഉത്താനീകത്വാ നിദ്ദേസേഹി പഞ്ഞാപേന്തോ വിനയതി നേയ്യം. ഇതി വേനേയ്യവസേനപി യോജേതബ്ബമേവ.

അത്ഥതോ പനേത്ഥ കതമോ ബ്യഞ്ജനപാഠോ, കതമോ അത്ഥപാഠോതി? ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താനം ധമ്മം ദേസേന്താനം യോ അത്ഥാവഗമകോ സവിഞ്ഞത്തികസദ്ദോ, സോ ബ്യഞ്ജനപാഠോ . യോ തേന അഭിസമേതബ്ബോ ലക്ഖണരസാദിസഹിതോ ധമ്മോ, സോ അത്ഥപാഠോതി വേദിതബ്ബോ. പുനപി സന്ധായഭാസിതോ ബ്യഞ്ജനഭാസിതോ സാവസേസപാഠോ അനവസേസപാഠോ നീതോ നേയ്യോതി ഛബ്ബിധോ പാഠോ. തത്ഥ അനേകത്ഥവത്താ സന്ധായഭാസിതോ ''മാതരം പിതരം ഹന്ത്വാ, രാജാനോ ദ്വേ ച ഖത്തിയേ''തി ഏവമാദി (ധ. പ. ൨൯൪). ഏകത്ഥവത്താ ബ്യഞ്ജനഭാസിതോ 'മനോപുബ്ബങ്ഗമാ ധമ്മാ''തി ഏവമാദി (ധ. പ. ൧.൨; നേത്തി. ൮൯, ൯൨; പേടകോ. ൧൪). സാവസേസോ ''സബ്ബം, ഭിക്ഖവേ, ആദിത്ത''ന്തി ഏവമാദി (മഹാവ. ൫൪; സം. നി. ൪.൨൮). വിപരീതോ അനവസേസോ ''സബ്ബേ ധമ്മാ സബ്ബാകാരേന ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ഞാണമുഖേ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തീ''തി ഏവമാദി (മഹാനി. ൧൫൬; ചൂളനി. മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസോ ൮൫; പടി. മ. ൩.൫). യഥാ വചനം, തഥാ അവഗന്തബ്ബോ നീതോ ''അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ''തി ഏവമാദി. യുത്തിയാ അനുസ്സരിതബ്ബോ നേയ്യോ ''ഏകപുഗ്ഗലോ ഭിക്ഖവേ''തി ഏവമാദി (അം. നി. ൧.൧൭൦).

അത്ഥോ പന അനേകപ്പകാരോ പാഠത്ഥോ സഭാവത്ഥോ ഞായത്ഥോ പാഠാനുരൂപോ നപാഠാനുരൂപോ സാവസേസത്ഥോ നിരവസേസത്ഥോ നീതത്ഥോ നേയ്യത്ഥോ ഇച്ചാദി. തത്ഥ യോ അപ്പസ്സത്ഥസ്സ ഞാപനത്ഥമുച്ചാരിയതേ, സോ പാഠത്ഥോ ''സാത്ഥം സബ്യഞ്ജന''ന്തിആദീസു (പാരാ. ൧; ദീ. നി. ൧.൧൯൦) വിയ. രൂപാരൂപധമ്മാനം ലക്ഖണരസാദിസഭാവത്ഥോ ''സമ്മാദിട്ഠിം ഭാവേതീ''തിആദീസു (വിഭ. ൪൮൫; സം. നി. ൫.൩) വിയ. യോ ഞായമാനോ ഹിതായ സംവത്തതി, സോ ഞാതും അരഹതീതി ഞായത്ഥോ - ''അത്ഥവാദീ ധമ്മവാദീ''തിആദീസു (ദീ. നി. ൧.൯, ൧൯൪; ൩.൨൩൮; മ. നി. ൧.൪൧൧) വിയ. യഥാപാഠം ഭാസിതോ പാഠാനുരൂപോ ''ചക്ഖു , ഭിക്ഖവേ, പുരാണകമ്മ''ന്തി (സം. നി. ൪.൧൪൬) ഭഗവതാ വുത്തം. തസ്മാ ചക്ഖുമപി കമ്മന്തി. ബ്യഞ്ജനച്ഛായായ അത്ഥം പടിബാഹയമാനേന വുത്തോ അത്ഥോ നപാഠാനുരൂപോ, സോ പാഠതോ അനനുഞ്ഞാതോ അകതപടിക്ഖേപോ വിയുത്തോ. സോ ച സങ്ഗഹേതബ്ബമ്പി അസങ്ഗഹേത്വാ, പരിവജ്ജേതബ്ബമ്പി വാ കിഞ്ചി അപരിവജ്ജേത്വാ പരിസേസം കത്വാ വുത്തോ സാവസേസത്ഥോ ''ചക്ഖുഞ്ച പടിച്ച രൂപേ ച ഉപ്പജ്ജതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം (സം. നി. ൪.൬൦; മഹാനി. ൧൦൭). സബ്ബേ തസന്തി ദണ്ഡസ്സ, സബ്ബേ ഭായന്തി മച്ചുനോ''തിആദീസു (ധ. പ. ൧൨൯) വിയ. വിപരീതോ നിരവസേസത്ഥോ ''സന്ധാവിതം സംസരിതം മമഞ്ചേവ തുമ്ഹാകഞ്ച (ദീ. നി. ൨.൧൫൫; മഹാവ. ൨൮൭; നേത്തി. ൧൪). തത്ര, ഭിക്ഖവേ, കോ മന്താ കോ സദ്ധാതാ...പേ.... അഞ്ഞത്ര ദിട്ഠപദേഹീ''തിആദീസു (അം. നി. ൭.൬൬) വിയ. സദ്ദവസേനേവ വേദിതബ്ബോ നീതത്ഥോ ''രൂപാ സദ്ദാ രസാ ഗന്ധാ, ഫോട്ഠബ്ബാ ച മനോരമാ''തിആദീസു (സം. നി. ൧.൧൫൧, ൧൬൫; മഹാവ. ൩൩) വിയ. സമ്മുതിവസേന വേദിതബ്ബോ നേയ്യത്ഥോ ''ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, വലാഹകൂപമാ പുഗ്ഗലാ''തിആദീസു (അം. നി. ൪.൧൦൧-൧൦൨) വിയ. ഏവമിധ പാഠഞ്ച അത്ഥഞ്ച വിവരിത്വാ ഠിതോ അസംഹീരോ ഭവതി പരവാദീഹി ദീഘരത്തം തിത്ഥവാസേന.

ഇതി അസംഹീരഭാവേന യാവ ആഗമാധിഗമസമ്പദം, താവ വത്തും സക്കോതി. സങ്ഖേപവിത്ഥാരനയേന ഹേതുദാഹരണാദീഹി അവബോധയിതും സമത്ഥോ. ഏവംവിധോ അത്താനഞ്ച പരഞ്ച സോധേതും സമത്ഥഭാവേന ദുസ്സീല്യദിട്ഠിമലവിരഹിതത്താ സുചി. ദുസ്സീലോ ഹി അത്താനം ഉപഹനതി, തേന നാദേയ്യവാചോ ച ഭവതി സബ്യ്യോഹാരമാനോ ഇധ നിച്ചാതുരോ വേജ്ജോവ. ദുദ്ദിട്ഠി പരം ഉപഹനതി, നാവസ്സയോ ച ഭവതി വാളഗഹാകുലോ ഇവ കമലസണ്ഡോ. ഉഭയവിപന്നോ പന സബ്ബഥാപി അനുപാസനീയോ ഭവതി ഗൂഥഗതമിവ ഛവാലാതം ഗൂഥഗതോ വിയ ച കണ്ഹസപ്പോ. ഉഭയസമ്പന്നോ പന സബ്ബഥാപി ഉപാസനീയോ സേവിതബ്ബോ ച വിഞ്ഞൂഹി, നിരുപദ്ദവോ ഇവ രതനാകരോ, ഏവം ഭൂതോ ഏവം അമച്ഛരോ അഹീനാചരിയമുട്ഠി.
സുത്തസുത്താനുലോമആചരിയവാദഅത്തനോമതിസങ്ഖാതാനഞ്ച ചതുന്നം അപരിച്ചാഗീ, തേസം വസേന ബ്യാഖ്യാതോ.

> ''ഏകംസവചനം ഏകം, വിഭജ്ജവചനം പദം;
> തതിയം പടിപുച്ഛേയ്യ, ചതുത്ഥം പന ഠാപയേ''തി.

ഏതേസം വാ അപരിച്ചാഗീ. തതോ ഏവ സോതൂനം ഹിതേ നിയുത്തത്താ നേസം അവബോധനം പതി അകിലാസു ഭവതീതി. ആഹ ചേത്ഥ -

> ''പാഠത്ഥവിദസംഹീരോ, വത്താ സുചി അമച്ഛരോ;
> ചതുന്നം അപരിച്ചാഗീ, ദേസകസ്സ ഹിതാന്വിതോ''തി.

ഏത്ഥ **ദേസകസ്സാ**തി ദേസകോ അസ്സ, ഭവേയ്യാതി അത്ഥോ. **ഹിതാന്വിതോ**തി ഹിതേ അനുഗതോ ഹിതചിത്തോ. സോ ഏസോ സുചിത്താ പിയോ, ചതുന്നം അപരിച്ചാഗിത്താ ഗരു, അസംഹീരത്താ ഭാവനീയോ, ദേസകത്താ വത്താ, ഹിതാന്വിതത്താ വചനക്ഖമോ, പാഠത്ഥവിദത്താ ഗമ്ഭീരകഥം കത്താ, അമച്ഛരത്താ ന ചാട്ഠാനേ നിയോജകോ ഇതി -

> ''പിയോ ഗരു ഭാവനീയോ, വത്താ ച വചനക്ഖമോ;
> ഗമ്ഭീരഞ്ച കഥം കത്താ, നോ ചാട്ഠാനേ നിയോജകോ''തി. (അ॰ നി॰ ൭.൩൭; നേത്തി॰ ൧൧൩);

> ''അഭിഹിതോ ദേസകോ സോ, താവ ദാനി അഭിധീയതേ''.

തത്ഥ ധമ്മഗരുത്താ കഥം ന പരിഭവതി, ആചരിയഗരുത്താ കഥികം ന പരിഭവതി, സദ്ധാപഞ്ഞാദിഗുണപടിമണ്ഡിതത്താ അത്താനം ന പരിഭവതി, അസഠാമായാവിത്താ അമതാഭിമുഖത്താ ച അവിക്ഖിത്തചിത്തോ ഭവതി, സുമേധത്താ യോനിസോ മനസി കരോതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> ''പഞ്ചഹി, ഭിക്ഖവേ, ധമ്മേഹി സമന്നാഗതോ സുണന്തോ സദ്ധമ്മം ഭബ്ബോ നിയാമം ഓക്കമിതും കുസലേസു ധമ്മേസു സമ്മത്തം. കതമേഹി പഞ്ചഹി? ന കഥം പരിഭോതി, ന കഥികം പരിഭോതി, ന അത്താനം പരിഭോതി, അവിക്ഖിത്തചിത്തോ ധമ്മം സുണാതി ഏകഗ്ഗചിത്തോ, യോനിസോ മനസി കരോതീ''തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൫൧).

തംലക്ഖണപ്പത്തത്താ ഭാവനം ഭജതീതി. ആഹ ചേത്ഥ -

> “ധമ്മാചരിയഗരു സദ്ധാപഞ്ഞാദിഗുണമണ്ഡിതോ;
> അസഠാമായാവികസ്സ, സുമേധോ അമതാഭിമുഖോ”. -

ഇതി വത്താ ച സോതാ ച.

ഏവം വുത്തപ്പകാരം ബ്യഞ്ജനഞ്ച അത്ഥഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി യോ അതിഅഗ്ഗം കത്വാ കഥിതത്താ മഹാസമുദ്ദമഹാപഥവീ വിയ മഹാ ച സോ നിദ്ദേസോ ചാതി മഹാനിദ്ദേസോ, തം **മഹാനിദ്ദേസം** വണ്ണയിസ്സാമി.

തദേതം മഹാനിദ്ദേസം അത്ഥസമ്പന്നം ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം ഗമ്ഭീരം ഗമ്ഭീരത്ഥം ലോകുത്തരപ്പകാസകം സുഞ്ഞതപ്പടിസംയുത്തം പടിപത്തിമഗ്ഗഫലവിസേസസാധനം പടിപത്തിപടിപക്ഖപടിസേധനം യോഗാവചരാനം ഞാണവരരതനാകരഭൂതം ധമ്മകഥികാനം ധമ്മകഥാവിലാസവിസേസഹേതുഭൂതം സംസാരഭീരുകാനം ദുക്ഖനിസ്സരണതദുപായദസ്സനേന അസ്സാസജനനത്ഥം തപ്പടിപക്ഖനാസനത്ഥഞ്ച ഗമ്ഭീരത്ഥാനഞ്ച അനേകേസം സുത്തന്തപദാനം അത്ഥവിവരണേന സുജനഹദയപരിതോസജനനത്ഥം, തഥാഗതേന അരഹതാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധേന സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതസബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണമഹാദീപോഭാസേന സകലജനവിത്ഥതമഹാകരുണാസിനേഹേന വേനേയ്യജനഹദയഗതകിലേസന്ധകാരവിധമനത്ഥം സമുജ്ജലിതസ്സ സദ്ധമ്മമഹാപദീപസ്സ തദധിപ്പായവികാസനസിനേഹപരിസേകേന പഞ്ചവസ്സസഹസ്സമതിചിരസമുജ്ജലനമിച്ഛതാ ലോകാനുകമ്പകേന സത്ഥുകപ്പേന ധമ്മരാജസ്സ ധമ്മസേനാപതിനാ ആയസ്മതാ സാരിപുത്തത്ഥേരേന ഭാസിതം സുത്വാ ആയസ്മാ ആനന്ദോ പഠമമഹാസങ്ഗീതികാലേ യഥാസുതമേവ സങ്ഗഹം ആരോപേസി.

സോ പനേസ വിനയപിടകം സുത്തന്തപിടകം അഭിധമ്മപിടകന്തി തീസു പിടകേസു സുത്തന്തപിടകപരിയാപന്നോ, ദീഘനികായോ മജ്ഝിമനികായോ സംയുത്തനികായോ അങ്ഗുത്തരനികായോ ഖുദ്ദകനികായോതി പഞ്ചസു മഹാനികായേസു ഖുദ്ദകമഹാനികായപരിയാപന്നോ, സുത്തം ഗേയ്യം വേയ്യാകരണം ഗാഥാ ഉദാനം ഇതിവുത്തകം ജാതകം അബ്ഭുതധമ്മം വേദല്ലന്തി നവസു സത്ഥുസാസനങ്ഗേസു യഥാസമ്ഭവം ഗാഥങ്ഗവേയ്യാകരണങ്ഗദ്വയസങ്ഗഹിതോ.

> “ദ്വാസീതി ബുദ്ധതോ ഗണ്ഹിം, ദ്വേസഹസ്സാനി ഭിക്ഖുതോ;
> ചതുരാസീതി സഹസ്സാനി, യേ മേ ധമ്മാ പവത്തിനോ”തി. (ഥേരഗാ॰ ൧൦൨൭) -

ധമ്മഭണ്ഡാഗാരികത്ഥേരേന പഞ്ചസു ഠാനേസു ഏതദഗ്ഗം ആരോപിതേന പടിഞ്ഞാതാനം ചതുരാസീതിയാ ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സാനം ഭിക്ഖുതോ ഗഹിതേസു ദ്വീസു ധമ്മക്ഖന്ധസഹസ്സേസു അനേകസതധമ്മക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതോ. തസ്സ ദ്വേ വഗ്ഗാ അട്ഠകവഗ്ഗോ പാരായനവഗ്ഗോ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തഞ്ച, ഏകേകസ്മിം വഗ്ഗേ സോളസ സോളസ കത്വാ ഖഗ്ഗവിസാണസുത്തഞ്ചാതി തേത്തിംസ സുത്താനി കാമസുത്താദിഖഗ്ഗവിസാണസുത്തപരിയോസാനാനി .

ഏവം അനേകധാ വവത്ഥാപിതസ്സ ഇമസ്സ മഹാനിദ്ദേസസ്സ അനുപുബ്ബപദത്ഥവണ്ണനം കരിസ്സാമി. അയഞ്ഹി മഹാനിദ്ദേസോ പാഠതോ അത്ഥതോ ച ഉദ്ദിസന്തേന നിദ്ദിസന്തേന ച സക്കച്ചം ഉദ്ദിസിതബ്ബോ നിദ്ദിസിതബ്ബോ ച, ഉഗ്ഗണ്ഹന്തേനാപി സക്കച്ചം ഉഗ്ഗണ്ഹിതബ്ബോ ധാരേതബ്ബോ ച. തം കിസ്സ ഹേതു? ഗമ്ഭീരത്താ ഇമസ്സ മഹാനിദ്ദേസസ്സ ലോകഹിതായ ലോകേ ചിരട്ഠിതത്ഥന്തി.

൧. അട്ഠകവഗ്ഗോ

൧. കാമസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

തത്ഥ കാമസുത്തം ആദി. തസ്മിമ്പി “കാമം കാമയമാനസ്സാ”തി ഗാഥാ ആദി. സാ ഉദ്ദേസനിദ്ദേസപടിനിദ്ദേസവസേന തിധാ ഠിതാ. “കാമം കാമയമാനസ്സാ”തി ഏവമാദി ഉദ്ദേസോ. “കാമാതി ഉദ്ദാനതോ ദ്വേ കാമാ - വത്ഥുകാമാ ച കിലേസകാമാ ചാ”തി നിദ്ദേസോ. “കതമേ വത്ഥുകാമാ? മനാപികാ രൂപാ”തി ഏവമാദി പടിനിദ്ദേസോ.

൧. തത്ഥ **കാമ**ന്തി മനാപിയരൂപാദിതേഭൂമകധമ്മസങ്ഖാതം വത്ഥുകാമം. **കാമയമാനസ്സാ**തി ഇച്ഛമാനസ്സ. **തസ്സ ചേതം സമിജ്ഝതീ**തി തസ്സ കാമയമാനസ്സ സത്തസ്സ തം കാമസങ്ഖാതം വത്ഥു സമിജ്ഝതി ചേ, സചേ സോ തം ലഭതീതി വുത്തം ഹോതി. **അദ്ധാ പീതിമനോ ഹോതീ**തി ഏകംസം തുട്ഠചിത്തോ ഹോതി. **ലദ്ധാ**തി ലഭിത്വാ. **മച്ചോ**തി സത്തോ. **യദിച്ഛതീ**തി യം ഇച്ഛതി. ഇദം പന സങ്ഖേപതോ പദത്ഥസമ്ബന്ധമത്തമേവ, വിത്ഥാരോ പന ഉപരി പാളിയം ആഗതനയേനേവ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ച ഇമസ്മിം, ഏവം ഇതോ പരം സബ്ബേസുപീതി.

കാമാതി ഉദ്ദിസിതബ്ബപദം. **ഉദ്ദാനതോ**തി നിദ്ദിസിതബ്ബപദം. **ഉദ്ദാനതോ**തി വഗ്ഗവസേന “മച്ഛുദ്ദാനം കിനേയ്യാ”തി ആദീസു വിയ. അഥ വാ ഉപരൂപരി ദാനതോ ഉദ്ദാനം, ഉദ്ധം ഉദ്ധം സോധനതോ ബ്യവദാനട്ഠേന വോദാനം വിയ. വിത്ഥാരകരണഭാവേന വാ. കാമാ ഇതി പാഠസേസം കത്വാ വത്തബ്ബം. **ദ്വേ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ , ന ഏകം, ന തയോ. **വത്ഥുകാമാ ചാ**തി മനാപിയരൂപാദിവത്ഥുകാമാ ച. ഉപതാപനട്ഠേന വിബാധനട്ഠേന ച **കിലേസകാമാ ച**. തേസു വത്ഥുകാമോ പരിഞ്ഞേയ്യോ, കിലേസകാമോ പഹാതബ്ബോ. തത്ഥ വത്ഥുകാമോ കിലേസകാമേന പത്ഥയിതബ്ബോതി കാമീയതീതി കാമോ. കിലേസകാമോ വത്ഥുകാമാനം പച്ചാസീസനസ്സ കാരണഭാവേന കാമീയതേ അനേനാതി കാമോ. തത്ഥ രൂപാദിക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതോ വത്ഥുകാമോ, സങ്ഖാരക്ഖന്ധേ സങ്ഗഹിതോ കിലേസകാമോ. ഛഹി വിഞ്ഞാണേഹി വിജാനിതബ്ബോ വത്ഥുകാമോ, മനോവിഞ്ഞാണേന ജാനിതബ്ബോ കിലേസകാമോ. കിലേസാനം പതിട്ഠട്ഠേന കാരണട്ഠേന ആരമ്മണട്ഠേന ച വത്ഥുകാമോ.

> “നേതേ കാമാ യാനി ചിത്രാനി ലോകേ, സങ്കപ്പരാഗോ പുരിസസ്സ കാമോ;
> തിട്ഠന്തി ചിത്രാനി തഥേവ ലോകേ, അഥേത്ഥ ധീരാ വിനയന്തി ഛന്ദ”ന്തി. (അം॰ നി॰ ൬.൬൩);

നന്ദമാണവക- (ധ॰ പ॰ അട്ഠ॰ ൧.൬൯ ഉപ്പലവണ്ണത്ഥേരീവത്ഥു) സോരേയ്യസേട്ഠിപുത്താദീനം (ധ॰ പ॰ ൪൩) വത്ഥൂനി ചേത്ഥ നിദസ്സനം. കിലേസകാമോ താപനട്ഠേന ബാധനട്ഠേന ച സയം കാമേതീതി കാമോ. വുത്തമ്പി ചേതം “രത്തോ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, രാഗേന അഭിഭൂതോ പരിയാദിന്നചിത്തോ അത്തബ്യാബാധായപി ചേതേതി, പരബ്യാബാധായപി ചേതേതി, ഉഭയബ്യാബാധായപി ചേതേതീ”തി ച “രത്തോ ഖോ, ബ്രാഹ്മണ, പാണമ്പി ഹനതി, അദിന്നമ്പി ആദിയതി, പരദാരമ്പി ഗച്ഛതി, മുസാപി ഭണതീ”തി (അം॰ നി॰ ൩.൫൫) ച ഏവമാദി നിദസ്സനം.

തമേവ പടിനിദ്ദേസവസേന വിത്ഥാരേത്വാ വത്ഥുകാമോ - **“കതമേ വത്ഥുകാമാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കതമേ**തി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. പഞ്ചവിധാ ഹി പുച്ഛാ, താസം വിഭാഗോ ഉപരി പാളിയംയേവ ആവി ഭവിസ്സതി. താസു അയം കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. തത്ഥ **മനാപികാ**തി മനം അപ്പായന്തി വഡ്ഢേന്തീതി മനാപാ, മനാപാ ഏവ മനാപികാ. **രൂപാ**തി കമ്മചിത്തഉതുആഹാരസമുട്ഠാനവസേന ചതുസമുട്ഠാനികാ രൂപാരമ്മണാ. രൂപയന്തീതി രൂപാ, വണ്ണവികാരം ആപജ്ജമാനാ ഹദയങ്ഗതഭാവം പകാസേന്തീതി അത്ഥോ.

തത്ഥ കേനട്ഠേന രൂപന്തി? രുപ്പനട്ഠേന. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> “കിഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, രൂപം വദേഥ? രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ ‘രൂപ’ന്തി വുച്ചതി. കേന രുപ്പതി? സീതേനപി രുപ്പതി, ഉണ്ഹേനപി രുപ്പതി, ജിഘച്ഛായപി

രുപ്പതി, പിപാസായപി രുപ്പതി, ഡംസമകസവാതാതപസരീസപസമ്ഫസ്സേനപി രുപ്പതി. രുപ്പതീതി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, തസ്മാ 'രൂപ'ന്തി വുച്ചതീ"തി (സം॰ നി॰ ൩.൭൯).

തത്ഥ **രുപ്പതീ**തി കുപ്പതി ഘട്ടീയതി പീളീയതി, ഭിജ്ജതീതി അത്ഥോ. **സീതേന** താവ **രുപ്പനം** ലോകന്തരികനിരയേ പാകടം. മഹിംസകരട്ഠാദീസുപി ഹിമപാതസീതലേസു പദേസേസു ഏതം പാകടമേവ. തത്ഥ ഹി സത്താ സീതേന ഭിന്നഛിന്നസരീരാ ജീവിതക്ഖയമ്പി പാപുണന്തി.

ഉണ്ഹേന രുപ്പനം അവീചിമഹാനിരയേ പാകടം. തത്ഥ ഹി തത്തായ ലോഹപഥവിയാ നിപജ്ജാപേത്വാ പഞ്ചവിധബന്ധനാദികരണകാലേ സത്താ മഹാദുക്ഖം അനുഭവന്തി.

ജിഘച്ഛായ രുപ്പനം പേത്തിവിസയേ ചേവ ദുബ്ഭിക്ഖകാലേ ച പാകടം. പേത്തിവിസയസ്മിഞ്ഹി സത്താ ദ്വേ തീണി ബുദ്ധന്തരാനി കിഞ്ചിദേവ ആമിസം ഹത്ഥേന ഗഹേത്വാ മുഖേ പക്ഖിപന്താ നാമ ന ഹോന്തി, അന്തോഉദരം ആദിത്തസുസിരരുക്ഖോ വിയ ഹോതി. ദുബ്ഭിക്ഖേ കഞ്ജികമത്തമ്പി അലഭിത്വാ മരണസത്താനം പമാണം നത്ഥി.

പിപാസായ രുപ്പനം കാലകഞ്ജികാദീസു പാകടം. തത്ഥ ഹി സത്താ ദ്വേ തീണി ബുദ്ധന്തരാനി ഹദയതേമനമത്തം വാ ജിവ്ഹാതേമനമത്തം വാ ഉദകബിന്ദുമ്പി ലദ്ധും ന സക്കോന്തി. "പാനീയം പിവിസ്സാമാ"തി നദിം ഗതാനം ജലം വാലുകാതലം സമ്പജ്ജതി. മഹാസമുദ്ദം പക്ഖന്താനമ്പി സമുദ്ദോ പിട്ഠിപാസാണോയേവ ഹോതി. തേ സുസ്സന്താ ബലവദുക്ഖപീളിതാ വിരവന്തി. **ഡംസാദീഹി രുപ്പനം** ഡംസമക്ഖികാദിബഹുലേസു പദേസേസു പാകടം. തം പന - "കതമം തം രൂപം സനിദസ്സനം? സപ്പടിഘ"ന്തി ആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ (ധ॰ സം॰ ൬൫൧, ൬൫൫) വിത്ഥാരിതമേവ.

സപ്പന്തീതി **സദ്ദാ,** ഉദാഹരീയന്തീതി അത്ഥോ. ഉതുചിത്തവസേന ദ്വിസമുട്ഠാനികാ സദ്ദാ. ഗന്ധയന്തീതി **ഗന്ധാ,** അത്തനോ വത്ഥൂനി സൂചയന്തീതി അത്ഥോ. രസന്തി തേ സത്താതി **രസാ,** അസ്സാദേന്തീതി അത്ഥോ. ഫുസീയന്തീതി **ഫോട്ഠബ്ബാ** . ഏതേ ഗന്ധാദയോ ചതുസമുട്ഠാനികാവ . തേസം വിഭാഗോ അഭിധമ്മേ (ധ॰ സം॰ ൬൨൨-൬൨൪) വിത്ഥാരിതോയേവ.

തമേവത്ഥം വിത്ഥാരവസേന ദസ്സേന്തോ **"അത്ഥരണാ പാവുരണാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ അത്ഥരിത്വാ നിപജ്ജിയന്തീതി **അത്ഥരണാ**. സരീരം വേഠേത്വാ പാരുപീയന്തീതി **പാവുരണാ**. അന്തോജാതാദയോ ചത്താരോ ദാസീ ച ദാസോ ച **ദാസിദാസാ. ഖേത്തം** നാമ യസ്മിം പുബ്ബണ്ണം രുഹതി. **വത്ഥു** നാമ യസ്മിം അപരണ്ണം രുഹതി. യത്ഥ വാ ഉഭയമ്പി രുഹതി, തം ഖേത്തം. തദത്ഥായ കതഭൂമിഭാഗോ വത്ഥു. ഖേത്തവത്ഥുസീസേന ചേത്ഥ വാപീതളാകാദീനിപി സങ്ഗഹിതാനി. **ഹിരഞ്ഞ**ന്തി കഹാപണോ. **സുവണ്ണ**ന്തി ജാതരൂപം. തേസം ഗഹണേന ലോഹമാസകോ ജതുമാസകോ ദാരുമാസകോതി സബ്ബേപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. **ഗാമനിഗമരാജധാനിയോ**തി ഏകകുടികാദി **ഗാമോ**. ആപണയുത്തോ **നിഗമോ**. ഏകസ്സ രഞ്ഞോ ആണാപവത്തിട്ഠാനം **രാജധാനീ. രട്ഠ**ന്തി ജനപദേകദേസം. **ജനപദോ**തി കാസികോസലാദിജനപദോ. **കോസോ**തി ചതുബ്ബിധോ കോസോ - ഹത്ഥീ അസ്സോ രഥോ പത്തി. **കോട്ഠാഗാര**ന്തി തിവിധം കോട്ഠാഗാരം - ധനകോട്ഠാഗാരം ധഞ്ഞകോട്ഠാഗാരം വത്ഥകോട്ഠാഗാരം. **യം കിഞ്ചീ**തി അനവസേസപരിയാദാനവചനം. **രജനീയ**ന്തി രഞ്ജേതും യുത്തട്ഠേന.

ഇതോ പരം തികവസേന ദസ്സേതും അതീതത്തികഅജ്ഝത്തത്തികഹീനത്തികഓകാസത്തികസംയോഗത്തികകാമാവചരത്തികവസേന ഛത്തികേ ആഹ. തത്ഥ അതീതത്തികേ താവ അത്തനോ സഭാവം ഉപ്പാദാദിക്ഖണം വാ പത്വാ അതിക്കന്താതി **അതീതാ**. തദുഭയമ്പി ന ആഗതാതി **അനാഗതാ**. തം തം കാരണം പടിച്ച ഉപ്പന്നാതി **പച്ചുപ്പന്നാ**. ഇദം ഭവേന പരിച്ഛന്നം. പടിസന്ധിതോ ഹി പട്ഠായ അതീതഭവേസു നിബ്ബത്താ അനന്തരഭവേ വാ നിബ്ബത്താ ഹോന്തു കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേ വാ, സബ്ബേ അതീതായേവ നാമ. ചുതിതോ പട്ഠായ അനാഗതഭവേസു നിബ്ബത്തനകാ കാമാ അനന്തരഭവേ വാ നിബ്ബത്തന്തു

കപ്പകോടിസതസഹസ്സമത്ഥകേ വാ, സബ്ബേ അനാഗതായേവ നാമ. ചുതിപടിസന്ധിഅന്തരേ പവത്താ കാമാ പച്ചുപ്പന്നാ നാമ.

അജ്ഝത്തത്തികേ "ഏവം പവത്തമാനാ മയം അത്താതി ഗഹണം ഗമിസ്സാമാ"തി ഇമിനാ വിയ അധിപ്പായേന അത്താനം അധികാരം കത്വാ പവത്താ അത്തനോ സന്താനേ പവത്താ പാടിപുഗ്ഗലികാ കാമാ **അജ്ഝത്താ കാമാ** നാമ. തതോ ബഹിഭൂതാ പന ഇന്ദ്രിയബദ്ധാ വാ അനിന്ദ്രിയബദ്ധാ വാ **ബഹിദ്ധാ** നാമ. തതിയപദം തദുഭയവസേന വുത്തം.

ഹീനത്തികേ **ഹീനാ**തി ലാമകാ. **മജ്ഝിമാ**തി ഹീനപണീതാനം മജ്ഝേ ഭവാതി മജ്ഝിമാ. അവസേസാ ഉത്തമട്ഠേന **പണീതാ**. അപി ച ഉപാദായുപാദായ ഹീനമജ്ഝിമപണീതതാ വേദിതബ്ബാ. നേരയികാനഞ്ഹി കാമാ കോടിപ്പത്താ ഹീനാ നാമ. തേ ഉപാദായ തിരച്ഛാനേസു നാഗസുപണ്ണാനം കാമാ പണീതാ നാമ. സേസതിരച്ഛാനഗതാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി കാമാ ഹീനാ. തേ ഉപാദായ മഹേസക്ഖപേതാനം കാമാ പണീതാ നാമ. അവസേസാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ ജാനപദാനം കാമാ പണീതാ നാമ. പച്ചന്തവാസീനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ ഗാമഭോജകാനം കാമാ പണീതാ നാമ. തേസം പരിചാരികാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ ജനപദസാമികാനം കാമാ പണീതാ നാമ. തേസം പരിചാരികാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ പദേസരാജൂനം കാമാ പണീതാ നാമ. തേസം അമച്ചാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ ചക്കവത്തിരഞ്ഞോ കാമാ പണീതാ നാമ. തസ്സ അമച്ചാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തസ്സാപി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ ഭുമ്മദേവാനം കാമാ പണീതാ നാമ. തേസം പരിചാരികാനം ദേവാനം കാമാ മജ്ഝിമാ നാമ. തേസമ്പി ഹീനാ. തേ ഉപാദായ ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവാനം കാമാ പണീതാതിആദിനാ നയേന യാവ അകനിട്ഠദേവാനം കാമാ മത്ഥകപ്പത്താ പണീതാ നാമ. ഏവം ഉപാദായുപാദായ ഹീനമജ്ഝിമപണീതതാ വേദിതബ്ബാ.

ഓകാസത്തികേ **ആപായികാ കാമാ**തി അവഡ്ഢിസങ്ഖാതേസു അപഗതഅയേസു ചതൂസു അപായേസു നിബ്ബത്തകാമാ **ആപായികാ**. മനുസ്സേസു നിബ്ബത്തകാമാ **മാനുസികാ**. ദേവേസു നിബ്ബത്തകാമാ **ദിബ്ബാ**.

സംയോഗത്തികേ പച്ചുപട്ഠിതാനം കാമാനം പരിഭുഞ്ജനതോ ഠപേത്വാ നേരയികേ സേസഅപായസത്താനം മനുസ്സാനം ചാതുമഹാരാജികേ ദേവേ ഉപാദായ യാവ തുസിതകായികാനഞ്ച ദേവാനം കാമാ **പച്ചുപട്ഠിതാ കാമാ** നാമ. പകതിപടിയത്താരമ്മണതോ അതിരേകേന രമിതുകാമതാകാലേ യഥാരുചിതം ആരമ്മണം നിമ്മിനിത്വാ നിമ്മിനിത്വാ രമന്തീതി നിമ്മാനരതീനം ദേവാനം കാമാ **നിമ്മിതാ കാമാ** നാമ. അത്തനോ അജ്ഝാസയം ഞത്വാ പരേഹി നിമ്മിതേ ആരമ്മണേ സേവന്തീതി പരനിമ്മിതവസവത്തീനം കാമാ **പരനിമ്മിതാ കാമാ** നാമ. **പരിഗ്ഗഹിതാ**തി "മയ്ഹം ഏത"ന്തി ഗഹിതാ കാമാ. **അപരിഗ്ഗഹിതാ**തി തഥാ അപരിഗ്ഗഹിതാ ഉത്തരകുരുകാനം കാമാ. **മമായിതാ**തി തണ്ഹാവസേന "മമ ഏത"ന്തി ഗഹിതാ. **അമമായിതാ**തി വുത്തപടിപക്ഖാ.

സബ്ബേപി കാമാവചരാ ധമ്മാതി "ഹേട്ഠതോ അവീചിനിരയം പരിയന്തം കരിത്വാ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൨൮൭) നയേന വുത്തേസു കാമാവചരധമ്മേസു പരിയാപന്നാ. തത്രായം വചനത്ഥോ - ഉദ്ദാനതോ ദ്വേ കാമാ, വത്ഥുകാമോ ച കിലേസകാമോ ചാതി. തത്ഥ കിലേസകാമോ അത്ഥതോ ഛന്ദരാഗോ. വത്ഥുകാമോ തേഭൂമകം വട്ടം. കിലേസകാമോ ചേത്ഥ കാമേതീതി കാമോ. ഇതരോ കാമീയതീതി. യസ്മിം പന പദേസേ ദുവിധോപേസോ കാമോ പവത്തിവസേന അവചരതി, സോ ചതുന്നം അപായാനം മനുസ്സാനം ഛന്നഞ്ച ദേവലോകാനം വസേന ഏകാദസവിധോ പദേസോ കാമോ ഏത്ഥ അവചരതീതി കാമാവചരോ. തത്ഥ പരിയാപന്നധമ്മേ സന്ധായ "സബ്ബേപി കാമാവചരാ ധമ്മാ"തി വുത്തം. അത്തനോ സഭാവം ധാരേന്തീതി ധമ്മാ. **രൂപാവചരാ ധമ്മാ**തി "ഹേട്ഠതോ ബ്രഹ്മലോകം പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ അകനിട്ഠേ ദേവേ അന്തോകരിത്വാ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൨൮൯) നയേന വുത്താനം രൂപാവചരധമ്മാനം

വസേന സബ്ബേപി ധമ്മാ രൂപാവചരാ. **അരൂപാവചരാ ധമ്മാ**തി "ഹേട്ഠതോ ആകാസാനഞ്ചായതനുപഗേ ദേവേ പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനുപഗേ ദേവേ അന്തോകരിത്വാ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൧൨൮൧) നയേന വുത്താ സബ്ബേപി അരൂപാവചരാ ധമ്മാ . തത്ഥ രൂപേ അവചരന്തീതി രൂപാവചരാ. അരൂപേ അവചരന്തീതി അരൂപാവചരാ. **തണ്ഹാവത്ഥുകാ**തി പതിട്ഠട്ഠേന കാരണട്ഠേന ച തണ്ഹായ വത്ഥുഭൂതാ. **തണ്ഹാരമ്മണാ**തി തണ്ഹാപവത്തിവസേന തണ്ഹായ ആരമ്മണഭൂതാ. **കാമനീയട്ഠേനാ**തി പച്ചാസീസിതബ്ബട്ഠേന. **രജനീയട്ഠേനാ**തി രഞ്ജേതും യുത്തട്ഠേന. **മദനീയട്ഠേനാ**തി കുലമദാദിമദം ഉപ്പാദനീയട്ഠേന.

തത്ഥ "കതമേ വത്ഥുകാമാ? മനാപികാ രൂപാ"തിആദിം കത്വാ "യം കിഞ്ചി രജനീയം വത്ഥൂ"തി പരിയോസാനം സവിഞ്ഞാണകഅവിഞ്ഞാണകവസേന വുത്തം. അവസേസം ഏകചതുക്കാദികഛത്തികന്തി വേദിതബ്ബം.

ഏവം വത്ഥുകാമം ദസ്സേത്വാ കിലേസകാമം ദസ്സേതും **"കതമേ കിലേസകാമാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഛന്ദോ**തി ദുബ്ബലരാഗോ. **രാഗോ**തി തതോ ബലവതരോ . ഉപരി തയോപി രാഗാ ഇമേഹി ബലവതരാ. **കാമേസൂ**തി പഞ്ചസു കാമഗുണേസു. **കാമച്ഛന്ദോ**തി കാമസങ്ഖാതോ ഛന്ദോ, ന കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ, ന ധമ്മച്ഛന്ദോ. കാമനവസേന രജ്ജനവസേന ച കാമോയേവ രാഗോ **കാമരാഗോ**. കാമനവസേന നന്ദനവസേന ച കാമോയേവ നന്ദീ **കാമനന്ദീ**. ഏവം സബ്ബത്ഥ കാമത്ഥം വിദിത്വാ തണ്ഹായനട്ഠേന **കാമതണ്ഹാ**. സിനേഹനട്ഠേന **കാമസ്നേഹോ**. പരിഡയ്ഹനട്ഠേന **കാമപരിളാഹോ**. മുച്ഛനട്ഠേന **കാമമുച്ഛാ**. ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠാപനട്ഠേന **കാമജ്ഝോസാനം.** വട്ടസ്മിം ഓഘേഹി ഓസീദാപേതീതി **കാമോഘോ**. വട്ടസ്മിം യോജേതീതി **കാമയോഗോ.** ദള്ഹവസേന തണ്ഹാദിട്ഠിഗ്ഗഹണം **ഉപാദാനം**. ചിത്തം നീവരതി പരിയോനന്ധതീതി **നീവരണം.**

അദ്ദസന്തി അദ്ദക്ഖിം. **കാമാ**തി ആലപനം. **തേ**തി തവ. **മൂലന്തി** പതിട്ഠം. **സങ്കപ്പാ**തി പരികപ്പേന. **ന തം സങ്കപ്പയിസ്സാമീ**തി തം പരികപ്പനം ന കരിസ്സാമി. **ന ഹോഹിസീ**തി ന ഭവിസ്സസി.

ഇച്ഛമാനസ്സാതി പച്ചാസീസന്തസ്സ. **സാദിയമാനസ്സാ**തി അസ്സാദിയമാനസ്സ. **പത്ഥയമാനസ്സാ**തി പത്ഥനം ഉപ്പാദേന്തസ്സ. **പിഹയമാനസ്സാ**തി പാപുണിതും ഇച്ഛം ഉപ്പാദേന്തസ്സ. **അഭിജപ്പമാനസ്സാ**തി തണ്ഹാവസേന തിത്തിം ഉപ്പാദേന്തസ്സ. അഥ വാ അഭിവദന്തസ്സ.

ഖത്തിയസ്സ വാതിആദി ചതുജ്ജാതിവസേന വുത്തം. **ഗഹട്ഠസ്സ വാ പബ്ബജിതസ്സ വാ**തി ലിങ്ഗവസേന വുത്തം. **ദേവസ്സ വാ മനുസ്സസ്സ വാ**തി ഉപപത്തിവസേന വുത്തം. **ഇജ്ഝതീ**തി നിപ്ഫജ്ജതി. **സമിജ്ഝതീ**തി സമ്മാ നിപ്ഫജ്ജതി. **ഇജ്ഝതി** വിസേസരൂപപടിലാഭവസേന. **ലഭതി** ദസ്സനീയരൂപപടിലാഭവസേന. **പടിലഭതി** പസാദനീയരൂപപടിലാഭവസേന. **അധിഗച്ഛതി** സണ്ഠാനരൂപപടിലാഭവസേന. **വിന്ദതി** ഛവിപ്പസാദരൂപപടിലാഭവസേന. അഥ വാ പുഞ്ഞമഹത്തേന **ഇജ്ഝതി**. ജാതിമഹത്തേന **ലഭതി**. ഇസ്സരിയമഹത്തേന **പടിലഭതി**. സുഖമഹത്തേന **അധിഗച്ഛതി**. സമ്പത്തിമഹത്തേന **വിന്ദതീ**തി.

ഏകംസവചനന്തി ഏകകോട്ഠാസവചനം. "ഏകംസം ചീവരം കത്വാ (പാരാ॰ ൩൪൯, ൩൬൭), ഏകംസബ്യാകരണീയോ പഞ്ഹോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൨; അ॰ നി॰ ൪.൪൨) വിയ അനേകംസഗഹണപടിക്ഖേപോ. **നിസ്സംസയവചനന്തി** സംസയവിരഹിതവചനം, സന്ദേഹപടിക്ഖേപവചനന്തി അത്ഥോ. **നിക്കങ്ഖാവചനന്തി** "കഥമിദം കഥമിദ"ന്തി കങ്ഖാപടിക്ഖേപവചനം. **അദ്വേജ്ഝവചനന്തി** ദ്വിധാഭാവം ദ്വേജ്ഝം, തംഅഭാവേന അദ്വേജ്ഝവചനം. ദ്വിധാഭാവവിരഹിതം "അദ്വേജ്ഝവചനാ ബുദ്ധാ"തിആദീസു വിയ വിമതിപടിക്ഖേപോ. **അദ്വേള്ഹകവചനന്തി** ദ്വിഹദയാഭാവേന അദ്വേള്ഹകം. "ഇതിഹാസ, ഇതിഹാസാ"തി ദ്വേള്ഹകപടിക്ഖേപവചനം. **നിയോഗവചനന്തി** ഏകസ്മിം അത്ഥേ ദ്വേ ന യുജ്ജന്തീതി നിയോഗവചനം ദ്വിധാപഥപടിക്ഖേപോ. അഞ്ഞത്ഥ പന "നിയോഗാ അനാഗതാരമ്മണാ നത്ഥീ"തി ആഗതം. **അപണ്ണകവചനന്തി** പലാസരഹിതം സാരവചനം അവിരദ്ധകാരണം "അപണ്ണകം ഠാനമേകേ"തിആദീസു (ജാ॰ ൧.൧.൧) വിയ, അപണ്ണകമണി

വിയ സപ്പതിട്ഠവചനം. **അവത്ഥാപനവചനമേത**ന്തി ഏതം വചനം ഓതരിത്വാ പതിട്ഠിതം സന്തിട്ഠാപനം ഠപനം.

യാനി ഇമസ്മിം മഹാനിദ്ദേസേ വിഭത്തിം ആരോപിതാനി പദാനി, താനി വിഭത്തിം ഗച്ഛന്താനി തീഹി കാരണേഹി വിഭത്തിം ഗച്ഛന്തി, നാനാ ഹോന്താനി ചതൂഹി കാരണേഹി നാനാ ഭവന്തി. അപരദീപനാ പനേത്ഥ ദ്വേ ഠാനാനി ഗച്ഛന്തി. കഥം? താനി ഹി ബ്യഞ്ജനവസേന ഉപസഗ്ഗവസേന അത്ഥവസേന വാതി ഇമേഹി തീഹി കാരണേഹി വിഭത്തിം ഗച്ഛന്തി. തത്ഥ "കോധോ കുജ്ഝനാ കുജ്ഝിതത്തം, ദോസോ ദുസ്സനാ ദുസ്സിതത്ത"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൦൬൦) ഏവം ബ്യഞ്ജനവസേന വിഭത്തിഗമനം വേദിതബ്ബം. തത്ഥ ഹി ഏകോവ കോധോ ബ്യഞ്ജനവസേന ഏവം വിഭത്തിം ലഭതി. "ഇജ്ഝതി സമിജ്ഝതി ലഭതി പടിലഭതി ഗച്ഛതി അധിഗച്ഛതീ"തി ഏവം പന ഉപസഗ്ഗവസേന വിഭത്തിഗമനം വേദിതബ്ബം. "പണ്ഡിച്ചം കോസല്ലം നേപുഞ്ഞം വേഭബ്യാ ചിന്താ ഉപപരിക്ഖാ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൬) ഏവം അത്ഥവസേന വിഭത്തിഗമനം വേദിതബ്ബം.

തേസു പീതിപദനിദ്ദേസേ താവ ഇമാ തിസ്സോ വിഭത്തിയോ ലബ്ഭന്തി. **പീതി പാമോജ്ജ**ന്തി ഹി ബ്യഞ്ജനവസേന വിഭത്തിഗമനം ഹോതി. **ആമോദനാ പമോദനാ പഹാസോ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന. **വിത്തി തുട്ഠി ഓദഗ്യം അത്തമനതാ**തി അത്ഥവസേന. ഇമിനാ നയേന സബ്ബപദനിദ്ദേസേസു വിഭത്തിഗമനം വേദിതബ്ബം.

നാനാ ഹോന്താനിപി നാമനാനത്തേന ലക്ഖണനാനത്തേന കിച്ചനാനത്തേന പടിക്ഖേപനാനത്തേനാതി ഇമേഹി ചതൂഹി കാരണേഹി നാനാ ഹോന്തി. തത്ഥ "കതമോ തസ്മിം സമയേ ബ്യാപാദോ ഹോതി? യോ തസ്മിം സമയേ ദോസോ ദുസ്സനാ"തി ഏത്ഥ ബ്യാപാദോതി വാ ദോസോതി വാ ദ്വേപി ഏതേ കോധോ ഏവ, നാമേന പന നാനത്തം ഗതാതി ഏവം നാമനാനത്തേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

രാസട്ഠേന ച പഞ്ചപി ഖന്ധാ ഏകോവ ഖന്ധോ ഹോതി. ഏത്ഥ പന രൂപം രുപ്പനലക്ഖണം, വേദനാ വേദയിതലക്ഖണാ, സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനലക്ഖണാ, ചേതനാ ചേതയിതലക്ഖണാ, വിഞ്ഞാണം വിജാനനലക്ഖണന്തി ഇമിനാ ലക്ഖണനാനത്തേന പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഹോന്തി. ഏവം ലക്ഖണനാനത്തേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

"ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനാ - ഇധ ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നാനം പാപകാനം അകുസലാനം ധമ്മാനം അനുപ്പാദായ...പേ॰... ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി പദഹതീ"തി (വിഭ॰ ३൯०; ദീ॰ നി॰ ൨.४०൨) ഏകമേവ വീരിയം കിച്ചനാനത്തേന ചതൂസു ഠാനേസു ആഗതം. ഏവം കിച്ചനാനത്തേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

"ചത്താരോ അസദ്ധമ്മാ കോധഗരുതാ, ന സദ്ധമ്മഗരുതാ, മക്ഖഗരുതാ, ന സദ്ധമ്മഗരുതാ, ലാഭഗരുതാ, ന സദ്ധമ്മഗരുതാ, സക്കാരഗരുതാ, ന സദ്ധമ്മഗരുതാ"തി ഏവമാദീസു (അ॰ നി॰ ४.४४) പന പടിക്ഖേപനാനത്തേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

ഇമാനി പന ചത്താരി നാനത്താനി ന പീതിയായേവ ലബ്ഭന്തി, സബ്ബേസുപി യഥാലാഭവസേന ലബ്ഭന്തി. പീതിയാ ഹി പീതീതി നാമം, ചിത്തസ്സ ചിത്തന്തി നാമം. പീതി ച ഫരണലക്ഖണാ, വേദനാ വേദയിതലക്ഖണാ, സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനലക്ഖണാ, ചേതനാ ചേതയിതലക്ഖണാ, വിഞ്ഞാണം വിജാനനലക്ഖണം.

തഥാ പീതി ഫരണകിച്ചാ, വേദനാ അനുഭവനകിച്ചാ, സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനകിച്ചാ, ചേതനാ ചേതയിതകിച്ചാ, വിഞ്ഞാണം വിജാനനകിച്ചന്തി ഏവം കിച്ചനാനത്തേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം. പടിക്ഖേപനാനത്തം പീതിപദേ നത്ഥി.

അലോഭാദിനിദ്ദേസേ പന "അലോഭോ അലുബ്ഭനാ അലുബ്ഭിതത്ത"ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ३२) നയേന ലബ്ഭതീതി ഏവം പടിക്ഖേപനാനത്തേന നാനത്തം വേദിതബ്ബം. ഏവം സബ്ബപദനിദ്ദേസേസു ലബ്ഭമാനവസേന ചതുബ്ബിധമ്പി നാനത്തം വേദിതബ്ബം.

അപരദീപനാ പന പദത്ഥുതി വാ ഹോതി ദള്ഹീകമ്മം വാതി ഏവം ദ്വേ ഠാനാനി ഗച്ഛതി. യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തേന വിയ ഹി സകിമേവ "പീതീ"തി വുത്തേ ഏതം പദം ഫുല്ലിതമണ്ഡിതവിഭൂസിതം നാമ ന ഹോതി, പുനപ്പുനം ബ്യഞ്ജനവസേന ഉപസഗ്ഗവസേന അത്ഥവസേന "പീതി പാമോജ്ജം ആമോദനാ പമോദനാ ഹാസോ പഹാസോ വിത്തീ"തി (ധ॰ സ॰ ൻ) വുത്തേ ഫുല്ലിതമണ്ഡിതവിഭൂസിതം നാമ ഹോതി. യഥാ ഹി ദഹരകുമാരം നഹാപേത്വാ മനോരമം വത്ഥം പരിദഹാപേത്വാ പുപ്ഫാനി പിളന്ധാപേത്വാ അക്ഖീനി അഞ്ജേത്വാ അഥസ്സ നലാടേ ഏകമേവ മനോസിലാബിന്ദും കരേയ്യ, ന തസ്സ ഏത്താവതാ ചിത്തതിലകോ നാമ ഹോതി, നാനാവണ്ണേഹി പന പരിവാരേത്വാ ബിന്ദൂസു കതേസു ചിത്തതിലകോ നാമ ഹോതി. ഏവം സമ്പദമിദം വേദിതബ്ബം. അയം പദത്ഥുതി നാമ.

ബ്യഞ്ജനവസേന പന ഉപസഗ്ഗവസേന അത്ഥവസേന ച പുനപ്പുനം ഭണനമേവ ദള്ഹീകമ്മം നാമ. യഥാ ഹി "ആവുസോ"തി വാ "ഭന്തേ"തി വാ "യക്ഖോ"തി വാ "സപ്പോ"തി വാ വുത്തേ ദള്ഹീകമ്മം നാമ ന ഹോതി, "ആവുസോ ആവുസോ, ഭന്തേ ഭന്തേ, യക്ഖോ യക്ഖോ, സപ്പോ സപ്പോ"തി വുത്തേ പന ദള്ഹീകമ്മം നാമ ഹോതി, ഏവമേവ സകിംദേവ യട്ഠികോടിയാ ഉപ്പീളേന്തേന വിയ "പീതീ"തി വുത്തമത്തേ ദള്ഹീകമ്മം നാമ ന ഹോതി, പുനപ്പുനം ബ്യഞ്ജനവസേന ഉപസഗ്ഗവസേന അത്ഥവസേന "പീതി പാമോജ്ജം ആമോദനാ പമോദനാ ഹാസോ പഹാസോ വിത്തീ"തി വുത്തേയേവ ദള്ഹീകമ്മം നാമ ഹോതീതി ഏവം അപരദീപനാ ദ്വേ ഠാനാനി ഗച്ഛതി. ഏതിസ്സാപി വസേന ലബ്ഭമാനകപദനിദ്ദേസേസു സബ്ബത്ഥ അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

തത്ഥ പീനയതീതി **പീതി**. സാ സമ്പിയായനലക്ഖണാ, കായചിത്തപീണനരസാ ഫരണരസാ വാ, ഓദഗ്യപച്ചുപട്ഠാനാ. **യാ പഞ്ചകാമഗുണപടിസഞ്ഞുത്താ**തി യാ രൂപാദിപഞ്ചകാമകോട്ഠാസപടിസംയുത്താ പീതി, സാ പീനയതീതി **പീതി,** ഇദം സഭാവപദം. പമുദിതസ്സ ഭാവോ **പാമോജ്ജം**. ആമോദനാകാരോ **ആമോദനാ**. പമോദനാകാരോ **പമോദനാ**. യഥാ വാ ഭേസജ്ജാനം വാ തേലാനം വാ ഉണ്ഹോദകസീതോദകാനം വാ ഏകതോ കരണം "മോദനാ"തി വുച്ചതി, ഏവമയമ്പി പീതിധമ്മാനം ഏകതോ കരണേന മോദനാ. ഉപസഗ്ഗവസേന പന മണ്ഡേത്വാ "ആമോദനാ പമോദനാ"തി വുത്താ.

ഹാസേതീതി **ഹാസോ**. പഹാസേതീതി **പഹാസോ,** ഹട്ഠപഹട്ഠാകാരാനമേതം അധിവചനം. **വിത്തീ**തി വിത്തം, ധനസ്സേതം നാമം. അയം പന സോമനസ്സപച്ചയത്താ വിത്തിസരിക്ഖതായ വിത്തി. യഥാ ഹി ധനിനോ ധനം പടിച്ച സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം പീതിമതോപി പീതിം പടിച്ച സോമനസ്സം ഉപ്പജ്ജതി. തസ്മാ "വിത്തീ"തി വുത്താ. **തുട്ഠീ**തി സഭാവസണ്ഠിതായ പീതിയാ ഏതം നാമം. പീതിമാ പന പുഗ്ഗലോ കായചിത്താനം ഉഗ്ഗതത്താ അബ്ഭുഗ്ഗതത്താ "ഉദഗ്ഗോ"തി വുച്ചതി, ഉദഗ്ഗസ്സ ഭാവോ **ഓദഗ്യം**.

അത്തനോ മനതാ **അത്തമനതാ**. അനഭിരദ്ധസ്സ ഹി മനോ ദുക്ഖപദട്ഠാനത്താ ന അത്തനോ മനോ നാമ ഹോതി, അഭിരദ്ധസ്സ സുഖപദട്ഠാനത്താ അത്തനോ മനോ നാമ ഹോതി, ഇതി അത്തനോ മനതാ അത്തമനതാ, സകമനതാ, സകമനസ്സ ഭാവോതി അത്ഥോ. സാ പന യസ്മാ ന അഞ്ഞസ്സ കസ്സചി അത്തനോ മനതാ, ചിത്തസ്സേവ പനേസാ ഭാവോ ചേതസികോ ധമ്മോ, തസ്മാ "അത്തമനതാ ചിത്തസ്സാ"തി വുത്താ.

ചിത്തവിചിത്തതായ **ചിത്തം**. ആരമ്മണം മിനമാനം ജാനാതീതി **മനോ. മാനസ**ന്തി മനോ ഏവ, "അന്തലിക്ഖചരോ പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ"തി (മഹാവ॰ ൩൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൫൧) ഹി ഏത്ഥ പന സമ്പയുത്തകധമ്മോ "മാനസോ"തി വുത്തോ.

> "കഥഞ്ഹി ഭഗവാ തുയ്ഹം, സാവകോ സാസനേ രതോ;
> അപ്പത്തമാനസോ സേക്ഖോ, കാലംകയിരാ ജനേ സുതാ"തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯) -

ഏത്ഥ അരഹത്തം "മാനസ"ന്തി വുത്തം. ഇധ പന മനോ ഏവ മാനസം, ബ്യഞ്ജനവസേന ഹേതം പദം വഡ്ഢിതം.

ഹദയന്തി ചിത്തം. "ചിത്തം വാ തേ ഖിപിസ്സാമി, ഹദയം വാ തേ ഫാലേസ്സാമീ"തി (സു॰ നി॰ ആളവകസുത്തം; സം॰ നി॰ ൧.൨൩൬; ൨൪൬) എത്ഥ ഉരോ "ഹദയ"ന്തി വുത്തം. "ഹദയാ ഹദയം മഞ്ഞേ അഞ്ഞായ തച്ഛതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൩) എത്ഥ ചിത്തം. "വക്കം ഹദയ"ന്തി (ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാരോ; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦) എത്ഥ ഹദയവത്ഥു. ഇധ പന ചിത്തമേവ അബ്ഭന്തരട്ഠേന "ഹദയ"ന്തി വുത്തം. തമേവ പരിസുദ്ധട്ഠേന **പണ്ഡരം,** ഭവങ്ഗം സന്ധായേതം വുത്തം. യഥാഹ - "പഭസ്സരമിദം, ഭിക്ഖവേ, ചിത്തം, തഞ്ച ഖോ ആഗന്തുകേഹി ഉപക്കിലേസേഹി ഉപക്കിലിട്ഠ"ന്തി (അ॰ നി॰ ൧.൪൯). തതോ നിക്ഖന്തത്താ പന അകുസലമ്പി ഗങ്ഗായ നിക്ഖന്താ നദീ ഗങ്ഗാ വിയ ഗോധാവരിതോ നിക്ഖന്താ ഗോധാവരീ വിയ ച "പണ്ഡര"ന്ത്വേവ വുത്തം.

മനോ മനായതനന്തി ഇധ പന മനോഗ്ഗഹണം മനസ്സേവ ആയതനഭാവദീപനത്ഥം. തേനേതം ദീപേതി "നയിദം ദേവായതനം വിയ മനസ്സ ആയതനത്താ മനായതനം, അഥ ഖോ മനോ ഏവ ആയതനം മനായതന"ന്തി. തത്ഥ നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേന സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന കാരണട്ഠേന ച **ആയതനം** വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി ലോകേ "ഇസ്സരായതനം, വാസുദേവായതന"ന്തിആദീസു നിവാസട്ഠാനം "ആയതന"ന്തി വുച്ചതി. "സുവണ്ണായതനം, രജതായതന"ന്തിആദീസു ആകരോ. സാസനേ പന "മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൫.൩൮) സമോസരണട്ഠാനം. "ദക്ഖിണാപഥോ ഗുന്നം ആയതന"ന്തിആദീസു സഞ്ജാതിദേസോ. "തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൩.൧൦൨; ൫.൨൩; മ॰ നി॰ ൩.൧൫൮) കാരണം. ഇധ പന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന സമോസരണഠാനട്ഠേന കാരണട്ഠേനാതി തിധാപി വട്ടതി.

ഫസ്സാദയോ ഹി ധമ്മാ എത്ഥ സഞ്ജായന്തീതി സഞ്ജാതിദേസട്ഠേനപി ഏതം ആയതനം. ബഹിദ്ധാ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാ ആരമ്മണഭാവേനേത്ഥ ഓസരന്തീതി സമോസരണഠാനട്ഠേനപി ആയതനം. ഫസ്സാദീനം പന സഹജാതാദിപച്ചയട്ഠേന കാരണത്താ കാരണട്ഠേനപി ആയതനന്തി വേദിതബ്ബം. തദേവ മനനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി ഇന്ദ്രിയം, മനോ ഏവ ഇന്ദ്രിയം **മനിന്ദ്രിയം**.

വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. വിഞ്ഞാണമേവ ഖന്ധോ **വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ**. തസ്സ രാസിആദിവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. "മഹാഉദകക്ഖന്ധോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ"തി (അ॰ നി॰ ൪.൫൧) എത്ഥ ഹി രാസട്ഠേന ഖന്ധോ വുത്തോ. "സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫) ഗുണട്ഠേന. "അദ്ദസാ ഖോ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൪൧-൨൪൨) എത്ഥ പണ്ണത്തിമത്തട്ഠേന. ഇധ പന രുള്ഹിതോ ഖന്ധോ വുത്തോ. രാസട്ഠേന ഹി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ഏകദേസോ ഏകം വിഞ്ഞാണം. തസ്മാ യഥാ രുക്ഖസ്സ ഏകദേസം ഛിന്ദന്തോ "രുക്ഖം ഛിന്ദതീ"തി വുച്ചതി, ഏവമേവ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ഏകദേസഭൂതം ഏകമ്പി വിഞ്ഞാണം രൂള്ഹിതോ "വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ"തി വുത്തം.

തജ്ജാ മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി തേസം ഫസ്സാദീനം ധമ്മാനം അനുച്ഛവികാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു. ഇമസ്മിഞ്ഹി പദേ ഏകമേവ ചിത്തം മിനനട്ഠേന **മനോ,** വിജാനനട്ഠേന **വിഞ്ഞാണം,** സഭാവട്ഠേന നിസ്സത്തട്ഠേന വാ **ധാതൂ**തി തീഹി നാമേഹി വുത്തം. **സഹഗതോ**തി അവിജഹിതോ. **സഹജാതോ**തി സദ്ധിം നിഗ്ഗതോ. **സംസട്ഠോ**തി സംസഗ്ഗോ ഹുത്വാ ഠിതോ. **സമ്പയുത്തോ**തി സമം പകാരേഹി യുത്തോ. കതമേഹി പകാരേഹീതി? ഏകുപ്പാദാദീഹി. നത്ഥി കേചി ധമ്മാ കേഹിചി ധമ്മേഹി സമ്പയുത്താതി? ആമന്താ. ഇതി ഹി ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ പടിക്ഖേപേ "നനു അത്ഥി കേചി ധമ്മാ കേഹിചി ധമ്മേഹി സഹഗതാ സഹജാതാ സംസട്ഠാ ഏകുപ്പാദാ ഏകനിരോധാ ഏകവത്ഥുകാ ഏകാരമ്മണാ"തി (കഥാ॰ ൪൭൩) ഏവം ഏകുപ്പാദതാദീനം വസേന സമ്പയോഗത്ഥോ വുത്തോ. ഇതി ഇമേഹി ഏകുപ്പാദതാദീഹി സമം പകാരേഹി യുത്തോ സമ്പയുത്തോ. **ഏകുപ്പാദോ**തി ഏകതോ ഉപ്പന്നോ, ന വിനാതി അത്ഥോ. **ഏകനിരോധോ**തി ഏകതോ നിരോധോ. **ഏകവത്ഥുകോ**തി ഹദയവത്ഥുവസേന ഏകവത്ഥുകോ. **ഏകാരമ്മണോ**തി രൂപാദിവസേന ഏകാരമ്മണോ.

ഏത്ഥ സഹഗതസദ്ദോ തബ്ഭാവേ, വോകിണ്ണേ, ആരമ്മണേ, നിസ്സയേ, സംസട്ഠേതി പഞ്ചസു അത്ഥേസു ദിസ്സതി ജിനവചനേ. ''യായം തണ്ഹാ പോനോഭവികാ നന്ദിരാഗസഹഗതാ''തി (മഹാവ॰ ൧൪; വിഭ॰ ൨൦൩; മ॰ നി॰ ൩.൩൭൪; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ഏത്ഥ തബ്ഭാവേ വേദിതബ്ബോ, നന്ദിരാഗഭൂതാതി അത്ഥോ. ''യാ, ഭിക്ഖവേ, വീമംസാ കോസജ്ജസഹഗതാ കോസജ്ജസമ്പയുത്താ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൮൩൨) ഏത്ഥ വോകിണ്ണേ, അന്തരന്തരാ ഉപ്പജ്ജമാനേന കോസജ്ജേന വോകിണ്ണാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ. ''ലാഭീ ഹോതി രൂപസഹഗതാനം വാ സമാപത്തീനം അരൂപസഹഗതാനം വാ സമാപത്തീന''ന്തി (പു॰ പ॰ ൩-൬) ഏത്ഥ ആരമ്മണേ, രൂപാരമ്മണാനം അരൂപാരമ്മണാനന്തി അത്ഥോ. ''അട്ഠികസഞ്ഞാസഹഗതം സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതീ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൮) ഏത്ഥ നിസ്സയേ, അട്ഠികസഞ്ഞം നിസ്സായ അട്ഠികസഞ്ഞം ഭാവേത്വാ പടിലദ്ധന്തി അത്ഥോ. ''ഇദം സുഖം ഇമായ പീതിയാ സഹഗതം ഹോതി സഹജാതം സമ്പയുത്ത''ന്തി (വിഭ॰ ൫൭൮) ഏത്ഥ സംസട്ഠേ, സംമിസ്സന്തി അത്ഥോ. ഇമസ്മിമ്പി ഠാനേ സംസട്ഠേ ആഗതോ.

സഹജാതസദ്ദോ ''സഹജാതം പുരേജാതം പച്ഛാജാത''ന്തി (പട്ഠ॰ ൧.൧.൪൩൫) ഏത്ഥ വിയ സഹജാതേ. സംസട്ഠസദ്ദോ ''ഗിഹീഹി സംസട്ഠോ''തി ച, ''ഏവം സംസട്ഠോ, ഭന്തേ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൩) ചാതി ഏവമാദീസു സംസഗ്ഗേ. ''കിസേ ഥൂലേ വിവജ്ജേത്വാ സംസട്ഠാ യോജിതാ ഹയാ''തി (ജാ॰ ൨.൨൨.൭൦) ഏത്ഥ സദിസേ.

> ''പുചിമന്ദപരിവാരോ, അമ്ബോ തേ ദധിവാഹന;
> മൂലം മൂലേന സംസട്ഠം, സാഖാ സാഖാ നിസേവരേ''തി. (ജാ॰ ൧.൨.൭൨) -

ഏത്ഥ ഉപചിതേ. ''ചിത്തസംസട്ഠാ ധമ്മാ''തി (ധ॰ സ॰ ദുകമാതികാ ൫൯) ഏത്ഥ ചിത്തസമ്പയുത്തധമ്മേ . ഇധ പന യോ ഫലപ്പദാനേ അവിയോഗധമ്മോ വിനിബ്ഭോഗം അകത്വാ ഏകുപ്പാദാദിധമ്മോ ഹുത്വാ ''സമ്പയുത്തോ''തി വുച്ചതി. തംവിസയോ. അഥ വാ ''സഹഗതോ''തി വത്വാ പച്ഛതോ പച്ഛതോ ആഗതസുത്തേന വിയ സോ ന ഹോതീതി ദസ്സേതും **''സഹജാതോ''**തി വുത്തം. ഏകതോ ഉപ്പന്നരൂപാരൂപം വിയ സോപി ന ഹോതീതി ദസ്സേതും **''സംസട്ഠോ''**തി വുത്തം.

ഖീരോദകം വിയ ച സോപി ന ഹോതീതി ദസ്സേതും **''സമ്പയുത്തോ''**തി വുത്തം. വിനിബ്ഭോഗം കാതും അസക്കുണേയ്യട്ഠേന ഹി സഹുപ്പന്നാ ധമ്മാ സമ്പയുത്താപി അത്ഥി ഖീരതേലം വിയ. തഥാ വിപ്പയുത്താപി ഖീരതോ അപനീതം നവനീതം വിയ. ഏവം ലക്ഖണസമ്പയുത്തോ ഏകുപ്പാദാദിലക്ഖണോയേവ ഹോതീതി ദസ്സേതും **''ഏകുപ്പാദോ''**തിആദി വുത്തം. ഏത്ഥ ഏകുപ്പാദസഹജാതാനം കിം നാനത്തം? ഉപ്പാദേ അന്തരവിരഹിതോ **ഏകുപ്പാദോ**. ഖീരകാലമുത്തസ്സാപി ദധിനോ മഥനേ മഥനേ പാകടം നവനീതം വിയ പുരേഭത്തപച്ഛാഭത്തവസേന ഏകദിവസമേവ ജാതോ വിയ സോ ന ഹോതീതി ദസ്സേതും ഏകക്ഖണേ നിബ്ബത്തോതി **സഹജാതോ. ഏകവത്ഥുകോ**തി പതിട്ഠട്ഠേന ഏകപരിച്ഛേദേന ഏകവത്ഥുകോ, ഭിന്നം ഭിക്ഖൂനം ഏകവത്ഥുകതാ വിയ ഠാനന്തരവിരഹിതോ. **ഏകാരമ്മണോ**തി അനിയതേകാരമ്മണോ ന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം വിയാതി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

മച്ചോതി മൂലപദം. രൂപാദീസു സത്തോ ലഗ്ഗോ ലഗ്ഗിതോതി **സത്തോ**. വുത്തഞ്ഹേതം ''സത്തോ സത്തോതി, ഭന്തേ, വുച്ചതി, കിത്താവതാ നു ഖോ, ഭന്തേ, 'സത്തോ'തി വുച്ചതീതി? രൂപേ ഖോ, രാധ, യോ ഛന്ദോ യോ രാഗോ യാ നന്ദീ യാ തണ്ഹാ, തത്ര സത്തോ തത്ര വിസത്തോ, തസ്മാ 'സത്തോ'തി വുച്ചതീ''തി (സം॰ നി॰ ൩.൧൬൧; മഹാനി॰ ൭). സത്തയോഗേന വാ സത്തോ. സുഗതിദുഗ്ഗതിം നരതീതി **നരോ**. മനുനോ പുത്തോതി **മാനവോ**. ഉപകരണേന സയം പോസയതീതി **പോസോ**. പും വുച്ചതി നിരയോ, തം ഗലതീതി **പുഗ്ഗലോ**. ജീവിതിന്ദ്രിയം ധാരേതീതി **ജീവോ**. ചുതിതോ ജാതിം ഗച്ഛതീതി **ജാഗു**. ജിയതീതി **ജന്തു**. ഇന്ദ്രിയേന ഗച്ഛതീതി **ഇന്ദഗു**. അഥ വാ ഇന്ദഭൂതേന കമ്മുനാ ഗച്ഛതീതി **ഇന്ദഗു**. ''ഹിന്ദഗൂ''തിപി പാളി. ഹിന്ദന്തി മരണം, തം ഗച്ഛതീതി ഹിന്ദഗു. മനുതോ ജാതോതി **മനുജോ**. **യം സാദിയതീ**തി യം രൂപാദിം അസ്സാദിയതി. സേസം വുത്തനയമേവ. ഇതോ പരം വുത്തമത്ഥം നിഗമേന്തോ തേനാഹ ഭഗവാ -

“**കാമം കാമയമാനസ്സ...പേ॰... ലദ്ധാ മച്ചോ യദിച്ഛതീ**”തി;

ഇതോ പരം ഏത്തകമ്പി അവത്വാ വിസേസമത്തമേവ വക്ഖാമ.

൨. **തസ്സ ചേ കാമയാനസ്സാ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കാമേ ഇച്ഛമാനസ്സ, കാമേന വാ യായമാനസ്സ. **ഛന്ദജാതസ്സാ**തി ജാതതണ്ഹസ്സ. **ജന്തുനോ**തി സത്തസ്സ. **തേ കാമാ പരിഹായന്തീ**തി തേ കാമാ പരിഹായന്തി ചേ. **സല്ലവിദ്ധോവ രുപ്പതീ**തി അഥ സോ അയോമയാദിനാ സല്ലേന വിദ്ധോ വിയ പീളിയതി. ഇതോ പരം വുത്തം വജ്ജേത്വാ അവുത്തേസു യം യം അനുത്താനം, തം തദേവ കഥയിസ്സാമി.

ചക്ഖുപീണനം ആരമ്മണം പാപുണനവസേന **യായതി** ഗച്ഛതി . ദസ്സനീയവസേന പിയത്തം ആരമ്മണവസേന അപ്പാപേതീതി **നിയ്യതി**. സവനീയം ഹുത്വാ കണ്ണസോതപീണനം ആരമ്മണവസേന പരികഡ്ഢതീതി **വുയ്ഹതി**. സരിതബ്ബം ഹുത്വാ ചിത്തപീണനം ആരമ്മണവസേന ഗഹേത്വാ ഉപസംഹരീയതീതി **സംഹരീയതി. യഥാ**തി ഓപമ്മത്ഥേ നിപാതോ. ഹത്ഥിനാ യായതി ഗച്ഛതീതി **ഹത്ഥിയാനേന വാ, വാ**ഇതി വികപ്പത്ഥേ. അസ്സേന യായതി ഗച്ഛതീതി **അസ്സയാനേന വാ**. ഗോയുത്തം വയ്ഹാദിയാനം ഗോയാനം, തേന **ഗോയാനേന**. അജയാനാദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇട്ഠവസേന ജാതോ **സഞ്ജാതോ**.

ആരമ്മണപിയത്തവസേന നിബ്ബത്തോ **അഭിനിബ്ബത്തോ**. ആരമ്മണമനാപഭാവേന **പാതുഭൂതോ**. അഥ വാ കാമരാഗവസേന ജാതോ **സഞ്ജാതോ**. കാമനന്ദിവസേന നിബ്ബത്തോ **അഭിനിബ്ബത്തോ**. കാമതണ്ഹാവസേന കാമസിനേഹവസേന കാമച്ഛന്ദവസേന കാമപരിളാഹവസേന ച **പാതുഭൂതോ**തി വേദിതബ്ബോ.

തേ വാ കാമാ പരിഹായന്തീതി തേ വത്ഥുകാമാദയോ പരിഹായന്തി വിഗച്ഛന്തി. **സോ വാ കാമേഹി പരിഹായതീ**തി ഏസോ ഖത്തിയാദിപുഗ്ഗലോ വത്ഥുകാമാദികാമേഹി പരിഹായതി വിഗച്ഛതി “പുബ്ബേവ മച്ചം വിജഹന്തി ഭോഗാ, മച്ചോ ധനേ പുബ്ബതരം ജഹാതീ”തി (ജാ॰ ൧.൫.൨) ഏവമാദീസു വിയ. **കഥ**ന്തി കേന പകാരേന. **തിട്ഠന്തസ്സേവാ**തി ധരന്തസ്സേവ. **തേ ഭോഗേ**തി തേ വത്ഥുകാമാദയോ ഭോഗേ. **രാജാനോ വാ**തി പഥബ്യാദിരാജാനോ. **ഹരന്തീ**തി ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തി, അപഹരന്തി വാ. **ചോരാ വാ**തി സന്ധിച്ഛേദാദികാ. **അഗ്ഗി വാ**തി ദാവഗ്ഗിആദി. **ദഹതീ**തി ഝാപേതി ഭസ്മം കരോതി. **ഉദകം വാ**തി ഓഘാദിഉദകം . **വഹതീ**തി ഗഹേത്വാ മഹാസമുദ്ദം പാപേതി. **അപ്പിയാ വാ**തി അകന്താ അമനാപാ. **ദായാദാ ഹരന്തീ**തി ദായജ്ജവിരഹിതാ അസ്സാമികാ ഹരന്തി. **നിഹിതം വാ**തി നിധാനം കത്വാ ഠപിതം. **നാധിഗച്ഛതീ**തി ന വിന്ദതി ന പടിലഭതി, ന പസ്സതീതി അത്ഥോ. **ദുപ്പയുത്താ**തി വിസമപയോഗേന യോജിതാ കസിവാണിജ്ജാദികമ്മന്താ. **ഭിജ്ജന്തീ**തി ഭേദം പാപുണന്തി, ന പവത്തന്തീതി അത്ഥോ. “ഭഞ്ജന്തി രഥം അയാനകാ”തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൧.൨൩) സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

കുലേ വാ കുലങ്ഗാരോ ഉപ്പജ്ജതീതി ഖത്തിയാദികുലേ കുലഝാപകോ കുലേ അന്തിമപുരിസോ നിബ്ബത്തതി . “കുലങ്കരോ”തിപി പാളി. **യോ തേ ഭോഗേ വികിരതീ**തി യോ ഏസോ കുലേ പച്ഛിമകോ തേ ഹിരഞ്ഞാദികേ ഭോഗേ ഖേപേതി. **വിധമതീ**തി വിയോഗം കരോതി, ദൂരേ ഖിപതി. **വിദ്ധംസേതീ**തി നാസേതി അദസ്സനം ഗമേതി. അഥ വാ ഇത്ഥിധുത്തോ ഹുത്വാ **വികിരതി**. സുരാധുത്തോ ഹുത്വാ **വിധമതി**. അക്ഖധുത്തോ ഹുത്വാ **വിദ്ധംസേതി**. വികിരതി വാ ഉപ്പന്നം ആയം അജാനനേന. വിധമതി വിസ്സജ്ജനമുഖം അജാനനേന. വിദ്ധംസേതി ഠപിതട്ഠാനേ ആരക്ഖം അസംവിധാനേനാതി ഏവമാദിനാ യോജേതബ്ബം.

അനിച്ചതായേവ അട്ഠമീതി വിനാസഭാവോ ഏവ അട്ഠമോ. **ഹായന്തീ**തി അദസ്സനം യന്തി. **പരിഹായന്തീ**തി ന പുന പഞ്ഞായന്തി. **പരിധംസേന്തീ**തി ഠാനതോ അപഗച്ഛന്തി. **പരിപതന്തീ**തി പഗ്ഘരന്തി. **അന്തരധായന്തീ**തി അന്തരധാനം അദസ്സനം ഗച്ഛന്തി. **വിപ്പലുജ്ജന്തീ**തി ചുണ്ണവിചുണ്ണാ ഹുത്വാ അപഗച്ഛന്തി.

തിട്ഠന്തേവ തേ ഭോഗേതി തേസം ധനാനം ഠിതകാലേ “തിട്ഠന്തേ നിബ്ബുതേ ചാപീ”തി ഏവമാദീസു (വി॰ വ॰ ൮൦൬) വിയ. **സോ**തി സോ ഭോഗസാമികോ പുഗ്ഗലോ. **ചവതി**

ദേവലോകതോ. **മരതി** മനുസ്സലോകതോ. **വിപ്പലുജ്ജതി** നാഗസുപണ്ണാദിലോകതോ. അഥ വാ **ഹായതി** ധഞ്ഞകോട്ഠാഗാരവസേന. **പരിഹായതി** ധനകോട്ഠാഗാരവസേന. **പരിധംസതി** ബലിബദ്ദഹത്ഥിഅസ്സാദിവസേന. **പരിപതതി** ദാസിദാസവസേന. **അന്തരധായതി** ദാരാഭരണവസേന. **നസ്സതി** ഉദകാദിവസേനാതി ഏകേ വണ്ണയന്തി.

അയോമയേനാതി കാളലോഹാദിനിബ്ബത്തേന. **സല്ലേനാ**തി കണ്ഡേന. **അട്ഠിമയേനാ**തി മനുസ്സട്ഠിം ഠപേത്വാ അവസേസേന. **ദന്തമയേനാ**തി ഹത്ഥിദന്താദിനാ. **വിസാണമയേനാ**തി ഗോവിസാണാദിനാ. **കട്ഠമയേനാ**തി വേളുകട്ഠാദിനാ. **വിദ്ധോ**തി വുത്തപ്പകാരസല്ലാനം അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന പഹടോ. **രുപ്പതീ**തി വികിരതി, വികാരം ആപജ്ജതി. **കുപ്പതീ**തി ചലതി, കോപം ഉപ്പാദേതി. **ഘട്ടീയതീ**തി ഘട്ടിതോ ഹോതി. **പീളീയതീ**തി പീളിതോ ഹോതി, ലദ്ധപ്പഹാരോ **കുപ്പതി**. ''തതിയദിവസേ സലാകം പവേസേത്വാ ധോവനകാലേ **ഘട്ടീയതി**. ഖാരപ്പദാനേ **പീളീയതി**. പഹാരധോവനേ വാ **രുപ്പതി**. തസ്മിം ദുക്ഖുപ്പാദനേ **കുപ്പതി**. സലാകപവേസനേ **പീളീയതി**. ഖാരപ്പദാനേ **ഘട്ടീയതീ**''തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

ബ്യാധിതോതി ലദ്ധപ്പഹാരോ ഹുത്വാ പീളിതോ. **ദോമനസ്സിതോ**തി ദോമനസ്സപ്പത്തോ. **വിപരിണാമഞ്ഞഥാഭാവാ**തി പകതിഭാവം ജഹിത്വാ അഞ്ഞഥാഭാവം ഉപനീതേന, അന്തോസോസാദി **സോകോ** ച വാചാവിപ്പലാപോ **പരിദേവോ** ച കായപീളനാദി **ദുക്ഖഞ്ച** ചിത്തപീളനാദി **ദോമനസ്സഞ്ച** ഭുസോ ആയാസോ **ഉപായാസോ** ച. ഏതേ വുത്തപ്പകാരാ സോകാദയോ ഉപ്പജ്ജന്തി സമുദാചാരം ഗച്ഛന്തി.

൩. തതിയഗാഥായം സങ്ഖേപത്ഥോ - യോ പന ഇമേ കാമേ തത്ഥ ഛന്ദരാഗവിക്ഖമ്ഭനേന വാ സമുച്ഛേദേന വാ അത്തനോ പാദേന സപ്പസ്സ സിരം വിയ പരിവജ്ജേതി, സോ ഭിക്ഖു സബ്ബലോകം വിപ്ഫാരേത്വാ ഠിതത്താ ലോകേ വിസത്തികാസങ്ഖാതം തണ്ഹം സതോ ഹുത്വാ സമതിവത്തതീതി.

യോതി വിഭജിതബ്ബം പദം. **യോ യാദിസോ**തിആദീനി തസ്സ വിഭജനപദാനി. ഏത്ഥ ച യസ്മാ **യോ**തി അത്ഥപദം. തഞ്ച അനിയമേന പുഗ്ഗലം ദീപേതി. തസ്മാ തസ്സ അത്ഥം ദസ്സേന്തോ അനിയമേന പുഗ്ഗലദീപകം യോ-സദ്ദമേവ ആഹ. തസ്മാ ഏത്ഥ ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ - **യോ**തി യോ കോചീതി. യസ്മാ യോ യോ കോചി നാമ, സോ അവസ്സം യഥാലിങ്ഗയഥായുത്തയഥാവിഹിതയഥാപ്പകാരയംഠാനപത്തയംധമ്മസമന്നാഗതവസേന ഏകേനാകാരേന പഞ്ഞായതി, തസ്മാ തം തഥ ഞാപേതും തം ഭേദം പകാസേന്തോ **''യാദിസോ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **യാദിസോ**തി ലിങ്ഗവസേന യാദിസോ വാ താദിസോ വാ ഹോതു, ദീഘോ വാ രസ്സോ വാ കാളോ വാ ഓദാതോ വാ മങ്ഗുരച്ഛവി വാ കിസോ വാ ഥൂലോ വാതി അത്ഥോ.

യഥായുത്തോതി യോഗവസേന യേന വാ തേന വാ യുത്തോ ഹോതു, നവകമ്മയുത്തോ വാ ഉദ്ദേസയുത്തോ വാ വാസധുരയുത്തോ വാതി അത്ഥോ. **യഥാവിഹിതോ**തി യഥാഠപിതോ നവകമ്മാധിട്ഠായികാദിവസേന. **യഥാപകാരോ**തി യഥാപകാരേന പതിട്ഠിതോ പദീപനായകാദിവസേന. **യംഠാനപ്പത്തോ**തി യം ഠാനന്തരം പത്തോ സേനാപതിസേട്ഠിട്ഠാനാദിവസേന. **യംധമ്മസമന്നാഗതോ**തി യേന ധമ്മേന ഉപാഗതോ ധുതങ്ഗാദിവസേന.

വിക്ഖമ്ഭനതോ വാതി ഉപചാരപ്പനാസമാധീതി കിലേസാനം ദൂരീകരണതോ വാ ഘടപ്പഹാരേന സേവാലാനം വിയ. **സമുച്ഛേദതോ വാ**തി പുന അപ്പവത്തിം കത്വാ അച്ചന്തതോ മഗ്ഗേന കിലേസാനം ഉച്ഛിന്നമൂലതോ പഹാനവസേന സമുച്ഛേദതോ വാ. **അട്ഠികങ്കലൂപമാ കാമാ**തിആദീനി ഏകാദസ പദാനി വിപസ്സനാവസേന വുത്താനി.

ബുദ്ധാനുസ്സതിം ഭാവേന്തോപീതിആദീനി ഛ പദാനി **മരണസ്സതിം ഭാവേന്തോപി, ഉപസമാനുസ്സതിം ഭാവേന്തോപീ**തി ഇമാനി ച ഉപചാരജ്ഝാനവസേന വുത്താനി. **ആനാപാനസ്സതിം ഭാവേന്തോപി, കായഗതാസതിം ഭാവേന്തോപി, പഠമം ഝാനം ഭാവേന്തോപീ**തിആദീനി **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനസമാപത്തിം ഭാവേന്തോപീ**തി പരിയോസാനാനി അപ്പനാജ്ഝാനവസേന വുത്താനി. തത്ഥ **അട്ഠികങ്കലൂപമാ കാമാ**തി സുനിക്കന്തം നിക്കന്തം നിമ്മംസം ലോഹിതമക്ഖിതം അട്ഠികങ്കലം ഉപമാ ഏതേസം

കാമാനന്തി അട്ഠികങ്കലൂപമാ കാമാ. **അപ്പസ്സാദട്ഠേനാ**തി "അപ്പം പരിത്തം സുഖസ്സാദം ആദീനവോ എത്ഥ ഭിയ്യോ"തി ദസ്സനട്ഠേന. **പസ്സന്തോ**തി "യാവദേവ പന സോ കുക്കുരോ കിലമഥസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ"തി ഞാണചക്ഖുനാ പസ്സന്തോ. **പരിവജ്ജേതീ**തി ദൂരങ്ഗമേതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "സേയ്യഥാപി , ഗഹപതി, കുക്കുരോ ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യപരേതോ ഗോഘാതകസൂനം പച്ചുപട്ഠിതോ അസ്സ, തമേനം ദക്ഖോ ഗോഘാതകോ വാ ഗോഘാതകന്തേവാസീ വാ അട്ഠികങ്കലം സുനിക്കന്തം നിക്കന്തം നിമ്മംസം ലോഹിതമക്ഖിതം ഉപസുമ്ഭേയ്യ. തം കിം മഞ്ഞസി, ഗഹപതി, അപി നു ഖോ സോ കുക്കുരോ അമ്ഹം അട്ഠികങ്കലം സുനിക്കന്തം നിക്കന്തം നിമ്മംസം ലോഹിതമക്ഖിതം പലേഹന്തോ ജിഘച്ഛാദുബ്ബല്യം പടിവിനേയ്യാ"തി? "നോ ഹേതം, ഭന്തേ". "തം കിസ്സ ഹേതു"? "അദുഞ്ഹി, ഭന്തേ, അട്ഠികങ്കലം സുനിക്കന്തം നിക്കന്തം നിമ്മംസം ലോഹിതമക്ഖിതം, യാവദേവ പന സോ കുക്കുരോ കിലമഥസ്സ വിഘാതസ്സ ഭാഗീ അസ്സാ"തി. "എവമേവ ഖോ, ഗഹപതി, അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'അട്ഠികങ്കലൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ, ആദീനവോ എത്ഥ ഭിയ്യോ'തി. എവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദിസ്വാ യായം ഉപേക്ഖാ നാനത്താ നാനത്തസിതാ , തം അഭിനിവജ്ജേത്വാ യായം ഉപേക്ഖാ എകത്താ എകത്തസിതാ, യത്ഥ സബ്ബസോ ലോകാമിസുപാദാനാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തി, തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൨).

ഗിജ്ഝാദീഹി സാധാരണാ മംസപേസി ഉപമാ എതേസന്തി **മംസപേസൂപമാ**. ബഹൂനം സാധാരണട്ഠേന **ബഹുസാധാരണാ**. ആദിത്തം തിണുക്കം ഉപമാ എതേസന്തി **തിണുക്കൂപമാ. അനുദഹനട്ഠേനാ**തി ഹത്ഥാദിദ്ധാപനട്ഠേന. സാധികപോരിസപ്പമാണാ വീതച്ചികാനം വീതധൂമാനം അങ്ഗാരാനം പൂരാ അങ്ഗാരകാസു ഉപമാ എതേസന്തി **അങ്ഗാരകാസൂപമാ. മഹാപരിളാഹട്ഠേനാ**തി മഹന്തപരിതാപനട്ഠേന. ആരാമരാമണേയ്യാദികം സുപിനം ഉപമാ എതേസന്തി **സുപിനകൂപമാ. ഇത്തരപച്ചുപട്ഠാനട്ഠേനാ**തി അപ്പത്വാ, ന ഉപഗന്ത്വാ തിട്ഠനട്ഠേന. യാചിതേന ലദ്ധം യാനാദിഭണ്ഡം ഉപമാ എതേസന്തി **യാചിതകൂപമാ. താവകാലികട്ഠേനാ**തി അനിബദ്ധനട്ഠേന. സമ്പന്നഫലരുക്ഖോ ഉപമാ എതേസന്തി **രുക്ഖഫലൂപമാ. സമ്ഭഞ്ജനപരിഭഞ്ജനട്ഠേനാ**തി സാഖാഭഞ്ജനട്ഠേന ചേവ സമന്തതോ ഭഞ്ജിത്വാ രുക്ഖപാതനട്ഠേന ച. അസി ച സൂനാ ച ഉപമാ എതേസന്തി **അസിസൂനൂപമാ. അധികുട്ടനട്ഠേനാ**തി ഛിന്ദനട്ഠേന. സത്തിസൂലം ഉപമാ എതേസന്തി **സത്തിസൂലൂപമാ. വിനിവിജ്ഝനട്ഠേനാ**തി നിപതേത്വാ ഗമനട്ഠേന. ഭയജനനട്ഠേന സപ്പസിരം ഉപമാ എതേസന്തി **സപ്പസിരൂപമാ. സപ്പടിഭയട്ഠേനാ**തി സഹ അഭിമുഖേ ഭയട്ഠേന. ദുക്ഖജനനം അഗ്ഗിക്ഖന്ധം ഉപമാ എതേസന്തി **അഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമാ. മഹാഭിതാപനട്ഠേനാ**തി മഹന്തഅഭിതാപകായപീളാഉപ്പാദനട്ഠേനാതി കാമം പരിവജ്ജേതീതി. വുത്തഞ്ഹേതം -

> "സേയ്യഥാപി, ഗഹപതി, ഗിജ്ഝോ വാ കങ്കോ വാ കുലലോ വാ മംസപേസിം ആദായ ഉഡ്ഡീയേയ്യ, തമേനം ഗിജ്ഝാപി കങ്കാപി കുലലാപി അനുപതിത്വാ അനുപതിത്വാ വിതച്ഛേയ്യും വിസ്സജ്ജേയ്യും. തം കിം മഞ്ഞസി, ഗഹപതി, സചേ സോ ഗിജ്ഝോ വാ കങ്കോ വാ കുലലോ വാ തം മംസപേസിം ന ഖിപ്പമേവ പടിനിസ്സജ്ജേയ്യ, സോ തതോനിദാനം മരണം വാ നിഗച്ഛേയ്യ , മരണമത്തം വാ ദുക്ഖ"ന്തി "എവം, ഭന്തേ". "എവമേവ ഖോ, ഗഹപതി, അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'മംസപേസൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ...പേ॰... തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതി. സേയ്യഥാപി, ഗഹപതി, പുരിസോ ആദിത്തം തിണുക്കം ആദായ പടിവാതം ഗച്ഛേയ്യ. തം കിം മഞ്ഞസി, ഗഹപതി, സചേ സോ പുരിസോ തം ആദിത്തം തിണുക്കം ന ഖിപ്പമേവ പടിനിസ്സജ്ജേയ്യ, തസ്സ സാ ആദിത്താ തിണുക്കാ ഹത്ഥം വാ ദഹേയ്യ, ബാഹും വാ ദഹേയ്യ, അഞ്ഞതരം വാ അഞ്ഞതരം വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗം ദഹേയ്യ, സോ തതോനിദാനം മരണം വാ നിഗച്ഛേയ്യ, മരണമത്തം വാ ദുക്ഖ"ന്തി? "എവം, ഭന്തേ". "എവമേവ ഖോ, ഗഹപതി, അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'തിണുക്കൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ...പേ॰... തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതി. സേയ്യഥാപി, ഗഹപതി, അങ്ഗാരകാസു സാധികപോരിസാ

പൂരാ അങ്ഗാരാനം വീതച്ചികാനം വീതധൂമാനം. അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ ജീവിതുകാമോ അമരിതുകാമോ സുഖകാമോ ദുക്ഖപ്പടിക്കൂലോ, തമേനം ദ്വേ ബലവന്തോ പുരിസാ നാനാബാഹാസു ഗഹേത്വാ അങ്ഗാരകാസും ഉപകഡ്ഢേയ്യും. തം കിം മഞ്ഞസി ഗഹപതി, അപി നു സോ പുരിസോ ഇതി ചിതി ചേവ കായം സന്നാമേയ്യാ''തി? ''ഏവം, ഭന്തേ''. ''തം കിസ്സഹേതു''? ''വിദിതഞ്ഹി, ഭന്തേ, തസ്സ പുരിസസ്സ 'ഇമഞ്ച അഹം അങ്ഗാരകാസും പപതിസ്സാമി, തതോനിദാനം മരണം വാ നിഗച്ഛിസ്സാമി മരണമത്തം വാ ദുക്ഖ'''ന്തി. ''ഏവമേവ ഖോ ഗഹപതി അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'അങ്ഗാരകാസൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ...പേ॰... തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതി. സേയ്യഥാപി, ഗഹപതി, പുരിസോ സുപിനകം പസ്സേയ്യ ആരാമരാമണേയ്യകം വനരാമണേയ്യകം ഭൂമിരാമണേയ്യകം പോക്ഖരണിരാമണേയ്യകം, സോ പടിബുദ്ധോ ന കിഞ്ചി പടിപസ്സേയ്യ. ഏവമേവ ഖോ, ഗഹപതി, അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'സുപിനകൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ...പേ॰... തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതി. സേയ്യഥാപി, ഗഹപതി, പുരിസോ യാചിതകം ഭോഗം യാചിത്വാ യാനം വാ പോരിസേയ്യം പവരമണികുണ്ഡലം. സോ തേഹി യാചിതകേഹി ഭോഗേഹി പുരക്ഖതോ പരിവുതോ അന്തരാപണം പടിപജ്ജേയ്യ. തമേനം ജനോ ദിസ്വാ ഏവം വദേയ്യ 'ഭോഗീ വത ഭോ പുരിസോ, ഏവം കിര ഭോ ഭോഗിനോ ഭോഗാനി ഭുഞ്ജന്തീ'തി. തമേനം സാമികാ യത്ഥ യത്ഥേവ താനി പസ്സേയ്യും, തത്ഥ തത്ഥേവ താനി ഹരേയ്യും. തം കിം മഞ്ഞസി, ഗഹപതി, അലം നു ഖോ തസ്സ പുരിസസ്സ അഞ്ഞഥത്തായാ''തി? ''ഏവം, ഭന്തേ''. ''തം കിസ്സഹേതു''? ''സാമിനോ ഹി, ഭന്തേ, താനി ഹരന്തീ''തി. ''ഏവമേവ ഖോ, ഗഹപതി, അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'യാചിതകൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ...പേ॰... തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതി. സേയ്യഥാപി, ഗഹപതി, ഗാമസ്സ വാ നിഗമസ്സ വാ അവിദൂരേ തിബ്ബോ വനസണ്ഡോ, തത്രസ്സ രുക്ഖോ സമ്പന്നഫലോ ച ഉപപന്നഫലോ ച. ന ചസ്സു കാനിചി ഫലാനി ഭൂമിയം പതിതാനി. അഥ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ ഫലത്ഥികോ ഫലഗവേസീ ഫലപരിയേസനം ചരമാനോ. സോ തം വനസണ്ഡം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ തം രുക്ഖം പസ്സേയ്യ സമ്പന്നഫലഞ്ച ഉപപന്നഫലഞ്ച. തസ്സ ഏവമസ്സ 'അയം ഖോ രുക്ഖോ സമ്പന്നഫലോ ച ഉപപന്നഫലോ ച, നത്ഥി ച കാനിചി ഫലാനി ഭൂമിയം പതിതാനി, ജാനാമി ഖോ പനാഹം രുക്ഖം ആരോപിതും. യംനൂനാഹം ഇമം രുക്ഖം ആരോഹിത്വാ യാവദത്ഥഞ്ച ഖാദേയ്യം, ഉച്ഛങ്ഗഞ്ച പൂരേയ്യ'ന്തി? സോ തം രുക്ഖം ആരോഹിത്വാ യാവദത്ഥഞ്ച ഖാദേയ്യ, ഉച്ഛങ്ഗഞ്ച പൂരേയ്യ. അഥ ദുതിയോ പുരിസോ ആഗച്ഛേയ്യ ഫലത്ഥികോ ഫലഗവേസീ ഫലപരിയേസനം ചരമാനോ തിണ്ഹം കുഠാരിം ആദായ. സോ തം വനസണ്ഡം അജ്ഝോഗാഹേത്വാ തം രുക്ഖം പസ്സേയ്യ സമ്പന്നഫലഞ്ച ഉപപന്നഫലഞ്ച. തസ്സ ഏവമസ്സ 'അയം ഖോ രുക്ഖോ സമ്പന്നഫലോ ച ഉപപന്നഫലോ ച, നത്ഥി ച കാനിചി ഫലാനി ഭൂമിയം പതിതാനി, ന ഖോ പനാഹം ജാനാമി രുക്ഖം ആരോഹിതും. യംനൂനാഹം ഇമം രുക്ഖം മൂലതോ ഛേത്വാ യാവദത്ഥഞ്ച ഖാദേയ്യം, ഉച്ഛങ്ഗഞ്ച പൂരേയ്യ'ന്തി. സോ തം രുക്ഖം മൂലതോവ ഛിന്ദേയ്യ. തം കിം മഞ്ഞസി , ഗഹപതി, അമുകോ സോ പുരിസോ പഠമം രുക്ഖം ആരൂള്ഹോ, സചേ സോ ന ഖിപ്പമേവ ഓരോഹേയ്യ, തസ്സ സോ രുക്ഖോ പപതന്തോ ഹത്ഥം വാ ഭഞ്ജേയ്യ പാദം വാ ഭഞ്ജേയ്യ അഞ്ഞതരം വാ അഞ്ഞതരം വാ അങ്ഗപച്ചങ്ഗം ഭഞ്ജേയ്യ, സോ തതോനിദാനം മരണം വാ നിഗച്ഛേയ്യ, മരണമത്തം വാ ദുക്ഖ''ന്തി? ''ഏവം, ഭന്തേ''. ''ഏവമേവ ഖോ, ഗഹപതി, അരിയസാവകോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'രുക്ഖഫലൂപമാ കാമാ വുത്താ ഭഗവതാ ബഹുദുക്ഖാ ബഹുപായാസാ, ആദീനവോ ഏത്ഥ ഭിയ്യോ'തി. ഏവമേതം യഥാഭൂതം സമ്മപ്പഞ്ഞായ ദിസ്വാ യായം ഉപേക്ഖാ നാനത്താ നാനത്തസിതാ, തം അഭിനിവജ്ജേത്വാ യായം ഉപേക്ഖാ ഏകത്താ ഏകത്തസിതാ. യത്ഥ സബ്ബസോ ലോകാമിസൂപാദാനാ അപരിസേസാ നിരുജ്ഝന്തി. തമേവൂപേക്ഖം ഭാവേതീ''തി (മ॰ നി॰ ൨.൪൨-൪൮).

ഏവം അട്ഠികങ്കലാദികഅഗ്ഗിക്ഖന്ധൂപമപരിയോസാനതോ വിപസ്സനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ഉപചാരസമാധിം ദസ്സേന്തോ **''ബുദ്ധാനുസ്സതിം ഭാവേന്തോ''**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജനതോ സതി ഏവ അനുസ്സതി. പവത്തിതബ്ബട്ഠാനമ്ഹിയേവ ച പവത്തത്താ സദ്ധാപബ്ബജിതസ്സ കുലപുത്തസ്സ അനുരൂപാ സതീതിപി അനുസ്സതി. ബുദ്ധം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി ബുദ്ധാനുസ്സതി. അരഹതാദിബുദ്ധഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം, തം **ബുദ്ധാനുസ്സതിം. ഭാവേന്തോ**തി വഡ്ഢേന്തോ ബ്യൂഹേന്തോ. ധമ്മം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി **ധമ്മാനുസ്സതി,** സ്വാക്ഖാതതാദിധമ്മഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. സങ്ഘം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി **സങ്ഘാനുസ്സതി,** സുപ്പടിപന്നതാദിസങ്ഘഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. സീലം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി **സീലാനുസ്സതി,** അത്തനോ അഖണ്ഡതാദിസീലഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. ചാഗം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി **ചാഗാനുസ്സതി,** അത്തനോ മുത്തചാഗതാദിചാഗഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. ദേവതാ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി **ദേവതാനുസ്സതി,** ദേവതാ സക്ഖിട്ഠാനേ ഠപേത്വാ അത്തനോ സദ്ധാദിഗുണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. ആനാപാനേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ സതി **ആനാപാനസ്സതി,** ആനാപാനനിമിത്താരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. മരണം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ സതി **മരണസ്സതി,** ഏകഭവപരിയാപന്നജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദസങ്ഖാതമരണാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം.

കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം പടിക്കൂലാനം ആയത്താ ആകരത്താ കായോതി സങ്ഖം ഗതേ സരീരേ ഗതാ പവത്താ സതി **കായഗതാസതി,** താദിസം വാ കായം ഗതാ സതി "കായഗതസതീ"തി വത്തബ്ബേ രസ്സം അകത്വാ "കായഗതാസതീ"തി വുത്തം. കേസാദികേസു കായകോട്ഠാസേസു പടിക്കൂലനിമിത്താരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം. ഉപസമം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ അനുസ്സതി. **ഉപസമാനുസ്സതി,** സബ്ബദുക്ഖൂപസമാരമ്മണായ സതിയാ ഏതം അധിവചനം.

വിതക്കവിചാരപീതിസുഖചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം പഠമജ്ഝാനം ഭാവേന്തോ. പീതിസുഖചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം ദുതിയജ്ഝാനം ഭാവേന്തോ. സുഖചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം തതിയജ്ഝാനം ഭാവേന്തോ. ഉപേക്ഖാചിത്തേകഗ്ഗതാസമ്പയുത്തം ചതുത്ഥജ്ഝാനം ഭാവേന്തോ...പേ०... നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം ഭാവേന്തോപി കാമേ പരിവജ്ജേതീതി.

വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സമുച്ഛേദേന കാമാനം പഹാനം ദസ്സേതും **"സോതാപത്തിമഗ്ഗം ഭാവേന്തോപീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ മഗ്ഗസോതസ്സ ആപജ്ജനം സോതാപത്തി, സോതാപത്തിയാ മഗ്ഗോ സോതാപത്തിമഗ്ഗോ. **അപായഗമനീയേ കാമേ**തി യേഹി അപായം ഗച്ഛന്തി, തേ അപായഗമനീയേ കാമേ സമുച്ഛേദതോ സോതാപത്തിമഗ്ഗം ഭാവേന്തോ പരിവജ്ജേതി. പടിസന്ധിവസേന സകിംയേവ ഇമം ലോകം ആഗച്ഛതീതി സകദാഗാമീ, തസ്സ മഗ്ഗോ സകദാഗാമിമഗ്ഗോ. തം മഗ്ഗം ഭാവേന്തോ. **ഓളാരികേ**തി പരിളാഹപ്പത്തേ. പടിസന്ധിവസേനേവ കാമഭവം നാഗച്ഛതീതി അനാഗാമീ, തസ്സ മഗ്ഗോ അനാഗാമിമഗ്ഗോ. തം മഗ്ഗം ഭാവേന്തോ. **അനുസഹഗതേ**തി സുഖുമഭാവപ്പത്തേ. കിലേസേഹി ആരകത്താ, കിലേസാരീനം ഹതത്താ, സംസാരചക്കസ്സ അരാനം ഹതത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ ച അരഹം, അരഹതോ ഭാവോ അരഹത്തം. കിം തം? അരഹത്തഫലം. അരഹത്തസ്സ മഗ്ഗോ അരഹത്തമഗ്ഗോ. തം അരഹത്തമഗ്ഗം ഭാവേന്തോ. **സബ്ബേന സബ്ബ**ന്തി സബ്ബേനാകാരേന സബ്ബം. **സബ്ബഥാ സബ്ബ**ന്തി സബ്ബപ്പകാരേന സബ്ബം. **അസേസം നിസ്സേസ**ന്തി നിരവസേസം ഗന്ധമത്തമ്പി അട്ഠപേത്വാ. അഥ വാ **സബ്ബേന സബ്ബം** മൂലവസേന. **സബ്ബഥാ സബ്ബം** ആകാരനിപ്പദേസവസേന. **അസേസം നിസ്സേസം** ഭാവനാനിപ്പദേസവസേന. തഥാ പുരിമേന ദുച്ചരിതാഭാവേന. ദുതിയേന പരിയുട്ഠാനാഭാവേന. തതിയേന അനുസയാഭാവേന ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

സപ്പോ വുച്ചതി അഹീതി യോ കോചി സരന്തോ ഗച്ഛതി. **കേനട്ഠേനാ**തി കേന അത്ഥേന. **സംസപ്പന്തോ ഗച്ഛതീ**തി യസ്മാ സമ്മാ സംസരന്തോ ഗച്ഛതീതി **സപ്പോ. ഭുജന്തോ**തി വങ്കവങ്കോ ഹുത്വാ. **പന്നസിരോ**തി നിപന്നസീസോ ഹുത്വാ. **സിരേന സുപതീ**തി സീസം ഭോഗന്തരേ കത്വാ സുപനഭാവേന സിരസാ സുപതീതി **സരീസപോ**. ബിലേ സയതീതി **ബിലാസയോ**. "ബിലസയോ"തിപി പാളി, തം സുന്ദരം. ഗുഹായം സേതീതി **ഗുഹാസയോ. ദാഠാ തസ്സ**

ആവുധോതി തസ്സ സപ്പസ്സ ദുവേ ദാഠാ പഹരണസത്ഥസങ്ഖാതോ ആവുധോ. **വിസം തസ്സ ഘോര**ന്തി തസ്സ സപ്പസ്സ ബ്യാപകസങ്ഖാതം വിസം ദാരുണം കക്ഖളം. **ജിവ്ഹാ തസ്സ ദുവിധാ**തി തസ്സ സപ്പസ്സ ദ്വേധാ ജിവ്ഹാ. **ദ്വീഹി ജിവ്ഹാഹി രസം സായതീ**തി ദുവിധാഹി ജിവ്ഹാഹി രസം ജാനാതി അസ്സാദം വിന്ദതി സാദിയതീതി. ജീവിതും കാമയതീതി **ജീവിതുകാമോ**. അമരിതും കാമയതീതി **അമരിതുകാമോ**. സുഖം കാമയതീതി **സുഖകാമോ. ദുക്ഖപ്പടിക്കൂലോ**തി ദുക്ഖം അനിച്ഛമാനോ. **പാദേനാ**തി അത്തനോ പാദേന. **സപ്പസിര**ന്തി സപ്പസ്സ സീസം. **വജ്ജേയ്യാ**തി ദൂരതോ വജ്ജേയ്യ. **വിവജ്ജേയ്യാ**തി തസ്സ പമാണേന. **പരിവജ്ജേയ്യാ**തി സമന്തതോ. **അഭിനിവജ്ജേയ്യാ**തി ചതുത്ഥപ്പമാണേന. അഥ വാ പുരിമേന സീസതോ. ദുതിയതതിയേന ദ്വീഹി പസ്സേഹി. ചതുത്ഥേന പച്ഛതോ. "കാമേ പന അപ്പത്തസ്സ പരിയേസനമൂലദുക്ഖവത്ഥുഭാവേന **വജ്ജേയ്യ**. പത്തസ്സ ആരക്ഖമൂലദുക്ഖവത്ഥുഭാവേന **വിവജ്ജേയ്യ**. അഞ്ഞാണപരിളാഹദുക്ഖവത്ഥുഭാവേന **പരിവജ്ജേയ്യ**. വിനാസമുഖേ പിയവിപ്പയോഗദുക്ഖവത്ഥുഭാവേന **അഭിനിവജ്ജേയ്യാ**"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

രഞ്ജനവസേന **രാഗോ**. ബലവരഞ്ജനട്ഠേന **സാരാഗോ**. വിസയേ സത്താനം അനു അനു നയനതോ **അനുനയോ**. അനുരുജ്ഝതീതി **അനുരോധോ,** കാമേതീതി അത്ഥോ. യത്ഥ കത്ഥചി ഭവേ സത്താ ഏതായ നന്ദന്തീതി **നന്ദീ,** സയം വാ നന്ദതീതി **നന്ദീ**. നന്ദീ ച സാ രഞ്ജനട്ഠേന രാഗോ ചാതി **നന്ദിരാഗോ**. തത്ഥ ഏകസ്മിം ആരമ്മണേ സകിം ഉപ്പന്നാ തണ്ഹാ നന്ദീ, പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജമാനാ നന്ദിരാഗോതി വുച്ചതി. **ചിത്തസ്സ സാരാഗോ**തി യോ ഹേട്ഠാ "ബലവരഞ്ജനട്ഠേന സാരാഗോ"തി വുത്തോ, സോ ന സത്തസ്സ, ചിത്തസ്സേവ സാരാഗോതി അത്ഥോ.

ഇച്ഛന്തി ഏതായ ആരമ്മണാനീതി **ഇച്ഛാ**. ബഹലകിലേസഭാവേന മുച്ഛന്തി ഏതായ പാണിനോതി **മുച്ഛാ**. ഗിലിത്വാ പരിനിട്ഠപേത്വാ ഗഹണവസേന **അജ്ഝോസാനം**. ഇമിനാ സത്താ ഗിജ്ഝന്തി ഗേധം ആപജ്ജന്തീതി **ഗേധോ**. ബഹലട്ഠേന വാ **ഗേധോ**. "ഗേധം വാ പന പവനസണ്ഡ"ന്തി ഹി ബഹലട്ഠേനേവ വുത്തം . അനന്തരപദം ഉപസഗ്ഗവസേന വഡ്ഢിതം, സബ്ബതോഭാഗേന വാ ഗേധോതി **പലിഗേധോ**. സജ്ജന്തി ഏതേനാതി **സങ്ഗോ**. ലഗ്ഗനട്ഠേന വാ **സങ്ഗോ**. ഓസീദനട്ഠേന **പങ്കോ**. ആകഡ്ഢനവസേന **ഏജാ**. "ഏജാ ഇമം പുരിസം പരികഡ്ഢതി തസ്സ തസ്സേവ ഭവസ്സ അഭിനിബ്ബത്തിയാ"തി ഹി വുത്തം. വഞ്ചനട്ഠേന **മായാ**. വട്ടസ്മിം സത്താനം ജനനട്ഠേന **ജനികാ**. "തണ്ഹാ ജനേതി പുരിസം, ചിത്തമസ്സ വിധാവതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൫൫) ഹി വുത്തം. വട്ടസ്മിം സത്തേ ദുക്ഖേന സംയോജയമാനാ ജനേതീതി **സഞ്ജനനീ**. ഘടനട്ഠേന **സിബ്ബിനീ**. അയഞ്ഹി വട്ടസ്മിം സത്തേ ചുതിപടിസന്ധിവസേന സിബ്ബതി ഘടേതി തുന്നകാരോ വിയ പിലോതികായ പിലോതികം, തസ്മാ "ഘടനട്ഠേന സിബ്ബിനീ"തി വുത്താ. അനേകപ്പകാരം വിസയജാലം തണ്ഹാവിപ്ഫന്ദിതനിവേസസങ്ഖാതം വാ ജാലമസ്സാ അത്ഥീതി **ജാലിനീ**.

ആകഡ്ഢനട്ഠേന സീഘസോതാ സരിതാ വിയാതി **സരിതാ**. അല്ലട്ഠേന വാ **സരിതാ**. വുത്തഞ്ഹേതം "സരിതാനി സിനേഹിതാനി ച സോമനസ്സാനി ഭവന്തി ജന്തുനോ"തി (ധ॰ പ॰ ൩൪൧). അല്ലാനി ചേവ സിനിദ്ധാനി ചാതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. അനയബ്യസനാപാദനട്ഠേന കുമ്മാനുബന്ധസുത്തകം വിയാതി **സുത്തം**. വുത്തഞ്ഹേതം "സുത്തന്തി ഖോ, ഭിക്ഖവേ, നന്ദിരാഗസ്സേതം അധിവചന"ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൧൫൯). രൂപാദീസു വിത്ഥതട്ഠേന **വിസതാ**. തസ്സ തസ്സ പടിലാഭത്ഥായ സത്തേ ആയൂഹാപേതീതി **ആയൂഹിനീ**. ഉക്കണ്ഠിതും അപ്പദാനതോ സഹായട്ഠേന **ദുതിയാ**. അയഞ്ഹി സത്താനം വട്ടസ്മിം ഉക്കണ്ഠിതും ന ദേതി, ഗതഗതട്ഠാനേ പിയസഹായോ വിയ അഭിരമാപേതി. തേനേവ വുത്തം -

> "തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ, ദീഘമദ്ധാനസംസരം;
> ഇത്ഥഭാവഞ്ഞഥാഭാവം, സംസാരം നാതിവത്തതീ"തി. (ഇതിവു॰ ൧൫; അ॰ നി॰ ൪.൯; മഹാനി॰ ൧൯൧; ചൂളനി॰ പാരായനാനുഗീതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൭);

പണിധാനകവസേന **പണിധി. ഭവനേത്തീ**തി ഭവരജ്ജു. ഏതായ ഹി സത്താ രജ്ജുയാ ഗീവായം ബദ്ധാ ഗോണാ വിയ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനം നിയ്യന്തി. തം തം ആരമ്മണം വനതി ഭജതി അല്ലീയതീതി **വനം,** വനതി യാചതീതി വാ **വനം. വനഥോ**തി ബ്യഞ്ജനേന പദം

വഡ്ഢിതം. അനത്ഥദുക്ഖാനം വാ സമുട്ഠാപനട്ഠേന ഗഹനട്ഠേന ച വനം വിയാതി **വനം**. ബലവതണ്ഹായേതം നാമം. ഗഹനതരട്ഠേന പന തതോ ബലവതരാ **വനഥോ** നാമ. തേന വുത്തം -

> "വനം ഛിന്ദഥ മാ രുക്ഖം, വനതോ ജായതേ ഭയം;
> ഛേത്വാ വനഞ്ച വനഥഞ്ച, നിബ്ബനാ ഹോഥ ഭിക്ഖവോ"തി. (ധം॰ പ॰ ൨൮൩);

സന്ഥവനവസേന **സന്ഥവോ,** സംസഗ്ഗോതി അത്ഥോ. സോ ദുവിധോ - തണ്ഹാസന്ഥവോ മിത്തസന്ഥവോ ച. തേസു ഇധ തണ്ഹാസന്ഥവോ അധിപ്പേതോ. സിനേഹവസേന **സ്നേഹോ**. ആലയകരണവസേന കമ്പമാനാ അപേക്ഖതീതി **അപേക്ഖാ**. വുത്തമ്പി ചേതം "ഇമാനി തേ ദേവ ചതുരാസീതി നഗരസഹസ്സാനി കുസാവതീരാജധാനിപ്പമുഖാനി, എത്ഥ ദേവ ഛന്ദം ജനേഹി ജീവിതേ അപേക്ഖം കരോഹീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൬൬). ആലയം കരോഹീതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. പാടിയേക്കേ പാടിയേക്കേ ആരമ്മണേ ബന്ധതീതി **പടിബന്ധു,** ഞാതകട്ഠേന വാ പാടിയേക്കോ ബന്ധൂതിപി **പടിബന്ധു**. നിച്ചസന്നിസ്സിതട്ഠേനപി സത്താനം തണ്ഹാസമോ ബന്ധു നാമ നത്ഥി. ആരമ്മണാനം അസനതോ **ആസാ**. അജ്ഝോത്ഥരണതോ ചേവ തിത്തിം അനുഗന്ത്വാവ പരിഭുഞ്ജനതോ ചാതി അത്ഥോ. ആസീസനവസേന **ആസീസനാ**. ആസീസിതസ്സ ഭാവോ **ആസീസിതത്തം**.

ഇദാനി തസ്സാ പവത്തിട്ഠാനം ദസ്സേതും **"രൂപാസാ"**തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആസീസനവസേന ആസാതി ആസായ അത്ഥം ഗഹേത്വാ രൂപേ ആസാ **രൂപാസാ**. എവം നവപി പദാനി വേദിതബ്ബാനി. എത്ഥ ച പുരിമാനി പഞ്ച പഞ്ചകാമഗുണവസേന വുത്താനി, പരിക്ഖാരലോഭവസേന ഛട്ഠം. തം വിസേസതോ പബ്ബജിതാനം, തതോ പരാനി തീണി അതിത്തിയവത്ഥുവസേന ഗഹട്ഠാനം. ന ഹി തേസം ധനപുത്തജീവിതേഹി അഞ്ഞം പിയതരം അത്ഥി. "ഇദം മയ്ഹം, ഇദം മയ്ഹ"ന്തി വാ "അസുകേന മേ ഇദം ദിന്നം, ഇദം ദിന്ന"ന്തി വാ എവം സത്തേ ജപ്പാപേതീതി **ജപ്പാ**. പരതോ ദ്വേ പദാനി ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതാനി, തതോ പരം അഞ്ഞേനാകാരേന വിഭജിതും ആരദ്ധത്താ പുന "ജപ്പാ"തി വുത്തം. ജപ്പനാകാരോ **ജപ്പനാ**. ജപ്പിതസ്സ ഭാവോ **ജപ്പിതത്തം**. പുനപ്പുനം വിസയേ ലുമ്പതി ആകഡ്ഢതീതി ലോലുപോ, ലോലുപസ്സ ഭാവോ **ലോലുപ്പം**. ലോലുപ്പനാകാരോ **ലോലുപ്പായനാ**. ലോലുപ്പസമങ്ഗിനോ ഭാവോ **ലോലുപ്പായിതത്തം**.

പുച്ഛഞ്ജികതാതി യായ തണ്ഹായ ലാഭട്ഠാനേസു പുച്ഛം ചാലയമാനാ സുനഖാ വിയ കമ്പമാനാ വിചരന്തി, തം തസ്സാ കമ്പനതണ്ഹായ നാമം. സാധു മനാപമനാപേ വിസയേ കാമേതീതി സാധുകാമോ, തസ്സ ഭാവോ **സാധുകമ്യതാ**. മാതാമാതുച്ഛാതിആദികേ അയുത്തട്ഠാനേ രാഗോതി **അധമ്മരാഗോ**. യുത്തട്ഠാനേപി ബലവാ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നോ ലോഭോ **വിസമലോഭോ**. "രാഗോ വിസമ"ന്തിആദിവചനതോ (വിഭ॰ ൯൨൪) വാ യുത്തട്ഠാനേ വാ അയുത്തട്ഠാനേ വാ ഉപ്പന്നോ ഛന്ദരാഗോ അധമ്മട്ഠേന അധമ്മരാഗോ. വിസമട്ഠേന വിസമലോഭോതി വേദിതബ്ബോ. ആരമ്മണാനം നികാമനവസേന **നികന്തി**. നികാമനാകാരോ **നികാമനാ**. പത്ഥയനവസേന **പത്ഥനാ**. പിഹായനവസേന **പിഹനാ**. സുട്ഠു പത്ഥനാ **സമ്പത്ഥനാ**. പഞ്ചസു കാമഗുണേസു തണ്ഹാ **കാമതണ്ഹാ**. രൂപാരൂപഭവേസു തണ്ഹാ **ഭവതണ്ഹാ**. ഉച്ഛേദസങ്ഖാതേ വിഭവേ തണ്ഹാ **വിഭവതണ്ഹാ**. സുദ്ധേ രൂപഭവസ്മിംയേവ തണ്ഹാ **രൂപതണ്ഹാ**. അരൂപഭവേ തണ്ഹാ **അരൂപതണ്ഹാ**. ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതോ രാഗോ, നിരോധേ തണ്ഹാ **നിരോധതണ്ഹാ**. രൂപേ തണ്ഹാ **രൂപതണ്ഹാ**. സദ്ദേ തണ്ഹാ **സദ്ദതണ്ഹാ. ഗന്ധതണ്ഹാ**ദീസുപി എസേവ നയോ. **ഓഘാദയോ** വുത്തത്ഥാവ.

കുസലധമ്മേ ആവരതീതി **ആവരണം**. ഛാദനവസേന **ഛദനം**. സത്തേ വട്ടസ്മിം ബന്ധതീതി **ബന്ധനം**. ചിത്തം ഉപഹന്ത്വാ കിലിസ്സതി സംകിലിട്ഠം കരോതീതി **ഉപക്കിലേസോ**. ഥാമഗതട്ഠേന അനു അനു സേതീതി **അനുസയോ**. ഉപ്പജ്ജമാനം ചിത്തം പരിയുട്ഠാതീതി **പരിയുട്ഠാനം,** ഉപ്പജ്ജിതും അപദാനേന കുസലവാരം ഗണ്ഹാതീതി അത്ഥോ. "ചോരാ മഗ്ഗേ പരിയുട്ഠിംസു, ധുത്താ മഗ്ഗേ പരിയുട്ഠിംസൂ"തിആദീസു (ചൂളവ॰ ൪൩൦) ഹി മഗ്ഗം ഗണ്ഹിംസൂതി അത്ഥോ. എവമിധാപി ഗഹണട്ഠേന പരിയുട്ഠാനം വേദിതബ്ബം. പലിവേഠനട്ഠേന ലതാ വിയാതി **ലതാ**. "ലതാ ഉപ്പജ്ജ തിട്ഠതീ"തി (ധം॰ പ॰

നർം) ആഗതട്ഠാനേപി അയം തണ്ഹാ ലതാതി വുത്താ. വിവിധാനി വത്ഥൂനി ഇച്ഛതീതി **വേവിച്ഛം**. വട്ടദുക്ഖസ്സ മൂലന്തി **ദുക്ഖമൂലം**. തസ്സേവ ദുക്ഖസ്സ നിദാനന്തി **ദുക്ഖനിദാനം**. തം ദുക്ഖം ഇതോ പഭവതീതി **ദുക്ഖപ്പഭവോ**. ബന്ധനട്ഠേന പാസോ വിയാതി പാസോ, മാരസ്സ പാസോ **മാരപാസോ**. ദുരുഗ്ഗിലനട്ഠേന ബളിസം വിയാതി ബളിസം, മാരസ്സ ബളിസം **മാരബളിസം**. തണ്ഹാഭിഭൂതാ മാരസ്സ വിസയം നാതിക്കമന്തി, തേസം ഉപരി മാരോ വസം വത്തേതീതി ഇമിനാ പരിയായേന മാരസ്സ വിസയോതി **മാരവിസയോ**. സന്ദനട്ഠേന തണ്ഹാവ നദീ **തണ്ഹാനദീ**. അജ്ഝോത്ഥരണട്ഠേന തണ്ഹാവ ജാലം **തണ്ഹാജാലം**. യഥാ സുനഖാ ഗദ്ദൂലബദ്ധാ യദിച്ഛകം നിയ്യന്തി, ഏവം തണ്ഹാബദ്ധാ സത്താതി ദള്ഹബന്ധനട്ഠേന ഗദ്ദൂലം വിയാതി ഗദ്ദൂലം, തണ്ഹാവ ഗദ്ദൂലം **തണ്ഹാഗദ്ദൂലം**. ദുപ്പൂരണട്ഠേന തണ്ഹാവ സമുദ്ദോ **തണ്ഹാസമുദ്ദോ**. അഭിജ്ഝായനട്ഠേന **അഭിജ്ഝാ**. ലുബ്ഭന്തി ഏതേന, സയം വാ ലുബ്ഭതി, ലുബ്ഭനമത്തമേവ വാ തന്തി **ലോഭോ**. സമ്പയുത്തകാനം **അകുസലാനം** പതിട്ഠട്ഠേന **മൂലം**.

വിസത്തികാതീതി വിസത്തികാ ഇതി. **കേനട്ഠേനാ**തി കേന സഭാവേന. **വിസതാ**തി വിത്ഥടാ രൂപാദീസു. **വിസാലാ**തി വിപുലാ. **വിസടാ**തി തേഭൂമകബ്യാപകവസേന വിസടാ. പുരിമവചനമേവ തകാരസ്സ ടകാരം കത്വാ ബ്യഞ്ജനവിഭാഗം കത്വാ വുത്തം. **വിസക്കതീ**തി പരിസപ്പതി സഹതി വാ. രത്തോ ഹി രാഗവത്ഥുനാ പാദേന താളിയമാനോപി സഹതി. ഓസക്കനം വിപ്ഫന്ദനം വാ "വിസക്കന"ന്തിപി വദന്തി. "കുസലാകുസലാനം പതീ"തി കേചി വണ്ണയന്തി. **വിസംഹരതീ**തി തഥാ തഥാ കാമേസു ആനിസംസം പസ്സന്തീ വിവിധേഹി ആകാരേഹി നേക്ഖമ്മാഭിമുഖപ്പവത്തിതോ ചിത്തം സംഹരതി സങ്ഖിപതി, വിസം വാ ദുക്ഖം, തം ഹരതി, വഹതീതി അത്ഥോ. **വിസംവാദികാ**തി അനിച്ചാദിം നിച്ചാദിതോ ഗണ്ഹന്തീ വിസംവാദികാ ഹോതി. ദുക്ഖനിബ്ബത്തകസ്സ കമ്മസ്സ ഹേതുഭാവതോ **വിസമൂലാ** , വിസം വാ ദുക്ഖദുക്ഖാദിഭൂതാ വേദനാ മൂലം ഏതിസ്സാതി **വിസമൂലാ**. ദുക്ഖസമുദയത്താ വിസം ഫലം ഏതിസ്സാതി **വിസഫലാ**. യായ തണ്ഹായ രൂപാദികസ്സ ദുക്ഖസ്സേവ പരിഭോഗോ ഹോതി, ന അമതസ്സാതി സാ "വിസപരിഭോഗാ"തി വുത്താ. സബ്ബത്ഥ നിരുത്തിവസേന പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

തസ്സാ വിസയം ദസ്സേതുകാമോ **"വിസാലാ വാ പന സാ തണ്ഹാ രൂപേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **വിസാലാ വാ പനാ**തി മഹന്തീ ഏവ തണ്ഹായനട്ഠേന തണ്ഹാ, രൂപാദയോ പഞ്ച പഞ്ചകാമഗുണികരാഗവസേന വുത്താ. **കുലേ ഗണേ**തിആദീനി ഏകാദസ പദാനി ലോലുപ്പാദവസേന വുത്താനി. കാമധാതുത്തികോ കമ്മവട്ടവസേന വിഭത്തോ, കാമഭവത്തികോ വിപാകവട്ടവസേന വിഭത്തോ, സഞ്ഞാഭവത്തികോ സഞ്ഞാവസേന വിഭത്തോ, ഏകവോകാരഭവത്തികോ ഖന്ധവസേന വിഭത്തോ. അതീതത്തികോ കാലവസേന, ദിട്ഠചതുക്കോ ആരമ്മണവസേന, അപായത്തികോ ഓകാസവസേന, ഖന്ധത്തികോ നിസ്സത്തനിജ്ജീവവസേന വിഭത്തോതി ഞാതബ്ബം. തത്രായം സങ്ഖേപേന അത്ഥദീപനാ വിഭാവനാ ച -

"തത്ഥ കതമാ കാമധാതു? ഹേട്ഠതോ അവീചിനിരയം പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ പരനിമ്മിതവസവത്തിദേവേ അന്തോകരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ ഖന്ധധാതുആയതനാ രൂപം വേദനാ സഞ്ഞാ സങ്ഖാരാ വിഞ്ഞാണം, അയം വുച്ചതി കാമധാതു" (ധം സം ൧൨൮൭).

"തത്ഥ കതമാ രൂപധാതു? ഹേട്ഠതോ ബ്രഹ്മലോകം പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ അകനിട്ഠേ ദേവേ അന്തോകരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ സമാപന്നസ്സ വാ ഉപപന്നസ്സ വാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സ വാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, അയം വുച്ചതി രൂപധാതു" (ധം സം ൧൨൮൯).

"തത്ഥ കതമാ അരൂപധാതു? ഹേട്ഠതോ ആകാസാനഞ്ചായതനുപഗേ ദേവേ പരിയന്തം കരിത്വാ ഉപരിതോ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനുപഗേ ദേവേ അന്തോകരിത്വാ യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഏത്ഥാവചരാ ഏത്ഥ പരിയാപന്നാ സമാപന്നസ്സ വാ ഉപപന്നസ്സ വാ ദിട്ഠധമ്മസുഖവിഹാരിസ്സ വാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാ, അയം വുച്ചതി അരൂപധാതൂ"തി (ധം സം ൧൨൯൧). അട്ഠകഥായം പന **"കാമധാതൂ**തി കാമഭവോ, പഞ്ചക്ഖന്ധാ ലബ്ഭന്തി.

രൂപധാതൂതി രൂപഭവോ, പഞ്ചക്ഖന്ധാ ലബ്ഭന്തി. **അരൂപധാതൂ**തി അരൂപഭവോ, ചത്താരോ ഖന്ധാ ലബ്ഭന്തീ”തി വുത്തം.

അഥ വാ കാമരാഗസങ്ഖാതേന കാമേന യുത്താ ധാതു **കാമധാതു,** കാമസങ്ഖാതാ വാ ധാതു **കാമധാതു**. കാമം പഹായ രൂപേന യുത്താ ധാതു **രൂപധാതു,** രൂപസങ്ഖാതാ വാ ധാതു **രൂപധാതു**. കാമഞ്ച രൂപഞ്ച പഹായ അരൂപേന യുത്താ ധാതു **അരൂപധാതു,** അരൂപസങ്ഖാതാ വാ ധാതു **അരൂപധാതു**. താ ഏവ ധാതുയോ പുന ഭവപരിയായേന വുത്താ. ഭവന്തീതി ഹി ഭവാതി വുച്ചന്തി. സഞ്ഞായ യുത്തോ ഭവോ, സഞ്ഞാവതം വാ ഭവോ, സഞ്ഞാ വാ ഏത്ഥ ഭവേ അത്ഥീതി **സഞ്ഞാഭവോ**. സോ കാമഭവോ ച അസഞ്ഞാഭവമുത്തോ രൂപഭവോ ച നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവമുത്തോ അരൂപഭവോ ച ഹോതി.

ന സഞ്ഞാഭവോ **അസഞ്ഞാഭവോ,** സോ രൂപഭവേകദേസോ. ഓളാരികത്താഭാവതോ നേവസഞ്ഞാ, സുഖുമത്തേന സബ്ഭാവതോ നാസഞ്ഞാതി നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ, തായ യുത്തോ ഭവോ **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവോ**. അഥ വാ ഓളാരികായ സഞ്ഞായ അഭാവാ സുഖുമായ ച ഭാവാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാ അസ്മിം ഭവേതി **നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാഭവോ,** സോ അരൂപഭവേകദേസോ. ഏകേന രൂപക്ഖന്ധേന വോകിണ്ണോ ഭവോ, ഏകോ വാ വോകാരോ, അസ്സ ഭവസ്സാതി **ഏകവോകാരഭവോ,** സോ അസഞ്ഞാഭവോവ. ചതൂഹി അരൂപക്ഖന്ധേഹി വോകിണ്ണോ ഭവോ, ചത്താരോ വാ വോകാരാ അസ്സ ഭവസ്സാതി **ചതുവോകാരഭവോ,** സോ അരൂപഭവോ ഏവ. പഞ്ചഹി ഖന്ധേഹി വോകിണ്ണോ ഭവോ, പഞ്ച വാ വോകാരാ അസ്സ ഭവസ്സാതി **പഞ്ചവോകാരഭവോ,** സോ കാമഭവോ ച രൂപഭവേകദേസോ ച ഹോതി. അതീതത്തികോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയോവ. **ദിട്ഠ**ന്തി ചതുസമുട്ഠാനികം രൂപാരമ്മണം. **സുത**ന്തി ദ്വിസമുട്ഠാനികം സദ്ദാരമ്മണം. **മുത**ന്തി ഫുസിത്വാ ഗഹേതബ്ബാനി ചതുസമുട്ഠാനികാനി ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാരമ്മണാനി. **വിഞ്ഞാതബ്ബം** നാമ മനസാ ജാനിതബ്ബം ധമ്മാരമ്മണം. തേസു ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതബ്ബേസു ധമ്മേസു. **വിസടാ വിത്ഥതാ**തി മഹന്താ പത്ഥടാ.

അപായലോകേതി വഡ്ഢിസങ്ഖാതസ്സ അയസ്സ അഭാവേന അപായോ, തസ്മിം അപായലോകേ. **ഖന്ധലോകേ**തി രാസട്ഠേന രൂപാദയോ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ഏവ ലോകോ. **ധാതുലോകേ**തി സുഞ്ഞതട്ഠേന ചക്ഖുധാതുആദയോ അട്ഠാരസ ധാതുയോ ഏവ ലോകോ. **ആയതനലോകേ**തി ആയതനാദീഹി കാരണേഹി ദ്വാദസായതനാനി ഏവ ലോകോ. സബ്ബേപി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന ലോകോ, വുത്തപ്പകാരേ ലോകേ വിസടാ വിത്ഥടാതി വിസത്തികാ. **സതോ**തി സരതീതി സതോ, പുഗ്ഗലേന സതി വുത്താ.

തത്ഥ സരണലക്ഖണാ **സതി**. സരന്തി തായ, സയം വാ സരതി, സരണമത്തമേവ വാ ഏസാതി സതി. സാ പനേസാ അപിലാപനലക്ഖണാ, അസമ്മോസനരസാ, ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ, വിസയാഭിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, ഥിരസഞ്ഞാപദട്ഠാനാ, കായാദിസതിപട്ഠാനപദട്ഠാനാ വാ. ആരമ്മണേ ദള്ഹപതിട്ഠിതത്താ പന ഏസികാ വിയ, ചക്ഖുദ്വാരാദീനം രക്ഖണതോ ദോവാരികോ വിയ ച ദട്ഠബ്ബാ.

തസ്സാ പവത്തിട്ഠാനം ദസ്സേന്തോ **“കായേ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം ഭാവേന്തോ സതോ”**തിആദിനാ നയേന ചതുബ്ബിധം സതിപട്ഠാനമാഹ. തത്ഥ **കായേ**തി രൂപകായേ. രൂപകായോ ഹി ഇധ അങ്ഗപച്ചങ്ഗാനം കേസാദീനഞ്ച ധമ്മാനം സമൂഹട്ഠേന ഹത്ഥികായരഥകായാദയോ വിയ “കായോ”തി അധിപ്പേതോ. യഥാ ച സമൂഹട്ഠേന, ഏവം കുച്ഛിതാനം ആയട്ഠേന. കുച്ഛിതാനഞ്ഹി പരമജേഗുച്ഛാനം സോ ആയോതിപി കായോ. **ആയോ**തി ഉപ്പത്തിദേസോ. തത്രായം വചനത്ഥോ - ആയന്തി തതോതി ആയോ. കേ ആയന്തീതി? കുച്ഛിതാ കേസാദയോ. ഇതി കുച്ഛിതാനം കേസാദീനം ആയോതി **കായോ**.

കായാനുപസ്സനാതി കായസ്സ അനുപസ്സനാ, കായം വാ അനുപസ്സനാ, **“കായേ”**തി ച വത്വാപി പുന **“കായാനുപസ്സനാ”**തി ദുതിയം കായഗ്ഗഹണം അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥം കതന്തി വേദിതബ്ബം.

തേന ന കായേ വേദനാനുപസ്സനാ ചിത്തധമ്മാനുപസ്സനാ വാ, അഥ ഖോ കായാനുപസ്സനായേവാതി കായസങ്ഖാതേ വത്ഥുസ്മിം കായാനുപസ്സനാകാരസ്സേവ ദസ്സനേന അസമ്മിസ്സതോ വവത്ഥാനം ദസ്സിതം ഹോതി, തഥാ ന കായേ അങ്ഗപച്ചങ്ഗവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സനാ, നാപി കേസലോമാദിവിനിമുത്തഇത്ഥിപുരിസാനുപസ്സനാ. യോപി ചേത്ഥ കേസലോമാദികോ ഭൂതുപാദായസമൂഹസങ്ഖാതോ കായോ, തത്ഥാപി ന ഭൂതുപാദായവിനിമുത്തഏകധമ്മാനുപസ്സനാ, അഥ ഖോ രഥസമ്ഭാരാനുപസ്സകസ്സ വിയ അങ്ഗപച്ചങ്ഗസമൂഹാനുപസ്സനാ, നഗരാവയവാനുപസ്സകസ്സ വിയ കേസലോമാദിസമൂഹാനുപസ്സനാ, കദലിക്ഖന്ധപത്തവട്ടിവിനിഭുജനകസ്സ വിയ രിത്തമുട്ഠിവിനിവേഠകസ്സ വിയ ച ഭൂതുപാദായസമൂഹാനുപസ്സനായേവാതി സമൂഹവസേനേവ കായസങ്ഖാതസ്സ വത്ഥുനോ നാനപ്പകാരതോ ദസ്സേന്തേന ഘനവിനിബ്ഭോഗോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ന ഹേത്ഥ യഥാവുത്തസമൂഹവിനിമുത്തോ കായോ വാ ഇത്ഥീ വാ പുരിസോ വാ അഞ്ഞോ വാ കോചി ധമ്മോ ദിസ്സതി, യഥാവുത്തധമ്മസമൂഹമത്തേയേവ പന തഥാ തഥാ സത്താ മിച്ഛാഭിനിവേസം കരോന്തി. തേനാഹു പോരാണാ -

> "യം പസ്സതി ന തം ദിട്ഠം, യം ദിട്ഠം തം ന പസ്സതി;
> അപസ്സം ബജ്ഝതേ മൂള്ഹോ, ബജ്ഝമാനോ ന മുച്ചതീ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൭൩; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧൦൬);

ഘനവിനിബ്ഭോഗാദിദസ്സനത്ഥന്തി വുത്തം. ആദിസദ്ദേന ചേത്ഥ അയമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. അയഞ്ഹി ഏതസ്മിം കായേ കായാനുപസ്സനായേവ , ന അഞ്ഞധമ്മാനുപസ്സനാ. യഥാ അനുദകഭൂതായപി മരീചിയാ ഉദകാനുപസ്സനാ ഹോതി, ന ഏവം അനിച്ചദുക്ഖാനത്താസുഭഭൂതേയേവ ഇമസ്മിം കായേ നിച്ചസുഖത്തസുഭഭാവാനുപസ്സനാ , അഥ ഖോ കായാനുപസ്സനാ അനിച്ചദുക്ഖാനത്താസുഭാകാരസമൂഹാനുപസ്സനായേവാതി വുത്തം ഹോതി.

അഥ വാ യ്വായം മഹാസതിപട്ഠാനേ "ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരഞ്ഞഗതോ വാ... പേ॰... സോ സതോവ അസ്സസതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൪; മ॰ നി॰ ൧.൧൦൭) നയേന അസ്സാസപസ്സാസാദിചുണ്ണികജാതഅട്ഠികപരിയോസാനോ കായോ വുത്തോ, യോ ച പടിസമ്ഭിദായം സതിപട്ഠാനകഥായം "ഇധേകച്ചോ പഥവീകായം അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി. ആപോകായം. തേജോകായം. വായോകായം. കേസകായം. ലോമകായം. ഛവികായം. ചമ്മകായം. മംസകായം. രുഹിരകായം. ന്ഹാരുകായം. അട്ഠികായം. അട്ഠിമിഞ്ജകായ"ന്തി കായോ വുത്തോ, തസ്സ സബ്ബസ്സ ഇമസ്മിംയേവ കായേ അനുപസ്സനതോ കായേ കായാനുപസ്സനാതി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

അഥ വാ കായേ "അഹ"ന്തി വാ "മമ"ന്തി വാ ഏവം ഗഹേതബ്ബസ്സ യസ്സ കസ്സചി അനുപസ്സനതോ തസ്സ തസ്സേവ പന കേസലോമാദികസ്സ നാനാധമ്മസമൂഹസ്സ അനുപസ്സനതോ കായേ കേസാദിസമൂഹസങ്ഖാതകായാനുപസ്സനാതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അപി ച "ഇമസ്മിം കായേ അനിച്ചതോ അനുപസ്സതി, നോ നിച്ചതോ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫) അനുക്കമേന പടിസമ്ഭിദായം ആഗതനയസ്സ സബ്ബസ്സേവ അനിച്ചലക്ഖണാദിനോ ആകാരസമൂഹസങ്ഖാതസ്സ കായസ്സ അനുപസ്സനതോപി കായേ കായാനുപസ്സനാതി ഏവമ്പി അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അയം പന ചതുസതിപട്ഠാനസാധാരണോ അത്ഥോ.

സതിപട്ഠാനന്തി തയോ സതിപട്ഠാനാ സതിഗോചരോപി, തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാപി, സതിപി. "ചതുന്നം, ഭിക്ഖവേ, സതിപട്ഠാനാനം സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ദേസിസ്സാമി, തം സുണാഥ സാധുകം മനസി കരോഥ...പേ॰... കോ ച, ഭിക്ഖവേ, കായസ്സ സമുദയോ? ആഹാരസമുദയാ കായസമുദയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ๕.๔๐๘) ഹി സതിഗോചരോ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി . തഥാ "കായോ ഉപട്ഠാനം, നോ സതി, സതി ഉപട്ഠാനഞ്ചേവ സതി ചാ"തിആദീസുപി (പടി॰ മ॰ ൩.൩൫). തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതി അസ്മിന്തി പട്ഠാനം. കാ

പതിട്ഠാതി? സതി. സതിയാ പട്ഠാനം **സതിപട്ഠാനം,** പധാനട്ഠാനന്തി വാ പട്ഠാനം, സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം, ഹത്ഥിട്ഠാനഅസ്സട്ഠാനാദീനി വിയ.

"തയോ സതിപട്ഠാനാ യദരിയോ സേവതി, യദരിയോ സേവമാനോ സത്ഥാ ഗണമനുസാസിതുമരഹതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൪, ൩൧൧) എത്ഥ തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുത്താ. തസ്സത്ഥോ - പട്ഠപേതബ്ബതോ പട്ഠാനം, പവത്തയിതബ്ബതോതി അത്ഥോ. കേന പട്ഠപേതബ്ബോതി? സതിയാ, സതിയാ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനന്തി. "ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഭാവിതാ ബഹുലീകതാ സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ പരിപൂരേന്തീ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൩.൧൪൭) പന സതിയേവ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുച്ചതി. തസ്സത്ഥോ - പതിട്ഠാതീതി പട്ഠാനം, ഉപട്ഠാതി ഓക്കന്ദിത്വാ പക്ഖന്ദിത്വാ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സതിയേവ പട്ഠാനന്തി സതിപട്ഠാനം. അഥ വാ സരണട്ഠേന സതി, ഉപട്ഠാനട്ഠേന പട്ഠാനം. ഇതി സതി ച സാ പട്ഠാനഞ്ചാതിപി സതിപട്ഠാനം. ഇദമിധ അധിപ്പേതം. തം സതിപട്ഠാനം. **ഭാവേന്തോതി** വഡ്ഢേന്തോ. എത്ഥ ച യം തിധാ പടിപന്നേസു സാവകേസു സത്ഥുനോ പടിഘാനുനയവീതിവത്തതാ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുത്തം, തം ഇമിനാ സുത്തേന ഗഹേതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

"തയോ സതിപട്ഠാനാ യദരിയോ സേവതി, യദരിയോ സേവമാനോ സത്ഥാ ഗണമനുസാസിതുമരഹതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൩൦൪, ൩൧൧) ഇതി ഖോ പനേതം വുത്തം, കിഞ്ചേതം പടിച്ച വുത്തം. ഇധ, ഭിക്ഖവേ, സത്ഥാ സാവകാനം ധമ്മം ദേസേതി അനുകമ്പകോ ഹിതേസീ അനുകമ്പം ഉപാദായ "ഇദം വോ ഹിതായ ഇദം വോ സുഖായാ"തി. തസ്സ സാവകാ ന സുസ്സൂസന്തി, ന സോതം ഓദഹന്തി, ന അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേന്തി, വോക്കമ്മ ച സത്ഥു സാസനാ വത്തന്തി. തത്ര, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ ന ചേവ അനത്തമനോ ഹോതി, ന ച അനത്തമനതം പടിസംവേദേതി , അനവസ്സുതോ ച വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. ഇദം, ഭിക്ഖവേ, പഠമം സതിപട്ഠാനം. യദരിയോ...പേ॰... മരഹതി.

"പുന ചപരം, ഭിക്ഖവേ, സത്ഥാ...പേ॰... ഇദം വോ സുഖായാതി. തസ്സ ഏകച്ചേ സാവകാ ന സുസ്സൂസന്തി...പേ॰... വത്തന്തി. ഏകച്ചേ സാവകാ സുസ്സൂസന്തി...പേ॰... ന ച വോക്കമ്മ സത്ഥു സാസനാ വത്തന്തി. തത്ര, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ ന ചേവ അനത്തമനോ ഹോതി, ന ച അനത്തമനതം പടിസംവേദേതി, ന ച അത്തമനോ ഹോതി, ന ച അത്തമനതം പടിസംവേദേതി. അനത്തമനതാ ച അത്തമനതാ ച തദുഭയം അഭിനിവജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, ദുതിയം...പേ॰....

"പുന ചപരം...പേ॰... ഇദം വോ സുഖായാതി. തസ്സ സാവകാ സുസ്സൂസന്തി...പേ॰... വത്തന്തി. തത്ര, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ അത്തമനോ ചേവ ഹോതി, അത്തമനതഞ്ച പടിസംവേദേതി, അനവസ്സുതോ ച വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. ഇദം വുച്ചതി, ഭിക്ഖവേ, തതിയ"ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൧൧).

ഏവം പടിഘാനുനയേഹി അനവസ്സുതതാ നിച്ചം ഉപട്ഠിതസതിതായ തദുഭയം വീതിവത്തതാ "സതിപട്ഠാന"ന്തി വുത്താ. ബുദ്ധാനമേവ കിര നിച്ചം ഉപട്ഠിതസതിതാ ഹോതി, ന പച്ചേകബുദ്ധാദീനന്തി.

വേദനാസു വേദനാനുപസ്സനാതിആദീസു വേദനാദീനം പുന വചനേ പയോജനം കായാനുപസ്സനായം വുത്തനയേനേവ യഥായോഗം യോജേത്വാ വേദിതബ്ബം. അയമ്പി സാധാരണത്ഥോ. സുഖാദീസു അനേകപ്പഭേദാസു വേദനാസു വിസും വിസും അനിച്ചാദിതോ ഏകേകവേദനാനുപസ്സനാ. സരാഗാദികേ സോളസപ്പഭേദേ ചിത്തേ വിസും വിസും അനിച്ചാദിതോ ഏകേകചിത്താനുപസ്സനാ. കായവേദനാചിത്താനി ഠപേത്വാ സേസതേഭൂമകധമ്മേസു വിസും വിസും അനിച്ചാദിതോ ഏകേകധമ്മാനുപസ്സനാ സതിപട്ഠാനസുത്തന്തേ വുത്തനയേന നീവരണാദിധമ്മാനുപസ്സനാതി. എത്ഥ ച കായേതി ഏകവചനം, സരീരസ്സ ഏകത്താ . ചിത്തേതി ഏകവചനം, ചിത്തസ്സ സഭാവഭേദാഭാവതോ

ജാതിഗ്ഗഹണേന കതന്തി വേദിതബ്ബം. യഥാ ച വേദനാദയോ അനുപസ്സിതബ്ബാ, തഥാനുപസ്സന്തോ വേദനാസു വേദനാനുപസ്സനാ, ചിത്തേ ചിത്താനുപസ്സനാ, ധമ്മേസു ധമ്മാനുപസ്സനാതി വേദിതബ്ബാ. കഥം വേദനാ അനുപസ്സിതബ്ബാ? സുഖാ താവ വേദനാ ദുക്ഖതോ, ദുക്ഖാ വേദനാ സല്ലതോ, അദുക്ഖമസുഖാ അനിച്ചതോ അനുപസ്സിതബ്ബാ. യഥാഹ -

> "യോ സുഖം ദുക്ഖതോ അദ്ദ, ദുക്ഖമദ്ദക്ഖി സല്ലതോ;
> അദുക്ഖമസുഖം സന്തം, അദ്ദക്ഖി നം അനിച്ചതോ;
> സ വേ സമ്മദ്ദസോ ഭിക്ഖു, പരിജാനാതി വേദനാ"തി. (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൩);

സബ്ബാ ഏവ ചേതാ ദുക്ഖതോപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം "യം കിഞ്ചി വേദയിതം, തം ദുക്ഖസ്മിന്തി വദാമീ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൨൫൯). സുഖദുക്ഖതോപി ച അനുപസ്സിതബ്ബാ. യഥാഹ "സുഖാ വേദനാ ഠിതിസുഖാ, വിപരിണാമദുക്ഖാ. ദുക്ഖാ വേദനാ ഠിതിദുക്ഖാ, വിപരിണാമസുഖാ. അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ ഞാണസുഖാ, അഞ്ഞാണദുക്ഖാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൫). അപി ച അനിച്ചാദിസത്തവിപസ്സനാവസേനാപി അനുപസ്സിതബ്ബാ. ചിത്തധമ്മേസുപി ചിത്തം താവ ആരമ്മണാധിപതിസഹജാതഭൂമികമ്മവിപാകകിരിയാദിനാനത്തഭേദാനം അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാനം സരാഗാദിസോളസഭേദാനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബം. ധമ്മാ സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണാനം സുഞ്ഞതധമ്മസ്സ അനിച്ചാദിസത്താനുപസ്സനാനം സന്താസന്താദീനഞ്ച വസേന അനുപസ്സിതബ്ബാ.

ഇമേ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ പുബ്ബഭാഗേ നാനാചിത്തേസു ലബ്ഭന്തി. അഞ്ഞേനേവ ഹി ചിത്തേന കായം പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, അഞ്ഞേന വേദനം, അഞ്ഞേന ചിത്തം, അഞ്ഞേന ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതി, ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭന്തീതി. ആദിതോ ഹി കായം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആഗതസ്സ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ സതി കായാനുപസ്സനാ നാമ, തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ കായാനുപസ്സീ നാമ. വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരിയമഗ്ഗം പത്തസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി കായാനുപസ്സനാ നാമ, തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ കായാനുപസ്സീ നാമ.

വേദനം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ചിത്തം പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ധമ്മേ പരിഗ്ഗണ്ഹിത്വാ ആഗതസ്സ വിപസ്സനാസമ്പയുത്താ സതി ധമ്മാനുപസ്സനാ നാമ, തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുപസ്സീ നാമ. വിപസ്സനം ഉസ്സുക്കാപേത്വാ അരിയമഗ്ഗം പത്തസ്സ മഗ്ഗക്ഖണേ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി ധമ്മാനുപസ്സനാ നാമ, തായ സതിയാ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ധമ്മാനുപസ്സീ നാമ, ഏവം താവ ദേസനാ പുഗ്ഗലേ തിട്ഠതി, കായേ പന "സുഭ"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ കായപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി കായാനുപസ്സനാ നാമ. വേദനായ "സുഖ"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ വേദനാപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി വേദനാനുപസ്സനാ നാമ. ചിത്തേ "നിച്ച"ന്തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ ചിത്തപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി ചിത്താനുപസ്സനാ നാമ. ധമ്മേസു "അത്താ"തി വിപല്ലാസപ്പഹാനാ ധമ്മപരിഗ്ഗാഹികാ സതി മഗ്ഗേന സമിജ്ഝതീതി ധമ്മാനുപസ്സനാ നാമ. ഇതി ഏകാവ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സതി ചതുകിച്ചസാധകട്ഠേന ചത്താരി നാമാനി ലഭതി. തേന വുത്തം "ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ പന ഏകചിത്തേയേവ ലബ്ഭന്തീ"തി.

പുന ഉപകാരവസേന ച അപരിഹീനവസേന ച ഗുണവസേന ച അപരേ തയോ ചതുക്കാ വുത്താ. തത്ഥ **അസതിപരിവജ്ജനായാ**തി ന സതി അസതി, സതി ഏത്ഥ നത്ഥീതി വാ അസതി, മുട്ഠസ്സതിയാ ഏതം അധിവചനം. **പരിവജ്ജനായാ**തി സമന്തതോ വജ്ജനേന. ഭത്തനിക്ഖിത്തകാകസദിസേ ഹി മുട്ഠസതിപുഗ്ഗലേ പരിവജ്ജനേന ഉപട്ഠിതസതിപുഗ്ഗലസേവനേന ഠാനനിസജ്ജാദീസു സതിസമുട്ഠാപനത്ഥം നിന്നപോണപബ്ഭാരചിത്തതായ ച സതി ഉപ്പജ്ജതി. **സതികരണീയാനം ധമ്മാന**ന്തി സതിയാ കാതബ്ബാനം ധമ്മാനം. **കതത്താ**തി കതഭാവേന. ചതുന്നം മഗ്ഗാനം കതത്താ, ഭാവിതത്താതി അത്ഥോ. **സതിപരിബന്ധാനം ധമ്മാനം ഹതത്താ**തി കാമച്ഛന്ദാദീനം നാസിതഭാവേന. **സതിനിമിത്താനം ധമ്മാനം അസമ്മുട്ഠത്താ**തി സതിയാ കാരണാനം കായാദിആരമ്മണാനം അനട്ഠഭാവേന.

സതിയാ സമന്നാഗതത്താതി സതിയാ സമ്മാ ആഗതത്താ അപരിഹീനത്താ ച. **വസിതത്താ**തി വസിഭാവപ്പത്തേന. **പാഗുഞ്ഞതായാ**തി പഗുണഭാവേന. **അപച്ചോരോഹണതായാ**തി അനിവത്തനഭാവേന അപച്ചോസക്കനഭാവേന.

സത്തത്താതി സഭാവേന വിജ്ജമാനത്താ. **സന്തത്താ**തി നിബ്ബുതസഭാവത്താ. **സമിതത്താ**തി കിലേസാനം വൂപസമിതഭാവത്താ. **സന്തധമ്മസമന്നാഗതത്താ**തി സപ്പുരിസധമ്മേഹി അപരിഹീനത്താ. ബുദ്ധാനുസ്സതിആദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാ എവ. സരണകവസേന സതി, ഇദം സതിയാ സഭാവപദം. പുനപ്പുനം സരണതോ അനുസ്സരണവസേന **അനുസ്സതി**. അഭിമുഖം ഗന്ത്വാ വിയ സരണതോ പടിസരണവസേന **പടിസ്സതി**. ഉപസഗ്ഗവസേന വാ വഡ്ഢിതമത്തമേവ. സരണാകാരോ **സരണതാ**. യസ്മാ പന സരണതാതി തിണ്ണം സരണാനമ്പി നാമം, തസ്മാ തം പടിസേധേതും പുന സതിഗ്ഗഹണം കതം. സതിസങ്ഖാതാ സരണതാതി അയഞ്ഹേത്ഥ അത്ഥോ. സുതപരിയത്തസ്സ ധാരണഭാവതോ **ധാരണതാ**. അനുപവിസനസങ്ഖാതേന ഓഗാഹനട്ഠേന അപിലാപനഭാവോ **അപിലാപനതാ**. യഥാ ഹി ഉദകേ ലാബുകടാഹാദീനി പലവന്തി, ന അനുപവിസന്തി, ന തഥാ ആരമ്മണേ സതി. ആരമ്മണഞ്ഹി എസാ അനുപവിസതി, തസ്മാ "അപിലാപനതാ"തി വുത്താ. ചിരകതചിരഭാസിതാനം ന സമ്മുസ്സനഭാവതോ **അസമ്മുസ്സനതാ**. ഉപട്ഠാനലക്ഖണേ ജോതനലക്ഖണേ ച ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി ഇന്ദ്രിയം, സതിസങ്ഖാതം ഇന്ദ്രിയം **സതിന്ദ്രിയം**. പമാദേ ന കമ്പതീതി **സതിബലം**. യാഥാവസതി നിയ്യാനസതി കുസലസതീതി **സമ്മാസതി**. ബുജ്ഝനകസ്സ അങ്ഗോതി ബോജ്ഝങ്ഗോ, പസട്ഠോ സുന്ദരോ വാ ബോജ്ഝങ്ഗോ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, സതിയേവ സമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ **സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**.

ഏകായനമഗ്ഗോതി ഏകമഗ്ഗോ, അയം മഗ്ഗോ ന ദ്വേധാപഥഭൂതോതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അഥ വാ ഏകേന അയിതബ്ബോതി ഏകായനോ. ഏകേനാതി ഗണസങ്ഗണികം പഹായ വൂപകട്ഠേന പവിവിത്തചിത്തേന. അയിതബ്ബോ പടിപജ്ജിതബ്ബോ, അയന്തി വാ ഏതേനാതി അയനോ, സംസാരതോ നിബ്ബാനം ഗച്ഛതീതി അത്ഥോ . ഏകസ്സ അയനോ ഏകായനോ. ഏകസ്സാതി സേട്ഠസ്സ. സബ്ബസത്താനം സേട്ഠോവ ഭഗവാ, തസ്മാ "ഭഗവതോ"തി വുത്തം ഹോതി. കിഞ്ചാപി ഹി തേന അഞ്ഞേപി അയന്തി, ഏവം സന്തേപി ഭഗവതോവ സോ അയനോ തേന ഉപ്പാദിതത്താ. യഥാഹ "സോ ഹി ബ്രാഹ്മണ ഭഗവാ അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ"തിആദി (സം॰ നി॰ ൧.൧൪൭; പടി॰ മ॰ ൩.൫; മ॰ നി॰ ൩.൭൯). അയതീതി വാ അയനോ, ഗച്ഛതി പവത്തതീതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിം അയനോ ഏകായനോ. ഇമസ്മിംയേവ ധമ്മവിനയേ പവത്തതി, ന അഞ്ഞത്ഥാതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ "ഇമസ്മിം ഖോ, സുഭദ്ദ, ധമ്മവിനയേ അരിയോ അട്ഠങ്ഗികോ മഗ്ഗോ ഉപലബ്ഭതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൪). ദേസനാഭേദോയേവ ഹേസോ, അത്ഥതോ പന ഏകോവ. അപി ച ഏകം അയതീതി ഏകായനോ. പുബ്ബഭാഗേ നാനാമുഖഭാവനാനയേന പവത്തോപി അപരഭാഗേ ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി. യഥാഹ ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി -

> "ഏകായനം ജാതിഖയന്തദസ്സീ, മഗ്ഗം പജാനാതി ഹിതാനുകമ്പീ;
> ഏതേന മഗ്ഗേന തരിംസു പുബ്ബേ, തരിസ്സന്തി യേ ച തരന്തി ഓഘ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൪, ൪൦൯);

മഗ്ഗോതി കേനട്ഠേന മഗ്ഗോ? നിബ്ബാനം ഗമനട്ഠേന, നിബ്ബാനത്ഥികേഹി മഗ്ഗനീയട്ഠേന ച. **ഉപേതോ**തി ആസന്നം ഗതോ. **സമുപേതോ**തി തതോ ആസന്നതരം ഗതോ. ഉഭയേനപി സതിയാ അപരിഹീനോതി അത്ഥോ. **ഉപഗതോ**തി ഉപഗന്ത്വാ ഠിതോ. **സമുപഗതോ**തി സമ്പയുത്തോ ഹുത്വാ ഠിതോ. "ഉപാഗതോ സമുപാഗതോ"തിപി പാളി. ഉഭയേനാപി സതിസമീപം ആഗതോതി അത്ഥോ. **ഉപപന്നോ**തി അവിയോഗാപന്നോ. **സമുപപന്നോ**തി പരിപുണ്ണോ. **സമന്നാഗതോ**തി അവികലോ വിജ്ജമാനോ. "ഉപേതോ സമുപേതോതി ദ്വീഹി പദേഹി പവത്തം കഥിതം. ഉപഗതോ സമുപഗതോതി ദ്വീഹി പദേഹി പടിവേധോ. ഉപപന്നോ സമുപപന്നോ സമന്നാഗതോതി തീഹി പദേഹി പടിലാഭോ കഥിതോ"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

ലോകേ വാ സാ വിസത്തികാതി യാ ഏസാ അനേകപ്പകാരേന വുത്താ വിസത്തികാ, സാ ഖന്ധലോകേ ഏവ, ന അഞ്ഞത്ര ഖന്ധേഹി പവത്തതീതി അത്ഥോ. **ലോകേ വാ തം**

വിസത്തികന്തി ഖന്ധലോകേ ഏവ പവത്തം ഏതം വിസത്തികസങ്ഖാതം തണ്ഹം. **തരതി** കാമേ പരിവജ്ജേന്തോ. **ഉത്തരതി** കിലേസേ പജഹന്തോ. **പതരതി** തേസം പതിട്ഠാഹേതും ഛിന്ദന്തോ. **സമതിക്കമതി** സംസാരം അതിക്കമന്തോ. **വീതിവത്തതി** പടിസന്ധിഅഭബ്ബുപ്പത്തികം കരോന്തോ. അഥ വാ **തരതി ഉത്തരതി** കായാനുപസ്സനേന. **പതരതി** വേദനാനുപസ്സനേന. **സമതിക്കമതി** ചിത്താനുപസ്സനേന. അഥ വാ **തരതി** സീലേന. **ഉത്തരതി** സമാധിനാ. **പതരതി** വിപസ്സനായ. **സമതിക്കമതി** മഗ്ഗേന. **വീതിവത്തതി** ഫലേനാതി ഏവമാദിനാ യോജേതബ്ബം.

ർ. ചതുത്ഥഗാഥായ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - യോ ഏകം സാലിഖേത്താദിഖേത്തം വാ ഘരവത്ഥാദിവത്ഥും വാ കഹാപണസങ്ഖാതം ഹിരഞ്ഞം വാ ഗോഅസ്സാദിഭേദം ഗവാസ്സം വാ അന്തോജാതാദിദാസേ വാ ഭതകാദികമ്മകരേ വാ ഇത്ഥിസഞ്ഞിതാ ഥിയോ വാ ഞാതിബന്ധവാദിബന്ധൂ വാ അഞ്ഞേ വാ മനാപിയരൂപാദികേ പുഥുകാമേ അനുഗിജ്ഝതീതി. **സാലിക്ഖേത്തന്തി** യത്ഥ സാലിയോ വിരുഹന്തി. **വീഹിക്ഖേത്താദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **വീഹീ**തി അവസേസവീഹയോ. മോദയതീതി **മുഗ്ഗോ. ഘരവത്ഥുന്തി** ഘരപതിട്ഠാപനത്ഥം കതാകതഭൂമിഭാഗോ. കോട്ഠകവത്ഥാദീസുപി ഏസേവ നയോ. **കോട്ഠകോതി** ദ്വാരകോട്ഠാദി. **പുരേതി** ഘരസ്സ പുരതോ. **പച്ഛാ**തി ഘരസ്സ പച്ഛതോ. ഏത്ഥ ആരാമേന്തി ചിത്തം തോസേന്തീതി **ആരാമോ,** പുപ്ഫേനപി ഫലേനപി ഛായായപി ദകേനപി രമന്തീതി അത്ഥോ.

പസുകാദയോതി ഏളകാദയോ. **അന്തോജാതകോതി** അന്തോഘരദാസിയാ കുച്ഛിമ്ഹി ജാതോ. **ധനക്കീതകോതി** ധനേന കീണിത്വാ പരിവത്തേത്വാ ഗഹിതോ. **സാമം വാതി** സയം വാ. **ദാസബ്യന്തി** ദാസസ്സ ഭാവോ ദാസബ്യം, തം ദാസബ്യം. **ഉപേതീ**തി ഉപഗച്ഛതി. **അകാമകോ വാ**തി അത്തനോ അരുചിയാ വാ കരമരാനീതോ.

തേ ചത്താരോ പുനപി ദസ്സേതും **"ആമായ ദാസാപി ഭവന്തി ഹേകേ"**തി ആഹ. **ആമായ ദാസാ**തി അന്തോജാതദാസാ. "യത്ഥ ദാസോ ആമജാതോ ഠിതോ ഥുല്ലാനി ഗച്ഛതീ"തി ഏത്ഥാപി ഏതേവ വുത്താ. **ധനേന കീതാ**തി ധനദാസാ. **സാമഞ്ച ഏകേ**തി സയം ദാസാ. **ഭയാപണുന്നാ**തി അകാമദാസാ. ഭയേന പണുന്നാ ഖിപിതാ.

ഭതകാതി ഭതിയാ ജീവനകാ. കസികമ്മാദികമ്മം കരോന്തീതി **കമ്മകരാ. ഉപജീവിനോതി** സമ്മന്തനാദിനാ ഉപഗന്ത്വാ നിസ്സയം കത്വാ ജീവന്തീതി ഉപജീവിനോ.

ഇത്ഥീതി ഥിയതി ഏതിസ്സം ഗബ്ഭോതി ഇത്ഥീ. **പരിഗ്ഗഹോതി** സഹായീ സസ്സാമികാ. മാതാപിതിബന്ധവാപി **ഞാതിബന്ധു**. സഗോത്തോ **ഗോത്തബന്ധു**. ഏകാചരിയകുലേ വാ ഏകജാതിമന്തം വാ ഉഗ്ഗഹിതമന്തോ **മന്തബന്ധു**. ധനുസിപ്പാദിസദ്ധിം ഉഗ്ഗഹിതകോ **സിപ്പബന്ധു**. "മിത്തബന്ധവാതിപി ബന്ധൂ"തി കത്ഥചി പോത്ഥകേ പാഠോ ദിസ്സതി.

ഗിജ്ഝതീതി കിലേസകാമേന പത്ഥേതി. **അനുഗിജ്ഝതീ**തി അനു അനു ഗിജ്ഝതി പുനപ്പുനം പത്ഥേതി. **പലിഗിജ്ഝതീ**തി സമന്തതോ പത്ഥേതി. **പലിബജ്ഝതീ**തി വിസേസേന പത്ഥേതി. "ഓളാരികത്തേന നിമിത്തഗ്ഗാഹവസേന **ഗിജ്ഝതി, അനുഗിജ്ഝതി,** അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹവസേന **പലിഗിജ്ഝതി, പലിബജ്ഝതീ"**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

൫. പഞ്ചമഗാഥായം അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - തം പുഗ്ഗലം അബലഖ്യാ കിലേസാ ബലീയന്തി സഹന്തി മദ്ദന്തി. സദ്ധാബലാദിവിരഹേന വാ അബലം തം പുഗ്ഗലം അബലാ കിലേസാ ബലീയന്തി, അബലത്താ ബലീയന്തീതി അത്ഥോ. അഥ വാ തം കാമഗിദ്ധം കാമരത്തം കാമപരിയേസന്തഞ്ച സീഹാദയോ ച പാകടപരിസ്സയാ, കായദുച്ചരിതാദയോ ച അപാകടപരിസ്സയാ മദ്ദന്തി. തതോ അപാകടപരിസ്സയേഹി അഭിഭൂതം തം പുഗ്ഗലം ജാതിആദിദുക്ഖം ഭിന്നം നാവം ഉദകം വിയ അന്വേതി.

അബലാതി നത്ഥി ഏതേസം ബലന്തി അബലാ, ബലവിരഹിതാ. **ദുബ്ബലാ**തി മന്ദപയോഗാബലേന കത്തബ്ബകിച്ചവിരഹിതാ . **അപ്പബലാ**തി അപ്പം പരിത്തം ഏതേസം ബലന്തി അപ്പബലാ, യുജ്ഝിതും അസമത്ഥാ. **അപ്പഥാമകാ**തി അപ്പോ പരിത്തോ ഥാമോ ഏതേസം വായാമോ ഉസ്സാഹോതി അപ്പഥാമകാ. **ഹീനാ നിഹീനാ** പയോഗഹീനേന. **ഓമകാ**

ഥാമഹീനേന. **ലാമകാ** പച്ചയഹീനേന. **ഛതുക്കാ** അജ്ഝാസയഹീനേന. **പരിത്താ** പത്തിഹീനേന. **സഹന്തീ**തി മദ്ദന്തി ഘട്ടനം ഉപ്പാദേന്തി. **പരിസഹന്തീ**തി സബ്ബതോ മദ്ദന്തി. **അഭിഭവന്തി** അപരാപരം ഉപ്പത്തിവസേന. **അജ്ഝോത്ഥരന്തി** പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിവസേന. **പരിയാദിയന്തി** സുസ്സോസേത്വാ ഠാനേന. **മദ്ദന്തി** കുസലുപ്പത്തിനിവാരണേന.

സദ്ധാബലന്തി സദ്ദഹന്തി ഏതായ, സയം വാ സദ്ദഹതി, സദ്ദഹനമത്തമേവ വാ ഏസാതി സദ്ധാ. സാ സദ്ദഹനലക്ഖണാ, ഓകപ്പനലക്ഖണാ വാ, സമ്പസാദനരസാ ഉദകപ്പസാദകമണി വിയ. പക്ഖന്ദനരസാ വാ ഓഘുത്തരണോ വിയ. അകാലുസിയപച്ചുപട്ഠാനാ, അധിമുത്തിപച്ചുപട്ഠാനാ വാ. സദ്ധേയ്യവത്ഥുപദട്ഠാനാ, സോതാപത്തിയങ്ഗപദട്ഠാനാ വാ. സാ ഹത്ഥവിത്തബീജാനി വിയ ദട്ഠബ്ബാ. അസദ്ധിയേ ന കമ്പതീതി **സദ്ധാബലം. വീരിയബല**ന്തി വീരസ്സ ഭാവോ വീരിയം, വീരാനം വാ കമ്മം വീരിയം, വിധിനാ വാ നയേന ഉപായേന ഈരയിതബ്ബം പവത്തയിതബ്ബന്തി വീരിയം. തം പനേതം ഉപത്ഥമ്ഭനലക്ഖണഞ്ച പഗ്ഗഹണലക്ഖണഞ്ച വീരിയം, സഹജാതാനം ഉപത്ഥമ്ഭനരസം, അസംസീദനഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, "സംവിഗ്ഗോ യോനിസോ പദഹതീ"തി വചനതോ (അം॰ നി॰ ർ.൧൧൩) സംവേഗപദട്ഠാനം, വീരിയാരമ്ഭവത്ഥുപദട്ഠാനം വാ. സമ്മാ ആരദ്ധം സബ്ബസമ്പത്തീനം മൂലന്തി ദട്ഠബ്ബം. കോസജ്ജേ ന കമ്പതീതി **വീരിയബലം**. സതിയാ ലക്ഖണാദീനി വുത്താനേവ.

മുട്ഠസ്സച്ചേ ന കമ്പതീതി **സതിബലം**. സഹജാതാനി സമ്മാ ആധീയതി ഠപേതീതി സമാധി. സോ പാമോക്ഖലക്ഖണോ അവിക്ഖേപലക്ഖണോ വാ, സഹജാതാനം ധമ്മാനം ആരമ്മണേ സമ്പിണ്ഡനരസോ ന്ഹാനിയചുണ്ണാനം ഉദകം വിയ, ഉപസമപച്ചുപട്ഠാനോ, ഞാണപച്ചുപട്ഠാനോ വാ. "സമാഹിതോ യഥാഭൂതം പജാനാതി പസ്സതീ"തി ഹി വുത്തം. വിസേസതോ സുഖപദട്ഠാനോ നിവാതേ പദീപച്ചീനം ഠിതി വിയ ചേതസോ ഠിതീതി ദട്ഠബ്ബോ. ഉദ്ധച്ചേ ന കമ്പതീതി **സമാധിബലം**. പജാനാതീതി പഞ്ഞാ. കിം പജാനാതി? "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തിആദിനാ (മഹാവ॰ ൧൫) നയേന അരിയസച്ചാനി. സാ യഥാസഭാവപടിവേധലക്ഖണാ, അക്ഖലിതപടിവേധലക്ഖണാ വാ കുസലിസ്സാസഖിത്തഉസുപടിവേധോ വിയ, വിസയോഭാസനരസാ പദീപോ വിയ, അസമ്മോഹപച്ചുപട്ഠാനാ അരഞ്ഞഗതസുദേസകോ വിയ. അവിജ്ജായ ന കമ്പതീതി **പഞ്ഞാബലം. ഹിരിബലം ഓത്തപ്പബല**ന്തി അഹിരികേ ന കമ്പതീതി ഹിരിബലം. അനോത്തപ്പേ ന കമ്പതീതി ഓത്തപ്പബലം. അയം ഉഭയവസേന അത്ഥവണ്ണനാ ഹോതി. കായദുച്ചരിതാദീഹി ഹിരീയതീതി ഹിരീ, ലജ്ജായേതം അധിവചനം. തേഹി ഏവ ഓത്തപ്പതീതി ഓത്തപ്പം, പാപതോ ഉബ്ബേഗസ്സേതം അധിവചനം.

തേസം നാനാകരണദീപനത്ഥം - "സമുട്ഠാനം അധിപതി, ലജ്ജാദിലക്ഖണേന ചാ"തി ഇമം മാതികം ഠപേത്വാ അയം വിത്ഥാരകഥാ വുത്താ - അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ ഹിരീ നാമ, ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനം ഓത്തപ്പം നാമ. അത്താധിപതി ഹിരീ നാമ, ലോകാധിപതി ഓത്തപ്പം നാമ. ലജ്ജാസഭാവസണ്ഠിതാ ഹിരീ നാമ, ഭയസഭാവസണ്ഠിതം ഓത്തപ്പം നാമ. സപ്പതിസ്സവലക്ഖണാ ഹിരീ നാമ, വജ്ജഭീരുകഭയദസ്സാവിലക്ഖണം ഓത്തപ്പം നാമ.

തത്ഥ അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനം ഹിരിം ചതൂഹി കാരണേഹി സമുട്ഠാപേതി - ജാതിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ, വയം പച്ചവേക്ഖിത്വാ, സൂരഭാവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ, ബാഹുസച്ചം പച്ചവേക്ഖിത്വാ. കഥം? "പാപകരണം നാമേതം ന ജാതിസമ്പന്നാനം കമ്മം, ഹീനജച്ചാനം കേവട്ടാദീനം ഇദം കമ്മം, മാദിസസ്സ ജാതിസമ്പന്നസ്സ ഇദം കമ്മം കാതും ന യുത്ത"ന്തി ഏവം താവ ജാതിം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പാണാതിപാതാദിപാപം അകരോന്തോ ഹിരിം സമുട്ഠാപേതി. തഥാ "പാപകരണം നാമേതം ദഹരേഹി കത്തബ്ബം കമ്മം, മാദിസസ്സ വയേ ഠിതസ്സ ഇദം കമ്മം കാതും ന യുത്ത"ന്തി ഏവം വയം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പാണാതിപാതാദിപാപം അകരോന്തോ ഹിരിം സമുട്ഠാപേതി. തഥാ "പാപകമ്മം നാമേതം ദുബ്ബലജാതികാനം കമ്മം, മാദിസസ്സ സൂരഭാവസമ്പന്നസ്സ ഇദം കമ്മം കാതും ന യുത്ത"ന്തി ഏവം സൂരഭാവം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പാണാതിപാതാദിപാപം അകരോന്തോ ഹിരിം സമുട്ഠാപേതി. തഥാ "പാപകമ്മം നാമേതം അന്ധബാലാനം കമ്മം, ന പണ്ഡിതാനം. മാദിസസ്സ പണ്ഡിതസ്സ ബഹുസ്സുതസ്സ ഇദം കമ്മം കാതും ന യുത്ത"ന്തി ഏവം ബാഹുസച്ചം പച്ചവേക്ഖിത്വാ പാണാതിപാതാദിപാപം അകരോന്തോ ഹിരിം സമുട്ഠാപേതി. ഏവം

അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനം ഹിരിം ചതൂഹി കാരണേഹി സമുട്ഠാപേതി. സമുട്ഠാപേത്വാ ച പന അത്തനോ ചിത്തേ ഹിരിം പവേസേത്വാ പാപകമ്മം ന കരോതി. ഏവം അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ ഹിരീ നാമ ഹോതി. കഥം ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനം ഓത്തപ്പം നാമ? "സചേ ത്വം പാപകമ്മം കരിസ്സസി, ചതൂസു പരിസാസു ഗരഹപ്പത്തോ ഭവിസ്സസി -

> "ഗരഹിസ്സന്തി തം വിഞ്ഞൂ, അസുചിം നാഗരികോ യഥാ;
> വജ്ജിതോ സീലവന്തേഹി, കഥം ഭിക്ഖു കരിസ്സസീ"തി. (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ കാമാവചരകുസല ധമ്മുദ്ദേസകഥാ) -

ഏവം പച്ചവേക്ഖന്തോ ഹി ബഹിദ്ധാസമുട്ഠിതേന ഓത്തപ്പേന പാപകമ്മം ന കരോതി, ഏവം ബഹിദ്ധാസമുട്ഠാനം ഓത്തപ്പം നാമ ഹോതി.

കഥം അത്താധിപതി ഹിരീ നാമ? ഇധേകച്ചോ കുലപുത്തോ അത്താനം അധിപതിം ജേട്ഠകം കത്വാ "മാദിസസ്സ സദ്ധാപബ്ബജിതസ്സ ബഹുസ്സുതസ്സ ധുതങ്ഗധരസ്സ ന യുത്തം പാപകമ്മം കാതു"ന്തി പാപം ന കരോതി. ഏവം അത്താധിപതി ഹിരീ നാമ ഹോതി. തേനാഹ ഭഗവാ "സോ അത്താനംയേവ അധിപതിം കരിത്വാ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ കാമാവചരകുസല ധമ്മുദ്ദേസകഥാ; അ॰ നി॰ ൩.൪൦).

കഥം ലോകാധിപതി ഓത്തപ്പം നാമ? ഇധേകച്ചോ കുലപുത്തോ ലോകം അധിപതിം ജേട്ഠകം കത്വാ പാപകമ്മം ന കരോതി. യഥാഹ -

> "മഹാ ഖോ പനായം ലോകസന്നിവാസോ, മഹന്തസ്മിം ഖോ പന ലോകസന്നിവാസേ സന്തി സമണബ്രാഹ്മണാ ഇദ്ധിമന്തോ ദിബ്ബചക്ഖുകാ പരചിത്തവിദുനോ, തേ ദൂരതോപി പസ്സന്തി, ആസന്നാപി ന ദിസ്സന്തി, ചേതസാപി ചിത്തം ജാനന്തി. തേപി മം ഏവം ജാനേയ്യും 'പസ്സഥ ഭോ ഇമം കുലപുത്തം സദ്ധായ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതോ സമാനോ വോകിണ്ണോ വിഹരതി പാപകേഹി അകുസലേഹി ധമ്മേഹീ'തി. ദേവതാപി ഖോ സന്തി ഇദ്ധിമന്തിനിയോ ദിബ്ബചക്ഖുകാ പരചിത്തവിദുനിയോ, താ ദൂരതോപി പസ്സന്തി, ആസന്നാപി ന ദിസ്സന്തി, ചേതസാപി ചിത്തം ജാനന്തി. താപി മം ഏവം ജാനേയ്യും 'പസ്സഥ ഭോ ഇമം കുലപുത്തം സദ്ധായ അഗാരസ്മാ അനഗാരിയം പബ്ബജിതോ സമാനോ വോകിണ്ണോ വിഹരതി പാപകേഹി അകുസലേഹി ധമ്മേഹീ'തി. സോ ഇതി പടിസഞ്ചിക്ഖതി 'ആരദ്ധം ഖോ പന മേ വീരിയം ഭവിസ്സതി അസല്ലീനം, ഉപട്ഠിതാ സതി അസമ്മുട്ഠാ, പസ്സദ്ധോ കായോ അസാരദ്ധോ, സമാഹിതം ചിത്തം ഏകഗ്ഗ'ന്തി. സോ ലോകംയേവ അധിപതിം കരിത്വാ അകുസലം പജഹതി, കുസലം ഭാവേതി, സാവജ്ജം പജഹതി, അനവജ്ജം ഭാവേതി, സുദ്ധം അത്താനം പരിഹരതീ"തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧ കാമാവചരകുസല ധമ്മുദ്ദേസകഥാ; അ॰ നി॰ ൩.൪൦).

ഏവം ലോകാധിപതി ഓത്തപ്പം നാമ ഹോതി. "ലജ്ജാസഭാവസണ്ഠിതാ ഹിരീ, ഭയസഭാവസണ്ഠിതം ഓത്തപ്പ"ന്തി ഏത്ഥ പന ലജ്ജാതി ലജ്ജനാകാരോ, തേന സഭാവേന സണ്ഠിതാ ഹിരീ. ഭയന്തി അപായഭയം, തേന സഭാവേന സണ്ഠിതം ഓത്തപ്പം. തദുഭയമ്പി പാപപരിവജ്ജനേ പാകടം ഹോതി. ഏകച്ചോ ഹി യഥാ നാമ ഏകോ കുലപുത്തോ ഉച്ചാരപസ്സാവാദീനി കരോന്തോ ലജ്ജിതബ്ബയുത്തകം ഏകം ദിസ്വാ ലജ്ജനാകാരപ്പത്തോ ഭവേയ്യ ഹീളിതോ, ഏവമേവ അജ്ഝത്തം ലജ്ജീധമ്മം ഓക്കമിത്വാ പാപകമ്മം ന കരോതി. ഏകച്ചോ അപായഭയഭീതോ ഹുത്വാ പാപകമ്മം ന കരോതി.

തത്രിദം ഓപമ്മം - യഥാ ഹി ദ്വീസു അയോഗുളേസു ഏകോ സീതലോ ഭവേയ്യ ഗൂഥമക്ഖിതോ, ഏകോ ഉണ്ഹോ ആദിത്തോ. തത്ഥ പണ്ഡിതോ സീതലം ഗൂഥമക്ഖിതത്താ ജിഗുച്ഛന്തോ ന ഗണ്ഹാതി, ഇതരം ഡാഹഭയേന. തത്ഥ സീതലസ്സ ഗൂഥമക്ഖനജിഗുച്ഛായ അഗണ്ഹനം വിയ അജ്ഝത്തം ലജ്ജീധമ്മം ഓക്കമിത്വാ പാപസ്സ അകരണം, ഉണ്ഹസ്സ ഡാഹഭയേന അഗണ്ഹനം വിയ അപായഭയേന പാപസ്സ അകരണം വേദിതബ്ബം.

“സപ്പതിസ്സവലക്ഖണാ ഹിരീ, വജ്ജഭീരുകഭയദസ്സാവിലക്ഖണം ഓത്തപ്പ”ന്തി ഇദമ്പി ദ്വയം പാപപരിവജ്ജനേ ഏവ പാകടം ഹോതി. ഏകച്ചോ ഹി ജാതിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണാ സത്ഥുമഹത്തപച്ചവേക്ഖണാ ദായജ്ജമഹത്തപച്ചവേക്ഖണാ സബ്രഹ്മചാരിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണാതി ചതൂഹി കാരണേഹി സപ്പതിസ്സവലക്ഖണം ഹിരിം സമുട്ഠാപേത്വാ പാപം ന കരോതി. ഏകച്ചോ അത്താനുവാദഭയം പരാനുവാദഭയം ദണ്ഡഭയം ദുഗ്ഗതിഭയന്തി ചതൂഹാകാരേഹി വജ്ജഭീരുകഭാവദസ്സാവിലക്ഖണം ഓത്തപ്പം സമുട്ഠാപേത്വാ പാപം ന കരോതി. തത്ഥ ജാതിമഹത്തപച്ചവേക്ഖണാദീനി ചേവ അത്താനുവാദഭയാദീനി ച വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതബ്ബാനി. ഏവം വുത്തം സത്തവിധം ബലം യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ നത്ഥി, തേ കിലേസാ തം പുഗ്ഗലം സഹന്തി…പേ॰… പരിയാദിയന്തി മദ്ദന്തീതി.

ദ്വേ പരിസ്സയാതി പാകടാപാകടവസേന ദ്വേ ഏവ ഉപദ്ദവാ, ന ഏകം, ന തീണി. തേ വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **“കതമേ പാകടപരിസ്സയാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കോകാ**തി കേകാ. അയമേവ വാ പാഠോ. **ചോരാ**തി ചോരിയകമ്മേഹി യുത്താ. **മാണവാ**തി സാഹസികകമ്മേഹി യുത്താ. **കതകമ്മാ**തി സന്ധിച്ഛേദാദികതചോരികകമ്മാ. **അകതകമ്മാ**തി തം കമ്മം കാതും നിക്ഖന്താ. ഏത്ഥ **അസ്സൂ**തി ഭവേയ്യുന്തി അത്ഥോ. **ചക്ഖുരോഗോ**തി ചക്ഖുസ്മിം ഉപ്പന്നരോഗോ, രുജതീതി രോഗോ. ചക്ഖുരോഗോതിആദയോ വത്ഥുവസേന വേദിതബ്ബാ. നിബ്ബത്തിതപസാദാനഞ്ഹി രോഗോ നാമ നത്ഥി. **കണ്ണരോഗോ**തി ബഹികണ്ണരോഗോ. **മുഖരോഗോ**തി മുഖേ ഉപ്പന്നരോഗോ. **ദന്തരോഗോ**തി ദന്തസൂലം. **കാസോ**തി ഖയരോഗോ. **സാസോ**തി സ്വാസോ ഉഗ്ഗാരരോഗോ. **പിനാസോ**തി ബഹിനാസികായ രോഗോ. **ഡാഹോ**തി അബ്ഭന്തരേ ഉപ്പജ്ജനകോ ഉണ്ഹോ. **മുച്ഛാ**തി സതിവിസ്സജ്ജനകാ. **പക്ഖന്ദികാ**തി ലോഹിതപക്ഖന്ദികാ അതിസാരോ. **സൂലാ**തി ആമസൂലാ കുച്ഛിവാതോ. **വിസൂചികാ**തി മഹന്തോ വിരേചനകോ. **കിലാസോ**തി സബലോ. **സോസോ**തി സുക്ഖനകോ സോസബ്യാധി. **അപമാരോ**തി അമനുസ്സഗ്ഗാഹോ വേരിയക്ഖാബാധോ. **ദദ്ദൂ**തി ദദ്ദുപീളകാ. **കണ്ഡൂ**തി ഖുദ്ദകപീളകാ. **കച്ഛൂ**തി മഹാകച്ഛു. **രഖസാ**തി നഖേഹി വിലിഖിതട്ഠാനേ രോഗോ. “നഖസാ”തിപി പാളി. **വിതച്ഛികാ**തി ഹത്ഥതലപാദതലേസു ഹീരം ഹീരം കത്വാ ഫാലേന്തോ ഉപ്പജ്ജനകരോഗോ. **ലോഹിതപിത്ത**ന്തി സോണിതപിത്തം, രത്തപിത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **മധുമേഹോ**തി സരീരബ്ഭന്തരേ ഉക്കട്ഠരോഗോ. വുത്തഞ്ഹേതം “അപി ച മധുമേഹോ ആബാധോ ഉക്കട്ഠോ”തി (പാചി॰ ൧൭).

അംസാതി അരിസരോഗോ. **പീളകാ**തി ലോഹിതപീളകാ. ഭഗം ദാലയതീതി **ഭഗന്ദലാ,** വച്ചമഗ്ഗം ഫാലേതീതി അത്ഥോ. **പിത്തസമുട്ഠാനാ**തി പിത്തേന സമുട്ഠാനം ഉപ്പത്തി ഏതേസന്തി പിത്തസമുട്ഠാനാ. തേ കിര ദ്വത്തിംസ ഹോന്തി. **സേമ്ഹസമുട്ഠാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സന്നിപാതികാ**തി വാതപിത്തസേമ്ഹാനം സന്നിപാതേന ഏകീഭാവേന ഉപ്പന്നാ. ആബാധട്ഠേന **ആബാധാ. ഉതുപരിണാമജാ**തി ഉതുപരിണാമേന. **അച്ചുണ്ഹാ**തി സീതേന ഉപ്പജ്ജനകരോഗാ. **വിസമപരിഹാരജാ**തി അതിട്ഠാനനിസജ്ജാദിനാ വിസമപരിഹാരേന ജാതാ. **ഓപക്കമികാ**തി വധബന്ധനാദിനാ ഉപക്കമേന ജാതാ. **കമ്മവിപാകജാ**തി ബലവകമ്മവിപാകസമ്ഭൂതാ. **സീതം ഉണ്ഹം…പേ॰… സമ്ഫസ്സോ**തി ഇമേ പാകടാ ഏവ. **ഇതി വാ**തി ഏവം വാ. **ഇമേ വുച്ചന്തീ**തി നിഗമേന്തോ ആഹ.

കതമേ പടിച്ഛന്നപരിസ്സയാതി അപാകടാ അച്ഛാദിതഉപദ്ദവാ കതമേതി പുച്ഛതി. തത്ഥ **കായദുച്ചരിത**ന്തി പാണാതിപാതഅദിന്നാദാനമിച്ഛാചാരചേതനാ വേദിതബ്ബാ. **വചീദുച്ചരിത**ന്തി മുസാവാദപിസുണവാചാഫരുസവാചാസമ്ഫപ്പലാപചേതനാ വേദിതബ്ബാ. **മനോദുച്ചരിത**ന്തി അഭിജ്ഝാബ്യാപാദമിച്ഛാദിട്ഠിയോ വേദിതബ്ബാ. കായേ പവത്തം, കായതോ വാ പവത്തം, ദുട്ഠു ചരിതം, കിലേസപൂതികത്താ വാ ദുട്ഠു ചരിതന്തി കായദുച്ചരിതം. വചീമനോദുച്ചരിതേസുപി ഏസേവ നയോ.

കാമീയന്തീതി കാമാ, പഞ്ച കാമഗുണാ. കാമേസു ഛന്ദോ കാമച്ഛന്ദോ. കാമയതീതി വാ കാമോ, കാമോ ഏവ ഛന്ദോ, കാമച്ഛന്ദോ ന കത്തുകമ്യതാഛന്ദോ, ന ധമ്മച്ഛന്ദോ വാ. കാമതണ്ഹാവ ഏവംനാമികാ. കുസലധമ്മേ നീവരതീതി നീവരണം, കാമച്ഛന്ദോ ഏവ നീവരണം **കാമച്ഛന്ദനീവരണം**. ഏവം സേസേസുപി. ബ്യാപജ്ജതി തേന ചിത്തം പൂതിഭാവം ഉപഗച്ഛതി, ബ്യാപാദയതി വാ വിനയാചാരരൂപസമ്പത്തിഹിതസുഖാദീനീതി വാ

ബ്യാപാദോ. ഥിനനതാ ഥിനം. മിദ്ധനതാ മിദ്ധം, അനുസ്സാഹസംഹനനതാ അസത്തിവിഘാതതാ ചാതി അത്ഥോ. ഥിനഞ്ച മിദ്ധഞ്ച **ഥിനമിദ്ധം**. തത്ഥ ഥിനം അനുസ്സാഹനലക്ഖണം, വീരിയവിനോദനരസം, സംസീദനപച്ചുപട്ഠാനം. മിദ്ധം അകമ്മഞ്ഞതാലക്ഖണം, ഓനഹനരസം, ലീനഭാവപച്ചുപട്ഠാനം, പചലായികാനിദ്ദാപച്ചുപട്ഠാനം വാ. ഉഭയമ്പി അരതിതന്ദീവിജമ്ഭിതാദീസു അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനന്തി.

ഉദ്ധതസ്സ ഭാവോ **ഉദ്ധച്ചം**. തം അവൂപസമലക്ഖണം വാതാഭിഘാതചലജലം വിയ, അനവട്ഠാനരസം വാതാഭിഘാതചലധജപടാകം വിയ, ഭന്തത്തപച്ചുപട്ഠാനം പാസാണാഭിഘാതസമുദ്ധതഭസ്മം വിയ , ചേതസോ അവൂപസമോ അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനം. ചിത്തവിക്ഖേപോതി ദട്ഠബ്ബം. കുച്ഛിതം കതം കുകതം, തസ്സ ഭാവോ **കുക്കുച്ചം**. തം പച്ഛാനുതാപലക്ഖണം, കതാകതാനുസോചനരസം, വിപ്പടിസാരപച്ചുപട്ഠാനം, കതാകതപദട്ഠാനം ദാസബ്യം വിയ ദട്ഠബ്ബം . ഉദ്ധച്ചഞ്ച കുക്കുച്ചഞ്ച **ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം**. വിഗതാ ചികിച്ഛാതി **വിചികിച്ഛാ,** സഭാവം വാ വിചിനന്തോ ഏതായ കിച്ഛതി കിലമതീതി **വിചികിച്ഛാ,** സാ സംസയലക്ഖണാ, സംസപ്പനരസാ, അനിച്ഛയപച്ചുപട്ഠാനാ, അനേകംസഗ്ഗാഹപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനാ. പടിപത്തിഅന്തരായകരാതി ദട്ഠബ്ബാ.

രജ്ജനലക്ഖണോ **രാഗോ**. ദുസ്സനലക്ഖണോ **ദോസോ**. മുയ്ഹനലക്ഖണോ **മോഹോ**. കുജ്ഝനലക്ഖണോ **കോധോ,** ചണ്ഡിക്കലക്ഖണോ വാ, ആഘാതകരണരസോ, ദൂസനപച്ചുപട്ഠാനോ. ഉപനന്ധനലക്ഖണോ **ഉപനാഹോ,** വേരഅപ്പടിനിസ്സജ്ജനരസോ, കോധാനുബന്ധഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. വുത്തഞ്ചേതം "പുബ്ബകാലം കോധോ, അപരകാലം ഉപനാഹോ"തിആദി (വിഭ॰ വ്ഗ്).

പരഗുണമക്ഖനലക്ഖണോ **മക്ഖോ**. തേസം വിനാസനരസോ, തദച്ഛാദനപച്ചുപട്ഠാനോ. യുഗഗ്ഗാഹലക്ഖണോ **പളാസോ,** പരഗുണേഹി അത്തനോ ഗുണാനം സമീകരണരസോ, പരേസം ഗുണപ്പമാണേന ഉപട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനോ.

പരസമ്പത്തിഖീയനലക്ഖണാ **ഇസ്സാ,** തസ്സ അക്ഖമനലക്ഖണാ വാ, തത്ഥ അനഭിരതിരസാ, തതോ വിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ. അത്തനോ സമ്പത്തിനിഗൂഹനലക്ഖണം **മച്ഛരിയം,** അത്തനോ സമ്പത്തിയാ പരേഹി സാധാരണഭാവം അക്ഖമനരസം, സങ്കോചനപച്ചുപട്ഠാനം.

കതപാപപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ **മായാ,** തസ്സ നിഗൂഹനരസാ, തദാവരണപച്ചുപട്ഠാനാ. അത്തനോ അവിജ്ജമാനഗുണപ്പകാസനലക്ഖണം **സാഠേയ്യം,** തേസം സമുദാഹരണരസം, സരീരാകാരേഹിപി തേസം വിഭൂതകരണപച്ചുപട്ഠാനം.

ചിത്തസ്സ ഉദ്ധുമാതഭാവലക്ഖണോ **ഥമ്ഭോ,** അപ്പതിസ്സവവുത്തിരസോ, അമദ്ദവപച്ചുപട്ഠാനോ. കരണുത്തരിയലക്ഖണോ **സാരമ്ഭോ,** വിപച്ചനീകതാരസോ, അഗാരവപച്ചുപട്ഠാനോ.

ഉണ്ണതിലക്ഖണോ **മാനോ,** അഹംകാരരസോ, ഉദ്ധുമാതഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ. അബ്ഭുണ്ണതിലക്ഖണോ **അതിമാനോ,** അതിവിയ അഹംകാരരസോ, അച്ചുദ്ധുമാതഭാവപച്ചുപട്ഠാനോ.

മത്തഭാവലക്ഖണോ **മദോ,** മദഗ്ഗഹണരസോ, ഉമ്മാദപച്ചുപട്ഠാനോ . പഞ്ചസു കാമഗുണേസു ചിത്തസ്സ വോസ്സഗ്ഗലക്ഖണോ **പമാദോ,** വോസ്സഗ്ഗാനുപ്പദനരസോ, സതിവിപ്പവാസപച്ചുപട്ഠാനോതി ഏവം ഇമേസം ധമ്മാനം ലക്ഖണാദീനി വേദിതബ്ബാനി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ, വിത്ഥാരോ പന "തത്ഥ കതമോ കോധോ"തിആദിനാ വിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ വ്ഗ്) വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബോ.

വിസേസതോ ചേത്ഥ ആമിസഗിദ്ധോ അത്തനാ അലഭന്തോ അഞ്ഞസ്സ ലാഭിനോ കുജ്ഝതി, തസ്സ സകിം ഉപ്പന്നോ കോധോ കോധോയേവ. തദുത്തരി ഉപനാഹോ. സോ

ഏവം കുദ്ധോ ഉപനയ്ഹന്തോ ച സന്തേപി അഞ്ഞസ്സ ലാഭിനോ ഗുണം മക്ഖേതി "അഹമ്പി താദിസോ"തി ച യുഗഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹാതി. അയമസ്സ മക്ഖോ ച പലാസോ ച, സോ ഏവം മക്ഖീ പലാസീ തസ്സ ലാഭസക്കാരാദീസു "കിം ഇമസ്സ ഇമിനാ"തി ഇസ്സതി പദുസ്സതി, അയമസ്സ ഇസ്സാ. സചേ പനസ്സ കാചി സമ്പത്തി ഹോതി, തസ്സാ തേന സാധാരണഭാവം ന സഹതി, ഇദമസ്സ മച്ഛേരം. ലാഭഹേതു ഖോ പന അത്തനോ സന്തേപി ദോസേ പടിച്ഛാദേതി, അയമസ്സ മായാ. അസന്തേപി ഗുണേ പകാസേതി, ഇദമസ്സ സാഠേയ്യം. സോ ഏവം പടിപന്നോ സചേ പന യഥാധിപ്പായം ലാഭം ലഭതി, തേന ഥദ്ധോ ഹോതി അമുദുചിത്തോ "ന ഇദം ഏവം കാതബ്ബ"ന്തി ഓവദിതും അസക്കുണേയ്യോ, അയമസ്സ ഥമ്ഭോ. സചേ പന നം കോചി കിഞ്ചി വദതി "ന ഇദം ഏവം കാതബ്ബ"ന്തി, തേന സാരദ്ധചിത്തോ ഹോതി, ഭാകുടികമുഖോ "കോ മേ ത്വ"ന്തി പസയ്ഹഭാണീ, അയമസ്സ സാരമ്ഭോ. തതോ ഥമ്ഭേന "അഹമേവ സേയ്യോ"തി അത്താനം മഞ്ഞന്തോ മാനീ ഹോതി. സാരമ്ഭേന "കേ ഇമേ"തി പരേ അതിമഞ്ഞന്തോ അതിമാനീ, അയമസ്സ മാനോ ച അതിമാനോ ച. സോ തേഹി മാനാതിമാനേഹി ജാതിമദാദിഅനേകരൂപം മദം ജനേതി, മത്തോ സമാനോ കാമഗുണാദിഭേദേസു വത്ഥൂസു പമജ്ജതി, അയമസ്സ മദോ ച പമാദോ ചാതി വേദിതബ്ബം.

സബ്ബേ കിലേസാതി സബ്ബേപി അകുസലാ ധമ്മാ. ഉപതാപനട്ഠേന വിബാധനട്ഠേന ച **കിലേസാ**. കിലേസപൂതികത്താ **ദുച്ചരിതാ**. കിലേസദരഥകരണട്ഠേന **ദരഥാ**. അന്തോഡാഹാദികരണട്ഠേന **പരിളാഹാ**. സദാ താപനട്ഠേന **സന്താപാ**. അകോസല്ലസമ്ഭൂതട്ഠേന അഭിസങ്ഖരണട്ഠേന ച സബ്ബേ **അകുസലാഭിസങ്ഖാരാ**.

കേനട്ഠേനാതി കേന അത്ഥേന. അഭിഭവനാദിതിവിധം അത്ഥം ദസ്സേതും **"പരിസഹന്തീതി പരിസ്സയാ"**തിആദിമാഹ. **പരിസഹന്തീ**തി ദുക്ഖം ഉപ്പാദേന്തി അഭിഭവന്തി. **പരിഹാനായ സംവത്തന്തീ**തി കുസലാനം ധമ്മാനം പരിച്ചജനായ സംവത്തന്തി. **തത്രാസയാ**തി തസ്മിം സരീരേ അകുസലാ ധമ്മാ ആസയന്തി നിവസന്തി ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. **തേ പരിസ്സയാ**തി കായദുച്ചരിതാദയോ ഉപദ്ദവാ. **കുസലാനം ധമ്മാനം അന്തരായായാ**തി ഉപരി വത്തബ്ബാനം സമ്മാപടിപദാദിതോ കോസല്ലസമ്ഭൂതാനം ധമ്മാനം അന്തരധാനായ അദസ്സനത്ഥായ സംവത്തന്തി. **സമ്മാപടിപദായാ**തി സുന്ദരായ പസട്ഠായ വാ പടിപദായ, ന മിച്ഛാപടിപദായ. **അനുലോമപടിപദായാ**തി അവിരുദ്ധപടിപദായ, ന പടിലോമപടിപദായ. **അപച്ചനീകപടിപദായാ**തി ന പച്ചനീകപടിപദായ, അപച്ചത്ഥികപടിപദായ. **അന്വത്ഥപടിപദായാ**തി അത്ഥഅനുഗതായ പടിപദായ, ഉപരൂപരി വഡ്ഢിതായ പടിപദായ. യഥാ അത്ഥോ, തഥാ പടിപജ്ജിതബ്ബായ പടിപദായാതി വുത്തം ഹോതി. "അത്തത്ഥപടിപദായാ"തിപി പാളി, തം ന സുന്ദരം. **ധമ്മാനുധമ്മപടിപദായാ**തി ധമ്മോ നാമ നവലോകുത്തരധമ്മോ. അനുധമ്മോ നാമ വിപസ്സനാദി. തസ്സ ധമ്മസ്സ അനുരൂപാ ധമ്മപടിപദാ ധമ്മാനുധമ്മപടിപദാ, തസ്സാ ധമ്മാനുധമ്മപടിപദായ.

സീലേസു പരിപൂരികാരിതായാതി പാതിമോക്ഖസീലേസു പാരിപൂരിം കത്വാ ഠിതതായ. **ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരതായാ**തി "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൩; അ॰ നി॰ ൩.൧൬; മ॰ നി॰ ൨.൨൪; ചൂളനി॰ മേത്തഗൂമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൨൬) നയേന വുത്തേസു മനച്ഛട്ഠേസു ഇന്ദ്രിയേസു സുഗോപിതദ്വാരഭാവസ്സ. **ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതായാ**തി പടിഗ്ഗഹണാദീസു പമാണയുത്തതായ. അലംസാടകാദിം മുഞ്ചിത്വാ മിതഭോജനതായ.

ജാഗരിയാനുയോഗസ്സാതി "ദിവസം ചങ്കമേന നിസജ്ജായ ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൬; മ॰ നി॰ ൨.൨൪) ഏവമാദിനാ നയേന പഞ്ച ജാഗരണധമ്മേ അനുയോഗസ്സ. **സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സാ**തി സബ്ബകമ്മട്ഠാനഭാവനാനുയുത്താനം സബ്ബയോഗീനം സബ്ബദാ ഉപകാരകസ്സ സതിസമ്പജഞ്ഞസ്സ.

സതിപട്ഠാനാനന്തി ആരമ്മണേസു ഓക്കന്തിത്വാ പക്കന്ദിത്വാ ഉപട്ഠാനതോ പട്ഠാനം, സതിയേവ പട്ഠാനം സതിപട്ഠാനം. കായവേദനാചിത്തധമ്മേസു പനസ്സാ അസുഭദുക്ഖാനിച്ചാനത്താകാരഗഹണവസേന സുഭസുഖനിച്ചത്തസഞ്ഞാപഹാനകിച്ചസാധനവസേന ച പവത്തിതോ ചതുധാ പഭേദോ ഹോതി, തേസം ചതുന്നം സതിപട്ഠാനാനം.

ചതുന്നം സമ്മപ്പധാനാനന്തി പദഹന്തി ഏതേനാതി പധാനം, സോഭനം പധാനം സമ്മപ്പധാനം, സമ്മാ വാ പദഹന്തി ഏതേനാതി സമ്മപ്പധാനം, സോഭനം വാ തം കിലേസവിരൂപത്തവിരഹതോ, പധാനഞ്ച ഹിതസുഖനിപ്ഫാദകട്ഠേന സേട്ഠഭാവാവഹനതോ, പധാനഭാവകരണതോ ചാതി സമ്മപ്പധാനം, വീരിയസ്സേതം അധിവചനം. ഉപ്പന്നുപ്പന്നാനം അനുപ്പന്നുപ്പന്നാനഞ്ച ചതുന്നം അകുസലകുസലാനം പഹാനാനുപ്പത്തിഉപ്പാദട്ഠിതികിച്ചസാധനവസേന പവത്തിതോ പനസ്സ ചതുധാ പഭേദോ ഹോതി, തേസം ചതുന്നം സമ്മപ്പധാനാനം.

ചതുന്നം ഇദ്ധിപാദാനന്തി ഏത്ഥ ഛന്ദവീരിയചിത്തവീമംസാസു ഏകേകോ ഇജ്ഝതീതി ഇദ്ധി, സമിജ്ഝതി നിപ്ഫജ്ജതീതി അത്ഥോ. ഇജ്ഝന്തി വാ ഏതായ സത്താ ഇദ്ധാ വുദ്ധാ ഉക്കംസഗതാ ഹോന്തീതി ഇദ്ധി. പഠമേന അത്ഥേന ഇദ്ധിയേവ പാദോതി ഇദ്ധിപാദോ, ഇദ്ധികോട്ഠാസോതി അത്ഥോ. ദുതിയേന അത്ഥേന ഇദ്ധിയാ പാദോതി ഇദ്ധിപാദോ, പാദോതി പതിട്ഠാ അധിഗമുപായോതി അത്ഥോ. തേന ഹി യസ്മാ ഉപരൂപരിവിസേസസങ്ഖാതം ഇദ്ധിം പജ്ജന്തി പാപുണന്തി, തസ്മാ പാദോതി വുച്ചതി. തേസം ചതുന്നം ഇദ്ധിപാദാനം.

സത്തന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനന്തി ബോധിയാ, ബോധിസ്സ വാ അങ്ഗാതി ബോജ്ഝങ്ഗാ. ഇദം വുത്തം ഹോതി, യാ ഏസാ ധമ്മസാമഗ്ഗീ യായ ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനായ ലീനുദ്ധച്ചപതിട്ഠാനായൂഹനകാമസുഖത്തകിലമഥാനുയോഗഉച്ഛേദസസ്സതാഭിനിവേസാദീനം അനേകേസം ഉപദ്ദവാനം പടിപക്ഖഭൂതായ സതിധമ്മവിചയവീരിയപീതിപസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസങ്ഖാതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ അരിയസാവകോ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ "ബോധീ"തി വുച്ചതി, **ബുജ്ഝതീ**തി കിലേസസന്താനനിദ്ദായ ഉട്ഠഹതി, ചത്താരി വാ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, നിബ്ബാനമേവ വാ സച്ഛികരോതി, തസ്സാ ധമ്മസാമഗ്ഗിസങ്ഖാതായ ബോധിയാ അങ്ഗാതിപി ബോജ്ഝങ്ഗാ ഝാനങ്ഗമഗ്ഗങ്ഗാദീനി വിയ. യോ പനേസ യഥാവുത്തപ്പകാരായ ഏതായ ധമ്മസാമഗ്ഗിയാ ബുജ്ഝതീതി കത്വാ അരിയസാവകോ "ബോധീ"തി വുച്ചതി, തസ്സ ബോധിസ്സ അങ്ഗാതിപി ബോജ്ഝങ്ഗാ സേനങ്ഗരഥങ്ഗാദയോ വിയ. തേനാഹു അട്ഠകഥാചരിയാ "ബുജ്ഝനകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ അങ്ഗാതി ബോജ്ഝങ്ഗാ"തി. തേസം സത്തന്നം ബോജ്ഝങ്ഗാനം.

അരിയസ്സ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സാതി അരിയോതി തംതംമഗ്ഗവജ്ഝകിലേസേഹി ആരകത്താ അരിയഭാവകരത്താ അരിയഫലപടിലാഭകരത്താ ച അരിയോ. അട്ഠങ്ഗാനി അസ്സാതി അട്ഠങ്ഗികോ. സ്വായം ചതുരങ്ഗികാ വിയ സേനാ, പഞ്ചങ്ഗികം വിയ ച തൂരിയം അങ്ഗമത്തമേവ ഹോതി, അങ്ഗവിനിമുത്തോ നത്ഥി. നിബ്ബാനം മഗ്ഗതി, കിലേസേ വാ മാരേന്തോ ഗച്ഛതീതി മഗ്ഗോ, തസ്സ അരിയസ്സ അട്ഠങ്ഗികസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഭാവനാനുയോഗസ്സ. **ഇമേസം കുസലാനം ധമ്മാനന്തി** വുത്തപ്പകാരാനം ലോകിയലോകുത്തരകുസലധമ്മാനം. **അന്തരായായാ**തി ലോകുത്തരകുസലധമ്മാനം അന്തരായായ അന്തരധാനായ ലോകിയകുസലധമ്മാനം പരിച്ചാഗായ.

തേസു ലോകുത്തരകുസലധമ്മാനം ഉപ്പജ്ജിതും അപ്പദാനട്ഠേന **പരിസ്സയാ** നാമ. തേ ഹി ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝമാനാ ഉപദ്ദവം നാവഹന്തി. **തത്ഥേതേ**തി തസ്മിം അത്തഭാവേ ഏതേ. **പാപകാ**തി ലാമകാ. **അത്തഭാവസന്നിസ്സയാ**തി അത്തഭാവം ഉപനിസ്സായ ആരമ്മണം കത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്തഭാവസന്നിസ്സയാ. **ദകേ**തി ഉദകേ.

വുത്തം ഹേതന്തി കഥിതഞ്ഹി ഏതം. **സാന്തേവാസികോ**തി അന്തേവാസികസങ്ഖാതേന കിലേസേന സഹ വസതീതി സാന്തേവാസികോ. **സാചരിയകോ**തി സമുദാചരണസങ്ഖാതേന കിലേസേന സഹ വസതീതി സാചരിയകോ.

ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം പസ്സിത്വാ. ഉപരി **സോതേന സദ്ദം സുത്വാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി സമുദാചരന്തി. **സരസങ്കപ്പാ**തി നാനാരമ്മണേ സംസരണവസേന ഉപ്പന്നാ പരികപ്പാ. **സംയോജനിയാ**തി ആരമ്മണഭാവം ഉപഗന്ത്വാ സംയോജനസമ്ബന്ധനേന സംയോജനാനം ഹിതാ. **ത്യസ്സാ**തി തേ പാപകാ അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ. **അന്തോ വസന്തീ**തി അബ്ഭന്തരേ ചിത്തേ നിവസന്തി. **അന്വാസവന്തീ**തി

കിലേസസന്താനം അനുഗന്ത്വാ ഭുസം സവന്തി അനുബന്ധന്തി. **തേ നന്തി** തം പുഗ്ഗലം ഏതേ അകുസലാ ധമ്മാ. **സമുദാചരന്തീ**തി സമ്മാ ആചരന്തി പവത്തന്തീതി അത്ഥോ.

കിലിസ്സനട്ഠേന **മലാ**. സത്തുഅത്ഥേന **അമിത്താ**. വേരിഅത്ഥേന **സപത്താ**. ഹനനട്ഠേന **വധകാ**. പച്ചാമിത്തട്ഠേന **പച്ചത്ഥികാ**. അഥ വാ **മലാ** സൂരിയസ്സോപക്കിലേസവലാഹകാ വിയ. **അമിത്താ** സൂരിയസ്സ ധൂമം വിയ. സപത്താ സൂരിയസ്സ ഹിമം വിയ. **വധകാ** സൂരിയസ്സ രജം വിയ. **പച്ചത്ഥികാ** സൂരിയസ്സ രാഹു വിയ. "**മലാ** സുവണ്ണസ്സ മലം വിയ ചിത്തപ്പഭാനാസകാ. **അമിത്താ** കാളലോഹമലം വിയ ചിത്തേ സിനിദ്ധഭാവനാസകാ, **സപത്താ** യുഗനദ്ധം യുജ്ഝന്താ സപത്താ വിയ ചിത്തേ പതിട്ഠിതധമ്മധംസകാ. **വധകാ** മനുസ്സഘാതകാ വിയ ധമ്മഘാതകാ. **പച്ചത്ഥികാ** രഞ്ഞോ ഉപഗതസ്സ വിനാസോ വിയ മോക്ഖമഗ്ഗസ്സ പടിസേധകാ"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

അനത്ഥജനനോതി ന അത്ഥം അനത്ഥം, തം അനത്ഥം ഉപ്പാദേതീതി അനത്ഥജനനോ. കോ സോ? ലോഭോ. **ചിത്തപ്പകോപനോ**തി ചിത്തസ്സ പകോപനോ ചലനോ, കുസലം നിവാരേത്വാ ചിത്തം രുന്ധതീതി അത്ഥോ. **ഭയമന്തരതോ ജാത**ന്തി അബ്ഭന്തരേ അത്തനോ ചിത്തേയേവ ജാതം, അനത്ഥജനനാദിഭയഹേതു. **തം ജനോ നാവബുജ്ഝതീ**തി തം ഭയം ബാലമഹാജനോ അവഗന്ത്വാ ഓതരിത്വാ ന ജാനാതി. **അത്ഥ**ന്തി ലുദ്ധോ പുഗ്ഗലോ ലോകിയലോകുത്തരഅത്ഥം ന ജാനാതി. **ധമ്മ**ന്തി തസ്സ ഹേതും. **അന്ധതമ**ന്തി ബഹലന്ധകാരം. **യ**ന്തി യസ്മാ, യം നരം വാ. **സഹതേ**തി അഭിഭവതി.

അജ്ഝത്തന്തി സകസന്താനേ. **ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി പുബ്ബന്തതോ ഉദ്ധം ഉപ്പജ്ജമാനാ അഹിതായ ഉപ്പജ്ജന്തി ദുക്ഖായ . തദുഭയേന അഫാസുവിഹാരായ. **അഹിതായാ**തി ചേതസികദുക്ഖത്ഥായ. **ദുക്ഖായാ**തി കായികദുക്ഖത്ഥായ. **അഫാസുവിഹാരായാ**തി തദുഭയേന ന സുഖവിഹാരത്ഥായ. അഥ വാ "**ഉപ്പജ്ജമാനാ ഉപ്പജ്ജന്തീ**തി ഭവങ്ഗചലനതോ പട്ഠായ യാവ വോട്ഠബ്ബനാ, താവ ഉപ്പജ്ജമാനാ നാമ. വോട്ഠബ്ബനം പന പത്വാ അനിവത്തനഭാവേന ഉപ്പജ്ജന്തി നാമാ"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

തചസാരംവ സമ്ഫലന്തി അത്തനോ ഫലേന നാസിതം തചസാരസങ്ഖാതം വേളു വിയ. **അരതീ**തി കുസലേസു ധമ്മേസു ഉക്കണ്ഠിതതാ. **രതീ**തി പഞ്ചകാമഗുണേ അഭിരതി. **ലോമഹംസോ**തി കണ്ടകസദിസോ ഹുത്വാ ഉദ്ധഗ്ഗലോമോ. **ഇതോനിദാനാ**തി അയം അത്തഭാവോ നിദാനം പച്ചയോ ഏതേസന്തി ഇതോനിദാനാ. **ഇതോജാ**തി ഇതോ അത്തഭാവതോ ജാതാ. **ഇതോ സമുട്ഠായ മനോവിതക്കാ**തി യഥാ ദീഘസുത്തകേന പാദേ ബദ്ധം കാകം കുമാരകാ തസ്സ സുത്തസ്സ പരിയന്തം അങ്ഗുലിം വേഠേത്വാ ഓസ്സജ്ജന്തി, സോ ദൂരം ഗന്ത്വാപി പുന തേസം പാദമൂലേയേവ പതതി, ഏവമേവ ഇതോ അത്തഭാവതോ സമുട്ഠായ പാപവിതക്കാ ചിത്തം ഓസ്സജ്ജന്തി.

"സാന്തേവാസികോ"തിആദികം പഠമസുത്തം കിലേസേന സഹവാസം സന്ധായ വുത്തം. "തയോമേ, ഭിക്ഖവേ, അന്തരാമലാ"തിആദികം ദുതിയം കുസലധമ്മമലീനകരണവസേന അത്ഥാനത്ഥസ്സ അജാനനവസേന ച. "തയോ ഖോ, മഹാരാജ, പുരിസസ്സ ധമ്മാ അജ്ഝത്തം ഉപ്പജ്ജമാനാ"തിആദികം തതിയം അത്തനോ നിസ്സയഘാതനവസേന. "രാഗോ ച ദോസോ ച ഇതോനിദാനാ"തിആദികം ചതുത്ഥം കിലേസാനം പതിട്ഠാദസ്സനവസേന വുത്തന്തി ഞാതബ്ബം.

തതോ തതോ പരിസ്സയതോതി തമ്ഹാ തമ്ഹാ ഉപദ്ദവാ. **തം പുഗ്ഗല**ന്തി വുത്തപ്പകാരകിലേസസമങ്ഗിപുഗ്ഗലം. **ദുക്ഖം അന്വേതീ**തി ദുക്ഖം അനു ഏതി മാതു പച്ഛതോ ഖീരപിവകോ വിയ. **അനുഗച്ഛതീ**തി സമീപം ഗച്ഛതി ചോരഘാതകോ വിയ വജ്ഝപ്പത്തസ്സ . **അന്വായികം ഹോതീ**തി സമ്പത്തം ഹോതി ധമ്മഗന്ഥികായ പരിച്ഛേദോ വിയ. **ജാതിദുക്ഖ**ന്തി ജാതിസദ്ദസ്സ താവ അനേകേ അത്ഥാ പവേദിതാ. യഥാ -

> ഭവോ കുലം നികായോ ച, സീലം പഞ്ഞത്തി ലക്ഖണം;
> പസൂതി സന്ധി ചേവാതി, ജാതിഅത്ഥാ പവേദിതാ.

തഥാ ഹിസ്സ "ഏകമ്പി ജാതിം ദ്വേപി ജാതിയോ"തിആദീസു (പാരാ॰ ൧൨; ദീ॰ നി॰ ൧.൩൧; മ॰ നി॰ ൨.൨൫൭) ഭവോ അത്ഥോ. "അക്ഖിത്തോ അനുപക്കുട്ഠോ ജാതിവാദേനാ"തി

(ദീ॰ നി॰ ൧.൩൦൩) ഏത്ഥ കുലം. “അത്ഥി, വിസാഖേ, നിഗണ്ഠാ നാമ സമണജാതീ”തി (അ॰ നി॰ ൩.൭൧) ഏത്ഥ നികായോ. “യതോഹം, ഭഗിനി, അരിയായ ജാതിയാ ജാതോ നാഭിജാനാമീ”തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൫൧) ഏത്ഥ അരിയസീലം. “തിരിയാ നാമ തിണജാതി നാഭിയാ ഉഗ്ഗന്ത്വാ നഭം ആഹച്ച ഠിതാ അഹോസീ”തി (അ॰ നി॰ ൫.൧൯൬) ഏത്ഥ പണ്ണത്തി. “ജാതി ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിതാ”തി (ധാതു॰ ൭൧) ഏത്ഥ സങ്ഖതലക്ഖണം. “സമ്പതിജാതോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ”തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭) ഏത്ഥ പസൂതി. “ഭവപച്ചയാ ജാതീ”തി (മഹാവ॰ ൧; ഉദാ॰ ൧; മ॰ നി॰ ൧.൪൦൩; സം॰ നി॰ ൨.൬൩; വിഭ॰ ൨൨൫; കഥാ॰ ൪൭൦) ച, “ജാതിപി ദുക്ഖാ”തി (മഹാവ॰ ൧൪; വിഭ॰ ൧൯൦; ദീ॰ നി॰ ൨.൩൮൭; മ॰ നി॰ ൨.൩൭൩; സം॰ നി॰ ൫.൧൦൮൧; പടി॰ മ॰ ൨.൩൦) ച ഏത്ഥ പരിയായതോ പടിസന്ധിക്ഖണോ, നിപ്പരിയായതോ പന തത്ഥ തത്ഥ നിബ്ബത്തമാനാനം സത്താനം യേ യേ ഖന്ധാ പാതുഭവന്തി, തേസം തേസം പഠമപാതുഭാവോ ജാതി നാമ.

കസ്മാ പനേസാ ജാതി ദുക്ഖാതി ചേ? അനേകേസം ദുക്ഖാനം വത്ഥുഭാവതോ. അനേകാനി ഹി ദുക്ഖാനി. സേയ്യഥിദം - ദുക്ഖദുക്ഖം വിപരിണാമദുക്ഖം സങ്ഖാരദുക്ഖം പടിച്ഛന്നദുക്ഖം അപ്പടിച്ഛന്നദുക്ഖം പരിയായദുക്ഖം നിപ്പരിയായദുക്ഖന്തി.

തത്ഥ കായികചേതസികാ ദുക്ഖവേദനാ സഭാവതോ ച നാമതോ ച ദുക്ഖത്താ **“ദുക്ഖദുക്ഖ”**ന്തി വുച്ചതി.

സുഖവേദനാ വിപരിണാമേന ദുക്ഖുപ്പത്തിഹേതുതോ **വിപരിണാമദുക്ഖം**. ഉപേക്ഖാവേദനാ ചേവ അവസേസാ ച തേഭൂമകാ സങ്ഖാരാ ഉദയബ്ബയപീളിതത്താ **സങ്ഖാരദുക്ഖം**.

കണ്ണസൂലദന്തസൂലരാഗജപരിളാഹദോസമോഹജപരിളാഹാദി കായികചേതസികോ ആബാധോ പുച്ഛിത്വാ ജാനിതബ്ബതോ ഉപക്കമസ്സ ച അപാകടഭാവതോ **പടിച്ഛന്നദുക്ഖം**. അപാകടദുക്ഖന്തിപി വുച്ചതി.

ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണാദിസമുട്ഠാനോ ആബാധോ അപുച്ഛിത്വാവ ജാനിതബ്ബതോ ഉപക്കമസ്സ ച പാകടഭാവതോ **അപ്പടിച്ഛന്നദുക്ഖം**. പാകടദുക്ഖന്തിപി വുച്ചതി.

ഠപേത്വാ ദുക്ഖദുക്ഖം സേസം ദുക്ഖസച്ചവിഭങ്ഗേ ആഗതം ജാതിആദി സബ്ബമ്പി തസ്സ തസ്സ ദുക്ഖസ്സ വത്ഥുഭാവതോ **പരിയായദുക്ഖം**. ദുക്ഖദുക്ഖം പന **നിപ്പരിയായദുക്ഖ**ന്തി വുച്ചതി.

തത്രായം ജാതി യം തം **ബാലപണ്ഡിതസുത്താദീസു** (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൬ ആദയോ) ഭഗവതാപി ഉപമാവസേന പകാസിതം ആപായികം ദുക്ഖം, യഞ്ച സുഗതിയമ്പി മനുസ്സലോകേ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകാദിഭേദം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തസ്സ വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖാ.

തത്രിദം ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകാദിഭേദം ദുക്ഖം - അയഞ്ഹി സത്തോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തമാനോ ന ഉപ്പലപദുമപുണ്ഡരികാദീസു നിബ്ബത്തതി, അഥ ഖോ ഹേട്ഠാ ആമാസയസ്സ ഉപരി പക്കാസയസ്സ ഉദരപടലപിട്ഠികണ്ടകാനം വേമജ്ഝേ പരമസമ്ബാധേ തിബ്ബന്ധകാരേ നാനാകുണപഗന്ധപരിഭാവിതേ അസുചിപരമദുഗ്ഗന്ധപവനവിചരിതേ അധിമത്തജേഗുച്ഛേ കുച്ഛിപ്പദേസേ പൂതിമച്ഛപൂതികുമ്മാസചന്ദനികാദീസു കിമി വിയ നിബ്ബത്തതി. സോ തത്ഥ നിബ്ബത്തോ ദസ മാസേ മാതുകുച്ഛിസമ്ഭവേന ഉസ്മനാ പുടപാകം വിയ പച്ചമാനോ പിട്ഠപിണ്ഡി വിയ സേദിയമാനോ സമിഞ്ജനപസാരണാദിവിരഹിതോ അധിമത്തം ദുക്ഖം പച്ചനുഭോതീതി, ഇദം താവ **ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകം** ദുക്ഖം.

യം പന സോ മാതു സഹസാ ഉപക്ഖലനഗമനനിസീദനവുട്ഠാനപരിവത്തനാദീസു സുരാധുത്തഹത്ഥഗതോ ഏളകോ വിയ അഹിതുണ്ഡികഹത്ഥഗതോ സപ്പപോതകോ വിയ ച ആകഡ്ഢനപരികഡ്ഢനഓധുനനനിദ്ധുനനാദിനാ ഉപക്കമേന അധിമത്തം ദുക്ഖം അനുഭവതി, യഞ്ച മാതു സീതുദകപാനകാലേ സീതനരകുപപന്നോ വിയ

ഉണ്ഹയാഗുഭത്താദിഅജ്ഝോഹരണകാലേ അങ്ഗാരവുട്ഠിസമ്പരികിണ്ണോ വിയ ലോണമ്ബിലാദിഅജ്ഝോഹരണകാലേ ഖാരാപടിച്ഛകാദികമ്മകാരണപത്തോ വിയ തിബ്ബം ദുക്ഖം അനുഭോതി, ഇദം **ഗബ്ഭപരിഹരണമൂലകം** ദുക്ഖം.

യം പനസ്സ മൂള്ഹഗബ്ഭായ മാതുയാ മിത്താമച്ചസുഹജ്ജാദീഹിപി അദസ്സനാരഹേ ദുക്ഖുപ്പത്തിട്ഠാനേ ഛേദനഫാലനാദീഹി ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം **ഗബ്ഭവിപത്തിമൂലകം** ദുക്ഖം.

യം വിജായമാനായ മാതുയാ കമ്മജേഹി വാതേഹി പരിവത്തേത്വാ നരകപപാതം വിയ അതിഭയാനകം യോനിമഗ്ഗം പടിപാതിയമാനസ്സ പരമസമ്ബാധേന ച യോനിമുഖേന താളച്ഛിഗ്ഗളേന വിയ മഹാനാഗസ്സ നികഡ്ഢിയമാനസ്സ നരകസത്തസ്സ വിയ ച സങ്ഘാതപബ്ബതേഹി വിചുണ്ണിയമാനസ്സ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം **വിജായനമൂലകം** ദുക്ഖം.

യം പന ജാതസ്സ തരുണവണസദിസസുഖുമാലസരീരസ്സ ഹത്ഥഗ്ഗഹണന്ഹാപനധോവനചോളപരിമജ്ജനാദികാലേ സൂചിമുഖഖുരധാരാഹി വിജ്ഝനഫാലനസദിസം ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം മാതുകുച്ഛിതോ **ബഹിനിക്ഖമനമൂലകം** ദുക്ഖം.

യം പന തതോ പരം പവത്തിയം അത്തനാവ അത്താനം വധേന്തസ്സ അചേലകവതാദിവസേന ആതാപനപരിതാപനാനുയോഗമനുയുത്തസ്സ കോധവസേന അഭുഞ്ജന്തസ്സ ഉബ്ബന്ധന്തസ്സ ച ദുക്ഖം ഹോതി, ഇദം **അത്തൂപക്കമമൂലകം** ദുക്ഖം.

യം പന പരതോ വധബന്ധനാദീനി അനുഭവന്തസ്സ ദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം **പരൂപക്കമമൂലകം** ദുക്ഖന്തി.

ഇതി ഇമസ്സ സബ്ബസ്സാപി ദുക്ഖസ്സ അയം ജാതി വത്ഥുമേവ ഹോതി, ഇദം **ജാതിദുക്ഖം** അന്വേതി.

ജരാദുക്ഖന്തി ദുവിധാ ജരാ - സങ്ഖതലക്ഖണഞ്ച ഖണ്ഡിച്ചാദിസമ്മതോ സന്തതിയം ഏകഭവപരിയാപന്നോ ഖന്ധപുരാണഭാവോ ച, സാ ഇധ അധിപ്പേതാ. സാ പനേസാ ദുക്ഖാ സങ്ഖാരദുക്ഖഭാവതോ ചേവ ദുക്ഖവത്ഥുതോ ച. യം ഹിദം അങ്ഗപച്ചങ്ഗസിഥിലഭാവതോ ഇന്ദ്രിയവികാരവിരൂപതാ യോബ്ബനവിനാസബലൂപഘാതസതിമതിവിപ്പവാസപരപരിഭവാദിഅനേകപച്ചയം കായികചേതസികം ദുക്ഖമുപ്പജ്ജതി, ജരാ തസ്സ വത്ഥു. തേനേതം വുച്ചതി -

> ''അങ്ഗാനം സിഥിലഭാവാ, ഇന്ദ്രിയാനം വികാരതോ;
> യോബ്ബനസ്സ വിനാസേന, ബലസ്സ ഉപഘാതതോ.
>
> ''വിപ്പവാസാ സതാദീനം, പുത്തദാരേഹി അത്തനോ;
> അപ്പസാദനീയതോ ചേവ, ഭിയ്യോ ബാലത്തപത്തിയാ.
>
> ''പപ്പോതി ദുക്ഖം യം മച്ചോ, കായികം മാനസം തഥാ;
> സബ്ബമേതം ജരാഹേതു, യസ്മാ തസ്മാ ജരാ ദുഖാ''തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൨; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൧൨);

ഇദം ജരാദുക്ഖം അന്വേതീതി സമ്ബന്ധോ. **ബ്യാധീ**തി വിവിധം ദുക്ഖം ആദഹതി വിദഹതീതി ബ്യാധി. ബ്യാധയതി താപയതി കമ്പയതീതി വാ **ബ്യാധി**.

മരണദുക്ഖന്തി ഏത്ഥാപി ദുവിധം മരണം സങ്ഖതലക്ഖണഞ്ച, യം സന്ധായ വുത്തം ''ജരാമരണം ദ്വീഹി ഖന്ധേഹി സങ്ഗഹിത''ന്തി (ധാതു॰ ൭൧). ഏകഭവപരിയാപന്നജീവിതിന്ദ്രിയപബന്ധവിച്ഛേദോ ച, യം സന്ധായ വുത്തം ''നിച്ചം മരണതോ ഭയ''ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൮൧; ജാ॰ ൧.൧൧.൮൮). തം ഇധ അധിപ്പേതം. ജാതിപച്ചയാ മരണം ഉപക്കമമരണം സരസമരണം ആയുക്ഖയമരണം പുഞ്ഞക്ഖയമരണന്തിപി തസ്സേവ നാമം. പുന ഖണികമരണം സമ്മുതിമരണം സമുച്ഛേദമരണന്തി അയമ്പി ഭേദോ വേദിതബ്ബോ.

പവത്തേ രൂപാരൂപധമ്മാനം ഭേദോ **ഖണികമരണം** നാമ. തിസ്സോ മതോ ഫുസ്സോ മതോതി ഇദം പരമത്ഥതോ സത്തസ്സ അഭാവാ, സസ്സം മതം, രുക്ഖോ മതോതി ഇദമ്പി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ അഭാവാ **സമ്മുതിമരണം** നാമ. ഖീണാസവസ്സ അപ്പടിസന്ധികാ കാലകിരിയാ **സമുച്ഛേദമരണം** നാമ. ബാഹിരസമ്മുതിമരണം ഠപേത്വാ ഇതരം സമ്മുതിമരണഞ്ച ഇധ യഥാവുത്തപ്പബന്ധവിച്ഛേദനഭാവേന സങ്ഗഹിതം, ദുക്ഖസ്സ പന വത്ഥുഭാവതോ ദുക്ഖം. തേനേതം വുച്ചതി -

"പാപസ്സ പാപകമ്മാദി-നിമിത്തമനുപസ്സതോ;
ഭദ്ദസ്സാപസഹന്തസ്സ, വിയോഗം പിയവത്ഥുകം;
മീയമാനസ്സ യം ദുക്ഖം, മാനസം അവിസേസതോ.

"സബ്ബേസഞ്ചാപി യം സന്ധി-ബന്ധനച്ഛേദനാദികം;
വിതുജ്ജമാനമമ്മാനം, ഹോതി ദുക്ഖം സരീരജം.

"അസയ്ഹമപ്പതികാരം, ദുക്ഖസ്സേതസ്സിദം യതോ;
മരണം വത്ഥു തേനേതം, ദുക്ഖമിച്ചേവ ഭാസിത"ന്തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൩;
വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൯൩);

സോകപരിദേവദുക്ഖദോമനസ്സുപായാസദുക്ഖന്തി ഏത്ഥ സോകാദീസു **സോകോ** നാമ ഞാതിബ്യസനാദീഹി ഫുട്ഠസ്സ അന്തോനിജ്ഝാനലക്ഖണോ ചിത്തസന്താപോ. ദുക്ഖോ പനസ്സ ദുക്ഖദുക്ഖത്താ ചേവ ദുക്ഖസ്സ ച വത്ഥുഭാവതോ. തേനേതം വുച്ചതി -

"സത്താനം ഹദയം സോകോ, സല്ലം വിയ വിതുജ്ജതി;
അഗ്ഗിതത്തോവ നാരാചോ, ഭുസഞ്ച ഡഹതേ പുന.

"സമാവഹതി ച ബ്യാധി-ജരാമരണഭേദനം;
ദുക്ഖമ്പി വിവിധം യസ്മാ, തസ്മാ ദുക്ഖോതി വുച്ചതീ"തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൪;
വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൯൪);

പരിദേവോ നാമ ഞാതിബ്യസനാദീഹി ഫുട്ഠസ്സ വചീപലാപോ. ദുക്ഖോ പനസ്സ സംസാരദുക്ഖഭാവതോ ദുക്ഖവത്ഥുതോ ച. തേനേതം വുച്ചതി -

"യം സോകസല്ലവിഹതോ പരിദേവമാനോ, കണ്ഠോട്ഠതാലുതലസോസജമപ്പസയ്ഹം;
ഭിയ്യോധിമത്തമധിഗച്ഛതിയേവ ദുക്ഖം, ദുക്ഖോതി തേന ഭഗവാ പരിദേവമാഹാ"തി.
(വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൫; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൯൫);

ദുക്ഖം നാമ കായപീളനലക്ഖണം കായികം ദുക്ഖം. ദുക്ഖം പനസ്സ ദുക്ഖദുക്ഖത്താ ചേവ മാനസദുക്ഖാവഹനതോ ച. തേനേതം വുച്ചതി -

"പീളേതി കായികമിദം, ദുക്ഖം ദുക്ഖഞ്ച മാനസം ഭിയ്യോ;
ജനയതി യസ്മാ തസ്മാ, ദുക്ഖന്തി വിസേസതോ വുത്ത"ന്തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰
൧൯൬-൧൯൭; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൯൬);

ദോമനസ്സം നാമ ചിത്തപീളനലക്ഖണം മാനസം ദുക്ഖം. ദുക്ഖം പനസ്സ ദുക്ഖദുക്ഖത്താ ചേവ കായികദുക്ഖാവഹനതോ ച. ചേതോദുക്ഖസമപ്പിതാ ഹി കേസേ പകിരിയ കന്ദന്തി, ഉരാനി പതിപിസേന്തി, ആവട്ടന്തി, വിവട്ടന്തി, ഛിന്നപപാതം പപതന്തി, സത്ഥം ആഹരന്തി, വിസം ഖാദന്തി, രജ്ജുയാ ഉബ്ബന്ധന്തി, അഗ്ഗിം പവിസന്തി, നാനപ്പകാരം ദുക്ഖം അനുഭവന്തി. തേനേതം വുച്ചതി -

"പീളേതി യതോ ചിത്തം, കായസ്സ ച പീളനം സമാവഹതി;
ദുക്ഖന്തി ദോമനസ്സമ്പി, ദോമനസ്സം തതോ അഹൂ"തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൬-൧൯൭;
വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൯൭);

ഉപായാസോ നാമ ഞാതിബ്യസനാദീഹി ഫുട്ഠസ്സ അധിമത്തചേതോദുക്ഖപ്പഭാവിതോ ദോസോയേവ. **സങ്ഖാരക്ഖന്ധപരിയാപന്നോ എകോ ധമ്മോ**തി എകേ. ദുക്ഖോ പനസ്സ സങ്ഖാരദുക്ഖഭാവതോ ചിത്തം പരിദഹനതോ കായസ്സ വിഹനനതോ ച. തേനേതം വുച്ചതി -

> “ചിത്തസ്സ ച പരിദഹനാ, കായസ്സ വിഹനനതോ ച അധിമത്തം;
> യം ദുക്ഖമുപായാസോ, ജനേതി ദുക്ഖോ തതോ വുത്തോ”തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൨; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൨);

എത്ഥ ച മന്ദഗ്ഗിനാ അന്തോഭാജനേ പാകോ വിയ **സോകോ,** തിക്ഖഗ്ഗിനാ പച്ചമാനസ്സ ഭാജനതോ ബഹി നിക്ഖമനം വിയ **പരിദേവോ,** ബഹി നിക്ഖന്താവസേസസ്സ നിക്ഖമിതുമ്പി അപ്പഹോന്തസ്സ അന്തോഭാജനേയേവ യാവ പരിക്ഖയാ പാകോ വിയ **ഉപായാസോ** ദട്ഠബ്ബോ.

നേരയികം ദുക്ഖന്തി നിരയേ പഞ്ചവിധബന്ധനാദികം ദുക്ഖം അന്വേതി, തം ദേവദൂതസുത്തേന ദീപേതബ്ബം. തേനേതം വുച്ചതി -

> “ജായേഥ നോ ചേ നരകേസു സത്തോ, തത്ഥഗ്ഗിദാഹാദികമപ്പസയ്ഹം;
> ലഭേഥ ദുക്ഖം നു കുഹിം പതിട്ഠം, ഇച്ചാഹ ദുക്ഖാതി മുനീധ ജാതി”ന്തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൦; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൦);

തിരച്ഛാനയോനികം ദുക്ഖന്തി തിരച്ഛാനേസു കസാപതോദതാളനവിജ്ഝനാദികം അനേകവിധം ദുക്ഖം അന്വേതി, തം ബാലപണ്ഡിതസുത്തതോ ഗഹേതബ്ബം. തേനേതം വുച്ചതി -

> “ദുക്ഖം തിരച്ഛേസു കസാപതോദദണ്ഡാഭിഘാതാദിഭവം അനേകം;
> യം തം കഥം തത്ഥ ഭവേയ്യ ജാതിം, വിനാ തഹിം ജാതി തതോപി ദുക്ഖാ”തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൦; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൦);

പേത്തിവിസയികം ദുക്ഖന്തി പേതേസു പന ഖുപ്പിപാസ വാതാതപാദിനിബ്ബത്തം ദുക്ഖഞ്ച ലോകന്തരേ തിബ്ബന്ധകാരേ അസയ്ഹസീതാദിദുക്ഖഞ്ച അന്വേതി. തേനേതം വുച്ചതി -

> “പേതേസു ദുക്ഖം പന ഖുപ്പിപാസാവാതാതപാദിപ്പഭവം വിചിത്തം;
> യസ്മാ അജാതസ്സ ന തത്ഥ അത്ഥി, തസ്മാപി ദുക്ഖം മുനി ജാതിമാഹ.
>
> “തിബ്ബന്ധകാരേ ച അസയ്ഹസീതേ, ലോകന്തരേ യം അസുരേസു ദുക്ഖം;
> ന തം ഭവേ തത്ഥ ന ചസ്സ ജാതി, യതോ അയം ജാതി തതോപി ദുക്ഖാ”തി. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൧൯൦; വിസുദ്ധി॰ ൨.൫൪൦);

മാനുസികം ദുക്ഖന്തി മനുസ്സേസു വധബന്ധനാദികം ദുക്ഖം. **ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകം ദുക്ഖ**ന്തി “അയഞ്ഹി സത്തോ മാതുകുച്ഛിമ്ഹി നിബ്ബത്തമാനോ ന ഉപ്പലപദുമപുണ്ഡരികാദീസു നിബ്ബത്തതീ”തിആദിനാ നയേന യം ജാതിദുക്ഖം വുത്തം, ഇദം താവ ഗബ്ഭോക്കന്തിമൂലകം ദുക്ഖം അന്വേതി. **ഗബ്ഭേ ഠിതിമൂലകം ദുക്ഖ**ന്തി യം പന “സോ മാതു സഹസാ ഉപക്ഖലനഗമനനിസീദനാ”തിആദിനാ നയേന യം തിബ്ബം ദുക്ഖം വുത്തം, ഇദം ഗബ്ഭേ ഠിതിമൂലകം ദുക്ഖം അന്വേതി. **ഗബ്ഭാ വുട്ഠാനമൂലകം ദുക്ഖ**ന്തി “യം പനസ്സ മൂള്ഹഗബ്ഭായ മാതുയാ മിത്താമച്ചസുഹജ്ജാദീഹിപി അദസ്സനാരഹേ ദുക്ഖുപ്പത്തിട്ഠാനേ”തിആദിനാ നയേന യം ദുക്ഖം വുത്തം, ഇദം മാതുകുച്ഛിതോ ബഹി നിക്ഖന്തമൂലകം ദുക്ഖം അന്വേതി. തേനേതം വുച്ചതി -

> “യഞ്ചാപി ഗൂഥനരകേ വിയ മാതുഗബ്ഭേ,
> സത്തോ വസം ചിരമതോ ബഹി നിക്ഖമനഞ്ച;
> പപ്പോതി ദുക്ഖമതിഘോരമിദമ്പി നത്ഥി,

ജാതിം വിനാ ഇതിപി ജാതി അയഞ്ഹി ദുക്ഖാ.

“കിം ഭാസിതേന ബഹുനാ നനു യം കുഹിഞ്ചി,
അത്ഥിധ കിഞ്ചിരപി ദുക്ഖമിദം കദാചി;
നേവത്ഥി ജാതിവിരഹേ യദതോ മഹേസി,
ദുക്ഖാതി സബ്ബപഠമം ഇമമാഹ ജാതി”ന്തി. (വിഭം അട്ഠം ൧൯൧; വിസുദ്ധിം ൨.൫൩൧);

ജാതസ്സൂപനിബന്ധകം ദുക്ഖന്തി ജാതസ്സ ഉപനിബന്ധനം ന്ഹാനലേപനഖാദനപിവനാദിജഗ്ഗനദുക്ഖം അന്വേതി. **ജാതസ്സ പരാധേയ്യകം ദുക്ഖ**ന്തി പരസ്സ അഞ്ഞസ്സ ആയത്തം ഇസ്സരിയദുക്ഖം അന്വേതി. “സബ്ബം പരവസം ദുക്ഖ”ന്തി ഹി വുത്തം. **അത്തൂപക്കമം ദുക്ഖ**ന്തി യം അത്തനാവ അത്താനം വധേന്തസ്സ അചേലകവതാദിവസേന ആതാപനപരിതാപനാനുയോഗമനുയുത്തസ്സ കോധവസേന അഭുഞ്ജന്തസ്സ ഉബ്ബന്ധന്തസ്സ ച ദുക്ഖം ഹോതി, ഇദം അത്തൂപക്കമം ദുക്ഖം അന്വേതി. **പരൂപക്കമം ദുക്ഖ**ന്തി യം പരതോ വധബന്ധനാദീനി അനുഭവന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, ഇദം പരൂപക്കമം ദുക്ഖം അന്വേതി. **ദുക്ഖദുക്ഖ**ന്തി കായികചേതസികാ ദുക്ഖാ വേദനാ സഭാവതോ ച നാമതോ ച ദുക്ഖത്താ ദുക്ഖദുക്ഖം, ഇദം ദുക്ഖദുക്ഖം അന്വേതി. **സങ്ഖാരദുക്ഖ**ന്തി ഉപേക്ഖാവേദനാ ചേവ അവസേസാ ച തേഭൂമകസങ്ഖാരാ ഉദയബ്ബയപീളിതത്താ സങ്ഖാരദുക്ഖം, ഇദം സങ്ഖാരദുക്ഖം അന്വേതി. **വിപരിണാമദുക്ഖ**ന്തി സുഖവേദനാ വിപരിണാമദുക്ഖസ്സ ഹേതുതോ വിപരിണാമദുക്ഖം, ഇദം വിപരിണാമദുക്ഖം അന്വേതി.

മാതുമരണന്തി മാതുയാ മരണം. **പിതുമരണ**ന്തി പിതുനോ മരണം. **ഭാതുമരണ**ന്തി ജേട്ഠകനിട്ഠഭാതൂനം മരണം. **ഭഗിനിമരണ**ന്തി ജേട്ഠകനിട്ഠഭഗിനീനം മരണം. **പുത്തമരണ**ന്തി പുത്താനം മരണം. **ധീതുമരണ**ന്തി ധീതൂനം മരണം. **ഞാതിബ്യസനം ദുക്ഖ**ന്തി ഞാതീനം ബ്യസനം, ചോരരോഗഭയാദീഹി ഞാതിക്ഖയോ, ഞാതിവിനാസോതി അത്ഥോ. തേന ഞാതിബ്യസനേന ഫുട്ഠസ്സ അജ്ഝോത്ഥടസ്സ അഭിഭൂതസ്സ ഉപ്പന്നം ദുക്ഖം ഞാതിബ്യസനം ദുക്ഖം, തം ഞാതിബ്യസനം ദുക്ഖം അന്വേതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - ഭോഗാനം ബ്യസനം **ഭോഗബ്യസനം,** രാജചോരാദിവസേന ഭോഗക്ഖയോ, ഭോഗവിനാസോതി അത്ഥോ. വുത്തനയേന തം ഭോഗബ്യസനം ദുക്ഖം അന്വേതി. **രോഗബ്യസന**ന്തി രോഗോ ഏവ ബ്യസനം രോഗബ്യസനം. രോഗോ ഹി ആരോഗ്യം ബ്യസതി വിനാസേതീതി ബ്യസനം, വുത്തനയേന തം രോഗബ്യസനം ദുക്ഖം അന്വേതി. **സീലബ്യസനം ദുക്ഖ**ന്തി സീലസ്സ ബ്യസനം സീലബ്യസനം, ദുസ്സീല്യസ്സേതം നാമം. വുത്തനയേന തം സീലബ്യസനം ദുക്ഖം അന്വേതി. സമ്മാദിട്ഠിം വിനാസയമാനാ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠിയേവ ബ്യസനം **ദിട്ഠിബ്യസനം,** വുത്തനയേന തം ദിട്ഠിബ്യസനം ദുക്ഖം അന്വേതി. ഏത്ഥ ച പുരിമാനി ദ്വേ അനിപ്ഫന്നാനി, പച്ഛിമാനി തീണി നിപ്ഫന്നാനി തിലക്ഖണാഹതാനി. പുരിമാനി ച തീണി നേവ കുസലാനി നാകുസലാനി. സീലദിട്ഠിബ്യസനദ്വയം അകുസലം.

യഥാതി ഓപമ്മേ. **ഭിന്നം നാവ**ന്തി സിഥിലബന്ധനം നാവം, ജജ്ജരീഭൂതം വാ പദരുഗ്ഘാടിമം വാ. **ദകമേസി**ന്തി ഉദകദായിം ഉദകപ്പവേസനിം. **തതോ തതോ ഉദകം അന്വേതീ**തി തതോ തതോ ഭിന്നട്ഠാനതോ ഉദകം പവിസതി. **പുരതോപീ**തി നാവായ പുരിമഭാഗതോപി. **പച്ഛതോപീ**തി തസ്സാ പച്ഛിമഭാഗതോപി. **ഹേട്ഠതോപീ**തി അധോഭാഗതോപി. **പസ്സതോപീ**തി ഉഭയപസ്സതോപി. യം അന്തരന്തരാ ന വുത്തം, തം പാഠാനുസാരേന വേദിതബ്ബം.

തസ്മാ കായഗതാസതിആദിഭാവനായ ജന്തു, സദാ സതോ ഹുത്വാ വിക്ഖമ്ഭനസമുച്ഛേദവസേന രൂപാദീസു വത്ഥുകാമേസു സബ്ബപ്പകാരമ്പി കിലേസകാമം പരിവജ്ജേന്തോ കാമാനി പരിവജ്ജേയ്യ. ഏവം തേ കാമേ പഹായ തപ്പഹാനകരമഗ്ഗേനേവ ചതുബ്ബിധമ്പി ഓഘം തരേയ്യ തരിതും സക്കുണേയ്യ. തതോ യഥാ പുരിസോ ഗരുകം നാവം ഉദകം സിഞ്ചിത്വാ ലഹുകായ നാവായ അപ്പകസിരേനേവ പാരഗൂ ഭവേയ്യ പാരം ഗച്ഛേയ്യ, ഏവമേവം അത്തഭാവനാവം കിലേസൂദകഗരുകം സിഞ്ചിത്വാ ലഹുകേന അത്തഭാവേന പാരഗൂ ഭവേയ്യ. സബ്ബധമ്മപാരം നിബ്ബാനം ഗതോ ഭവേയ്യ, അരഹത്തപ്പത്തിയാ ഗച്ഛേയ്യ

അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബാനേനാതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

തസ്മാതി യസ്മാ ജാതിആദികം ദുക്ഖം ഏതം പുഗ്ഗലം അന്വേതി, തസ്മാ. **തംകാരണാ തംഹേതൂ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. യസ്മാ വുത്തപ്പകാരദുക്ഖം ഏതം അന്വേതി, തംഹേതു. യസ്മാ അന്വേതി തപ്പച്ചയാ, യസ്മാ അന്വേതി തംനിദാനന്തി ഏവം പദയോജനാ കാതബ്ബാ. **ഹേതൂ**തിആദീനി കാരണവേവചനാനി. കാരണഞ്ഹി തേന തസ്സ ഫലം ഹിനോതി പവത്തതീതി ഹേതു. തം തം പടിച്ച ഫലം ഏതി പവത്തതീതി **പച്ചയോ**. ''ഹന്ദ നം ഗണ്ഹഥാ''തി ദസ്സേന്തം വിയ അത്തനോ ഫലം നിദേതീതി **നിദാനം**.

''തംകാരണാതി അകാരണനിക്കാരണപടിസേധോ. **തംഹേതൂ**തി അഹേതുമഹാഭൂതഹേതുപടിസേധോ. **തപ്പച്ചയാ**തി അപ്പച്ചയേന സദ്ധിം അസാധാരണപച്ചയപടിസേധോ . **തംനിദാനാ**തി അനിദാനേന സഹ ആഗമാധിഗമനിദാനപടിസേധോ''തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **ഏതം ആദീനവം സമ്പസ്സമാനോ**തി ഏതം വുത്തപ്പകാരം ഉപദ്ദവം വിപസ്സനാഞാണേന സമ്മാ പസ്സമാനോ ദക്ഖമാനോ.

സദാതി മൂലപദം. പുന **സദാ**തി അത്ഥപദം. **സദാ**തി സബ്ബദിവസേ. **സബ്ബദാ**തി സബ്ബസ്മിം കാലേ. **സബ്ബകാല**ന്തി പുബ്ബണ്ഹാദിസബ്ബകാലം. **നിച്ചകാല**ന്തി ദിവസേ ദിവസേ. **ധുവകാല**ന്തി അബ്ബോച്ഛിന്നകാലം. **സതത**ന്തി നിരന്തരം. **സമിത**ന്തി ഏകീഭൂതം. **അബ്ബോകിണ്ണ**ന്തി അഞ്ഞേന അസമ്മിസ്സം. **പോങ്ഖാനുപോങ്ഖ**ന്തി പടിപാടിയാ ഘടിതം ''പോങ്ഖാനുപോങ്ഖം അവിരാധിതം ഉപട്ഠാതീ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൧൧൧൫) വിയ. **ഉദകൂമികജാത**ന്തി നിബ്ബത്തഉദകഊമിതരങ്ഗം വിയ. **അവീചീ**തി അവിരളം. **സന്തതീ**തി അനുപച്ഛിന്നം. **സഹിത**ന്തി ഘടിതം ഏകീഭൂതം വാ ''സഹിതം മേ, അസഹിതം തേ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൦൨) വിയ. **ഫസ്സിത**ന്തി ഫുസിതം ''നിവാതേ ഫുസിതഗ്ഗലേ''തിആദീസു വിയ. **പുരേഭത്തം പച്ഛാഭത്ത**ന്തി ദ്വേ പദാനി ദിവാകാലവിഭാഗവസേന. **പുരിമം യാമം മജ്ഝിമം യാമം പച്ഛിമം യാമ**ന്തി തീണി രത്തിവിഭാഗവസേന. **കാളേ ജുണ്ഹേ**തി അഡ്ഢമാസവസേന. **വസ്സേ…പേ॰… ഗിമ്ഹേ**തി തീണി ഉതുവസേന. **പുരിമേ വയോഖന്ധേ…പേ॰… പച്ഛിമേ വയോഖന്ധേ**തി തീണി വയോവിഭാഗവസേന വുത്താനീതി ഞാതബ്ബം.

സതോതി ചതൂഹി കാരണേഹി സതോ. ''കായേ കായാനുപസ്സനാസതിപട്ഠാനം ഭാവേന്തോ സതോ''തിആദീനി ''ഏവം സമുച്ഛേദതോ കാമേ പരിവജ്ജേയ്യാ''തി പരിയോസാനാനി വുത്തത്ഥാനേവ. അപി ച **സതത്താ സതോ**തി തീസു വത്ഥൂസു സതഭാവേന വാ തയോ കിലേസേ പടിക്കമാപേതും സത്തിഭാവേന വാ സതത്താ **സതോ. സന്തത്താ**തി കിലേസോപക്കിലേസേ പലാപേത്വാ ഠാനേന ച ആരമ്മണേന ച പമോചേത്വാ സന്തത്താ **സതോ. സമിതത്താ**തി ഇട്ഠഫലദായകപുഞ്ഞേന ച അനിട്ഠഫലദായകപാപേന ച സമിതത്താ **സതോ. സന്തധമ്മസമന്നാഗതോ**തി സപ്പുരിസധമ്മേ ഭജനതോ ബുദ്ധാദിഅരിയപുഗ്ഗലേ സേവനതോ സന്തധമ്മസമന്നാഗതത്താ **സതോ**.

വത്ഥുകാമേ പരിജാനിത്വാതി ഏതേ വുത്തപ്പകാരേ തേഭൂമകേ വത്ഥുകാമേ തീരണപരിഞ്ഞായ ജാനിത്വാ. **പഹായാ**തി കിലേസകാമേ പഹാനപരിഞ്ഞായ പരിച്ചജിത്വാ. **പജഹിത്വാ**തി ഛഡ്ഡേത്വാ. കിം കചവരം വിയ പിടകേനാതി? ന ഹി, അപി ച ഖോ തം വിനോദേത്വാ തരിത്വാ വിജ്ഝിത്വാ നീഹരിത്വാ. കിം ബലിബദ്ദമിവ പതോദേനാതി ? ന ഹി, അഥ ഖോ തം **ബ്യന്തിം കരിത്വാ** വിഗതന്തം കരിത്വാ. യഥാസ്സ അന്തോപി നാവസിസ്സതി, അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തമ്പി, തഥാ തം കരിത്വാ. കഥം പന തം തഥാ കതന്തി? **അനഭാവം ഗമേത്വാ** അനു അഭാവം ഗമേത്വാ. സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന യഥാ സമുച്ഛിന്നാ ഹോതി, തഥാ കരിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. ഏസ നയോ കാമച്ഛന്ദനീവരണാദീസു.

കാമോഘന്തിആദീസു പഞ്ചകാമഗുണികരാഗോ അവസീദനട്ഠേന ''കാമോഘോ''തി വുച്ചതി. **ഭവോഘോ**തി രൂപാരൂപഭവേസു ഛന്ദരാഗോ ഝാനനികന്തി ച. **ദിട്ഠോഘോ**തി സസ്സതദിട്ഠാദിസഹഗതാ ഭവേ പത്ഥനായേവ, ദിട്ഠോഘോ ഭവോഘേ ഏവ സമോധാനം ഗച്ഛതി. അവിജ്ജോഘോ ചതൂസു സച്ചേസു അഞ്ഞാണം. തത്ഥ കാമഗുണേ അസ്സാദതോ മനസി കരോതോ അനുപ്പന്നോ ച കാമോഘോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച കാമോഘോ

സംവഡ്ഢതി. മഹഗ്ഗതധമ്മേ അസ്സാദതോ മനസി കരോതോ അനുപ്പന്നോ ച ഭവോഘോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച സംവഡ്ഢതി. തേഭൂമകധമ്മേസു ചതുവിപല്ലാസപദട്ഠാനഭാവേന അനുപ്പന്നോ ച അവിജ്ജോഘോ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നോ ച സംവഡ്ഢതീതി വേദിതബ്ബോ. വുത്തനയപച്ചനീകതോ സുക്കപക്ഖോ വിത്ഥാരേതബ്ബോ.

അപ്പണിഹിതവിമോക്ഖം പടിപന്നോ **കാമോഘം,** അനിമിത്തവിമോക്ഖം പടിപന്നോ **ഭവോഘം,** സുഞ്ഞതവിമോക്ഖം പടിപന്നോ **അവിജ്ജോഘഞ്ച** തരേയ്യ. പഠമമഗ്ഗവസേന **തരേയ്യ,** ദുതിയമഗ്ഗവസേന **ഉത്തരേയ്യ,** തതിയമഗ്ഗവസേന **പതരേയ്യ,** ചതുത്ഥമഗ്ഗവസേന **സമതിക്കമേയ്യ,** ഫലവസേന **വീതിവത്തേയ്യാ**തി. അഥ വാ "കാമോഘവസേന **തരേയ്യ,** ഭവോഘവസേന **ഉത്തരേയ്യ,** ദിട്ഠോഘവസേന **പതരേയ്യ,** അവിജ്ജോഘവസേന **സമതിക്കമേയ്യ,** സബ്ബോഘവസേന **വീതിവത്തേയ്യാ"**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

ഗരുകന്തി ന സല്ലഹുകം. **ഭാരിക**ന്തി ഭാരഭണ്ഡം ഏത്ഥ ഠപയന്തീതി ഭാരികം. **ഉദകം സിത്വാ**തി ഉദകം സിഞ്ചിത്വാ. **ഓസിഞ്ചിത്വാ**തി അതിരേകം സിഞ്ചിത്വാ. **ഛഡ്ഡേത്വാ**തി പാതേത്വാ. **ലഹുകായാ**തി സല്ലഹുകായ. **ഖിപ്പ**ന്തി സീഘം. **ലഹു**ന്തി തംഖണം. **അപ്പകസിരേനേവാ**തി നിദുക്ഖേനേവ. **പാരം വുച്ചതി അമതം നിബ്ബാന**ന്തി സക്കായഓരതോ പാരഭൂതം പാരം. തണ്ഹാവാനതോ നിക്ഖന്തം നിബ്ബാനം കഥീയതി. **യോസോ**തി യോ ഏസോ. **സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ**തിആദി സബ്ബം നിബ്ബാനമേവ. യസ്മാ ഹി തം ആഗമ്മ സബ്ബസങ്ഖാരവിപ്ഫന്ദിതാനി സമന്തി വൂപസമന്തി, തസ്മാ "സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ"തി വുച്ചതി. യസ്മാ ചേതം ആഗമ്മ സബ്ബേ ഉപധയോ പടിനിസ്സട്ഠാ ഹോന്തി, സബ്ബാ തണ്ഹാ ഖീയന്തി, സബ്ബേ കിലേസരജ്ജാ വിരജ്ജന്തി, സബ്ബം ദുക്ഖം നിരുജ്ഝതി, തസ്മാ "സബ്ബൂപധിപടിനിസ്സഗ്ഗോ, തണ്ഹക്ഖയോ, വിരാഗോ, നിരോധോ"തി വുച്ചതി. യാ പനേസാ തണ്ഹാ ഭവേന ഭവം, ഫലേന വാ സദ്ധിം കമ്മം വിനതി സംസിബ്ബതീതി കത്വാ വാനന്തി വുച്ചതി, തതോ നിക്ഖന്തം വാനതോതി നിബ്ബാനം. **പാരം ഗച്ഛേയ്യ** നിമിത്തവസേന ഏകതോ വുട്ഠാനഗോത്രഭുഞാണേന നിബ്ബാനപാരം പാപുണേയ്യ. **അധിഗച്ഛേയ്യ** നിമിത്തപവത്തേഹി ഉഭതോവുട്ഠാനമഗ്ഗഞാണേന നിബ്ബാനപാരം വിസേസേന പാപുണേയ്യ. **ഫുസേയ്യ** നിബ്ബാനാരമ്മണഫലചിത്തവസേന നിബ്ബാനപാരം ഫുസേയ്യ. **സച്ഛികരേയ്യ** ഗുണവസേന ഫുസിത്വാ പച്ചവേക്ഖണഞാണേന നിബ്ബാനപാരം പച്ചക്ഖം കരേയ്യ. അഥ വാ "പഠമമഗ്ഗേന **പാരം ഗച്ഛേയ്യ,** ദുതിയേന **അധിഗച്ഛേയ്യ,** തതിയേന **ഫുസേയ്യ,** ചതുത്ഥേന **സച്ഛി കരേയ്യാ"**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **യോപി പാരം ഗന്തുകാമോ**തി യോ കോചി വിപസ്സനാഞാണേ ഠിതോ പുഗ്ഗലോ നിബ്ബാനപാരം ഗന്തുകാമോ, സോപി അവസ്സം തത്ഥ ഗമിസ്സതീതി **പാരഗൂ**. വുത്തഞ്ഹേതം - "ഓതിണ്ണോമ്ഹി ജാതിയാ ജരായ മരണേന സോകേഹി പരിദേവേഹി ദുക്ഖേഹി ദോമനസ്സേഹി ഉപായാസേഹീ"തിആദി . പുബ്ബഭാഗേ അജ്ഝാസയവസേന വിപസ്സനായോഗേന ച, സോപി പാരഗൂ നാമ. **യോപി പാരം ഗച്ഛ**തീതി യോപി മഗ്ഗസമങ്ഗീ നിബ്ബാനപാരം ഗച്ഛതി, സോപി പാരഗൂ നാമ. **യോപി പാരം ഗതോ**തി യോപി മഗ്ഗേന കിച്ചം നിട്ഠാപേത്വാ ഫലേ ഠിതോ നിബ്ബാനപാരങ്ഗതോ, സോപി പാരഗൂ നാമ.

തം ജിനവചനേന ദസ്സേതും **"വുത്തമ്പി ഹേതം ഭഗവതാ - തിണ്ണോ പാരങ്ഗതോ ഥലേ തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ"**തിആദിമാഹ. **അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ**തി അധിഗതേന ഞാണേന ഞാതപരിഞ്ഞായ നിബ്ബാനപാരം ഗന്തുകാമോ ഗച്ഛതി, ഗതോതി പാരഗൂ. **പരിഞ്ഞാപാരഗൂ**തി സബ്ബധമ്മാനം തീരണപരിഞ്ഞായ സമതിക്കമിത്വാ വുത്തനയേന പാരഗൂ. **പഹാനപാരഗൂ**തി സമുദയപക്ഖികാനം കിലേസാനം പഹാനപരിഞ്ഞായ സമതിക്കമിത്വാ വുത്തനയേന പാരഗൂ. യോ ഹി സബ്ബധമ്മം പരിജാനാതി, സോ തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനാതി ഞാതപരിഞ്ഞായ തീരണപരിഞ്ഞായ പഹാനപരിഞ്ഞായാതി. തത്ഥ കതമാ ഞാതപരിഞ്ഞാ? സബ്ബധമ്മം ജാനാതി "ഇമേ അജ്ഝത്തികാ, ഇമേ ബാഹിരാ, ഇദമസ്സ ലക്ഖണം, ഇമാനി രസപച്ചുപട്ഠാനപദട്ഠാനാനീ"തി, അയം **ഞാതപരിഞ്ഞാ**. കതമാ തീരണപരിഞ്ഞാ? ഏവം ഞാതം കത്വാ ലബ്ഭമാനവസേന സബ്ബധമ്മം തീരേതി "അനിച്ചതോ ദുക്ഖതോ രോഗതോ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൩.൧൨൨), അയം **തീരണപരിഞ്ഞാ**. കതമാ പഹാനപരിഞ്ഞാ? ഏവം തീരയിത്വാ അഗ്ഗമഗ്ഗേന ധമ്മേസു ഛന്ദരാഗം പജഹതി, അയം **പഹാനപരിഞ്ഞാ**തി. ഇമാ പരിഞ്ഞായോ സന്ധായ "സോ അഭിഞ്ഞാപാരഗൂ പരിഞ്ഞാപാരഗൂ പഹാനപാരഗൂ"തി ആഹ.

ഭാവനാപാരഗൂതി ഭാവനായ കോടിം പത്വാ മഗ്ഗവസേന നിബ്ബാനപാരം ഗതോ. **സച്ഛികിരിയാപാരഗൂ**തി ഫലനിബ്ബാനവസേന സച്ഛി കിരിയാഫലനിബ്ബാനപാരം ഗതോ. **സമാപത്തിപാരഗൂ**തി അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം പാരം പത്തോ. **സബ്ബധമ്മാന**ന്തി പഞ്ചക്ഖന്ധാദിസബ്ബധമ്മാനം. **സബ്ബദുക്ഖാന**ന്തി ജാതിദുക്ഖാദിസബ്ബദുക്ഖാനം. **സബ്ബകിലേസാന**ന്തി കായദുച്ചരിതാദിസബ്ബകിലേസാനം. **അരിയമഗ്ഗാന**ന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗാദിചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം . **നിരോധസ്സാ**തി നിബ്ബാനസ്സ. **സബ്ബസമാപത്തീന**ന്തി സബ്ബാസമ്പി അട്ഠന്നം രൂപാരൂപസമാപത്തീനം. **സോ**തി സോ അരിയോ. **വസിപ്പത്തോ**തി വസീഭാവപ്പത്തോ. അഥ വാ കന്തഭാവം ഇസ്സരിയഭാവം നിപ്ഫന്നഭാവം പത്തോ. **പാരമിപ്പത്തോ**തി പാരമീതി അവസാനം നിട്ഠാനം, ഉത്തമഭാവം വാ തം പത്തോ. കഥ പത്തോതി ആഹ **"അരിയസ്മിം സീലസ്മി"**ന്തിആദി. തത്ഥ **അരിയസ്മിം സീലസ്മി**ന്തി നിദ്ദോസേ സീലസ്മിം. **അരിയസ്മിം സമാധിസ്മി**ന്തി നിദ്ദോസേ സമാധിസ്മിം. **അരിയായ പഞ്ഞായാ**തി നിദ്ദോസായ പഞ്ഞായ. **അരിയായ വിമുത്തിയാ**തി നിദ്ദോസായ ഫലവിമുത്തിയാ. പുരിമേന വാചാകമ്മന്താജീവാ ഗഹിതാ, ദുതിയേന വായാമസതിസമാധയോ ഗഹിതാ, തതിയേന വിതക്കസമ്മാദിട്ഠിയോ ഗഹിതാ, ചതുത്ഥേന തംസമ്പയുത്താ സേസധമ്മാ ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

അന്തഗതോതി മഗ്ഗേന സങ്ഖാരലോകന്തം ഗതോ. **അന്തപ്പത്തോ**തി തമേവ ലോകന്തം ഫലേന പത്തോ. **കോടിഗതോ**തി മഗ്ഗേന സങ്ഖാരകോടിം ഗതോ. **കോടിപ്പത്തോ**തി തമേവ കോടിം ഫലേന പത്തോ. **പരിയന്തഗതോ**തി മഗ്ഗേന ഖന്ധായതനാദിലോകപരിയന്തം പരിച്ഛേദം പരിവടുമം കത്വാ ഗതോ. **പരിയന്തപ്പത്തോ**തി തമേവ ലോകം ഫലേന പരിയന്തം കത്വാ പത്തോ. **വോസാനഗതോ**തി മഗ്ഗേന അവസാനം ഗതോ. **വോസാനപ്പത്തോ**തി ഫലേന അവസാനം പത്തോ. **താണഗതോ**തി മഗ്ഗേന തായനം ഗതോ. **താണപ്പത്തോ**തി ഫലേന തായനം പത്തോ. **ലേണഗതോ**തി മഗ്ഗേന നിലീയനം ഗതോ. **ലേണപ്പത്തോ**തി തം ഫലേന നിലീയനം പത്തോ. **സരണഗതോ**തി മഗ്ഗേന പതിട്ഠം ഗതോ. **സരണപ്പത്തോ**തി ഫലേന സരണം പത്തോ . **അഭയഗതോ**തി മഗ്ഗേന നിബ്ഭയം ഗതോ. **അഭയപ്പത്തോ**തി ഫലേന നിബ്ഭയം നിബ്ബാനം പത്തോ. **അച്ചുതഗതോ**തി ചുതിവിരഹിതം നിബ്ബാനം മഗ്ഗേന ഗതോ. **അച്ചുതപ്പത്തോ**തി തം ഫലേന പത്തോ. **അമതഗതോ**തി മരണരഹിതം നിബ്ബാനം മഗ്ഗേന ഗതോ. **അമതപ്പത്തോ**തി തം ഫലേന പത്തോ. **നിബ്ബാനഗതോ**തി തണ്ഹാവാനതോ നിക്ഖന്തം നിബ്ബാനം മഗ്ഗേന ഗതോ. **നിബ്ബാനപ്പത്തോ**തി തമേവ ഫലേന പത്തോ. **സോ വുട്ഠവാസോ**തി സോ അരഹാ ദസസു അരിയവാസേസു വസി പരിവസി വുട്ഠോ വുട്ഠാതി ച വുട്ഠവാസോ. **ചിണ്ണചരണോ**തി സീലേന സഹ അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിണ്ണവസീതി ചിണ്ണചരണോ. **ഗതദ്ധോ**തി സംസാരദ്ധാനം അതിക്കന്തോ. **ഗതദിസോ**തി സുപിനന്തേനപി അഗതപുബ്ബം നിബ്ബാനദിസം ഗതോ. **ഗതകോടികോ**തി അനുപാദിസേസനിബ്ബാനകോടിം ഗതോ ഹുത്വാ ഠിതോ. **പാലിതബ്രഹ്മചരിയോ**തി രക്ഖിതബ്രഹ്മചരിയോ. **ഉത്തമദിട്ഠിപ്പത്തോ**തി ഉത്തമം സമ്മാദിട്ഠിം പത്തോ. **പടിവിദ്ധാകുപ്പോ**തി അകുപ്പം അചലനം അരഹത്തഫലം പടിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതോ. **സച്ഛികതനിരോധോ**തി നിരോധം നിബ്ബാനം സച്ഛികത്വാ ഠിതോ.

ദുക്ഖം തസ്സ പരിഞ്ഞാതന്തി തിവിധം ദുക്ഖം തേന സമതിക്കമിത്വാ പരിച്ഛിന്നം. **അഭിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി സഭാവലക്ഖണാവബോധവസേന സോഭനേന ആകാരേന ജാനിതബ്ബം. **അഭിഞ്ഞാത**ന്തി അധികേന ഞാണേന ഞാതം. **പരിഞ്ഞേയ്യ**ന്തി സാമഞ്ഞലക്ഖണാവബോധവസേന കിച്ചസമാപന്നവസേന ച ബ്യാപിത്വാ പരിജാനിതബ്ബം. **പരിഞ്ഞാത**ന്തി സമന്തതോ ഞാതം. **ഭാവേതബ്ബ**ന്തി വഡ്ഢേതബ്ബം. **സച്ഛികാതബ്ബ**ന്തി പച്ചക്ഖം കാതബ്ബം. ദുവിധാ ഹി സച്ഛികിരിയാ പടിലാഭസച്ഛികിരിയാ ആരമ്മണസച്ഛികിരിയാ ചാതി.

ഉക്ഖിത്തപലിഘോതി എത്ഥ **പലിഘോ**തി വട്ടമൂലികാ അവിജ്ജാ. അയഞ്ഹി ദുക്ഖിപനട്ഠേന "പലിഘോ"തി വുച്ചതി. തേനേസ തസ്സാ ഉക്ഖിത്തത്താ "ഉക്ഖിത്തപലിഘോ"തി വുത്തോ. **സംകിണ്ണപരിഖോ**തി പരിഖാ വുച്ചതി പുനബ്ഭവദായകോ ഭവേസു ജായനവസേന ചേവ സംസരണവസേന ച "ജാതിസംസാരോ"തി ലദ്ധനാമാനം പുനബ്ഭവക്ഖന്ധാനം പച്ചയോ കമ്മാഭിസങ്ഖാരോ. സോ ഹി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തികരണവസേന പരിക്ഖിപിത്വാ ഠിതത്താ "പരിഖാ"തി വുച്ചതി. തേനേസ തസ്സാ സംകിണ്ണത്താ വികിണ്ണത്താ "സംകിണ്ണപരിഖോ"തി വുത്തോ.

അബ്ബൂള്ഹേസികോതി ഏസികാതി വട്ടമൂലികാ തണ്ഹാ. അയഞ്ഹി ഗമ്ഭീരാനുഗതട്ഠേന "ഏസികാ"തി വുച്ചതി. തേനേസ തസ്സാ അബ്ബൂള്ഹത്താ ലുഞ്ചിത്വാ ഛഡ്ഡിതത്താ "അബ്ബൂള്ഹേസികോ"തി വുച്ചതി. **നിരഗ്ഗളോ**തി അഗ്ഗളം വുച്ചന്തി ഓരമ്ഭാഗജനകാനി കാമഭവേ ഉപ്പത്തിപച്ചയാനി ഓരമ്ഭാഗിയാനി. ഏതാനി ഹി മഹാകവാടം വിയ നഗരദ്വാരം ചിത്തം പിദഹിത്വാ ഠിതത്താ "അഗ്ഗള"ന്തി വുച്ചന്തി . തേനേസ തേസം നിരഗ്ഗളത്താ ഭിന്നത്താ "നിരഗ്ഗളോ"തി വുത്തോ. **അരിയോ**തി നിക്കിലേസോ പരിസുദ്ധോ. **പന്നദ്ധജോ**തി പാതിതമാനദ്ധജോ. **പന്നഭാരോ**തി ഖന്ധഭാരകിലേസഭാരഅഭിസങ്ഖാരഭാരപഞ്ചകാമഗുണഭാരാ പന്നാ ഓരോപിതാ അസ്സാതി പന്നഭാരോ. അപി ച ഇധ മാനഭാരസ്സേവ ഓരോപിതത്താ "പന്നഭാരോ"തി അധിപ്പേതോ. **വിസംയുത്തോ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി സബ്ബകിലേസേഹി ച വിസംയുത്തോ. ഇധ പന മാനയോഗേനേവ വിസംയുത്തത്താ "വിസംയുത്തോ"തി അധിപ്പേതോ.

ഏത്താവതാ ഥേരേന മഗ്ഗേന കിലേസേ ഖേപേത്വാ നിരോധസയനവരഗതസ്സ ഖീണാസവസ്സ നിബ്ബാനാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിം അപ്പേത്വാ വിഹരണകാലോ ദസ്സിതോ. യഥാ ഹി ദ്വേ നഗരാനി ഏകം ചോരനഗരം, ഏകം ഖേമനഗരം. അഥ ഏകസ്സ മഹായോധസ്സ ഏവം ഇച്ഛാ ഉപ്പജ്ജേയ്യ "യാവിമം ചോരനഗരം തിട്ഠതി, താവ ഖേമനഗരം ഭയതോ ന മുച്ചതി. ചോരനഗരം അനഗരം കരിസ്സാമീ"തി സന്നാഹം കത്വാ ഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാ ചോരനഗരം ഉപസങ്കമിത്വാ നഗരദ്വാരേ ഉസ്സാപിതേ ഏസികത്ഥമ്ഭേ ഖഗ്ഗേന ഛിന്ദിത്വാ സദ്ധിം ദ്വാരബാഹാഹി കവാടം ഭിന്ദിത്വാ പലിഘം ഉക്ഖിപിത്വാ പാകാരം ഭിന്ദന്തോ പരിഖം സംകിരിത്വാ നഗരസോഭനത്ഥായ ഉസ്സാപിതേ ധജേ പാതേത്വാ നഗരം അഗ്ഗിനാ ഝാപേത്വാ ഖേമനഗരം പവിസിത്വാ ഉപരിപാസാദമാരുയ്ഹ ഞാതിഗണപരിവുതോ സുരസഭോജനം ഭുഞ്ജേയ്യ. ഏവം ചോരനഗരം വിയ സക്കായോ, ഖേമനഗരം വിയ നിബ്ബാനം, മഹായോധോ വിയ യോഗാവചരോ. തസ്സേവം ഹോതി "യാവ സക്കായവട്ടം വട്ടതി, താവ ദ്വത്തിംസകമ്മകാരണേഹി അട്ഠനവുതിരോഗേഹി പഞ്ചവീസതിമഹബ്ഭയേഹി ച പരിമുച്ചനം നത്ഥീ"തി. സോ മഹായോധോ വിയ സന്നാഹം സീലസന്നാഹം കത്വാ പഞ്ഞാതിണ്ഹഖഗ്ഗം ഗഹേത്വാ ഖഗ്ഗേന ഏസികത്ഥമ്ഭേ വിയ അരഹത്തമഗ്ഗേന തണ്ഹേസികം ഛിന്ദിത്വാ, സോ യോധോ സദ്വാരബാഹകം നഗരകവാടം വിയ പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയസംയോജനഗ്ഗളം ഉഗ്ഘാടേത്വാ, സോ യോധോ പലിഘം വിയ അവിജ്ജാപലിഘം ഉക്ഖിപിത്വാ, സോ യോധോ പാകാരം ഭിന്ദന്തോ പരിഖം വിയ കമ്മാഭിസങ്ഖാരപാകാരം ഭിന്ദന്തോ ജാതിസംസാരപരിഖം സംകിരിത്വാ, സോ യോധോ നഗരസോഭനത്ഥായ ഉസ്സാപിതേ ധജേ വിയ മാനദ്ധജേ പാതേത്വാ സക്കായനഗരം ഝാപേത്വാ, സോ യോധോ ഖേമനഗരം പവിസിത്വാ ഉപരിപാസാദേ സുരസഭോജനം ഭുഞ്ജന്തോ വിയ നിബ്ബാനനഗരം പവിസിത്വാ അമതനിരോധാരമ്മണം ഫലസമാപത്തിസുഖം അനുഭവമാനോ കാലം വീതിനാമേതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ (അം॰ നി॰ ൫.൭൧) -

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഉക്ഖിത്തപലിഘോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അവിജ്ജാ പഹീനാ ഹോതി ഉച്ഛിന്നമൂലാ താലാവത്ഥുകതാ അനഭാവംകതാ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മാ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ഉക്ഖിത്തപലിഘോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സംകിണ്ണപരിഖോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ പോനോഭവികോ ജാതിസംസാരോ പഹീനോ ഹോതി...പേ॰... ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു സംകിണ്ണപരിഖോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അബ്ബൂള്ഹേസികോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ തണ്ഹാ പഹീനാ ഹോതി...പേ॰... ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അബ്ബൂള്ഹേസികോ ഹോതി.

"കഥഞ്ച , ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു നിരഗ്ഗളോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ പഞ്ചോരമ്ഭാഗിയാനി സംയോജനാനി പഹീനാനി ഹോന്തി...പേ॰... ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു നിരഗ്ഗളോ ഹോതി.

“കഥഞ്ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരിയോ പന്നദ്ധജോ പന്നഭാരോ വിസംയുത്തോ ഹോതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അസ്മിമാനോ പഹീനോ ഹോതി ഉച്ഛിന്നമൂലോ താലാവത്ഥുകതോ അനഭാവംകതോ ആയതിം അനുപ്പാദധമ്മോ. ഏവം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു അരിയോ പന്നദ്ധജോ പന്നഭാരോ വിസംയുത്തോ ഹോതി (അം॰ നി॰ ൧.൭൧).

“ഏവം വിമുത്തചിത്തം ഖോ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖും സഇന്ദാ ദേവാ സബ്രഹ്മകാ സപജാപതികാ അന്വേസം നാധിഗച്ഛന്തി ‘ഇദംനിസ്സിതം തഥാഗതസ്സ വിഞ്ഞാണ’”ന്തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൪൬).

പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോതി കാമച്ഛന്ദാദിപഞ്ചങ്ഗാനി വിവിധേഹി ഉപായേഹി പജഹിത്വാ ഠിതോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“കഥഞ്ചാവുസോ , ഭിക്ഖു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ ഹോതി? ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖുനോ കാമച്ഛന്ദോ പഹീനോ ഹോതി, ബ്യാപാദോ പഹീനോ ഹോതി, ഥിനമിദ്ധം പഹീനം ഹോതി, ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം പഹീനം ഹോതി, വിചികിച്ഛാ പഹീനാ ഹോതി. ഏവം ഖോ, ആവുസോ, ഭിക്ഖു പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനോ ഹോതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮, ൩൬൦).

ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോതി ഛന്നം അങ്ഗാനം പൂരേത്വാ ഛസു ദ്വാരേസു രൂപാദിആരമ്മണേ പടിഘാനുനയം വജ്ജേത്വാ ഉപേക്ഖാവസേന സതോ സമ്പജാനോ ഹുത്വാ വിഹരണവസേന ഛളങ്ഗാനി പൂരേത്വാ പരിപുണ്ണം കത്വാ ഠിതത്താ “ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ”തി വുത്തോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“കഥഞ്ചാവുസോ, ഭിക്ഖു ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഹോതി? ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. സോതേന സദ്ദം സുത്വാ…പേ॰… ഘാനേന ഗന്ധം ഘായിത്വാ, ജിവ്ഹായ രസം സായിത്വാ, കായേന ഫോട്ഠബ്ബം ഫുസിത്വാ, മനസാ ധമ്മം വിഞ്ഞായ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ. ഏവം ഖോ, ആവുസോ, ഭിക്ഖു ഛളങ്ഗസമന്നാഗതോ ഹോതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮, ൩൬൦).

ഏകാരക്ഖോതി സതിആരക്ഖേന ഏകോ ഉത്തമോ ആരക്ഖോ അസ്സാതി ഏകാരക്ഖോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“കഥഞ്ചാവുസോ, ഭിക്ഖു ഏകാരക്ഖോ ഹോതി? ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു സതാരക്ഖേന ചേതസാ സമന്നാഗതോ വിഹരതി. ഏവം ഖോ, ആവുസോ, ഭിക്ഖു ഏകാരക്ഖോ ഹോതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮, ൩൬൦).

ചതുരാപസ്സേനോതി പഞ്ഞായ പടിസേവനപരിവജ്ജനവിനോദനപജഹനാനം വസേന ചതുന്നം അപസ്സയാനം ഇതോ ചിതോ ച അപരിവത്തമാനാനം വസേന ചതുരാപസ്സേനോ, തേസം പാപുണിത്വാ ഠിതോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

“കഥഞ്ചാവുസോ, ഭിക്ഖു ചതുരാപസ്സേനോ ഹോതി? ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു സങ്ഖായേകം പടിസേവതി, സങ്ഖായേകം പരിവജ്ജേതി. സങ്ഖായേകം വിനോദേതി, സങ്ഖായേകം പജഹതീ”തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൪൮, ൩൬൦) നയേന വിത്ഥാരേതബ്ബം.

പണുന്നപച്ചേകസച്ചോതി “ഇദമേവ ദസ്സനം സച്ചം, ഇദമേവ സച്ച”ന്തി ഏവം പാടിഏക്കം ഗഹിതത്താ പച്ചേകസങ്ഖാതാനി ദിട്ഠിസച്ചാനി പണുന്നാനി നിഹടാനി പഹീനാനി അസ്സാതി പണുന്നപച്ചേകസച്ചോ.

സമവയസട്ഠേസനോതി ഏത്ഥ അവയാതി അനൂനാ. സട്ഠാതി വിസ്സട്ഠാ. സമ്മാ അവയാ സട്ഠാ ഏസനാ അസ്സാതി സമവയസട്ഠേസനോ. സമ്മാ വിസ്സട്ഠസബ്ബഏസനോതി

അത്ഥോ. **കേവലീ**തി പരിപുണ്ണോ. **വുസിതവാ**തി വുസിതബ്രഹ്മചരിയോ, ഗരുസംവാസേ അരിയമഗ്ഗേപി ദസസു അരിയവാസേസുപി വുസിതവന്തോ. **ഉത്തമപുരിസോ**തി ഖീണകിലേസത്താ വിസേസപുരിസോ ആജഞ്ഞപുരിസോ. **പരമപുരിസോ**തി ഉത്തമപുരിസോ, പരമം വാ പടിലാഭം പത്തത്താ ഉത്തമം പത്തബ്ബം അരഹത്തപടിലാഭം പത്തോ അനുത്തരപുഞ്ഞക്ഖേത്തഭൂതോ ഉത്തമപുരിസോ, തേനേവത്ഥേന പരമപുരിസോ. അനുത്തരം സമാപത്തിം സമാപജ്ജിതും അമതം പടിലാഭം പത്തത്താ **പരമപത്തിപ്പത്തോ**. അഥ വാ "ഘരാവാസേ ആദീനവം സഞ്ജാനിത്വാ സാസനപവിസനവസേന **ഉത്തമപുരിസോ**. അത്തഭാവേ ആദീനവം സഞ്ജാനിത്വാ വിപസ്സനാപവിസനവസേന **പരമപുരിസോ**. കിലേസേ ആദീനവം സഞ്ജാനിത്വാ അരിയഭൂമന്തരം പവിട്ഠോ **പരമപത്തിപ്പത്തോ**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

നേവാചിനതീതി കുസലാകുസലാനം പഹീനത്താ തേസം വിപാകം ന വഡ്ഢേതി. **നാപചിനതീ**തി ഫലേ ഠിതത്താ ന വിദ്ധംസേതി. **അപചിനിത്വാ ഠിതോ**തി പടിപ്പസ്സദ്ധിപഹാനേ ഠിതത്താ കിലേസേ വിദ്ധംസേത്വാ ഠിതോ. ഇതോ പരം തീഹിപി പദേഹി മഗ്ഗഫലവസേനേവ യോജേതബ്ബം. **നേവ പജഹതീ**തി പഹാതബ്ബാഭാവേന കിലേസേ ന പജഹതി. **ന ഉപാദിയതീ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി ഗഹേതബ്ബാഭാവതോ തേഹി ന ഗണ്ഹാതി. **പജഹിത്വാ ഠിതോ**തി ചജിത്വാ ഠിതോ. **നേവ സംസിബ്ബതീ**തി തണ്ഹാവസേന നേവ സംസിബ്ബതി. **ന ഉസ്സിനേതീ**തി മാനവസേന ന ഉക്കംസതി. **വിസിനിത്വാ ഠിതോ**തി തണ്ഹാസംസീവനം അകത്വാ ഠിതോതി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **നേവ വിധൂപേതീ**തി കിലേസഗ്ഗിം ന നിബ്ബാപേതി. **ന സന്ധൂപേതീ**തി കിലേസഗ്ഗിം ന ജാലാപേതി. **വിധൂപേത്വാ ഠിതോ**തി തം നിബ്ബാപേത്വാ ഠിതോ.

അസേക്ഖേന സീലക്ഖന്ധേനാതി സിക്ഖിതബ്ബാഭാവേന അസേക്ഖേന വാചാകമ്മന്താജീവസീലക്ഖന്ധേന സീലരാസിനാ സമന്നാഗതത്താ ഠിതോ, അപരിഹീനഭാവേന ഠിതോ. **സമാധിക്ഖന്ധേനാ**തി വായാമസതീഹി സമ്പയുത്തേന സമാധിനാ. **വിമുത്തിക്ഖന്ധേനാ**തി ഫലവിമുത്തിസമ്പയുത്തക്ഖന്ധേന. **വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേനാ**തി പച്ചവേക്ഖണഞാണേന. **സച്ചം സമ്പടിപാദിയിത്വാ**തി ചതുഅരിയസച്ചം സഭാവവസേന സകസന്താനേ സമ്പാദിയിത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ ഠിതോ. **ഏജം സമതിക്കമിത്വാ**തി കമ്പനതണ്ഹം അതിക്കമിത്വാ. **കിലേസഗ്ഗി**ന്തി രാഗാദികിലേസഗ്ഗിം. **പരിയാദിയിത്വാ**തി ഖേപേത്വാ നിബ്ബാപേത്വാ. **അപരിഗമനതായാ**തി സംസാരേ അഗമനഭാവേന പുനാഗമനാഭാവേനാതി അത്ഥോ. **കടം സമാദായാ**തി ജയഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാ. **മുത്തിപടിസേവനതായാ**തി സബ്ബകിലേസേഹി മുച്ചിത്വാ രൂപാദിആരമ്മണസേവനവസേന. അഥ വാ സബ്ബകിലേസേഹി മുത്തഫലസമാപത്തിസേവനവസേന. **മേത്തായ പാരിസുദ്ധിയാ**തി ഉപക്കിലേസമുത്തായ പരിസുദ്ധഭാവേ ഠിതായ മേത്തായ ഠിതോ. **കരുണാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

അച്ചന്തപാരിസുദ്ധിയാതി അതിക്കന്തപരിസുദ്ധഭാവേന പരിസുദ്ധിയാ അന്തം പാപുണിത്വാ ഠിതോ. **അതമ്മയതായാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിമാനാ "തമ്മയാ"തി വുച്ചന്തി. തേസം അഭാവോ അതമ്മയതാ, തായ തണ്ഹാദിട്ഠിമാനവിരഹിതതായ ഠിതോ. വുത്തഞ്ഹേതം -

"സോ താദിസോ ലോകവിദൂ സുമേധോ, സബ്ബേസു ധമ്മേസു അതമ്മയോ മുനീ"തി (അം॰ നി॰ ന.ർം). ഏത്ഥാപി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിവിരഹിതോതി അത്ഥോ. **വിമുത്തത്താ**തി സബ്ബകിലേസേഹി മുത്തഭാവേന. **സന്തുസ്സിതത്താ**തി യഥാലാഭയഥാബലയഥാസാരുപ്പസന്തോസവസേന സന്തുട്ഠഭാവേന ഠിതോ.

ഖന്ധപരിയന്തേതി ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധാനം തീഹി പരിഞ്ഞഗ്ഗീഹി ഝാപേത്വാ അന്തേ അവസാനേ ഠിതോ , നത്ഥി ഏതസ്സ അന്തോതി വാ പരിയന്തം, തസ്മിം പരിയന്തേ. **ധാതുപരിയന്താ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - **ധാതുപരിയന്തേ**തി അട്ഠാരസന്നം ധാതൂനം പരിയന്തേ. **ആയതനപരിയന്തേ**തി ദ്വാദസന്നം ആയതനാനം. **ഗതിപരിയന്തേ**തി നിരയാദിപഞ്ചന്നം ഗതീനം. **ഉപപത്തിപരിയന്തേ**തി സുഗതിദുഗ്ഗതീസു നിബ്ബത്തിയാ. **പടിസന്ധിപരിയന്തേ**തി കാമരൂപാരൂപഭവേസു പടിസന്ധിയാ . **ഭവപരിയന്തേ**തി ഏകവോകാരചതുപഞ്ചസഞ്ഞാഅസഞ്ഞാനേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞാകാമരൂപഅരൂപഭവാനം.

സംസാരപരിയന്തേതി ഖന്ധധാതുആയതനാനം അബ്ബോച്ഛിന്നപവത്തിയാ. **വട്ടപരിയന്തേ**തി കമ്മവിപാകകിലേസവട്ടാനം പരിയന്തേ. **അന്തിമേ ഭവേ**തി അവസാനേ ഉപപത്തിഭവേ. **അന്തിമേ സമുസ്സയേ ഠിതോ**തി അവസാനേ സമുസ്സയേ സരീരേ ഠിതോ. **അന്തിമദേഹധരോ**തി അന്തിമം അവസാനദേഹം സരീരം ധാരേതീതി അന്തിമദേഹധരോ. **അരഹാ**തി ആരകത്താ അരീനം, അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാ അരഹാ.

തസ്സായം പച്ഛിമകോതി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ അയം സമുസ്സയോ അത്തഭാവോ അവസാനോ. **ചരിമോ**തി അപ്പോ മന്ദോ ചരിമോ ആലോപോ, ചരിമം കബളം വിയ. പുന പടിസന്ധിയാ നത്ഥിഭാവം സന്ധായ **"ജാതിമരണസംസാരോ, നത്ഥി തസ്സ പുനബ്ഭവോ"**തി ആഹ. ജനനം ജാതി, മരന്തി തേനാതി മരണം, ഖന്ധാദീനം അബ്ബോച്ഛിന്നാ സംസാരപവത്തി ച തസ്സ ഖീണാസവസ്സ പുന നത്ഥീതി വുത്തം ഗാഥം നിഗമേന്തോ ആഹ **തേനാഹ ഭഗവാ** -

"തസ്മാ ജന്തു...പേ॰... നാവം സിത്വാവ പാരഗൂ"തി.

ഇമസ്മിം സുത്തേ യം അന്തരന്തരാ ന വുത്തം, തം പാഠാനുസാരേന ഗഹേതബ്ബം.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

കാമസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൨. ഗുഹട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭. ദുതിയേ - **സത്തോ**തി ലഗ്ഗോ. **ഗുഹായ**ന്തി കായേ. കായോ ഹി രാഗാദീനം വാളാനം വസനോകാസതോ "ഗുഹാ"തി വുച്ചതി. **ബഹുനാഭിഛന്നോ**തി ബഹുനാ രാഗാദികിലേസജാതേന അഭിച്ഛന്നോ. ഏതേന അജ്ഝത്തബന്ധനം വുത്തം. **തിട്ഠ**ന്തി രാഗാദിവസേന തിട്ഠന്തോ. **മോഹനസ്മിം പഗാള്ഹോ**തി മോഹനം വുച്ചതി കാമഗുണോ. ഏത്ഥ ഹി ദേവമനുസ്സാ മുയ്ഹന്തി തേസു അജ്ഝോഗാള്ഹാ ഹുത്വാ; ഏതേന ബാഹിരബന്ധനം വുത്തം. **ദൂരേ വിവേകാ ഹി തഥാവിധോ സോ**തി സോ തഥാരൂപോ നരോ തിവിധാപി കായവിവേകാദിവിവേകാ ദൂരേ , അനാസന്നേ. കിംകാരണാ? **കാമാ ഹി ലോകേ ന ഹി സുപ്പഹായാ**തി യസ്മാ ലോകേ കാമാ സുപ്പഹായാ ന ഹോന്തി, തസ്മാതി വുത്തം ഹോതി.

സത്തോതി ഹി ഖോ വുത്തന്തി "സത്തോ, നരോ, മാനവോ"തി ഏവമാദിനാ നയേന കഥിതോയേവ. **ഗുഹാ താവ വത്തബ്ബാ**തി ഗുഹാ താവ കഥേതബ്ബാ. **കായോതി വാ**തിആദീസു അയം താവ പദയോജനാ - കായോ ഇതി വാ ഗുഹാ ഇതി വാ... പേ॰... കുമ്ഭോ ഇതി വാതി. തത്ഥ **കായോ**തി "കുച്ഛിതാനം ആയോതി കായോ"തിആദിനാ ഹേട്ഠാ സതിപട്ഠാനകഥായം വുത്തോയേവ. രാഗാദിവാളാനം വസനോകാസട്ഠേന **ഗുഹാ,** "പടിച്ഛാദനട്ഠേനാ"തിപി ഏകേ. "ദൂരങ്ഗമം ഏകചരം, അസരീരം ഗുഹാസയ"ന്തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൩൭) വിയ. രാഗാദീഹി ഝാപനട്ഠേന **ദേഹോ** "തേ ഹിത്വാ മാനുസം ദേഹ"ന്തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൩൨ ഥോകം വിസദിസം) വിയ. പമത്തകരണട്ഠേന **സന്ദേഹോ** "ഭിജ്ജതി പൂതിസന്ദേഹോ, മരണന്തഞ്ഹി ജീവിത"ന്തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൪൮) വിയ. സംസാരേ സഞ്ചരണട്ഠേന **നാവാ** "സിഞ്ച ഭിക്ഖു ഇമം നാവം, സിത്താ തേ ലഹുമേസ്സതീ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൩൬൯) വിയ. ഇരിയാപഥസ്സ അത്ഥിഭാവട്ഠേന **രഥോ** "രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪) വിയ. അച്ചുഗ്ഗതട്ഠേന **ധജോ** "ധജോ രഥസ്സ പഞ്ഞാണ"ന്തിആദീസു (ജാ॰ ൨.൨൨.൧൮൪൧) വിയ.

കിമികുലാനം ആവാസഭാവേന **വമ്മികോ** "വമ്മികോതി ഖോ, ഭിക്ഖു, ഇമസ്സേതം ചാതുമഹാഭൂതികസ്സ കായസ്സ അധിവചന"ന്തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൧) വിയ. യഥേവ ഹി ബാഹിരകോ വമ്മികോ, വമതി വന്തകോ വന്തുസ്സയോ വന്തസിനേഹസമ്ബദ്ധോതി ചതൂഹി കാരണേഹി "വമ്മികോ"തി വുച്ചതി. സോ ഹി അഹിനകുലഉന്ദൂരഘരഗോളികാദയോ നാനപ്പകാരേ പാണകേ വമതീതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വന്തകോതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വമിത്വാ മുഖതുണ്ഡകേഹി ഉക്ഖിത്തപംസുചുണ്ണേന കടിപ്പമാണേനപി പോരിസപ്പമാണേനപി ഉസ്സിതോതി വമ്മികോ. ഉപചികാഹി വന്തഖേളസിനേഹേന ആബദ്ധതായ സത്തസത്താഹം ദേവേ വസ്സന്തേപി ന വിപ്പകിരീയതി, നിദാഘേപി തതോ പംസുമുട്ഠിം ഗഹേത്വാ തസ്മിം മുട്ഠിനാ പീളിയമാനേ സിനേഹോ നിക്ഖമതി, ഏവം വന്തസിനേഹേന സമ്ബദ്ധോതി വമ്മികോ. ഏവമയം കായോപി "അക്ഖിമ്ഹാ അക്ഖിഗൂഥകോ"തിആദിനാ നയേന നാനപ്പകാരം അസുചികലിമലം വമതീതി വമ്മികോ. ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധഖീണാസവാ ഇമസ്മിം അത്തഭാവേ നികന്തിപരിയാദാനേന അത്തഭാവം ഛഡ്ഡേത്വാ ഗതാതി അരിയേഹി വന്തകോതിപി വമ്മികോ. യേഹി ചായം തീഹി അട്ഠിസതേഹി ഉസ്സിതോ നഹാരുസമ്ബദ്ധോ മംസാവലേപനോ അല്ലചമ്മപരിയോനദ്ധോ ഛവിരഞ്ജിതോ സത്തേ വഞ്ചേതി, തം സബ്ബം അരിയേഹി വന്തമേവാതി വന്തുസ്സയോതിപി വമ്മികോ. "തണ്ഹാ ജനേതി പുരിസം, ചിത്തമസ്സ വിധാവതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൫൫-൫൭) ഏവം തണ്ഹായ ജനിതത്താ അരിയേഹി വന്തേനേവ തണ്ഹാസിനേഹേന സമ്ബദ്ധോ അയന്തി വന്തസിനേഹേന സമ്ബദ്ധോതിപി വമ്മികോ. യഥാ ച വമ്മികസ്സ അന്തോ

നാനപ്പകാരാ പാണകാ തഥേവ ജായന്തി, ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തി, ഗിലാനാ സയന്തി, മതാ നിപതന്തി. ഇതി സോ തേസം സൂതിഘരം വച്ചകുടി ഗിലാനസാലാ സുസാനഞ്ച ഹോതി. ഏവം ഖത്തിയമഹാസാലാദീനമ്പി കായോ "അയം ഗോപിതരക്ഖിതോ മണ്ഡിതപസാദിതോ മഹാനുഭാവാനം കായോ"തി അചിന്തേത്വാ ഛവിനിസ്സിതാ പാണാ ചമ്മനിസ്സിതാ പാണാ മംസനിസ്സിതോ പാണാ നഹാരുനിസ്സിതാ പാണാ അട്ഠിനിസ്സിതാ പാണാ അട്ഠിമിഞ്ജനിസ്സിതാ പാണാതി ഏവം കുലഗണനായ അസീതിമത്താനി കിമികുലസഹസ്സാനി അന്തോകായസ്മിംയേവ ജായന്തി, ഉച്ചാരപസ്സാവം കരോന്തി, ഗേലഞ്ഞേന ആതുരിതാനി സയന്തി, മതാമതാ നിപതന്തി. ഇതി അയമ്പി തേസം പാണാനം സൂതിഘരം വച്ചകുടി ഗിലാനസാലാ സുസാനഞ്ച ഹോതീതി "വമ്മികോ"തി സങ്ഖം ഗതോ.

മനാപാമനാപപതനട്ഠേന **നഗരം** "സക്കായനഗര"ന്തിആദീസു വിയ. രോഗാദീനം നീളഭാവേന കുലാവകഭാവേന **നീളം** "രോഗനീളം പഭങ്ഗുര"ന്തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൧൪൮) വിയ. പടിസന്ധിയാ നിവാസഗേഹട്ഠേന **കുടി** "പഞ്ചദ്വാരായം കുടികായം പസക്കിയാ"തിആദീസു (ഥേരഗാ॰ ൧൨൫) വിയ. പൂതിഭാവേന **ഗണ്ഡോ** "രോഗോതി ഭിക്ഖവേ, ഗണ്ഡോതി ഭിക്ഖവേ, സല്ലോതി ഭിക്ഖവേ, കായസ്സേതം അധിവചന"ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൯.൧൫) വിയ. ഭിജ്ജനട്ഠേന **കുമ്ഭോ** "കുമ്ഭൂപമം കായമിമം വിദിത്വാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൪൦) വിയ. **കായസ്സേതം അധിവചനന്തി** ഏതം വുത്തപ്പകാരം ചതുമഹാഭൂതമയസ്സ കുച്ഛിതധമ്മാനം ആയസ്സ അധിവചനം, കഥനന്തി അത്ഥോ. **ഗുഹായ**ന്തി സരീരസ്മിം . **സത്തോ**തി അല്ലീനോ. **വിസത്തോ**തി വണ്ണരാഗാദിവസേന വിവിധോ അല്ലീനോ. സണ്ഠാനരാഗവസേന **ആസത്തോ**. തഥേവ "സുഭം സുഖ"ന്തി ഗഹണവസേന **ലഗ്ഗോ**. അത്തഗ്ഗഹണവസേന **ലഗ്ഗിതോ. പലിബുദ്ധോ**തി ഫസ്സരാഗവസേന അമുഞ്ചിത്വാ ഠിതോ. **ഭിത്തിഖിലേ**തി ഭിത്തിയം ആകോടിതഖാണുകേ. **നാഗദന്തേ**തി തഥേവ ഹത്ഥിദന്തസദിസേ വങ്കദണ്ഡകേ. **സത്ത**ന്തി ഭിത്തിഖിലേ ലഗ്ഗം. **വിസത്ത**ന്തി നാഗദന്തേ ലഗ്ഗം. **ആസത്ത**ന്തി ചീവരവംസേ ലഗ്ഗം. **ലഗ്ഗ**ന്തി ചീവരരജ്ജുയാ ലഗ്ഗം. **ലഗ്ഗിത**ന്തി പീഠപാദേ ലഗ്ഗം. **പലിബുദ്ധ**ന്തി മഞ്ചപാദേ ലഗ്ഗന്തി ഏവമാദിനാ നയേന യോജേതബ്ബം.

ലഗ്ഗനാധിവചനന്തി വിസേസേന അല്ലീയനകഥനം. **ഛന്നോ**തി വുത്തപ്പകാരേഹി കിലേസേഹി ഛാദിതോ. പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിവസേന ഉപരൂപരി ഛന്നോതി **ഉച്ഛന്നോ. ആവുതോ**തി ആവരിതോ. **നിവുതോ**തി വാരിതോ. **ഓഫുതോ**തി അവത്ഥരിത്വാ ഛാദിതോ. **പിഹിതോ**തി ഭാജനേന ഉക്ഖലിമുഖം വിയ പലിഗുണ്ഠിതോ. **പടിച്ഛന്നോ**തി ആവടോ. **പടികുജ്ജിതോ**തി അധോമുഖം ഠപിതോ. തത്ഥ തിണപണ്ണാദീഹി ഛാദിതം വിയ ഛന്നോ. ഉച്ഛന്നോ നദിം ആവരണസേതു വിയ. ആവുതോ ജനസഞ്ചരണമഗ്ഗാവരണം വിയ.

വിനിബദ്ധോ മാനവസേനാതി നാനാവിധേന മാനാതിമാനവസേന നാനാവിധേ ആരമ്മണേ ബദ്ധോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി. **പരാമട്ഠോ ദിട്ഠിവസേനാ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠീനം വസേന പരാമട്ഠോ ആമസിത്വാ ഗഹിതോ. **വിക്ഖേപഗതോ ഉദ്ധച്ചവസേനാ**തി ആരമ്മണേ അസന്തിട്ഠനവസേന ചിത്തവിക്ഖേപം പത്തോ ഉപഗതോ. **അനിട്ഠങ്ഗതോ വിചികിച്ഛാവസേനാ**തി രതനത്തയാദീസു കങ്ഖാസങ്ഖാതായ വിചികിച്ഛായ വസേന സന്നിട്ഠാനം അപ്പത്തോ. **ഥാമഗതോ അനുസയവസേനാ**തി ദുന്നീഹരണഅപ്പഹീനാനുസയവസേന ഥിരഭാവം പത്തോ ഉപഗതോ ഹുത്വാ തിട്ഠതി.

രൂപൂപയന്തി തണ്ഹാദിട്ഠൂപയവസേന രൂപം ഉപഗന്ത്വാ ആരമ്മണം കത്വാ. **വിഞ്ഞാണം തിട്ഠമാനം തിട്ഠതീ**തി തസ്മിം ആരമ്മണേ രൂപാരമ്മണം വിഞ്ഞാണം തിട്ഠന്തം തിട്ഠതി. **രൂപാരമ്മണം രൂപപതിട്ഠ**ന്തി രൂപമേവ ആരമ്മണം ആലമ്ബിത്വാ രൂപമേവ പതിട്ഠം കത്വാ. **നന്ദൂപസേചന**ന്തി സപ്പീതികതണ്ഹോദകേന ആസിത്തം വിഞ്ഞാണം. **വുദ്ധി**ന്തി വുദ്ധിഭാവം.

വിരൂള്ഹിന്തി ജവനവസേന ഉപരിതോ വിരൂള്ഹിഭാവം. **വേപുല്ല**ന്തി തദാരമ്മണവസേന വേപുല്ലം.

അത്ഥി രാഗോതിആദീനി ലോഭസ്സേവ നാമാനി. സോ ഹി രഞ്ജനവസേന **രാഗോ,** നന്ദനവസേന **നന്ദീ,** തണ്ഹായനവസേന **തണ്ഹാ**തി വുച്ചതി. **പതിട്ഠിതം തത്ഥ വിഞ്ഞാണം വിരൂള്ഹ**ന്തി കമ്മം ജവാപേത്വാ പടിസന്ധിആകഡ്ഢനസമത്ഥതായ പതിട്ഠിതഞ്ചേവ വിരൂള്ഹഞ്ച. **യത്ഥാ**തി തേഭൂമകവട്ടേ ഭുമ്മം. സബ്ബത്ഥ വാ പുരിമപദേ ഏതം ഭുമ്മം. **അത്ഥി തത്ഥ സങ്ഖാരാനം വുദ്ധീ**തി ഇദം ഇമസ്മിം വിപാകവട്ടേ ഠിതസ്സ ആയതിം വട്ടഹേതുകേ സങ്ഖാരേ സന്ധായ വുത്തം. **യത്ഥ അത്ഥി ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തീ**തി യസ്മിം ഠാനേ ആയതിം പുനബ്ഭവാഭിനിബ്ബത്തി അത്ഥി. തത്ഥ പുരിമസുത്തം രൂപാദിആരമ്മണലഗ്ഗനവസേന വുത്തം, ദുതിയസുത്തം തദേവാരമ്മണം അഭിനന്ദനവസേന വുത്തം, തതിയം വിഞ്ഞാണപതിട്ഠാനവസേന വുത്തം, ചതുത്ഥം ചതുബ്ബിധആഹാരവസേന, കുസലാകുസലവിഞ്ഞാണപതിട്ഠാനവസേന വുത്തന്തി ഞാതബ്ബം.

യേഭുയ്യേനാതി പായേന. **മുയ്ഹന്തീ**തി മോഹം ആപജ്ജന്തി. **സമ്മുയ്ഹന്തീ**തി വിസേസേന മുയ്ഹന്തി. **സമ്പമുയ്ഹന്തീ**തി സബ്ബാകാരേന മുയ്ഹന്തി. അഥ വാ രൂപാരമ്മണം പടിച്ച **മുയ്ഹന്തി,** സദ്ദാരമ്മണം പടിച്ച **സമ്മുയ്ഹന്തി,** മുതാരമ്മണം പടിച്ച **സമ്പമുയ്ഹന്തി. അവിജ്ജായ അന്ധീകതാ**തി അട്ഠസു ഠാനേസു അഞ്ഞാണായ അവിജ്ജായ അന്ധീകതാ. "ഗതാ"തി വാ പാഠോ, അന്ധഭാവം ഉപഗതാതി അത്ഥോ. **പഗാള്ഹോ**തി പവിട്ഠോ. **ഓഗാള്ഹോ**തി ഹേട്ഠാഭാഗം പവിട്ഠോ. **അജ്ഝോഗാള്ഹോ**തി അധിഓഗാഹിത്വാ അവത്ഥരിത്വാ വിസേസേന പവിട്ഠോ **നിമുഗ്ഗോ**തി അധോമുഖം ഹുത്വാ പവിട്ഠോ. അഥ വാ ദസ്സനസംസഗ്ഗേന **ഓഗാള്ഹോ**. സവനസംസഗ്ഗേന **അജ്ഝോഗാള്ഹോ**. വചനസംസഗ്ഗേന **നിമുഗ്ഗോ**. സപ്പുരിസസംസഗ്ഗവിരഹിതോ വാ **ഓഗാള്ഹോ**. സദ്ധമ്മസേവനവിരഹിതോ വാ **അജ്ഝോഗാള്ഹോ**. ധമ്മാനുധമ്മപടിപത്തിവിരഹിതോ വാ **നിമുഗ്ഗോ**.

വിവേകാതി വിവിത്തി, വിവിച്ചനം വാ വിവേകോ. **തയോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **കായവിവേകോ**തി കായേന വിവിത്തി, വിനാ അപസക്കനം. **ചിത്തവിവേകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഇധ ഭിക്ഖൂ**തി ഇമസ്മിം സാസനേ. സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖനതോ ഭിക്ഖു. **വിവിത്ത**ന്തി സുഞ്ഞം, അപ്പസദ്ദം അപ്പനിഗ്ഘോസന്തി അത്ഥോ. ഏതദേവ ഹി സന്ധായ വിഭങ്ഗേ "വിവിത്തന്തി സന്തികേ ചേപി സേനാസനം ഹോതി, തഞ്ച അനാകിണ്ണം ഗഹട്ഠേഹി പബ്ബജിതേഹി, തേന തം വിവിത്ത"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൬) വുത്തം. സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി സേനാസനം, മഞ്ചപീഠാദീനമേതമധിവചനം. തേനാഹ -

> "സേനാസനന്തി മഞ്ചോപി സേനാസനം, പീഠമ്പി... ഭിസിപി... ബിബ്ബോഹനമ്പി... വിഹാരോപി... അഡ്ഢയോഗോപി... പാസാദോപി... അട്ടോപി... മാളോപി... ലേണമ്പി... ഗുഹാപി... രുക്ഖമൂലമ്പി... വേളുഗുമ്ബോപി... യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തി, സബ്ബമേതം സേനാസന"ന്തി (വിഭ॰ ൫൨൭).

അപി ച വിഹാരോ അഡ്ഢയോഗോ പാസാദോ ഹമ്മിയം ഗുഹാതി ഇദം **വിഹാരസേനാസനം** നാമ. മഞ്ചോ പീഠം ഭിസി ബിബ്ബോഹനന്തി ഇദം **മഞ്ചപീഠസേനാസനം** നാമ. ചിമിലികാ ചമ്മഖണ്ഡോ തിണസന്ഥാരോ പണ്ണസന്ഥാരോതി ഇദം **സന്ഥതസേനാസനം** നാമ. യത്ഥ വാ പന ഭിക്ഖൂ പടിക്കമന്തി, ഇദം **ഓകാസസേനാസനം** നാമാതി ഏവം ചതുബ്ബിധം സേനാസനം ഹോതി. തം സബ്ബമ്പി സേനാസനഗ്ഗഹണേന ഗഹിതമേവ.

ഇധ പനസ്സ സകുണസദിസസ്സ ചാതുദ്ദിസസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുച്ഛവികസേനാസനം ദസ്സേന്തോ **"അരഞ്ഞം രുക്ഖമൂല"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അരഞ്ഞ**ന്തി "നിക്ഖമിത്വാ ബഹി ഇന്ദഖീലാ സബ്ബമേതം അരഞ്ഞ"ന്തി (വിഭം° ൫൨൯) ഇദം ഭിക്ഖുനീനം വസേന ആഗതം. "ആരഞ്ഞകം നാമ സേനാസനം പഞ്ചധനുസതികം പച്ഛിമ"ന്തി (പാരാ° ൬൫൪) ഇദം പന ഇമസ്സ ഭിക്ഖുനോ അനുരൂപം. തസ്സ ലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ ധുതങ്ഗനിദ്ദേസേ (വിസുദ്ധി° ൧.൩൧) വുത്തം. **രുക്ഖമൂല**ന്തി യംകിഞ്ചി സന്തച്ഛായം വിവിത്തം രുക്ഖമൂലം. **പബ്ബത**ന്തി സേലം. തത്ഥ ഹി ഉദകസോണ്ഡീസു ഉദകകിച്ചം കത്വാ സീതായ രുക്ഖച്ഛായായ നിസിന്നസ്സ നാനാദിസാസു ഖായമാനാസു സീതേന വാതേന ബീജിയമാനസ്സ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **കന്ദര**ന്തി കം വുച്ചതി ഉദകം, തേന ദാരിതം, ഉദകേന ഭിന്നം പബ്ബതപദേസം. യം "നദീതുമ്ബ"ന്തിപി "നദീകുഞ്ജ"ന്തിപി വദന്തി. തത്ഥ ഹി രജതപട്ടസദിസാ വാലുകാ ഹോതി, മത്ഥകേ മണിവിതാനം വിയ വനഗഹനം, മണിഖന്ധസദിസം ഉദകം സന്ദതി. ഏവരൂപം കന്ദരം ഓരുയ്ഹ പാനീയം പിവിത്വാ ഗത്താനി സീതാനി കത്വാ വാലുകം ഉസ്സാപേത്വാ പംസുകൂലചീവരം പഞ്ഞപേത്വാ നിസിന്നസ്സ സമണധമ്മം കരോതോ ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി. **ഗിരിഗുഹ**ന്തി ദ്വിന്നം പബ്ബതാനം അന്തരം, ഏകസ്മിംയേവ വാ ഉമങ്ഗസദിസം മഹാവിവരം. സുസാനലക്ഖണം വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി° ൧.൩൪) വുത്തം.

വനപത്ഥന്തി ഗാമന്തം അതിക്കമിത്വാ മനുസ്സാനം അനുപചാരട്ഠാനം യത്ഥ ന കസന്തി ന വപന്തി. തേനേവാഹ "വനപത്ഥന്തി ദൂരാനമേതം സേനാസനാനം അധിവചന"ന്തിആദി (വിഭം° ൫൩൧). **അബ്ഭോകാസ**ന്തി അച്ഛന്നം. ആകങ്ഖമാനോ പനേത്ഥ ചീവരകുടിം കത്വാ വസതി. **പലാലപുഞ്ജ**ന്തി പലാലരാസിം. മഹാപലാലപുഞ്ജതോ ഹി പലാലം നിക്കഡ്ഢിത്വാ പബ്ഭാരലേണസദിസേ ആലയേ കരോന്തി, ഗച്ഛഗുമ്ബാദീനമ്പി ഉപരി പലാലം പക്ഖിപിത്വാ ഹേട്ഠാ നിസിന്നാ സമണധമ്മം കരോന്തി. സബ്ബമേതം സന്ധായ വുത്തം "കായേന വിവിത്തോ വിഹരതീ"തിആദി. ഏകോ ചങ്കമം അധിട്ഠാതി പവത്തയതീതി വുത്തം ഹോതി. **ഇരിയതീ**തി ഇരിയാപഥം വത്തയതി. **വത്തതീ**തി ഇരിയാപഥവുത്തിം ഉപ്പാദേതി. **പാലേതീ**തി ഇരിയാപഥം രക്ഖതി. **യപേതീ**തി യപയതി. **യാപേതീ**തി യാപയതി.

പഠമം ഝാനം സമാപന്നസ്സാതി കുസലജ്ഝാനസമങ്ഗിസ്സ. **നീവരണേഹി ചിത്തം വിവിത്ത**ന്തി ഉപചാരേന നീവരണേഹി വിവിത്തമ്പി സമാനം അന്തോഅപ്പനായം സുട്ഠു വിവിത്തം നാമ ഹോതീതി ദസ്സേതും "പഠമം ഝാനം സമാപന്നസ്സ നീവരണേഹി ചിത്തം വിവിത്തം ഹോതീ"തി വുത്തം. ഏസേവ നയോ വിതക്കവിചാരപീതിസുഖദുക്ഖേഹി ദുതിയതതിയചതുത്ഥജ്ഝാനാനി സമാപന്നാനന്തി. **രൂപസഞ്ഞായാ**തി കുസലവിപാകകിരിയവസേന പഞ്ചദസന്നം രൂപാവചരജ്ഝാനാനം സഞ്ഞായ. **പടിഘസഞ്ഞായാ**തി ചക്ഖുരൂപാദിസങ്ഘട്ടനേന ഉപ്പന്നായ കുസലാകുസലവിപാകവസേന ദ്വിപഞ്ചവിഞ്ഞാണസങ്ഖാതായ പടിഘസഞ്ഞായ ച. **നാനത്തസഞ്ഞായാ**തി നാനാരമ്മണേ പവത്തായ ചതുചത്താലീസകാമാവചരസഞ്ഞായ ച ചിത്തം വിവിത്തം ഹോതി സുഞ്ഞം ഹോതി.

ആകാസാനഞ്ചായതനം സമാപന്നസ്സാതി ഏത്ഥ നാസ്സ അന്തോതി അനന്തം, ആകാസം അനന്തം ആകാസാനന്തം, ആകാസാനന്തമേവ ആകാസാനഞ്ചം, തം ആകാസാനഞ്ചം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനമസ്സ സസമ്പയുത്തധമ്മസ്സ ഝാനസ്സ ദേവാനം ദേവായതനമിവാതി ആകാസാനഞ്ചായതനം, കസിണുഗ്ഘാടിമാകാസാരമ്മണഝാനസ്സേതം അധിവചനം. തം ആകാസാനഞ്ചായതനം സമാപന്നസ്സ കുസലകിരിയഝാനം സമാപന്നസ്സ. **രൂപസഞ്ഞായാ**തി സഞ്ഞാസീസേന രൂപാവചരജ്ഝാനതോ ചേവ തദാരമ്മണതോ ച. രൂപാവചരജ്ഝാനമ്പി ഹി

“രൂപ”ന്തി വുച്ചതി “രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ”തിആദീസു (പടി॰ മ॰ ൧.൨൦൮), തസ്സ ആരമ്മണമ്പി “ബഹിദ്ധാ രൂപാനി പസ്സതി സുവണ്ണദുബ്ബണ്ണാനീ”തിആദീസുപി (പടി॰ മ॰ ൧.൨൦൮). തസ്മാ ഇധ രൂപേ സഞ്ഞാ രൂപസഞ്ഞാതി ഏവം സഞ്ഞാസീസേന രൂപാവചരജ്ഝാനസ്സേതം അധിവചനം. രൂപേ സഞ്ഞാ അസ്സാതി രൂപസഞ്ഞം, രൂപമസ്സ നാമന്തി വുത്തം ഹോതി. ഏവം പഥവീകസിണാദിഭേദസ്സ തദാരമ്മണസ്സ ചേതം അധിവചനന്തി വേദിതബ്ബം. ഏതായ കുസലവിപാകകിരിയാവസേന പഞ്ചദസവിധായ ഝാനസങ്ഖാതായ രൂപസഞ്ഞായ. ഏതായ ച പഥവീകസിണാദിവസേന അട്ഠവിധായ ആരമ്മണസങ്ഖാതായ രൂപസഞ്ഞായ.

പടിഘസഞ്ഞായാതി ചക്ഖാദീനം വത്ഥൂനം രൂപാദീനം ആരമ്മണാനഞ്ച പടിഘാതേന സമുപ്പന്നാ സഞ്ഞാ പടിഘസഞ്ഞാ, രൂപസഞ്ഞാദീനം ഏതം അധിവചനം. യഥാഹ - “തത്ഥ കതമാ പടിഘസഞ്ഞാ? രൂപസഞ്ഞാ സദ്ദസഞ്ഞാ ഗന്ധസഞ്ഞാ രസസഞ്ഞാ ഫോട്ഠബ്ബസഞ്ഞാ, ഇമാ വുച്ചന്തി പടിഘസഞ്ഞായോ”തി (വിഭ॰ ൬൦൨). താ കുസലവിപാകാ പഞ്ച അകുസലവിപാകാ പഞ്ചാതി ഏതായ പടിഘസഞ്ഞായ.

നാനത്തസഞ്ഞായാതി നാനത്തേ ഗോചരേ പവത്തായ സഞ്ഞായ, നാനത്തായ വാ സഞ്ഞായ. യഥാഹ - “തത്ഥ കതമാ നാനത്തസഞ്ഞാ? അസമാപന്നസ്സ മനോധാതുസമങ്ഗിസ്സ വാ മനോവിഞ്ഞാണധാതുസമങ്ഗിസ്സ വാ സഞ്ഞാ സഞ്ജാനനാ സഞ്ജാനിതത്തം, ഇമാ വുച്ചന്തി നാനത്തസഞ്ഞായോ”തി (വിഭ॰ ൬൦൪) ഏവം വിഭങ്ഗേ വിഭജിത്വാ വുത്താ. താ ഇധ അധിപ്പേതാ. അസമാപന്നസ്സ മനോധാതുമനോവിഞ്ഞാണധാതുസങ്ഗഹിതാ സഞ്ഞാ രൂപസദ്ദാദിഭേദേ നാനത്തേ നാനാസഭാവേ ഗോചരേ പവത്തന്തി. യസ്മാ ചേസാ അട്ഠ കാമാവചരകുസലസഞ്ഞാ, ദ്വാദസ അകുസലസഞ്ഞാ, ഏകാദസ കാമാവചരകുസലവിപാകസഞ്ഞാ, ദ്വേ അകുസലവിപാകസഞ്ഞാ , ഏകാദസ കാമാവചരകിരിയസഞ്ഞാതി ഏവം ചതുചത്താലീസമ്പി സഞ്ഞാ നാനത്താ നാനാസഭാവാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അസദിസാ, തസ്മാ “നാനത്തസഞ്ഞാ”തി വുത്താ, തായ നാനത്തസഞ്ഞായ.

ചിത്തം വിവിത്തം ഹോതീതി ആകാസാനഞ്ചായതനം സമാപന്നസ്സ രൂപസഞ്ഞാപടിഘസഞ്ഞാനാനത്തസഞ്ഞാസങ്ഖാതാഹി സഞ്ഞാഹി ഝാനചിത്തം വിവിത്തം ഹോതി വിനാ ഹോതി അപസക്കനം ഹോതി. **വിഞ്ഞാണഞ്ചായതന**ന്തി ഏതദേവ വിഞ്ഞാണം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനമസ്സാതി വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനം, ആകാസേ പവത്തവിഞ്ഞാണാരമ്മണസ്സ ഝാനസ്സേതം അധിവചനം. തം ഝാനം സമാപന്നസ്സ വുത്തപ്പകാരായ ആകാസാനഞ്ചായതനസഞ്ഞായ ചിത്തം വിവിത്തം ഹോതി.

ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനന്തി ഏത്ഥ പന നാസ്സ കിഞ്ചനന്തി അകിഞ്ചനം, അന്തമസോ ഭങ്ഗമത്തമ്പി അസ്സ അവസിട്ഠം നത്ഥീതി വുത്തം ഹോതി. അകിഞ്ചനസ്സ ഭാവോ ആകിഞ്ചഞ്ഞം, ആകാസാനഞ്ചായതനവിഞ്ഞാണാപഗമസ്സേതം അധിവചനം. തം ആകിഞ്ചഞ്ഞം അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനമസ്സാതി ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം, ആകാസേ പവത്തിതവിഞ്ഞാണാപഗമാരമ്മണഝാനസ്സേതം അധിവചനം. തം ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സമാപന്നസ്സ തായ വിഞ്ഞാണഞ്ചായതനസഞ്ഞായ ചിത്തം വിവിത്തം.

നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനന്തി ഏത്ഥ പന യായ സഞ്ഞായ ഭാവതോ തം “നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതന”ന്തി വുച്ചതി, യഥാപടിപന്നസ്സ സാ സഞ്ഞാ ഹോതി, തം താവ ദസ്സേതും വിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൬൨൦) “നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ”തി ഉദ്ധരിത്വാ തഞ്ഞേവ “ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനം സന്തതോ മനസി കരോതി,

സങ്ഖാരാവസേസസമാപത്തിം ഭാവേതി, തേന വുച്ചതി നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ"തി വുത്തം. തത്ഥ സന്തതോ മനസി കരോതീതി "സന്തോവതായം സമാപത്തി, യത്ര ഹി നാമ നത്ഥിഭാവമ്പി ആരമ്മണം കരിത്വാ വസതീ"തി ഏവം സന്താരമ്മണതായ നം "സന്താ"തി മനസി കരോതി. തം നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനം അപ്പേത്വാ നിസിന്നസ്സ തായ ആകിഞ്ചഞ്ഞായതനസഞ്ഞായ ഝാനചിത്തം സുഞ്ഞം ഹോതി.

സോതാപന്നസ്സാതി സോതാപത്തിഫലം പത്തസ്സ. **സക്കായദിട്ഠിയാ**തി വീസതിവത്ഥുകായ സക്കായദിട്ഠിയാ. **വിചികിച്ഛായാ**തി അട്ഠസു ഠാനേസു കങ്ഖായ. **സീലബ്ബതപരാമാസാ**തി "സീലേന സുദ്ധി, വതേന സുദ്ധീ"തി പരാമസിത്വാ ഉപ്പജ്ജനകദിട്ഠി. **ദിട്ഠാനുസയാ**തി അപ്പഹീനട്ഠേന സന്താനേ അനുസയകാ ദിട്ഠാനുസയാ. തഥാ **വിചികിച്ഛാനുസയാ. തദേകട്ഠേഹി ചാ**തി തേഹി സക്കായദിട്ഠിആദീഹി ഏകതോ ഠിതേഹി ച. ഉപതാപേന്തി വിബാധേന്തി ചാതി കിലേസാ, തേഹി സക്കായദിട്ഠിയാദികിലേസേഹി ചിത്തം വിവിത്തം സുഞ്ഞം ഹോതി. ഏത്ഥ "തദേകട്ഠ"ന്തി ദുവിധം ഏകട്ഠം പഹാനേകട്ഠം സഹജേകട്ഠഞ്ച. അപായഗമനീയാ ഹി കിലേസാ യാവ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ന പഹീയന്തി, താവ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഹി സഹ ഏകസ്മിം പുഗ്ഗലേ ഠിതാതി പഹാനേകട്ഠാ. ദസസു ഹി കിലേസേസു ഇധ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാ ഏവ ആഗതാ. അനുസയേസു ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയാ ആഗതാ. സേസാ പന അപായഗമനീയോ ലോഭോ ദോസോ മോഹോ മാനോ ഥിനം ഉദ്ധച്ചം അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി അട്ഠ കിലേസാ ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാഹി സഹ പഹാനേകട്ഠാ ഹുത്വാ ദ്വീഹി അനുസയേഹി സദ്ധിം സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീയന്തി. രാഗദോസമോഹപമുഖേസു വാ ദിയഡ്ഢേസു കിലേസസഹസ്സേസു സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ദിട്ഠിയാ പഹീയമാനായ ദിട്ഠിയാ സഹ വിചികിച്ഛാ പഹീനാ, ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയേഹി സഹ അപായഗമനീയാ സബ്ബകിലേസാ പഹാനേകട്ഠവസേന പഹീയന്തി. സഹജേകട്ഠാ പന ദിട്ഠിയാ സഹ വിചികിച്ഛായ ച സഹ ഏകേകസ്മിം ചിത്തേ ഠിതാ അവസേസകിലേസാ.

സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ഹി ചത്താരി ദിട്ഠിസഹഗതാനി വിചികിച്ഛാസഹഗതഞ്ചാതി പഞ്ച ചിത്താനി പഹീയന്തി. തത്ഥ ദ്വീസു ദിട്ഠിസമ്പയുത്തഅസങ്ഖാരികചിത്തേസു പഹീയമാനേസു തേഹി സഹജാതോ ലോഭോ മോഹോ ഉദ്ധച്ചം അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി ഇമേ കിലേസാ സഹജേകട്ഠവസേന പഹീയന്തി, ദ്വീസു ദിട്ഠിസമ്പയുത്തസസങ്ഖാരികചിത്തേസു പഹീയമാനേസു തേഹി സഹജാതോ ലോഭോ മോഹോ ഥിനം ഉദ്ധച്ചം അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി ഇമേ കിലേസാ സഹജേകട്ഠവസേന പഹീയന്തി, വിചികിച്ഛാസഹഗതചിത്തേ പഹീയമാനേ തേന സഹജാതോ മോഹോ ഉദ്ധച്ചം അഹിരികം അനോത്തപ്പന്തി ഇമേ കിലേസാ സഹജേകട്ഠവസേന പഹീയന്തി. തേഹി ദുവിധേകട്ഠേഹി കിലേസേഹി ചിത്തം വിവിത്തം ഹോതീതി മഗ്ഗചിത്തം വിവിച്ചതി, ഫലചിത്തം വിവിത്തം വിയുത്തം അപസക്കിതം സുഞ്ഞം ഹോതീതി അത്ഥോ.

സകദാഗാമിസ്സ ഓളാരികാ കാമരാഗസഞ്ഞോജനാതി ഓളാരികഭൂതാ കായദ്വാരേ വീതിക്കമസ്സ പച്ചയഭാവേന ഥൂലഭൂതാ മേഥുനരാഗസങ്ഖാതാ സഞ്ഞോജനാ. സോ ഹി കാമഭവേ സഞ്ഞോജേതീതി "സഞ്ഞോജന"ന്തി വുച്ചതി. **പടിഘസഞ്ഞോജനാ**തി ബ്യാപാദസഞ്ഞോജനാ. സോ ഹി ആരമ്മണേ പടിഹഞ്ഞതീതി "പടിഘ"ന്തി വുച്ചതി. തേ ഏവ ഥാമഗതട്ഠേന സന്താനേ അനുസേന്തീതി **അനുസയാ. അണുസഹഗതാ**തി സുഖുമഭൂതാ കാമരാഗസഞ്ഞോജനാ പടിഘസഞ്ഞോജനാ അണുസഹഗതാ കാമരാഗാനുസയാ പടിഘാനുസയാതി അപ്പഹീനട്ഠേന സന്താനേ അനുസയനവസേന സുഖുമഭൂതാ കാമരാഗപടിഘാനുസയാ. **തദേകട്ഠേഹി ചാ**തി വുത്തത്ഥേഹി ദുവിധേകട്ഠേഹി കിലേസേഹി ചിത്തം വിവിത്തം സുഞ്ഞം ഹോതി.

അരഹതോതി കിലേസാരീനം ഹതത്താ "അരഹാ"തി ലദ്ധനാമസ്സ. **രൂപരാഗാ**തി രൂപഭവേ ഛന്ദരാഗാ . **അരൂപരാഗാ**തി അരൂപഭവേ ഛന്ദരാഗാ. **മാനാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ മാനാ ഏവ. തഥാ ഉദ്ധച്ചഅവിജ്ജാമാനാനുസയാദയോ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ. ഏതേസു ഉണ്ണതിലക്ഖണോ മാനോ. അവൂപസമലക്ഖണം ഉദ്ധച്ചം. അന്ധഭാവലക്ഖണാ അവിജ്ജാ. രൂപരാഗഅരൂപരാഗവസേന പവത്താ ഭവരാഗാനുസയാ. **തദേകട്ഠേഹി ചാ**തി തേഹി ഏകതോ ഠിതേഹി ച കിലേസേഹി. **ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബനിമിത്തേഹീ**തി അജ്ഝത്തചിത്തസന്താനേ അകുസലക്ഖന്ധേ ഉപാദായ "ബഹിദ്ധാ"തി സങ്ഖം ഗതേഹി അജ്ഝത്തം മുഞ്ചിത്വാ ബഹിദ്ധാ പവത്തേഹി സബ്ബസങ്ഖാരനിമിത്തേഹി മഗ്ഗചിത്തം വിവിച്ചതി വിനാ ഹോതി അപസക്കതി, ഫലചിത്തം വിവിത്തം വിയുത്തം അപസക്കിതം ഹോതി.

തത്ഥ കിലേസപടിപാടിയാ മഗ്ഗപടിപാടിയാ ചാതി ദ്വിധാ അനുസയാനം അഭാവോ വേദിതബ്ബോ. കിലേസപടിപാടിയാ ഹി കാമരാഗാനുസയപടിഘാനുസയാനം തതിയമഗ്ഗേന അഭാവോ ഹോതി, മാനാനുസയസ്സ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന, ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയാനം പഠമമഗ്ഗേന, ഭവരാഗാനുസയാവിജ്ജാനുസയാനം ചതുത്ഥമഗ്ഗേനേവ. മഗ്ഗപടിപാടിയാ പന പഠമമഗ്ഗേന ദിട്ഠാനുസയവിചികിച്ഛാനുസയാനം അഭാവോ ഹോതി, ദുതിയമഗ്ഗേന കാമരാഗാനുസയപടിഘാനുസയാനം തനുഭാവോ, തതിയമഗ്ഗേന സബ്ബസോ അഭാവോ, ചതുത്ഥമഗ്ഗേന മാനാനുസയഭവരാഗാനുസയാവിജ്ജാനുസയാനം അഭാവോ ഹോതി. **ചിത്തവിവേകോ**തി മഹഗ്ഗതലോകുത്തരചിത്താനം കിലേസേഹി സുഞ്ഞഭാവോ, തുച്ഛഭാവോതി അത്ഥോ.

ഉപധിവിവേകോതി കിലേസക്ഖന്ധഅഭിസങ്ഖാരസങ്ഖാതാനം ഉപധീനം സുഞ്ഞഭാവോ. ഉപധിം താവ ദസ്സേതും **"ഉപധി വുച്ചന്തി കിലേസാ ചാ"**തിആദിമാഹ. രാഗാദയോ യസ്സ ഉപ്പജ്ജന്തി, തം ഉപതാപേന്തി വിബാധേന്തീതി **കിലേസാ** ച. ഉപാദാനഗോചരാ രൂപാദയോ **പഞ്ചക്ഖന്ധാ** ച. ഉപാദാനസമ്ഭൂതാ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞആനേഞ്ജാ**ഭിസങ്ഖാരാ** ച. **അമത**ന്തി നത്ഥി ഏതസ്സ മരണസങ്ഖാതം മതന്തി അമതം, കിലേസവിസപടിപക്ഖത്താ അഗദന്തിപി അമതം. സംസാരയോനിഗതിഉപപത്തിവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു സംസിബ്ബതി വിനതീതി തണ്ഹാ "വാന"ന്തി വുച്ചതി, തം തത്ഥ നത്ഥീതി **നിബ്ബാനം. വിവേകട്ഠകായാന**ന്തി ഗണസങ്ഗണികായ അപഗതസരീരാനം. **നേക്ഖമ്മാഭിരതാന**ന്തി നേക്ഖമ്മേ കാമാദിതോ നിക്ഖന്തേ പഠമജ്ഝാനാദികേ അഭിരതാനം തന്നിന്നാനം. **പരമവോദാനപ്പത്താന**ന്തി ഉത്തമപരിസുദ്ധഭാവഫലം പാപുണിത്വാ ഠിതാനം. "ഉപക്കിലേസാഭാവേന പരിസുദ്ധചിത്താനം, കിലേസേഹി മുത്തഭാവേന **പരമവോദാനപ്പത്താനം**. വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനേന പരിസുദ്ധചിത്താനം, സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന **പരമവോദാനപ്പത്താന"**ന്തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **നിരൂപധീന**ന്തി വിഗതൂപധീനം. **വിസങ്ഖാരഗതാന**ന്തി സങ്ഖാരാരമ്മണം ചജിത്വാ വിഗതസങ്ഖാരം നിബ്ബാനം ആരമ്മണവസേന ഉപഗതാനം. **വിസങ്ഖാരഗതം ചിത്ത**ന്തി ഏത്ഥാപി ഹി നിബ്ബാനമേവ "വിസങ്ഖാര"ന്തി വുത്തം.

വിദൂരേതി വിവിധേ ദൂരേ. **സുവിദൂരേ**തി സുട്ഠു വിദൂരേ. **ന സന്തികേ**തി ന സമീപേ. **ന സാമന്താ**തി ന ഏകപസ്സേ. **അനാസന്നേ**തി അനച്ചന്തസമീപേ. **വിവേകട്ഠേ**തി അതിദൂരേ, വിഗതേതി അത്ഥോ. **താദിസോ**തി തംസദിസോ. **തസ്സണ്ഠിതോ**തി തേന ആകാരേന ഠിതോ. **തപ്പകാരോ**തി തേന പകാരേന ഠിതോ. **തപ്പടിഭാഗോ**തി തംകോട്ഠാസികോ. അഥ വാ "അത്തഭാവഗുഹായ ലഗ്ഗഭാവേന **താദിസോ**. കിലേസേഹി ഛന്നഭാവേന **തസ്സണ്ഠിതോ**. മോഹനസ്മിം പഗാള്ഹഭാവേന **തപ്പകാരോ**. തീഹി വിവേകേഹി ദൂരഭാവേന **തപ്പടിഭാഗോ**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

ദുപ്പഹായാതി സുഖേന പഹാതബ്ബാ ന ഹോന്തി. **ദുച്ചജ്ജാ**തി സുഖേന ജഹിതും ന സക്കാ. **ദുപ്പരിച്ചജ്ജാ**തി സബ്ബാകാരേന ജഹിതും ന സക്കാ. **ദുന്നിമ്മദയാ**തി നിമ്മദം അമദം കാതും ന സക്കാ. **ദുബ്ബിനിവേഠയാ**തി വിനിവേഠനം മോചനം കാതും ന സക്കാ. **ദുത്തരാ**തി ഉത്തരിത്വാ അതിക്കന്തും ന സക്കാ. **ദുപ്പതരാ**തി വിസേസേത്വാ തരിതും ന സക്കാ. **ദുസ്സമതിക്കമാ**തി ദുക്ഖേന അതിക്കമിതബ്ബാ. **ദുബ്ബിനിവത്താ**തി നിവത്തേതും ദുക്ഖാ. അഥ വാ "പകതിവസേന ദുപ്പരിച്ചജ്ജാ. ഗോണപതാസം വിയ **ദുന്നിമ്മദയാ**. നാഗപാസം വിയ **ദുബ്ബിനിവേഠയാ**. ഗിമ്ഹസമയേ മരുകന്താരം വിയ **ദുത്തരാ ദുപ്പതരാ**. ബ്യഗ്ഘപരിഗ്ഗഹിതാ അടവീ വിയ **ദുസ്സമതിക്കമാ**. സമുദ്ദവീചി വിയ **ദുബ്ബിനിവത്താ**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

വ്യ. ഏവം പഠമഗാഥായ "ദൂരേ വിവേകാ ഹി തഥാവിധോ"തി സാധേത്വാ പുന തഥാവിധാനം സത്താനം ധമ്മതം ആവി കരോന്തോ **"ഇച്ഛാനിദാനാ"**തിആദിഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഇച്ഛാനിദാനാ**തി തണ്ഹാഹേതുകാ. **ഭവസാതബദ്ധാ**തി സുഖവേദനാദിമ്ഹി ഭവസാതേന ബദ്ധാ. **തേ ദുപ്പമുഞ്ചാ**തി തേ ഭവസാതവത്ഥുഭൂതാ ധമ്മാ. തേ വാ തത്ഥ ബദ്ധാ ഇച്ഛാനിദാനാ സത്താ ദുപ്പമോചയാ. **ന ഹി അഞ്ഞമോക്ഖാ**തി അഞ്ഞേ ച മോചേതും ന സക്കോന്തി. കാരണവചനം വാ ഏതം. തേ സത്താ ദുപ്പമുഞ്ചാ. കസ്മാ? യസ്മാ അഞ്ഞേന മോചേതബ്ബാ ന ഹോന്തി. യദി സത്താ മുഞ്ചേയ്യും, സകേന ഥാമേന മുഞ്ചേയ്യുന്തി അയമസ്സ അത്ഥോ. **പച്ഛാ പുരേ വാപി അപേക്ഖമാനാ**തി അനാഗതേ അതീതേ വാ കാമേ അപേക്ഖമാനാ. **ഇമേ വ കാമേ പുരിമേ വ ജപ്പ**ന്തി ഇമേ വാ പച്ചുപ്പന്നേ കാമേ പുരിമേ വാ ദുവിധേപി അതീതാനാഗതേ ബലവതണ്ഹായ പത്ഥയമാനാ. ഇമേസഞ്ച ദ്വിന്നം പദാനം "തേ ദുപ്പമുഞ്ചാ ന ഹി അഞ്ഞമോക്ഖാ"തി ഇമിനാവ സഹ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. ഇതരഥാ അപേക്ഖമാനാ ജപ്പം കിം കരോന്തി, കിം വാ കതാതി ന പഞ്ഞായേയ്യും.

ഭവസാതബദ്ധാതി ഭവേ സാതം ഭവസാതം, തേന ഭവസാതേന സുഖസ്സാദേന ബദ്ധാ ഹുത്വാ ഠിതാ. തം ഭാജേത്വാ ദസ്സേതും **"ഏകം ഭവസാതം - സുഖാ വേദനാ"**തിആദിമാഹ. യോബ്ബനഭാവോ **യോബ്ബഞ്ഞം**. അരോഗഭാവോ **ആരോഗ്യം**. ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ പവത്തഭാവോ **ജീവിതം. ലാഭോ**തി ചതുന്നം പച്ചയാനം ലാഭോ. **യസോ**തി പരിവാരോ. **പസംസാ**തി കിത്തി. **സുഖ**ന്തി കായികചേതസികം സുഖം. **മനാപികാ രൂപാ**തി മനവഡ്ഢനകാ രൂപാ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ചക്ഖുസമ്പദാതി ചക്ഖുസ്സ സമ്പദാ. "മയ്ഹം ചക്ഖു സമ്പന്നം മണിവിമാനേ ഉഗ്ഘാടിതസീഹപഞ്ജരം വിയ ഖായതീ"തി ഉപ്പന്നം സുഖസ്സാദം സന്ധായ "ചക്ഖുസമ്പദാ"തി വുത്തം. **സോതസമ്പദാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സുഖായ വേദനായ സാതബദ്ധാ...പേ... വിബദ്ധാ**തി വിവിധാകാരേന **ബദ്ധാ. ആബദ്ധാ**തി വിസേസേന ആദിതോ ബദ്ധാ. **ലഗ്ഗാ**തി ആരമ്മണേന സദ്ധിം അപ്പിതാ. **ലഗ്ഗിതാ**തി നാഗദന്തേ ഫാണിതവാരകോ വിയ ലഗ്ഗിതാ. യമേത്ഥ ച അവുത്തം, തം സത്തോ വിസത്തോതിആദിമ്ഹി വുത്തനയേന ഗഹേതബ്ബം.

ന ഹി അഞ്ഞമോക്ഖാതി ന പരേഹി മോക്ഖാ. **തേ വാ ഭവസാതവത്ഥൂ ദുപ്പമുഞ്ചാ**തി ഭവേ സുഖസ്സാദവത്ഥുഭൂതാ ധമ്മാ തേ മുഞ്ചിതും ദുക്ഖാ. **സത്താ വാ ഏത്തോ ദുമ്മോചയാ**തി സത്താ ഏവ വാ ഏതസ്മാ ഭവസാതവത്ഥുതോ മോചേതും ദുക്ഖാ.

ദുരുദ്ധരാതി ഉദ്ധരിതും ദുക്ഖാ. **ദുസ്സമുദ്ധരാ**തി സമന്തതോ ഛിന്നതടേ നരകാവാടേ പതിതോ വിയ ഉദ്ധം കത്വാ ഉദ്ധരിതും ദുക്ഖാ. **ദുബ്ബുട്ഠാപയാ**തി ഉട്ഠാപേതും ദുക്ഖാ. **ദുസ്സമുട്ഠാപയാ**തി സുഖുമഅത്തഭാവം പഥവിയം പതിട്ഠാപനം വിയ ഉസ്സാപേതും അതിവിയ ദുക്ഖാ.

തേ അത്തനാ പലിപപലിപന്നാതി ഗമ്ഭീരകദ്ദമേ യാവ സീസതോ നിമുഗ്ഗാ ന സക്കോന്തി. **പരം പലിപപലിപന്നം ഉദ്ധരിതു**ന്തി അപരം തഥേവ നിമുഗ്ഗം ഹത്ഥേ വാ സീസേ വാ ഗഹേത്വാ ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപേതും ന സക്കോന്തി. **സോ വത ചുന്ദാതി സോ**തി വത്തബ്ബാകാരപുഗ്ഗലനിദ്ദേസോ. തസ്സ "യോ"തി ഇമം ഉദ്ദേസവചനം ആഹരിത്വാ യോ അത്തനാ പലിപപലിപന്നോ, സോ വത , ചുന്ദ, പരം പലിപപലിപന്നം ഉദ്ധരിസ്സതീതി. ഏവം സേസപദേസു സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **പലിപപലിപന്നോ**തി ഗമ്ഭീരകദ്ദമേ നിമുഗ്ഗോ വുച്ചതി. യഥാ, ചുന്ദ, കോചി പുരിസോ യാവ സീസതോ ഗമ്ഭീരകദ്ദമേ നിമുഗ്ഗോ, പരമ്പി തഥേവ നിമുഗ്ഗം ഹത്ഥേ വാ സീസേ വാ ഗഹേത്വാ ഉദ്ധരിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി. ന ഹി തം കാരണമത്ഥി, യേന സോ തം ഉദ്ധരിത്വാ ഥലേ പതിട്ഠാപേയ്യാതി. **അദന്തോ അവിനീതോ അപരിനിബ്ബുതോ**തി ഏത്ഥ പന അനിബ്ബിസേവനതായ **അദന്തോ**. അസിക്ഖിതവിനയതായ **അവിനീതോ**. അനിബ്ബുതകിലേസതായ **അപരിനിബ്ബുതോ**തി വേദിതബ്ബോ. **സോ** താദിസോ പരം **ദമേസ്സതി** നിബ്ബിസേവനം കരിസ്സതി, **വിനേസ്സതി** തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖാപേസ്സതി. **പരിനിബ്ബാപേസ്സതി** തസ്സ കിലേസേ നിബ്ബാപേസ്സതി.

നത്ഥഞ്ഞോ കോചീതി അഞ്ഞോ കോചി പുഗ്ഗലോ മോചേതും സമത്ഥോ നത്ഥി. **സകേന ഥാമേനാ**തി അത്തനോ ഞാണഥാമേന. **ബലേനാ**തി ഞാണബലേന. **വീരിയേനാ**തി ഞാണസമ്പയുത്തചേതസികവീരിയേന. **പുരിസപരക്കമേനാ**തി പരം പരം ഠാനം അക്കമനേന മഹന്തവീരിയേന.

നാഹം സഹിസ്സാമീതി അഹം ന സഹിസ്സാമി ന സക്കോമി, ന വായമിസ്സാമീതി വുത്തം ഹോതി. **പമോചനായാ**തി പമോചേതും. **കഥംകഥി**ന്തി സകങ്ഖം. **ധോതകാ**തി ആലപനം. **തരേസീ**തി തരേയ്യാസി.

> "അത്തനാ ഹി കതം പാപം, അത്തനാ സംകിലിസ്സതി;
> അത്തനാ അകതം പാപം, അത്തനാവ വിസുജ്ഝതി;
> സുദ്ധീ അസുദ്ധി പച്ചത്തം, നാഞ്ഞോ അഞ്ഞം വിസോധയേ"തി. (ധ॰ പ॰ ൧൬൫; കഥാ॰ ൩൯൧) -

ഏത്ഥായമത്ഥോ - യേന അത്തനാ അകുസലം കമ്മം കതം ഹോതി, സോ ചതൂസു അപായേസു ദുക്ഖം അനുഭവന്തോ അത്തനാവ സംകിലിസ്സതി. യേന പന അത്തനാ അകതം പാപം, സോ സുഗതിഞ്ചേവ അഗതിഞ്ച ഗച്ഛന്തോ അത്തനാവ വിസുജ്ഝതി. കുസലകമ്മസങ്ഖാതാ സുദ്ധി അകുസലകമ്മസങ്ഖാതാ ച അസുദ്ധി പച്ചത്തം കാരകസത്താനം അത്തനിയേവ വിപച്ചതി. അഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ അഞ്ഞം പുഗ്ഗലം ന വിസോധയേ നേവ വിസോധേതി, ന കിലേസേതീതി വുത്തം ഹോതി.

തിട്ഠതേവ നിബ്ബാനന്തി അമതമഹാനിബ്ബാനം തിട്ഠതിയേവ. **നിബ്ബാനഗാമിമഗ്ഗോ**തി പുബ്ബഭാഗവിപസ്സനാതോ പട്ഠായ അരിയമഗ്ഗോ. **തിട്ഠാമഹം സമാദപേതാ**തി അഹം ഗണ്ഹാപേതാ പതിട്ഠാപേതാ തിട്ഠാമി. **ഏവം ഓവദിയമാനാ ഏവം അനുസാസിയമാനാ**തി മയാ ഏവം ഓവദിയമാനാ ഏവം അനുസാസിയമാനാ. ഏത്ഥ ഉപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം വദന്തോ **ഓവദതി** നാമ, അനുപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം അനുസാസന്തോ "അയസോപി തേ ഭവിസ്സതീ"തിആദിവസേന അനാഗതം ദസ്സേന്തോ **അനുസാസതി** നാമ. സമ്മുഖാ വദന്തോപി **ഓവദതി** നാമ, പരമ്മുഖാ ദൂതസാസനം വാ പേസേന്തോ **അനുസാസതി** നാമ. സകിം വദന്തോപി **ഓവദതി** നാമ, പുനപ്പുനം വദന്തോ **അനുസാസതി** നാമ. ഓവദന്തോ ഏവ വാ **അനുസാസതി** നാമ. **അപ്പേകച്ചേ**തി അപി ഏകച്ചേ, ഏകേതി അത്ഥോ. **അച്ചന്തനിട്ഠം നിബ്ബാനം ആരാധേന്തീ**തി ഖയവയസങ്ഖാതം അന്തം അതീതന്തി അച്ചന്തം, അച്ചന്തഞ്ച തം സബ്ബസങ്ഖാരാനം അപ്പവത്തിട്ഠാനത്താ നിട്ഠഞ്ചാതി അച്ചന്തനിട്ഠം, ഏകന്തനിട്ഠം,

സതതനിട്ഠന്തി അത്ഥോ. തം അച്ചന്തനിബ്ബാനം ആരാധേന്തി സമ്പാദേന്തി. **നാരാധേന്തീ**തി ന സമ്പാദേന്തി, ന പടിലഭന്തീതി അത്ഥോ. **ഏത്ഥ ക്യാഹ**ന്തി ഏത്ഥേസു കിം അഹം, കിം കരോമീതി അത്ഥോ. **മഗ്ഗക്ഖായീ**തി പടിപദാമഗ്ഗക്ഖായീ . **ആചിക്ഖതി** കഥേതി. **അത്തനാ പടിപജ്ജമാനാ മുഞ്ചേയ്യു**ന്തി പടിപജ്ജന്താ മയം മുഞ്ചേയ്യും.

അതീതം ഉപാദായാതി അതീതം പടിച്ച. **കഥം പുരേ അപേക്ഖം കരോതീ**തി കേന പകാരേന ഇക്ഖം ഓലോകനം കരോതി. **ഏവംരൂപോ അഹോസി**ന്തി ദീഘരസ്സഅണുകഥൂലാദിവസേന ഏവംജാതികോ ഏവരൂപോ അഭവിം. **തത്ഥ നന്ദിം സമന്നാനേതീ**തി തസ്മിം രൂപാരമ്മണേ തണ്ഹം സമ്മാ ആനയതി ഉപനേതി. **വേദനാദീസുപി** ഏസേവ നയോ.

"ഇതി മേ ചക്ഖൂ"തിആദയോ വത്ഥുആരമ്മണവസേന തണ്ഹുപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ ആഹ. **ഇതി രൂപാതീ**തി ഏവം രൂപാ ഇതി. **തത്ഥ ഛന്ദരാഗപടിബദ്ധ**ന്തി തേസു ചക്ഖുരൂപേസു ദുബ്ബലസങ്ഖാതോ ഛന്ദോ ച ബലവസങ്ഖാതോ രാഗോ ച, തേന ഛന്ദരാഗേന പടിബദ്ധം അല്ലീനം. **വിഞ്ഞാണ**ന്തി ജവനചിത്തം. **ഛന്ദരാഗപടിബദ്ധത്താ വിഞ്ഞാണസ്സാ**തി തസ്സ ജവനവിഞ്ഞാണസ്സ ഛന്ദരാഗേന ബദ്ധഭാവാ. **തദഭിനന്ദതീ**തി തം ആരമ്മണം തണ്ഹാവസേന അഭിനന്ദതി.

യാനിസ്സ താനീതി യാനി അസ്സ താനി. **പുബ്ബേ**തി അതീതേ. **സദ്ധി**ന്തി ഏകതോ. **ഹസിതലപിതകീളിതാനീ**തി ദന്തവിദംസാദിഹസിതാനി ച, വചീഭേദം കത്വാ ലപിതാനി ച, കായഖിഡ്ഡാദികീളിതാനി ച. **തദസ്സാദേതീ**തി തം അസ്സാദയതി അസ്സാദം വിന്ദതി സാദിയതി. **തം നികാമേതീ**തി തം നികാമയതി പച്ചാസീസതി. **വിത്തിം ആപജ്ജതീ**തി തുട്ഠിം പാപുണാതി.

സിയന്തി ഭവേയ്യം. **അപ്പടിലദ്ധസ്സ പടിലാഭായാ**തി അപ്പത്തസ്സ പാപുണനത്ഥായ. **ചിത്തം പണിദഹതീ**തി ചിത്തം ഠപേതി. **ചേതസോ പണിധാനപച്ചയാ**തി ചിത്തസ്സ ഠപനകാരണാ.

സീലേന വാതി പഞ്ചസീലാദിസീലേന വാ. **വതേന വാ**തി ധുതങ്ഗസമാദാനേന വാ. **തപേന വാ**തി വീരിയസമാദാനേന വാ. **ബ്രഹ്മചരിയേന വാ**തി മേഥുനവിരതിയാ വാ. **ദേവോ വാ**തി മഹാനുഭാവോ ദേവരാജാ വാ. **ദേവഞ്ഞതരോ വാ**തി തേസം അഞ്ഞതരോ വാ.

ജപ്പന്താതി ഗുണവസേന കഥേന്താ. **പജപ്പന്താ**തി പകാരേന കഥേന്താ. **അഭിജപ്പന്താ**തി വിസേസേന കഥേന്താ, ഉപസഗ്ഗവസേന വാ വഡ്ഢിതം.

൯. ഏവം പഠമഗാഥായ "ദൂരേ വിവേകാ ഹി തഥാവിധോ"തി സാധേത്വാ ദുതിയഗാഥായ ച തഥാവിധാനം ധമ്മതം ആവി കത്വാ ഇദാനി തേസം പാപകരണം ആവി കരോന്തോ **"കാമേസു ഗിദ്ധാ"**തി ഗാഥമാഹ.

തസ്സത്ഥോ - **തേ** സത്താ കാമേസു പരിഭോഗതണ്ഹായ **ഗിദ്ധാ,** പരിയേസനാദിമനുയുത്തത്താ **പസുതാ,** സമ്മോഹമാപന്നത്താ **പമൂള്ഹാ,** അവഗമനതായ മച്ഛരിയതായ ബുദ്ധാദീനം വചനം അനാദിയതായ ച **അവദാനിയാ,** കായവിസമാദിമ്ഹി **വിസമേ** നിവിട്ഠാ, അന്തകാലേ മരണ**ദുക്ഖൂപനീതാ,** "കിംസു ഭവിസ്സാമ ഇതോ ചുതാസേ"തി പരിദേവയന്തീതി.

ഗിദ്ധാതി കാമരാഗേന ഗിദ്ധാ. **ഗധിതാ**തി സങ്കപ്പരാഗേന പച്ചാസീസമാനാ ഹുത്വാ ഗധിതാ. **മുച്ഛിതാ**തി കാമതണ്ഹായ മുച്ഛാപരേതാ. **അജ്ഝോസന്നാ**തി കാമനന്ദിയാ അധിഓസന്നാ അജ്ഝോത്ഥടാ. **ലഗ്ഗാ**തി കാമസിനേഹേന അല്ലീനാ. **ലഗ്ഗിതാ**തി

കാമപരിളാഹേന ഏകീഭൂതാ. **പലിബുദ്ധാ**തി കാമസഞ്ഞായ ആവട്ടിതാ. അഥ വാ "ദിട്ഠിദസ്സനേ **ഗിദ്ധാ**. അഭിണ്ഹദസ്സനേ **ഗധിതാ**. സംസഗ്ഗകിരിയസ്മിം **മുച്ഛിതാ**. വിസ്സാസകിരിയസ്മിം **അജ്ഝോസന്നാ.** സിനേഹവളഞ്ജസ്മിം **ലഗ്ഗാ**. ദ്വയംദ്വയസമാപത്തിമ്ഹി **ലഗ്ഗിതാ**. അപരാപരം അമുഞ്ചമാനാ ഹുത്വാ **പലിബുദ്ധാ**"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

ഏസന്തീതി പച്ചാസീസന്തി. **ഗവേസന്തീ**തി മഗ്ഗയന്തി. **പരിയേസന്തീ**തി സബ്ബാകാരേന ഇച്ഛന്തി പത്ഥേന്തി. അഥ വാ ദിട്ഠാരമ്മണേ സുഭാസുഭം അത്ഥി, നത്ഥീതി **ഏസന്തി**. സുഭാസുഭാരമ്മണേ പച്ചക്ഖം കത്വാ വളഞ്ജനത്ഥായ പിയം കരോന്താ **ഗവേസന്തി** . ചിത്തവസേന **ഏസന്തി**. പയോഗവസേന **ഗവേസന്തി**. കരണവസേന **പരിയേസന്തി**. തേ ദുവിധേ കാമേ പടിച്ച ഓതരിത്വാ ചരന്തീതി **തച്ചരിതാ**. തേ ച കാമേ ബഹുലം യേഭുയ്യേന വഡ്ഢേന്തി പവത്തയന്തീതി **തബ്ബഹുലാ**. തേ ച കാമേ ഗരും കത്വാ രഹന്തീതി **തഗ്ഗരുകാ**. തേസു കാമേസു നിന്നാ നമിതാ ഹുത്വാ വസന്തീതി **തന്നിന്നാ**. തേസു കാമേസു സന്നിന്നാ ഹുത്വാ വസന്തീതി **തപ്പോണാ**. തേസു കാമേസു അവലമ്ബിതാ ഹുത്വാ തേസുയേവ നമിതാ വസന്തീതി **തപ്പബ്ഭാരാ**. തേസു കാമേസു അവത്ഥരിത്വാ മുച്ഛാപരേതപ്പസങ്ഗാ ഹുത്വാ വദന്തീതി **തദധിമുത്താ**. തേ ച കാമേ അധിപതിം ജേട്ഠകം കത്വാ വസന്തീതി **തദധിപതേയ്യാ**. അഥ വാ "ആരമ്മണസ്സ ഇട്ഠഭാവേന **തച്ചരിതാ**. ആരമ്മണസ്സ കന്തഭാവേന **തബ്ബഹുലാ**. ആരമ്മണസ്സ മനാപഭാവേന **തഗ്ഗരുകാ**. ആരമ്മണസ്സ പിയഭാവേന **തന്നിന്നാ**. ആരമ്മണസ്സ കാമുപസംഹിതഭാവേന **തപ്പോണാ**. ആരമ്മണസ്സ രജനീയഭാവേന **തപ്പബ്ഭാരാ**. ആരമ്മണസ്സ മുച്ഛനീയഭാവേന **തദധിമുത്താ**. ആരമ്മണസ്സ ബന്ധനീയഭാവേന **തദധിപതേയ്യാ**"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

രൂപേ പരിയേസന്തീതിആദീസു **പരിയേസന്തീ**തി അലദ്ധസ്സ ലാഭായ ഏസനവസേന. **പടിലഭന്തീ**തി ഹത്ഥഗതവസേന. **പരിഭുഞ്ജന്തീ**തി വളഞ്ജനവസേന വുത്തന്തി ഞാതബ്ബം. കലഹം വിവാദം കരോതീതി **കലഹകാരകോ**. തസ്മിം നിയുത്തോതി **കലഹപസുതോ. കമ്മകാരകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഗോചരേ ചരന്തോ**തി വേസിയാദിഗോചരേ, സതിപട്ഠാനാദിഗോചരേ വാ ചരമാനോ. തേസു നിയുത്തോ **ഗോചരപസുതോ**. ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനവസേന ഝാനം അസ്സ അത്ഥീതി **ഝായീ**. തസ്മിം നിയുത്തോ **ഝാനപസുതോ**.

അവഗച്ഛന്തീതി അപായം ഗച്ഛന്തി. **മച്ഛരിനോ**തി സകസമ്പത്തിം നിഗുഹന്താ. **വചനന്തി** കഥനം. **ബ്യപഥന്തി** വാക്യപഥം. **ദേസനന്തി** വിസ്സജ്ജനഓവാദം. **അനുസിട്ഠി**ന്തി അനുസാസനിം. **നാദിയന്തീ**തി ന ഗണ്ഹന്തി ന ഗരും കരോന്തി. "ന പടിസ്സന്തീ"തി വാ പാഠോ, സോയേവ അത്ഥോ. വത്ഥുതോ മച്ഛരിയദസ്സനത്ഥം **"പഞ്ച മച്ഛരിയാനി ആവാസമച്ഛരിയ"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആവാസേ മച്ഛരിയം **ആവാസമച്ഛരിയം**. സേസപദേസുപി ഏസേവ നയോ.

ആവാസോ നാമ സകലാരാമോപി പരിവേണമ്പി ഏകോവരകോപി രത്തിട്ഠാനാദീനിപി. തേസു വസന്താ സുഖം വസന്തി, പച്ചയേ ലഭന്തി. ഏകോ ഭിക്ഖു വത്തസമ്പന്നസ്സേവ പേസലസ്സ ഭിക്ഖുനോ തത്ഥ ആഗമനം ന ഇച്ഛതി, ആഗതോപി "ഖിപ്പം ഗച്ഛതൂ"തി ചിന്തേസി, ഇദം **ആവാസമച്ഛരിയം** നാമ. ഭണ്ഡനകാരകാദീനം പന തത്ഥ വാസം അനിച്ഛതോ ആവാസമച്ഛരിയം നാമ ന ഹോതി.

കുലന്തി ഉപട്ഠാകകുലമ്പി ഞാതികുലമ്പി. തത്ഥ അഞ്ഞസ്സ ഉപസങ്കമനം അനിച്ഛതോ **കുലമച്ഛരിയം** ഹോതി. പാപപുഗ്ഗലസ്സ പന ഉപസങ്കമനം അനിച്ഛതോപി മച്ഛരിയം നാമ ന ഹോതി. സോ ഹി തേസം പസാദഭേദായ പടിപജ്ജതി. പസാദം

രക്ഖിതും സമത്ഥസ്സേവ പന ഭിക്ഖുനോ തത്ഥ ഉപസങ്കമനം അനിച്ഛതോ മച്ഛരിയം നാമ ഹോതി.

ലാഭോതി ചതുപച്ചയലാഭോവ. തം അഞ്ഞസ്മിം സീലവന്തേയേവ ലഭന്തേ "മാ ലഭതൂ"തി ചിന്തേന്തസ്സ **ലാഭമച്ഛരിയം** ഹോതി. യോ പന സദ്ധാദേയ്യം വിനിപാതേതി, അപരിഭോഗദുപ്പരിഭോഗാദിവസേന വിനാസേതി, പൂതിഭാവം ഗച്ഛന്തമ്പി അഞ്ഞസ്സ ന ദേതി, തം ദിസ്വാ "സചേ ഇമം ഏസ ന ലഭേയ്യ, അഞ്ഞോ സീലവാ ലഭേയ്യ, പരിഭോഗം ഗച്ഛേയ്യാ"തി ചിന്തേന്തസ്സ മച്ഛരിയം നാമ നത്ഥി.

വണ്ണോ നാമ സരീരവണ്ണോപി ഗുണവണ്ണോപി. തത്ഥ സരീരവണ്ണേ മച്ഛരീ "പരോ പാസാദികോ രൂപവാ"തി വുത്തേ തം ന കഥേതുകാമോ ഹോതി. ഗുണവണ്ണമച്ഛരീ പരസ്സ സീലേന ധുതങ്ഗേന പടിപദായ ആചാരേന വണ്ണം ന കഥേതുകാമോ ഹോതി.

ധമ്മോതി പരിയത്തിധമ്മോ ച പടിവേധധമ്മോ ച. തത്ഥ അരിയസാവകാ പടിവേധധമ്മം ന മച്ഛരായന്തി, അത്തനാ പടിവിദ്ധധമ്മേ സദേവകസ്സ ലോകസ്സ പടിവേധം ഇച്ഛന്തി. തം പന പടിവേധം "പരേ ജാനന്തൂ"തി ഇച്ഛന്തി, തന്തിധമ്മേയേവ പന **ധമ്മമച്ഛരിയം** നാമ ഹോതി. തേന സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ യം ഗുള്ഹം ഗന്ഥം വാ കഥാമഗ്ഗം വാ ജാനാതി, തം അഞ്ഞേ ന ജാനാപേതുകാമോ ഹോതി. യോ പന പുഗ്ഗലം ഉപപരിക്ഖിത്വാ ധമ്മാനുഗ്ഗഹേന ധമ്മം വാ ഉപപരിക്ഖിത്വാ പുഗ്ഗലാനുഗ്ഗഹേന ന ദേതി, അയം ധമ്മമച്ഛരീ നാമ ന ഹോതി. തത്ഥ ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ ലോലോ ഹോതി, കാലേന സമണോ ഹോതി , കാലേന ബ്രാഹ്മണോ, കാലേന നിഗണ്ഠോ. യോ ഹി ഭിക്ഖു "അയം പുഗ്ഗലോ പവേണിആഗതം തന്തിം സണ്ഹം സുഖുമം ധമ്മന്തരം ഭിന്ദിത്വാ ആലുളേസ്സതീ"തി ന ദേതി, അയം പുഗ്ഗലം ഉപപരിക്ഖിത്വാ ധമ്മാനുഗ്ഗഹേന ന ദേതി നാമ. യോ പന "അയം ധമ്മോ സണ്ഹോ സുഖുമോ, സചായം പുഗ്ഗലോ ഗണ്ഹിസ്സതി, അഞ്ഞം ബ്യാകരിത്വാ അത്താനം ആവി കത്വാ നസ്സിസ്സതീ"തി ന ദേതി, അയം ധമ്മം ഉപപരിക്ഖിത്വാ പുഗ്ഗലാനുഗ്ഗഹേന ന ദേതി നാമ. യോ പന "സചായം ഇമം ധമ്മം ഗണ്ഹിസ്സതി, അമ്ഹാകം സമയം ഭിന്ദിതും സമത്ഥോ ഭവിസ്സതീ"തി ന ദേതി, അയം ധമ്മമച്ഛരീ നാമ ഹോതി.

ഇമേസു പഞ്ചസു മച്ഛരിയേസു ആവാസമച്ഛരിയേന താവ യക്ഖോ വാ പേതോ വാ ഹുത്വാ തസ്സേവ ആവാസസ്സ സങ്കാരം സീസേന ഉക്ഖിപിത്വാ വിചരതി. കുലമച്ഛരിയേന തസ്മിം കുലേ അഞ്ഞേസം ദാനമാനനാദീനി കരോന്തേ ദിസ്വാ "ഭിന്നം വതിദം കുലം മമാ"തി ചിന്തയതോ ലോഹിതമ്പി മുഖതോ ഉഗ്ഗച്ഛതി, കുച്ഛിവിരേചനമ്പി ഹോതി, അന്താനിപി ഖണ്ഡാഖണ്ഡാനി ഹുത്വാ നിക്ഖമന്തി. ലാഭമച്ഛരിയേന സങ്ഘസ്സ വാ ഗണസ്സ വാ സന്തകേ ലാഭേ മച്ഛരായിത്വാ പുഗ്ഗലികപരിഭോഗം വിയ പരിഭുഞ്ജിത്വാ യക്ഖോ വാ പേതോ വാ മഹാഅജഗരോ വാ ഹുത്വാ നിബ്ബത്തതി. സരീരവണ്ണഗുണവണ്ണമച്ഛരേന പന പരിയത്തിധമ്മമച്ഛരിയേന ച അത്തനോവ വണ്ണം വണ്ണേതി, പരേസം വണ്ണേ "കിം വണ്ണോ ഏസോ"തി തം തം ദോസം വദന്തോ പരിയത്തിധമ്മഞ്ച കസ്സചി കിഞ്ചി അദേന്തോ ദുബ്ബണ്ണോ ചേവ ഏളമൂഗോ ച ഹോതി.

അപി ച ആവാസമച്ഛരിയേന ലോഹഗേഹേ പച്ചതി, കുലമച്ഛരിയേന അപ്പലാഭോ ഹോതി, ലാഭമച്ഛരിയേന ഗൂഥനിരയേ നിബ്ബത്തതി, വണ്ണമച്ഛരിയേന ഭവേ ഭവേ നിബ്ബത്തസ്സ വണ്ണോ നാമ ന ഹോതി, ധമ്മമച്ഛരിയേന കുക്കുളനിരയേ നിബ്ബത്തതീതി.

മച്ഛരായനവസേന **മച്ഛരിയം**. മച്ഛരായനാകാരോ **മച്ഛരായനാ**. മച്ഛരേന അയിതസ്സ മച്ഛേരസമങ്ഗിനോ ഭാവോ **മച്ഛരായിതത്തം**. "മയ്ഹമേവ ഹോന്തു, മാ

അഞ്ഞസ്സാ''തി സബ്ബാപി അത്തനോ സമ്പത്തിയോ ബ്യാപേതും ന ഇച്ഛതീതി വിവിച്ഛോ, വിവിച്ഛസ്സ ഭാവോ **വേവിച്ഛം,** മുദുമച്ഛരിയസ്സേതം നാമം. കദരിയോ വുച്ചതി അനാദരോ, തസ്സ ഭാവോ **കദരിയം,** ഥദ്ധമച്ഛരിയസ്സേതം നാമം. തേന ഹി സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ പരമ്പി പരേസം ദദമാനം നിവാരേതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''കദരിയോ പാപസങ്കപ്പോ, മിച്ഛാദിട്ഠിഅനാദരോ;
> ദദമാനം നിവാരേതി, യാചമാനാന ഭോജന''ന്തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൩൨);

യാചകേ ദിസ്വാ കടുകഭാവേന ചിത്തം അഞ്ചതി സങ്കോചേതീതി കടുകഞ്ചുകോ, തസ്സ ഭാവോ **കടുകഞ്ചുകതാ**. അപരോ നയോ - കടുകഞ്ചുകതാ വുച്ചതി കടച്ഛുഗ്ഗാഹോ. സമതിത്തികപുണ്ണായ ഹി ഉക്ഖലിയാ ഭത്തം ഗണ്ഹന്തോ സബ്ബതോഭാഗേന സങ്കുടിതേന അഗ്ഗകടച്ഛുനാ ഗണ്ഹാതി പൂരേത്വാ ഗഹേതും ന സക്കോതി, ഏവം മച്ഛരിപുഗ്ഗലസ്സ ചിത്തം സങ്കുചതി, തസ്മിം സങ്കുചിതേ കായോപി തഥേവ സങ്കുചതി പടികുടതി പടിനിവട്ടതി ന സമ്പസാരീയതീതി മച്ഛേരം ''കടുകഞ്ചുകതാ''തി വുത്തം.

അഗ്ഗഹിതത്തം ചിത്തസ്സാതി പരേസം ഉപകാരകരണേ ദാനാദിനാ ആകാരേന യഥാ ന സമ്പസാരീയതി, ഏവം ആവരിത്വാ ഗഹിതഭാവോ ചിത്തസ്സ. യസ്മാ പന മച്ഛരിപുഗ്ഗലോ അത്തനോ സന്തകം പരേസം അദാതുകാമോ ഹോതി, പരസന്തകം ഗണ്ഹിതുകാമോ. തസ്മാ ''ഇദം അച്ഛരിയം മയ്ഹമേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞസ്സാ''തി പവത്തിവസേനസ്സ അത്തസമ്പത്തിനിഗൂഹനലക്ഖണതാ പരസമ്പത്തിഗ്ഗഹണലക്ഖണതാ ച വേദിതബ്ബാ.

ഖന്ധമച്ഛരിയമ്പി മച്ഛരിയന്തി അത്തനോ പഞ്ചക്ഖന്ധസങ്ഖാതം ഉപപത്തിഭവം അഞ്ഞേഹി അസാധാരണം ''അച്ഛരിയം മയ്ഹമേവ ഹോതു, മാ അഞ്ഞസ്സാ''തി പവത്തം മച്ഛരിയം ഖന്ധമച്ഛരിയം നാമ. **ധാതുആയതനമച്ഛരിയേസു**പി ഏസേവ നയോ. **ഗാഹോ**തി ഗാഹനിച്ഛയവസേന ഗഹണം. **അവദഞ്ഞുതായാ**തി സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധാനമ്പി കഥിതം അജാനനഭാവേന. യാചകാനം അദദമാനോ ഹി തേഹി കഥിതം ന ജാനാതി നാമ. **ജനാ പമത്താ**തി സതിവിപ്പവാസാ ജനാ. **വചന**ന്തി സങ്ഖേപവചനം. **ബ്യപ്പഥ**ന്തി വിത്ഥാരവചനം. **ദേസന**ന്തി ഉപമം ദസ്സേത്വാ അത്ഥസന്ദസ്സനവചനം. **അനുസിട്ഠി**ന്തി പുനപ്പുനം സംലക്ഖാപനവചനം. അഥ വാ ദസ്സേത്വാ കഥനം **വചനം** നാമ. ഗണ്ഹാപേത്വാ കഥനം **ബ്യപ്പഥം** നാമ. തോസേത്വാ കഥനം **ദേസനം** നാമ. പദസ്സേത്വാ കഥനം **അനുസിട്ഠി** നാമ. അഥ വാ പരിതാപദുക്ഖം നാസേത്വാ കഥനം **വചനം** നാമ. പരിളാഹദുക്ഖം നാസേത്വാ കഥനം **ബ്യപ്പഥം** നാമ. അപായദുക്ഖം നാസേത്വാ കഥനം **ദേസനം** നാമ. ഭവദുക്ഖം നാസേത്വാ കഥനം **അനുസിട്ഠി** നാമ. അഥ വാ ദുക്ഖസച്ചപരിഞ്ഞാപടിവേധയുത്തം **വചനം**. സമുദയസച്ചപഹാനപടിവേധയുത്തം **ബ്യപ്പഥം**. നിരോധസച്ചസച്ഛികിരിയപടിവേധയുത്തം **ദേസനം**. മഗ്ഗസച്ചഭാവനാപടിവേധയുത്തം **അനുസിട്ഠി**തി ഏവമാദിനാ നയേന ഏകേ വണ്ണയന്തി.

ന സുസ്സുസന്തീതി ന സുണന്തി. **ന സോതം ഓദഹന്തീ**തി സവനത്ഥം കണ്ണസോതം ന ഠപേന്തി. **ന അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേന്തീ**തി ജാനനത്ഥം ചിത്തം ന പതിട്ഠപേന്തി. **അനസ്സവാ**തി ഓവാദം അസുണമാനാ. **അവചനകരാ**തി സുണമാനാപി വചനം ന കരോന്തീതി അവചനകരാ. **പടിലോമവുത്തിനോ**തി പടാണീ ഹുത്വാ പവത്തനകാ . **അഞ്ഞേനേവ മുഖം കരോന്തീ**തി കരോന്താപി മുഖം ന ദേന്തീതി അത്ഥോ.

വിസമേതി കായസുചരിതാദിസമ്മേതസ്സ സമസ്സ പടിപക്ഖത്താ വിസമം, തസ്മിം വിസമേ. **നിവിട്ഠാ**തി പവിട്ഠാ ദുന്നീഹരാ. **കായകമ്മേ**തി കായതോ പവത്തേ, കായേന വാ പവത്തേ കായകമ്മേ. **വചീകമ്മാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ കായകമ്മവചീകമ്മമനോകമ്മാനി ദുച്ചരിതവസേന വിഭത്താനി, പാണാതിപാതാദയോ ദസഅകുസലകമ്മപഥവസേന വിഭത്താതി ഞാതബ്ബം. അയം താവേത്ഥ സാധാരണപദവണ്ണനാ, അസാധാരണേസു പന പാണസ്സ അതിപാതോ **പാണാതിപാതോ,** പാണവധോ പാണഘാതോതി വുത്തം ഹോതി. പാണോതി ചേത്ഥ വോഹാരതോ സത്തോ, പരമത്ഥതോ ജീവിതിന്ദ്രിയം. തസ്മിം പന പാണേ പാണസഞ്ഞിനോ ജീവിതിന്ദ്രിയുപച്ഛേദകഉപക്കമസമുട്ഠാപിതാ കായവചീദ്വാരാനം അഞ്ഞതരദ്വാരപവത്താ വധകചേതനാ പാണാതിപാതോ. സോ ഗുണവിരഹിതേസു തിരച്ഛാനഗതാദീസു പാണേസു ഖുദ്ദകേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാസരീരേ മഹാസാവജ്ജോ. കസ്മാ? പയോഗമഹന്തതായ, പയോഗസമത്തേപി വത്ഥുമഹന്തതായ. ഗുണവന്തേസു മനുസ്സാദീസു അപ്പഗുണേ പാണേ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹാഗുണേ മഹാസാവജ്ജോ. സരീരഗുണാനം പന സമഭാവേ സതി കിലേസാനം ഉപക്കമാനഞ്ച മുദുതായ അപ്പസാവജ്ജോ, തിബ്ബതായ മഹാസാവജ്ജോതി വേദിതബ്ബോ.

തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പാണോ പാണസഞ്ഞിതാ വധകചിത്തം ഉപക്കമോ തേന മരണന്തി. ഛപ്പയോഗാ - സാഹത്ഥികോ ആണത്തികോ നിസ്സഗ്ഗിയോ ഥാവരോ വിജ്ജാമയോ ഇദ്ധിമയോതി. ഇമസ്മിം പനത്ഥേ വിത്ഥാരിയമാനേ അതിപപഞ്ചോ ഹോതി, തസ്മാ നം ന വിത്ഥാരയിസ്സാമ. അഞ്ഞഞ്ച ഏവരൂപം , അത്ഥികേഹി പന സമന്തപാസാദികം വിനയട്ഠകഥം (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧൭൨) ഓലോകേത്വാ ഗഹേതബ്ബം.

അദിന്നസ്സ ആദാനം **അദിന്നാദാനം,** പരസ്സ ഹരണം ഥേയ്യം ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **അദിന്നന്തി** പരപരിഗ്ഗഹിതം, യത്ഥ പരോ യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജന്തോ അദണ്ഡാരഹോ അനുപവജ്ജോ ച ഹോതി, തസ്മിം പന പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ അദിന്നാദാനം. തം ഹീനേ പരസന്തകേ വത്ഥുസ്മിം അപ്പസാവജ്ജം, പണീതേ മഹാസാവജ്ജം. കസ്മാ? വത്ഥുപണീതതായ, വത്ഥുസമത്തേ സതി ഗുണാധികാനം സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം മഹാസാവജ്ജം. തം തം ഗുണാധികം ഉപാദായ തതോ തതോ ഹീനഗുണസ്സ സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം അപ്പസാവജ്ജം.

തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പരപരിഗ്ഗഹിതം പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിതാ ഥേയ്യചിത്തം ഉപക്കമോ തേന ഹരണന്തി. ഛപ്പയോഗാ സാഹത്ഥികാദയോവ. തേ ച ഖോ യഥാനുരൂപം ഥേയ്യാവഹാരോ പസയ്ഹാവഹാരോ പടിച്ഛന്നാവഹാരോ പരികപ്പാവഹാരോ കുസാവഹാരോതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം അവഹാരാനം വസേന പവത്തന്തി. അയമേത്ഥ സങ്ഖേപോ. വിത്ഥാരോ പന സമന്തപാസാദികായം വുത്തോ.

കാമേസുമിച്ഛാചാരോതി ഏത്ഥ പന **കാമേസൂതി** മേഥുനസമാചാരേസു. **മിച്ഛാചാരോതി** ഏകന്തനിന്ദിതോ ലാമകാചാരോ. ലക്ഖണതോ പന അസദ്ധമ്മസേവനാധിപ്പായേന കായദ്വാരപ്പവത്താ അഗമനീയട്ഠാനവീതിക്കമചേതനാ കാമേസുമിച്ഛാചാരോ.

തത്ഥ അഗമനീയട്ഠാനം നാമ പുരിസാനം താവ മാതുരക്ഖിതാ പിതുരക്ഖിതാ മാതാപിതുരക്ഖിതാ ഭാതുരക്ഖിതാ ഭഗിനിരക്ഖിതാ ഞാതിരക്ഖിതാ ഗോത്തരക്ഖിതാ ധമ്മരക്ഖിതാ സാരക്ഖാ സപരിദണ്ഡാതി മാതുരക്ഖിതാദയോ ദസ, ധനക്കീതാ ഛന്ദവാസിനീ ഭോഗവാസിനീ പടവാസിനീ ഓദപത്തകിനീ ഓഭതചുമ്ബടകാ ദാസീ ച ഭരിയാ കമ്മകാരീ ച ഭരിയാ ധജാഹടാ മുഹുത്തികാതി ഏതാ ധനക്കീതാദയോ ദസാതി വീസതി ഇത്ഥിയോ. ഇത്ഥീസു പന ദ്വിന്നം

സാരക്ഖസപരിദണ്ഡാനം ദസന്നഞ്ച ധനക്കീതാദീനന്തി ദ്വാദസന്നം ഇത്ഥീനം അഞ്ഞേ പുരിസാ, ഇദം അഗമനീയട്ഠാനം നാമ.

സോ പനേസ മിച്ഛാചാരോ സീലാദിഗുണരഹിതേ അഗമനീയട്ഠാനേ അപ്പസാവജ്ജോ, സീലാദിഗുണസമ്പന്നേ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ - അഗമനീയവത്ഥു തസ്മിം സേവനചിത്തം സേവനപയോഗോ മഗ്ഗേന മഗ്ഗപടിപത്തിഅധിവാസനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോ ഏവ.

മുസാതി വിസംവാദനപുരേക്ഖാരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജനകോ വചീപയോഗോ കായപയോഗോ വാ. വിസംവാദനാധിപ്പായേന പനസ്സ പരവിസംവാദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ**. അപരോ നയോ - **മുസാ**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു. **വാദോ**തി തസ്സ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ**. സോ യമത്ഥം ഭഞ്ജതി, തസ്സ അപ്പതായ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. അപി ച ഗഹട്ഠാനം അത്തനോ സന്തകം അദാതുകാമതായ “നത്ഥീ”തിആദിനയപ്പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, സക്ഖിനാ ഹുത്വാ അത്ഥഭഞ്ജനത്ഥം വുത്തോ മഹാസാവജ്ജോ. പബ്ബജിതാനം അപ്പകമ്പി തേലം വാ സപ്പിം വാ ലഭിത്വാ ഹസാധിപ്പായേന “അജ്ജ ഗാമേ തേലം നദീ മഞ്ഞേ സന്ദതീ”തി പൂരണകഥാനയേന പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, അദിട്ഠംയേവ പന ദിട്ഠന്തിആദിനാ നയേന വദന്താനം മഹാസാവജ്ജോ.

തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - അതഥം വത്ഥു വിസംവാദനചിത്തം തജ്ജോ വായാമോ പരസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോവ. സോ ച കായേന വാ കായപടിബദ്ധേന വാ വാചായ വാ പരവിസംവാദകകിരിയാകരണേ ദട്ഠബ്ബോ. തായ ചേ കിരിയായ പരോ തമത്ഥം ജാനാതി, അയം കിരിയസമുട്ഠാപികാ ചേതനാക്ഖണേയേവ മുസാവാദകമ്മുനാ ബജ്ഝതി.

പിസുണവാചാതിആദീസു യായ വാചായ യസ്സ തം വാചം ഭാസതി, തസ്സ ഹദയേ അത്തനോ പിയഭാവം പരസ്സ ച സുഞ്ഞഭാവം കരോതി, സാ **പിസുണവാചാ**. യായ പന അത്താനമ്പി പരമ്പി ഫരുസം കരോതി, യാ വാചാ സയമ്പി ഫരുസാ നേവ കണ്ണസുഖാ ന ഹദയങ്ഗമാ, അയം **ഫരുസവാചാ**. യേന സമ്ഫം പലപതി നിരത്ഥകം, സോ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. തേസം മൂലഭൂതാപി ചേതനാ പിസുണവാചാദിനാമമേവ ലഭതി, സാ ഏവ ഇധ അധിപ്പേതാതി.

തത്ഥ സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ പരേസം വാ ഭേദായ അത്തനോ പിയകമ്യതായ വാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **പിസുണവാചാ**. സാ യസ്സ ഭേദം കരോതി , തസ്സ അപ്പഗുണായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ.

തസ്സാ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - ഭിന്ദിതബ്ബോ പരോ “ഇതി ഇമേ നാനാ ഭവിസ്സന്തി വിനാ ഭവിസ്സന്തീ”തി ഭേദപുരേക്ഖാരതാ വാ, “ഇതി അഹം പിയോ ഭവിസ്സാമി വിസ്സാസികോ”തി വിയകമ്യതാ വാ, തജ്ജോ വായാമോ, തസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി.

പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ഏകന്തഫരുസചേതനാ **ഫരുസവാചാ**. മമ്മച്ഛേദകോപി പയോഗോ ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസവാചാ ന ഹോതി. മാതാപിതരോ ഹി കദാചി പുത്തകേ ഏവമ്പി വദന്തി “ചോരാ വോ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം കരോന്തൂ”തി, ഉപ്പലപത്തമ്പി ച നേസം ഉപരി പതന്തം ന ഇച്ഛന്തി.

ആചരിയുപജ്ഝായാ ച കദാചി നിസ്സിതകേ ഏവം വദന്തി "കിം ഇമേ അഹിരികാ അനോത്തപ്പിനോ ചരന്തി, നിദ്ധമഥ നേ"തി. അഥ ച നേസം ആഗമാധിഗമസമ്പത്തിം ഇച്ഛന്തി. യഥാ ച ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസവാചാ ന ഹോതി, ഏവം വചനസണ്ഹതായ അഫരുസവാചാപി ന ഹോതി. ന ഹി മാരാപേതുകാമസ്സ "ഇമം സുഖം സയാപേഥാ"തി വചനം അഫരുസവാചാ ഹോതി, ചിത്തഫരുസതായ പനേസാ ഫരുസവാചാവ, സാ യം സന്ധായ പവത്തിതാ. തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ തയോ സമ്ഭാരാ - അക്കോസിതബ്ബോ പരോ കുപിതചിത്തം അക്കോസനന്തി.

അനത്ഥവിഞ്ഞാപികാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. സോ ആസേവനമന്ദതായ അപ്പസാവജ്ജോ, ആസേവനമഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിനിരത്ഥകകഥാപുരേക്ഖാരതാ തഥാരൂപീകഥാകഥനഞ്ചാതി.

അഭിജ്ഝായതീതി **അഭിജ്ഝാ,** പരഭണ്ഡാഭിമുഖീ ഹുത്വാ തന്നിന്നതായ പവത്തതീതി അത്ഥോ. സാ "അഹോ വത ഇദം മമാസ്സാ"തി ഏവം പരഭണ്ഡാഭിജ്ഝായനലക്ഖണാ. അദിന്നാദാനം വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച. തസ്സാ ദ്വേ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പരഭണ്ഡം അത്തനോ പരിണാമനഞ്ചാതി. പരഭണ്ഡവത്ഥുകേ ഹി ലോഭേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ "അഹോ വതിദം മമാസ്സാ"തി അത്തനോ ന പരിണാമേതി.

ഹിതസുഖം ബ്യാപാദയതീതി **ബ്യാപാദോ,** സോ പരവിനാസായ മനോപദോസലക്ഖണോ. ഫരുസവാചാ വിയ അപ്പസാവജ്ജോ മഹാസാവജ്ജോ ച. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പരസത്തോ ച തസ്സ ച വിനാസചിന്താതി. പരസത്തവത്ഥുകേ ഹി കോധേ ഉപ്പന്നേപി ന താവ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി, യാവ "അഹോ വതായം ഉച്ഛിജ്ജേയ്യ വിനസ്സേയ്യാ"തി തസ്സ വിനാസം ന ചിന്തേസി.

യഥാഭുച്ചഗഹണാഭാവേന മിച്ഛാ പസ്സതീതി **മിച്ഛാദിട്ഠി**. സാ "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനാ നയേന വിപരീതദസ്സനലക്ഖണാ. സമ്ഫപ്പലാപോ വിയ അപ്പസാവജ്ജാ മഹാസാവജ്ജാ ച.

സഞ്ഞീ, അസഞ്ഞീ, നേവസഞ്ഞീനാസഞ്ഞീ ഭവിസ്സാമാതി രൂപാദിവസേന കങ്ഖന്തി. **ഭവിസ്സാമ നു ഖോ മയ**ന്തിആദിനാ അത്താനം കങ്ഖന്തി. തത്ഥ **ഭവിസ്സാമ നു ഖോ. ന നു ഖോ ഭവിസ്സാമാ**തി തസ്സ സസ്സതാകാരഞ്ച ഉച്ഛേദാകാരഞ്ച നിസ്സായ അനാഗതേ അത്താനം വിജ്ജമാനതഞ്ച അവിജ്ജമാനതഞ്ച കങ്ഖന്തി. **കിം നു ഖോ ഭവിസ്സാമാ**തി ജാതിലിങ്ഗുപപത്തിയോ നിസ്സായ "ഖത്തിയാ നു ഖോ ഭവിസ്സാമ, ബ്രാഹ്മണവേസ്സസുദ്ദഗഹട്ഠപബ്ബജിതദേവമനുസ്സാനം അഞ്ഞതരാ"തി കങ്ഖന്തി. **കഥം നു ഖോ ഭവിസ്സാമാ**തി സണ്ഠാനാകാരം നിസ്സായ "ദീഘാ നു ഖോ ഭവിസ്സാമ, രസ്സഓദാതകണ്ഹപമാണികഅപ്പമാണികാദീനം അഞ്ഞതരാ"തി കങ്ഖന്തി. കേചി പന "ഇസ്സരനിമ്മാനാദീനി നിസ്സായ 'കേന നു ഖോ കാരണേന ഭവിസ്സാമാ'തി ഹേതുതോ കങ്ഖന്തീ"തി വദന്തി. **കിം ഹുത്വാ കിം ഭവിസ്സാമ നു ഖോ മയ**ന്തി ജാതിആദീനി നിസ്സായ "ഖത്തിയാ ഹുത്വാ നു ഖോ ബ്രാഹ്മണാ ഭവിസ്സാമ...പേ... ദേവാ ഹുത്വാ മനുസ്സാ"തി അത്തനോ പരമ്പരം കങ്ഖന്തി. സബ്ബത്ഥേവ പന **അദ്ധാന**ന്തി കാലാധിവചനമേതം.

൯൩. യസ്മാ ഏതദേവ **തസ്മാ ഹി സിക്ഖേഥ...പേ... ആഹു ധീരാ**തി. തത്ഥ **സിക്ഖേഥാ**തി തിസ്സോ സിക്ഖാ ആവജ്ജേയ്യ. **ഇധേവാ**തി ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ. തത്ഥ സിക്ഖിതബ്ബാതി **സിക്ഖാ. തിസ്സോ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അധിസീലസിക്ഖാ**തി

അധികം ഉത്തമം സീലന്തി അധിസീലം, അധിസീലഞ്ച തം സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന സിക്ഖാ ചാതി അധിസീലസിക്ഖാ. ഏസ നയോ അധിചിത്തഅധിപഞ്ഞാസിക്ഖാസു.

കതമം പനേത്ഥ സീലം, കതമം അധിസീലം, കതമം ചിത്തം, കതമം അധിചിത്തം, കതമാ പഞ്ഞാ, കതമാ അധിപഞ്ഞാതി? വുച്ചതേ - പഞ്ചങ്ഗദസങ്ഗസീലം താവ സീലമേവ . തഞ്ഹി ബുദ്ധേ ഉപ്പന്നേപി അനുപ്പന്നേപി ലോകേ പവത്തതി . ഉപ്പന്നേ ബുദ്ധേ തസ്മിം സീലേ ബുദ്ധാപി സാവകാപി മഹാജനം സമാദപേന്തി, അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ പച്ചേകബുദ്ധാ ച കമ്മവാദിനോ ച ധമ്മികാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച ചക്കവത്തീ ച മഹാരാജാനോ മഹാബോധിസത്താ ച സമാദപേന്തി, സാമമ്പി പണ്ഡിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ സമാദിയന്തി. തേ തം കുസലം ധമ്മം പരിപൂരേത്വാ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സമ്പത്തിം അനുഭോന്തി.

പാതിമോക്ഖസംവരസീലം പന ''അധിസീല''ന്തി വുച്ചതി. തഞ്ഹി സൂരിയോ വിയ പജ്ജോതാനം സിനേരു വിയ പബ്ബതാനം സബ്ബലോകിയസീലാനം അധികഞ്ചേവ ഉത്തമഞ്ച, ബുദ്ധുപ്പാദേയേവ ച പവത്തതി, ന വിനാ ബുദ്ധുപ്പാദാ. ന ഹി തം പഞ്ഞത്തിം ഉദ്ധരിത്വാ അഞ്ഞോ സത്തോ ഠപേതും സക്കോതി. ബുദ്ധായേവ പന സബ്ബസോ കായവചീദ്വാരഅജ്ഝാചാരസോതം ഛിന്ദിത്വാ തസ്സ തസ്സ വീതിക്കമസ്സ അനുച്ഛവികം തം സീലസംവരം പഞ്ഞപേന്തി. പാതിമോക്ഖസംവരതോപി ച മഗ്ഗഫലസമ്പയുത്തമേവ സീലം അധിസീലം.

കാമാവചരാനി പന അട്ഠ കുസലചിത്താനി ലോകിയഅട്ഠസമാപത്തിചിത്താനി ച ഏകജ്ഝം കത്വാ ചിത്തമേവാതി വേദിതബ്ബാനി. ബുദ്ധുപ്പാദാനുപ്പാദേ ചസ്സ പവത്തി, സമാദപനം സമാദാനഞ്ച സീലേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം.

വിപസ്സനാപാദകം അട്ഠസമാപത്തിചിത്തം പന ''അധിചിത്ത''ന്തി വുച്ചതി. തഞ്ഹി അധിസീലം വിയ സീലാനം, സബ്ബലോകിയചിത്താനം അധികഞ്ചേവ ഉത്തമഞ്ച, ബുദ്ധുപ്പാദേയേവ ച ഹോതി, ന വിനാ ബുദ്ധുപ്പാദാ. തതോപി ച മഗ്ഗഫലചിത്തമേവ അധിചിത്തം.

''അത്ഥി ദിന്നം അത്ഥി യിട്ഠ''ന്തിആദിനയപ്പവത്തം (മ॰ നി॰ ൨.൯൪) പന കമ്മസ്സകതാഞാണം പഞ്ഞാ. സാ ഹി ബുദ്ധേ ഉപ്പന്നേപി അനുപ്പന്നേപി ലോകേ പവത്തതി. ഉപ്പന്നേ ബുദ്ധേ തസ്സാ പഞ്ഞായ ബുദ്ധാപി സാവകാപി മഹാജനം സമാദപേന്തി, അനുപ്പന്നേ ബുദ്ധേ പച്ചേകബുദ്ധാ ച കമ്മവാദിനോ ച ധമ്മികാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച ചക്കവത്തീ ച മഹാരാജാനോ മഹാബോധിസത്താ ച സമാദപേന്തി, സാമമ്പി പണ്ഡിതാ സത്താ സമാദിയന്തി. തഥാ ഹി അങ്കുരോ ദസവസ്സസഹസ്സാനി മഹാദാനം അദാസി. വേലാമോ വേസ്സന്തരോ അഞ്ഞേ ച ബഹൂ പണ്ഡിതമനുസ്സാ മഹാദാനാനി അദംസു. തേ തം കുസലം ധമ്മം പരിപൂരേത്വാ ദേവേസു ച മനുസ്സേസു ച സമ്പത്തിം അനുഭവിംസു.

തിലക്ഖണാകാരപരിച്ഛേദകം പന വിപസ്സനാഞാണം ''അധിപഞ്ഞാ''തി വുച്ചതി. സാ ഹി അധിസീലഅധിചിത്താനി വിയ സീലചിത്താനം, സബ്ബലോകിയപഞ്ഞാനം അധികാ ചേവ ഉത്തമാ ച, ന ച വിനാ ബുദ്ധുപ്പാദാ ലോകേ പവത്തതി. തതോപി ച മഗ്ഗഫലപഞ്ഞാവ അധിപഞ്ഞാ.

ഇദാനി ഏകേകം ദസ്സേന്തോ **''കതമാ അധിസീലസിക്ഖാ - ഇധ ഭിക്ഖു സീലവാ ഹോതി, പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ വിഹരതീ''**തിആദിമാഹ. ഇധാതി വചനം പുബ്ബഭാഗകരണീയസമ്പദായ സമ്പന്നസ്സ സബ്ബപകാരസീലപരിപൂരകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സന്നിസ്സയഭൂതസാസനപരിദീപനം, അഞ്ഞസാസനസ്സ ച തഥാഭാവപടിസേധനം. വുത്തഞ്ഹേതം - ''ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ...പേ॰... സുഞ്ഞാ പരപ്പവാദാ

സമണേഭി അഞ്ഞേഹീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯-൧൪൦). **ഭിക്ഖൂ**തി തസ്സ സീലസ്സ പരിപൂരകസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പരിദീപനം. **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി ഇദമസ്സ പാതിമോക്ഖസംവരേ പതിട്ഠിതഭാവപരിദീപനം. **വിഹരതീ**തി ഇദമസ്സ തദനുരൂപവിഹാരസമങ്ഗീഭാവപരിദീപനം. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ഇദമസ്സ പാതിമോക്ഖസംവരസ്സ ഉപകാരകധമ്മപരിദീപനം. **അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീ**തി ഇദമസ്സ പാതിമോക്ഖതോ അചവനധമ്മതാപരിദീപനം. **സമാദായാ**തി ഇദമസ്സ സിക്ഖാപദാനം അനവസേസതോ ആദാനപരിദീപനം. **സിക്ഖതീ**തി ഇദമസ്സ സിക്ഖായ സമങ്ഗീഭാവപരിദീപനം. **സിക്ഖാപദേസൂ**തി ഇദമസ്സ സിക്ഖിതബ്ബധമ്മപരിദീപനം.

തത്ഥ **ഭിക്ഖൂ**തി സംസാരേ ഭയം ഇക്ഖതീതി ഭിക്ഖു. സീലമസ്സ അത്ഥീതി സീലവാതി ഏത്ഥ **സീല**ന്തി സീലനട്ഠേന സീലം. കിമിദം സീലനം നാമ? സമാധാനം വാ, കായകമ്മാദീനം സുസീല്യവസേന അവിപ്പകിണ്ണതാതി അത്ഥോ. ഉപധാരണം വാ, കുസലാനം ധമ്മാനം പതിട്ഠാവസേന ആധാരഭാവോതി അത്ഥോ. ഏതദേവ ഹി ഏത്ഥ അത്ഥദ്വയം സദ്ദലക്ഖണവിദൂ അനുജാനന്തി. അഞ്ഞേ പന ''അധിസേവനട്ഠേന ആചാരട്ഠേന സീലനട്ഠേന സിരട്ഠേന സീതലട്ഠേന സിവട്ഠേന **സീല**''ന്തി വണ്ണയന്തി.

> സീലനം ലക്ഖണം തസ്സ, ഭിന്നസ്സാപി അനേകധാ;
> സനിദസ്സനത്തം രൂപസ്സ, യഥാ ഭിന്നസ്സനേകധാ.

യഥാ ഹി നീലപീതാദിഭേദേനനേകധാ ഭിന്നസ്സാപി രൂപായതനസ്സ സനിദസ്സനത്തം ലക്ഖണം നീലാദിഭേദേന ഭിന്നസ്സാപി സനിദസ്സനഭാവാനതിക്കമനതോ. തഥാ സീലസ്സ ചേതനാദിഭേദേന അനേകധാ ഭിന്നസ്സാപി യദേതം കായകമ്മാദീനം സമാധാനവസേന, കുസലാനഞ്ച ധമ്മാനം പതിട്ഠാവസേന വുത്തം സീലനം, തദേവ ലക്ഖണം ചേതനാദിഭേദേന ഭിന്നസ്സാപി സമാധാനപതിട്ഠാഭാവാനതിക്കമനതോ. ഏവം ലക്ഖണസ്സ പനസ്സ -

> ദുസ്സീല്യവിദ്ധംസനതാ, അനവജ്ജഗുണോ തഥാ;
> കിച്ചസമ്പത്തിഅത്ഥേന, രസോ നാമ പവുച്ചതി.

തസ്മാ ഇദം സീലം നാമ കിച്ചട്ഠേന രസേന ദുസ്സീല്യവിദ്ധംസനരസം, സമ്പത്തിഅത്ഥേന രസേന അനവജ്ജരസന്തി വേദിതബ്ബം.

> സോചേയ്യപച്ചുപട്ഠാനം, തയിദം തസ്സ വിഞ്ഞുഭി;
> ഓത്തപ്പഞ്ച ഹിരീ ചേവ, പദട്ഠാനന്തി വണ്ണിതം.

തഞ്ഹിദം സീലം ''കായസോചേയ്യം വചീസോചേയ്യം മനോസോചേയ്യ''ന്തി ഏവം വുത്തസോചേയ്യപച്ചുപട്ഠാനം, സോചേയ്യഭാവേന പച്ചുപട്ഠാതി ഗഹണഭാവം ഗച്ഛതി. ഹിരോത്തപ്പഞ്ച പന തസ്സ വിഞ്ഞൂഹി പദട്ഠാനന്തി വണ്ണിതം, ആസന്നകാരണന്തി അത്ഥോ. ഹിരോത്തപ്പേ ഹി സതി സീലം ഉപ്പജ്ജതി ചേവ തിട്ഠതി ച, അസതി നേവ ഉപ്പജ്ജതി ചേവ ന തിട്ഠതി ചാതി ഏവംവിധേന സീലേന സീലവാ ഹോതി. ഏതം സീലം നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വാ വിരമന്തസ്സ, വത്തപടിപത്തിം വാ പൂരേന്തസ്സ ചേതനാദയോ ധമ്മാ വേദിതബ്ബാ. വുത്തഞ്ഹേതം പടിസമ്ഭിദായം ''കിം സീലന്തി? ചേതനാ സീലം, ചേതസികം സീലം, സംവരോ സീലം, അവീതിക്കമോ സീല''ന്തി (പടി॰ മ॰ ൧.൩൯).

തത്ഥ **ചേതനാ സീലം** നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വാ വിരമന്തസ്സ വത്തപടിപത്തിം വാ പൂരേന്തസ്സ ചേതനാ. **ചേതസികം സീലം** നാമ പാണാതിപാതാദീഹി വിരമന്തസ്സ വിരതി. അപി ച ചേതനാ സീലം നാമ

പാണാതിപാതാദീനി പജഹന്തസ്സ സത്തകമ്മപഥചേതനാ. ചേതസികം സീലം നാമ "അഭിജ്ഝം പഹായ വിഗതാഭിജ്ഝേന ചേതസാ വിഹരതീ"തിആദിനാ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൧൭) നയേന സംയുത്തമഹാവഗ്ഗേ വുത്താ അനഭിജ്ഝാബ്യാപാദസമ്മാദിട്ഠിധമ്മാ. **സംവരോ സീല**ന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചവിധേന സംവരോ വേദിതബ്ബോ - പാതിമോക്ഖസംവരോ സതിസംവരോ ഞാണസംവരോ ഖന്തിസംവരോ വീരിയസംവരോ. തസ്സ നാനാകരണം ഉപരി ആവി ഭവിസ്സതി. **അവീതിക്കമോ സീല**ന്തി സമാദിന്നസീലസ്സ കായികവാചസികോ അവീതിക്കമോ. ഏത്ഥ ച സംവരസീലം, അവീതിക്കമസീലന്തി ഇദമേവ നിപ്പരിയായതോ സീലം. ചേതനാസീലം, ചേതസികം സീലന്തി പരിയായതോ സീലന്തി വേദിതബ്ബം.

പാതിമോക്ഖന്തി സിക്ഖാപദസീലം. തഞ്ഹി യോ നം പാതി രക്ഖതി, തം മോക്ഖേതി മോചേതി ആപായികാദീഹി ദുക്ഖേഹി, തസ്മാ "പാതിമോക്ഖ"ന്തി വുത്തം. **പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ**തി പാതിമോക്ഖസംവരസീലേന സമന്നാഗതോ. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ആചാരേന ചേവ ഗോചരേന ച സമ്പന്നോ. **അണുമത്തേസൂ**തി അപ്പമത്തകേസു. **വജ്ജേസൂ**തി അകുസലധമ്മേസു. **ഭയദസ്സാവീ**തി ഭയദസ്സീ. **സമാദായാ**തി സമ്മാ ആദിയിത്വാ. **സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി തം തം സിക്ഖാപദം സമാദിയിത്വാ സിക്ഖതി. അപി ച സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂതി യംകിഞ്ചി സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖാകോട്ഠാസേസു സിക്ഖിതബ്ബം കായികം വാ ചേതസികം വാ, തം സബ്ബം സമാദായ സിക്ഖതി.

ഖുദ്ദകോ സീലക്ഖന്ധോതി സങ്ഘാദിസേസാദിസാവസേസോ സീലക്ഖന്ധോ. **മഹന്തോ**തി പാരാജികാദിനിരവസേസോ. യസ്മാ പന പാതിമോക്ഖസീലേന ഭിക്ഖു സാസനേ പതിട്ഠാതി നാമ , തസ്മാ തം "പതിട്ഠാ"തി വുത്തം. പതിട്ഠഹതി വാ ഏത്ഥ ഭിക്ഖു, കുസലാ ധമ്മാ ഏവ വാ ഏത്ഥ പതിട്ഠഹന്തീതി പതിട്ഠാ. അയമത്ഥോ "സീലേ പതിട്ഠായ നരോ സപഞ്ഞോ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൨൩, ൧൯൨) ച, "പതിട്ഠാനലക്ഖണം, മഹാരാജ, സീലം സബ്ബേസം കുസലാനം ധമ്മാന"ന്തി (മി॰ പ॰ ൨.൧.൯) ച , "സീലേ പതിട്ഠിതോ ഖോ, മഹാരാജ...പേ॰... സബ്ബേ കുസലാ ധമ്മാ ന പരിഹായന്തീ"തി (മി॰ പ॰ ൨.൧.൯) ച ആദിസുത്തവസേന വേദിതബ്ബോ.

തദേതം പുബ്ബുപ്പത്തിഅത്ഥേന **ആദി**. വുത്തമ്പി ചേതം "തസ്മാതിഹ ത്വം ഉത്തിയ ആദിമേവ വിസോധേഹി കുസലേസു ധമ്മേസു. കോ ചാദി കുസലാനം ധമ്മാനം, സീലഞ്ച സുവിസുദ്ധം ദിട്ഠി ച ഉജുകാ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൮൨). യഥാ ഹി നഗരവഡ്ഢകീ നഗരം മാപേതുകാമോ പഠമം നഗരട്ഠാനം സോധേതി, തതോ അപരഭാഗേ വീഥിചതുക്കസിങ്ഘാടകാദിപരിച്ഛേദേന വിഭജിത്വാവ നഗരം മാപേതി. ഏവമേവ യോഗാവചരോ ആദിതോ സീലം വിസോധേതി, തതോ അപരഭാഗേ സമാധിവിപസ്സനാമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനാനി സച്ഛികരോതി. യഥാ വാ പന രജകോ പഠമം തീഹി ഖാരേഹി വത്ഥം ധോവിത്വാ പരിസുദ്ധേ വത്ഥേ യദിച്ഛകം രങ്ഗജാതം ഉപനേതി, യഥാ വാ പന ഛേകോ ചിത്തകാരോ രൂപം ലിഖിതുകാമോ ആദിതോവ ഭിത്തിപരികമ്മം കരോതി, തതോ അപരഭാഗേ രൂപം സമുട്ഠാപേതി. ഏവമേവ യോഗാവചരോ ആദിതോവ സീലം വിസോധേത്വാ അപരഭാഗേ സമഥവിപസ്സനാദയോ ധമ്മേ സച്ഛികരോതി. തസ്മാ സീലം "ആദീ"തി വുത്തം.

തദേതം ചരണസരിക്ഖതായ **ചരണം**. ചരണാതി ഹി പാദാ വുച്ചന്തി. യഥാ ഹി ഛിന്നചരണസ്സ പുരിസസ്സ ദിസം ഗമനാഭിസങ്ഖാരോ ന ജായതി, പരിപുണ്ണപാദസ്സേവ ജായതി, ഏവമേവ യസ്സ സീലം ഭിന്നം ഹോതി ഖണ്ഡം അപരിപുണ്ണം, തസ്സ നിബ്ബാനഗമനായ ഞാണഗമനം ന സമ്പജ്ജതി. യസ്സ പന തം

അഭിന്നം ഹോതി അഖണ്ഡം പരിപുണ്ണം, തസ്സ നിബ്ബാനഗമനായ ഞാണഗമനം സമ്പജ്ജതി. തസ്മാ സീലം "ചരണ"ന്തി വുത്തം.

തദേതം സംയമനവസേന **സംയമോ**. സംവരണവസേന **സംവരോ**തി ഉഭയേനാപി സീലസംയമോ ചേവ സീലസംവരോ ച കഥിതോ. വചനത്ഥോ പനേത്ഥ സംയമേതി വീതിക്കമവിപ്ഫന്ദനം , പുഗ്ഗലം വാ സംയമേതി വീതിക്കമവസേന തസ്സ വിപ്ഫന്ദിതും ന ദേതീതി സംയമോ. വീതിക്കമസ്സ പവേസനദ്വാരം സംവരതി പിദഹതീതി സംവരോ.

മോക്ഖന്തി ഉത്തമം മുഖഭൂതം വാ. യഥാ ഹി സത്താനം ചതുബ്ബിധോ ആഹാരോ മുഖേന പവിസിത്വാ അങ്ഗമങ്ഗാനി ഫരതി, ഏവം യോഗിനോപി ചതുഭൂമകകുസലം സീലമുഖേന പവിസിത്വാ അത്ഥസിദ്ധിം സമ്പാദേതി. തേന "മോക്ഖ"ന്തി. പമുഖേ സാധൂതി **പാമോക്ഖം,** പുബ്ബങ്ഗമം സേട്ഠം പധാനന്തി അത്ഥോ. **കുസലാനം ധമ്മാനം സമാപത്തിയാ**തി ചതുഭൂമകകുസലാനം പടിലാഭത്ഥായ പാമോക്ഖം പുബ്ബങ്ഗമം സേട്ഠം പധാനന്തി വേദിതബ്ബം.

വിവിച്ചേവ കാമേഹീതി കാമേഹി വിവിച്ച വിനാ ഹുത്വാ അപക്കമിത്വാ. യോ പനായമേത്ഥ ഏവകാരോ, സോ നിയമത്ഥോതി വേദിതബ്ബോ. യസ്മാ ച നിയമത്ഥോ, തസ്മാ തസ്മിം പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരണസമയേ അവിജ്ജമാനാനമ്പി കാമാനം തസ്സ പഠമജ്ഝാനസ്സ പടിപക്ഖഭാവം കാമപരിച്ചാഗേനേവ ചസ്സ അധിഗമം ദീപേതി. കഥം? "വിവിച്ചേവ കാമേഹീ"തി ഏവഞ്ഹി നിയമേ കരിയമാനേ ഇദം പഞ്ഞായതി, നൂനിമസ്സ ഝാനസ്സ കാമാ പടിപക്ഖഭൂതാ, യേസു സതി ഇദം ന പവത്തതി അന്ധകാരേ സതി പദീപോഭാസോ വിയ, തേസം പരിച്ചാഗേനേവ ചസ്സ അധിഗമോ ഹോതി ഓരിമതീരപരിച്ചാഗേന പാരിമതീരസ്സേവ. തസ്മാ നിയമം കരോതീതി.

തത്ഥ സിയാ "കസ്മാ പനേസ പുബ്ബപദേയേവ വുത്തോ ന ഉത്തരപദേ, കിം അകുസലേഹി ധമ്മേഹി അവിവിച്ചാപി ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരേയ്യാ"തി? ന ഖോ പനേതം ഏവം ദട്ഠബ്ബം. തംനിസ്സരണതോ ഹി പുബ്ബപദേ ഏവ ഏസ വുത്തോ. കാമധാതുസമതിക്കമനതോ ഹി കാമരാഗപടിപക്ഖതോ ച ഇദം ഝാനം കാമാനമേവ നിസ്സരണം. യഥാഹ - "കാമാനമേതം നിസ്സരണം യദിദം നേക്ഖമ്മ"ന്തി (ഇതിവു॰ ൭൨). ഉത്തരപദേപി പന യഥാ "ഇധേവ, ഭിക്ഖവേ, സമണോ, ഇധ ദുതിയോ സമണോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൩൯) ഏത്ഥ ഏവകാരോ ആനേത്വാ വുച്ചതി, ഏവം വത്തബ്ബോ. ന ഹി സക്കാ ഇതോ അഞ്ഞേഹിപി നീവരണസങ്ഖാതേഹി അകുസലേഹി ധമ്മേഹി അവിവിച്ച ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരിതും. തസ്മാ വിവിച്ചേവ കാമേഹി വിവിച്ചേവ അകുസലേഹി ധമ്മേഹീതി ഏവം പദദ്വയേപി ഏസ ദട്ഠബ്ബോ. പദദ്വയേപി ച കിഞ്ചാപി വിവിച്ചാതി ഇമിനാ സാധാരണവചനേന തദങ്ഗവിവേകാദയോ കായവിവേകാദയോ ച സബ്ബേപി വിവേകാ സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി, തഥാപി പുബ്ബഭാഗേ കായവിവേകചിത്തവിവേകവിക്ഖമ്ഭനവിവേകാ ദട്ഠബ്ബാ. ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ കായവിവേകചിത്തവിവേകസമുച്ഛേദവിവേകനിസ്സരണവിവേകാ.

കാമേഹീതി ഇമിനാ പന പദേന യേ ച ഇധ "കതമേ വത്ഥുകാമാ മനാപികാ രൂപാ"തിആദിനാ നയേന വത്ഥുകാമാ വുത്താ, യേ ച ഇധേവ വിഭങ്ഗേ "ഛന്ദോ കാമോ രാഗോ കാമോ ഛന്ദരാഗോ കാമോ സങ്കപ്പോ കാമോ രാഗോ കാമോ സങ്കപ്പരാഗോ കാമോ"തി ഏവം കിലേസകാമാ വുത്താ, തേ സബ്ബേപി സങ്ഗഹിതാ ഇച്ചേവ ദട്ഠബ്ബാ. ഏവഞ്ഹി സതി വിവിച്ചേവ കാമേഹീതി വത്ഥുകാമേഹിപി വിവിച്ചേവാതി അത്ഥോ യുജ്ജതി. തേന കായവിവേകോ വുത്തോ ഹോതി.

വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹീതി കിലേസകാമേഹി സബ്ബാകുസലേഹി വാ വിവിച്ചാതി അത്ഥോ യുജ്ജതി. തേന ചിത്തവിവേകോ വുത്തോ ഹോതി. പുരിമേന ചേത്ഥ വത്ഥുകാമേഹി വിവേകവചനതോ ഏവ കാമസുഖപരിച്ചാഗോ, ദുതിയേന കിലേസകാമേഹി വിവേകവചനതോ നേക്ഖമ്മസുഖപരിഗ്ഗഹോ വിഭാവിതോ ഹോതി . ഏവം വത്ഥുകാമകിലേസകാമവിവേകവചനതോയേവ ച ഏതേസം പഠമേന സംകിലേസവത്ഥുപ്പഹാനം, ദുതിയേന സംകിലേസപ്പഹാനം. പഠമേന ലോലഭാവസ്സ ഹേതുപരിച്ചാഗോ, ദുതിയേന ബാലഭാവസ്സ. പഠമേന ച പയോഗസുദ്ധി, ദുതിയേന ആസയപോസനം വിഭാവിതം ഹോതീതി ഞാതബ്ബം . ഏസ താവ നയോ "കാമേഹീ"തി ഏത്ഥ വുത്തകാമേസു വത്ഥുകാമപക്ഖേ .

കിലേസകാമപക്ഖേ പന ഛന്ദോതി ച രാഗോതി ച ഏവമാദീഹി അനേകഭേദോ കാമച്ഛന്ദോവ "കാമോ"തി അധിപ്പേതോ. സോ ച അകുസലപരിയാപന്നോപി സമാനോ "തത്ഥ കതമോ കാമച്ഛന്ദോ, കാമോ"തിആദിനാ നയേന വിഭങ്ഗേ ഝാനപടിപക്ഖതോ വിസും വുത്തോ. കിലേസകാമത്താ വാ പുരിമപദേ വുത്തോ, അകുസലപരിയാപന്നത്താ ദുതിയപദേ. അനേകഭേദതോ ചസ്സ കാമതോതി അവത്വാ കാമേഹീതി വുത്തം. അഞ്ഞേസമ്പി ച ധമ്മാനം അകുസലഭാവേ വിജ്ജമാനേ "തത്ഥ കതമേ അകുസലാ ധമ്മാ, കാമച്ഛന്ദോ"തിആദിനാ നയേന വിഭങ്ഗേ (വിഭം॰ ഒന്നർ) ഉപരിഝാനങ്ഗാനം പച്ചനീകപടിപക്ഖഭാവദസ്സനതോ നീവരണാനേവ വുത്താനി. നീവരണാനി ഹി ഝാനങ്ഗപച്ചനീകാനി തേസം ഝാനങ്ഗാനേവ പടിപക്ഖാനി, വിദ്ധംസകാനി വിഘാതകാനീതി വുത്തം ഹോതി. തഥാ ഹി "സമാധി കാമച്ഛന്ദസ്സ പടിപക്ഖോ, പീതി ബ്യാപാദസ്സ, വിതക്കോ ഥിനമിദ്ധസ്സ, സുഖം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചസ്സ, വിചാരോ വിചികിച്ഛായാ"തി പേടകേ വുത്തം.

ഏവമേത്ഥ വിവിച്ചേവ കാമേഹീതി ഇമിനാ കാമച്ഛന്ദസ്സ വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ വുത്തോ ഹോതി, വിവിച്ച അകുസലേഹി ധമ്മേഹീതി ഇമിനാ പഞ്ചന്നമ്പി നീവരണാനം. അഗ്ഗഹിതഗ്ഗഹണേന പന പഠമേന കാമച്ഛന്ദസ്സ, ദുതിയേന സേസനീവരണാനം. തഥാ പഠമേന തീസു അകുസലമൂലേസു പഞ്ചകാമഗുണഭേദവിസയസ്സ ലോഭസ്സ, ദുതിയേന ആഘാതവത്ഥുഭേദാദിവിസയാനം ദോസമോഹാനം. ഓഘാദീസു വാ ധമ്മേസു പഠമേന കാമോഘകാമയോഗകാമാസവകാമുപാദാനഅഭിജ്ഝാകായഗന്ഥകാമരാഗസംയോജനാനം, ദുതിയേന അവസേസഓഘയോഗാസവഉപാദാനഗന്ഥസംയോജനാനം. പഠമേന ച തണ്ഹായ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച, ദുതിയേന അവിജ്ജായ തംസമ്പയുത്തകാനഞ്ച. അപി ച പഠമേന ലോഭസമ്പയുത്തഅട്ഠചിത്തുപ്പാദാനം, ദുതിയേന സേസാനം ചതുന്നം അകുസലചിത്തുപ്പാദാനം വിക്ഖമ്ഭനവിവേകോ വുത്തോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഏത്താവതാ ച പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പഹാനങ്ഗം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സമ്പയോഗങ്ഗം ദസ്സേതും **"സവിതക്കം സവിചാര"**ന്തിആദി വുത്തം. തത്ഥ ആരമ്മണേ ചിത്തസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണോ വിതക്കോ, ആരമ്മണാനുമജ്ജനലക്ഖണോ വിചാരോ. സന്തേപി ച നേസം കത്ഥചി അവിയോഗേ ഓളാരികട്ഠേന പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന ച ഘണ്ഡാഭിഘാതോ വിയ ചേതസോ പഠമാഭിനിപാതോ വിതക്കോ, സുഖുമട്ഠേന അനുമജ്ജനസഭാവേന ച ഘണ്ഡാനുരവോ വിയ അനുപബന്ധോ വിചാരോ. വിപ്ഫാരവാ ചേത്ഥ വിതക്കോ പഠമുപ്പത്തികാലേ പരിപ്ഫന്ദനഭൂതോ ചിത്തസ്സ, ആകാസേ ഉപ്പതിതുകാമസ്സ പക്ഖിനോ പക്ഖവിക്ഖേപോ വിയ, പദുമാഭിമുഖപാതോ വിയ ച ഗന്ധാനുബന്ധചേതസോ ഭമരസ്സ. സന്തവുത്തി വിചാരോ നാതിപരിപ്ഫന്ദനഭാവോ ചിത്തസ്സ, ആകാസേ ഉപ്പതിതസ്സ പക്ഖിനോ പക്ഖപ്പസാരണം വിയ, പരിബ്ഭമനം വിയ ച പദുമാഭിമുഖപതിതസ്സ ഭമരസ്സ പദുമസ്സ ഉപരിഭാഗേ.

ദുകനിപാതട്ഠകഥായം പന "ആകാസേ ഗച്ഛതോ മഹാസകുണസ്സ ഉഭോഹി പക്ഖേഹി വാതം ഗഹേത്വാ പക്ഖേ സന്നിസീദാപേത്വാ ഗമനം വിയ ആരമ്മണേ ചേതസോ അഭിനിരോപനഭാവേന പവത്തോ വിതക്കോ, വാതഗ്ഗഹണത്ഥം പക്ഖേ ഫന്ദാപയമാനസ്സ ഗമനം വിയ അനുമജ്ജനഭാവേന പവത്തോ വിചാരോ"തി വുത്തം. തം അനുപ്പബന്ധേന പവത്തിയം യുജ്ജതി. സോ പന നേസം വിസേസോ പഠമദുതിയജ്ഝാനേസു പാകടോ ഹോതി. അപി ച മലഗ്ഗഹിതം കംസഭാജനം ഏകേന ഹത്ഥേന ദള്ഹം ഗഹേത്വാ ഇതരേന ഹത്ഥേന ചുണ്ണതേലവാലണ്ഡുപകേന പരിമജ്ജന്തസ്സ ദള്ഹഗ്ഗഹണഹത്ഥോ വിയ വിതക്കോ. പരിമജ്ജനഹത്ഥോ വിയ വിചാരോ. തഥാ കുമ്ഭകാരസ്സ ദണ്ഡപ്പഹാരേന ചക്കം ഭമയിത്വാ ഭാജനം കരോന്തസ്സ ഉപ്പീളനഹത്ഥോ വിയ വിതക്കോ. ഇതോ ചിതോ ച സഞ്ചരണഹത്ഥോ വിയ വിചാരോ. തഥാ മണ്ഡലം കരോന്തസ്സ മജ്ഝേ സന്നിരുമ്ഭിത്വാ ഠിതകണ്ടകോ വിയ അഭിനിരോപനോ വിതക്കോ. ബഹി പരിബ്ഭമനകണ്ടകോ വിയ അനുമജ്ജമാനോ വിചാരോ. ഇതി ഇമിനാ ച വിതക്കേന ഇമിനാ ച വിചാരേന സഹ വത്തതി രുക്ഖോ വിയ പുപ്ഫേന ച ഫലേന ചാതി ഇദം ഝാനം "സവിതക്കം സവിചാര"ന്തി വുച്ചതി.

വിവേകജന്തി ഏത്ഥ വിവിത്തി വിവേകോ, നീവരണവിഗമോതി അത്ഥോ. വിവിത്തോതി വാ വിവേകോ, നീവരണവിവിത്തോ ഝാനസമ്പയുത്തധമ്മരാസീതി അത്ഥോ. തസ്മാ വിവേകാ, തസ്മിം വാ വിവേകേ ജാതന്തി വിവേകജം. **പീതിസുഖ**ന്തി ഏത്ഥ പിണയതീതി പീതി, സാ സമ്പിയായനലക്ഖണാ. സാ പനേസാ ഖുദ്ദികാപീതി , ഖണികാപീതി, ഓക്കന്തികാപീതി, ഉബ്ബേഗാപീതി, ഫരണാപീതീതി പഞ്ചവിധാ ഹോതി.

തത്ഥ ഖുദ്ദികാപീതി സരീരേ ലോമഹംസമത്തമേവ കാതും സക്കോതി. ഖണികാപീതി ഖണേ ഖണേ വിജ്ജുപ്പാദസദിസാ ഹോതി. ഓക്കന്തികാപീതി സമുദ്ദതീരം വീചി വിയ, കായം ഓക്കമിത്വാ ഓക്കമിത്വാ ഭിജ്ജതി. ഉബ്ബേഗാപീതി ബലവതീ ഹോതി, കായം ഉദ്ധഗ്ഗം കത്വാ ആകാസേ ലങ്ഘാപനപ്പമാണപത്താ.

ഫരണാപീതി അതിബലവതീ ഹോതി. തായ ഹി ഉപ്പന്നായ സകലസരീരം ധമിത്വാ പൂരിതവത്ഥി വിയ മഹതാ ഉദകോഘേന പക്ഖന്ദപബ്ബതകുച്ഛി വിയ ച അനുപരിപ്ഫുടം ഹോതി. സാ പനേസാ പഞ്ചവിധാ പീതി ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തീ പരിപാകം ഗച്ഛന്തീ ദുവിധം പസ്സദ്ധിം പരിപൂരേതി കായപസ്സദ്ധിഞ്ച ചിത്തപസ്സദ്ധിഞ്ച, പസ്സദ്ധി ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തീ പരിപാകം ഗച്ഛന്തീ ദുവിധമ്പി സുഖം പരിപൂരേതി കായികം ചേതസികഞ്ച, സുഖം ഗബ്ഭം ഗണ്ഹന്തം പരിപാകം ഗച്ഛന്തം തിവിധം സമാധിം പരിപൂരേതി ഖണികസമാധിം ഉപചാരസമാധിം അപ്പനാസമാധിഞ്ചാതി. താസു യാ അപ്പനാസമാധിസ്സ മൂലം ഹുത്വാ വഡ്ഢമാനാ സമാധിസമ്പയോഗങ്ഗതാ ഫരണാപീതി, അയം ഇമസ്മിം അത്ഥേ അധിപ്പേതാ പീതീതി.

ഇതരം പന സുഖയതീതി **സുഖം,** യസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, തം സുഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. സുഖനം വാ സുഖം, സുട്ഠു വാ ഖാദതി ഖണതി ച കായചിത്താബാധന്തി സുഖം, സോമനസ്സവേദനായേതം നാമം. തം സാതലക്ഖണം. സന്തേപി ച നേസം കത്ഥചി അവിപ്പയോഗേ ഇട്ഠാരമ്മണപടിലാഭതുട്ഠി പീതി, പടിലദ്ധരസാനുഭവനം സുഖം. യത്ഥ പീതി, തത്ഥ സുഖം, യത്ഥ സുഖം, തത്ഥ ന നിയമതോ പീതി. സങ്ഖാരക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതാ പീതി, വേദനാക്ഖന്ധസങ്ഗഹിതം സുഖം. കന്താരഖിന്നസ്സ വനന്തോദകദസ്സനസവനേസു വിയ പീതി, വനച്ഛായപ്പവേസനഉദകപരിഭോഗേസു വിയ സുഖം. തസ്മിം തസ്മിം സമയേ പാകടഭാവതോ ചേതം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. ഇതി അയഞ്ച പീതി ഇദഞ്ച സുഖം

അസ്സ ഝാനസ്സ, അസ്മിം വാ ഝാനേ അത്ഥീതി ഇദം ഝാനം ‘‘പീതിസുഖ’’ന്തി വുച്ചതി.

അഥ വാ പീതി ച സുഖഞ്ച പീതിസുഖം ധമ്മവിനയാദയോ വിയ. വിവേകജം പീതിസുഖം അസ്സ ഝാനസ്സ, അസ്മിം വാ ഝാനേ അത്ഥീതി ഏവമ്പി വിവേകജംപീതിസുഖം. യഥേവ ഹി ഝാനം, ഏവം പീതിസുഖമ്പേത്ഥ വിവേകജമേവ ഹോതി, തഞ്ചസ്സ അത്ഥി, തസ്മാ അലോപസമാസം കത്വാ ഏകപദേനേവ ‘‘വിവേകജംപീതിസുഖ’’ന്തിപി വത്തും യുജ്ജതി.

പഠമന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതാ പഠമം, ഇദം പഠമം ഉപ്പന്നന്തിപി പഠമം. **ഝാന**ന്തി ദുവിധം ഝാനം ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനഞ്ചാതി. തത്ഥ അട്ഠ സമാപത്തിയോ പഥവീകസിണാദിആരമ്മണം ഉപനിജ്ഝായന്തീതി **ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാന**ന്തി സങ്ഖ്യം ഗതാ. വിപസ്സനാമഗ്ഗഫലാനി പന **ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം** നാമ. തത്ഥ വിപസ്സനാ അനിച്ചാദിലക്ഖണസ്സ ഉപനിജ്ഝാനതോ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം. വിപസ്സനായ കതകിച്ചസ്സ മഗ്ഗേന ഇജ്ഝനതോ മഗ്ഗോ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം, ഫലം പന നിരോധസച്ചം തഥലക്ഖണം ഉപനിജ്ഝായതീതി ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം. തേസു ഇധ പുബ്ബഭാഗേ ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനം, ലോകുത്തരമഗ്ഗക്ഖണേ ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനം അധിപ്പേതം. തസ്മാ ആരമ്മണൂപനിജ്ഝാനതോ ച ലക്ഖണൂപനിജ്ഝാനതോ ച പച്ചനീകഝാപനതോ ച ഝാനന്തി വേദിതബ്ബം.

ഉപസമ്പജ്ജാതി ഉപഗന്ത്വാ, പാപുണിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. ഉപസമ്പാദയിത്വാ വാ, നിപ്ഫാദേത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **വിഹരതീ**തി തദനുരൂപേന ഇരിയാപഥവിഹാരേന ഇരിയതി, വുത്തപ്പകാരഝാനസമങ്ഗീ ഹുത്വാ അത്തഭാവസ്സ ഇരിയനം വുത്തിം അഭിനിപ്ഫാദേതി.

തം പനേതം പഠമജ്ഝാനം പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനം പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതം തിവിധകല്യാണം, ദസലക്ഖണസമ്പന്നം. തത്ഥ കാമച്ഛന്ദോ ബ്യാപാദോ ഥിനമിദ്ധം ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചം വിചികിച്ഛാതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം നീവരണാനം പഹാനവസേന പഞ്ചങ്ഗവിപ്പഹീനതാ വേദിതബ്ബാ. ന ഹി ഏതേസു അപ്പഹീനേസു ഝാനം ഉപ്പജ്ജതി. തേനസ്സേതാനി പഹാനങ്ഗാനീതി വുച്ചന്തി. കിഞ്ചാപി ഹി ഝാനക്ഖണേ അഞ്ഞേപി അകുസലാ ധമ്മാ പഹീയന്തി, തഥാപി ഏതാനേവ വിസേസേന ഝാനന്തരായകരാനി. കാമച്ഛന്ദേന ഹി നാനാവിസയപ്പലോഭിതം ചിത്തം ന ഏകത്താരമ്മണേ സമാധിയതി, കാമച്ഛന്ദാഭിഭൂതം വാ, തം ന കാമധാതുപ്പഹാനായ പടിപദം പടിപജ്ജതി. ബ്യാപാദേന വാ ആരമ്മണേ പടിഹഞ്ഞമാനം ന നിരന്തരം പവത്തതി. ഥിനമിദ്ധാഭിഭൂതം അകമ്മഞ്ഞം ഹോതി. ഉദ്ധച്ചകുക്കുച്ചപരേതം അവൂപസന്തമേവ ഹുത്വാ പരിബ്ഭമതി. വിചികിച്ഛായ ഉപഹതം ഝാനാധിഗമസാധികം പടിപദം നാരോഹതി. ഇതി വിസേസേന ഝാനന്തരായകരത്താ ഏതാനേവ പഹാനങ്ഗാനീതി വുത്താനി.

യസ്മാ പന വിതക്കോ ആരമ്മണേ ചിത്തം അഭിനിരോപേതി, വിചാരോ അനുപബന്ധതി, തേഹി അവിക്ഖേപായ സമ്പാദിതപയോഗസ്സ ചേതസോ പയോഗസമ്പത്തിസമ്ഭവാ പീതി പീണനം സുഖഞ്ച ഉപബ്രൂഹനം കരോതി. അഥസ്സ സേസസമ്പയുത്തധമ്മാ ഏതേഹി അഭിനിരോപനാനുബന്ധനപീണനുപബ്രൂഹനേഹി അനുഗ്ഗഹിതാ ഏകഗ്ഗതാ ഏകത്താരമ്മണേ സമം സമ്മാ ച ആധിയതി. തസ്മാ വിതക്കോ വിചാരോ പീതി സുഖം ചിത്തേകഗ്ഗതാതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ഉപ്പത്തിവസേന പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതതാ വേദിതബ്ബാ. ഉപ്പന്നേസു ഹി ഏതേസു പഞ്ചസു ഝാനം ഉപ്പന്നം നാമ ഹോതി. തേനസ്സ ഏതാനി പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതാനീതി വുച്ചന്തി. തസ്മാ ന ഏതേഹി സമന്നാഗതം അഞ്ഞദേവ ഝാനം നാമ അത്ഥീതി

ഗഹേതബ്ബം. യഥാ പന അങ്ഗമത്തവസേനേവ ചതുരങ്ഗിനീ സേനാ, പഞ്ചങ്ഗികം തൂരിയം, അട്ഠങ്ഗികോ ച മഗ്ഗോതി വുച്ചതി, ഏവമിദമ്പി അങ്ഗമത്തവസേനേവ പഞ്ചങ്ഗികന്തി വാ പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതന്തി വാ വുച്ചതീതി വേദിതബ്ബം.

ഏതാനി ച പഞ്ചങ്ഗാനി കിഞ്ചാപി ഉപചാരക്ഖണേപി അത്ഥി, അഥ ഖോ ഉപചാരേ പകതിചിത്തതോ ബലവതരാനി. ഇധ പന ഉപചാരതോപി ബലവതരാനി രൂപാവചരലക്ഖണപ്പത്താനി നിപ്ഫന്നാനി. ഏത്ഥ ഹി വിതക്കോ സുവിസദേന ആകാരേന ആരമ്മണേ ചിത്തം അഭിനിരോപയമാനോ ഉപ്പജ്ജതി. വിചാരോ അതിവിയ ആരമ്മണം അനുമജ്ജമാനോ. പീതിസുഖം സബ്ബാവന്തമ്പി കായം ഫരമാനം . തേനേവാഹ - ''നാസ്സ കിഞ്ചി സബ്ബാവതോ കായസ്സ വിവേകജേന പീതിസുഖേന അപ്ഫുടം ഹോതീ''തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൨൬). ചിത്തേകഗ്ഗതാപി ഹേട്ഠിമമ്ഹി സമുഗ്ഗപടലേ ഉപരിമം സമുഗ്ഗപടലം വിയ ആരമ്മണേസു ഫുസിതാ ഹുത്വാ ഉപ്പജ്ജതി, അയമേതേസം ഇതരേഹി വിസേസോ. തത്ഥ ചിത്തേകഗ്ഗതാ കിഞ്ചാപി ''സവിതക്കം സവിചാര''ന്തി ഇമസ്മിം പാഠേ ന നിദ്ദിട്ഠാ, തഥാപി വിഭങ്ഗേ (വിഭ॰ ൫൬൯) ''ഝാനന്തി വിതക്കോ വിചാരോ പീതി സുഖം ചിത്തേകഗ്ഗതാ''തി ഏവം വുത്തത്താ അങ്ഗമേവ. യേന ഹി അധിപ്പായേന ഭഗവതാ ഉദ്ദേസോ കതോ, സോയേവ തേന വിഭങ്ഗേ പകാസിതോതി.

തിവിധകല്യാണം

തിവിധകല്യാണം ദസലക്ഖണസമ്പന്നന്തി ഏത്ഥ പന ആദിമജ്ഝപരിയോസാനവസേനതിവിധകല്യാണതാ. തേസംയേവ ച ആദിമജ്ഝപരിയോസാനാനം ലക്ഖണവസേന ദസലക്ഖണസമ്പന്നതാ വേദിതബ്ബാ. തത്രായം പാളി -

''പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പടിപദാവിസുദ്ധി ആദി, ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ മജ്ഝേ, സമ്പഹംസനാ പരിയോസാനം, പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പടിപദാവിസുദ്ധി ആദി. ആദിസ്സ കതി ലക്ഖണാനി? ആദിസ്സ തീണി ലക്ഖണാനി - യോ തസ്സ പരിപന്ഥോ, തതോ ചിത്തം വിസുജ്ഝതി, വിസുദ്ധത്താ ചിത്തം മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം പടിപജ്ജതി, പടിപന്നത്താ തത്ഥ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. യഞ്ച പരിപന്ഥതോ ചിത്തം വിസുജ്ഝതി, യഞ്ച വിസുദ്ധത്താ ചിത്തം മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം പടിപജ്ജതി, യഞ്ച പടിപന്നത്താ തത്ഥ ചിത്തം പക്ഖന്ദതി. പഠമസ്സ ഝാനസ്സ പടിപദാവിസുദ്ധി ആദി, ആദിസ്സ ഇമാനി തീണി ലക്ഖണാനി. തേന വുച്ചതി - 'പഠമം ഝാനം ആദികല്യാണഞ്ചേവ ഹോതി തിലക്ഖണസമ്പന്നഞ്ചാ'തി.

''പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ മജ്ഝേ. മജ്ഝസ്സ കതി ലക്ഖണാനി? മജ്ഝസ്സ തീണി ലക്ഖണാനി - വിസുദ്ധം ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖതി, സമഥപടിപന്നം അജ്ഝുപേക്ഖതി, ഏകത്തുപട്ഠാനം അജ്ഝുപേക്ഖതി. യഞ്ച വിസുദ്ധം ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖതി, യഞ്ച സമഥപടിപന്നം അജ്ഝുപേക്ഖതി, യഞ്ച ഏകത്തുപട്ഠാനം അജ്ഝുപേക്ഖതി. പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ മജ്ഝേ, മജ്ഝസ്സ ഇമാനി തീണി ലക്ഖണാനി. തേന വുച്ചതി - 'പഠമം ഝാനം മജ്ഝേകല്യാണഞ്ചേവ ഹോതി തിലക്ഖണസമ്പന്നഞ്ചാ'തി.

''പഠമസ്സ ഝാനസ്സ സമ്പഹംസനാ പരിയോസാനം. പരിയോസാനസ്സ കതി ലക്ഖണാനി? പരിയോസാനസ്സ ചത്താരി ലക്ഖണാനി - തത്ഥ ജാതാനം ധമ്മാനം അനതിവത്തനട്ഠേന സമ്പഹംസനാ, ഇന്ദ്രിയാനം ഏകരസട്ഠേന സമ്പഹംസനാ, തദുപഗവീരിയവാഹനട്ഠേന സമ്പഹംസനാ, ആസേവനട്ഠേന

സമ്പഹംസനാ. പഠമസ്സ ഝാനസ്സ സമ്പഹംസനാ പരിയോസാനം, പരിയോസാനസ്സ ഇമാനി ചത്താരി ലക്ഖണാനി. തേന വുച്ചതി 'പഠമം ഝാനം പരിയോസാനകല്യാണഞ്ചേവ ഹോതി ചതുലക്ഖണസമ്പന്നഞ്ചാ'"തി (പടിം മം ൧.൧൫൮).

"തത്ര **പടിപദാവിസുദ്ധി** നാമ സസമ്ഭാരികോ ഉപചാരോ. **ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ** നാമ അപ്പനാ. **സമ്പഹംസനാ** നാമ പച്ചവേക്ഖണാ"തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. യസ്മാ പന "ഏകത്തഗതം ചിത്തം പടിപദാവിസുദ്ധിപക്ഖന്ദഞ്ചേവ ഹോതി ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹിതഞ്ച ഞാണേന ച സമ്പഹംസിത"ന്തി പാളിയം വുത്തം, തസ്മാ അന്തോഅപ്പനായമേവ ആഗമനവസേന **പടിപദാവിസുദ്ധി,** തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖായ കിച്ചവസേന **ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ,** ധമ്മാനം അനതിവത്തനാദിഭാവസാധനേന പരിയോദാപകസ്സ ഞാണസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തിവസേന **സമ്പഹംസനാ** ച വേദിതബ്ബാ.

കഥം ? യസ്മിഞ്ഹി വാരേ അപ്പനാ ഉപ്പജ്ജതി, തസ്മിം യോ നീവരണസങ്ഖാതോ കിലേസഗണോ തസ്സ ഝാനസ്സ പരിപന്ഥോ, തതോ ചിത്തം വിസുജ്ഝതി. വിസുദ്ധത്താ ആവരണവിരഹിതം ഹുത്വാ മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം പടിപജ്ജതി. **മജ്ഝിമസമഥനിമിത്തം** നാമ സമപ്പവത്തോ അപ്പനാസമാധിയേവ. തദനന്തരം പന പുരിമചിത്തം ഏകസന്തതിപരിണാമനയേന തഥത്തം ഉപഗച്ഛമാനം മജ്ഝിമം സമഥനിമിത്തം പടിപജ്ജതി നാമ, ഏവം പടിപന്നത്താ തഥത്തുപഗമനേന തത്ഥ പക്ഖന്ദതി നാമ. ഏവം താവ പുരിമചിത്തേ വിജ്ജമാനാകാരനിപ്ഫാദികാ പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ഉപ്പാദക്ഖണേയേവ ആഗമനവസേന പടിപദാവിസുദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

ഏവം വിസുദ്ധസ്സ പന തസ്സ പുന വിസോധേതബ്ബാഭാവതോ വിസോധനേ ബ്യാപാരം അകരോന്തോ വിസുദ്ധം ചിത്തം അജ്ഝുപേക്ഖതി നാമ. സമഥഭാവൂപഗമനേന സമഥപടിപന്നസ്സ പുന സമാധാനേ ബ്യാപാരം അകരോന്തോ സമഥപടിപന്നം അജ്ഝുപേക്ഖതി നാമ. സമഥപടിപന്നഭാവതോ ഏവ ചസ്സ കിലേസസംസഗ്ഗം പഹായ ഏകത്തേന ഉപട്ഠിതസ്സ പുന ഏകത്തുപട്ഠാനേ ബ്യാപാരം അകരോന്തോ ഏകത്തുപട്ഠാനം അജ്ഝുപേക്ഖതി നാമ. ഏവം തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖായ കിച്ചവസേന ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹനാ വേദിതബ്ബാ.

യേ പനേതേ ഏവം ഉപേക്ഖാനുബ്രൂഹിതേ തത്ഥ ജാതാ സമാധിപഞ്ഞാസങ്ഖാതാ യുഗനദ്ധധമ്മാ അഞ്ഞമഞ്ഞം അനതിവത്തമാനാ ഹുത്വാ പവത്താ, യാനി ച സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി നാനാകിലേസേഹി വിമുത്തത്താ വിമുത്തിരസേന ഏകരസാനി ഹുത്വാ പവത്താനി, യഞ്ചേസ തദുപഗം തേസം അനതിവത്തനഏകരസഭാവാനം അനുച്ഛവികം വീരിയം വാഹയതി, യാ ചസ്സ തസ്മിം ഖണേ പവത്താ ആസേവനാ, സബ്ബേപി തേ ആകാരാ യസ്മാ ഞാണേന സംകിലേസവോദാനേസു തം തം ആദീനവഞ്ച ആനിസംസഞ്ച ദിസ്വാ തഥാ തഥാ സമ്പഹംസിതത്താ വിസോധിതത്താ പരിയോദാപിതത്താ നിപ്ഫന്നാവ, തസ്മാ "ധമ്മാനം അനതിവത്തനാദിഭാവസാധനേന പരിയോദാപകസ്സ ഞാണസ്സ കിച്ചനിപ്ഫത്തിവസേന സമ്പഹംസനാ വേദിതബ്ബാ"തി വുത്തം.

വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാതി വിതക്കസ്സ ച വിചാരസ്സ ചാതി ഇമേസം ദ്വിന്നം വൂപസമാ സമതിക്കമാ, ദുതിയജ്ഝാനക്ഖണേ അപാതുഭാവാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ദുതിയജ്ഝാനേ സബ്ബേപി പഠമജ്ഝാനധമ്മാ ന സന്തി, അഞ്ഞേയേവ ഹി പഠമജ്ഝാനേ ഫസ്സാദയോ, അഞ്ഞേ ഇധ. ഓളാരികസ്സ പന ഓളാരികസ്സ അങ്ഗസ്സ സമതിക്കമാ പഠമജ്ഝാനതോ പരേസം ദുതിയജ്ഝാനാദീനം അധിഗമോ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം "വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ"തി ഏവം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **അജ്ഝത്ത**ന്തി ഇധ നിയകജ്ഝത്തം അധിപ്പേതം, **വിഭങ്ഗേ** പന "അജ്ഝത്തം പച്ചത്ത"ന്തി (വിഭം ൫൭൩) ഏത്തകമേവ വുത്തം. യസ്മാ

നിയകജ്ഝത്തം അധിപ്പേതം, തസ്മാ അത്തനി ജാതം, അത്തനോ സന്താനേ നിബ്ബത്തന്തി അയമേത്ഥ അത്ഥോ.

സമ്പസാദനന്തി സമ്പസാദനം വുച്ചതി സദ്ധാ. സമ്പസാദനയോഗതോ ഝാനമ്പി സമ്പസാദനം, നീലവണ്ണയോഗതോ നീലവത്ഥം വിയ. യസ്മാ വാ തം ഝാനം സമ്പസാദനസമന്നാഗതത്താ വിതക്കവിചാരക്ഖോഭവൂപസമനേന ച ചേതോ സമ്പസാദയതി, തസ്മാപി "സമ്പസാദന"ന്തി വുത്തം. ഇമസ്മിഞ്ച അത്ഥവികപ്പേ സമ്പസാദനം ചേതസോതി ഏവം പദസമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. പുരിമസ്മിം പന അത്ഥവികപ്പേ ചേതസോതി ഏതം ഏകോദിഭാവേന സദ്ധിം യോജേതബ്ബം.

തത്രായം അത്ഥയോജനാ - ഏകോ ഉദേതീതി **ഏകോദി,** വിതക്കവിചാരേഹി അനജ്ഝാരൂള്ഹത്താ അഗ്ഗോ സേട്ഠോ ഹുത്വാ ഉദേതീതി അത്ഥോ. സേട്ഠോപി ഹി ലോകേ ഏകോതി വുച്ചതി. വിതക്കവിചാരവിരഹിതോ വാ ഏകോ അസഹായോ ഹുത്വാതിപി വത്തും വട്ടതി. അഥ വാ സമ്പയുത്തധമ്മേ ഉദായതീതി ഉദി, ഉട്ഠാപേതീതി അത്ഥോ. സേട്ഠട്ഠേന ഏകോ ച സോ ഉദി ചാതി **ഏകോദി,** സമാധിസ്സേതം അധിവചനം. ഇതി ഇമം ഏകോദിം ഭാവേതി വഡ്ഢേതീതി ഇദം ദുതിയജ്ഝാനം **ഏകോദിഭാവം**. സോ പനായം ഏകോദി യസ്മാ ചേതസോ, ന സത്തസ്സ, ന ജീവസ്സ. തസ്മാ ഏതം **"ചേതസോ ഏകോദിഭാവ"**ന്തി വുത്തം.

നനു ചായം സദ്ധാ പഠമജ്ഝാനേപി അത്ഥി, അയഞ്ച ഏകോദിനാമകോ സമാധി, അഥ കസ്മാ ഇദമേവ "സമ്പസാദനം ചേതസോ ഏകോദിഭാവ"ന്തി വുത്തന്തി? വുച്ചതേ - അദുഞ്ഹി പഠമജ്ഝാനം വിതക്കവിചാരക്ഖോഭേന വീചിതരങ്ഗസമാകുലമിവ ജലം ന സുപ്പസന്നം ഹോതി, തസ്മാ സതിയാപി സദ്ധായ സമ്പസാദനന്തി ന വുത്തം. ന സുപ്പസന്നത്തായേവ ചേത്ഥ സമാധിപി ന സുട്ഠു പാകടോ, തസ്മാ ഏകോദിഭാവന്തിപി ന വുത്തം. ഇമസ്മിം പന ഝാനേ വിതക്കവിചാരപലിബോധാഭാവേന ലദ്ധോകാസാ ബലവതീ സദ്ധാ, ബലവസദ്ധാസഹായപടിലാഭേനേവ ച സമാധിപി പാകടോ. തസ്മാ ഇദമേവ ഏവം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

അവിതക്കം അവിചാരന്തി ഭാവനായ പഹീനത്താ ഏതസ്മിം, ഏതസ്സ വാ വിതക്കോ നത്ഥീതി അവിതക്കം. ഇമിനാവ നയേന അവിചാരം. ഏത്ഥാഹ "നനു ച 'വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ'തി ഇമിനാപി അയമത്ഥോ സിദ്ധോ. അഥ കസ്മാ പുന വുത്തം 'അവിതക്കം അവിചാര'"ന്തി? വുച്ചതേ - ഏവമേതം, സിദ്ധോവായമത്ഥോ. ന പനേതം തദത്ഥദീപകം, നനു അവോചുമ്ഹ "ഓളാരികസ്സ പന ഓളാരികസ്സ അങ്ഗസ്സ സമതിക്കമാ പഠമജ്ഝാനതോ പരേസം ദുതിയജ്ഝാനാദീനം സമധിഗമോ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം 'വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ'തി ഏവം വുത്ത"ന്തി.

അപി ച വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ ഇദം സമ്പസാദനം, ന കിലേസകാലുസ്സിയസ്സ. വിതക്കവിചാരാനഞ്ച വൂപസമാ ഏകോദിഭാവം, ന ഉപചാരജ്ഝാനമിവ നീവരണപ്പഹാനാ, ന പഠമജ്ഝാനമിവ ച അങ്ഗപാതുഭാവാതി ഏവം സമ്പസാദനഏകോദിഭാവാനം ഹേതുപരിദീപകമിദം വചനം. തഥാ വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ ഇദം അവിതക്കം അവിചാരം, ന തതിയചതുത്ഥജ്ഝാനാനി വിയ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി വിയ ച അഭാവാതി, ഏവം അവിതക്കഅവിചാരഭാവസ്സ ഹേതുപരിദീപകഞ്ച, ന വിതക്കവിചാരാഭാവമത്തപരിദീപകം. വിതക്കവിചാരാഭാവമത്തപരിദീപകമേവ പന "അവിതക്കം അവിചാര"ന്തി ഇദം വചനം. തസ്മാ പുരിമം വത്വാപി പുന വത്തബ്ബമേവാതി.

സമാധിജന്തി പഠമജ്ഝാനസമാധിതോ സമ്പയുത്തസമാധിതോ വാ ജാതന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ കിഞ്ചാപി പഠമമ്പി സമ്പയുത്തസമാധിതോ ജാതം, അഥ ഖോ അയമേവ സമാധി "സമാധീ"തി വത്തബ്ബതം അരഹതി, വിതക്കവിചാരക്ഖോഭവിരഹേന അതിവിയ അചലത്താ സുപ്പസന്നത്താ ച. തസ്മാ ഇമസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം ഇദമേവ "സമാധിജ"ന്തി വുത്തം. **പീതിസുഖ**ന്തി ഇദം വുത്തനയമേവ.

ദുതിയന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതാ ദുതിയം. ഇദം ദുതിയം ഉപ്പന്നന്തിപി ദുതിയം.

പീതിയാ ച വിരാഗാതി വിരാഗോ നാമ വുത്തപ്പകാരായ പീതിയാ ജിഗുച്ഛനം വാ സമതിക്കമോ വാ . ഉഭിന്നം പന അന്തരാ ച-സദ്ദോ സമ്പിണ്ഡനത്ഥോ, സോ വൂപസമം വാ സമ്പിണ്ഡേതി വിതക്കവിചാരവൂപസമം വാ. തത്ഥ യദാ വൂപസമമേവ സമ്പിണ്ഡേതി, തദാ പീതിയാ വിരാഗാ ച, കിഞ്ച ഭിയ്യോ വൂപസമാ ചാതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഇമിസ്സാ ച യോജനായ വിരാഗോ ജിഗുച്ഛനത്ഥോ ഹോതി, തസ്മാ പീതിയാ ജിഗുച്ഛനാ ച സമതിക്കമാ ചാതി അയമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യദാ പന വിതക്കവിചാരവൂപസമം സമ്പിണ്ഡേതി, തദാ പീതിയാ ച വിരാഗാ, കിഞ്ച ഭിയ്യോ വിതക്കവിചാരാനഞ്ച വൂപസമാതി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഇമിസ്സാ ച യോജനായ വിരാഗോ സമതിക്കമനത്ഥോ ഹോതി, തസ്മാ പീതിയാ ച സമതിക്കമാ വിതക്കവിചാരാനഞ്ച വൂപസമാതി അയമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ.

കാമഞ്ചേതേ വിതക്കവിചാരാ ദുതിയജ്ഝാനേയേവ വൂപസന്താ, ഇമസ്സ പന ഝാനസ്സ മഗ്ഗപരിദീപനത്ഥം വണ്ണഭണനത്ഥഞ്ചേതം വുത്തം. "വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമാ"തി ഹി വുത്തേ ഇദം പഞ്ഞായതി "നൂന വിതക്കവിചാരവൂപസമോ മഗ്ഗോ ഇമസ്സ ഝാനസ്സാ"തി. യഥാ ച തതിയേ അരിയമഗ്ഗേ അപ്പഹീനാനമ്പി സക്കായദിട്ഠാദീനം "പഞ്ചന്നം ഓരമ്ഭാഗിയാനം സംയോജനാനം പഹാനാ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൧൩൨-൧൩൩) ഏവം പഹാനം വുച്ചമാനം വണ്ണഭണനം ഹോതി, തദധിഗമായ ഉസ്സുക്കാനം ഉസ്സാഹജനകം, ഏവമേവ ഇധ അവൂപസന്താനമ്പി വിതക്കവിചാരാനം വൂപസമോ വുച്ചമാനോ വണ്ണഭണനം ഹോതി, തേനായമത്ഥോ വുത്തോ "പീതിയാ ച സമതിക്കമാ വിതക്കവിചാരാനഞ്ച വൂപസമാ"തി.

ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതീതി ഏത്ഥ ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖതീതി ഉപേക്ഖാ, സമം പസ്സതി, അപക്ഖപതിതാ ഹുത്വാ പസ്സതീതി അത്ഥോ. തായ വിസദായ വിപുലായ ഥാമഗതായ സമന്നാഗതത്താ തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗീ "ഉപേക്ഖകോ"തി വുച്ചതി.

ഉപേക്ഖാ പന ദസവിധാ ഹോതി - ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ വീരിയുപേക്ഖാ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വേദനുപേക്ഖാ വിപസ്സനുപേക്ഖാ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ഝാനുപേക്ഖാ പാരിസുദ്ധുപേക്ഖാതി.

തത്ഥ യാ "ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നേവ സുമനോ ഹോതി ന ദുമ്മനോ, ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതി സതോ സമ്പജാനോ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧) ഏവമാഗതാ ഖീണാസവസ്സ ഛസു ദ്വാരേസു ഇട്ഠാനിട്ഠഛളാരമ്മണാപാഥേ പരിസുദ്ധപകതിഭാവാവിജഹനാകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "ഉപേക്ഖാസഹഗതേന ചേതസാ ഏകം ദിസം ഫരിത്വാ വിഹരതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൫൫൬; മ॰ നി॰ ൧.൭൭) ഏവമാഗതാ സത്തേസു മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗം ഭാവേതി വിവേകനിസ്സിത"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൪൭) ഏവമാഗതാ സഹജാതാനം ധമ്മാനം മജ്ഝത്താകാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "കാലേന കാലം ഉപേക്ഖാനിമിത്തം മനസി കരോതീ"തി (അ॰ നി॰ ൩.൧൦൩) ഏവമാഗതാ അനച്ചാരദ്ധനാതിസിഥിലവീരിയസങ്ഖാതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **വീരിയുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "കതി സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സമഥവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി, കതി സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി? അട്ഠ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ സമഥവസേന ഉപ്പജ്ജന്തി, ദസ സങ്ഖാരുപേക്ഖാ വിപസ്സനാവസേന ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി (പടി॰ മ॰ ൧.൫൭) ഏവമാഗതാ നീവരണാദിപടിസങ്ഖാസന്തിട്ഠനാഗഹണേ മജ്ഝത്തഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **സങ്ഖാരുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "യസ്മിം സമയേ കാമാവചരം കുസലം ചിത്തം ഉപ്പന്നം ഹോതി ഉപേക്ഖാസഹഗത"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൫൦) ഏവമാഗതാ അദുക്ഖമസുഖസങ്ഖാതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **വേദനുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "യദത്ഥി യം ഭൂതം, തം പജഹതി, ഉപേക്ഖം പടിലഭതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൭൧-൭൨; അ॰ നി॰ ൭.൫൫) ഏവമാഗതാ വിചിനനേ മജ്ഝത്തഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **വിപസ്സനുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന ഛന്ദാദീസു യേവാപനകേസു ആഗതാ സഹജാതാനം സമവാഹിതഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതീ"തി ഏവമാഗതാ അഗ്ഗസുഖേപി തസ്മിം അപക്ഖപാതജനനീ ഉപേക്ഖാ, അയം **ഝാനുപേക്ഖാ** നാമ.

യാ പന "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിം ചതുത്ഥം ഝാന"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൬൫; ദീ॰ നി॰ ൧.൨൩൨) ഏവമാഗതാ സബ്ബപച്ചനീകപരിസുദ്ധാ പച്ചനീകവൂപസമനേപി അബ്യാപാരഭൂതാ ഉപേക്ഖാ, അയം **പാരിസുദ്ധുപേക്ഖാ** നാമ.

തത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ ച ബ്രഹ്മവിഹാരുപേക്ഖാ ച ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ ച തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ ച ഝാനുപേക്ഖാ ച പാരിസുദ്ധുപേക്ഖാ ച അത്ഥതോ ഏകാ, തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാവ ഹോതി. തേന തേന അവത്ഥാഭേദേന പനസ്സാ അയം ഭേദോ . ഏകസ്സാപി സതോ സത്തസ്സ കുമാരയുവഥേരസേനാപതിരാജാദിവസേന ഭേദോ വിയ, തസ്മാ താസു യത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാ, ന തത്ഥ ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാദയോ. യത്ഥ വാ പന ബോജ്ഝങ്ഗുപേക്ഖാ, ന തത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാദയോ ഹോന്തീതി വേദിതബ്ബാ.

യഥാ ചേതാസം അത്ഥതോ ഏകീഭാവോ, ഏവം സങ്ഖാരുപേക്ഖാവിപസ്സനുപേക്ഖാനമ്പി. പഞ്ഞാ ഏവ ഹി ഏസാ, കിച്ചവസേന ദ്വിധാ ഭിന്നാ, യഥാ ഹി പുരിസസ്സ സായം ഗേഹം പവിട്ഠം സപ്പം അജപദദണ്ഡം ഗഹേത്വാ പരിയേസമാനസ്സ തം ഥുസകോട്ഠകേ നിപന്നം ദിസ്വാ "സപ്പോ നു ഖോ നോ"തി അവലോകേന്തസ്സ സോവത്ഥികത്തയം ദിസ്വാ നിബ്ബേമതികസ്സ "സപ്പോ ന സപ്പോ"തി വിചിനനേ മജ്ഝത്തതാ ഉപ്പജ്ജതി, ഏവമേവ യാ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ വിപസ്സനാഞാണേന ലക്ഖണത്തയേ ദിട്ഠേ സങ്ഖാരാനം അനിച്ചഭാവാദിവിചിനനേ മജ്ഝത്തതാ ഉപ്പജ്ജതി, അയം വിപസ്സനുപേക്ഖാ. യഥാ പന തസ്സ പുരിസസ്സ അജപദദണ്ഡകേന ഗാള്ഹം സപ്പം ഗഹേത്വാ "കിന്താഹം ഇമം സപ്പം

അവിഹേഠേന്തോ അത്താനഞ്ച ഇമിനാ അഡംസാപേന്തോ മുഞ്ചേയ്യ''ന്തി മുഞ്ചനാകാരമേവ പരിയേസതോ ഗഹണേ മജ്ഝത്തതാ ഹോതി, ഏവമേവ യാ ലക്ഖണത്തയസ്സ ദിട്ഠത്താ ആദിത്തേ വിയ തയോ ഭവേ പസ്സതോ സങ്ഖാരഗ്ഗഹണേ മജ്ഝത്തതാ, അയം സങ്ഖാരുപേക്ഖാ. ഇതി വിപസ്സനുപേക്ഖായ സിദ്ധായ സങ്ഖാരുപേക്ഖാപി സിദ്ധാവ ഹോതി. ഇമിനാ പനേസാ വിചിനനഗ്ഗഹണേസു മജ്ഝത്തതാസങ്ഖാതേന കിച്ചേന ദ്വിധാ ഭിന്നാതി. വീരിയുപേക്ഖാ പന വേദനുപേക്ഖാ ച അഞ്ഞമഞ്ഞഞ്ച അവസേസാഹി ച അത്ഥതോ ഭിന്നായേവാതി. ആഹ ചേത്ഥ -

> ''മജ്ഝത്തബ്രഹ്മബോജ്ഝങ്ഗഛളങ്ഗഝാനസുദ്ധിയോ;
> വിപസ്സനാ ച സങ്ഖാരവേദനാവീരിയം ഇതി.
>
> ''വിത്ഥാരതോ ദസോപേക്ഖാ-ഛമജ്ഝത്താദിതോ തതോ;
> ദുവേ പഞ്ഞാ തതോ ദ്വീഹി, ചതസ്സോവ ഭവന്തിമാ''തി.

ഇതി ഇമാസു ഉപേക്ഖാസു ഝാനുപേക്ഖാ ഇധ അധിപ്പേതാ. സാ മജ്ഝത്തലക്ഖണാ, അനാഭോഗരസാ , അബ്യാപാരപച്ചുപട്ഠാനാ, പീതിവിരാഗപദട്ഠാനാതി. ഏത്ഥാഹ - ''നനു ചായം അത്ഥതോ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാവ ഹോതി, സാ ച പഠമദുതിയജ്ഝാനേസുപി അത്ഥി. തസ്മാ തത്രാപി 'ഉപേക്ഖകോ ച വിഹരതീ'തി ഏവമയം വത്തബ്ബാ സിയാ, സാ കസ്മാ ന വുത്താ''തി? അപരിബ്യത്തകിച്ചതോ. അപരിബ്യത്തഞ്ഹി തസ്സാ തത്ഥ കിച്ചം, വിതക്കാദീഹി അഭിഭൂതത്താ. ഇധ പനായം വിതക്കവിചാരപീതീഹി അനഭിഭൂതത്താ ഉക്ഖിത്തസിരാ വിയ ഹുത്വാ പരിബ്യത്തകിച്ചാ ജാതാ, തസ്മാ വുത്താതി.

സതോ ച സമ്പജാനോതി ഏത്ഥ സരതീതി **സതോ**. സമ്പജാനാതീതി **സമ്പജാനോ**. ഇതി പുഗ്ഗലേന സതി ച സമ്പജഞ്ഞഞ്ച വുത്തം. തത്ഥ സരണലക്ഖണാ സതി, അസമ്മുസ്സനരസാ ആരക്ഖപച്ചുപട്ഠാനാ. അസമ്മോഹലക്ഖണം സമ്പജഞ്ഞം, തീരണരസം, പവിചയപച്ചുപട്ഠാനം.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി ഇദം സതിസമ്പജഞ്ഞം പുരിമജ്ഝാനേസുപി അത്ഥി, മുട്ഠസ്സതിസ്സ ഹി അസമ്പജാനസ്സ ഉപചാരമത്തമ്പി ന സമ്പജ്ജതി, പഗേവ അപ്പനാ. ഓളാരികത്താ പന തേസം ഝാനാനം ഭൂമിയം വിയ പുരിസസ്സ ചിത്തസ്സ ഗതി സുഖാ ഹോതി, അബ്യത്തം തത്ഥ സതിസമ്പജഞ്ഞകിച്ചം. ഓളാരികങ്ഗപ്പഹാനേന പന സുഖുമത്താ ഇമസ്സ ഝാനസ്സ പുരിസസ്സ ഖുരധാരായം വിയ സതിസമ്പജഞ്ഞകിച്ചപരിഗ്ഗഹിതാ ഏവ ചിത്തസ്സ ഗതി ഇച്ഛിതബ്ബാതി ഇധേവ വുത്തം. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - യഥാ ധേനുപഗോ വച്ഛോ ധേനുതോ അപനീതോ അരക്ഖിയമാനോ പുനദേവ ധേനും ഉപഗച്ഛതി, ഏവമിദം തതിയജ്ഝാനസുഖം പീതിതോ അപനീതമ്പി സതിസമ്പജഞ്ഞാരക്ഖേന അരക്ഖിയമാനം പുനദേവ പീതിം ഉപഗച്ഛേയ്യ, പീതിസമ്പയുത്തമേവ സിയാ, സുഖേ വാപി സത്താ സാരജ്ജന്തി. ഇദഞ്ച അതിമധുരസുഖം, തതോ പരം സുഖാഭാവാ. സതിസമ്പജഞ്ഞാനുഭാവേന പനേത്ഥ സുഖേ അസാരജ്ജനാ ഹോതി, നോ അഞ്ഞഥാതി ഇമമ്പി അത്ഥവിസേസം ദസ്സേതും ഇദമിധേവ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഇദാനി **സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീ**തി ഏത്ഥ കിഞ്ചാപി തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗിനോ സുഖപടിസംവേദനാഭോഗോ നത്ഥി, ഏവം സന്തേപി യസ്മാ തസ്സ നാമകായേന സമ്പയുത്തം സുഖം. യം വാ തം നാമകായസമ്പയുത്തം സുഖം, തംസമുട്ഠാനേനസ്സ യസ്മാ അതിപണീതേന രൂപേന രൂപകായോ ഫുടോ,

യസ്സ ഫുടത്താ ഝാനാ വുട്ഠിതോപി സുഖം പടിസംവേദേയ്യ, തസ്മാ ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "സുഖഞ്ച കായേന പടിസംവേദേതീ"തി ആഹ.

ഇദാനി **യം തം അരിയാ ആചിക്ഖന്തി ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീതി** എത്ഥ യംഝാനഹേതു യംഝാനകാരണാ തം തതിയജ്ഝാനസമങ്ഗീപുഗ്ഗലം ബുദ്ധാദയോ അരിയാ ആചിക്ഖന്തി ദേസേന്തി പഞ്ഞപേന്തി പട്ഠപേന്തി വിവരന്തി വിഭജന്തി ഉത്താനീകരോന്തി പകാസേന്തി, പസംസന്തീതി അധിപ്പായോ. കിന്തി? ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീതി. തം തതിയജ്ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതീതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ.

കസ്മാ പന തം തേ ഏവം പസംസന്തീതി? പസംസാരഹതോ. അയഞ്ഹി യസ്മാ അതിമധുരസുഖേ സുഖപാരമിപ്പത്തേപി തതിയജ്ഝാനേ ഉപേക്ഖകോ, ന തത്ഥ സുഖാഭിസങ്ഗേന ആകഡ്ഢീയതി. യഥാ ച പീതി ന ഉപ്പജ്ജതി, ഏവം ഉപട്ഠിതസതിതായ സതിമാ. യസ്മാ ച അരിയകന്തം അരിയജനസേവിതമേവ ച അസംകിലിട്ഠം സുഖം നാമകായേന പടിസംവേദേതി, തസ്മാ പസംസാരഹോ. ഇതി പസംസാരഹതോ നം അരിയാ തേ ഏവം പസംസാഹേതുഭൂതേ ഗുണേ പകാസേന്തോ "ഉപേക്ഖകോ സതിമാ സുഖവിഹാരീ"തി ഏവം പസംസന്തീതി വേദിതബ്ബം. **തതിയ**ന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതാ തതിയം, ഇദം തതിയം ഉപ്പന്നന്തിപി തതിയം.

സുഖസ്സ ച പഹാനാ ദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാതി കായികസുഖസ്സ ച കായികദുക്ഖസ്സ ച പഹാനാ. **പുബ്ബേവാ**തി തഞ്ച ഖോ പുബ്ബേവ, ന ചതുത്ഥജ്ഝാനക്ഖണേ. **സോമനസ്സദോമനസ്സാനം അത്ഥങ്ഗമാ**തി ചേതസികസുഖസ്സ ച ചേതസികദുക്ഖസ്സ ചാതി ഇമേസമ്പി ദ്വിന്നം പുബ്ബേവ അത്ഥങ്ഗമാ, പഹാനാ ഇച്ചേവ വുത്തം ഹോതി.

കദാ പന നേസം പഹാനം ഹോതി? ചതുന്നം ഝാനാനം ഉപചാരക്ഖണേ. സോമനസ്സഞ്ഹി ചതുത്ഥജ്ഝാനസ്സ ഉപചാരക്ഖണേയേവ പഹീയതി, ദുക്ഖദോമനസ്സസുഖാനി പഠമദുതിയതതിയജ്ഝാനാനം ഉപചാരക്ഖണേസു. ഏവമേതേസം പഹാനക്കമേന അവുത്താനം, **ഇന്ദ്രിയവിഭങ്ഗേ** പന ഇന്ദ്രിയാനം ഉദ്ദേസക്കമേനേവ ഇധാപി വുത്താനം സുഖദുക്ഖസോമനസ്സദോമനസ്സാനം പഹാനം വേദിതബ്ബം.

യദി പനേതാനി തസ്സ തസ്സ ഝാനസ്സ ഉപചാരക്ഖണേയേവ പഹീയന്തി, അഥ കസ്മാ "കത്ഥ ചുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു വിവിച്ചേവ കാമേഹി...പേ... പഠമം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി, എത്ഥ ചുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതി. കത്ഥ ചുപ്പന്നം ദോമനസ്സിന്ദ്രിയം... സുഖിന്ദ്രിയം... സോമനസ്സിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതി? ഇധ, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖു, സുഖസ്സ ച പഹാനാ...പേ... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഏത്ഥ ചുപ്പന്നം സോമനസ്സിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ"തി (സം॰ നി॰ ൫.൫൧൦) ഏവം ഝാനേസ്വേവ നിരോധോ വുത്തോതി. അതിസയനിരോധത്താ. അതിസയനിരോധോ ഹി നേസം പഠമജ്ഝാനാദീസു, ന നിരോധോയേവ. നിരോധോയേവ പന ഉപചാരക്ഖണേ നാതിസയനിരോധോ.

തഥാ ഹി നാനാവജ്ജനേ പഠമജ്ഝാനൂപചാരേ നിരുദ്ധസ്സാപി ദുക്ഖിന്ദ്രിയസ്സ ഡംസമകസാദിസമ്ഫസ്സേന വാ വിസമാസനുപതാപേന വാ സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ അന്തോഅപ്പനായം. ഉപചാരേ വാ നിരുദ്ധമ്പേതം ന സുട്ഠു നിരുദ്ധം ഹോതി, പടിപക്ഖേന അവിഹതത്താ. അന്തോഅപ്പനായം പന പീതിഫരണേന സബ്ബോ കായോ സുഖോക്കന്തോ ഹോതി, സുഖോക്കന്തകായസ്സ ച സുട്ഠു നിരുദ്ധം ഹോതി ദുക്ഖിന്ദ്രിയം, പടിപക്ഖേന വിഹതത്താ. നാനാവജ്ജനേയേവ ച

ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരേ പഹീനസ്സാപി ദോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സ യസ്മാ ഏതം വിതക്കവിചാരപച്ചയേപി കായകിലമഥേ ചിത്തുപഘാതേ ച സതി ഉപ്പജ്ജതി, വിതക്കവിചാരാഭാവേ നേവ ഉപ്പജ്ജതി. യത്ഥ പന ഉപ്പജ്ജതി, തത്ഥ വിതക്കവിചാരഭാവേ. അപ്പഹീനായേവ ച ദുതിയജ്ഝാനൂപചാരേ വിതക്കവിചാരാതി തത്ഥസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ ദുതിയജ്ഝാനേ, പഹീനപ്പച്ചയത്താ. തഥാ തതിയജ്ഝാനൂപചാരേ പഹീനസ്സാപി സുഖിന്ദ്രിയസ്സ പീതിസമുട്ഠാനപണീതരൂപഫുടകായസ്സ സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ തതിയജ്ഝാനേ. തതിയജ്ഝാനേ ഹി സുഖസ്സ പച്ചയഭൂതാ പീതി സബ്ബസോ നിരുദ്ധാതി. തഥാ ചതുത്ഥജ്ഝാനൂപചാരേ പഹീനസ്സാപി സോമനസ്സിന്ദ്രിയസ്സ ആസന്നത്താ, അപ്പനാപത്തായ ഉപേക്ഖായ അഭാവേന സമ്മാ അനതിക്കന്തത്താ ച സിയാ ഉപ്പത്തി, ന ത്വേവ ചതുത്ഥജ്ഝാനേ. തസ്മാ ഏവ ച "ഏത്ഥുപ്പന്നം ദുക്ഖിന്ദ്രിയം അപരിസേസം നിരുജ്ഝതീ"തി തത്ഥ തത്ഥ അപരിസേസഗ്ഗഹണം കതന്തി.

ഏത്ഥാഹ - "അഥേവം തസ്സ തസ്സ ഝാനസ്സുപചാരേ പഹീനാപി ഏതാ വേദനാ ഇധ കസ്മാ സമാഹടാ"തി? സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം. യാ ഹി അയം **അദുക്ഖമസുഖ**ന്തി ഏത്ഥ അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ വുത്താ, സാ സുഖുമാ ദുബ്ബിഞ്ഞേയ്യാ, ന സക്കാ സുഖേന ഗഹേതും, തസ്മാ യഥാ നാമ ദുട്ഠസ്സ യഥാ വാ തഥാ വാ ഉപസങ്കമിത്വാ ഗഹേതും അസക്കുണേയ്യസ്സ ഗോണസ്സ സുഖഗഹണത്ഥം ഗോപോ ഏകസ്മിം വജേ സബ്ബാ ഗാവോ സമാഹരതി, അഥേകേകം നീഹരന്തോ പടിപാടിയാ ആഗതം "അയം സോ ഗണ്ഹഥ ന"ന്തി തമ്പി ഗാഹാപേതി, ഏവമേവ ഭഗവാ സുഖഗ്ഗഹണത്ഥം സബ്ബാ ഏതാ സമാഹരീതി. ഏവഞ്ഹി സമാഹടാ ഏതാ ദസ്സേത്വാ "യം നേവ സുഖം, ന ദുക്ഖം, ന സോമനസ്സം, ന ദോമനസ്സം, അയം അദുക്ഖമസുഖാ വേദനാ"തി സക്കാ ഹോതി ഏസാ ഗാഹയിതും.

അപി ച അദുക്ഖമസുഖായ ചേതോവിമുത്തിയാ പച്ചയദസ്സനത്ഥഞ്ചാപി ഏതാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ദുക്ഖപ്പഹാനാദയോ ഹി തസ്സാ പച്ചയാ. യഥാഹ - "ചത്താരോ ഖോ, ആവുസോ, പച്ചയാ അദുക്ഖമസുഖായ ചേതോവിമുത്തിയാ സമാപത്തിയാ. ഇധാവുസോ, ഭിക്ഖു സുഖസ്സ ച പഹാനാ ...പേ... ചതുത്ഥം ഝാനം ഉപസമ്പജ്ജ വിഹരതി. ഇമേ ഖോ, ആവുസോ, ചത്താരോ പച്ചയാ അദുക്ഖമസുഖായ ചേതോവിമുത്തിയാ സമാപത്തിയാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൫൮). യഥാ വാ അഞ്ഞത്ഥ പഹീനാപി സക്കായദിട്ഠിആദയോ തതിയമഗ്ഗസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം "തത്ഥ പഹീനാ"തി വുത്താ, ഏവം വണ്ണഭണനത്ഥമ്പേതസ്സ ഝാനസ്സേതാ ഇധ വുത്താതിപി വേദിതബ്ബാ. പച്ചയഘാതേന വാ ഏത്ഥ രാഗദോസാനം അതിദൂരഭാവം ദസ്സേതുമ്പേതാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. ഏതാസു ഹി സുഖം സോമനസ്സസ്സ പച്ചയോ, സോമനസ്സം രാഗസ്സ, ദുക്ഖം ദോമനസ്സസ്സ, ദോമനസ്സം ദോസസ്സ. സുഖാദിഘാതേന ച തേ സപ്പച്ചയാ രാഗദോസാ ഹതാതി അതിദൂരേ ഹോന്തീതി.

അദുക്ഖമസുഖന്തി ദുക്ഖാഭാവേന അദുക്ഖം, സുഖാഭാവേന അസുഖം. ഏതേനേത്ഥ സുഖദുക്ഖപടിപക്ഖഭൂതം തതിയവേദനം ദീപേതി, ന ദുക്ഖസുഖാഭാവമത്തം. തതിയവേദനാ നാമ അദുക്ഖമസുഖാ, ഉപേക്ഖാതിപി വുച്ചതി. സാ ഇട്ഠാനിട്ഠവിപരീതാനുഭവനലക്ഖണാ, മജ്ഝത്തരസാ, അവിഭൂതപച്ചുപട്ഠാനാ, സുഖനിരോധപദട്ഠാനാതി വേദിതബ്ബാ.

ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിന്തി ഉപേക്ഖായ ജനിതസതിപാരിസുദ്ധിം. ഇമസ്മിഞ്ഹി ഝാനേ സുപരിസുദ്ധാ സതി, യാ ച തസ്സാ സതിയാ പാരിസുദ്ധി, സാ ഉപേക്ഖായ കതാ, ന അഞ്ഞേന. തസ്മാ ഏതം "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധി"ന്തി വുച്ചതി. യായ ച ഉപേക്ഖായ ഏത്ഥ സതി പാരിസുദ്ധി ഹോതി, സാ അത്ഥതോ തത്രമജ്ഝത്തതാതി വേദിതബ്ബാ. ന കേവലഞ്ചേത്ഥ തായ സതിയേവ പരിസുദ്ധാ, അപി ച ഖോ സബ്ബേപി സമ്പയുത്തധമ്മാ, സതിസീസേന പന ദേസനാ വുത്താ.

തത്ഥ കിഞ്ചാപി അയം ഉപേക്ഖാ ഹേട്ഠാപി തീസു ഝാനേസു വിജ്ജതി, യഥാ പന ദിവാ സൂരിയപ്പഭാഭിഭവാ സോമ്മഭാവേന ച അത്തനോ ഉപകാരകത്തേന വാ സഭാഗായ രത്തിയാ അലാഭാ ദിവാ വിജ്ജമാനാപി ചന്ദലേഖാ അപരിസുദ്ധാ ഹോതി അപരിയോദാതാ, ഏവമയമ്പി തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാചന്ദലേഖാ വിതക്കാദിപച്ചനീകധമ്മതേജാഭിഭവാ സഭാഗായ ച ഉപേക്ഖാവേദനാരത്തിയാ അപടിലാഭാ വിജ്ജമാനാപി പഠമജ്ഝാനാദിഭേദേസു അപരിസുദ്ധാ ഹോതി. തസ്സാ ച അപരിസുദ്ധായ ദിവാ അപരിസുദ്ധചന്ദലേഖായ പഭാ വിയ സഹജാതാപി സതിആദയോ അപരിസുദ്ധാവ ഹോന്തി. തസ്മാ തേസു ഏകമ്പി "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധി"ന്തി ന വുത്തം. ഇധ പന വിതക്കാദിപച്ചനീകധമ്മതേജാഭിഭവാഭാവാ സഭാഗായ ച ഉപേക്ഖാവേദനാരത്തിയാ പടിലാഭാ അയം തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാചന്ദലേഖാ അതിവിയ പരിസുദ്ധാ, തസ്സാ പരിസുദ്ധത്താ പരിസുദ്ധചന്ദലേഖായ പഭാ വിയ സഹജാതാപി സതിആദയോ പരിസുദ്ധാ ഹോന്തി പരിയോദാതാ. തസ്മാ ഇദമേവ "ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധി"ന്തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ചതുത്ഥ**ന്തി ഗണനാനുപുബ്ബതാ ചതുത്ഥം. ഇദം ചതുത്ഥം ഉപ്പന്നന്തിപി ചതുത്ഥം.

പഞ്ഞവാ ഹോതീതി പഞ്ഞാ അസ്സ അത്ഥീതി പഞ്ഞവാ. **ഉദയത്ഥഗാമിനിയാ**തി ഉദയഗാമിനിയാ ചേവ അത്ഥഗാമിനിയാ ച. **സമന്നാഗതോ**തി പരിപുണ്ണോ. **അരിയായാ**തി നിദ്ദോസായ. **നിബ്ബേധികായാ**തി നിബ്ബേധപക്ഖികായ. **ദുക്ഖക്ഖയഗാമിനിയാ**തി നിബ്ബാനഗാമിനിയാ. **സോ ഇദം ദുക്ഖ**ന്തി ഏവമാദീസു "ഏത്തകം ദുക്ഖം ന ഇതോ ഭിയ്യോ"തി സബ്ബമ്പി ദുക്ഖസച്ചം സരസലക്ഖണപടിവേധേന യഥാഭൂതം പജാനാതി പടിവിജ്ഝതി. തസ്സ ച ദുക്ഖസ്സ നിബ്ബത്തികം തണ്ഹം **"അയം ദുക്ഖസമുദയോ"**തി. തദുഭയമ്പി യം ഠാനം പത്വാ നിരുജ്ഝതി, തം തേസം അപ്പവത്തിം നിബ്ബാനം **"അയം ദുക്ഖനിരോധോ"**തി. തസ്സ ച സമ്പാപകം അരിയമഗ്ഗം **"അയം ദുക്ഖനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ"**തി സരസലക്ഖണപടിവേധേന യഥാഭൂതം പജാനാതി പടിവിജ്ഝതീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവം സരൂപതോ സച്ചാനി ദസ്സേത്വാ ഇദാനി കിലേസവസേന പരിയായതോ ദസ്സേന്തോ **"ഇമേ ആസവാ"**തിആദിമാഹ. തേ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. ഏവം തിസ്സോ സിക്ഖായോ ദസ്സേത്വാ ഇദാനി താസം പാരിപൂരിക്കമം ദസ്സേതും **"ഇമാ തിസ്സോ സിക്ഖായോ ആവജ്ജന്തോ സിക്ഖേയ്യാ"**തിആദിമാഹ. തസ്സത്ഥോ - പച്ചേകം പരിപൂരേതും ആവജ്ജന്തോപി സിക്ഖേയ്യ, ആവജ്ജിത്വാപി "അയം നാമ സിക്ഖാ"തി ജാനന്തോപി സിക്ഖേയ്യ, ജാനിത്വാ പുനപ്പുനം പസ്സന്തോപി സിക്ഖേയ്യ, പസ്സിത്വാ യഥാദിട്ഠം പച്ചവേക്ഖന്തോപി സിക്ഖേയ്യ, പച്ചവേക്ഖിത്വാ തത്ഥേവ ചിത്തം അചലം കത്വാ പതിട്ഠപേന്തോപി സിക്ഖേയ്യ, തംതംസിക്ഖാസമ്പയുത്തസദ്ധാവീരിയസതിസമാധിപഞ്ഞാഹി സകസകകിച്ചം കരോന്തോപി സിക്ഖേയ്യ, അഭിഞ്ഞേയ്യാഭിജാനനകാലേപി തം തം കിച്ചം കരോന്തോപി തിസ്സോ സിക്ഖായോ സിക്ഖേയ്യ, അധിസീലം ആചരേയ്യ, അധിചിത്തം സമ്മാ ചരേയ്യ, അധിപഞ്ഞം സമാദായ വത്തേയ്യ.

ഇധാതി മൂലപദം. **ഇമിസ്സാ ദിട്ഠിയാ**തിആദീഹി ദസഹി പദേഹി സിക്ഖത്തയസങ്ഖാതം സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധസാസനമേവ കഥിതം. തഞ്ഹി ബുദ്ധേന ഭഗവതാ ദിട്ഠത്താ **ദിട്ഠീ**തി വുച്ചതി. തസ്സേവ ഖമനവസേന **ഖന്തി,** രുച്ചനവസേന **രുചി,** ഗഹണവസേന **ആദായോ,** സഭാവട്ഠേന **ധമ്മോ,** സിക്ഖിതബ്ബട്ഠേന **വിനയോ,** തദുഭയേനപി **ധമ്മവിനയോ,** പവുത്തവസേന **പാവചനം,** സേട്ഠചരിയട്ഠേന **ബ്രഹ്മചരിയം,** അനുസിട്ഠിദാനവസേന **സത്ഥുസാസന**ന്തി വുച്ചതി. തസ്മാ "ഇമിസ്സാ ദിട്ഠിയാ"തിആദീസു ഇമിസ്സാ ബുദ്ധദിട്ഠിയാ ഇമിസ്സാ ബുദ്ധഖന്തിയാ ഇമിസ്സാ

ബുദ്ധരുചിയാ ഇമസ്മിം ബുദ്ധആദായേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധധമ്മേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധവിനയേ.

> “യേ ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി ‘ഇമേ ധമ്മാ സരാഗായ സംവത്തന്തി, നോ വിരാഗായ, സഞ്ഞോഗായ സംവത്തന്തി, നോ വിസഞ്ഞോഗായ, ആചയായ സംവത്തന്തി, നോ അപചയായ, മഹിച്ഛതായ സംവത്തന്തി, നോ അപ്പിച്ഛതായ, അസന്തുട്ഠിയാ സംവത്തന്തി, നോ സന്തുട്ഠിയാ, സങ്ഗണികായ സംവത്തന്തി , നോ പവിവേകായ, കോസജ്ജായ സംവത്തന്തി, നോ വീരിയാരമ്ഭായ, ദുബ്ഭരതായ സംവത്തന്തി, നോ സുഭരതായാ’തി. ഏകംസേന, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി ‘നേസോ ധമ്മോ, നേസോ വിനയോ, നേതം സത്ഥുസാസന’ന്തി.

> “യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി ‘ഇമേ ധമ്മാ വിരാഗായ സംവത്തന്തി, നോ സരാഗായ...പേ... സുഭരതായ സംവത്തന്തി, നോ ദുബ്ഭരതായാ’തി. ഏകംസേന, ഗോതമി, ധാരേയ്യാസി ‘ഏസോ ധമ്മോ, ഏസോ വിനയോ, ഏതം സത്ഥുസാസന’’’ന്തി (അം॰ നി॰ ൮.൫൩; ചൂളവ॰ ൪൦൬) -

ഏവം വുത്തേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധധമ്മവിനയേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധപാവചനേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധബ്രഹ്മചരിയേ ഇമസ്മിം ബുദ്ധസാസനേതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

അപി ചേതം സിക്ഖത്തയസങ്ഖാതം സകലം സാസനം ഭഗവതാ ദിട്ഠത്താ സമ്മാദിട്ഠിപച്ചയത്താ സമ്മാദിട്ഠിപുബ്ബങ്ഗമത്താ ച ദിട്ഠി. ഭഗവതോ ഖമനവസേന ഖന്തി. രുച്ചനവസേന രുചി. ഗഹണവസേന ആദായോ. അത്തനോ കാരകം അപായേസു അപതമാനം കത്വാ ധാരേതീതി ധമ്മോ. സോവ സംകിലേസപക്ഖം വിനേതീതി വിനയോ. ധമ്മോ ച സോ വിനയോ ചാതി ധമ്മവിനയോ. കുസലധമ്മേഹി വാ അകുസലധമ്മാനം ഏസ വിനയോതി ധമ്മവിനയോ. തേനേവ വുത്തം -

> “യേ ച ഖോ ത്വം, ഗോതമി, ധമ്മേ ജാനേയ്യാസി ‘ഇമേ ധമ്മാ വിരാഗായ സംവത്തന്തി, നോ സരാഗായ...പേ... ഏകംസേന ഗോതമി ധാരേയ്യാസി ‘ഏസോ ധമ്മോ, ഏസോ വിനയോ, ഏതം സത്ഥുസാസന’’’ന്തി (അം॰ നി॰ ൮.൫൩; ചൂളവ॰ ൪൦൬).

ധമ്മേന വാ വിനയോ, ന ദണ്ഡാദീഹീതി ധമ്മവിനയോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “ദണ്ഡേനേകേ ദമയന്തി, അങ്കുസേഹി കസാഹി ച;
> അദണ്ഡേന അസത്ഥേന, നാഗോ ദന്തോ മഹേസിനാ”തി. (ചൂളവ॰ ൩൪൨; മ॰ നി॰ ൨.൩൫൨);

തഥാ -

> “ധമ്മേന നീയമാനാനം, കാ ഉസൂയാ വിജാനത”ന്തി. (മഹാവ॰ ൬൩);

ധമ്മായ വാ വിനയോ ധമ്മവിനയോ. അനവജ്ജധമ്മത്ഥഞ്ഹേസ വിനയോ, ന ഭവഭോഗാമിസത്ഥം. തേനാഹ ഭഗവാ “നയിദം, ഭിക്ഖവേ, ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതി ജനകുഹനത്ഥ”ന്തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൫) വിത്ഥാരോ. പുണ്ണത്ഥേരോപി ആഹ “അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥം ഖോ, ആവുസോ, ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ”തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൯). വിസിട്ഠം വാ നയതീതി വിനയോ. ധമ്മതോ വിനയോ ധമ്മവിനയോ. സംസാരധമ്മതോ ഹി സോകാദിധമ്മതോ വാ ഏസ വിസിട്ഠം

നിബ്ബാനം നയതി. ധമ്മസ്സ വാ വിനയോ, ന തിത്ഥകരാനന്തി ധമ്മവിനയോ. ധമ്മഭൂതോ ഹി ഭഗവാ, തസ്സേവ വിനയോ.

യസ്മാ വാ ധമ്മാ എവ അഭിഞ്ഞേയ്യാ പരിഞ്ഞേയ്യാ പഹാതബ്ബാ ഭാവേതബ്ബാ സച്ഛികാതബ്ബാ ച, തസ്മാ എസ ധമ്മേസു വിനയോ, ന സത്തേസു ന ജീവേസു ചാതി ധമ്മവിനയോ. സാത്ഥസബ്യഞ്ജനതാദീഹി അഞ്ഞേസം വചനതോ പധാനം വചനന്തി പവചനം, പവചനമേവ പാവചനം. സബ്ബചരിയാഹി വിസിട്ഠചരിയഭാവേന ബ്രഹ്മചരിയം. ദേവമനുസ്സാനം സത്ഥുഭൂതസ്സ ഭഗവതോ സാസനന്തി സത്ഥുസാസനം. സത്ഥുഭൂതം വാ സാസനന്തിപി സത്ഥുസാസനം. "സോ വോ മമച്ചയേന സത്ഥാതി (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൧൬) ഹി ധമ്മവിനയോവ സത്ഥാ"തി വുത്തോതി എവമേതേസം പദാനം അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

യസ്മാ പന ഇമസ്മിംയേവ സാസനേ സബ്ബപ്പകാരജ്ഝാനനിബ്ബത്തകോ ഭിക്ഖു ദിസ്സതി, ന അഞ്ഞത്ര, തസ്മാ തത്ഥ തത്ഥ "ഇമിസ്സാ"തി ച "ഇമസ്മി"ന്തി ച അയം നിയമോ കതോതി വേദിതബ്ബോ.

ജീവന്തി തേന തംസമ്പയുത്തകാ ധമ്മാതി ജീവിതം. അനുപാലനലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി ഇന്ദ്രിയം. ജീവിതമേവ ഇന്ദ്രിയം **ജീവിതിന്ദ്രിയം**. തം പവത്തസന്തതാധിപതേയ്യം ഹോതി. ലക്ഖണാദീഹി പന അത്തനാ അവിനിഭുത്താനം ധമ്മാനം അനുപാലനലക്ഖണം ജീവിതിന്ദ്രിയം, തേസം പവത്തനരസം, തേസംയേവ ഠപനപച്ചുപട്ഠാനം, യാപയിതബ്ബധമ്മപദട്ഠാനം. സന്തേപി ച അനുപാലനലക്ഖണാദിമ്ഹി വിധാനേ അത്ഥിക്ഖണേയേവ തം തേ ധമ്മേ അനുപാലേതി, ഉദകം വിയ ഉപ്പലാദീനി. യഥാസകം പച്ചയേഹി ഉപ്പന്നേപി ച ധമ്മേ പാലേതി, ധാതി വിയ കുമാരം, സയംപവത്തിതധമ്മസമ്ബന്ധേനേവ ച പവത്തതി, നിയാമകോ വിയ നാവം. ന ഭങ്ഗതോ ഉദ്ധം പവത്തയതി, അത്തനോ ച പവത്തയിതബ്ബാനഞ്ച അഭാവാ. ന ഭങ്ഗക്ഖണേ ഠപേതി, സയം ഭിജ്ജമാനത്താ, ഖീയമാനോ വിയ വട്ടിസിനേഹോ പദീപസിഖം, ന ച അനുപാലനപവത്തനട്ഠപനാനുഭാവവിരഹിതം , യഥാവുത്തക്ഖണേ തസ്സ തസ്സ സാധനതോതി ദട്ഠബ്ബം. **ഠിതിപരിത്തതായ വാ**തി ഠിതിക്ഖണസ്സ മന്ദതായ ഥോകതായ. **അപ്പക**ന്തി മന്ദം ലാമകം. **സരസപരിത്തതായ വാ**തി അത്തനോ പച്ചയഭൂതാനം കിച്ചാനം സമ്പത്തീനം വാ അപ്പതായ ദുബ്ബലതായ.

തേസം ഭിന്നം കാരണം വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **"കഥം ഠിതിപരിത്തതായാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ "അതീതേ ചിത്തക്ഖണേ ജീവിത്ഥാതി എവമാദി പഞ്ചവോകാരഭവേ പവത്തിയം ചിത്തസ്സ നിരുജ്ഝനകാലേ സബ്ബസ്മിം രൂപാരൂപധമ്മേ അനിരുജ്ഝന്തേപി രൂപതോ അരൂപസ്സ പട്ഠാനഭാവേന അരൂപജീവിതം സന്ധായ, ചുതിചിത്തേന വാ സദ്ധിം സബ്ബേസം രൂപാരൂപാനം നിരുജ്ഝനഭാവേന പഞ്ചവോകാരഭവേ ചുതിചിത്തം സന്ധായ, ചതുവോകാരഭവേ രൂപസ്സ അഭാവേന ചതുവോകാരഭവം സന്ധായ കഥിത"ന്തി വേദിതബ്ബം. **അതീതേ ചിത്തക്ഖണേ**തി അതീതചിത്തസ്സ ഭങ്ഗക്ഖണസമങ്ഗീകാലേ തംസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോ "ജീവിത്ഥ" ഇതി വത്തും ലബ്ഭതി. **ന ജീവതീ**തി "ജീവതീ"തിപി വത്തും ന ലബ്ഭതി. **ന ജീവിസ്സതീ**തി "ജീവിസ്സതീ"തിപി വത്തും ന ലബ്ഭതി. **അനാഗതേ ചിത്തക്ഖണേ ജീവിസ്സതീ**തി അനാഗതചിത്തസ്സ അനുപ്പജ്ജനക്ഖണസമങ്ഗീകാലേ "ജീവിസ്സതീ"തി വത്തും ലബ്ഭതി. **ന ജീവതീ**തി "ജീവതീ"തി വത്തും ന ലബ്ഭതി. **ന ജീവിത്ഥാ**തി "ജീവിത്ഥ"ഇതിപി വത്തും ന ലബ്ഭതി. **പച്ചുപ്പന്നേ ചിത്തക്ഖണേ**തി പച്ചുപ്പന്നചിത്തക്ഖണസമങ്ഗീകാലേ. **ജീവതീ**തി "ഇദാനി ജീവതീ"തി വത്തും ലബ്ഭതി. **ന ജീവിത്ഥാ**തി "ജീവിത്ഥ"ഇതി വത്തും ന ലബ്ഭതി. **ന ജീവിസ്സതീ**തി "ജീവിസ്സതീ"തിപി വത്തും ന ലബ്ഭതി.

ജീവിതം അത്തഭാവോ ച സുഖദുക്ഖാ ചാതി അയം ഗാഥാ പഞ്ചവോകാരഭവം അമുഞ്ചിത്വാ ലബ്ഭമാനായ ദുക്ഖായ വേദനായ ഗഹിതത്താ പഞ്ചവോകാരഭവമേവ സന്ധായ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. കഥം? **ജീവിത**ന്തി ജീവിതസീസേന സങ്ഖാരക്ഖന്ധോ. **അത്തഭാവോ**തി രൂപക്ഖന്ധോ. "ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ"തി (വിഭം അട്ഠം ൨൩൨) വുത്തത്താ ഉപേക്ഖാവേദനാ അന്തോകരിത്വാ **സുഖദുക്ഖാ ചാ**തി വേദനാക്ഖന്ധോ, ചിത്തം ഇതി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ വുത്തോ. ഇമേസം ചതുന്നം ഖന്ധാനം കഥിതത്തായേവ ഖന്ധലക്ഖണേന ഏകലക്ഖണഭാവേന ലക്ഖണാകാരവസേന സഞ്ഞാക്ഖന്ധോപി കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. ഏവം വുത്തേസു പഞ്ചസു ഖന്ധേസു അരൂപധമ്മം മുഞ്ചിത്വാ കമ്മസമുട്ഠാനാദിരൂപസ്സ അപ്പവത്തനഭാവേന **ഏകചിത്തസമായുത്താ**തി അരൂപപധാനഭാവോ കഥിതോ ഹോതി. കഥം? അസഞ്ഞസത്തേ രൂപമ്പി ഇധുപചിതകമ്മബലം അമുഞ്ചിത്വാവ പവത്തതി, നിരോധസമാപന്നാനം രൂപമ്പി പഠമസമാപന്നസമാപത്തിബലം അമുഞ്ചിത്വാവ പവത്തതി. ഏവം അത്തനോ അപ്പവത്തിട്ഠാനേപി രൂപപവത്തിം അത്തനോ സന്തകമേവ കത്വാ പവത്തനസഭാവസ്സ അരൂപധമ്മസ്സ അത്തനോ പവത്തിട്ഠാനേ രൂപപവത്തിയാ പധാനകാരണഭാവേന ഏകചിത്തസമായുത്താതി ചിത്തപധാനഭാവോ കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ.

ഏവം പഞ്ചവോകാരഭവേ പവത്തിയം രൂപപവത്തിയാ പധാനഭൂതചിത്തനിരോധേന രൂപേ ധരമാനേയേവ പവത്താനം നിരോധോ നാമ ഹോതീതി അരൂപധമ്മവസേന ഏവ **"ലഹുസോ വത്തതേ ഖണോ"**തി വുത്തം. അഥ വാ പഞ്ചവോകാരഭവേ ചുതിചിത്തം സന്ധായ കഥിതാതി വേദിതബ്ബാ. ഏവം കഥിയമാനേ സുഖദുക്ഖാ ചാതി കായികചേതസികസുഖവേദനാ ച കായികചേതസികദുക്ഖവേദനാ ച ചുതിചിത്തക്ഖണേ അഹോന്തീപി ഏകസന്തതിവസേന ചുതിചിത്തേന സദ്ധിം നിരുജ്ഝതീതി കഥിതാ. ചതുവോകാരഭവം വാ സന്ധായ കഥിതാതിപി വേദിതബ്ബാ. കഥം ? അഞ്ഞസ്മിം ഠാനേ അത്തഭാവോതി സഞ്ഞാക്ഖന്ധസ്സ വുത്തഭാവേന അത്തഭാവോതി സഞ്ഞാക്ഖന്ധോവ ഗഹിതോ. ബ്രഹ്മലോകേ കായികസുഖദുക്ഖദോമനസ്സം അഹോന്തമ്പി സുഖദുക്ഖാ ചാതി വേദനാസാമഞ്ഞതോ ലബ്ഭമാനോ വേദനാക്ഖന്ധോ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബം. സേസം വുത്തസദിസമേവ. ഇമേസു ച തീസു വികപ്പേസു **കേവലാ**തി ധുവസുഖസുഭഅത്താ നത്ഥി, കേവലം തേഹി അവോമിസ്സാ. **ലഹുസോ വത്തതി ഖണോ**തി വുത്തനയേന ഏകചിത്തക്ഖണികതായ ലഹുകോ അതിപരിത്തോ ജീവിതാദീനം ഖണോ വത്തതി.

ഏകതോ ദ്വിന്നം ചിത്താനം അപ്പവത്തിം ദസ്സേന്തോ **"ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനീ"**തി ഗാഥമാഹ. **ചുല്ലാസീതിസഹസ്സാനി, കപ്പാ തിട്ഠന്തി യേ മരൂ**തി യേ ദേവഗണാ ചതുരാസീതി കപ്പസഹസ്സാനി ആയും ഗഹേത്വാ നേവസഞ്ഞാനാസഞ്ഞായതനേ തിട്ഠന്തി. "യേ നരാ"തിപി പാളി. **ന ത്വേവ തേപി ജീവന്തി, ദ്വീഹി ചിത്തസമോഹിതാ**തി തേപി ദേവാ ദ്വീഹി ചിത്തേഹി സമോഹിതാ ഏകതോ ഹുത്വാ യുഗനദ്ധേന ചിത്തേന ന തു ഏവ ജീവന്തി, ഏകേനേകേന ചിത്തേന ജീവന്തീതി അത്ഥോ.

ഇദാനി മരണകാലം ദസ്സേന്തോ **"യേ നിരുദ്ധാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യേ നിരുദ്ധാ**തി യേ ഖന്ധാ നിരുദ്ധാ അത്ഥങ്ഗതാ. **മരന്തസ്സാ**തി മതസ്സ. **തിട്ഠമാനസ്സ വാ**തി ധരമാനസ്സ വാ. **സബ്ബേപി സദിസാ ഖന്ധാ**തി ചുതിതോ ഉദ്ധം നിരുദ്ധക്ഖന്ധാ വാ പവത്തേ നിരുദ്ധക്ഖന്ധാ വാ പുന ഘടേതും അസക്കുണേയ്യട്ഠേന സബ്ബേപി ഖന്ധാ സദിസാ. **ഗതാ അപ്പടിസന്ധികാ**തി നിരുദ്ധക്ഖന്ധാനം പുന ആഗന്ത്വാ പടിസന്ധാനാഭാവേന ഗതാ അപ്പടിസന്ധികാതി വുച്ചന്തി.

ഇദാനി തീസു കാലേസു നിരുദ്ധക്ഖന്ധാനം നാനത്തം നത്ഥീതി ദസ്സേതും **"അനന്തരാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അനന്തരാ ച യേ ഭഗ്ഗാ, യേ ച ഭഗ്ഗാ അനാഗതാ**തി യേ ഖന്ധാ അനന്തരാതീതാ ഹുത്വാ ഭിന്നാ നിരുദ്ധാ, യേ ച അനാഗതാ ഖന്ധാ ഭിജ്ജിസ്സന്തി. **തദന്തരേ**തി തേസം അന്തരേ നിരുദ്ധാനം പച്ചുപ്പന്നഖന്ധാനം. **വേസമം നത്ഥി ലക്ഖണേ**തി വിസമസ്സ ഭാവോ വേസമം, തം വേസമം നത്ഥി, തേഹി നാനത്തം നത്ഥീതി അത്ഥോ. ലക്ഖീയതീതി ലക്ഖണം, തസ്മിം ലക്ഖണേ.

ഇദാനി അനാഗതക്ഖന്ധാനം വത്തമാനക്ഖന്ധേഹി അസമ്മിസ്സഭാവം കഥേന്തോ **"അനിബ്ബത്തേന ന ജാതോ"**തി ഗാഥമാഹ. **അനിബ്ബത്തേന ന ജാതോ**തി അജാതേന അപാതുഭൂതേന അനാഗതക്ഖന്ധേന ന ജാതോ ന നിബ്ബത്തോ. ഏതേന അനാഗതക്ഖന്ധസ്സ വത്തമാനക്ഖന്ധേന അസമ്മിസ്സഭാവം കഥേസി. **പച്ചുപ്പന്നേന ജീവതീ**തി ഖണപച്ചുപ്പന്നേന വത്തമാനക്ഖന്ധേന ജീവതി. ഏതേന ഏകക്ഖണേ ദ്വീഹി ചിത്തേഹി ന ജീവതീതി കഥിതം. **ചിത്തഭഗ്ഗാ മതോ**തി ദ്വീഹി ചിത്തേഹി ഏകക്ഖണേ അജീവനഭാവേന ചിത്തഭങ്ഗേന മതോ. "ഉപരിതോ ചിത്തഭങ്ഗാ"തിപി പാളി, തം ഉജുകമേവ. **പഞ്ഞത്തി പരമത്ഥിയാ**തി "രൂപം ജീരതി മച്ചാനം, നാമഗോത്തം ന ജീരതീ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൭൬) വചനക്കമേന പണ്ണത്തിമത്തം ന ജീരണസഭാവേന പരമാ ഠിതി ഏതിസ്സാതി പരമത്ഥിയാ, സഭാവട്ഠിതികാതി അത്ഥോ. "ദത്തോ മതോ, മിത്തോ മതോ"തി പണ്ണത്തിമത്തമേവ ഹി തിട്ഠതി. അഥ വാ **പരമത്ഥിയാ**തി പരമത്ഥികാ. പരമോ അത്ഥോ ഏതിസ്സാതി പരമത്ഥികാ. അജടാകാസോതി പഞ്ഞത്തിയാ നത്ഥിധമ്മം പടിച്ച കഥനം വിയ മതോതി പഞ്ഞത്തി നത്ഥിധമ്മം പടിച്ച ന കഥിയതി, ജീവിതിന്ദ്രിയഭങ്ഗസങ്ഖാതം ധമ്മം പടിച്ച കഥിയതി.

അനിധാനഗതാ ഭഗ്ഗാതി യേ ഖന്ധാ ഭിന്നാ, തേ നിധാനം നിഹിതം നിചയം ന ഗച്ഛന്തീതി അനിധാനഗതാ. **പുഞ്ജോ നത്ഥി അനാഗതേ**തി അനാഗതേപി നേസം പുഞ്ജഭാവോ രാസിഭാവോ നത്ഥി. **നിബ്ബത്തായേവ തിട്ഠന്തീ**തി പച്ചുപ്പന്നവസേന ഉപ്പന്നാ ഠിതിക്ഖണേ വയധമ്മാവ ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി. കിമിവ? **ആരഗ്ഗേ സാസപൂപമാ**തി സൂചിമുഖേ സാസപോ വിയ.

ഇദാനി ഖന്ധാനം ദസ്സനഭാവം ദസ്സേന്തോ **"നിബ്ബത്താന"**ന്തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **നിബ്ബത്താനം ധമ്മാന**ന്തി പച്ചുപ്പന്നാനം ഖന്ധാനം. **ഭങ്ഗോ നേസം പുരക്ഖതോ**തി ഏതേസം ഭേദോ പുരതോ കത്വാ ഠപിതോ. **പലോകധമ്മാ**തി നസ്സനസഭാവാ. **പുരാണേഹി അധിസ്സിതാ**തി പുരേ ഉപ്പന്നേഹി ഖന്ധേഹി ന മിസ്സിതാ ന സംസഗ്ഗാ.

ഇദാനി ഖന്ധാനം അദസ്സനഭാവം ദസ്സേന്തോ **"അദസ്സനതോ ആയന്തീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അദസ്സനതോ ആയന്തീ**തി അദിസ്സമാനായേവ ആഗച്ഛന്തി ഉപ്പജ്ജന്തി. **ഭങ്ഗാ ഗച്ഛന്തിദസ്സന**ന്തി ഭേദാ ഭങ്ഗതോ ഉദ്ധം അദസ്സനഭാവം ഗച്ഛന്തി. **വിജ്ജുപ്പാദോവ ആകാസേ**തി വിവടാകാസേ വിജ്ജുലതാനിച്ഛരണം വിയ. **ഉപ്പജ്ജന്തി വയന്തി ചാ**തി പുബ്ബന്തതോ ഉദ്ധം ഉപ്പജ്ജന്തി ച ഭിജ്ജന്തി ച, നസ്സന്തീതി അത്ഥോ. "ഉദേതി ആപൂരതി വേതി ചന്ദോ"തി (ജാ॰ ൧.൫.൬൨) ഏവമാദീസു വിയ.

ഏവം ഠിതിപരിത്തതം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സരസപരിത്തതം ദസ്സേന്തോ **"കഥം സരസപരിത്തതായാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അസ്സാസൂപനിബന്ധം ജീവിത**ന്തി അബ്ഭന്തരപവിസനനാസികവാതപടിബദ്ധം ജീവിതിന്ദ്രിയം. **പസ്സാസോ**തി ബഹിനിക്ഖമനനാസികവാതോ. **അസ്സാസപസ്സാസോ**തി തദുഭയം. **മഹാഭൂതൂപനിബന്ധ**ന്തി ചതുസമുട്ഠാനികാനം പഥവീആപതേജവായാനം മഹാഭൂതാനം പടിബദ്ധം ജീവിതം. **കബളീകാരാഹാരൂപനിബന്ധ**ന്തി അസിതപീതാദികബളീകാരആഹാരേന ഉപനിബന്ധം. **ഉസ്മൂപനിബന്ധ**ന്തി കമ്മജതേജോധാതൂപനിബന്ധം. **വിഞ്ഞാണൂപനിബന്ധ**ന്തി

ഭവങ്ഗവിഞ്ഞാണൂപനിബന്ധം. യം സന്ധായ വുത്തം "ആയു ഉസ്മാ ച വിഞ്ഞാണം, യദാ കായം ജഹന്തിമ"ന്തി (സം॰ നി॰ ൩.൯൫).

ഇദാനി നേസം ദുബ്ബലകാരണം ദസ്സേന്തോ **"മൂലമ്പി ഇമേസം ദുബ്ബല"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **മൂലമ്പീ**തി പതിട്ഠട്ഠേന മൂലഭൂതമ്പി. അസ്സാസപസ്സാസാനഞ്ഹി കരജകായോ മൂലം. മഹാഭൂതാദീനം അവിജ്ജാകമ്മതണ്ഹാഹാരാ. **ഇമേസ**ന്തി വുത്തപ്പകാരാനം അസ്സാസാദീനം ജീവിതിന്ദ്രിയപവത്തികാരണവസേന വുത്താനം. ഏതേസു ഹി ഏകേകസ്മിം അസതി ജീവിതിന്ദ്രിയം ന തിട്ഠതി. **ദുബ്ബല**ന്തി അപ്പഥാമം. **പുബ്ബഹേതൂപീ**തി അതീതജാതിയം ഇമസ്സ വിപാകവട്ടസ്സ ഹേതുഭൂതാ കാരണസങ്ഖാതാ അവിജ്ജാസങ്ഖാരതണ്ഹുപാദാനഭവാപി. **ഇമേസം ദുബ്ബലാ യേ പച്ചയാ തേപി ദുബ്ബലാ**തി യേ ആരമ്മണാദിസാധാരണപച്ചയാ. **പഭാവികാ**തി പധാനം ഹുത്വാ ഉപ്പാദികാ ഭവതണ്ഹാ. **സഹഭൂമീ**തി സഹഭവികാപി രൂപാരൂപധമ്മാ. **സമ്പയോഗാപീ**തി ഏകതോ യുത്താപി അരൂപധമ്മാ. **സഹജാപീ**തി സദ്ധിം ഏകചിത്തേ ഉപ്പന്നാപി. **യാപി പയോജികാ**തി ചുതിപടിസന്ധിവസേന യോജേതും നിയുത്താതി പയോജികാ, വട്ടമൂലകാ തണ്ഹാ. വുത്തഞ്ഹേതം "തണ്ഹാദുതിയോ പുരിസോ"തി (ഇതിവു॰ ൧൫, ൧൦൫). **നിച്ചദുബ്ബലാ**തി നിരന്തരേന ദുബ്ബലാ. **അനവട്ഠിതാ**തി ന അവട്ഠിതാ, ഓതരിത്വാ ന ഠിതാ. **പരിപാതയന്തി ഇമേ**തി ഇമേ അഞ്ഞമഞ്ഞം പാതയന്തി ഖേപയന്തി. **അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സാ**തി അഞ്ഞോ അഞ്ഞസ്സ, ഏകോ ഏകസ്സാതി അത്ഥോ. **ഹി**-ഇതി കാരണത്ഥേ നിപാതോ. **നത്ഥി തായിതാ**തി തായനോ രക്ഖകോ നത്ഥി. **ന ചാപി ഠപേന്തി അഞ്ഞമഞ്ഞ**ന്തി അഞ്ഞേ അഞ്ഞം ഠപേതും ന സക്കോന്തി. **യോപി നിബ്ബത്തകോ സോ ന വിജ്ജതീ**തി യോപി ഇമേസം ഉപ്പാദകോ ധമ്മോ, സോ ഇദാനി നത്ഥി.

ന ച കേനചി കോചി ഹായതീതി കോചി ഏകോപി കസ്സചി വസേന ന പരിഹായതി. **ഗന്ധബ്ബാ ച ഇമേ ഹി സബ്ബസോ**തി സബ്ബേ ഹി ഇമേ ഖന്ധാ സബ്ബാകാരേന ഭങ്ഗം പാപുണിതും യുത്താ. **പുരിമേഹി പഭാവിതാ ഇമേ**തി പുബ്ബഹേതുപച്ചയേഹി ഇമേ വത്തമാനകാ ഉപ്പാദികാ. **യേപി പഭാവികാ**തി യേപി ഇമേ വത്തമാനകാ ഉപ്പാദകാ പുബ്ബഹേതുപച്ചയാ. **തേ പുരേ മതാ**തി തേ വുത്തപ്പകാരപച്ചയാ വത്തമാനം അപാപുണിത്വാ പഠമമേവ മരണം പത്താ. **പുരിമാപി ച പച്ഛിമാപി ചാ**തി പുരിമാ പുബ്ബഹേതുപച്ചയാപി ച പച്ഛിമാ വത്തമാനേ പച്ചയസമുപ്പന്നാ ച. **അഞ്ഞമഞ്ഞം ന കദാചി മദ്ദസംസൂ**തി അഞ്ഞമഞ്ഞം കിസ്മിഞ്ചി കാലേ ന ദിട്ഠപുബ്ബാ. **മ**-കാരോ പദസന്ധിവസേന വുത്തോ.

ചാതുമഹാരാജികാനം ദേവാനന്തി ധതരട്ഠവിരൂള്ഹകവിരൂപക്ഖകുവേരസങ്ഖാതാ ചതുമഹാരാജാ ഇസ്സരാ ഏതേസന്തി ചാതുമഹാരാജികാ. രൂപാദീഹി ദിബ്ബന്തി കീളന്തീതി **ദേവാ**. തേ സിനേരുപബ്ബതസ്സ വേമജ്ഝേ ഹോന്തി. തേസു അത്ഥി പബ്ബതട്ഠകാപി, അത്ഥി ആകാസട്ഠകാപി. തേസം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം പത്താ. ഖിഡ്ഡാപദോസികാ മനോപദോസികാ സീതവലാഹകാ ഉണ്ഹവലാഹകാ ചന്ദിമാ ദേവപുത്തോ സൂരിയോ ദേവപുത്തോതി ഏതേ സബ്ബേപി ചാതുമഹാരാജികദേവലോകട്ഠാ ഏവ തേസം ചാതുമഹാരാജികാനം ജീവിതം. **ഉപാദായാ**തി പടിച്ച. **പരിത്തക**ന്തി വുദ്ധിപടിസേധോ. **ഥോക**ന്തി മന്ദകാലം, ദീഘദിവസപടിസേധോ. **ഖണിക**ന്തി മന്ദകാലം, കാലന്തരപടിസേധോ. **ലഹുക**ന്തി സല്ലഹുകം, അലസപടിസേധോ. **ഇതര**ന്തി സീഘബലവപടിസേധോ . **അനദ്ധനീയ**ന്തി കാലവസേന ന അദ്ധാനക്ഖമം. **നചിരട്ഠിതിക**ന്തി ദിവസേന ചിരം ന തിട്ഠതീതി നചിരട്ഠിതികം, ദിവസപടിസേധോ.

താവതിംസാനന്തി തേത്തിംസജനാ തത്ഥ ഉപപന്നാതി താവതിംസാ. അപി ച താവതിംസാതി തേസം ദേവാനം നാമമേവാതിപി വുത്തം. തേപി അത്ഥി പബ്ബതട്ഠകാ, അത്ഥി ആകാസട്ഠകാ, തേസം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം പത്താ.

തഥാ **യാമാ**ദീനം. ഏകദേവലോകേപി ഹി ദേവാനം പരമ്പരാ ചക്കവാളപബ്ബതം അപ്പത്താ നാമ നത്ഥി. ദിബ്ബസുഖം യാതാ പയാതാ സമ്പത്താതി **യാമാ**. തുട്ഠാ പഹട്ഠാതി **തുസിതാ**. പകതിപടിയത്താരമ്മണതോ അതിരേകേന നിമ്മിതുകാമകാലേ യഥാരുചിതേ ഭോഗേ നിമ്മിനിത്വാ രമന്തീതി **നിമ്മാനരതീ**. ചിത്താചാരം ഞത്വാ പരേഹി നിമ്മിതേസു ഭോഗേസു വസം വത്തേന്തീതി **പരനിമ്മിതവസവത്തീ**. ബ്രഹ്മകായേ ബ്രഹ്മഘടായ നിയുത്താതി **ബ്രഹ്മകായികാ**. സബ്ബേപി പഞ്ചവോകാരബ്രഹ്മാനോ ഗഹിതാ.

ഗമനിയോതി ഗന്ധബ്ബോ. **സമ്പരായോ**തി പരലോകോ. **യോ ഭിക്ഖവേ ചിരം ജീവതി, സോ വസ്സസത**ന്തി യോ ചിരം തിട്ഠമാനോ, സോ വസ്സസതമത്തം തിട്ഠതി. **അപ്പം വാ ഭിയ്യോ**തി വസ്സസതതോ ഉപരി തിട്ഠമാനോ ദ്വേ വസ്സസതാനി തിട്ഠമാനോ നാമ നത്ഥി. **ഹീളേയ്യ ന**ന്തി നം ജീവിതം അവഞ്ഞാതം കരേയ്യ, ലാമകതോ ചിന്തേയ്യ. "ഹീളേയ്യാന"ന്തി ച പഠന്തി. **അച്ചയന്തീ**തി അതിക്കമന്തി. **അഹോരത്താ**തി രത്തിന്ദിവപരിച്ഛേദാ. **ഉപരുജ്ഝതീ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയം നിരുജ്ഝതി, അഭാവം ഉപഗച്ഛതി. **ആയു ഖിയ്യതി മച്ചാന**ന്തി സത്താനം ആയുസങ്ഖാരോ ഖയം യാതി. **കുന്നദീനംവ ഓദക**ന്തി യഥാ ഉദകച്ഛിന്നായ കുന്നദിയാ ഉദകം, ഏവം മച്ചാനം ആയു ഖിയ്യതി. പരമത്ഥതോ ഹി അതിപരിത്തോ സത്താനം ജീവിതക്ഖണോ ഏകചിത്തക്ഖണികമത്തോയേവ. യഥാ നാമ രഥചക്കം പവത്തമാനമ്പി ഏകേനേവ നേമിപദേസേന പവത്തതി, തിട്ഠമാനമ്പി ഏകേനേവ തിട്ഠതി, ഏവമേവ ഏകചിത്തക്ഖണികം സത്താനം ജീവിതം തസ്മിം ചിത്തേ നിരുദ്ധമത്തേ സത്തോ നിരുദ്ധോതി വുച്ചതി.

ധീരാതി ധീരാ ഇതി. പുന **ധീരാ**തി പണ്ഡിതാ. **ധിതിമാ**തി ധിതി അസ്സ അത്ഥീതി ധിതിമാ. **ധിതിസമ്പന്നാ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ. **ധീകതപാപാ**തി ഗരഹിതപാപാ. തംയേവ പരിയായം ദസ്സേതും **"ധീ വുച്ചതി പഞ്ഞാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ പജാനാതീതി **പഞ്ഞാ**. കിം പജാനാതി? "ഇദം ദുക്ഖ"ന്തിആദിനാ നയേന അരിയസച്ചാനി. അട്ഠകഥായം പന "പഞ്ഞാപനവസേന പഞ്ഞാ"തി വുത്താ. കിന്തി പഞ്ഞാപേതി? "അനിച്ചം ദുക്ഖം അനത്താ"തി പഞ്ഞാപേതി. സാവ അവിജ്ജായ അഭിഭവനതോ അധിപതിയട്ഠേന ഇന്ദ്രിയം, ദസ്സനലക്ഖണേ വാ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതിപി ഇന്ദ്രിയം, പഞ്ഞാവ ഇന്ദ്രിയം **പഞ്ഞിന്ദ്രിയം**. സാ പനേസാ ഓഭാസനലക്ഖണാ, പജാനനലക്ഖണാ ച; യഥാ ഹി ചതുഭിത്തികേ ഗേഹേ രത്തിഭാഗേ ദീപേ ജലിതേ അന്ധകാരം നിരുജ്ഝതി, ആലോകോ പാതുഭവതി, ഏവമേവ ഓഭാസനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ. പഞ്ഞോഭാസസമോ ഓഭാസോ നാമ നത്ഥി. പഞ്ഞവതോ ഹി ഏകപല്ലങ്കേന നിസിന്നസ്സ ദസസഹസ്സിലോകധാതു ഏകാലോകാ ഹോതി. തേനാഹ ഥേരോ -

"യഥാ, മഹാരാജ, പുരിസോ അന്ധകാരേ ഗേഹേ തേലപ്പദീപം പവേസേയ്യ, പവിട്ഠോ പദീപോ അന്ധകാരം വിദ്ധംസേതി, ഓഭാസം ജനേതി, ആലോകം വിദംസേതി, പാകടാനി ച രൂപാനി കരോതി; ഏവമേവ ഖോ, മഹാരാജ, പഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജമാനാ അവിജ്ജന്ധകാരം വിദ്ധംസേതി, വിജ്ജോഭാസം ജനേതി, ഞാണാലോകം വിദംസേതി, പാകടാനി അരിയസച്ചാനി കരോതി. ഏവം ഖോ, മഹാരാജ, ഓഭാസനലക്ഖണാ പഞ്ഞാ"തി (മി॰ പ॰ ൨.൧.൧൪).

യഥാ പന ഛേകോ ഭിസക്കോ ആതുരാനം സപ്പായാസപ്പായാനി ഭോജനാദീനി ജാനാതി, ഏവം പഞ്ഞാ ഉപ്പജ്ജമാനാ കുസലാകുസലേ സേവിതബ്ബാസേവിതബ്ബേ ഹീനപ്പണീതകണ്ഹസുക്കസപ്പടിഭാഗഅപ്പടിഭാഗേ ധമ്മേ പജാനാതി. വുത്തമ്പി ചേതം ധമ്മസേനാപതിനാ "പജാനാതി പജാനാതീതി ഖോ, ആവുസോ, തസ്മാ പഞ്ഞവാതി വുച്ചതി. കിഞ്ച പജാനാതി? ഇദം ദുക്ഖന്തി പജാനാതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯) വിത്ഥാരേതബ്ബം. ഏവമസ്സാ പജാനനലക്ഖണതാ വേദിതബ്ബാ.

അപരോ നയോ - യഥാസഭാവപടിവേധലക്ഖണാ പഞ്ഞാ, അക്ഖലിതപടിവേധലക്ഖണാ വാ, കുസലിസ്സാസഖിത്തഉസുപടിവേധോ വിയ. വിസയോഭാസരസാ, പദീപോ വിയ. അസമ്മോഹപച്ചുപട്ഠാനാ, അരഞ്ഞഗതസുദേസകോ വിയ.

ഖന്ധധീരാതി പഞ്ചസു ഖന്ധേസുഞാണം പവത്തേന്തീതി ഖന്ധധീരാ. അട്ഠാരസസു ധാതൂസു ഞാണം പവത്തേന്തീതി **ധാതുധീരാ**. സേസേസുപി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ നേതബ്ബോ. **തേ ധീരാ ഏവമാഹംസൂ**തി ഏതേ പണ്ഡിതാ ഏവം കഥയിംസു. **കഥേന്തീ**തി "അപ്പകം പരിത്തക"ന്തി കഥയന്തി. **ഭണന്തീ**തി "ഥോകം ഖണിക"ന്തി ഭാസന്തി. **ദീപയന്തീ**തി "ലഹുകം ഇത്തര"ന്തി പതിട്ഠപേന്തി. **വോഹരന്തീ**തി "അനദ്ധനികം നചിരട്ഠിതിക"ന്തി നാനാവിധേന ബ്യവഹരന്തി.

൧൧. ഇദാനി യേ തഥാ ന കരോന്തി, തേസം ബ്യസനുപ്പത്തിം ദസ്സേന്തോ **"പസ്സാമീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **പസ്സാമീ**തി മംസചക്ഖുആദീഹി പേക്ഖാമി. **ലോകേ**തി അപായാദിമ്ഹി. **പരിഫന്ദമാന**ന്തി ഇതോ ചിതോ ച ഫന്ദമാനം. **പജം ഇമ**ന്തി ഇമം സത്തകായം. **തണ്ഹാഗത**ന്തി തണ്ഹായ ഗതം അഭിഭൂതം നിപാതിതന്തി അധിപ്പായോ. **ഭവേസൂ**തി കാമഭവാദീസു. **ഹീനാ നരാ**തി ഹീനകമ്മന്താ നരാ. **മച്ചുമുഖേ ലപന്തീ**തി അന്തകാലേ സമ്പത്തേ മരണമുഖേ പരിദേവന്തി. **അവീതതണ്ഹാസേ**തി അവിഗതതണ്ഹാ. **ഭവാ**തി കാമഭവാദികാ. **ഭവേസൂ**തി കാമഭവാദികേസു. അഥ വാ **ഭവാഭവേസൂ**തി ഭവഭവേസു, പുനപ്പുനഭവേസൂതി വുത്തം ഹോതി.

പസ്സാമീതി മംസചക്ഖുനാപി പസ്സാമീതി ദുവിധം മംസചക്ഖു - സസമ്ഭാരചക്ഖു പസാദചക്ഖൂതി. തത്ഥ യോയം അക്ഖികൂപകേ പതിട്ഠിതോ ഹേട്ഠാ അക്ഖികൂപകട്ഠികേന ഉപരി ഭമുകട്ഠികേന ഉഭതോ അക്ഖികൂടേഹി ബഹിദ്ധാ അക്ഖിലോമേഹി പരിച്ഛിന്നോ അക്ഖികൂപകമജ്ഝാ നിക്ഖന്തേന ന്ഹാരുസുത്തകേന മത്ഥലുങ്ഗേ ആബദ്ധോ സേതകണ്ഹമണ്ഡലവിചിത്തോ മംസപിണ്ഡോ, ഇദം **സസമ്ഭാരചക്ഖു** നാമ. യോ പന ഏത്ഥ സിതോ ഏത്ഥ പടിബദ്ധോ ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ പസാദോ, ഇദം **പസാദചക്ഖു** നാമ. ഇദമധിപ്പേതം. തദേതം തസ്സ സസമ്ഭാരചക്ഖുനോ സേതമണ്ഡലപരിക്ഖിത്തസ്സ കണ്ഹമണ്ഡലസ്സ മജ്ഝേ അഭിമുഖേ ഠിതാനം സരീരസണ്ഠാനുപ്പത്തിപദേസേ ദിട്ഠമണ്ഡലേ സത്തസു പിചുപടലേസു ആസിത്തതേലം പിചുപടലാനി വിയ സത്തക്ഖിപടലാനി ബ്യാപേത്വാ പമാണതോ ഊകാസിരമത്തം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി.

തം ചക്ഖതീതി ചക്ഖു, തേന മംസചക്ഖുനാ പസ്സാമി. **ദിബ്ബചക്ഖുനാ**തി "അദ്ദസം ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേനാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൪) ഏവംവിധേന ദിബ്ബചക്ഖുനാ. **പഞ്ഞാചക്ഖുനാ**തി "വിരജം വീതമലം ധമ്മചക്ഖും ഉദപാദീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൩൯൫; മഹാവ॰ ൧൬) ഏവം ആഗതേന പഞ്ഞാചക്ഖുനാ. **ബുദ്ധചക്ഖുനാ**തി "അദ്ദസം ഖോ അഹം, ഭിക്ഖവേ, ബുദ്ധചക്ഖുനാ ലോകം വോലോകേന്തോ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൩) ഏവമാഗതേന ബുദ്ധചക്ഖുനാ. **സമന്തചക്ഖുനാ**തി "സമന്തചക്ഖു വുച്ചതി സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണ"ന്തി (ചൂളനി॰ ധോതകമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൩൨; മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫) ഏവമാഗതേന സമന്തചക്ഖുനാ. **പസ്സാമീ**തി മംസചക്ഖുനാ ഹത്ഥതലേ ഠപിതാമലകം വിയ രൂപഗതം മംസചക്ഖുനാ. **ദക്ഖാമീ**തി സഞ്ജാനാമി ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ ചുതൂപപാതം. **ഓലോകേമീ**തി അവലോകേമി പഞ്ഞാചക്ഖുനാ ചതുസച്ചം. **നിജ്ഝായാമീ**തി ചിന്തേമി ബുദ്ധചക്ഖുനാ സദ്ധാപഞ്ചമകാനി ഇന്ദ്രിയാനി. **ഉപപരിക്ഖാമീ**തി സമന്തതോ ഇക്ഖാമി പരിയേസാമി സമന്തചക്ഖുനാ പഞ്ച നേയ്യപഥേ.

തണ്ഹാഫന്ദനായ ഫന്ദമാനന്തി തണ്ഹാചലനായ ചലമാനം. ഇതോ പരം ദിട്ഠിഫന്ദനാദിദിട്ഠിബ്യസനേന ദുക്ഖേന ഫന്ദമാനപരിയോസാനം വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവ. **സമ്ഫന്ദമാനന്തി** പുനപ്പുനം ഫന്ദമാനം. **വിപ്ഫന്ദമാനന്തി** നാനാവിധേന ചലമാനം. **വേധമാനന്തി** കമ്പമാനം. **പവേധമാനന്തി** പധാനേന കമ്പമാനം. **സമ്പവേധമാനന്തി** പുനപ്പുനം കമ്പമാനം. ഉപസഗ്ഗേന വാ പദം വഡ്ഢിതം.

തണ്ഹാനുഗതന്തി തണ്ഹായ അനുപവിട്ഠം. **തണ്ഹായാനുസടന്തി** തണ്ഹായ അനുപത്ഥടം. **തണ്ഹായാസന്നന്തി** തണ്ഹായ നിമുഗ്ഗം. **തണ്ഹായ പാതിതന്തി** തണ്ഹായ ഖിത്തം. "പരിപാതിത"ന്തി വാ പാഠോ. **അഭിഭൂതന്തി** തണ്ഹായ മദ്ദിതം അജ്ഝോത്ഥടം. **പരിയാദിന്നചിത്തന്തി** ഖേപേത്വാ ഗഹിതചിത്തം. അഥ വാ ഓഘേന ഗതം വിയ **തണ്ഹാഗതം**. ഉപാദിണ്ണകരൂപപച്ചയേഹി പതിത്വാ ഗതം വിയ **തണ്ഹാനുഗതം**. ഉദകപിട്ഠിം ഛാദേത്വാ പത്ഥടനീലികാ ഉദകപിട്ഠി വിയ **തണ്ഹാനുസടം**. വച്ചകൂപേ നിമുഗ്ഗം വിയ **തണ്ഹായാസന്നം**. രുക്ഖഗ്ഗതോ പതിത്വാ നരകേ പതിതം വിയ **തണ്ഹാപാതിതം**. ഉപാദിണ്ണകരൂപം സംയോഗം വിയ **തണ്ഹായ അഭിഭൂതം.** ഉപാദിണ്ണകരൂപപരിഗ്ഗാഹകസ്സ ഉപ്പന്നവിപസ്സനം വിയ തണ്ഹായ **പരിയാദിന്നചിത്തം**. അഥ വാ കാമച്ഛന്ദേന **തണ്ഹാഗതം**. കാമപിപാസായ **തണ്ഹാനുഗതം**. കാമാസവേന **തണ്ഹാനുസടം**. കാമപരിളാഹേന **തണ്ഹായാസന്നം**. കാമജ്ഝോസാനേന **തണ്ഹായ പാതിതം**. കാമോഘേന **തണ്ഹായ അഭിഭൂതം**. കാമുപാദാനേന തണ്ഹായ **പരിയാദിന്നചിത്തന്തി** ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **കാമഭവേതി** കാമാവചരേ. **രൂപഭവേതി** രൂപാവചരേ. **അരൂപഭവേതി** അരൂപാവചരേ. തേസം നാനത്തം ഹേട്ഠാ പകാസിതംയേവ.

ഭവാഭവേസൂതി ഭവാഭവേതി ഭവോതി കാമധാതു. **അഭവോതി** രൂപാരൂപധാതു. അഥ വാ **ഭവോതി** കാമധാതു രൂപധാതു. **അഭവോതി** അരൂപധാതു. തേസു ഭവാഭവേസു. **കമ്മഭവേതി** കമ്മവട്ടേ. **പുനബ്ഭവേതി** പോനോഭവികേ വിപാകവട്ടേ. **കാമഭവേതി** കാമധാതുയാ. **കമ്മഭവേതി** കമ്മവട്ടേ. തത്ഥ കമ്മഭവോ ഭാവയതീതി ഭവോ. **കാമഭവേ പുനബ്ഭവേതി** കാമധാതുയാ ഉപപത്തിഭവേ വിപാകവട്ടേ. വിപാകഭവോ ഭവതീതി ഭവോ. **രൂപഭവാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ ച "കാമഭവേ രൂപഭവേ അരൂപഭവേ"തി ഓകാസഭവം സന്ധായ വുത്തം. തീസുപി "കമ്മഭവേ"തി കമ്മഭവം , തഥാ "പുനബ്ഭവേ"തി ഉപപത്തിഭവം സന്ധായ വുത്തം. **പുനപ്പുനബ്ഭവേതി** അപരാപരം ഉപ്പത്തിയം. **ഗതിയാതി** പഞ്ചഗതിയാ അഞ്ഞതരായ. **അത്തഭാവാഭിനിബ്ബത്തിയാതി** അത്തഭാവാനം അഭിനിബ്ബത്തിയാ. **അവീതതണ്ഹാതി** മൂലപദം. **അവിഗതതണ്ഹാതി** ഖണികസമാധി വിയ ഖണികപ്പഹാനാഭാവേന ന വിഗതാ തണ്ഹാ ഏതേസന്തി അവിഗതതണ്ഹാ. **അചത്തതണ്ഹാതി** തദങ്ഗപ്പഹാനാഭാവേന അപരിച്ചത്തതണ്ഹാ. **അവന്തതണ്ഹാതി** വിക്ഖമ്ഭനപ്പഹാനാഭാവേന ന വന്തതണ്ഹാതി അവന്തതണ്ഹാ. **അമുത്തതണ്ഹാതി** അച്ചന്തസമുച്ഛേദപ്പഹാനാഭാവേന ന മുത്തതണ്ഹാ. **അപ്പഹീനതണ്ഹാതി** പടിപ്പസ്സദ്ധിപ്പഹാനാഭാവേന ന പഹീനതണ്ഹാ. **അപ്പടിനിസ്സട്ഠതണ്ഹാതി** നിസ്സരണപ്പഹാനാഭാവേന ഭവേ പതിട്ഠിതം അനുസയകിലേസം അപ്പടിനിസ്സജ്ജിത്വാ ഠിതത്താ അപ്പടിനിസ്സട്ഠതണ്ഹാ.

ഛ. ഇദാനി യസ്മാ അവിഗതതണ്ഹാ ഏവം ഫന്ദന്തി ച ലപന്തി ച, തസ്മാ തണ്ഹാവിനയേ സമാദപേന്തോ **"മമായിതേ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **മമായിതേതി** തണ്ഹാദിട്ഠിമമത്തേഹി "മമ"ന്തി പരിഗ്ഗഹിതേ വത്ഥുസ്മിം. **പസ്സഥാതി** സോതാരേ ആലപന്തോ ആഹ. **ഏതമ്പീതി** ഏതമ്പി ആദീനവം. സേസം പാകടമേവ.

ദ്വേ മമത്താതി ദ്വേ ആലയാ. **യാവതാതി** പരിച്ഛേദനിയമത്ഥേ നിപാതോ. **തണ്ഹാസങ്ഖാതേനാതി** തണ്ഹാകോട്ഠാസേന, സങ്ഖാ സങ്ഖാതന്തി അത്ഥതോ ഏകം "സഞ്ഞാനിദാനാ ഹി പപഞ്ചസങ്ഖാ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൮൮൪) വിയ.

സീമകതന്തി അപരിച്ഛേദദോസവിരഹിതം മരിയാദകതം "തിയോജനപരമം സീമം സമ്മന്നിതു"ന്തി ആദീസു (മഹാവ॰ ൧൮൦) വിയ. **ഓധികത**ന്തി വചനപരിച്ഛേദദോസവിരഹിതം പരിച്ഛേദകതം സീമന്തരികരുക്ഖോ വിയ. **പരിയന്തകത**ന്തി പരിച്ഛേദകതം. സീമന്തരികരുക്ഖോ പന ദിന്നം സാധാരണം, അയം പന ഏകാബദ്ധതാലപന്തി വിയ കതന്തി പരിയന്തകതം. **പരിഗ്ഗഹിത**ന്തി കാലന്തരേപി പരായത്തം മുഞ്ചിത്വാ സബ്ബാകാരേന ഗഹിതം. **മമായിത**ന്തി ആലയകതം വസ്സൂപഗതം സേനാസനം വിയ. **ഇദം മമ**ന്തി സമീപേ ഠിതം. **ഏതം മമ**ന്തി ദൂരേ ഠിതം. **ഏത്തക**ന്തി പരിക്ഖാരനിയമനം "ഏത്തകമ്പി നപ്പടിഭാസേയ്യാ"തി വിയ. **ഏത്താവതാ**തി പരിച്ഛേദത്ഥേപി നിപാതനിയമനം "ഏത്താവതാ ഖോ മഹാനാമാ"തി വിയ. **കേവലമ്പി മഹാപഥവി**ന്തി സകലമ്പി മഹാപഥവിം.

അട്ഠസതം തണ്ഹാവിചരിതന്തി അട്ഠുത്തരസതം തണ്ഹാഗമനവിത്ഥാരം. അട്ഠുത്തരസതം കഥം ഹോതീതി ചേ? രൂപതണ്ഹാ...പേ॰... ധമ്മതണ്ഹാതി ഏവം ചക്ഖുദ്വാരാദീസു ജവനവീഥിയാ പവത്താ തണ്ഹാ "സേട്ഠിപുത്തോ, ബ്രാഹ്മണപുത്തോ"തി ഏവമാദീസു പിതിതോ ലദ്ധനാമാ വിയ പിതുസദിസാരമ്മണേ ഭൂതാ. ഏത്ഥ ച രൂപാരമ്മണാ രൂപേ തണ്ഹാതി രൂപതണ്ഹാ. സാ കാമരാഗഭാവേന രൂപം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ കാമതണ്ഹാ. സസ്സതദിട്ഠിസഹഗതരാഗഭാവേന "രൂപം നിച്ചം ധുവം സസ്സത"ന്തി ഏവം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ ഭവതണ്ഹാ. ഉച്ഛേദദിട്ഠിസഹഗതരാഗഭാവേന "രൂപം ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതി പച്ഛേദം ഭവിസ്സതീ"തി ഏവം അസ്സാദേന്തീ പവത്തമാനാ വിഭവതണ്ഹാതി ഏവം തിവിധാ ഹോതി. യഥാ ച രൂപതണ്ഹാ, തഥാ സദ്ദതണ്ഹാദയോപീതി ഏതാനി അട്ഠാരസ തണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തി. താനി അജ്ഝത്തരൂപാദീസു അട്ഠാരസ, ബഹിദ്ധാരൂപാദീസു അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ, ഇതി അതീതാനി ഛത്തിംസ, അനാഗതാനി ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാതി അട്ഠസതം. അജ്ഝത്തികസ്സ ഉപാദായ "അസ്മീ"തി ഹോതി, "ഇത്ഥസ്മീ"തി ഹോതീതി വാ ഏവമാദീനി അജ്ഝത്തികരൂപാദിനിസ്സിതാനി അട്ഠാരസ, ബാഹിരസ്സുപാദായ ഇമിനാ "അസ്മീ"തി ഹോതി, ഇമിനാ "ഇത്ഥസ്മീ"തി ഹോതീതി ബാഹിരരൂപാദിനിസ്സിതാനി അട്ഠാരസാതി ഛത്തിംസ. ഇതി അതീതാനി ഛത്തിംസ, അനാഗതാനി ഛത്തിംസ, പച്ചുപ്പന്നാനി ഛത്തിംസാതി ഏവമ്പി അട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതാനി ഹോന്തി.

വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠീതി രൂപാദീനം പഞ്ചന്നം ഖന്ധാനം ഏകേകമ്പി "രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൧൩൦-൧൩൧) നയേന ചതുധാ ഗാഹവസേന പവത്താനി വത്ഥൂനി കത്വാ ഉപ്പന്നാ വിജ്ജമാനട്ഠേന സതി ഖന്ധപഞ്ചകസങ്ഖാതേ കായേ ദിട്ഠീതി സക്കായദിട്ഠി. **ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി "നത്ഥി ദിന്നം, നത്ഥി യിട്ഠ"ന്തിആദിനയപ്പവത്താ മിച്ഛാദിട്ഠി, അയാഥാവദിട്ഠി വിരജ്ഝിത്വാ ഗഹണതോ വാ വിതഥാ ദിട്ഠി മിച്ഛാദിട്ഠി, അനത്ഥാവഹത്താ പണ്ഡിതേഹി കുച്ഛിതാ ദിട്ഠീതിപി മിച്ഛാദിട്ഠി. സാ അയോനിസോ അഭിനിവേസലക്ഖണാ, പരാമാസരസാ, മിച്ഛാഭിനിവേസപച്ചുപട്ഠാനാ, അരിയാനമദസ്സനകാമതാദിപദട്ഠാനാ, പരമവജ്ജാതി ദട്ഠബ്ബാ. **ദസവത്ഥുകാ അന്തഗ്ഗാഹികാ ദിട്ഠീ**തി സസ്സതോ ലോകോ, അസസ്സതോ ലോകോ, അന്തവാ ലോകോ"തി ആദിനയപ്പവത്താ ഏകേകം കോട്ഠാസം പതിട്ഠം കത്വാ ഗഹണവസേന ഏവം പവത്താ ദിട്ഠി ദസവത്ഥുകാ അന്തഗ്ഗാഹികാ ദിട്ഠി. **യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠീ**തി യാ ഏവംജാതികാ ദിട്ഠി. **ദിട്ഠിഗത**ന്തി ദിട്ഠീസു ഗതം. ഇദം ദസ്സനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഅന്തോഗധത്താതി ദിട്ഠിഗതം, ദിട്ഠിയേവ ദുരതിക്കമനട്ഠേന ഗഹനം **ദിട്ഠിഗഹനം** തിണഗഹനവനഗഹനപബ്ബതഗഹനാനി വിയ. സാസങ്കസപ്പടിഭയട്ഠേന **ദിട്ഠികന്താരം** ചോരകന്താരവാളകന്താരനിരുദകകന്താരദുബ്ഭിക്ഖകന്താരാ വിയ. സമ്മാദിട്ഠിയാ വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന വിലോമനട്ഠേന ച **ദിട്ഠിവിസൂകായികം**.

മിച്ഛാദസ്സനഞ്ഹി ഉപ്പജ്ജമാനം സമ്മാദസ്സനം വിനിവിജ്ഝതി ചേവ വിലോമേതി ച. കദാചി സസ്സതസ്സ, കദാചി ഉച്ഛേദസ്സ ഗഹണതോ ദിട്ഠിയാ വിരൂപം ഫന്ദിതന്തി **ദിട്ഠിവിപ്ഫന്ദിതം**. ദിട്ഠിഗതികോ ഹി ഏകസ്മിം പതിട്ഠാതും ന സക്കോതി. കദാചി സസ്സതം അനുസ്സരതി, കദാചി ഉച്ഛേദം. ദിട്ഠിയേവ ബന്ധനട്ഠേന സംയോജനന്തി **ദിട്ഠിസംയോജനം**. സുസുമാരാദയോ വിയ പുരിസം ആരമ്മണം ദള്ഹം ഗണ്ഹാതീതി **ഗാഹോ**. പതിട്ഠഹനതോ **പതിട്ഠാഹോ**. അയഞ്ഹി ബലവപവത്തിഭാവേന പതിട്ഠഹിത്വാ ഗണ്ഹാതി. നിച്ചാദിവസേന അഭിനിവിസതീതി **അഭിനിവേസോ**. ധമ്മസഭാവം അതിക്കമിത്വാ നിച്ചാദിവസേന പരതോ ആമസതീതി **പരാമാസോ**. അനത്ഥാവഹത്താ കുച്ഛിതോ മഗ്ഗോ, കുച്ഛിതാനം വാ അപായാനം മഗ്ഗോതി **കുമ്മഗ്ഗോ**. അയാഥാവപഥതോ **മിച്ഛാപഥോ**. യഥാ ഹി ദിസാമൂള്ഹേന "അയം അസുകഗാമസ്സ നാമ പഥോ"തി ഗഹിതോപി തം ഗാമം ന സമ്പാപേതി, ഏവം ദിട്ഠിഗതികേന "സുഗതിപഥോ"തി ഗഹിതാപി ദിട്ഠി സുഗതിം ന പാപേതീതി അയാഥാവപഥതോ മിച്ഛാപഥോ. മിച്ഛാസഭാവതോ **മിച്ഛത്തം**. തത്ഥേവ പരിബ്ഭമനതോ തരന്തി ഏത്ഥ ബാലാതി തിത്ഥം, തിത്ഥഞ്ച തം അനത്ഥാനഞ്ച ആയതനന്തി **തിത്ഥായതനം,** തിത്ഥിയാനം വാ സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ച ആയതനന്തിപി **തിത്ഥായതനം**. വിപരിയേസഭൂതോ ഗാഹോ, വിപരിയേസതോ വാ ഗാഹോതി **വിപരിയേസഗ്ഗാഹോ**. അസഭാവഗാഹോതി **വിപരീതഗ്ഗാഹോ**. "അനിച്ചേ നിച്ച"ന്തി ആദിനയപ്പവത്തവസേന പരിവത്തേത്വാ ഗാഹോ **വിപല്ലാസഗ്ഗാഹോ**. അനുപായഗാഹോ **മിച്ഛാഗാഹോ**. അയാഥാവകസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ന സഭാവസ്മിം വത്ഥുസ്മിം തഥം യാഥാവകം സഭാവന്തി ഗാഹോ **"അയാഥാവകസ്മിം യാഥാവക"ന്തി ഗാഹോ. യാവതാ**തി യത്തകാ. **ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനീ**തി ബ്രഹ്മജാലേ (ദീ॰ നി॰ ൧.൨൮ ആദയോ) ആഗതാനി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതാനി.

അച്ഛേദസംകിനോപി ഫന്ദന്തീതി അച്ഛിന്ദിത്വാ പസയ്ഹ ബലക്കാരേന ഗണ്ഹിസ്സന്തീതി ഉപ്പന്നസംകിനോപി ചലന്തി. **അച്ഛിന്ദന്തേപീ**തി വുത്തനയേന അച്ഛിജ്ജന്തേപി. **അച്ഛിന്നേപീ**തി വുത്തനയേന അച്ഛിന്ദിത്വാ ഗഹിതേപി. **വിപരിണാമസംകിനോപീ**തി പരിവത്തേത്വാ അഞ്ഞഥാഭാവേന ആസംകിനോപി . **വിപരിണാമന്തേപീ**തി വിപരിവത്തനകാലേപി. **വിപരിണതേപീ**തി വിപരിവത്തിതേപി. **ഫന്ദന്തീ**തി ചലന്തി. **സമ്ഫന്ദന്തീ**തി സബ്ബാകാരേന ചലന്തി. **വിപ്ഫന്ദന്തീ**തി വിവിധാകാരേന ഫന്ദന്തി. **വേധന്തീ**തി ഭയം ദിസ്വാ കമ്പന്തി. **പവേധന്തീ**തി ഛമ്ഭിതത്താ ഭയേന വിസേസേന കമ്പന്തി. **സമ്പവേധന്തീ**തി ലോമഹംസനഭയേന സബ്ബാകാരേന കമ്പന്തി. **ഫന്ദമാനേ**തി ഉപയോഗബഹുവചനം. **അപ്പോദകേ**തി മന്ദോദകേ. **പരിത്തോദകേ**തി ലുളിതോദകേ. **ഉദകപരിയാദാനേ**തി ഖീണോദകേ. **ബലാകാഹി വാ**തി വുത്താവസേസാഹി പക്ഖിജാതീഹി. **പരിപാതിയമാനാ**തി വിഹിംസിയമാനാ ഘട്ടിയമാനാ. **ഉക്ഖിപിയമാനാ**തി കദ്ദമന്തരതോ നീഹരിയമാനാ ഗിലിയമാനാ വാ. **ഖജ്ജമാനാ**തി ഖാദിയമാനാ. **ഫന്ദന്തി** കാകേഹി. **സമ്ഫന്ദന്തി** കുലലേഹി. **വിപ്ഫന്ദന്തി** ബലാകാഹി. **വേധന്തി** തുണ്ഡേന ഗഹിതകാലേ മരണവസേന. **പവേധന്തി** വിജ്ഝനകാലേ. **സമ്പവേധന്തി** മരണസമീപേ.

പസ്സിത്വാതി അഗുണം പസ്സിത്വാ. **തുലയിത്വാ**തി ഗുണാഗുണം തുലയിത്വാ. **തീരയിത്വാ**തി ഗുണാഗുണം വിത്ഥാരേത്വാ. **വിഭാവയിത്വാ**തി വത്ഥുഹാനഭാഗിം മുഞ്ചിത്വാ വജ്ജേത്വാ. **വിഭൂതം കത്വാ**തി നിപ്ഫത്തിം പാപേത്വാ ആവേണികം കത്വാ. അഥ വാ സംകിണ്ണദോസം മോചേത്വാ വത്ഥുവിഭാഗകരണേന **പസ്സിത്വാ**. അപരിച്ഛേദദോസം മോചേത്വാ പമാണകരണവസേന **തുലയിത്വാ**. വത്ഥുദോസം മോചേത്വാ വിഭാഗകരണവസേന **തീരയിത്വാ**. സമ്മോഹദോസം മോചയിത്വാ അഗ്ഗവിഭാഗകരണവസേന **വിഭാവയിത്വാ**. ഘനദോസം മോചേത്വാ പകതിവിഭാഗകരണേന **വിഭൂതം കത്വാ. പഹായാ**തി പജഹിത്വാ. **പടിനിസ്സജ്ജിത്വാ**തി

നിസ്സജ്ജിത്വാ. **അമമായന്തോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ആലയം അകരോന്തോ. **അഗണ്ഹന്തോ**തി ദിട്ഠിയാ പുബ്ബഭാഗേ പഞ്ഞായ തം ന ഗണ്ഹന്തോ. **അപരാമസന്തോ**തി വിതക്കേന ഊഹനം അകരോന്തോ. **അനഭിനിവേസന്തോ**തി നിയാമോക്കന്തിദിട്ഠിവസേന നപ്പവിസന്തോ.

അകുബ്ബമാനോതി പരിഗ്ഗാഹതണ്ഹാവസേന അകരോന്തോ. **അജനയമാനോ**തി പോനോഭവികതണ്ഹാവസേന അജനയമാനോ. **അസഞ്ജനയമാനോ**തി വിസേസേന അസഞ്ജനയമാനോ. **അനിബ്ബത്തയമാനോ**തി പത്ഥനാതണ്ഹാവസേന ന നിബ്ബത്തയമാനോ. **അനഭിനിബ്ബത്തയമാനോ**തി സബ്ബാകാരേന ന അഭിനിബ്ബത്തയമാനോ. ഉപസഗ്ഗവസേന വാ ഏതാനി പദാനി വഡ്ഢിതാനി. ഏവമേത്ഥ പഠമഗാഥായ അസ്സാദം.

൧൩. തതോ പരാഹി ചതൂഹി ഗാഥാഹി ആദീനവഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി സഉപായം നിസ്സരണം നിസ്സരണാനിസംസഞ്ച ദസ്സേതും, സബ്ബാഹി വാ ഏതാഹി കാമാനം ആദീനവം ഓകാരം സംകിലേസഞ്ച ദസ്സേത്വാ ഇദാനി നേക്ഖമ്മേ ആനിസംസം ദസ്സേതും **"ഉഭോസു അന്തേസൂ"**തി ഗാഥാദ്വയമാഹ. തത്ഥ **ഉഭോസു അന്തേസൂ**തി ഫസ്സഫസ്സസമുദയാദീസു ദ്വീസു, ദ്വീസു പരിച്ഛേദേസു. **വിനേയ്യ ഛന്ദ**ന്തി ഛന്ദരാഗം വിനേത്വാ. **ഫസ്സം പരിഞ്ഞായാ**തി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദിഫസ്സം, ഫസ്സാനുസാരേന വാ തംസമ്പയുത്തേ സബ്ബേപി അരൂപധമ്മേ, തേസം വത്ഥുദ്വാരാരമ്മണവസേന രൂപധമ്മേ ചാതി സകലമ്പി നാമരൂപം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ. **അനാനുഗിദ്ധോ**തി രൂപാദീസു സബ്ബധമ്മേസു അഗിദ്ധോ. **യദത്തഗരഹീ തദകുബ്ബമാനോ**തി യം അത്തനാ ഗരഹതി, തം അകുരുമാനോ. **ന ലിമ്പതീ ദിട്ഠസുതേസു ധീരോ**തി സോ ഏവരൂപോ ധിതിസമ്പന്നോ ധീരോ ദിട്ഠേസു ച സുതേസു ച ധമ്മേസു ദ്വിന്നം ലേപാനം ഏകേനാപി ലേപേന ന ലിമ്പതി, ആകാസമിവ നിരുപലിത്തോ അച്ഛന്തവോദാനപ്പത്തോ ഹോതി.

ഫസ്സോ ഏകോ അന്തോതി ഫസ്സോ ഏകപരിച്ഛേദോ. ഫുസതീതി ഫസ്സോ. സ്വായം ഫുസനലക്ഖണോ, സങ്ഘട്ടനരസോ, സന്നിപാതപച്ചുപട്ഠാനോ, ആപാഥഗതവിസയപദട്ഠാനോ. അയഞ്ഹി അരൂപധമ്മോപി സമാനോ ആരമ്മണേ ഫുസനാകാരേനേവ പവത്തതീതി ഫുസനലക്ഖണോ. ഏകദേസേനേവ അനല്ലീയമാനോപി രൂപം വിയ ചക്ഖും, സദ്ദോ വിയ ച സോതം ചിത്തം ആരമ്മണഞ്ച സങ്ഘട്ടേതീതി സങ്ഘട്ടനരസോ, വത്ഥാരമ്മണസങ്ഘട്ടനതോ വാ ഉപ്പന്നത്താ സമ്പത്തിഅത്ഥേനപി രസേന ''സങ്ഘട്ടനരസോ''തി വേദിതബ്ബോ. വുത്തഞ്ഹേതം **അട്ഠകഥായം** -

> ''ചതുഭൂമകഫസ്സോ നോ ഫുസനലക്ഖണോ നാമ നത്ഥി, സങ്ഘട്ടനരസോ പന പഞ്ചദ്വാരികോവ ഹോതി. പഞ്ചദ്വാരികസ്സ ഹി ഫുസനലക്ഖണോതിപി സങ്ഘട്ടനരസോതിപി നാമം. മനോദ്വാരികസ്സ ഫുസനലക്ഖണോത്വേവ നാമം, ന സങ്ഘട്ടനരസോ''തി (ധ॰ സ॰ അട്ഠ॰ ൧, കാമാവചരകുസല, ധമ്മുദ്ദേസകഥാ).

ഇദഞ്ച വത്വാ ഇദം സുത്തം (മി॰ പ॰ ൨.൩.൮) ആഭതം -

> ''യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വേ മേണ്ഡാ യുജ്ഝേയ്യും, യഥാ ഏകോ മേണ്ഡോ, ഏവം ചക്ഖു ദട്ഠബ്ബം. യഥാ ദുതിയോ മേണ്ഡോ, ഏവം രൂപം ദട്ഠബ്ബം. യഥാ തേസം സന്നിപാതോ, ഏവം ഫസ്സോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവം ഫുസനലക്ഖണോ ച ഫസ്സോ സങ്ഘട്ടനരസോ ച. യഥാ, മഹാരാജ, ദ്വേ സമ്മാ വജ്ജേയ്യും, ദ്വേ പാണീ വജ്ജേയ്യും. യഥാ ഏകോ പാണി, ഏവം ചക്ഖു ദട്ഠബ്ബം. യഥാ ദുതിയോ പാണി, ഏവം രൂപം ദട്ഠബ്ബം. യഥാ തേസം സന്നിപാതോ, ഏവം

ഫസ്സോ ദട്ഠബ്ബോ. ഏവം ഫുസനലക്ഖണോ ച ഫസ്സോ സങ്ഘട്ടനരസോ ചാ"തി വിത്ഥാരോ.

യഥാ വാ "ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ ൫൯൭, ൫൯൮) ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനി ചക്ഖുആദിനാമേന വുത്താനി, ഏവമിധാപി താനി ചക്ഖുആദിനാമേനേവ വുത്താനീതി വേദിതബ്ബാനി. തസ്മാ "ഏവം ചക്ഖു ദട്ഠബ്ബ"ന്തിആദീസു ഏവം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദട്ഠബ്ബന്തി ഇമിനാ നയേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഏവം സന്തേ ചിത്താരമ്മണസങ്ഘട്ടനതോ ഇമസ്മിമ്പി സുത്തേ കിച്ചട്ഠേനേവ രസേന "സങ്ഘട്ടനരസോ"തി സിദ്ധോ ഹോതി. തിണ്ണം സന്നിപാതസങ്ഖാതസ്സ പന അത്തനോ കാരണസ്സ വസേന പവേദിതത്താ സന്നിപാതപച്ചുപട്ഠാനോ. അയഞ്ഹി തത്ഥ തത്ഥ "തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോ"തി ഏവം കാരണസ്സേവ വസേന പവേദിതോതി. ഇമസ്സ ച സുത്തപദസ്സ തിണ്ണം സങ്ഗതിയാ ഫസ്സോതി അയമത്ഥോ, ന സങ്ഗതിമത്തമേവ ഫസ്സോ.

ഏവം പവേദിതത്താ പന തേനേവാകാരേന പച്ചുപട്ഠാതീതി "സന്നിപാതപച്ചുപട്ഠാനോ"തി വുത്തോ. ഫലട്ഠേന പന പച്ചുപട്ഠാനേനേസ വേദനാപച്ചുപട്ഠാനോ നാമ ഹോതി. വേദനം ഹേസ പച്ചുപട്ഠാപേതി, ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. ഉപ്പാദയമാനോ ച യഥാ ബഹിദ്ധാ ഉണ്ഹപച്ചയാപി സമാനാ ലാഖാസങ്ഖാതധാതുനിസ്സിതാ ഉസ്മാ അത്തനോ നിസ്സയേ മുദുഭാവകാരീ ഹോതി, ന അത്തനോ പച്ചയഭൂതേപി ബഹിദ്ധാ വീതച്ചിതങ്ഗാരസങ്ഖാതേ ഉണ്ഹഭാവേ. ഏവം വത്ഥാരമ്മണസങ്ഖാതഅഞ്ഞപച്ചയോപി സമാനോ ചിത്തനിസ്സിതത്താ അത്തനോ നിസ്സയഭൂതേ ചിത്തേ ഏവ ഏസ വേദനുപ്പാദകോ ഹോതി, ന അത്തനോ പച്ചയഭൂതേപി വത്ഥുമ്ഹി ആരമ്മണേവാതി വേദിതബ്ബോ. തജ്ജേന സമന്നാഹാരേന പന ഇന്ദ്രിയേന ച പരിക്ഖതേ വിസയേ അനന്തരായേന ഉപ്പജ്ജനതോ ഏസ "ആപാഥഗതവിസയപദട്ഠാനോ"തി വുച്ചതി.

ഫസ്സോ യതോ സമുദേതി ഉപ്പജ്ജതി, സോ "ഫസ്സസമുദയോ"തി വുച്ചതി. വുത്തഞ്ഹേതം - "സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോ"തി (മഹാവ॰ ൧; വിഭ॰ ൨൨൫). അതീതദുകോ കാലവസേന വുത്തോ. വേദനാദുകോ "ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ"തി (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൩൨) വുത്തത്താ ഉപേക്ഖാവേദനം സുഖമേവ കത്വാ സുഖദുക്ഖവസേന, നാമരൂപദുകോ രൂപാരൂപവസേന, ആയതനദുകോ സംസാരപവത്തിവസേന, സക്കായദുകോ പഞ്ചക്ഖന്ധവസേന വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. തത്ഥ സുഖയതീതി **സുഖാ**. വേദയതീതി **വേദനാ**. ദുക്ഖയതീതി **ദുക്ഖാ**. നമനലക്ഖണം **നാമം**. രുപ്പനലക്ഖണം **രൂപം**. ചക്ഖായതനാദീനി **ഛ അജ്ഝത്തികാനി**. രൂപായതനാദീനി **ഛ ബാഹിരാനി**. രൂപക്ഖന്ധാദയോ പഞ്ചക്ഖന്ധാ വിജ്ജമാനട്ഠേന **സക്കായോ**. അവിജ്ജാകമ്മതണ്ഹാആഹാരഫസ്സനാമരൂപാ **സക്കായസമുദയോ**.

ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോതി ചക്ഖതീതി ചക്ഖു, രൂപം അസ്സാദേതി വിഭാവേതി ചാതി അത്ഥോ. ചക്ഖുതോ പവത്തോ സമ്ഫസ്സോ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ. സോ പന അത്തനാ സമ്പയുത്തായ വേദനായ സഹജാതഅഞ്ഞമഞ്ഞനിസ്സയവിപാകആഹാരസമ്പയുത്തഅത്ഥിഅവിഗതവസേന അട്ഠധാ പച്ചയോ ഹോതി. സുണാതീതി **സോതം**. തം സസമ്ഭാരസോതബിലസ്സ അന്തോ തനുതമ്ബലോമാചിതേ അങ്ഗുലിവേഠകസണ്ഠാനേ പദേസേ സോതവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി. സോതതോ പവത്തോ സമ്ഫസ്സോ **സോതസമ്ഫസ്സോ. ഘാനസമ്ഫസ്സാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഘായതീതി ഘാനം . തം സസമ്ഭാരബിലസ്സ അന്തോ അജപദസണ്ഠാനേ പദേസേ ഘാനവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനം തിട്ഠതി. ജീവിതമവ്ഹായതീതി **ജിവ്ഹാ,** സായനട്ഠേന വാ **ജിവ്ഹാ**. സാ

സസമ്ഭാരജിവ്ഹായ അതിഅഗ്ഗമൂലപസ്സാനി വജ്ജേത്വാ ഉപരിമതലമജ്ഝേ ഭിന്നഉപ്പലദലഗ്ഗസണ്ഠാനേ പദേസേ ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനാ തിട്ഠതി. കുച്ഛിതാനം സാസവധമ്മാനം ആയോതി **കായോ**. ആയോതി ഉപ്പത്തിദേസോ. യാവതാ ഇമസ്മിം കായേ ഉപാദിണ്ണപവത്തി നാമ അത്ഥി, തത്ഥ യേഭുയ്യേന കായപ്പസാദോ കായവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരഹം വത്ഥുദ്വാരഭാവം സാധയമാനോ തിട്ഠതി. മുനാതീതി **മനോ,** വിജാനാതീതി അത്ഥോ. **മനോ**തി സഹാവജ്ജനഭവങ്ഗം; മനതോ പവത്തോ സമ്ഫസ്സോ **മനോസമ്ഫസ്സോ**.

ഛബ്ബിധമ്പി ഫസ്സം ദുവിധമേവ ഹോതീതി ദസ്സേതും **"അധിവചനസമ്ഫസ്സോ പടിഘസമ്ഫസ്സോ"**തി ആഹ . മനോദ്വാരികോ **അധിവചനസമ്ഫസ്സോ**. പഞ്ചദ്വാരികോ വത്ഥാരമ്മണാദിപടിഘേന ഉപ്പജ്ജനതോ **പടിഘസമ്ഫസ്സോ**.

സുഖവേദനായ ആരമ്മണേ **സുഖവേദനീയോ**. ദുക്ഖവേദനായ ആരമ്മണേ **ദുക്ഖവേദനീയോ**. അദുക്ഖമസുഖവേദനായ ആരമ്മണേ **അദുക്ഖമസുഖവേദനീയോ**. തത്ഥ സുഖയതീതി സുഖം, യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം സുഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. സുട്ഠു വാ ഖനതി, ഖാദതി ച കായചിത്താബാധന്തി സുഖം. ദുക്ഖയതീതി ദുക്ഖം, യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം ദുക്ഖിതം കരോതീതി അത്ഥോ. ന ദുക്ഖം ന സുഖന്തി അദുക്ഖമസുഖം, **മ**-കാരോ പദസന്ധിവസേന വുത്തോ.

കുസലോതിആദയോ ജാതിവസേന വുത്താ. തത്ഥ **കുസലോ**തി ഏകവീസതികുസലചിത്തസമ്പയുത്തോ. **അകുസലോ**തി ദ്വാദസാകുസലചിത്തസമ്പയുത്തോ. **അബ്യാകതോ**തി അവസേസവിപാകകിരിയാബ്യാകതചിത്തസമ്പയുത്തോ.

പുന ഭവപ്പഭേദവസേന നിദ്ദിസന്തോ **"കാമാവചരോ"**തിആദിമാഹ. ചതുപഞ്ഞാസകാമാവചരചിത്തസമ്പയുത്തോ **കാമാവചരോ**. കാമം പഹായ രൂപേ അവചരതീതി **രൂപാവചരോ,** കുസലാബ്യാകതവസേന പഞ്ചദസരൂപാവചരചിത്തസമ്പയുത്തോ. കാമഞ്ച രൂപഞ്ച പഹായ അരൂപേ അവചരതീതി **അരൂപാവചരോ,** കുസലാബ്യാകതവസേന ദ്വാദസാരൂപാവചരചിത്തസമ്പയുത്തോ.

ഇദാനി അഭിനിവേസവസേന ദസ്സേന്തോ **"സുഞ്ഞതോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സുഞ്ഞതോ**തി രാഗദോസമോഹേഹി സുഞ്ഞത്താ സുഞ്ഞതോ. രാഗദോസമോഹനിമിത്തേഹി അനിമിത്തത്താ **അനിമിത്തോ**. രാഗദോസമോഹപണിധീനം അഭാവതോ **അപ്പണിഹിതോ**തി വുച്ചതി.

ഇദാനി വട്ടപരിയാപന്നഅപരിയാപന്നവസേന ദസ്സേന്തോ **"ലോകിയോ"**തിആദിമാഹ. ലോകോ വുച്ചതി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന വട്ടം , തസ്മിം പരിയാപന്നഭാവേന ലോകേ നിയുത്തോതി **ലോകിയോ**. ഉത്തിണ്ണോതി ഉത്തരോ, ലോകേ അപരിയാപന്നഭാവേന ലോകതോ ഉത്തരോതി **ലോകുത്തരോ. ഫുസനാ**തി ഫുസനാകാരോ. **സമ്ഫുസനാ സമ്ഫുസിതത്ത**ന്തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം.

ഏവം ഞാതം കത്വാതി ഏവം പാകടം കത്വാ ജാനന്തോ **തീരേതി** തീരയതി, ഉപരി വത്തബ്ബാകാരേന ചിന്തേതി. അനിച്ചന്തികതായ ആദിഅന്തവന്തതായ ച **അനിച്ചതോ** തീരേതി. ഉപ്പാദവയപടിപീളനതായ ദുക്ഖവത്ഥുതായ ച **ദുക്ഖതോ**. പച്ചയയാപനീയതായ രോഗമൂലതായ ച **രോഗതോ**. ദുക്ഖതാസൂലയോഗിതായ കിലേസാസുചിപഗ്ഘരതായ ഉപ്പാദജരാഭങ്ഗേഹി ഉദ്ധുമാതപരിപക്കപഭിന്നതായ ച **ഗണ്ഡതോ**. പീളാജനകതായ അന്തോതുദനതായ ദുന്നീഹരണീയതായ ച **സല്ലതോ**. വിഗരഹണീയതായ അവഡ്ഢിആവഹനതായ അഘവത്ഥുതായ ച **അഘതോ**.

അസേരിഭാവജനകതായ ആബാധപദട്ഠാനതായ ച **ആബാധതോ**. അവസതായ അവിധേയ്യതായ ച **പരതോ**. ബ്യാധിജരാമരണേഹി ലുജ്ജനപലുജ്ജനതായ **പലോകതോ**. അനേകബ്യസനാവഹനതായ **ഈതിതോ**. അവിദിതാനംയേവ വിപുലാനം അനത്ഥാനം ആവഹനതോ സബ്ബൂപദ്ദവവത്ഥുതായ ച **ഉപദ്ദവതോ**. സബ്ബഭയാനം ആകരതായ ച ദുക്ഖവൂപസമസങ്ഖാതസ്സ പരമസ്സാസസ്സ പടിപക്ഖഭൂതതായ ച **ഭയതോ**. അനേകേഹി അനത്ഥേഹി അനുബദ്ധതായ ദോസൂപസട്ഠതായ, ഉപസഗ്ഗോ വിയ അനധിവാസനാരഹതായ ച **ഉപസഗ്ഗതോ**. ബ്യാധിജരാമരണേഹി ചേവ ലാഭാദീഹി ച ലോകധമ്മേഹി പചലിതതായ **ചലതോ**. ഉപക്കമേന ചേവ സരസേന ച പഭങ്ഗുപഗമനസീലതായ **പഭങ്ഗുതോ**. സബ്ബാവത്ഥാവിനിപാതിതായ, ഥിരഭാവസ്സ ച അഭാവതായ **അധുവതോ**. അതായനതായ ചേവ അലബ്ഭനേയ്യഖേമതായ ച **അതാണതോ**. അല്ലീയിതും അനരഹതായ, അല്ലീനാനമ്പി ച ലേണകിച്ചാകാരിതായ **അലേണതോ**. നിസ്സിതാനം ഭയസാരകത്താഭാവേന **അസരണതോ**. യഥാപരികപ്പിതേഹി ധുവസുഭസുഖത്തഭാവേഹി രിത്തതായ **രിത്തതോ**. രിത്തതായേവ **തുച്ഛതോ,** അപ്പകത്താ വാ. അപ്പകമ്പി ഹി ലോകേ ''തുച്ഛ''ന്തി വുച്ചതി. സാമിനിവാസിവേദക കാരകാധിട്ഠായകവിരഹിതതായ **സുഞ്ഞതോ**.

സയഞ്ച അസാമികഭാവാദിതായ **അനത്തതോ**. പവത്തിദുക്ഖതായ, ദുക്ഖസ്സ ച ആദീനവതായ **ആദീനവതോ**. അഥ വാ ആദീനം വാതി ഗച്ഛതി പവത്തതീതി ആദീനവോ, കപണമനുസ്സസ്സേതം അധിവചനം. ഖന്ധാപി ച കപണായേവാതി ആദീനവസദിസതായ **ആദീനവതോ**. ജരായ ചേവ മരണേന ചാതി ദ്വേധാ പരിണാമപകതിതായ **വിപരിണാമധമ്മതോ**. ദുബ്ബലതായ, ഫേഗ്ഗു വിയ സുഖഭഞ്ജനീയതായ ച **അസാരകതോ**. അഘഹേതുതായ **അഘമൂലതോ**. മിത്തമുഖസപത്തോ വിയ വിസ്സാസഘാതിതായ **വധകതോ**. വിഗതഭവതായ വിഭവസമ്ഭൂതതായ ച **വിഭവതോ**. ആസവപദട്ഠാനതായ **സാസവതോ**. ഹേതുപച്ചയേഹി അഭിസങ്ഖതതായ **സങ്ഖതതോ**. മച്ചുമാരകിലേസമാരാനം ആമിസഭൂതതായ **മാരാമിസതോ**. ജാതിജരാബ്യാധിമരണപകതിതായ **ജാതിജരാബ്യാധിമരണധമ്മതോ**. സോകപരിദേവഉപായാസഹേതുതായ **സോകപരിദേവഉപായാസധമ്മതോ**. തണ്ഹാദിട്ഠിദുച്ചരിതസംകിലേസാനം വിസയധമ്മതായ **സംകിലേസധമ്മതോ**. അവിജ്ജാകമ്മതണ്ഹാസളായതനവസേന ഉപ്പത്തിതോ **സമുദയതോ**. തേസം അഭാവേന **അത്ഥങ്ഗമതോ**. ഫസ്സേ ഛന്ദരാഗവസേന മധുരസ്സാദേന **അസ്സാദതോ**. ഫസ്സസ്സ വിപരിണാമേന **ആദീനവതോ**. ഉഭിന്നം നിസ്സരണേന **നിസ്സരണതോ തീരേതീ**തി സബ്ബേസു ച ഇമേസു ''തീരേതീ''തി പാഠസേസോ ദട്ഠബ്ബോ.

പജഹതീതി സകസന്താനതോ നീഹരതി. **വിനോദേതീ**തി തുദതി. **ബ്യന്തിം കരോതീ**തി വിഗതന്തം കരോതി. **അനഭാവം ഗമേതീ**തി അനു അനു അഭാവം ഗമേതി. അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന ഉച്ഛിന്നം തണ്ഹാഅവിജ്ജാമയം മൂലമേതേസന്തി **ഉച്ഛിന്നമൂലാ**. താലവത്ഥു വിയ നേസം വത്ഥു കതന്തി **താലാവത്ഥുകതാ**. യഥാ ഹി താലരുക്ഖം സമൂലം ഉദ്ധരിത്വാ തസ്സ വത്ഥുമത്തേ തസ്മിം പദേസേ കതേ ന പുന തസ്സ താലസ്സ ഉപ്പത്തി പഞ്ഞായതി, ഏവം അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന സമൂലേ രൂപാദിരസേ ഉദ്ധരിത്വാ തേസം പുബ്ബേ ഉപ്പന്നപുബ്ബഭാവേന വത്ഥുമത്തേ ചിത്തസന്താനേ കതേ സബ്ബേപി തേ ''താലാവത്ഥുകതാ''തി വുച്ചന്തി. **യസ്സേസോതി** യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏസോ ഗേധോ. **സമുച്ഛിന്നോതി** ഉച്ഛിന്നോ. **വൂപസന്തോതി** ഫലേന വൂപസന്തോ. **പടിപസ്സദ്ധോതി** പടിപസ്സദ്ധിപ്പഹാനേന പടിപസ്സമ്ഭിതോ. ഉപസഗ്ഗേന വാ പദം വഡ്ഢിതം. **അഭബ്ബുപ്പത്തികോതി** പുന ഉപ്പജ്ജിതും അഭബ്ബോ. **ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢോതി** മഗ്ഗഞാണഗ്ഗിനാ ഝാപിതോ. അഥ വാ വിസനിക്ഖിത്തം ഭാജനേന സഹ ഛഡ്ഡിതം വിയ വത്ഥുനാ സഹ പഹീനോ. മൂലച്ഛിന്നവിസവല്ലി വിയ സമൂലച്ഛിന്നോതി

സമുച്ഛിന്നോ. ഉദ്ധനേ ഉദകം സിഞ്ചിത്വാ നിബ്ബാപിതഅങ്ഗാരം വിയ **വൂപസന്തോ**. നിബ്ബാപിതഅങ്ഗാരേ പതിതഉദകഫുസിതം വിയ **പടിപസ്സദ്ധോ**. അങ്കുരുപ്പത്തിയാ ഹേതുച്ഛിന്നബീജം വിയ **അഭബ്ബുപ്പത്തികോ**. അസനിപാതവിസരുക്ഖോ വിയ **ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢോ**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി.

വീതഗേധോതി ഇദം സകഭാവപരിച്ചജനവസേന വുത്തം. **വിഗതഗേധോ**തി ഇദം ആരമ്മണേ സാലയഭാവപരിച്ചജനവസേന. **ചത്തഗേധോ**തി ഇദം പുന അനാദിയനഭാവദസ്സനവസേന. **മുത്തഗേധോ**തി ഇദം സന്തതിതോ വിനിമോചനവസേന. **പഹീനഗേധോ**തി ഇദം മുത്തസ്സാപി ക്വചി അനവട്ഠാനദസ്സനവസേന. **പടിനിസ്സട്ഠഗേധോ**തി ഇദം ആദിന്നപുബ്ബസ്സ നിസ്സഗ്ഗദസ്സനവസേന വുത്തം. **വീതരാഗോ വിഗതരാഗോ ചത്തരാഗോ**തി വുത്തനയേന യോജേതബ്ബം. തത്ഥ ഗിജ്ഝനവസേന **ഗേധോ**. രഞ്ജനവസേന **രാഗോ. നിച്ഛാതോ**തി നിത്തണ്ഹോ. "നിച്ഛദോ"തിപി പാഠോ, തണ്ഹാഛദനവിരഹിതോതി അത്ഥോ. **നിബ്ബുതോ**തി നിബ്ബുതസഭാവോ. **സീതിഭൂതോ**തി സീതസഭാവോ. **സുഖപടിസംവേദീ**തി കായികചേതസികസുഖം അനുഭവനസഭാവോ. **ബ്രഹ്മഭൂതേനാ**തി ഉത്തമസഭാവേന. **അത്തനാ**തി ചിത്തേന.

കതത്താ ചാതി പാപകമ്മാനം കതഭാവേന ച. **അകതത്താ ചാ**തി കുസലാനം അകതഭാവേന ച. **കതം മേ കായദുച്ചരിതം, അകതം മേ കായസുചരിത**ന്തിആദയോ ദ്വാരവസേന അവിരതിവിരതിവസേന കമ്മപഥവസേന ച വുത്താ. **സീലേസുമ്ഹി ന പരിപൂരകാരീ**തിആദയോ ചതുപാരിസുദ്ധിസീലവസേന. **ജാഗരിയമനനുയുത്തോ**തി പഞ്ചജാഗരണവസേന. **സതിസമ്പജഞ്ഞേനാ**തി സാത്ഥകാദിസമ്പജഞ്ഞവസേന . **ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ**തിആദയോ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ലോകിയലോകുത്തരവസേന. **ദുക്ഖം മേ അപരിഞ്ഞാത**ന്തിആദയോ ചത്താരോ അരിയസച്ചവസേന വുത്താതി വേദിതബ്ബം. തേ അത്ഥതോ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ പാകടായേവ.

ധീരോ പണ്ഡിതോതി സത്ത പദാ വുത്തത്ഥായേവ. അപി ച ദുക്ഖേ അകമ്പിയട്ഠേന **ധീരോ**. സുഖേ അനുപ്പിലവട്ഠേന **പണ്ഡിതോ**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥേ കതപരിചയട്ഠേന **പഞ്ഞവാ**. അത്തത്ഥപരത്ഥേ നിച്ചലട്ഠേന **ബുദ്ധിമാ**. ഗമ്ഭീരഉത്താനത്ഥേ അപച്ചോസക്കനട്ഠേന **ഞാണീ**. ഗുള്ഹപടിച്ഛന്നത്ഥേ ഓഭാസനട്ഠേന **വിഭാവീ**. നിക്കിലേസബ്യവദാനട്ഠേന തുലാസദിസോതി **മേധാവീ**. **ന ലിമ്പതീ**തി സജാതിയാ ന ലിമ്പതി ആകാസേ ലേഖാ വിയ. **ന പലിമ്പതീ**തി വിസേസേന ന ലിമ്പതി. **ന ഉപലിമ്പതീ**തി സഞ്ഞോഗോ ഹുത്വാപി ന ലിമ്പതി ഹത്ഥതലേ ലേഖാ വിയ. **അലിത്തോ**തി സഞ്ഞോഗോ ഹുത്വാപി ന കിലിസ്സതി കാസികവത്ഥേ ഠപിതമണിരതനം വിയ. **അപലിത്തോ**തി വിസേസേന ന കിലിസ്സതി മണിരതനേ പലിവേഠിതകാസികവത്ഥം വിയ. **അനുപലിത്തോ**തി ഉപഗന്ത്വാപി ന അല്ലീയതി പോക്ഖരപത്തേ ഉദകബിന്ദു വിയ. **നിക്ഖന്തോ**തി ബഹി നിക്ഖന്തോ ബന്ധനാഗാരതോ പലാതോ വിയ. **നിസ്സടോ**തി പാപപഹീനോ അമിത്തസ്സ പടിച്ഛാപിതകിലിട്ഠവത്ഥു വിയ. **വിപ്പമുത്തോ**തി സുട്ഠു മുത്തോ ഗയ്ഹൂപഗേ വത്ഥുമ്ഹി രതിം നാസേത്വാ പുന നാഗമനം വിയ. **വിസഞ്ഞുത്തോ**തി കിലേസേഹി ഏകതോ ന യുത്തോ ബ്യാധിനാ മുത്തഗിലാനോ വിയ. **വിമരിയാദികതേന ചേതസാ**തി വിഗതമരിയാദകതേന ചിത്തേന, സബ്ബഭവേന സബ്ബാരമ്മണേന സബ്ബകിലേസേഹി മുത്തചിത്തേനാതി അത്ഥോ.

൮. സഞ്ഞം പരിഞ്ഞാതി ഗാഥായ പന അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - ന കേവലഞ്ച ഫസ്സമേവ, അപി ച ഖോ പന കാമസഞ്ഞാദിഭേദം സഞ്ഞം, സഞ്ഞാനുസാരേന വാ പുബ്ബേ വുത്തനയേനേവ നാമരൂപം തീഹി പരിഞ്ഞാഹി പരിജാനിത്വാ ഇമായ പടിപദായ ചതുബ്ബിധമ്പി വിതരേയ്യ **ഓഘം**, തതോ സോ തിണ്ണോഘോ തണ്ഹാദിട്ഠിപരിഗ്ഗഹേസു തണ്ഹാദിട്ഠികിലേസപ്പഹാനേന അനുപലിത്തോ

ഖീണാസവമുനി രാഗാദിസല്ലാനം അബ്ബൂള്ഹത്താ **അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ,** സതിവേപുല്ലപ്പത്തിയാ **അപ്പമത്തോ ചരം,** പുബ്ബഭാഗേ വാ അപ്പമത്തോ ചരന്തോ തേന അപ്പമാദചാരേന അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ ഹുത്വാ സകപരത്തഭാവാദിഭേദം **നാസീസതി ലോകമിമം പരഞ്ച,** അഞ്ഞദത്ഥു ചരിമചിത്തനിരോധാ നിരുപാദാനോവ ജാതവേദോ പരിനിബ്ബാതീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ധമ്മനേത്തിംപനമേവ കരോന്തോ; ന തു ഇമായ ദേസനായ മഗ്ഗം വാ ഫലം വാ ഉപ്പാദേസി, ഖീണാസവസ്സ ദേസിതത്താതി.

നീലാദിഭേദം ആരമ്മണം സഞ്ജാനാതീതി **സഞ്ഞാ**. സാ സഞ്ജാനനലക്ഖണാ പച്ചാഭിഞ്ഞാണരസാ. ചതുഭൂമികസഞ്ഞാ ഹി നോസഞ്ജാനനലക്ഖണാ നാമ നത്ഥി, സബ്ബാ സഞ്ജാനനലക്ഖണാവ. യാ പനേത്ഥ അഭിഞ്ഞാണേന സഞ്ജാനാതി, സാ പച്ചാഭിഞ്ഞാണരസാ നാമ ഹോതി. തസ്സാ വഡ്ഢകിസ്സ ദാരുമ്ഹി അഭിഞ്ഞാണം കത്വാ പുന തേന അഭിഞ്ഞാണേന തം പച്ചാഭിജാനനകാലേ, പുരിസസ്സ കാളതിലകാദിഅഭിഞ്ഞാണം സല്ലക്ഖേത്വാ പുന തേന അഭിഞ്ഞാണേന "അസുകോ നാമ ഏസോ"തി തസ്സ പച്ചാഭിജാനനകാലേ, രഞ്ഞോ പിളന്ധനഗോപകഭണ്ഡാഗാരികസ്സ തസ്മിം തസ്മിം പിളന്ധനേ നാമപണ്ണകം ബന്ധിത്വാ "അസുകം പിളന്ധനം നാമ ആഹരാ"തി വുത്തേ ദീപം ജാലേത്വാ സാരഗബ്ഭം പവിസിത്വാ പണ്ണം വാചേത്വാ തസ്സ തസ്സേവ പിളന്ധനസ്സ ആഹരണകാലേ ച പവത്തി വേദിതബ്ബാ.

അപരോ നയോ - സബ്ബസങ്ഗാഹികവസേന ഹി സഞ്ജാനനലക്ഖണാ സഞ്ഞാ, പുനസഞ്ജാനനപച്ചയനിമിത്തകരണരസാ ദാരുആദീസു തച്ഛകാദയോ വിയ, യഥാഗഹിതനിമിത്തവസേന അഭിനിവേസകരണപച്ചുപട്ഠാനാ ഹത്ഥിദസ്സകഅന്ധോ വിയ, ആരമ്മണേ അനോഗാള്ഹവുത്തിതായ അചിരട്ഠാനപച്ചുപട്ഠാനാ വാ വിജ്ജു വിയ, യഥാഉപട്ഠിതവിസയപദട്ഠാനാ തിണപുരിസകേസു മിഗപോതകാനം പുരിസാതി ഉപ്പന്നസഞ്ഞാ വിയ. യാ പനേത്ഥ ഞാണസമ്പയുത്താ ഹോതി, സാ ഞാണമേവ അനുവത്തതി, സസമ്ഭാരപഥവീആദീസു സേസധമ്മാ പഥവീആദീനി വിയാതി വേദിതബ്ബാ.

കാമപടിസഞ്ഞുത്താ സഞ്ഞാ **കാമസഞ്ഞാ**. ബ്യാപാദപടിസഞ്ഞുത്താ സഞ്ഞാ **ബ്യാപാദസഞ്ഞാ**. വിഹിംസാപടിസഞ്ഞുത്താ സഞ്ഞാ **വിഹിംസാസഞ്ഞാ** . തേസു ദ്വേ സത്തേസുപി സങ്ഖാരേസുപി ഉപ്പജ്ജന്തി. കാമസഞ്ഞാ ഹി പിയേ മനാപേ സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ വിതക്കേന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജതി. ബ്യാപാദസഞ്ഞാ അപ്പിയേ അമനാപേ സത്തേ വാ സങ്ഖാരേ വാ കുജ്ഝിത്വാ ഓലോകനകാലതോ പട്ഠായ യാവ വിനാസനാ ഉപ്പജ്ജതി. വിഹിംസാസഞ്ഞാ സങ്ഖാരേസു ന ഉപ്പജ്ജതി. സങ്ഖാരോ ഹി ദുക്ഖാപേതബ്ബോ നാമ നത്ഥി. "ഇമേ സത്താ ഹഞ്ഞന്തു വാ, ഉച്ഛിജ്ജന്തു വാ, വിനസ്സന്തു വാ, മാ വാ അഹേസു"ന്തി ചിന്തനകാലേ പന സത്തേസു ഉപ്പജ്ജതി. നേക്ഖമ്മപടിസഞ്ഞുത്താ സഞ്ഞാ **നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാ,** സാ അസുഭപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരാ ഹോതി, അസുഭഝാനേ രൂപാവചരാ, തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരാ. അബ്യാപാദപടിസഞ്ഞുത്താ സഞ്ഞാ **അബ്യാപാദസഞ്ഞാ,** സാ മേത്താപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരാ ഹോതി, മേത്താഝാനേ രൂപാവചരാ, തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരാ. അവിഹിംസാപടിസഞ്ഞുത്താ സഞ്ഞാ **അവിഹിംസാസഞ്ഞാ,** സാ കരുണാപുബ്ബഭാഗേ കാമാവചരാ, കരുണാഝാനേ രൂപാവചരാ, തം ഝാനം പാദകം കത്വാ ഉപ്പന്നമഗ്ഗഫലകാലേ ലോകുത്തരാ. യദാ അലോഭോ സീസം ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. യദാ മേത്താ സീസം ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. യദാ കരുണാ സീസം ഹോതി, തദാ ഇതരേ ദ്വേ തദന്വായികാ ഭവന്തി. രൂപാരമ്മണം ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാ **രൂപസഞ്ഞാ. സദ്ദസഞ്ഞാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഇദം തസ്സായേവ ആരമ്മണതോ നാമം. ആരമ്മണാനം വുത്തത്താ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദിവത്ഥൂനിപി വുത്താനേവ ഹോന്തി.

യാ ഏവരൂപാ സഞ്ഞാതി അഞ്ഞാപി "പടിഘസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ"തി ഏവമാദികാ വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാതിപി പരിയായേന ഛദ്വാരികായേവ . തയോ ഹി അരൂപിനോ ഖന്ധാ സയം പിട്ഠിവട്ടകാ ഹുത്വാ അത്തനാ സഹജാതസഞ്ഞായ "അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ"തി നാമം കരോന്തി, നിപ്പരിയായേന പന പടിഘസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ നാമ പഞ്ചദ്വാരികാ സഞ്ഞാ, അധിവചനസമ്ഫസ്സജാ സഞ്ഞാ നാമ മനോദ്വാരികാ സഞ്ഞാ. ഏതാ അതിരേകസഞ്ഞാ പരിഗ്ഗഹിതാതി വേദിതബ്ബാ.

സഞ്ഞാതി സഭാവനാമം. **സഞ്ജാനനാ**തി സഞ്ജാനനാകാരോ. **സഞ്ജാനിതത്ത**ന്തി സഞ്ജാനിതഭാവോ.

അവിജ്ജോഘന്തി പൂരേതും അയുത്തട്ഠേന കായദുച്ചരിതാദി അവിന്ദിയം നാമ, അലദ്ധബ്ബന്തി അത്ഥോ. തം അവിന്ദിയം വിന്ദതീതി അവിജ്ജാ. തബ്ബിപരീതതോ കായസുചരിതാദി വിന്ദിയം നാമ, തം വിന്ദിയം ന വിന്ദതീതി അവിജ്ജാ. ഖന്ധാനം രാസട്ഠം, ആയതനാനം ആയതനട്ഠം, ധാതൂനം സുഞ്ഞട്ഠം, ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിയട്ഠം, സച്ചാനം തഥട്ഠം അവിദിതം കരോതീതിപി അവിജ്ജാ. ദുക്ഖാദീനം പീളനാദിവസേന വുത്തം ചതുബ്ബിധം അത്ഥം അവിദിതം കരോതീതിപി അവിജ്ജാ. അന്തവിരഹിതേ സംസാരേ യോനിഗതിഭവവിഞ്ഞാണട്ഠിതിസത്താവാസേസു സത്തേ ജവാപേതീതി അവിജ്ജാ. പരമത്ഥതോ അവിജ്ജമാനേസു ഇത്ഥിപുരിസാദീസു ജവതി, വിജ്ജമാനേസു ഖന്ധാദീസു ന ജവതീതി അവിജ്ജാ. അപി ച ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം വത്ഥാരമ്മണാനം പടിച്ചസമുപ്പാദപടിച്ചസമുപ്പന്നാനഞ്ച ധമ്മാനം ഛാദനതോപി അവിജ്ജാ, തം അവിജ്ജോഘം. കാമോഘവസേന **ഉത്തരേയ്യ**. ഭവോഘവസേന **പതരേയ്യ**. ദിട്ഠോഘവസേന **സമതിക്കമേയ്യ**. അവിജ്ജോഘവസേന **വീതിവത്തേയ്യ**. അഥ വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹാനവസേന **ഉത്തരേയ്യ**. സകദാഗാമിമഗ്ഗേന പഹാനവസേന **പതരേയ്യ**. അനാഗാമിമഗ്ഗേന പഹാനവസേന **സമതിക്കമേയ്യ**. അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹാനവസേന **വീതിവത്തേയ്യ**. അഥ വാ **"തരേയ്യാ**ദിപഞ്ചപദം തദങ്ഗാദിപഞ്ചപഹാനേന യോജേതബ്ബ"ന്തി കേചി വദന്തി.

"മോനം വുച്ചതി ഞാണ"ന്തി വത്വാ തം പഭേദതോ ദസ്സേതും **"യാ പഞ്ഞാ പജാനനാ"**തിആദിമാഹ. തം വുത്തനയമേവ ഠപേത്വാ "അമോഹോ ധമ്മവിചയോ"തി പദം. **അമോഹോ** കുസലേസു ധമ്മേസു അഭാവനായ പടിപക്ഖോ ഭാവനാഹേതു. അമോഹേന അവിപരീതം ഗണ്ഹാതി മൂള്ഹസ്സ വിപരീതഗ്ഗഹണതോ. അമോഹേന യാഥാവം യാഥാവതോ ധാരേന്തോ യഥാസഭാവേ പവത്തതി. മൂള്ഹോ ഹി "തച്ഛം അതച്ഛം, അതച്ഛഞ്ച തച്ഛ"ന്തി ഗണ്ഹാതി; തഥാ ഇച്ഛിതാലാഭദുക്ഖം ന ഹോതി. അമൂള്ഹസ്സ "തം കുതേത്ഥ ലബ്ഭാ"തി ഏവമാദിപച്ചവേക്ഖണസമ്ഭവതോ മരണദുക്ഖം ന ഹോതി. സമ്മോഹമരണഞ്ഹി ദുക്ഖം, ന ച തം അമൂള്ഹസ്സ ഹോതി. പബ്ബജിതാനം സുഖസംവാസോ ഹോതി, തിരച്ഛാനയോനിയം നിബ്ബത്തി ന ഹോതി. മോഹേന ഹി നിച്ചസമ്മൂള്ഹാ തിരച്ഛാനയോനിം ഉപപജ്ജന്തി . മോഹപടിപക്ഖോ ച അമോഹോ മോഹവസേന അമജ്ഝത്തഭാവസ്സ അഭാവകരോ. അമോഹേന അവിഹിംസാസഞ്ഞാ ധാതുസഞ്ഞാ മജ്ഝിമായ പടിപത്തിയാ പടിപജ്ജനം, പച്ഛിമഗന്ഥദ്വയസ്സ പഭേദനഞ്ച ഹോതി. പച്ഛിമാനി ദ്വേ സതിപട്ഠാനാനി തസ്സേവ ആനുഭാവേന ഇജ്ഝന്തി. അമോഹോ ദീഘായുകതായ പച്ചയോ ഹോതി. അമൂള്ഹോ ഹി ഹിതാഹിതം ഞത്വാ അഹിതം പരിവജ്ജേന്തോ ഹിതഞ്ച പടിസേവമാനോ ദീഘായുകോ ഹോതി, അത്തസമ്പത്തിയാ അപരിഹീനോ ഹോതി. അമൂള്ഹോ ഹി അത്തനോ ഹിതമേവ കരോന്തോ അത്താനം സമ്പാദേതി. അരിയവിഹാരസ്സ പച്ചയോ ഹോതി, ഉദാസിനപക്ഖേസു നിബ്ബുതോ ഹോതി അമൂള്ഹസ്സ സബ്ബാഭിസങ്ഗതായ അഭാവതോ. അമോഹേന അനത്തദസ്സനം ഹോതി. അസമ്മൂള്ഹോ ഹി യാഥാവഗഹണകുസലോ അപരിണായകം ഖന്ധപഞ്ചകം

അപരിണായകതോ ബുജ്ഝതി. യഥാ ച ഏതേന അനത്ഥദസ്സനം, ഏവം അത്ഥദസ്സനം മോഹേന. കോ ഹി നാമ അത്ഥസുഞ്ഞതം ബുജ്ഝിത്വാ പുന സമ്മോഹം ആപജ്ജേയ്യാതി.

തേന ഞാണേന സമന്നാഗതോതി ഏതേന വുത്തപ്പകാരേന ഞാണേന സമങ്ഗീഭൂതോ സേക്ഖാദയോ മുനി. **മോനപ്പത്തോ**തി പടിലദ്ധഞാണോ മുനിഭാവം പത്തോ. **തീണീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **മോനേയ്യാനീ**തി മുനിഭാവകരാ മോനേയ്യകരാ പടിപദാ ധമ്മാ. **കായമോനേയ്യ**ന്തിആദീസു വിഞ്ഞത്തികായരൂപകായവസേന പഞ്ഞാപേതബ്ബം **കായമോനേയ്യം**. വിഞ്ഞത്തിവാചാസദ്ദവാചാവസേന പഞ്ഞാപേതബ്ബം **വചീമോനേയ്യം**. മനോദ്വാരികചിത്താദിവസേന പഞ്ഞാപേതബ്ബം **മനോമോനേയ്യം. തിവിധകായദുച്ചരിതാനം പഹാന**ന്തി പാണാതിപാതാദിവിധാനം കായതോ പവത്താനം ദുട്ഠു ചരിതാനം പജഹനം. **കായസുചരിത**ന്തി കായതോ പവത്തം സുട്ഠു ചരിതം. **കായാരമ്മണേ ഞാണ**ന്തി കായം ആരമ്മണം കത്വാ അനിച്ചാദിവസേന പവത്തം കായാരമ്മണേ ഞാണം. **കായപരിഞ്ഞാ**തി കായം ഞാതതീരണപ്പഹാനപരിഞ്ഞാഹി ജാനനവസേന പവത്തം ഞാണം. **പരിഞ്ഞാസഹഗതോ മഗ്ഗോ**തി അജ്ഝത്തികം കായം സമ്മസിത്വാ ഉപ്പാദിതമഗ്ഗോ പരിഞ്ഞാസഹഗതോ. **കായേ ഛന്ദരാഗസ്സ പഹാന**ന്തി കായേ തണ്ഹാഛന്ദരാഗസ്സ പജഹനം. **കായസങ്ഖാരനിരോധോ**തി അസ്സാസപസ്സാസാനം നിരോധോ ആവരണോ, ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാപത്തിസമാപജ്ജനം. **വചീസങ്ഖാരനിരോധോ**തി വിതക്കവിചാരാനം നിരോധോ ആവരണോ, ദുതിയജ്ഝാനസമാപത്തിസമാപജ്ജനം. **ചിത്തസങ്ഖാരനിരോധോ**തി സഞ്ഞാവേദനാനം നിരോധോ ആവരണോ, സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധസമാപത്തിസമാപജ്ജനം.

പഠമഗാഥായ **കായമുനി**ന്തിആദീസു കായദുച്ചരിതപ്പഹാനവസേന **കായമുനി**. വചീദുച്ചരിതപ്പഹാനവസേന **വാചാമുനി**. മനോദുച്ചരിതപ്പഹാനവസേന **മനോമുനി**. സബ്ബാകുസലപ്പഹാനവസേന **അനാസവമുനി. മോനേയ്യസമ്പന്ന**ന്തി ജാനിതബ്ബം ജാനിത്വാ ഫലേ ഠിതത്താ മോനേയ്യസമ്പന്നം. **ആഹു സബ്ബപ്പഹായിന**ന്തി സബ്ബകിലേസേ പജഹിത്വാ ഠിതത്താ സബ്ബപ്പഹായിനം കഥയന്തി.

ദുതിയഗാഥായ **നിന്ഹാതപാപക**ന്തി യോ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധസങ്ഖാതേ സബ്ബസ്മിമ്പി ആയതനേ അജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണവസേന ഉപ്പത്തിരഹാനി സബ്ബപാപകാനി മഗ്ഗഞാണേന നിന്ഹായ ധോവിത്വാ ഠിതത്താ നിന്ഹാതപാപകം ആഹൂതി ഏവമത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. അഗാരമജ്ഝേ വസന്താ **അഗാരമുനിനോ**. പബ്ബജ്ജുപഗതാ **അനഗാരമുനിനോ**. തഥ സേക്ഖാ **സേക്ഖമുനിനോ**. അരഹന്തോ **അസേക്ഖമുനിനോ**. പച്ചേകബുദ്ധാ **പച്ചേകമുനിനോ**. സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ **മുനിമുനിനോ**.

പുന കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാവസേന **"കതമേ അഗാരമുനിനോ"**തി ആഹ. **അഗാരികാ**തി കസിഗോരക്ഖാദിഅഗാരികകമ്മേ നിയുത്താ. **ദിട്ഠപദാ**തി ദിട്ഠനിബ്ബാനാ . **വിഞ്ഞാതസാസനാ**തി വിഞ്ഞാതം സിക്ഖത്തയസാസനം ഏതേസന്തി വിഞ്ഞാതസാസനാ. **അനഗാരാ**തി കസിഗോരക്ഖാദിഅഗാരിയകമ്മം ഏതേസം നത്ഥീതി പബ്ബജിതാ ''അനഗാരാ''തി വുച്ചന്തി. **സത്ത സേക്ഖാ**തി സോതാപന്നാദയോ സത്ത. തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖന്തീതി സേക്ഖാ. അരഹന്തോ ന സിക്ഖന്തീതി അസേക്ഖാ. തം തം കാരണം പടിച്ച ഏകകാവ അനാചരിയകാവ ചതുസച്ചം ബുജ്ഝിതവന്തോതി **പച്ചേകബുദ്ധാ പച്ചേകമുനിനോ**.

മുനിമുനിനോ വുച്ചന്തി തഥാഗതാതി ഏത്ഥ അട്ഠഹി കാരണേഹി ഭഗവാ തഥാഗതോ - തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ, തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ, തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ,

തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ, തഥവാദിതായ തഥാഗതോ, തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ, അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോതി.

കഥം ഭഗവാ **തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ**? യഥാ സബ്ബലോകഹിതായ ഉസ്സുക്കമാപന്നാ പുരിമകാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ ആഗതാ. കിം വുത്തം ഹോതി? യേനാഭിനീഹാരേന പുരിമകാ ഭഗവന്തോ ആഗതാ, തേനേവ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ. അഥ വാ യഥാ പുരിമകാ ഭഗവന്തോ ദാനസീലനേക്ഖമ്മപഞ്ഞാവീരിയഖന്തിസച്ചാധിട്ഠാനമേത്തുപേക്ഖാസങ്ഖാതാ ദസ പാരമിയോ ദസ ഉപപാരമിയോ ദസ പരമത്ഥപാരമിയോതി സമതിംസപാരമിയോ പൂരേത്വാ അങ്ഗപരിച്ചാഗം നയനധനരജ്ജപുത്തദാരപരിച്ചാഗന്തി ഇമേ പഞ്ച മഹാപരിച്ചാഗേ പരിച്ചജിത്വാ പുബ്ബയോഗപുബ്ബചരിയധമ്മക്ഖാനഞാതത്ഥചരിയാദയോ പൂരേത്വാ ബുദ്ധിചരിയായ കോടിം പത്വാ ആഗതാ, തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ. യഥാ ച പുരിമകാ ഭഗവന്തോ ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ, ചത്താരോ സമ്മപ്പധാനേ, ചത്താരോ ഇദ്ധിപാദേ, പഞ്ചിന്ദ്രിയാനി, പഞ്ച ബലാനി, സത്ത ബോജ്ഝങ്ഗേ, അരിയം അട്ഠങ്ഗികം മഗ്ഗം ഭാവേത്വാ പൂരേത്വാ ആഗതാ, തഥാ അമ്ഹാകമ്പി ഭഗവാ ആഗതോ. ഏവം തഥാ ആഗതോതി തഥാഗതോ.

> "യഥാ ച ദീപങ്കരബുദ്ധആദയോ, സബ്ബഞ്ഞുഭാവം മുനയോ ഇധാഗതാ;
> തഥാ അയം സക്യമുനീപി ആഗതോ, തഥാഗതോ വുച്ചതി തേന ചക്ഖുമാ"തി.

കഥം **തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ**? യഥാ സമ്പതിജാതാ പുരിമകാ ഭഗവന്തോ ഗതാ. കഥഞ്ച തേ ഗതാ? തേ ഹി സമ്പതിജാതാ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠായ ഉത്തരാഭിമുഖാ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗതാ. യഥാഹ -

> "സമ്പതിജാതോ, ആനന്ദ, ബോധിസത്തോ സമേഹി പാദേഹി പഥവിയം പതിട്ഠഹിത്വാ ഉത്തരാഭിമുഖോ സത്തപദവീതിഹാരേന ഗച്ഛതി, സേതമ്ഹി ഛത്തേ അനുധാരിയമാനേ സബ്ബാ ച ദിസാ അനുവിലോകേതി, ആസഭിഞ്ച വാചം ഭാസതി - 'അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സ, ജേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, സേട്ഠോഹമസ്മി ലോകസ്സ, അയമന്തിമാ ജാതി, നത്ഥി ദാനി പുനബ്ഭവോ'"തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧; മ॰ നി॰ ൩.൨൦൭).

തഞ്ചസ്സ ഗമനം തഥം അഹോസി അവിതഥം അനേകേസം വിസേസാധിഗമാനം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന. യഞ്ഹി സോ സമ്പതിജാതോ സമേഹി പാദേഹി പതിട്ഠാതി, ഇദമസ്സ ചതുരിദ്ധിപാദപടിലാഭസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. ഉത്തരമുഖഭാവോ പനസ്സ സബ്ബലോകുത്തരഭാവസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. സത്തപദവീതിഹാരോ സത്തബോജ്ഝങ്ഗരതനപടിലാഭസ്സ. "സുവണ്ണദണ്ഡാ വീതിപതന്തി ചാമരാ"തി (സു॰ നി॰ ൬൯ൃ) ഏത്ഥ വുത്തചാമരുക്ഖേപോ പന സബ്ബതിത്ഥിയനിമ്മദനസ്സ. സേതച്ഛത്തധാരണം അരഹത്തവിമുത്തിവരവിമലസേതച്ഛത്തപടിലാഭസ്സ. സബ്ബദിസാനുവിലോകനം സബ്ബഞ്ഞുതാനാവരണഞാണപടിലാഭസ്സ. ആസഭിവാചാഭാസനം പന അപ്പടിവത്തിയവരധമ്മചക്കപവത്തനസ്സ പുബ്ബനിമിത്തം. തഥാ അയം ഭഗവാപി ഗതോ. തഞ്ചസ്സ ഗമനം തഥം അഹോസി അവിതഥം തേസംയേവ വിസേസാധിഗമാനം പുബ്ബനിമിത്തഭാവേന. തേനാഹു പോരാണാ -

> "മുഹുത്തജാതോവ ഗവമ്പതീ യഥാ, സമേഹി പാദേഹി ഫുസീ വസുന്ധരം;
> സോ വിക്കമീ സത്ത പദാനി ഗോതമോ, സേതഞ്ച ഛത്തം അനുധാരയും മരൂ.

“ഗന്ത്വാന സോ സത്ത പദാനി ഗോതമോ, ദിസാ വിലോകേസി സമാ സമന്തതോ;
അട്ഠങ്ഗുപേതം ഗിരമബ്ഭുദീരയി, സീഹോ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോ”തി.
(പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൩൭; ഇതിവു॰ അട്ഠ॰ ൩൮);

ഏവം തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ.

അഥ വാ യഥാ പുരിമകാ ഭഗവന്തോ, അയമ്പി ഭഗവാ തഥേവ നേക്ഖമ്മേന കാമച്ഛന്ദം...പേ॰... പഠമജ്ഝാനേന നീവരണേ...പേ॰... അനിച്ചാനുപസ്സനായ നിച്ചസഞ്ഞം... പേ॰... അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബകിലേസേ പഹായ ഗതോ, ഏവമ്പി തഥാ ഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ**? പഥവീധാതുയാ കക്ഖളത്തലക്ഖണം തഥം അവിതഥം, ആപോധാതുയാ പഗ്ഘരണലക്ഖണം, തേജോധാതുയാ ഉണ്ഹത്തലക്ഖണം, വായോധാതുയാ വിത്ഥമ്ഭനലക്ഖണം, ആകാസധാതുയാ അസമ്ഫുട്ഠലക്ഖണം, വിഞ്ഞാണധാതുയാ വിജാനനലക്ഖണം.

രൂപസ്സ രുപ്പനലക്ഖണം, വേദനായ വേദയിതലക്ഖണം, സഞ്ഞായ സഞ്ജാനനലക്ഖണം, സങ്ഖാരാനം അഭിസങ്ഖരണലക്ഖണം, വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനലക്ഖണം.

വിതക്കസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണം, വിചാരസ്സ അനുമജ്ജനലക്ഖണം, പീതിയാ ഫരണലക്ഖണം, സുഖസ്സ സാതലക്ഖണം, ചിത്തേകഗ്ഗതായ അവിക്ഖേപലക്ഖണം, ഫസ്സസ്സ ഫുസനലക്ഖണം.

സദ്ധിന്ദ്രിയസ്സ അധിമോക്ഖലക്ഖണം, വീരിയിന്ദ്രിയസ്സ പഗ്ഗഹലക്ഖണം, സതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം, സമാധിന്ദ്രിയസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം, പഞ്ഞിന്ദ്രിയസ്സ പജാനനലക്ഖണം.

സദ്ധാബലസ്സ അസ്സദ്ധിയേ അകമ്പിയലക്ഖണം, വീരിയബലസ്സ കോസജ്ജേ, സതിബലസ്സ മുട്ഠസ്സച്ചേ, സമാധിബലസ്സ ഉദ്ധച്ചേ, പഞ്ഞാബലസ്സ അവിജ്ജായ അകമ്പിയലക്ഖണം.

സതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം, ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പവിചയലക്ഖണം, വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പഗ്ഗഹലക്ഖണം, പീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഫരണലക്ഖണം, പസ്സദ്ധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ ഉപസമലക്ഖണം, സമാധിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം, ഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസ്സ പടിസങ്ഖാനലക്ഖണം.

സമ്മാദിട്ഠിയാ ദസ്സനലക്ഖണം, സമ്മാസങ്കപ്പസ്സ അഭിനിരോപനലക്ഖണം, സമ്മാവാചായ പരിഗ്ഗഹലക്ഖണം, സമ്മാകമ്മന്തസ്സ സമുട്ഠാനലക്ഖണം, സമ്മാആജീവസ്സ വോദാനലക്ഖണം, സമ്മാവായാമസ്സ പഗ്ഗഹലക്ഖണം, സമ്മാസതിയാ ഉപട്ഠാനലക്ഖണം, സമ്മാസമാധിസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം.

അവിജ്ജായ അഞ്ഞാണലക്ഖണം, സങ്ഖാരാനം ചേതനാലക്ഖണം, വിഞ്ഞാണസ്സ വിജാനനലക്ഖണം, നാമസ്സ നമനലക്ഖണം, രൂപസ്സ രുപ്പനലക്ഖണം, സളായതനസ്സ ആയതനലക്ഖണം, ഫസ്സസ്സ ഫുസനലക്ഖണം, വേദനായ വേദയിതലക്ഖണം, തണ്ഹായ ഹേതുലക്ഖണം, ഉപാദാനസ്സ ഗഹണലക്ഖണം, ഭവസ്സ ആയൂഹനലക്ഖണം, ജാതിയാ നിബ്ബത്തിലക്ഖണം, ജരായ ജീരണലക്ഖണം, മരണസ്സ ചുതിലക്ഖണം.

ധാതൂനം സുഞ്ഞതലക്ഖണം, ആയതനാനം ആയതനലക്ഖണം, സതിപട്ഠാനാനം ഉപട്ഠാനലക്ഖണം, സമ്മപ്പധാനാനം പദഹനലക്ഖണം, ഇദ്ധിപാദാനം ഇജ്ഝനലക്ഖണം, ഇന്ദ്രിയാനം അധിപതിലക്ഖണം, ബലാനം അകമ്പിയലക്ഖണം, ബോജ്ഝങ്ഗാനം നിയ്യാനലക്ഖണം, മഗ്ഗസ്സ ഹേതുലക്ഖണം.

സച്ചാനം തഥലക്ഖണം, സമഥസ്സ അവിക്ഖേപലക്ഖണം, വിപസ്സനായ അനുപസ്സനാലക്ഖണം, സമഥവിപസ്സനാനം ഏകരസലക്ഖണം, യുഗനദ്ധാനം അനതിവത്തനലക്ഖണം.

സീലവിസുദ്ധിയാ സംവരണലക്ഖണം, ചിത്തവിസുദ്ധിയാ അവിക്ഖേപലക്ഖണം, ദിട്ഠിവിസുദ്ധിയാ ദസ്സനലക്ഖണം, ഖയേ ഞാണസ്സ സമുച്ഛേദലക്ഖണം, അനുപ്പാദേ ഞാണസ്സ പസ്സദ്ധിലക്ഖണം, ഛന്ദസ്സ മൂലലക്ഖണം.

മനസികാരസ്സ സമുട്ഠാനലക്ഖണം, ഫസ്സസ്സ സമോധാനലക്ഖണം, വേദനായ സമോസരണലക്ഖണം, സമാധിസ്സ പമുഖലക്ഖണം, സതിയാ ആധിപതേയ്യലക്ഖണം, പഞ്ഞായ തതുത്തരിയലക്ഖണം, വിമുത്തിയാ സാരലക്ഖണം, അമതോഗധസ്സ നിബ്ബാനസ്സ പരിയോസാനലക്ഖണം തഥം അവിതഥം, ഏതം തഥലക്ഖണം ഞാണഗതിയാ ആഗതോ അവിരജ്ഝിത്വാ പത്തോ അനുപ്പത്തോതി തഥാഗതോ. ഏവം തഥലക്ഖണം ആഗതോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ**? തഥധമ്മാ നാമ ചത്താരി അരിയസച്ചാനി. യഥാഹ -

> ''ചത്താരിമാനി, ഭിക്ഖവേ, തഥാനി അവിതഥാനി അനഞ്ഞഥാനി. കതമാനി ചത്താരി? 'ഇദം ദുക്ഖ'ന്തി, ഭിക്ഖവേ, തഥമേതം അവിതഥമേതം അനഞ്ഞഥമേത''ന്തി വിത്ഥാരോ (സം॰ നി॰ ൫.൧൦൯൦).

താനി ച ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോതി വുച്ചതി. അഭിസമ്ബുദ്ധത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ ഗതസദ്ദോ.

അപി ച ജരാമരണസ്സ ജാതിപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ...പേ॰... സങ്ഖാരാനം അവിജ്ജാപച്ചയസമ്ഭൂതസമുദാഗതട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ. തഥാ അവിജ്ജായ സങ്ഖാരാനം പച്ചയട്ഠോ...പേ॰... ജാതിയാ ജരാമരണസ്സ പച്ചയട്ഠോ തഥോ അവിതഥോ അനഞ്ഞഥോ. തം സബ്ബം ഭഗവാ അഭിസമ്ബുദ്ധോ, തസ്മാപി തഥാനം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ തഥാഗതോ. ഏവം തഥധമ്മേ യാഥാവതോ അഭിസമ്ബുദ്ധോതി തഥാഗതോ.

കഥം **തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ**? ഭഗവാ യം സദേവകേ ലോകേ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ പജായ അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു അപരിമാണാനം സത്താനം ചക്ഖുദ്വാരേ ആപാഥം ആഗച്ഛന്തം രൂപാരമ്മണം നാമ അത്ഥി, തം സബ്ബാകാരേന ജാനാതി പസ്സതി. ഏവം ജാനതാ പസ്സതാ ച തേന തം ഇട്ഠാനിട്ഠാദിവസേന വാ ദിട്ഠസുതമുതവിഞ്ഞാതേസു ലബ്ഭമാനകപദവസേന വാ ''കതമം തം രൂപം രൂപായതനം? യം രൂപം ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം ഉപാദായ വണ്ണനിഭാ സനിദസ്സനം സപ്പടിഘം നീലം പീതക''ന്തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൬൧൬) നയേന അനേകേഹി നാമേഹി തേരസഹി വാരേഹി ദ്വിപഞ്ഞാസായ നയേഹി വിഭജ്ജമാനം തഥമേവ ഹോതി, വിതഥം നത്ഥി. ഏസ നയോ സോതദ്വാരാദീസുപി ആപാഥമാഗച്ഛന്തേസു സദ്ദാദീസു. വുത്തമ്പി ചേതം ഭഗവതാ -

“യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ…പേ॰… സദേവമനുസ്സായ പജായ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ, തമഹം ജാനാമി…പേ॰… തമഹം അബ്ഭഞ്ഞാസിം. തം തഥാഗതസ്സ വിദിതം, തം തഥാഗതോ ന ഉപട്ഠാസീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪).

ഏവം തഥദസ്സിതായ തഥാഗതോ. തത്ഥ തഥദസ്സീഅത്ഥേ തഥാഗതോതി പദസമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ.

കഥം **തഥവാദിതായ തഥാഗതോ**? യം രത്തിം ഭഗവാ ബോധിമണ്ഡേ അപരാജിതപല്ലങ്കേ നിസിന്നോ ചതുന്നം മാരാനം മത്ഥകം മദ്ദിത്വാ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോ, യഞ്ച രത്തിം യമകസാലാനമന്തരേ അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായി, ഏത്ഥന്തരേ പഞ്ചചത്താലീസവസ്സപരിമാണേ കാലേ പഠമബോധിയമ്പി മജ്ഝിമബോധിയമ്പി പച്ഛിമബോധിയമ്പി യം ഭഗവതാ ഭാസിതം സുത്തം ഗേയ്യം…പേ॰… വേദല്ലം. സബ്ബം തം അത്ഥതോ ബ്യഞ്ജനതോ ച അനുപവജ്ജം അനൂനമനധികം സബ്ബാകാരപരിപുണ്ണം രാഗമദനിമ്മദനം ദോസമോഹമദനിമ്മദനം, നത്ഥി തത്ഥ വാലഗ്ഗമത്തമ്പി പക്ഖലിതം, സബ്ബം തം ഏകമുദ്ദികായ ലഞ്ഛിതം വിയ, ഏകനാളിയാ മിതം വിയ, ഏകതുലായ തുലിതം വിയ ച തഥമേവ ഹോതി അവിതഥം അനഞ്ഞഥം. യഥാഹ -

“യഞ്ച, ചുന്ദ, രത്തിം തഥാഗതോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുജ്ഝതി, യഞ്ച രത്തിം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബായതി, യം ഏതസ്മിം അന്തരേ ഭാസതി ലപതി നിദ്ദിസതി, സബ്ബം തം തഥേവ ഹോതി നോ അഞ്ഞഥാ, തസ്മാ ‘തഥാഗതോ’തി വുച്ചതീ”തി (ദീ॰ നി॰ ൩.൧൮൮).

ഗദഅത്ഥോ ഹി ഏത്ഥ ഗതസദ്ദോ. ഏവം തഥവാദിതായ തഥാഗതോ.

അപി ച ആഗദനം ആഗദോ, വചനന്തി അത്ഥോ. തഥോ അവിപരീതോ ആഗദോ അസ്സാതി ദകാരസ്സ തകാരം കത്വാ തഥാഗതോതി ഏവമേതസ്മിം അത്ഥേ പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ.

കഥം **തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ**? ഭഗവതോ ഹി വാചായ കായോ അനുലോമേതി, കായസ്സാപി വാചാ. തസ്മാ യഥാവാദീ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ ച ഹോതി. ഏവംഭൂതസ്സ ചസ്സ യഥാ വാചാ , കായോപി തഥാ ഗതോ പവത്തോതി അത്ഥോ. യഥാ ച കായോ, വാചാപി തഥാ ഗതാ പവത്താതി തഥാഗതോ. തേനേവാഹ - “യഥാവാദീ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതോ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ. ഇതി യഥാവാദീ തഥാകാരീ, യഥാകാരീ തഥാവാദീ. ‘തസ്മാ തഥാഗതോ’തി വുച്ചതീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩). ഏവം തഥാകാരിതായ തഥാഗതോ.

കഥം **അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ**? ഉപരി ഭവഗ്ഗം ഹേട്ഠാ അവീചിം പരിയന്തം കത്വാ തിരിയം അപരിമാണാസു ലോകധാതൂസു സബ്ബസത്തേ അഭിഭവതി സീലേന സമാധിനാ പഞ്ഞായ വിമുത്തിയാ വിമുത്തിഞാണദസ്സനേന, ന തസ്സ തുലാ വാ പമാണം വാ അത്ഥി, അഥ ഖോ അതുലോ അപ്പമേയ്യോ അനുത്തരോ രാജാതിരാജാ ദേവാനം അതിദേവോ സക്കാനം അതിസക്കോ ബ്രഹ്മാനം അതിബ്രഹ്മാ. തേനാഹ -

“സദേവകേ , ഭിക്ഖവേ, ലോകേ…പേ॰… സദേവമനുസ്സായ പജായ തഥാഗതോ അഭിഭൂ അനഭിഭൂതോ അഞ്ഞദത്ഥുദസോ വസവത്തീ, തസ്മാ ‘തഥാഗതോ’തി വുച്ചതീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩).

തഥേവം പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ - അഗദോ വിയ അഗദോ. കോ പനേസ? ദേസനാവിലാസോ ചേവ പുഞ്ഞുസ്സയോ ച. തേന ഹേസ മഹാനുഭാവോ ഭിസക്കോ ദിബ്ബാഗദേന സപ്പേ വിയ സബ്ബപരപ്പവാദിനോ സദേവകഞ്ച ലോകം അഭിഭവതി. ഇതി സബ്ബലോകാഭിഭവനേ തഥോ അവിപരീതോ ദേസനാവിലാസമയോ ചേവ പുഞ്ഞമയോ ച അഗദോ അസ്സാതി ദകാരസ്സ തകാരം കത്വാ തഥാഗതോതി വേദിതബ്ബോ. ഏവം അഭിഭവനട്ഠേന തഥാഗതോ.

അപി ച തഥായ ഗതോതിപി തഥാഗതോ, തഥം ഗതോതിപി തഥാഗതോ. **ഗതോ**തി അവഗതോ, അതീതോ പത്തോ പടിപന്നോതി അത്ഥോ. തത്ഥ സകലം ലോകം തീരണപരിഞ്ഞായ തഥായ ഗതോ അവഗതോതി തഥാഗതോ, ലോകസമുദയം പഹാനപരിഞ്ഞായ തഥായ ഗതോ അതീതോതി തഥാഗതോ, ലോകനിരോധം സച്ഛികിരിയായ തഥായ ഗതോ പത്തോതി തഥാഗതോ, ലോകനിരോധഗാമിനിം പടിപദം തഥം ഗതോ പടിപന്നോതി തഥാഗതോ. തേന യം വുത്തം ഭഗവതാ -

> ''ലോകോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകസ്മാ തഥാഗതോ വിസംയുത്തോ. ലോകസമുദയോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകസമുദയോ തഥാഗതസ്സ പഹീനോ. ലോകനിരോധോ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധോ, ലോകനിരോധോ തഥാഗതസ്സ സച്ഛികതോ. ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ, ഭിക്ഖവേ, തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധാ, ലോകനിരോധഗാമിനീ പടിപദാ തഥാഗതസ്സ ഭാവിതാ. യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... അനുവിചരിതം മനസാ, സബ്ബം തം തഥാഗതേന അഭിസമ്ബുദ്ധം. തസ്മാ 'തഥാഗതോ'തി വുച്ചതീ''തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൩).

തസ്സ ഏവമ്പി അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ഇദമ്പി ച തഥാഗതസ്സ തഥാഗതഭാവദീപനേ മുഖമത്തമേവ. സബ്ബാകാരേന പന തഥാഗതോവ തഥാഗതസ്സ തഥാഗതഭാവം വണ്ണേയ്യ. യസ്മാ പന സബ്ബബുദ്ധാ തഥാഗതഗുണേനാപി സമസമാ, തസ്മാ സബ്ബേസം വസേന ''തഥാഗതാ''തി ആഹ.

അരഹന്തോതി കിലേസേഹി ആരകത്താ, അരീനം അരാനഞ്ച ഹതത്താ, പച്ചയാദീനം അരഹത്താ, പാപകരണേ രഹാഭാവാ തഥാഗതോ അരഹം. ആരകാ ഹി സോ സബ്ബകിലേസേഹി സുവിദൂരവിദൂരേ ഠിതോ മഗ്ഗേന സവാസനാനം കിലേസാനം വിദ്ധംസിതത്താതി ആരകത്താ അരഹം.

> ''സോ തതോ ആരകാ നാമ, യസ്സ യേനാസമങ്ഗിതാ;
> അസമങ്ഗീ ച ദോസേഹി, നാഥോ തേനാരഹം മതോ''.

തേ ചാനേന കിലേസാരയോ മഗ്ഗേന ഹതാതി അരീനം ഹതത്താപി അരഹം.

> ''യസ്മാ രാഗാദിസങ്ഖാതാ, സബ്ബേപി അരയോ ഹതാ;
> പഞ്ഞാസത്ഥേന നാഥേന, തസ്മാപി അരഹം മതോ''.

യഞ്ചേതം അവിജ്ജാഭവതണ്ഹാമയനാഭിം പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരാനം ജരാമരണനേമിം ആസവസമുദയമയേന അക്ഖേന വിജ്ഝിത്വാ തിഭവരഥേ സമായോജിതം അനാദികാലപ്പവത്തം സംസാരചക്കം, തസ്സാനേന ബോധിമണ്ഡേ വീരിയപാദേഹി സീലപഥവിയം പതിട്ഠായ സദ്ധാഹത്ഥേന കമ്മക്ഖയകരം ഞാണഫരസും ഗഹേത്വാ സബ്ബേ അരാ ഹതാതി അരഹം.

> ''അരാ സംസാരചക്കസ്സ, ഹതാ ഞാണാസിനാ യതോ;
> ലോകനാഥേന തേനേസ, 'അരഹ'ന്തി പവുച്ചതി''.

അഗ്ഗദക്ഖിണേയ്യത്താ ച ചീവരാദിപച്ചയേ അരഹതി പൂജാവിസേസഞ്ച, തേനേവ ച ഉപ്പന്നേ തഥാഗതേ യേ കേചി മഹേസക്ഖാ ദേവമനുസ്സാ, ന തേ അഞ്ഞത്ഥ പൂജം കരോന്തി. തഥാ ഹി ബ്രഹ്മാ സഹമ്പതി സിനേരുമത്തേന രതനദാമേന തഥാഗതം പൂജേസി, യഥാബലഞ്ച അഞ്ഞേ ദേവാ ച മനുസ്സാ ച ബിമ്ബിസാരകോസലരാജാദയോ. പരിനിബ്ബുതമ്പി ച ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ ഛന്നവുതികോടിധനം വിസ്സജ്ജേത്വാ അസോകമഹാരാജാ സകലജമ്ബുദീപേ ചതുരാസീതിവിഹാരസഹസ്സാനി പതിട്ഠാപേസി. കോ പന വാദോ അഞ്ഞേസം പൂജാവിസേസാനന്തി പച്ചയാദീനം അരഹത്താപി അരഹം.

> “പൂജാവിസേസം സഹ പച്ചയേഹി, യസ്മാ അയം അരഹതി ലോകനാഥോ;
> അത്ഥാനുരൂപം അരഹന്തി ലോകേ, തസ്മാ ജിനോ അരഹതി നാമമേതം”.

യഥാ ച ലോകേ യേ കേചി പണ്ഡിതമാനിനോ ബാലാ അസിലോകഭയേന രഹോ പാപം കരോന്തി, ഏവമേസ ന കദാചി പാപം കരോതീതി പാപകരണേ രഹാഭാവതോപി അരഹം.

> “യസ്മാ നത്ഥി രഹോ നാമ, പാപകമ്മേസു താദിനോ;
> രഹാഭാവേന തേനേസ, അരഹം ഇതി വിസ്സുതോ”.

ഏവം സബ്ബഥാപി -

> “ആരകത്താ ഹതത്താ ച, കിലേസാരീന സോ മുനി;
> ഹതസംസാരചക്കാരോ, പച്ചയാദീന ചാരഹോ;
> ന രഹോ കരോതി പാപാനി, അരഹം തേന വുച്ചതീ”തി.

യസ്മാ പന സബ്ബേ ബുദ്ധാ അരഹത്തഗുണേനാപി സമസമാ, തസ്മാ സബ്ബേസമ്പി വസേന “അരഹന്തോ”തി ആഹ. **സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ**തി സമ്മാ സാമഞ്ച സബ്ബധമ്മാനം ബുദ്ധത്താ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. തഥാ ഹേസ സബ്ബധമ്മേ സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ, അഭിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ അഭിഞ്ഞേയ്യതോ, പരിഞ്ഞേയ്യേ ധമ്മേ പരിഞ്ഞേയ്യതോ, പഹാതബ്ബേ ധമ്മേ പഹാതബ്ബതോ, സച്ഛികാതബ്ബേ ധമ്മേ സച്ഛികാതബ്ബതോ, ഭാവേതബ്ബേ ധമ്മേ ഭാവേതബ്ബതോ. തേനേവാഹ -

> “അഭിഞ്ഞേയ്യം അഭിഞ്ഞാതം, ഭാവേതബ്ബഞ്ച ഭാവിതം;
> പഹാതബ്ബം പഹീനം മേ, തസ്മാ ബുദ്ധോസ്മി ബ്രാഹ്മണാ”തി. (സു॰ നി॰ ൫൬൨; മ॰ നി॰ ൨.൩൯൯);

അഥ വാ ചക്ഖു ദുക്ഖസച്ചം, തസ്സ മൂലകാരണഭാവേന സമുട്ഠാപികാ പുരിമതണ്ഹാ സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം അപ്പവത്തി നിരോധസച്ചം, നിരോധപജാനനാ പടിപദാ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഏവം ഏകേകപദുദ്ധാരേനാപി സബ്ബധമ്മേ സമ്മാ സാമഞ്ച ബുദ്ധോ. ഏസ നയോ സോതഘാനജിവ്ഹാകായമനേസു. ഏതേനേവ ച നയേന രൂപാദീനി ഛ ആയതനാനി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദയോ ഛ വിഞ്ഞാണകായാ, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദയോ ഛ ഫസ്സാ, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാ വേദനാദയോ ഛ വേദനാ, രൂപസഞ്ഞാദയോ ഛ സഞ്ഞാ, രൂപസഞ്ചേതനാദയോ ഛ ചേതനാ, രൂപതണ്ഹാദയോ ഛ തണ്ഹാകായാ, രൂപവിതക്കാദയോ ഛ വിതക്കാ, രൂപവിചാരാദയോ ഛ വിചാരാ, രൂപക്ഖന്ധാദയോ പഞ്ചക്ഖന്ധാ, ദസ കസിണാനി, ദസ അനുസ്സതിയോ, ഉദ്ധുമാതകസഞ്ഞാദിവസേന ദസ സഞ്ഞാ, കേസാദയോ ദ്വത്തിംസാകാരാ, ദ്വാദസായതനാനി, അട്ഠാരസ ധാതുയോ, കാമഭവാദയോ നവ ഭവാ, പഠമാദീനി ചത്താരി ഝാനാനി, മേത്താഭാവനാദയോ ചതസ്സോ അപ്പമഞ്ഞായോ, ചതസ്സോ അരൂപസമാപത്തിയോ, പടിലോമതോ

ജരാമരണാദീനി, അനുലോമതോ അവിജ്ജാദീനി പടിച്ചസമുപ്പാദങ്ഗാനി ച യോജേതബ്ബാനി.

തത്രായം ഏകപദയോജനാ - ജരാമരണം ദുക്ഖസച്ചം, ജാതി സമുദയസച്ചം, ഉഭിന്നം നിസ്സരണം നിരോധസച്ചം, നിരോധപജാനനാ പടിപദാ മഗ്ഗസച്ചന്തി ഏവം ഏകേകപദുദ്ധാരേന സബ്ബധമ്മേ സമ്മാ സാമഞ്ച ബുദ്ധോ അനുബുദ്ധോ പടിവിദ്ധോ. യം വാ പന കിഞ്ചി അത്ഥി നേയ്യം നാമ, സബ്ബസ്സ സമ്മാ സമ്ബുദ്ധത്താ വിമോക്ഖന്തികഞാണവസേന സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. തേസം പന വിഭാഗോ ഉപരി ആവി ഭവിസ്സതി. യസ്മാ പന സബ്ബബുദ്ധാ സമ്മാസമ്ബുദ്ധഗുണേനാപി സമസമാ, തസ്മാ സബ്ബേസമ്പി വസേന ''സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ''തി ആഹ.

മോനേനാതി കാമഞ്ഹി മോനേയ്യപടിപദാസങ്ഖാതേന മഗ്ഗഞാണമോനേന മുനി നാമ ഹോതി, ഇധ പന തുണ്ഹീഭാവം സന്ധായ ''ന മോനേനാ''തി വുത്തം. **മൂള്ഹരൂപോ**തി തുച്ഛരൂപോ. **അവിദ്ദസൂ**തി അവിഞ്ഞൂ. ഏവരൂപോ ഹി തുണ്ഹീഭൂതോപി മുനി നാമ ന ഹോതി. അഥ വാ മോനേയ്യമുനി നാമ ന ഹോതി, തുച്ഛഭാവോ ച പന അഞ്ഞാണീ ച ഹോതീതി അത്ഥോ. **യോ ച തുലംവ പഗ്ഗയ്ഹാ**തി യഥാ ഹി തുലം ഗഹേത്വാ ഠിതോ അതിരേകം ചേ ഹോതി, ഹരതി, ഊനം ചേ ഹോതി, പക്ഖിപതി; ഏവമേവ സോ അതിരേകം ഹരന്തോ വിയ പാപം ഹരതി പരിവജ്ജേതി, ഊനകേ പക്ഖിപന്തോ വിയ കുസലം പരിപൂരേതി. ഏവഞ്ച പന കരോന്തോ സീലസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനസങ്ഖാതം **വരം** ഉത്തമമേവ ആദായ **പാപാനി** അകുസലകമ്മാനി **പരിവജ്ജേതി സ മുനി** നാമാതി അത്ഥോ. **തേന സോ മുനീ**തി കസ്മാ പന സോ മുനീതി ചേ? യം ഹേട്ഠാ വുത്തകാരണം, തേന സോ മുനീതി അത്ഥോ. **യോ മുനാതി ഉഭോ ലോകേ**തി യോ പുഗ്ഗലോ ഇമസ്മിം ഖന്ധാദിലോകേ തുലം ആരോപേത്വാ മിനന്തോ വിയ ''ഇമേ അജ്ഝത്തികാ ഖന്ധാ, ഇമേ ബാഹിരാ''തിആദിനാ നയേന ഇമേ ഉഭോ അത്ഥേ മുനാതി. **മുനി തേന പവുച്ചതീ**തി തേന പന കാരണേന ''മുനീ''തി വുച്ചതിയേവാതി അത്ഥോ.

അസതഞ്ചാതി ഗാഥായ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - യ്വായം അകുസലകുസലപ്പഭേദോ, അസതഞ്ച സതഞ്ച ധമ്മോ, തം ''അജ്ഝത്തം ബഹിദ്ധാ''തി ഇമസ്മിം സബ്ബലോകേ പവിചയഞാണേന അസതഞ്ച സതഞ്ച ഞത്വാ ധമ്മം. തസ്സ ഞാതത്താ ഏവ, രാഗാദിഭേദതോ സത്തവിധം **സങ്ഗം** തണ്ഹാദിട്ഠിഭേദതോ ദുവിധം **ജാലഞ്ച അതിച്ച** അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ, സോ തേന മോനസങ്ഖാതേന പവിചയഞാണേന സമന്നാഗതത്താ **മുനി. ദേവമനുസ്സേഹി പൂജിതോ**തി ഇദം പനസ്സ ഥുതിവചനം. സോ ഹി ഖീണാസവമുനിത്താ ദേവമനുസ്സാനം പൂജാരഹോ ഹോതി, തസ്മാ ഏവം വുത്തോതി.

സല്ലന്തി മൂലപദം. **സത്ത സല്ലാനീ**തി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **രാഗസല്ല**ന്തി രഞ്ജനട്ഠേന രാഗോ ച പീളാജനകതായ അന്തോതുദനതായ ദുന്നീഹരണതായ സല്ലഞ്ചാതി രാഗസല്ലം. **ദോസസല്ലാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അബ്ബൂള്ഹസല്ലോ**തി മൂലപദം. **അബ്ബഹിതസല്ലോ**തി നീഹടസല്ലോ. **ഉദ്ധതസല്ലോ**തി ഉദ്ധം ഹടസല്ലോ ഉദ്ധരിതസല്ലോ. **സമുദ്ധതസല്ലോ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന വുത്തോ. **ഉപ്പാടിതസല്ലോ**തി ലുഞ്ചിതസല്ലോ. **സമുപ്പാടിതസല്ലോ**തി ഉപസഗ്ഗവസേനേവ.

സക്കച്ചകാരീതി ദാനാദീനം കുസലധമ്മാനം ഭാവനായ പുഗ്ഗലസ്സ വാ ദേയ്യധമ്മസ്സ വാ സക്കച്ചകരണവസേന സക്കച്ചകാരീ. സതതഭാവകരണേന **സാതച്ചകാരീ**. അട്ഠിതകരണേന **അട്ഠിതകാരീ**. യഥാ നാമ കകണ്ടകോ ഥോകം ഗന്ത്വാ ഥോകം തിട്ഠതി, ന നിരന്തരം ഗച്ഛതി; ഏവമേവ യോ പുഗ്ഗലോ ഏകദിവസം ദാനം ദത്വാ പൂജം വാ കത്വാ ധമ്മം വാ സുത്വാ സമണധമ്മം വാ കത്വാ പുന ചിരസ്സം

കരോതി, തം ന നിരന്തരം പവത്തേതി. സോ "അസാതച്ചകാരീ, അനട്ഠിതകാരീ"തി വുച്ചതി. അയം ഏവം ന കരോതീതി അട്ഠിതകാരീ. **അനോലീനവുത്തികോ**തി നിരന്തരകരണസങ്ഖാതസ്സ വിപ്ഫാരസ്സ ഭാവേന ന ലീനവുത്തികോതി അനോലീനവുത്തികോ. **അനിക്ഖിത്തച്ഛന്ദോ**തി കുസലകരണേ വീരിയച്ഛന്ദസ്സ അനിക്ഖിത്തഭാവേന അനിക്ഖിത്തച്ഛന്ദോ. **അനിക്ഖിത്തധുരോ**തി വീരിയധുരസ്സ അനോരോപനേന അനിക്ഖിത്തധുരോ, അനോസക്കിതമാനസോതി അത്ഥോ. **യോ തത്ഥ ഛന്ദോ ച വായാമോ ചാ**തി യോ തേസു കുസലധമ്മേസു കത്തുകമ്യതാധമ്മച്ഛന്ദോ ച പയത്തസങ്ഖാതോ വായാമോ ച. ഉസ്സഹനവസേന **ഉസ്സാഹോ ച**. അധിമത്തുസ്സഹനവസേന **ഉസ്സോള്ഹീ ച**. വായാമോ ചേസോ പാരം ഗമനട്ഠേന. ഉസ്സാഹോ ചേസോ പുബ്ബങ്ഗമനട്ഠേന. ഉസ്സോള്ഹീ ചേസോ അധിമത്തട്ഠേന. **അപ്പടിവാനി ചാ**തി അനിവത്തനാ ച. **സതി ച സമ്പജഞ്ഞ**ന്തി സരതീതി സതി. സമ്പജാനാതീതി സമ്പജഞ്ഞം, സമന്തതോ പകാരേഹി ജാനാതീതി അത്ഥോ. സാത്ഥകസമ്പജഞ്ഞം സപ്പായസമ്പജഞ്ഞം ഗോചരസമ്പജഞ്ഞം അസമ്മോഹസമ്പജഞ്ഞന്തി ഇമസ്സ സമ്പജാനസ്സ വസേന ഭേദോ വേദിതബ്ബോ. **ആതപ്പ**ന്തി കിലേസതാപനവീരിയം. **പധാന**ന്തി ഉത്തമവീരിയം. **അധിട്ഠാന**ന്തി കുസലകരണേ പതിട്ഠാഭാവോ. **അനുയോഗോ**തി അനുയുഞ്ജനം. **അപ്പമാദോ**തി നപ്പമജ്ജനം, സതിയാ അവിപ്പവാസോ.

ഇമം ലോകം നാസീസതീതി മൂലപദം. **സകത്തഭാവ**ന്തി അത്തനോ അത്തഭാവം. **പരത്തഭാവ**ന്തി പരലോകേ അത്തഭാവം. സകരൂപവേദനാദയോ അത്തനോ പഞ്ചക്ഖന്ധേ, പരരൂപവേദനാദയോ ച പരലോകേ പഞ്ചക്ഖന്ധേ. **കാമധാതു**ന്തി കാമഭവം. **രൂപധാതു**ന്തി രൂപഭവം. **അരൂപധാതു**ന്തി അരൂപഭവം. പുന രൂപാരൂപവസേന ദുകം ദസ്സേതും കാമധാതും രൂപധാതും ഏകം കത്വാ, അരൂപധാതും ഏകം കത്വാ വുത്തം. **ഗതിം വാ**തി പതിട്ഠാനവസേന പഞ്ചഗതി വുത്താ. **ഉപപത്തിം വാ**തി നിബ്ബത്തിവസേന ചതുയോനി വുത്താ. **പടിസന്ധിം വാ**തി തിണ്ണം ഭവാനം ഘടനവസേന പടിസന്ധി വുത്താ. **ഭവം വാ**തി കമ്മഭവവസേന. **സംസാരം വാ**തി ഖന്ധാദീനം അബ്ബോച്ഛിന്നവസേന. **വട്ടം വാ**തി തേഭൂമകവട്ടം **നാസീസതീ**തി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

ഗുഹട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. ദുട്ഠട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൩. ദുട്ഠട്ഠകേ പഠമഗാഥായം താവ തത്ഥ **വദന്തീ**തി ഭഗവന്തം ഭിക്ഖുസങ്ഘഞ്ച ഉപവദന്തി. **ദുട്ഠമനാപി ഏകേ, അഥോപി വേ സച്ചമനാ**തി ഏകച്ചേ ദുട്ഠചിത്താ, ഏകച്ചേ തഥസഞ്ഞിനോപി ഹുത്വാ തിത്ഥിയാ തുട്ഠചിത്താ, യേ തേസം സുത്വാ സദ്ദഹിംസു, തേ സച്ചമനാതി അധിപ്പായോ. **വാദഞ്ച ജാതന്തി** ഏതം അക്കോസവാദം ഉപ്പന്നം. **മുനി നോ ഉപേതീ**തി അകാരകതായ ച അകുപ്പനതായ ച ബുദ്ധമുനി ന ഉപേതി. **തസ്മാ മുനീ നത്ഥി ഖിലോ കുഹിഞ്ചീ**തി തേന കാരണേന അയം മുനി, രാഗാദിഖിലേഹി നത്ഥി ഖിലോ കുഹിഞ്ചീതി വേദിതബ്ബോ.

ദുട്ഠമനാതി ഉപ്പന്നേഹി ദോസേഹി ദൂസിതചിത്താ. **വിരുദ്ധമനാ**തി തേഹി കിലേസേഹി കുസലസ്സ ദ്വാരം അദത്വാ ആവരിതചിത്താ. **പടിവിരുദ്ധമനാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. **ആഹതമനാ**തി പടിഘേന ആഹതം ചിത്തം ഏതേസന്തി ആഹതമനാ. **പച്ചാഹതമനാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേനേവ. **ആഘാതിതമനാ**തി വിഹിംസാവസേന ആഘാതിതം മനം ഏതേസന്തി ആഘാതിതമനാ. **പച്ചാഘാതിതമനാ**തി ഉപസഗ്ഗവസേനേവ. അഥ വാ ''കോധവസേന **ദുട്ഠമനാ,** ഉപനാഹവസേന **പദുട്ഠമനാ,** മക്ഖവസേന **വിരുദ്ധമനാ,** പളാസവസേന **പടിവിരുദ്ധമനാ,** ദോസവസേന **ആഹതപച്ചാഹതമനാ,** ബ്യാപാദവസേന **ആഘാതിതപച്ചാഘാതിതമനാ**. പച്ചയാനം അലാഭേന **ദുട്ഠമനാ പദുട്ഠമനാ,** അയസേന **വിരുദ്ധമനാ പടിവിരുദ്ധമനാ,** ഗരഹേന **ആഹതപച്ചാഹതമനാ,** ദുക്ഖവേദനാസമങ്ഗിഭാവേന **ആഘാതിതപച്ചാഘാതിതമനാ''**തി ഏവമാദിനാ നയേന ഏകേ വണ്ണയന്തി. **ഉപവദന്തീ**തി ഗരഹം ഉപ്പാദേന്തി. **അഭൂതേനാ**തി അസംവിജ്ജമാനേന.

സദ്ദഹന്താതി പസാദവസേന സദ്ധം ഉപ്പാദേന്താ. **ഓകപ്പേന്താ**തി ഗുണവസേന ഓതരിത്വാ അവകപ്പയന്താ. **അധിമുച്ചന്താ**തി സമ്പസാദനവസേന സന്നിട്ഠാനം കത്വാ തേസം കഥം അധിവാസേന്താ. **സച്ചമനാ**തി തച്ഛമനാ. **സച്ചസഞ്ഞിനോ**തി തച്ഛസഞ്ഞിനോ. **തഥമനാ**തി അവിപരീതമനാ. **ഭൂതമനാ**തി ഭൂതത്ഥമനാ. **യാഥാവമനാ**തി നിച്ചലമനാ. **അവിപരീതമനാ**തി നിച്ഛയമനാ. തത്ഥ ''സച്ചമനാ സച്ചസഞ്ഞിനോ''തി സച്ചവാദിഗുണം, ''തഥമനാ തഥസഞ്ഞിനോ''തി സച്ചസദ്ധാഗുണം, ''ഭൂതമനാ ഭൂതസഞ്ഞിനോ''തി ഠിതഗുണം, ''യാഥാവമനാ യാഥാവസഞ്ഞിനോ''തി പച്ചയികഗുണം, ''അവിപരീതമനാ അവിപരീതസഞ്ഞിനോ''തി അവിസംവാദഗുണം കഥിതന്തി ഞാതബ്ബം.

പരതോഘോസോതി അഞ്ഞേസം സന്തികാ ഉപ്പന്നസദ്ദോ. **അക്കോസോ**തി ജാതിആദീസു ദസസു അക്കോസേസു അഞ്ഞതരോ. **യോ വാദം ഉപേതീ**തി യോ പുഗ്ഗലോ ഉപവാദം ഉപഗച്ഛതി. **കാരകോ വാ**തി കതദോസോ വാ. **കാരകതായാ**തി ദോസസ്സ കതഭാവേന **വുച്ചമാനോ**തി കഥിയമാനോ. **ഉപവദിയമാനോ**തി ദോസം ഉപവജ്ജമാനോ. **കുപ്പതീ**തി കോപം കരോതി.

ഖീലജാതതാപി നത്ഥീതി ചിത്തബന്ധഭാവചിത്തകചവരഭാവസങ്ഖാതം പടിഘഖിലം ജാതം അസ്സാതി ഖിലജാതോ, തസ്സ ഭാവോ ഖിലജാതതാ, താപി നത്ഥി ന സന്തി. **പഞ്ചപി ചേതോഖിലാ**തി കാമേ അവീതരാഗോ, കായേ അവീതരാഗോ, രൂപേ അവീതരാഗോ, യാവദത്ഥം ഉദരാവദേഹകം ഭുഞ്ജിത്വാ സേയ്യസുഖം പസ്സസുഖം മിദ്ധസുഖം അനുയുത്തോ വിഹരതി, അഞ്ഞതരം ദേവനികായം പണിധായ ബ്രഹ്മചരിയം ചരതി ''ഇമിനാഹം സീലേന വാ വതേന വാ തപേന വാ ബ്രഹ്മചരിയേന വാ ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി, ദേവഞ്ഞതരോ വാ''തി (മം॰ നി॰ ൧.൧൮൬) ഏവരൂപാ പഞ്ചപി ചിത്തസ്സ ബന്ധഭാവകചവരഭാവസങ്ഖാതാ ചേതോഖിലാ നത്ഥി.

൧൩൭. ഇമഞ്ച ഗാഥം വത്വാ ഭഗവാ ആനന്ദത്ഥേരം പുച്ഛി - “ഏവം ഖുംസേത്വാ വമ്ഭേത്വാ വുച്ചമാനാ ഭിക്ഖൂ, ആനന്ദ, കിം വദന്തീ”തി, “ന കിഞ്ചി ഭഗവാ”തി. “ന, ആനന്ദ, ‘അഹം സീലവാ’തി സബ്ബത്ഥ തുണ്ഹീ ഭവിതബ്ബം. ലോകേ ഹി നാഭാസമാനം ജാനന്തി, മിസ്സം ബാലേഹി പണ്ഡിത”ന്തി (സം॰ നി॰ ൨.൨൪൧) വത്വാ “ഭിക്ഖൂ, ആനന്ദ, തേ മനുസ്സേ ഏവം പടിചോദേന്തൂ”തി ധമ്മദേസനത്ഥായ “അഭൂതവാദീ നിരയം ഉപേതീ”തി (ധ॰ പ॰ ൩൦൬; ഉദാ॰ ൩൮; ഇതിവു॰ ൪൮; സു॰ നി॰ ൬൬൬) ഇമം ഗാഥം അഭാസി. ഥേരോ തം ഉഗ്ഗഹേത്വാ ഭിക്ഖൂ ആഹ - “മനുസ്സാ തുമ്ഹേഹി ഇമായ ഗാഥായ പടിചോദേതബ്ബാ”തി. ഭിക്ഖൂ തഥാ അകംസു. പണ്ഡിതമനുസ്സാ തുണ്ഹീ അഹേസും. രാജാപി രാജപുരിസേ സബ്ബത്ഥ പേസേത്വാ യേസം ധുത്താനം ലഞ്ജം ദത്വാ തിത്ഥിയാ തം മാരാപേസും, തേ ഗഹേത്വാ നിഗ്ഗയ്ഹ തം പവത്തിം ഞത്വാ തിത്ഥിയേ പരിഭാസി. മനുസ്സാപി തിത്ഥിയേ ദിസ്വാ ലേഡ്ഡുനാ ഹനന്തി, പംസുനാ ഓകിരന്തി “ഭഗവതോ അയസം ഉപ്പാദേസു”ന്തി. ആനന്ദത്ഥേരോ തം ദിസ്വാ ഭഗവതോ ആരോചേസി, ഭഗവാ ഥേരസ്സ ഇമം ഗാഥമഭാസി **“സകഞ്ഹി ദിട്ഠിം…പേ॰… വദേയ്യാ”**തി.

തസ്സ അത്ഥോ - യായം ദിട്ഠി തിത്ഥിയജനസ്സ “സുന്ദരിം മാരേത്വാ സമണാനം സക്യപുത്തിയാനം അവണ്ണം പകാസേത്വാ ഏതേനുപായേന ലദ്ധം സക്കാരം സാദിയിസ്സാമാ”തി സോ തം ദിട്ഠിം കഥം അതിക്കമേയ്യ? അഥ ഖോ സോ അയസോ തമേവ തിത്ഥിയജനം പച്ചാഗതോ തം ദിട്ഠിം അച്ചേതും അസക്കോന്തം. യോ വാ സസ്സതാദിവാദീ, സോപി **സകം ദിട്ഠിം കഥമച്ചയേയ്യ,** തേന ദിട്ഠി**ഛന്ദേന അനുനീതോ** തായ ച ദിട്ഠി**രുചിയാ നിവിട്ഠോ,** അപി ച ഖോ പന **സയം സമത്താനി പകുബ്ബമാനോ** അത്തനാവ പരിപുണ്ണാനി താനി ദിട്ഠിഗതാനി കരോന്തോ **യഥാ ജാനേയ്യ, തഥേവ വദേയ്യാ**തി.

അവണ്ണം പകാസയിത്വാതി അഗുണം പാകടം കത്വാ. **സക്കാര**ന്തി ചതുന്നം പച്ചയാനം സക്കച്ചകരണം. **സമ്മാന**ന്തി ചിത്തേന ബഹുമാനനം. **പച്ചാഹരിസ്സാമാ**തി ഏതം ലാഭാദിം നിബ്ബത്തേസ്സാമ. **ഏവംദിട്ഠികാ**തി ഏവംലദ്ധികാ. യഥാ തം “ലാഭാദിം നിബ്ബത്തേസ്സാമാ”തി ഏവം അയം ലദ്ധി തേസം അത്ഥി, തഥാ “അത്ഥി മേ വുത്തപ്പകാരോ ധമ്മോ”തി ഏതേസം ഖമതി ചേവ രുച്ചതി ച, ഏവംസഭാവമേവ വാ തേസം ചിത്തം “അത്ഥി മേ ചിത്ത”ന്തി. തദാ തേസം ദിട്ഠി വാ, ദിട്ഠിയാ സഹ ഖന്തി വാ, ദിട്ഠിഖന്തീഹി സദ്ധിം രുചി വാ, ദിട്ഠിഖന്തിരുചീഹി സദ്ധിം ലദ്ധി വാ, ദിട്ഠിഖന്തിരുചിലദ്ധീഹി സദ്ധിം അജ്ഝാസയോ വാ, ദിട്ഠിഖന്തിരുചിലദ്ധിഅജ്ഝാസയേഹി സദ്ധിം അധിപ്പായോ വാ ഹോതീതി ദസ്സേന്തോ **“ഏവംദിട്ഠികാ…പേ॰… ഏവംഅധിപ്പായാ”**തി ആഹ. **സകം ദിട്ഠി**ന്തി അത്തനോ ദസ്സനം. **സകം ഖന്തി**ന്തി അത്തനോ സഹനം. **സകം രുചി**ന്തി അത്തനോ രുചിം. **സകം ലദ്ധി**ന്തി അത്തനോ ലദ്ധിം. **സകം അജ്ഝാസയ**ന്തി അത്തനോ അജ്ഝാസയം. **സകം അധിപ്പായ**ന്തി അത്തനോ ഭാവം. **അതിക്കമിതു**ന്തി സമതിക്കമിതും. **അഥ ഖോ സ്വേവ അയസോ**തി സോ ഏവ അയസോ ഏകംസേന. **തേ പച്ചാഗതോ**തി തേസം പതിആഗതോ. **തേ**തി സാമിഅത്ഥേ ഉപയോഗവചനം.

അഥ വാതി അത്ഥന്തരദസ്സനം. **സസ്സതോ**തി നിച്ചോ ധുവോ. **ലോകോ**തി അത്തഭാവോ. **ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ**ന്തി ഇദം ഏവ തച്ഛം തഥം, അഞ്ഞം തുച്ഛം. **സമത്താ**തി സമ്പുണ്ണാ. **സമാദിന്നാ**തി സമ്മാ ആദിന്നാ. **ഗഹിതാ**തി ഉപഗന്ത്വാ ഗഹിതാ.

പരാമട്ഠാതി സബ്ബാകാരേന പരാമസിത്വാ ഗഹിതാ. **അഭിനിവിട്ഠാ**തി വിസേസേന ലദ്ധപ്പതിട്ഠാ. **അസസ്സതോ**തി വുത്തവിപരിയായേന വേദിതബ്ബോ.

അന്തവാതി സഅന്തോ. **അനന്തവാ**തി വുദ്ധിഅനന്തവാ. **തം ജീവ**ന്തി സോ ജീവോ, ലിങ്ഗവിപല്ലാസോ കതോ. **ജീവോ**തി ച അത്തായേവ. **തഥാഗതോ**തി സത്തോ, “അരഹ”ന്തി ഏകേ. **പരം മരണാ**തി മരണതോ ഉദ്ധം, പരലോകേതി അത്ഥോ. **ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ**തി മരണതോ ഉദ്ധം ന ഹോതി. **ഹോതി ച ന ച ഹോതി**

തഥാഗതോ പരം മരണാതി മരണതോ ഉദ്ധം ഹോതി ച ന ഹോതി ച. **നേവ ഹോതി ന ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ**തി ഉച്ഛേദവസേന നേവ ഹോതി, തക്കികവസേന ന ന ഹോതി.

സകായ ദിട്ഠിയാതിആദയോ കരണവചനം. **അല്ലീനോ**തി ഏകീഭൂതോ.

സയം സമത്തം കരോതീതി അത്തനാ ഊനഭാവം മോചേത്വാ സമ്മാ അത്തം സമത്തം കരോതി. **പരിപുണ്ണ**ന്തി അതിരേകദോസം മോചേത്വാ സമ്പുണ്ണം. **അനോമ**ന്തി ഹീനദോസം മോചേത്വാ അലാമകം. **അഗ്ഗ**ന്തി ആദിം. **സേട്ഠ**ന്തി പധാനം നിദ്ദോസം. **വിസേസ**ന്തി ജേട്ഠകം . **പാമോക്ഖ**ന്തി അധികം. **ഉത്തമ**ന്തി വിസേസം ന ഹേട്ഠിമം. **പവരം കരോതീ**തി അതിരേകേന ഉത്തമം കരോതി. അഥ വാ "ആസയദോസമോചനേന **അഗ്ഗം,** സംകിലേസദോസമോചനേന **സേട്ഠം,** ഉപക്കിലേസദോസമോചനേന **വിസേസം,** പമത്തദോസമോചനേന **പാമോക്ഖം,** മജ്ഝിമദോസമോചനേന **ഉത്തമം,** ഉത്തമമജ്ഝിമദോസമോചനേന **പവരം കരോതീ"**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **അയം സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞൂ**തി അയം അമ്ഹാകം സത്ഥാ സബ്ബജാനനവസേന സബ്ബഞ്ഞൂ. **അയം ധമ്മോ സ്വാക്ഖാതോ**തി അയം അമ്ഹാകം ധമ്മോ സുട്ഠു അക്ഖാതോ. **അയം ഗണോ സുപ്പടിപന്നോ**തി അയം അമ്ഹാകം ഗണോ സുട്ഠു പടിപന്നോ. **അയം ദിട്ഠി ഭദ്ദികാ**തി അയം അമ്ഹാകം ലദ്ധി സുന്ദരാ. **അയം പടിപദാ സുപഞ്ഞത്താ**തി അയം അമ്ഹാകം പുബ്ബഭാഗാ അത്തന്തേ പാദിപടിപദാ സുട്ഠു പഞ്ഞത്താ. **അയം മഗ്ഗോ നിയ്യാനികോ**തി അയം അമ്ഹാകം നിയ്യാമോക്കന്തികോ മഗ്ഗോ നിയ്യാനികോതി **സയം സമത്തം കരോതി**.

കഥേയ്യ "സസ്സതോ ലോകോ"തി. **ഭണേയ്യ** "ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ"ന്തി. **ദീപേയ്യ** "അന്തവാ ലോകോ"തി. **വോഹരേയ്യ** നാനാവിധേന ഗണ്ഹാപേയ്യ "ഹോതി ച ന ച ഹോതീ"തി.

൮൭. അഥ രാജാ സത്താഹച്ചയേന തം കുണപം ഛഡ്ഡാപേത്വാ സായന്ഹസമയം വിഹാരം ഗന്ത്വാ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ ആഹ - "നനു, ഭന്തേ, ഈദിസേ അയസേ ഉപ്പന്നേ മയ്ഹമ്പി ആരോചേതബ്ബം സിയാ"തി? ഏവം വുത്തേ ഭഗവാ "ന, മഹാരാജ, 'അഹം സീലവാ ഗുണസമ്പന്നോ'തി പരേസം ആരോചേതും അരിയാനം പടിരൂപ"ന്തി വത്വാ തസ്സാ അട്ഠുപ്പത്തിയാ **"യോ അത്തനോ സീലവതാനീ**തി അവസേസഗാഥായോ അഭാസി.

തത്ഥ **സീലവതാനീ**തി പാതിമോക്ഖാദീനി സീലാനി, ആരഞ്ഞികാദീനി ധുതങ്ഗവതാനി ച. **അനാനുപുട്ഠോ**തി അപുച്ഛിതോ. **പാവാ**തി വദതി. **അനരിയധമ്മം കുസലാ തമാഹു, യോ ആതുമാനം സയമേവ പാവാ**തി യോ ഏവം അത്താനം സയമേവ വദതി, തസ്സ തം വാദം "അനരിയധമ്മോ ഏസോ"തി കുസലാ ഏവം കഥേന്തി.

അത്ഥി സീലഞ്ചേവ വതഞ്ചാതി സീലനട്ഠേന സീലഞ്ചേവ അത്ഥി, സമാദാനട്ഠേന വതഞ്ച അത്ഥി, **വതം ന സീല**ന്തി വുത്തത്ഥേന വതം അത്ഥി, തം ന സീലം. **കതമ**ന്തി കഥേതുകമ്യതാപുച്ഛാ. **ഇധ ഭിക്ഖു സീലവാ**തിആദയോ വുത്തനയാ ഏവ. **സംവരട്ഠേനാ**തി സംവരണട്ഠേന, വീതിക്കമദ്വാരം പിദഹനട്ഠേന. **സമാദാനട്ഠേനാ**തി തം തം സിക്ഖാപദം സമ്മാ ആദാനട്ഠേന. **ആരഞ്ഞികങ്ഗ**ന്തി അരഞ്ഞേ നിവാസോ സീലം അസ്സാതി ആരഞ്ഞികോ, തസ്സ അങ്ഗം ആരഞ്ഞികങ്ഗം. **പിണ്ഡപാതികങ്ഗ**ന്തി ഭിക്ഖാസങ്ഖാതാനം പരആമിസപിണ്ഡാനം പാതോ പിണ്ഡപാതോ, പരേഹി ദിന്നാനം പിണ്ഡാനം പത്തേ നിപതനന്തി വുത്തം ഹോതി. തം പിണ്ഡപാതം ഉഞ്ഛതി തം തം കുലം ഉപസങ്കമന്തോ ഗവേസതീതി പിണ്ഡപാതികോ, പിണ്ഡായ വാ പതിതും വതമേതസ്സാതി പിണ്ഡപാതീ. **പതിതു**ന്തി ചരിതും. പിണ്ഡപാതീ ഏവ പിണ്ഡപാതികോ, തസ്സ അങ്ഗം പിണ്ഡപാതികങ്ഗം. **അങ്ഗ**ന്തി കാരണം വുച്ചതി. തസ്മാ യേന സമാദാനേന സോ പിണ്ഡപാതികോ ഹോതി, തസ്സേതം അധിവചനന്തി വേദിതബ്ബം. ഏതേനേവ നയേന രഥികാസുസാനസങ്കാരകൂടാദീനം യത്ഥ കത്ഥചി

പംസൂനം ഉപരി ഠിതത്താ അബ്ഭുഗ്ഗതട്ഠേന തേസു പംസുകൂലമിവാതി പംസുകൂലം. അഥ വാ പംസു വിയ കുച്ഛിതഭാവം ഉലതീതി പംസുകൂലം, കുച്ഛിതഭാവം ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി. ഏവം ലദ്ധനിബ്ബചനസ്സ പംസുകൂലസ്സ ധാരണം പംസുകൂലം, പംസുകൂലം സീലമസ്സാതി പംസുകൂലികോ, പംസുകൂലികസ്സ അങ്ഗം **പംസുകൂലികങ്ഗം**. സങ്ഘാടിഉത്തരാസങ്ഗഅന്തരവാസകസങ്ഖാതം തിചീവരം സീലമസ്സാതി തേചീവരികോ, തേചീവരികസ്സ അങ്ഗം **തേചീവരികങ്ഗം.** **സപദാനചാരികങ്ഗ**ന്തി **ദാനം** വുച്ചതി അവഖണ്ഡനം, അപേതം ദാനതോ അപദാനം, അനവഖണ്ഡനന്തി അത്ഥോ. സഹ അപദാനേന സപദാനം, അവഖണ്ഡനവിരഹിതം, അനുഘരന്തി വുത്തം ഹോതി. സപദാനം ചരിതും ഇദമസ്സ സീലന്തി സപദാനചാരീ, സപദാനചാരീയേവ സപദാനചാരികോ, തസ്സ അങ്ഗം സപദാനചാരികങ്ഗം. **ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗ**ന്തി **ഖലൂ**തി പടിസേധനത്ഥേ നിപാതോ. പവാരിതേന സതാ പച്ഛാ ലദ്ധം ഭത്തം പച്ഛാഭത്തം നാമ, തസ്സ പച്ഛാഭത്തസ്സ ഭോജനം പച്ഛാഭത്തഭോജനം, തസ്മിം പച്ഛാഭത്തഭോജനേ പച്ഛാഭത്തസഞ്ഞം കത്വാ പച്ഛാഭത്തം സീലമസ്സാതി പച്ഛാഭത്തികോ, ന പച്ഛാഭത്തികോ ഖലുപച്ഛാഭത്തികോ, സമാദാനവസേന പടിക്ഖിത്താതിരിത്തഭോജനസ്സേതം നാമം, തസ്സ അങ്ഗം ഖലുപച്ഛാഭത്തികങ്ഗം . **നേസജ്ജികങ്ഗ**ന്തി സയനം പടിക്ഖിപിത്വാ നിസജ്ജായ വിഹരിതും സീലമസ്സാതി നേസജ്ജികോ, തസ്സ അങ്ഗം നേസജ്ജികങ്ഗം. **യഥാസന്ഥതികങ്ഗ**ന്തി യദേവ സന്ഥതം യഥാസന്ഥതം, "ഇദം തുയ്ഹം പാപുണാതീ"തി ഏവം പഠമം ഉദ്ദിട്ഠസേനാസനസ്സേതം അധിവചനം. തസ്മിം യഥാസന്ഥതേ വിഹരിതും സീലമസ്സാതി യഥാസന്ഥതികോ, തസ്സ അങ്ഗം യഥാസന്ഥതികങ്ഗം. സബ്ബാനേവ പനേതാനി തേന തേന സമാദാനേന ധുതകിലേസത്താ ധുതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അങ്ഗാനി, കിലേസധുനനതോ വാ ധുതന്തി ലദ്ധവോഹാരം ഞാണം അങ്ഗം ഏതേസന്തി **ധുതങ്ഗാനി**. അഥ വാ ധുതാനി ച താനി പടിപക്ഖാനം ധുനനതോ അങ്ഗാനി ച പടിപത്തിയാതിപി **ധുതങ്ഗാനി**. ഏവം താവേത്ഥ അത്ഥതോ വിഞ്ഞാതബ്ബോ വിനിച്ഛയോ. സബ്ബാനേവ ചേതാനി സമാദാനചേതനാലക്ഖണാനി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "യോ സമാദിയതി, സോ പുഗ്ഗലോ. യേന സമാദിയതി, ചിത്തചേതസികാ ഏതേ ധമ്മാ. യാ സമാദാനചേതനാ, തം ധുതങ്ഗം. യം പടിക്ഖിപതി, തം വത്ഥു"ന്തി (വിസുദ്ധി॰ ൧.൨൩).

സബ്ബാനേവ ച ലോലുപ്പവിദ്ധംസനരസാനി, നില്ലോലുപ്പഭാവപച്ചുപട്ഠാനാനി, അപ്പിച്ഛതാദിഅരിയധമ്മപദട്ഠാനാനി. ഏവമേത്ഥ ലക്ഖണാദീഹി വിനിച്ഛയോ വേദിതബ്ബോ.

വീരിയസമാദാനമ്പീതി വീരിയഗ്ഗഹണമ്പി. **കാമ**ന്തി ഏകംസത്ഥേ നിപാതോ. **തചോ ച ന്ഹാരു ചാ**തി ഛവി ച ന്ഹാരുവല്ലിയോ ച. **അട്ഠി ചാ**തി സബ്ബാ അട്ഠിയോ ച. **അവസിസ്സതൂ**തി തിട്ഠതു. **ഉപസുസ്സതു മംസലോഹിത**ന്തി സബ്ബം മംസഞ്ച ലോഹിതഞ്ച സുക്ഖതു. "തചോ"തി ഏകം അങ്ഗം, "ന്ഹാരൂ"തി ഏകം, "അട്ഠീ"തി ഏകം, "ഉപസുസ്സതു മംസലോഹിത"ന്തി ഏകം അങ്ഗം. **യം തന്തി** ഉപരി വത്തബ്ബപദേന സമ്ബന്ധോ. **പുരിസഥാമേനാ**തി പുരിസസ്സ കായികേന ബലേന, **ബലേനാ**തി ഞാണബലേന. **വീരിയേനാ**തി ചേതസികഞാണവീരിയതേജേന. **പരക്കമേനാ**തി പരം പരം ഠാനം അക്കമനേന ഉസ്സാഹപ്പത്തവീരിയേന. **പത്തബ്ബ**ന്തി യം തം പാപുണിതബ്ബം. **ന തം അപാപുണിത്വാ**തി തം പത്തബ്ബം അപ്പത്വാ. **വീരിയസ്സ സണ്ഠാനം ഭവിസ്സതീ**തി വുത്തപ്പകാരസ്സ വീരിയസ്സ സിഥിലത്തം ഓസീദനം ന ഭവിസ്സതി. "പട്ഠാന"ന്തിപി പാഠോ, അയമേവത്ഥോ. **ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി ചിത്തം ഉസ്സാഹം ഗണ്ഹാപേതി. **പദഹതീ**തി പതിട്ഠാപേതി.

നാസിസ്സന്തി ന ഖാദിസ്സാമി ന ഭുഞ്ജിസ്സാമി. **ന പിവിസ്സാമീ**തി യാഗുപാനാദീനി ന പിവിസ്സാമി. **വിഹാരതോ ന നിക്ഖമേ**തി സേനാസനതോ ബഹി ന നിക്ഖമേയ്യം. **നപി പസ്സം നിപാതേസ്സ**ന്തി പസ്സം മഞ്ചേ വാ പീഠേ വാ ഭൂമിയം വാ കടസന്ഥരകേ വാ

പാതനം ഠപനം ന കരിസ്സാമി. **തണ്ഹാസല്ലേ അനൂഹതേ**തി തണ്ഹാസങ്ഖാതേ കണ്ഡേ അനുദ്ധടേ, അവിഗതേതി അത്ഥോ.

ഇമം പല്ലങ്കന്തി സമന്തതോ ആഭുജിതം ഊരുബദ്ധാസനം. **ന ഭിന്ദിസ്സാമീ**തി ന വിജഹിസ്സാമി. **യാവ മേ ന അനുപാദായാ**തി ചതൂഹി ഉപാദാനേഹി ഗഹണം അഗ്ഗഹേത്വാ. **ആസവേഹീ**തി കാമാസവാദീഹി ചതൂഹി ആസവേഹി. **വിമുച്ചിസ്സതീ**തി സമുച്ഛേദവിമുത്തിയാ ന മുച്ചിസ്സതി. **ന താവാഹം ഇമമ്ഹാ ആസനാ വുട്ഠഹിസ്സാമീ**തി ആദിം കത്വാ യാവ **രുക്ഖമൂലാ നിക്ഖമിസ്സാമീ**തി ഓകാസവസേന വുത്താ. **ഇമസ്മിഞ്ഞേവ പുബ്ബണ്ഹസമയം അരിയധമ്മം ആഹരിസ്സാമീ**തി ആദിം കത്വാ യാവ **ഗിമ്ഹേ**തി കാലവസേന വുത്താ. **പുരിമേ വയോഖന്ധേ**തിആദയോ വയവസേന വുത്താ. തത്ഥ **ആസനാ ന വുട്ഠഹിസ്സാമീ**തി നിസിന്നാസനാ ന ഉട്ഠഹിസ്സാമി. **അഡ്ഢയോഗാ**തി നികുണ്ഡഗേഹാ. **പാസാദാ**തി ദീഘപാസാദാ. **ഹമ്മിയാ**തി മുണ്ഡച്ഛദനഗേഹാ. **ഗുഹായാ**തി പംസുഗുഹായ. **ലേണാ**തി മരിയാദഛിന്നച്ഛിദ്ദാ പബ്ബതലേണാ. **കുടിയാ**തി ഉല്ലിത്താദികുടിയാ. **കൂടാഗാരാ**തി കണ്ണികം ആരോപേത്വാ കതഗേഹതോ. **അട്ടാ**തി ദ്വാരട്ടാലകാ. **മാളാ**തി വട്ടഗേഹാ. ഉദ്ദണ്ഡോ നാമ ഏകോ പതിസ്സയവിസേസോ. "തിഛദനഗേഹോ"തിപി ഏകേ. **ഉപട്ഠാനസാലാ**തി സന്നിപാതസാലാ ഭോജനസാലാ വാ. **മണ്ഡപാ**ദയോ പാകടായേവ. **അരിയധമ്മ**ന്തി അനവജ്ജധമ്മം, അരിയാനം വാ ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം ധമ്മം. **ആഹരിസ്സാമീ**തി മമ ചിത്തസമീപം ആനയിസ്സാമി സീലേന. **സമാഹരിസ്സാമീ**തി വിസേസേന ആനയിസ്സാമി സമാധിനാ. **അധിഗച്ഛിസ്സാമീ**തി പടിലാഭവസേന ഗമിസ്സാമി തദങ്ഗേന. **ഫസ്സയിസ്സാമീ**തി ഫുസിസ്സാമി മഗ്ഗേന. **സച്ഛികരിസ്സാമീ**തി പച്ചക്ഖം കരിസ്സാമി ഫലേന. അഥ വാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന **ആഹരിസ്സാമി**. സകദാഗാമിമഗ്ഗേന **സമാഹരിസ്സാമി,** അനാഗാമിമഗ്ഗേന **അധിഗച്ഛിസ്സാമി,** അരഹത്തമഗ്ഗേന **ഫസ്സയിസ്സാമി,** പച്ചവേക്ഖണേന **സച്ഛികരിസ്സാമി**. ദ്വീസുപി നയേസു ഫസ്സയിസ്സാമീതി നാമകായേന നിബ്ബാനം ഫുസിസ്സാമീതി അത്ഥോ.

അപുട്ഠോതി മൂലപദം, തസ്സ അപുച്ഛിതോതി അത്ഥോ. **അപുച്ഛിതോ**തി അജാനാപിതോ. **അയാചിതോ**തി അനായാചിതോ. **അനജ്ഝേസിതോ**തി അനാണാപിതോ , "ന ഇച്ഛിതോ"തി ഏകേ. **അപസാദിതോ**തി ന പസാദാപിതോ. **പാവദതീ**തി കഥയതി. **അഹമസ്മീ**തി അഹം അസ്മി ഭവാമി. **ജാതിയാ വാ**തി ഖത്തിയബ്രാഹ്മണജാതിയാ വാ. **ഗോത്തേന വാ**തി ഗോതമാദിഗോത്തേന വാ. **കോലപുത്തിയേന വാ**തി കുലപുത്തഭാവേന വാ. **വണ്ണപോക്ഖരതായ വാ**തി സരീരസുന്ദരതായ വാ. **ധനേന വാ**തി ധനസമ്പത്തിയാ വാ. **അജ്ഝേനേന വാ**തി അജ്ഝായകരണേന വാ. **കമ്മായതനേന വാ**തി കമ്മമേവ കമ്മായതനം, തേന കമ്മായതനേന, കസിഗോരക്ഖകമ്മാദിനാ വാ. **സിപ്പായതനേന വാ**തി ധനുസിപ്പാദിനാ വാ. **വിജ്ജാട്ഠാനേന വാ**തി അട്ഠാരസവിജ്ജാട്ഠാനേന വാ. **സുതേന വാ**തി ബഹുസ്സുതഗുണേന വാ. **പടിഭാനേന വാ**തി കാരണാകാരണപടിഭാനസങ്ഖാതഞാണേന വാ. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ വത്ഥുനാ**തി ജാതിആദീനം ഏകേകേന വത്ഥുനാ വാ.

ഉച്ചാ കുലാതി ഖത്തിയബ്രാഹ്മണകുലാ, ഏതേന ജാതിഗോത്തമഹത്തം ദീപേതി. **മഹാഭോഗകുലാ**തി ഗഹപതിമഹാസാലകുലാ, ഏതേന അഡ്ഢമഹത്തം ദീപേതി. **ഉളാരഭോഗകുലാ**തി അവസേസസവേസ്സാദികുലാ, ഏതേന പഹൂതജാതരൂപരജതാദിം ദീപേതി. ചണ്ഡാലാപി ഹി ഉളാരഭോഗാ ഹോന്തി. **ഞാതോ**തി പാകടോ. **യസ്സസ്സീ**തി പരിവാരസമ്പന്നോ. **സുത്തന്തികോ**തി സുത്തന്തേ നിയുത്തോ. **വിനയധരോ**തി വിനയപിടകധരോ. **ധമ്മകഥികോ**തി ആഭിധമ്മികോ. **ആരഞ്ഞികോ**തിആദയോ ധുതങ്ഗപുബ്ബങ്ഗമപടിപത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്താ. **പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ലാഭീ**തിആദയോ രൂപാരൂപഅട്ഠസമാപത്തിയോ ദസ്സേത്വാ പടിവേധദസ്സനവസേന വുത്താ. **പാവദതീ**തി മൂലപദം. **കഥേതീ**തി "പിടകാചരിയോസ്മീ"തി കഥയതി. **ഭണതീ**തി

"ധുതങ്ഗികോമ്ഹീ"തി പാകടം കരോതി. **ദീപയതീ**തി "രൂപജ്ഝാനം ലാഭീമ്ഹീ"തി പരിദീപയതി. **വോഹരതീ**തി "അരൂപജ്ഝാനം ലാഭീമ്ഹീ"തി വാക്യഭേദം കരോതി.

ഖന്ധകുസലാതി പഞ്ചസു ഖന്ധേസു സലക്ഖണസാമഞ്ഞലക്ഖണേസു ഛേകാ, ഞാതതീരണപഹാനവസേന കുസലാതി അത്ഥോ. **ധാതുആയതനപടിച്ചസമുപ്പാദാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. **നിബ്ബാനകുസലാ**തി നിബ്ബാനേ ഛേകാ. **അനരിയാനന്തി** ന അരിയാനം. **ഏസോ ധമ്മോ**തി ഏസോ സഭാവോ. **ബാലാനന്തി** അപണ്ഡിതാനം. **അസപ്പുരിസാനന്തി** ന സോഭനപുരിസാനം. **അത്താ**തി അത്താനം.

ഫ്വ്വ. **സന്തോ**തി രാഗാദികിലേസൂപസമേന സന്തോ. തഥാ **അഭിനിബ്ബുതത്തോ. ഇതി'ഹന്തി സീലേസു അകത്ഥമാനോ**തി "അഹമസ്മി സീലസമ്പന്നോ"തിആദിനാ നയേന ഇതി സീലേസു അകത്ഥമാനോ, സീലനിമിത്തം അത്തുപനായികം വാചം അഭാസമാനോതി വുത്തം ഹോതി. **തമരിയധമ്മം കുസലാ വദന്തീ**തി തസ്സ തം അകത്ഥനം "അരിയധമ്മോ ഏസോ"തി ബുദ്ധാദയോ ഖന്ധാദികുസലാ വദന്തി. **യസ്സുസ്സദാ നത്ഥി കുഹിഞ്ചി ലോകേ**തി യസ്സ ഖീണാസവസ്സ രാഗാദയോ സത്തുസ്സദാ കുഹിഞ്ചി ലോകേ നത്ഥി. തസ്സ തം അകത്ഥനം "അരിയധമ്മോ ഏസോ"തി ഏവം കുസലാ വദന്തീതി സമ്ബന്ധോ.

സന്തോതി മൂലപദം. **രാഗസ്സ സമിതത്താ**തി രഞ്ജനലക്ഖണസ്സ രാഗസ്സ സമിതഭാവേന. **ദോസാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. **വിജ്ഝാതത്താ**തി സബ്ബപരിളാഹാനം ഝാപിതത്താ. **നിബ്ബുതത്താ**തി സബ്ബസന്താപാനം നിബ്ബാപിതഭാവേന. **വിഗതത്താ**തി സബ്ബാകുസലാഭിസങ്ഖാരാനം വിഗതഭാവേന ദൂരഭാവേന. **പടിപസ്സദ്ധത്താ**തി സബ്ബാകാരേന അഭബ്ബുപ്പത്തികഭാവേന. **സത്തന്നം ധമ്മാനം ഭിന്നത്താ ഭിക്ഖൂ**തി ഉപരി വത്തബ്ബാനം സത്തധമ്മാനം ഭിന്ദിത്വാ ഠിതഭാവേന ഭിക്ഖു. സക്കായദിട്ഠിവിചികിച്ഛാസീലബ്ബതപരാമാസോതി ഇമേ തയോ കിലേസാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ഭിന്നാ, രാഗോ ദോസോതി ഇമേ ദ്വേ കിലേസാ ഓളാരികാ സകദാഗാമിമഗ്ഗേന ഭിന്നാ, തേ ഏവ അണുസഹഗതാ അനാഗാമിമഗ്ഗേന ഭിന്നാ, മോഹോ മാനോതി ഇമേ ദ്വേ കിലേസാ അരഹത്തമഗ്ഗേന ഭിന്നാ. അവസേസേ കിലേസേ ദസ്സേതും **"ഭിന്നാസ്സ ഹോന്തി പാപകാ അകുസലാ ധമ്മാ"**തി ആഹ. **സംകിലേസികാ**തി കിലേസപച്ചയാ. **പോനോഭവികാ**തി പുനബ്ഭവദായികാ. **സദരാ**തി കിലേസദരഥാ ഏത്ഥ സന്തീതി സദരാ. "സദ്ദരാ"തിപി പാഠോ, സഹദരഥാതി അത്ഥോ. **ദുക്ഖവിപാകാ**തി ഫലകാലേ ദുക്ഖദായികാ. **ആയതിം ജാതിജരാമരണിയാ**തി അനാഗതേ ജാതിജരാമരണസ്സ പച്ചയാ.

പജ്ജേന കതേന അത്തനാതി ഗാഥായ അയം പിണ്ഡത്ഥോ - യോ അത്തനാ ഭാവിതേന മഗ്ഗേന പരിനിബ്ബാനം ഗതോ, കിലേസപരിനിബ്ബാനം പത്തോ, പരിനിബ്ബാനഗതത്താ ഏവ ച **വിതിണ്ണകങ്ഖോ,** വിപത്തിസമ്പത്തിഹാനിവുദ്ധിഉച്ഛേദസസ്സതഅപുഞ്ഞപുഞ്ഞപ്പഭേദം **ഭവഞ്ച വിഭവഞ്ച വിപ്പഹായ** മഗ്ഗവാസം **വുസിതവാ** ഖീണപുനബ്ഭവോതി ഏതേസം ഥുതിവചനാനം അരഹോ **സോ ഭിക്ഖൂ**തി.

ഇതിഹന്തി , **ഇദഹന്തീ**തി ദുവിധോ പാഠോ. **ഇതീതി പദസന്ധി**ആദയോ സന്ധായ "ഇദഹ"ന്തി പാഠം ന രോചേന്തി. തത്ഥ **ഇതീ**തി യം വുത്തം. **പദസന്ധീ**തി പദാനം സന്ധി പദസന്ധി, പദഘടനന്തി അത്ഥോ. **പദസംസഗ്ഗോ**തി പദാനം ഏകീഭാവോ. **പദപാരിപൂരീ**തി പദാനം പരിപൂരണം ഭിന്നം പദാനം ഏകീഭാവോ. **അക്ഖരസമവായോ**തി ഏകീഭൂതോപി അപരിപുണ്ണോപി ഹോതി, അയം ന ഏവം. അക്ഖരാനം സമവായോ സന്നിപാതോ ഹോതീതി ദസ്സനത്ഥം "അക്ഖരസമവായോ"തി ആഹ. **ബ്യഞ്ജനസിലിട്ഠതാ**തി ബ്യഞ്ജനസമുച്ചയോ പദമിതി വുത്താനം ബ്യഞ്ജനാനം അത്ഥബ്യഞ്ജനാനം അത്ഥബ്യത്തികാരണാനം വാ മധുരഭാവത്താ പാഠസ്സ മുദുഭാവോ. **പദാനുപുബ്ബതാ മേത**ന്തി പദാനം അനുപുബ്ബഭാവോ

പദാനുപുബ്ബതാ, പദപടിപാടിഭാവോതി അത്ഥോ. **മേതന്തി** ഏതം. കതമന്തി ചേ? **ഇതീതി** ഇദം. **മേതന്തി** ഏത്ഥ മ-കാരോ പദസന്ധിവസേന വുത്തോ. **കത്ഥീ ഹോതീതി** "അഹമസ്മി സീലസമ്പന്നോ"തി അത്താനം ഉക്കംസേത്വാ കഥനസീലോ ഹോതി. **കത്ഥതീതി** വുത്തനയേന കഥയതി. **വികത്ഥതീതി** വിവിധാ കഥയതി. **കത്ഥനാതി** കഥനാ. **ആരതോതി** ദൂരതോ രതോ. **വിരതോതി** ഠാനസങ്കന്തിവസേന വിഗതഭാവേന രതോ. **പടിവിരതോതി** തതോ നിവത്തിത്വാ സബ്ബാകാരേന വിയുത്തോ ഹുത്വാ രതോ. തത്ഥ പിസാചം വിയ ദിസ്വാ പലാതോ ആരതോ. ഹത്ഥിമ്ഹി മദ്ദന്തേ വിയ പരിധാവിത്വാ ഗതോ വിരതോ. യോധസമ്പഹാരം വിയ പോഥേത്വാ മദ്ദേത്വാ ഗതോ പടിവിരതോ.

ഖീണാസവസ്സാതി ഖീണകിലേസാസവസ്സ. **കമ്മുസ്സദോതി** പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരഅപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരസങ്ഖാതാനം കമ്മാനം ഉസ്സദോ ഉസ്സന്നതാ. **യസ്സിമേതി** യസ്സ ഖീണാസവസ്സ ഇമേ ഉസ്സദാ.

൧൫. ഏവം ഖീണാസവപടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി ദിട്ഠിഗതികാനം തിത്ഥിയാനം പടിപത്തിഞ്ച ദസ്സേന്തോ ആഹ **"പകപ്പിതാ സങ്ഖതാ"**തി. തത്ഥ **പകപ്പിതാതി** പരികപ്പിതാ. **സങ്ഖതാതി** പച്ചയാഭിസങ്ഖതാ. **യസ്സാതി** യസ്സ കസ്സചി ദിട്ഠിഗതികസ്സ. **ധമ്മാതി** ദിട്ഠിയോ. **പുരക്ഖതാതി** പുരതോ കതാ. **സന്തീതി** സംവിജ്ജന്തി. **അവീവദാതാതി** അവോദാതാ. **യദത്തനി പസ്സതി ആനിസംസം, തം നിസ്സിതോ കുപ്പപടിച്ചസന്തിന്തി** യസ്സേതേ ദിട്ഠിധമ്മാ 'പുരക്ഖതാ അവോദാതാ സന്തി, സോ ഏവംവിധോ യസ്മാ അത്തനി തസ്സാ ദിട്ഠിയാ ദിട്ഠധമ്മികഞ്ച സക്കാരാദിം, സമ്പരായികഞ്ച ഗതിവിസേസാദിം ആനിസംസം സമ്പസ്സതി, തസ്മാ തഞ്ച ആനിസംസം, തഞ്ച കുപ്പതായ ച പടിച്ചസമുപ്പന്നതായ ച സമ്മുതിസന്തിതായ ച കുപ്പപടിച്ചസന്തിസങ്ഖാതം ദിട്ഠിം നിസ്സിതോ ച ഹോതി. സോ തം നിസ്സിതത്താ അത്താനം വാ ഉക്കംസേയ്യ, പരേ വാ വമ്ഭേയ്യ അഭൂതേഹിപി ഗുണദോസേഹി.

സങ്ഖതാതി മൂലപദം. **സങ്ഖതാതി** പച്ചയേഹി സമാഗന്ത്വാ കതാ. ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. **അഭിസങ്ഖതാതി** പച്ചയേഹി അഭികതാ. **സണ്ഠപിതാതി** പച്ചയവസേനേവ സമ്മാ ഠപിതാ. **അനിച്ചാതി** ഹുത്വാ അഭാവേന. **പടിച്ചസമുപ്പന്നാതി** വത്ഥാരമ്മണം പടിച്ച ഉപ്പന്നാ. **ഖയധമ്മാതി** കമേന ഖയസഭാവാ. **വയധമ്മാതി** പവത്തിവസേന പരിഹായനസഭാവാ. **വിരാഗധമ്മാതി** അനിവത്തീ ഹുത്വാ വിഗച്ഛനസഭാവാ. **നിരോധധമ്മാതി** നിരുജ്ഝനസഭാവാ, അനുപ്പത്തിധമ്മാ ഹുത്വാ നിരുജ്ഝനസഭാവാതി അത്ഥോ. **ദിട്ഠിഗതികസ്സാതി** ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയോ ഗഹേത്വാ ഠിതപുഗ്ഗലസ്സ.

പുരേക്ഖാരാതി പുരേ കതാ. **തണ്ഹാധജോതി** ഉസ്സാപിതട്ഠേന തണ്ഹാധജോ, തണ്ഹാപടാകാ അസ്സ അത്ഥീതി തണ്ഹാധജോ. പുരേചാരികട്ഠേന തണ്ഹാ ഏവ കേതു അസ്സാതി **തണ്ഹാകേതു. തണ്ഹാധിപതേയ്യോതി** ഛന്ദാധിപതിവസേന, തണ്ഹാ അധിപതിതോ ആഗതാതി വാ തണ്ഹാധിപതേയ്യോ, തണ്ഹാധിപതി വാ ഏതസ്സ അത്ഥീതി തണ്ഹാധിപതേയ്യോ. **ദിട്ഠിധജാദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **അവോദാതാതി** അപരിസുദ്ധാ. **സംകിലിട്ഠാതി** സയം കിലിട്ഠാ. **സംകിലേസികാതി** തപനീയാ.

ദ്വേ ആനിസംസേ പസ്സതീതി ദ്വേ ഗുണേ ദക്ഖതി. **ദിട്ഠധമ്മികഞ്ച ആനിസംസന്തി** ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ പച്ചക്ഖധമ്മാനിസംസഞ്ച. **സമ്പരായികന്തി** പരലോകേ പത്തബ്ബം ആനിസംസഞ്ച. **യംദിട്ഠികോ സത്ഥാ ഹോതീതി** സത്ഥാ യഥാലദ്ധികോ ഭവതി. **തംദിട്ഠികാ സാവകാ ഹോന്തീതി** തസ്സ വചനം സുണന്താ സാവകാപി തഥാലദ്ധികാ ഹോന്തി. **സക്കരോന്തീതി** സക്കാരപ്പത്തം കരോന്തി. **ഗരും കരോന്തീതി** ഗരുകാരപ്പത്തം കരോന്തി. **മാനേന്തീതി** മനസാ പിയായന്തി. **പൂജേന്തീതി** ചതുപച്ചയാഭിഹാരപൂജായ പൂജേന്തി. **അപചിതിം കരോന്തീതി** അപചിതിപ്പത്തം കരോന്തി. തത്ഥ യസ്സ ചത്താരോ പച്ചയേ സക്കരിത്വാ സുഅഭിസങ്ഖതേ പണീതേ കത്വാ ദേന്തി, സോ സക്കതോ.

യസ്മിം ഗരുഭാവം പട്ഠപേത്വാ ദേന്തി, സോ ഗരുകതോ. യം മനസാ പിയായന്തി, സോ മാനിതോ. യസ്സ സബ്ബമ്പേതം കരോന്തി, സോ പൂജിതോ. യസ്സ അഭിവാദനപച്ചുപട്ഠാനഅഞ്ജലികമ്മാദിവസേന പരമനിപച്ചകാരം കരോന്തി, സോ അപചിതോ. കേചി **"സക്കരോന്തി** കായേന, **ഗരും കരോന്തി** വാചായ, **മാനേന്തി** ചിത്തേന, **പൂജേന്തി** ലാഭേനാ"തി വണ്ണയന്തി. **അലം നാഗത്തായ വാ**തി നാഗഭാവായ നാഗരാജഭാവായ വാ അലം പരിയത്തം. **സുപണ്ണത്തായ വാ**തി സുപണ്ണരാജഭാവായ. **യക്ഖത്തായ വാ**തി യക്ഖസേനാപതിഭാവായ. **അസുരത്തായ വാ**തി അസുരഭാവായ. **ഗന്ധബ്ബത്തായ വാ**തി ഗന്ധബ്ബദേവഘടേ നിബ്ബത്തഭാവായ. **മഹാരാജത്തായ വാ**തി ചതുന്നം മഹാരാജാനം അഞ്ഞതരഭാവായ. **ഇന്ദത്തായ വാ**തി സക്കഭാവായ. **ബ്രഹ്മത്തായ വാ**തി ബ്രഹ്മകായികാദീനം അഞ്ഞതരഭാവായ. **ദേവത്തായ വാ**തി സമ്മുതിദേവാദീനം അഞ്ഞതരഭാവായ. **സുദ്ധിയാ**തി പരിസുദ്ധഭാവായ അലം പരിയത്തം. **വിസുദ്ധിയാ**തി സബ്ബമലരഹിതഅച്ചന്തപരിസുദ്ധഭാവായ. **പരിസുദ്ധിയാ**തി സബ്ബാകാരേന പരിസുദ്ധഭാവായ.

തത്ഥ തിരച്ഛാനയോനിയം അധിപച്ചത്തം സുദ്ധിയാ. ദേവലോകേ അധിപച്ചത്തം വിസുദ്ധിയാ. ബ്രഹ്മലോകേ അധിപച്ചത്തം പരിസുദ്ധിയാ. ചതുരാസീതികപ്പസഹസ്സാനി അതിക്കമിത്വാ മുച്ചനത്ഥം **മുത്തിയാ**. അന്തരായാഭാവേന മുച്ചനത്ഥം **വിമുത്തിയാ**. സബ്ബാകാരേന മുത്തിയാ **പരിമുത്തിയാ. സുജ്ഝന്തീ**തി തസ്മിം സമയേ പബ്ബജിതഭാവേന സുദ്ധിം പാപുണന്തി. **വിസുജ്ഝന്തീ**തി പബ്ബജ്ജം ഗഹേത്വാ പടിപത്തിയാ യുത്തഭാവേന വിവിധേന സുജ്ഝന്തി. **പരിസുജ്ഝന്തീ**തി നിപ്ഫത്തിം പാപേത്വാ സബ്ബാകാരേന സുജ്ഝന്തി. **മുച്ചന്തി** തേസം സമയന്തരധമ്മേന. **വിമുച്ചന്തി** ഏതസ്സ സത്ഥുനോ ഓവാദേന. **പരിമുച്ചന്തി** ഏതസ്സ സത്ഥുനോ അനുസാസനേന. **സുജ്ഝിസ്സാമീ**തിആദയോ അനാഗതവസേന വുത്താ. **ആയതിം ഫലപാടികങ്ഖീ**തി അനാഗതേ വിപാകഫലമാകങ്ഖമാനോ. ഇദം ദിട്ഠിഗതികാനം ഇച്ഛാമത്തം. ദിട്ഠിഗതഞ്ഹി ഇജ്ഝമാനം നിരയം വാ തിരച്ഛാനയോനിം വാ നിപ്ഫാദേതി.

അച്ചന്തസന്തീതി അതിഅന്തനിസ്സരണസന്തി. **തദങ്ഗസന്തീ**തി പഠമജ്ഝാനാദിഗുണങ്ഗേന നീവരണാദിഅഗുണങ്ഗം സമേതീതി ഝാനം തദങ്ഗസന്തി. **സമ്മുതിസന്തീ**തി സമാഹാരവസേന ദിട്ഠിസന്തി. താ വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **"കതമാ അച്ചന്തസന്തീ"**തിആദിമാഹ. **അമതം നിബ്ബാന**ന്തി ഏവമാദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥായേവ. **പഠമം ഝാനം സമാപന്നസ്സ നീവരണാ സന്താ ഹോന്തീ**തി ഏവമാദയോ അന്തോ അപ്പനായം അതിസയവസേന വുത്താ. അപി ച സമ്മുതിസന്തി ഇമസ്മിം അത്ഥേ അധിപ്പേതാ, സന്തീതി ഇതരേ ദ്വേ സന്തിയോ പടിക്ഖിപിത്വാ സമ്മുതിസന്തിമേവ ദീപേതി. **കുപ്പസന്തി**ന്തി വിപാകജനകവസേന പരിവത്തനവസേന ചലസന്തിം . **പകുപ്പസന്തി**ന്തി വിസേസേന ചലസന്തിം. **ഏരിതസന്തി**ന്തി കമ്പനസന്തിം. **സമേരിതസന്തി**ന്തി വിസേസേന കമ്പിതസന്തിം. **ചലിതസന്തി**ന്തി തസ്സേവ വേവചനം. **ഘട്ടിതസന്തി**ന്തി പീളിതസന്തിം. **സന്തിം നിസ്സിതോ**തി ദിട്ഠിസങ്ഖാതം സന്തിം നിസ്സിതോ. **അസ്സിതോ**തി ആസിതോ വിസേസേന നിസ്സിതോ. **അല്ലീനോ**തി ഏകീഭൂതോ.

൨൦. ഏവം നിസ്സിതേ താവ **"ദിട്ഠീനിവേസാ...പേ॰... ആദിയതീ ച ധമ്മ"**ന്തി തത്ഥ **ദിട്ഠീനിവേസാ**തി ഇദംസച്ചാഭിനിവേസസങ്ഖാതാനി ദിട്ഠിനിവേസനാനി. **ന ഹി സ്വാതിവത്താ**തി സുഖേന അതിവത്തിതബ്ബാ ന ഹോന്തി. **ധമ്മേസു നിച്ഛേയ്യ സമുഗ്ഗഹീത**ന്തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതേസു തം തം സമുഗ്ഗഹിതം അഭിനിവിട്ഠധമ്മം നിച്ഛിനിത്വാ പവത്താ ദിട്ഠിനിവേസാ ന ഹി സ്വാതിവത്താതി വുത്തം ഹോതി. **തസ്മാ നരോ തേസു നിവേസനേസു, നിരസ്സതീ ആദിയതീ ച ധമ്മ**ന്തി യസ്മാ ന ഹി സ്വാതിവത്താ, തസ്മാ നരോ തേസുയേവ ദിട്ഠിനിവേസനേസു അജസീലഗോസീലകുക്കുരസീലപഞ്ചാതപമരുപ്പപാതഉക്കുടികപ്പധാനകണ്ടകാപസ്സയാദിഭേദം സത്ഥാരം ധമ്മക്ഖാനം ഗണാദിഭേദഞ്ച തം തം ധമ്മം നിരസ്സതി ച ആദിയതി ച ജഹതി ച ഗണ്ഹാതി ച വനമക്കടോ വിയ തം തം സാഖന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഏവം നിരസ്സന്തോ ച ആദിയന്തോ ച അനവട്ഠിതചിത്തത്താ അസന്തേഹിപി ഗുണദോസേഹി അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ യസായസം ഉപ്പാദേയ്യ. **ദുരതിവത്താ**തി അതിക്കമിതും ദുക്ഖാ. **ദുത്തരാ**തി ദുഉത്തരാ. **ദുപ്പതരാ ദുസ്സമതിക്കമാ ദുബ്ബിനിവത്താ**തി ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതാ.

നിച്ഛിനിത്വാതി സസ്സതവസേന നിച്ഛയം കത്വാ. **വിനിച്ഛിനിത്വാ**തി അത്തവസേന നാനാവിധേന വിനിച്ഛയം കത്വാ. **വിചിനിത്വാ**തി പരിയേസിത്വാ. **പവിചിനിത്വാ**തി അത്തനിയവസേന സബ്ബാകാരേന പരിയേസിത്വാ. "നിചിനിത്വാ വിച്ചിനിത്വാ"തിപി പാഠോ. **ഓധിഗ്ഗാഹോ**തി അവധിയിത്വാ ഗാഹോ. **ബിലഗ്ഗാഹോ**തി കോട്ഠാസവസേന ഗാഹോ "ബിലസോ വിഭജിത്വാ"തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൯; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൧) വിയ. **വരഗ്ഗാഹോ**തി ഉത്തമഗാഹോ. **കോട്ഠാസഗ്ഗാഹോ**തി അവയവവസേന ഗാഹോ. **ഉച്ചയഗ്ഗാഹോ**തി രാസിവസേന ഗാഹോ. **സമുച്ചയഗ്ഗാഹോ**തി കോട്ഠാസവസേന രാസിവസേന ച ഗാഹോ. **ഇദം സച്ച**ന്തി ഇദമേവ സഭാവം. **തച്ഛ**ന്തി തഥഭാവം അവിപരീതസഭാവം. **തഥ**ന്തി വിപരിണാമരഹിതം. **ഭൂത**ന്തി വിജ്ജമാനം. **യാഥാവ**ന്തി യഥാസഭാവം. **അവിപരീത**ന്തി ന വിപരീതം.

നിരസ്സതീതി നിഅസ്സതി വിക്ഖിപതി. **പരവിച്ഛിന്ദനായ വാ**തി പരേഹി വിസ്സജ്ജാപനേന. **അനഭിസമ്ഭുണന്തോ വാ**തി അസമ്പാപുണന്തോ വാ അസക്കോന്തോ വാ വിസ്സജ്ജേതി. **പരോ വിച്ഛിന്ദേതീ**തി അഞ്ഞോ വിയോഗം കരോതി. **നത്ഥേത്ഥാ**തി നത്ഥി ഏത്ഥ. **സീലം അനഭിസമ്ഭുണന്തോ**തി സീലം അസമ്പാദേന്തോ. **സീലം നിരസ്സതീ**തി സീലം വിസ്സജ്ജേതി. ഇതോ പരേസുപി ഏസേവ നയോ.

൨൧. യോ പനായം സബ്ബദിട്ഠിഗതാദിദോസധുനനായ പഞ്ഞായ സമന്നാഗതത്താ ധോനോ, തസ്സ **ധോനസ്സ ഹി...പേ॰... അനൂപയോ സോ**. കിം വുത്തം ഹോതി? ധോനധമ്മസമന്നാഗമാ **ധോനസ്സ** ധുതസബ്ബപാപസ്സ അരഹതോ കത്ഥചി **ലോകേ** തേസു തേസു **ഭവേസു** സംകപ്പനാ **ദിട്ഠി നത്ഥി**. സോ തസ്സാ ദിട്ഠിയാ അഭാവാ, യായ ച അത്തനാ കതം പാപകമ്മം പടിച്ഛാദേന്തോ തിത്ഥിയാ മായായ വാ മാനേന വാ ഏവം അഗതിം ഗച്ഛന്തി, തമ്പി **മായഞ്ച മാനഞ്ച പഹായ ധോനോ** രാഗാദീനം ദോസാനം **കേന ഗച്ഛേയ്യ,** ദിട്ഠധമ്മേ സമ്പരായേ വാ നിരയാദീസു ഗതിവിസേസേസു കേന സങ്ഖം ഗച്ഛേയ്യ, **അനൂപയോ സോ,** സോ ഹി തണ്ഹാദിട്ഠിഉപയാനം ദ്വിന്നം അഭാവേന അനൂപയോതി.

കിം കാരണാതി കേന കാരണേന. **ധോനാ വുച്ചതി പഞ്ഞാ**തി ധോനാ ഇതി കിംകാരണാ പഞ്ഞാ കഥീയതി. **തായ പഞ്ഞായ കായദുച്ചരിത**ന്തി തായ വുത്തപ്പകാരായ പഞ്ഞായ കായതോ പവത്തം ദുട്ഠു കിലേസപൂതികത്താ വാ ചരിതന്തി കായദുച്ചരിതം. **ധൂതഞ്ച ധോതഞ്ചാ**തി കമ്പിതഞ്ച ധോവിതഞ്ച. **സന്ധോതഞ്ചാ**തി സമ്മാ ധോവിതഞ്ച. **നിദ്ധോതഞ്ചാ**തി വിസേസേന സുട്ഠു നിദ്ധോതഞ്ച. **രാഗോ ധുതോ ചാ**തിആദയോ ചതുന്നം മഗ്ഗാനം വസേന യോജേതബ്ബാ.

സമ്മാദിട്ഠിയാ മിച്ഛാദിട്ഠി ധുതാ ചാതി മഗ്ഗസമ്പയുത്തായ സമ്മാദിട്ഠിയാ മിച്ഛാദിട്ഠി കമ്പിതാ ചലിതാ ധോവിതാ. **സമ്മാസങ്കപ്പാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. വുത്തഞ്ഹേതം "സമ്മാദിട്ഠികസ്സ, ഭിക്ഖവേ, മിച്ഛാദിട്ഠി നിജ്ജിണ്ണാ ഹോതീ"തി സുത്തം (അ॰ നി॰ ൧൦.൧൦൬; ദീ॰ നി॰ ൩.൩൬൦) വിത്ഥാരേതബ്ബം. **സമ്മാഞാണേനാ**തി മഗ്ഗസമ്പയുത്തഞാണേന, പച്ചവേക്ഖണഞാണേന വാ. **മിച്ഛാഞാണ**ന്തി വിപരീതഞാണം അയാഥാവഞാണം, പാപകിരിയാസു ഉപചിന്താവസേന പാപം കത്വാ "സുകതം മയാ"തി പച്ചവേക്ഖണാകാരേന ച ഉപ്പന്നോ മോഹോ. **സമ്മാവിമുത്തിയാ മിച്ഛാവിമുത്തീ**തി സമുച്ഛേദവിമുത്തിയാ വിപരീതാ അയാഥാവവിമുത്തിയേവ ചേതോവിമുത്തിസഞ്ഞിതാ.

അരഹാ ഇമേഹി ധോനേയ്യേഹി ധമ്മേഹീതി രാഗാദീഹി കിലേസേഹി ദൂരേ ഠിതോ അരഹാ ഇമേഹി വുത്തപ്പകാരേഹി കിലേസധോവനേഹി ധമ്മേഹി ഉപേതോ ഹോതി. **ധോനോ**തി ധോനോ പുഗ്ഗലോ, തേനേവ **"സോ ധുതരാഗോ"**തിആദയോ ആഹ.

മായാ വുച്ചതി വഞ്ചനികാചരിയാതി വഞ്ചനകിരിയം വഞ്ചനകരണം അസ്സാ അത്ഥീതി വഞ്ചനികാചരിയാ. **തസ്സ പടിച്ഛാദനഹേതൂ**തി തേസം ദുച്ചരിതാനം അപ്പകാസനകാരണാ. **പാപികം ഇച്ഛം പണിദഹതീ**തി ലാമകം പത്ഥനം പതിട്ഠാപേതി. **"മാ മം ജഞ്ഞാ"തി ഇച്ഛതീ**തി "മയ്ഹം കതം പാപം പരേ മാ ജാനിംസൂ"തി പച്ചാസീസതി. **സങ്കപ്പേതീ**തി വിതക്കം ഉപ്പാദേതി. **വാചം ഭാസതീ**തി ജാനംയേവ പണ്ണത്തിം വീതിക്കമന്തോ ഭിക്ഖു ഭാരിയം കരോതി. "അമ്ഹാകം വീതിക്കമട്ഠാനം നാമ നത്ഥീ"തി ഉപസന്തോ വിയ ഭാസതി. **കായേന പരക്കമതീ**തി "മയാ കതം ഇദം പാപകമ്മം മാ കേചി ജാനിംസൂ"തി കായേന വത്തം കരോതി. വിജ്ജമാനദോസപടിച്ഛാദനതോ ചക്ഖുമോഹനമായാ അസ്സാതി മായാവീ, മായാവിനോ ഭാവോ **മായാവിതാ**. കത്വാ പാപം പുന പടിച്ഛാദനതോ അതിച്ച അസ്സരതി ഏതായ സത്തോതി **അച്ചസരാ**. കായവാചാകിരിയാഹി അഞ്ഞഥാ ദസ്സനതോ വഞ്ചേതീതി **വഞ്ചനാ** . ഏതായ സത്താ നികരോന്തീതി **നികതി,** മിച്ഛാ കരോന്തീതി അത്ഥോ. "നാഹം ഏവം കരോമീ"തി പാപാനം വിക്ഖിപനതോ **നികിരണാ.** "നാഹം ഏവം കരോമീ"തി പരിവജ്ജനതോ **പരിഹരണാ**. കായാദീഹി സംഹരണതോ **ഗൂഹനാ**. സമഭാഗേന ഗൂഹനാ **പരിഗൂഹനാ**. തിണപണ്ണേഹി വിയ ഗൂഥം കായവചീകമ്മേഹി പാപം ഛാദേതീതി **ഛാദനാ**. സബ്ബതോ ഭാഗേന ഛാദനാ **പരിച്ഛാദനാ**. ന ഉത്താനിം കത്വാ ദസ്സേതീതി **അനുത്താനികമ്മം**. ന പാകടം കത്വാ ദസ്സേതീതി **അനാവികമ്മം**. സുട്ഠു ഛാദനാ **വോച്ഛാദനാ**. കതപടിച്ഛാദനവസേന പുനപി പാപസ്സ കരണതോ **പാപകിരിയാ. അയം വുച്ചതീ**തി അയം കതപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ മായാ നാമ വുച്ചതി, യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ഭസ്മപടിച്ഛന്നോ വിയ അങ്ഗാരോ, ഉദകപടിച്ഛന്നോ വിയ ഖാണു, പിലോതികപലിവേഠിതം വിയ ച സത്ഥം ഹോതി.

ഏകവിധേന മാനോതി ഏകപരിച്ഛേദേന ഏകകോട്ഠാസേന മാനോ. **യാ ചിത്തസ്സ ഉന്നതീ**തി യാ ചിത്തസ്സ അബ്ഭുസ്സാപനാ, അയം മാനോതി അത്ഥോ. ഏത്ഥ പുഗ്ഗലം അനാമസിത്വാ നിബ്ബത്തിതമാനോവ വുത്തോ.

അത്തുക്കംസനമാനോതി അത്താനം ഉപരി ഠപനമാനോ. **പരവമ്ഭനമാനോ**തി പരേ ലാമകകരണമാനോ. ഇമേ ദ്വേ മാനാ യേഭുയ്യേന തഥാ പവത്താകാരവസേന വുത്താ.

"സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനോതി ജാതിആദീനി നിസ്സായ "അഹമസ്മി സേയ്യോ"തി ഉപ്പന്നോ മാനോ. **സദിസമാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ഏവമിമേപി തയോ മാനാ പുഗ്ഗലവിസേസം അനിസ്സായ തഥാ പവത്താകാരവസേന വുത്താ. തേസു ഏകേകോ തിണ്ണമ്പി സേയ്യസദിസഹീനാനം ഉപ്പജ്ജതി. തത്ഥ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനോ സേയ്യസ്സേവ യാഥാവമാനോ, സേസാനം അയാഥാവമാനോ. "സദിസോഹമസ്മീ"തി മാനോ സദിസസ്സേവ യാഥാവമാനോ, സേസാനം അയാഥാവമാനോ. "ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോ ഹീനസ്സേവ യാഥാവമാനോ, സേസാനം അയാഥാവമാനോ.

ചതുബ്ബിധേന മാനോ ലോകധമ്മവസേന വുത്തോ. പഞ്ചവിധേന മാനോ പഞ്ചകാമഗുണവസേന വുത്തോ. ഛബ്ബിധേന മാനോ ചക്ഖാദിസമ്പത്തിവസേന വുത്തോ. തത്ഥ **മാനം ജനേതീ**തി മാനം ഉപ്പാദേതി.

സത്തവിധേന മാനനിദ്ദേസേ **മാനോ**തി ഉന്നമോ. **അതിമാനോ**തി "ജാതിആദീഹി മയാ സദിസോ നത്ഥീ"തി അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞനവസേന ഉപ്പന്നോ മാനോ. **മാനാതിമാനോ**തി "അയം പുബ്ബേ മയാ സദിസോ, ഇദാനി അഹം സേട്ഠോ, അയം ഹീനതരോ"തി ഉപ്പന്നോ മാനോ. അയം ഭാരാതിഭാരോ വിയ പുരിമം സദിസമാനം ഉപാദായ മാനാതിമാനോ നാമാതി ദസ്സേതും **"മാനാതിമാനോ"**തി ആഹ. **ഓമാനോ**തി

ഹീനമാനോ. യോ "ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോ നാമ വുത്തോ, അയം ഓമാനോ നാമ. അപി ചേത്ഥ "ത്വം ജാതിമാ, കാകജാതി വിയ തേ ജാതി. ത്വം ഗോത്തവാ, ചണ്ഡാലഗോത്തം വിയ തേ ഗോത്തം. തുയ്ഹം സരോ അത്ഥി, കാകസരോ വിയ തേ സരോ"തി ഏവം അത്താനം ഹേട്ഠാ കത്വാ പവത്തനവസേന അയം "ഓമാനോ"തി വേദിതബ്ബോ.

അധിമാനോതി ചത്താരി സച്ചാനി അപ്പത്വാ പത്തസഞ്ഞിസ്സ, ചതൂഹി മഗ്ഗേഹി കത്തബ്ബേ കിച്ചേ അകതേയേവ കതസഞ്ഞിസ്സ, ചതുസച്ചധമ്മേ അനധിഗതേ അധിഗതസഞ്ഞിസ്സ , അരഹത്തേ അസച്ഛികതേ സച്ഛികതസഞ്ഞിസ്സ ഉപ്പന്നോ അധിഗതമാനോ അധിമാനോ നാമ. അയം പന കസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, കസ്സ ന ഉപ്പജ്ജതീതി? അരിയസാവകസ്സ താവ ന ഉപ്പജ്ജതി. സോ ഹി മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനപഹീനകിലേസാവസിട്ഠകിലേസപച്ചവേക്ഖണേന സഞ്ജാതസോമനസ്സോ അരിയഗുണപടിവേധേ നിക്കങ്ഖോ, തസ്മാ സോതാപന്നാദീനം "അഹം സകദാഗാമീ"തിആദിവസേന മാനോ ന ഉപ്പജ്ജതി, ദുസ്സീലസ്സ ച ന ഉപ്പജ്ജതി. സോ ഹി അരിയഗുണാധിഗമേ നിരാസോവ. സീലവതോപി പരിച്ചത്തകമ്മട്ഠാനസ്സ നിദ്ദാരാമതാദിമനുയുത്തസ്സ ന ഉപ്പജ്ജതി , പരിസുദ്ധസീലസ്സ പന കമ്മട്ഠാനേ അപ്പമത്തസ്സ നാമരൂപം വവത്ഥപേത്വാ പച്ചയപരിഗ്ഗഹേന വിതിണ്ണകങ്ഖസ്സ തിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ സങ്ഖാരേ സമ്മസന്തസ്സ ആരദ്ധവിപസ്സകസ്സ ഉപ്പജ്ജതി, ഉപ്പന്നേ ച സുദ്ധസമഥലാഭീ സുദ്ധവിപസ്സനാലാഭീ വാ അന്തരാ ഠപേതി. സോ ഹി ദസപി വസ്സാനി വീസമ്പി വസ്സാനി തിംസമ്പി വസ്സാനി അസീതിപി വസ്സാനി കിലേസസമുദാചാരം അപസ്സന്തോ "അഹം സോതാപന്നോ"തി വാ "സകദാഗാമീ"തി വാ "അനാഗാമീ"തി വാ മഞ്ഞതി, സമഥവിപസ്സനാലാഭീ പന അരഹത്തേയേവ ഠപേതി. തസ്സ ഹി സമാധിബലേന കിലേസാ വിക്ഖമ്ഭിതാ, വിപസ്സനാബലേന സങ്ഖാരാ സുപരിഗ്ഗഹിതാ, തസ്മാ സട്ഠിപി വസ്സാനി അസീതിപി വസ്സാനി വസ്സസതമ്പി കിലേസാ ന സമുദാചരന്തി, ഖീണാസവസ്സേവ ചിത്താചാരോ ഹോതി. സോ ഏവം ദീഘരത്തം കിലേസസമുദാചാരം അപസ്സന്തോ അന്തരാ അട്ഠത്വാവ "അരഹാ അഹ"ന്തി മഞ്ഞതി.

അസ്മിമാനോതി രൂപേ അസ്മീതിആദിനാ നയേന പഞ്ചസു ഖന്ധേസു "അഹം രൂപാദയോ"തി ഉപ്പന്നോ മാനോ. **മിച്ഛാമാനോ**തി പാപകേഹി കമ്മായതനസിപ്പായതനവിജ്ജാട്ഠാനസുതപടിഭാനസീലബ്ബതേഹി, പാപികായ ച ദിട്ഠിയാ ഉപ്പന്നോ മാനോ. തത്ഥ **പാപകം കമ്മായതനം** നാമ കേവട്ടമച്ഛബന്ധനേസാദാനം കമ്മം. **പാപകം സിപ്പായതനം** നാമ മച്ഛജാലഖിപകുമീനകരണേസു ചേവ പാസഓഡ്ഡനസൂലാരോപനാദീസു ച ഛേകതാ. **പാപകം വിജ്ജാട്ഠാനം** നാമ യാ കാചി പരൂപഘാതവിജ്ജാ. **പാപകം സുതം** നാമ ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിപടിസംയുത്തം. **പാപകം പടിഭാനം** നാമ ദുബ്ഭാസിതയുത്തം കപ്പനാടകവിലപ്പനാദിപടിഭാനം . **പാപകം സീലം** നാമ അജസീലം ഗോസീലം. **വതമ്പി** അജവതഗോവതമേവ. **പാപികാ ദിട്ഠി** പന ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠിഗതേസു യാകാചി ദിട്ഠി. **അട്ഠവിധമാനോ** ഉത്താനത്ഥോയേവ.

നവവിധേന മാനനിദ്ദേസേ **സേയ്യസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"**തിആദയോ നവ മാനാ പുഗ്ഗലം നിസ്സായ വുത്താ. ഏത്ഥ പന **സേയ്യസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനോ** രാജാനഞ്ചേവ പബ്ബജിതാനഞ്ച ഉപ്പജ്ജതി. രാജാ ഹി "രട്ഠേന വാ ധനവാഹനേഹി വാ കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി "സീലധുതങ്ഗാദീഹി കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി ഏതം മാനം കരോതി.

സേയ്യസ്സ "സദിസോഹമസ്മീ"തി മാനോപി ഏതേസംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. രാജാ ഹി "രട്ഠേന വാ ധനവാഹനേഹി വാ അഞ്ഞരാജൂഹി സദ്ധിം മയ്ഹം കിം നാനാകരണ"ന്തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി "സീലധുതങ്ഗാദീഹി അഞ്ഞേന ഭിക്ഖുനാ മയ്ഹം കിം നാനാകരണ"ന്തി ഏതം മാനം കരോതി.

സേയ്യസ്സ "ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോപി ഏതേസംയേവ ഉപ്പജ്ജതി. യസ്സ ഹി രഞ്ഞോ രട്ഠം വാ ധനവാഹനാദീനി വാ നാതിസമ്പന്നാനി ഹോന്തി, സോ "മയ്ഹം രാജാതി വോഹാരസുഖമത്തകമേവ, കിം രാജാ നാമ അഹ"ന്തി ഏതം മാനം കരോതി. പബ്ബജിതോപി അപ്പലാഭസക്കാരോ "അഹം ധമ്മകഥികോ, ബഹുസ്സുതോ, മഹാഥേരോതി കഥാമത്തമേവ, കിം ധമ്മകഥികോ നാമാഹം, കിം ബഹുസ്സുതോ നാമാഹം, കിം മഹാഥേരോ നാമാഹം, യസ്സ മേ ലാഭസക്കാരോ നത്ഥീ"തി ഏതം മാനം കരോതി.

സദിസസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനാദയോ അമച്ചാദീനം ഉപ്പജ്ജന്തി. അമച്ചോ വാ ഹി രട്ഠിയോ വാ "ഭോഗയാനവാഹനാദീഹി കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ രാജപുരിസോ അത്ഥീ"തി വാ, "മയ്ഹം അഞ്ഞേഹി സദ്ധിം കിം നാനാകരണ"ന്തി വാ, "അമച്ചോതി നാമമേവ മയ്ഹം, ഘാസച്ഛാദനമത്തമ്പി മേ നത്ഥി, കിം അമച്ചോ നാമാഹ"ന്തി വാ ഏതേ മാനേ കരോതി.

ഹീനസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനാദയോ ദാസാദീനം ഉപ്പജ്ജന്തി. ദാസോ ഹി "മാതിതോ വാ പിതിതോ വാ കോ മയാ സദിസോ അഞ്ഞോ ദാസോ നാമ അത്ഥി, അഞ്ഞേ ജീവിതും അസക്കോന്താ കുച്ഛിഹേതു ദാസാ നാമ ജാതാ, അഹം പന പവേണീആഗതത്താ സേയ്യോ"തി വാ, "പവേണീആഗതഭാവേന ഉഭതോസുദ്ധികദാസത്തേന അസുകദാസേന നാമ സദ്ധിം കി മയ്ഹം നാനാകരണ"ന്തി വാ, "കുച്ഛിവസേനാഹം ദാസബ്യം ഉപഗതോ, മാതാപിതുകോടിയാ പന മേ ദാസട്ഠാനം നത്ഥി , കിം ദാസോ നാമ അഹ"ന്തി വാ ഏതേ മാനേ കരോതി. യഥാ ച ദാസോ, ഏവം പുക്കുസചണ്ഡാലാദയോപി ഏതേ മാനേ കരോന്തിയേവ.

ഏത്ഥ ച സേയ്യസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി ഉപ്പന്നമാനോവ യാഥാവമാനോ, ഇതരേ ദ്വേ അയാഥാവമാനാ. തഥാ സദിസസ്സ "സദിസോഹമസ്മീ"തി, ഹീനസ്സ "ഹീനോഹമസ്മീ"തി ഉപ്പന്നമാനോവ യാഥാവമാനോ, ഇതരേ ദ്വേ അയാഥാവമാനാ. തത്ഥ യാഥാവമാനാ അരഹത്തമഗ്ഗവജ്ഝാ, അയാഥാവമാനാ സോതാപത്തിമഗ്ഗവജ്ഝാ.

ഏത്ഥ ച സേയ്യസ്സ "സേയ്യോഹമസ്മീ"തി മാനോ ഉത്തമസ്സ ഉത്തമട്ഠേന "അഹം സേയ്യോ"തി ഏവം ഉപ്പന്നമാനോ, സേയ്യസ്സ "സദിസോഹമസ്മീ"തി മാനോ ഉത്തമസ്സ സമട്ഠേന "അഹം സദിസോ"തി ഏവം ഉപ്പന്നമാനോ. സേയ്യസ്സ "ഹീനോഹമസ്മീ"തി മാനോ ഉത്തമസ്സ ലാമകട്ഠേന "അഹം ഹീനോ"തി ഏവം ഉപ്പന്നമാനോ. ഏവം സേയ്യമാനോ സദിസമാനോ ഹീനമാനോതി ഇമേ തയോ മാനാ സേയ്യസ്സ ഉപ്പജ്ജന്തി. സദിസസ്സാപി അഹം സേയ്യോ, സദിസോ, ഹീനോതി തയോ മാനാ ഉപ്പജ്ജന്തി. ഹീനസ്സാപി അഹം ഹീനോ, സദിസോ, സേയ്യോതി തയോ മാനാ ഉപ്പജ്ജന്തി.

ദസവിധമാനനിദ്ദേസേ **ഇധേകച്ചോ മാനം ജനേതീ**തി ഏകച്ചോ പുഗ്ഗലോ മാനം ജനയതി. **ജാതിയാ വാ**തി ഖത്തിയഭാവാദിജാതിസമ്പത്തിയാ വാ. **ഗോത്തേന വാ**തി ഗോതമഗോത്താദിനാ ഉക്കട്ഠഗോത്തേന വാ. **കോലപുത്തിയേന വാ**തി മഹാകുലഭാവേന വാ. **വണ്ണപോക്ഖരതായ വാ**തി വണ്ണസമ്പന്നസരീരതായ വാ. സരീരഞ്ഹി "പോക്ഖര"ന്തി വുച്ചതി, തസ്സ വണ്ണസമ്പത്തിയാ അഭിരൂപഭാവേനാതി അത്ഥോ. **ധനേന വാ**തി ധനസമ്പന്നഭാവേന വാ, മയ്ഹം നിധാനഗതസ്സ ധനസ്സ പമാണം നത്ഥീതി അത്ഥോ. **അജ്ഝേനേന വാ**തി അജ്ഝായനവസേന വാ. **കമ്മായതനേന വാ**തി "അവസേസാ സത്താ ഛിന്നപക്ഖകാകസദിസാ, അഹം പന മഹിദ്ധികോ മഹാനുഭാവോ"തി വാ, "അഹം യം യം കമ്മം കരോമി, തം തം സമിജ്ഝതീ"തി വാ ഏവമാദിനയപ്പവത്തേന കമ്മായതനേന വാ. **സിപ്പായതനേന വാ**തി "അവസേസാ സത്താ നിസിപ്പാ, അഹം സിപ്പവാ"തി ഏവമാദിനയപ്പവത്തേന സിപ്പായതനേന വാ. **വിജ്ജാട്ഠാനേന വാ**തി ഇദം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. **സുതേന വാ**തി "അവസേസാ സത്താ അപ്പസ്സുതാ, അഹം പന ബഹുസ്സുതോ"തി ഏവമാദിസുതേന വാ. **പടിഭാനേന വാ**തി "അവസേസാ സത്താ അപ്പടിഭാനാ, മയ്ഹം പന പടിഭാനപ്പമാണം നത്ഥീ"തി

ഏവമാദിപടിഭാനേന വാ. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന വാ വത്ഥുനാ**തി അവുത്തേന അഞ്ഞേന വത്ഥുനാ വാ. **യോ ഏവരൂപോ മാനോ**തി മാനകരണവസേന മാനോ. **മഞ്ഞനാ മഞ്ഞിതത്ത**ന്തി ആകാരഭാവനിദ്ദേസോ. ഉസ്സിതട്ഠേന **ഉന്നതി**. യസ്സുപ്പജ്ജതി, തം പുഗ്ഗലം ഉന്നാമേതി ഉക്ഖിപിത്വാ ഠപേതീതി **ഉന്നാമോ**. സമുസ്സിതട്ഠേന **ധജോ**. ഉക്ഖിപനട്ഠേന ചിത്തം സമ്പഗ്ഗണ്ഹാതീതി **സമ്പഗ്ഗാഹോ**. കേതു വുച്ചതി ബഹൂസു ധജേസു അച്ചുഗ്ഗതധജോ . മാനോപി പുനപ്പുനം ഉപ്പജ്ജമാനോ അപരാപരേ ഉപാദായ അച്ചുഗ്ഗതട്ഠേന കേതു വിയാതി കേതു, തം കേതും ഇച്ഛതീതി കേതുകമ്യം, തസ്സ ഭാവോ **കേതുകമ്യതാ**. സാ പന ചിത്തസ്സ, ന അത്തനോ. തേന വുത്തം ''കേതുകമ്യതാ ചിത്തസ്സാ''തി. മാനസമ്പയുത്തഞ്ഹി ചിത്തം കേതും ഇച്ഛതി, തസ്സ ഭാവോ, കേതുസങ്ഖാതോ മാനോതി. **ധോനോ മായഞ്ച മാനഞ്ച പഹായ പജഹിത്വാ** യോ സോ ധോനോ അരഹാ ഹേട്ഠാ വുത്തനയേന വിനോദനബ്യന്തികരണാദിവസേന കിലേസേ പജഹിത്വാ ഠിതോ, സോ തേന രാഗാദിനാ കിലേസേന ഗച്ഛേയ്യ.

നേരയികോതി വാതി നിരയേ നിബ്ബത്തകസത്തോതി വാ. **തിരച്ഛാനയോനികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സോ ഹേതു നത്ഥീ**തി യേന ജനകഹേതുനാ ഗതിയാദീസു നിബ്ബത്തേയ്യ, സോ ഹേതു നത്ഥി. **പച്ചയോ**തി തസ്സേവ വേവചനം. **കാരണ**ന്തി ഠാനം. കാരണഞ്ഹി തദായത്തവുത്തിതായ അത്തനോ ഫലസ്സ ഠാനന്തി വുച്ചതി. തസ്മാ യേന ഹേതുനാ യേന പച്ചയേന ഗതിയാദീസു നിബ്ബത്തേയ്യ, തം കാരണം നത്ഥി.

൨൨. യോ പന നേസം ദ്വിന്നം ഉപയാനം ഭാവേന ഉപയോ ഹോതി, സോ **ഉപയോ ഹി...പേ॰... ദിട്ഠിമിധേവ സബ്ബ**ന്തി. തത്ഥ **ഉപയോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സിതോ. **ധമ്മേസു ഉപേതി വാദ**ന്തി ''രത്തോ''തി വാ ''ദുട്ഠോ''തി വാ ഏവം തേസു തേസു ധമ്മേസു ഉപേതി വാദം. **അനൂപയം കേന കഥം വദേയ്യാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിപ്പഹാനേന പന അനൂപയം ഖീണാസവം കേന രാഗേന വാ ദോസേന വാ കഥം ''രത്തോ''തി വാ ''ദുട്ഠോ''തി വാ വദേയ്യ. ഏവം അനുപവജ്ജോ ച സോ കിം തിത്ഥിയാ വിയ കതപടിച്ഛാദകോ ഭവിസ്സതീതി അധിപ്പായോ. **അത്താ നിരത്താ ന ഹി തസ്സ അത്ഥീ**തി തസ്സ ഹി അത്തദിട്ഠി വാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി വാ നത്ഥി, ഗഹണമുഞ്ചനം വാപി അത്തനിരത്തസഞ്ഞിതം നത്ഥി. കിം കാരണാ നത്ഥീതി ചേ? **അധോസി സോ ദിട്ഠിമിധേവ സബ്ബ**ന്തി. യസ്മാ സോ ഇധേവ അത്തഭാവേ ഞാണമ്ബുനാ സബ്ബദിട്ഠിഗതം അധോസി പജഹി വിനോദേസീതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. തം സുത്വാ രാജാ അത്തമനോ ഭഗവന്തം അഭിവാദേത്വാ പക്കാമീതി.

രത്തോതി വാതി രാഗേന രത്തോതി വാ. **ദുട്ഠോതി വാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **തേ അഭിസങ്ഖാരാ അപ്പഹീനാ**തി യേ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരാ, തേ അപ്പഹീനാ. **അഭിസങ്ഖാരാനം അപ്പഹീനത്താ**തി തേസം വുത്തപ്പകാരാനം കമ്മാഭിസങ്ഖാരാനം ന പഹീനഭാവേന. **ഗതിയാ വാദം ഉപേതീ**തി പഞ്ചന്നം ഗതീനം അഞ്ഞതരായ കഥനം ഉപഗച്ഛതി. തേനേവാഹ - **''നേരയികോതി വാ...പേ॰... വാദം ഉപേതി ഉപഗച്ഛതീ''**തി. **വദേയ്യാ**തി കഥേയ്യ. **ഗഹിതം നത്ഥീ**തി ഗഹേതബ്ബം നത്ഥി. **മുഞ്ചിതബ്ബം നത്ഥീ**തി മുഞ്ചിത്വാ ഠിതത്താ മോചേതബ്ബം നത്ഥി.

യസ്സത്ഥി ഗഹിതന്തി യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ''അഹം മമാ''തി ഗഹിതം അത്ഥി. **തസ്സത്ഥി മുഞ്ചിതബ്ബ**ന്തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മോചേതബ്ബം അത്ഥി. ഉപരി പദാനി പരിവത്തേത്വാ യോജേതബ്ബാനി. **ഗഹണം മുഞ്ചനാ സമതിക്കന്തോ**തി ഗഹണമോചനാ അരഹാ അതിക്കന്തോ. **ബുദ്ധിപരിഹാനിവീതിവത്തോ**തി വഡ്ഢിഞ്ച പരിഹാനിഞ്ച അതിക്കമിത്വാ പവത്തോ. **സോ വുട്ഠവാസോ**തിആദിം കത്വാ **ഞാണഗ്ഗിനാ ദഡ്ഢാനീ**തി പരിയോസാനം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ. **അധോസീ**തി കമ്പേസി. **ധുനി സന്ധുനി നിദ്ധുനീ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

ദുട്ഠട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൪. സുദ്ധട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൨൩. ചതുത്ഥേ സുദ്ധട്ഠകേ പഠമഗാഥായ താവത്ഥോ - ന, ഭിക്ഖവേ, ഏവരൂപേന ദസ്സനേന സുദ്ധി ഹോതി, അപി ച ഖോ കിലേസമലീനത്താ അസുദ്ധം, കിലേസരോഗാനം അധിഗമാ സരോഗമേവ ചന്ദാഭം ബ്രാഹ്മണം, അഞ്ഞം വാ ഏവരൂപം ദിസ്വാ ദിട്ഠിഗതികോ ബാലോ അഭിജാനാതി **"പസ്സാമി സുദ്ധം പരമം അരോഗം,** തേന ച ദിട്ഠിസങ്ഖാതേന ദസ്സനേന **സംസുദ്ധി നരസ്സ ഹോതീ"**തി, സോ ഏവം അഭിജാനന്തോ തം ദസ്സനം **"പരമ"ന്തി ഞത്വാ** തസ്മിം ദസ്സനേ **സുദ്ധാനുപസ്സീ** സമാനോ തം ദസ്സനം "മഗ്ഗഞാണ"ന്തി **പച്ചേതി**. തം പന മഗ്ഗഞാണം ന ഹോതി.

പരമം ആരോഗ്യപ്പത്തന്തി ഉത്തമം നിബ്യാധിം പാപുണിത്വാ ഠിതം. **താണപ്പത്തന്തി** തഥാ പാലനപ്പത്തം. **ലേണപ്പത്തന്തി** നിലീയനപ്പത്തം.**സരണപ്പത്തന്തി** പതിട്ഠാപത്തം, ദുക്ഖനാസനം വാ പത്തം. **അഭയപ്പത്തന്തി** നിബ്ഭയഭാവപ്പത്തം. **അച്ചുതപ്പത്തന്തി** നിച്ചലഭാവം പത്തം. **അമതപ്പത്തന്തി** അമതം മഹാനിബ്ബാനം പത്തം. **നിബ്ബാനപ്പത്തന്തി** വാനവിരഹിതം പത്തം.

അഭിജാനന്തോതി വിസേസേന ജാനന്തോ. **ആജാനന്തോതി** ആജാനമാനോ. **വിജാനന്തോതി** അനേകവിധേന ജാനമാനോ. **പടിവിജാനന്തോതി** തം തം പടിച്ച വിജാനമാനോ. **പടിവിജ്ഝന്തോതി** ഹദയേ കുരുമാനോ.

ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം രൂപദസ്സനേനാതി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപദസ്സനം. **ഞാണന്തി പച്ചേതീതി** പഞ്ഞാ ഇതി സദ്ദഹതി. **മഗ്ഗോതി പച്ചേതീതി** "ഉപായോ"തി സദ്ദഹതി. **പഥോതി** സഞ്ചാരോ. **നീയാനന്തി** ഗഹേത്വാ യാതീതി നീയാനം. "നിയ്യാന"ന്തി വാ പാഠോ.

൨൪. **"ദിട്ഠേന ചേ സുദ്ധീ"**തി ദുതിയഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - തേന രൂപദസ്സനസങ്ഖാതേന **ദിട്ഠേന** യദി കിലേസ**സുദ്ധി നരസ്സ ഹോതി,** തേന **വാ ഞാണേന സോ** യദി ജാതിആദി**ദുക്ഖം പജഹാതി,** ഏവം സന്തേ അരിയമഗ്ഗതോ **അഞ്ഞേന** അസുദ്ധിമഗ്ഗേനേവ **സോ സുജ്ഝതി,** രാഗാദീഹി ഉപധീഹി സഉപധികോ ഏവ സമാനോ സുജ്ഝതീതി വത്തബ്ബതം ആപന്നോ ഹോതി, ന ച ഏവംവിധോ സുജ്ഝതി. തസ്മാ **ദിട്ഠീ ഹി നം പാവ തഥാ വദാനം,** സാ നം ദിട്ഠിയേവ "മിച്ഛാദിട്ഠികോ അയ"ന്തി കഥേതി, ദിട്ഠിഅനുരൂപം "സസ്സതോ ലോകോ"തിആദിനാ നയേന തഥാ തഥാ വദതീതി.

രാഗേന സഹ വത്തതീതി **സരാഗോ,** രാഗവാതി അത്ഥോ. **സദോസോതി**ആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൨൫. **ന ബ്രാഹ്മണോതി** തതിയഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - യോ പന ബാഹിതപാപത്താ **ബ്രാഹ്മണോ** ഹോതി, സോ മഗ്ഗേന അധിഗതാസവക്ഖയോ ഖീണാസവബ്രാഹ്മണോ അരിയമഗ്ഗഞാണതോ അഞ്ഞേന അഭിമങ്ഗലസമ്മതരൂപസങ്ഖാതേ **ദിട്ഠേ,** തഥാവിധസദ്ദസങ്ഖാതേ **സുതേ,** അവീതിക്കമസങ്ഖാതേ **സീലേ,** ഹത്ഥിവതാദിഭേദേ **വതേ,** പഥവിആദിഭേദേ **മുതേ** ച ഉപ്പന്നേന മിച്ഛാഞാണേന **സുദ്ധിം ന** ആഹാതി. സേസമസ്സ ബ്രാഹ്മണസ്സ

വണ്ണഭണനായ വുത്തം. സോ ഹി തേധാതുക**പുഞ്ഞേ** സബ്ബസ്മിഞ്ച **പാപേ അനൂപലിത്തോ,** കസ്മാ? തസ്സ പഹീനത്താ തസ്സ അത്തദിട്ഠിയാ, യസ്സ കസ്സചി വാ ഗഹണസ്സ പഹീനത്താ **അത്തഞ്ജഹോ,** പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീനം അകരണതോ **"നയിധ പകുബ്ബമാനോ"**തി വുച്ചതി. തസ്മാ നം ഏവം പസംസന്തോ ആഹ. സബ്ബസ്സേവ ചസ്സ പുരിമപാദേന സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ - പുഞ്ഞേ ച പാപേ ച അനൂപലിത്തോ അത്തഞ്ജഹോ നയിധ പകുബ്ബമാനോ ന ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞതോ സുദ്ധിമാഹാതി. **നാതി പടിക്ഖേപോ**തി ന ഇതി പടിസേധോ.

ബാഹിത്വാ സബ്ബപാപകാനീതി ഗാഥായത്ഥോ - യോ ചതുത്ഥമഗ്ഗേന ബാഹിത്വാ സബ്ബപാപകാനി **ഠിതത്തോ** ഠിതോഇച്ചേവ വുത്തം ഹോതി. ബാഹിതപാപത്താ ഏവ ച **വിമലോ** വിമലഭാവം ബ്രഹ്മഭാവം സേട്ഠഭാവം പത്തോ, പടിനിസ്സട്ഠസമാധിവിക്ഖേപകരകിലേസമലേന അഗ്ഗമഗ്ഗഫലസമാധിനാ **സാധുസമാഹിതോ,** സംസാരഹേതുസമതിക്കമേന **സംസാരമതിച്ച** പരിനിട്ഠിതകിച്ചതായ **കേവലീ**തി ച, തണ്ഹാദിട്ഠീഹി അനിസ്സിതത്താ **അനിസ്സിതോ**തി ച, ലോകധമ്മേഹി നിബ്ബികാരത്താ **താദീ**തി ച പവുച്ചതി. ഏവം ഥുതിരഹോ **സ ബ്രഹ്മാ** സോ ബ്രാഹ്മണോതി.

അഞ്ഞത്ര സതിപട്ഠാനേഹീതി ചത്താരോ സതിപട്ഠാനേ മുഞ്ചിത്വാ. **സമ്മപ്പധാനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

സന്തേകേ സമണബ്രാഹ്മണാതി ഏകച്ചേ ലോകസങ്കേതേന "സമണബ്രാഹ്മണാ"തി ലദ്ധവോഹാരാ സംവിജ്ജന്തി. **ദിട്ഠസുദ്ധികാ**തി ദിട്ഠേന സുദ്ധിം ഇച്ഛമാനാ. **തേ ഏകച്ചാനം രൂപാനം ദസ്സന**ന്തി ഏതേ ദിട്ഠസുദ്ധികാ ഏതേസം രൂപാരമ്മണാനം ഓലോകനം. **മങ്ഗലം പച്ചേന്തീ**തി ഇദ്ധികാരണം ബുദ്ധികാരണം സബ്ബസമ്പത്തികാരണം പതിട്ഠാപേന്തി. **അമങ്ഗലം പച്ചേന്തീ**തി അനിദ്ധികാരണം ന ബുദ്ധികാരണം ന സമ്പത്തികാരണം പതിട്ഠാപേന്തി. **തേ കാലതോ വുട്ഠഹിത്വാ**തി ഏതേ ദിട്ഠാദിമങ്ഗലികാ പുരേതരമേവ ഉട്ഠഹിത്വാ. **അഭിമങ്ഗലഗതാനീ**തി വിസേസേന വുഡ്ഢികാരണഗതാനി. **രൂപാനി പസ്സന്തീ**തി നാനാവിധാനി രൂപാരമ്മണാനി ദക്ഖന്തി. **ചാടകസകുണ**ന്തി ഏവംനാമകം. **ഫുസ്സവേളുവലട്ഠി**ന്തി ഫുസ്സനക്ഖത്തേന ഉപ്പന്നം തരുണബേളുവലട്ഠിം. **ഗബ്ഭിനിത്ഥി**ന്തി സഗബ്ഭം ഇത്ഥിം. **കുമാരകം ഖന്ധേ ആരോപേത്വാ ഗച്ഛന്ത**ന്തി തരുണദാരകം അംസേ ഉസ്സാപേത്വാ ഗച്ഛമാനം. **പുണ്ണഘട**ന്തി ഉദകപുണ്ണഘടം. **രോഹിതമച്ഛ**ന്തി രത്തരോഹിതമച്ഛം. **ആജഞ്ഞരഥ**ന്തി സിന്ധവയുത്തരഥം. **ഉസഭ**ന്തി മങ്ഗലഉസഭം. **ഗോകപില**ന്തി കപിലഗാവിം.

പലാലപുഞ്ജന്തി ഥുസരാസിം. **തക്കഘട**ന്തി ഗോതക്കാദിപൂരിതചാടിം. **രിത്തഘട**ന്തി തുച്ഛഘടം. **നട**ന്തി നടകാദിം. "ധുത്തകിരിയ"ന്തി ഏകേ. **നഗ്ഗസമണക**ന്തി നിച്ചോളസമണം . **ഖര**ന്തി ഗദ്രഭം. **ഖരയാന**ന്തി ഗദ്രഭയുത്തം വയ്ഹാദികം. **ഏകയുത്തയാന**ന്തി ഏകേന വാഹനേന സംയുത്തം യാനം. **കാണ**ന്തി ഏകക്ഖിഉഭയക്ഖികാണം. **കുണി**ന്തി ഹത്ഥകുണിം. **ഖഞ്ജ**ന്തി ഖഞ്ജപാദം തിരിയഗതപാദം. **പക്ഖഹത**ന്തി പീഠസപ്പിം. **ജിണ്ണക**ന്തി ജരാജിണ്ണം. **ബ്യാധിക**ന്തി ബ്യാധിപീളിതം. **മത**ന്തി കാലങ്കതം.

സുതസുദ്ധികാതി സോതവിഞ്ഞാണേന സുതേന സുദ്ധിം ഇച്ഛമാനാ. **സദ്ദാനം സവന**ന്തി സദ്ദാരമ്മണാനം സവനം. **വഡ്ഢാതി വാതി**ആദയോ ലോകേ

പവത്തസദ്ദമത്താനി ഗഹേത്വാ വുത്താ. അമങ്ഗലം പന **“കാണോ”**തിആദിനാ തേന തേന നാമേന വുത്തസദ്ദായേവ. **“ഛിന്ദ”ന്തി വാ**തി ഹത്ഥപാദാദിച്ഛിന്നന്തി വാ. **“ഭിന്ദ”ന്തി വാ**തി സീസാദിഭിന്നന്തി വാ. **“ദഡ്ഢ”ന്തി വാ**തി അഗ്ഗിനാ ഝാപിതന്തി വാ. **“നട്ഠ”ന്തി വാ**തി ചോരാദീഹി വിനാസിതന്തി വാ. **“നത്ഥീ”തി വാ**തി ന വിജ്ജതീതി വാ.

സീലസുദ്ധികാതി സീലേന വിസുദ്ധിം ഇച്ഛനകാ. **സീലമത്തേനാ**തി സംവരണമത്തേന. **സംയമമത്തേനാ**തി ഉപരമമത്തേന. **സംവരമത്തേനാ**തി ദ്വാരഥകനമത്തേന. **അവീതിക്കമമത്തേനാ**തി ന അതിക്കമിതമത്തേന. **സമണോ മുണ്ഡികാപുത്തോ**തി മാതിതോ ലദ്ധനാമം. **സമ്പന്നകുസല**ന്തി പരിപുണ്ണകുസലം. **പരമകുസല**ന്തി ഉത്തമകുസലം. **ഉത്തമപത്തിപ്പത്ത**ന്തി ഉത്തമം അരഹത്തം പാപുണിതബ്ബതം പത്വാ ഠിതം. **അയോജ്ജ**ന്തി പരാജേതും അസക്കുണേയ്യം സമണം.

വതസുദ്ധികാതി സമാദാനേന വതേന സുദ്ധിം ഇച്ഛനകാ. **ഹത്ഥിവതികാ വാ**തി സമാദിന്നം ഹത്ഥിവതം ഏതേസം അത്ഥീതി ഹത്ഥിവതികാ, സബ്ബഹത്ഥികിരിയം കരോന്തീതി അത്ഥോ. കഥം? ‘‘അജ്ജ പട്ഠായ ഹത്ഥീഹി കാതബ്ബം കരിസ്സാമീ’’തി ഏവം ഉപ്പന്നചിത്താ ഹത്ഥീനം ഗമനാകാരം തിട്ഠനാകാരം നിസീദനാകാരം സയനാകാരം ഉച്ചാരപസ്സാവകരണാകാരം, അഞ്ഞേ ഹത്ഥീ ദിസ്വാ സോണ്ഡം ഉസ്സാപേത്വാ ഗമനാകാരഞ്ച സബ്ബം കരോന്തീതി **ഹത്ഥിവതികാ. അസ്സവതികാ**ദീസുപി ലബ്ഭമാനവസേന യഥായോഗം യോജേതബ്ബം. തേസു അവസാനേ **ദിസാവതികാ വാ**തി പുരത്ഥിമാദിദിസാനം നമസ്സനവസേന സമാദിന്നദിസാവതികാ, ഏതേസം വുത്തപ്പകാരാനം സമണബ്രാഹ്മണാനം വതസമാദാനം സമ്പജ്ജമാനം ഹത്ഥിആദീനം സഹബ്യതം ഉപനേതി. സചേ ഖോ പനസ്സ മിച്ഛാദിട്ഠി ഹോതി ‘‘ഇമിനാഹം സീലവതസമാദാനബ്രഹ്മചരിയേന ദേവോ വാ ദേവഞ്ഞതരോ വാ ഹോമീ’’തി ചിന്തയന്തസ്സ നിരയതിരച്ഛാനയോനീനം അഞ്ഞതരോ ഹോതീതി ഞാതബ്ബം. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ (മ॰ നി॰ ൨.൭൮) -

> ‘‘ഇധ , പുണ്ണ, ഏകച്ചോ കുക്കുരവതം ഭാവേതി പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം, കുക്കുരസീലം ഭാവേതി പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം, കുക്കുരചിത്തം ഭാവേതി പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം, കുക്കുരാകപ്പം ഭാവേതി പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം. സോ കുക്കുരവതം ഭാവേത്വാ പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം, കുക്കുരസീലം ഭാവേത്വാ പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം, കുക്കുരചിത്തം ഭാവേത്വാ പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം, കുക്കുരാകപ്പം ഭാവേത്വാ പരിപുണ്ണം അബ്ബോകിണ്ണം കായസ്സ ഭേദാ പരം മരണാ കുക്കുരാനം സഹബ്യതം ഉപപജ്ജതി. സചേ ഖോ പനസ്സ ഏവംദിട്ഠി ഹോതി ‘ഇമിനാഹം സീലേന വാ വതേന വാ തപേന വാ ബ്രഹ്മചരിയേന വാ ദേവോ വാ ഭവിസ്സാമി ദേവഞ്ഞതരോ വാ’തി, സാസ്സ ഹോതി മിച്ഛാദിട്ഠി. മിച്ഛാദിട്ഠിസ്സ ഖോ അഹം, പുണ്ണ, ദ്വിന്നം ഗതീനം അഞ്ഞതരം ഗതിം വദാമി നിരയം വാ തിരച്ഛാനയോനിം വാ. ഇതി ഖോ, പുണ്ണ, സമ്പജ്ജമാനം കുക്കുരവതം കുക്കുരാനം സഹബ്യതം ഉപനേതി, വിപജ്ജമാനം നിരയ’’ന്തി.

ഗന്ധബ്ബവതികാദയോ ഗന്ധബ്ബാദീനം സഹബ്യതം ഉപഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ ന ഗഹേതബ്ബോ, മിച്ഛാദിട്ഠിയാ ഗഹിതത്താ നിരയതിരച്ഛാനയോനിമേവ

ഉപഗച്ഛന്തീതി ഗഹേതബ്ബോ.

മുതസുദ്ധികാതി ഫുസിതേന സുദ്ധികാ. **പഥവിം ആമസന്തീ**തി സസമ്ഭാരികം മഹാപഥവിം കായേന ഫുസന്തി. **ഹരിത**ന്തി അല്ലനീലസദ്ദലം. **ഗോമയ**ന്തി ഗവാദിഗോമയം. **കച്ഛപ**ന്തി അട്ഠികച്ഛപാദിഅനേകവിധം. **ഫാലം അക്കമന്തീ**തി അയഫാലം മദ്ദന്തി. **തിലവാഹ**ന്തി തിലസകടം തിലരാസിം വാ. **ഫുസ്സതിലം ഖാദന്തീ**തി മങ്ഗലപടിസംയുത്തം തിലം ഖാദന്തി. **ഫുസ്സതേലം മക്ഖേന്തീ**തി തഥാരൂപം തിലതേലം സരീരബ്ഭഞ്ജനം കരോന്തി. **ദന്തകട്ഠ**ന്തി ദന്തപോണം. **മത്തികായ ന്ഹായന്തീ**തി കുങ്കുട്ഠാദികായ സണ്ഹമത്തികായ സരീരം ഉബ്ബട്ടേത്വാ ന്ഹായന്തി. **സാടകം നിവാസേന്തീ**തി മങ്ഗലപടിസംയുത്തം വത്ഥം പരിദഹന്തി. **വേഠനം വേഠേന്തീ**തി സീസവേഠനം പത്തുണ്ണാദിപടം സീസേ ഠപേന്തി പടിമുച്ചന്തി.

തേധാതുകം കുസലാഭിസങ്ഖാരന്തി കാമധാതുരൂപധാതുഅരൂപധാതൂസു പടിസന്ധിദായകം കോസല്ലസമ്ഭൂതം പച്ചയാഭിസങ്ഖാരം. **സബ്ബം അകുസല**ന്തി ദ്വാദസവിധം അകോസല്ലസമ്ഭൂതം അകുസലം. **യതോ**തി യദാ. തേ ദസവിധോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ച, ദ്വാദസവിധോ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ച, ചതുബ്ബിധോ ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ ച യഥാനുരൂപം സമുച്ഛേദപ്പഹാനേന പഹീനാ ഹോന്തി. **അത്തദിട്ഠിജഹോ**തി "ഏസോ മേ അത്താ"തി ഗഹിതദിട്ഠിം ജഹോ. **ഗാഹം ജഹോ**തി "ഏസോഹമസ്മീ"തി മാനസമ്പയുത്തഗഹണം ജഹോ. പുന **അത്തഞ്ജഹോ**തി "ഏതം മമാ"തി തണ്ഹാഗഹണവസേന ച ദിട്ഠിഗഹണവസേന ച പരാമസിത്വാ ഗഹിതം, പരതോ ആമട്ഠഞ്ച, തസ്മിം അഭിനിവിട്ഠഞ്ച, ബലവതണ്ഹാവസേന ഗിലിത്വാ അജ്ഝോസിതഞ്ച, ബലവമുച്ഛിതഞ്ച. **സബ്ബം തം ചത്തം ഹോതീ**തിആദയോ വുത്തനയായേവ.

൨൨. ഏവം "ന ബ്രാഹ്മണോ അഞ്ഞതോ സുദ്ധിമാഹാ"തി വത്വാ ഇദാനി യേ ദിട്ഠിഗതികാ അഞ്ഞതോ സുദ്ധിം ബ്രുവന്തി, തേസം തസ്സാ ദിട്ഠിയാ അനിബ്ബാഹകഭാവം ദസ്സേന്തോ **"പുരിമം പഹായാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - തേഹി അഞ്ഞതോ സുദ്ധിവാദാ സമാനാപി യസ്സാ ദിട്ഠിയാ അപ്പഹീനത്താ ഗഹണമുഞ്ചനം ഹോതി, തായ **പുരിമം** സത്ഥാരാദിം **പഹായ അപരം** നിസ്സിതാ, **ഏജാ**സങ്ഖാതായ തണ്ഹായ **അനുഗതാ** അഭിഭൂതാ രാഗാദിഭേദം **ന തരന്തി സങ്ഗം,** തഞ്ച അതരന്താ തം തം ധമ്മം ഉഗ്ഗണ്ഹന്തി ച **നിരസ്സജന്തി** ച മക്കടോവ **സാഖ**ന്തി.

പുരിമം സത്ഥാരം പഹായാതി പുരിമഗഹിതം സത്ഥുപടിഞ്ഞം വജ്ജേത്വാ. **പരം സത്ഥാരം നിസ്സിതാ**തി അഞ്ഞം സത്ഥുപടിഞ്ഞം നിസ്സിതാ അല്ലീനാ. **പുരിമം ധമ്മക്ഖാനം പഹായാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഏജാനുഗാതി തണ്ഹായ അനുഗാ. **ഏജാനുഗതാ**തി തണ്ഹായ അനുഗതാ. **ഏജാനുസടാ**തി തണ്ഹായ അനുസടാ പക്ഖന്ദാ വാ. **ഏജായ പന്നാ പതിതാ**തി തണ്ഹായ നിമുഗ്ഗാ ച നിക്ഖിപിതാ ച.

മക്കടോതി വാനരോ. **അരഞ്ഞേ**തി വിപിനേ. **പവനേ**തി മഹാവനേ. **ചരമാനോ**തി ഗച്ഛമാനോ. **ഏവമേവാ**തി ഓപമ്മസംസന്ദനം. **പുഥൂ**തി നാനാ. **പുഥുദിട്ഠിഗതാനീ**തി നാനാവിധാനി ദിട്ഠിഗതാനി. **ഗണ്ഹന്തി ച മുഞ്ചന്തി ചാ**തി

ഗഹണവസേന ഗണ്ഹന്തി ച ചജനവസേന മുഞ്ചന്തി ച. **ആദിയന്തി ച നിരസ്സജന്തി** ചാതി പലിബോധം കരോന്തി ച വിസ്സജ്ജേന്തി ച ഖിപന്തി ച.

൨൭. പഞ്ചമഗാഥായ ച സമ്ബന്ധോ - യോ ച സോ "ദിട്ഠീ ഹി നം പാവ തഥാ വദാന"ന്തി വുത്തോ, സോ സയം സമാദായാതി. തത്ഥ **സയ**ന്തി സാമം . **സമാദായാ**തി ഗഹേത്വാ. **വതാനീ**തി ഹത്ഥിവതാദീനി. **ഉച്ചാവച**ന്തി അപരാപരം, ഹീനപണീതം വാ സത്ഥാരതോ സത്ഥാരാദിം. **സഞ്ഞസത്തോ**തി കാമസഞ്ഞാദീസു ലഗ്ഗോ. **വിദ്വാ ച വേദേഹി സമേച്ച ധമ്മ**ന്തി പരമത്ഥവിദ്വാ ച അരഹാ ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണവേദേഹി ചതുസച്ചധമ്മം അഭിസമേച്ചാതി. സേസം പാകടമേവ.

സാമം സമാദായാതി സയമേവ ഗഹേത്വാ. **ആദായാ**തി ആദിയിത്വാ ഗണ്ഹിത്വാ. **സമാദായാ**തി സമ്മാ ആദായ. **ആദിയിത്വാ**തി പലിബോധം കത്വാ. **സമാദിയിത്വാ**തി സമ്മാ പലിബോധം കത്വാ. **ഗണ്ഹിത്വാ**തി അവിസ്സജ്ജേത്വാ. **പരാമസിത്വാ**തി ദസ്സിത്വാ. **അഭിനിവിസിത്വാ**തി പതിട്ഠഹിത്വാ. **കാമസഞ്ഞാദയോ** വുത്തനയാ ഏവ.

വിദ്വാതി മേധാവീ. **വിജ്ജാഗതോ**തി വിജാനനഭാവം ഗതോ. **ഞാണീ**തി പഞ്ഞാസമ്പന്നോ. **വിഭാവീ**തി ഞാണേന വീമംസകോ. **മേധാവീ**തി അനിച്ചാദീഹി തുലിതഞാണോ. **പഞ്ഞാ**തിആദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയായേവ. ചതുസച്ചധമ്മം വിചിനാതീതി **ധമ്മവിചയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ**. ബോജ്ഝങ്ഗത്ഥോ ഹേട്ഠാ വുത്തോവ. **വീമംസാ**തി ചതുസച്ചധമ്മവിചിനനാ പഞ്ഞാവ. "വീമംസാ ധമ്മചിന്തനാ"തി ഹി വുത്താ. **വിപസ്സനാ**തി മഗ്ഗസമ്പയുത്താ വിവിധാകാരേന പസ്സനാ പഞ്ഞാവ. **സമ്മാദിട്ഠീ**തി സോഭനാ പസട്ഠാ സുന്ദരാ മഗ്ഗസമ്പയുത്താ സമ്മാദിട്ഠി. **തേഹി വേദേഹീ**തി ഏതേഹേവ ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണേഹി. **അന്തഗതോ**തി ജാതിജരാമരണസ്സ പരിയോസാനം ഗതോ. **കോടിഗതോ**തിആദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയാവ. **വേദാനം വാ അന്തഗതോ**തി ജാനിതബ്ബാനം അവസാനപ്പത്തോ. **വേദേഹി വാ അന്തഗതോ**തി ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണവേദേഹി വട്ടദുക്ഖസ്സ പരിയന്തഭാവേന അന്തസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം ഗതോ. **വിദിതത്താ**തി വിദിതഭാവേന ജാനിതഭാവേന.

വേദാനി വിചേയ്യ കേവലാനീതി ഗാഥായ അയമത്ഥോ - യോ ചതൂഹി മഗ്ഗഞാണവേദേഹി കിലേസക്ഖയം കരോന്തോ ഗതോ, സോ പരമത്ഥതോ വേദഗൂ നാമ ഹോതി. **സോവ സബ്ബസമണബ്രാഹ്മണാനം** സത്ഥസഞ്ഞിതാനി **വേദാനി** തായേവ മഗ്ഗഭാവനായ കിച്ചതോ അനിച്ചാദിവസേന **വിചേയ്യ**. തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന തമേവ **സബ്ബം വേദമതിച്ച** യാപി വേദപച്ചയാ, അഞ്ഞഥാ വാ ഉപ്പജ്ജന്തി വേദനാ, താസു **സബ്ബവേദനാസു വീതരാഗോ** ഹോതി. തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ "കിം പത്തിനമാഹു വേദഗു"ന്തി (സു॰ നി॰ ൫൩൫) പുട്ഠോ "ഇദം പത്തിന"ന്തി അവത്വാ "വേദാനി വിചേയ്യ...പേ॰... വേദഗൂ സോ"തി ആഹ. യസ്മാ വാ യോ പവിചയപഞ്ഞായ **വേദാനി വിചേയ്യ,** തത്ഥ ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന **സബ്ബം വേദമതിച്ച** വത്തതി. **സോ** സത്ഥസഞ്ഞിതാനി **വേദാനി** ഗതോ ഞാതോ അതിക്കന്തോവ ഹോതി. യോ **വേദനാസു വീതരാഗോ,** സോപി വേദനാസഞ്ഞിതാനി **വേദാനി** ഗതോ അതിക്കന്തോ , അതിവേദനം ഗതോതിപി **വേദഗൂ**. തസ്മാ തമ്പി അത്ഥം ദസ്സേന്തോ "ഇദം പത്തിന"ന്തി അവത്വാ "വേദാനി വിചേയ്യ...പേ॰... വേദഗൂ സോ"തി ആഹ.

സമേച്ചാതി ഞാണേന സമാഗന്ത്വാ. **അഭിസമേച്ചാ**തി ഞാണേന പടിവിജ്ഝിത്വാ. **ധമ്മ**ന്തി ചതുസച്ചധമ്മം. **സബ്ബേ സങ്ഖാരാ**തി സബ്ബേ സപ്പച്ചയാ ധമ്മാ. തേ ഹി സങ്ഖതസങ്ഖാരാ നാമ. പച്ചയേഹി സങ്ഗമ്മ കരീയന്തീതി സങ്ഖാരാ, തേ ഏവം പച്ചയേഹി സങ്ഗമ്മ കതത്താ ''സങ്ഖതാ''തി വിസേസേത്വാ വുത്താ. ''കമ്മനിബ്ബത്താ തേഭൂമകരൂപാരൂപധമ്മാ അഭിസങ്ഖതസങ്ഖാരാ''തി (വിസുദ്ധി॰ ၂.၆၃၇) അട്ഠകഥാസു വുത്താ. തേപി ''അനിച്ചാ വത സങ്ഖാരാ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ၂.၂၂၁, ၂၇၂; സം॰ നി॰ ၁.၁၈၆) സങ്ഖതസങ്ഖാരേസു സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. ''അവിജ്ജാഗതോയം, ഭിക്ഖവേ, പുരിസപുഗ്ഗലോ പുഞ്ഞഞ്ചേ സങ്ഖാരം അഭിസങ്ഖരോതീ''തിആദീസു (സം॰ നി॰ ၂.၅၁) അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാവ ആഗതാ. തേഭൂമികകുസലാകുസലചേതനാ അഭിസങ്ഖരണകസങ്ഖാരാ നാമ. ''യാവതികാ അഭിസങ്ഖാരസ്സ ഗതി, താവതികം ഗന്ത്വാ അക്ഖാഹതം മഞ്ഞേ അട്ഠാസീ''തിആദീസു (അ॰ നി॰ ၃.၁၅) ആഗതം കായികചേതസികവീരിയം പയോഗാഭിസങ്ഖാരോ നാമ. ''സഞ്ഞാവേദയിതനിരോധം സമാപന്നസ്സ ഖോ, ആവുസോ വിസാഖ, ഭിക്ഖുനോ പഠമം നിരുജ്ഝതി വചീസങ്ഖാരോ, തതോ കായസങ്ഖാരോ, തതോ ചിത്തസങ്ഖാരോ''തിആദീസു (മ॰ നി॰ ၁.၄၆၄) ആഗതാ വിതക്കവിചാരാ വാചം സങ്ഖരോന്തീതി വചീസങ്ഖാരാ, അസ്സാസപസ്സാസാ കായേന സങ്ഖരീയന്തീതി കായസങ്ഖാരാ, സഞ്ഞാ ച വേദനാ ച ചിത്തേന സങ്ഖരീയന്തീതി ചിത്തസങ്ഖാരാ. ഇധ പന സങ്ഖതസങ്ഖാരാ അധിപ്പേതാ. **അനിച്ചാ** ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന. **ദുക്ഖാ** പടിപീളനട്ഠേന. **സബ്ബേ ധമ്മാ**തി നിബ്ബാനമ്പി അന്തോകത്വാ വുത്താ. **അനത്താ** അവസവത്തനട്ഠേന. **അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ**തി ഏത്ഥ യം പടിച്ച ഫലമേതി, സോ പച്ചയോ. **പടിച്ചാ**തി ന വിനാ, അപച്ചക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ. **ഏതീ**തി ഉപ്പജ്ജതി ചേവ പവത്തതി ചാതി അത്ഥോ. അപിച ഉപകാരകട്ഠോ പച്ചയട്ഠോ. അവിജ്ജാ ച സാ പച്ചയോ ചാതി അവിജ്ജാപച്ചയോ, തസ്മാ അവിജ്ജാപച്ചയാ. സങ്ഖാരാ **സമ്ഭവന്തീ**തി നിബ്ബത്തന്തി, ഏവം സമ്ഭവന്തിസദ്ദസ്സ സേസപദേഹിപി യോജനാ കാതബ്ബാ.

തത്ഥ കതമാ അവിജ്ജാ? ദുക്ഖേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖസമുദയേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധേ അഞ്ഞാണം, ദുക്ഖനിരോധഗാമിനിയാ പടിപദായ അഞ്ഞാണം, പുബ്ബന്തേ അഞ്ഞാണം, അപരന്തേ അഞ്ഞാണം, പുബ്ബന്താപരന്തേ അഞ്ഞാണം, ഇദപ്പച്ചയതാപടിച്ചസമുപ്പന്നേസു ധമ്മേസു അഞ്ഞാണം. കതമേ സങ്ഖാരാ? പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ, കായസങ്ഖാരോ വചീസങ്ഖാരോ ചിത്തസങ്ഖാരോ, അട്ഠ കാമാവചരകുസലചേതനാ, പഞ്ച രൂപാവചരകുസലചേതനാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, ദ്വാദസ അകുസലചേതനാ അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരോ, ചതസ്സോ അരൂപാവചരകുസലചേതനാ ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരോ, കായസഞ്ചേതനാ കായസങ്ഖാരോ, വചീസഞ്ചേതനാ വചീസങ്ഖാരോ, മനോസഞ്ചേതനാ ചിത്തസങ്ഖാരോ.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം ''ഇമേ സങ്ഖാരാ അവിജ്ജാപച്ചയാ ഹോന്തീ''തി? അവിജ്ജാഭാവേ ഭാവതോ. യസ്സ ഹി ദുക്ഖാദീസു അവിജ്ജാസങ്ഖാതം അഞ്ഞാണം അപ്പഹീനം ഹോതി, സോ ദുക്ഖേ താവ പുബ്ബന്താദീസു ച അഞ്ഞാണേന സംസാരദുക്ഖം സുഖസഞ്ഞായ ഗഹേത്വാ തസ്സേവ ഹേതുഭൂതേ തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതി. സമുദയേ

അഞ്ഞാണേന ദുക്ഖഹേതുഭൂതേപി തണ്ഹാപരിക്ഖാരേ സങ്ഖാരേ സുഖഹേതുതോ മഞ്ഞമാനോ ആരഭതി. നിരോധേ പന മഗ്ഗേ ച അഞ്ഞാണേന ദുക്ഖസ്സ അനിരോധഭൂതേപി ഗതിവിസേസേ ദുക്ഖനിരോധസഞ്ഞീ ഹുത്വാ നിരോധസ്സ ച അമഗ്ഗഭൂതേസുപി യഞ്ഞാമരതപാദീസു നിരോധമഗ്ഗസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ദുക്ഖനിരോധം പത്ഥയമാനോ യഞ്ഞാമരതപാദിമുഖേന തിവിധേപി സങ്ഖാരേ ആരഭതി.

അപി ച സോ തായ ചതൂസു സച്ചേസു അപ്പഹീനാവിജ്ജതായ വിസേസതോ ജാതിജരാരോഗമരണാദിഅനേകാദീനവവോകിണ്ണമ്പി പുഞ്ഞഫലസങ്ഖാതം ദുക്ഖം ദുക്ഖതോ അജാനന്തോ തസ്സ അധിഗമായ കായവചീചിത്തസങ്ഖാരഭേദം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി ദേവച്ഛരകാമകോ വിയ മരുപ്പപാതം. സുഖസമ്മതസ്സാപി ച തസ്സ പുഞ്ഞഫലസ്സ അന്തേ മഹാപരിളാഹജനികം വിപരിണാമദുക്ഖതം അപ്പസ്സാദതഞ്ച അപസ്സന്തോപി തപ്പച്ചയം വുത്തപ്പകാരമേവ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി സലഭോ വിയ ദീപസിഖാഭിനിപാതം, മധുബിന്ദുഗിദ്ധോ വിയ ച മധുലിത്തസത്ഥധാരാലേഹനം.

കാമുപസേവനാദീസു ച സവിപാകേസു ആദീനവം അപസ്സന്തോ സുഖസഞ്ഞായ ചേവ കിലേസാഭിഭൂതതായ ച ദ്വാരത്തയപ്പവത്തമ്പി അപുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി ബാലോ വിയ ഗൂഥകീളനം, മരിതുകാമോ വിയ ച വിസഖാദനം. ആരുപ്പവിപാകേസു ചാപി സങ്ഖാരവിപരിണാമദുക്ഖതം അനവബുജ്ഝമാനോ സസ്സതാദിവിപല്ലാസേന ചിത്തസങ്ഖാരഭൂതം ആനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരം ആരഭതി ദിസാമൂള്ഹോ വിയ പിസാചനഗരാഭിമുഖമഗ്ഗഗമനം. ഏവം യസ്മാ അവിജ്ജാഭാവതോവ സങ്ഖാരഭാവോ, ന അഭാവതോ. തസ്മാ ജാനിതബ്ബമേതം ''ഇമേ സങ്ഖാരാ അവിജ്ജാപച്ചയാ ഹോന്തീ''തി.

ഏത്ഥാഹ - ഗണ്ഹാമ താവ ഏതം ''അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ''തി, കിം പനായമേകാവ അവിജ്ജാ സങ്ഖാരാനം പച്ചയോ, ഉദാഹു അഞ്ഞേപി പച്ചയാ സന്തീതി? കിം പനേത്ഥ യദി താവ ഏകാവ, ഏകകാരണവാദോ ആപജ്ജതി. അഥ അഞ്ഞേപി സന്തി, ''അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ''തി ഏകകാരണനിദ്ദേസോ നുപപജ്ജതീതി? ന നുപപജ്ജതി. കസ്മാ? യസ്മാ -

> ''ഏകം ന ഏകതോ ഇധ, നാനേകമനേകതോപി നോ ഏകം;
> ഫലമത്ഥി അത്ഥി പന ഏക-ഹേതുഫലദീപനേ അത്ഥോ''. (വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൨൬, സങ്ഖാരപദനിദ്ദേസ; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൧൭൨; വിസുദ്ധി॰ ൨.൬൧൭);

ഭഗവാ ഹി കത്ഥചി പധാനത്താ, കത്ഥചി പാകടത്താ, കത്ഥചി അസാധാരണത്താ ദേസനാവിലാസസ്സ ച വേനേയ്യാനഞ്ച അനുരൂപതോ ഏകമേവ ഹേതും വാ ഫലം വാ ദീപേതി. തസ്മാ അയമിധ അവിജ്ജാ വിജ്ജമാനേസുപി അഞ്ഞേസു വത്ഥാരമ്മണസഹജാതധമ്മാദീസു സങ്ഖാരകാരണേസു ''അസ്സാദാനുപസ്സിനോ തണ്ഹാ പവഡ്ഢതീ''തി (സം॰ നി॰ ൨.൫൨) ച, ''അവിജ്ജാസമുദയാ ആസവസമുദയോ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൦൪) ച വചനതോ അഞ്ഞേസമ്പി തണ്ഹാദീനം സങ്ഖാരഹേതൂനം ഹേതൂതി പധാനത്താ, ''അവിദ്വാ, ഭിക്ഖവേ, അവിജ്ജാഗതോ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരമ്പി അഭിസങ്ഖരോതീ''തി പാകടത്താ, അസാധാരണത്താ ച സങ്ഖാരാനം

ഹേതുഭാവേന ദീപിതാതി വേദിതബ്ബോ. ഏതേനേവ ച ഏകേകഹേതുഫലദീപനപരിഹാരവചനേന സബ്ബത്ഥ ഏകേകഹേതുഫലദീപനേ പയോജനം വേദിതബ്ബന്തി.

ഏത്ഥാഹ - ഏവം സന്തേപി ഏകന്താനിട്ഠഫലായ സാവജ്ജായ അവിജ്ജായ കഥം പുഞ്ഞാനേഞ്ജാഭിസങ്ഖാരപച്ചയത്തം യുജ്ജതി? ന ഹി നിമ്ബബീജതോ ഉച്ഛു ഉപ്പജ്ജതീതി. കഥം ന യുജ്ജിസ്സതി? ലോകസ്മിഞ്ഹി -

"വിരുദ്ധോ ചാ വിരുദ്ധോ ച, സദിസാസദിസോ തഥാ;
ധമ്മാനം പച്ചയോ സിദ്ധോ, വിപാകാ ഏവ തേ ച ന".

ഇതി അയം അവിജ്ജാ വിപാകവസേന ഏകന്താനിട്ഠഫലാ, സഭാവവസേന ച സാവജ്ജാപി സമാനാ സബ്ബേസമ്പി ഏതേസം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീനം യഥാനുരൂപം ഠാനകിച്ചസഭാവവിരുദ്ധാവിരുദ്ധപച്ചയവസേന, സദിസാസദിസപച്ചയവസേന ച പച്ചയോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ. അപി ച അയം അഞ്ഞോപി പരിയായോ -

"ചുതൂപപാതേ സംസാരേ, സങ്ഖാരാനഞ്ച ലക്ഖണേ;
യോ പടിച്ചസമുപ്പന്ന-ധമ്മേസു ച വിമുയ്ഹതി.

"അഭിസങ്ഖരോതി സോ ഏതേ, സങ്ഖാരേ തിവിധേ യതോ;
അവിജ്ജാ പച്ചയോ തേസം, തിവിധാനമ്പയം തതോ.

"യഥാപി നാമ ജച്ചന്ധോ, നരോ അപരിണായകോ;
ഏകദാ യാതി മഗ്ഗേന, ഉമ്മഗ്ഗേനാപി ഏകദാ.

"സംസാരേ സംസരം ബാലോ, തഥാ അപരിണായകോ;
കരോതി ഏകദാ പുഞ്ഞം, അപുഞ്ഞമപി ഏകദാ.

"യദാ ച ഞത്വാ സോ ധമ്മം, സച്ചാനി അഭിസമേസ്സതി;
തദാ അവിജ്ജൂപസമാ, ഉപസന്തോ ചരിസ്സതീ"തി.

സങ്ഖാരപച്ചയാ വിഞ്ഞാണന്തി ഛവിഞ്ഞാണകായാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം സോതവിഞ്ഞാണം ഘാനവിഞ്ഞാണം ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണം കായവിഞ്ഞാണം മനോവിഞ്ഞാണം. തത്ഥ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം കുസലവിപാകം അകുസലവിപാകന്തി ദുവിധം. തഥാ സോതഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണാനി. മനോവിഞ്ഞാണം പന ദ്വേ വിപാകമനോധാതുയോ, തിസ്സോ അഹേതുകവിപാകമനോവിഞ്ഞാണധാതുയോ, അട്ഠ സഹേതുകവിപാകചിത്താനി, പഞ്ച രൂപാവചരവിപാകചിത്താനി, ചത്താരി അരൂപാവചരവിപാകചിത്താനീതി ബാവീസതിവിധം. ഇതി സബ്ബാനി ബാത്തിംസലോകിയവിപാകവിഞ്ഞാണാനി.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം "ഇദം വുത്തപ്പകാരം വിഞ്ഞാണം സങ്ഖാരപച്ചയാ ഹോതീ"തി? ഉപചിതകമ്മാഭാവേ വിപാകാഭാവതോ. വിപാകഞ്ഹേതം, വിപാകഞ്ച ന ഉപചിതകമ്മാഭാവേ ഉപ്പജ്ജതി, യദി ഉപ്പജ്ജേയ്യ, സബ്ബേസം സബ്ബവിപാകാനി ഉപ്പജ്ജേയ്യും, ന ച ഉപ്പജ്ജന്തീതി ജാനിതബ്ബമേതം "സങ്ഖാരപച്ചയാ ഇദം വിഞ്ഞാണം ഹോതീ"തി. സബ്ബമേവ

ഹി ഇദം പവത്തിപടിസന്ധിവസേന ദ്വേധാ പവത്തതി . തത്ഥ ദ്വേ പഞ്ചവിഞ്ഞാണാനി, ദ്വേ മനോധാതുയോ, സോമനസ്സസഹഗതാ അഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി ഇമാനി തേരസ പഞ്ചവോകാരഭവേ പവത്തിയംയേവ പവത്തന്തി. സേസാനി ഏകൂനവീസതി തീസു ഭവേസു യഥാനുരൂപം പവത്തിയമ്പി പടിസന്ധിയമ്പി പവത്തന്തി.

"ലദ്ധപ്പച്ചയമിതി ധമ്മ-മത്തമേതം ഭവന്തരമുപേതി;
നാസ്സ തതോ സങ്കന്തി, ന തതോ ഹേതും വിനാ ഹോതി".

ഇതി ഹേതം ലദ്ധപ്പച്ചയം രൂപാരൂപധമ്മമത്തം ഉപ്പജ്ജമാനം "ഭവന്തരമുപേതീ"തി വുച്ചതി, ന സത്തോ ന ജീവോ. തസ്സ ച നാപി അതീതഭവതോ ഇധ സങ്കന്തി അത്ഥി, നാപി തതോ ഹേതും വിനാ ഇധ പാതുഭാവോ. ഏത്ഥ ച പുരിമം ചവനതോ ചുതി, പച്ഛിമം ഭവന്തരാദിപടിസന്ധാനതോ പടിസന്ധീതി വുച്ചതി.

ഏത്ഥാഹ - നനു ഏവം അസങ്കന്തിപാതുഭാവേ സതി യേ ഇമസ്മിം മനുസ്സത്തഭാവേ ഖന്ധാ, തേസം നിരുദ്ധത്താ, ഫലപച്ചയസ്സ ച കമ്മസ്സ തത്ഥ അഗമനതോ, അഞ്ഞസ്സ അഞ്ഞതോ ച തം ഫലം സിയാ, ഉപഭുഞ്ജകേ ച അസതി കസ്സ തം ഫലം സിയാ, തസ്മാ ന സുന്ദരമിദം വിധാനന്തി? തത്രിദം വുച്ചതി -

"സന്താനേ യം ഫലം ഏതം, നാഞ്ഞസ്സ ന ച അഞ്ഞതോ;
ബീജാനം അഭിസങ്ഖാരോ, ഏതസ്സത്ഥസ്സ സാധകോ.

"ഫലസ്സുപ്പത്തിയാ ഏവ, സിദ്ധാ ഭുഞ്ജകസമ്മുതി;
ഫലുപ്പാദേന രുക്ഖസ്സ, യഥാ ഫലതി സമ്മുതീ"തി.

യോപി വദേയ്യ "ഏവം സന്തേപി ഏതേ സങ്ഖാരാ വിജ്ജമാനാ വാ ഫലസ്സ പച്ചയാ സിയും, അവിജ്ജമാനാ വാ. യദി ച വിജ്ജമാനാ, പവത്തിക്ഖണേയേവ നേസം വിപാകേന ഭവിതബ്ബം. അഥ അവിജ്ജമാനാ, പവത്തിതോ പുബ്ബേ പച്ഛാ ച നിച്ചം ഫലാവഹാ സിയു"ന്തി. സോ ഏവം വത്തബ്ബോ -

"കതത്താ പച്ചയാ ഏതേ, ന ച നിച്ചം ഫലാവഹാ;
പാടിഭോഗാദികം തത്ഥ, വേദിതബ്ബം നിദസ്സന"ന്തി.

വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപന്തി ഇധ വേദനാസഞ്ഞാസങ്ഖാരക്ഖന്ധാ നാമം, ചത്താരി മഹാഭൂതാനി ചതുന്നഞ്ച മഹാഭൂതാനം ഉപാദായരൂപം രൂപം. അഭാവകഗബ്ഭസേയ്യകാനം അണ്ഡജാനഞ്ച പടിസന്ധിക്ഖണേ വത്ഥുദസകം കായദസകന്തി വീസതി രൂപരൂപാനി, തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി ഏതേ തേവീസതി ധമ്മാ "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി വേദിതബ്ബാ. സഭാവകാനം ഭാവദസകം പക്ഖിപിത്വാ തേത്തിംസ, ഓപപാതികസത്തേസു ബ്രഹ്മകായികാദീനം പടിസന്ധിക്ഖണേ ചക്ഖുസോതവത്ഥുദസകാനി ജീവിതിന്ദ്രിയനവകഞ്ചാതി ഏകൂനചത്താലീസ രൂപരൂപാനി, തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി ഏതേ ബാചത്താലീസ ധമ്മാ "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി വേദിതബ്ബാ. കാമഭവേ പന സേസഓപപാതികാനം, സംസേദജാനം

വാ സഭാവകപരിപുണ്ണായതനാനം പടിസന്ധിക്ഖണേ ചക്ഖുസോതഘാനജിവ്ഹാകായവത്ഥുഭാവദസകാനീതി സത്തതി രൂപരൂപാനി, തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി ഏതേ തേസത്തതി ധമ്മാ "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി വേദിതബ്ബാ. ഏസ ഉക്കംസോ, അവകംസേന പന തംതംദസകവികലാനം തസ്സ തസ്സ വസേന ഹാപേത്വാ ഹാപേത്വാ പടിസന്ധിയം വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപസങ്ഖാ വേദിതബ്ബാ. അരൂപീനം പന തയോവ അരൂപിനോ ഖന്ധാ. അസഞ്ഞീനം രൂപതോ ജീവിതിന്ദ്രിയനവകമേവാതി. ഏസ താവ പടിസന്ധിയം നയോ.

പവത്തേ പന സബ്ബത്ഥ രൂപപവത്തിദേസേ പടിസന്ധിചിത്തസ്സ ഠിതിക്ഖണേ പടിസന്ധിചിത്തേന സഹ പവത്തഉതുതോ ഉതുസമുട്ഠാനം സുദ്ധട്ഠകം പാതുഭവതി. പഠമഭവങ്ഗതോ പഭുതി ചിത്തസമുട്ഠാനം സുദ്ധട്ഠകം, സദ്ദപാതുഭാവകാലേ ഉതുതോ ചേവ ചിത്തതോ ച സദ്ദനവകം, കബളീകാരാഹാരൂപജീവീനം ആഹാരസമുട്ഠാനം സുദ്ധട്ഠകന്തി ഏവം ആഹാരസമുട്ഠാനസ്സ, സുദ്ധട്ഠകസ്സ, ഉതുചിത്തസമുട്ഠാനാനഞ്ച ദ്വിന്നം നവകാനം വസേന ഛബ്ബീസതിവിധം, ഏകേകചിത്തേ തിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജമാനം വുത്തകമ്മസമുട്ഠാനഞ്ച സത്തതിവിധന്തി ഛന്നവുതിവിധം രൂപം, തയോ ച അരൂപിനോ ഖന്ധാതി നവനവുതിധമ്മാ യഥാസമ്ഭവം "വിഞ്ഞാണപച്ചയാ നാമരൂപ"ന്തി വേദിതബ്ബാ.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം "പടിസന്ധിനാമരൂപം വിഞ്ഞാണപച്ചയാ ഹോതീ"തി? സുത്തതോ യുത്തിതോ ച. സുത്തേ ഹി "ചിത്താനുപരിവത്തിനോ ധമ്മാ"തിആദിനാ (ധം സം ദുകമാതികാ ൬൨) നയേന ബഹുധാ വേദനാദീനം വിഞ്ഞാണപച്ചയതാ സിദ്ധാ. യുത്തിതോ പന -

"ചിത്തജേന ഹി രൂപേന, ഇധ ദിട്ഠേന സിജ്ഝതി;
അദിട്ഠസ്സാപി രൂപസ്സ, വിഞ്ഞാണം പച്ചയോ ഇതീ"തി.

നാമരൂപപച്ചയാ സളായതനന്തി നാമം വുത്തമേവ. ഇധ പന രൂപം നിയമതോ ചത്താരി മഹാഭൂതാനി, ഛ വത്ഥൂനി, ജീവിതിന്ദ്രിയന്തി ഏകാദസവിധം. സളായതനം പന ചക്ഖായതനം സോതഘാനജിവ്ഹാകായമനായതനം.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം "നാമരൂപം സളായതനസ്സ പച്ചയോ"തി? നാമരൂപഭാവേ ഭാവതോ. തസ്സ തസ്സ ഹി നാമസ്സ രൂപസ്സ ച ഭാവേ തം തം ആയതനം ഹോതി, ന അഞ്ഞഥാതി.

സളായതനപച്ചയാ ഫസ്സോതി -

"ഛളേവ ഫസ്സാ സങ്ഖേപാ, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സആദയോ;
വിഞ്ഞാണമിവ ബാത്തിംസ, വിത്ഥാരേന ഭവന്തി തേ".

ഫസ്സപച്ചയാ വേദനാതി -

"ദ്വാരതോ വേദനാ വുത്താ, ചക്ഖുസമ്ഫസ്സജാദികാ;
ഛളേവ താ പഭേദേന, ഇധ ബാത്തിംസ വേദനാ".

വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാതി -

> ‘‘രൂപതണ്ഹാദിഭേദേന, ഛ തണ്ഹാ ഇധ ദീപിതാ;
> ഏ്കേകാ തിവിധാ തത്ഥ, പവത്താകാരതോ മതാ.
>
> ‘‘ദുക്ഖീ സുഖം പത്ഥയതി, സുഖീ ഭിയ്യോപി ഇച്ഛതി;
> ഉപേക്ഖാ പന സന്തത്താ, സുഖമിച്ചേവ ഭാസിതാ.
>
> ‘‘തണ്ഹായ പച്ചയാ തസ്മാ, ഹോന്തി തിസ്സോപി വേദനാ;
> വേദനാപച്ചയാ തണ്ഹാ, ഇതി വുത്താ മഹേസിനാ’’തി.

തണ്ഹാപച്ചയാ ഉപാദാനന്തി ചത്താരി ഉപാദാനാനി കാമുപാദാനം ദിട്ഠുപാദാനം സീലബ്ബതുപാദാനം അത്തവാദുപാദാനം. **ഉപാദാനപച്ചയാ ഭവോ**തി ഇധ കമ്മഭവോ അധിപ്പേതോ, ഉപപത്തിഭവോ പന പദുദ്ധാരവസേന വുത്തോ. **ഭവപച്ചയാ ജാതീ**തി കമ്മഭവപച്ചയാ ജാതി പടിസന്ധിഖന്ധാനം പാതുഭവോ.

തത്ഥ സിയാ - കഥം പനേതം ജാനിതബ്ബം ‘‘ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോ’’തി ചേ? ബാഹിരപച്ചയസമത്തേപി ഹീനപണീതതാദിവിസേസദസ്സനതോ. ബാഹിരാനഞ്ഹി ജനകജനനിസുക്കസോണിതാഹാരാദീനം പച്ചയാനം സമത്തേപി സത്താനം യമകാനമ്പി സതം ഹീനപണീതതാദിവിസേസോ ദിസ്സതി. സോ ച ന അഹേതുകോ സബ്ബദാ ച സബ്ബേസഞ്ച അഭാവതോ, ന കമ്മഭവതോ അഞ്ഞഹേതുകോ തദഭിനിബ്ബത്തകസത്താനം അജ്ഝത്തസന്താനേ അഞ്ഞസ്സ കാരണസ്സ അഭാവതോതി കമ്മഭവഹേതുകോവ. കമ്മഞ്ഹി സത്താനം ഹീനപണീതതാദിവിസേസസ്സ ഹേതു. തേനാഹ ഭഗവാ - ‘‘കമ്മം സത്തേ വിഭജതി യദിദം ഹീനപണീതതായാ’’തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൮൯). തസ്മാ ജാനിതബ്ബമേതം ‘‘ഭവോ ജാതിയാ പച്ചയോ’’തി.

ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണന്തിആദീസു യസ്മാ അസതി ജാതിയാ ജരാമരണഞ്ചേവ സോകാദയോ ച ധമ്മാ ന ഹോന്തി, ജാതിയാ പന സതി ജരാമരണഞ്ചേവ ജരാമരണസങ്ഖാതദുക്ഖധമ്മഫുട്ഠസ്സ ബാലസ്സ ജരാമരണാദിസമ്ബന്ധാ വാ തേന തേന ദുക്ഖധമ്മേന ഫുട്ഠസ്സ അനഭിസമ്ബന്ധാ വാ സോകാദയോ ച ധമ്മാ ഹോന്തി. തസ്മാ ജാതിപച്ചയാ ജരാമരണന്തി. **സമേച്ച അഭിസമേച്ച ധമ്മ**ന്തി ഞാണേന സമാഗന്ത്വാ ചതുസച്ചധമ്മം പടിവിജ്ഝിത്വാ.

ഏവം ദ്വാദസപദികം പച്ചയാകാരപ്പവത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി വിവട്ടവസേന അവിജ്ജാദീനം നിരോധദസ്സനത്ഥം **‘‘അവിജ്ജാനിരോധാ സങ്ഖാരനിരോധോതി സമേച്ച അഭിസമേച്ച ധമ്മ’’**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അവിജ്ജാനിരോധാ**തി അവിജ്ജായ അനുപ്പാദനിരോധാ പുന അപ്പവത്തിനിരോധേന. **സങ്ഖാരനിരോധോ**തി സങ്ഖാരാനം അനുപ്പാദനിരോധോ ഹോതി. ഏവം സേസപദേസുപി. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തിആദയോ പുബ്ബേ വുത്തനയാ ഏവ. **ഇമേ ധമ്മാ അഭിഞ്ഞേയ്യാ**തി ഇമേ തേഭൂമകാ ധമ്മാ സഭാവലക്ഖണാവബോധവസേന സോഭനാകാരേന, അധികേന ഞാണേന വാ സഭാവതോ ജാനിതബ്ബാ. **പരിഞ്ഞേയ്യാ**തി സാമഞ്ഞലക്ഖണാവബോധവസേന, കിച്ചസമാപനവസേന ച ബ്യാപിത്വാ ജാനിതബ്ബാ. **ഇമേ ധമ്മാ പഹാതബ്ബാ**തി

ഇമേ സമുദയപക്ഖികാ ധമ്മാ തേന തേന ഗുണങ്ഗേന പഹാതബ്ബാ. **ഭാവേതബ്ബാ**തി വഡ്ഢേതബ്ബാ. **സച്ഛികാതബ്ബാ**തി പച്ചക്ഖം കാതബ്ബാ. ദുവിധാ സച്ഛികിരിയാ പടിലാഭസച്ഛികിരിയാ ച ആരമ്മണസച്ഛികിരിയാ ച. **ഛന്നം ഫസ്സായതനാനന്തി** ചക്ഖാദീനം ഛന്നം ആയതനാനം. **സമുദയഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ചാ**തി ഉപ്പാദഞ്ച നിരോധഞ്ച.

ഭൂരിപഞ്ഞോതി ഭൂരി വിയാതി ഭൂരി, തായ ഭൂരിപഞ്ഞായ സമന്നാഗതോ ഭൂരിപഞ്ഞോ. **മഹാപഞ്ഞോ**തിആദീസു മഹാപഞ്ഞാദീഹി സമന്നാഗതോതി അത്ഥോ.

തത്രിദം മഹാപഞ്ഞാദീനം നാനത്തം - കതമാ മഹാപഞ്ഞാ? മഹന്തേ അത്ഥേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ. മഹന്തേ ധമ്മേ...പേ॰... മഹന്താ നിരുത്തിയോ... മഹന്താനി പടിഭാനാനി പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ. മഹന്തേ സീലക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ. മഹന്തേ സമാധിക്ഖന്ധേ...പേ॰... പഞ്ഞാക്ഖന്ധേ... വിമുത്തിക്ഖന്ധേ... വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേ പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ. മഹന്താനി ഠാനാഠാനാനി...പേ॰... മഹാവിഹാരസമാപത്തിയോ... മഹന്താനി അരിയസച്ചാനി... മഹന്തേ സതിപട്ഠാനേ... സമ്മപ്പധാനേ... ഇദ്ധിപാദേ... മഹന്താനി ഇന്ദ്രിയാനി ... ബലാനി... ബോജ്ഝങ്ഗാനി... മഹന്തേ അരിയമഗ്ഗേ... മഹന്താനി സാമഞ്ഞഫലാനി... മഹാഅഭിഞ്ഞായോ... മഹന്തം പരമത്ഥം നിബ്ബാനം പരിഗ്ഗണ്ഹാതീതി മഹാപഞ്ഞാ.

കതമാ പുഥുപഞ്ഞാ? പുഥുനാനാഖന്ധേസു ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ. പുഥുനാനാധാതൂസു...പേ॰... പുഥുനാനാആയതനേസു... പുഥുനാനാപടിച്ചസമുപ്പാദേസു... പുഥുനാനാസുഞ്ഞതമനുപലബ്ഭേസു... പുഥുനാനാഅത്ഥേസു... ധമ്മേസു... നിരുത്തീസു... പടിഭാനേസു... പുഥുനാനാസീലക്ഖന്ധേസു... പുഥുനാനാസമാധിപഞ്ഞാവിമുത്തിവിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധേസു... പുഥുനാനാഠാനാഠാനേസു... പുഥുനാനാവിഹാരസമാപത്തീസു... പുഥുനാനാഅരിയസച്ചേസു... പുഥുനാനാസതിപട്ഠാനേസു... സമ്മപ്പധാനേസു... ഇദ്ധിപാദേസു... ഇന്ദ്രിയേസു... ബലേസു... ബോജ്ഝങ്ഗേസു... പുഥുനാനാഅരിയമഗ്ഗേസു... സാമഞ്ഞഫലേസു... അഭിഞ്ഞാസു... പുഥുനാനാജനസാധാരണേ ധമ്മേ സമതിക്കമ്മ പരമത്ഥേ നിബ്ബാനേ ഞാണം പവത്തതീതി പുഥുപഞ്ഞാ.

കതമാ ഹാസപഞ്ഞാ? ഇധേകച്ചോ ഹാസബഹുലോ വേദബഹുലോ തുട്ഠിബഹുലോ പാമോജ്ജബഹുലോ സീലം പരിപൂരേതി. ഇന്ദ്രിയസംവരം പരിപൂരേതി. ഭോജനേ മത്തഞ്ഞുതം...പേ॰... ജാഗരിയാനുയോഗം... സീലക്ഖന്ധം... സമാധിക്ഖന്ധം... പഞ്ഞാക്ഖന്ധം... വിമുത്തിക്ഖന്ധം... വിമുത്തിഞാണദസ്സനക്ഖന്ധം പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ... പേ॰... പാമോജ്ജബഹുലോ ഠാനാഠാനം പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ വിഹാരസമാപത്തിയോ പരിപൂരേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. ഹാസബഹുലോ അരിയസച്ചാനി പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ. സതിപട്ഠാനേ ഭാവേതി സമ്മപ്പധാനേ... ഇദ്ധിപാദേ... ഇന്ദ്രിയാനി... ബലാനി... ബോജ്ഝങ്ഗേ... അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ സാമഞ്ഞഫലാനി

സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, അഭിഞ്ഞായോ പടിവിജ്ഝതീതി ഹാസപഞ്ഞാ, ഹാസബഹുലോ പരമത്ഥം നിബ്ബാനം സച്ഛികരോതീതി ഹാസപഞ്ഞാ.

കതമാ ജവനപഞ്ഞാ? യം കിഞ്ചി രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അജ്ഝത്തം വാ ബഹിദ്ധാ വാ ഓളാരികം വാ സുഖുമം വാ ഹീനം വാ പണീതം വാ യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം രൂപം അനിച്ചതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ദുക്ഖതോ, അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. യാ കാചി വേദനാ…പേ॰… യാ കാചി സഞ്ഞാ… യേ കേചി സങ്ഖാരാ… യം കിഞ്ചി വിഞ്ഞാണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം…പേ॰… യം ദൂരേ സന്തികേ വാ, സബ്ബം വിഞ്ഞാണം അനിച്ചതോ… ദുക്ഖതോ… അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. ചക്ഖും…പേ॰… ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചതോ… ദുക്ഖതോ… അനത്തതോ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന, ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന, അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി തുലയിത്വാ തീരയിത്വാ വിഭാവയിത്വാ വിഭൂതം കത്വാ രൂപനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. വേദനാ… സഞ്ഞാ… സങ്ഖാരാ… വിഞ്ഞാണം… ചക്ഖും…പേ॰… ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം ഖയട്ഠേന, ദുക്ഖം ഭയട്ഠേന, അനത്താ അസാരകട്ഠേനാതി തുലയിത്വാ…പേ॰… വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

രൂപം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം സങ്ഖതം പടിച്ചസമുപ്പന്നം ഖയധമ്മം വയധമ്മം വിരാഗധമ്മം നിരോധധമ്മന്തി തുലയിത്വാ…പേ॰… വിഭൂതം കത്വാ രൂപനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ. വേദനാ…പേ॰… സഞ്ഞാ… സങ്ഖാരാ… വിഞ്ഞാണം… ചക്ഖും…പേ॰… ജരാമരണം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നം അനിച്ചം…പേ॰… നിരോധധമ്മന്തി തുലയിത്വാ…പേ॰… വിഭൂതം കത്വാ ജരാമരണനിരോധേ നിബ്ബാനേ ഖിപ്പം ജവതീതി ജവനപഞ്ഞാ.

കതമാ തിക്ഖപഞ്ഞാ? ഖിപ്പം കിലേസേ ഛിന്ദതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഉപ്പന്നം കാമവിതക്കം നാധിവാസേതി. ഉപ്പന്നം ബ്യാപാദവിതക്കം… ഉപ്പന്നം വിഹിംസാവിതക്കം… ഉപ്പന്നുപ്പന്നേ പാപകേ അകുസലേ ധമ്മേ… ഉപ്പന്നം രാഗം… ഉപ്പന്നം ദോസം… മോഹം… കോധം… ഉപനാഹം… മക്ഖം… പളാസം… ഇസ്സം… മച്ഛരിയം… മായം… സാഠേയ്യം… ഥമ്ഭം… സാരമ്ഭം… മാനം… അതിമാനം… മദം… പമാദം… സബ്ബേ കിലേസേ… സബ്ബേ ദുച്ചരിതേ… സബ്ബേ അഭിസങ്ഖാരേ… സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നാധിവാസേതി പജഹതി വിനോദേതി ബ്യന്തീകരോതി അനഭാവം ഗമേതീതി തിക്ഖപഞ്ഞാ. ഏകമ്ഹി ആസനേ ചത്താരോ അരിയമഗ്ഗാ, ചത്താരി ച സാമഞ്ഞഫലാനി, ചതസ്സോ ച പടിസമ്ഭിദായോ, ഛ അഭിഞ്ഞായോ അധിഗതാ ഹോന്തി സച്ഛികതാ ഫസ്സിതാ പഞ്ഞായാതി തിക്ഖപഞ്ഞാ.

കതമാ നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ? ഇധേകച്ചോ സബ്ബസങ്ഖാരേസു ഉബ്ബേഗബഹുലോ ഹോതി ഉത്താസബഹുലോ ഉക്കണ്ഠനബഹുലോ അരതിബഹുലോ അനഭിരതിബഹുലോ ബഹിമുഖോ ന രമതി സബ്ബസങ്ഖാരേസു, അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം ലോഭക്ഖന്ധം നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ. അനിബ്ബിദ്ധപുബ്ബം അപദാലിതപുബ്ബം ദോസക്ഖന്ധം…പേ॰…

മോഹക്ഖന്ധം... കോധം... ഉപനാഹം...പേ॰... സബ്ബേ ഭവഗാമികമ്മേ നിബ്ബിജ്ഝതി പദാലേതീതി നിബ്ബേധികപഞ്ഞാ.

ഛ്യ. **സ സബ്ബധമ്മേസു വിസേനിഭൂതോ, യം കിഞ്ചി ദിട്ഠം വ സുതം മുതം വാ**തി സോ ഭൂരിപഞ്ഞോ ഖീണാസവോ യം കിഞ്ചി ദിട്ഠം വാ സുതം വാ മുതം വാ തേസു സബ്ബധമ്മേസു മാരസേനം വിനാസേത്വാ ഠിതഭാവേന വിസേനിഭൂതോ. **തമേവ ദസ്സി**ന്തി തം ഏവ വിസുദ്ധദസ്സിം. **വിവടം ചരന്ത**ന്തി തണ്ഹാഛദനാദിവിഗമേന വിവടം ഹുത്വാ ചരന്തം. **കേനീധ ലോകസ്മി വികപ്പയേയ്യാ**തി കേന ഇധ ലോകേ തണ്ഹാകപ്പേന വാ ദിട്ഠികപ്പേന വാ കോചി വികപ്പേയ്യ, തേസം വാ പഹീനത്താ രാഗാദിനാ പുബ്ബേ വുത്തേനാതി.

കാമാ തേ പഠമാ സേനാതിആദീസു ചതൂസു ഗാഥാസു അയമത്ഥോ - യസ്മാ ആദിതോവ അഗാരിയഭൂതേ സത്തേ വത്ഥുകാമേസു കിലേസ**കാമാ** മോഹയന്തി, തേ അഭിഭുയ്യ അനഗാരിയഭാവം ഉപഗതാനം പന്തേസു വാ സേനാസനേസു, അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേസു വാ അധികുസലേസു ധമ്മേസു **അരതി** ഉപ്പജ്ജതി. വുത്തഞ്ചേതം - "പബ്ബജിതേന ഖോ, ആവുസോ, അഭിരതി ദുക്കരാ"തി (സം॰ നി॰ ൪.൩൩൧). തതോ തേ പരപടിബദ്ധജീവികത്താ **ഖുപ്പിപാസാ** ബാധേതി, തായ ബാധിതാനം പരിയേസന**തണ്ഹാ** ചിത്തം കിലമയതി, അഥ നേസം കിലന്തചിത്താനം **ഥിനമിദ്ധം** ഓക്കമതി തതോ വിസേസമനധിഗച്ഛന്താനം ദുരഭിസമ്ഭവേസു അരഞ്ഞവനപത്ഥേസു സേനാസനേസു വിഹരതം ഉത്രാസസഞ്ഞിതാ **ഭീരു** ജായതി, തേസം ഉസ്സങ്കിതപരിസങ്കിതാനം ദീഘരത്തം വിവേകരസമനസ്സാദയമാനാനം വിഹരതം "ന സിയാ നു ഖോ ഏസ മഗ്ഗോ"തി പടിപത്തിയം **വിചികിച്ഛാ** ഉപ്പജ്ജതി, തം വിനോദേത്വാ വിഹരതം അപ്പമത്തകേന വിസേസാധിഗമേന **മാനമക്ഖഥമ്ഭാ** ജായന്തി, തേപി വിനോദേത്വാ വിഹരതം തതോ അധികതരം വിസേസാധിഗമം നിസ്സായ **ലാഭസക്കാരസിലോകാ** ഉപ്പജ്ജന്തി, ലാഭാദിമുച്ഛിതാ ധമ്മപടിരൂപകാനി പകാസേന്താ **മിച്ഛായസം** അധിഗന്ത്വാ തത്ഥ ഠിതാ ജാതിആദീഹി **അത്താനം ഉക്കംസേന്തി, പരം വമ്ഭേന്തി**. തസ്മാ കാമാദീനം പഠമസേനാദിഭാവോ വേദിതബ്ബോ.

ഏവമേതം ദസവിധം സേനം ഉദ്ദിസിത്വാ യസ്മാ സാ കണ്ഹധമ്മസമന്നാഗതത്താ കണ്ഹസ്സ നമുചിനോ ഉപകാരായ സംവത്തതി, തസ്മാ നം "തവ സേനാ"തി നിദ്ദിസന്തോ ആഹ - **"ഏസാ നമുചി തേ സേനാ, കണ്ഹസ്സാഭിപ്പഹാരിനീ"**തി. തത്ഥ **അഭിപ്പഹാരിനീ**തി സമണബ്രാഹ്മണാനം ഘാതിനീ നിപ്പോഥിനീ, അന്തരായകരീതി അത്ഥോ. **ന നം അസൂരോ ജിനാതി, ജേത്വാവ ലഭതേ സുഖ**ന്തി ഏവം തവ സേനം അസൂരോ കായേ ച ജീവിതേ ച സാപേക്ഖോ പുരിസോ ന ജിനാതി, സൂരോ പന ജിനാതി, ജേത്വാവ മഗ്ഗസുഖം ഫലസുഖഞ്ച അധിഗച്ഛതി.

യതോ ചതൂഹി അരിയമഗ്ഗേഹീതി യദാ ചതൂഹി നിദ്ദോസനിബ്ബാനമഗ്ഗനസങ്ഖാതേഹി മഗ്ഗേഹി. **മാരസേനാ**തി മാരസ്സ സേനാ വചനകരാ കിലേസാ. **പടിസേനികരാ**തി പടിപക്ഖകരാ. **ജിതാ ചാ**തി പരാജയമാനാ ഹനിതാ ച. **പരാജിതാ ചാ**തി നിഗ്ഗഹിതാ ച. **ഭഗ്ഗാ**തി ഭിന്നാ. **വിപ്പലുഗ്ഗാ**തി ചുണ്ണവിചുണ്ണാ. **പരമ്മുഖാ**തി വിമുഖഭാവം പാപിതാ. **വിസേനിഭൂതോ**തി നിക്കിലേസോ ഹുത്വാ ഠിതോ.

വോദാതദസ്സിന്തി ബ്യവദാതദസ്സിം. **താനി ഛദനാനീ**തി എതാനി തണ്ഹാദികിലേസഛദനാനി. **വിവടാനീ**തി പാകടീകതാനി. **വിദ്ധംസിതാനീ**തി ഠിതട്ഠാനതോ അപഹതാനി. **ഉഗ്ഘാടിതാനീ**തി ഉപ്പാടിതാനി. **സമുഗ്ഘാടിതാനീ**തി വിസേസേന ഉപ്പാടിതാനി.

ഛൻ. ന കപ്പയന്തീതി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - കിഞ്ച ഭിയ്യോ? തേ ഹി താദിസാ സന്തോ ദ്വിന്നം കപ്പാനം പുരേക്ഖാരാനഞ്ച കേനചി **ന കപ്പയന്തി, ന പുരേക്ഖരോന്തി**. പരമത്ഥം അച്ചന്തസുദ്ധിം അധിഗതത്താ അനച്ചന്തസുദ്ധിംയേവ അകിരിയസസ്സതദിട്ഠിം **"അച്ചന്തസുദ്ധീ"തി ന തേ വദന്തി. ആദാനഗന്ഥം ഗഥിതം വിസജ്ജാ**തി ചതുബ്ബിധമ്പി രൂപാദീനം ആദായകത്താ ആദാനഗന്ഥം അത്തനോ ചിത്തസന്താനേ ഗഥിതം ബദ്ധം അരിയമഗ്ഗസത്ഥേന വിസ്സജ്ജ ഛിന്ദിത്വാ. സേസം പാകടമേവ.

അച്ചന്തസുദ്ധിന്തി അച്ചന്തം പരമത്ഥം സുദ്ധിം. **സംസാരസുദ്ധി**ന്തി സംസാരതോ സുദ്ധിം. **അകിരിയദിട്ഠി**ന്തി കരോതോ ന കരീയതി പാപന്തി അകിരിയദിട്ഠിം. **സസ്സതവാദ**ന്തി "നിച്ചോ ധുവോ സസ്സതോ"തി വചനം. **ന വദന്തി** ന കഥേന്തി.

ഗന്ഥാതി നാമകായം ഗന്ഥേന്തി, ചുതിപടിസന്ധിവസേന വട്ടസ്മിം ഘടേന്തീതി ഗന്ഥാ. അഭിജ്ഝാ ച സാ നാമകായഘടനവസേന ഗന്ഥോ ചാതി **അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ**. ഹിതസുഖം ബ്യാപാദയതീതി **ബ്യാപാദോ**. ബ്യാപാദോ ച സോ വുത്തനയേന ഗന്ഥോ ചാതി **ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ. സീലബ്ബതപരാമാസോ**തി "ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാനം സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധീ"തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൨, ൧൨൨൨) പരതോ ആമാസോ. **ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ**തി സബ്ബഞ്ഞുഭാസിതമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ "സസ്സതോ ലോകോ, ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തി (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൭) ഇമിനാ ആകാരേന അഭിനിവേസോ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ. **അത്തനോ ദിട്ഠിയാ രാഗോ**തി അത്തനാ അഭിനിവിസിത്വാ ഗഹിതായ ദിട്ഠിയാ ഛന്ദരാഗോ. **പരവാദേസു ആഘാതോ**തി പരസ്സ വചനേസു കോപോ. **അപ്പച്ചയോ**തി അതുട്ഠാകാരോ. **അത്തനോ സീലം വാ**തി അത്തനാ സമാദിന്നം ഗോസീലാദിസീലം വാ. **അത്തനോ ദിട്ഠീ**തി അത്തനാ ഗഹിതാ പരാമട്ഠാ ദിട്ഠി. **തേഹി ഗന്ഥേഹീ**തി എതേഹി വുത്തേഹി നാമകായഘടനേഹി. **രൂപം ആദിയന്തീ**തി ചതുസമുട്ഠാനികം രൂപാരമ്മണം ആദിയന്തി ഗണ്ഹന്തി. **ഉപാദിയന്തീ**തി ഉപഗന്ത്വാ ഗണ്ഹന്തി തണ്ഹാഗഹണേന. **പരാമസന്തി** ദിട്ഠിഗഹണേന. **അഭിനിവിസന്തി** മാനഗഹണേന. **വട്ട**ന്തി തേഭൂമകവട്ടം. **ഗന്ഥേ**തി ബന്ധനേ.

വോസജ്ജിത്വാ വാതി സമ്മാ വിസ്സജ്ജിത്വാ വാ. **ഗഥിതേ**തി ബന്ധനേ. **ഗന്ഥിതേ**തി ഗന്ഥനേന ഗന്ഥിതേ. **വിബന്ധേ**തി വിസേസേന ബന്ധേ. **ആബന്ധേ**തി അനേകവിധേന ബന്ധേ. **പലിബുദ്ധേ**തി അമുഞ്ചിതേ. **ബന്ധനേ പോടയിത്വാ**തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠിബന്ധനാനി പപ്പോടയിത്വാ. **വിസജ്ജാ**തി ചജിത്വാ.

ഇമേ പന ചത്താരോ ഗന്ഥേ കിലേസപടിപാടിയാപി ആഹരിതും വട്ടതി, മഗ്ഗപടിപാടിയാപി - കിലേസപടിപാടിയാ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ അരഹത്തമഗ്ഗേന പഹീയതി, ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, സീലബ്ബതപരാമാസോ കായഗന്ഥോ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ കായഗന്ഥോ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന. മഗ്ഗപടിപാടിയാ സീലബ്ബതപരാമാസോ കായഗന്ഥോ

ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ കായഗന്ഥോ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന, ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന, അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ അരഹത്തമഗ്ഗേനാതി. ഏതേ ചത്താരോ ഗന്ഥാ യസ്സ സംവിജ്ജന്തി, തം ചുതിപടിസന്ധിവസേന വട്ടസ്മിം ഗന്ഥേന്തി ഘടേന്തീതി ഗന്ഥാ. തേ ചതുപ്പഭേദാ അഭിജ്ഝായന്തി ഏതായ, സയം വാ അഭിജ്ഝായതി, അഭിജ്ഝായനമത്തമേവ വാ ഏസാതി **അഭിജ്ഝാ**. ലോഭോയേവ നാമകായം ഗന്ഥേതി ചുതിപടിസന്ധിവസേന വട്ടസ്മിം ഘടേതീതി **കായഗന്ഥോ**. ബ്യാപജ്ജതി തേന ചിത്തം പൂതിഭാവം ഗച്ഛതി, ബ്യാപാദയതി വാ വിനയാചാരരൂപസമ്പത്തിഹിതസുഖാദീനീതി **ബ്യാപാദോ**. "ഇതോ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാനം സീലേന സുദ്ധി വതേന സുദ്ധീ"തി പരാമസനം സീലബ്ബതപരാമാസോ, സബ്ബഞ്ഞുഭാസിതമ്പി പടിക്ഖിപിത്വാ "സസ്സതോ ലോകോ, ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തിആദിനാ ആകാരേന അഭിനിവിസതീതി ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ. **യഥാ വയ്ഹം വാ**തിആദിം വയ്ഹാദിവിസങ്ഖരണം ഗന്ഥാനം വിയോഗകരണേ ഉപമം ദസ്സേന്തോ ആഹ.

ന ജനേന്തീതി ന ഉപ്പാദേന്തി. **ന സഞ്ജനേന്തീ**തി ന നിബ്ബത്തേന്തി. **നാഭിനിബ്ബത്തേന്തീ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. ന സഞ്ജനേന്തീതി ഉപ്പാദക്ഖണം. ന നിബ്ബത്തേന്തി നാഭിനിബ്ബത്തേന്തീതി പവത്തിക്ഖണം സന്ധായ വുത്തം.

൩൦. സീമാതിഗോതി ഗാഥാ ഏകപുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ വുത്താ. പുബ്ബസദിസോ ഏവ പനസ്സാ സമ്ബന്ധോ, സോ ഏവം അത്ഥവണ്ണനായ സദ്ധിം വേദിതബ്ബോ - കിഞ്ച ഭിയ്യോ? സോ ഈദിസോ ഭൂരിപഞ്ഞോ ചതുന്നം കിലേസസീമാനം അതീതത്താ **സീമാതിഗോ,** ബാഹിതപാപത്താ ച **ബ്രാഹ്മണോ,** ഇത്ഥമ്ഭൂതസ്സ ച **തസ്സ നത്ഥി,** പരചിത്തപുബ്ബേനിവാസഞാണേഹി **ഞത്വാ** വാ മംസദിബ്ബചക്ഖൂഹി **ദിസ്വാ** വാ കിഞ്ചി **സമുഗ്ഗഹീതം,** അഭിനിവിട്ഠന്തി വുത്തം ഹോതി. സോ ച കാമരാഗാഭാവതോ **ന രാഗരാഗീ** രൂപാരൂപരാഗാഭാവതോ **ന വിരാഗരത്തോ,** യതോ ഏവംവിധസ്സ **തസ്സ** "ഇദം പരമ"ന്തി കിഞ്ചി **ഇധ ഉഗ്ഗഹീതം നത്ഥീ**തി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

ചതസ്സോ സീമായോതി ചത്താരോ പരിച്ഛേദാ. **ദിട്ഠാനുസയോ**തി ദിട്ഠി ച സാ അപ്പഹീനട്ഠേന അനുസയോ ചാതി ദിട്ഠാനുസയോ. **വിചികിച്ഛാനുസയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. കേനട്ഠേന അനുസയാ? അനുസയനട്ഠേന. കോ ഏസ അനുസയട്ഠോ നാമാതി? അപ്പഹീനട്ഠോ. ഏതേ ഹി അപ്പഹീനട്ഠേന തസ്സ തസ്സ സന്താനേ അനുസേന്തി നാമ, തസ്മാ "അനുസയാ"തി വുച്ചന്തി. **അനുസേന്തീ**തി അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി അത്ഥോ. അഥാപി സിയാ - അനുസയട്ഠോ നാമ അപ്പഹീനാകാരോ, അപ്പഹീനാകാരോ ച "ഉപ്പജ്ജതീ"തി വത്തും ന യുജ്ജതി, തസ്മാ ന അനുസയാ ഉപ്പജ്ജന്തീതി. തത്രിദം പടിവചനം - അപ്പഹീനാകാരോ അനുസയോ, അനുസയോതി പന അപ്പഹീനട്ഠേന ഥാമഗതാ കിലേസാ വുച്ചന്തി. സോ ചിത്തസമ്പയുത്തോ സാരമ്മണോ സപ്പച്ചയട്ഠേന സഹേതുകോ ഏകന്താകുസലോ അതീതോപി ഹോതി അനാഗതോപി പച്ചുപ്പന്നോപി, തസ്മാ "ഉപ്പജ്ജതീ"തി വത്തും യുജ്ജതി.

തത്രിദം പമാണം - **പടിസമ്ഭിദായം** താവ അഭിസമയകഥായം (പടിം മം ന.വഫ) "പച്ചുപ്പന്നേ കിലേസേ പജഹതീ"തി പുച്ഛിത്വാ അനുസയാനം പച്ചുപ്പന്നഭാവസ്സ അത്ഥിതായ "ഥാമഗതോ അനുസയം പജഹതീ"തി വുത്തം. **ധമ്മസങ്ഗണിയം** മോഹസ്സ പദഭാജനേ (ധം സം ന൯൦) "അവിജ്ജാനുസയോ അവിജ്ജാപരിയുട്ഠാനം, അവിജ്ജാലങ്ഗീ മോഹോ അകുസലമൂലം, അയം തസ്മിം സമയേ മോഹോ ഹോതീ"തി അകുസലചിത്തേന സദ്ധിം അവിജ്ജാനുസയസ്സ ഉപ്പന്നഭാവോ വുത്തോ. **കഥാവത്ഥുസ്മിം** "അനുസയാ അബ്യാകതാ അനുസയാ അഹേതുകാ അനുസയാ ചിത്തവിപ്പയുത്താ"തി (കഥാം ൫൫൦) സബ്ബേ വാദാ പടിസേധിതാ. **അനുസയയമകേ** സത്തന്നം മഹാവാരാനം അഞ്ഞതരസ്മിം ഉപ്പജ്ജനവാരേ "യസ്സ കാമരാഗാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതി തസ്സ പടിഘാനുസയോ ഉപ്പജ്ജതീ"തിആദി വുത്തം. തസ്മാ "അനുസേന്തീതി അനുരൂപം കാരണം ലഭിത്വാ ഉപ്പജ്ജന്തീ"തി യം വുത്തം, തം ഇമിനാ തന്തിപ്പമാണേന സുവുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. യമ്പി "ചിത്തസമ്പയുത്തോ സാരമ്മണോ"തിആദി വുത്തം, തമ്പി സുവുത്തമേവ. അനുസയോ ഹി നാമേസ പരിനിപ്ഫന്നോ ചിത്തസമ്പയുത്തോ അകുസലധമ്മോതി നിട്ഠമേത്ഥ ഗന്തബ്ബം.

തത്ഥ ദിട്ഠാനുസയോ ചതൂസു ദിട്ഠിസമ്പയുത്തേസു, വിചികിച്ഛാനുസയോ വിചികിച്ഛാസഹഗതേ, അവിജ്ജാനുസയോ ദ്വാദസസു അകുസലചിത്തേസു സഹജാതവസേന ആരമ്മണവസേന ച; തയോപി അവസേസതേഭൂമകധമ്മേസു ആരമ്മണവസേന ദിട്ഠിവിചികിച്ഛാമോഹാ. കാമരാഗാനുസയോ ചേത്ഥ ലോഭസഹഗതചിത്തേസു സഹജാതവസേന ആരമ്മണവസേന ച, മനാപേസു അവസേസകാമാവചരധമ്മേസു ആരമ്മണവസേന ഉപ്പജ്ജമാനോ ലോഭോ. പടിഘാനുസയോ ദോമനസ്സസഹഗതചിത്തേസു സഹജാതവസേന ആരമ്മണവസേന ച, അമനാപേസു അവസേസകാമാവചരധമ്മേസു ആരമ്മണവസേനേവ ഉപ്പജ്ജമാനോ ദോസോ. മാനാനുസയോ ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തലോഭസഹഗതചിത്തേസു സഹജാതവസേന ആരമ്മണവസേന ച, ദുക്ഖവേദനാവജ്ജേസു അവസേസകാമാവചരധമ്മേസു രൂപാരൂപാവചരധമ്മേസു ച ആരമ്മണവസേനേവ ഉപ്പജ്ജമാനോ മാനോ. ഭവരാഗാനുസയോ ചതൂസു ദിട്ഠിവിപ്പയുത്തേസു ഉപ്പജ്ജമാനോപി സഹജാതവസേന വുത്തോ. ആരമ്മണവസേനേവ പന രൂപാരൂപാവചരധമ്മേസു ഉപ്പജ്ജമാനോ ലോഭോ വുത്തോ.

തത്ഥ **ദിട്ഠാനുസയോ**തി ദ്വാസട്ഠിവിധാ ദിട്ഠി. **വിചികിച്ഛാനുസയോ**തി അട്ഠവത്ഥുകാ വിചികിച്ഛാ. **തദേകട്ഠാ ച കിലേസാ**തി സഹജേകട്ഠവസേന ദിട്ഠിയാ വിചികിച്ഛായ, സഹജേകട്ഠവസേന ഏകതോ ഠിതാ. **മാനാനുസയോ**തി നവവിധമാനോ. **പരമത്ഥഞാണേന വാ ഞത്വാ**തി പരേസം ചിത്താചാരജാനനപഞ്ഞായ ജാനിത്വാ, ചേതോപരിയഞാണേന ജാനിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **പുബ്ബേനിവാസാനുസ്സതിഞാണേന വാ**തി അതീതേ നിവുട്ഠക്ഖന്ധാനുസ്സരണഞാണേന ജാനിത്വാ. **മംസചക്ഖുനാ വാ**തി പകതിചക്ഖുനാ. **ദിബ്ബചക്ഖുനാ വാ**തി ദിബ്ബസദിസേന ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സിതേന വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ പസ്സിത്വാ. **രാഗരത്താ**തി രാഗേന രഞ്ജിതാ. **യേ പഞ്ചസു കാമഗുണേസൂ**തി യേ പഞ്ചസു രൂപാദിവത്ഥുകാമകോട്ഠാസേസു. **വിരാഗരത്താ**തി വിരാഗസങ്ഖാതാസു രൂപാരൂപസമാപത്തീസു അതിരത്താ അല്ലീനാ. **യതോ കാമരാഗോ ചാ**തി യദാ കാമഭവേ രാഗോ ച. **രൂപാരൂപരാഗേസു**പി ഏസേവ നയോ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

സുദ്ധട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൫. പരമട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൧. പഞ്ചമേ പരമട്ഠകസുത്തേ **പരമന്തി ദിട്ഠീസു പരിബ്ബസാനോതി** ഇദം പരമന്തി ഗഹേത്വാ സകായ സകായ ദിട്ഠിയാ വസമാനോ. **യദുത്തരിം കുരുതേതി** യം അത്തനോ സത്ഥാരാദിം സേട്ഠം കരോതി. **ഹീനാതി അഞ്ഞേ തതോ സബ്ബമാഹാതി** തം അത്തനോ സത്ഥാരാദിം ഠപേത്വാ തതോ അഞ്ഞേ സബ്ബേ ''ഹീനാ ഇമേ''തി ആഹ. **തസ്മാ വിവാദാനി അവീതിവത്തോതി** തേന കാരണേന സോ ദിട്ഠികലഹേ അവീതിവത്തോവ ഹോതി.

വസന്തീതി പഠമുപ്പന്നദിട്ഠിവസേന വസന്തി. **പവസന്തീതി** പവിസിത്വാ വസന്തി. **ആവസന്തീതി** വിസേസേന വസന്തി. **പരിവസന്തീതി** സബ്ബഭാഗേന വസന്തി. തം ഉപമായ സാധേന്തോ **''യഥാ ആഗാരികാ വാ''**തിആദിമാഹ. **ആഗാരികാ വാതി** ഘരസാമികാ. **ഘരേസു വസന്തീതി** അത്തനോ ഘരേസു ആസങ്കവിരഹിതാ ഹുത്വാ നിവസന്തി. **സാപത്തികാ വാതി** ആപത്തിബഹുലാ. **സകിലേസാ വാതി** രാഗാദികിലേസബഹുലാ. **ഉത്തരിം കരോതീതി** അതിരേകം കരോതി. **അയം സത്ഥാ സബ്ബഞ്ഞൂതി** 'അയം അമ്ഹാകം സത്ഥാ സബ്ബം ജാനാതി'.

സബ്ബേ പരപ്പവാദേ ഖിപതീതി സബ്ബാ പരലദ്ധിയോ ഛഡ്ഡേതി. **ഉക്ഖിപതീതി** നീഹരതി. **പരിക്ഖിപതീതി** പരമ്മുഖേ കരോതി. **ദിട്ഠിമേധഗാനീതി** ദിട്ഠിവിഹേസകാനി.

൩൨. ദുതിയഗാഥായത്ഥോ - ഏവം അവീതിവത്തോ ച **യം ദിട്ഠേ സുതേ സീലവതേ മുതേതി** ഏതേസു ചതൂസു വത്ഥൂസു ഉപ്പന്നദിട്ഠിസങ്ഖാതേ **അത്തനി** പുബ്ബേ വുത്തപ്പകാരം **ആനിസംസം പസ്സതി, തദേവ സോ തത്ഥ** സകായ ദിട്ഠിയാ ആനിസംസം ''ഇദം സേട്ഠ''ന്തി അഭിനിവിസിത്വാ **അഞ്ഞം സബ്ബം** പരസത്ഥാരാദികം **നിഹീനതോ പസ്സതി.**

ദ്വേ ആനിസംസേ പസ്സതീതി ദ്വേ ഗുണേ ഓലോകേതി. **ദിട്ഠധമ്മികഞ്ചാതി** ദിട്ഠേ പച്ചക്ഖേ അത്തഭാവേ വിപച്ചനകരണം. **സമ്പരായികഞ്ചാതി** പരലോകേ പടിലഭിതബ്ബഗുണഞ്ച. **യംദിട്ഠികോ സത്ഥാതി** യംലദ്ധികോ തിത്ഥായതനസാമികോ. **അലം നാഗത്തായ വാതി** നാഗരാജഭാവായ വാ പരിയത്തം. **സുപണ്ണത്താദീസുപി** ഏസേവ നയോ. **ദേവത്തായ വാതി** സമ്മുതിദേവാദിഭാവായ. **ആയതിം ഫലപാടികങ്ഖീ ഹോതീതി** അനാഗതേ വിപാകഫലം പത്ഥയാനോ ഹോതി. **ദിട്ഠസുദ്ധിയാപി ദ്വേ ആനിസംസേ പസ്സതീതി** ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠരൂപായതനസ്സ വസേന സുദ്ധിയാ ഹേതുത്താപി അത്തനോ ഗഹിതഗഹണേന ദ്വേ ഗുണേ ഓലോകേതി. **സുതസുദ്ധിയാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൩൩. തതിയഗാഥായത്ഥോ - ഏവം പസ്സതോ ച **യം** അത്തനോ സത്ഥാരാദിം **നിസ്സിതോ അഞ്ഞം** പരസത്ഥാരാദിം **ഹീനം പസ്സതി, തം** പന ദസ്സനം **ഗന്ഥമേവ കുസലാ വദന്തി,** ബന്ധനന്തി വുത്തം ഹോതി. യസ്മാ ഏതദേവ, **തസ്മാ ഹി ദിട്ഠം വ സുതം മുതം വാ, സീലബ്ബതം ഭിക്ഖു ന നിസ്സയേയ്യ,** നാഭിനിവേസേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

കുസലാതി ഖന്ധാദിജാനനേ ഛേകാ. **ഖന്ധകുസലാതി** രൂപാദീസു പഞ്ചസു ഖന്ധേസു കുസലാ. **ധാതുആയതനപടിച്ചസമുപ്പാദസതിപട്ഠാനസമ്മപ്പധാനഇദ്ധിപാദഇന്ദ്രിയബലബോജ്ഝങ്ഗമഗ്ഗഫലനിബ്ബാനേസുപി** ഏസേവ നയോ. തത്ഥ **മഗ്ഗകുസലാതി** ചതൂസു മഗ്ഗേസു. **ഫലകുസലാതി** ചതൂസു ഫലേസു. **നിബ്ബാനകുസലാതി** ദുവിധേ നിബ്ബാനേ ഛേകാ. **തേ കുസലാതി** തേ ഏതേസു വുത്തപ്പകാരേസു ഛേകാ. **ഏവം വദന്തീതി** ഏവം കഥേന്തി. **ഗന്ഥോ ഏസോതി** പസ്സതോ ച അത്തനോ സത്ഥാരാദിനിസ്സിതഞ്ച അഞ്ഞം പരസത്ഥാരാദിം ഹീനതോ ദസ്സനഞ്ച ഗന്ഥോ ബന്ധനോ ഏസോതി വദന്തി. **ലഗ്ഗനം ഏതന്തി** ഏതം വുത്തപ്പകാരം നാഗദന്തേ ലഗ്ഗിതം വിയ അധോലമ്ബനം. **ബന്ധനം ഏതന്തി** നിച്ഛിന്ദിതും ദുക്ഖട്ഠേന സങ്ഖലികാദിബന്ധനം വിയ ഏതം ബന്ധനം. **പലിബോധോ ഏസോതി** സംസാരതോ നിക്ഖമിതും അപ്പദാനട്ഠേന ഏസോ പലിബോധോ.

൩൪. ചതുത്ഥഗാഥായത്ഥോ - ന കേവലം ദിട്ഠസുതാദീസു ന നിസ്സയേയ്യ, അപിച ഖോ പന അസഞ്ജാതം ഉപരൂപരി **ദിട്ഠിമ്പി ലോകസ്മിം ന കപ്പയേയ്യ,** ന ജനേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. കീദിസം? **ഞാണേന വാ സീലവതേന വാപി,** സമാപത്തിഞാണാദിഞാണേന വാ സീലവതേന വാ യാ കപ്പിയതി, ഏതം ദിട്ഠിം ന കപ്പേയ്യ. ന കേവലഞ്ച ദിട്ഠിം ന കപ്പയേയ്യ, അപിച ഖോ പന മാനേനപി ജാതിആദീഹി വത്ഥൂഹി **സമോതി അത്താനമനൂപനേയ്യ, ഹീനോ ന മഞ്ഞേഥ വിസേസി വാപീതി.**

അട്ഠസമാപത്തിഞാണേന വാതി പഠമജ്ഝാനാദീനം അട്ഠന്നം സമാപത്തീനം സമ്പയുത്തപഞ്ഞായ വാ. **പഞ്ചാഭിഞ്ഞാഞാണേന വാതി** ലോകിയാനം പഞ്ചന്നം അഭിഞ്ഞാനം സമ്പയുത്തപഞ്ഞായ വാ. **മിച്ഛാഞാണേന വാതി** വിപരീതസഭാവേന പവത്തായ പഞ്ഞായ അമുത്തേ മുത്തം പസ്സാതി ഏവം ഉപ്പന്നേന മിച്ഛാഞാണേന വാ.

൩൫. പഞ്ചമഗാഥായത്ഥോ - ഏവഞ്ഹി ദിട്ഠിം അകപ്പേന്തോ അമഞ്ഞമാനോ ച **അത്തം പഹായ അനുപാദിയാനോ** യം പുബ്ബേ ഗഹിതം, തം പഹായ പരം അഗ്ഗണ്ഹന്തോ തസ്മിമ്പി വുത്തപ്പകാരേ ഞാണേ ദുവിധം **നിസ്സയം നോ കരോതി,** അകരോന്തോ ച **സ വേ വിയത്തേസു** നാനാദിട്ഠിവസേന ഭിന്നേസു

സത്തേസു **ന വഗ്ഗസാരീ** ഛന്ദാദിവസേന അഗച്ഛനധമ്മോ ഹുത്വാ ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠീസു **കിഞ്ചി ദിട്ഠിം ന പച്ചേതി,** ന പച്ചാഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി.

ചതൂഹി ഉപാദാനേഹീതി കാമുപാദാനാദീഹി ചതൂഹി ഭുസം ഗഹണേഹി **സ വേ വിയത്തേസൂ**തി സോ പുഗ്ഗലോ നിച്ഛിതേസു. **ഭിന്നേസൂ**തി ദ്വിധാ ഭിന്നേസു.

൩൩. ഇദാനി യോ സോ ഇമായ ഗാഥായ വുത്തോ ഖീണാസവോ, തസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം **"യസ്സൂഭയന്തേ"**തിആദികാ തിസ്സോ ഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ പഠമഗാഥായ **യസ്സൂഭയന്തേ**തി പുബ്ബേ വുത്തേ ഫസ്സാദിഭേദേ. **പണിധീ**തി തണ്ഹാ. **ഭവാഭവായാ**തി പുനപ്പുനഭവായ . **ഇധ വാ ഹുരം വാ**തി സകത്തഭാവാദിഭേദേ ഇധ വാ പരത്തഭാവാദിഭേദേ പരത്ഥ വാ.

ഫസ്സോ ഏകോ അന്തോതി ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദികോ ഏകോ കോട്ഠാസോ. **ഫസ്സസമുദയോ**തി വത്ഥാരമ്മണോ. യതോ സമുദേതി ഉപ്പജ്ജതി, സോ സമുദയോ. **ദുതിയോ അന്തോ**തി ദുതിയോ കോട്ഠാസോ. **അതീത**ന്തി അതി ഇതം അതീതം, അതിക്കന്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **അനാഗത**ന്തി ന ആഗതം, അനുപ്പന്നന്തി വുത്തം ഹോതി. **സുഖാ വേദനാ**ദയോ വിസഭാഗവസേന. **നാമരൂപ**ദുകം നമനരുപ്പനവസേന. **അജ്ഝത്തികാ**ദയോ അജ്ഝത്തബാഹിരവസേന. **സക്കായാ**ദയോ ഖന്ധപഞ്ചകാനം പവത്തിസമുദയവസേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

സകത്തഭാവോതി അത്തനോ അത്തഭാവോ. **പരത്തഭാവോ**തി പരസ്സ അത്തഭാവോ.

൩൭. ദുതിയഗാഥായ **ദിട്ഠേ വാ**തി ദിട്ഠസുദ്ധിയാ വാ. ഏസ നയോ **സുതാ**ദീസു. **സഞ്ഞാ**തി സഞ്ഞാസമുട്ഠാപികാ ദിട്ഠി.

അപരാമസന്തന്തി തണ്ഹാമാനദിട്ഠീഹി ന പരാമസന്തം. **അനഭിനിവേസന്ത**ന്തി തേഹേവ അനഭിനിവിസന്തം.

"വിനിബദ്ധോ"തി വാതി മാനേന വിനിബദ്ധോതി വാ. **"പരാമട്ഠോ"തി വാ**തി പരതോ നിച്ചസുഖസുഭാദീഹി പരാമട്ഠോതി വാ. **വിക്ഖേപഗതോ**തി ഉദ്ധച്ചവസേന. **അനിട്ഠങ്ഗതോ**തി വിചികിച്ഛാവസേന. **ഥാമഗതോ**തി അനുസയവസേന. **ഗതിയാ**തി ഗന്തബ്ബവസേന.

൩൮. തതിയഗാഥായ **ധമ്മാപി തേസം ന പടിച്ഛിതാസേ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതധമ്മാപി തേസം "ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തി (ഉദാ॰ ൫൫) ഏവം ന പടിച്ഛിതാ. **പാരങ്ഗതോ ന പച്ചേതി താദീ**തി നിബ്ബാനപാരം ഗതോ തേന തേന മഗ്ഗേന പഹീനേ കിലേസേ പുന നാഗച്ഛതി പഞ്ചഹി ച ആകാരേഹി താദീ ഹോതീതി. സേസം പാകടമേവ.

വീസതിവത്ഥുകാ സക്കായദിട്ഠീതി "രൂപം അത്തതോ സമനുപസ്സതീ"തിആദിനാ (പടി॰ മ॰ ൧.൧൩൧) നയേന ഏകേകസ്മിം ഖന്ധേ ചതൂഹി ചതൂഹി ആകാരേഹി പഞ്ചക്ഖന്ധേ പതിട്ഠം കത്വാ പവത്താ വിജ്ജമാനേ കായേ ദിട്ഠി. **ദസവത്ഥുകാ മിച്ഛാദിട്ഠീ**തി "നത്ഥി ദിന്ന"ന്തിആദിനയപ്പവത്താ (ധ॰ സ॰ ൧൨൨൧) ദിട്ഠി. **അന്തഗ്ഗാഹികാദിട്ഠീ**തി "സസ്സതോ ലോകോ ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തിആദിനയപ്പവത്താ (മ॰ നി॰ ൩.൨൭) ഏകേകം അന്തം അത്ഥീതി ഗഹേത്വാ പവത്താ ദിട്ഠി. **യാ ഏവരൂപാ ദിട്ഠീ**തി ഇദാനി വുച്ചമാനാനം ഏകൂനവീസപദാനം സാധാരണം മൂലപദം. യാ ദിട്ഠി, തദേവ **ദിട്ഠിഗതം;** യാ ദിട്ഠി, തദേവ **ദിട്ഠിഗഹന**ന്തി സബ്ബേസം സമ്ബന്ധോ കാതബ്ബോ. യാ അയാഥാവദസ്സനട്ഠേന ദിട്ഠി, തദേവ ദിട്ഠീസു ഗതം ദസ്സനം ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയാ അന്തോഗതത്താതി **ദിട്ഠിഗതം**. ഹേട്ഠാപിസ്സ അത്ഥോ വുത്തോയേവ.

ദ്വിന്നം അന്താനം ഏകന്തഗതത്താതിപി **ദിട്ഠിഗതം**. തത്ഥ **സസ്സതോ**തി നിച്ചോ. **ലോകോ**തി അത്താ. "ഇധ സരീരംയേവ നസ്സതി, അത്താ പന ഇധ പരത്ഥ ച സോയേവാ"തി മഞ്ഞന്തി. സോ ഹി സാമഞ്ഞേവ ആലോകേതീതി കത്വാ ലോകോതി മഞ്ഞതി. **അസസ്സതോ**തി അനിച്ചോ. അത്താ സരീരേനേവ സഹ നസ്സതീതി മഞ്ഞന്തി. **അന്തവാ**തി പരിത്തേ കസിണേ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തം പരിത്തകസിണാരമ്മണം ചേതനം "സപരിയന്തോ അത്താ"തി മഞ്ഞന്തി. **അനന്ത വാ**തി ന അന്തവാ അപ്പമാണേ കസിണേ ഝാനം ഉപ്പാദേത്വാ തം അപ്പമാണകസിണാരമ്മണം ചേതനം "അപരിയന്തോ അത്താ"തി മഞ്ഞന്തി. **തം ജീവം തം സരീര**ന്തി ജീവോ ച സരീരഞ്ച തംയേവ. ജീവോതി അത്താ, ലിങ്ഗവിപല്ലാസേന നപുംസകവചനം കതം. **സരീര**ന്തി രാസട്ഠേന ഖന്ധപഞ്ചകം. **അഞ്ഞം ജീവം അഞ്ഞം സരീര**ന്തി അഞ്ഞോ ജീവോ അഞ്ഞം ഖന്ധപഞ്ചകം . **ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ**തി ഖന്ധാ ഇധേവ വിനസ്സന്തി, സത്തോ മരണതോ പരം ഹോതി വിജ്ജതി ന നസ്സതി, **തഥാഗതോ**തി ചേതം സത്താധിവചനന്തി. കേചി പന **"തഥാഗതോ**തി അരഹാ"തി വദന്തി. ഇമേ **ന ഹോതീ**തി പക്ഖേ ദോസം ദിസ്വാ ഏവം ഗണ്ഹന്തി. **ന ഹോതി തഥാഗതോ പരം മരണാ**തി ഖന്ധാപി ഇധേവ നസ്സന്തി , തഥാഗതോ ച മരണതോ പരം ന ഹോതി ഉച്ഛിജ്ജതി. ഇമേ **ഹോതീ**തി പക്ഖേ ദോസം ദിസ്വാ ഏവം ഗണ്ഹന്തി. **ഹോതി ച ന ച ഹോതീ**തി ഇമേ ഏകേകപക്ഖപരിഗ്ഗഹേ ദോസം ദിസ്വാ ഉഭയപക്ഖം ഗണ്ഹന്തി. **നേവ ഹോതി ന ന ഹോതീ**തി ഇമേ ഉഭയപക്ഖപരിഗ്ഗഹേ ഉഭയദോസാപത്തിം ദിസ്വാ "ഹോതി ച ന ഹോതീ"തി ച "നേവ ഹോതി ന ന ഹോതീ"തി ച അമരാവിക്ഖേപപക്ഖം ഗണ്ഹന്തി.

അയം പനേത്ഥ അട്ഠകഥാനയോ (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൧.൧൩൩) - "സസ്സതോ ലോകോ"തി വാതിആദീഹി ദസഹാകാരേഹി ദിട്ഠിപഭേദോവ വുത്തോ. തത്ഥ **സസ്സതോ ലോകോ**തി ച ഖന്ധപഞ്ചകം ലോകോതി ഗഹേത്വാ "അയം ലോകോ നിച്ചോ ധുവോ സബ്ബകാലികോ"തി ഗണ്ഹന്തസ്സ സസ്സതന്തി ഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി. **അസസ്സതോ**തി തമേവ ലോകം "ഉച്ഛിജ്ജതി വിനസ്സതീ"തി ഗണ്ഹന്തസ്സ ഉച്ഛേദഗ്ഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി. **അന്തവാ**തി പരിത്തകസിണലാഭിനോ സുപ്പമത്തേ വാ സരാവമത്തേ വാ കസിണേ സമാപന്നസ്സ അന്തോസമാപത്തിയം പവത്തിതരൂപാരൂപധമ്മേ "ലോകോ"തി ച കസിണപരിച്ഛേദന്തേന "അന്തവാ"തി ച ഗണ്ഹന്തസ്സ "അന്തവാ ലോകോ"തി ഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി. സാ സസ്സതദിട്ഠിപി ഹോതി ഉച്ഛേദദിട്ഠിപി. വിപുലകസിണലാഭിനോ പന തസ്മിം കസിണേ സമാപന്നസ്സ അന്തോസമാപത്തിയം പവത്തിതരൂപാരൂപധമ്മേ "ലോകോ"തി ച കസിണപരിച്ഛേദന്തേന ച "അനന്തോ"തി ഗണ്ഹന്തസ്സ "അനന്തവാ ലോകോ"തി ഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി. സാ സസ്സതദിട്ഠി ഹോതി, ഉച്ഛേദദിട്ഠിപി. **തം ജീവം തം സരീര**ന്തി ഭേദനധമ്മസ്സ സരീരസ്സേവ "ജീവ"ന്തി ഗഹിതത്താ "സരീരേ ഉച്ഛിജ്ജമാനേ ജീവമ്പി ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി ഉച്ഛേദഗ്ഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി. ദുതിയപദേന സരീരതോ അഞ്ഞസ്സ ജീവസ്സ ഗഹിതത്താ "സരീരേ ച ഉച്ഛിജ്ജമാനേപി ജീവം ന ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി സസ്സതഗഹണാകാരപ്പവത്താ ദിട്ഠി. **ഹോതി തഥാഗതോ**തിആദീസു "സത്തോ തഥാഗതോ നാമ, സോ പരം മരണാ ഹോതീ"തി ഗണ്ഹതോ പഠമാ സസ്സതദിട്ഠി. "ന ഹോതീ"തി ഗണ്ഹതോ ദുതിയാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി. "ഹോതി ച ന ച ഹോതീ"തി ഗണ്ഹതോ തതിയാ ഏകച്ചസസ്സതദിട്ഠി. "നേവ ഹോതി ന ന ഹോതീ"തി ഗണ്ഹതോ ചതുത്ഥാ അമരാവിക്ഖേപദിട്ഠീതി വുത്തപ്പകാരാ ദസവിധാ ദിട്ഠി. യഥായോഗം ഭവദിട്ഠി ച വിഭവദിട്ഠി ചാതി ദ്വിധാ ഹോതി. താസു ഏകാപി തേസം ഖീണാസവാനം ന പടിച്ഛിതാതി അത്ഥോ.

യേ കിലേസാതി യേ കിലേസാ **സോതാപത്തിമഗ്ഗേന പഹീനാ,** തേ കിലേസേ . **ന പുനേതീ**തി ന പുന ഏതി . **ന പച്ചേതീ**തി പുന നിബ്ബത്തേത്വാ ന പടിഏതി, **ന പച്ചാഗച്ഛതീ**തി പച്ഛഭവേ നാഗച്ഛതി. **പഞ്ചഹാകാരേഹി താദീ**തി പഞ്ചഹി കാരണേഹി കോട്ഠാസേഹി വാ സദിസോ. **ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ**തി ഇട്ഠാരമ്മണേ ച അനിട്ഠാരമ്മണേ ച അനുനയപടിഘം മുഞ്ചിത്വാ ഠിതത്താ ദ്വീസു സദിസോ. **ചത്താവീ**തി കിലേസേ ചജിതവാ. **തിണ്ണാവീ**തി സംസാരം അതിക്കമിതവാ. **മുത്താവീ**തി രാഗാദിതോ മുത്തവാ. **തംനിദ്ദേസാ താദീ**തി തേന തേന സീലസദ്ധാദിനാ നിദ്ദിസിത്വാ നിദ്ദിസിത്വാ കഥേതബ്ബതോ സദിസോ.

തം പഞ്ചവിധം വിത്ഥാരേത്വാ കഥേതുകാമോ **"കഥം അരഹാ ഇട്ഠാനിട്ഠേ താദീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ലാഭേപീ**തി ചതുന്നം പച്ചയാനം ലാഭേപി. **അലാഭേപീ**തി തേസം അലാഭേപി. **യസേപീ**തി പരിവാരേപി. **അയസേപീ**തി പരിവാരവിപത്തിയാപി. **പസംസായപീ**തി വണ്ണഭണനായപി. **നിന്ദായപീ**തി ഗരഹായപി. **സുഖേപീ**തി കായികസുഖേപി. **ദുക്ഖേപീ**തി കായികദുക്ഖേപി. **ഏകഞ്ചേ ബാഹം ഗന്ധേന ലിമ്പേയ്യു**ന്തി സചേ ഏകം ബാഹം ചതുജാതിയഗന്ധേന ലേപം ഉപരൂപരി ദദേയ്യും. **വാസിയാ തച്ഛേയ്യു**ന്തി യദി ഏകം ബാഹം വഡ്ഢകീ വാസിയാ തച്ഛേത്വാ തച്ഛേത്വാ തനും കരേയ്യും. **അമുസ്മിം നത്ഥി രാഗോ**തി അമുസ്മിം ഗന്ധലേപനേ സിനേഹോ നത്ഥി ന സംവിജ്ജതി. **അമുസ്മിം നത്ഥി പടിഘ**ന്തി അമുസ്മിം വാസിയാ തച്ഛനേ പടിഹനനസങ്ഖാതം പടിഘം കോപം നത്ഥി ന സംവിജ്ജതി. **അനുനയപടിഘവിപ്പഹീനോ**തി സിനേഹഞ്ച കോപഞ്ച പജഹിത്വാ ഠിതോ. **ഉഗ്ഘാതിനിഘാതിവീതിവത്തോ**തി അനുനയവസേന അനുഗ്ഗഹഞ്ച പടിഘവസേന നിഗ്ഗഹഞ്ച അതിക്കമിത്വാ ഠിതോ. **അനുരോധവിരോധസമതിക്കന്തോ**തി അനുനയഞ്ച പടിഘഞ്ച സമ്മാ അതിക്കന്തോ.

സീലേ സതീതി സീലേ സംവിജ്ജമാനേ. **സീലവാ**തി സീലസമ്പന്നോ. തേന നിദ്ദേസം കഥനം ലഭതീതി **താദീ. സദ്ധായ സതി സദ്ധോ**തി ഏവമാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

പരമട്ഠകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൩. ജരാസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൩൯. ഛട്ഠേ ജരാസുത്തേ **അപ്പം വത ജീവിതം ഇ**ദന്തി ഇദം വത മനുസ്സാനം ജീവിതം അപ്പകം പരിത്തം ഠിതിപരിത്തതായ സരസപരിത്തതായാതി ഗുഹട്ഠകസുത്തേപി വുത്തനയമേതം. **ഓരം വസ്സസതാപി മിയ്യതീ**തി വസ്സസതാ ഓരം കലലാദികാലേപി മിയ്യതി. **അതിച്ചാ**തി വസ്സസതം അതിക്കമിത്വാ. **ജരസാപി മിയ്യതീ**തി ജരായ മിയ്യതി. ഇതോ പരം ഗുഹട്ഠകസുത്തവണ്ണനായ വുത്തനയേനേവ ഗഹേതബ്ബം.

അപ്പന്തി മന്ദം. **ഗമനീയോ സമ്പരായോ**തി പരലോകോ ഗന്തബ്ബോ. **കലലകാലേപീ**തി ഏത്ഥ കലലകാലം നാമ പടിസന്ധിക്ഖണേ തീഹി ജാതിഉണ്ണംസൂഹി കതസുത്തഗ്ഗേ ഠിതതേലബിന്ദുപ്പമാണം അച്ഛം വിപ്പസന്നകലലം ഹോതി. യം സന്ധായ വുത്തം -

> ''തിലതേലസ്സ യഥാ ബിന്ദു, സപ്പിമണ്ഡോ അനാവിലോ;
> ഏവം വണ്ണപ്പടിഭാഗം, കലലം സമ്പവുച്ചതീ''തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൩൫; വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൨൬ പകിണ്ണകകഥാ);

തസ്മിം കലലകാലേപി. **ചവതീ**തി ജീവിതം ഗളതി. **മരതീ**തി ജീവിതവിയോഗം ആപജ്ജതി. **അന്തരധായതീ**തി അദസ്സനം പാപുണാതി. **വിപ്പലുജ്ജതീ**തി ഛിജ്ജതി. ''അണ്ഡജയോനിയാ **ചവതി**. ജലാബുജയോനിയാ **മരതി**. സംസേദജയോനിയാ **അന്തരധായതി**. ഓപപാതികയോനിയാ **വിപ്പലുജ്ജതീ''**തി ഏവമേകേ വണ്ണയന്തി. **അബ്ബുദകാലേപീ**തി അബ്ബുദം നാമ കലലതോ സത്താഹച്ചയേന മംസധോവനഉദകവണ്ണം ഹോതി, കലലന്തി നാമം അന്തരധായതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''സത്താഹം കലലം ഹോതി, പരിപക്കം സമൂഹതം;
> വിവട്ടമാനം തബ്ഭാവം, അബ്ബുദം നാമ ജായതീ''തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൩൫);

തസ്മിം അബ്ബുദകാലേപി. **പേസികാലേപീ**തി തസ്മാപി അബ്ബുദാ സത്താഹച്ചയേന വിലീനതിപുസദിസാ പേസി നാമ സഞ്ജായതി. സാ മരിചഫാണിതേന ദീപേതബ്ബാ. ഗാമദാരികാ ഹി സുപക്കാനി മരിചാനി ഗഹേത്വാ സാടകന്തേ ഭണ്ഡികം കത്വാ പീളേത്വാ മണ്ഡം ആദായ കപാലേ പക്ഖിപിത്വാ ആതപേ ഠപേന്തി, തം സുക്ഖമാനം സബ്ബഭാഗേഹി മുച്ചതി. ഏവരൂപാ പേസി ഹോതി, അബ്ബുദന്തി നാമം അന്തരധായതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''സത്താഹം അബ്ബുദം ഹോതി, പരിപക്കം സമൂഹതം;
> വിവട്ടമാനം തബ്ഭാവം, പേസി നാമ പജായതീ''തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൩൫);

തസ്മിം പേസികാലേപി. **ഘനകാലേപീ**തി തതോപി പേസിതോ സത്താഹച്ചയേന കുക്കുടണ്ഡസണ്ഠാനോ ഘനോ നാമ മംസപിണ്ഡോ നിബ്ബത്തതി, പേസീതി നാമം അന്തരധായതി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> “സത്താഹം പേസി ഭവതി, പരിപക്കം സമൂഹതം;
> വിവട്ടമാനം തബ്ഭാവം, ഘനോതി നാമ ജായതി.
>
> “യഥാ കുക്കുടിയാ അണ്ഡം, സമന്താ പരിമണ്ഡലം;
> ഏവം ഘനസ്സ സണ്ഠാനം, നിബ്ബത്തം കമ്മപച്ചയാ”തി. (സം॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨൩൫);

തസ്മിം ഘനകാലേപി. **പസാഖകാലേപീ**തി പഞ്ചമേ സത്താഹേ ദ്വിന്നം ദ്വിന്നം ഹത്ഥപാദാനം സീസസ്സ ചത്ഥായ പഞ്ച പീളകാ ജായന്തി, യം സന്ധായ വുത്തം - “പഞ്ചമേ, ഭിക്ഖവേ, സത്താഹേ പഞ്ച പീളകാ സണ്ഠഹന്തി കമ്മതോ”തി. തസ്മിം പസാഖകാലേപി. തതോ പരം ഛട്ഠസത്തമാദീനി സത്താഹാനി അതിക്കമ്മ ദേസനം സങ്ഖിപിത്വാ ദ്വാചത്താലീസസത്താഹേ പരിണതകാലേ കേസലോമനഖാദീനം ഉപ്പത്തികാലഞ്ച. തസ്സ ച നാഭിതോ ഉട്ഠിതോ നാളോ മാതു ഉദരപടലേന ഏകാബദ്ധോ ഹോതി, സോ ഉപ്പലദണ്ഡകോ വിയ ഛിദ്ദോ, തേന ആഹാരരസോ സംസരിത്വാ ആഹാരസമുട്ഠാനരൂപം സമുട്ഠാപേതി. ഏവം സോ ദസമാസേ യാപേതി, തം സബ്ബം അവത്വാ **“സൂതിഘരേ”**തി ആഹ. യം സന്ധായ വുത്തം -

> “കേസാ ലോമാ നഖാനി ച”;
> “യഞ്ചസ്സ ഭുഞ്ജതീ മാതാ, അന്നം പാനഞ്ച ഭോജനം;
> തേന സോ തത്ഥ യാപേതി, മാതുകുച്ഛിഗതോ നരോ”തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧.൨൩൫; കഥാ॰ ൬൮൨);

തത്ഥ **സൂതിഘരേ**തി സൂതികഘരേ, വിജായനഘരേതി അത്ഥോ. “സൂതികാഘരേ”തി വാ പാഠോ, സൂതികായാതി പദച്ഛേദോ. **അഡ്ഢമാസികോപീ**തി ജാതദിവസതോ പട്ഠായ അഡ്ഢമാസോ ഏതസ്സ അത്ഥീതി അഡ്ഢമാസികോ. **ദ്വേമാസികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. ജാതദിവസതോ പട്ഠായ ഏകം സംവച്ഛരം ഏതസ്സ അത്ഥീതി സംവച്ഛരികോ. ഉപരി **ദ്വേവസ്സികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

യദാ ജിണ്ണോ ഹോതീതി യസ്മിം കാലേ ജരാജിണ്ണോ ഭവതി ജജ്ജരീഭൂതോ. **വുദ്ധോ**തി വയോവുദ്ധോ. **മഹല്ലകോ**തി ജാതിമഹല്ലകോ. **അദ്ധഗതോ**തി തയോ അദ്ധേ അതിക്കന്തോ. **വയോഅനുപ്പത്തോ**തി തതിയം വയം അനുപ്പത്തോ. **ഖണ്ഡദന്തോ**തി അന്തരന്തരാ പതിതാ ദന്താ ഫാലിതാ ച ജരാനുഭാവേന ഖണ്ഡാ ദന്താ ജാതാ അസ്സാതി ഖണ്ഡദന്തോ. **പലിതകേസോ**തി പണ്ഡരകേസോ. **വിലൂന**ന്തി ലുഞ്ചിത്വാ ഗഹിതകേസാ വിയ ഖല്ലാടസീസോ . **ഖലിതസിരോ**തി മഹാഖല്ലാടസീസോ. **വലിന**ന്തി സഞ്ജാതവലി. **തിലകാഹതഗത്തോ**തി സേതതിലകകാളതിലകേഹി വികിണ്ണസരീരോ. **ഭോഗ്ഗോ**തി ഭഗ്ഗോ, ഇമിനാപിസ്സ വങ്കഭാവം ദീപേതി. **ദണ്ഡപരായണോ**തി ദണ്ഡപടിസ്സരണോ ദണ്ഡദുതിയോ. **സോ ജരായപീ**തി സോ പുഗ്ഗലോ ജരായപി അഭിഭൂതോ മരതി. **നത്ഥി മരണമ്ഹാ മോക്ഖോ**തി മരണതോ മുഞ്ചനുപായോ നത്ഥി നുപലബ്ഭതി.

ഫലാനമിവ പക്കാനം, പാതോ പതനതോ ഭയന്തി പരിപാകഗതാനം സിഥിലവണ്ടാനം പനസഫലാദിപക്കാനം പച്ചൂസകാലേ അവസ്സം പതിസ്സന്തീതി ഫലസാമികാനം ഭായമാനാനം വിയ. **ഏവം ജാതാന മച്ചാനം, നിച്ചം മരണതോ**

ഭയന്തി ഏവമേവ ഉപ്പന്നാനം സത്താനം മച്ചുസങ്ഖാതമരണതോ സതതം കാലം ഭയം.

യഥാപി കുമ്ഭകാരസ്സാതി യഥാ നാമ മത്തികാഭാജനം കരോന്തസ്സ. **കതം മത്തികഭാജനന്തി** (സ്യാ॰ നി॰ ൫൮൧) തേന നിട്ഠാപിതഭാജനം. **സബ്ബം ഭേദനപരിയന്തന്തി** പക്കാപക്കം സബ്ബം ഭേദനം ഭിജ്ജപരിയന്തം അവസാനം അസ്സാതി ഭേദനപരിയന്തം. **ഏവം മച്ചാന ജീവിതന്തി** ഏവമേവ സത്താനം ആയുസങ്ഖാരം.

ദഹരാ ച മഹന്താ ചാതി തരുണാ ച മഹല്ലകാ ച. **യേ ബാലാ യേ ച പണ്ഡിതാ**തി യേ ച അസ്സാസപസ്സാസായത്താ ജീവിതാ ബാലാ യേ ച പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ ബുദ്ധാദയോ. **സബ്ബേ മച്ചുവസം യന്തീ**തി ഏതേ വുത്തപ്പകാരാ ദഹരാദയോ സബ്ബേ മച്ചുനോ ഇസ്സരിയം ഉപഗച്ഛന്തി.

തേസം മച്ചുപരേതാനന്തി ഏതേസം മച്ചുനാ പരിവാരിതാനം. **ഗച്ഛതം പരലോകതോ**തി ഇതോ മനുസ്സലോകതോ പരലോകം ഗച്ഛന്താനം. **ന പിതാ തായതേ പുത്തന്തി** പിതാ പുത്തം ന രക്ഖതി. **ഞാതീ വാ പന ഞാതകേ**തി മാതാപിതിപക്ഖികാ ഞാതീ വാ തേയേവ ഞാതകേ രക്ഖിതും ന സക്കോന്തി.

പേക്ഖതഞ്ഞേവ ഞാതീനന്തി വുത്തവിധാനംയേവ ഞാതീനം പേക്ഖന്താനംയേവ ഓലോകേന്താനംയേവ. **പസ്സ ലാലപ്പതം പുഥൂ**തി **പസ്സാ**തി ആലപനം. ലാലപന്താനം വിലപന്താനം പുഥൂനം നാനപ്പകാരാനം. **ഏകമേകോവ മച്ചാനം, ഗോവജ്ഝോ വിയ നിയ്യതീ**തി സത്താനം ഏകമേകോ വധായ നിയ്യമാനഗോണോ വിയ മരണായ നിയ്യതി പാപുണീയതി. **ഏവമബ്ഭാഹതോ ലോകോ**തി ഏവമേവ സത്തലോകോ ഭുസം ആഹതോ. **മച്ചുനാ ച ജരായ ചാ**തി മരണേന ച ജരായ ച അഭിഭൂതോ.

൪൦. **മമായിതേ**തി മമായിതവത്ഥുകാരണാ. **വിനാഭാവം സന്തമേവിദന്തി** സന്തം വിജ്ജമാനം വിനാഭാവമേവ ഇദം, ന സക്കാ അവിനാഭാവേന ഭവിതുന്തി വുത്തം ഹോതി.

സോചന്തീതി ചിത്തേന സോചനം കരോന്തി. **കിലമന്തീ**തി കായേന കിലമഥം പാപുണന്തി. **പരിദേവന്തീ**തി നാനാവിധം വാചാവിലാപം ഭണന്തി. **ഉരത്താളിം കന്ദന്തീ**തി ഉരം താളേത്വാ താളേത്വാ കന്ദന്തി. **സമ്മോഹം ആപജ്ജന്തീ**തി സമ്മോഹഭാവം പാപുണന്തി.

അനിച്ചോതി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന. **സങ്ഖതോ**തി പച്ചയേഹി സങ്ഗമ്മ കതോ. **പടിച്ചസമുപ്പന്നോ**തി പച്ചയസാമഗ്ഗിം പടിച്ച ന പച്ചക്ഖായ സഹ സമ്മാ ച ഉപ്പന്നോ. **ഖയധമ്മോ**തി ഖയം ഗമനസഭാവോ. **വയധമ്മോ**തി വയം ഗമനസഭാവോ, ഭങ്ഗവസേന ഭങ്ഗഗമനസഭാവോതി അത്ഥോ. **വിരാഗധമ്മോ**തി വിരജ്ജനസഭാവോ. **നിരോധധമ്മോ**തി നിരുജ്ഝനസഭാവോ. **യ്വായം പരിഗ്ഗഹോ**തി യോ അയം പരിഗ്ഗഹോ. "യായ പരിഗ്ഗഹോ"തിപി പാഠോ, അയമേവ പദച്ഛേദോ. **നിച്ചോ**തി സതതകാലികോ. **ധുവോ**തി ഥിരോ. **സസ്സതോ**തി അചവനോ. **അവിപരിണാമധമ്മോ**തി പകതിഅജഹനസഭാവോ. **സസ്സതി സമം തഥേവ ഠസ്സതീ**തി ചന്ദസൂരിയസിനേരുമഹാസമുദ്ദപഥവീപബ്ബതാദയോ വിയ തിട്ഠേയ്യ.

നാനാഭാവോതി ജാതിയാ നാനാഭാവോ. **വിനാഭാവോ**തി മരണേന വിയോഗഭാവോ. **അഞ്ഞഥാഭാവോ**തി സബ്ഭാവതോ അഞ്ഞഥാഭാവോ. **പുരിമാനം പുരിമാനം ഖന്ധാന**ന്തി അനന്തരേ പുരേ ഉപ്പന്നാനം ഖന്ധാനം. **വിപരിണാമഞ്ഞഥാഭാവാ**തി പകതിഭാവം ജഹിത്വാ അഞ്ഞഥാഭാവേന. പച്ഛിമാ പച്ഛിമാ ഖന്ധാദയോ പവത്തന്തി ഉപ്പജ്ജന്തീതി സമ്ബന്ധോ.

സബ്ബം ഘരാവാസപലിബോധന്തി സകലം ഗിഹിഭാവജടം. **ഞാതിമിത്താമച്ചപലിബോധ**ന്തി മാതാപിതുപക്ഖികാ **ഞാതീ, മിത്താ** സഹായാ, **അമച്ചാ** ഭച്ചാ. **സന്നിധിപലിബോധ**ന്തി നിധാനജടം ഛിന്ദിത്വാ. **കേസമസ്സും ഓഹാരേത്വാ**തി കേസേ ച മസ്സൂനി ച ഓരോപയിത്വാ. **കാസായാനി വത്ഥാനീ**തി കസായരസപീതാനി വത്ഥാനി.

൪൧. മാമകോതി മമ ഉപാസകോ ഭിക്ഖു വാതി സങ്ഖം ഗതോ, ബുദ്ധാദീനി വാ വത്ഥൂനി മമായമാനോ.

തേസം തേസം സത്താനന്തി അനേകേസം സത്താനം സാധാരണനിദ്ദേസോ. "യഞ്ഞദത്തസ്സ മരണം, സോമദത്തസ്സ മരണ"ന്തി ഏവഞ്ഹി ദിവസമ്പി കഥിയമാനേ നേവ സത്താ പരിയാദാനം ഗച്ഛന്തി, ന സബ്ബം അപരത്തദീപനം സിജ്ഝതി. ഇമേഹി പന ദ്വീഹി പദേഹി ന കോചി സത്തോ അപരിയാദിന്നോ ഹോതി, ന കിഞ്ചി അപരത്താദീപനം ന സിജ്ഝതി. **തമ്ഹാ തമ്ഹാ**തി അയം ഗതിവസേന അനേകേസം നികായാനം സാധാരണനിദ്ദേസോ. **സത്തനികായാ**തി സത്താനം നികായാ, സത്തഘടാ സത്തസമൂഹാതി അത്ഥോ. **ചുതീ**തി ചവനവസേന വുത്തം. ഏകചതുപഞ്ചക്ഖന്ധായ ചുതിയാ സാമഞ്ഞവചനമേതം. **ചവനതാ**തി ഭാവവചനേന ലക്ഖണനിദസ്സനം. **ഭേദോ**തി ചുതിഖന്ധാനം ഭങ്ഗുപ്പത്തിപരിദീപനം. **അന്തരധാന**ന്തി ഘടസ്സ വിയ ഭിന്നസ്സ ഭിന്നാനം ഖന്ധാനം യേന കേനചി പരിയായേന ഠാനാഭാവപരിദീപനം. **മച്ചുമരണ**ന്തി മച്ചുസങ്ഖാതം മരണം, ന ഖണികമരണം. കാലോ നാമ അന്തകോ, തസ്സ കിരിയാതി **കാലംകിരിയാ**. ഏത്താവതാ സമ്മുതിമരണം ദീപിതം. ഇദാനി പരമത്ഥേന ദീപേതും **"ഖന്ധാനം ഭേദോ"**തിആദിമാഹ. പരമത്ഥേന ഹി ഖന്ധായേവ ഭിജ്ജന്തി, ന സത്തോ നാമ കോചി മരതി. ഖന്ധേസു പന ഭിജ്ജമാനേസു സത്തോ മരതി, ഭിന്നേസു "മതോ"തി വോഹാരോ ഹോതി.

ഏത്ഥ ച ചതുവോകാരപഞ്ചവോകാരവസേന ഖന്ധാനം ഭേദോ, ഏകവോകാരവസേന കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ. ചതുവോകാരവസേന വാ ഖന്ധാനം ഭേദോ, സേസദ്വയവസേന കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ വേദിതബ്ബോ. കസ്മാ? കാമരൂപഭവദ്വയേപി രൂപകായസങ്ഖാതസ്സ കളേവരസ്സ സബ്ഭാവതോ. യസ്മാ വാ ചാതുമഹാരാജികാദീസു ഖന്ധാ ഭിജ്ജന്തേവ, ന കിഞ്ചി നിക്ഖിപന്തി, തസ്മാ തേസം വസേന ഖന്ധാനം ഭേദോ, മനുസ്സാദീസു കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ. ഏത്ഥ ച കളേവരസ്സ നിക്ഖേപകരണതോ മരണം "കളേവരസ്സ നിക്ഖേപോ"തി വുത്തം. **ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സുപച്ഛേദോ**തി ഇമിനാ ഇന്ദ്രിയബദ്ധസ്സേവ മരണം നാമ ഹോതി, അനിന്ദ്രിയബദ്ധസ്സ മരണം നാമ നത്ഥീതി ദസ്സേതി. "സസ്സം മതം, രുക്ഖോ മതോ"തി ഇദം പന വോഹാരമത്തമേവ. അത്ഥതോ പന ഏവരൂപാനി വചനാനി സസ്സാദീനം ഖയവയഭാവമേവ ദീപേന്തി. **രൂപഗത**ന്തി രൂപമേവ രൂപഗതം. **വേദനാഗത**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

തത്ഥ **പുബ്ബേവ മച്ച**ന്തി മച്ചം വാ ഭോഗാ പുബ്ബേവ പഠമതരഞ്ഞേവ വിജഹന്തി. മച്ചോ വാ തേ ഭോഗേ പുബ്ബതരം ജഹതി. **കാമകാമീ**തി ചോരരാജാനം ആലപതി. അമ്ഭോ കാമേ കാമയമാന കാമകാമി ഭോഗിനോ നാമ ലോകേ അസസ്സതാ, ഭോഗേസു വാ നട്ഠേസു ജീവമാനാ ച അഭോഗിനോ ഹോന്തി. ഭോഗേ വാ പഹായ സയം നസ്സന്തി, തസ്മാ അഹം മഹാജനസ്സ സോകകാലേപി ന സോചാമീതി അത്ഥോ.

വിദിതാ മയാ സത്തുക ലോകധമ്മാതി ചോരരാജാനം ആലപന്തോ ആഹ. അമ്ഭോ സത്തുക മയാ ലാഭോ അലാഭോ യസോ അയസോതിആദയോ ലോകധമ്മാ വിദിതാ. യഥേവ ഹി ചന്ദോ ഉദേതി ച പൂരതി ച പുന ച ഖീയതി, യഥാ ച സൂരിയോ അന്ധകാരം വിധമേന്തോ മഹന്തം ലോകപ്പദേസം തപിത്വാന പുന സായം അത്ഥം പലേതി അത്ഥം ഗച്ഛതി ന ദിസ്സതി, ഏവമേവ ഭോഗാ ഉപ്പജ്ജന്തി ച വിനസ്സന്തി ച, തത്ഥ കിം സോകേന, തസ്മാ ന സോചാമീതി അത്ഥോ.

തണ്ഹാമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതീതി തണ്ഹായ ജനിതമാനമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി. **മാനം കരോതി ദിട്ഠിമഞ്ഞനായാ**തി ദിട്ഠിം ഉപനിസ്സയം കത്വാ ഉപ്പന്നായ മഞ്ഞനായ. **മാനമഞ്ഞനായാ**തി സഹജാതമാനമഞ്ഞനായ. **കിലേസമഞ്ഞനായാ**തി വുത്തപ്പകാരായ ഉപതാപനട്ഠേന കിലേസമഞ്ഞനായ മഞ്ഞതി.

കുഹാതി വിമ്ഹാപകാ. **ഥദ്ധാ**തി ഖാണു വിയ ഥദ്ധാ. **ലപാ**തി പച്ചയനിമിത്തേന ലപനകാ.

൪൨. സങ്ഗതന്തി സമാഗതം, ദിട്ഠം ഫുട്ഠം വാ. **പിയായിത**ന്തി പിയകതം.

സങ്ഗതന്തി സമ്മുഖീഭൂതം. **സമാഗത**ന്തി സമീപം ആഗതം. **സമാഹിത**ന്തി ഏകീഭൂതം. **സന്നിപതിത**ന്തി പിണ്ഡിതം. **സുപിനഗതോ**തി സുപിനം പവിട്ഠോ. **സേനാബ്യൂഹം പസ്സതീ**തി സേനാസന്നിവേസം ദക്ഖതി. **ആരാമരാമണേയ്യക**ന്തി പുപ്ഫാരാമാദീനം രമണീയഭാവം. **വനരാമണേയ്യകാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **പേത**ന്തി ഇതോ പരലോകം ഗതം. **കാലങ്കത**ന്തി മതം.

൪൩. നാമംയേവാവസിസ്സതി , **അക്ഖേയ്യ**ന്തി സബ്ബം രൂപാദിധമ്മജാതം പഹീയതി, നാമമത്തമേവ തു അവസിസ്സതി ''ബുദ്ധരക്ഖിതോ ധമ്മരക്ഖിതോ''തി ഏവം അക്ഖാതും കഥേതും.

യേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാഭിസമ്ഭൂതാതി യേ സയം ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന അഭിസമ്ഭൂതാ രാസികതാ ദിട്ഠാ ചതുസമുട്ഠാനികാ രൂപാ. **സോതവിഞ്ഞാണാഭിസമ്ഭൂതാ**തി പരതോഘോസേന സോതവിഞ്ഞാണേന രാസികതാ സുതാ ദ്വിസമുട്ഠാനികാ സദ്ദാ.

൪൪. മുനയോതി ഖീണാസവമുനയോ. **ഖേമദസ്സിനോ**തി നിബ്ബാനദസ്സിനോ.

സോകോതി സോകനിദ്ദേസേ - ബ്യസതീതി ബ്യസനം, ഹിതസുഖം ഖിപതി വിദ്ധംസേതീതി അത്ഥോ. ഞാതീനം ബ്യസനം ഞാതിബ്യസനം, ചോരരോഗഭയാദീഹി ഞാതിക്ഖയോ ഞാതിവിനാസോതി അത്ഥോ. തേന **ഞാതിബ്യസനേന. ഫുട്ഠസ്സാ**തി അജ്ഝോത്ഥടസ്സ, അഭിഭൂതസ്സ സമന്നാഗതസ്സാതി അത്ഥോ. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. അയം പന വിസേസോ - ഭോഗാനം

ബ്യസനം **ഭോഗബ്യസനം,** രാജചോരാദിവസേന ഭോഗക്ഖയോ ഭോഗവിനാസോതി അത്ഥോ. രോഗോയേവ ബ്യസനം **രോഗബ്യസനം**. രോഗോ ഹി ആരോഗ്യം ബ്യസതി വിനാസേതീതി ബ്യസനം. സീലസ്സ ബ്യസനം **സീലബ്യസനം,** ദുസ്സില്യസ്സേതം നാമം. സമ്മാദിട്ഠിം വിനാസയമാനാ ഉപ്പന്നാ ദിട്ഠിയേവ ബ്യസനം **ദിട്ഠിബ്യസനം**. ഏത്ഥ ച പുരിമാനി ദ്വേ അനിപ്ഫന്നാനി, പച്ഛിമാനി തീണി നിപ്ഫന്നാനി തിലക്ഖണബ്ഭാഹതാനി. പുരിമാനി ച തീണി നേവ കുസലാനി നാകുസലാനി, സീലദിട്ഠിബ്യസനദ്വയം അകുസലം.

അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേനാതി ഗഹിതേസു വാ യേന കേനചി അഗ്ഗഹിതേസു വാ മിത്താമച്ചബ്യസനാദീസു യേന കേനചി. **സമന്നാഗതസ്സാ**തി സമനുബന്ധസ്സ അപരിമുച്ചമാനസ്സ. **അഞ്ഞതരഞ്ഞതരേന ദുക്ഖധമ്മേനാ**തി യേന കേനചി സോകദുക്ഖസ്സ ഉപ്പത്തിഹേതുനാ. **സോകോ**തി സോചനകവസേന സോകോ. ഇദം തേഹി കാരണേഹി ഉപ്പജ്ജനകസോകസ്സ സഭാവപച്ചത്തം. **സോചനാ**തി സോചനാകാരോ. **സോചിതത്ത**ന്തി സോചിതഭാവോ. **അന്തോസോകോ**തി അബ്ഭന്തരസോകോ. ദുതിയപദം ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതം. സോ ഹി അബ്ഭന്തരം സുക്ഖാപേന്തോ വിയ പരിസുക്ഖാപേന്തോ വിയ ഉപ്പജ്ജതീതി "അന്തോസോകോ അന്തോപരിസോകോ"തി വുച്ചതി. **അന്തോദാഹോ**തി അബ്ഭന്തരദാഹോ. ദുതിയപദം ഉപസഗ്ഗേന വഡ്ഢിതം. **ചേതസോ പരിജ്ഝായനാ**തി ചിത്തസ്സ ഝാനനാകാരോ. സോകോ ഹി ഉപ്പജ്ജമാനോ അഗ്ഗി വിയ ചിത്തം ഝാപേതി ദഹതി, "ചിത്തം മേ ഝാമം, ന മേ കിഞ്ചി പടിഭാതീ"തി വദാപേതി. ദുക്ഖിതോ മനോ ദുമ്മനോ, തസ്സ ഭാവോ **ദോമനസ്സം**. അനുപവിട്ഠട്ഠേന സോകോവ സല്ലന്തി **സോകസല്ലം**.

പരിദേവനിദ്ദേസേ - "മയ്ഹം ധീതാ, മയ്ഹം പുത്തോ"തി ഏവം ആദിസ്സ ആദിസ്സ ദേവന്തി രോദന്തി ഏതേനാതി **ആദേവോ**. തം തം വണ്ണം പരികിത്തേത്വാ പരികിത്തേത്വാ ദേവന്തി ഏതേനാതി **പരിദേവോ**. തതോ പരാനി ദ്വേ ദ്വേ പദാനി പുരിമദ്വയസ്സേവ ആകാരഭാവനിദ്ദേസവസേന വുത്താനി. **വാചാ**തി വചനം. **പലാപോ**തി തുച്ഛം നിരത്ഥകവചനം . ഉപ്പഡ്ഢഭണിതഅഞ്ഞഭണിതാദിവസേന വിരൂപോ പലാപോ **വിപ്പലാപോ.** **ലാലപ്പോ**തി പുനപ്പുനം ലപനം. ലാലപ്പനാകാരോ **ലാലപ്പനാ**. ലാലപ്പിതസ്സ ഭാവോ **ലാലപ്പിതത്തം**. മച്ഛരിയാദീനി വുത്തത്ഥാനേവ.

൪. സത്തമഗാഥാ ഏവം മരണബ്ഭാഹതേ ലോകേ അനുരൂപപടിപത്തിദസ്സനത്ഥം വുത്താ. തത്ഥ **പതിലീനചരസ്സാ**തി തതോ തതോ പതിലീനം ചിത്തം കത്വാ ചരന്തസ്സ. **ഭിക്ഖുനോ**തി കല്യാണപുഥുജ്ജനസ്സ വാ സേക്ഖസ്സ വാ. **സാമഗ്ഗിയമാഹു തസ്സ തം, യോ അത്താനം ഭവനേ ന ദസ്സയേ**തി തസ്സേതം പതിരൂപമാഹു, യോ ഏവംപടിപന്നോ നിരയാദിഭേദേ ഭവനേ അത്താനം ന ദസ്സയേ. ഏവഞ്ഹി സോ ഇമമ്ഹാ മരണാ മുച്ചേയ്യാതി അധിപ്പായോ.

പതിലീനചരാ വുച്ചന്തീതി തതോ തതോ ലീനചിത്താചാരാ കഥീയന്തി. **സത്ത സേക്ഖാ**തി അധിസീലാദീസു തീസു സിക്ഖാസു സിക്ഖന്തീതി സോതാപത്തിമഗ്ഗട്ഠം ആദിം കത്വാ യാവ അരഹത്തമഗ്ഗട്ഠാ സത്ത സേക്ഖാ. **അരഹാ**തി ഫലട്ഠോ. സോ നിട്ഠിതചിത്തത്താ **പതിലീനോ**. സേക്ഖാനം പതിലീനചരണഭാവേ കാരണം ദസ്സേന്തോ **"കിം കാരണാ"**തിആദിമാഹ. **തേ തതോ**

തതോതി തേ സത്ത സേക്ഖാ തേഹി തേഹി ആരമ്മണേഹി **ചിത്തം പതിലീനേന്താ**തി അത്തനോ ചിത്തം നിലീനേന്താ. **പതികുടേന്താ**തി സങ്കോചേന്താ. **പതിവട്ടേന്താ**തി കടസാരകം വിയ ആഭുജേന്താ. **സന്നിരുദ്ധന്താ**തി സന്നിരുജ്ഝന്താ. **സന്നിഗണ്ഹന്താ**തി നിഗ്ഗഹം കുരുമാനാ. **സന്നിവാരേന്താ**തി വാരയമാനാ. **രക്ഖന്താ**തി രക്ഖം കുരുമാനാ. **ഗോപേന്താ**തി ചിത്തമഞ്ജൂസായ ഗോപയമാനാ.

ഇദാനി ദ്വാരവസേന ദസ്സേന്തോ **"ചക്ഖുദ്വാരേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചക്ഖുദ്വാരേ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണദ്വാരേ. **സോതദ്വാരാദീ**സുപി ഏസേവ നയോ. **ഭിക്ഖുനോതി പുഥുജ്ജനകല്യാണകസ്സ വാ ഭിക്ഖുനോ, സേക്ഖസ്സ വാ ഭിക്ഖുനോ**തി ഭിക്ഖുസദ്ദസ്സ വചനത്ഥം അവത്വാ ഇധാധിപ്പേതഭിക്ഖുയേവ ദസ്സിതോ. തത്ഥ പുഥുജ്ജനോ ച സോ കിലേസാനം അസമുച്ഛിന്നത്താ, കല്യാണോ ച സീലാദിപടിപത്തിയുത്തത്താതി പുഥുജ്ജനകല്യാണോവ പുഥുജ്ജനകല്യാണകോ, തസ്സ **പുഥുജ്ജനകല്യാണകസ്സ**. അധിസീലാദീനി സിക്ഖതീതി **സേക്ഖോ,** തസ്സ സേക്ഖസ്സ വാ സോതാപന്നസ്സ വാ സകദാഗാമിനോ വാ അനാഗാമിനോ വാ.

ആസന്തി നിസീദന്തി ഏത്ഥാതി **ആസനം. യത്ഥാ**തി യേസു മഞ്ചപീഠാദീസു. **മഞ്ചോ**തിആദീനി ആസനസ്സ പഭേദവചനാനി. മഞ്ചോപി ഹി നിസജ്ജായപി ഓകാസത്താ ഇധ ആസനേസു വുത്തോ, സോ പന മസാരകബുന്ദികാബദ്ധകുളീരപാദകആഹച്ചപാദകാനം അഞ്ഞതരോ. **പീഠ**മ്പി തേസം അഞ്ഞതരമേവ. **ഭിസീ**തി ഉണ്ണഭിസി ചോളഭിസി വാകഭിസി തിണഭിസി പണ്ണഭിസീനം അഞ്ഞതരാ. **തട്ടികാ**തി താലപണ്ണാദീഹി വിനിത്വാ കതാ. **ചമ്മഖണ്ഡോ**തി നിസജ്ജാരഹോ യോ കോചി ചമ്മഖണ്ഡോ. **തിണസന്ഥാരാ**ദയോ തിണാദീനി ഗുമ്ബേത്വാ കതാ. **അസപ്പായരൂപദസ്സനേനാ**തി അസപ്പായാനം ഇട്ഠരൂപാനം ഓലോകനേന. **രിത്ത**ന്തി അബ്ഭന്തരതോ തുച്ഛം. **വിവിത്ത**ന്തി ബഹിദ്ധാപവേസനേന സുഞ്ഞം. **പവിവിത്ത**ന്തി കോചി ഗഹട്ഠോ തത്ഥ നത്ഥീതി അതിരേകേന സുഞ്ഞം. **അസപ്പായസദ്ദസ്സവനേ**പി ഏസേവ നയോ. **പഞ്ചഹി കാമഗുണേഹീ**തി ഇത്ഥിരൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബേഹി പഞ്ചഹി കാമകോട്ഠാസേഹി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> ''രൂപാ സദ്ദാ രസാ ഗന്ധാ, ഫോട്ഠബ്ബാ ച മനോരമാ;
> പഞ്ച കാമഗുണാ ലോകേ, ഇത്ഥിരൂപസ്മിം ദിസ്സരേ''തി. (അം॰ നി॰ ൫.൫൫);

ഭജതോതി ചിത്തേന സേവനം കരോന്തസ്സ. **സമ്ഭജതോ**തി സമ്മാ സേവന്തസ്സ. **സേവതോ**തി ഉപസങ്കമന്തസ്സ. **നിസേവതോ**തി നിസ്സയം കത്വാ സേവന്തസ്സ. **സംസേവതോ**തി സുട്ഠു സേവന്തസ്സ. **പടിസേവതോ**തി പുനപ്പുനം ഉപസങ്കമന്തസ്സ.

ഗണസാമഗ്ഗീതി സമണാനം ഏകീഭാവോ സമഗ്ഗഭാവോ. **ധമ്മസാമഗ്ഗീ**തി സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മാനം സമൂഹഭാവോ. **അനഭിനിബ്ബത്തിസാമഗ്ഗീ**തി അനിബ്ബത്തമാനാനം അനുപ്പജ്ജമാനാനം അനുപാദിസേസായ നിബ്ബാനധാതുയാ പരിനിബ്ബുതാനം അരഹന്താനം സമൂഹോ. **സമഗ്ഗാ**തി കായേന അവിയോഗാ. **സമ്മോദമാനാ**തി ചിത്തേന സുട്ഠു മോദമാനാ തുസ്സമാനാ. **അവിവദമാനാ**തി വാചായ വിവാദം അകുരുമാനാ. **ഖീരോദകീഭൂതാ**തി ഖീരേന സംസട്ഠഉദകസദിസാ.

തേ ഏകതോ പക്ഖന്ദന്തീതി തേ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ഏകം ആരമ്മണം പവിസന്തി. **പസീദന്തീ**തി തസ്മിംയേവ ആരമ്മണേ പസാദമാപജ്ജന്തി. **അനുപാദിസേസായാ**തി ഉപാദിവിരഹിതായ.

നിബ്ബാനധാതുയാതി അമതമഹാനിബ്ബാനധാതുയാ. **ഊനത്തം വാ**തി ഏത്ഥ ഉനഭാവോ ഊനത്തം, അപരിപുണ്ണഭാവോതി അത്ഥോ. **പുണ്ണത്തം വാ**തി പരിപുണ്ണഭാവോ പുണ്ണത്തം, പുണ്ണഭാവോ വാ ന പഞ്ഞായതി നത്ഥീതി അത്ഥോ.

നേരയികാനന്തി നിരയേ നിബ്ബത്തനകകമ്മാനം അത്ഥിഭാവേന. നിരയം അരഹന്തീതി നേരയികാ, തേസം നേരയികാനം. **നിരയോ ഭവന**ന്തി നിരയോ ഏവ തേസം വസനട്ഠാനം ഘരം. **തിരച്ഛാനയോനികാന**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **തസ്സേസാ സാമഗ്ഗീ**തി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ഏസാ നിബ്ബാനസാമഗ്ഗീ. **ഏതം ഛന്ന**ന്തി ഏതം അനുച്ഛവികം. **പതിരൂപ**ന്തി സദിസം പടിഭാഗം, അസദിസം അപ്പടിഭാഗം ന ഹോതി. **അനുച്ഛവിക**ന്തി ഏതം സമണബ്രാഹ്മണാനം വാ ധമ്മാനം, മഗ്ഗഫലനിബ്ബാനസാസനധമ്മാനം വാ അനുച്ഛവികം. തേസം ഛവിം ഛായം സുന്ദരഭാവം അന്വേതി അനുഗച്ഛതി, അഥ ഖോ സന്തികാവ തേഹി ധമ്മേഹി അനുച്ഛവികത്താ ഏവ ച അനുലോമം. തേസഞ്ച അനുലോമേതി, അഥ ഖോ ന വിലോമം ന പച്ചനീകഭാവേ ഠിതം.

൪൬. ഇദാനി ''യോ അത്താനം ഭവനേ ന ദസ്സയേ''തി ഏവം ഖീണാസവോ വിഭാവിതോ, തസ്സ വണ്ണഭണനത്ഥം ഇതോ പരാ തിസ്സോ ഗാഥായോ ആഹ. തത്ഥ പഠമഗാഥായ **സബ്ബത്ഥാ**തി ദ്വാദസസു ആയതനേസു. ന പിയം കുബ്ബതി നോപി അപ്പിയന്തി നിദ്ദേസേ **പിയാ**തി ചിത്തേ പീതികരാ. തേ വിഭാഗതോ ദസ്സേന്തോ **''കതമേ സത്താ പിയാ, ഇധ യസ്സ തേ ഹോന്തീ''**തി ആഹ. തത്ഥ **യസ്സ** **തേ**തി യേ അസ്സ തേ. **ഹോന്തീ**തി ഭവന്തി. **അത്ഥകാമാ**തി വഡ്ഢികാമാ. **ഹിതകാമാ**തി സുഖകാമാ. **ഫാസുകാമാ**തി സുഖവിഹാരകാമാ. **യോഗക്ഖേമകാമാ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ഭയം കാമാ. മമായതീതി **മാതാ**. പിയായതീതി **പിതാ**. ഭജതീതി **ഭാതാ**. **ഭഗിനീ**തി ഏത്ഥാപി ഏസേവ നയോ. പും തായതി രക്ഖതീതി **പുത്തോ**. കുലവംസം ധാരേതീതി **ധീതാ. മിത്താ** സഹായാ. **അമച്ചാ** ഭച്ചാ. **ഞാതീ** പിതുപക്ഖികാ. **സാലോഹിതാ** മാതിപക്ഖികാ. **ഇമേ സത്താ പിയാ**തി ഇമേ സത്താ പീതിജനകാ. വുത്തവിപരിയായേന അപ്പിയാ വേദിതബ്ബാ.

൪൭. യദിദം ദിട്ഠസുതമുതേസു വാതി ഏത്ഥ പന യദിദം ദിട്ഠസുതം, ഏത്ഥ വാ മുതേസു വാ ധമ്മേസു; ഏവം മുനി ന ഉപലിമ്പതീതി ഏവം സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ.

ഉദകഥേവോതി ഉദകസ്സ ഥേവോ. ''ഉദകത്ഥേവകോ''തിപി പാഠോ. **പദുമപത്തേ**തി പദുമിനിപത്തേ.

൪൮. ധോനോ ന ഹി തേന മഞ്ഞതി, യദിദം ദിട്ഠസുതമുതേസു വാതി അത്രാപി യദിദം ദിട്ഠസുതം, തേന വത്ഥുനാ ന മഞ്ഞതി, മുതേസു വാ ധമ്മേസു ന മഞ്ഞതീതി ഏവമേവ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ. **ന ഹി സോ രജ്ജതി, നോ വിരജ്ജതീ**തി ബാലപുഥുജ്ജനോ വിയ ന രജ്ജതി, കല്യാണപുഥുജ്ജനസേക്ഖാ

വിയ ന വിരജ്ജതി, രാഗസ്സ ഖീണത്താ "വിരത്തോ"ത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതി. സേസം പാകടമേവാതി.

തായ പഞ്ഞായ കായദുച്ചരിതന്തി സമ്പയുത്തായ പുബ്ബഭാഗായേവ വാ പഞ്ഞായ പരിഗ്ഗഹേതബ്ബേ പരിഗ്ഗണ്ഹന്തോ യോഗീ തിവിധം കായദുച്ചരിതം സമുച്ഛേദവസേന ധുനാതി. അയഞ്ച പുഗ്ഗലോ വിപന്നധമ്മം ദേസനാധമ്മേസു ധുനന്തേസു തംധമ്മസമങ്ഗീപുഗ്ഗലോപി ധുനാതി നാമ. തേ ച ധമ്മേ പഞ്ഞായ അത്തനോ പവത്തിക്ഖണേ ധുനിതുമാരദ്ധോ ധുതാതി വുച്ചതി, യഥാ ഭുഞ്ജിതുമാരദ്ധോ ഭുത്തോതി വുച്ചതി. ലക്ഖണം പനേത്ഥ സദ്ദസത്ഥതോ വേദിതബ്ബം. **ധുത**ന്തി കത്തുസാധനം. **ധുതം** പഠമമഗ്ഗേന. **ധോതം** ദുതിയമഗ്ഗേന. **സന്ധോതം** തതിയമഗ്ഗേന. **നിദ്ധോതം** ചതുത്ഥമഗ്ഗേന.

ധോനോ ദിട്ഠം ന മഞ്ഞതീതി അരഹാ മംസചക്ഖുനാ ദിട്ഠം ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദിട്ഠം രൂപായതനം ന മഞ്ഞതി തീഹി മഞ്ഞനാഹി, കഥം? രൂപായതനം സുഭസഞ്ഞായ സുഖസഞ്ഞായ ച പസ്സന്തോ ന തത്ഥ ഛന്ദരാഗം ജനേതി ന തം അസ്സാദേതി നാഭിനന്ദതി, ഏവം ദിട്ഠം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ ന മഞ്ഞതി. "ഇതി മേ രൂപം സിയാ അനാഗതമദ്ധാന"ന്തി വാ പനേത്ഥ നന്ദിം ന സമന്നാനേതി. രൂപസമ്പദം വാ ആകങ്ഖമാനോ ദാനം ന ദേതി, സീലം ന സമാദിയതി, ഉപോസഥകമ്മം ന കരോതി. ഏവമ്പി ദിട്ഠം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ ന മഞ്ഞതി, അത്തനോ പന പരസ്സ ച രൂപസമ്പത്തിവിപത്തിം നിസ്സായ മാനം ന ജനേതി. "ഇമിനാഹം സേയ്യോസ്മീതി വാ, സദിസോസ്മീതി വാ, ഹീനോസ്മീതി വാ"തി ഏവം ദിട്ഠം മാനമഞ്ഞനായ ന മഞ്ഞതി. രൂപായതനം പന "നിച്ചം ധുവം സസ്സത"ന്തി ന മഞ്ഞതി. അത്താനം "അത്തനിയ"ന്തി ന മഞ്ഞതി. മങ്ഗലം "അമങ്ഗല"ന്തി ന മഞ്ഞതി. ഏവം ദിട്ഠം ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ ന മഞ്ഞതി. **ദിട്ഠസ്മിം ന മഞ്ഞതീ**തി രൂപസ്മിം അത്താനം സമനുപസ്സനനയേന അമഞ്ഞന്തോ ദിട്ഠസ്മിം ന മഞ്ഞതി. യഥാ വാ ഥനേ ഥഞ്ഞം, ഏവം രൂപസ്മിം രാഗാദയോതി അമഞ്ഞന്തോപി ദിട്ഠസ്മിം ന മഞ്ഞതി. തസ്മിംയേവ പനസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ അമഞ്ഞിതേ വത്ഥുസ്മിം സിനേഹം മാനഞ്ച ന ഉപ്പാദയതോ തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി നത്ഥീതി വേദിതബ്ബാ. ഏവം ദിട്ഠസ്മിം ന മഞ്ഞതി. **ദിട്ഠതോ ന മഞ്ഞതീ**തി ഏത്ഥ പന **ദിട്ഠതോ**തി നിസ്സക്കവചനം. തസ്മാ സഉപകാരണസ്സ അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ യഥാവുത്തപ്പഭേദതോ ദിട്ഠതോ ഉപപത്തി വാ നിഗ്ഗമനം വാ ദിട്ഠതോ വാ അഞ്ഞോ അത്താതി അമഞ്ഞമാനോ ദിട്ഠതോ ന മഞ്ഞതീതി വേദിതബ്ബോ. അയമസ്സ ന ദിട്ഠിമഞ്ഞനാ. തസ്മിംയേവ പനസ്സ ദിട്ഠിമഞ്ഞനായ അമഞ്ഞിതേ വത്ഥുസ്മിം സിനേഹം മാനഞ്ച ന ഉപ്പാദയതോ ന തണ്ഹാമാനമഞ്ഞനാപി വേദിതബ്ബാ.

ദിട്ഠാ മേതി ന മഞ്ഞതീതി ഏത്ഥ പന "ഏതം മമാ"തി തണ്ഹാവസേന അമമായമാനോ ദിട്ഠം തണ്ഹാമഞ്ഞനായ ന മഞ്ഞതി. **സുത**ന്തി മംസസോതേനപി സുതം, ദിബ്ബസോതേനപി സുതം, സദ്ദായതനസ്സേതം അധിവചനം. **മുത**ന്തി മുത്വാ മുനിത്വാ ച ഗഹിതം ആഹച്ച ഉപഗന്ത്വാതി അത്ഥോ. ഇന്ദ്രിയാനം ആരമ്മണാനഞ്ച അഞ്ഞമഞ്ഞം സംകിലേസേ വിഞ്ഞാതന്തി വുത്തം ഹോതി. ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബായതനാനം ഏതം അധിവചനം. **വിഞ്ഞാത**ന്തി മനസാ വിഞ്ഞാതം, സേസാനം സത്താനം ആയതനാനമേതം അധിവചനം, ധമ്മാരമ്മണസ്സ വാ, ഇധ പന സക്കായപരിയാപന്നമേവ ലബ്ഭതി. വിത്ഥാരോ പനേത്ഥ ദിട്ഠവാരേ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബോ.

ഇദാനി ഭഗവതാ വുത്തസുത്തവസേന ദസ്സേന്തോ **"അസ്മീതി ഭിക്ഖവേ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അസ്മീ**തി ഭവാമി, നിച്ചസ്സേതം അധിവചനം. **മഞ്ഞിതമേത**ന്തി ദിട്ഠികപ്പനം ഏതം. **അയമഹമസ്മീ**തി അയം അഹം അസ്മി ഭവാമി.

അഞ്ഞത്ര സതിപട്ഠാനേഹീതി ഠപേത്വാ ചതുസതിപട്ഠാനേ.

സബ്ബേ ബാലപുഥുജ്ജനാ രജ്ജന്തീതി സകലാ അന്ധബാലാ നാനാജനാ ലഗ്ഗന്തി. **സത്ത സേക്ഖാ വിരജ്ജന്തീ**തി സോതാപന്നാദയോ സത്ത അരിയജനാ വിരാഗം ആപജ്ജന്തി . **അരഹാ നേവ രജ്ജതി നോ വിരജ്ജതീ**തി കിലേസാനം പരിനിബ്ബാപിതത്താ ഉഭയമ്പി ന കരോതി. **ഖയാ രാഗസ്സാ**തിആദയോ തിവിധാപി നിബ്ബാനമേവ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

ജരാസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൭. തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൪൯. സത്തമേ തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തേ **മേഥുനമനുയുത്തസ്സാതി** മേഥുനധമ്മം സമായുത്തസ്സ. **ഇതീതി** ഏവമാഹ. **ആയസ്മാതി** പിയവചനമേതം. **തിസ്സോതി** നാമം തസ്സ ഥേരസ്സ. സോപി ഹി തിസ്സോതി നാമേന. **മേത്തേയ്യോതി** ഗോത്തം, ഗോത്തവസേനേവ ഏസ പാകടോ അഹോസി. തസ്മാ അട്ഠുപ്പത്തിയം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൮൧൬) വുത്തം - "തിസ്സമേത്തേയ്യാ നാമ ദ്വേ സഹായാ"തി. **വിഘാതന്തി** ഉപഘാതം. **ബ്രൂഹീതി** ആചിക്ഖ. **മാരിസാതി** പിയവചനമേതം, നിദ്ദുക്ഖാതി വുത്തം ഹോതി. **സുത്വാന തവ സാസനന്തി** തവ വചനം സുത്വാ. **വിവേകേ സിക്ഖിസ്സാമസേതി** സഹായം ആരബ്ഭ ധമ്മദേസനം യാചന്തോ ഭണതി, സോ പന സിക്ഖിതസിക്ഖോയേവ.

മേഥുനധമ്മോ നാമാതി ഇദം നിദ്ദിസിതബ്ബസ്സ മേഥുനധമ്മസ്സ ഉപദേസപദം. **അസദ്ധമ്മോതി** അസതം നീചജനാനം ധമ്മോ. **ഗാമധമ്മോതി** ഗാമവാസീനം സേവനധമ്മോ. **വസലധമ്മോതി** വസലാനം ധമ്മോ, കിലേസവസ്സനതോ വാ സയമേവ വസലോ ധമ്മോതി വസലധമ്മോ. **ദുട്ഠുല്ലോതി** ദുട്ഠോ ച കിലേസേഹി ദുട്ഠത്താ, ഥൂലോ ച അനിപുണഭാവതോതി ദുട്ഠുല്ലോ. യസ്മാ ച തസ്സ ധമ്മസ്സ പരിവാരഭൂതം ദസ്സനമ്പി ഗഹണമ്പി ആമസനമ്പി ഫുസനമ്പി ഘട്ടനമ്പി ദുട്ഠുല്ലം, തസ്മാപി ദുട്ഠുല്ലോ സോ മേഥുനധമ്മോ. **ഓദകന്തികോതി** ഉദകം അസ്സ അന്തേ സുദ്ധത്ഥം ആദിയതീതി ഉദകന്തോ, ഉദകന്തോയേവ ഓദകന്തികോ. രഹോ പടിച്ഛന്നേ ഓകാസേ കത്തബ്ബതായ **രഹസ്സോ**. വിനയേ പന "ദുട്ഠുല്ലം ഓദകന്തികം രഹസ്സ"ന്തി (പാരാ॰ ൩൯) പാഠോ. തത്ഥ തീസു പദേസു **യോ സോതി** പദം പരിവത്തേത്വാ യം തന്തി കത്വാ യോജേതബ്ബം "യം തം ദുട്ഠുല്ലം, സോ മേഥുനധമ്മോ, യം തം ഓദകന്തികം സോ മേഥുനധമ്മോ, യം തം രഹസ്സം , സോ മേഥുനധമ്മോ"തി. ഇധ പന "യോ സോ അസദ്ധമ്മോ, സോ മേഥുനധമ്മോ...പേ॰... യോ സോ രഹസ്സോ, സോ മേഥുനധമ്മോ"തി ഏവം യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ദ്വയേന ദ്വയേന സമാപജ്ജിതബ്ബതോ **ദ്വയംദ്വയസമാപത്തി**. തത്ഥ യോജനാ - യാ സാ ദ്വയംദ്വയസമാപത്തി, സോ മേഥുനധമ്മോ നാമാതി. **കിംകാരണാ വുച്ചതി മേഥുനധമ്മോതി** കേന കാരണേന കേന പരിയായേന മേഥുനധമ്മോതി കഥീയതി. തം കാരണം ദസ്സേന്തോ **"ഉഭിന്നം രത്താന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഭിന്നം രത്താനന്തി** ദ്വിന്നം ഇത്ഥിപുരിസാനം രാഗേന രഞ്ജിതാനം. **സാരത്താനന്തി** വിസേസേന സുട്ഠു രഞ്ജിതാനം. **അവസ്സുതാനന്തി** കിലേസേന തിന്താനം. **പരിയുട്ഠിതാനന്തി** കുസലാചാരം പരിയാദിയിത്വാ മദ്ദിത്വാ ഠിതാനം "മഗ്ഗേ ചോരാ പരിയുട്ഠിതാ"തിആദീസു വിയ. **പരിയാദിന്നചിത്താനന്തി** കുസലചിത്തം പരിയാദിയിത്വാ ഖേപേത്വാ ഠിതചിത്താനം. **ഉഭിന്നം സദിസാനന്തി** ദ്വിന്നം കിലേസേന സദിസാനം. **ധമ്മോതി** സഭാവോ. **തം കാരണാതി** തേന കാരണേന. തം ഉപമായ സാധേന്തോ **"ഉഭോ കലഹകാരകാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഉഭോ കലഹകാരകാതി** പുബ്ബഭാഗേ കലഹകാരകാ ദ്വേ. **മേഥുനകാതി വുച്ചന്തീതി** സദിസാതി വുച്ചന്തി. **ഭണ്ഡനകാരകാതി** തത്ഥ തത്ഥ ഗന്ത്വാ ഭണ്ഡനം കരോന്താ. **ഭസ്സകാരകാതി** വാചാകലഹം കരോന്താ. **വിവാദകാരകാതി** നാനാവചനം കരോന്താ. **അധികരണകാരകാതി** വിനിച്ഛയപാപുണനവിസേസകാരണം കരോന്താ. **വാദിനോതി** വാദപടിവാദിനോ. **സല്ലാപകാതി** വാചം കഥേന്താ **ഏവമേവന്തി** ഉപമാസംസന്ദനം.

യുത്തസ്സാതി സഞ്ഞുത്തസ്സ. **പയുത്തസ്സാതി** ആദരേന യുത്തസ്സ. **ആയുത്തസ്സാതി** വിസേസേന യുത്തസ്സ. **സമായുത്തസ്സാതി** ഏകതോ യുത്തസ്സ. **തച്ചരിതസ്സാതി** തംചരിതം കരോന്തസ്സ. **തബ്ബഹുലസ്സാതി** തംബഹുലം കരോന്തസ്സ. **തഗ്ഗരുകസ്സാതി** തംഗരും കരോന്തസ്സ. **തന്നിന്നസ്സാതി** തസ്മിം നതചിത്തസ്സ. **തപ്പോണസ്സാതി** തസ്മിം നതകായസ്സ. **തപ്പബ്ഭാരസ്സാതി** തസ്മിം അഭിമുഖകായസ്സ. **തദധിമുത്തസ്സാതി** തസ്മിം അധിഹരിതസ്സ. **തദധിപതേയ്യസ്സാതി** തം അധിപതിം ജേട്ഠകം കത്വാ പവത്തസ്സ.

വിഘാതന്തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസവചനം. **വിഘാതന്തി** പീളനം. **ഉപഘാതന്തി** സമീപം കത്വാ പീളനം. **പീളനന്തി** ഘട്ടനം. **ഘട്ടനന്തി** പീളനം. സബ്ബം അഞ്ഞമഞ്ഞവേവചനം. **ഉപദ്ദവന്തി** ഹിംസനം. **ഉപസഗ്ഗന്തി** തത്ഥ തത്ഥ ഉപഗന്ത്വാ പീളനാകാരം. **ബ്രൂഹീതി** കഥേഹി. **ആചിക്ഖാതി** വിസ്സജ്ജേഹി. **ദേസേഹീതി** ദസ്സേഹി. **പഞ്ഞപേഹീതി** ഞാപേഹി. **പട്ഠപേഹീതി** ഠപേഹി. **വിവരാതി** പാകടം കരോഹി. **വിഭജാതി** ഭാജേഹി. **ഉത്താനീകരോഹീതി** തീരം പാപേഹി. **പകാസേഹീതി** പാകടം കരോഹി.

തുയ്ഹം വചനന്തി തവ വാചം. **ബ്യപ്പഥന്തി** വചനം. **ദേസനന്തി** ആചിക്ഖനം. **അനുസാസനന്തി** ഓവാദം. **അനുസിട്ഠന്തി** അനുസാസനം. **സുത്വാതി** സോതേന സുത്വാ. **സുണിത്വാതി** തസ്സേവ വേവചനം. **ഉഗ്ഗഹേത്വാതി** സമ്മാ ഗഹേത്വാ. **ഉപധാരയിത്വാതി** അനാസേത്വാ. **ഉപലക്ഖയിത്വാതി** സല്ലക്ഖേത്വാ.

൫൦. മുസ്സതേ വാപി സാസനന്തി പരിയത്തിപടിപത്തിതോ ദുവിധമ്പി സാസനം നസ്സതി. **വാപീതി** പദപൂരണമത്തം. **ഏതം തസ്മിം അനരിയന്തി** തസ്മിം പുഗ്ഗലേ ഏതം അനരിയം, യദിദം മിച്ഛാപടിപദാ. **ഗാരവാധിവചനന്തി** ഗുണവിസിട്ഠസബ്ബസത്തുത്തമഗരുഗാരവാധിവചനം. തേനാഹു പോരാണാ -

> "ഭഗവാതി വചനം സേട്ഠം, ഭഗവാതി വചനമുത്തമം;
> ഗരു ഗാരവയുത്തോ സോ, **ഭഗവാ** തേന വുച്ചതീ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൪൨);

ചതുബ്ബിധം വാ നാമം ആവത്ഥികം, ലിങ്ഗികം, നേമിത്തികം, അധിച്ചസമുപ്പന്നന്തി. അധിച്ചസമുപ്പന്നം നാമ ലോകിയവോഹാരേന "യദിച്ഛക"ന്തി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ വച്ഛോ, ദമ്മോ, ബലീബദ്ധോതി ഏവമാദി **ആവത്ഥികം,** ദണ്ഡീ, ഛത്തീ, സിഖീ, കരീതി ഏവമാദി **ലിങ്ഗികം,** തേവിജ്ജോ, ഛളഭിഞ്ഞോതി ഏവമാദി **നേമിത്തികം,** സിരിവഡ്ഢകോ, ധനവഡ്ഢകോതി ഏവമാദി വചനത്ഥം അനപേക്ഖിത്വാ പവത്തം

അധിച്ചസമുപ്പന്നം. ഇദം പന ഭഗവാതി നാമം നേമിത്തികം, ന മഹാമായായ, ന സുദ്ധോദനമഹാരാജേന, ന അസീതിയാ ഞാതിസഹസ്സേഹി കതം, ന സക്കസന്തുസിതാദീഹി ദേവതാവിസേസേഹി കതം. വക്ഖതി ച "ഭഗവാതി നേതം നാമം മാതരാ കതം...പേ॰... പടിലാഭാ സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തി യദിദം ഭഗവാ"തി (മഹാനി॰ വ്വർ).

> "ഭാഗ്യവാ ഭഗ്ഗവാ യുത്തോ, ഭഗേഹി ച വിഭത്തവാ;
> ഭത്തവാ വന്തഗമനോ, ഭവേസു **ഭഗവാ** തതോ"തി. (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൪൪);

തഥ -

> "വണ്ണാഗമോ വണ്ണവിപരിയായോ, ദ്വേ ചാപരേ വണ്ണവികാരനാസാ;
> ധാതൂനമത്ഥാതിസയേന യോഗോ, തദുച്ചതേ പഞ്ചവിധം നിരുത്തി"ന്തി. -

ഏവം വുത്തനിരുത്തിലക്ഖണം ഗഹേത്വാ പദസിദ്ധി വേദിതബ്ബാ. തത്ഥ "നക്ഖത്തരാജാരിവ താരകാന"ന്തി ഏത്ഥ രകാരാഗമോ വിയ അവിജ്ജമാനസ്സ അക്ഖരസ്സ ആഗമോ **വണ്ണാഗമോ** നാമ. "ഹിംസനാ, ഹിംസോ"തി വത്തബ്ബേ "സീഹോ"തി വിയ വിജ്ജമാനക്ഖരാനം ഹേട്ഠുപരിയവസേന പരിവത്തനം **വണ്ണവിപരിയായോ** നാമ. "നവേ ഛന്നകേ ദാനം ദിയ്യതീ"തി ഏത്ഥ അകാരസ്സ ഏകാരാപജ്ജനതാ വിയ അഞ്ഞക്ഖരസ്സ അഞ്ഞക്ഖരാപജ്ജനതാ **വണ്ണവികാരോ** നാമ. "ജീവനസ്സ മൂതോ ജീവനമൂതോ"തി വത്തബ്ബേ "ജീമൂതോ"തി വകാരനകാരാനം വിനാസോ വിയ വിജ്ജമാനക്ഖരവിനാസോ **വണ്ണവിനാസോ** നാമ. "ഫരുസാഹി വാചാഹി പക്രുബ്ബമാനോ ആസജ്ജ മം ത്വം വദസി കുമാരാ"തി ഏത്ഥ പക്രുബ്ബമാനോതി പദസ്സ അഭിഭവമാനോതി അത്ഥപടിപാദനം വിയ തത്ഥ തത്ഥ യഥായോഗം വിസേസത്ഥയോഗോ **ധാതൂനം അത്ഥാതിസയേന യോഗോ** നാമ.

ഏവം നിരുത്തിലക്ഖണം ഗഹേത്വാ സദ്ദനയേന വാ പിസോദരാദിനിസ്സിതോ പതിട്ഠാനീതി പിസോദരാദിപക്ഖേപലക്ഖണം ഗഹേത്വാ യസ്മാ ലോകിയലോകുത്തരസുഖാഭിനിബ്ബത്തകം ദാനസീലാദിപാരപ്പത്തം ഭാഗ്യമസ്സ അത്ഥി, തസ്മാ "ഭാഗ്യവാ"തി വത്തബ്ബേ "ഭഗവാ"തി വുച്ചതീതി ഞാതബ്ബം.

യസ്മാ പന ലോഭദോസമോഹവിപരീതമനസികാരഅഹിരികാനോത്തപ്പകോധൂപനാഹമക്ഖപളാസഇസ്സാ-മച്ഛരിയമായാസാഠേയ്യഥമ്ഭസാരമ്ഭമാനാതിമാനമദപമാദതണ്ഹാഅവിജ്ജാതിവിധാകുസലമൂലദുച്ചരിത-സംകിലേസമലവിസമസഞ്ഞാവിതക്കപപഞ്ചചതുബ്ബിധവിപരിയേസആസവഗന്ഥഓഘയോഗഅഗതി-തണ്ഹുപ്പാദുപാദാനപഞ്ചചേതോഖീലവിനിബന്ധനീവരണാഭിനന്ദനഛവിവാദമൂലതണ്ഹാകായസത്താനുസയ-അട്ഠമിച്ഛത്തനവതണ്ഹാമൂലകദസാകുസലകമ്മപഥദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗതഅട്ഠസതതണ്ഹാവിചരിതപ്പഭേദസബ്ബദരഥ-പരിളാഹകിലേസസതസഹസ്സാനി, സങ്ഖേപതോ വാ പഞ്ച കിലേസഖന്ധഅഭിസങ്ഖാരദേവപുത്തമച്ചുമാരേ അഭഞ്ജി, തസ്മാ ഭഗ്ഗത്താ ഏതേസം പരിസ്സയാനം "ഭഗ്ഗവാ"തി വത്തബ്ബേ **"ഭഗവാ"**തി വുച്ചതി. ആഹ ചേത്ഥ -

> "ഭഗ്ഗരാഗോ ഭഗ്ഗദോസോ, ഭഗ്ഗമോഹോ അനാസവോ;
> ഭഗ്ഗാസ്സ പാപകാ ധമ്മാ, **ഭഗവാ** തേന വുച്ചതീ"തി. (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൧.ൻന്റ; വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൪൪);

ഭാഗ്യവന്തതായ ചസ്സ സതപുഞ്ഞജലക്ഖണവരസ്സ രൂപകായസമ്പത്തി ദീപിതാ ഹോതി. ഭഗ്ഗദോസതായ ധമ്മകായസമ്പത്തി. തഥാ ലോകിയസരിക്ഖകാനം ബഹുമതഭാവോ , ഗഹട്ഠപബ്ബജിതേഹി അഭിഗമനീയതാ, അഭിഗതാനഞ്ച നേസം കായചിത്തദുക്ഖാപനയനേ പടിബലഭാവോ, ആമിസദാനധമ്മദാനേഹി ഉപകാരിതാ, ലോകിയലോകുത്തരസുഖേഹി ച സഞ്ഞോജനസമത്ഥതാ ദീപിതാ ഹോതി.

യസ്മാ ച ലോകേ ഇസ്സരിയധമ്മയസസിരികാമപയത്തേസു ഛസു ധമ്മേസു ഭഗസദ്ദോ പവത്തതി, പരമഞ്ചസ്സ സകചിത്തേ **ഇസ്സരിയം,** അണിമാലങ്ഘിമാദികം വാ ലോകിയസമ്മതം സബ്ബാകാരപരിപൂരം അത്ഥി, തഥാ ലോകുത്തരോ **ധമ്മോ,** ലോകത്തയബ്യാപകോ യഥാഭുച്ചഗുണാധിഗതോ അതിവിയ പരിസുദ്ധോ **യസോ,** രൂപകായദസ്സനബ്യാവടജനനയനപ്പസാദജനനസമത്ഥാ സബ്ബാകാരപരിപൂരാ സബ്ബങ്ഗപച്ചങ്ഗ**സിരീ,** യം യം ഏതേന ഇച്ഛിതം പത്ഥിതം അത്തഹിതം പരഹിതം വാ, തസ്സ തസ്സ തഥേവ അഭിനിപ്ഫന്നത്താ ഇച്ഛിതിച്ഛിതത്ഥനിപ്ഫത്തിസഞ്ഞിതോ **കാമോ,** സബ്ബലോകഗരുഭാവപ്പത്തിഹേതുഭൂതോ സമ്മാവായാമസങ്ഖാതോ **പയത്തോ** ച അത്ഥി, തസ്മാ ഇമേഹി ഭഗേഹി യുത്തത്താപി **ഭഗാ അസ്സ സന്തീ**തി ഇമിനാ അത്ഥേന **"ഭഗവാ"**തി വുച്ചതി.

യസ്മാ പന കുസലാദീഹി ഭേദേഹി സബ്ബധമ്മേ, ഖന്ധായതനധാതുസച്ചഇന്ദ്രിയപടിച്ചസമുപ്പാദാദീഹി വാ കുസലാദിധമ്മേ, പീളനസങ്ഖതസന്താപവിപരിണാമട്ഠേന വാ **ദുക്ഖമരിയസച്ചം,** ആയൂഹനനിദാനസംയോഗപലിബോധട്ഠേന **സമുദയം,** നിസ്സരണവിവേകാസങ്ഖതഅമതട്ഠേന നിരോധം, നിയ്യാനികഹേതുദസ്സനാധിപതേയ്യട്ഠേന **മഗ്ഗം** വിഭത്തവാ, വിഭജിത്വാ വിവരിത്വാ ദേസിതവാതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ **"വിഭത്തവാ"**തി വത്തബ്ബേ **"ഭഗവാ"**തി വുച്ചതി.

യസ്മാ ച ഏസ ദിബ്ബബ്രഹ്മഅരിയവിഹാരേ കായചിത്തഉപധിവിവേകേ സുഞ്ഞതപ്പണിഹിതാനിമിത്തവിമോക്ഖേ അഞ്ഞേ ച ലോകിയലോകുത്തരേ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മേ ഭജി സേവി

ബഹുലമകാസി, തസ്മാ **"ഭത്തവാ"**തി വത്തബ്ബേ **"ഭഗവാ"**തി വുച്ചതി.

യസ്മാ പന തീസു ഭവേസു തണ്ഹാസങ്ഖാതം ഗമനം അനേന വന്തം, തസ്മാ "ഭവേസു വന്തഗമനോ"തി വത്തബ്ബേ ഭവസദ്ദതോ ഭകാരം ഗമനസദ്ദതോ ഗകാരം വന്തസദ്ദതോ വകാരഞ്ച ദീഘം കത്വാ ആദായ **"ഭഗവാ"**തി വുച്ചതി, യഥാ ലോകേ "മേഹനസ്സ ഖസ്സ മാലാ"തി വത്തബ്ബേ "മേഖലാ"തി വുച്ചതി.

പുന അപരമ്പി പരിയായം നിദ്ദിസന്തോ **"അപി ച ഭഗ്ഗരാഗോതി ഭഗവാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ഭഗ്ഗോ രാഗോ അസ്സാതി ഭഗ്ഗരാഗോ. **ഭഗ്ഗദോസാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **കണ്ഡകോ**തി വിനിവിജ്ഝനട്ഠേന കിലേസാ ഏവ. **ഭജീ**തി ഉദ്ദേസവസേന വിഭാഗം കത്വാ ഭാജേസി. **വിഭജീ**തി നിദ്ദേസവസേന വിവിധാ ഭാജേസി. **പവിഭജീ**തി പടിനിദ്ദേസവസേന പകാരേന വിഭജി. ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂനം വസേന **ഭജി**. വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂനം വസേന **വിഭജി**. നേയ്യാനം വസേന **പവിഭജി**.

ധമ്മരതനന്തി -

> "ചിത്തീകതം മഹഗ്ഘഞ്ച, അതുലം ദുല്ലഭദസ്സനം;
> അനോമസത്തപരിഭോഗം, രതനം തേന വുച്ചതീ"തി. (ഖു॰ പാ॰ അട്ഠ॰ ൬.൩; ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൩)
> -

ഏവം വണ്ണിതം ധമ്മരതനം തിവിധേന ഭാജേസി. **ഭവാനം അന്തകരോ**തി കാമഭവാദീനം നവന്നം ഭവാനം പരിച്ഛേദം പരിയന്തം പരിവടുമം കാരകോ. **ഭാവിതകായോ**തി വഡ്ഢിതകായോ. തഥാ ഇതരേസുപി. **ഭജീ**തി സേവി. **അരഞ്ഞവനപത്ഥാനീ**തി ഗാമസ്സ വാ നഗരസ്സ വാ ഇന്ദഖീലതോ ബഹി അരഞ്ഞം. വനപത്ഥാനി മനുസ്സൂപചാരാതിക്കന്താനി വനസണ്ഡാനി. **പന്താനീ**തി യത്ഥ മനുസ്സാ ന കസന്തി ന വപന്തി ദൂരാനി സേനാസനാനി. കേചി പന "വനപത്താനീതി യസ്മാ യത്ഥ ബ്യഗ്ഘാദയോ അത്ഥി, തം വനം തേ പാലയന്തി രക്ഖന്തി, തസ്മാ തേഹി രക്ഖിതത്താ വനപത്താനീ"തി വദന്തി. **സേനാസനാനീ**തി സേതി ചേവ ആസതി ച ഏത്ഥാതി സേനാസനാനി. **അപ്പസദ്ദാനീ**തി വചനസദ്ദേന അപ്പസദ്ദാനി. **അപ്പനിഗ്ഘോസാനീ**തി ഗാമനഗരനിഗ്ഘോസസദ്ദേന അപ്പനിഗ്ഘോസാനി. **വിജനവാതാനീ**തി അന്തോസഞ്ചരണജനസ്സ സരീരവാതേന വിരഹിതാനി. "വിജനവാദാനീ"തിപി പാഠോ, "അന്തോജനവാദേന വിരഹിതാനീ"തി അത്ഥോ. "വിജനപാതാനീ"തിപി പാഠോ, "ജനസഞ്ചാരവിരഹിതാനീ"തി അത്ഥോ. **മനുസ്സരാഹസ്സേയ്യകാനീ**തി മനുസ്സാനം രഹസ്സകരണട്ഠാനാനി. **പടിസല്ലാനസാരുപ്പാനീ**തി വിവേകാനുരൂപാനി. **ഭാഗീ വാ**തി "ഭാഗോ ചീവരാദികോട്ഠാസോ അസ്സ അത്ഥീ"തി ഭാഗീ. "പടിലാഭവസേന അത്ഥരസാദിഭാഗോ അസ്സ അത്ഥീ"തി ഭാഗീ. **അത്ഥരസസ്സാ**തി ഹേതുഫലസമ്പത്തിസങ്ഖാതസ്സ അത്ഥരസസ്സ. **ധമ്മരസസ്സാ**തി ഹേതുസമ്പത്തിസങ്ഖാതസ്സ ധമ്മരസസ്സ. വുത്തഞ്ഹേതം "ഹേതുഫലേ ഞാണം അത്ഥപടിസമ്ഭിദാ, ഹേതുമ്ഹി ഞാണം ധമ്മപടിസമ്ഭിദാ"തി (വിഭ॰ ൭൨൦). **വിമുത്തിരസസ്സാ**തി ഫലസമ്പത്തിസങ്ഖാതസ്സ വിമുത്തിരസസ്സ. വുത്തമ്പി ചേതം "കിച്ചസമ്പത്തിഅത്ഥേന, രസോ നാമ പവുച്ചതീ"തി (പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൨ മാതികാവണ്ണനാ; വിസുദ്ധി॰ ൧.൭).

ചതുന്നം ഝാനാനന്തി പഠമജ്ഝാനാദീനം ചതുന്നം ഝാനാനം. **ചതുന്നം അപ്പമഞ്ഞാന**ന്തി മേത്താദീനം ഫരണപ്പമാണവിരഹിതാനം ചതുന്നം ബ്രഹ്മവിഹാരാനം. **ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീന**ന്തി ആകാസാനഞ്ചായതനാദീനം ചതുന്നം അരൂപജ്ഝാനാനം. **അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാന**ന്തി "രൂപീ രൂപാനി പസ്സതീ"തിആദിനാ (ധ॰ സ॰ ൨൪൮) നയേന വുത്താനം ആരമ്മണവിമുത്താനം അട്ഠന്നം വിമോക്ഖാനം. **അഭിഭായതനാന**ന്തി ഏത്ഥ അഭിഭൂതാനി ആയതനാനി ഏതേസം ഝാനാനന്തി അഭിഭായതനാനി, ഝാനാനി. **ആയതനാനീ**തി അധിട്ഠാനട്ഠേന ആയതനസങ്ഖാതാനി കസിണാരമ്മണാനി. ഞാണുത്തരികോ ഹി പുഗ്ഗലോ വിസദഞാണോതി കിം ഏത്ഥ ആരമ്മണേ സമാപജ്ജിതബ്ബം, ന മയി ചിത്തേകഗ്ഗതാകരണേ ഭാരോ അത്ഥീതി താനി ആരമ്മണാനി അഭിഭവിത്വാ സമാപജ്ജതി. സഹ നിമിത്തുപ്പാദേനേവേത്ഥ അപ്പനം നിബ്ബത്തേതീതി അത്ഥോ. ഏവം ഉപ്പാദിതാനി ഝാനാനി അഭിഭായതനാനീതി വുച്ചന്തി, തേസം അട്ഠന്നം അഭിഭായതനാനം. **നവന്നം അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീന**ന്തി പുബ്ബം പുബ്ബം അനു അനുപുബ്ബം, അനുപുബ്ബം വിഹരിതബ്ബതോ സമാപജ്ജിതബ്ബതോ അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തി, അനുപടിപാടിയാ സമാപജ്ജിതബ്ബാതി അത്ഥോ, താസം നവന്നം അനുപുബ്ബവിഹാരസമാപത്തീനം. **ദസന്നം സഞ്ഞാഭാവനാന**ന്തി ഗിരിമാനന്ദസുത്തേ (അ॰ നി॰ ൧൦.൬൦) ആഗതാനം അനിച്ചസഞ്ഞാദീനം ദസന്നം സഞ്ഞാഭാവനാനം. **ദസന്നം കസിണസമാപത്തീന**ന്തി സകലട്ഠേന കസിണസങ്ഖാതാനം പഥവീകസിണജ്ഝാനാദീനം ദസന്നം ഝാനാനം. **ആനാപാനസ്സതിസമാധിസ്സാ**തി ആനാപാനസ്സതിസമ്പയുത്തസമാധിസ്സ . **അസുഭസമാപത്തിയാ**തി അസുഭജ്ഝാനസമാപത്തിയാ. **ദസന്നം തഥാഗതബലാന**ന്തി ദസബലബലാനം ദസന്നം. **ചതുന്നം വേസാരജ്ജാന**ന്തി വിസാരദഭാവാനം ചതുന്നം വേസാരജ്ജാനം. **ചതുന്നം പടിസമ്ഭിദാന**ന്തി പടിസമ്ഭിദാഞാണാനം ചതുന്നം. **ഛന്നം അഭിഞ്ഞാണാന**ന്തി ഇദ്ധിവിധാദീനം ഛന്നം അഭിഞ്ഞാണാനം. **ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാന**ന്തി "സബ്ബം കായകമ്മം ഞാണാനുപരിവത്തീ"തിആദിനാ (ചൂളനി॰ മോഘരാജമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൮൫; നേത്തി॰ ൧൫) നയേന ഉപരി ആഗതാനം ഛന്നം ബുദ്ധധമ്മാനം.

തത്ഥ ചീവരാദയോ ഭാഗ്യസമ്പത്തിവസേന വുത്താ. അത്ഥരസതികോ പടിവേധവസേന വുത്തോ. അധിസീലതികോ പടിപത്തിവസേന. ഝാനത്തികോ രൂപാരൂപജ്ഝാനവസേന. വിമോക്ഖത്തികോ സമാപത്തിവസേന. സഞ്ഞാചതുക്കോ ഉപചാരപ്പനാവസേന. സതിപട്ഠാനാദയോ സത്തതിംസബോധിപക്ഖിയധമ്മവസേന. **തഥാഗതബലാന**ന്തിആദയോ ആവേണികധമ്മവസേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ.

ഇതോ പരം **ഭഗവാതി നേതം നാമന്തി**ആദി "അത്ഥമനുഗതാ അയം പഞ്ഞത്തീ"തി ഞാപനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **സമണാ** പബ്ബജ്ജുപഗതാ. **ബ്രാഹ്മണാ** ഭോവാദിനോ സമിതപാപബാഹിതപാപാ വാ. **ദേവതാ** സക്കാദയോ ബ്രഹ്മാനോ ച. **വിമോക്ഖന്തികന്തി** വിമോക്ഖോ അരഹത്തമഗ്ഗോ, വിമോക്ഖസ്സ അന്തോ അരഹത്തഫലം, തസ്മിം വിമോക്ഖന്തേ ഭവം വിമോക്ഖന്തികം നാമം. സബ്ബഞ്ഞുഭാവോ ഹി അരഹത്തമഗ്ഗേന സിജ്ഝതി, അരഹത്തഫലാധിഗമേന സിദ്ധോ ഹോതി. തസ്മാ സബ്ബഞ്ഞുഭാവോ വിമോക്ഖന്തേ ഭവോ ഹോതി. തം നേമിത്തികമ്പി നാമം വിമോക്ഖന്തേ ഭവം നാമ ഹോതി. തേന വുത്തം - "വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താന"ന്തി. **ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ**തി മഹാബോധിരുക്ഖമൂലേ യഥാവുത്തക്ഖണേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭേന സഹ. **സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തീ**തി അരഹത്തഫലസച്ഛികിരിയായ സബ്ബധമ്മസച്ഛികിരിയായ വാ ജാതാ പഞ്ഞത്തി. **യദിദം ഭഗവാ**തി യാ അയം ഭഗവാതി പഞ്ഞത്തി.

ദ്വീഹി കാരണേഹീതി ദ്വീഹി കോട്ഠാസേഹി. **പരിയത്തിസാസനന്തി** തേപിടകം ബുദ്ധവചനം. **പടിപത്തീ**തി പടിപജ്ജതി ഏതായാതി പടിപത്തി. **യം തസ്സ പരിയാപുടന്തി** തേന പുഗ്ഗലേന യം പരിയാപുടം സജ്ഝായിതം കരണത്ഥേ സാമിവചനം. "പരിയാപുട്ട"ന്തിപി പാഠോ. **സുത്തന്തി** ഉഭതോവിഭങ്ഗനിദ്ദേസഖന്ധകപരിവാരാ, സുത്തനിപാതേ മങ്ഗലസുത്ത- (ഖു॰ പാ॰ ൫.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൨൬൩ ആദയോ) രതനസുത്ത- (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧ ആദയോ) തുവടകസുത്താനി (സു॰ നി॰ ൯൨൧ ആദയോ), അഞ്ഞമ്പി ച സുത്തനാമകം തഥാഗതവചനം സുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. **ഗേയ്യന്തി** സബ്ബമ്പി സഗാഥകം സുത്തം ഗേയ്യന്തി വേദിതബ്ബം, വിസേസേന സംയുത്തകേ സകലോപി സഗാഥാവഗ്ഗോ. **വേയ്യാകരണന്തി** സകലം അഭിധമ്മപിടകം നിഗ്ഗാഥകം സുത്തം, യഞ്ച അഞ്ഞമ്പി അട്ഠഹി അങ്ഗേഹി അസങ്ഗഹിതം ബുദ്ധവചനം , തം "വേയ്യാകരണ"ന്തി വേദിതബ്ബം. **ഗാഥാ**തി ധമ്മപദം, ഥേരഗാഥാ, ഥേരീഗാഥാ, സുത്തനിപാതേ നോസുത്തനാമികാ സുദ്ധികഗാഥാ ച "ഗാഥാ"തി വേദിതബ്ബാ. **ഉദാനന്തി** സോമനസ്സഞാണമയികഗാഥാപടിസംയുത്താ ദ്വേഅസീതി സുത്തന്താ "ഉദാന"ന്തി വേദിതബ്ബം. **ഇതിവുത്തകന്തി** "വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ"തിആദിനയപ്പവത്താ (ഇതിവു॰ ൧ ആദയോ) ദസുത്തരസതസുത്തന്താ "ഇതിവുത്തക"ന്തി വേദിതബ്ബം. **ജാതകന്തി** അപണ്ണകജാതകാദീനി (ജാ॰ ൧.൧.൧) പണ്ണാസാധികാനി പഞ്ചജാതകസതാനി "ജാതക"ന്തി വേദിതബ്ബം. **അബ്ഭുതധമ്മന്തി** "ചത്താരോമേ , ഭിക്ഖവേ, അച്ഛരിയാ അബ്ഭുതധമ്മാ ആനന്ദേ"തിആദിനയപ്പവത്താ (ദീ॰ നി॰ ൨.൨൦൯; അ॰ നി॰ ൪.൧൨൯) സബ്ബേപി അച്ഛരിയഅബ്ഭുതധമ്മപടിസംയുത്താ സുത്തന്താ "അബ്ഭുതധമ്മ"ന്തി വേദിതബ്ബം. **വേദല്ലന്തി** ചൂളവേദല്ല- (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൦ ആദയോ) മഹാവേദല്ല- (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯ ആദയോ) സമ്മാദിട്ഠി- (മ॰ നി॰ ൧.൮൯ ആദയോ) സക്കപഞ്ഹ- (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൪൪ ആദയോ) സങ്ഖാരഭാജനിയമഹാപുണ്ണമസുത്താദയോ (മ॰ നി॰ ൩.൮൫ ആദയോ) സബ്ബേപി വേദഞ്ച തുട്ഠിഞ്ച ലദ്ധാ ലദ്ധാ പുച്ഛിതസുത്തന്താ "വേദല്ല"ന്തി വേദിതബ്ബം. **ഇദം പരിയത്തിസാസനന്തി** ഇദം വുത്തപ്പകാരം തേപിടകം ബുദ്ധവചനം പരിയാപുണിതബ്ബട്ഠേന പരിയത്തി, അനുസാസനട്ഠേന സാസനന്തി കത്വാ പരിയത്തിസാസനം. **തമ്പി മുസ്സതീ**തി തമ്പി പരിയത്തിസാസനം നസ്സതി. **സമ്മുസ്സതീ**തി ആദിതോ നസ്സതി. **പരിബാഹിരോ ഹോതീ**തി പരമ്മുഖോ ഹോതി.

കതമം പടിപത്തിസാസനന്തി ലോകുത്തരധമ്മതോ പുബ്ബഭാഗോ തദത്ഥം പടിപജ്ജീയതീതി പടിപത്തി. സാസീയന്തി ഏത്ഥ വേനേയ്യാതി സാസനം. **സമ്മാപടിപദാതി**ആദയോ വുത്തനയാ ഏവ.

പാണമ്പി ഹനതീതി ജീവിതിന്ദ്രിയമ്പി ഘാതേതി. **അദിന്നമ്പി ആദിയതീ**തി പരപരിഗ്ഗഹിതമ്പി വത്ഥും ഗണ്ഹാതി. **സന്ധിമ്പി ഛിന്ദതീ**തി ഘരസന്ധിമ്പി ഛിന്ദതി. **നില്ലോപമ്പി ഹരതീ**തി ഗാമേ പഹരിത്വാ മഹാവിലോപമ്പി കരോതി. **ഏകാഗാരികമ്പി കരോതീ**തി പണ്ണാസമത്തേഹിപി സട്ഠിമത്തേഹിപി പരിവാരേത്വാ ജീവഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാപി ധനം ആഹരാപേതി. **പരിപന്ഥേപി തിട്ഠതീ**തി പന്ഥദൂഹനകമ്മം കരോതി. **പരദാരമ്പി ഗച്ഛതീ**തി പരദാരേസു ചാരിത്തം ആപജ്ജതി. **മുസാപി ഭണതീ**തി അത്ഥഭഞ്ജനകം മുസാപി വദതി. **അനരിയധമ്മോ**തി അനരിയസഭാവോ.

൧. ഏകോ പുബ്ബേ ചരിത്വാനാതി പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന വാ ഗണാവവസ്സഗ്ഗട്ഠേന വാ പുബ്ബേ ലോകേ വിഹരിത്വാ. **യാനം ഭന്തംവ തം ലോകേ, ഹീനമാഹു പുഥുജ്ജനന്തി** തം വിബ്ഭന്തകം പുഗ്ഗലം യഥാ ഹത്ഥിയാനാദിയാനം അദന്തം വിസമമ്പി ആരോഹതി, ആരോഹനകമ്പി ഭഞ്ജതി, പപാതേപി പപതതി, ഏവം കായദുച്ചരിതാദിവിസമാരോഹനേന നിരയാദീസു, അത്ഥഭഞ്ജനേന ജാതിപപാതാദീസു പപതനേന ച യാനം ഭന്തംവ ഹീനം പുഥുജ്ജനഞ്ച ആഹൂതി.

പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതേന വാതി പബ്ബജ്ജാകോട്ഠാസേന വാ "പബ്ബജിതോ സമണോ"തി ഗണനാരോപനേന വാ. **ഗണാവവസ്സഗ്ഗട്ഠേന വാ**തി ഗണസങ്ഗണികാരാമതം വിസ്സജ്ജേത്വാ വസ്സഗ്ഗട്ഠേന വാ.

ഏകോ പടിക്കമതീതി ഏകകോവ ഗാമതോ നിവത്തതി. **യോ നിസേവതീ**തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **അപരേന സമയേനാ**തി അഞ്ഞസ്മിം കാലേ അപരഭാഗേ. **ബുദ്ധന്തി** സബ്ബഞ്ഞുബുദ്ധം. **ധമ്മന്തി** സ്വാക്ഖാതതാദിഗുണയുത്തം ധമ്മം. **സങ്ഘന്തി** സുപ്പടിപന്നതാദിഗുണയുത്തം സങ്ഘം. **സിക്ഖന്തി** അധിസീലാദിസിക്ഖിതബ്ബം സിക്ഖം. **പച്ചക്ഖായാ**തി ബുദ്ധാദിം പടിക്ഖിപിത്വാ. **ഹീനായാ**തി ഹീനത്ഥായ ഗിഹിഭാവായ. **ആവത്തിത്വാ**തി നിവത്തിത്വാ. **സേവതി** ഏകവാരം സേവതി. **നിസേവതി** അനേകവിധേന സേവതി. **സംസേവതി** അല്ലീയിത്വാ സേവതി. **പടിസേവതി** പുനപ്പുനം സേവതി.

ഭന്തന്തി വിബ്ഭന്തം. **അദന്തന്തി** ദന്തഭാവം അനുപനീതം. **അകാരിതന്തി** സുസിക്ഖിതകിരിയം അസിക്ഖാപിതം. **അവിനീതന്തി** ന വിനീതം ആചാരസമ്പത്തിയാ അസിക്ഖിതം. **ഉപ്പഥം ഗണ്ഹാതീ**തി

വുത്തപ്പകാരം യാനം അദന്താതിയുത്തം ഭന്തം വിസമമഗ്ഗം ഉപേതി. **വിസമം ഖാണുമ്പി പാസാണമ്പി അഭിരുഹതീ**തി വിസമം ഹുത്വാ ഠിതം ഖരഖാണുമ്പി തഥാ പബ്ബതപാസാണമ്പി ആരോഹതി. **യാനമ്പി ആരോഹനകമ്പി ഭഞ്ജതീ**തി വയ്ഹാദിയാനം ആരോഹന്തസ്സ പാജേന്തസ്സ ഹത്ഥപാദാദിമ്പി ഭിന്ദതി. **പപാതേപി പപതതീ**തി ഏകതോച്ഛിന്നപബ്ഭാരപപാതേപി പാതേതി. **സോ വിബ്ഭന്തകോ**തി സോ പടിക്കന്തകോ. **ഭന്തയാനപടിഭാഗോ**തി അനവട്ഠിതയാനസദിസോ. **ഉപ്പഥം ഗണ്ഹാതീ**തി കുസലകമ്മപഥതോ പടിക്കമിത്വാ അപായപഥഭൂതം ഉപ്പഥം മിച്ഛാമഗ്ഗം ഉപേതി. **വിസമം കായകമ്മം അഭിരുഹതീ**തി സമസ്സ പടിപക്ഖം കായദുച്ചരിതസങ്ഖാതം വിസമം കായകമ്മം ആരോഹതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **നിരയേ അത്താനം ഭഞ്ജതീ**തി നിരസ്സാദസങ്ഖാതേ നിരയേ അത്തഭാവം ചുണ്ണവിചുണ്ണം കരോതി. **മനുസ്സലോകേ അത്താനം ഭഞ്ജതീ**തി വിവിധകമ്മകാരണവസേന ഭഞ്ജതി. **ദേവലോകേ അത്താനം ഭഞ്ജതീ**തി പിയവിപ്പയോഗാദിദുക്ഖവസേന. **ജാതിപപാതമ്പി പപതതീ**തി ജാതിപപാതേപി പാതേതി. **ജരാപപാതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **മനുസ്സലോകേ**തി ഇധ അധിപ്പേതലോകമേവ ദസ്സേതി.

പുഥുജ്ജനാതി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. തത്ഥ പുഥുജ്ജനാതി -

> പുഥൂനം ജനനാദീഹി, കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ;
> പുഥുജ്ജനന്തോഗധത്താ, പുഥുവായം ജനോ ഇതി.

സോ ഹി പുഥൂനം നാനപ്പകാരാനം കിലേസാദീനം ജനനാദീഹിപി കാരണേഹി പുഥുജ്ജനോ. തം വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **"പുഥു കിലേസേ ജനേന്തീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ ബഹൂനം നാനപ്പകാരാനം സക്കായദിട്ഠീനം അവിഹതത്താ വാ താ ജനേന്തി, താഹി ജനിതാതി വാ പുഥുജ്ജനാ. അവിഹതമേവത്ഥം ജനസദ്ദോ വദതി. **പുഥു സത്ഥാരാനം മുഖുല്ലോകികാ**തി ഏത്ഥ പുഥൂ നാനാജനാ സത്ഥുപടിഞ്ഞാ ഏതേസന്തി പുഥുജ്ജനാതി വചനത്ഥോ. **പുഥു സബ്ബഗതീഹി അവുട്ഠിതാ**തി ഏത്ഥ ജനേതബ്ബാ ജനയന്തി ഏത്ഥാതി ജനാ, ഗതിയോ. പുഥൂ ജനാ ഏതേസന്തി പുഥുജ്ജനാ. ഇതോ പരേ ജായന്തി ഏതേഹീതി ജനാ, അഭിസങ്ഖാരാദയോ. തേ ഏതേസം വിജ്ജന്തീതി പുഥുജ്ജനാ. അഭിസങ്ഖരണാദിഅത്ഥോ ഏവ വാ ജനസദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. **നാനാസന്താപേഹി സന്തപന്തീ**തി രാഗഗ്ഗിആദയോ സന്താപാ. തേ ഏവ വാ സബ്ബേപി വാ കിലേസാ പരിളാഹാ. **പുഥു പഞ്ചസു കാമഗുണേസൂ**തി ഏത്ഥ ജായതീതി ജനോ, രാഗോ ഗേധോതി ഏവമാദികോ, പുഥു ജനോ ഏതേസന്തി പുഥുജ്ജനാ. പുഥു ജാതാ രത്താതി ഏവം രാഗാദിഅത്ഥോ ഏവ വാ ജനസദ്ദോ ദട്ഠബ്ബോ. **പലിബുദ്ധാ**തി സമ്ബദ്ധാ. **ആവുതാ**തി ആവരിതാ. **നിവുതാ**തി വാരിതാ. **ഓവുതാ**തി ഉപരിതോ പിഹിതാ. **പിഹിതാ**തി ഹേട്ഠാഭാഗേന പിഹിതാ. **പടിച്ഛന്നാ**തി അപാകടാ. **പടികുജ്ജിതാ**തി അധോമുഖഗതാ.

അഥ വാ പുഥൂനം വാ ഗണനപഥമതീതാനം അരിയധമ്മപരമ്മുഖാനം നീചധമ്മസമാചാരാനം ജനാനം അന്തോഗധത്താപി പുഥുജ്ജനാ. പുഥു വാ അയം വിസുംയേവ സങ്ഖം ഗതോ, വിസംസട്ഠോ സീലസുതാദിഗുണയുത്തേഹി അരിയേഹി ജനോതിപി പുഥുജ്ജനോ.

ഏവം യേ തേ -

> "ദുവേ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ, ബുദ്ധേനാദിച്ചബന്ധുനാ;
> അന്ധോ പുഥുജ്ജനോ ഏകോ, കല്യാണേകോ പുഥുജ്ജനോ"തി. -

ദ്വേവ പുഥുജ്ജനാ വുത്താ, തേസു അന്ധപുഥുജ്ജനോ വുത്തോ ഹോതീതി വേദിതബ്ബോ.

൭൪. **യസോ കിത്തി ചാ**തി ലാഭസക്കാരോ പസംസാ ച. **പുബ്ബേ**തി പബ്ബജിതഭാവേ. **ഹായതേ വാപി തസ്സ സാ**തി തസ്സ വിബ്ഭന്തകസ്സ സതോ സോ ച യസോ സാ ച കിത്തി ഹായതി. **ഏതമ്പി ദിസ്വാ**തി ഏതമ്പി പുബ്ബേ യസകിത്തീനം ലാഭം പച്ഛാ ച ഹാനിം ദിസ്വാ. **സിക്ഖേഥ മേഥുനം വിപ്പഹാതവേ**തി തിസ്സോ സിക്ഖായോ സിക്ഖേഥ. കിം കാരണാ? **മേഥുനം വിപ്പഹാതവേ,** മേഥുനപ്പഹാനത്ഥായാതി വുത്തം ഹോതി.

കിത്തിവണ്ണഗതോതി ഭഗവാ കിത്തിവണ്ണോ, കിത്തിസദ്ദഞ്ചേവ ഗുണഞ്ച ഉക്ഖിപിത്വാ വദന്തോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ചിത്തം നാനാനയേന കഥനം അസ്സ അത്ഥീതി **ചിത്തകഥീ. കല്യാണപടിഭാനോ**തി സുന്ദരപഞ്ഞോ.

ഹായതീതി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **പരിഹായതീ**തി സമന്തതോ ഹായതി. **പരിധംസതീ**തി അധോപഥവിം പതതി. **പരിപതതീ**തി സമന്തതോ അപഗച്ഛതി. **അന്തരധായതീ**തി അദസ്സനം യാതി. **വിപ്പലുജ്ജതീ**തി ഉച്ഛിജ്ജതി.

ഖുദ്ദകോ സീലക്ഖന്ധോതി ഥുല്ലച്ചയാദി. **മഹന്തോ സീലക്ഖന്ധോ**തി പാരാജികസംങ്ഘാദിസേസോ.

മേഥുനധമ്മസ്സ പഹാനായാതി തദങ്ഗാദിപഹാനേന പജഹനത്ഥായ. **വൂപസമായാ**തി മലാനം വൂപസമനത്ഥായ. **പടിനിസ്സഗ്ഗായാ**തി പക്ഖന്ദനപരിച്ചാഗപടിനിസ്സഗ്ഗത്ഥായ. **പടിപസ്സദ്ധിയാ**തി പടിപസ്സദ്ധിസങ്ഖാതസ്സ ഫലസ്സ അത്ഥായ.

൭൫. യോ ഹി മേഥുനം ന വിപ്പജഹതി **സങ്കപ്പേഹി...പേ॰... തഥാവിധോ.** തത്ഥ **പരേതോ**തി സമന്നാഗതോ. **പരേസം നിഗ്ഘോസ**ന്തി ഉപജ്ഝായാദീനം നിന്ദാവചനം. **മങ്കു ഹോതീ**തി ദുമ്മനോ ഹോതി.

കാമസങ്കപ്പേനാതി കാമപടിസംയുത്തേന വിതക്കേന. ഉപരിട്ഠേപി ഏസേവ നയോ. **ഫുട്ഠോ**തി വിതക്കേഹി ഫുസിതോ. **പരേതോ**തി അപരിഹീനോ. **സമോഹിതോ**തി സമ്മാ ഓഹിതോ അന്തോ പവിട്ഠോ. **കപണോ വിയാ**തി ദുഗ്ഗതമനുസ്സോ വിയ. **മന്ദോ വിയാ**തി അഞ്ഞാണീ വിയ. **മോമൂഹോ വിയാ**തി സമ്മോഹഭൂതോ വിയ. **ഝായതീ**തി ചിന്തേതി. **പജ്ഝായതീ**തി ഭുസം ചിന്തേതി. **നിജ്ഝായതീ**തി അനേകവിധേന ചിന്തേതി. **അപജ്ഝായതീ**തി തതോ അപഗന്ത്വാ ചിന്തേതി. **ഉലൂകോ**തി ഉലൂകസകുണോ. **രുക്ഖസാഖായ**ന്തി രുക്ഖേ ഉട്ഠിതസാഖായ, വിടപേ വാ. **മൂസികം മഗയമാനോ**തി മൂസികം ഗവേസമാനോ, "മഗ്ഗയമാനോ"തിപി പഠന്തി. **കോത്ഥൂ**തി സിങ്ഗാലോ. **ബിളാരോ**തി ബബ്ബു. **സന്ധിസമലസങ്കടീരേ**തി ദ്വിന്നം ഘരാനം അന്തരേ ച ഉദകനിദ്ധമനചിക്ഖല്ലകചവരനിക്ഖിപനട്ഠാനേ ച ഥണ്ഡിലേ ച. **വഹച്ഛിന്നോ**തി പിട്ഠിഗീവമംസച്ഛിന്നോ. ഇതോ പരാ ഗാഥാ പാകടസമ്ബന്ധാ ഏവ.

൭൭. താസു **സത്ഥാനീ**തി കായദുച്ചരിതാദീനി. താനി ഹി അത്തനോ പരേസഞ്ച ഛേദനട്ഠേന "സത്ഥാനീ"തി വുച്ചന്തി. തേസു വായം വിസേസേന താവ ആദിതോ മുസാവചനസത്ഥാനേവ കരോതി, "ഇമിനാ കാരണേനാഹം വിബ്ഭന്തോ"തി ഭണന്തോ. തേനേവാഹ - **"ഏസ ഖസ്സ മഹാഗേധോ , മോസവജ്ജം പഗാഹതീ"**തി. തത്ഥ **ഏസ ഖസ്സാ**തി ഏസ ഖോ അസ്സ. **മഹാഗേധോ**തി മഹാബന്ധനം. കതമോതി ചേ? യദിദം മോസവജ്ജം പഗാഹതി, സ്വായം മുസാവാദജ്ഝോഗാഹോ "മഹാഗേധോ"തി വേദിതബ്ബോ.

തീണി സത്ഥാനീതി തയോ ഛേദകാ. കായദുച്ചരിതം **കായസത്ഥം. വചീസത്ഥാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. തം വിഭാഗതോ ദസ്സേതും **"തിവിധം കായദുച്ചരിതം കായസത്ഥ"**ന്തി ആഹ. **സമ്പജാനമുസാ ഭാസതീ**തി ജാനന്തോ തുച്ഛം വാചം ഭാസതി. **അഭിരതോ അഹം ഭന്തേ അഹോസിം പബ്ബജ്ജായാ**തി സാസനേ പബ്ബജ്ജായ അനഭിരതിവിരഹിതോ അഹം ആസിം. **മാതാ മേ പോസേതബ്ബാ**തി മാതാ മയാ പോസേതബ്ബാ. **തേനമ്ഹി വിബ്ഭന്തോതി ഭണതീ**തി തേന കാരണേന പടിക്കന്തോ അസ്മീതിപി കഥേതി. **പിതാ മേ പോസേതബ്ബോ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

ഏസോ തസ്സ മഹാഗേധോതി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏസോ മഹാബന്ധോ. **മഹാവന**ന്തി മഹന്തം ദുട്ഠവനം. **ഗഹന**ന്തി ദുരതിക്കമം. **കന്താരോ**തി ചോരകന്താരാദിസദിസോ. **വിസമോ**തി കണ്ടകവിസമോ. **കുടിലോ**തി വങ്കകടകസദിസോ. **പങ്കോ**തി പല്ലലസദിസോ. **പലിപോ**തി കദ്ദമസദിസോ. **പലിബോധോ**തി മഹാദുക്ഖോ. **മഹാബന്ധന**ന്തി മഹന്തം ദുമോചയബന്ധനം. **യദിദം സമ്പജാനമുസാവാദോ**തി യോ അയം സമ്പജാനമുസാവാദോ.

സഭഗ്ഗതോ വാതി സഭായം ഠിതോ വാ. **പരിസഗ്ഗതോ വാ**തി ഗാമപരിസായം ഠിതോ വാ. **ഞാതിമജ്ഝഗതോ വാ**തി ദായാദാനം മജ്ഝേ ഠിതോ വാ. **പൂഗമജ്ഝഗതോ വാ**തി സേനീനം മജ്ഝേ ഠിതോ വാ. **രാജകുലമജ്ഝഗതോ വാ**തി രാജകുലസ്സ മജ്ഝേ മഹാവിനിച്ഛയേ ഠിതോ വാ. **അഭിനീതോ**തി പുച്ഛനത്ഥായ നീതോ. **സക്ഖിപുട്ഠോ**തി സക്ഖിം കത്വാ പുച്ഛിതോ. **ഏഹമ്ഭോ പുരിസാ**തി ആലപനമേതം. **അത്തഹേതു വാ പരഹേതു വാ**തി അത്തനോ വാ പരസ്സ വാ ഹത്ഥപാദാദിഹേതു വാ ധനഹേതു വാ. **ആമിസകിഞ്ചിക്ഖഹേതു വാ**തി ഏത്ഥ **ആമിസ**ന്തി ലാഭോ അധിപ്പേതോ. **കിഞ്ചിക്ഖ**ന്തി യം വാ തം വാ അപ്പമത്തകം, അന്തമസോ തിത്തിരവട്ടകസപ്പിപിണ്ഡനവനീതപിണ്ഡാദിമത്തകസ്സപി ലാഭസ്സ ഹേതൂതി അത്ഥോ. **സമ്പജാനമുസാ ഭാസതീ**തി ജാനന്തോയേവ മുസാവാദം കരോതി.

പുന അഞ്ഞം പരിയായം ദസ്സേന്തോ **"അപി ച തീഹാകാരേഹി മുസാവാദോ ഹോതി, പുബ്ബേവസ്സ ഹോതീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **തീഹാകാരേഹീ**തി സമ്പജാനമുസാവാദസ്സ അങ്ഗഭൂതേഹി തീഹി കാരണേഹി. **പുബ്ബേവസ്സ ഹോതീ**തി പുബ്ബഭാഗേയേവ അസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏവം ഹോതി "മുസാ ഭണിസ്സ"ന്തി. **ഭണന്തസ്സ ഹോതീ**തി ഭണമാനസ്സ ഹോതി. **ഭണിതസ്സ ഹോതീ**തി ഭണിതേ അസ്സ ഹോതി. യം വത്തബ്ബം തസ്മിം വുത്തേ ഹോതീതി അത്ഥോ. അഥ വാ **ഭണിതസ്സാ**തി വുത്തവതോ നിട്ഠിതവചനസ്സ ഹോതീതി. യോ ഏവം പുബ്ബഭാഗേപി ജാനാതി, ഭണന്തോപി ജാനാതി, പച്ഛാപി ജാനാതി "മുസാ മയാ ഭണിത"ന്തി, സോ ഏവം വദന്തോ മുസാവാദകമ്മുനാ ബജ്ഝതീതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ ദസ്സിതോ. കിഞ്ചാപി ദസ്സിതോ, അഥ ഖോ അയമേത്ഥ വിസേസോ - പുച്ഛാ താവ ഹോതി, "മുസാ ഭണിസ്സ"ന്തി പുബ്ബഭാഗോ അത്ഥി, "മുസാ മയാ ഭണിത"ന്തി പച്ഛാഭാഗോ നത്ഥി. വുത്തമത്തമേവ ഹി കോചി പമുസ്സതി കിം തസ്സ മുസാവാദോ ഹോതി, ന ഹോതീതി? സാ ഏവം **അട്ഠകഥാസു** വിസ്സജ്ജിതാ - പുബ്ബഭാഗേ "മുസാ ഭണിസ്സ"ന്തി ച, ഭണന്തസ്സ "മുസാ ഭണാമീ"തി ച ജാനതോ പച്ഛാഭാഗേ "മുസാ മയാ ഭണിത"ന്തി ന സക്കാ ന ഭവിതും, സചേപി ന ഹോതി, മുസാവാദോയേവ. പുരിമമേവ ഹി അങ്ഗദ്വയം പമാണം. യസ്സാപി പുബ്ബഭാഗേ "മുസാ ഭണിസ്സ"ന്തി ആഭോഗോ നത്ഥി, ഭണന്തോ പന "മുസാ ഭണാമീ"തി ജാനാതി. ഭണിതേപി "മുസാ മയാ ഭണിത"ന്തി ജാനാതി. സോ മുസാവാദേന ന കാരേതബ്ബോ. പുബ്ബഭാഗോ ഹി പമാണതരോ. തസ്മിം അസതി ദവാ ഭണിതം വാ, രവാ ഭണിതം വാ ഹോതീതി.

ഏത്ഥ ച തംഞാണതാ ച ഞാണസമോധാനഞ്ച പരിച്ചജിതബ്ബം. **തംഞാണതാ പരിച്ചജിതബ്ബാ**തി യേന ചിത്തേന "മുസാ ഭണിസ്സ"ന്തി ജാനാതി, തേനേവ "മുസാ ഭണാമീ"തി ച, "മുസാ മയാ ഭണിത"ന്തി ച ജാനാതീതി ഏവം ഏകചിത്തേനേവ തീസു ഖണേസു ജാനാതീതി അയം തംഞാണതാ പരിച്ചജിതബ്ബാ. ന ഹി സക്കാ തേനേവ ചിത്തേന തം ചിത്തം ജാനിതും, യഥാ ന സക്കാ തേനേവ അസിനാ സോ അസി ഛിന്ദിതുന്തി. പുരിമം പുരിമം പന ചിത്തം പച്ഛിമസ്സ പച്ഛിമസ്സ ചിത്തസ്സ തഥാ ഉപ്പത്തിയാ പച്ചയോ ഹുത്വാ നിരുജ്ഝതി. തേനേതം വുച്ചതി -

"പമാണം പുബ്ബഭാഗോവ, തസ്മിം സതി ന ഹേസ്സതി;

സേസദ്വയന്തി നത്ഥേത, മിതി വാചാ തിവങ്ഗികാ"തി. (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൦൦);

ഞാണസമോധാനം പരിച്ചജിതബ്ബന്തി ഏതാനി തീണി ചിത്താനി ഏകക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജന്തീതി ന ഗഹേതബ്ബാനി. ഇദഞ്ഹി ചിത്തം നാമ -

"അനിരുദ്ധമ്ഹി പഠമേ, ന ഉപ്പജ്ജതി പച്ഛിമം;
നിരന്തരുപ്പജ്ജനതോ, ഏകം വിയ പകാസതീ"തി. (പാരാ॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൦൦);

ഇതോ പരം പന യ്വായം അജാനംയേവ "ജാനാമീ"തിആദിനാ നയേന സമ്പജാനമുസാ ഭണതി, യസ്മാ സോ "ഇദം അഭൂത"ന്തി ഏവംദിട്ഠികോ ഹോതി, തസ്സ ഹി അത്ഥേവ അയം ലദ്ധി. തഥാ "ഇദം അഭൂത"ന്തി ഏവമസ്സ ഖമതി ചേവ രുച്ചതി ച. ഏവമസ്സ സഞ്ഞാ, ഏവംസഭാവമേവ ചസ്സ ചിത്തം "ഇദം അഭൂത"ന്തി. യദാ പന മുസാ വത്തുകാമോ ഹോതി, തദാ തം ദിട്ഠിം വാ ദിട്ഠിയാ സഹ ഖന്തിം വാ ദിട്ഠിഖന്തീഹി സദ്ധിം രുചിം വാ ദിട്ഠിഖന്തിരുചീഹി സദ്ധിം സഞ്ഞം വാ ദിട്ഠിഖന്തിരുചിസഞ്ഞാഹി സദ്ധിം ഭാവം വാ വിനിധായ നിക്ഖിപിത്വാ പടിച്ഛാദേത്വാ അഭൂതം കത്വാ ഭണതി. തസ്മാ തേസമ്പിവസേന അങ്ഗഭേദം ദസ്സേതും **"അപി ച ചതൂഹാകാരേഹീ"**തിആദി വുത്തം.

ഏത്ഥ ച **വിനിധായ ദിട്ഠിന്തി** ബലവധമ്മവിനിധാനവസേനേതം വുത്തം. **വിനിധായ ഖന്തി**ന്തിആദീനി തതോ ദുബ്ബലദുബ്ബലാനം വിനിധാനവസേന. **വിനിധായ സഞ്ഞ**ന്തി ഇദം പനേത്ഥ സബ്ബദുബ്ബലധമ്മവിനിധാനവസേന. സഞ്ഞാമത്തമ്പി നാമ അവിനിധായ സമ്പജാനമുസാ ഭാസിസ്സതീതി നേതം ഠാനം വിജ്ജതി.

൭൪. **മന്ദോവ പരികിസ്സതീ**തി പാണവധാദീനി കരോന്തോ തതോനിദാനഞ്ച ദുക്ഖമനുഭോന്തോ ഭോഗപരിയേസനാരക്ഖണാനി ച കരോന്തോ മോമൂഹോ വിയ പരികിലിസ്സതി.

തമേനം രാജാനോ ഗഹേത്വാ വിവിധാ കമ്മകാരണാ കാരേന്തീതി ന രാജാനോ കരോന്തി, രാജാധീനപുരിസാ നാനാവിധാനി കമ്മകാരണാനി കരോന്തി. **കസാഹിപി താളേന്തീ**തി കസാദണ്ഡകേഹിപി വിതജ്ജേന്തി. **വേത്തേഹീ**തി വേത്തലതാഹി. **അഡ്ഢദണ്ഡകേഹീ**തി മുഗ്ഗരേഹി, പഹാരസാധനത്ഥം വാ ചതുഹത്ഥദണ്ഡം ദ്വേധാ ഛേത്വാ ഗഹിതദണ്ഡകേഹി. **ബിലങ്ഗഥാലിക**ന്തി കഞ്ജിയഉക്ഖലികകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ സീസകപാലം ഉപ്പാടേത്വാ തത്തം അയോഗുളം സണ്ഡാസേന ഗഹേത്വാ തത്ഥ പക്ഖിപന്തി, തേന മത്ഥലുങ്ഗം പക്കുട്ഠിത്വാ ഉപരി ഉത്തരതി. **സങ്ഖമുണ്ഡിക**ന്തി സങ്ഖമുണ്ഡകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഉത്തരോട്ഠഉഭതോകണ്ണചൂളികഗലവാടകപരിച്ഛേദേന ചമ്മം ഛിന്ദിത്വാ സബ്ബകേസേ ഏകതോ ഗണ്ഠിം കത്വാ ദണ്ഡകേന വേഠേത്വാ ഉപ്പാടേന്തി, സഹ കേസേഹി ചമ്മം ഉട്ഠഹതി. തതോ സീസകടാഹം ഥൂലസക്ഖരാഹി ഘംസിത്വാ ധോവന്താ സങ്ഖവണ്ണം കരോന്തി. **രാഹുമുഖ**ന്തി രാഹുമുഖകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ സങ്കുനാ മുഖം വിവരിത്വാ അന്തോമുഖേ ദീപം ജാലേന്തി, കണ്ണചൂളികാഹി വാ പട്ഠായ മുഖം നിഖാദനേന ഖനന്തി, ലോഹിതം പഗ്ഘരിത്വാ മുഖം പൂരേതി.

ജോതിമാലികന്തി സകലസരീരം തേലപിലോതികായ വേഠേത്വാ ആലിമ്പേന്തി. **ഹത്ഥപജ്ജോതിക**ന്തി ഹത്ഥേ തേലപിലോതികായ വേഠേത്വാ ദീപം വിയ പജ്ജാലേന്തി. **ഏരകവത്തിക**ന്തി ഏരകവത്തകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഹേട്ഠാഗീവതോ പട്ഠായ ചമ്മവട്ടേ കന്തിത്വാ ഗോപ്ഫകേ പാതേന്തി. അഥ നം യോത്തേഹി ബന്ധിത്വാ കഡ്ഢന്തി. സോ അത്തനോ ചമ്മവട്ടേ അക്കമിത്വാ അക്കമിത്വാ പതതി. **ചീരകവാസിക**ന്തി ചീരകവാസികകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ തഥേവ ചമ്മവട്ടേ കന്തിത്വാ കടിയം ഠപേന്തി, കടിതോ പട്ഠായ കന്തിത്വാ ഗോപ്ഫകേസു ഠപേന്തി, ഉപരിമേഹി ഹേട്ഠിമസരീരം ചീരകനിവാസനനിവത്ഥം വിയ ഹോതി. **ഏണേയ്യക**ന്തി ഏണേയ്യകകമ്മകാരണം. തം കരോന്താ ഉഭോസു കപ്പരേസു ച ഉഭോസു ജണ്ണുകേസു ച അയവലയാനി ദത്വാ അയസൂലാനി കോട്ടേന്തി, സോ ചതൂഹി അയസൂലേഹി ഭൂമിയം പതിട്ഠഹതി. അഥ നം പരിവാരേത്വാ അഗ്ഗിം കരോന്തി. "ഏണേയ്യകോ ജോതിപരിഗ്ഗഹോ യഥാ"തി ആഗതട്ഠാനേപി ഇദമേവ വുത്തം. തം സന്ധിതോ സന്ധിതോ സൂലാനി അപനേത്വാ ചതൂഹി അട്ഠികോടീഹിയേവ ഠപേന്തി. ഏവരൂപാ കമ്മകാരണാ നാമ നത്ഥി.

ബളിസമംസികന്തി ഉഭതോമുഖേഹി ബളിസേഹി പഹരിത്വാ ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി ഉപ്പാടേന്തി. **കഹാപണിക**ന്തി സകലസരീരം തിണ്ഹാഹി വാസീഹി കോടിതോ പട്ഠായ കഹാപണമത്തം കഹാപണമത്തം പാതേന്താ കോട്ടേന്തി. **ഖാരാപതച്ഛിക**ന്തി സരീരം തത്ഥ തത്ഥ ആവുധേഹി പഹരിത്വാ കോച്ഛേഹി ഖാരം ഘംസേന്തി, ചമ്മമംസന്ഹാരൂനി പഗ്ഘരിത്വാ പസവന്തി, അട്ഠികസങ്ഖലികാവ തിട്ഠതി. **പലിഘപരിവത്തിക**ന്തി ഏകേന പസ്സേന നിപജ്ജാപേത്വാ കണ്ണച്ഛിദ്ദേന അയസൂലം കോട്ടേത്വാ പഥവിയാ ഏകാബദ്ധം കരോന്തി. അഥ നം പാദേ ഗഹേത്വാ ആവിഞ്ഛന്തി. **പലാലപീഠക**ന്തി ഛേകാ കാരണികാ ഛവിചമ്മം അച്ഛിന്ദിത്വാ നിസദപോതകാഹി അട്ഠീനി ഛിന്ദിത്വാ കേസേസു ഗഹേത്വാ ഉക്ഖിപന്തി, മംസരാസിയേവ ഹോതി. അഥ നം കേസേഹേവ പരിയോനന്ധിത്വാ ഗണ്ഹന്തി, പലാലപീഠം വിയ കത്വാ പലിവേഠേന്തി. **സുനഖേഹിപീ**തി കതിപയാനി ദിവസാനി ആഹാരം അദത്വാ ഛാതസുനഖേഹി ഖാദാപേന്തി. തേ മുഹുത്തേന അട്ഠിസങ്ഖലികമേവ കരോന്തി. **ഏവമ്പി കിസ്സതീ**തി ഏവമ്പി വിഘാതം പാപുണാതി. **പരികിസ്സതീ**തി സബ്ബഭാഗേന വിഘാതം പാപുണാതി. **പരികിലിസ്സതീ**തി ഉപതാപം പാപുണാതി.

പുന അഞ്ഞം കാരണം ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ കാമതണ്ഹായ അഭിഭൂതോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **കാമതണ്ഹായാതി** പഞ്ചകാമഗുണികലോഭേന. **അഭിഭൂതോതി** തേന മദ്ദിതോ. **പരിയാദിന്നചിത്തോതി** കുസലാചാരം ഖേപേത്വാ ഗഹിതചിത്തോ. **ഭോഗേ പരിയേസന്തോതി** ധനം ഗവേസമാനോ. **നാവായ മഹാസമുദ്ദം പക്ഖന്ദതീതി** തരണീസങ്ഖാതായ നാവായ മഹന്തം ലോണസാഗരം പവിസതി. **സീതസ്സ പുരക്ഖതോതി** സീതം പുരതോ കത്വാ. **ഉണ്ഹസ്സ പുരക്ഖതോതി** ഉണ്ഹം പുരതോ കത്വാ. **ഡംസാതി** പിങ്ഗലമക്ഖികാ. **മകസാതി** മകസാ ഏവ. **പീളിയമാനോതി** ഡംസാദിസമ്ഫസ്സേഹി വിഹേസിയമാനോ. **ഖുപ്പിപാസായ മിയ്യമാനോതി** ഖുദ്ദാപിപാസായ മരമാനോ. **തിഗുമ്ബം ഗച്ഛതീതി**ആദീനി **മൂലപദം ഗച്ഛതീ**തിപരിയോസാനാനി ചതുവീസതി പദാനി രട്ഠനാമേന വുത്താനി. **മരുകന്താരം ഗച്ഛതീതി** വാലുകകന്താരം താരകസഞ്ഞായ ഗച്ഛതി . **ജണ്ണുപഥന്തി** ജാണൂഹി ഗന്തബ്ബമഗ്ഗം. **അജപഥന്തി** അജേഹി ഗന്തബ്ബമഗ്ഗം. **മേണ്ഡപഥേപി** ഏസേവ നയോ.

സങ്കുപഥന്തി ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാ തേഹി ഉഗ്ഗമിതബ്ബം ഖാണുമഗ്ഗം, തം ഗച്ഛന്തോ പബ്ബതപാദേ ഠത്വാ അയസിങ്ഘാടകം യോത്തേന ബന്ധിത്വാ ഉദ്ധം ഖിപിത്വാ പബ്ബതേ ലഗ്ഗാപേത്വാ യോത്തേനാരുയ്ഹ വജിരഗ്ഗേന ലോഹദണ്ഡേന പബ്ബതം വിജ്ഝിത്വാ ഖാണുകം കോട്ടേത്വാ തത്ഥ ഠത്വാ സിങ്ഘാടകം ആകഡ്ഢിത്വാ പുന ഉപരി ലഗ്ഗാപേത്വാ തത്ഥ ഠിതോ ചമ്മയോത്തം ഓലമ്ബേത്വാ തം ആദായ ഓതരിത്വാ ഹേട്ഠിമഖാണുകേ ബന്ധിത്വാ വാമഹത്ഥേന യോത്തം ഗഹേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേന മുഗ്ഗരം ആദായ യോത്തം പഹരിത്വാ ഖാണുകം നീഹരിത്വാ പുന അഭിരുഹതി. ഏതേനുപായേന പബ്ബതമത്ഥകം അഭിരുയ്ഹ പരതോ ഓതരന്തോ പുരിമനയേനേവ പഠമം പബ്ബതമത്ഥകേ ഖാണുകം കോട്ടേത്വാ ചമ്മപസിബ്ബകേ യോത്തം ബന്ധിത്വാ ഖാണുകേ വേഠേത്വാ സയം അന്തോപസിബ്ബകേ നിസീദിത്വാ മക്കടകാനം സുത്തവിസ്സജ്ജനാകാരേന യോത്തം വിനിവേഠേന്തോ ഓതരതി. തേന വുത്തം - "ഖാണുകേ കോട്ടേത്വാ തേഹി ഉഗ്ഗമിതബ്ബം ഖാണുമഗ്ഗ"ന്തി. **ഛത്തപഥന്തി** ചമ്മഛത്തേന വാതം ഗാഹാപേത്വാ സകുണേഹി വിയ ഓതരിതബ്ബം മഗ്ഗം. **വംസപഥന്തി** വേണുഗുമ്ബഛേദനസത്ഥേന ഛിന്ദിത്വാ രുക്ഖം ഫരസുനാ കോട്ടേത്വാ മഗ്ഗം കരോന്തോ വേളുവനേ നിസ്സേണിം കത്വാ വേളുഗുമ്ബേ ആരുയ്ഹ വേളും ഛിന്ദിത്വാ അപരസ്സ വേളുഗുമ്ബസ്സ ഉപരി പാതേത്വാ വേളുഗുമ്ബമത്ഥകേനേവ ഗന്തബ്ബം മഗ്ഗം സന്ധായ "വംസപഥം ഗച്ഛതീ"തി വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

ഗവേസന്തോ ന വിന്ദതി, അലാഭമൂലകമ്പി ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതീതി അവിന്ദനമൂലകമ്പി കായികചേതസികം ദുക്ഖം പടിലഭതി.

ലദ്ധാതി ലഭിത്വാ. **ആരക്ഖമൂലകന്തി** രക്ഖണമൂലകമ്പി. **കിന്തി മേ ഭോഗേതി** കേന ഉപായേന മമ ഭോഗേ. **നേവ രാജാനോ ഹരേയ്യും...പേ... ന അപ്പിയാ ദായാദാ ഹരേയ്യുന്തി. ഗോപയതോതി** മഞ്ജൂസാദീഹി ഗോപയന്തസ്സ. **വിപ്പലുജ്ജന്തീതി** വിനസ്സന്തി.

൮൨. **ഏതമാദീനവം ഞത്വാ, മുനി പുബ്ബാപരേ ഇധാതി** ഏതം "യസോ കിത്തി ച യാ പുബ്ബേ, ഹായതേ വാപി തസ്സ സാ"തി ഇതോ പഭുതി വുത്തേ പുബ്ബാപരേ ഇധ ഇമസ്മിം സാസനേ പുബ്ബതോ അപരേ സമണഭാവതോ വിബ്ഭന്തകഭാവേ ആദീനവം മുനി ഞത്വാ.

ദള്ഹം കരേയ്യാതി നിദ്ദേസപദസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **ഥിരം കരേയ്യാതി** അസിഥിലം കരേയ്യ. **ദള്ഹം സമാദാനോ അസ്സാതി** ഥിരപടിഞ്ഞോ ഭവേയ്യ. **അവട്ഠിതസമാദാനോതി** സന്നിട്ഠാനപടിഞ്ഞോ.

൮൩. **ഏതം അരിയാനമുത്തമന്തി** യദിദം വിവേകചരിയാ, ഏതം ബുദ്ധാദീനം അരിയാനം ഉത്തമം. തസ്മാ വിവേകംയേവ സിക്ഖേഥാതി അധിപ്പായോ. **ന തേന സേട്ഠോ മഞ്ഞേഥാതി** തേന ച വിവേകേന അത്താനം "സേട്ഠോ അഹ"ന്തി ന മഞ്ഞേയ്യ, തേന മാനഥദ്ധോ ന ഭവേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി.

ഉന്നതിന്തി ഉസ്സാപനം. **ഉന്നമന്തി** ഉഗ്ഗന്ത്വാ പട്ഠപനം. **മാനന്തി** അഹംകാരം. **ഥാമന്തി** ബലക്കാരം. **ഥമ്ഭന്തി** ഥദ്ധകരണം. **ഥദ്ധോതി** അമദ്ദവോ. **പത്ഥദ്ധോതി** വിസേസേന അമദ്ദവോ. **പഗ്ഗഹിതസിരോതി** ഉട്ഠിതസീസോ. **സാമന്താതി** ന ആരകാ. **ആസന്നേതി** ന ദൂരേ. **അവിദൂരേതി** സമീപേ. **ഉപകട്ഠേതി** സന്തികേ.

൮൪. **രിത്തസ്സാതി** വിവിത്തസ്സ, കായദുച്ചരിതാദീഹി വിരഹിതസ്സ. **ഓഘതിണ്ണസ്സ പിഹയന്തി, കാമേസു ഗധിതാ പജാതി** വത്ഥുകാമേസു ലഗ്ഗാ സത്താ തസ്സ ചതുരോഘതിണ്ണസ്സ പിഹയന്തി ഇണായികാ വിയ ആണണ്യസ്സാതി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

രിത്തസ്സാതി സബ്ബകിലേസേഹി തുച്ഛസ്സ. **വിവിത്തസ്സാതി** സുഞ്ഞസ്സ. **പവിവിത്തസ്സാതി** ഏകകസ്സ. ഇദാനി യേഹി രിത്തോ ഹോതി, തേ ദസ്സേന്തോ **"കായദുച്ചരിതേന രിത്തസ്സാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ കിലേസപടിപാടിയാ മഗ്ഗപടിപാടിയാതി ദ്വിധാ രിത്തതാ വേദിതബ്ബാ. കിലേസപടിപാടിയാ താവ രാഗോ മോഹോ ഥമ്ഭോ സാരമ്ഭോ മാനോ മദോതി, ഇമേഹി ഛഹി കിലേസേഹി അരഹത്തമഗ്ഗേന രിത്തോ ഹോതി; ദോസോ കോധോ ഉപനാഹോ പമാദോതി, ഇമേഹി ചതൂഹി കിലേസേഹി അനാഗാമിമഗ്ഗേന രിത്തോ ഹോതി; അതിമാനോ മക്ഖോ പളാസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം മായാ സാഠേയ്യന്തി, ഇമേഹി സത്തഹി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന രിത്തോ ഹോതി.

മഗ്ഗപടിപാടിയാ പന സോതാപത്തിമഗ്ഗേന അതിമാനോ മക്ഖോ പളാസോ ഇസ്സാ മച്ഛരിയം മായാ സാഠേയ്യന്തി; ഇമേഹി സത്തഹി രിത്തോ ഹോതി, അനാഗാമിമഗ്ഗേന ദോസോ കോധോ ഉപനാഹോ പമാദോതി, ഇമേഹി ചതൂഹി രിത്തോ ഹോതി; അരഹത്തമഗ്ഗേന രാഗോ മോഹോ ഥമ്ഭോ സാരമ്ഭോ മാനോ മദോതി, ഇമേഹി ഛഹി രിത്തോ ഹോതി. തീണി ദുച്ചരിതാനി സബ്ബകിലേസേഹീതിആദിനാ നയേന അവസേസാപി യഥായോഗം യോജേതബ്ബാ.

വത്ഥുകാമേ പരിജാനിത്വാതി തേഭൂമകേ വത്ഥുകാമേ ഞാതതീരണപരിഞ്ഞാഹി സമാപനവസേന ജാനിത്വാ. **കിലേസകാമേ പഹായാ**തി ഛന്ദാദയോ കിലേസകാമേ പഹാനപരിഞ്ഞായ ജഹിത്വാ. **ബ്യന്തിം കരിത്വാ**തി വിഗതന്തം വിഗതകോടിം കരിത്വാ.

കാമോഘം തിണ്ണസ്സാതി അനാഗാമിമഗ്ഗേന അവസാനസങ്ഖാതം കാമോഘം തരിത്വാ ഠിതസ്സ. **ഭവോഘ**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗേന. **ദിട്ഠോഘ**ന്തി സോതാപത്തിമഗ്ഗേന. **അവിജ്ജോഘ**ന്തി അരഹത്തമഗ്ഗേന. **സബ്ബം സംസാരപഥ**ന്തി സബ്ബഖന്ധധാതുആയതനപടിപാടിസങ്ഖാതം പഥം അരഹത്തമഗ്ഗേനേവ തരിത്വാ ഠിതസ്സ. സോതാപത്തിമഗ്ഗേന **ഉത്തിണ്ണസ്സ**. സകദാഗാമിമഗ്ഗേന **നിത്തിണ്ണസ്സ**. അനാഗാമിമഗ്ഗേന കാമധാതും **അതിക്കന്തസ്സ**. അരഹത്തമഗ്ഗേന സബ്ബഭവം **സമതിക്കന്തസ്സ**. ഫലസമാപത്തിവസേന **വീതിവത്തസ്സ. പാരംഗതസ്സാ**തിആദീനി നിബ്ബാനവസേന വുത്താനി. **യഥാ ഇണായികാ ആണണ്യ**ന്തി പവഡ്ഢകഇണം ആദായ വിചരന്താ ആണണ്യം. **പത്ഥേന്തീ**തി പത്ഥനം ഉപ്പാദേന്തി. **ആബാധികാ ആരോഗ്യ**ന്തി പിത്താദിരോഗാതുരോ ഭേസജ്ജകിരിയായ തംരോഗവൂപസമനത്ഥം ആരോഗ്യം. **യഥാ ബന്ധനബദ്ധാ**തി നക്ഖത്തദിവസേ ബന്ധനാഗാരേ ബദ്ധപുരിസാ. **യഥാ ദാസാ ഭുജിസ്സ**ന്തി യസ്മാ ഭുജിസ്സാ പുരിസാ യം ഇച്ഛന്തി, തം കരോന്തി, ന നം കോചി ബലക്കാരേന തതോ നിവത്തേതി, തസ്മാ ദാസാ ഭുജിസ്സഭാവം പത്ഥേന്തി. **യഥാ കന്താരദ്ധാനപക്ഖന്ദാ**തി യസ്മാ ബലവന്തോ പുരിസാ ഹത്ഥസാരം ഗഹേത്വാ സജ്ജാവുധാ സപരിവാരാ കന്താരം പടിപജ്ജന്തി, തേ ചോരാ ദൂരതോവ ദിസ്വാ പലായന്തി. തേ സോത്ഥിനാ കന്താരം നിത്ഥരിത്വാ ഖേമന്തം പത്വാ ഹട്ഠതുട്ഠാ ഹോന്തി. തസ്മാ കന്താരപക്ഖന്ദാ ഖേമന്തഭൂമിം പത്ഥേന്തി. ദേസനാപരിയോസാനേ തിസ്സോ സോതാപത്തിഫലം പത്വാ പച്ഛാ പബ്ബജിത്വാ അരഹത്തം സച്ഛാകാസി.

സദ്ധമ്മപജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

തിസ്സമേത്തേയ്യസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൮. പസൂരസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൯. അട്ഠമേ പസൂരസുത്തനിദ്ദേസേ പഠമഗാഥായ താവ സങ്ഖേപോ - ഇമേ ദിട്ഠിഗതികാ അത്തനോ ദിട്ഠിം സന്ധായ "ഇധേവ സുദ്ധീ"തി വദന്തി. അഞ്ഞേസു പന ധമ്മേസു വിസുദ്ധിം നാഹു, ഏവം യം അത്തനോ സത്ഥാരാദിം നിസ്സിതാ, തത്ഥേവ "ഏസ വാദോ സുഭോ"തി ഏവം സുഭവാദാ ഹുത്വാ പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണാ "സസ്സതോ ലോകോ"തിആദീസു പച്ചേകസച്ചേസു നിവിട്ഠാ.

സബ്ബേ പരവാദേ ഖിപന്തീതി സബ്ബാ പരലദ്ധിയോ ഛഡ്ഡേന്തി. **ഉക്ഖിപന്തീ**തി ദൂരതോ ഖിപന്തി. **പരിക്ഖിപന്തീ**തി സമന്തതോ ഖിപന്തി. **സുഭവാദാ**തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **സോഭനവാദാ**തി "ഏതം സുന്ദര"ന്തി കഥേന്താ. **പണ്ഡിതവാദാ**തി "പണ്ഡിതാ മയ"ന്തി ഏവം കഥേന്താ. **ഥിരവാദാ**തി "നിദ്ദോസവാദം വദാമാ"തി കഥേന്താ. **ഞായവാദാ**തി "യുത്തവാദം വദാമാ"തി കഥേന്താ. **ഹേതുവാദാ**തി "കാരണസഹിതം വദാമാ"തി കഥേന്താ. **ലക്ഖണവാദാ**തി "സല്ലക്ഖേതബ്ബം വദാമാ"തി വദന്താ. **കാരണവാദാ**തി "ഉദാഹരണയുത്തവാദം വദാമാ"തി കഥേന്താ. **ഠാനവാദാ**തി "പക്കമിതും അസക്കുണേയ്യവാദം വദാമാ"തി വദന്താ.

നിവിട്ഠാതി അന്തോപവിട്ഠാ. **പതിട്ഠിതാ**തി തത്ഥേവ ഠിതാ.

൮൦. ഏവം നിവിട്ഠാ ച **"തേ വാദകാമാ"**തി ദുതിയഗാഥാ. തത്ഥ **ബാലം ദഹന്തീ മിഥു അഞ്ഞമഞ്ഞ**ന്തി "അയം ബാലോ, അയം ബാലോ"തി ഏവം ദ്വേപി ജനാ അഞ്ഞമഞ്ഞം ബാലം ദഹന്തി, ബാലതോ പസ്സന്തി. **വദന്തി തേ അഞ്ഞസിതാ കഥോജ്ജ**ന്തി തേ അഞ്ഞമഞ്ഞസത്ഥാരാദിനിസ്സിതാ കലഹം വദന്തി. **പസംസകാമാ കുസലാവദാനാ**തി പസംസത്ഥികാ ഉഭോപി "മയം കുസലാവദാനാ പണ്ഡിതവാദാ"തി ഏവം സഞ്ഞിനോ ഹുത്വാ.

വാദത്ഥികാതി വാദേന അത്ഥികാ. **വാദാധിപ്പായാ**തി വാദജ്ഝാസയാ. **വാദപുരേക്ഖാരാ**തി വാദമേവ പുരതോ കത്വാ ചരമാനാ . **വാദപരിയേസനം ചരന്താ**തി വാദമേവ ഗവേസനം ചരമാനാ. **വിഗയ്ഹാ**തി പവിസിത്വാ. **ഓഗയ്ഹാ**തി ഓതരിത്വാ. **അജ്ഝോഗാഹേത്വാ**തി നിമുജ്ജിത്വാ. **പവിസിത്വാ**തി അന്തോകത്വാ.

അനോജവന്തീതി നിഹീനഓജവതീ, തേജവിരഹിതാതി അത്ഥോ. **സാ കഥാ**തി ഏസാ വാചാ. **കഥോജ്ജം വദന്തീ**തി നിത്തേജം ഭണന്തി. ഏവം വദാനേസു ച തേസു ഏകോ നിയമതോ ഏവ.

൮൧. യുത്തോ കഥായന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **യുത്തോ കഥായ**ന്തി വാദകഥായ ഉസ്സുക്കോ. **പസംസമിച്ഛം വിനിഘാതി ഹോതീ**തി അത്തനോ പസംസം ഇച്ഛന്തോ "കഥം നു ഖോ നിഗ്ഗഹേസ്സാമീ"തിആദിനാ നയേന പുബ്ബേവ വാദാ കഥംകഥീ വിനിഘാതീ ഹോതി. **അപാഹതസ്മി**ന്തി പഞ്ഹവീമംസകേഹി "അത്ഥാപഗതം തേ ഭണിതം, ബ്യഞ്ജനാപഗതം തേ ഭണിത"ന്തിആദിനാ നയേന അപഹരിതേ വാദേ. **നിന്ദായ സോ കുപ്പതീ**തി ഏവം അപാഹതസ്മിഞ്ച വാദേ ഉപ്പന്നായ നിന്ദായ സോ കുപ്പതി. **രന്ധമേസീ**തി യസ്സ രന്ധമേവ ഗവേസന്തോ.

ഥോമനന്തി വണ്ണഭണനം. **കിത്തി**ന്തി പാകടകരണം. **വണ്ണഹാരിയ**ന്തി ഗുണവഡ്ഢനം. **പുബ്ബേവ സല്ലാപാ**തി സല്ലാപതോ പുരേതരമേവ. "കഥമിദം കഥമിദ"ന്തി കഥംകഥാ അസ്സ അത്ഥീതി **കഥംകഥീ. ജയോ നു ഖോ മേ**തി മമ ജയോ. **കഥം നിഗ്ഗഹ**ന്തി കേന പകാരേന നിഗ്ഗണ്ഹനം. **പടികമ്മം കരിസ്സാമീ**തി മമ ലദ്ധിം പരിസുദ്ധിം കരിസ്സാമി. **വിസേസ**ന്തി അതിരേകം. **പടിവിസേസ**ന്തി പുനപ്പുനം വിസേസം. **ആവേഠിയം കരിസ്സാമീ**തി പരിവേഠനം കരിസ്സാമി. **നിബ്ബേഠിയ**ന്തി മമ നിബ്ബേഠനം മോചനം നിക്ഖമനം. **ഛേദ**ന്തി വാദഛിന്ദനം. **മണ്ഡല**ന്തി വാദസങ്ഘാതം. **പാരിസജ്ജാ**തി പരിചാരികാ. **പാസാരികാ**തി കാരണിതാ. **അപഹരന്തീ**തി പടിബാഹന്തി.

അത്ഥാപഗതന്തി അത്ഥതോ അപഗതം , അത്ഥോ നത്ഥീതി. **അത്ഥതോ അപഹരന്തീ**തി അത്ഥമ്ഹാ പടിബാഹന്തി. **അത്ഥോ തേ ദുന്നീതോ**തി തവ അത്ഥോ ന സമ്മാ ഉപനീതോ. **ബ്യഞ്ജനം തേ ദുരോപിത**ന്തി തവ ബ്യഞ്ജനം ദുപ്പതിട്ഠാപിതം. **നിഗ്ഗഹോ തേ അകതോ**തി തയാ നിഗ്ഗഹോ ന കതോ. **പടികമ്മം തേ ദുക്കട**ന്തി തയാ അത്തനോ ലദ്ധിപതിട്ഠാപനം ദുട്ഠു കതം. **വിസമകഥം ദുക്കഥിത**ന്തി ന സമ്മാ കഥിതം. **ദുബ്ഭണിത**ന്തി ഭണന്തേനപി ദുട്ഠു ഭണിതം. **ദുല്ലപിത**ന്തി ന സമ്മാ വിസ്സജ്ജിതം. **ദുരുത്ത**ന്തി അഞ്ഞഥാ ഭണിതം. **ദുബ്ഭാസിത**ന്തി വിരൂപം ഭാസിതം.

നിന്ദായാതി ഗരഹണേന. **ഗരഹായാ**തി ദോസകഥനേന. **അകിത്തിയാ**തി അഗുണകഥനേന. **അവണ്ണഹാരികായാ**തി അഗുണവഡ്ഢനേന.

കുപ്പതീതി പകതിഭാവം ജഹേത്വാ ചലതി. **ബ്യാപജ്ജതീ**തി ദോസവസേന പൂതിഭാവം ആപജ്ജതി. **പതിട്ഠീയതീ**തി കോധവസേന ഗണഭാവം ഗച്ഛതി. **കോപഞ്ചാ**തി കുപിതഭാവം. **ദോസഞ്ചാ**തി ദൂസനം. **അപച്ചയഞ്ചാ**തി അതുട്ഠാകാരഞ്ച. **പാതുകരോതീ**തി പാകടം കരോതി. **രന്ധമേസീ**തി അന്തരഗവേസീ. **വിരന്ധമേസീ**തി ഛിദ്ദഗവേസീ. **അപരദ്ധമേസീ**തി ഗുണം അപനേത്വാ ദോസമേവ ഗവേസീ. **ഖലിതമേസീ**തി പക്ഖലനഗവേസീ. **ഗളിതമേസീ**തി പതനഗവേസീ. "ഘട്ടിതമേസീ"തിപി പാഠോ, തസ്സ പീളനഗവേസീതി അത്ഥോ. **വിവരമേസീ**തി ദോസഗവേസീ.

൬൮. ന കേവലഞ്ച സോ കുപ്പതി, അപിച ഖോ പന **"യമസ്സ വാദ"**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **പരിഹീനമാഹു, അപാഹത**ന്തി അത്ഥബ്യഞ്ജനാദിതോ അപാഹതം പരിഹീനം വദന്തി. **പരിദേവതീ**തി തതോനിമിത്തം സോ "അഞ്ഞം മയാ ആവജ്ജിത"ന്തിആദീഹി വിപ്പലപതി. **സോചതീ**തി "തസ്സ ജയോ"തിആദീനി ആരബ്ഭ സോചതി. **"ഉപച്ചഗാ മ"ന്തി അനുത്ഥുനാതീ**തി "സോ മം വാദേന വാദം അതിക്കന്തോ"തിആദിനാ നയേന സുട്ഠുതരം വിപ്പലപതി.

പരിഹാപിതന്തി ന വഡ്ഢിതം. **അഞ്ഞം മയാ ആവജ്ജിത**ന്തി അഞ്ഞം കാരണം മയാ അവനമിതം. **ചിന്തിത**ന്തി വീമംസിതം. **മഹാപക്ഖോ**തി മഹന്തോ ഞാതിപക്ഖോ ഏതസ്സാതി മഹാപക്ഖോ. **മഹാപരിസോ**തി മഹാപരിചാരികപരിസോ. **മഹാപരിവാരോ**തി മഹാദാസദാസിപരിവാരോ. **പരിസാ ചായം വഗ്ഗാ**തി അയഞ്ച പരിസാ വഗ്ഗാ, ന ഏകാ. **പുന ഭഞ്ജിസ്സാമീ**തി പുന ഭിന്ദിസ്സാമി.

൩൬. **ഏതേ വിവാദാ സമണേസൂ**തി ഏത്ഥ പന സമണാ വുച്ചന്തി ബാഹിരപരിബ്ബാജകാ. **ഏതേസു ഉഗ്ഘാതിനിഘാതി ഹോതീ**തി ഏതേസു വാദേസു ജയപരാജയാദിവസേന ചിത്തഉഗ്ഘാതനിഘാതം വാ പാപുണന്തോ ഉഗ്ഘാതി ച നിഘാതി ച ഹോതി. **വിരമേ കഥോജ്ജ**ന്തി പജഹേയ്യ കലഹം. **ന ഹഞ്ഞദത്ഥത്ഥി പസംസലാഭാ**തി ന ഹി എത്ഥ പസംസലാഭതോ അഞ്ഞോ അത്ഥോ അത്ഥി. **ഉത്താനോ വാ**തി ന ഗമ്ഭീരോതി അത്ഥോ "പഞ്ചിമേ കാമഗുണാ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൯.൩൬) വിയ.

ഗമ്ഭീരോ വാതി ദുപ്പവേസോ അപ്പതിട്ഠോ പടിച്ചസമുപ്പാദോ വിയ. **ഗൂള്ഹോ വാ**തി പടിച്ഛന്നോ ഹുത്വാ ഠിതോ "അഭിരമ നന്ദ അഹം തേ പാടിഭോഗോ"തിആദീസു (ഉദാ॰ ൨൨) വിയ. **പടിച്ഛന്നോ വാ**തി അപാകടോ "മാതരം പിതരം ഹന്ത്വാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൨൯൪; നേത്തി॰ ൧൬൭) വിയ. **നേയ്യോ വാ**തി നീഹരിത്വാ കഥേതബ്ബോ "അസദ്ധോ അകതഞ്ഞൂ ചാ"തിആദീസു (ധ॰ പ॰ ൯൭) വിയ. **നീതോ വാ**തി പാളിയാ ഠിതനിയാമേന കഥേതബ്ബോ "ചത്താരോമേ, ഭിക്ഖവേ, അരിയവംസാ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൨൮) വിയ. **അനവജ്ജോ വാ**തി നിദ്ദോസത്ഥോ "കുസലാ ധമ്മാ"തിആദീസു (ധ॰ സ॰ തികമാതികാ ൧) വിയ. **നിക്കിലേസോ വാ**തി കിലേസവിരഹിതോ വിപസ്സനാ വിയ. **വോദാനോ വാ**തി പരിസുദ്ധോ ലോകുത്തരം വിയ. **പരമത്ഥോ വാ**തി ഉത്തമത്ഥോ ഉത്തമത്ഥഭൂതോ അത്ഥോ ഖന്ധധാതുആയതനനിബ്ബാനാനി വിയ.

൩൪. ഛട്ഠഗാഥായത്ഥോ - യസ്മാ ച ന ഹഞ്ഞദത്ഥത്ഥി പസംസലാഭാ, തസ്മാ പരമം ലാഭം ലഭന്തോപി "സുന്ദരോ അയ"ന്തി **തത്ഥ** ദിട്ഠിയാ **പസംസിതോ വാ പന ഹോതീ**തി തം **വാദം പരിസായ മജ്ഝേ** ദീപേത്വാ തതോ സോ തേന ജയത്ഥേന തുട്ഠിം വാ ദന്തവിദംസകം വാ ആപജ്ജന്തോ **ഹസ്സതി, ഉന്നമതി** ച ഉന്നമതി. കിം കാരണം? യസ്മാ തം ജയത്ഥം **പപ്പുയ്യ യഥാമനോ** ജാതോ.

ഥമ്ഭയിത്വാതി പൂരേത്വാ. **ബ്രൂഹയിത്വാ**തി വഡ്ഢേത്വാ. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോ.

൩൫. ഏവം ഉന്നമതോ ച **"യാ ഉന്നതീ"**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **മാനാതിമാനം വദതേ പനേസോ**തി ഏസോ പന തം ഉന്നതിം "വിഘാതഭൂമീ"തി അബുജ്ഝമാനോ മാനഞ്ച അതിമാനഞ്ച വദതി. ഏവം ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോ.

൩൬. ഏവം വാദേ ദോസം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തസ്സ വാദം അസമ്പടിച്ഛന്തോ **"സൂരോ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **രാജഖാദായാ**തി രാജഖാദനീയേന, ഭത്തവേതനേനാതി വുത്തം ഹോതി. **അഭിഗജ്ജമേതി പടിസൂരമിച്ഛ**ന്തി യഥാ സോ പടിസൂരം ഇച്ഛന്തോ അഭിഗജ്ജന്തോ ഏതി, ഏവം ദിട്ഠിഗതികോ ദിട്ഠിഗതികന്തി ദസ്സേതി. **യേനേവ സോ തേന പലേഹീ**തി യേന സോ തുയ്ഹം പടിസൂരോ, തേന ഗച്ഛ. **പുബ്ബേവ നത്ഥി യദിദം യുധായാ**തി യം പന കിലേസജാതം യുദ്ധായ സിയാ, തം ഇധ പുബ്ബേവ നത്ഥി, ബോധിമൂലേയേവസ്സ പഹീനന്തി ദസ്സേതി.

സൂരോതി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. സുട്ഠു ഉരോ സൂരോ, വിസ്സട്ഠഉരോ നിന്നഉരോതി അത്ഥോ. **വീരോ**തി പരക്കമവന്തോ. **വിക്കന്തോ**തി സങ്ഗാമം

പവിസന്തോ. **അഭീരൂ**തിആദയോ വുത്തനയാ എവ. **പുട്ഠോ**തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **പോസിതോ**തി ഥൂലകതോ. **ആപാദിതോ**തി ഉപഡ്ഢബലിതോ പടിപാദിതോ. **വഡ്ഢിതോ**തി തതോ തതോ ഭാവിതോ.

ഗജ്ജന്തോതി അബ്യത്തസരേന ഗജ്ജന്തോ. **ഉഗ്ഗജ്ജന്തോ**തി ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തോ. **അഭിഗജ്ജന്തോ**തി സീഹനാദം കരോന്തോ. **ഏതീ**തി ആഗച്ഛതി. **ഉപേതീ**തി തതോ സമീപം ഗച്ഛതി. **ഉപഗച്ഛതീ**തി തതോ സമീപം ഗന്ത്വാ ന നിവത്തതി. **പടിസൂര**ന്തി നിബ്ഭയം. **പടിപുരിസ**ന്തി സത്തുപുരിസം. **പടിസത്തു**ന്തി സത്തു ഹുത്വാ അഭിമുഖേ ഠിതം. **പടിമല്ല**ന്തി പടിസേധം ഹുത്വാ യുജ്ഝന്തം. **ഇച്ഛന്തോ**തി ആകങ്ഖമാനോ.

പലേഹീതി ഗച്ഛ. **വജാ**തി മാ തിട്ഠ. **ഗച്ഛാ**തി സമീപം ഉപസങ്കമ. **അഭിക്കമാ**തി പരക്കമം കരോഹി.

ബോധിയാ മൂലേതി മഹാബോധിരുക്ഖസ്സ സമീപേ. **യേ പടിസേനികരാ കിലേസാ**തി യേ കിലേസാ പടിപക്ഖകരാ. **പടിലോമകരാ**തി പടാണീകരാ. **പടികണ്ടകകരാ**തി വിനിവിജ്ഝനകരാ. **പടിപക്ഖകരാ**തി സത്തുകരാ.

൱൭. ഇതോ പരം സേസഗാഥാ പാകടസമ്ബന്ധാ എവ. തത്ഥ **വിവാദയന്തീ**തി വിവദന്തി. **പടിസേനികത്താ**തി പടിലോമകാരകാ. "ന ത്വം ഇമം ധമ്മവിനയം ആജാനാസീ"തിആദിനാ നയേന വിരുദ്ധവചനം വിവാദോ.

സഹിതം മേതി മമ വചനം അത്ഥസംഹിതം. **അസഹിതം തേ**തി തവ വചനം അനത്ഥസംഹിതം. **അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്ത**ന്തി യം തം അധിചിണ്ണം ചിരകാലസേവനവസേന പഗുണം, തം മമ വാദം ആഗമ്മ നിവത്തം. **ആരോപിതോ തേ വാദോ**തി തുയ്ഹം ഉപരി മയാ ദോസോ ആരോപിതോ. **ചര വാദപ്പമോക്ഖായാ**തി ഭത്തപുടം ആദായ തം തം ഉപസങ്കമിത്വാ വാദാ പമോക്ഖത്ഥായ ഉത്തരം പരിയേസമാനോ വിചര. **നിബ്ബേഠേഹി വാ**തി അഥ വാ മയാ ആരോപിതദോസതോ അത്താനം മോചേഹി. **സചേ പഹോസീ**തി സചേ സക്കോസി.

ആവേഠിയായ ആവേഠിയന്തി ആവേഠേത്വാ നിവത്തനേന നിവത്തനം. **നിബ്ബേഠിയായ നിബ്ബേഠിയ**ന്തി ദോസതോ മോചനേന മോചനം. **ഛേദേന ഛേദ**ന്തി എവമാദി ഹേട്ഠാ വുത്തനയത്താ യഥായോഗം യോജേതബ്ബം.

൱൮. **വിസേനികത്വാ**തി കിലേസസേനം വിനാസേത്വാ. **കിം ലഭേഥാ**തി പടിമല്ലം കിം ലഭിസ്സസി. **പസൂരാ**തി തം പരിബ്ബാജകം ആലപതി. **യേസീധ നത്ഥീ**തി യേസം ഇധ നത്ഥി. ഇമായപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

൱൯. **പവിതക്ക**ന്തി "ജയോ നു ഖോ മേ ഭവിസ്സതീ"തിആദീനി വിതക്കേന്തോ. **ധോനേന യുഗം സമാഗമാ**തി ധുതകിലേസേന ബുദ്ധേന സദ്ധിം യുഗഗ്ഗാഹം സമാപന്നോ. **ന ഹി ത്വം സക്ഖസി സമ്പയാതവേ**തി കോത്ഥുആദയോ വിയ സീഹാദീഹി ധോനേന സഹ യുഗം ഗഹേത്വാ എകപദമ്പി സമ്പയാതും യുഗഗ്ഗാഹമേവ വാ സമ്പാദേതും ന സക്ഖിസ്സസീതി.

മനോതി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **ചിത്ത**ന്തി ചിത്തതായ ചിത്തം. "ആരമ്മണം മിനമാനം ജാനാതീ"തി മനോ. **മാനസ**ന്തി മനോ എവ. "അന്തലിക്ഖചരോ

പാസോ, യ്വായം ചരതി മാനസോ''തി (മഹാവ॰ ൩൩; സം॰ നി॰ ൧.൧൫൧) ഹി ഏത്ഥ പന സമ്പയുത്തകധമ്മോ മാനസോതി വുത്തോ.

> ''കഥഞ്ഹി ഭഗവാ തുയ്ഹം, സാവകോ സാസനേ രതോ;
> അപ്പത്തമാനസോ സേക്ഖോ, കാലംകയിരാ ജനേസുതാ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൫൯) -

ഏത്ഥ അരഹത്തം മാനസന്തി വുത്തം. ഇധ പന മനോവ മാനസം, ബ്യഞ്ജനവസേന ഹേതം പദം വഡ്ഢിതം.

ഹദയന്തി ചിത്തം. ''ചിത്തം വാ തേ ഖിപിസ്സാമി, ഹദയം വാ തേ ഫാലേസ്സാമീ''തി (സു॰ നി॰ ആളവകസുത്ത; സം॰ നി॰ ൧.൨൩൭) ഏത്ഥ ഉരോ ഹദയന്തി വുത്തം. ''ഹദയാ ഹദയം മഞ്ഞേ അഞ്ഞായ തച്ഛതീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൬൩) ഏത്ഥ ചിത്തം. ''വക്കം ഹദയ''ന്തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൭൭; മ॰ നി॰ ൧.൧൧൦; ഖു॰ പാ॰ ൩.ദ്വത്തിംസാകാര) ഏത്ഥ ഹദയവത്ഥു. ഇധ പന ചിത്തമേവ അബ്ഭന്തരട്ഠേന ''ഹദയ''ന്തി വുത്തം. തമേവ പരിസുദ്ധട്ഠേന **പണ്ഡരം,** ഭവങ്ഗം സന്ധായേതം വുത്തം. യഥാഹ ''പഭസ്സരമിദം, ഭിക്ഖവേ, ചിത്തം, തഞ്ച ഖോ ആഗന്തുകേഹി ഉപക്കിലേസേഹി ഉപക്കിലിട്ഠ''ന്തി (അം॰ നി॰ ൧.൪൯). തതോ നിക്ഖന്തത്താ പന അകുസലമ്പി ഗങ്ഗായ നിക്ഖന്താ നദീ ഗങ്ഗാ വിയ ഗോധാവരിതോ നിക്ഖന്താ ഗോധാവരി വിയ ച ''പണ്ഡര''ന്ത്വേവ വുത്തം.

മനോ മനായതനന്തി ഇധ പന മനോഗഹണം മനസ്സേവ ആയതനഭാവദീപനത്ഥം. തേനേതം ദീപേതി ''നയിദം ദേവായതനം വിയ മനസ്സ ആയതനത്താ മനായതനം, അഥ ഖോ മനോ ഏവ ആയതനം മനായതന''ന്തി. തത്ഥ നിവാസട്ഠാനട്ഠേന ആകരട്ഠേന സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന കാരണട്ഠേന ച **ആയതനം** വേദിതബ്ബം. തഥാ ഹി ലോകേ ''ഇസ്സരായതനം വാസുദേവായതന''ന്തിആദീസു നിവാസട്ഠാനം ആയതനന്തി വുച്ചതി . ''സുവണ്ണായതനം രജതായതന''ന്തിആദീസു ആകരോ. സാസനേ പന ''മനോരമേ ആയതനേ, സേവന്തി നം വിഹങ്ഗമാ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൫.൩൮) സമോസരണട്ഠാനം. ''ദക്ഖിണാപഥോ ഗുന്നം ആയതന''ന്തിആദീസു സഞ്ജാതിദേസോ. ''തത്ര തത്രേവ സക്ഖിഭബ്ബതം പാപുണാതി സതി സതിആയതനേ''തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൩.൧൦൨; മ॰ നി॰ ൩.൧൫൮) കാരണം. ഇധ പന സഞ്ജാതിദേസട്ഠേന സമോസരണട്ഠാനട്ഠേന കാരണട്ഠേനാതി തിധാപി വട്ടതി.

ഫസ്സാദയോ ഹി ധമ്മാ ഏത്ഥ സഞ്ജായന്തീതി സഞ്ജാതിദേസട്ഠേനപി ഏതം ആയതനം. ബഹിദ്ധാ രൂപസദ്ദഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാ ആരമ്മണഭാവേനേത്ഥ ഓസരന്തീതി സമോസരണട്ഠാനട്ഠേനപി ആയതനം . ഫസ്സാദീനം പന സഹജാതാദിപച്ചയട്ഠേന കാരണത്താ കാരണട്ഠേനാപി ആയതനന്തി വേദിതബ്ബം. **മനിന്ദ്രിയം** വുത്തത്ഥമേവ.

വിജാനാതീതി **വിഞ്ഞാണം**. വിഞ്ഞാണമേവ ഖന്ധോ **വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോ**. തസ്സ രാസിആദിവസേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. ''മഹാഉദകക്ഖന്ധോത്വേവ സങ്ഖം ഗച്ഛതീ''തി (അം॰ നി॰ ൪.൫൧) ഏത്ഥ ഹി രാസട്ഠേന ഖന്ധോ വുത്തോ. ''സീലക്ഖന്ധോ സമാധിക്ഖന്ധോ''തിആദീസു (ദീ॰ നി॰ ൩.൩൫൫) ഗുണട്ഠേന.

“അദ്ദസ ഖോ ഭഗവാ മഹന്തം ദാരുക്ഖന്ധ”ന്തി (സം॰ നി॰ ർ.വ്‌ർ്ഫ) ഏത്ഥ പണ്ണത്തിമത്തട്ഠേന. ഇധ പന രൂള്ഹിതോ ഖന്ധോ വുത്തോ. രാസട്ഠേന ഹി വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ഏകദേസോ ഏകം വിഞ്ഞാണം. തസ്മാ യഥാ രുക്ഖസ്സ ഏകദേസം ഛിന്ദന്തോ രുക്ഖം ഛിന്ദതീതി വുച്ചതി, ഏവമേവ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധസ്സ ഏകദേസഭൂതം ഏകമ്പി വിഞ്ഞാണം രൂള്ഹിതോ വിഞ്ഞാണക്ഖന്ധോതി വുത്തം.

തജ്ജാ മനോവിഞ്ഞാണധാതൂതി തേസം ഫസ്സാദീനം ധമ്മാനം അനുച്ഛവികാ മനോവിഞ്ഞാണധാതു. ഇമസ്മിഞ്ഹി പദേ ഏകമേവ ചിത്തം മിനനട്ഠേന മനോ, വിജാനനട്ഠേന വിഞ്ഞാണം, സഭാവട്ഠേന നിസ്സത്തട്ഠേന വാ ധാതൂതി തീഹി നാമേഹി വുത്തം.

സദ്ധിം യുഗം സമാഗമന്തി ഏകപ്പഹാരേന സദ്ധിം. **സമ്മാഗന്ത്വാ**തി പാപുണിത്വാ. **യുഗഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹിത്വാ**തി യുഗപടിഭാഗം ഗഹേത്വാ. **സാകച്ഛേതു**ന്തി സദ്ധിം കഥേതും. **സല്ലപിതു**ന്തി അല്ലാപസല്ലാപം കാതും. **സാകച്ഛം സമാപജ്ജിതു**ന്തി സദ്ധിം കഥനം പടിപജ്ജിതും. ന പടിബലഭാവേ കാരണം ദസ്സേതും **“തം കിസ്സഹേതു, പസൂരോ പരിബ്ബാജകോ ഹീനോ”**തിആദിമാഹ. **സോ ഹി ഭഗവാ അഗ്ഗോ** **ചാ**തി അസദിസദാനഅഗ്ഗത്താ അസമാനപഞ്ഞത്താ അഗ്ഗോ ച. **സേട്ഠോ ചാ**തി സബ്ബഗുണേഹി അപ്പടിസമട്ഠേന സേട്ഠോ ച. **മോക്ഖോ ചാ**തി സവാസനേഹി കിലേസേഹി മുത്തത്താ മോക്ഖോ ച. **ഉത്തമോ ചാ**തി അത്തനോ ഉത്തരിതരവിരഹിതത്താ ഉത്തമോ ച. **പവരോ ചാ**തി സബ്ബലോകേന അഭിപത്ഥനീയത്താ പവരോ ച. **മത്തേന മാതങ്ഗേനാ**തി പഭിന്നമദേന ഹത്ഥിനാ.

കോത്ഥുകോതി ജിരണസിങ്ഗാലോ. **സീഹേന മിഗരഞ്ഞാ സദ്ധി**ന്തി കേസരസീഹേന മിഗരാജേന സഹ. **തരുണകോ**തി ഛാപകോ. **ധേനുപകോ**തി ഖീരപകോ. **ഉസഭേനാ**തി മങ്ഗലസമ്മതേന ഉസഭേന. **ചലകകുനാ സദ്ധി**ന്തി ചലമാനകകുനാ സദ്ധിം. **ധങ്കോ**തി കാകോ. **ഗരുളേന വേനതേയ്യേന സദ്ധി**ന്തി ഏത്ഥ **ഗരുളേനാ**തി ജാതിവസേന നാമം. **വേനതേയ്യേനാ**തി ഗോത്തവസേന. **ചണ്ഡാലോ**തി ഛവചണ്ഡാലോ. **രഞ്ഞാ ചക്കവത്തിനാ**തി ചാതുദ്ദീപികചക്കവത്തിനാ. **പംസുപിസാചകോ**തി കചവരഛഡ്ഡനട്ഠാനേ നിബ്ബത്തകോ യക്ഖോ. **ഇന്ദേന ദേവരഞ്ഞാ സദ്ധി**ന്തി സക്കേന ദേവരാജേന സഹ. **സോ ഹി ഭഗവാ മഹാപഞ്ഞോ**തിആദീനി ഛപ്പദാനി ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതാനി. തത്ഥ **പഞ്ഞാപഭേദകുസലോ**തി അത്തനോ അനന്തവികപ്പേ പഞ്ഞാഭേദേ ഛേകോ. **പഭിന്നഞാണോ**തി അനന്തപ്പഭേദപത്തഞാണോ. ഏതേന പഞ്ഞാപഭേദകുസലത്തേപി സതി താസം പഞ്ഞാനം അനന്തഭേദത്തം ദസ്സേതി. **അധിഗതപടിസമ്ഭിദോ**തി പടിലദ്ധഅഗ്ഗചതുപടിസമ്ഭിദഞാണോ. **ചതുവേസാരജ്ജപ്പത്തോ**തി ചത്താരി വിസാരദഭാവസങ്ഖാതാനി ഞാണാനി പത്തോ. യഥാഹ -

> “സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ തേ പടിജാനതോ ‘ഇമേ ധമ്മാ അനഭിസമ്ബുദ്ധാ’തി, തത്ര വത മം സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ദേവോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ കോചി വാ ലോകസ്മിം സഹധമ്മേന പടിചോദേസ്സതീതി നിമിത്തമേതം, ഭിക്ഖവേ, ന സമനുപസ്സാമി, ഏതമഹം, ഭിക്ഖവേ, നിമിത്തം അസമനുപസ്സന്തോ ഖേമപ്പത്തോ അഭയപ്പത്തോ വേസാരജ്ജപ്പത്തോ വിഹരാമി.

“ഖീണാസവസ്സ തേ പടിജാനതോ ‘ഇമേ ആസവാ അപരിക്ഖീണാ’തി… പേ॰… ‘യേ ഖോ പന തേ അന്തരായികാ ധമ്മാ വുത്താ, തേ പടിസേവതോ നാലം അന്തരായായാ”തി…പേ॰… യസ്സ ഖോ പന തേ അത്ഥായ ധമ്മോ ദേസിതോ, സോ ന നിയ്യാതി തക്കരസ്സ സമ്മാ ദുക്ഖക്ഖയായാതി, തത്ര വത മം സമണോ വാ ബ്രാഹ്മണോ വാ ദേവോ വാ മാരോ വാ ബ്രഹ്മാ വാ കോചി വാ ലോകസ്മിം സഹധമ്മേന പടിചോദേസ്സതീതി നിമിത്തമേതം, ഭിക്ഖവേ, ന സമനുപസ്സാമി, ഏതമഹം, ഭിക്ഖവേ, നിമിത്തം അസമനുപസ്സന്തോ ഖേമപ്പത്തോ അഭയപ്പത്തോ വേസാരജ്ജപ്പത്തോ വിഹരാമീ”തി (അ॰ നി॰ ൪.൮; മ॰ നി॰ ൧.൧൫൦).

ദസബലബലധാരീതി ദസ ബലാനി ഏതേസന്തി ദസബലാ, ദസബലാനം ബലാനി ദസബലബലാനി, താനി ദസബലബലാനി ധാരയതീതി ദസബലബലധാരീ, ദസബലഞാണബലധാരീതി അത്ഥോ. ഏതേഹി തീഹി വചനേഹി അനന്തപ്പഭേദാനം നേയ്യാനം പഭേദമുഖമത്തം ദസ്സിതം. സോയേവ പഞ്ഞാപയോഗവസേന അഭിമങ്ഗലസമ്മതട്ഠേന **പുരിസാസഭോ**. അസന്താസട്ഠേന **പുരിസസീഹോ**. മഹന്തട്ഠേന **പുരിസനാഗോ**. പജാനനട്ഠേന **പുരിസാജഞ്ഞോ**. ലോകകിച്ചധുരവഹനട്ഠേന **പുരിസധോരയ്ഹോ**.

അഥ തേജാദികം അനന്തഞാണതോ ലദ്ധം ഗുണവിസേസം ദസ്സേതുകാമോ തേസം തേജാദീനം അനന്തഞാണമൂലഭാവം ദസ്സേന്തോ **“അനന്തഞാണോ”**തി വത്വാ **“അനന്തതേജോ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **അനന്തഞാണോ**തി ഗണനവസേന ച പഭാവവസേന ച അന്തവിരഹിതഞാണോ. **അനന്തതേജോ**തി വേനേയ്യസന്താനേ മോഹതമവിധമനേന അനന്തഞാണതേജോ. **അനന്തയസോ**തി പഞ്ഞാഗുണേഹേവ ലോകത്തയവിത്ഥതാനന്തകിത്തിഘോസോ. **അഡ്ഢോ**തി പഞ്ഞാധനസമിദ്ധിയാ സമിദ്ധോ. **മഹദ്ധനോ**തി പഞ്ഞാധനവഡ്ഢത്തേപി പഭാവമഹത്തേന മഹന്തം പവത്തപഞ്ഞാധനമസ്സാതി മഹദ്ധനോ. “മഹാധനോ”തി വാ പാഠോ. **ധനവാ**തി പസംസിതബ്ബപഞ്ഞാധനവത്താ നിച്ചയുത്തപഞ്ഞാധനവത്താ അതിസയഭാവേന പഞ്ഞാധനവത്താ ധനവാ. ഏതേസുപി ഹി തീസു അത്ഥേസു ഇദം വചനം സദ്ദവിദൂ ഇച്ഛന്തി.

ഏവം പഞ്ഞാഗുണേന ഭഗവതോ അത്തസമ്പത്തിസിദ്ധിം ദസ്സേത്വാ പുന പഞ്ഞാഗുണേനേവ ലോകഹിതസമ്പത്തിസിദ്ധിം ദസ്സേന്തോ **“നേതാ”**തിആദിമാഹ. തത്ഥ വേനേയ്യേ സംസാരസങ്ഖാതഭയട്ഠാനതോ നിബ്ബാനസങ്ഖാതം ഖേമട്ഠാനം **നേതാ** . തത്ഥ നയനകാലേ ഏവ സംവരവിനയപഹാനവിനയവസേന വേനേയ്യേ **വിനേതാ**. ധമ്മദേസനാകാലേ ഏവ സംസയച്ഛേദനേന **അനുനേതാ**. സംസയം ഛിന്ദിത്വാ സഞ്ഞാപേതബ്ബം അത്ഥം **പഞ്ഞാപേതാ**. തഥാ പഞ്ഞാപിതാനം നിച്ഛയകരണേന **നിജ്ഝാപേതാ**. തഥാ നിജ്ഝാപിതസ്സ അത്ഥസ്സ പടിപത്തിപയോജനവസേന **പേക്ഖേതാ**. തഥാപടിപന്നേ പടിപത്തിബലേന **പസാദേതാ**. **സോ ഹി ഭഗവാ**തി ഏത്ഥ **ഹി**-കാരോ അനന്തരം വുത്തസ്സ അത്ഥസ്സ കാരണോപദേസേ നിപാതോ.

അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാതി സകസന്താനേ നഉപ്പന്നപുബ്ബസ്സ ഛഅസാധാരണഞാണഹേതുഭൂതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ബോധിമൂലേ ലോകഹിതത്ഥം സകസന്താനേ ഉപ്പാദേതാ. **അസഞ്ജാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ സഞ്ജനേതാ**തി വേനേയ്യസന്താനേ അസഞ്ജാതപുബ്ബസ്സ സാവകപാരമീഞാണഹേതുഭൂതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ

ധമ്മചക്കപ്പവത്തനതോ പഭുതി യാവജ്ജകാലാ വേനേയ്യസന്താനേ സഞ്ജനേതാ. സാവകവേനേയ്യാനമ്പി ഹി സന്താനേ ഭഗവതാ വുത്തവചനേനേവ അരിയമഗ്ഗസ്സ സഞ്ജനനതോ ഭഗവാ സഞ്ജനേതാ നാമ ഹോതി. **അനക്ഖാതസ്സ മഗ്ഗസ്സ അക്ഖാതാ**തി അട്ഠധമ്മസമന്നാഗതാനം ബുദ്ധഭാവായ കതാഭിനീഹാരാനം ബോധിസത്താനം ബുദ്ധഭാവായ ബ്യാകരണം ദത്വാ അനക്ഖാതപുബ്ബസ്സ പാരമിതാമഗ്ഗസ്സ "ബുദ്ധോ ഭവിസ്സതീ"തി ബ്യാകരണമത്തേനേവ ബോധിമൂലേ ഉപ്പജ്ജിതബ്ബസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ അക്ഖാതാ. അയം നയോ പച്ചേകബോധിസത്തബ്യാകരണേപി ലബ്ഭതിയേവ. **മഗ്ഗഞ്ഞൂ**തി പച്ചവേക്ഖണാവസേന അത്തനോ ഉപ്പാദിതസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ ഞാതാ. **മഗ്ഗവിദൂ**തി വേനേയ്യസന്താനേ ജനേതബ്ബസ്സ അരിയമഗ്ഗസ്സ കുസലോ. **മഗ്ഗകോവിദോ**തി ബോധിസത്താനം അക്ഖാതബ്ബമഗ്ഗേ വിചക്ഖണോ. അഥ വാ അഭിസമ്ബോധിപടിപത്തി **മഗ്ഗഞ്ഞൂ,** പച്ചേകബോധിപടിപത്തി **മഗ്ഗവിദൂ,** സാവകബോധിപടിപത്തി **മഗ്ഗകോവിദോ**. അഥ വാ -

> "ഏതേന മഗ്ഗേന തരിംസു പുബ്ബേ,
> തരിസ്സന്തി യേ ച തരന്തി ഓഘ"ന്തി. (സം॰ നി॰ ൫.൪൦൯) -

വചനതോ യഥായോഗം അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം മഗ്ഗവസേന ച സുഞ്ഞതാനിമിത്തഅപ്പണിഹിതമഗ്ഗവസേന ച ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂവിപഞ്ചിതഞ്ഞൂനേയ്യപുഗ്ഗലാനം മഗ്ഗവസേന ച യഥാക്കമേനേത്ഥ യോജനം കരോന്തി . **മഗ്ഗാനുഗാ ച പനസ്സാ**തി ഭഗവതോ ഗതമഗ്ഗാനുഗാമിനോ ഹുത്വാ. എത്ഥ **ച**-സദ്ദോ ഹേതുഅത്ഥേ നിപാതോ, ഏതേന ച ഭഗവതാ മഗ്ഗുപ്പാദനാദിഗുണാധിഗമായ ഹേതു വുത്തോ ഹോതി. **പന**-സദ്ദോ കതത്ഥേ നിപാതോ, തേന ഭഗവതാ കതമഗ്ഗകരണം വുത്തം ഹോതി. **പച്ഛാ സമന്നാഗതാ**തി പഠമം ഗതസ്സ ഭഗവതോ പച്ഛാ സീലാദിഗുണേന സമന്നാഗതാ. ഇതി ഥേരോ "അനുപ്പന്നസ്സ മഗ്ഗസ്സ ഉപ്പാദേതാ"തിആദീഹി യസ്മാ സബ്ബേപി ഭഗവതോ സീലാദയോ ഗുണാ അരഹത്തമഗ്ഗമേവ നിസ്സായ ആഗതാ, തസ്മാ അരഹത്തമഗ്ഗമേവ നിസ്സായ ഗുണം കഥേസി.

ജാനം ജാനാതീതി ജാനിതബ്ബം ജാനാതി, സബ്ബഞ്ഞുതായ യംകിഞ്ചി പഞ്ഞായ ജാനിതബ്ബം നാമ അത്ഥി, തം സബ്ബം പഞ്ചനേയ്യപഥഭൂതം പഞ്ഞായ ജാനാതീതി അത്ഥോ. **പസ്സം പസ്സതീ**തി പസ്സിതബ്ബം പസ്സതി, സബ്ബദസ്സാവിതായ തംയേവ നേയ്യപഥം ചക്ഖുനാ ദിട്ഠം വിയ കരോന്തോ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ പസ്സതീതി അത്ഥോ. യഥാ വാ ഏകച്ചോ വിപരീതം ഗണ്ഹന്തോ ജാനന്തോപി ന ജാനാതി, പസ്സന്തോപി ന പസ്സതി, ന ഏവം ഭഗവാ. ഭഗവാ പന യഥാസഭാവം ഗണ്ഹന്തോ ജാനന്തോ ജാനാതിയേവ, പസ്സന്തോ പസ്സതിയേവ. സ്വായം നയന പരിണായകട്ഠേന **ചക്ഖുഭൂതോ**. വിദിതതാദിഅത്ഥേന **ഞാണഭൂതോ**. അവിപരീതസഭാവട്ഠേന വാ പരിയത്തിധമ്മപവത്തനതോ ഹദയേന ചിന്തേത്വാ വാചായ നിച്ഛാരിതധമ്മമയോതി വാ **ധമ്മഭൂതോ**. സേട്ഠട്ഠേന **ബ്രഹ്മഭൂതോ**. അഥ വാ ചക്ഖു വിയ ഭൂതോതി **ചക്ഖുഭൂതോ**. ഞാണം വിയ ഭൂതോതി **ഞാണഭൂതോ**. അവിപരീതധമ്മോ വിയ ഭൂതോതി **ധമ്മഭൂതോ**. ബ്രഹ്മാ വിയ ഭൂതോതി **ബ്രഹ്മഭൂതോ**. യ്വായം ധമ്മസ്സ വചനതോ വത്തനതോ വാ **വത്താ**. നാനപ്പകാരേഹി വചനതോ വത്തനതോ വാ **പവത്താ**. അത്ഥം നീഹരിത്വാ ദസ്സനതോ **അത്ഥസ്സ നിന്നേതാ**. അമതാധിഗമായ പടിപത്തിദേസനതോ, അമതപ്പകാസനായ വാ ധമ്മദേസനായ അമതസ്സ അധിഗമാപനതോ **അമതസ്സ**

ദാതാ. ലോകുത്തരസ്സ ധമ്മസ്സ ഉപ്പാദിതത്താ വേനേയ്യാനുരൂപേന യഥാസുഖം ലോകുത്തരധമ്മസ്സ ദാനേന ച ധമ്മേസു ഇസ്സരോതി **ധമ്മസ്സാമീ**. തഥാഗതപദം ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥം.

ഇദാനി "ജാനം ജാനാതീ"തിആദീഹി വുത്തഗുണം സബ്ബഞ്ഞുതായ വിസേസേത്വാ ദസ്സേതുകാമോ സബ്ബഞ്ഞുതം സാധേന്തോ **"നത്ഥീ"**തിആദിമാഹ. ഏവംഭൂതസ്സ ഹി തസ്സ ഭഗവതോ പാരമിതാപുഞ്ഞഫലപ്പഭാവനിപ്ഫന്നേന അരഹത്തമഗ്ഗഞാണേന സബ്ബധമ്മേസു സവാസനസ്സ സമ്മോഹസ്സ വിഹതത്താ അസമ്മോഹതോ സബ്ബധമ്മാനം ഞാതത്താ **അഞ്ഞാതം** നാമ നത്ഥി. തഥേവ ച സബ്ബധമ്മാനം ചക്ഖുനാ വിയ ഞാണചക്ഖുനാ ദിട്ഠത്താ **അദിട്ഠം** നാമ നത്ഥി. ഞാണേന പത്തത്താ **അവിദിതം** നാമ നത്ഥി. അസമ്മോഹസച്ഛികിരിയായ സച്ഛികതത്താ **അസച്ഛികതം** നാമ നത്ഥി. അസമ്മോഹപഞ്ഞായ ഫുട്ഠത്താ പഞ്ഞായ **അഫസ്സിതം** നാമ നത്ഥി.

പച്ചുപ്പന്നന്തി പച്ചുപ്പന്നം കാലം വാ ധമ്മം വാ. **ഉപാദായാ**തി ആദായ, അന്തോകത്വാതി അത്ഥോ. ഉപാദായവചനേനേവ കാലവിനിമുത്തം നിബ്ബാനമ്പി ഗഹിതമേവ ഹോതി. "അതീതാ"ദിവചനാനി ച "നത്ഥീ"തിആദിവചനേനേവ ഘടിയന്തി, "സബ്ബേ"തിആദിവചനേന വാ. **സബ്ബേ ധമ്മാ**തി സബ്ബസങ്ഖതാസങ്ഖതധമ്മപരിയാദാനം. **സബ്ബാകാരേനാ**തി സബ്ബധമ്മേസു ഏകേകസ്സേവ ധമ്മസ്സ അനിച്ചാകാരാദിസബ്ബാകാരപരിയാദാനം. **ഞാണമുഖേ**തി ഞാണാഭിമുഖേ. **ആപാഥം ആഗച്ഛന്തീ**തി ഓസരണം ഉപേന്തി. **ജാനിതബ്ബ**ന്തി പദം **നേയ്യ**ന്തി പദസ്സ അത്ഥവിവരണത്ഥം വുത്തം.

അത്തത്ഥോ വാതിആദീസു വാ-സദ്ദോ സമുച്ചയത്ഥോ. **അത്തത്ഥോ**തി അത്തനോ അത്ഥോ. **പരത്ഥോ**തി പരേസം തിണ്ണം ലോകാനം അത്ഥോ. **ഉഭയത്ഥോ**തി അത്തനോ ച പരേസഞ്ചാതി സകിംയേവ ഉഭിന്നം അത്ഥോ. **ദിട്ഠധമ്മികോ**തി ദിട്ഠധമ്മേ നിയുത്തോ, ദിട്ഠധമ്മപ്പയോജനോ വാ അത്ഥോ. സമ്പരായേ നിയുത്തോ, സമ്പരായപ്പയോജനോ വാ **സമ്പരായികോ.** **ഉത്താനോ**തിആദീസു വോഹാരവസേന വത്തബ്ബോ സുഖപതിട്ഠത്താ ഉത്താനോ . വോഹാരം അതിക്കമിത്വാ വത്തബ്ബോ സുഞ്ഞതാപടിസംയുത്തോ ദുക്ഖപതിട്ഠത്താ **ഗമ്ഭീരോ**. ലോകുത്തരോ അച്ചന്തതിരോക്ഖത്താ **ഗൂള്ഹോ**. അനിച്ചതാദികോ ഘനാദീഹി പടിച്ഛന്നത്താ **പടിച്ഛന്നോ**. അപചുരവോഹാരേന വത്തബ്ബോ യഥാരുതം അഗ്ഗഹേത്വാ അധിപ്പായസ്സ നേതബ്ബതോ **നേയ്യോ**. പചുരവോഹാരേന വത്തബ്ബോ വചനമത്തേനേവ അധിപ്പായസ്സ നീതത്താ **നീതോ**. സുപരിസുദ്ധസീലസമാധിവിപസ്സനത്ഥോ തദങ്ഗവിക്ഖമ്ഭനവസേന വജ്ജവിരഹിതത്താ **അനവജ്ജോ**. കിലേസസമുച്ഛേദനതോ അരിയമഗ്ഗത്ഥോ **നക്കിലേസോ**. കിലേസപടിപ്പസ്സദ്ധത്താ അരിയഫലത്ഥോ **വോദാനോ**. സങ്ഖതാസങ്ഖതേസു അഗ്ഗധമ്മത്താ നിബ്ബാനം **പരമത്ഥോ. പരിവത്തതീ**തി ബുദ്ധഞാണസ്സ വിസയഭാവതോ അബഹിഭൂതത്താ അന്തോബുദ്ധഞാണേ ബ്യാപിത്വാ വാ സമന്താ വാ അലങ്കരിത്വാ വാ വിസേസേന വാ വത്തതി.

"സബ്ബം കായകമ്മ"ന്തിആദീഹി ഭഗവതോ ഞാണവിസയതം ദസ്സേതി. **ഞാണാനുപരിവത്തീ**തി ഞാണം അനുപരിവത്തി, ഞാണവിരഹിതം ന ഹോതീതി അത്ഥോ. **അപ്പടിഹത**ന്തി നിരാവരണതം ദസ്സേതി. പുന സബ്ബഞ്ഞുതം ഉപമായ സാധേതുകാമോ **"യാവതക"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ ജാനിതബ്ബന്തി **നേയ്യം**. നേയ്യപരിയന്തോ നേയ്യാവസാനമസ്സ അത്ഥീതി **നേയ്യപരിയന്തികം**.

അസബ്ബഞ്ഞുനം പന നേയ്യാവസാനമേവ നത്ഥി. **ഞാണപരിയന്തികേപി** ഏസേവ നയോ. പുരിമയമകേ വുത്തത്ഥമേവ ഇമിനാ യമകേന വിസേസേത്വാ ദസ്സേതി , തതിയയമകേന പടിസേധവസേന നിയമേത്വാ ദസ്സേതി. ഏത്ഥ ച നേയ്യം ഞാണസ്സ പഥത്താ **നേയ്യപഥോ. അഞ്ഞമഞ്ഞപരിയന്തട്ഠായിനോ**തി നേയ്യഞ്ച ഞാണഞ്ച ഖേപേത്വാ ഠാനതോ അഞ്ഞമഞ്ഞസ്സ പരിയന്തേ ഠാനസീലാ.

ആവജ്ജനപടിബദ്ധാതി മനോദ്വാരാവജ്ജനായത്താ, ആവജ്ജിതാനന്തരമേവ ജാനാതീതി അത്ഥോ. **ആകങ്ഖപടിബദ്ധാ**തി രുചിആയത്താ , ആവജ്ജനാനന്തരം ജവനഞാണേന ജാനാതീതി അത്ഥോ. ഇതരാനി ദ്വേ പദാനി ഇമേസം ദ്വിന്നം പദാനം യഥാക്കമേന അത്ഥപ്പകാസനത്ഥം വുത്താനി. **ആസയം ജാനാതീ**തി ഏത്ഥ ആസയന്തി നിസ്സയന്തി ഏത്ഥാതി ആസയോ, മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സമ്മാദിട്ഠിയാ കാമാദീഹി നേക്ഖമ്മാദീഹി വാ പരിഭാവിതസ്സ സന്താനസ്സേതം അധിവചനം. സത്തസന്താനം അനുസേന്തി അനുപവത്തേന്തീതി അനുസയാ, ഥാമഗതാനം കാമരാഗാദീനംവ ഏതം അധിവചനം. **അനുസയം ജാനാതീ**തി അനുസയകഥാ ഹേട്ഠാ വുത്തായേവ.

ചരിതന്തി പുബ്ബേ കതകുസലാകുസലകമ്മം. **അധിമുത്തി**ന്തി സമ്പതി കുസലേ അകുസലേ വാ ചിത്തവോസഗ്ഗോ. **അപ്പരജക്ഖേ**തി പഞ്ഞാമയേ അക്ഖിമ്ഹി അപ്പം രാഗാദിരജോ ഏതേസന്തി അപ്പരജക്ഖാ. അപ്പം രാഗാദിരജോ ഏതേസന്തി വാ അപ്പരജക്ഖാ, തേ അപ്പരജക്ഖേ. **മഹാരജക്ഖേ**തി ഞാണമയേ അക്ഖിമ്ഹി മഹന്തം രാഗാദിരജോ ഏതേസന്തി മഹാരജക്ഖാ. മഹന്തം രാഗാദിരജോ ഏതേസന്തി വാ മഹാരജക്ഖാ, തേ മഹാരജക്ഖേ. **തിക്ഖിന്ദ്രിയേ മുദിന്ദ്രിയേ**തി തിക്ഖാനി സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ഏതേസന്തി തിക്ഖിന്ദ്രിയാ. മുദൂനി സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി ഏതേസന്തി മുദിന്ദ്രിയാ. **സ്വാകാരേ ദ്വാകാരേ**തി സുന്ദരാ സദ്ധാദയോ ആകാരാ കോട്ഠാസാ ഏതേസന്തി സ്വാകാരാ. കുച്ഛിതാ ഗരഹിതാ അസദ്ധാദയോ ആകാരാ കോട്ഠാസാ ഏതേസന്തി ദ്വാകാരാ. **സുവിഞ്ഞാപയേ ദുവിഞ്ഞാപയേ**തി യേ കഥിതം കാരണം സല്ലക്ഖേന്തി സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി വിഞ്ഞാപേതും, തേ സുവിഞ്ഞാപയാ. തബ്ബിപരീതാ ദുവിഞ്ഞാപയാ. **ഭബ്ബാഭബ്ബേ**തി ഭബ്ബേ ച അഭബ്ബേ ച. അരിയായ ജാതിയാ ഭവന്തി ജായന്തീതി **ഭബ്ബാ**. വത്തമാനസമീപേ വത്തമാനവചനം. ഭവിസ്സന്തി ജായിസ്സന്തി വാതി ഭബ്ബാ, ഭാജനഭൂതാതി അത്ഥോ. യേ അരിയമഗ്ഗപടിവേധസ്സ അനുച്ഛവികാ ഉപനിസ്സയസമ്പന്നാ, തേ ഭബ്ബാ. വുത്തപടിപക്ഖാ **അഭബ്ബാ**.

സത്തേ പജാനാതീതി രൂപാദികേ ആരമ്മണേ ലഗ്ഗേ ലഗ്ഗിതേ സത്തേ പജാനാതി. **സദേവകോ ലോകോ**തി സഹ ദേവേഹി സദേവകോ. സഹ മാരേന **സമാരകോ**. സഹ ബ്രഹ്മുനാ **സബ്രഹ്മകോ**. സഹ സമണബ്രാഹ്മണേഹി **സസ്സമണബ്രാഹ്മണീ**. പജാതത്താ **പജാ**. സഹ ദേവമനുസ്സേഹി **സദേവമനുസ്സാ**. ''പജാ''തി സത്തലോകസ്സ പരിയായവചനമേതം. തത്ഥ സദേവകവചനേന പഞ്ചകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം, സമാരകവചനേന ഛട്ഠകാമാവചരദേവഗ്ഗഹണം. സബ്രഹ്മകവചനേന ബ്രഹ്മകായികാദിബ്രഹ്മഗ്ഗഹണം. സസ്സമണബ്രാഹ്മണീവചനേന സാസനസ്സ പച്ചത്ഥികപച്ചാമിത്തസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണം സമിതപാപബാഹിതപാപസമണബ്രാഹ്മണഗ്ഗഹണഞ്ച. പജാവചനേന സത്തലോകഗ്ഗഹണം. സദേവമനുസ്സവചനേന സമ്മുതിദേവഅവസേസമനുസ്സഗ്ഗഹണം. ഏവമേത്ഥ തീഹി പദേഹി ഓകാസലോകോ. ദ്വീഹി പജാവസേന സത്തലോകോ ഗഹിതോതി വേദിതബ്ബോ.

അപരോ നയോ - സദേവകഗ്ഗഹണേന അരൂപാവചരലോകോ ഗഹിതോ, സമാരകഗ്ഗഹണേന ഛകാമാവചരലോകോ, സബ്രഹ്മകഗ്ഗഹണേന രൂപാവചരബ്രഹ്മലോകോ, സസ്സമണബ്രാഹ്മണാദിഗ്ഗഹണേന ചതുപരിസവസേന സമ്മുതിദേവേഹി വാ സഹ മനുസ്സലോകോ, അവസേസസബ്ബസത്തലോകോ വാ. അപി ചേത്ഥ സദേവകവചനേന ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദതോ സബ്ബസ്സപി ലോകസ്സ അന്തോബുദ്ധഞാണേ പരിവത്തനഭാവം സാധേതി. തതോ യേസം സിയാ "മാരോ മഹാനുഭാവോ ഛകാമാവചരിസ്സരോ വസവത്തീ, കിം സോപി അന്തോബുദ്ധഞാണേ പരിവത്തതീ"തി. തേസം വിമതിം വിധമേന്തോ "സമാരകോ"തി ആഹ. യേസം പന സിയാ "ബ്രഹ്മാ മഹാനുഭാവോ, ഏകങ്ഗുലിയാ ഏകസ്മിം ചക്കവാളസഹസ്സേ ആലോകം ഫരതി. ദ്വീഹി...പേ॰... ദസഹി അങ്ഗുലീഹി ദസസു ചക്കവാളസഹസ്സേസു ആലോകം ഫരതി, അനുത്തരഞ്ച ഝാനസമാപത്തിസുഖം പടിസംവേദേതി, കിം സോപി അന്തോബുദ്ധഞാണേ പരിവത്തതീ"തി. തേസം വിമതിം വിധമേന്തോ "സബ്രഹ്മകോ"തി ആഹ. തതോ യേസം സിയാ "പുഥൂ സമണബ്രാഹ്മണാ സാസനപച്ചത്ഥികാ, കിം തേപി അന്തോബുദ്ധഞാണേ പരിവത്തന്തീ"തി. തേസം വിമതിം വിധമേന്തോ "സസ്സമണബ്രാഹ്മണീ പജാ"തി ആഹ.

ഏവം ഉക്കട്ഠാനം അന്തോബുദ്ധഞാണേ പരിവത്തനഭാവം പകാസേത്വാ അഥ സമ്മുതിദേവേ അവസേസമനുസ്സേ ച ഉപാദായ ഉക്കട്ഠപരിച്ഛേദവസേന സേസസത്തലോകസ്സ അന്തോബുദ്ധഞാണേ പരിവത്തനഭാവം പകാസേന്തോ "സദേവമനുസ്സാ"തി ആഹ. അയമേത്ഥ അനുസന്ധിക്കമോ. പോരാണാ പനാഹു **"സദേവകോതി** ദേവതാഹി സദ്ധിം അവസേസലോകോ. **സമാരകോതി** മാരേന സദ്ധിം അവസേസലോകോ. **സബ്രഹ്മകോതി** ബ്രഹ്മേഹി സദ്ധിം അവസേസലോകോ. ഏവം സബ്ബേപി തിഭവൂപഗേ സത്തേ തീഹാകാരേഹി തീസു പദേസു പക്ഖിപിത്വാ പുന ദ്വീഹാകാരേഹി പരിയാദാതും **'സസ്സമണബ്രാഹ്മണീ പജാ സദേവമനുസ്സാ'**തി വുത്തം. ഏവം പഞ്ചഹി പദേഹി തേന തേന ആകാരേന തേധാതുകമേവ പരിയാദിന്നം ഹോതീ"തി.

അന്തമസോതി ഉപരിമന്തേന. **തിമിതിമിങ്ഗല**ന്തി ഏത്ഥ തിമി നാമ ഏകാ മച്ഛജാതി, തിമിം ഗിലിതും സമത്ഥാ തതോ മഹന്തസരീരാ തിമിങ്ഗലാ നാമ ഏകാ മച്ഛജാതി, തിമിങ്ഗലമ്പി ഗിലിതും സമത്ഥാ പഞ്ചയോജനസതികസരീരാ തിമിതിമിങ്ഗലാ നാമ ഏകാ മച്ഛജാതി. ഇധ ജാതിഗ്ഗഹണേന ഏകവചനം കതന്തി വേദിതബ്ബം. **ഗരുളം വേനതേയ്യ**ന്തി ഏത്ഥ **ഗരുളോ**തി ജാതിവസേന നാമം. **വേനതേയ്യോ**തി ഗോത്തവസേന. **പദേസേ**തി ഏകദേസേ. **സാരിപുത്തസമാ**തി സബ്ബബുദ്ധാനം ധമ്മസേനാപതിത്ഥേരേ ഗഹേത്വാ വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. സേസസാവകാ ഹി പഞ്ഞായ ധമ്മസേനാപതിത്ഥേരേന സമാ നാമ നത്ഥി. യഥാഹ - "ഏതദഗ്ഗം, ഭിക്ഖവേ, മമ സാവകാനം ഭിക്ഖൂനം മഹാപഞ്ഞാനം യദിദം സാരിപുത്തോ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൧൮൮-൧൮൯). അട്ഠകഥായഞ്ച (വിസുദ്ധി॰ ൧.൧൭൧; പടി॰ മ॰ അട്ഠ॰ ൨.൩.൫) വുത്തം -

> "ലോകനാഥം ഠപേത്വാന, യേ ചഞ്ഞേ സന്തി പാണിനോ;
> പഞ്ഞായ സാരിപുത്തസ്സ, കലം നാഗ്ഘന്തി സോളസി"ന്തി.

ഫരിത്വാതി ബുദ്ധഞാണം സബ്ബദേവമനുസ്സാനമ്പി പഞ്ഞം പാപുണിത്വാ ഠാനതോ തേസം പഞ്ഞം ഫരിത്വാ ബ്യാപിത്വാ തിട്ഠതി. **അഭിഭവിത്വാ**തി

സബ്ബദേവമനുസ്സാനമ്പി പഞ്ഞം അതിക്കമിത്വാ, തേസം അവിസയഭൂതമ്പി സബ്ബം നേയ്യം അഭിഭവിത്വാ തിട്ഠതീതി അത്ഥോ.

പടിസമ്ഭിദായം (പടി॰ മ॰ ൩.൫) പന ''അതിഘംസിത്വാ''തി പാഠോ, ഘംസിത്വാ തുദിത്വാതി അത്ഥോ. **യേപി തേ**തിആദീഹി ഏവം ഫരിത്വാ അഭിഭവിത്വാ ഠാനസ്സ പച്ചക്ഖകാരണം ദസ്സേതി. തത്ഥ **പണ്ഡിതാ**തി പണ്ഡിച്ചേന സമന്നാഗതാ . **നിപുണാ**തി സണ്ഹസുഖുമബുദ്ധിനോ സുഖുമേ അത്ഥന്തരേ പടിവിജ്ഝനസമത്ഥാ. **കതപരപ്പവാദാ**തി വിഞ്ഞാതപരപ്പവാദാ ചേവ പരേഹി സദ്ധിം കതവാദപരിചയാ ച. **വാലവേധിരൂപാ**തി വാലവേധിധനുഗ്ഗഹസദിസാ. **വോ ഭിന്ദന്താ മഞ്ഞേ ചരന്തി പഞ്ഞാഗതേന ദിട്ഠിഗതാനീ**തി വാലവേധീ വിയ വാലം സുഖുമാനിപി പരേസം ദിട്ഠിഗമനാനി അത്തനോ പഞ്ഞാഗമനേന ഭിന്ദന്താ വിയ ചരന്തീതി അത്ഥോ. അഥ വാ ''ഗൂഥഗതം മുത്തഗത''ന്തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൯.൧൧) വിയ പഞ്ഞാ ഏവ **പഞ്ഞാഗതം**. ദിട്ഠിയോ ഏവ **ദിട്ഠിഗതാനി. പഞ്ഹേ അഭിസങ്ഖരിത്വാ അഭിസങ്ഖരിത്വാ**തി ദ്വിപദമ്പി തിപദമ്പി ചതുപദമ്പി പുച്ഛം രചയിത്വാ തേസം പഞ്ഹാനം അതിബഹുകത്താ സബ്ബസങ്ഗഹത്ഥം ദ്വിക്ഖത്തും വുത്തം. **ഗൂള്ഹാനി ച പടിച്ഛന്നാനി ച** അത്ഥജാതാനീതി പാഠസേസോ. തേസം തഥാ വിനയം ദിസ്വാ അത്തനാ അഭിസങ്ഖതം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തീതി ഏവം ഭഗവതാ അധിപ്പേതത്താ പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി. അഞ്ഞേസം പന പുച്ഛായ ഓകാസമേവ അദത്വാ ഭഗവാ ഉപസങ്കമന്താനം ധമ്മം ദേസേതി. യഥാഹ -

> ''തേ പഞ്ഹം അഭിസങ്ഖരോന്തി 'ഇമം മയം പഞ്ഹം സമണം ഗോതമം ഉപസങ്കമിത്വാ പുച്ഛിസ്സാമ, സചേ നോ സമണോ ഗോതമോ ഏവം പുട്ഠോ ഏവം ബ്യാകരിസ്സതി, ഏവമസ്സ മയം വാദം ആരോപേസ്സാമ, ഏവം ചേപി നോ പുട്ഠോ ഏവം ബ്യാകരിസ്സതി, ഏവമ്പിസ്സ മയം വാദം ആരോപേസ്സാമാ'തി. തേ സുണന്തി 'സമണോ ഖലു ഭോ ഗോതമോ അമുകം നാമ ഗാമം വാ നിഗമം വാ ഓസടോ'തി. തേ യേന സമണോ ഗോതമോ തേനുപസങ്കമന്തി. തേ സമണോ ഗോതമോ ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സേതി സമാദപേതി സമുത്തേജേതി സമ്പഹംസേതി. തേ സമണേന ഗോതമേന ധമ്മിയാ കഥായ സന്ദസ്സിതാ സമാദപിതാ സമുത്തേജിതാ സമ്പഹംസിതാ ന ചേവ സമണം ഗോതമം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തി, കുതോസ്സ വാദം ആരോപേസ്സന്തി, അഞ്ഞദത്ഥു സമണസ്സേവ ഗോതമസ്സ സാവകാ സമ്പജ്ജന്തീ''തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൮൮).

കസ്മാ പഞ്ഹേ ന പുച്ഛന്തീതി ചേ? ഭഗവാ കിര പരിസമജ്ഝേ ധമ്മം ദേസേന്തോ പരിസായ അജ്ഝാസയം ഓലോകേതി, തതോ പസ്സതി ''ഇമേ പണ്ഡിതാ ഗൂള്ഹം രഹസ്സം പഞ്ഹം ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആഗതാ''തി. സോ തേഹി അപുട്ഠോയേവ ''പഞ്ഹപുച്ഛായ ഏത്തകാ ദോസാ, വിസ്സജ്ജനേ ഏത്തകാ, അത്ഥേ, പദേ, അക്ഖരേ ഏത്തകാതി; ഇമം പഞ്ഹം പുച്ഛന്തോ ഏവം പുച്ഛേയ്യ, വിസ്സജ്ജേന്തോ ഏവം വിസ്സജ്ജേയ്യാ''തി; ഇതി ഓവട്ടികസാരം കത്വാ ആനീതേ പഞ്ഹേ ധമ്മകഥായ അന്തരേ പക്ഖിപിത്വാ ദസ്സേതി. തേ പണ്ഡിതാ ''സേയ്യാ വത നോ, യേ മയം ഇമേ പഞ്ഹേ ന പുച്ഛിമ്ഹാ. സചേപി മയം പുച്ഛേയ്യാമ, അപ്പതിട്ഠിതേ നോ കത്വാ സമണോ ഗോതമോ ഖിപേയ്യാ''തി അത്തമനാ ഭവന്തി.

അപി ച ബുദ്ധാ നാമ ധമ്മം ദേസേന്താ പരിസം മേത്തായ ഫരന്തി. മേത്താഫരണേന ദസബലേസു മഹാജനസ്സ ചിത്തം പസീദതി. ബുദ്ധാ നാമ രൂപഗ്ഗപ്പത്താ ഹോന്തി ദസ്സനസമ്പന്നാ മധുരസ്സരാ മുദുജിവ്ഹാ സുഫുസിതദന്താവരണാ, അമതേന ഹദയം സിഞ്ചന്താ വിയ ധമ്മം കഥേന്തി. തത്ര നേസം മേത്താഫരണേന പസന്നചിത്താനം ഏവം ഹോതി - "ഏവരൂപം അദ്വേജ്ഝകഥം അമോഘകഥം നിയ്യാനികകഥം കഥേന്തേന ഭഗവതാ സദ്ധിം ന സക്ഖിസ്സാമ പച്ചനീകഗ്ഗാഹം ഗണ്ഹിതു"ന്തി അത്തനോ പസന്നഭാവേനേവ പഞ്ഹേ ന പുച്ഛന്തീതി.

കഥിതാ വിസ്സജ്ജിതാ വാതി "ഏവം തുമ്ഹേ പുച്ഛഥാ"തി അപുച്ഛിതപഞ്ഹാനം ഉച്ചാരണേന തേ പഞ്ഹാ ഭഗവതാ കഥിതാ ഏവ ഹോന്തി. യഥാ ച തേ വിസ്സജ്ജേതബ്ബാ, തഥാ വിസ്സജ്ജിതാ ഏവ ഹോന്തി. **നിദ്ദിട്ഠകാരണാ**തി ഇമിനാ കാരണേന ഇമിനാ ഹേതുനാ ഏവം ഹോന്തീതി ഏവം സഹേതുകം കത്വാ വിസ്സജ്ജനേന ഭഗവതാ നിദ്ദിട്ഠകാരണാ ഏവ ഹോന്തി തേ പഞ്ഹാ. **ഉപക്ഖിത്തകാ ച തേ ഭഗവതോ സമ്പജ്ജന്തീ**തി ഖത്തിയപണ്ഡിതാദയോ ഭഗവതോ പഞ്ഹവിസ്സജ്ജനേനേവ ഭഗവതോ സമീപേ ഖിത്തകാ പക്ഖിത്തകാ സമ്പജ്ജന്തി; സാവകാ വാ സമ്പജ്ജന്തി, ഉപാസകാ വാതി അത്ഥോ; സാവകസമ്പത്തിം വാ പാപുണന്തി, ഉപാസകസമ്പത്തിം വാതി വുത്തം ഹോതി. **അഥാ**തി അനന്തരത്ഥേ, തേസം ഉപക്ഖിത്തകസമ്പത്തിസമനന്തരമേവാതി അത്ഥോ. **തത്ഥാ**തി തസ്മിം ഠാനേ, തസ്മിം അധികാരേ വാ. **അതിരോചതീ**തി അതിവിയ ജോതതി പകാസതി. **യദിദം പഞ്ഞായാ**തി യായം ഭഗവതോ പഞ്ഞാ, തായ പഞ്ഞായ ഭഗവാവ അതിരോചതീതി അത്ഥോ. **ഇതി**-സദ്ദോ കാരണത്ഥോ, ഇമിനാ കാരണേനാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവാതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

പസൂരസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൯. മാഗണ്ഡിയസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൭൦. നവമേ മാഗണ്ഡിയസുത്തനിദ്ദേസേ പഠമഗാഥായ താവ അജപാലനിഗ്രോധമൂലേ നാനാരൂപാനി നിമ്മിനിത്വാ അഭികാമം ആഗതം മാരധീതരം **ദിസ്വാന തണ്ഹം അരതിം രഗഞ്ച** ഛന്ദമത്തമ്പി **മേഥുനസ്മിം നാഹോസി, കിമേവിദം** ഇമിസ്സാ ദാരികായ **മുത്തകരീസപുണ്ണം** രൂപം ദിസ്വാ ഭവിസ്സതി, സബ്ബഥാ **പാദാപി നം സമ്ഫുസിതും ന ഇച്ഛേ,** കുതോനേന സംവസിതുന്തി.

മുത്തപുണ്ണന്തി ആഹാരഉതുവസേന വത്ഥിപുടന്തരം പൂരേത്വാ ഠിതമുത്തേന പൂരിതം. **കരീസപുണ്ണ**ന്തി പക്കാസയസങ്ഖാതേ ഹേട്ഠാനാഭിപിട്ഠികണ്ടകമൂലാനം അന്തരേ ഉബ്ബേധേന അട്ഠങ്ഗുലമത്തേ അന്താവസാനേ ഠിതവച്ചേന പുണ്ണം. **സേമ്ഹപുണ്ണ**ന്തി ഉദരപടലേ ഠിതഏകപത്തപ്പമാണേന സേമ്ഹേന പൂരിതം. **രുഹിരപുണ്ണ**ന്തി യകനസ്സ ഹേട്ഠാഭാഗം പൂരേത്വാ ഹദയവക്കപപ്ഫാസാനം ഉപരി ഥോകം ഥോകം പഗ്ഘരന്തേന വക്കഹദയയകനപപ്ഫാസേ തേമയമാനേന ഠിതേന ഏകപത്തസ്സ പൂരണമത്തേന സന്നിചിതലോഹിതസങ്ഖാതേന ച കേസലോമനഖദന്താനം മംസവിനിമുത്തട്ഠാനഞ്ചേവ ഥദ്ധസുക്ഖചമ്മഞ്ച ഠപേത്വാ ധമനീജാലാനുസാരേന സബ്ബം ഉപാദിണ്ണകസരീരം ഫരിത്വാ ഠിതസംസരണലോഹിതസങ്ഖാതേന ച ദുവിധേന രുഹിരേന പുണ്ണം.

അട്ഠിസങ്ഘാതന്തി സകലസരീരേ ഹേട്ഠാ അട്ഠീനം ഉപരിട്ഠിതാനി സാധികാനി തീണി അട്ഠിസതാനി, തേഹി അട്ഠീഹി ഘടിതം. **ന്ഹാരുസമ്ബന്ധ**ന്തി സകലസരീരേ അട്ഠീനി ആബന്ധിത്വാ ഠിതാനി നവ ന്ഹാരുസതാനി, തേഹി ന്ഹാരൂഹി സമ്ബന്ധം ആബന്ധം. **രുധിരമംസാവലേപന**ന്തി സംസരണലോഹിതേന ച സാധികാനി തീണി അട്ഠിസതാനി അനുലിമ്പേത്വാ ഠിതേന നവമംസപേസിസതേന ച അനുലിത്തം സരീരം. **ചമ്മവിനദ്ധ**ന്തി സകലസരീരം പരിയോനന്ധിത്വാ പാകടകിലോമകസ്സ ഉപരി ഛവിയാ ഹേട്ഠാ ഠിതം ചമ്മം, തേന ചമ്മേന വിനദ്ധം പരിയോനദ്ധം. ''ചമ്മാവനദ്ധ''ന്തിപി പാളി. **ഛവിയാ പടിച്ഛന്ന**ന്തി അതിസുഖുമഛവിയാ പടിച്ഛന്നം ഛാദേത്വാ ഠിതം. **ഛിദ്ദാവഛിദ്ദ**ന്തി അനേകഛിദ്ദം. **ഉഗ്ഘരന്ത**ന്തി അക്ഖിമുഖാദീഹി ഉഗ്ഘരന്തം. **പഗ്ഘരന്ത**ന്തി അധോഭാഗേന പഗ്ഘരന്തം. **കിമിസങ്ഘനിസേവിത**ന്തി സൂചിമുഖാദീഹി നാനാപാണകുലസമൂഹേഹി ആസേവിതം. **നാനാകലിമലപരിപൂര**ന്തി അനേകവിധേഹി അസുചികോട്ഠാസേഹി പൂരിതം.

൭൧. തതോ മാഗണ്ഡിയോ ''പബ്ബജിതാ നാമ മാനുസകേ കാമേ പഹായ ദിബ്ബകാമത്ഥായ പബ്ബജന്തി, അയഞ്ച ദിബ്ബേപി കാമേ ന ഇച്ഛതി, ഇദമ്പി ഇത്ഥിരതനം, കാ നു അസ്സ ദിട്ഠീ''തി പുച്ഛിതും ദുതിയം ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ഏതാദിസം ചേ രതന**ന്തി ദിബ്ബിത്ഥിരതനം സന്ധായ ഭണതി. **നാരി**ന്തി അത്തനോ ധീതരം സന്ധായ. **ദിട്ഠിഗതം സീലവതം നു ജീവിത**ന്തി ദിട്ഠിഞ്ച സീലഞ്ച വതഞ്ച ജീവിതഞ്ച. **ഭവൂപപത്തിഞ്ച വദേസി കീദിസ**ന്തി അത്തനോ ഭവൂപപത്തിം വാ തുവം കീദിസം വദേസി.

൭൮. ഇതോ പരാ ദ്വേ ഗാഥാ വിസ്സജ്ജനപുച്ഛാനയേന പവത്തത്താ പാകടസമ്ബന്ധായേവ. താസു പഠമഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **തസ്സ** മയ്ഹം മാഗണ്ഡിയ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിഗത**ധമ്മേസു** നിച്ഛിനിത്വാ "ഇദമേവ സച്ചം, മോഘമഞ്ഞ"ന്തി (മ॰ നി॰ ൩.൨൭, ൩൦൫) ഏവം **ഇദം വദാമീതി സമുഗ്ഗഹീതം ന ഹോതി** നത്ഥി ന വിജ്ജതി, കിം കാരണാ? അഹഞ്ഹി പസ്സന്തോ **ദിട്ഠീസു** ആദീനവം കഞ്ചി ദിട്ഠിം അഗ്ഗഹേത്വാ സച്ചാനി പവിചിനന്തോ അജ്ഝത്തം രാഗാദീനം സന്തിഭാവേന **അജ്ഝത്തസന്തി**സങ്ഖാതം നിബ്ബാനമേവ അദ്ദസന്തി.

ആദീനവന്തി ഉപദ്ദവം. **സദുക്ഖ**ന്തി കായികദുക്ഖേന സദുക്ഖം. **സവിഘാത**ന്തി ചേതസികദുക്ഖേന സഹിതം. **സഉപായാസ**ന്തി ഉപായാസസഹിതം. **സപരിളാഹ**ന്തി സദരഥം. **ന നിബ്ബിദായാ**തി ന വട്ടേ നിബ്ബിന്ദനത്ഥായ. **ന വിരാഗായാ**തി ന വട്ടേ വിരാഗത്ഥായ. **ന നിരോധായാ**തി ന വട്ടസ്സ നിരോധത്ഥായ. **ന ഉപസമായാ**തി ന വട്ടസ്സ ഉപസമത്ഥായ. **ന അഭിഞ്ഞായാ**തി ന വട്ടസ്സ അഭിജാനനത്ഥായ. **ന സമ്ബോധായാ**തി ന കിലേസനിദ്ദാവിഗമേന വട്ടതോ സമ്ബുജ്ഝനത്ഥായ . **ന നിബ്ബാനായാ**തി ന അമതനിബ്ബാനത്ഥായ. ഏത്ഥ പന "നിബ്ബിദായാ"തി വിപസ്സനാ. "വിരാഗായാ"തി മഗ്ഗോ. "നിരോധായ ഉപസമായാ"തി നിബ്ബാനം. "അഭിഞ്ഞായ സമ്ബോധായാ"തി മഗ്ഗോ. "നിബ്ബാനായാ"തി നിബ്ബാനമേവ. ഏവം ഏകസ്മിം ഠാനേ വിപസ്സനാ, തീസു മഗ്ഗോ, തീസു നിബ്ബാനം വുത്തന്തി ഏവം വവത്ഥാനകഥാ വേദിതബ്ബാ. പരിയായേന പന സബ്ബാനിപേതാനി മഗ്ഗവേവചനാനിപി നിബ്ബാനവേവചനാനിപി ഹോന്തിയേവ.

അജ്ഝത്തം രാഗസ്സ സന്തിന്തി അജ്ഝത്തരാഗസ്സ സന്തഭാവേന നിബ്ബുതഭാവേന അജ്ഝത്തസന്തിസങ്ഖാതം നിബ്ബാനം ഓലോകേസിം. **ദോസസ്സ സന്തി**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **പചിന**ന്തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **വിചിനന്തോ**തി സച്ചാനി വഡ്ഢേന്തോ വിഭാവേന്തോ. **പവിചിനന്തോ**തി താനേവ പച്ചേകം വിഭാവേന്തോ . കേചി "ഗവേസന്തോ"തി വണ്ണയന്തി. **അദസ്സ**ന്തി ഓലോകേസിം. **അദക്ഖി**ന്തി വിനിവിജ്ഝിം. **അഫസ്സി**ന്തി പഞ്ഞായ ഫുസിം. **പടിവിജ്ഝി**ന്തി ഞാണേന പച്ചക്ഖം അകാസിം.

൭൯. ദുതിയഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യാനി**മാനി ദിട്ഠിഗതാനി തേഹി തേഹി സത്തേഹി വിനിച്ഛിനിത്വാ ഗഹിതത്താ **"വിനിച്ഛയാ"**തി ച അത്തനോ പച്ചയേഹി അഭിസങ്ഖതഭാവാദിനാ നയേന **"പകപ്പിതാനീ"**തി ച വുച്ചന്തി, **തേ വേ മുനീ** ദിട്ഠിഗതധമ്മേ അഗ്ഗഹേത്വാ **അജ്ഝത്തസന്തീതി യമേതമത്ഥം ബ്രൂസി,** ആചിക്ഖ മേ, **കഥം നു ധീരേഹി പവേദിതം തം** കഥം പകാസിതം ധീരേഹീതി വദതി.

ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോ ഠപേത്വാ പരമത്ഥപദം. തത്ഥ **യം പരമത്ഥ**ന്തി യം ഉത്തമം നിബ്ബാനം.

൮൦. അഥസ്സ ഭഗവാ യഥാ യേന ഉപായേന തം പദം ധീരേഹി പകാസിതം, തം ഉപായം സപടിപക്ഖം ദസ്സേന്തോ **"ന ദിട്ഠിയാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ന ദിട്ഠിയാ**തിആദീഹി ദിട്ഠിസുതിഅട്ഠസമാപത്തിഞാണബാഹിരസീലബ്ബതാനി പടിക്ഖിപതി. **"സുദ്ധിമാഹാ"**തി ഏത്ഥ വുത്തം **ആഹ**-സദ്ദം സബ്ബത്ഥ നകാരേന സദ്ധിം യോജേത്വാ പുരിമപദത്തയം നേത്വാ "ദിട്ഠിയാ സുദ്ധിം നാഹ ന കഥേമീ"തി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. യഥാ ചേത്ഥ, ഏവം ഉത്തരപദേസുപി.

തത്ഥ ച **അദിട്ഠിയാ നാഹാ**തി ദസവത്ഥുകം സമ്മാദിട്ഠിം വിനാ ന കഥേമി. തഥാ **അസ്സുതിയാ**തി നവങ്ഗം സവനം വിനാ. **അഞാണാ**തി കമ്മസ്സകതസച്ചാനുലോമികഞാണം വിനാ. **അസീലതാ**തി പാതിമോക്ഖസംവരം വിനാ. **അബ്ബതാ**തി ധുതങ്ഗവതം വിനാ. **നോപി തേനാ**തി തേസു ഏകമേകേന ദിട്ഠിആദിമത്തേനാപി ന കഥേമീതി ഏവമത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **ഏതേ ച നിസ്സജ്ജ അനുഗ്ഗഹായാ**തി ഏതേ ച പുരിമദിട്ഠിആദിഭേദേ കണ്ഹപക്ഖികേ ധമ്മേ സമുഗ്ഘാതകരണേന നിസ്സജ്ജ, പച്ഛിമേ അദിട്ഠിആദിഭേദേ സുക്കപക്ഖികേപി അതമ്മയതാപജ്ജനേന അനുഗ്ഗഹായ. **സന്തോ അനിസ്സായ ഭവം ന ജപ്പേ**തി ഇമായ പടിപത്തിയാ രാഗാദിവൂപസമേന സന്തോ ചക്ഖാദീസു കഞ്ചി ധമ്മം അനിസ്സായ ഏകമ്പി ഭവം ന ജപ്പേ, അപിഹേതും അപത്ഥേതും സമത്ഥോ സിയാ, അയമസ്സ അജ്ഝത്തസന്തീതി അധിപ്പായോ.

സവനമ്പി ഇച്ഛിതബ്ബന്തി സുത്താദിവസേന സുണനമ്പി ആകങ്ഖിതബ്ബം. **സമ്ഭാരാ ഇമേ ധമ്മാ**തി സമ്മാദിട്ഠിആദികാ ഇമേ ധമ്മാ ഉപകാരട്ഠേന സമ്ഭാരാ ഹോന്തി . **കണ്ഹപക്ഖികാന**ന്തി അകുസലപക്ഖേ ഭവാനം. **സമുഗ്ഘാതതോ പഹാനം ഇച്ഛിതബ്ബ**ന്തി സമ്മാ ഹനനതോ സമുച്ഛേദതോ പഹാനം ആകങ്ഖിതബ്ബം. **തേധാതുകേസു കുസലേസു ധമ്മേസൂ**തി കാമരൂപാരൂപസങ്ഖാതേസു തേഭൂമകേസു കോസല്ലസമ്ഭൂതേസു. **അതമ്മയതാ**തി നിത്തണ്ഹഭാവോ.

൭൭. ഏവം വുത്തേ വചനത്ഥം അസല്ലക്ഖേന്തോ മാഗണ്ഡിയോ **"നോ ചേ കിരാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ ദിട്ഠാദീനി വുത്തനയാനേവ. കണ്ഹപക്ഖികാനിയേവ പന സന്ധായ ഉഭയത്രാപി ആഹ. **ആഹ**-സദ്ദം പന "നോ ചേ"തി സദ്ദേന യോജേത്വാ **നോ ചേ കിര ആഹ** നോ ചേ കിര കഥേസീതി ഏവം അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. **മോമൂഹ**ന്തി അതിമൂള്ഹം, മോഹനം വാ. **പച്ചേന്തീ**തി ജാനന്തി. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനോ.

൭൮. അഥസ്സ ഭഗവാ തം ദിട്ഠിം നിസ്സായ പുച്ഛം പടിക്ഖിപന്തോ **"ദിട്ഠിഞ്ച നിസ്സായാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - ത്വം മാഗണ്ഡിയ **ദിട്ഠിം നിസ്സായ** പുനപ്പുനം പുച്ഛമാനോ യാനി തേ ദിട്ഠിഗതാനി സമുഗ്ഗഹിതാനി, തേസ്വേവ **സമുഗ്ഗഹീതേസു പമോഹം** ആഗതോ ത്വം **ഇതോ** ച മയാ വുത്തഅജ്ഝത്തസന്തിതോ പടിപത്തിതോ ധമ്മദേസനതോ വാ **അണുമ്പി യുത്തസഞ്ഞം** ന പസ്സസി, തേന കാരണേന ത്വം ഇമം ധമ്മം **മോമൂഹതോ** പസ്സസീതി.

ലഗ്ഗനം നിസ്സായ ലഗ്ഗനന്തി ദിട്ഠിലഗ്ഗനം അല്ലീയിത്വാ ദിട്ഠിലഗ്ഗനം. **ബന്ധന**ന്തി ദിട്ഠിബന്ധനം. **പലിബോധ**ന്തി ദിട്ഠിപലിബോധം.

അന്ധകാരം പക്ഖന്ദോസീതി ബഹലന്ധകാരം പവിട്ഠോസി. **യുത്തസഞ്ഞ**ന്തി സമണധമ്മേ യുത്തസഞ്ഞം. **പത്തസഞ്ഞ**ന്തി സമണധമ്മേ പടിലദ്ധസഞ്ഞം. **ലഗ്ഗനസഞ്ഞ**ന്തി സഞ്ജാനിതസഞ്ഞം. **കാരണസഞ്ഞ**ന്തി ഹേതുസഞ്ഞം. **ഠാനസഞ്ഞ**ന്തി കാരണസഞ്ഞം. **ന പടിലഭസീ**തി ന വിന്ദസി. **കുതോ ഞാണ**ന്തി മഗ്ഗഞാണം പന കേന കാരണേന ലഭിസ്സസി. **അനിച്ചം വാ**തി ഹുത്വാ അഭാവട്ഠേന പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചം. **അനിച്ചസഞ്ഞാനുലോമം വാ**തി "പഞ്ചക്ഖന്ധാ അനിച്ചാ"തി ഉപ്പന്നാ സഞ്ഞാ അനിച്ചസഞ്ഞാ, തായ സഞ്ഞായ അനുലോമം അപ്പടിക്കൂലം അനിച്ചസഞ്ഞാനുലോമം. കിം തം?

വിപസ്സനാഞാണം. ദ്വിന്നം വിപസ്സനാഞാണാനം ദുക്ഖാനത്തസഞ്ഞാനുലോമാനമ്പി ഏസേവ നയോ.

൨൭. ഏവം സമുഗ്ഗഹിതേസു പമോഹേന മാഗണ്ഡിയസ്സ വിവാദാപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി തേസു അഞ്ഞേസു ച ധമ്മേസു വിഗതപ്പമോഹസ്സ അത്തനോ നിബ്ബിവാദതം ദസ്സേന്തോ **"സമോ വിസേസീ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യോ** ഏവം തിധാ മാനേന വാ ദിട്ഠിയാ വാ പുഗ്ഗലേന വാ **മഞ്ഞതി, സോ തേന** മാനേന തായ വാ ദിട്ഠിയാ തേന വാ പുഗ്ഗലേന വിവദേയ്യ. യോ പന അമ്ഹാദിസോ ഇമാസു **തീസു വിധാസു അവികമ്പമാനോ, സമോ വിസേസീതി ന തസ്സ ഹോതി,** ന ച ഹീനോതി പാഠസേസോ. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനോവ.

൨൮. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **"സച്ചന്തി സോ"**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - **സോ** ഏവരൂപോ പഹീനമാനദിട്ഠികോ "മാദിസോ 'ബാഹിതപാപത്താ'ദിനാ നയേന **ബ്രാഹ്മണോ,** ഇദമേവ സച്ച"ന്തി **കിം വദേയ്യ** കിം വത്ഥും ഭണേയ്യ, കേന വാ കാരണേന ഭണേയ്യ, "മയ്ഹം സച്ചം, തുയ്ഹം മുസാ"തി വാ **കേന** മാനേന ദിട്ഠിയാ പുഗ്ഗലേന വാ വിവദേയ്യ. **യസ്മിം** മാദിസേ ഖീണാസവേ "സദിസോഹമസ്മീ"തി പവത്തിയാ **സമം** വാ, ഇതരദ്വയഭാവേന പവത്തിയാ **വിസമം വാ** മഞ്ഞിതം **നത്ഥി,** സമാനാദീസു **കേന വാദം പടിസംയുജേയ്യ** പടിപ്ഫരേയ്യാതി. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനോ.

൨൯. നനു ഏകംസേനേവ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ? **"ഓകം പഹായാ"**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഓകം പഹായാ**തി രൂപധാത്വാദിവിഞ്ഞാണസ്സോകാസം തത്ര ഛന്ദരാഗപ്പഹാനേന ഛഡ്ഡേത്വാ. **അനികേതസാരീ**തി രൂപനിമിത്തനികേതാദീനി തണ്ഹാവസേന അസരന്തോ. **ഗാമേ അകുബ്ബം മുനി സന്ഥവാനീ**തി ഗാമേ ഗിഹിസന്ഥവാനി അകരോന്തോ. **കാമേഹി രിത്തോ**തി കാമേസു ഛന്ദരാഗാഭാവേന സബ്ബകാമേഹി പുഥുഭൂതോ. **അപുരക്ഖരാനോ**തി ആയതിം അത്തഭാവം അനഭിനിബ്ബത്തേന്തോ. **കഥം ന വിഗ്ഗയ്ഹ ജനേന കയിരാ**തി ജനേന സദ്ധിം വിഗ്ഗാഹികകഥം ന കഥേയ്യ.

ഹാലിദ്ദകാനീതി ഏവംനാമകോ ഗഹപതി. **യേനായസ്മാ മഹാകച്ചാനോ തേനുപസങ്കമീ**തി **യേനാ**തി ഭുമ്മത്ഥേ കരണവചനം. തസ്മാ യത്ഥ മഹാകച്ചാനോ, തത്ഥ ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. യേന വാ കാരണേന മഹാകച്ചാനോ ദേവമനുസ്സേഹി ഉപസങ്കമിതബ്ബോ, തേന കാരണേന ഉപസങ്കമീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. കേന ച കാരണേന മഹാകച്ചാനോ ഉപസങ്കമിതബ്ബോ? നാനപ്പകാരഗുണവിസേസാധിഗമാധിപ്പായേന, സാദുഫലൂപഭോഗാധിപ്പായേന ദിജഗണേഹി നിച്ചഫലിതമഹാരുക്ഖോ വിയ. ഉപസങ്കമീതി ച ഗതോതി വുത്തം ഹോതി. **ഉപസങ്കമിത്വാ**തി ഉപസങ്കമനപരിയോസാനദീപനം. അഥ വാ ഏവം ഗതോ തതോ ആസന്നതരം ഠാനം മഹാകച്ചാനസ്സ സമീപസങ്ഖാതം ഗന്ത്വാതിപി വുത്തം ഹോതി.

അഭിവാദേത്വാതി പഞ്ചപതിട്ഠിതേന വന്ദിത്വാ. ഇദാനി യേനത്ഥേന മഹാകച്ചാനസ്സ ഉപട്ഠാനം ആഗതോ, തം പുച്ഛിതുകാമോ ദസനഖസമോധാനസമുജ്ജലം അഞ്ജലിം സിരസി പതിട്ഠാപേത്വാ ഏകമന്തം നിസീദി. **ഏകമന്ത**ന്തി ഭാവനപുംസകനിദ്ദേസോ "വിസമം ചന്ദിമസൂരിയാ പരിവത്തന്തീ"തിആദീസു (അം॰ നി॰ ൪.൭൦) വിയ. തസ്മാ യഥാ നിസിന്നോ

ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതി, ഏവം നിസീദീതി ഏവമേത്ഥ അത്ഥോ ദട്ഠബ്ബോ. ഭുമ്മത്ഥേ വാ ഏതം ഉപയോഗവചനം. **നിസീദീ**തി നിസജ്ജം കപ്പേസി. പണ്ഡിതാ ഹി ദേവമനുസ്സാ ഗരുട്ഠാനിയം ഉപസങ്കമിത്വാ ആസനകുസലതായ ഏകമന്തം നിസീദന്തി. അയഞ്ച ഗഹപതി തേസം അഞ്ഞതരോ, തസ്മാ ഏകമന്തം നിസീദി.

കഥം നിസിന്നോ ച പന ഏകമന്തം നിസിന്നോ ഹോതീതി? ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ. സേയ്യഥിദം? അതിദൂരം അച്ചാസന്നം ഉപരിവാതം ഉന്നതപ്പദേസം അതിസമ്മുഖം അതിപച്ഛാതി. അതിദൂരേ നിസിന്നോ ഹി സചേ കഥേതുകാമോ ഹോതി, ഉച്ചാസദ്ദേന കഥേതബ്ബം ഹോതി. അച്ചാസന്നേ നിസിന്നോ സങ്ഘട്ടനം കരോതി. ഉപരിവാതേ നിസിന്നോ സരീരഗന്ധേന ബാധതി. ഉന്നതപ്പദേസേ നിസിന്നോ അഗാരവം പകാസേതി. അതിസമ്മുഖാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ചക്ഖുനാ ചക്ഖും ആഹച്ച ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. അതിപച്ഛാ നിസിന്നോ സചേ ദട്ഠുകാമോ ഹോതി, ഗീവം പസാരേത്വാ ദട്ഠബ്ബം ഹോതി. തസ്മാ അയമ്പി ഏതേ ഛ നിസജ്ജദോസേ വജ്ജേത്വാ നിസീദി. തേന വുത്തം - ''ഏകമന്തം നിസീദീ''തി.

ഏതദവോചാതി ഏതം അവോച. **വുത്തമിദം ഭന്തേ കച്ചാന ഭഗവതാ അട്ഠകവഗ്ഗിയേ മാഗണ്ഡിയപഞ്ഹേ**തി അട്ഠകവഗ്ഗിയമ്ഹി മാഗണ്ഡിയപഞ്ഹോ നാമ അത്ഥി, തസ്മിം പഞ്ഹേ.

രൂപധാതൂതി രൂപക്ഖന്ധോ അധിപ്പേതോ. **രൂപധാതുരാഗവിനിബന്ധ**ന്തി രൂപധാതുമ്ഹി രാഗേന വിനിബദ്ധം. **വിഞ്ഞാണ**ന്തി കമ്മവിഞ്ഞാണം. **ഓകസാരീ**തി ഗേഹസാരീ ആലയസാരീ. കസ്മാ പനേത്ഥ ''വിഞ്ഞാണധാതു ഖോ ഗഹപതീ''തി ന വുത്തന്തി? സമ്മോഹവിഘാതത്ഥം. ''ഓകോ''തി ഹി അത്ഥതോ പച്ചയോ വുച്ചതി, പുരേജാതഞ്ച കമ്മവിഞ്ഞാണം പച്ഛാജാതസ്സ കമ്മവിഞ്ഞാണസ്സപി വിപാകവിഞ്ഞാണസ്സപി, വിപാകവിഞ്ഞാണഞ്ച വിപാകവിഞ്ഞാണസ്സപി കമ്മവിഞ്ഞാണസ്സപി പച്ചയോ ഹോതി, തസ്മാ ''കതരം നു ഖോ ഇധ വിഞ്ഞാണ''ന്തി സമ്മോഹോ ഭവേയ്യ. തസ്സ വിഘാതത്ഥം തം അഗ്ഗഹേത്വാ അസമ്ഭിന്നാവ ദേസനാ കതാതി. അപിച വിപാകആരമ്മണവസേന ചതസ്സോ അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണട്ഠിതിയോതി വുത്താതി താ ദസ്സേതുമ്പി ഇധ വിഞ്ഞാണം ന ഗഹിതം.

ഉപയുപാദാനാതി തണ്ഹൂപയദിട്ഠൂപയവസേന ദ്വേ ഉപയാ, കാമുപാദാനാദീനി ചത്താരി ഉപാദാനാനി ച. **ചേതസോ അധിട്ഠാനാഭിനിവേസാനുസയാ**തി അകുസലചിത്തസ്സ അധിട്ഠാനഭൂതാ ചേവ അഭിനിവേസഭൂതാ ച അനുസയഭൂതാ ച. **തഥാഗതസ്സാ**തി സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സ. സബ്ബേസമ്പി ഹി ഖീണാസവാനം ഏതേ പഹീനാവ, സത്ഥു പന ഖീണാസവഭാവോ ലോകേ അതിപാകടോതി ഉപരിമകോടിയാ ഏവം വുത്തം. **വിഞ്ഞാണധാതുയാ**തി ഇധ വിഞ്ഞാണം കസ്മാ ഗഹിതം? കിലേസപ്പഹാനദസ്സനത്ഥം. കിലേസാ ഹി ന കേവലം ചതൂസുയേവ ഖന്ധേസു പഹീനാ പഹീയന്തി, പഞ്ചസുപി പഹീയന്തിയേവാതി കിലേസപ്പഹാനദസ്സനത്ഥം ഗഹിതം. **ഏവം ഖോ ഗഹപതി അനോകസാരീ ഹോതീ**തി ഏവം കമ്മവിഞ്ഞാണേന ഓകം അസരന്തേന അനോകസാരീ നാമ ഹോതി.

രൂപനിമിത്തനികേതവിസാരവിനിബന്ധാതി രൂപമേവ കിലേസാനം പച്ചയട്ഠേന നിമിത്തം, ആരമ്മണകിരിയസങ്ഖാതേന നിവാസട്ഠേന നികേതന്തി രൂപനിമിത്തനികേതം. വിസാരോ ച വിനിബന്ധോ ച വിസാരവിനിബന്ധാ. ഉഭയേനപി ഹി കിലേസാനം പത്ഥടഭാവോ ച വിനിബന്ധനഭാവോ ച വുത്തോ, രൂപനിമിത്തനികേതേ വിസാരവിനിബന്ധാതി രൂപനിമിത്തനികേതവിസാരവിനിബന്ധാ, തസ്മാ രൂപനിമിത്തനികേതമ്ഹി ഉപ്പന്നേന കിലേസവിസാരേന ചേവ കിലേസവിനിബന്ധനേന ചാതി അത്ഥോ. **നികേതസാരീതി വുച്ചതീ**തി ആരമ്മണകരണവസേന നിവാസട്ഠാനട്ഠേന നികേതസാരീതി വുച്ചതി. **പഹീനാ**തി തേ രൂപനിമിത്തനികേതേ കിലേസവിസാരവിനിബന്ധാ പഹീനാ.

കസ്മാ പനേത്ഥ പഞ്ചക്ഖന്ധാ ച "ഓകാ"തി വുത്താ, ഛ ആരമ്മണാനി "നികേത"ന്തി? ഛന്ദരാഗസ്സ ബലവദുബ്ബലതായ. സമാനേപി ഹി ഏതേസം ആലയട്ഠേന വിസയഭാവേ **ഓകോ**തി നിപ്പരിയായേന സുദ്ധം ഗേഹമേവ വുച്ചതി, **നികേത**ന്തി "അജ്ജ അസുകട്ഠാനേ കീളിസ്സാമാ"തി കതസങ്കേതാനം നിവാസനട്ഠാനം ഉയ്യാനാദി. തത്ഥ യഥാ പുത്തദാരധനധഞ്ഞപുണ്ണഗേഹേ ഛന്ദരാഗോ ബലവാ ഹോതി, ഏവം അജ്ഝത്തികേസു ഖന്ധേസു. യഥാ പന ഉയ്യാനട്ഠാനാദീസു തതോ ദുബ്ബലതരോ ഹോതി, ഏവം ബാഹിരേസു ഛസു ആരമ്മണേസൂതി ഛന്ദരാഗസ്സ ബലവദുബ്ബലതായ ഏവം ദേസനാ കതാതി വേദിതബ്ബാ.

സുഖിതേസു സുഖിതോതി ഉപട്ഠാകേസു ധനധഞ്ഞലാഭാദിവസേന സുഖിതേസു "ഇദാനാഹം മനാപം ചീവരം മനാപം ഭോജനം ലഭിസ്സാമീ"തി ഗേഹസ്സിതസുഖേന സുഖിതോ ഹോതി, തേഹി പത്തസമ്പത്തിം അത്തനാ അനുഭവമാനോ വിയ ചരതി. **ദുക്ഖിതേസു ദുക്ഖിതോ**തി തേസം കേനചിദേവ കാരണേന ദുക്ഖേ ഉപ്പന്നേ സയം ദ്വിഗുണേന ദുക്ഖേന ദുക്ഖിതോ ഹോതി. **കിച്ചകരണീയേസൂ**തി കിച്ചസങ്ഖാതേസു കരണീയേസു. **വോയോഗം ആപജ്ജതീ**തി ഉപയോഗം സയം തേസം കിച്ചാനം കത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി.

കാമേസൂതി വത്ഥുകാമേസു. **ഏവം ഖോ ഗഹപതി കാമേഹി അരിത്തോ ഹോതീ**തി ഏവം കിലേസകാമേഹി അരിത്തോ ഹോതി.

അന്തോ കാമാനം ഭാവേന അതുച്ഛോ. സുക്കപക്ഖോ തേസം അഭാവേന രിത്തോ തുച്ഛോതി വേദിതബ്ബോ.

പുരക്ഖരാനോതി വട്ടം പുരതോ കുരുമാനോ. **ഏവംരൂപോ സിയ**ന്തിആദീസു ദീഘരസ്സകാളോദാതാദീസു രൂപേസു ഏവംരൂപോ നാമ ഭവേയ്യന്തി പത്ഥേതി. സുഖാദീസു വേദനാസു **ഏവംവേദനോ** നാമ. നീലസഞ്ഞാദീസു സഞ്ഞാസു **ഏവംസഞ്ഞോ** നാമ. പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീസു സങ്ഖാരേസു **ഏവംസങ്ഖാരോ** നാമ. ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീസു വിഞ്ഞാണേസു **ഏവംവിഞ്ഞാണോ** നാമ ഭവേയ്യന്തി പത്ഥേതി.

അപുരക്ഖരാനോതി വട്ടം പുരതോ അകുരുമാനോ. **സഹിതം മേ, അസഹിതം തേ**തി തുയ്ഹം വചനം അസഹിതം അസിലിട്ഠം, മയ്ഹം സഹിതം സിലിട്ഠം മധുരം മധുരപാനസദിസം. **അധിചിണ്ണം തേ വിപരാവത്ത**ന്തി യം തുയ്ഹം ദീഘേന കാലേന പരിചിതം സുപ്പഗുണം, തം മമ വാദം ആഗമ്മ

സബ്ബം ഖണേന വിപരാവത്തം നിവത്തം. **ആരോപിതോ തേ വാദോ**തി തുയ്ഹം ദോസോ മയാ ആരോപിതോ. **ചര വാദപ്പമോക്ഖായാ**തി തം തം ആചരിയം ഉപസങ്കമിത്വാ ഉത്തരം പരിയേസന്തോ ഇമസ്സ വാദസ്സ മോക്ഖായ ചര ആഹിണ്ഡ. **നിബ്ബേഠേഹി വാ സചേ പഹോസീ**തി അഥ സയമേവ പഹോസി, ഇധേവ നിബ്ബേഠേഹീതി.

൮൪൮. സോ ഏവരൂപോ **"യേഹി വിവിത്തോ"**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **യേഹീ**തി യേഹി ദിട്ഠിഗതാദീഹി. **വിവിത്തോ വിചരേയ്യാ**തി രിത്തോ ചരേയ്യ. **ന താനി ഉഗ്ഗയ്ഹ വദേയ്യ നാഗോ**തി "ആഗും ന കരോതീ"തിആദിനാ (ചൂളനി॰ ഭദ്രാവുധമാണവപുച്ഛാനിദ്ദേസ ൭൦; പാരായനാനുഗീതിനിദ്ദേസ ൧൨൨) നയേന നാഗോ താനി ദിട്ഠിഗതാനി ഉഗ്ഗഹേത്വാ ന ചരേയ്യ. **ഏലമ്ബുജ**ന്തി ഏലസഞ്ഞിതേ അമ്ബുമ്ഹി ജാതം കണ്ടകനാളം വാരിജം, പദുമന്തി വുത്തം ഹോതി. **യഥാ ജലേന പങ്കേന ചനൂപലിത്ത**ന്തി തം പദുമം യഥാ ജലേന ച പങ്കേന ച അനുപലിത്തം ഹോതി. **ഏവം മുനി സന്തിവാദോ അഗിദ്ധോ**തി ഏവം അജ്ഝത്തസന്തിവാദോ മുനി ഗേധാഭാവേന അഗിദ്ധോ. **കാമേ ച ലോകേ ച അനൂപലിത്തോ**തി ദുവിധേപി കാമേ അപായാദികേ ച ലോകേ ദ്വീഹി സിലേസേഹി അനുപലിത്തോ ഹോതി.

ആഗും ന കരോതീതി അകുസലാദിദോസം ന കരോതി. **ന ഗച്ഛതീ**തി അഗതിവസേന ന ഗച്ഛതി. **നാഗച്ഛതീ**തി പഹീനകിലേസേ ന ഉപേതി. **പാപകാ**തി ലാമകാ. **അകുസലാ**തി അകോസല്ലസമ്ഭൂതാ. **തേ കിലേസേ ന പുനേതീ**തി യേ കിലേസാ പഹീനാ, തേ കിലേസേ പുന ന ഏതി. **ന പച്ചേതീ**തി പടി ന ഉപേതി. **ന പച്ചാഗച്ഛതീ**തി പുന ന നിവത്തതി.

ഖരദണ്ഡോതി ഖരപത്തദണ്ഡോ ഫരുസദണ്ഡോ. **ചത്തഗേധോ**തി വിസ്സട്ഠഗേധോ. **വന്തഗേധോ**തി വമിതഗേധോ. **മുത്തഗേധോ**തി ഛിന്നബന്ധനഗേധോ. **പഹീനഗേധോ**തി പജഹിതഗേധോ. **പടിനിസ്സട്ഠഗേധോ**തി യഥാ ന പുന ചിത്തം ആരുഹതി, ഏവം പടിവിസ്സജ്ജിതഗേധോ. ഉപരി **വീതരാഗാദീസു**പി ഏസേവ നയോ. സബ്ബാനേവ താനി ഗഹിതഗ്ഗഹണസ്സ വിസ്സട്ഠഭാവവേവചനാനി.

൮൪൯. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **"ന വേദഗൂ"**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ന വേദഗൂ ദിട്ഠിയായകോ**തി ചതുമഗ്ഗവേദഗൂ മാദിസോ ദിട്ഠിയായകോ ന ഹോതി, ദിട്ഠിയാ ഗച്ഛന്തോ വാ, തം സാരതോ പച്ചേന്തോ വാ ന ഹോതി. തത്ഥ വചനത്ഥോ - യായതീതി യായകോ. കരണവചനേന ദിട്ഠിയാ യായതീതി ദിട്ഠിയായകോ. ഉപയോഗത്ഥേ സാമിവചനേനപി ദിട്ഠിയാ യാതീതിപി ദിട്ഠിയായകോ. **ന മുതിയാ സ മാനമേതീ**തി മുതരൂപാദിഭേദായ മുതിയാപി സോ മാനം ന ഏതി. **ന ഹി തമ്മയോ സോ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന തമ്മയോ ഹോതി തപ്പരായണോ, അയം പന ന താദിസോ. **ന കമ്മുനാ നോപി സുതേന നേയ്യോ**തി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദിനാ കമ്മുനാ വാ, സുതസുദ്ധിആദിനാ സുതേന വാ സോ നേതബ്ബോ ന ഹോതി. **അനൂപനീതോ സ നിവേസനേസൂ**തി സോ ദ്വിന്നമ്പി ഉപയാനം പഹീനത്താ സബ്ബേസു തണ്ഹാദിട്ഠിനിവേസനേസു അനുപനീതോ.

മുതരൂപേന വാതി ഏത്ഥ മുതരൂപം നാമ ഗന്ധരസഫോട്ഠബ്ബാനി. **മാനം നേതീ**തി അസ്മിമാനം ന ഏതി. **ന ഉപേതീ**തി സമീപം ന ഏതി. **ന ഉപഗച്ഛതീ**തി

ഉപഗന്ത്വാ ന തിട്ഠതി. **തമ്മയോ**തി തപ്പകതോ.

വ്വ. തസ്സ ച ഏവംവിധസ്സ **"സഞ്ഞാവിരത്തസ്സാ"**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സഞ്ഞാവിരത്തസ്സാ**തി നേക്ഖമ്മസഞ്ഞാപുബ്ബങ്ഗമായ ഭാവനായ പഹീനകാമാദിസഞ്ഞസ്സ. ഇമിനാ പദേന ഉഭതോഭാഗവിമുത്തോ സമഥയാനികോ അധിപ്പേതോ. **പഞ്ഞാവിമുത്തസ്സാ**തി വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമായ ഭാവനായ സബ്ബകിലേസേഹി വിമുത്തസ്സ. ഇമിനാ സുക്ഖവിപസ്സകോ അധിപ്പേതോ. **സഞ്ഞഞ്ച ദിട്ഠിഞ്ച യേ അഗ്ഗഹേസും, തേ ഘട്ടമാനാ വിചരന്തി ലോകേ**തി യേ പന കാമസഞ്ഞാദികം സഞ്ഞം അഗ്ഗഹേസും, തേ വിസേസതോ ഗഹട്ഠാ കാമാധികരണം, യേ ച ദിട്ഠിം അഗ്ഗഹേസും, തേ വിസേസതോ പബ്ബജിതാ ധമ്മാധികരണം അഞ്ഞമഞ്ഞം ഘട്ടേന്താ വിചരന്തീതി.

യോ സമഥപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീതി യോ പുഗ്ഗലോ സമഥപുബ്ബങ്ഗമം പുരേചാരികം കത്വാ സഹവിപസ്സനം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതി, പഠമം സമാധിം ഉപ്പാദേത്വാ പച്ഛാ സഹവിപസ്സനം അരിയമഗ്ഗം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ. **തസ്സ ആദിതോ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പഠമജ്ഝാനാദിതോ. **ഉപാദായാ**തി പടിച്ച ആഗമ്മ. **ഗന്ഥാ വിക്ഖമ്ഭിതാ ഹോന്തീ**തി ഗന്ഥാ ദൂരീകതാ ഭവന്തി. **അരഹത്തേ പത്തേ**തി അരഹത്തഫലം പത്തേ. **അരഹതോ**തി അരഹത്തഫലേ ഠിതസ്സ. **ഗന്ഥാ ച മോഹാ ച**ാതിആദയോ സബ്ബേ കിലേസാ പഹീനാ ഹോന്തി.

യോ വിപസ്സനാപുബ്ബങ്ഗമം അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതീതി യോ പുഗ്ഗലോ വിപസ്സനം പുബ്ബങ്ഗമം പുരേചാരികം കത്വാ അരിയമഗ്ഗം ഭാവേതി, പഠമം വിപസ്സനം ഉപ്പാദേത്വാ പച്ഛാ അരിയമഗ്ഗസമ്പയുത്തം സമാധിം ഭാവേതീതി അത്ഥോ. **തസ്സ ആദിതോ ഉപാദായാ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ വിപസ്സനതോ പട്ഠായ വിപസ്സനം പടിച്ച. **മോഹാ വിക്ഖമ്ഭിതാ ഹോന്തീ**തി എത്ഥ **വിക്ഖമ്ഭിതാ**തി ദൂരം പാപിതാ സഞ്ഞാവസേന. **ഘട്ടേന്തീ**തി യേ കാമസഞ്ഞാദിം ഗണ്ഹന്തി, തേ സഞ്ഞാവസേന പീളേന്തി. **സങ്ഘട്ടേന്തീ**തി തതോ തതോ പീളേന്തി . ഇദാനി ഘട്ടേന്തേ ദസ്സേതും **"രാജാനോപി രാജൂഹി വിവദന്തീ"**തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരോ വുത്തോ. **അഞ്ഞമഞ്ഞം പാണീഹിപി ഉപക്കമന്തീ**തി എത്ഥ അഞ്ഞമഞ്ഞം ഹത്ഥേഹി പഹരന്തി. **ലേഡ്ഡൂഹീ**തി കപാലഖണ്ഡേഹി. **ദണ്ഡേഹീ**തി അഡ്ഢദണ്ഡകേഹി. **സത്ഥേഹീ**തി ഉഭതോധാരേഹി സത്ഥേഹി.

അഭിസങ്ഖാരാനം അപ്പഹീനത്താതി പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരാനം അപ്പഹീനഭാവേന. **ഗതിയാ ഘട്ടേന്തീ**തി ഗന്തബ്ബായ പതിട്ഠാഭൂതായ ഗതിയാ പീളേന്തി ഘട്ടനം ആപജ്ജന്തി. **നിരയാദീസുപി** എസേവ നയോ. സേസമേത്ഥ വുത്തനയത്താ ഉത്താനമേവ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

മാഗണ്ഡിയസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൦. പുരാഭേദസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൮൩. ദസമേ പുരാഭേദസുത്തനിദ്ദേസേ **കഥംദസ്സീ**തി ഇമസ്സ സുത്തസ്സ ഇതോ പരേസഞ്ച പഞ്ചന്നം കലഹവിവാദചൂളബ്യൂഹമഹാബ്യൂഹതുവടകഅത്തദണ്ഡസുത്താനം സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തവണ്ണനായം (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൩൬൨ ആദയോ) വുത്തനയേനേവ സാമഞ്ഞതോ ഉപ്പത്തി വേദിതബ്ബോ. വിസേസതോ പന യഥേവ തസ്മിം മഹാസമയേ രാഗചരിതദേവതാനം സപ്പായവസേന ധമ്മം ദേസേതും നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തന്ത- (സു॰ നി॰ ൩൬൨ ആദയോ) മഭാസി, ഏവം തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "കിം നു ഖോ പുരാ സരീരഭേദാ കത്തബ്ബ"ന്തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ദേവതാനം ചിത്തം ഞത്വാ താസം അനുഗ്ഗഹത്ഥം അഡ്ഢതേളസഭിക്ഖുസതപരിവാരം നിമ്മിതബുദ്ധം ആകാസേന ആനേത്വാ തേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ ഇമം സുത്തമഭാസി.

കഥം? ബുദ്ധാ നാമ മഹന്താ ഏതേ സത്തവിസേസാ, യം സദേവകസ്സ ലോകസ്സ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ ന കിഞ്ചി കത്ഥചി നീലാദിവസേന വിഭത്തരൂപാരമ്മണേസു വിഭത്തരൂപാരമ്മണം വാ, ഭേരിസദ്ദാദിവസേന വിഭത്തസദ്ദാരമ്മണാദീസു സദ്ദാദിആരമ്മണം വാ അത്ഥി, യം ഏതേസം ഞാണമുഖേ ആപാഥം നാഗച്ഛതി. യഥാഹ - "യം, ഭിക്ഖവേ, സദേവകസ്സ ലോകസ്സ...പേ॰... സദേവമനുസ്സായ ദിട്ഠം സുതം മുതം വിഞ്ഞാതം പത്തം പരിയേസിതം അനുവിചരിതം മനസാ, തമഹം ജാനാമി തമഹം അബ്ഭഞ്ഞാസി"ന്തി (അ॰ നി॰ ൪.൨൪). ഏവം സബ്ബത്ഥ അപ്പടിഹതഞാണോ ഭഗവാ സബ്ബാപി താ ദേവതാ ഭബ്ബാഭബ്ബവസേന ദ്വേ കോട്ഠാസേ അകാസി. "കമ്മാവരണേന വാ സമന്നാഗതാ"തിആദിനാ (പു॰ പ॰ ൧൨) ഹി നയേന വുത്താ സത്താ അഭബ്ബാ നാമ. തേ ഏകവിഹാരേ വസന്തേപി ബുദ്ധാ ന ഓലോകേന്തി. വിപരീതാ പന ഭബ്ബാ നാമ. തേ ദൂരേ വസന്തേപി ഗന്ത്വാ സങ്ഗണ്ഹന്തി. തസ്മിം ദേവതാസന്നിപാതേ യേ അഭബ്ബാ, തേ പഹായ ഭബ്ബേ പരിഗ്ഗഹേസി. പരിഗ്ഗഹേത്വാ "ഏത്തകാ ഏത്ഥ രാഗചരിതാ, ഏത്തകാ ദോസാദിചരിതാ"തി ചരിയവസേന ഛ കോട്ഠാസേ അകാസി. അഥ നേസം സപ്പായധമ്മദേസനം ഉപധാരേന്തോ "രാഗചരിതാനം ദേവാനം സമ്മാപരിബ്ബാജനീയസുത്തം (സു॰ നി॰ ൩൬൧ ആദയോ) കഥേസ്സാമി, ദോസചരിതാനം കലഹവിവാദസുത്തം (സു॰ നി॰ ൮൬൮ ആദയോ), മോഹചരിതാനം മഹാബ്യൂഹസുത്തം (സു॰ നി॰ ൯൦൧ ആദയോ), വിതക്കചരിതാനം ചൂളബ്യൂഹസുത്തം (സു॰ നി॰ ൮൮൪ ആദയോ), സദ്ധാചരിതാനം തുവടകസുത്തം (സു॰ നി॰ ൯൨൧ ആദയോ), ബുദ്ധിചരിതാനം പുരാഭേദസുത്തം (സു॰ നി॰ ൮൪൪ ആദയോ) കഥേസ്സാമീ"തി ദേസനം വവത്ഥാപേത്വാ പുന തം പരിസം മനസാകാസി "അത്തജ്ഝാസയേന നു ഖോ ജാനേയ്യ, പരജ്ഝാസയേന, അട്ഠുപ്പത്തികേന, പുച്ഛാവസേനാ"തി. തതോ "പുച്ഛാവസേന ജാനേയ്യാ"തി ഞത്വാ "അത്ഥി നു ഖോ കോചി ദേവതാനം അജ്ഝാസയം ഗഹേത്വാ ചരിയവസേന പഞ്ഹം പുച്ഛിതും സമത്ഥോ"തി "തേസു പഞ്ചസതേസു ഭിക്ഖൂസു ഏകോപി ന സക്കോതീ"തി അദ്ദസ. തതോ അസീതിമഹാസാവകേ, ദ്വേ അഗ്ഗസാവകേ ച സമന്നാഹരിത്വാ "തേപി ന

സക്കോന്തീ''തി ദിസ്വാ ചിന്തേസി - ''സചേ പച്ചേകബുദ്ധോ ഭവേയ്യ, സക്കുണേയ്യ നു ഖോ''തി. ''സോപി ന സക്കുണേയ്യോ''തി ഞത്വാ ''സക്കസുയാമാദീസു കോചി സക്കുണേയ്യാ''തി സമന്നാഹരി. സചേ ഹി തേസു കോചി സക്കുണേയ്യ, തം പുച്ഛാപേത്വാ അത്തനാ വിസ്സജ്ജേയ്യ. ന പന തേസുപി കോചി സക്കോതി. അഥസ്സ ഏതദഹോസി - ''മാദിസോ ബുദ്ധോയേവ സക്കുണേയ്യ, അത്ഥി പന കത്ഥചി അഞ്ഞോ ബുദ്ധോ''തി അനന്താസു ലോകധാതൂസു അനന്തഞാണം പത്ഥരിത്വാ ലോകം ഓലോകേന്തോ ന അഞ്ഞം ബുദ്ധം അദ്ദസ. അനച്ഛരിയഞ്ചേതം, ഇദാനി അത്തനാ സമം ന പസ്സേയ്യ, യോ ജാതദിവസേപി ബ്രഹ്മജാലവണ്ണനായം (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൭) വുത്തനയേന അത്തനാ സമം അപസ്സന്തോ ''അഗ്ഗോഹമസ്മി ലോകസ്സാ''തി (ദീ॰ നി॰ ൨.൩൧) അപ്പടിവത്തിയം സീഹനാദം നദി. ഏവം അഞ്ഞം അത്തനാ സമം അപസ്സിത്വാ ചിന്തേസി ''സചേ അഹം പുച്ഛിത്വാ അഹമേവ വിസ്സജ്ജേയ്യം, ഏവം താ ദേവതാ ന സക്ഖിസ്സന്തി പടിവിജ്ഝിതും. അഞ്ഞസ്മിം പന ബുദ്ധേയേവ പുച്ഛന്തേ മയി ച വിസ്സജ്ജന്തേ അച്ഛേരകം ഭവിസ്സതി, സക്ഖിസ്സന്തി ച ദേവതാ പടിവിജ്ഝിതും, തസ്മാ നിമ്മിതബുദ്ധം മാപേസ്സാമീ''തി അഭിഞ്ഞാപാദകം ഝാനം സമാപജ്ജിത്വാ വുട്ഠായ ''പത്തചീവരഗ്ഗഹണം ആലോകിതം വിലോകിതം സമിഞ്ജിതം പസാരിതഞ്ച മമ സദിസംയേവ ഹോതൂ''തി കാമാവചരചിത്തേഹി പരികമ്മം കത്വാ ''പാചീനയുഗന്ധരപരിക്ഖേപതോ ഉല്ലങ്ഘയമാനം ചന്ദമണ്ഡലം ഭിന്ദിത്വാ നിക്ഖമന്തോ വിയ ആഗച്ഛതൂ''തി രൂപാവചരചിത്തേന അധിട്ഠാസി. ദേവസങ്ഘോ തം ദിസ്വാ ''അഞ്ഞോപി നു ഖോ ഭോ, ചന്ദോ ഉഗ്ഗതോ''തി ആഹ. അഥ ചന്ദം ഓഹായ ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന ചന്ദോ, സൂരിയോ ഉഗ്ഗതോ''തി. പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന സൂരിയോ, ദേവവിമാനം ഏത''ന്തി. പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന ദേവവിമാനം, ദേവപുത്തോ ഏസോ''തി. പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന ദേവപുത്തോ, മഹാബ്രഹ്മാ ഏസോ''തി. പുന ആസന്നതരേ ജാതേ ''ന മഹാബ്രഹ്മാ, അപരോപി ഭോ ബുദ്ധോ ആഗതോ''തി ആഹ.

തത്ഥ പുഥുജ്ജനദേവതാ ചിന്തയിംസു - ''ഏകബുദ്ധസ്സ താവ അയം ദേവതാസന്നിപാതോ. ദ്വിന്നം കീവമഹന്തോ ഭവിസ്സതീ''തി. അരിയദേവതാ ചിന്തയിംസു - ''ഏകിസ്സാ ലോകധാതുയാ ദ്വേ ബുദ്ധാ നാമ നത്ഥി, അദ്ധാ ഭഗവാ അത്തനാ സദിസം അഞ്ഞം ഏകം ബുദ്ധം നിമ്മിനീ''തി. അഥസ്സ ദേവസങ്ഘസ്സ പസ്സന്തസ്സേവ നിമ്മിതബുദ്ധോ ആഗന്ത്വാ ദസബലം അവന്ദിത്വാവ സമ്മുഖട്ഠാനേ സമസമം കത്വാ മാപിതേ ആസനേ നിസീദി. ഭഗവതോ ബാത്തിംസമഹാപുരിസലക്ഖണാനി, നിമ്മിതസ്സാപി, ഭഗവതോ സരീരാ ഛബ്ബണ്ണരസ്മിയോ നിക്ഖമന്തി, നിമ്മിതസ്സാപി, ഭഗവതോ സരീരരസ്മിയോ നിമ്മിതസരീരേ പടിഹഞ്ഞന്തി, നിമ്മിതസ്സ രസ്മിയോ ഭഗവതോ കായേ പടിഹഞ്ഞന്തി. താ ദ്വിന്നമ്പി ബുദ്ധാനം സരീരതോ ഉഗ്ഗമ്മ ഭവഗ്ഗം ആഹച്ച തതോ തതോ പടിനിവത്തിത്വാ ദേവതാനം മത്ഥകമത്ഥകപരിയന്തേന ഓതരിത്വാ ചക്കവാളമുഖവട്ടിയം പതിട്ഠഹിംസു. സകലചക്കവാളഗബ്ഭം സുവണ്ണമയവങ്കഗോപാനസിവിനദ്ധമിവ ചേതിയഘരം വിരോചിത്ഥ. ദസസഹസ്സചക്കവാളദേവതാ ഏകചക്കവാളേ രാസിഭൂതാ ദ്വിന്നം ബുദ്ധാനം രസ്മിഅബ്ഭന്തരം പവിസിത്വാ അട്ഠംസു. നിമ്മിതോ നിസീദന്തോയേവ **''കഥംദസ്സീ കഥംസീലോ, ഉപസന്തോതി വുച്ചതീ''**തിആദിനാ നയേന അധിപഞ്ഞാദികം പുച്ഛന്തോ ഗാഥമാഹ.

തത്ഥ പുച്ഛായ താവ സോ നിമ്മിതോ **കഥംദസ്സീ**തി അധിപഞ്ഞം, **കഥംസീലോ**തി അധിസീലം, **ഉപസന്തോ**തി അധിചിത്തം പുച്ഛതി. സേസം പാകടമേവ.

നിമ്മിതബുദ്ധാദിവിഭാവനത്ഥം പേടകേ -

"ഉപേതി ധമ്മം പരിപുച്ഛമാനോ, കുസലം അത്ഥുപസഞ്ഹിതം;
ന ജീവതി ന നിബ്ബുതോ ന മതോ, തം പുഗ്ഗലം കതമം വദന്തി ബുദ്ധാ. (പരിം ർ൩ൻ);

"സംസാരഖീണോ ന ച വന്തരാഗോ, ന ചാപി സേക്ഖോ ന ച ദിട്ഠധമ്മോ;
അഖീണാസവോ അന്തിമദേഹധാരീ, തം പുഗ്ഗലം കതമം വദന്തി ബുദ്ധാ.

"ന ദുക്ഖസച്ചേന സമങ്ഗിഭൂതോ, ന മഗ്ഗസച്ചേന കുതോ നിരോധോ;
സമുദയസച്ചതോ സുവിദൂരവിദൂരോ, തം പുഗ്ഗലം കതമം വദന്തി ബുദ്ധാ.

"അഹേതുകോ നോപി ച രൂപനിസ്സിതോ, അപച്ചയോ നോപി ച സോ അസങ്ഖതോ;
അസങ്ഖതാരമ്മണോ നോപി ച രൂപീ, തം പുഗ്ഗലം കതമം വദന്തി ബുദ്ധാ"തി. -

വുത്തം.

തത്ഥ പഠമഗാഥാ നിമ്മിതബുദ്ധം സന്ധായ, ദുതിയഗാഥാ പച്ഛിമഭവികബോധിസത്തം സന്ധായ, തതിയഗാഥാ അരഹത്തഫലട്ഠം സന്ധായ, ചതുത്ഥഗാഥാ അരൂപേ നിബ്ബാനപച്ചവേക്ഖണമനോദ്വാരപുരേചാരികചിത്തസമങ്ഗിം സന്ധായ വുത്താതി ഞാതബ്ബാ. **കീദിസേന ദസ്സനേനാ**തി കീദിസവസേന ദസ്സനേന. **കിംസണ്ഠിതേനാ**തി കിംസരിക്ഖേന. **കിംപകാരേനാ**തി കിംവിധേന. **കിംപടിഭാഗേനാ**തി കിംആകാരേന.

യം പുച്ഛാമീതി യം പുഗ്ഗലം പുച്ഛാമി, തം മയ്ഹം വിയാകരോഹി. **യാചാമീ**തി ആയാചാമി. **അജ്ഝേസാമീ**തി ആണാപേമി. **പസാദേമീ**തി തവ സന്താനേ സോമനസ്സം ഉപ്പാദേമി. **ബ്രൂഹീ**തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **ആചിക്ഖാ**തി ദേസേതബ്ബാനം "ഇമാനി നാമാനീ"തി നാമവസേന കഥേഹി. **ദേസേഹീ**തി ദസ്സേഹി . **പഞ്ഞപേഹീ**തി ജാനാപേഹി. ഞാണമുഖവസേന ഹി അപ്പനം ഠപേന്തോ "പഞ്ഞപേഹീ"തി വുച്ചതി. **പട്ഠപേഹീ**തി പഞ്ഞാപേഹി, പവത്താപേഹീതി അത്ഥോ. ഞാണമുഖേ ഠപേഹീതി വാ. **വിവരാ**തി വിവടം കരോഹി, വിവരിത്വാ ദസ്സേഹീതി അത്ഥോ. **വിഭജാ**തി വിഭാഗകിരിയായ വിഭാവേന്തോ ദസ്സേഹീതി അത്ഥോ. **ഉത്താനീകരോഹീ**തി പാകടഭാവം കരോഹി.

അഥ വാ **ആചിക്ഖാ**തി ദേസനാദീനം ഛന്നം പദാനം മൂലപദം. ദേസനാദീനി ഛ പദാനി ഏതസ്സ അത്ഥസ്സ വിവരണത്ഥം വുത്താനി. തത്ഥ **ദേസേഹീ**തി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂനം വസേന സങ്ഖേപതോ പഠമം ഉദ്ദേസവസേന

ദേസേഹി. ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ ഹി സങ്ഖേപേന വുത്തം പഠമം വുത്തഞ്ച പടിവിജ്ഝന്തി. **പഞ്ഞപേഹീ**തി വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂനം വസേന തേസം ചിത്തതോസനേന ബുദ്ധിനിസാനേന ച പഠമം സംഖിത്തസ്സ വിത്ഥാരതോ നിദ്ദേസവസേനേവ പഞ്ഞപേഹി. **പട്ഠപേഹീ**തി തേസംയേവ നിദ്ദിട്ഠസ്സ നിദ്ദേസസ്സ പടിനിദ്ദേസവസേന വിത്ഥാരിതവസേന ഠപേതി പട്ഠപേഹി. **വിവരാ**തി നിദ്ദിട്ഠസ്സപി പുനപ്പുനം വചനേന വിവരാഹി. **വിഭജാ**തി പുനപ്പുനം വുത്തസ്സാപി വിഭാഗകരണേന വിഭജാഹി. **ഉത്താനീകരോഹീ**തി വിവടസ്സ വിത്ഥാരതരവചനേന വിഭത്തസ്സ ച നിദസ്സനവചനേന ഉത്താനിം കരോഹി. അയം ദേസനാ നേയ്യാനമ്പി പടിവേധായ ഹോതീതി.

വ്വർ. വിസ്സജ്ജനേ പന ഭഗവാ സരൂപേന അധിപഞ്ഞാദീനി അവിസ്സജ്ജേത്വാവ അധിപഞ്ഞാദിപ്പഭാവേന യേസം കിലേസാനം ഉപസമാ "ഉപസന്തോ"തി വുച്ചതി, നാനാദേവതാനം ആസയാനുലോമേന തേസം ഉപസമമേവ ദീപേന്തോ **"വീതതണ്ഹോ"**തിആദികാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ ആദിതോ അട്ഠന്നം ഗാഥാനം "തം ബ്രൂമി ഉപസന്തോ"തി ഇമായ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ വേദിതബ്ബോ, തതോ പരാസം "സ വേ സന്തോതി വുച്ചതീ"തി ഇമിനാ സബ്ബപച്ഛിമേന പദേന.

അനുപദവണ്ണനാനയോ - **വീതതണ്ഹോ പുരാഭേദാ**തി യോ സരീരഭേദാ പുബ്ബമേവ പഹീനതണ്ഹോ. **പുബ്ബമന്തമനിസ്സിതോ**തി അതീതദ്ധാദിഭേദം പുബ്ബഅന്തം അനിസ്സിതോ. **വേമജ്ഝേ നുപസങ്ഖേയ്യോ**തി പച്ചുപ്പന്നേപി അദ്ധനി "രത്തോ"തിആദിനാ നയേന ന ഉപസങ്ഖാതബ്ബോ . **തസ്സ നത്ഥി പുരക്ഖത**ന്തി തസ്സ അരഹതോ ദ്വിന്നം പുരേക്ഖാരാനം അഭാവാ അനാഗതേ അദ്ധനി പുരക്ഖതമപി നത്ഥി, തം ബ്രൂമി ഉപസന്തോതി ഏവമേത്ഥ യോജനാ വേദിതബ്ബാ. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ.

പുരാ കായസ്സ ഭേദാതി കരജകായസ്സ ഭേദതോ പുബ്ബേയേവ. **അത്തഭാവസ്സാ**തി സകലത്തഭാവസ്സ. **കളേവരസ്സ നിക്ഖേപാ**തി കളേവരസ്സ നിക്ഖേപതോ സരീരസ്സ ഠപനതോ. **ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദാ**തി ദുവിധസ്സ ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സ ഉപച്ഛേദതോ പുബ്ബമേവ.

പുബ്ബന്തോ വുച്ചതി അതീതോ അദ്ധാതി പുബ്ബസങ്ഖാതോ അന്തോ കോട്ഠാസോ "അതീതോ അദ്ധാതി, അതിക്കന്തോ കാലോ"തി കഥീയതി. **അതീതം അദ്ധാനം ആരബ്ഭാ**തി അതീതകാലം പടിച്ച തണ്ഹാ പഹീനാ.

അപരമ്പി ഭദ്ദേകരത്തപരിയായം (മ॰ നി॰ ൩.൨൭൨ ആദയോ) ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഏവംരൂപോ അഹോസി**ന്തി കാളോപി സമാനോ ഇന്ദനീലമണിവണ്ണോ അഹോസിന്തി ഏവം മനുഞ്ഞരൂപവസേനേവ ഏവംരൂപോ അഹോസിം. കുസലസുഖസോമനസ്സവേദനാവസേനേവ **ഏവംവേദനോ**. തം സമ്പയുത്താനംയേവ സഞ്ഞാദീനം വസേന **ഏവംസഞ്ഞോ. ഏവംസങ്ഖാരോ. ഏവംവിഞ്ഞാണോ അഹോസിം അതീതമദ്ധാനന്തി തത്ഥ നന്ദിം ന സമന്നാനേതീ**തി തേസു രൂപാദീസു തണ്ഹം വാ തണ്ഹാസമ്പയുത്തദിട്ഠിം വാ നാനുപവത്തയതി. അപരേന പരിയായേന മഹാകച്ചാനഭദ്ദേകരത്തപരിയായം ദസ്സേന്തോ **"അഥ വാ ഇതി മേ ചക്ഖു അഹോസീ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ചക്ഖൂ**തി ചക്ഖുപസാദോ. **രൂപാ**തി ചതുസമുട്ഠാനികരൂപാ. ഇമിനാ നയേന സേസായതനാനിപി വേദിതബ്ബാനി. **വിഞ്ഞാണ**ന്തി നിസ്സയവിഞ്ഞാണം. **ന**

തദഭിനന്ദതീതി തം ചക്ഖുഞ്ചേവ രൂപഞ്ച തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന നാഭിനന്ദതി. **ഇതി മേ മനോ അഹോസി ഇതി ധമ്മാ**തി ഏത്ഥ പന **മനോ**തി ഭവങ്ഗചിത്തം. **ധമ്മാ**തി തേഭൂമകധമ്മാരമ്മണം. **ഹസിതലപിതകീളിതാനീ**തി ദന്തവിദംസകഹസിതഞ്ച വാചാലപിതഞ്ച കായകീളാദികീളിതഞ്ചാതി ഹസിതലപിതകീളിതാനി. **ന തദസ്സാദേതീ**തി താനി ഹസിതാദീനി നാഭിനന്ദതി. **ന തം നികാമേതീ**തി കന്തം ന കരോതി. **ന ച തേന വിത്തിം ആപജ്ജതീ**തി തേന ച തുട്ഠിം ന പാപുണാതി.

തം തം പച്ചയം പടിച്ച ഉപ്പന്നോതി **പച്ചുപ്പന്നോ. രത്തോതി നുപസങ്ഖേയ്യോ**തി രാഗേന രത്തോതി ഗണനം ന ഉപനേതബ്ബോ. ഉപരിപി ഏസേവ നയോ. **ഏവരൂപോ സിയ**ന്തിആദീസു പണീതമനുഞ്ഞരൂപാദിവസേനേവ തണ്ഹാദിട്ഠിപവത്തനസങ്ഖാതാ നന്ദീ സമന്നാനയനാ വേദിതബ്ബാ. **ന പണിദഹതീ**തി പത്ഥനാവസേന ന ഠപേതി. **അപ്പണിധാനപച്ചയാ**തി ന പത്ഥനാഠപനകാരണേന.

൮൫. അസന്താസീതി തേന തേന അലാഭതോ അസന്തസന്തോ. **അവികത്ഥീ**തി സീലാദീഹി അവികത്ഥനസീലോ. **അകുക്കുചോ**തി ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദിവിരഹിതോ. **മന്തഭാണീ**തി മന്തായ പരിഗ്ഗഹേത്വാ വാചം ഭാസിതാ. **അനുദ്ധതോ**തി ഉദ്ധച്ചവിരഹിതോ. **സ വേ വാചായതോ**തി സോ വാചായ യതോ സംയതോ ചതുദോസവിരഹിതം വാചം ഭാസിതാ ഹോതി.

അക്കോധനോതി യഞ്ഹി ഖോ വുത്തന്തി "ന കോധനോ അകോധനോ കോധവിരഹിതോ"തി യം കഥിതം, തം പഠമം താവ കോധം കഥേതുകാമോ **"അപിച കോധോ താവ വത്തബ്ബോ"**തി ആഹ. **കോധോ താവ വത്തബ്ബോ**തി പഠമം കോധോ കഥേതബ്ബോ. **ദസഹാകാരേഹി കോധോ ജായതീ**തി ദസഹി കാരണേഹി കോധോ ഉപ്പജ്ജതി. **അനത്ഥം മേ അചരീ**തി അവഡ്ഢിം മേ അകാസി, ഇമിനാ ഉപായേന സബ്ബപദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. **അട്ഠാനേ വാ പന കോധോ ജായതീ**തി അകാരണേ കോധോ ഉപ്പജ്ജതി. ഏകച്ചോ ഹി "ദേവോ അതിവസ്സതീ"തി കുപ്പതി, "ന വസ്സതീ"തി കുപ്പതി, "സൂരിയോ തപ്പതീ"തി കുപ്പതി, "ന തപ്പതീ"തി കുപ്പതി, വാതേ വായന്തേപി കുപ്പതി, അവായന്തേപി കുപ്പതി, സമ്മജ്ജിതും അസക്കോന്തോ ബോധിപണ്ണാനം കുപ്പതി, ചീവരം പാരുപിതും അസക്കോന്തോ വാതസ്സ കുപ്പതി, ഉപക്ഖലിത്വാ ഖാണുകസ്സ കുപ്പതി. ഇദം സന്ധായ വുത്തം - "അട്ഠാനേ വാ പന കോധോ ജായതീ"തി. തത്ഥ ഹേട്ഠാ നവസു ഠാനേസു സത്തേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നത്താ കമ്മപഥഭേദോ ഹോതി.

അട്ഠാനഘാതോ പന സങ്ഖാരേസു ഉപ്പന്നോ കമ്മപഥഭേദം ന കരോതി. ചിത്തം ആഘാതേന്തോ ഉപ്പന്നോതി **ചിത്തസ്സ ആഘാതോ**. തതോ ബലവതരോ **പടിഘാതോ**. പടിഹഞ്ഞനവസേന **പടിഘം**. പടിവിരുജ്ഝതീതി **പടിവിരോധോ**. കുപ്പനവസേന **കോപോ. പകോപോ സമ്പകോപോ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. ദുസ്സനവസേന **ദോസോ. പദോസോ സമ്പദോസോ**തി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢിതം. **ചിത്തസ്സ ബ്യാപത്തീ**തി ചിത്തസ്സ വിപന്നതാ വിപരിവത്തനാകാരോ. മനം പദൂസയമാനോ ഉപ്പജ്ജതീതി **മനോപദോസോ**. കുജ്ഝനവസേന **കോധോ**. കുജ്ഝനാകാരോ **കുജ്ഝനാ**. കുജ്ഝിതസ്സ ഭാവോ **കുജ്ഝിതത്തം**. ദുസ്സതീതി **ദോസോ. ദുസ്സനാ**തി ദുസ്സനാകാരോ. **ദുസ്സിതത്ത**ന്തി ദുസ്സിതഭാവോ. പകതിഭാവവിജഹനട്ഠേന ബ്യാപജ്ജനം **ബ്യാപത്തി.**

ബ്യാപജ്ജനാതി ബ്യാപജ്ജനാകാരോ. വിരുജ്ഝതീതി **വിരോധോ**. പുനപ്പുനം വിരുജ്ഝതീതി **പടിവിരോധോ**. വിരുദ്ധാകാരപടിവിരുദ്ധാകാരവസേന വാ ഇദം വുത്തം. ചണ്ഡികോ വുച്ചതി ചണ്ഡോ, ഥദ്ധപുഗ്ഗലോ, തസ്സ ഭാവോ **ചണ്ഡിക്കം**. ന ഏതേന സുരോപിതം വചനം ഹോതി, ദുരുത്തം അപരിപുണ്ണമേവ ഹോതീതി **അസുരോപോ**. കുദ്ധകാലേ ഹി പരിപുണ്ണവചനം നാമ നത്ഥി, സചേപി കസ്സചി ഹോതി, തം അപ്പമാണം. അപരേ പന "അസ്സുജനനട്ഠേന അസ്സുരോപനതോ അസ്സുരോപോ"തി വദന്തി, തം അകാരണം സോമനസ്സസ്സാപി അസ്സുജനനതോ. ഹേട്ഠാവുത്തഅത്തമനതാപടിപക്ഖതോ ന അത്തമനതാതി **അനത്തമനതാ**. സാ പന യസ്മാ ചിത്തസ്സേവ, ന സത്തസ്സ, തസ്മാ **"ചിത്തസ്സാ"**തി വുത്തം.

അധിമത്തപരിത്തതാ വേദിതബ്ബാതി അധിമത്തഭാവോ പരിത്തഭാവോ ച, ബലവഭാവോ മന്ദഭാവോതി അത്ഥോ. **കഞ്ചി കാലേ**തി ഏകദാ. "കഞ്ചി കാല"ന്തിപി പാഠോ. **ചിത്താവിലകരണമത്തോ ഹോതീ**തി ചിത്തസ്സ ആവിലകരണപ്പമാണോ, ചിത്തകിലിട്ഠകരണപ്പമാണോതി അത്ഥോ. "ചിത്താലസകരണമത്തോ"തിപി പാഠോ, തം ന സുന്ദരം. തസ്സ ചിത്തകിലമഥകരണമത്തോതി അത്ഥോ. **ന ച താവ മുഖകുലാനവികുലാനോ ഹോതീ**തി മുഖസ്സ സങ്കോചനവിസങ്കോചനോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ ഹനുസഞ്ചോപനോ ഹോതീ**തി ദ്വിന്നം ഹനൂനം അപരാപരം ചലനോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ ഫരുസവാചം നിച്ഛാരണോ ഹോതീ**തി പരേസം മമ്മച്ഛേദകം ഫരുസവാചം മുഖതോ നീഹരണേന ബഹി നിക്ഖമനോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ ദിസാവിദിസാനുവിലോകനോ ഹോതീ**തി പരസ്സ അബ്ഭുക്കിരണത്ഥം ദണ്ഡാദിഅത്ഥായ ദിസഞ്ച അനുദിസഞ്ച പുനപ്പുനം വിലോകനോ ന ച താവ ഹോതി.

ന ച താവ ദണ്ഡസത്ഥപരാമസനോ ഹോതീതി ആഘാതനത്ഥം ദണ്ഡഞ്ച ഏകതോധാരാദിസത്ഥഞ്ച ആദിയനോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ ദണ്ഡസത്ഥഅബ്ഭുക്കിരണോ ഹോതീ**തി വുത്തപ്പകാരം ദണ്ഡസത്ഥം ഉക്ഖിപിത്വാ പഹരണോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ ദണ്ഡസത്ഥഅഭിനിപാതനോ ഹോതീ**തി ഏതം ദുവിധം പരസ്സ പഹരണത്ഥം ന ച താവ ഖിപനോ ഹോതി. **ന ച താവ ഛിന്നവിച്ഛിന്നകരണോ ഹോതീ**തി ദണ്ഡസത്ഥാദിഖിപനേന പരസരീരം ദ്വിധാകരണോ ച വിവിധാകാരേന വണകരണോ ച ന താവ ഹോതി. "ഛിദ്ദവിച്ഛിദ്ദകരണോ"തിപി പാഠോ. **ന ച താവ സമ്ഭഞ്ജനപലിഭഞ്ജനോ ഹോതീ**തി സരീരം ഭഞ്ജിത്വാ ചുണ്ണവിചുണ്ണകരണോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ അങ്ഗമങ്ഗഅപകഡ്ഢനോ ഹോതീ**തി അങ്ഗപച്ചങ്ഗം സമ്പഗ്ഗഹേത്വാ അപനേത്വാ കഡ്ഢനോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ ജീവിതാ വോരോപനോ ഹോതീ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയതോ വോരോപനോ ന ച താവ ഹോതി. **ന ച താവ സബ്ബചാഗപരിച്ചാഗായ സണ്ഠിതോ ഹോതീ**തി സബ്ബം പരസ്സ ജീവിതം നാസേത്വാ അത്തനോ ജീവിതനാസനത്ഥായ സണ്ഠിതോ ന ച താവ ഹോതി. ഇദം വുത്തം ഹോതി - യദാ അഞ്ഞം ജീവിതാ വോരോപേത്വാ അത്താനം ജീവിതാ വോരോപനത്ഥായ ഠിതോ, തദാ സബ്ബചാഗപരിച്ചാഗാ നാമ ഹോതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ -

> "കോധം ഛേത്വാ സുഖം സേതി, കോധം ഛേത്വാ ന സോചതി;
> കോധസ്സ വിസമൂലസ്സ, മധുരഗ്ഗസ്സ ബ്രാഹ്മണ;

വധം അരിയാ പസംസന്തി, തഞ്ഹി ഛേത്വാ ന സോചതീ''തി. (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൭, ൨൬൭);

യതോതി യദാ. **പരപുഗ്ഗലം ഘാടേത്വാ**തി പരപുഗ്ഗലം നാസേത്വാ. **അത്താനം ഘാടേതീ**തി അത്താനം മാരേതി. **പരമുസ്സദഗതോ**തി അതിബലവഭാവം ഗതോ. **പരമവേപുല്ലപ്പത്തോ**തി അതിവിപുലഭാവം പത്തോ. **കോധസ്സ പഹീനത്താ**തി അനാഗാമിമഗ്ഗേന വുത്തപ്പകാരസ്സ കോധസ്സ പഹീനഭാവേന. **കോധവത്ഥുസ്സ പരിഞ്ഞാതത്താ**തി കോധസ്സ പതിട്ഠാഭൂതസ്സ കാരണഭൂതസ്സ പിയാപിയഅട്ഠാനസങ്ഖാതസ്സ വത്ഥുസ്സ ഞാതതീരണപരിഞ്ഞാഹി ബ്യാപേത്വാ ഞാതഭാവേന. **കോധഹേതുസ്സ ഉപച്ഛിന്നത്താ**തി കോധസ്സ ജനകഹേതുനോ ദോമനസ്സസഹഗതചിത്തുപ്പാദസ്സ ഉച്ഛിന്നഭാവേന.

താസീതി ഭായനസീലോ ഹോതി. **ഉത്താസീ**തി അതിഭായനസീലോ. **പരിത്താസീ**തി സമന്തതോ ഭായനസീലോ. **ഭായതീ**തി ഭയം ഉപ്പജ്ജതി. **സന്താസം ആപജ്ജതീ**തി വിരൂപഭാവം പാപുണാതി. **കത്ഥീ ഹോതീ**തി അത്തനോ വണ്ണഭണനസീലോ ഹോതി. **വികത്ഥീ**തി വിവിധാ നാനപ്പകാരതോ വണ്ണഭണനസീലോ. **ജാതിയാ വാ**തി ഖത്തിയഭാവാദിജാതിസമ്പത്തിയാ വാ. **ഗോത്തേന വാ**തി ഗോതമഗോത്താദിനാ ഉക്കട്ഠഗോത്തേന വാ. **കോലപുത്തിയേന വാ**തി മഹാകുലഭാവേന വാ. **വണ്ണപോക്ഖരതായ വാ**തി വണ്ണസമ്പന്നസരീരതായ വാ. സരീരഞ്ഹി ''പോക്ഖര''ന്തി വുച്ചതി, തസ്സ വണ്ണസമ്പത്തിയാ അഭിരൂപഭാവേനാതി അത്ഥോ. **ധനേന വാ**തിആദീനി ഉത്താനത്ഥാനേവ.

കുക്കുച്ചന്തി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. തത്ഥ **കുക്കുച്ച**ന്തി കുച്ഛിതം കതം കുകതം, തസ്സ ഭാവോ കുക്കുച്ചം. തം പച്ഛാനുതാപലക്ഖണം, കതാകതാനുസോചനരസം, വിപ്പടിസാരപച്ചുപട്ഠാനം, കതാകതപദട്ഠാനം, ദാസബ്യം വിയ ദട്ഠബ്ബം. **ഹത്ഥകുക്കുച്ചമ്പീ**തി ഹത്ഥേഹി കുച്ഛിതം കതം കുകതം, തസ്സ ഭാവോ ഹത്ഥകുക്കുച്ചം. **പാദകുക്കുച്ചാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞിതാതി അച്ഛമംസം സൂകരമംസന്തി ഖാദതി, ദീപിമംസം മിഗമംസന്തി ഖാദതി, അകപ്പിയഭോജനം കപ്പിയഭോജനന്തി ഭുഞ്ജതി, വികാലേ കാലസഞ്ഞിതായ ഭുഞ്ജതി, അകപ്പിയപാനകം കപ്പിയപാനകന്തി പിവതി. അയം അകപ്പിയേ കപ്പിയസഞ്ഞിതാ. **കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞിതാ**തി സൂകരമംസം അച്ഛമംസന്തി ഖാദതി, മിഗമംസം ദീപിമംസന്തി ഖാദതി, കപ്പിയഭോജനം അകപ്പിയഭോജനന്തി ഭുഞ്ജതി, കാലേ വികാലസഞ്ഞിതായ ഭുഞ്ജതി, കപ്പിയപാനകം അകപ്പിയപാനകന്തി പിവതി. അയം കപ്പിയേ അകപ്പിയസഞ്ഞിതാ. **അവജ്ജേ വജ്ജസഞ്ഞിതാ**തി നിദ്ദോസേ ദോസസഞ്ഞിതാ. **വജ്ജേ അവജ്ജസഞ്ഞിതാ**തി സദോസേ നിദ്ദോസസഞ്ഞിതാ. **കുക്കുച്ചായനാ**തി കുക്കുച്ചായനാകാരോ. **കുക്കുച്ചായിതത്ത**ന്തി കുക്കുച്ചായിതഭാവോ. **ചേതസോ വിപ്പടിസാരോ**തി ചിത്തസ്സ വിരൂപോ പടിസരണഭാവോ. **മനോവിലേഖോ**തി ചിത്തസ്സ വിലേഖോ.

കതത്താ ച അകതത്താ ചാതി കായദുച്ചരിതാദീനം കതഭാവേന ച കായസുചരിതാദീനം അകതഭാവേന ച. **കതം മേ കായദുച്ചരിത**ന്തി മയാ കായേന കിലേസപൂതികത്താ ദുട്ഠു ചരിതം കായേന കതം. **അകതം മേ കായസുചരിത**ന്തി മയാ കായേന സുട്ഠു ചരിതം ന കതം.

വചീദുച്ചരിതവചീസുചരിതാദീസുപി ഏസേവ നയോ **നിരോധ**പരിയോസാനേസു .

ചിത്തസ്സാതി ന സത്തസ്സ ന പോസസ്സ. **ഉദ്ധച്ച**ന്തി ഉദ്ധതാകാരോ. **അവൂപസമോ**തി ന വൂപസമോ. ചേതോ വിക്ഖിപതീതി **ചേതസോ വിക്ഖേപോ, ഭന്തത്തം ചിത്തസ്സാ**തി ചിത്തസ്സ ഭന്തഭാവോ ഭന്തയാനഭന്തഗോണാദീനം വിയ. ഇമിനാ ഏകാരമ്മണസ്മിംയേവ വിപ്ഫന്ദനം കഥിതം. ഉദ്ധച്ചഞ്ഹി ഏകാരമ്മണേ വിപ്ഫന്ദതി, വിചികിച്ഛാ നാനാരമ്മണേതി. **ഇദം വുച്ചതി ഉദ്ധച്ച**ന്തി അയം ഉദ്ധതഭാവോ കഥീയതി.

മുസാവാദം പഹായാതി ഏത്ഥ **മുസാ**തി വിസംവാദനപുരേക്ഖാരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജകോ വചീപയോഗോ കായപയോഗോ വാ. വിസംവാദനാധിപ്പായേന പനസ്സ പരവിസംവാദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദോ.

അപരോ നയോ - **മുസാ**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു. **വാദോ**തി തസ്സ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ മുസാവാദോ, തം **മുസാവാദം. പഹായാ**തി ഇമം മുസാവാദചേതനാസങ്ഖാതം ദുസ്സീല്യം പജഹിത്വാ . **പടിവിരതോ**തി പഹീനകാലതോ പട്ഠായ തതോ ദുസ്സീല്യതോ ഓരതോ വിരതോവ. നത്ഥി തസ്സ വീതിക്കമിസ്സാമീതി ചക്ഖുസോതവിഞ്ഞേയ്യാ ധമ്മാ, പഗേവ കായവിഞ്ഞേയ്യാതി ഇമിനാ നയേന അഞ്ഞേസുപി ഏവരൂപേസു പദേസു അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

സച്ചം വദതീതി **സച്ചവാദീ**. സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതി ഘടേതീതി സച്ചസന്ധോ, ന അന്തരന്തരാ മുസാ വദതീതി അത്ഥോ. യോ ഹി പുരിസോ കദാചി മുസാ വദതി, കദാചി സച്ചം, തസ്സ മുസാവാദേന അന്തരിതത്താ സച്ചം സച്ചേന ന ഘടിയതി, തസ്മാ സോ ന സച്ചസന്ധോ, അയം പന ന താദിസോ, ജീവിതഹേതുപി മുസാ അവത്വാ സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതിയേവാതി സച്ചസന്ധോ.

ഥേതോതി ഥിരോ, ഥിരകഥോതി അത്ഥോ. ഏകോ ഹി പുഗ്ഗലോ ഹലിദ്ദിരാഗോ വിയ, ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണു വിയ, അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡമിവ ച ന ഥിരകഥോ ഹോതി, ഏകോ പാസാണലേഖാ വിയ, ഇന്ദഖീലാ വിയ ച ഥിരകഥോ ഹോതി, അസിനാ സീസം ഛിന്ദന്തേപി ദ്വേ കഥാ ന കഥേതി, അയം വുച്ചതി ഥേതോ.

പച്ചയികോതി പത്തിയായിതബ്ബകോ, സദ്ധായിതബ്ബകോതി അത്ഥോ. ഏകച്ചോ ഹി പുഗ്ഗലോ ന പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "മാ തസ്സ വചനം സദ്ദഹഥാ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ഏകോ പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "യദി തേന വുത്തം, ഇദമേവ പമാണം, ഇദാനി ഉപപരിക്ഖിതബ്ബം നത്ഥി, ഏവമേവ ഇദ"ന്തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, അയം വുച്ചതി പച്ചയികോ.

അവിസംവാദകോ ലോകസ്സാതി തായ സച്ചവാദിതായ ലോകം ന വിസംവാദേതീതി അത്ഥോ.

പിസുണം വാചം പഹായാതിആദീസു യായ വാചായ യസ്സ തം വാചം ഭാസതി, തസ്സ ഹദയേ അത്തനോ പിയഭാവം പരസ്സ ച സുഞ്ഞഭാവം കരോതി, സാ **പിസുണാ വാചാ**. യായ പന അത്താനമ്പി പരമ്പി ഫരുസം കരോതി, യാ വാചാ സയമ്പി ഫരുസാ, നേവ കണ്ണസുഖാ ന ഹദയങ്ഗമാ, അയം **ഫരുസാ വാചാ**. യേന സമ്ഫം പലപതി നിരത്ഥകം, സോ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. യാ തേസം മൂലഭൂതാ ചേതനാപി പിസുണവാചാദിനാമമേവ ലഭതി, സാ ഏവ ച ഇധ അധിപ്പേതാ.

ഇമേസം ഭേദായാതി യേസം ഇതോ വുത്താനം സന്തികേ സുതം, തേസം ഭേദായ. **ഭിന്നാനം വാ സന്ധാതാ**തി ദ്വിന്നം മിത്താനം വാ സമാനുപജ്ഝായകാദീനം വാ കേനചിദേവ കാരണേന ഭിന്നാനം ഏകമേകം ഉപസങ്കമിത്വാ "തുമ്ഹാകം ഈദിസേ കുലേ ജാതാനം ഏവം ബഹുസ്സുതാനം ഇദം ന യുത്ത"ന്തിആദീനി വത്വാ സന്ധാനം കത്താ അനുകത്താ.

അനുപ്പദാതാതി സന്ധാനാനുപ്പദാതാ. ദ്വേ ജനേ സമഗ്ഗേ ദിസ്വാ "തുമ്ഹാകം ഏവരൂപേ കുലേ ജാതാനം ഏവരൂപേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാനം അനുച്ഛവികമേത"ന്തിആദീനി വത്വാ ദള്ഹീകമ്മം കത്താതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗോ ആരാമോ അസ്സാതി **സമഗ്ഗാരാമോ,** യത്ഥ സമഗ്ഗാ നത്ഥി, തത്ഥ വസിതുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. "സമഗ്ഗരാമോ"തിപി പാളി, അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ. **സമഗ്ഗരതോ**തി സമഗ്ഗേസു രതോ, തേ പഹായ അഞ്ഞത്ര ഗന്തുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗേ ദിസ്വാപി സുത്വാപി നന്ദതീതി **സമഗ്ഗനന്ദീ. സമഗ്ഗകരണിം വാചം ഭാസിതാ**തി യാ വാചാ സത്തേ സമഗ്ഗേയേവ കരോതി, തം സാമഗ്ഗിഗുണപരിദീപികമേവ വാചം ഭാസതി, ന ഇതരന്തി.

പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ഏകന്തഫരുസചേതനാ **ഫരുസാ വാചാ, നേലാ**തി ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, നസ്സാ ഏലന്തി നേലാ, നിദ്ദോസാതി അത്ഥോ "നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ"തി ഏത്ഥ (ഉദാ॰ ൬൫; പേടകോ॰ ൨൫) വുത്തനേലം വിയ. **കണ്ണസുഖാ**തി ബ്യഞ്ജനമധുരതായ കണ്ണാനം സുഖാ, സൂചിവിജ്ഝനം വിയ കണ്ണസൂലം ന ജനേതി. അത്ഥമധുരതായ സകലസരീരേ കോപം അജനേത്വാ പേമം ജനേതീതി **പേമനീയാ**. ഹദയം ഗച്ഛതി അപടിഹഞ്ഞമാനാ സുഖേന ചിത്തം പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമാ**. ഗുണപരിപുണ്ണതായ പുരേ ഭവാതി **പോരീ,** പുരേ സംവഡ്ഢനാരീ വിയ സുകുമാരാതിപി **പോരീ,** പുരസ്സ ഏസാതിപി **പോരീ,** നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ. നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി, പിതിമത്തം പിതാതി ഭാതിമത്തം ഭാതാതി വദന്തി. ഏവരൂപീ കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതീതി **ബഹുജനകന്താ**. കന്തഭാവേനേവ ബഹുനോ ജനസ്സ മനാപാ ചിത്തവുഡ്ഢികരാതി **ബഹുജനമനാപാ**.

അനത്ഥവിഞ്ഞാപികാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. കാലേന വദതീതി **കാലവാദീ,** വത്തബ്ബയുത്തകാലം സല്ലക്ഖേത്വാ വദതീതി അത്ഥോ. ഭൂതം തഥം തച്ഛം സഭാവമേവ വദതീതി **ഭൂതവാദീ** . ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥസന്നിസ്സിതമേവ കത്വാ വദതീതി **അത്ഥവാദീ**. നവലോകുത്തരധമ്മസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **ധമ്മവാദീ**. സംവരവിനയപഹാനവിനയസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **വിനയവാദീ**.

നിധാനം വുച്ചതി ഠപനോകാസോ, നിധാനമസ്സ അത്ഥീതി **നിധാനവതീ,** ഹദയേ നിധാതബ്ബയുത്തകം വാചം ഭാസിതാതി അത്ഥോ. **കാലേനാ**തി ഏവരൂപിം ഭാസമാനോപി ച ''അഹം നിധാനവതിം വാചം ഭാസിസ്സാമീ''തി ന അകാലേന ഭാസതി, യുത്തകാലം പന അപേക്ഖിത്വാവ ഭാസതീതി അത്ഥോ. **സാപദേസ**ന്തി സഉപമം, സകാരണന്തി അത്ഥോ. **പരിയന്തവതി**ന്തി പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ യഥാസ്സാ പരിച്ഛേദോ പഞ്ഞായതി, ഏവം ഭാസതീതി അത്ഥോ. **അത്ഥസംഹിത**ന്തി അനേകേഹിപി നയേഹി വിഭജന്തേന പരിയാദാതും അസക്കുണേയ്യതായ അത്ഥസമ്പന്നം ഭാസതി. യം വാ സോ അത്ഥവാദീ അത്ഥം വദതി, തേന അത്ഥേന സഹിതത്താ അത്ഥസംഹിതം വാചം ഭാസതി, ന അഞ്ഞം നിക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞം ഭാസതീതി വുത്തം ഹോതി. **ചതുദ്ദോസാപഗതം വാചം ഭാസതീ**തി മുസാവാദാദീഹി ചതൂഹി ദോസേഹി അപഗതം വാചം ഭാസതി. **ദ്വത്തിംസായ തിരച്ഛാനകഥായാ**തി ദ്വത്തിംസായ സഗ്ഗമോക്ഖാനം തിരച്ഛാനഭൂതായ കഥായ.

ദസ കഥാവത്ഥൂനീതി അപ്പിച്ഛതാദീനി ദസ വിവട്ടനിസ്സിതായ കഥായ വത്ഥുഭൂതാനി കാരണാനി. **അപ്പിച്ഛകഥ**ന്തി ഏത്ഥ അപ്പിച്ഛോതി ഇച്ഛാവിരഹിതോ അനിച്ഛോ നിത്തണ്ഹോ. ഏത്ഥ ഹി ബ്യഞ്ജനം സാവസേസം വിയ, അത്ഥോ പന നിരവസേസോ. ന ഹി ഖീണാസവസ്സ അണുമത്താപി ഇച്ഛാ നാമ അത്ഥി.

അപിചേത്ഥ അത്രിച്ഛതാ പാപിച്ഛതാ മഹിച്ഛതാ അപ്പിച്ഛതാതി അയം ഭേദോ വേദിതബ്ബോ - തത്ഥ സകലാഭേ അതിത്തസ്സ പരലാഭപത്ഥനാ **അത്രിച്ഛതാ** നാമ, തായ സമന്നാഗതസ്സ ഏകഭാജനേ പക്കപൂവേപി അത്തനോ പത്തേ പതിതേ ന സുപക്കോ വിയ ഖുദ്ദകോ വിയ ച ഖായതി, സ്വേവ പന പരസ്സ പത്തേ പക്ഖിത്തോ സുപക്കോ വിയ മഹന്തോ വിയ ച ഖായതി. അസന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ പന പടിഗ്ഗഹണേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ **പാപിച്ഛതാ** നാമ, സാ ''ഇധേകച്ചോ അസദ്ധോ സമാനോ സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂ''തിആദിനാ (വിഭ॰ ൮൫൧) നയേന അത്രേവ ആഗതായേവ. തായ ച സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ കോഹഞ്ഞേ പതിട്ഠാതി. സന്തഗുണസമ്ഭാവനതാ പന പടിഗ്ഗഹണേ ച അമത്തഞ്ഞുതാ **മഹിച്ഛതാ** നാമ, സാപി ''ഇധേകച്ചോ സദ്ധോ സമാനോ സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂതി ഇച്ഛതി, സീലവാ സമാനോ സീലവാതി മം ജനോ ജാനാതൂ''തി (വിഭ॰ ൮൫൧) ഇമിനാ നയേന ആഗതായേവ. തായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ദുസ്സന്തപ്പയോ ഹോതി, വിജാതമാതാപിസ്സ ചിത്തം ഗഹേതും ന സക്കോതി. തേനേതം വുച്ചതി -

> ''അഗ്ഗിക്ഖന്ധോ സമുദ്ദോ ച, മഹിച്ഛോ ചാപി പുഗ്ഗലോ;
> സകടേന പച്ചയേ ദേതു, തയോപേതേ അതപ്പയാ''തി. (മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൫൨; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൧.൬൩; ഉദാ॰ അട്ഠ॰ ൩൧);

സന്തഗുണനിഗൂഹനതാ പന പടിഗ്ഗഹണേ ച മത്തഞ്ഞുതാ **അപ്പിച്ഛതാ** നാമ, തായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ അത്തനി വിജ്ജമാനമ്പി ഗുണം പടിച്ഛാദേതുകാമതായ സദ്ധോ സമാനോ ''സദ്ധോതി മം ജനോ ജാനാതൂ''തി ന ഇച്ഛതി. സീലവാ... പവിവിത്തോ... ബഹുസ്സുതോ... ആരദ്ധവീരിയോ... സമാധിസമ്പന്നോ... പഞ്ഞവാ... ഖീണാസവോ സമാനോ ''ഖീണാസവോതി മം ജനോ ജാനാതൂ''തി ന ഇച്ഛതി സേയ്യഥാപി **മജ്ഝന്തികത്ഥേരോ**. ഏവം അപ്പിച്ഛോ ച പന ഭിക്ഖു അനുപ്പന്നം ലാഭം ഉപ്പാദേതി, ഉപ്പന്നം ഥാവരം

കരോതി, ദായകാനം ചിത്തം ആരാധേതി, യഥാ യഥാ ഹി സോ അത്തനോ അപ്പിച്ഛതായ അപ്പം ഗണ്ഹാതി, തഥാ തഥാ തസ്സ വത്തേ പസന്നാ മനുസ്സാ ബഹൂ ദേന്തി.

അപരോപി ചതുബ്ബിധോ അപ്പിച്ഛോ പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോ പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ അധിഗമഅപ്പിച്ഛോതി . തത്ഥ ചതൂസു പച്ചയേസു അപ്പിച്ഛോ **പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ**. സോ ദായകസ്സ വസം ജാനാതി, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസം ജാനാതി, അത്തനോ ഥാമം ജാനാതി. യദി ഹി ദേയ്യധമ്മോ ബഹു ഹോതി, ദായകോ അപ്പം ദാതുകാമോ, ദായകസ്സ വസേന അപ്പം ഗണ്ഹാതി. ദേയ്യധമ്മോ അപ്പോ, ദായകോ ബഹും ദാതുകാമോ, ദേയ്യധമ്മസ്സ വസേന അപ്പം ഗണ്ഹാതി. ദേയ്യധമ്മോപി ബഹു, ദായകോപി ബഹും ദാതുകാമോ, അത്തനോ ഥാമം ഞത്വാ പമാണേനേവ ഗണ്ഹാതി.

ധുതങ്ഗസമാദാനസ്സ അത്തനി അത്ഥിഭാവം ന ജാനാപേതുകാമോ **ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോ** നാമ. യോ പന ബഹുസ്സുതഭാവം ന ജാനാപേതുകാമോ, അയം **പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ** നാമ. യോ പന സോതാപന്നാദീസു അഞ്ഞതരോ ഹുത്വാ സോതാപന്നാദിഭാവം ജാനാപേതും ന ഇച്ഛതി, **അയം അധിഗമഅപ്പിച്ഛോ** നാമ. ഖീണാസവോ പന അത്രിച്ഛതം പാപിച്ഛതം മഹിച്ഛതം പഹായ സബ്ബസോ ഇച്ഛാപടിപക്ഖഭൂതായ അലോഭസങ്ഖാതായ പരിസുദ്ധായ അപ്പിച്ഛതായ സമന്നാഗതത്താ അപ്പിച്ഛോ നാമ. "ആവുസോ, അത്രിച്ഛതാ പാപിച്ഛതാ മഹിച്ഛതാതി, ഇമേ ധമ്മാ പഹാതബ്ബാതി, തേസു ആദീനവം ദസ്സേത്വാ ഏവരൂപം അപ്പിച്ഛതം സമാദായ വത്തിതബ്ബ"ന്തി വദന്തോ അപ്പിച്ഛകഥം കഥേതി നാമ.

സന്തുട്ഠികഥന്തിആദീസു വിസേസത്ഥമേവ ദീപയിസ്സാമ, യോജനാ പന വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബാ. **സന്തുട്ഠികഥ**ന്തി ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസം നിസ്സിതം കഥം. സോ പനേസ സന്തോസോ ദ്വാദസവിധോ ഹോതി. സേയ്യഥിദം - ചീവരേ യഥാലാഭസന്തോസോ, യഥാബലസന്തോസോ, യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി തിവിധോ. ഏവം പിണ്ഡപാതാദീസുപി.

തസ്സായം പഭേദവണ്ണനാ - ഇധ ഭിക്ഖു ചീവരം ലഭതി സുന്ദരം വാ അസുന്ദരം വാ. സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി. അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. അഥ പന യോ പകതിദുബ്ബലോ വാ ഹോതി, ആബാധജരാഭിഭൂതോ വാ, ഗരുചീവരം പാരുപന്തോ കിലമതി. സോ സഭാഗേന ഭിക്ഖുനാ സദ്ധിം തം പരിവത്തേത്വാ ലഹുകേന യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ പണീതപച്ചയലാഭീ ഹോതി. സോ പത്തുണ്ണചീവരാദീനം അഞ്ഞതരം മഹഗ്ഘചീവരം, ബഹൂനി വാ പന ചീവരാനി ലഭിത്വാ "ഇദം ഥേരാനം ചിരപബ്ബജിതാനം, ഇദം ബഹുസ്സുതാനം അനുരൂപം, ഇദം ഗിലാനാനം, ഇദം അപ്പലാഭീനം ഹോതൂ"തി ദത്വാ തേസം പുരാണചീവരം വാ സങ്കാരകൂടാദിതോ വാ നന്തകാനി ഉച്ചിനിത്വാ തേഹി സങ്ഘാടിം കത്വാ ധാരേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ചീവരേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു പിണ്ഡപാതം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ തേനേവ യാപേതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി. അയമസ്സ

പിണ്ഡപാതേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. യോ പന അത്തനോ പകതിവിരുദ്ധം വാ ബ്യാധിവിരുദ്ധം വാ പിണ്ഡപാതം ലഭതി, യേനസ്സ പരിഭുത്തേന അഫാസു ഹോതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ സപ്പായഭോജനം ഭുഞ്ജിത്വാ സമണധമ്മം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാബലസന്തോസോ**. അപരോ ബഹും പണീതം പിണ്ഡപാതം ലഭതി, സോ തം ചീവരം വിയ ഥേരചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭീഗിലാനാനം ദത്വാ തേസം വാ സേസകം പിണ്ഡായ വാ ചരിത്വാ മിസ്സകാഹാരം ഭുഞ്ജന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ പിണ്ഡപാതേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു സേനാസനം ലഭതി മനാപം വാ അമനാപം വാ, സോ തേന നേവ സോമനസ്സം ന ദോമനസ്സം ഉപ്പാദേതി, അന്തമസോ തിണസന്ഥാരകേനാപി യഥാലദ്ധേനേവ തുസ്സതി. അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. യോ പന അത്തനോ പകതിവിരുദ്ധം വാ ബ്യാധിവിരുദ്ധം വാ സേനാസനം ലഭതി, യത്ഥസ്സ വസതോ അഫാസു ഹോതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ സന്തകേ സപ്പായസേനാസനേ വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാബലസന്തോസോ**.

അപരോ മഹാപുഞ്ഞോ ലേണമണ്ഡപകൂടാഗാരാദീനി ബഹൂനി പണീതസേനാസനാനി ലഭതി, സോ തം ചീവരം വിയ ഥേരചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭീഗിലാനാനം ദത്വാ യത്ഥ കത്ഥചി വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**. യോപി "ഉത്തമസേനാസനം നാമ പമാദട്ഠാനം, തത്ഥ നിസിന്നസ്സ ഥിനമിദ്ധം ഓക്കമതി, നിദ്ദാഭിഭൂതസ്സ പുന പടിബുജ്ഝതോ പാപവിതക്കാ പാതുഭവന്തീ"തി പടിസഞ്ചിക്ഖിത്വാ താദിസം സേനാസനം പത്തമ്പി ന സമ്പടിച്ഛതി, സോ തം പടിക്ഖിപിത്വാ അബ്ഭോകാസരുക്ഖമൂലാദീസു വസന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ സേനാസനേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**.

ഇധ പന ഭിക്ഖു ഭേസജ്ജം ലഭതി ലൂഖം വാ പണീതം വാ, സോ യം ലഭതി, തേനേവ തുസ്സതി, അഞ്ഞം ന പത്ഥേതി, ലഭന്തോപി ന ഗണ്ഹാതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാലാഭസന്തോസോ**. യോ പന തേലേന അത്ഥികോ ഫാണിതം ലഭതി, സോ തം സഭാഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ ദത്വാ തസ്സ ഹത്ഥതോ തേലം ഗഹേത്വാ അഞ്ഞദേവ വാ പരിയേസിത്വാ ഭേസജ്ജം കരോന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാബലസന്തോസോ**.

അപരോ മഹാപുഞ്ഞോ ബഹും തേലമധുഫാണിതാദിപണീതഭേസജ്ജം ലഭതി, സോ തം ചീവരം വിയ ഥേരചിരപബ്ബജിതബഹുസ്സുതഅപ്പലാഭീഗിലാനാനം ദത്വാ തേസം ആഭതേന യേന കേനചി യാപേന്തോപി സന്തുട്ഠോവ ഹോതി. യോ പന ഏകസ്മിം ഭാജനേ ചതുമധുരം ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം മുത്തഹരീതകം "ഗണ്ഹ, ഭന്തേ, യദിച്ഛസീ"തി വുച്ചമാനോ "സചസ്സ തേസു അഞ്ഞതരേനപി രോഗോ വൂപസമ്മതി, അഥ മുത്തഹരീതകം നാമ ബുദ്ധാദീഹി വണ്ണിത"ന്തി ചതുമധുരം പടിക്ഖിപിത്വാ മുത്തഹരീതകേന ഭേസജ്ജം കരോന്തോ പരമസന്തുട്ഠോവ ഹോതി. അയമസ്സ ഗിലാനപച്ചയേ **യഥാസാരുപ്പസന്തോസോ**. ഇമേസം പന പച്ചേകപച്ചയേസു

തിണ്ണം തിണ്ണം സന്തോസാനം യഥാസാരുപ്പസന്തോസോവ അഗ്ഗോ. അരഹാ ഏകേകസ്മിം പച്ചയേ ഇമേഹി തീഹിപി സന്തുട്ഠോവ.

പവിവേകകഥന്തി പവിവേകനിസ്സിതം കഥം. തയോ ഹി വിവേകാ കായവിവേകോ ചിത്തവിവേകോ ഉപധിവിവേകോതി. തത്ഥ ഏകോ ഗച്ഛതി, ഏകോ തിട്ഠതി, ഏകോ നിസീദതി, ഏകോ സേയ്യം കപ്പേതി, ഏകോ ഗാമം പിണ്ഡായ പവിസതി, ഏകോ പടിക്കമതി, ഏകോ അഭിക്കമതി, ഏകോ ചങ്കമം അധിട്ഠാതി, ഏകോ ചരതി, ഏകോ വിഹരതീതി അയം **കായവിവേകോ** നാമ. അട്ഠ സമാപത്തിയോ പന **ചിത്തവിവേകോ** നാമ. നിബ്ബാനം **ഉപധിവിവേകോ** നാമ.

വുത്തമ്പി ഹേതം - "കായവിവേകോ ച വിവേകട്ഠകായാനം നേക്ഖമ്മാഭിരതാനം. ചിത്തവിവേകോ ച പരിസുദ്ധചിത്താനം പരമവോദാനപ്പത്താനം. ഉപധിവിവേകോ ച നിരുപധീനം പുഗ്ഗലാനം വിസങ്ഖാരഗതാന"ന്തി (മഹാനി॰ ൭).

അസംസഗ്ഗകഥന്തി ഏത്ഥ പന സവനസംസഗ്ഗോ ദസ്സനസംസഗ്ഗോ സമുല്ലപനസംസഗ്ഗോ സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ കായസംസഗ്ഗോതി പഞ്ചവിധോ സംസഗ്ഗോ. തേസു ഇധ ഭിക്ഖു സുണാതി "അമുകസ്മിം ഗാമേ വാ നിഗമേ വാ ഇത്ഥീ വാ കുമാരീ വാ അഭിരൂപാ ദസ്സനീയാ പാസാദികാ പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതാ"തി, സോ തം സുത്വാ സംസീദതി വിസീദതി, ന സക്കോതി ബ്രഹ്മചരിയം സന്ധാരേതും, സിക്ഖാദുബ്ബല്യം അനാവികത്വാ ഹീനായാവത്തതി. ഏവം പരേഹി കഥിയമാനരൂപാദിസമ്പത്തിം അത്തനാ വാ ഹസിതലപിതഗീതസദ്ദം സുണന്തസ്സ സോതവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നോ രാഗോ **സവനസംസഗ്ഗോ** നാമ.

"ഇധ ഭിക്ഖു ന ഹേവ ഖോ സുണാതി, അപി ച ഖോ സാമം പസ്സതി ഇത്ഥിം വാ കുമാരിം വാ അഭിരൂപം ദസ്സനീയം പാസാദികം പരമായ വണ്ണപോക്ഖരതായ സമന്നാഗതം, സോ തം ദിസ്വാ സംസീദതി വിസീദതി, ന സക്കോതി ബ്രഹ്മചരിയം സന്ധാരേതും, സിക്ഖാദുബ്ബല്യം അനാവികത്വാ ഹീനായാവത്തതി. ഏവം വിസഭാഗരൂപം ഓലോകേന്തസ്സ പന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണവീഥിവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **ദസ്സനസംസഗ്ഗോ** നാമ.

അഞ്ഞമഞ്ഞം അല്ലാപസല്ലാപവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ പന **സമുല്ലപനസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഭിക്ഖുനോ ഭിക്ഖുനിയാ സന്തകം ഭിക്ഖുനിയാ വാ ഭിക്ഖുസ്സ സന്തകം ഗഹേത്വാ പരിഭോഗകരണവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ **സമ്ഭോഗസംസഗ്ഗോ** നാമ. ഹത്ഥഗ്ഗാഹാദിവസേന ഉപ്പന്നരാഗോ പന **കായസംസഗ്ഗോ** നാമ. അരഹാ ഇമേഹി പഞ്ചഹി സംസഗ്ഗേഹി ചതൂഹിപി പരിസാഹി സദ്ധിം അസംസട്ഠോ, ഗാഹമുത്തകോ ചേവ സംസഗ്ഗമുത്തകോ ച. അസംസഗ്ഗസ്സ വണ്ണം ഭണന്തോ അസംസഗ്ഗകഥം കഥേതി നാമ.

വീരിയാരമ്ഭകഥന്തി ഏത്ഥ യോ പഗ്ഗഹിതവീരിയോ പരിപുണ്ണകായികചേതസികവീരിയോ ഹോതി, ഗമനേ ഉപ്പന്നം കിലേസം ഠാനം പാപുണിതും ന ദേതി, ഠാനേ ഉപ്പന്നം കിലേസം നിസജ്ജം, നിസജ്ജായ ഉപ്പന്നം കിലേസം സയനം പാപുണിതും ന ദേതി, ദണ്ഡേന കണ്ഹസപ്പം ഉപ്പീളേത്വാ

ഗണ്ഹന്തോ വിയ അമിത്തം ഗീവായ അക്കമന്തോ വിയ ച വിചരതി, താദിസസ്സ ആരദ്ധവീരിയസ്സ വണ്ണം ഭണന്തോ വീരിയാരമ്ഭകഥം കഥേതി നാമ.

സീലകഥന്തിആദീസു **സീല**ന്തി ചതുപാരിസുദ്ധിസീലം. **സമാധീ**തി വിപസ്സനാപാദകാ അട്ഠ സമാപത്തിയോ. **പഞ്ഞാ**തി ലോകിയലോകുത്തരഞാണം. **വിമുത്തീ**തി അരഹത്തഫലവിമുത്തി. **വിമുത്തിഞാണദസ്സന**ന്തി എകൂനവീസതിവിധം പച്ചവേക്ഖണഞാണം. സീലാദീനം ഗുണം പകാസേന്തോ സീലാദികഥം കഥേതി നാമ.

സതിപട്ഠാനകഥന്തിആദീനി **സങ്ഗജാലമതിച്ച സോ മുനീ**തിപരിയോസാനാനി പുബ്ബേ വുത്താനുസാരേന വേദിതബ്ബാനി.

വൃന്ദ. **നിരാസത്തീ**തി നിത്തണ്ഹോ. **വിവേകദസ്സീ ഫസ്സേസൂ**തി പച്ചുപ്പന്നേസു ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദീസു അത്താദിഭാവവിവേകം പസ്സതി. **ദിട്ഠീസു ച ന നീയതീ**തി ദ്വാസട്ഠിയാ ദിട്ഠീസു കായചി ദിട്ഠിയാ ന നീയതി.

വിപരിണതം വാ വത്ഥും ന സോചതീതി പകതിഭാവം ജഹിത്വാ നട്ഠേ കിസ്മിഞ്ചി വത്ഥുസ്മിം ന സോകം ആപജ്ജതി. **വിപരിണതസ്മിം വാ**തി വിനസ്സമാനേ വത്ഥുമ്ഹി.

ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോതി ചക്ഖും വത്ഥും കത്വാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണസഹജാതോ ഫസ്സോ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സോ. സേസേസുപി എസേവ നയോ. എത്ഥ ച പുരിമാ ചക്ഖുപസാദാദിവത്ഥുകാവ, മനോസമ്ഫസ്സോ ഹദയവത്ഥുകോപി അവത്ഥുകോപി സബ്ബോ ചതുഭൂമകോ ഫസ്സോ. **അധിവചനസമ്ഫസ്സോ**തി പരിയായേന എതസ്സ നാമം ഹോതിയേവ . തയോ ഹി അരൂപിനോ ഖന്ധാ സയം പിട്ഠിവട്ടകാ ഹുത്വാ അത്തനോ സഹജാതസമ്ഫസ്സസ്സ അധിവചനസമ്ഫസ്സോതി നാമം കരോന്തി. **പടിഘസമ്ഫസ്സോ**തി നിപ്പരിയായേന പന പടിഘസമ്ഫസ്സോ നാമ പഞ്ചദ്വാരികഫസ്സോ. അധിവചനസമ്ഫസ്സോ നാമ മനോദ്വാരികഫസ്സോ. **സുഖവേദനീയോ ഫസ്സോ**തി സുഖവേദനായ ഹിതോ ഉപ്പാദകോ ഫസ്സോ. ഇതരദ്വയേപി എസേവ നയോ. **കുസലോ ഫസ്സോ**തി എകവീസതികുസലചിത്തസഹജാതോ ഫസ്സോ. **അകുസലോ**തി ദ്വാദസഅകുസലസഹജാതോ ഫസ്സോ. **അബ്യാകതോ**തി ഛപ്പഞ്ഞാസഅബ്യാകതസഹജാതോ ഫസ്സോ. **കാമാവചരോ**തി ചതുപഞ്ഞാസകാമാവചരസഹജാതോ ഫസ്സോ. **രൂപാവചരോ**തി കുസലാദിപഞ്ചദസരൂപാവചരസമ്പയുത്തോ . **അരൂപാവചരോ**തി കുസലാബ്യാകതവസേന ദ്വാദസഅരൂപാവചരസമ്പയുത്തോ.

സുഞ്ഞതോതി അനത്താനുപസ്സനാവസേന വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ മഗ്ഗോ സുഞ്ഞതോ, തേന സഹജാതോ ഫസ്സോ സുഞ്ഞതോ ഫസ്സോ. ഇതരദ്വയേപി എസേവ നയോ. **അനിമിത്തോ**തി എത്ഥ അനിച്ചാനുപസ്സനാവസേന വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ മഗ്ഗോ അനിമിത്തോ. **അപ്പണിഹിതോ**തി ദുക്ഖാനുപസ്സനാവസേന വിപസ്സന്തസ്സ ഉപ്പന്നോ മഗ്ഗോ അപ്പണിഹിതോ. **ലോകിയോ**തി ലോകോ വുച്ചതി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന വട്ടോ, തസ്മിം പരിയാപന്നഭാവേന ലോകേ നിയുത്തോതി ലോകിയോ, തേഭൂമകോ ധമ്മോ. **ലോകുത്തരോ**തി ലോകതോ ഉത്തരോ ഉത്തിണ്ണോതി ലോകുത്തരോ, ലോകേ അപരിയാപന്നഭാവേനപി

ലോകുത്തരോ. **അത്തേന വാ**തി അത്തഭാവേന വാ. **അത്തനിയേന വാ**തി അത്തായത്തേന വാ.

൮൭. പതിലീനോതി രാഗാദീനം പഹീനത്താ തതോ അപഗതോ. **അകുഹകോ**തി അവിമ്ഹാപകോ തീഹി കുഹനവത്ഥൂഹി. **അപിഹാലൂ**തി അപിഹനസീലോ, പത്ഥനാതണ്ഹായ രഹിതോതി വുത്തം ഹോതി. **അമച്ഛരീ**തി പഞ്ചമച്ഛേരവിരഹിതോ. **അപ്പഗബ്ഭോ**തി കായപാഗബ്ഭിയാദിവിരഹിതോ. **അജേഗുച്ഛോ**തി സമ്പന്നസീലാദിതായ അജേഗുച്ഛനീയോ അസേചനകോ മനാപോ. **പേസുണേയ്യേ ച നോ യുതോ**തി ദ്വീഹി ആകാരേഹി ഉപസംഹരിതബ്ബേ പിസുണകമ്മേ അയുത്തോ.

രാഗസ്സ പഹീനത്താതി അരഹത്തമഗ്ഗേന രാഗകിലേസസ്സ പഹീനഭാവേന. **അസ്മിമാനോ പഹീനോ ഹോതീ**തി അസ്മീതി ഉന്നതിമാനോ സമുച്ഛേദവസേന പഹീനോ ഹോതി.

തീണി കുഹനവത്ഥൂനീതി തീണി വിമ്ഹാപനകാരണാനി. **പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ**തിആദീസു ചീവരാദീഹി നിമന്തിതസ്സ തദത്ഥികസ്സേവ സതോ പാപിച്ഛതം നിസ്സായ പടിക്ഖിപനേന തേ ച ഗഹപതികേ അത്തനി സുപ്പതിട്ഠിതപസാദേ ഞത്വാ പുന തേസം "അഹോ അയ്യോ അപ്പിച്ഛോ, ന കിഞ്ചി പടിഗ്ഗണ്ഹിതും ഇച്ഛതി, സുലദ്ധം വത നോ അസ്സ, സചേ അപ്പമത്തകമ്പി കിഞ്ചി പടിഗ്ഗണ്ഹേയ്യാ"തി നാനാവിധേഹി ഉപായേഹി പണീതാനി ചീവരാദീനി ഉപനേന്താനം തദനുഗ്ഗഹകാമതംയേവ അവികത്വാ പടിഗ്ഗഹണേന ച തതോ പഭുതി അപി സകടഭാരേഹി ഉപനാമനഹേതുഭൂതം വിമ്ഹാപനം **പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ**തി വേദിതബ്ബം. പാപിച്ഛസ്സേവ പന സതോ സമ്ഭാവനാധിപ്പായേന കതേന ഇരിയാപഥേന വിമ്ഹാപനം **ഇരിയാപഥസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ**തി വേദിതബ്ബം. പാപിച്ഛസ്സേവ പന സതോ ഉത്തരിമനുസ്സധമ്മാധിഗമപരിദീപനവാചായ തഥാ തഥാ വിമ്ഹാപനം **സാമന്തജപ്പനസങ്ഖാതം കുഹനവത്ഥൂ**തി വേദിതബ്ബം.

കതമം പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതന്തി ഏത്ഥ പച്ചയപടിസേവനന്തി ഏവം സങ്ഖാതം പച്ചയപടിസേവനസങ്ഖാതം. **നിമന്തേന്തീ**തി ഇധ ഗഹപതികാ "ഭിക്ഖം ഗണ്ഹഥാ"തി ഭിക്ഖൂ നിമന്തേന്തി. അയമേവ വാ പാഠോ. "നിമന്തേതീ"തി വാ "വദന്തീ"തി വാ കേചി പഠന്തി. താദിസേ നിമന്താപേന്തി. നിമന്തേന്തീതി പാഠസ്സ സമ്ഭവോ ദട്ഠബ്ബോ. **ചീവരം പച്ചക്ഖാതീ**തി ചീവരം പടിക്ഖിപതി. **ഏതം സാരുപ്പം, യം സമണോ**തി യം ചീവരധാരണം സമണോ കരോതി, ഏതം സാരുപ്പം അനുച്ഛവികം. **പാപണികാ വാ നന്തകാനീ**തി ആപണദ്വാരേ പതികാനി അന്തവിരഹിതാനി പിലോതികാനി. **ഉച്ചിനിത്വാ**തി സംകഡ്ഢിത്വാ. **ഉഞ്ഛാചരിയായാ**തി ഭിക്ഖാചരണേന. **പിണ്ഡിയാലോപേനാ**തി പിണ്ഡം കത്വാ ലദ്ധആലോപേന. **പൂതിമുത്തേന വാ**തി ഗോമുത്തേന വാ. **ഓസധം കരേയ്യാ**തി ഭേസജ്ജകിച്ചം കരേയ്യ. **തദുപാദായാ**തി തതോ പട്ഠായ. **ധുതവാദോ**തി ധുതഗുണവാദീ. **ഭിയ്യോ ഭിയ്യോ നിമന്തേന്തീ**തി ഉപരൂപരി നിമന്തേന്തി. **സമ്മുഖീഭാവാ**തി സമ്മുഖീഭാവേന, വിജ്ജമാനതായാതി അത്ഥോ. **പസവതീ**തി പടിലഭതി. സദ്ധായ സമ്മുഖീഭാവേന സക്കാ കാതുന്തി **"സദ്ധായ സമ്മുഖീഭാവാ"**തിആദിമാഹ. ദേയ്യധമ്മാ സുലഭാ ദക്ഖിണേയ്യാ ച, സദ്ധാ പന ദുല്ലഭാ. പുഥുജ്ജനസ്സ ഹി സദ്ധാ അഥാവരാ, പദവാരേ പദവാരേ

നാനാ ഹോതി. തേനേവസ്സ മഹാമോഗ്ഗല്ലാനസദിസോപി അഗ്ഗസാവകോ പാടിഭോഗോ ഭവിതും അസക്കോന്തോ ആഹ "ദിന്നം ഖോ നേസം ആവുസോ ധമ്മാനം പാടിഭോഗോ ഭോഗാനഞ്ച ജീവിതസ്സ ച, സദ്ധായ പന ത്വം പാടിഭോഗോ"തി.

ഏവം തുമ്ഹേ പുഞ്ഞേന പരിബാഹിരാ ഭവിസ്സഥാതി ഏത്ഥ **പുഞ്ഞേനാതി** നിസ്സക്കത്ഥേ കരണവചനം. പുഞ്ഞതോ പരിഹീനാ പരമ്മുഖാ ഭവിസ്സഥ. **ഭാകുടികാ**തി മുഖാനം പധാനപുരിമട്ഠിതഭാവദസ്സനേന ഭാകുടികരണം, മുഖസങ്കോചോതി വുത്തം ഹോതി. ഭാകുടികരണം സീലമസ്സാതി **ഭാകുടികോ,** ഭാകുടികസ്സ ഭാവോ **ഭാകുടിയം. കുഹനാ**തി വിമ്ഹാപനാ. കുഹസ്സ ആയനാ **കുഹായനാ**. കുഹിതസ്സ ഭാവോ **കുഹിതത്തം**.

പാപിച്ഛോതി അസന്തഗുണദീപനകാമോ. **ഇച്ഛാപകതോ**തി ഇച്ഛായ അപകതോ, ഉപദ്ദുതോതി അത്ഥോ. **സമ്ഭാവനാധിപ്പായോ**തി ബഹുമാനജ്ഝാസയോ. **ഗമനം സണ്ഠപേതീ**തി അഭിക്കമാദിഗമനം അഭിസങ്ഖരോതി, പാസാദികഭാവം കരോതീതി വുത്തം ഹോതി. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **പണിധായ ഗച്ഛതീ**തി പത്ഥനം ഠപേത്വാ ഗച്ഛതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **സമാഹിതോ വിയ ഗച്ഛതീ**തി ഉപചാരപ്പത്തോ വിയ ഗച്ഛതി. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ.

ആപാഥകജ്ഝായീവ ഹോതീതി സമ്മുഖാ ആഗതാനം മനുസ്സാനം ഝാനം സമാപജ്ജന്തോ വിയ സന്തഭാവം ദസ്സേതി. **ഇരിയാപഥസ്സാ**തി ചതുഇരിയാപഥസ്സ. **ആഠപനാ**തി ആദിട്ഠപനാ, ആദരേന വാ ഠപനാ. **ഠപനാ**തി ഠപനാകാരോ. **സണ്ഠപനാ**തി അഭിസങ്ഖരണം, പാസാദികഭാവകരണന്തി വുത്തം ഹോതി. **അരിയധമ്മസന്നിസ്സിത**ന്തി ലോകുത്തരധമ്മപടിബദ്ധം. **കുഞ്ചിക**ന്തി അവാപുരണം. **മിത്താ**തി സിനേഹവന്തോ. **സന്ദിട്ഠാ**തി ദിട്ഠമത്താ. **സമ്ഭത്താ**തി ദള്ഹമിത്താ. **ഉദ്ദണ്ഡേ**തി ഏകോ പതിസ്സയവിസേസോ.

കോരജികകോരജികോതി സങ്കോചസങ്കോചകോ, അതിസങ്കോചകോതി വുത്തം ഹോതി. "കോരചകകോരചകോ"തി വാ പാഠോ. **ഭാകുടികഭാകുടികോ**തി അതിവിയ മുഖസങ്കോചനസീലോ. **കുഹകകുഹകോ**തി അതിവിയ വിമ്ഹാപകോ. **ലപകലപകോ**തി അതിവിയ സല്ലാപകോ. **മുഖസമ്ഭാവികോ**തി അത്തനോ മുഖവസേന അഞ്ഞേഹി സഹ സമ്ഭാവികോ, അപ്പിതചിത്തോതി ഏകേ. **സന്താന**ന്തി കിലേസസന്തതായ സന്താനം. **സമാപത്തീന**ന്തി സമാപജ്ജിതബ്ബാനം. **ഗമ്ഭീര**ന്തി നിന്നപതിട്ഠാനം. **ഗൂള്ഹ**ന്തി ദസ്സേതും ദുക്ഖം. **നിപുണ**ന്തി സുഖുമം. **പടിച്ഛന്ന**ന്തി പദത്ഥേന ദുപ്പടിവിജ്ഝാധിപ്പായം. **ലോകുത്തര**ന്തി ധമ്മദീപകം. **സുഞ്ഞതാപടിസഞ്ഞുത്ത**ന്തി നിബ്ബാനപടിസഞ്ഞുത്തം. അഥ വാ **ലോകുത്തരസുഞ്ഞതാപടിസഞ്ഞുത്ത**ന്തി ലോകുത്തരധമ്മഭൂതനിബ്ബാനപടിസഞ്ഞുത്തം.

കായികം പാഗബ്ഭിയന്തി കായേ ഭവം കായികം. വാചസികചേതസികേസുപി ഏസേവ നയോ. **അചിത്തീകാരകതോ**തി ബഹുമാനകിരിയരഹിതോ. **അനുപാഹനാനം ചങ്കമന്താന**ന്തി ഉപാഹനവിരഹിതാനം ചങ്കമന്താനം സമീപേ, അനാദരേ വാ സാമിവചനം. **സഉപാഹനോ**തി ഉപാഹനാരൂള്ഹോ ഹുത്വാ ചങ്കമതി. **നീചേ ചങ്കമേ**

ചങ്കമന്താനന്തി അകതപരിച്ഛേദായ ഭൂമിയാ ചങ്കമന്തേ പരിച്ഛേദം കത്വാ വാലുകം ആകിരിത്വാ ആലമ്ബനം യോജേത്വാ കതചങ്കമേ നിചേപി ചങ്കമേ ചങ്കമന്തേ. **ഉച്ചേ ചങ്കമേ ചങ്കമതീ**തി ഇട്ഠകചയനസമ്പന്നേ വേദികാപരിക്ഖിത്തേ ഉച്ചേ ചങ്കമേ ചങ്കമതി. സചേ പാകാരപരിക്ഖിത്തോ ഹോതി ദ്വാരകോട്ഠകയുത്തോ, പബ്ബതന്തരവനന്തരഭൂമന്തരസ്സ വാ സുപ്പടിച്ഛന്നോ, താദിസേ ചങ്കമേ ചങ്കമിതും വട്ടതി, അപ്പടിച്ഛന്നേപി ഉപചാരം മുഞ്ചിത്വാ വട്ടതി. **ഘട്ടയന്തോപി തിട്ഠതീ**തി അതിസമീപേ തിട്ഠതി. **പുരതോപി തിട്ഠതീ**തി പുരത്ഥിമതോപി തിട്ഠതി. **ഠിതകോപി ഭണതീ**തി ഖാണുകോ വിയ അനോനമിത്വാ ഭണതി. **ബാഹാവിക്ഖേപകോ**തി ബാഹും ഖിപിത്വാ ഖിപിത്വാ ഭണതി.

അനുപഖജ്ജാതി സമ്ഭ്രമം നിസിന്നട്ഠാനം പവിസിത്വാ. **നവേപി ഭിക്ഖൂ ആസനേന പടിബാഹതീ**തി അത്തനോ പത്താസനേ അനിസീദിത്വാ പുരേ വാ പച്ഛാ വാ പവിസന്തോ ആസനേന പടിബാഹതി നാമ.

അനാപുച്ഛമ്പി കട്ഠം പക്ഖിപതീതി അനാപുച്ഛിത്വാ അനപലോകേത്വാ അഗ്ഗിമ്ഹി ദാരും ഖിപതി. **ദ്വാരം പിദഹതീ**തി ജന്താഘരേ പിദഹതി.

ഓതരതീതി ഉദകതിത്ഥം പവിസതി. **ന്ഹായതീ**തി സരീരം സിനേഹേതി. **ഉത്തരതീ**തി ഉദകതിത്ഥതോ തീരം ഉഗ്ഗച്ഛതി.

വോക്കമ്മാപീതി അതിക്കമിത്വാപി. **ഓവരകാനീ**തി ഗബ്ഭേ പതിട്ഠിതസയനഘരാനി.

ഗൂള്ഹാനീതി പടിച്ഛന്നാനി. **പടിച്ഛന്നാനീ**തി അഞ്ഞേഹി പടിച്ഛാദിതാനി.

അനജ്ഝിട്ഠോ വാതി ഥേരേഹി ''ധമ്മം ഭണാഹീ''തി അനാണത്തോ അനായാചിതോ ച.

പാപധമ്മോതി ലാമകധമ്മോ. **അസുചിസങ്കസ്സരസമാചാരോ**തി അഞ്ഞേഹി ''അയം ദുസ്സീലോ''തി സങ്കായ സരിതബ്ബോ ആചാരോ സംയോഗോ ഏതസ്സാതി അസുചിസങ്കസ്സരസമാചാരോ. സങ്കസ്സരസമാചാരോതി സകാരം സംയോഗം കത്വാപി പഠന്തി. **പടിച്ഛന്നകമ്മന്തോ**തി പടിച്ഛാദിതകായവചീകമ്മന്തോ. **അസ്സമണോ**തി ന സമണോ. **സമണപടിഞ്ഞോ**തി ''അഹം സമണോ''തി പടിജാനന്തോ. **അബ്രഹ്മചാരീ**തി സേട്ഠചരിയാ വിരഹിതോ. **ബ്രഹ്മചാരിപടിഞ്ഞോ**തി വുത്തപടിപക്ഖോ. **അന്തോപൂതീ**തി അബ്ഭന്തരേ കുസലധമ്മവിരഹിതത്താ അന്തോപൂതിഭാവമാപന്നോ. **അവസ്സുതോ**തി രാഗേന തിന്തോ. **കസമ്ബുജാതോ**തി സങ്കാരസഭാവോ. **ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ**തി ഏത്ഥ ഭിക്ഖു സഗാരവോ സപ്പതിസ്സോ ഹിരോത്തപ്പസമ്പന്നോ സുനിവത്ഥോ സുപാരുതോ പാസാദികേന അഭിക്കന്തേന പടിക്കന്തേന ആലോകിതേന വിലോകിതേന സമിഞ്ജിതേന പസാരിതേന ഓക്ഖിത്തചക്ഖു ഇരിയാപഥസമ്പന്നോ ഇന്ദ്രിയേസു ഗുത്തദ്വാരോ ഭോജനേ മത്തഞ്ഞൂ ജാഗരിയമനുയുത്തോ സതിസമ്പജഞ്ഞേന സമന്നാഗതോ അപ്പിച്ഛോ സന്തുട്ഠോ ആരദ്ധവീരിയോ ആഭിസമാചാരികേസു സക്കച്ചകാരീ ഗരുചിത്തീകാരബഹുലോ വിഹരതി, അയം വുച്ചതി ആചാരോ. ഏവം താവ ആചാരോ വേദിതബ്ബോ.

ഗോചരോ പന തിവിധോ ഉപനിസ്സയഗോചരോ ആരക്ഖഗോചരോ ഉപനിബന്ധഗോചരോതി. തത്ഥ കതമോ **ഉപനിസ്സയഗോചരോ**? ദസകഥാവത്ഥുഗുണസമന്നാഗതോ കല്യാണമിത്തോ, യം നിസ്സായ അസ്സുതം സുണാതി, സുതം പരിയോദാപേതി, കങ്ഖം വിതരതി, ദിട്ഠിം ഉജും കരോതി, ചിത്തം പസാദേതി; യസ്സ വാ പന അനുസിക്ഖമാനോ സദ്ധായ വഡ്ഢതി, സീലേന, സുതേന, ചാഗേന, പഞ്ഞായ വഡ്ഢതി. അയം വുച്ചതി ഉപനിസ്സയഗോചരോ.

കതമോ **ആരക്ഖഗോചരോ**? ഇധ ഭിക്ഖു അന്തരഘരം പവിട്ഠോ വീഥിം പടിപന്നോ ഓക്ഖിത്തചക്ഖു യുഗമത്തദസ്സാവീ സുസംവുതോ ഗച്ഛതി, ന ഹത്ഥിം ഓലോകേന്തോ, ന അസ്സം, ന രഥം, ന പത്തിം, ന ഇത്ഥിം, ന പുരിസം ഓലോകേന്തോ, ന ഉദ്ധം ഉല്ലോകേന്തോ, ന അധോ ഓലോകേന്തോ, ന ദിസാവിദിസം പേക്ഖമാനോ ഗച്ഛതി. അയം വുച്ചതി ആരക്ഖഗോചരോ.

കതമോ **ഉപനിബന്ധഗോചരോ**? ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ യത്ഥ ചിത്തം ഉപനിബന്ധതി. വുത്തഞ്ഹേതം ഭഗവതാ - ''കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ ഗോചരോ സകോ പേത്തികോ വിസയോ? യദിദം ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ''തി (സം॰ നി॰ ൫.൩൭൨), അയം വുച്ചതി ഉപനിബന്ധഗോചരോതി. ഇതി ഇമിനാ ച ആചാരേന ഇമിനാ ച ഗോചരേന ഉപേതോ...പേ॰... സമന്നാഗതോ. തേനപി വുച്ചതി ആചാരഗോചരസമ്പന്നോതി.

അണുമത്തേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സാവീതി അണുപ്പമാണേസു അസഞ്ചിച്ച ആപന്നസേഖിയഅകുസലചിത്തുപ്പാദാദിഭേദേസു വജ്ജേസു ഭയദസ്സനസീലോ. **സമാദായ സിക്ഖതി സിക്ഖാപദേസൂ**തി യംകിഞ്ചി സിക്ഖാപദേസു സിക്ഖിതബ്ബം, തം സബ്ബം സമ്മാ ആദായ സിക്ഖതി. ഏത്ഥ ച ''പാതിമോക്ഖസംവരസംവുതോ''തി ഏത്താവതാ ച പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ പാതിമോക്ഖസംവരസീലം ദസ്സിതം. ''ആചാരഗോചരസമ്പന്നോ''തിആദി പന സബ്ബം യഥാപടിപന്നസ്സ തം സീലം സമ്പജ്ജതി, തം പടിപത്തിം ദസ്സേതും വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം.

൮൮. സാതിയേസു അനസ്സാവീതി സാതവത്ഥൂസു കാമഗുണേസു തണ്ഹാസന്ഥവവിരഹിതോ. **സണ്ഹോ**തി സണ്ഹേഹി കായകമ്മാദീഹി സമന്നാഗതോ. **പടിഭാനവാ**തി പരിയത്തിപരിപുച്ഛാധിഗമപടിഭാനേഹി സമന്നാഗതോ. **ന സദ്ധോ**തി സാമം അധിഗതധമ്മം ന കസ്സചി സദ്ദഹതി. **ന വിരജ്ജതീ**തി ഖയാ രാഗസ്സ വിരത്തത്താ ഇദാനി ന വിരജ്ജതി.

യേസം ഏസാതി യേസം പുഗ്ഗലാനം സാതവത്ഥൂസു കാമഗുണേസു ഇച്ഛാ തണ്ഹാ. **അപ്പഹീനാ**തി സന്ഥവസമ്പയുത്താ തണ്ഹാ അരഹത്തമഗ്ഗേന അപ്പഹീനാ. **തേസം ചക്ഖുതോ രൂപതണ്ഹാ സവതീ**തി ഏതേസം ചക്ഖുദ്വാരതോ പവത്തജവനവീഥിസമ്പയുത്താ രൂപാരമ്മണാ തണ്ഹാ ഉപ്പജ്ജതി. **ആസവതീ**തി ഓകാസതോ യാവ ഭവഗ്ഗാ ധമ്മതോ യാവ ഗോത്രഭൂ സവതി. **സന്ദതീ**തി നദീസോതം വിയ അധോമുഖം സന്ദതി. **പവത്തതീ**തി പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിവസേന പവത്തതി. സേസദ്വാരേസുപി ഏസേവ നയോ. സുക്കപക്ഖേ വുത്തവിപരിയായേന തണ്ഹാ അരഹത്തമഗ്ഗേന സുപ്പഹീനാ. തേസം ചക്ഖുതോ രൂപതണ്ഹാ ന സവതി.

സണ്ഹേന കായകമ്മേന സമന്നാഗതോതി അഫരുസേന മുദുനാ കായകമ്മേന സമങ്ഗീഭൂതോ ഏകീഭൂതോ. **വചീകമ്മാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **സണ്ഹേഹി സതിപട്ഠാനേഹീ**തിആദീസു സതിപട്ഠാനാദയോ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകാ. പരിയാപുണനഅത്ഥാദിപരിപുച്ഛാലോകിയലോകുത്തരധമ്മാധിഗമവസേന സല്ലക്ഖണവിഭാവനവവത്ഥാനകരണസമത്ഥാ തിസ്സോ പടിഭാനപ്പഭേദസങ്ഖാതാ പഞ്ഞാ യസ്സ അത്ഥി, സോ **പടിഭാനവാ. തസ്സ പരിയത്തിം നിസ്സായ പടിഭായതീ**തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പരിയാപുണനം അല്ലീയിത്വാ ഞാണം ജായതി ഞാണം അഭിമുഖം ഹോതി. **ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ**തി സത്തതിംസ ബോധിപക്ഖിയധമ്മാ ലോകിയലോകുത്തരമിസ്സകവസേന വുത്താ. മഗ്ഗഫലാനി നിബ്ബത്തിതലോകുത്തരവസേന. ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദായോ ഛ ച അഭിഞ്ഞായോ വിമോക്ഖന്തികവസേന വുത്താതി ഞാതബ്ബാ.

തത്ഥ **ചതസ്സോ പടിസമ്ഭിദായോ**തി ചത്താരോ ഞാണപ്പഭേദാതി അത്ഥോ. ഇദ്ധിവിധാദിആസവക്ഖയപരിയോസാനാനി അധികാനി ഛ ഞാണാനി. **തസ്സാ**തി പരസ്സ, അത്ഥോ പടിഭായതീതി സമ്ബന്ധോ. **അത്ഥോ**തി സങ്ഖേപതോ ഹേതുഫലം. തഞ്ഹി യസ്മാ ഹേതുഅനുസാരേന അരീയതി അധിഗമീയതി പാപുണീയതി, തസ്മാ അത്ഥോതി വുച്ചതി. പഭേദതോ പന യംകിഞ്ചി പച്ചയുപ്പന്നം നിബ്ബാനം ഭാസിതത്ഥോ വിപാകോ കിരിയാതി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ അത്ഥോതി വേദിതബ്ബാ, തം അത്ഥം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സോ അത്ഥോ പഭേദതോ ഞാതോ പാകടോ ഹോതി. **ധമ്മോ**തി സങ്ഖേപതോ പച്ചയോ. സോ ഹി യസ്മാ തം തം വിദഹതി പവത്തേതി ചേവ പാപേതി ച, തസ്മാ ധമ്മോതി വുച്ചതി. പഭേദതോ പന യോ കോചി ഫലനിബ്ബത്തകോ ഹേതു അരിയമഗ്ഗോ ഭാസിതം കുസലം അകുസലന്തി ഇമേ പഞ്ച ധമ്മാ ധമ്മോതി വേദിതബ്ബാ, തം ധമ്മം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സോ ധമ്മോ പഭേദതോ ഞാതോ പാകടോ ഹോതി, തസ്മിം അത്ഥേ ച ധമ്മേ ച യാ സഭാവനിരുത്തി അബ്യഭിചാരീ വോഹാരോ, തസ്സ അഭിലാപേ ഭാസനേ ഉദീരണേ തം ലപിതം ഭാസിതം ഉദീരിതം സഭാവനിരുത്തിസദ്ദം ആരമ്മണം കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ സാ നിരുത്തി ഞാതാ പാകടാ ഹോതി.

ഏത്ഥ **അത്ഥേ ഞാതേ അത്ഥോ പടിഭായതീ**തി ഇദാനി തസ്സ സദ്ദം ആഹരിത്വാ വുത്തപ്പഭേദേ അത്ഥേ പാകടീഭൂതേ വുത്തപ്പഭേദോ അത്ഥോ തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പടിഭായതി ഞാണാഭിമുഖോ ഹോതി. **ധമ്മേ ഞാതേ ധമ്മോ പടിഭായതീ**തി വുത്തപ്പഭേദേ ധമ്മേ പാകടീഭൂതേ വുത്തപ്പഭേദോ ധമ്മോ പടിഭായതി. **നിരുത്തിയാ ഞാതായ നിരുത്തി പടിഭായതീ**തി വുത്തപ്പഭേദായ നിരുത്തിയാ പാകടായ വുത്തപ്പഭേദാ നിരുത്തി പടിഭായതി. **ഇമേസു തീസു ഞാണേസു ഞാണ**ന്തി അത്ഥധമ്മനിരുത്തീസു ഇമേസു തീസു സബ്ബത്ഥകഞാണമാരമ്മണം കത്വാ പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ തേസു തീസു ഞാണേസു പഭേദഗതം ഞാണം, യഥാവുത്തേസു വാ തേസു തീസു ഞാണേസു ഗോചരകിച്ചാദിവസേന വിത്ഥാരഗതം ഞാണം പടിഭാനപടിസമ്ഭിദാ. **ഇമായ പടിഭാനപടിസമ്ഭിദായാ**തി ഇമായ വുത്തപ്പകാരായ യഥാവുത്തവിത്ഥാരപഞ്ഞായ ഉപേതോ ഹോതി. **സോ വുച്ചതി പടിഭാനവാ**തി നിഗമേന്തോ ആഹ. **യസ്സ പരിയത്തി നത്ഥീ**തി പരിയത്തി നാമ ബുദ്ധവചനം. തഞ്ഹി ഉഗ്ഗണ്ഹന്തസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഏവരൂപാ പരിയത്തി നത്ഥി. **പരിപുച്ഛാ നത്ഥീ**തി പരിപുച്ഛാ നാമ പാളിഅട്ഠകഥാദീസു ഗണ്ഠിപദഅത്ഥപദവിനിച്ഛയകഥാ. ഉഗ്ഗഹിതപാളിആദീസു ഹി അത്ഥം കഥേന്തസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി.

അധിഗമോ നത്ഥീതി അധിഗമോ നാമ അരഹത്തപ്പത്തി. അരഹത്തഞ്ഹി പത്തസ്സ പടിസമ്ഭിദാ വിസദാ ഹോന്തി. യസ്സ വുത്തപ്പകാരാ തിവിധാ സമ്പത്തി നത്ഥി. **കിം തസ്സ പടിഭായിസ്സതീ**തി കേന കാരണേന തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ പഭേദഗതം ഞാണം ഉപട്ഠഹിസ്സതി.

സാമന്തി സയമേവ. **സയം അഭിഞ്ഞാത**ന്തി സയമേവ തേന ഞാണേന അവഗമിതം. **അത്തപച്ചക്ഖം ധമ്മ**ന്തി അത്തനാ പടിവിജ്ഝിതം പച്ചവേക്ഖിതം ധമ്മം. **ന കസ്സചി സദ്ദഹതീ**തി അത്തപച്ചക്ഖതായ പരേസം ന സദ്ദഹതി, സദ്ധായ ന ഗച്ഛതി. **അവിജ്ജാപച്ചയാ സങ്ഖാരാ**തിആദികം ദ്വാദസപദികപച്ചയാകാരദസ്സനവസേന വുത്തം. **അവിജ്ജാനിരോധാ**തിആദയോ സംസാരനിവത്തിം സന്ധായ വുത്താ. **ഇദം ദുക്ഖ**ന്തിആദി സച്ചദസ്സനവസേന. **ഇമേ ആസവാ**തിആദയോ അപരേന പരിയായേന കിലേസവസേന പച്ചയദസ്സനവസേന. **ഇമേ ധമ്മാ അഭിഞ്ഞേയ്യാ**തിആദയോ അഭിഞ്ഞേയ്യപരിഞ്ഞേയ്യപഹാതബ്ബഭാവേതബ്ബസച്ഛികാതബ്ബധമ്മാനം ദസ്സനവസേന. **ഛന്നം ഫസ്സായതനാന**ന്തിആദയോ ഫസ്സായതനാനം ഉപ്പത്തിഞ്ച അത്ഥങ്ഗമഞ്ച അസ്സാദഞ്ച ഉപദ്ദവഞ്ച നിസ്സരണഞ്ച ദസ്സനവസേന. **പഞ്ചന്നം ഉപാദാനക്ഖന്ധാനം** പഞ്ചവീസതിവിധേന ഉദയഞ്ച വയഞ്ച, തേസു ഛന്ദരാഗവസേന അസ്സാദഞ്ച, തേസം വിപരിണാമം ആദീനവഞ്ച, നിസ്സരണസങ്ഖാതം നിബ്ബാനഞ്ച. **ചതുന്നം മഹാഭൂതാനം** അവിജ്ജാദിസമുദയഞ്ച, അവിജ്ജാദിനിരോധേ അത്ഥങ്ഗമഞ്ച ഏവമാദിദസ്സനവസേന വുത്താ. ഏതേ ധമ്മാ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ.

അമതോഗധന്തി നത്ഥി ഏതസ്സ മരണസങ്ഖാതം മതന്തി അമതം. കിലേസവിസപടിപക്ഖത്താ അഗദന്തിപി അമതം. തസ്മിം നിന്നതായ **അമതോഗധം. അമതപരായന**ന്തി വുത്തപ്പകാരം അമതം പരം അയനം ഗതി പതിട്ഠാ അസ്സാതി അമതപരായനം. **അമതപരിയോസാന**ന്തി തം അമതം സംസാരസ്സ നിട്ഠാഭൂതത്താ പരിയോസാനമസ്സാതി അമതപരിയോസാനം.

൮൫. **ലാഭകമ്യാ ന സിക്ഖതീ**തി ലാഭപത്ഥനായ സുത്തന്താദീനി ന സിക്ഖതി. **അവിരുദ്ധോ ച തണ്ഹായ, രസേസു നാനുഗിജ്ഝതീ**തി വിരോധാഭാവേന ച അവിരുദ്ധോ ഹുത്വാ തണ്ഹായ മൂലരസാദീസു ഗേധം നാപജ്ജതി.

കേന നു ഖോതി ലാഭപത്ഥനായ കാരണചിന്തേന പിഹസ്സ പരിയേസനേ നിപാതോ. **ലാഭാഭിനിബ്ബത്തിയാ**തി ചതുന്നം പച്ചയാനം വിസേസേന ഉപ്പത്തിയാ. **ലാഭം പരിപാചേന്തോ**തി പച്ചയേ പരിപാചയന്തോ.

അത്തദമത്ഥായാതി വിപസ്സനാസമ്പയുത്തായ പഞ്ഞായ അത്തനോ ദമനത്ഥായ. **അത്തസമത്ഥായാ**തി സമാധിസമ്പയുത്തായ പഞ്ഞായ അത്തനോ സമാധാനത്ഥായ. **അത്തപരിനിബ്ബാപനത്ഥായാ**തി ദുവിധേനാപി ഞാണേന അത്തനോ അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥായ. വുത്തഞ്ഹേതം "അനുപാദാപരിനിബ്ബാനത്ഥം ഖോ ആവുസോ ഭഗവതി ബ്രഹ്മചരിയം വുസ്സതീ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൫൯). **അപ്പിച്ഛഞ്ഞേവ നിസ്സായാ**തി ഏത്ഥ പച്ചയഅപ്പിച്ഛോ അധിഗമഅപ്പിച്ഛോ പരിയത്തിഅപ്പിച്ഛോ ധുതങ്ഗഅപ്പിച്ഛോതി ചത്താരോ അപ്പിച്ഛാ, തേസം നാനത്ഥം ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതം ഏവ, തം അപ്പിച്ഛം അല്ലീയിത്വാ. **സന്തുട്ഠിഞ്ഞേവാ**തി ചതൂസു പച്ചയേസു ച തിവിധം സന്തോസം അല്ലീയിത്വാ, ഏതേസം വിഭാഗോ ഹേട്ഠാ വിത്ഥാരിതോയേവ.

സല്ലേഖണ്ഞേവാതി കിലേസലേഖനം. **ഇദമത്ഥിതഞ്ഞേവാ**തി ഇമേഹി കുസലധമ്മേഹി അത്ഥി ഇദമത്ഥി, തസ്സ ഭാവോ ഇദമത്ഥിതാ, തം ഇദമത്ഥിതംയേവ നിസ്സായ അല്ലീയിത്വാ.

രസോതി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **മൂലരസോ**തി യംകിഞ്ചി മൂലം പടിച്ച നിബ്ബത്തരസോ. **ഖന്ധരസാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അമ്ബില**ന്തി തക്കമ്ബിലാദി. **മധുര**ന്തി ഏകന്തതോ ഗോസപ്പിആദി. മധു പന കസാവയുത്തം ചിരനിക്ഖിത്തം കസാവം ഹോതി, ഫാണിതം ഖാരിയുത്തം ചിരനിക്ഖിത്തം ഖാരിയം ഹോതി. സപ്പി പന ചിരനിക്ഖിത്തം വണ്ണഗന്ധേ ജഹന്തമ്പി രസം ന ജഹതീതി തദേവ ഏകന്തമധുരം. **തിത്തക**ന്തി നിമ്ബപണ്ണാദി. **കടുക**ന്തി സിങ്ഗിവേരമരിചാദി. **ലോണിക**ന്തി സാമുദ്ദികലോണാദി. **ഖാരിക**ന്തി വാതിങ്ഗണകളീരാദി. **ലമ്ബിക**ന്തി ബദരാമലകകപിട്ഠസാലവാദി. **കസാവ**ന്തി ഹരീതകാദി. ഇമേ സബ്ബേപി രസാ വത്ഥുവസേന വുത്താ. തംതംവത്ഥുകോ പനേത്ഥ രസോ ച അമ്ബിലാദീനി നാമേഹി വുത്തോതി വേദിതബ്ബോ. **സാദൂ**തി ഇട്ഠരസോ. **അസാദൂ**തി അനിട്ഠരസോ. ഇമിനാ പദദ്വയേന സബ്ബോപി രസോ പരിയാദിന്നോ. **സീത**ന്തി സീതരസോ. **ഉണ്ഹ**ന്തി ഉണ്ഹരസോ. ഏവമയം മൂലരസാദിനാ ഭേദേന ഭിന്നോപി രസോ ലക്ഖണാദീഹി അഭിന്നോയേവ. സബ്ബോപി ഹേസ ജിവ്ഹാപടിഹനനലക്ഖണോ, ജിവ്ഹാവിഞ്ഞാണസ്സ വിസയഭാവരസോ, തസ്സേവ ഗോചരപച്ചുപട്ഠാനോ. **തേ ജിവ്ഹഗ്ഗേന രസഗ്ഗാനീ**തി ഏതേ സമണബ്രാഹ്മണാ പസാദജിവ്ഹഗ്ഗേന ഉത്തമരസാനി. **പരിയേസന്താ**തി ഗവേസമാനാ. **ആഹിണ്ഡന്തീ**തി തത്ഥ തത്ഥ വിചരന്തി. **തേ അമ്ബിലം ലഭിത്വാ അനമ്ബിലം പരിയേസന്തീ**തി തക്കാദിഅമ്ബിലം ലദ്ധാ അനമ്ബിലം ഗവേസന്തി. ഏവം സബ്ബം പരിവത്തേത്വാ പരിവത്തേത്വാ യോജിതം.

പടിസങ്ഖാ യോനിസോ ആഹാരം ആഹാരേതീതി പടിസങ്ഖാനപഞ്ഞായ ജാനിത്വാ ഉപായേന ആഹാരം ആഹാരേതി. ഇദാനി ഉപായം ദസ്സേതും **"നേവ ദവായാ"**തിആദി വുത്തം.

തത്ഥ **നേവ ദവായാ**തി ദവത്ഥായ ന ആഹാരേതി. തത്ഥ നടലങ്ഘകാദയോ ദവത്ഥായ ആഹാരേന്തി നാമ. യഞ്ഹി ഭോജനം ഭുത്തസ്സ നച്ചഗീതകബ്ബസിലോകസങ്ഖാതോ ദവോ അതിരേകതരേന പടിഭാതി, തം ഭോജനം അധമ്മേന വിസമേന പരിയേസിത്വാ തേ ആഹാരേന്തി. അയം പന ഭിക്ഖു ന ഏവമാഹാരേതി.

ന മദായാതി മാനമദപുരിസമദാനം വഡ്ഢനത്ഥായ ന ആഹാരേതി. തത്ഥ രാജരാജമഹാമത്താ മദത്ഥായ ആഹാരേന്തി നാമ. തേ ഹി അത്തനോ മാനമദപുരിസമദാനം വഡ്ഢനത്ഥായ പിണ്ഡരസഭോജനാദീനി പണീതഭോജനാനി ഭുഞ്ജന്തി. അയം പന ഭിക്ഖു ഏവം നാഹാരേതി.

ന മണ്ഡനായാതി സരീരമണ്ഡനത്ഥായ ന ആഹാരേതി. തത്ഥ രൂപൂപജീവിനിയോ മാതുഗാമാ അന്തേപുരികാദയോ ച സപ്പിഫാണിതാദീനി പിവന്തി, സിനിദ്ധമുദുമദ്ദവഭോജനം ആഹാരേന്തി. ഏവം നോ അങ്ഗലട്ഠി സുസണ്ഠിതാ ഭവിസ്സതി, സരീരേ ഛവിവണ്ണോ പസന്നോ ഭവിസ്സതീതി. അയം പന ഭിക്ഖു ഏവം ന ആഹാരേതി.

ന വിഭൂസനായാതി സരീരേ മംസവിഭൂസനത്ഥായ ന ആഹാരേതി. തത്ഥ നിബ്ബുദ്ധമല്ലമുട്ഠികമല്ലചേടകാദയോ സുസിനിദ്ധേഹി മച്ഛമംസാദീഹി സരീരം പീണേന്തി "ഏവം നോ മംസം ഉസ്സദം ഭവിസ്സതി പഹാരസഹനത്ഥായാ"തി. അയം പന ഭിക്ഖു ഏവം സരീരേ മംസവിഭൂസനത്ഥായ ന ആഹാരേതി.

യാവദേവാതി ആഹാരാഹരണപയോജനസ്സ പരിച്ഛേദനിയമദസ്സനം. **ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ**തി ഇമസ്സ ചതുമഹാഭൂതികസ്സ കരജകായസ്സ ഠപനത്ഥായ ആഹാരേതി, ഇദമസ്സ ആഹാരാഹരണേ പയോജനന്തി അത്ഥോ. **യാപനായാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയയാപനത്ഥായ ആഹാരേതി. **വിഹിംസൂപരതിയാ**തി വിഹിംസാ നാമ അഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകഖുദ്ദാ, തസ്സാ ഉപരതിയാ വൂപസമനത്ഥായ ആഹാരേതി. **ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാ**തി ബ്രഹ്മചരിയം നാമ തിസ്സോ സിക്ഖാ സകലസാസനം, തസ്സ അനുഗ്ഗണ്ഹത്ഥായ ആഹാരേതി.

ഇതീതി ഉപായനിദസ്സനം, ഇമിനാ ഉപായേനാതി അത്ഥോ. **പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമീ**തി പുരാണവേദനം നാമ അഭുത്തപച്ചയാ ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ, തം പടിഹനിസ്സാമീതി ആഹാരേതി. **നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീ**തി നവവേദനാ നാമ അതിഭുത്തപച്ചയേന ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ, ന തം ഉപ്പാദേസ്സാമീതി ആഹാരേതി. അഥ വാ നവവേദനാ നാമ ഭുത്തപച്ചയാ ന ഉപ്പജ്ജനകവേദനാ, തസ്സാ അനുപ്പന്നായ അനുപ്പജ്ജനത്ഥമേവ ആഹാരേതി.

യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീതി യാപനാ ച മേ ഭവിസ്സതി. **അനവജ്ജതാ ചാ**തി ഏത്ഥ അത്ഥി സാവജ്ജം, അത്ഥി അനവജ്ജം. തത്ഥ അധമ്മികപരിയേസനാ അധമ്മികപടിഗ്ഗഹണം അധമ്മേന പരിഭോഗോതി ഇദം സാവജ്ജം നാമ. ധമ്മേന പന പരിയേസിത്വാ ധമ്മേന പടിഗ്ഗഹേത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാ പരിഭുഞ്ജനം അനവജ്ജം നാമ. ഏകച്ചോ അനവജ്ജേയേവ സാവജ്ജം കരോതി, "ലദ്ധം മേ"തി കത്വാ പമാണാതിക്കന്തം ഭുഞ്ജതി, തം ജീരാപേതും അസക്കോന്തോ ഉദ്ധംവിരേചനഅധോവിരേചനാദീഹി കിലമതി, സകലവിഹാരേ ഭിക്ഖൂ തസ്സ സരീരപടിജഗ്ഗനഭേസജ്ജപരിയേസനാദീസു ഉസ്സുക്കം ആപജ്ജന്തി, "കിം ഇദ"ന്തി വുത്തേ "അസുകസ്സ നാമ ഉദരം ഉദ്ധുമാത"ന്തിആദിം വദന്തി. "ഏസ നിച്ചകാലമ്പി ഏവം പകതികോയേവ, അത്തനോ കുച്ഛിപ്പമാണം നാമ ന ജാനാതീ"തി നിന്ദന്തി ഗരഹന്തി. അയം അനവജ്ജേയേവ സാവജ്ജം കരോതി നാമ. ഏവം അകത്വാ "അനവജ്ജതാ ച മേ ഭവിസ്സതീ"തി ആഹാരേതി.

ഫാസുവിഹാരോ ചാതി ഏത്ഥാപി അത്ഥി ഫാസുവിഹാരോ, അത്ഥി ന ഫാസുവിഹാരോ. തത്ഥ ആഹരഹത്ഥകോ അലംസാടകോ തത്രവട്ടകോ കാകമാസകോ ഭുത്തവമിതകോതി ഇമേസം പഞ്ചന്നം ബ്രാഹ്മണാനം ഭോജനം ന ഫാസുവിഹാരോ നാമ. ഏതേസു ഹി **ആഹരഹത്ഥകോ** നാമ ബഹും ഭുഞ്ജിത്വാ അത്തനോ ധമ്മതായ ഉട്ഠാതും അസക്കോന്തോ "ആഹര ഹത്ഥ"ന്തി വദതി. **അലംസാടകോ** നാമ അച്ചുദ്ധുമാതകുച്ഛിതായ ഉട്ഠിതോപി സാടകം നിവാസേതും ന സക്കോതി. **തത്രവട്ടകോ** നാമ ഉട്ഠാതും അസക്കോന്തോ തത്രേവ പരിവട്ടതി. **കാകമാസകോ** നാമ യഥാ കാകേഹി ആമസിതും സക്കോതി, ഏവം യാവ മുഖദ്വാരാ ആഹാരേതി. **ഭുത്തവമിതകോ** നാമ മുഖേന സന്ധാരേതും അസക്കോന്തോ തത്ഥേവ വമതി. ഏവം അകത്വാ "ഫാസുവിഹാരോ ച മേ ഭവിസ്സതീ"തി ആഹാരേതി. ഫാസുവിഹാരോ നാമ ചതൂഹി പഞ്ചഹി ആലോപേഹി ഊനൂദരതാ. ഏത്തകഞ്ഹി ഭുഞ്ജിത്വാ

പാനീയം പിവതോ ചത്താരോ ഇരിയാപഥാ സുഖേന പവത്തന്തി. തസ്മാ ധമ്മസേനാപതി ഏവമാഹ -

> “ചത്താരോ പഞ്ച ആലോപേ, അഭുത്വാ ഉദകം പിവേ;
> അലം ഫാസുവിഹാരായ, പഹിതത്തസ്സ ഭിക്ഖുനോ”തി. (ഥേരഗാ॰ ൯൮൩; മി॰ പ॰ ൬.൫.൧൦);

ഇമസ്മിം പന ഠാനേ അങ്ഗാനി സമോധാനേതബ്ബാനി. നേവ ദവായാതി ഹി ഏകം അങ്ഗം, ന മദായാതി ഏകം, ന മണ്ഡനായാതി ഏകം, ന വിഭൂസനായാതി ഏകം, യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാ യാപനായാതി ഏകം, വിഹിംസൂപരതിയാ ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാതി ഏകം, ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമി നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീതി ഏകം, യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീതി ഏകം അങ്ഗം, അനവജ്ജതാ ച ഫാസുവിഹാരോ ചാതി അയമേത്ഥ ഭോജനാനിസംസോ.

മഹാസിവത്ഥേരോ പനാഹ - “ഹേട്ഠാ ചത്താരി അങ്ഗാനി പടിക്ഖേപോ നാമ, ഉപരി പന അട്ഠങ്ഗാനി സമോധാനേതബ്ബാനീ”തി. തത്ഥ യാവദേവ ഇമസ്സ കായസ്സ ഠിതിയാതി ഏകം അങ്ഗം, യാപനായാതി ഏകം, വിഹിംസൂപരതിയാതി ഏകം, ബ്രഹ്മചരിയാനുഗ്ഗഹായാതി ഏകം, ഇതി പുരാണഞ്ച വേദനം പടിഹങ്ഖാമീതി ഏകം, നവഞ്ച വേദനം ന ഉപ്പാദേസ്സാമീതി ഏകം, യാത്രാ ച മേ ഭവിസ്സതീതി ഏകം, അനവജ്ജതാ ചാതി ഏകം, ഫാസുവിഹാരോ പന ഭോജനാനിസംസോതി. ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ആഹാരം ആഹാരേതി.

൯൦. ഉപേക്ഖകോതി ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ സമന്നാഗതോ. **സതോ**തി കായാനുപസ്സനാദിസതിയുത്തോ.

ഉപേക്ഖകോതി ഛളങ്ഗുപേക്ഖായ സമന്നാഗതോതി ഏത്ഥ ഛളങ്ഗുപേക്ഖാധമ്മോ നാമ കോതി? ഞാണാദയോ. “ഞാണ”ന്തി വുത്തേ കിരിയതോ ചത്താരി ഞാണസമ്പയുത്താനി ലബ്ഭന്തി, “സതതവിഹാരോ”തി വുത്തേ അട്ഠ മഹാചിത്താനി ലബ്ഭന്തി, “രജ്ജനദുസ്സനം നത്ഥീ”തി വുത്തേ ദസ ചിത്താനി ലബ്ഭന്തി. സോമനസ്സം ആസേവനവസേന ലബ്ഭതി. **ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ**തി കാരണവസേന ചക്ഖൂതി ലദ്ധവോഹാരേന രൂപദസ്സനസമത്ഥേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാ. പോരാണാ പനാഹു - ചക്ഖു രൂപം ന പസ്സതി അചിത്തകത്താ, ചിത്തമ്പി ന പസ്സതി അചക്ഖുകത്താ. ദ്വാരാരമ്മണസങ്ഘട്ടനേന പന പസാദവത്ഥുകേന ചിത്തേന പസ്സതി. ഈദിസേസു പന ഠാനേസു “ധനുനാ വിജ്ഝതീ”തിആദീസു വിയ സസമ്ഭാരകഥാ നാമ ഹോതി. തസ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാതി അയമേവേത്ഥ അത്ഥോ.

നേവ സുമനോ ഹോതീതി ലോഭുപ്പത്തിവസേന ഛന്ദരാഗുപ്പത്തിവസേന സോമനസ്സോ ന ഹോതി. **ന ദുമ്മനോ**തി പടിഘുപ്പത്തിവസേന ദുട്ഠചിത്തോ ന ഹോതി. **ഉപേക്ഖകോ**തി ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖകോ ഹോതി, അപക്ഖപതിതോ ഹുത്വാ ഇരിയാപഥം പവത്തേതി. **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിമാ ഞാണസമ്പന്നോ. **മനാപം നാഭിഗിജ്ഝതീ**തി മനവഡ്ഢനകം ഇട്ഠാരമ്മണം നാഭിഗിജ്ഝതി ന പത്ഥേതി. **നാഭിഹംസതീ**തി ന തുസ്സതി. **ന**

രാഗം ജനേതീതി തത്ഥ തത്ഥ രഞ്ജനം ന ഉപ്പാദേതി. **തസ്സ ഠിതോവ കായോ ഹോതീ**തി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ചക്ഖാദികായോ കമ്പാരഹിതത്താ ഠിതോ നിച്ചലോ ഹോതി. **അമനാപ**ന്തി അനിട്ഠാരമ്മണം . **ന മങ്കു ഹോതീ**തി ദോമനസ്സിതോ ന ഹോതി. **അപ്പതിട്ഠിതചിത്തോ**തി കോധവസേന ഠിതമനോ ന ഹോതി. **അലീനമനസോ**തി അലീനചിത്തോ. **അബ്യാപന്നചേതസോ**തി ബ്യാപാദരഹിതചിത്തോ.

രജനീയേ ന രജ്ജതീതി രജനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ന രാഗം ഉപ്പാദേതി. **ദുസ്സനീയേ ന ദുസ്സതീ**തി ദോസുപ്പാദേ വത്ഥുസ്മിം ന ദോസം ഉപ്പാദേതി. **മോഹനീയേ ന മുയ്ഹതീ**തി മോഹനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ന മോഹം ഉപ്പാദേതി. **കോപനീയേ ന കുപ്പതീ**തി കോധനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ന ചലതി. **മദനീയേ ന മജ്ജതീ**തി മദനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ന സംസീദതി. **കിലേസനീയേ ന കിലിസ്സതീ**തി ഉപതപനീയസ്മിം വത്ഥുസ്മിം ന ഉപതപ്പതി. **ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തോ**തി രൂപാരമ്മണേ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠേ ദിട്ഠമത്തോ. **സുതേ സുതമത്തോ**തി സദ്ദായതനേ സോതവിഞ്ഞാണേന സുതേ സുതമത്തോ. **മുതേ മുതമത്തോ**തി ഘാനജിവ്ഹാകായവിഞ്ഞാണേന പാപുണിത്വാ ഗഹിതേ ഗഹിതമത്തോ. **വിഞ്ഞാതേ വിഞ്ഞാതമത്തോ**തി മനോവിഞ്ഞാണേന ഞാതേ ഞാതമത്തോ. **ദിട്ഠേ ന ലിമ്പതീ**തി ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന ദിട്ഠേ രൂപാരമ്മണേ തണ്ഹാദിട്ഠിലേപേന ന ലിമ്പതി. **ദിട്ഠേ അനൂപയോ**തി രൂപാരമ്മണേ നിത്തണ്ഹോ ഹോതി. **അനപായോ**തി അപദുട്ഠചിത്തോ.

സംവിജ്ജതീതി ലബ്ഭതി. **പസ്സതീ**തി ഓലോകേതി. **ഛന്ദരാഗോ**തി സിനേഹോ. **രൂപാരാമ**ന്തി രൂപം ആരാമം അസ്സാതി രൂപാരാമം. രൂപേ രതന്തി **രൂപരതം**. രൂപേ സന്തുട്ഠീതി **രൂപസമ്മുദിതം**.

ദന്തം നയന്തി സമിതിന്തി ഉയ്യാനകീളാമണ്ഡലാദീസു മഹാജനമജ്ഝം ഗച്ഛന്താ ദന്തമേവ ഗോണജാതിം വാ അസ്സജാതിം വാ യാനേ യോജേത്വാ നയന്തി. **രാജാ**തി തഥാരൂപാനേവ ഠാനാനി ഗച്ഛന്തോ രാജാപി ദന്തമേവ അഭിരുഹതി. **മനുസ്സേസൂ**തി മനുസ്സേസുപി ചതൂഹി അരിയമഗ്ഗേഹി ദന്തോ നിബ്ബിസേവനോവ സേട്ഠോ. **യോതിവാക്യ**ന്തി യോ ഏവരൂപം അതിക്കമവചനം പുനപ്പുനം വുച്ചമാനമ്പി തിതിക്ഖതി ന പടിപ്ഫന്ദതി ന വിഹഞ്ഞതി, ഏവരൂപോ ദന്തോ സേട്ഠോതി അത്ഥോ.

അസ്സതരാതി വളവായ ഗദ്രഭേന ജാതാ. **ആജാനീയാ**തി യം അസ്സദമ്മസാരഥി കാരണം കാരേതി, തസ്സ ഖിപ്പം ജാനനസമത്ഥാ. **സിന്ധവാ**തി സിന്ധവരട്ഠേ ജാതാ അസ്സാ. **മഹാനാഗാ**തി കുഞ്ജരസങ്ഖാതാ മഹാഹത്ഥിനോ. **അത്തദന്തോ**തി ഏതേ അസ്സതരാ വാ ആജാനീയാ വാ സിന്ധവാ വാ കുഞ്ജരാ വാ വരാ ദന്താ, ന അദന്താ. യോ പന ചതുമഗ്ഗസങ്ഖാതേന അത്തദന്തേന ദന്തതായ അത്തദന്തോ നിബ്ബിസേവനോ, അയം തതോപി വരം, സബ്ബേഹിപി ഏതേഹി ഉത്തരിതരോതി അത്ഥോ.

ന ഹി ഏതേഹി യാനേഹീതി യാനി ഏതാനി ഹത്ഥിയാനാദിയാനാനി, ന ഹി ഏതേഹി യാനേഹി കോചി പുഗ്ഗലോ സുപിനന്തേനപി അഗതപുബ്ബത്താ **"അഗത"**ന്തി സങ്ഖാതം നിബ്ബാന**ദിസം,** തം ഠാനം ഗച്ഛേയ്യ. യഥാ പുബ്ബഭാഗേ ഇന്ദ്രിയദമേന **ദന്തേന** അപരഭാഗേ അരിയമഗ്ഗഭാവനായ **സുദന്തേന ദന്തോ**

നിബ്ബിസേവനോ സപ്പഞ്ഞോ പുഗ്ഗലോ തം അഗതപുബ്ബം ദിസം ഗച്ഛതി, ദന്തഭൂമിം പാപുണാതി. തസ്മാ അത്തദമനമേവ വരന്തി അത്ഥോ.

വിധാസു ന വികമ്പന്തീതി സേയ്യസ്സ സേയ്യോഹമസ്മീതിആദീസു മാനവിധാസു ന ചലന്തി നപ്പവേധന്തി. **വിപ്പമുത്താ പുനബ്ഭവാ**തി പുനബ്ഭവപടിസന്ധിയാ പുനപ്പുനം ഉപ്പത്തിതോ സുട്ഠു മുത്താ മുഞ്ചിത്വാ ഠിതാ. **ദന്തഭൂമിമനുപ്പത്താ**തി ഏകന്തദമനം അരഹത്തഫലഭൂമിം പാപുണിത്വാ ഠിതാ. **തേ ലോകേ വിജിതാവിനോ**തി തേ അരഹന്തോ സത്തലോകേ വിജിതവിജയാ വിജിതവന്തോ നാമ ഹോന്തി.

യസ്മാ ച ഭാവിതിന്ദ്രിയോ നിബ്ഭയോ നിബ്ബികാരോ ദന്തോ ഹോതി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"യസ്സിന്ദ്രിയാനീ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യസ്സ** ചക്ഖാദീനി **ഛളിന്ദ്രിയാനി** ഗോചരഭാവനായ അനിച്ചാദിതിലക്ഖണം ആരോപേത്വാ വാസനാഭാവനായ സതിസമ്പജഞ്ഞഗന്ധം ഗാഹാപേത്വാ **ഭാവിതാനി,** താനി ച ഖോ **അജ്ഝത്ത**ഗോചരഭാവനായ, ഏവം പന **ബഹിദ്ധാ ച സബ്ബലോകേ**തി യത്ഥ യത്ഥ ഇന്ദ്രിയാനം വേകല്ലതാ വേകല്ലതോ വാ സമ്ഭവോ, തത്ഥ നാഭിജ്ഝാദിവസേന **ഭാവിതാനീ**തി ഏവം **നിബ്ബിജ്ഝ** ഞത്വാ പടിവിജ്ഝിത്വാ **ഇമം പരഞ്ച ലോകം** സകസന്തതിഖന്ധലോകം പരസന്തതിഖന്ധലോകഞ്ച ദന്തമരണം മരിതുകാമോ **കാലം കങ്ഖതി,** ജീവിതക്ഖയകാലം ആഗമേതി പതിമാനേതി, ന ഭായതി മരണസ്സ. യഥാഹ -

> "മരണേ മേ ഭയം നത്ഥി, നികന്തി നത്ഥി ജീവിതേ". (ഥേരഗാ॰ ൨൦);
>
> "നാഭികങ്ഖാമി മരണം, നാഭികങ്ഖാമി ജീവിതം;
> കാലഞ്ച പതിമാനേമി, നിബ്ബിസം ഭതകോ യഥാ"തി. (ഥേരഗാ॰ ൬൦൬, ൬൫൪, ൧൦൦൨; മി॰ പ॰ ൨.൨.൪ ഥോകം വിസദിസം);

ഭാവിതോ സ ദന്തോതി ഏവം ഭാവിതിന്ദ്രിയോ സോ ദന്തോ.

൪൧. **നിസ്സയതാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിനിസ്സയാ. **ഞത്വാ ധമ്മ**ന്തി അനിച്ചാദീഹി ആകാരേഹി ധമ്മം ജാനിത്വാ. **അനിസ്സിതോ**തി ഏവം തേഹി നിസ്സയേഹി അനിസ്സിതോ. തേന അഞ്ഞത്ര ധമ്മഞാണാ നത്ഥി നിസ്സയാനം അഭാവോതി ദീപേതി. **ഭവായ വിഭവായ വാ**തി സസ്സതായ ഉച്ഛേദായ വാ. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനോ.

൪൨. **തം ബ്രൂമി ഉപസന്തോ**തി തം ഏവരൂപം ഏകേകഗാഥായ വുത്തം ഉപസന്തോതി കഥേമി. **അതരീ സോ വിസത്തിക**ന്തി സോ ഇമം വിസതാദിഭാവേന വിസത്തികാസങ്ഖാതം മഹാതണ്ഹം അതരി.

അത്തനോ ദിട്ഠിയാ രാഗോ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോതി സയം ഗഹിതദിട്ഠിയാ രഞ്ജനസങ്ഖാതോ രാഗോ അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ. **പരവാദേസു ആഘാതോ അപ്പച്ചയോ**തി പരേസം വാദപടിവാദേസു കോപോ ച അതുട്ഠാകാരോ ച ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ. **അത്തനോ സീലം വാ വതം വാ**തി സയം ഗഹിതമേഥുനവിരതിസങ്ഖാതം സീലം വാ ഗോവതാദിവതം വാ. **സീലബ്ബതം വാ**തി തദുഭയം വാ. **പരാമാസോ**തി ഇമിനാ സുദ്ധീതിആദിവസേന പരതോ ആമസതി. **അത്തനോ ദിട്ഠി ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ കായഗന്ഥോ**തി സയം

ഗഹിതദിട്ഠിം "ഇദമേവ സച്ചം മോഘമഞ്ഞ"ന്തി (ഉദാ॰ ൭൪; മ॰ നി॰ ൩.൨൭, ൩.൧൫) അയോനിസോ അഭിനിവേസോ ഇദംസച്ചാഭിനിവേസോ കായഗന്ഥോ. **ഗന്ഥാ തസ്സ ന വിജ്ജന്തീ**തി തസ്സ ഖീണാസവസ്സ ദ്വേ ദിട്ഠിഗന്ഥാ സോതാപത്തിമഗ്ഗേന ന സന്തി. ബ്യാപാദോ കായഗന്ഥോ അനാഗാമിമഗ്ഗേന. അഭിജ്ഝാകായഗന്ഥോ അരഹത്തമഗ്ഗേന.

൮൩. ഇദാനി തമേവ ഉപസന്തം പസംസന്തോ ആഹ **"ന തസ്സ പുത്താ"**തി ഏവമാദി. തത്ഥ പുത്താ അത്രജാദയോ ചത്താരോ. ഏത്ഥ ച പുത്തപരിഗ്ഗഹാദയോ പുത്താദിനാമേന വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. തേ ഹിസ്സ ന വിജ്ജന്തി, തേസം വാ അഭാവേന പുത്താദയോ ന വിജ്ജന്തീതി. **അത്താ**തി "അത്താ അത്ഥീ"തി ഗഹിതാ സസ്സതദിട്ഠിം നത്ഥി. **നിരത്താ**തി "ഉച്ഛിജ്ജതീ"തി ഗഹിതാ ഉച്ഛേദദിട്ഠി.

നത്ഥീതി ഗഹേതബ്ബം നത്ഥി. **മുഞ്ചിതബ്ബം നത്ഥീ**തി മോചേതബ്ബം നത്ഥി. **യസ്സ നത്ഥി ഗഹിത**ന്തി യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ തണ്ഹാദിട്ഠിവസേന ഗഹിതം ന വിജ്ജതി. **തസ്സ നത്ഥി മുഞ്ചിതബ്ബ**ന്തി തസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ മുഞ്ചിതബ്ബം ന വിജ്ജതി. **ഗാഹമുഞ്ചനസമതിക്കന്തോ**തി ഗഹണഞ്ച മോചനഞ്ച വീതിവത്തോ. **വുദ്ധിപരിഹാനിവീതിവത്തോ**തി വുഡ്ഢിഞ്ച ഹാനിഞ്ച അതിക്കന്തോ.

൮൪. **യേന നം വജ്ജും പുഥുജ്ജനാ, അഥോ സമണബ്രാഹ്മണാ**തി യേന തം രാഗാദിനാ വജ്ജേന പുഥുജ്ജനാ സബ്ബേപി ദേവമനുസ്സാ ഇതോവ ബഹിദ്ധാ സമണബ്രാഹ്മണാ ച രത്തോതി വാ ദുട്ഠോതി വാ വദേയ്യും. **തം തസ്സ അപുരക്ഖത**ന്തി തം രാഗാദിവജ്ജം തസ്സ അരഹതോ അപുരക്ഖതം. **തസ്മാ വാദേസു നേജതീ**തി തംകാരണാ നിന്ദാവചനേസു ന കമ്പതി.

നേജതീതി നിദ്ദേസസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **ന ഇഞ്ജതീ**തി ചലനം ന കരോതി. **ന ചലതീ**തി ന തത്ഥ നമതി. **ന വേധതീ**തി കമ്പേതും അസക്കുണേയ്യതായ ന ഫന്ദതി. **നപ്പവേധതീ**തി ന കമ്പതി. **ന സമ്പവേധതീ**തി ന പരിവത്തതി.

൮൫. **ന ഉസ്സേസു വദതേ**തി വിസിട്ഠേസു അത്താനം അന്തോകത്വാ "അഹം വിസിട്ഠോ"തി അതിമാനവസേന ന വദതി. ഏസ നയോ ഇതരേസു ദ്വീസു. **കപ്പം നേതി അകപ്പിയോ**തി സോ ഏവരൂപോ ദുവിധമ്പി കപ്പം ന ഏതി. കസ്മാ? യസ്മാ അകപ്പിയോ, പഹീനകപ്പോതി വുത്തം ഹോതി. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനോവ.

൮൬. **സക**ന്തി മയ്ഹന്തി പരിഗ്ഗഹിതം. **അസതാ ച ന സോചതീ**തി അവിജ്ജമാനാദിനാ അസതാ ച ന സോചതി. **ധമ്മേസു ച ന ഗച്ഛതീ**തി സബ്ബധമ്മേസു ഛന്ദാദിവസേന ന ഗച്ഛതി. **സ വേ സന്തോതി വുച്ചതീ**തി സോ ഏവരൂപോ നരുത്തമോ "സന്തോ"തി വുച്ചതി. ഇമിസ്സാപി ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനോവ. അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി. ദേസനാപരിയോസാനേ കോടിസതസഹസ്സദേവതാനം അരഹത്തപ്പത്തി അഹോസി, സോതാപന്നാദീനം ഗണനാ നത്ഥീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

പുരാഭേദസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൧. കലഹവിവാദസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൯൭. ഏകാദസമേ കലഹവിവാദസുത്തനിദ്ദേസേ **കുതോപഹൂതാ കലഹാ വിവാദാ**തി കലഹോ ച തസ്സ പുബ്ബഭാഗോ വിവാദോ ചാതി ഇമേ കുതോ ജാതാ. **പരിദേവസോകാ സഹമച്ഛരാ ചാ**തി പരിദേവസോകാ ച സഹമച്ഛരാ ച കുതോ പഹൂതാ. **മാനാതിമാനാ സഹപേസുണാ ചാ**തി മാനാ ച അതിമാനാ ച പേസുണാ ച കുതോ പഹൂതാ. **തേ**തി തേ സബ്ബേപി അട്ഠ കിലേസധമ്മാ. **തദിങ്ഘ ബ്യൂഹീ**തി തം മയാ പുച്ഛിതമത്ഥം ബ്രൂഹി, യാചാമി തം അഹന്തി. യാചനത്ഥോ ഹി **ഇങ്ഘാ**തി നിപാതോ.

ഏകേന ആകാരേനാതി ഏകേന കാരണേന. **അപരേന ആകാരേനാ**തി അപരേന കാരണേന. **ആഗാരികാ ദണ്ഡപസുതാ**തി ഗഹപതിനോ വിഹേസമാനാ. **പബ്ബജിതാ ആപത്തിം ആപജ്ജന്താ**തി അനഗാരികാ സത്തസു ആപത്തിക്ഖന്ധേസു അഞ്ഞതരം ആപജ്ജമാനാ.

കുതോപഹൂതാതി കുതോഭൂതാ. **കുതോജാതാ**തി കുതോ പടിലദ്ധഭാവാ. **കുതോസഞ്ജാതാ**തി ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢിതം. **കുതോനിബ്ബത്താ**തി കുതോ നിബ്ബത്തലക്ഖണം പത്താ. ഉപസഗ്ഗേന പദം വഡ്ഢേത്വാ **"കുതോഅഭിനിബ്ബത്താ"**തി വുത്തം. **കുതോപാതുഭൂതാ**തി കുതോപാകടീഭൂതാ. **കിം നിദാനാ**തിആദീസു അത്തനോ ഫലം നിദേതീതി **നിദാനം**. ഏതസ്മാ ഫലം സമുദേതീതി **സമുദയോ**. ഏതസ്മാ ഫലം ജായതീതി **ജാതി**. ഏതസ്മാ ഫലം പഭവതീതി **പഭവോ. മൂലം പുച്ഛതീ**തി കലഹസ്സ കാരണം പുച്ഛതി. കാരണഞ്ഹി പതിട്ഠട്ഠേന മൂലം. അത്തനോ ഫലനിപ്ഫാദനത്ഥം ഹിനോതി പവത്തതീതി **ഹേതു**. ''ഹന്ദ നം ഗണ്ഹഥാ''തി ദസ്സേന്തം വിയ അത്തനോ ഫലം നിദേതീതി **നിദാനം**. ഏതസ്മാ ഫലം സമ്ഭവതീതി **സമ്ഭവോ**. പഭവതി ഫലം ഏതസ്മാതി **പഭവോ**. സമുട്ഠാതി ഏത്ഥ ഫലം, ഏതേന വാ സമുട്ഠാതീതി **സമുട്ഠാനം**. അത്തനോ ഫലം ആഹരതീതി **ആഹാരോ**. അപടിക്ഖിപിതബ്ബട്ഠേന അത്തനോ ഫലം ആരമേതീതി **ആരമ്മണം**. ഏതം പടിച്ച അപടിക്ഖിപിത്വാ ഫലം ഏതി പവത്തതീതി **പച്ചയോ**. ഏതസ്മാ ഫലം സമുദേതീതി **സമുദയോ**തി ഏവമേതേസം പദാനം വചനത്ഥോ വേദിതബ്ബോ. തം സന്ധായ ''കലഹസ്സ ച വിവാദസ്സ ച മൂലം പുച്ഛതീ''തിആദിനാ നയേന ദേസനാ വുത്താ.

൯൮. **പിയപ്പഹൂതാ**തി പിയവത്ഥുതോ ജാതാ. **മച്ഛേരയുത്താ കലഹാ വിവാദാ**തി ഇമിനാ കലഹവിവാദാദീനം ന കേവലം പിയവത്ഥുമേവ, മച്ഛരിയമ്പി പച്ചയം ദസ്സേതി. കലഹവിവാദസീസേന ചേത്ഥ സബ്ബേപി തേ ധമ്മാ വുത്താതി വേദിതബ്ബാ. യഥാ ച ഏതേസം മച്ഛരിയം, തഥാ പേസുണാനഞ്ച വിവാദം. തേനാഹ **"വിവാദജാതേസു ച പേസുണാനീ"**തി. ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

൯൯. **പിയാ സു ലോകസ്മിം കുതോനിദാനാ, യേ ചാപി ലോഭാ വിചരന്തി ലോകേ**തി ''പിയപ്പഹൂതാ കലഹാ''തി യേ ഏത്ഥ വുത്താ, തേ പിയാ ലോകസ്മിം കുതോനിദാനാ, ന കേവലഞ്ച പിയാ, യേ ചാപി ഖത്തിയാദയോ ലോകേ വിചരന്തി ലോഭഹേതു ലോഭേനാഭിഭൂതാ വിചരന്തി, തേസം സോ ലോഭോ ച കുതോനിദാനോതി ദ്വേ അത്ഥേ ഏകായ പുച്ഛായ പുച്ഛതി.

കുതോനിദാനാതി ചേത്ഥ കിംനിദാനാ കിംഹേതുകാതി പച്ചത്തവചനസ്സ തോആദേസോ വേദിതബ്ബോ, സമാസേ ചസ്സ ലോപാഭാവോ. അഥ വാ **നിദാനാ**തി ജാതാ, ഉപ്പന്നാതി അത്ഥോ. തസ്മാ കുതോ ജാതാ കുതോ ഉപ്പന്നാതി വുത്തം ഹോതി. **ആസാ ച നിട്ഠാ ചാ**തി ആസാ ച തസ്സാ ആസായ സമിദ്ധി ച. **യേ സമ്പരായായ നരസ്സ ഹോന്തീ**തി യേ നരസ്സ സമ്പരായായ ഹോന്തി, പരായനാ ഹോന്തീതി വുത്തം ഹോതി. ഏകാ ഏവായമ്പി പുച്ഛാ.

ദീപാ ഹോന്തീതി പതിട്ഠാ ഭവന്തി. **സരണാ ഹോന്തീ**തി ദുക്ഖനാസനാ ഹോന്തി. **നിട്ഠാപരായനാ ഹോന്തീ**തി സമിദ്ധിപരായനാ ഹോന്തി.

൮൭. **ഛന്ദാനിദാനാനീ**തി കാമച്ഛന്ദാദിഛന്ദനിദാനാനി. **യേ ചാപി ലോഭാ വിചരന്തീ**തി യേ ചാപി ഖത്തിയാദയോ ലോഭാ വിചരന്തി, തേസം ലോഭോപി ഛന്ദനിദാനോതി ദ്വേപി അത്ഥേ ഏകതോ വിസ്സജ്ജേതി. **ഇതോനിദാനാ**തി ഛന്ദനിദാനാ ഏവാതി വുത്തം ഹോതി. "ഇതോനിദാനാ"തി ഹി ഛന്ദം സന്ധായാഹ. ഛന്ദനിദാനാ ഹി ലോഭാദയോ. "ഇതോനിദാനാ"തി സദ്ദസിദ്ധി ചേത്ഥ "കുതോനിദാനാ"തി ഏത്ഥ വുത്തനയേന വേദിതബ്ബാ. ആസായ സമിദ്ധി വുച്ചതി **നിട്ഠാ**തി അജ്ഝാസയനിബ്ബത്തിപടിലാഭോ കഥീയതി.

൮൮. **വിനിച്ഛയാ**തി തണ്ഹാദിട്ഠിവിനിച്ഛയാ. **യേ ചാപി ധമ്മാ സമണേന വുത്താ**തി യേ ച അഞ്ഞേപി കോധാദീഹി സമ്പയുത്താ, തഥാരൂപാ വാ അകുസലാ ധമ്മാ ബുദ്ധസമണേന വുത്താ, തേ **കുതോപഹൂതാ**തി.

അഞ്ഞജാതികാതി അഞ്ഞസഭാവാ. **അഞ്ഞവിഹിതകാ**തി അഞ്ഞേനാകാരേന ഠിതാ. **സമിതപാപേനാ**തി നിബ്ബാപിതപാപേന. **ബാഹിതപാപധമ്മേനാ**തി പഹീനലാമകധമ്മേന. **ഭിന്നകിലേസമൂലേനാ**തി കിലേസമൂലാനി ഭിന്ദിത്വാ ഠിതേന. **സബ്ബാകുസലമൂലബന്ധനാ പമുത്തേനാ**തി ദ്വാദസഅകുസലബന്ധനം മോചേത്വാ ഠിതേന. **വുത്താ**തി കഥിതാ. **പവുത്താ**തി പകാരേന കഥിതാ.

൮൯. **തമൂപനിസ്സായ പഹോതി ഛന്ദോ**തി തം സുഖദുക്ഖവേദനം തദുഭയവത്ഥുസങ്ഖാതം സാതാസാതം ഉപനിസ്സായ സംയോഗവിയോഗപത്ഥനാവസേന ഛന്ദോ പഹോതി. ഏത്താവതാ "ഛന്ദോ നു ലോകസ്മിം കുതോനിദാനോ"തി അയം പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി. **രൂപേസു ദിസ്വാ വിഭവം ഭവഞ്ചാ**തി രൂപേസു വയഞ്ച ഉപ്പാദഞ്ച ദിസ്വാ. **വിനിച്ഛയം കുബ്ബതി ജന്തു ലോകേ**തി അപായാദികേ ലോകേ അയം ജന്തു ഭോഗാധിഗമത്ഥം തണ്ഹാവിനിച്ഛയം "അത്താ മേ ഉപ്പന്നോ"തിആദിനാ നയേന ദിട്ഠിവിനിച്ഛയഞ്ച കുരുതേ. ഏത്താവതാ "വിനിച്ഛയാ ചാപി കുതോപഭൂതാ"തി അയം പഞ്ഹോ വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി.

സാതാസാതം നിസ്സായാതി മധുരഞ്ച അമധുരഞ്ച ഉപനിസ്സയം കത്വാ. **ഇട്ഠാനിട്ഠ**ന്തി ഇട്ഠാരമ്മണഞ്ച അനിട്ഠാരമ്മണഞ്ച.

സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാനുയോഗന്തി ഏത്ഥ **സുരാ**തി പിട്ഠസുരാ പൂവസുരാ ഓദനസുരാ കിണ്ണപക്ഖിത്താ സമ്ഭാരസംയുത്താതി പഞ്ച സുരാ. **മേരയ**ന്തി പുപ്ഫാസവോ ഫലാസവോ മധ്വാസവോ ഗുളാസവോ സമ്ഭാരസംയുത്തോതി പഞ്ച ആസവാ. തം സബ്ബമ്പി മദകരണവസേന മജ്ജം. **പമാദട്ഠാന**ന്തി പമാദകാരണം, യായ ചേതനായ തം മജ്ജം പിവതി, തസ്സേതം

അധിവചനം. **അനുയോഗന്തി** തം സുരാമേരയമജ്ജപ്പമാദട്ഠാനാനുയോഗം അനുആയോഗം പുനപ്പുനം കരണം. യസ്മാ ച പന തം അനുയുത്തസ്സ മേ ഉപ്പന്നാ ചേവ ഭോഗാ പരിഹായന്തി, അനുപ്പന്നാ ച നുപ്പജ്ജന്തി, തസ്മാ "മേ ഭോഗാ പരിക്ഖയം ഖീണഭാവം ഗച്ഛന്തീ"തി ജാനാതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ. **വികാലവിസിഖാചരിയാനുയോഗന്തി** അവേലായ വിസിഖാസു ചരിയാനുയുത്തം. **സമജ്ജാഭിചരണന്തി** നച്ചാദിദസ്സനവസേന സമജ്ജാഭിഗമനം. **ആലസ്യാനുയോഗന്തി** കായാലസിയതായ യുത്തപ്പയുത്തതം. **അപായമുഖാനി ന സേവതീ**തി ഭോഗാനം വിനാസദ്വാരാനി ന സേവതി.

കസിയാ വാതി കസികമ്മേന വാ. **വണിജ്ജായ വാതി** ധമ്മികവണിജ്ജകമ്മേന വാ. **ഗോരക്ഖേന വാതി** ഗോപാലകമ്മേന വാ. **ഇസ്സത്ഥേന വാതി** ധനുസിപ്പേന വാ. **രാജപോരിസേന വാതി** രാജസേവകകമ്മേന വാ. **സിപ്പഞ്ഞതരേന വാതി** കുമ്ഭകാരാദിസിപ്പാനം അഞ്ഞതരേന വാ. **പടിപജ്ജതീ**തി പയോഗം കരോതി. **ചക്ഖുസ്മിം ഉപ്പന്നേ ജാനാതീ**തി സസമ്ഭാരചക്ഖുസ്മിം ഉപ്പന്നേ ജാനാതി. **"അത്താ മേ ഉപ്പന്നോ"**തി ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. **ചക്ഖുസ്മിം അന്തരഹിതേ**തി തസ്മിം വിനട്ഠേ. **അത്താ മേ അന്തരഹിതോ**തി "മമ അത്താ വിനട്ഠോ"തി ദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. **വിഗതോ മേ അത്താ**തി വീതിക്കന്തോ മമ അത്താ. **സോതസ്മി**ന്തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൧൦൩. **ഏതേപി ധമ്മാ ദ്വയമേവ സന്തേ**തി ഏതേ കോധാദയോ ധമ്മാ സാതാസാതദ്വയേ സന്തേ ഏവ ഹോന്തി ഉപ്പജ്ജന്തി. ഏത്താവതാ തതിയപഞ്ഹോപി വിസ്സജ്ജിതോ ഹോതി. ഇദാനി യോ ഏവം വിസ്സജ്ജിതേസു ഏതേസു പഞ്ഹേസു കഥംകഥീ ഭവേയ്യ, തസ്സ കഥംകഥാപഹാനൂപായം ദസ്സേന്തോ ആഹ **"കഥംകഥീ ഞാണപഥായ സിക്ഖേ"**തി, ഞാണദസ്സനഞാണാധിഗമനത്ഥം തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. കിംകാരണാ? **ഞത്വാ പവുത്താ സമണേന ധമ്മാ**. ബുദ്ധസമണേന ഹി ഞത്വാ ധമ്മാ വുത്താ, നത്ഥി തസ്സ ധമ്മേസു അഞ്ഞാണം, അത്തനോ പന ഞാണാനുഭാവേന തേ അജാനന്തോ ന ജാനേയ്യ, ന ദേസനാദോസേന. തസ്മാ **കഥംകഥീ ഞാണപഥായ സിക്ഖേ, ഞത്വാ പവുത്താ സമണേന ധമ്മാ**തി.

പക്ഖേപബന്ധനേന വാ ബദ്ധോതി നാഗരികബന്ധേന ബദ്ധോ. **പരിക്ഖേപബന്ധനേന വാതി** വതിപരിക്ഖേപബന്ധനേന വാ. **ഗാമബന്ധനേനാ**തിആദീസു തസ്മാ തസ്മാ ഠാനതോ നിക്ഖമിതും അലഭന്തോ ഗാമബന്ധനാദീഹി ബദ്ധോ നാമ ഹോതി. **തസ്സ ബന്ധനസ്സ മോക്ഖത്ഥായാ**തി ഏതസ്സ വുത്തപ്പകാരസ്സ ബന്ധനസ്സ മോചനത്ഥം.

ഞാണമ്പി ഞാണപഥോതി പുരേ ഉപ്പന്നം ഞാണം അപരാപരുപ്പന്നസ്സ ഞാണമ്പി ഞാണസ്സ സഞ്ചരണമഗ്ഗോതി ഞാണമ്പി ഞാണപഥോ. **ഞാണസ്സ ആരമ്മണമ്പി ഞാണപഥോ**തി ഞാണസ്സ പച്ചയോപി തം ആലമ്ബിത്വാ ഉപ്പജ്ജനതോ ഞാണപഥോ. **ഞാണസഹഭുനോപി ധമ്മാ ഞാണപഥോ**തി ഞാണേന സഹുപ്പന്നാ അവസേസാ ചിത്തചേതസികാ ധമ്മാപി ഞാണപഥോ. ഇദാനി ഉപമായ സാധേന്തോ **"യഥാ അരിയമഗ്ഗോ അരിയപഥോ"**തിആദിമാഹ.

കഥംകഥീ പുഗ്ഗലോതി വിചികിച്ഛാവന്തോ പുഗ്ഗലോ. **സകങ്ഖോ**തി സദ്വേള്ഹകോ. **സവിലേഖോ**തി ചിത്തരാജിവന്തോ. **സദ്വേള്ഹകോ**തി

കങ്ഖാവന്തോ. **സവിചികിച്ഛോ**തി സന്ദേഹവന്തോ. **ഞാണാധിഗമായാ**തി ഞാണപടിലാഭത്ഥായ. **ഞാണഫുസനായാ**തി ഞാണപടിവിജ്ഝനത്ഥായ. അഥ വാ ഞാണവിന്ദനത്ഥായ. **ഞാണസച്ഛികിരിയായാ**തി ഞാണസ്സ പച്ചക്ഖകരണത്ഥായ. **സനിദാനാഹ**ന്തി അഹം സനിദാനം സപച്ചയം കത്വാ ധമ്മദേസനം കരോമി. **സപ്പാടിഹാരിയ**ന്തി നിയ്യാനികം കത്വാ. **നോ അപ്പാടിഹാരിയ**ന്തി അനിയ്യാനികം അകത്വാ ധമ്മദേസനം കരോമി.

൮൭. സാതം അസാതഞ്ച കുതോനിദാനാതി എത്ഥ സാതാസാതന്തി സുഖദുക്ഖവേദനാ എവ അധിപ്പേതാ . **ന ഭവന്തി ഹേതേ**തി ന ഭവന്തി എതേ. **വിഭവം ഭവഞ്ചാപി യമേതമത്ഥം, എതം മേ പബ്രൂഹി യതോനിദാന**ന്തി സാതാസാതാനം വിഭവം ഭവഞ്ച എതമ്പി യം അത്ഥം. ലിങ്ഗബ്യത്തയോ എത്ഥ കതോ. ഇദം പന വുത്തം ഹോതി - സാതാസാതാനം വിഭവോ ഭവോ ചാതി യോ എസ അത്ഥോ, എതം മേ പബ്രൂഹി യതോനിദാനന്തി. എത്ഥ ച സാതാസാതാനം വിഭവഭവവത്ഥുകാ വിഭവഭവദിട്ഠിയോ എവ വിഭവഭവാതി അത്ഥതോ വേദിതബ്ബാ. തഥാ ഹി ഇമസ്സ പഞ്ഹസ്സ വിസ്സജ്ജനപക്ഖേ “ഭവദിട്ഠിപി ഫസ്സനിദാനാ, വിഭവദിട്ഠിപി ഫസ്സനിദാനാ”തി ഉപരി നിദ്ദേസേ (മഹാനി॰ ൮൭) വക്ഖതി. ഇമായ ഗാഥായ നിദ്ദേസേ വത്തബ്ബം നത്ഥി.

൮൮. ഇതോനിദാനന്തി ഫസ്സനിദാനം. ഇമായപി വത്തബ്ബം നത്ഥി.

൮൯. കിസ്മിം വിഭൂതേ ന ഫുസന്തി ഫസ്സാതി കിസ്മിം വീതിവത്തേ ചക്ഖുസമ്ഫസ്സാദയോ പഞ്ച ഫസ്സാ ന ഫുസന്തി. ഇമായപി വത്തബ്ബം നത്ഥി.

൯൦. നാമഞ്ച രൂപഞ്ച പടിച്ചാതി സമ്പയുത്തകനാമഞ്ച വത്ഥാരമ്മണരൂപഞ്ച പടിച്ച. **രൂപേ വിഭൂതേ ന ഫുസന്തി ഫസ്സാ**തി രൂപേ വീതിവത്തേ പഞ്ച ഫസ്സാ ന ഫുസന്തി.

തിണ്ണം സങ്ഗതി ഫസ്സോതി ചക്ഖുരൂപവിഞ്ഞാണാനം തിണ്ണന്നം സങ്ഗതിയാ ഫസ്സോ ജായതി. **ചക്ഖു ച രൂപാ ച രൂപസ്മി**ന്തി പസാദചക്ഖുഞ്ച രൂപാരമ്മണാനി ച രൂപഭാഗേ രൂപകോട്ഠാസേ കത്വാ. **ചക്ഖുസമ്ഫസ്സം ഠപേത്വാ**തി തിണ്ണം സങ്ഗതിയാ ഉപ്പന്നഫസ്സം മുഞ്ചിത്വാ. **സമ്പയുത്തകാ ധമ്മാ നാമസ്മി**ന്തി അവസേസാ വേദനാദയോ ഫസ്സേന സഹജാതാ ധമ്മാ നാമഭാഗേ. **സോതഞ്ച പടിച്ചാ**തിആദീസുപി എസേവ നയോ.

ചതൂഹാകാരേഹി രൂപം വിഭൂതം ഹോതീതി ചതൂഹി കാരണേഹി രൂപം വീതിവത്തം ഹോതി. **ഞാതവിഭൂതേനാ**തി പാകടം കത്വാ വീതിവത്തേന. **തീരണവിഭൂതേനാ**തി അനിച്ചാദിതോ തീരയിത്വാ വീതിവത്തേന. **പഹാനവിഭൂതേനാ**തി ഛന്ദരാഗപഹാനതോ വീതിവത്തേന. **സമതിക്കമവിഭൂതേനാ**തി ചതുന്നം അരൂപസമാപത്തീനം പടിലാഭവസേന വീതിവത്തേന.

൯൧. കഥം സമേതസ്സാതി കഥം പടിപന്നസ്സ. **വിഭോതി രൂപ**ന്തി രൂപം വിഭവതി, ന ഭവേയ്യ വാ. **സുഖം ദുഖഞ്ചാ**തി ഇട്ഠാനിട്ഠരൂപമേവ പുച്ഛതി.

ജാനേയ്യാമാതി ജാനിസ്സാമ. **ആജാനേയ്യാമാ**തി വിസേസേന ജാനിസ്സാമ. **വിജാനേയ്യാമാ**തി അനേകവിധേന ജാനിസ്സാമ. **പടിവിജാനേയ്യാമാ**തി സമ്മാ

ജാനിസ്സാമ. **പടിവിജ്ഝേയ്യാമാ**തി ചിത്തേന ബുജ്ഝിസ്സാമ.

൭൦൯. **ന സഞ്ഞസഞ്ഞീ**തി യഥാ സമേതസ്സ വിഭോതി രൂപം, സോ പകതിസഞ്ഞായ സഞ്ഞീപി ന ഹോതി. **ന വിസഞ്ഞസഞ്ഞീ**തി വിസഞ്ഞായപി വിരൂപായ സഞ്ഞായ വിസഞ്ഞീ ന ഹോതി ഉമ്മത്തകോ വാ ഖിത്തചിത്തോ വാ. **നോപി അസഞ്ഞീ**തി സഞ്ഞാവിരഹിതോപി ന ഹോതി നിരോധസമാപന്നോ വാ അസഞ്ഞസത്തോ വാ. **ന വിഭൂതസഞ്ഞീ**തി ''സബ്ബസോ രൂപസഞ്ഞാന''ന്തിആദിനാ (വിഭ॰ ൫൦൮) നയേന സമതിക്കന്തസഞ്ഞീപി ന ഹോതി അരൂപജ്ഝാനലാഭീ. **ഏവം സമേതസ്സ വിഭോതി രൂപ**ന്തി ഏതസ്മിം സഞ്ഞസഞ്ഞിതാദിഭാവേ അട്ഠത്വാ യദേതം വുത്തം ''സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേ...പേ॰... ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ ചിത്തം അഭിനീഹരതീ''തി, ഏവം സമേതസ്സ അരൂപമഗ്ഗസമങ്ഗിനോ വിഭോതി രൂപം. **സഞ്ഞാനിദാനാ ഹി പപഞ്ചസങ്ഖാ**തി ഏവം പടിപന്നസ്സാപി ച യാ സഞ്ഞാ, തംനിദാനാ തണ്ഹാദിട്ഠിപപഞ്ചാ സ്സ അപ്പഹീനാവ ഹോന്തീതി ദസ്സേതി.

അസഞ്ഞിനോ വുച്ചന്തി നിരോധസമാപന്നാതി സഞ്ഞാവേദനാ നിരോധേത്വാ നിരോധസമാപന്നാ സഞ്ഞാഭാവേന അസഞ്ഞിനോതി കഥിയന്തി. **അസഞ്ഞസത്താ**തി സബ്ബേന സബ്ബം സഞ്ഞാഭാവേന അസഞ്ഞഭവേ നിബ്ബത്താ.

സോ ഏവം സമാഹിതേ ചിത്തേതി തത്ഥ **സോ**തി സോ ഭിക്ഖു. **ഏവ**ന്തി ചതുത്ഥജ്ഝാനക്കമനിദസ്സനമേതം, ഇമിനാ കമേന ചതുത്ഥജ്ഝാനം പടിലഭിത്വാതി വുത്തം ഹോതി. **സമാഹിതേ**തി ഇമിനാ ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിനാ സമാഹിതേ. **പരിസുദ്ധേ**തിആദീസു പന ഉപേക്ഖാസതിപാരിസുദ്ധിഭാവേന പരിസുദ്ധേ. പരിസുദ്ധത്തായേവ **പരിയോദാതേ,** പഭസ്സരേതി വുത്തം ഹോതി. സുഖാദീനം പച്ചയാനം ഘാതേന വിഹതരാഗാദിഅങ്ഗണത്താ **അനങ്ഗണേ**. അനങ്ഗണത്താ ഏവ ച **വിഗതൂപക്കിലേസേ**. അങ്ഗണേന ഹി ചിത്തം ഉപക്കിലിസ്സതി. സുഭാവിതത്താ **മുദുഭൂതേ,** വസീഭാവപ്പത്തേതി വുത്തം ഹോതി. വസേ വത്തമാനഞ്ഹി ചിത്തം മുദൂതി വുച്ചതി. മുദുത്തായേവ ച **കമ്മനിയേ,** കമ്മക്ഖമേ കമ്മയോഗ്ഗേതി വുത്തം ഹോതി. മുദു ഹി ചിത്തം കമ്മനിയം ഹോതി സുദ്ധന്തമിവ സുവണ്ണം. തദുഭയമ്പി ച സുഭാവിതത്തായേവ. യഥാഹ ''നാഹം, ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകധമ്മമ്പി സമനുപസ്സാമി, യം ഏവം ഭാവിതം കമ്മനിയം ഹോതി യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, ചിത്ത''ന്തി (അ॰ നി॰ ൧.൨൨).

ഏതേസു ഹി പരിസുദ്ധഭാവാദീസു ഠിതത്താ **ഠിതേ**. ഠിതത്തായേവ **ആനേഞ്ജപ്പത്തേ** അചലേ നിരിഞ്ജനേതി വുത്തം ഹോതി. മുദുകമ്മഞ്ഞഭാവേന വാ അത്തനോ വസേ ഠിതത്താ **ഠിതേ**. സദ്ധാദീഹി പരിഗ്ഗഹിതത്താ **ആനേഞ്ജപ്പത്തേ**. സദ്ധാപരിഗ്ഗഹിതഞ്ഹി ചിത്തം അസ്സദ്ധിയേന ന ഇഞ്ജതി, വീരിയപരിഗ്ഗഹിതം കോസജ്ജേന ന ഇഞ്ജതി, സതിപരിഗ്ഗഹിതം പമാദേന ന ഇഞ്ജതി, സമാധിപരിഗ്ഗഹിതം ഉദ്ധച്ചേന ന ഇഞ്ജതി, പഞ്ഞാപരിഗ്ഗഹിതം അവിജ്ജായ ന ഇഞ്ജതി, ഓഭാസഗതം കിലേസന്ധകാരേന ന ഇഞ്ജതി. ഇമേഹി ഛഹി ധമ്മേഹി പരിഗ്ഗഹിതും ആനേഞ്ജപ്പത്തം ഹോതി. ഏവം അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതം ചിത്തം അഭിനീഹാരക്ഖമം ഹോതി ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ.

അപരോ നയോ - ചതുത്ഥജ്ഝാനസമാധിനാ **സമാഹിതേ**. നീവരണദൂരീഭാവേന **പരിസുദ്ധേ**. വിതക്കാദിസമതിക്കമേന **പരിയോദാതേ**. ഝാനപടിലാഭപച്ചനികാനം പാപകാനം ഇച്ഛാവചരാനഞ്ച അഭാവേന **അനങ്ഗണേ**. ഇച്ഛാവചരാനന്തി ഇച്ഛായ അവചരാനം, ഇച്ഛാവസേന ഓതിണ്ണാനം പവത്താനം നാനപ്പകാരാനം കോപഅപ്പച്ചയാനന്തി അത്ഥോ. അഭിജ്ഝാദീനം ചിത്തൂപക്കിലേസാനം വിഗമേന **വിഗതൂപക്കിലേസേ**. ഉഭയമ്പി ചേതം അങ്ഗണസുത്തവത്ഥസുത്താനുസാരേനേവ (മ॰ നി॰ ൧.൭൦ ആദയോ, ൩൦ ആദയോ) വേദിതബ്ബം. വസിപ്പത്തിയാ **മുദുഭൂതേ**. ഇദ്ധിപാദഭാവൂപഗമനേന **കമ്മനിയേ**. ഭാവനാപാരിപൂരിയാ പണീതഭാവൂപഗമേന **ഠിതേ ആനേഞ്ജപ്പത്തേ,** യഥാ ആനേഞ്ജഭാവം ആനേഞ്ജപ്പത്തം ഹോതി, ഏവം ഠിതേതി അത്ഥോ. ഏവമ്പി അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗമേന ചിത്തം അഭിനീഹാരക്ഖമം ഹോതി ആകാസാനഞ്ചായതനസമാപത്തിപടിലാഭത്ഥായ പാദകം പദട്ഠാനഭൂതം.

ആരുപ്പമഗ്ഗസമങ്ഗീതി അരൂപസമാപത്തിയാ ഗമനമഗ്ഗേന അപരിഹീനോ. **പപഞ്ചായേവ പപഞ്ചസങ്ഖാ**തി തണ്ഹാദിപപഞ്ചായേവ പപഞ്ചസങ്ഖാ.

൧൧൦. **ഏത്താവതഗ്ഗം നു വദന്തി ഹേകേ, യക്ഖസ്സ സുദ്ധിം ഇധ പണ്ഡിതാസേ. ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി വദന്തി ഏത്തോ**തി ഏത്താവതാ നു ഇധ പണ്ഡിതാ സമണബ്രാഹ്മണാ അഗ്ഗം സുദ്ധിം സത്തസ്സ വദന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി ഏത്തോ അരൂപസമാപത്തിതോ അധികഞ്ച വദന്തീതി പുച്ഛതി.

ഏത്തോ അരൂപസമാപത്തിതോതി ഏതസ്മാ അരൂപസമാപത്തിതോ.

൧൧൧. **ഏത്താവതഗ്ഗമ്പി വദന്തി ഹേകേ**തി ഏകേ സസ്സതവാദാ സമണബ്രാഹ്മണാ പണ്ഡിതമാനിനോ ഏത്താവതാപി അഗ്ഗം സുദ്ധിം വദന്തി. **തേസം പനേകേ സമയം വദന്തീ**തി തേസഞ്ഞേവ ഏകേ ഉച്ഛേദവാദാ സമയം ഉച്ഛേദം വദന്തി. **അനുപാദിസേസേ കുസലാവദാനാ**തി അനുപാദിസേസേ കുസലവാദാ സമാനാ.

ഭവതജ്ജിതാതി ഭവതോ ഭീതാ. **വിഭവം അഭിനന്ദന്തീ**തി ഉച്ഛേദം പടിച്ച തുസ്സന്തി. **തേ സത്തസ്സ സമ**ന്തി തേ ഉച്ഛേദവാദിനോ പുഗ്ഗലസ്സ സമം അനുപ്പത്തിം വദന്തി. **ഉപസമ**ന്തി അതീവ സമം. **വൂപസമ**ന്തി സന്തം. **നിരോധ**ന്തി അനുപ്പാദം. **പടിപസ്സദ്ധി**ന്തി അപുനുപ്പത്തിം.

൧൧൨. **ഏതേ ച ഞത്വാ ഉപനിസ്സിതാ**തി ഏതേ ച ദിട്ഠിഗതികേ സസ്സതുച്ഛേദദിട്ഠിയോ നിസ്സിതാതി ഞത്വാ. **ഞത്വാ മുനീ നിസ്സയേ സോ വീമംസീ**തി നിസ്സയേ ച ഞത്വാ സോ വീമംസീ പണ്ഡിതോ ബുദ്ധമുനി. **ഞത്വാ വിമുത്തോ**തി ദുക്ഖാനിച്ചാദിതോ ധമ്മേ ഞത്വാ വിമുത്തോ. **ഭവാഭവായ ന സമേതീ**തി പുനപ്പുനം ഉപപത്തിയാ ന സമാഗച്ഛതി. **അപരാമസ**ന്തി അപരാമസന്തോ. പരാമാസം നാപജ്ജന്തോതി അത്ഥോ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

കലഹവിവാദസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൨. ചൂളബ്യൂഹസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

ദ്വാദസമേ ചൂളബ്യൂഹസുത്തനിദ്ദേസേ **സകംസകംദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ**തി ഇദമ്പി തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "സബ്ബേപിമേ ദിട്ഠിഗതികാ 'സാധുരൂപാമ്ഹാ'തി ഭണന്തി, കിം നു ഖോ സാധുരൂപാവ ഇമേ അത്തനോ ഏവ ദിട്ഠിയാ പതിട്ഠഹന്തി, ഉദാഹു അഞ്ഞമ്പി ദിട്ഠിം ഗണ്ഹന്തീ"തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം പകാസേതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം.

൧൧൩. തത്ഥ ആദിതോ ദ്വേപി ഗാഥാ പുച്ഛാഗാഥായേവ. താസു **സകം സകം ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ**തി അത്തനോ അത്തനോ ദിട്ഠിയാ വസമാനാ. **വിഗ്ഗയ്ഹ നാനാ കുസലാ വദന്തീ**തി തം ദിട്ഠിം ബലവഗ്ഗാഹം ഗഹേത്വാ "തത്ഥ കുസലാമ്ഹാ"തി പടിജാനമാനാ പുഥു പുഥു വദന്തി, ഏകം ന വദന്തി. **യോ ഏവം ജാനാതി സ വേദി ധമ്മം, ഇദം പടിക്കോസമകേവലീ സോ**തി തഞ്ച ദിട്ഠിം സന്ധായ യോ ഏവം ജാനാതി, സോ ധമ്മം വേദിയി. ഇദം പന പടിക്കോസന്തോ ഹീനോ ഹോതീതി ച വദന്തി.

നാനാ വദന്തീതി നാനാകാരണം ഭണന്തി. **വിവിധം വദന്തീ**തി നാനാവിധം ഭണന്തി. **അഞ്ഞോഞ്ഞം വദന്തീ**തി ഏകം അവത്വാ അഞ്ഞം അഞ്ഞം ഗഹേത്വാ വദന്തി. **അകേവലീ സോ**തി യോ അകുസലോ അയം. **അസമത്തോ**തി ന പരിപൂരോ. **അപരിപുണ്ണോ**തി ന സമ്പുണ്ണോ.

൧൧൪. **ബാലോ**തി ഹീനോ. **അക്കുസലോ**തി അവിദ്വാ.

൧൧൫. ഇദാനി തിസ്സോ വിസ്സജ്ജനഗാഥാ ഹോന്തീതി. താ പുരിമഡ്ഢേന വുത്തമത്ഥം പച്ഛിമഡ്ഢേന പടിബ്യൂഹിത്വാ ഠിതാ. തേന ബ്യൂഹേന ഉത്തരസുത്തതോ ച അപ്പകത്താ ഇദം സുത്തം "ചൂളബ്യൂഹ"ന്തി നാമം ലഭി. തത്ഥ പഠമഗാഥായം താവ **പരസ്സ ചേ ധമ്മ**ന്തി പരസ്സ ദിട്ഠിം. **സബ്ബേവിമേ ബാലാ**തി ഏവം സന്തേ സബ്ബേവ ഇമേ ബാലാ ഹോന്തീതി അധിപ്പായോ. കിംകാരണാ? **സബ്ബേവിമേ ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ**തി.

൧൧൬. **സന്ദിട്ഠിയാ ചേവ ന വീവദാതാ, സംസുദ്ധപഞ്ഞാ കുസലാ മുതീമാ**തി സകായ ദിട്ഠിയാ അനവീവദാതാ അവോദാതാ സംകിലിട്ഠാവ സമാനാ സംസുദ്ധപഞ്ഞാ ച കുസലാ ച മുതിമന്തോ ച തേ ഹോന്തി ചേ. അഥ വാ "സന്ദിട്ഠിയാ ചേ വദാതാ"തി പാഠോ, തസ്സത്ഥോ - സകായ പന ദിട്ഠിയാ വോദാതാ സംസുദ്ധപഞ്ഞാ കുസലാ മുതിമന്തോ ഹോന്തി ചേ, **ന തേസം കോചീ**തി ഏവം സന്തേ തേസം ഏകോപി നിഹീനപഞ്ഞോ ന ഹോതി, കിംകാരണാ? **ദിട്ഠീ ഹി തേസമ്പി തഥാ സമത്താ,** യഥാ ഇതരേസന്തി.

൧൧൭. **ന വാഹമേത**ന്തി ഗാഥായ സങ്ഖേപത്ഥോ - **യം** തേ **മിഥു** ദ്വേ ദ്വേ ജനാ **അഞ്ഞമഞ്ഞം** "ബാലോ"തി ആഹു, അഹം **ഏതം തഥിയ**ന്തി തച്ഛന്തി **നേവ ബ്രൂമി**. കിംകാരണാ? യസ്മാ സബ്ബേവ തേ **സകം സകം ദിട്ഠിം** "ഇദമേവ **സച്ചം** മോഘമഞ്ഞ"ന്തി **അകംസു,** തേന ച കാരണേന **പരം "ബാലോ"**തി **ദഹന്തി**. ഏത്ഥ ച തഥിയം, തഥേവന്തി (സു॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൮൮൪) ദ്വേപി പാഠാ.

തച്ഛന്തി അതുച്ഛം. **തഥ**ന്തി അവിപരീതം, **ഭൂത**ന്തി സന്തം. **യാഥാവ**ന്തി സംവിജ്ജമാനം. **അവിപരിത**ന്തി ന വിസങ്കേതം.

൮൮൮. **യമാഹൂ**തി പുച്ഛാഗാഥായ **"യം ദിട്ഠിസച്ചം തഥിയ"ന്തി ഏകേ ആഹു**.

൮൮൯. **ഏകഞ്ഹി സച്ച**ന്തി വിസ്സജ്ജനഗാഥായ ഏകം സച്ചം നിരോധോ മഗ്ഗോ വാ. **യസ്മിം പജാ നോ വിവദേ പജാനന**ന്തി യമ്ഹി സച്ചേ പജാനന്തോ പജാ നോ വിവദേയ്യും. **സയം ഥുനന്തീ**തി അത്തനാ വദന്തി.

൮൯൦. **കസ്മാ നൂ**തി പുച്ഛാഗാഥായ **പവാദിയാസേ**തി വാദിനോ. **ഉദാഹു തേ തക്കമനുസ്സരന്തീ**തി തേ വാദിനോ ഉദാഹു അത്തനോ തക്കമത്തം അനുഗച്ഛന്തി.

തക്കപരിയാഹതന്തി വിതക്കേന സമന്തതോ ആഹതം. **വീമംസാനുചരിത**ന്തി അത്തനോ ഉപട്ഠിതപഞ്ഞായ വിചരിതം. **സയംപടിഭാന**ന്തി അത്തനോ പടിഭാനം.

൮൯൧. **ന ഹേവാ**തി വിസ്സജ്ജനഗാഥായ **അഞ്ഞത്ര സഞ്ഞായ നിച്ചാനീ**തി ഠപേത്വാ സഞ്ഞാമത്തേന നിച്ചന്തി ഗഹിതഗ്ഗഹണാനി. **തക്കഞ്ച ദിട്ഠീസു പകപ്പയിത്വാ**തി അത്തനോ നിച്ചസങ്കപ്പമത്തം ദിട്ഠീസു ജനേത്വാ.

യസ്മാ പന ദിട്ഠീസു വിതക്കം ജനേന്തോ ദിട്ഠിയോ സഞ്ജനേന്തി, തസ്മാ വുത്തം "ദിട്ഠിഗതാനി ജനേന്തി സഞ്ജനേന്തീ"തിആദി. **ജനേന്തീ**തി ഉപരൂപരി ദിട്ഠിം ഉപ്പാദേന്തോ ജനേന്തി. **സഞ്ജനേന്തീ**തിആദീനി ഉപസഗ്ഗവസേന പദം വഡ്ഢേത്വാ വുത്താനി. **മയ്ഹം സച്ച**ന്തി മമ വചനം തച്ഛം.

൮൯൨. ഇദാനി ഏവം നാനാസച്ചേസു അസന്തേസു തക്കമത്തം അനുസ്സരന്താനം ദിട്ഠിഗതികാനം വിപ്പടിപത്തിം ദസ്സേതും **"ദിട്ഠേ സുതേ"**തിആദികാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **ദിട്ഠേ**തി ദിട്ഠം, ദിട്ഠസുദ്ധിന്തി അധിപ്പായോ. ഏസ നയോ സുതാദീസു. **ഏതേ ച നിസ്സായ വിമാനദസ്സീ**തി ഏതേ ദിട്ഠിധമ്മേ നിസ്സയിത്വാ സുദ്ധിഭാവസങ്ഖാതം വിമാനം അസമ്മാനം പസ്സന്തോപി. **വിനിച്ഛയേ ഠത്വാ പഹസ്സമാനോ, ബാലോ പരോ അക്കുസലോതി ചാഹാ**തി ഏവം വിമാനദസ്സീപി തസ്മിം ദിട്ഠിവിനിച്ഛയേ ഠത്വാ തുട്ഠിജാതോ ഹാസജാതോ ഹുത്വാ പരോ "ഹീനോ ച അവിദ്വാ ചാ"തി ഏവം വദതിയേവ.

ന സമ്മാനേതീതിപി വിമാനദസ്സീതി ന ബഹുമാനം കരോതീതി ഏവമ്പി വിമാനദസ്സീ ന ബഹുമാനദസ്സീ. **ദോമനസ്സം ജനേതീ**തി പഠമം ദിട്ഠിനിസ്സയം അല്ലീയിത്വാ ദോമനസ്സം പത്വാ പച്ഛാ ദിട്ഠിവിനിച്ഛയേ ഠിതകാലേ സോമനസ്സം ഉപ്പാദേതീതി അത്ഥോ.

വിനിച്ഛയദിട്ഠിയാ ഠത്വാതി സന്നിട്ഠാനം കത്വാ ഗഹിതദിട്ഠിയാ ഠത്വാ.

൮൯൩. ഏവം സന്തേ **യേനേവാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സയമത്തനാ**തി സയമേവ അത്താനം. **വിമാനേതീ**തി ഗരഹതി. **തദേവ പാവാ**തി തദേവ വചനം ദിട്ഠിം വദതി, തം വാ പുഗ്ഗലം.

൭൨൪. **അതിസാരദിട്ഠിയാ**തി ഗാഥായത്ഥോ - **സോ** ഏവം തായ ലക്ഖണാതിസാരിനിയാ **അതിസാരദിട്ഠിയാ സമത്തോ** പരിപുണ്ണോ ഉദ്ധുമാതോ, തേന ച ദിട്ഠി**മാനേന മത്തോ** "പരിപുണ്ണോ അഹം കേവലീ"തി ഏവം **പരിപുണ്ണമാനീ. സയമേവ** അത്താനം **മനസാ** "അഹം പണ്ഡിതോ"തി അഭിസിഞ്ചതി. കിംകാരണാ? **ദിട്ഠീ ഹി സാ തസ്സ തഥാ സമത്താ**തി.

സബ്ബാ താ ദിട്ഠിയോ ലക്ഖണാതിക്കന്താതി താ സബ്ബാ ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിയോ ലക്ഖണം അതീതാ അതിസരന്തീതി അതിക്കന്താ. **അനോമോ**തി അനൂനോ.

൭൨൫. **പരസ്സ ചേ**തി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - കിഞ്ച ഭിയ്യോ? യോ സോ വിനിച്ഛയേ ഠത്വാ പഹസ്സമാനോ "ബാലോ പരോ അക്കുസലോ"തി ചാഹ, തസ്സ **പരസ്സ ചേ ഹി വചസാ** സോ തേന വുച്ചമാനോ **നിഹീനോ** ഹോതി, **തുമോ സഹാ ഹോതി നിഹീനപഞ്ഞോ,** സോപി തേനേവ സഹ നിഹീനപഞ്ഞോ ഹോതി. സോപി ഹി തം "ബാലോ"തി വദതി. അഥ തസ്സ വചനം അപ്പമാണം, സോ പന **സയമേവ വേദഗൂ ച ധീരോ ച ഹോതി**. ഏവം സന്തേ **ന കോചി ബാലോ സമണേസു അത്ഥി**. സബ്ബേപി ഹി തേ അത്തനോ ഇച്ഛായ പണ്ഡിതാ.

വാചായാതി കഥനേന. **വചനേനാ**തി ഭാസിതേന. **നിന്ദിതകാരണാ**തി ഗരഹഹേതുനാ. **ഗരഹിതകാരണാ**തി അവഞ്ഞാതഹേതുനാ. **ഉപവദിതകാരണാ**തി ഉപവാദഹേതുനാ.

൭൨൬. **അഞ്ഞം ഇതോ**തി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - "അഥ ചേ സയം വേദഗൂ ഹോതി ധീരോ. ന കോചി ബാലോ സമണേസു അത്ഥീ"തി ഏവഞ്ഹി വുത്തേപി സിയാ കസ്സചി "കസ്മാ"തി. തത്ഥ വുച്ചതേ - യസ്മാ **അഞ്ഞം ഇതോ യാഭിവദന്തി ധമ്മം, അപരദ്ധാ സുദ്ധിമകേവലീ തേ. ഏവമ്പി തിത്ഥ്യാ പുഥുസോ വദന്തി,** യേ ഇതോ അഞ്ഞം ദിട്ഠിം അഭിവദന്തി, തേ അപരദ്ധാ വിരദ്ധാ സുദ്ധിമഗ്ഗം, അകേവലിനോ ച തേതി ഏവം പുഥുതിത്ഥിയാ യസ്മാ വദന്തീതി വുത്തം ഹോതി. കസ്മാ പനേവം വദന്തീതി ചേ? **സന്ദിട്ഠിരാഗേന ഹി തേഭിരത്താ,** യസ്മാ സകേന ദിട്ഠിരാഗേന തേ അഭിരത്താതി വുത്തം ഹോതി.

തേ സുദ്ധിമഗ്ഗന്തി തേ അഞ്ഞതിത്ഥിയാ അകിലിട്ഠമഗ്ഗം. **വിസുദ്ധിമഗ്ഗ**ന്തി നിദ്ദോസമഗ്ഗം. **പരിസുദ്ധിമഗ്ഗ**ന്തി സുക്കമഗ്ഗം. **വോദാതമഗ്ഗ**ന്തി പണ്ഡരമഗ്ഗം. **പരിയോദാതമഗ്ഗ**ന്തി പഭാവന്തമഗ്ഗം. **വിരദ്ധാ**തി വുത്തവിധിനാ മഗ്ഗേന വിരജ്ഝിത്വാ ഠിതാ. **അപരദ്ധാ**തി അപരജ്ഝിത്വാ ഠിതാ. **ഖലിതാ**തി പരിഹീനാ. **ഗലിതാ**തി തതോ ഭട്ഠാ. **അഞ്ഞായാ**തി അഞ്ഞാണേന. **അപരദ്ധാ**തി പരാജയമാപന്നാ. അഥ വാ "ഞായാപരദ്ധാ"തിപി പാഠോ. ഞായേന മഗ്ഗേന വിരദ്ധാതി അത്ഥോ.

൭൨൭. ഏവം അഭിരത്താ ച - **ഇധേവ സുദ്ധി**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സകായനേ**തി സകമഗ്ഗേ. **ദള്ഹം വദാനാ**തി ദള്ഹവാദാ.

ഥിരവാദാതി സന്നിട്ഠാനവാദാ. **ബലികവാദാ**തി ബലവന്തവാദാ. **അവട്ഠിതവാദാ**തി പതിട്ഠഹിത്വാ കഥിതവാദാ.

൮൯൭. യേ ഏവഞ്ച ദള്ഹവാദാ, തേസു യോ കോചി തിത്ഥിയോ സകായനേ വാപി ദള്ഹം വദാനോ **കമേത്ഥ ബാലോതി പരം ദഹേയ്യ,** സങ്ഖേപതോ തത്ഥ സസ്സതുച്ഛേദസങ്ഖാതേ വിത്ഥാരതോ നത്ഥികഇസ്സരകാരകനിയതിആദിഭേദേ സകേ അയനേ ''ഇദമേവ സച്ച''ന്തി ദള്ഹം വദാനോ കം പരം ഏത്ഥ ദിട്ഠിഗതേ ''ബാലോ''തി സഹ ധമ്മേന പസ്സേയ്യ, നനു സബ്ബോപി തസ്സ മതേന പണ്ഡിതോ ഏവ സുപ്പടിപന്നോ ഏവ ച. ഏവം സന്തേ **സയമേവ സോ മേധഗമാവഹേയ്യ, പരം വദം ബാലമസുദ്ധിധമ്മം**. സോപി പരം ''ബാലോ ച അസുദ്ധിധമ്മോ ച അയ''ന്തി വദന്തോ അത്തനാവ കലഹം ആവഹേയ്യ. കസ്മാ? യസ്മാ സബ്ബോപി തസ്സ മതേന പണ്ഡിതോയേവ സുപ്പടിപന്നോയേവ ച.

൮൯൮. ഏവം സബ്ബഥാപി **വിനിച്ഛയേ ഠത്വാ സയം പമായ, ഉദ്ധം സ ലോകസ്മിം വിവാദമേതീ**തി ദിട്ഠിയാ ഠത്വാ സയഞ്ച സത്ഥാരാദിം മിനിത്വാ സോ ഭിയ്യോ വിവാദമേതീതി. ഏവം പന വിനിച്ഛയേസു ആദീനവം ഞത്വാ അരിയമഗ്ഗേന **ഹിത്വാന സബ്ബാനി വിനിച്ഛയാനി, ന മേധഗം കുബ്ബതി ജന്തു ലോകേ**തി അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി.

സയം പമായാതി അത്തനാ മിനിത്വാ. **പമിനിത്വാ**തി പമാണം കത്വാ. ''പവിനേത്വാ''തിപി പാഠോ, തം ന സുന്ദരം. **ഉദ്ധം വാദേന സദ്ധി**ന്തി അത്തനോ ഉപരി കഥേന്തേന സഹ. ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ (മഹാനി॰ വ്വന) വുത്തസദിസോ ഏവ അഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

ചൂളബ്യൂഹസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൩. മഹാബ്യൂഹസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൩൦. തേരസമേ മഹാബ്യൂഹസുത്തനിദ്ദേസേ **യേ കേചിമേ ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ**തി ഇദമ്പി "കിം നു ഖോ ഇമേ ദിട്ഠിപരിബ്ബസാനാ വിഞ്ഞൂനം സന്തികാ നിന്ദമേവ ലഭന്തി, ഉദാഹു പസംസമ്പീ"തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം ആവികാതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം. തത്ഥ **അന്വാനയന്തീ**തി അനു ആനയന്തി പുനപ്പുനം ആഹരന്തി.

നിന്ദമേവ അന്വേന്തീതി ഗരഹമേവ ഉപഗച്ഛന്തി.

൧൩൧. ഇദാനി യസ്മാ തേ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി വദന്താപി ദിട്ഠിഗതികവാദിനോ കദാചി കത്ഥചി പസംസമ്പി ലഭന്തി, യം ഏതം പസംസാസങ്ഖാതം വാദഫലം, തം അപ്പം, രാഗാദീനം സമായ സമത്ഥം ന ഹോതി, കോ പന വാദോ ദുതിയേ നിന്ദാഫലേ, തസ്മാ ഏതമത്ഥം ദസ്സേന്തോ ഇമം താവ വിസ്സജ്ജനഗാഥം ആഹ **"അപ്പഞ്ഹി ഏതം ന അലം സമായ, ദുവേ വിവാദസ്സ ഫലാനി ബ്രൂമീ"**തി. തത്ഥ **ദുവേ വിവാദസ്സ ഫലാനീ**തി നിന്ദാ ച പസംസാ ച ജയപരാജയാദീനി വാ തംസഭാഗാനി. **ഏതമ്പി ദിസ്വാ**തി "നിന്ദാ അനിട്ഠാ ഏവ, പസംസാ നാലം സമായാ"തി ഏതമ്പി വിവാദഫലേ ആദീനവം ദിസ്വാ. **ഖേമാഭിപസ്സം അവിവാദഭൂമി**ന്തി അവിവാദഭൂമിം നിബ്ബാനം ഖേമന്തി പസ്സമാനോ.

അപ്പകന്തി മന്ദം. **പരിത്തക**ന്തി ഥോകം. **ഓമക**ന്തി ഹേട്ഠിമകം. **ലാമക**ന്തി പാപകം. **സമായാ**തി രാഗാദീനം സമനത്ഥായ. **ഉപസമായാ**തി ഉപരൂപരി സമനത്ഥായ. **വൂപസമായാ**തി സന്നിസീദാപനത്ഥായ. **നിബ്ബാനായാ**തി അമതമഹാനിബ്ബാനത്ഥായ. **പടിനിസ്സഗ്ഗായാ**തി മഗ്ഗേന കിലേസാനം നിസ്സജ്ജനത്ഥായ. **പടിപസ്സദ്ധിയാ**തി ഫലേന പടിപസ്സദ്ധാനം അനുപ്പജ്ജനത്ഥായ നാലം.

൧൩൨. ഏവഞ്ഹി അവിവാദമാനോ - **യാ കാചിമാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സമ്മുതിയോ**തി ദിട്ഠിയോ. **പുഥുജ്ജാ**തി പുഥുജ്ജനസമ്ഭവാ. **സോ ഉപയം കിമേയ്യാ**തി സോ ഉപഗന്തബ്ബട്ഠേന ഉപയം രൂപാദീസു ഏകമ്പി ധമ്മം കിം ഉപേയ്യ, കേന വാ കാരണേന ഉപേയ്യ. **ദിട്ഠേ സുതേ ഖന്തിമകുബ്ബമാനോ**തി ദിട്ഠസുതസുദ്ധീസു പേമം അകരോന്തോ.

പുഥുജ്ജനേഹി ജനിതാതി പുഥുജ്ജനേഹി ഉപ്പാദിതാ. **സമ്മുതിയോ**തി ദിട്ഠിയോ. **പുഥു നാനാജനേഹി ജനിതാ വാ**തി അനേകവിധേഹി ദിട്ഠിഗതികേഹി ഉപ്പാദിതാ വാ. **നേതീ**തി ന ഏതി. **ന ഉപേതീ**തി സമീപം ന ഏതി. **ന ഉപഗച്ഛതീ**തി നിവത്തതി. **നാഭിനിവിസതീ**തി പവിസിത്വാ നപ്പതിട്ഠതി.

൧൩൩. ഇതോ ബാഹിരാ പന - **സീലുത്തമാ**തി ഗാഥാ തസ്സത്ഥോ - സീലംയേവ "ഉത്തമ"ന്തി മഞ്ഞമാനാ **സീലുത്തമാ**തി ഏകേ ഭോന്തോ സംയമമത്തേന **സുദ്ധിം** വദന്തി, ഹത്ഥിവതാദിഞ്ച **വതം സമാദായ ഉപട്ഠിതാസേ. ഇധേവ** ദിട്ഠിയം **അസ്സ** സത്ഥുനോ **സുദ്ധിം ഭവൂപനീതാ** ഭവജ്ഝോസിതാ സമാനാ വദന്തി, അപി ച തേ **കുസലാവദാനാ** "കുസലാ മയ"ന്തി ഏവംവാദാ.

൧൩൮. ഏവം സീലുത്തമേസു ച തേസു തഥാ പടിപന്നോ യോ കോചി - **സചേ ചുതോതി** ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - **സചേ** തതോ **സീലവതതോ** പരവിച്ഛിന്ദനേന വാ അനഭിസമ്ഭുണന്തോ വാ **ചുതോ ഹോതി,** സോ തം സീലബ്ബതകമ്മം പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദികമ്മം വാ **വിരാധയിത്വാ വേധതീ**. ന കേവലഞ്ച വേധതി , അപി ച ഖോ തം സീലബ്ബതസുദ്ധിം **പജപ്പതീ** ച വിപ്പലപതി ച **പത്ഥയതീ** ച. കിമിവ? **സത്ഥാവ ഹീനോ പവസം ഘരമ്ഹാ,** ഘരമ്ഹാ പവസന്തോ സത്ഥതോ ഹീനോ യഥാ തം ഘരം വാ സത്ഥം വാ പത്ഥയതീതി.

പരവിച്ഛിന്ദനായ വാതി പരേന വാരിയമാനോ വാ. **അനഭിസമ്ഭുണന്തോ വാ**തി തം പടിപത്തിം അസമ്പാദേന്തോ വാ.

അഞ്ഞായ അപരദ്ധോതി നിബ്ബാനേന പരിഹീനോ മഗ്ഗതോ വാ. **തം വാ സത്ഥം അനുബന്ധതീ**തി തം വാ സത്ഥം സബ്ബത്ഥ പച്ഛതോ ഗച്ഛതി.

൧൩൯. ഏവം പന സീലുത്തമാനം പവേധനകാരണം അരിയസാവകോ **സീലബ്ബതം വാപി പഹായ സബ്ബ**ന്തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സാവജ്ജാനവജ്ജ**ന്തി സബ്ബാകുസലം ലോകിയകുസലഞ്ച. **ഏതം സുദ്ധിം അസുദ്ധിന്തി അപത്ഥയാനോ**തി പഞ്ചകാമഗുണാദിഭേദം സുദ്ധിം അകുസലാദിഭേദം അസുദ്ധിഞ്ച അപത്ഥയമാനോ. **വിരതോ ചരേ**തി സുദ്ധിയാ അസുദ്ധിയാ ച വിരതോ ചരേയ്യ. **സന്തി മനുഗ്ഗഹായാ**തി ദിട്ഠിം അഗ്ഗഹേത്വാ.

കണ്ഹം കണ്ഹവിപാകന്തി അകുസലകമ്മം അകുസലവിപാകദായകം. **സുക്കം സുക്കവിപാക**ന്തി ലോകിയകുസലം അത്തനാ സദിസം സുക്കവിപാകദായകം.

നിയാമാവക്കന്തിന്തി മഗ്ഗപവിസനം. **സേക്ഖാ**തി സത്ത സേക്ഖാ. **അഗ്ഗധമ്മ**ന്തി ഉത്തമധമ്മം, അരഹത്തഫലം.

൧൪൦. ഏവം ഇതോ ബാഹിരകേ സീലുത്തമേ സംയമേന വിസുദ്ധിവാദേ തേസഞ്ച വിപാകം സീലബ്ബതപഹായിനോ അരഹതോ ച പടിപത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അഞ്ഞഥാപി സുദ്ധിവാദേ ബാഹിരകേ ദസ്സേന്തോ **"തമൂപനിസ്സായാ"**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - സന്തഞ്ഞേപി സമണബ്രാഹ്മണാ, തേ **ജിഗുച്ഛിതം** അമരന്തപം വാ ദിട്ഠസുദ്ധിആദീസു വാ അഞ്ഞതരഞ്ഞതരം **ഉപനിസ്സായ**അകിരിയദിട്ഠിയാ വാ **ഉദ്ധംസരാ** ഹുത്വാ **ഭവാഭവേസു അവീതതണ്ഹാ സുദ്ധി'മനുത്ഥുനന്തി** വദന്തി കഥേന്തീതി.

തപോജിഗുച്ഛവാദാതി കായപീളനാദിതപേന പാപഹിരീയനവാദാ. **തപോജിഗുച്ഛസാരാ**തി തേനേവ തപേന ഹിരീയനസാരവന്തോ. **ഉദ്ധംസരാവാദാ**തി സംസാരേന സുദ്ധിം കഥയന്താ.

൧൪൧. ഏവം തേസം അവീതതണ്ഹാനം സുദ്ധിം അനുത്ഥുനന്താനം യോപി സുദ്ധിപ്പത്തമേവ അത്താനം മഞ്ഞേയ്യ, തസ്സാപി അവീതതണ്ഹത്താ ഭവാഭവേസു തം തം വത്ഥും **പത്ഥയമാനസ്സ ഹി ജപ്പിതാനി** പുനപ്പുനം ഹോന്തിയേവാതി അധിപ്പായോ. തണ്ഹാ ഹി ആസേവിതാ തണ്ഹം വഡ്ഢയതേവ, ന കേവലഞ്ച ജപ്പിതാനി, **പവേധിതം വാപി പകപ്പിതേസു,**

തണ്ഹാദിട്ഠീഹി ചസ്സ പകപ്പിതേസു വത്ഥൂസു പവേധിതമ്പി ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. ഭവാഭവേസു പന വീതതണ്ഹത്താ ആയതിം **ചുതൂപപാതോ ഇധ യസ്സ നത്ഥി, സ കേന വേധേയ്യ കുഹിം വ ജപ്പേ**തി അയമേതിസ്സാ ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ.

ആഗമനന്തി പുന ആഗമനം. **ഗമന**ന്തി ഇതോ അഞ്ഞത്ഥ ഗമനം . **ഗമനാഗമന**ന്തി ഇതോ ഗന്ത്വാ പുന നിവത്തനം. **കാല**ന്തി മരണം. **ഗതീ**തി ഗമനവസേന ഗതിയാ ഗന്തബ്ബം.

൮൮൮. **യമാഹു ധമ്മ**ന്തി പുച്ഛാഗാഥാ.

൮൮൯. ഇദാനി യസ്മാ ഏകോപി ഏത്ഥ വാദോ സച്ചോ നത്ഥി, കേവലം ദിട്ഠിമത്തകേന ഹി തേ വദന്തി, തസ്മാ തമത്ഥം ദസ്സേന്തോ **"സകം ഹീ"**തി ഇമം താവ വിസ്സജ്ജനഗാഥമാഹ. തത്ഥ **സമ്മുതി**ന്തി ദിട്ഠിം. **അനോമ**ന്തി അനൂനം.

൮൯൦. ഏവമേതേസു സകം ധമ്മം പരിപുണ്ണം ബ്രൂവന്തേസു അഞ്ഞസ്സ ധമ്മം പന ഹീനന്തി വദന്തേസു യസ്സ കസ്സചി - **പരസ്സ ചേ വമ്ഭയിതേന ഹീനോ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - യദി **പരസ്സ** നിന്ദിതകാരണാ **ഹീനോ** ഭവേയ്യ, **ന കോചി ധമ്മേസു വിസേസി** അഗ്ഗോ ഭവേയ്യ. കിംകാരണാ? **പുഥൂ ഹി അഞ്ഞസ്സ വദന്തി ധമ്മം നിഹീനതോ** സബ്ബേവ തേ **സമ്ഹി ദള്ഹം വദാനാ**സകധമ്മേ ദള്ഹവാദാ ഏവ.

വമ്ഭയിതകാരണാതി ധംസിതകാരണാ. **ഗരഹിതകാരണാ**തി ലാമകകതകാരണാ. **ഉപവദിതകാരണാ**തി അക്കോസിതകാരണാ. **സകായന**ന്തി സകമഗ്ഗം.

൮൯൧. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **സദ്ധമ്മപൂജാ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - തേ ച തിത്ഥിയാ **യഥാ പസംസന്തി സകായനാനി, സദ്ധമ്മപൂജാപി നേസം തഥേവ** വത്തതി. തേ ഹി അതിവിയ സത്ഥാരാദീനി സത്തരോന്തി. തത്ഥ യദി തേ പമാണാ സിയും, ഏവം സന്തേ **സബ്ബേവ വാദാ തഥിയാ ഭവേയ്യും**. കിംകാരണാ ? **സുദ്ധീ ഹി നേസം പച്ചത്തമേവ**. ന സാ അഞ്ഞത്ഥ സിജ്ഝതി, നാപി പരമത്ഥതോ. അത്തനി ദിട്ഠിഗാഹമത്തമേവ ഹി തം തേസം പരപച്ചയനേയ്യബുദ്ധീനം. **പച്ചത്തമേവാ**തി പാടേക്കമേവ.

൮൯൨. യോ പന വിപരീതതോ ബാഹിതപാപത്താ ബ്രാഹ്മണോ, തസ്സ **ന ബ്രാഹ്മണസ്സ പരനേയ്യമത്ഥീ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - **ബ്രാഹ്മണസ്സ** ഹി "സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"തിആദിനാ നയേന സുദിട്ഠത്താ പരേന നേതബ്ബം ഞാണം നത്ഥി. ദിട്ഠി**ധമ്മേസു** "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി നിച്ഛിനിത്വാ **സുമഗ്ഗഹീത**മ്പി നത്ഥി. തംകാരണാ സോ ദിട്ഠികലഹാനി അതിക്കന്തോ, **ന ഹി** സോ **സേട്ഠതോ പസ്സതി ധമ്മമഞ്ഞം** അഞ്ഞത്ര സതിപട്ഠാനാദീഹി.

ന പരനേയ്യോതി പരേന നേതബ്ബോ ജാനാപേതബ്ബോ ന ഹോതി. **ന പരപത്തിയോ ന പരപച്ചയോ**തി പരേസം പച്ചേതബ്ബോ ന ഹോതി. **ന പരപടിബദ്ധഗൂ**തി പരേസം പടിബദ്ധഗമനോ ന ഹോതി.

൪൩. **ജാനാമീ**തി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - ഏവം താവ പരമത്ഥബ്രാഹ്മണോ ന ഹി സേട്ഠതോ പസ്സതി ധമ്മമഞ്ഞം, അഞ്ഞേ പന തിത്ഥിയാ പരചിത്തഞാണാദീഹി ജാനന്താപി പസ്സന്താപി **"ജാനാമി പസ്സാമി തഥേവ ഏത"**ന്തി ഏവം വദന്താപി ച **ദിട്ഠിയാ സുദ്ധിം പച്ചേന്തി**. കസ്മാ? യസ്മാ തേസു ഏകോപി അദക്ഖി ചേ അദ്ദസ ചേപി **തേന** പരചിത്തഞാണാദിനാ യഥാഭൂതമത്ഥം, **കിഞ്ഹി തുമസ്സ തേന** തസ്സ തേന ദസ്സനേന കിം കതം, കിം ദുക്ഖപരിഞ്ഞാ സാധിതാ, ഉദാഹു സമുദയപ്പഹാനാദീനം അഞ്ഞതരം, യതോ സബ്ബഥാപി അതിക്കമിത്വാ അരിയമഗ്ഗം തേ തിത്ഥിയാ അഞ്ഞേനേവ **വദന്തി സുദ്ധിം,** അതിക്കമിത്വാ വാ തേ തിത്ഥിയേ ബുദ്ധാദയോ അഞ്ഞേനേവ വദന്തി സുദ്ധിന്തി.

൪൪. **പസ്സം നരോ**തി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - കിഞ്ച ഭിയ്യോ? യ്വായം പരചിത്തഞാണാദീഹി അദ്ദക്ഖി, സോ **പസ്സം നരോ ദക്ഖതി നാമരൂപം,** ന തതോ പരം, **ദിസ്വാന വാ ഞസ്സതി താനിമേവ** നാമരൂപാനി നിച്ചതോ സുഖതോ വാ, ന അഞ്ഞഥാ; സോ ഏവം പസ്സന്തോ **കാമം ബഹും പസ്സതു അപ്പകം വാ** നാമരൂപം നിച്ചതോ സുഖതോ ച അഥസ്സ ഏവരൂപേന ദസ്സനേന **ന ഹി തേന സുദ്ധിം കുസലാ വദന്തി**.

൪൫. **നിവിസ്സവാദീ**തി ഗാഥായ സമ്ബന്ധോ അത്ഥോ ച - തേന ച ദസ്സനേന സുദ്ധിയാ അസതിയാപി യോ "ജാനാമി പസ്സാമി തഥേവ ഏത"ന്തി ഏവം നിവിസ്സവാദീ, ഏതം വാ ദസ്സനം പടിച്ച ദിട്ഠിയാ സുദ്ധിം പച്ചേന്തോ "ഇദമേവ സച്ച"ന്തി ഏവം നിവിസ്സവാദീ, സോ **സുബ്ബിനയോ** ന ഹോതി തം തഥാ **പകപ്പിതം** അഭിസങ്ഖതം **ദിട്ഠിം പുരക്ഖരാനോ**. സോ ഹി **യം** സത്ഥാരാദിം **നിസ്സിതോ, തത്ഥേവ സുഭം വദാനോ സുദ്ധിം വദോ,** "പരിസുദ്ധിവാദോ പരിസുദ്ധിദസ്സനോ വാ അഹ"ന്തി അത്താനം മഞ്ഞമാനോ **തത്ഥ തഥദ്ദസാ സോ,** തത്ഥ സകായ ദിട്ഠിയാ അവിപരീതമേവ സോ അദ്ദസ. യഥാ സാ ദിട്ഠി പവത്തതി, തഥേവ തം അദ്ദസ, ന അഞ്ഞഥാ പസ്സിതും ഇച്ഛതീതി അധിപ്പായോ.

നിവിസ്സവാദീതി പതിട്ഠഹിത്വാ കഥേന്തോ. **ദുബ്ബിനയോ**തി വിനേതും ദുക്ഖോ. **ദുപ്പഞ്ഞാപയോ**തി ഞാപേതും ചിത്തേന ലബ്ഭാപേതും ദുക്ഖോ. **ദുന്നിജ്ഝാപയോ**തി ചിത്തേന വീമംസിത്വാ ഗഹണത്ഥം പുനപ്പുനം നിജ്ഝാപയിതും ദുക്ഖോ. **ദുപ്പേക്ഖാപയോ**തി ഇക്ഖാപയിതും ദുക്ഖോ. **ദുപ്പസാദയോ**തി ചിത്തേ പസാദം ഉപ്പാദേതും ദുക്ഖോ.

അപ്പസ്സീതി ഞാണേന പടിവേധം പാപുണി. **പടിവിജ്ഝീ**തി ചിത്തേന അവബോധം പാപുണി.

൪൬. ഏവം പകപ്പിതം ദിട്ഠിം പുരക്ഖരാനേസു തിത്ഥിയേസു - **ന ബ്രാഹ്മണോ കപ്പമുപേതി സങ്ഖാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സങ്ഖാ**തി സങ്ഖായ, ജാനിത്വാതി അത്ഥോ. **നപി ഞാണബന്ധൂ**തി സമാപത്തിഞാണാദിനാ അകതതണ്ഹാദിട്ഠിബന്ധു. തത്ഥ വിഗ്ഗഹോ - നാപി അസ്സ ഞാണേന കതോ ബന്ധു അത്ഥീതി നപി ഞാണബന്ധു. **സമ്മുതിയോ**തി ദിട്ഠിസമ്മുതിയോ. **പുഥുജ്ജാ**തി പുഥുജ്ജനസമ്ഭവാ. **ഉഗ്ഗഹണന്തി മഞ്ഞേ**തി ഉഗ്ഗഹണന്തി അഞ്ഞേ, അഞ്ഞേ താ സമ്മുതിയോ ഉഗ്ഗണ്ഹന്തീതി വുത്തം ഹോതി.

ഉപേക്ഖതീതി ഉപപത്തിതോ അപക്ഖപതിതോ ഹുത്വാ പസ്സതി.

൧൮൭. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **വിസ്സജ്ജ ഗന്ഥാനീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അനുഗ്ഗഹോ**തി ഉഗ്ഗഹണവിരഹിതോ, സോപി നാസ്സ ഉഗ്ഗഹോതി അനുഗ്ഗഹോ. ന വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാതീതി അനുഗ്ഗഹോ.

ഗന്ഥേ വോസ്സജ്ജിത്വാതി അഭിജ്ഝാദികേ ഗന്ഥേ ചജിത്വാ. **വിസ്സജ്ജാ**തി പുന അനാദിയനവസേന ജഹിത്വാ. **ഗധിതേ**തി ഘടിതേ. **ഗന്ഥിതേ**തി സുത്തേന സങ്ഗഹിതേ വിയ ഗന്ഥിതേ. **ബന്ധേ**തി സുട്ഠു ബന്ധേ. **വിബന്ധേ**തി വിവിധാ ബന്ധേ. **പലിബുദ്ധേ**തി സമന്തതോ ബന്ധനേന ബന്ധേ. **ബന്ധനേ**തി കിലേസബന്ധനേ. **ഫോടയിത്വാ**തി പപ്ഫോടേത്വാ. **സച്ചം വിസ്സജ്ജം കരോന്തീ**തി വിസങ്ഖരിത്വാ അപരിഭോഗം കരോന്തി. **വികോപേന്തീ**തി ചുണ്ണവിചുണ്ണം കരോന്തി.

൧൮൮. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - സോ ഏവരൂപോ - **പുബ്ബാസവേ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **പുബ്ബാസവേ**തി അതീതരൂപാദീനി ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനധമ്മകിലേസേ . **നവേ**തി പച്ചുപ്പന്നരൂപാദീനി ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനധമ്മേ. **ന ഛന്ദഗൂ**തി ഛന്ദാദിവസേന ന ഗച്ഛതി. **അനത്തഗരഹീ**തി കതാകതവസേന അത്താനം അഗരഹന്തോ.

൧൮൯. ഏവം അനത്തഗരഹീ ച - **സ സബ്ബധമ്മേസൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സബ്ബധമ്മേസൂ**തി ദ്വാസട്ഠിദിട്ഠിധമ്മേസു "യം കിഞ്ചി ദിട്ഠം വാ"തി ഏവംപഭേദേസു. **പന്നഭാരോ**തി പതിതഭാരോ. ന കപ്പേതീതി **ന കപ്പിയോ,** ദുവിധമ്പി കപ്പം ന കരോതീതി അത്ഥോ. **നൂപരതോ**തി പുഥുജ്ജനകല്യാണകസേക്ഖാ വിയ ഉപരതിസമങ്ഗീപി നോ ഹോതി. **ന പത്ഥിയോ**തി നിത്തണ്ഹോ. തണ്ഹാ ഹി പത്ഥയതീതി പത്ഥിയാ, നാസ്സ പത്ഥിയാതി ന പത്ഥിയോ. ഇതോ പരഞ്ച ഹേട്ഠാ ച തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ ഉത്താനത്ഥമേവ. ഏവം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ (മഹാനി॰ ൮൩) വുത്തസദിസോ ഏവ അഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

മഹാബ്യൂഹസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൪. തുവടകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൫൦. ചുദ്ദസമേ തുവടകസുത്തനിദ്ദേസേ **പുച്ഛാമി** **ത**ന്തി ഇദമ്പി തസ്മിംയേവ മഹാസമയേ "കാ നു ഖോ അരഹത്തപ്പത്തിയാ പടിപത്തീ"തി ഉപ്പന്നചിത്താനം ഏകച്ചാനം ദേവതാനം തമത്ഥം പകാസേതും പുരിമനയേനേവ നിമ്മിതബുദ്ധേന അത്താനം പുച്ഛാപേത്വാ വുത്തം.

തത്ഥ ആദിപുച്ഛാഗാഥായ താവ **പുച്ഛാമീ**തി എത്ഥ അദിട്ഠജോതനാദിവസേന പുച്ഛാ വിഭജിതാ. **ആദിച്ചബന്ധൂ**തി ആദിച്ചസ്സ ഗോത്തബന്ധു. **വിവേകം സന്തിപദഞ്ചാ**തി വിവേകഞ്ച സന്തിപദഞ്ച. **കഥം ദിസ്വാ**തി കേന കാരണേന ദിസ്വാ, കഥം പവത്തദസ്സനോ ഹുത്വാതി വുത്തം ഹോതി.

തിസ്സോ പുച്ഛാതി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **അദിട്ഠജോതനാ**തി യം ന ദിട്ഠം ന പടിവിദ്ധം, തസ്സ പാകടകരണത്ഥായ പുച്ഛാ. **ദിട്ഠസംസന്ദനാ**തി യം ഞാണചക്ഖുനാ ദിട്ഠം, തസ്സ ഘടനത്ഥായ. **വിമതിച്ഛേദനാ**തി യാ കങ്ഖാ, തസ്സാച്ഛേദനത്ഥം. **പകതിയാ ലക്ഖണം അഞ്ഞാത**ന്തി ധമ്മാനം തഥലക്ഖണം പകതിയാ ന ഞാതം. **അദിട്ഠ**ന്തി ന ദിട്ഠം. "ന നിട്ഠ"ന്തിപി പാഠോ. **അതുലിത**ന്തി തുലായ തുലിതം വിയ ന തുലിതം. **അതീരിത**ന്തി തീരണായ ന തീരിതം. **അവിഭൂത**ന്തി ന പാകടം. **അവിഭാവിത**ന്തി പഞ്ഞായ ന വഡ്ഢിതം. **തസ്സ ഞാണായാ**തി തസ്സ ധമ്മസ്സ ലക്ഖണജാനനത്ഥായ. **ദസ്സനായാ**തി ദസ്സനത്ഥായ. **തുലനായാ**തി തുലനത്ഥായ. **തീരണായാ**തി തീരണത്ഥായ. **വിഭാവനായാ**തി വിഭാഗകരണത്ഥായ. **അഞ്ഞേഹി പണ്ഡിതേഹീ**തി അഞ്ഞേഹി ബുദ്ധിസമ്പന്നേഹി. **സംസയപക്ഖന്ദോ**തി സന്ദേഹം പവിട്ഠോ.

മനുസ്സപുച്ഛാതി മനുസ്സാനം പുച്ഛാ. **അമനുസ്സപുച്ഛാ**തി നാഗസുപണ്ണാദീനം പുച്ഛാ. **ഗഹട്ഠാ**തി അവസേസഗഹട്ഠാ. **പബ്ബജിതാ**തി ലിങ്ഗവസേന വുത്താ. **നാഗാ**തി സുഫസ്സാദയോ നാഗാ. **സുപണ്ണാ**തി സുപണ്ണസംയുത്തവസേന (സം॰ നി॰ ൩.൩൯൨ ആദയോ). **യക്ഖാ**തി യക്ഖസംയുത്തവസേന (സം॰ നി॰ ൧.൨൩൫ ആദയോ) ച വേദിതബ്ബാ . **അസുരാ**തി പഹാരാദാദയോ. **ഗന്ധബ്ബാ**തി പഞ്ചസിഖഗന്ധബ്ബപുത്താദയോ . **മഹാരാജാനോ**തി ചത്താരോ മഹാരാജാനോ. **അഹീനിന്ദ്രിയ**ന്തി സണ്ഠാനവസേന അവികലിന്ദ്രിയം. **സോ നിമ്മിതോ**തി സോ ഭഗവതാ നിമ്മിതോ ബുദ്ധോ.

വോദാനത്ഥപുച്ഛാതി വിസേസധമ്മപുച്ഛാ. **അതീതപുച്ഛാ**തി അതീതേ ധമ്മേ ആരബ്ഭ പുച്ഛാ. **അനാഗതാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **കുസലപുച്ഛാ**തി അനവജ്ജധമ്മപുച്ഛാ. **അകുസലപുച്ഛാ**തി സാവജ്ജധമ്മപുച്ഛാ. **അബ്യാകതപുച്ഛാ**തി തദുഭയവിപരീതധമ്മപുച്ഛാ.

അജ്ഝേസാമി **ത**ന്തി തം ആണാപേമി. **കഥയസ്സു മേ**തി മയ്ഹം കഥേഹി. **ഗോത്തഞാതകോ**തി ഗോത്തേന ഞാതകോ. **ഗോത്തബന്ധൂ**തി ഗോത്തജ്ഝത്തികോ. **ഏകേനാകാരേനാ**തി ഏകേന കോട്ഠാസേന.

സന്തിപദന്തി സന്തിസങ്ഖാതം നിബ്ബാനപദം. **യേ ധമ്മാ സന്താധിഗമായാ**തി യേ സതിപട്ഠാനാദയോ ധമ്മാ നിബ്ബാനപടിലാഭത്ഥായ. **സന്തിഫുസനായാ**തി ഞാണഫസ്സേന നിബ്ബാനഫുസനത്ഥായ. **സച്ഛികിരിയായാ**തി പച്ചക്ഖകരണത്ഥായ. **മഹന്തം സീലക്ഖന്ധ**ന്തി മഹന്തം സീലരാസിം. **സമാധിക്ഖന്ധാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. സീലക്ഖന്ധാദയോ ലോകിയലോകുത്തരാ, വിമുത്തിഞാണദസ്സനം ലോകിയമേവ.

തമോകായസ്സ പദാലനന്തി അവിജ്ജാരാസിസ്സ വിദ്ധംസനം. **വിപല്ലാസസ്സ ഭേദന**ന്തി ചതുബ്ബിധവിപല്ലാസസ്സ ഭേദനം. **തണ്ഹാസല്ലസ്സ അബ്ബുഹന**ന്തി തണ്ഹാകണ്ടകസ്സ ലുഞ്ചനം. **അഭിസങ്ഖാരസ്സ വൂപസമ**ന്തി പുഞ്ഞാദിഅഭിസങ്ഖാരസ്സ നിബ്ബാപനം. **ഭാരസ്സ നിക്ഖേപന**ന്തി പഞ്ചക്ഖന്ധഭാരസ്സ ഠപനം. **സംസാരവട്ടസ്സ ഉപച്ഛേദന**ന്തി സംസാരപവത്തസ്സ ഛേദനം. **സന്താപസ്സ നിബ്ബാപന**ന്തി കിലേസസന്താപസ്സ നിബ്ബുതി. **പരിളാഹസ്സ പടിപസ്സദ്ധി**ന്തി കിലേസദരഥസ്സ സന്നിസീദനം. **ദേവദേവോ**തി ദേവാനം അതിദേവോ.

൧൫൧. അഥ ഭഗവാ യസ്മാ യഥാ പസ്സന്തോ കിലേസേ ഉപരുന്ധതി, തഥാ ദിസ്വാ തഥാ പവത്തദസ്സനോ ഹുത്വാ പരിനിബ്ബാതി, തസ്മാ തമത്ഥം ആവികരോന്തോ നാനപ്പകാരേന തം

ദേവപരിസം കിലേസപ്പഹാനേ നിയോജേന്തോ **“മൂലം പപഞ്ചസങ്ഖായാ”**തി ആരഭിത്വാ പഞ്ച ഗാഥാ അഭാസി.

തത്ഥ ആദിഗാഥായ താവ സങ്ഖേപത്ഥോ - **പപഞ്ചസങ്ഖാ**തി പപഞ്ചാതി സങ്ഖാതത്താ പപഞ്ചാ ഏവ പപഞ്ചസങ്ഖാ. തസ്സാ അവിജ്ജാദയോ കിലേസാ മൂലം, തം പപഞ്ചസങ്ഖായ മൂലം **അസ്മീ**തി പവത്തമാനഞ്ച സബ്ബം മന്തായ **ഉപരുന്ധേ. യാ കാചി അജ്ഝത്തം തണ്ഹാ** ഉപ്പജ്ജേയ്യും. **താസം വിനയായ** പഹാനായ **സദാ സതോ സിക്ഖേ** ഉപട്ഠിതസ്സതി ഹുത്വാ സിക്ഖേയ്യാതി.

അജ്ഝത്തസമുട്ഠാനാ വാതി ചിത്തേ ഉപ്പന്നാ വാ. **പുരേഭത്ത**ന്തി ദിവാഭത്തതോ പുരേകാലം. അച്ചന്തസംയോഗത്ഥേ ഉപയോഗവചനം, അത്ഥതോ പന ഭുമ്മമേവ പുരേഭത്തേതി, ഏസ നയോ പച്ഛാഭത്താദീസു. **പച്ഛാഭത്ത**ന്തി ദിവാഭത്തതോ പച്ഛാകാലം. **പുരിമം യാമ**ന്തി രത്തിയാ പഠമകോട്ഠാസം. **മജ്ഝിമം യാമ**ന്തി രത്തിയാ ദുതിയകോട്ഠാസം. **പച്ഛിമം യാമ**ന്തി രത്തിയാ തതിയകോട്ഠാസം. **കാളേ**തി കാളപക്ഖേ. **ജുണ്ഹേ**തി സുക്കപക്ഖേ. **വസ്സേ**തി ചത്താരോ വസ്സാനമാസേ. **ഹേമന്തേ**തി ചത്താരോ ഹേമന്തമാസേ. **ഗിമ്ഹേ**തി ചത്താരോ ഗിമ്ഹാനമാസേ. **പുരിമേ വയോഖന്ധേ**തി പഠമേ വയോകോട്ഠാസേ, പഠമവയേതി അത്ഥോ. തീസു ച വയേസു വസ്സസതായുകസ്സ പുരിസസ്സ ഏകേകസ്മിം വയേ ചതുമാസാധികാനി തേത്തിംസ വസ്സാനി ഹോന്തി.

൮൭൨. ഏവം പഠമഗാഥായ താവ തീഹി സിക്ഖാഹി യുത്തം ദേസനം അരഹത്തനികൂടേന ദേസേത്വാ പുന മാനപ്പഹാനവസേന ദേസേതും **“യം കിഞ്ചീ”**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **യം കിഞ്ചി ധമ്മമഭിജഞ്ഞാ അജ്ഝത്ത**ന്തി യം കിഞ്ചി ഉച്ചാകുലീനതാദികം അത്തനോ ഗുണം ജാനേയ്യ. **അഥ വാപി ബഹിദ്ധാ**തി അഥ വാ ബഹിദ്ധാപി ആചരിയുപജ്ഝായാനം വാ ഗുണം ജാനേയ്യ. **ന തേന ഥാമം കുബ്ബേഥാ**തി തേന ഗുണേന മാനം ന കരേയ്യ.

സതാനന്തി സന്തഗുണവന്താനം. **സന്താന**ന്തി നിബ്ബുതസന്താനം. **ന വുത്താ**തി ന കഥിതാ. **നപ്പവുത്താ**തി ന വിസ്സജ്ജിതാ.

൮൭൩. ഇദാനിസ്സ അകരണവിധിം ദസ്സേന്തോ **“സേയ്യോ ന തേനാ”**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **തേന** ച മാനേന “സേയ്യോഹ”ന്തി വാ “നീചോഹ”ന്തി വാ “സരിക്ഖോഹ”ന്തി വാപി **ന മഞ്ഞേയ്യ**. തേഹി ച ഉച്ചാകുലീനതാദീഹി ഗുണേഹി **ഫുട്ഠോ അനേകരൂപേഹി** “അഹം ഉച്ചാ കുലാ പബ്ബജിതോ”തിആദിനാ നയേന അത്താനം വികപ്പേന്തോ ന തിട്ഠേയ്യാതി.

൮൭൪. ഏവം മാനപ്പഹാനവസേനപി ദേസേത്വാ ഇദാനി സബ്ബകിലേസൂപസമവസേന ദേസേതും **“അജ്ഝത്തമേവാ”**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അജ്ഝത്തമേവുപസമേ**തി അത്തനി ഏവ രാഗാദിസബ്ബകിലേസേ ഉപസമേയ്യ. **ന അഞ്ഞതോ ഭിക്ഖു സന്തിമേസേയ്യാ**തി ഠപേത്വാ ച സതിപട്ഠാനാദീനി അഞ്ഞേന ഉപായേന സന്തിം ന പരിയേസേയ്യ. **കുതോ നിരത്താ വാ**തി നിരത്താ കുതോയേവ.

ന ഏസേയ്യാതി സീലബ്ബതാദീഹി ന മഗ്ഗേയ്യ. **ന ഗവേസേയ്യാ**തി ന ഓലോകേയ്യ. **ന പരിയേസേയ്യാ**തി പുനപ്പുനം ന ഇക്ഖേയ്യ.

൮൭൫. ഇദാനി അജ്ഝത്തം ഉപസന്തസ്സ ഖീണാസവസ്സ താദിഭാവം ദസ്സേന്തോ **“മജ്ഝേ യഥാ”**തി ഗാഥമാഹ. തസ്സത്ഥോ - **യഥാ** മഹാ**സമുദ്ദസ്സ** ഉപരിഹേട്ഠിമഭാഗാനം വേമജ്ഝസങ്ഖാതേ ചതുയോജനസഹസ്സപ്പമാണേ **മജ്ഝേ** പബ്ബതന്തരേ ഠിതസ്സ വാ മജ്ഝേ സമുദ്ദസ്സ **ഊമി നോ ജായതി, ഠിതോവ** സോ **ഹോതി** അവികമ്പമാനോ, **ഏവം** അനേജോ ഖീണാസവോ ലാഭാദീസു **ഠിതോ** അസ്സ അവികമ്പമാനോ, സോ താദിസോ രാഗാദി**ഉസ്സദം ഭിക്ഖു ന കരേയ്യ കുഹിഞ്ചീ**തി.

ഉബ്ബേധേനാതി ഹേട്ഠാഭാഗേന. **ഗമ്ഭീരോ**തി ഉദകപിട്ഠിതോ പട്ഠായ **ചതുരാസീതിയോജനസഹസ്സാനി** ഗമ്ഭീരോ. “ഉബ്ബേധോ”തിപി പാഠോ, തം ന സുന്ദരം. **ഹേട്ഠാ**തി അന്തോഉദകം. **ഉപരീ**തി ഉദ്ധംഉദകം. **മജ്ഝേ**തി വേമജ്ഝേ. **ന കമ്പതീ**തി ഠിതട്ഠാനതോ ന ചലതി. **ന വികമ്പതീ**തി ഇതോ ചിതോ ച ന ചലതി. **ന ചലതീ**തി നിച്ചലം

ഹോതി. **ന വേധതീ**തി ന ഫന്ദതി. **നപ്പവേധതീ**തി ന പരിവത്തതി. **ന സമ്പവേധതീ**തി ന പരിബ്ഭമതി. **അനേരിതോ**തി ന ഏരിതോ. **അഘട്ടിതോ**തി അക്ഖോഭോ. **അചലിതോ**തി ന കമ്പിതോ. **അലുളിതോ**തി ന കലലീഭൂതോ. **തത്ര ഊമി നോ ജായതീ**തി തസ്മിം ഠാനേ വീചി ന ഉപ്പജ്ജതി.

സത്തന്നം പബ്ബതാനം അന്തരികാസൂതി യുഗന്ധരാദീനം സത്തന്നം പബ്ബതാനം അന്തരന്തരാ. **സീദന്തരാ**തി അന്തമസോ സിമ്ബലീതൂലമ്പി തേസു പതിതപതിതം സീദതീതി സീദാ, പബ്ബതന്തരേ ജാതത്താ അന്തരാ. "അന്തരസീദാ"തിപി പാഠോ.

ഫന്ദെ. ഇദാനി ഏവം അരഹത്തനികൂടേന ദേസിതം ധമ്മദേസനം അബ്ഭാനുമോദേന്തോ തസ്സ ച അരഹത്തസ്സ ആദിപടിപദം പുച്ഛന്തോ നിമ്മിതബുദ്ധോ **"അകിത്തയീ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **അകിത്തയീ**തി ആചിക്ഖി. **വിവടചക്ഖൂ**തി വിവടേഹി അനാവരണേഹി പഞ്ചഹി ചക്ഖൂഹി സമന്നാഗതോ. **സക്ഖിധമ്മ**ന്തി സകായത്തം സയം അഭിഞ്ഞാതം അത്തപച്ചക്ഖധമ്മം. **പരിസ്സയവിനയ**ന്തി പരിസ്സയവിനയനം. **പടിപദം വദേഹീ**തി ഇദാനി പടിപത്തിം വദേഹി. **ഭദ്ദന്തേ**തി ഭദ്ദം തവ അത്ഥൂതി ഭഗവന്തം ആലപന്തോ ആഹ. അഥ വാ ഭദ്ദം സുന്ദരം തവ പടിപദം വദേഹീതിപി വുത്തം ഹോതി. **പാതിമോക്ഖം അഥ വാപി സമാധി**ന്തി തമേവ പടിപദം ഭിന്ദിത്വാ പുച്ഛതി. പടിപദന്തി ഏതേന വാ മഗ്ഗം പുച്ഛതി. ഇതരേഹി സീലം സമാധിഞ്ച പുച്ഛതി.

മംസചക്ഖുനാപീതി സസമ്ഭാരികമംസചക്ഖുനാപി. **ദിബ്ബചക്ഖുനാപീ**തി ദിബ്ബസദിസത്താ ദിബ്ബം. ദേവാനഞ്ഹി സുചരിതകമ്മനിബ്ബത്തം പിത്തസേമ്ഹരുഹിരാദീഹി അപലിബുദ്ധം ഉപക്കിലേസവിനിമുത്തതായ ദൂരേപി ആരമ്മണസമ്പടിച്ഛനസമത്ഥം ദിബ്ബം പസാദചക്ഖു ഹോതി. ഇദഞ്ചാപി വീരിയഭാവനാബലനിബ്ബത്തം ഞാണചക്ഖു താദിസമേവാതി ദിബ്ബസദിസത്താ ദിബ്ബം. ദിബ്ബവിഹാരവസേന പടിലദ്ധത്താ, അത്തനാ ച ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സിതത്താപി ദിബ്ബം. ആലോകപരിഗ്ഗഹേന മഹാജുതികത്താപി ദിബ്ബം. തിരോകുട്ടാദിഗതരൂപദസ്സനേന മഹാഗതികത്താപി ദിബ്ബം. തം സബ്ബം സദ്ദസത്ഥാനുസാരേന വേദിതബ്ബം. ദസ്സനട്ഠേന ചക്ഖു, ചക്ഖുകിച്ചകരണേന ചക്ഖുമിവാതിപി ചക്ഖു, ദിബ്ബഞ്ച തം ചക്ഖു ചാതി ദിബ്ബചക്ഖു. തേന ദിബ്ബചക്ഖുനാപി വിവടചക്ഖു. ഇദാനി പഞ്ചവിധം ചക്ഖും വിത്ഥാരേന കഥേതും **"കഥം ഭഗവാ മംസചക്ഖുനാപി വിവടചക്ഖൂ"**തിആദിമാഹ . **മംസചക്ഖുമ്ഹി ഭഗവതോ പഞ്ചവണ്ണാ സംവിജ്ജന്തീ**തി ഏത്ഥ സസമ്ഭാരാദികചക്ഖുമ്ഹി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ പഞ്ച കോട്ഠാസാ പച്ചേകം പച്ചേകം ഉപലബ്ഭന്തി.

നീലോ ച വണ്ണോതി ഉമാപുപ്ഫവണ്ണോ. **പീതകോ ച വണ്ണോ**തി കണികാരപുപ്ഫവണ്ണോ. **ലോഹിതകോ ച വണ്ണോ**തി ഇന്ദഗോപകവണ്ണോ. **കണ്ഹോ ച വണ്ണോ**തി അഞ്ജനവണ്ണോ. **ഓദാതോ ച വണ്ണോ**തി ഓസധിതാരകവണ്ണോ. **യത്ഥ ച അക്ഖിലോമാനി പതിട്ഠിതാനീ**തി യസ്മിം ഠാനേ അക്ഖിലോമാനി പതിട്ഠഹിത്വാ ഉട്ഠിതാനി. **തം നീലം ഹോതി സുനീല**ന്തി ഏത്ഥ **നീല**ന്തി സബ്ബസങ്ഗാഹകവസേന വുത്തം. **സുനീല**ന്തി അന്തരവിരഹിതം സുട്ഠു നീലം. **പാസാദിക**ന്തി പസാദജനകം. **ദസ്സനേയ്യ**ന്തി ദസ്സനീയം. **ഉമാപുപ്ഫസമാന**ന്തി ദകസീതലപുപ്ഫസദിസം. **തസ്സ പരതോ**തി തസ്സ സമന്താ ബാഹിരപസ്സേ. **പീതക**ന്തി സബ്ബസങ്ഗാഹകം. **സുപീതക**ന്തി അന്തരവിരഹിതം സുട്ഠു പീതകം. **ഉഭയതോ ച അക്ഖികൂടാനീ**തി ദ്വേ ച അക്ഖികോടിയോ. **ലോഹിതകാനീ**തി സബ്ബസങ്ഗാഹകവസേന വുത്തം. **സുലോഹിതകാനീ**തി അപഞ്ഞായമാനവിവരാനി സുട്ഠു ലോഹിതകാനി. **മജ്ഝേ കണ്ഹ**ന്തി അക്ഖീനം മജ്ഝിമട്ഠാനം അഞ്ജനസദിസം കണ്ഹം. **സുകണ്ഹ**ന്തി അന്തരവിരഹിതം സുട്ഠു കണ്ഹം. **അലൂഖ**ന്തി പാസാദികം. **സിനിദ്ധ**ന്തി പണീതം. **ഭദ്ദാരിട്ഠകസമാന**ന്തി അപനീതതചഭദ്ദാരിട്ഠകഫലസദിസം. "അദ്ദാരിട്ഠകസമാന"ന്തിപി പാളി, തസ്സാ തിന്തകാകസദിസന്തി അത്ഥോ. **ഓദാത**ന്തി സബ്ബസങ്ഗാഹകവസേന വുത്തം. **സുഓദാത**ന്തി അന്തരവിരഹിതം രജതമണ്ഡലസദിസം സുട്ഠു ഓദാതം. **സേതം പണ്ഡര**ന്തി ദ്വീഹിപി അതിഓദാതതം ദസ്സേതി. **പാകതികേന മംസചക്ഖുനാ**തി പകതിമംസചക്ഖുനാ. **അത്തഭാവപരിയാപന്നേനാ**തി അത്തഭാവസന്നിസ്സിതേന. **പുരിമസുചരിതകമ്മാഭിനിബ്ബത്തേനാ**തി പുരിമേസു തത്ഥ തത്ഥുപ്പന്നേസു അത്തഭാവേസു കായസുചരിതാദികമ്മുനാ ഉപ്പാദിതേന. **സമന്താ യോജനം പസ്സതീ**തി സമന്തതോ ചതുഗാവുതപ്പമാണേ യോജനേ തിരോകുട്ടാദിഗതം രൂപം ആവരണവിരഹിതം പകതിമംസചക്ഖുനാ ദക്ഖതി.

ദിവാ ചേവ രത്തിഞ്ചാതി ദിവസഭാഗേ ച രത്തിഭാഗേ ച. **ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതോ**തി ചതൂഹി അങ്ഗേഹി സമന്നാഗതോ പരിപുണ്ണഅന്ധകാരോ ആലോകവിരഹിതോ. **സൂരിയോ വാ അത്ഥങ്ഗതോ**തി സൂരഭാവം ജനയന്തോ ഉട്ഠിതോ സൂരിയോ വിഗതോ. **കാളപക്ഖോ ച ഉപോസഥോ**തി കാളപക്ഖേ ചാതുദ്ദസീഉപോസഥദിവസോ ച. **തിബ്ബോ ച വനസണ്ഡോ**തി ഗഹനോ ച രുക്ഖരാസി. **മഹാ ച കാളമേഘോ അബ്ഭുട്ഠിതോ**തി മഹന്തോ കാളമേഘോ അബ്ഭപടലോ ച ഉട്ഠിതോ ഹോതി. **കുട്ടോ വാ**തി ഇട്ഠകാചയോ വാ. **കവാടം വാ**തി ദ്വാരവാതപാനാദികവാടം വാ. **പാകാരോ വാ**തി മത്തികാദിപാകാരോ വാ. **പബ്ബതോ വാ**തി പംസുപബ്ബതാദിപബ്ബതോ വാ. **ഗച്ഛം വാ**തി തരുണഗച്ഛാദിഗച്ഛം വാ . **ലതാ വാ**തി കരവിന്ദാദി ലതാ വാ. **ആവരണം രൂപാനം ദസ്സനായാ**തി രൂപാരമ്മണാനം ദസ്സനത്ഥായ പടിസേധം നത്ഥി. **ഏകഞ്ചേ തിലഫലം നിമിത്തം കത്വാ**തി സചേ ഏകം തിലബീജം സഞ്ഞാണം കത്വാ. **തിലവാഹേ പക്ഖിപേയ്യാ**തി ദ്വേ സകടേ തിലരാസിമ്ഹി ഖിപേയ്യ. കേചി പന "വാഹോ നാമ കുമ്ഭാതിരേകദ്വേസകട"ന്തി വദന്തി. **തഞ്ഞേവ തിലഫലം ഉദ്ധരേയ്യാ**തി തംനിമിത്തകതം തിലബീജംയേവ ഉദ്ധരിത്വാ ഗണ്ഹേയ്യ.

ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാതി ഇദം വുത്തത്ഥമേവ. **വിസുദ്ധേനാ**തി ചുതൂപപാതദസ്സനേന ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതുത്താ വിസുദ്ധേന. യോ ഹി ചുതിമത്തമേവ പസ്സതി ന ഉപപാതം, സോ ഉച്ഛേദദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. യോ ഉപപാതമേവ പസ്സതി ന ചുതിം, സോ നവസത്തപാതുഭാവസസ്സതദിട്ഠിം ഗണ്ഹാതി. യോ പന തദുഭയം പസ്സതി, സോ യസ്മാ ദുവിധമ്പി തം ദിട്ഠിഗതം അതിവത്തതി, തസ്മാസ്സ തം ദസ്സനം ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതു ഹോതി, ഉഭയഞ്ചേതം ബുദ്ധപുത്താ പസ്സന്തി. തേന വുത്തം - "ചുതൂപപാതദസ്സനേന ദിട്ഠിവിസുദ്ധിഹേതുത്താ വിസുദ്ധ"ന്തി. മനുസ്സൂപചാരം അതിക്കമിത്വാ രൂപദസ്സനേന അതിക്കന്തമാനുസകം, മാനുസകം വാ മംസചക്ഖും അതിക്കന്തത്താ അതിക്കന്തമാനുസകന്തി വേദിതബ്ബം.

തേന ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ വിസുദ്ധേന **അതിക്കന്തമാനുസകേന സത്തേ പസ്സതീ**തി മനുസ്സമംസചക്ഖുനാ വിയ സത്തേ ഓലോകേതി. **ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ**തി ഏത്ഥ ചുതിക്ഖണേ ഉപപത്തിക്ഖണേ വാ ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദട്ഠും ന സക്കാ. യേ പന ആസന്നചുതികാ ഇദാനി ചവിസ്സന്തി, തേ ചവമാനാ. യേ ച ഗഹിതപടിസന്ധികാ സമ്പതിനിബ്ബത്താവ, തേ ഉപപജ്ജമാനാതി അധിപ്പേതാ. തേ ഏവരൂപേ ചവമാനേ ഉപപജ്ജമാനേ ച പസ്സതീതി ദസ്സേതി. **ഹീനേ**തി മോഹനിസ്സന്ദയുത്തത്താ ഹീനേ. തബ്ബിപരീതേ **പണീതേ. സുവണ്ണേ**തി അദോസനിസ്സന്ദയുത്തത്താ ഇട്ഠകന്തമനാപവണ്ണയുത്തേ. തബ്ബിപരീതേ **ദുബ്ബണ്ണേ,** അഭിരൂപേ വിരൂപേതി അത്ഥോ. **സുഗതേ**തി സുഗതിഗതേ, അലോഭനിസ്സന്ദയുത്തത്താ വാ അഡ്ഢേ മഹദ്ധനേ. **ദുഗ്ഗതേ**തി ദുഗ്ഗതിഗതേ, ലോഭനിസ്സന്ദയുത്തത്താ വാ ദലിദ്ദേ അപ്പന്നപാനേ. **യഥാകമ്മൂപഗേ**തി യം യം കമ്മം ഉപചിതം, തേന തേന ഉപഗതേ . തത്ഥ പുരിമേഹി "ചവമാനേ"തിആദീഹി ദിബ്ബചക്ഖുകിച്ചം വുത്തം . ഇമിനാ പന പദേന യഥാകമ്മൂപഗഞാണകിച്ചം.

തസ്സ ച ഞാണസ്സ അയമുപ്പത്തിക്കമോ - ഇധ ഭിക്ഖു ഹേട്ഠാനിരയാഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ നേരയികേ സത്തേ പസ്സതി മഹാദുക്ഖം അനുഭവമാനേ, തം ദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുകിച്ചമേവ. സോ ഏവം മനസി കരോതി "കിം നു ഖോ കമ്മം കത്വാ ഇമേ സത്താ ഏതം ദുക്ഖം അനുഭവന്തീ"തി, അഥസ്സ "ഇദം നാമ കത്വാ"തി തം കമ്മാരമ്മണം ഞാണം ഉപ്പജ്ജതി. തഥാ ഉപരിദേവലോകാഭിമുഖം ആലോകം വഡ്ഢേത്വാ നന്ദനവന മിസ്സകവന ഫാരുസകവനാദീസു സത്തേ പസ്സതി മഹാസമ്പത്തിം അനുഭവമാനേ. തമ്പി ദസ്സനം ദിബ്ബചക്ഖുകിച്ചമേവ. സോ ഏവം മനസി കരോതി "കിം നു ഖോ കമ്മം കത്വാ ഇമേ സത്താ ഏതം സമ്പത്തിം അനുഭവന്തീ"തി. അഥസ്സ "ഇദം നാമ കത്വാ"തി തം കമ്മാരമ്മണം ഞാണമുപ്പജ്ജതി. ഇദം യഥാകമ്മൂപഗഞാണം നാമ. ഇമസ്സ വിസും പരികമ്മം നാമ നത്ഥി. യഥാ ച ഇമസ്സ, ഏവം അനാഗതംസഞാണസ്സാപി. ദിബ്ബചക്ഖുപാദകാനേവ ഹി ഇമാനി ദിബ്ബചക്ഖുനാ സഹേവ ഇജ്ഝന്തി.

ഇമേ വത ഭോന്തോതിആദീസു **ഇമേ**തി ദിബ്ബചക്ഖുനാ ദിട്ഠാനം നിദസ്സനവചനം. **വതാ**തി അനുസോചനത്ഥേ നിപാതോ. **ഭോന്തോ**തി ഭവന്തോ. ദുട്ഠു ചരിതം, ദുട്ഠും വാ ചരിതം കിലേസപൂതികത്താതി ദുച്ചരിതം; കായേന ദുച്ചരിതം, കായതോ വാ ഉപ്പന്നം ദുച്ചരിതന്തി **കായദുച്ചരിതം**. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **സമന്നാഗതാ**തി സമങ്ഗീഭൂതാ.

അരിയാനം ഉപവാദകാതി ബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധബുദ്ധസാവകാനം അരിയാനം അന്തമസോ ഗിഹിസോതാപന്നാനമ്പി അനത്ഥകാമാ ഹുത്വാ അന്തിമവത്ഥുനാ വാ ഗുണപരിധംസനേന വാ ഉപവാദകാ, അക്കോസകാ ഗരഹകാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ "നത്ഥി ഇമേസം സമണധമ്മോ, അസ്സമണാ ഏതേ"തി വദന്തോ അന്തിമവത്ഥുനാ ഉപവദതി. "നത്ഥി ഇമേസം ഝാനം വാ വിമോക്ഖോ വാ മഗ്ഗോ വാ ഫലം വാ"തിആദീനി വദന്തോ ഗുണപരിധംസനേന ഉപവദതീതി വേദിതബ്ബോ. സോ ച ഝാനം വാ ഉപവദേയ്യ അഝാനം വാ, ഉഭയഥാപി അരിയൂപവാദോവ ഹോതി; അതിഭാരിയം കമ്മം, അനന്തരിയകമ്മസദിസം, സഗ്ഗാവരണം മഗ്ഗാവരണഞ്ച, സതേകിച്ഛം പന ഹോതി. തസ്മാ യോ അരിയം ഉപവദതി, തേന ഗന്ത്വാ സചേ അത്തനാ വുഡ്ഢതരോ ഹോതി , ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ "അഹം ആയസ്മന്തം ഇദഞ്ചിദഞ്ച അവചം, തം മേ ഖമാഹീ"തി ഖമാപേതബ്ബോ. സചേ പന നവകതരോ ഹോതി, വന്ദിത്വാ ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, തുമ്ഹേ ഇദഞ്ചിദഞ്ച അവചം, തം മേ ഖമഥാ"തി ഖമാപേതബ്ബോ. സചേ സോ നക്ഖമതി, ദിസാപക്കന്തോ വാ ഹോതി, സയം വാ ഗന്ത്വാ സദ്ധിവിഹാരികേ വാ പേസേത്വാ ഖമാപേതബ്ബോ. സചേ നാപി ഗന്തും ന പേസേതും സക്കാ ഹോതി, യേ തസ്മിം വിഹാരേ ഭിക്ഖൂ വസന്തി, തേസം സന്തികം ഗന്ത്വാ സചേ നവകതരാ ഹോന്തി, ഉക്കുടികം നിസീദിത്വാ സചേ വുഡ്ഢതരാ, വുഡ്ഢേ വുത്തനയേനേവ പടിപജ്ജിത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, അസുകം നാമ ആയസ്മന്തം ഇദഞ്ചിദഞ്ച അവചം, തം ഖമതു മേ സോ ആയസ്മാ"തി വത്വാ ഖമാപേതബ്ബോ. സമ്മുഖാ അഖമന്തേപി ഏതദേവ കാതബ്ബം. സചേ ഏകചാരികഭിക്ഖു ഹോതി, നേവ തസ്സ വസനട്ഠാനം ന ഗതട്ഠാനം പഞ്ഞായതി, ഏകസ്സ പണ്ഡിതസ്സ ഭിക്ഖുനോ സന്തികം ഗന്ത്വാ "അഹം, ഭന്തേ, അസുകം നാമ ആയസ്മന്തം ഇദഞ്ചിദഞ്ച അവചം, തം മേ അനുസ്സരതോ അനുസ്സരതോ വിപ്പടിസാരോ ഹോതി, കിം കരോമീ"തി വത്തബ്ബം. സോ വക്ഖതി "തുമ്ഹേ മാ ചിന്തയിത്ഥ, ഥേരോ തുമ്ഹാകം ഖമതി, ചിത്തം വൂപസമേഥാ"തി. തേനപി അരിയസ്സ ഗതദിസാഭിമുഖേന അഞ്ജലിം പഗ്ഗഹേത്വാ "ഖമഥാ"തി വത്തബ്ബം. യദി സോ പരിനിബ്ബുതോ ഹോതി, പരിനിബ്ബുതമഞ്ചട്ഠാനം ഗന്ത്വാ യാവ സിവഥികം ഗന്ത്വാപി ഖമാപേതബ്ബോ. ഏവം കതേ നേവ സഗ്ഗാവരണം ന മഗ്ഗാവരണം ഹോതി, പാകതികമേവ ഹോതീതി.

മിച്ഛാദിട്ഠികാതി വിപരീതദസ്സനാ. **മിച്ഛാദിട്ഠികമ്മസമാദാനാ**തി മിച്ഛാദിട്ഠിവസേന സമാദിന്നനാനാവിധകമ്മാ, യേ ച മിച്ഛാദിട്ഠിമൂലകേസു കായകമ്മാദീസു അഞ്ഞേപി സമാദപേന്തി. ഏത്ഥ ച വചീദുച്ചരിതഗ്ഗഹണേനേവ അരിയൂപവാദേ, മനോദുച്ചരിതഗ്ഗഹണേന ച മിച്ഛാദിട്ഠിയാ സങ്ഗഹിതായപി ഇമേസം ദ്വിന്നം പുനവചനം മഹാസാവജ്ജഭാവദസ്സനത്ഥന്തി വേദിതബ്ബം. മഹാസാവജ്ജോ ഹി അരിയൂപവാദോ ആനന്തരിയസദിസോ. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "സേയ്യഥാപി, സാരിപുത്ത, ഭിക്ഖു സീലസമ്പന്നോ സമാധിസമ്പന്നോ പഞ്ഞാസമ്പന്നോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ അഞ്ഞം ആരാധേയ്യ, ഏവംസമ്പദമിദം, സാരിപുത്ത, വദാമി. തം വാചം അപ്പഹായ തം ചിത്തം അപ്പഹായ തം ദിട്ഠിം അപ്പടിനിസ്സജ്ജിത്വാ യഥാഭതം നിക്ഖിത്തോ ഏവം നിരയേ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൧൪൯).

മിച്ഛാദിട്ഠിതോ ച മഹാസാവജ്ജതരം നാമ അഞ്ഞം നത്ഥി. യഥാഹ -

> "നാഹം , ഭിക്ഖവേ, അഞ്ഞം ഏകധമ്മമ്പി സമനുപസ്സാമി, യം ഏവംമഹാസാവജ്ജം യഥയിദം, ഭിക്ഖവേ, മിച്ഛാദിട്ഠി. മിച്ഛാദിട്ഠിപരമാനി ഭിക്ഖവേ, മഹാസാവജ്ജാനീ"തി (അ॰ നി॰ ൧.൩൧൦).

കായസ്സ ഭേദാതി ഉപാദിന്നക്ഖന്ധപരിച്ചാഗാ. **പരം മരണാ**തി തദനന്തരാഭിനിബ്ബത്തക്ഖന്ധഗ്ഗഹണേ . അഥ വാ **കായസ്സ ഭേദാ**തി ജീവിതിന്ദ്രിയസ്സുപച്ഛേദാ. **പരം മരണാ**തി ചുതിചിത്തതോ ഉദ്ധം. **അപായ**ന്തി ഏവമാദി സബ്ബം നിരയവേവചനമേവ. നിരയോ ഹി സഗ്ഗമോക്ഖഹേതുഭൂതാ പുഞ്ഞസമ്മതാ അയാ അപേതത്താ, സുഖാനം വാ ആയസ്സ അഭാവാ അപായോ. ദുക്ഖസ്സ ഗതി പടിസരണന്തി **ദുഗ്ഗതി,** ദോസബഹുലതായ വാ ദുട്ഠേന കമ്മുനാ നിബ്ബത്താ ഗതീതി **ദുഗ്ഗതി**. വിവസാ നിപതന്തി തത്ഥ ദുക്കടകാരിനോതി **വിനിപാതോ,** വിനസ്സന്താ വാ ഏത്ഥ നിപതന്തി സമ്ഭിജ്ജമാനങ്ഗപച്ചങ്ഗാതിപി **വിനിപാതോ**. നത്ഥി ഏത്ഥ അസ്സാദസഞ്ഞിതോ അയോതി **നിരയോ**.

അഥ വാ അപായഗ്ഗഹണേന തിരച്ഛാനയോനിം ദീപേതി, തിരച്ഛാനയോനി ഹി അപായോ സുഗതിതോ അപേതത്താ. ന ദുഗ്ഗതി, മഹേസക്ഖാനം നാഗരാജാദീനം സമ്ഭവതോ. ദുഗ്ഗതിഗ്ഗഹണേന പേത്തിവിസയം ദീപേതി, സോ ഹി അപായോ ചേവ ദുഗ്ഗതി ച സുഖതോ അപേതത്താ ദുക്ഖസ്സ ച ഗതിഭൂതത്താ, ന തു വിനിപാതോ, അസുരകായസദിസം അവിനിപതിതത്താ. വിനിപാതഗ്ഗഹണേന അസുരകായം ദീപേതി. സോ ഹി യഥാവുത്തേന അത്ഥേന അപായോ ചേവ ദുഗ്ഗതി ച സബ്ബസമുസ്സയേഹി ച വിനിപതിതത്താ വിനിപാതോതി വുച്ചതി. നിരയഗ്ഗഹണേന അവീചിആദിഅനേകപ്പകാരം നിരയമേവ ദീപേതീതി. **ഉപപന്നാ**തി ഉപഗതാ, തത്ഥ അഭിനിബ്ബത്താതി അധിപ്പായോ. വുത്തവിപരിയായേന സുക്കപക്ഖോ വേദിതബ്ബോ. അയം പന വിസേസോ - തത്ഥ സുഗതിഗ്ഗഹണേന മനുസ്സഗതിപി സങ്ഗയ്ഹതി. സഗ്ഗഗ്ഗഹണേന ദേവഗതിയേവ. തത്ഥ സുന്ദരാ ഗതീതി **സുഗതി**. രൂപാദീഹി വിസയേഹി സുട്ഠു അഗ്ഗോതി **സഗ്ഗോ**. സോ സബ്ബോപി ലുജ്ജനപലുജ്ജനട്ഠേന **ലോകോ**തി അയം വചനത്ഥോ. **ഇതി ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ**തിആദി സബ്ബം നിഗമനവചനം.

ഏവം ദിബ്ബേന ചക്ഖുനാ പസ്സതീതി അയമേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - ദിബ്ബചക്ഖുഞാണം പരിത്തപച്ചുപ്പന്നഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണവസേന ചതൂസു ആരമ്മണേസു പവത്തതി . യഥാകമ്മൂപഗഞാണം പരിത്തമഹഗ്ഗതാതീതഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാരമ്മണവസേന പഞ്ചസു ആരമ്മണേസു പവത്തതി. അനാഗതംസഞാണം പരിത്തമഹഗ്ഗതഅപ്പമാണമഗ്ഗഅനാഗതഅജ്ഝത്തബഹിദ്ധാനവത്തബ്ബാരമ്മണവസേന അട്ഠസു ആരമ്മണേസു പവത്തതീതി.

ആകങ്ഖമാനോ ച ഭഗവാതി ഭഗവാ ഇച്ഛമാനോ. **ഏകമ്പി ലോകധാതും പസ്സേയ്യാ**തി ഏകം ചക്കവാളം ഓലോകേയ്യ. **സഹസ്സിമ്പി ചൂളനിക**ന്തി ഏത്ഥ യാവതാ ചന്ദിമസൂരിയാ പരിഹരന്തി, ദിസാ ഭന്തി വിരോചമാനാ, താവ സഹസ്സധാ ലോകോ, ഏസാ സഹസ്സിചൂളനികാ നാമ. **ചൂളനിക**ന്തി ഖുദ്ദകം. **ദ്വിസഹസ്സിമ്പി മജ്ഝിമികം ലോകധാതു**ന്തി ഏത്ഥ സഹസ്സചക്കവാളാനം സഹസ്സഭാഗേന ഗണേത്വാ ദസസതസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണാ ദ്വിസഹസ്സീ മജ്ഝിമികാ ലോകധാതു നാമ. ഏത്തകേന ബുദ്ധാനം ജാതിക്ഖേത്തം നാമ ദസ്സിതം. ബോധിസത്താനഞ്ഹി പച്ഛിമഭവേ ദേവലോകതോ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിയം പടിസന്ധിഗ്ഗഹണദിവസേ ച മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖമനദിവസേ ച മഹാഭിനിക്ഖമനദിവസേ ച സമ്ബോധിധമ്മചക്കപവത്തനആയുസങ്ഖാരോസ്സജ്ജനപരിനിബ്ബാനദിവസേസു ച ഏത്തകം ഠാനം കമ്പതി.

തിസഹസ്സിമ്പി. മഹാസഹസ്സിമ്പി ലോകധാതുന്തി സഹസ്സിതോ പട്ഠായ തതിയാതി തിസഹസ്സീ, പഠമസഹസ്സിം സഹസ്സധാ കത്വാ ഗണിതം മജ്ഝിമികം സഹസ്സധാ കത്വാ ഗണിതത്താ മഹന്തേഹി സഹസ്സേഹി ഗണിതാതി മഹാസഹസ്സീ. ഏത്താവതാ കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണോ ലോകോ ദസ്സിതോ ഹോതി. ഗണകപുത്തതിസ്സത്ഥേരോ പന ഏവമാഹ - ''ന ഹി തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതുയാ ഏതം പരിമാണം . ഇദഞ്ഹി ആചരിയാനം സജ്ഝായമൂലകം വാചായ പരിഹീനട്ഠാനം, ദസകോടിസതസഹസ്സചക്കവാളപരിമാണം പന ഠാനം തിസഹസ്സിമഹാസഹസ്സിലോകധാതു നാമാ''തി. ഏത്താവതാ ഹി ഭഗവതോ ആണാക്ഖേത്തം നാമ ദസ്സിതം. ഏതസ്മിഞ്ഹി അന്തരേ ആടാനാടിയപരിത്ത- (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൫ ആദയോ) ഇസിഗിലിപരിത്ത- (മ॰ നി॰ ൩.൧൩൩ ആദയോ) ധജഗ്ഗപരിത്ത- (സം॰ നി॰ ൧.൨൪൯) ബോജ്ഝങ്ഗപരിത്തഖന്ധപരിത്ത- (അ॰ നി॰ ൪.൬൭) മോരപരിത്ത- (ജാ॰ ൧.൨.൧൭-൧൮) മേത്തപരിത്ത- (ഖു॰ പാ॰ ൯.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൧൪൩ ആദയോ) രതനപരിത്താനം (ഖു॰ പാ॰ ൬.൧ ആദയോ; സു॰ നി॰ ൨൨൪ ആദയോ) ആണാ ഫരതി.

യാവതകം വാ പന ആകങ്ഖേയ്യാതി യത്തകം വാ ഇച്ഛേയ്യ. ഇമിനാ വിസയക്ഖേത്തം ദസ്സിതം. ബുദ്ധാനഞ്ഹി വിസയക്ഖേത്തസ്സ പമാണപരിച്ഛേദോ നാമ നത്ഥി , നത്ഥികഭാവേ ചസ്സ ഇമം ഉപമം ആഹരന്തി - കോടിസതസഹസ്സചക്കവാളമ്ഹി യാവ ബ്രഹ്മലോകാ സാസപേഹി പൂരേത്വാ സചേ കോചി പുരത്ഥിമായ ദിസായ ഏകചക്കവാളേ ഏകം സാസപം പക്ഖിപന്തോ ആഗച്ഛേയ്യ, സബ്ബേപി തേ സാസപാ പരിക്ഖയം ഗച്ഛേയ്യും. ന ത്വേവ പുരത്ഥിമായ ദിസായ ചക്കവാളാനി. ദക്ഖിണാദീസുപി ഏസേവ നയോ. തത്ഥ

ബുദ്ധാനം അവിസയോ നാമ നത്ഥി. **താവതകം പസ്സേയ്യാ**തി തത്തകം ഓലോകേയ്യ. ഏവം പരിസുദ്ധം ഭഗവതോ ദിബ്ബചക്ഖൂതി ദിബ്ബചക്ഖുകഥം നിട്ഠാപേസി.

കഥം ഭഗവാ പഞ്ഞാചക്ഖുനാപി വിവടചക്ഖൂതി കേനപ്പകാരേന പഞ്ഞാചക്ഖുനാ അപിഹിതചക്ഖു? **മഹാപഞ്ഞോ പുഥുപഞ്ഞോ**തിആദികം **തത്ഥ അതിരോചതി യദിദം പഞ്ഞായാ**തി പരിയോസാനം ഹേട്ഠാ വുത്തത്ഥമേവ.

ബുദ്ധചക്ഖുനാതി ഇന്ദ്രിയപരോപരിയത്തഞാണേന ച ആസയാനുസയഞാണേന ച. ഇമേസം ദ്വിന്നം ഞാണാനം ബുദ്ധചക്ഖൂതി നാമം, സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ സമന്തചക്ഖൂതി, തിണ്ണം മഗ്ഗഞാണാനം ധമ്മചക്ഖൂതി . **ലോകം വോലോകേന്തോ അദ്ദസ സത്തേ**തി സത്തേ അദ്ദക്ഖി. **അപ്പരജക്ഖേ**തിആദീസു യേസം വുത്തനയേനേവ പഞ്ഞാചക്ഖുമ്ഹി രാഗാദിരജം അപ്പം, തേ **അപ്പരജക്ഖാ**. യേസം തം മഹന്തം, തേ **മഹാരജക്ഖാ**. യേസം സദ്ധാദീനി ഇന്ദ്രിയാനി തിക്ഖാനി, തേ **തിക്ഖിന്ദ്രിയാ**. യേസം താനി മുദൂനി, തേ **മുദിന്ദ്രിയാ**. യേസം തേയേവ സദ്ധാദയോ ആകാരാ സുന്ദരാ, തേ **സ്വാകാരാ**. യേ കഥിതകാരണം സല്ലക്ഖേന്തി, സുഖേന സക്കാ ഹോന്തി വിഞ്ഞാപേതും തേ **സുവിഞ്ഞാപയാ**. യേ പരലോകഞ്ചേവ വജ്ജഞ്ച ഭയതോ പസ്സന്തി, തേ **പരലോകവജ്ജഭയദസ്സാവിനോ** നാമ.

ഉപ്പലിനിയന്തി ഉപ്പലവനേ. ഇതരേസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനീ**തി യാനി അന്തോനിമുഗ്ഗാനേവ പോസിയന്തി. **ഉദകം അച്ചുഗ്ഗമ്മ തിട്ഠന്തീ**തി ഉദകം അതിക്കമിത്വാ തിട്ഠന്തി. തത്ഥ യാനി യാനി അച്ചുഗ്ഗമ്മ ഠിതാനി, താനി താനി സൂരിയരസ്മിസമ്ഫസ്സം ആഗമയമാനാനി ഠിതാനി അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി. യാനി സമോദകം ഠിതാനി, താനി സ്വേ പുപ്ഫനകാനി. യാനി ഉദകാ അനുഗ്ഗതാനി അന്തോനിമുഗ്ഗപോസീനി, താനി തതിയദിവസേവ പുപ്ഫനകാനി. ഉദകാ പന അനുഗ്ഗതാനി അഞ്ഞാനിപി സരോഗഉപ്പലാനി നാമ അത്ഥി, യാനി നേവ പുപ്ഫിസ്സന്തി, മച്ഛകച്ഛപഭക്ഖാനേവ ഭവിസ്സന്തി, താനി പാളിം നാരൂള്ഹാനി, ആഹരിത്വാ പന ദീപേതബ്ബാനീതി ദീപിതാനി.

യഥേവ ഹി താനി ചതുബ്ബിധപുപ്ഫാനി, ഏവമേവ ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ നേയ്യോ പദപരമോതി ചത്താരോ പുഗ്ഗലാ. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉദാഹടവേലായ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ സംഖിത്തേന ഭാസിതസ്സ വിത്ഥാരേന അത്ഥേ വിഭജീയമാനേ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ഉദ്ദേസതോ പരിപുച്ഛതോ യോനിസോ മനസികരോതോ കല്യാണമിത്തേ സേവതോ ഭജതോ പയിരുപാസതോ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **നേയ്യോ**. യസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ ബഹുമ്പി സുണതോ ബഹുമ്പി ഭണതോ ബഹുമ്പി ധാരയതോ ബഹുമ്പി വാചതോ ന തായ ജാതിയാ ധമ്മാഭിസമയോ ഹോതി, അയം വുച്ചതി പുഗ്ഗലോ **പദപരമോ**. തത്ഥ ഭഗവാ ഉപ്പലവനാദിസദിസം ദസസഹസ്സിലോകധാതും ഓലോകേന്തോ അജ്ജ പുപ്ഫനകാനി ഉഗ്ഘടിതഞ്ഞൂ, സ്വേ പുപ്ഫനകാനി വിപഞ്ചിതഞ്ഞൂതി ഏവം സബ്ബാകാരതോ ച അദ്ദസ. തത്ഥ തിണ്ണം പുഗ്ഗലാനം ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ ഭഗവതോ ധമ്മദേസനാ അത്ഥം സാധേതി, പദപരമാനം അനാഗതത്ഥായ വാസനാ ഹോതി.

രാഗചരിതോതിആദീസു രജ്ജനവസേന ആരമ്മണേ ചരണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി രാഗചരിതോ. ദുസ്സനവസേന ആരമ്മണേ ചരണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ദോസചരിതോ**. മുയ്ഹനവസേന ആരമ്മണേ ചരണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **മോഹചരിതോ**. വിതക്കനവസേന ഊഹനവസേന ആരമ്മണേ ചരണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **വിതക്കചരിതോ** . ഓകപ്പനസദ്ധാവസേന ആരമ്മണേ ചരണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **സദ്ധാചരിതോ**. ഞാണമേവ ചരണം, ഞാണേന വാ ചരണം, ഞാണസ്സ വാ ചരണം, ഞാണതോ വാ ചരണം ഏതസ്സ അത്ഥീതി **ഞാണചരിതോ. രാഗചരിതസ്സാ**തി രാഗുസ്സദസ്സ രാഗബഹുലസ്സ. പരതോപി ഏസേവ നയോ.

അസുഭകഥം കഥേതീതി ഉദ്ധുമാതകാദിദസവിധം അസുഭപടിസംയുത്തകഥം ആചിക്ഖതി. വുത്തഞ്ഹേതം - ''അസുഭാ ഭാവേതബ്ബാ രാഗസ്സ പഹാനായാ''തി (അം॰ നി॰ ൻ.ഫ). **മേത്താഭാവനം ആചിക്ഖതീ**തി മേത്താഭാവനം ചിത്തസിനേഹനം കഥേതി. വുത്തഞ്ഹേതം - ''മേത്താ ഭാവേതബ്ബാ ബ്യാപാദസ്സ പഹാനായാ''തി. **ഉദ്ദേസേ**തി സജ്ഝായനേ. **പരിപുച്ഛായാ**തി അട്ഠകഥായ. **കാലേന ധമ്മസ്സവനേ**തി യുത്തപ്പത്തകാലേ ഉത്തരി പരിയത്തിധമ്മസ്സവനേ.

ധമ്മസാകച്ഛായാതി അഞ്ഞേഹി സദ്ധിം സാകച്ഛായ. **ഗരുസംവാസേ**തി ഗരൂനം പയിരുപാസനേ. **നിവേസേതീ**തി ആചരിയാനം സന്തികേ പതിട്ഠാപേതി. **ആനാപാനസ്സതിം ആചിക്ഖതീ**തി ആനാപാനസ്സതിസമ്പയുത്തകമ്മട്ഠാനം കഥേതി. വുത്തഞ്ഹേതം - "ആനാപാനസ്സതി ഭാവേതബ്ബാ വിതക്കുപച്ഛേദായാ"തി (അം॰ നി॰ ൯.൧). **പസാദനീയം നിമിത്തം ആചിക്ഖതീ**തി ചൂളവേദല്ല- (മ॰ നി॰ ൧.൪൬൦ ആദയോ) മഹാവേദല്ലാ- (മ॰ നി॰ ൧.൪൪൯ ആദയോ) ദിപസാദജനകം സുത്തം കഥേതി. **ബുദ്ധസുബോധി**ന്തി ബുദ്ധസ്സ ഭഗവതോ ബുദ്ധത്തപടിവേധം. **ധമ്മസുധമ്മത**ന്തി നവവിധലോകുത്തരധമ്മസ്സ സ്വാക്ഖാതതം. **സങ്ഘസുപ്പടിപത്തി**ന്തി അട്ഠവിധഅരിയസങ്ഘസ്സ സുപ്പടിപന്നതാദിസുട്ഠുപടിപത്തിം. **സീലാനി ച അത്തനോ**തി അത്തനോ സന്തകസീലാനി ച. **ആചിക്ഖതി വിപസ്സനാനിമിത്ത**ന്തി ഉദയബ്ബയാദിപടിസംയുത്തം കഥേതി. **അനിച്ചാകാര**ന്തി ഹുത്വാ അഭാവാകാരം. **ദുക്ഖാകാര**ന്തി ഉദയബ്ബയപടിപീളനാകാരം. **അനത്താകാര**ന്തി അവസവത്തനാകാരം.

സേലേ യഥാ പബ്ബതമുദ്ധനിട്ഠിതോതി സേലമയേ ഏകഗ്ഘനേ പബ്ബതമുദ്ധനി ഠിതോവ, ന ഹി തത്ഥ ഠിതസ്സ ദസ്സനത്ഥം അഭിമുഖേ ഗീവുക്ഖിപനപസാരണാദികിച്ചം അത്ഥി. **തഥൂപമ**ന്തി തപ്പടിഭാഗം സേലപബ്ബതൂപമം. അയം പനേത്ഥ സങ്ഖേപത്ഥോ - യഥാ സേലപബ്ബതമുദ്ധന്തി ഠിതോവ ചക്ഖുനാ പുരിസോ **സമന്തതോ ജനതം** പസ്സേയ്യ. **സുമേധ** സുന്ദരപഞ്ഞ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന **സമന്തചക്ഖു** ഭഗവാ **ധമ്മമയം** പഞ്ഞാമയം **പാസാദമാരുയ്ഹ** സയം **അപേതസോകോ സോകാവതിണ്ണം ജാതിജരാഭിഭൂതഞ്ച ജനതം അവേക്ഖസ്സു** ഉപധാരയതു ഉപപരിക്ഖതു.

അയം പനേത്ഥ അധിപ്പായോ - യഥാ ഹി പബ്ബതപാദസാമന്താ മഹന്തം ഖേത്തം കത്വാ തത്ഥ കേദാരപാളീസു കുടിയോ കത്വാ രത്തിം അഗ്ഗിം ജാലേയ്യും, ചതുരങ്ഗസമന്നാഗതഞ്ച അന്ധകാരം അസ്സ, അഥ തസ്സ പബ്ബതസ്സ മത്ഥകേ ഠത്വാ ചക്ഖുമതോ പുരിസസ്സ ഭൂമിം ഓലോകയതോ നേവ ഖേത്തം ന കേദാരപാളിയോ ന കുടിയോ ന തത്ഥ സയിതമനുസ്സാ പഞ്ഞായേയ്യും, കുടികാസു പന അഗ്ഗിജാലമത്തമേവ പഞ്ഞായേയ്യ. ഏവം ധമ്മപാസാദം ആരുയ്ഹ സത്തകായം ഓലോകയതോ തഥാഗതസ്സ യേ തേ അകതകല്യാണാ സത്താ, തേ ഏകവിഹാരേ ദക്ഖിണജാണുപസ്സേ നിസിന്നാപി ബുദ്ധചക്ഖുസ്സ ആപാഥം നാഗച്ഛന്തി, രത്തിം ഖിത്തസരാ വിയ ഹോന്തി. യേ പന കതകല്യാണാ വേനേയ്യപുഗ്ഗലാ, തേ ഏവസ്സ ദൂരേപി ഠിതാ ആപാഥം ഗച്ഛന്തി, തേ ഏവ അഗ്ഗി വിയ ഹിമവന്തപബ്ബതോ വിയ ച. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "ദൂരേ സന്തോ പകാസേന്തി, ഹിമവന്തോവ പബ്ബതോ;
> അസന്തേത്ഥ ന ദിസ്സന്തി, രത്തിം ഖിത്താ യഥാ സരാ"തി. (ധ॰ പ॰ ൩൦൪; നേത്തി॰ ൧൧);

സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണന്തി ഏത്ഥ പഞ്ചനേയ്യപഥപ്പഭേദം സബ്ബം അഞ്ഞാസീതി സബ്ബഞ്ഞൂ. സങ്ഖതാസങ്ഖതാദിഭേദാ സബ്ബധമ്മാ ഹി സങ്ഖാരോ വികാരോ ലക്ഖണം നിബ്ബാനം പഞ്ഞത്തീതി പഞ്ചേവ നേയ്യപഥാ ഹോന്തി. സബ്ബഞ്ഞുസ്സ ഭാവോ സബ്ബഞ്ഞുതാ, സബ്ബഞ്ഞുതാ ഏവ ഞാണം "സബ്ബഞ്ഞുതാഞ്ഞാണ"ന്തി വത്തബ്ബേ "സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണ"ന്തി വുത്തം. സബ്ബഞ്ഞൂതി ച കമസബ്ബഞ്ഞൂ സകിംസബ്ബഞ്ഞൂ സതതസബ്ബഞ്ഞൂ സത്തിസബ്ബഞ്ഞൂ ഞാതസബ്ബഞ്ഞൂതി പഞ്ചവിധാ സബ്ബഞ്ഞുനോ സിയും. തേസു കമേന സബ്ബജാനനകാലാസമ്ഭവതോ കമസബ്ബഞ്ഞുതാ ന ഹോതി, സകിം സബ്ബാരമ്മണഗ്ഗഹണാഭാവതോ സകിംസബ്ബഞ്ഞുതാ ന ഹോതി, ചക്ഖുവിഞ്ഞാണാദീനം യഥാരമ്മണചിത്തസമ്ഭവതോ ഭവങ്ഗചിത്തവിരോധതോ യുത്തിഅഭാവതോ ച സതതസബ്ബഞ്ഞുതാ ന ഹോതി, പരിസേസതോ സബ്ബജാനനസമത്ഥതായ സത്തിസബ്ബഞ്ഞുതാ വാ സിയാ, വിദിതസബ്ബധമ്മത്താ ഞാതസബ്ബഞ്ഞുതാ വാ, സത്തിസബ്ബഞ്ഞുനോ സബ്ബജാനനത്തം നത്ഥീതി തമ്പി ന യുജ്ജതി, "ന തസ്സ അദിട്ഠമിധത്ഥി കിഞ്ചി...പേ॰... സമന്തചക്ഖൂ"തി വുത്തത്താ ഞാതസബ്ബഞ്ഞുതാ ഏവ യുജ്ജതി. ഏവഞ്ഹി സതി കിച്ചതോ അസമ്മോഹതോ കാരണസിദ്ധിതോ ആവജ്ജനപടിബദ്ധതോ സബ്ബഞ്ഞുതമേവ ഹോതീതി. **തേന ഞാണേനാ**തി തേന സബ്ബജാനനഞാണേന.

പുന അപരേന പരിയായേന സബ്ബഞ്ഞുഭാവസാധനത്ഥം **"ന തസ്സാ"**തി ഗാഥമാഹ. തത്ഥ **ന തസ്സ അദ്ദിട്ഠമിധത്ഥി കിഞ്ചീ**തി തസ്സ തഥാഗതസ്സ ഇധ ഇമസ്മിം തേധാതുകേ ലോകേ ഇമസ്മിം പച്ചുപ്പന്നകാലേ വാ പഞ്ഞാചക്ഖുനാ അദിട്ഠം നാമ കിഞ്ചി അപ്പമത്തകമ്പി ന അത്ഥി ന

സംവിജ്ജതി. **അത്ഥീ**തി ഇദം വത്തമാനകാലികം ആഖ്യാതപദം, ഇമിനാ പച്ചുപ്പന്നകാലികസ്സ സബ്ബധമ്മസ്സ ഞാതഭാവം ദസ്സേതി. ഗാഥാബന്ധസുഖത്ഥം പനേത്ഥ ദ-കാരോ പയുത്തോ. **അഥോ അവിഞ്ഞാത**ന്തി ഏത്ഥ **അഥോ**തി വചനോപാദാനേ നിപാതോ. **അവിഞ്ഞാത**ന്തി അതീതകാലികം അവിഞ്ഞാതം നാമ കിഞ്ചി ധമ്മജാതം നാഹോസീതി പാഠസേസോ. അബ്യയഭൂതസ്സ **അത്ഥി**-സദ്ദസ്സ ഗഹണേ പാഠസേസം വിനാപി യുജ്ജതിയേവ. ഇമിനാ അതീതകാലികസ്സ സബ്ബധമ്മസ്സ ഞാതഭാവം ദസ്സേതി. **അജാനിതബ്ബ**ന്തി അനാഗതകാലികം അജാനിതബ്ബം നാമ ധമ്മജാതം ന ഭവിസ്സതി നത്ഥീതി. ഇമിനാ അനാഗതകാലികസ്സ സബ്ബധമ്മസ്സ ഞാതഭാവം ദസ്സേതി. ജാനനകിരിയാവിസേസമത്തമേവ വാ ഏത്ഥ **അ**-കാരോ. **സബ്ബം അഭിഞ്ഞാസി യദത്ഥി നേയ്യ**ന്തി ഏത്ഥ യം തേകാലികം വാ കാലവിനിമുത്തം വാ നേയ്യം ജാനിതബ്ബം കിഞ്ചി ധമ്മജാതം അത്ഥി, തം സബ്ബം തഥാഗതോ അഭിഞ്ഞാസി അധികേന സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണേന ജാനി പടിവിജ്ഝി, ഏത്ഥ **അത്ഥി**-സദ്ദേന തേകാലികസ്സ കാലവിമുത്തസ്സ ച ഗഹണാ **അത്ഥി**-സദ്ദോ അബ്യയഭൂതോയേവ ദട്ഠബ്ബോ. **തഥാഗതോ തേന സമന്തചക്ഖൂ**തി കാലവസേന ഓകാസവസേന ച നിപ്പദേസത്താ സമന്താ സബ്ബതോ പവത്തം ഞാണചക്ഖു അസ്സാതി സമന്തചക്ഖു, തേന യഥാവുത്തേന കാരണേന തഥാഗതോ സമന്തചക്ഖു സബ്ബഞ്ഞൂതി വുത്തം ഹോതി . ഇമിസ്സാ ഗാഥായ പുഗ്ഗലാധിട്ഠാനായ ദേസനായ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണം സാധിതം.

ന ഇതിഹിതിഹന്തി "ഏവം കിര ആസി, ഏവം കിര ആസീ"തി ന ഹോതി. **ന ഇതികിരായാ**തി "ഏവം കിര ഏത"ന്തി ന ഹോതി. **ന പരമ്പരായാ**തി പരമ്പരകഥായാപി ന ഹോതി. **ന പിടകസമ്പദായാ**തി അമ്ഹാകം പിടകതന്തിയാ സദ്ധിം സമേതീതി ന ഹോതി. **ന തക്കഹേതൂ**തി തക്കഗ്ഗാഹേനപി ന ഹോതി. **ന ആകാരപരിവിതക്കേനാ**തി "സുന്ദരമിദം കാരണ"ന്തി ഏവം കാരണപരിവിതക്കേനപി ന ഹോതി. **ന ദിട്ഠിനിജ്ഝാനക്ഖന്തിയാ**തി അമ്ഹാകം നിജ്ഝായിത്വാ ഖമിത്വാ ഗഹിതദിട്ഠിയാ സദ്ധിം സമേതീതിപി ന ഹോതി.

അഥ വാപി സമാധിന്തി ഏത്ഥ **സമാധി**ന്തി കുസലചിത്തേകഗ്ഗതാ സമാധി. കേനട്ഠേന സമാധീതി? സമാധാനട്ഠേന. കിമിദം സമാധാനം നാമ? ഏകാരമ്മണേ ചിത്തചേതസികാനം സമം സമ്മാ ച ആധാനം, ഠപനന്തി വുത്തം ഹോതി. തസ്മാ യസ്സ ധമ്മസ്സ ആനുഭാവേന ഏകാരമ്മണേ ചിത്തചേതസികാ സമം സമ്മാ ച അവിക്ഖിപ്പമാനാ അവിപ്പകിണ്ണാ ച ഹുത്വാ തിട്ഠന്തി, ഇദം സമാധാനന്തി വേദിതബ്ബം. തസ്സ ഖോ പന സമാധിസ്സ -

> "ലക്ഖണം തു അവിക്ഖേപോ, വിക്ഖേപദ്ധംസനം രസോ;
> അകമ്പനമുപട്ഠാനം, പദട്ഠാനം സുഖം പന". (പടിᐟ മᐟ അട്ഠᐟ ൧.൧.൩);

സമാധി അനാവിലഅചലഭാവേന ആരമ്മണേ തിട്ഠതീതി **ഠിതി**. പരതോ പദദ്വയം ഉപസഗ്ഗവസേന വഡ്ഢിതം. അപി ച സമ്പയുത്തധമ്മേ ആരമ്മണമ്ഹി സമ്പിണ്ഡേത്വാ തിട്ഠതീതി **സണ്ഠിതി**. ആരമ്മണം ഓഗാഹേത്വാ അനുപവിസിത്വാ തിട്ഠതീതി **അവട്ഠിതി**. കുസലപക്ഖസ്മിഞ്ഹി ചത്താരോവ ധമ്മാ ആരമ്മണം ഓഗാഹന്തി സദ്ധാ സതി സമാധി പഞ്ഞാതി. തേനേവ സദ്ധാ "ഓകപ്പനാ"തി വുത്താ, സതി "അപിലാപനതാ"തി, സമാധി "അവട്ഠിതീ"തി, പഞ്ഞാ "പരിയോഗാഹനാ"തി. അകുസലപക്ഖേ പന തയോ ധമ്മാ ആരമ്മണം ഓഗാഹന്തി തണ്ഹാ ദിട്ഠി അവിജ്ജാതി. തേനേവേതേ "ഓഘാ"തി വുത്താ. ചിത്തേകഗ്ഗതാ പനേത്ഥ ന ബലവതീ ഹോതി. യഥാ ഹി രജുട്ഠാനട്ഠാനേ ഉദകേന സിഞ്ചിത്വാ സമ്മട്ഠേ ഥോകമേവ കാലം രജോ സന്നിസീദതി, സുക്ഖന്തേ സുക്ഖന്തേ പുന പകതിഭാവേനേവ വുട്ഠാതി, ഏവമേവ അകുസലപക്ഖേ ചിത്തേകഗ്ഗതാ ന ബലവതീ ഹോതി.

ഉദ്ധച്ചവിചികിച്ഛാവസേന പവത്തസ്സ വിസാഹാരസ്സ പടിപക്ഖതോ **അവിസാഹാരോ**. ഉദ്ധച്ചവിചികിച്ഛാവസേനേവ ഗച്ഛന്തം ചിത്തം വിക്ഖിപതി നാമ. അയം പന തഥാവിധോ വിക്ഖേപോ ന ഹോതീതി **അവിക്ഖേപോ**. ഉദ്ധച്ചവിചികിച്ഛാവസേനേവ ചിത്തം വിസാഹടം നാമ ഹോതി, ഇതോ ചിതോ ച ഹരീയതി, അയം പന ഏവം അവിസാഹടമാനസസ്സ ഭാവോതി **അവിസാഹടമാനസതാ. സമഥോ**തി തിവിധോ സമഥോ ചിത്തസമഥോ അധികരണസമഥോ സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോതി. തത്ഥ അട്ഠസു സമാപത്തീസു ചിത്തേകഗ്ഗതാ **ചിത്തസമഥോ** നാമ. തഞ്ഹി ആഗമ്മ ചിത്തചലനം ചിത്തവിപ്ഫന്ദിതം സമ്മതി വൂപസമ്മതി, തസ്മാ സോ "ചിത്തസമഥോ"തി വുച്ചതി.

സമ്മുഖാവിനയാദിസത്തവിധോ സമഥോ **അധികരണസമഥോ** നാമ. തഞ്ഹി ആഗമ്മ താനി താനി അധികരണാനി സമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി, തസ്മാ സോ "അധികരണസമഥോ"തി വുച്ചതി. യസ്മാ പന സബ്ബേ സങ്ഖാരാ നിബ്ബാനം ആഗമ്മ സമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി വൂപസമ്മന്തി, തസ്മാ തം "സബ്ബസങ്ഖാരസമഥോ"തി വുച്ചതി. ഇമസ്മിം അത്ഥേ ചിത്തസമഥോ അധിപ്പേതോ. സമാധിലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **സമാധിന്ദ്രിയം**. ഉദ്ധച്ചേ ന കമ്പതീതി **സമാധിബലം. സമ്മാസമാധീ**തി യാഥാവസമാധി നിയ്യാനികസമാധി.

൧൪൭. അഥസ്സ ഭഗവാ യസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരോ സീലസ്സ രക്ഖാ, യസ്മാ വാ ഇമിനാനുക്കമേന ദേസിയമാനാ അയം ദേസനാ താസം ദേവതാനം സപ്പായാ, തസ്മാ ഇന്ദ്രിയസംവരതോ പഭുതി പടിപദം ദസ്സേന്തോ **"ചക്ഖൂഹീ"**തിആദി ആരദ്ധോ. തത്ഥ **ചക്ഖൂഹി നേവ ലോലസ്സാ**തി അദിട്ഠദക്ഖിതബ്ബാദിവസേന ചക്ഖൂഹി ലോലോ നേവ അസ്സ. **ഗാമകഥായ ആവരയേ സോത**ന്തി തിരച്ഛാനകഥായ സോതം ആവരേയ്യ.

ചക്ഖുലോലിയേനാതി ചക്ഖുദ്വാരേ ഉപ്പന്നലോലവസേന ചക്ഖുലോലിയേന. **അദിട്ഠം ദക്ഖിതബ്ബ**ന്തി അദിട്ഠപുബ്ബം രൂപാരമ്മണം പസ്സിതും യുത്തം. **ദിട്ഠം സമതിക്കമിതബ്ബ**ന്തി ദിട്ഠപുബ്ബരൂപാരമ്മണം അതിക്കമിതും യുത്തം. **ആരാമേന ആരാമ**ന്തി പുപ്ഫാരാമാദിആരാമേന ഫലാരാമാദിം വാ പുപ്ഫാരാമാദിം വാ. **ദീഘചാരിക**ന്തി ദീഘചരണം. **അനവട്ഠിതചാരിക**ന്തി അസന്നിട്ഠാനചരണം. **അനുയുത്തോ ഹോതി രൂപദസ്സനായാ**തി രൂപാരമ്മണദസ്സനത്ഥായ പുനപ്പുനം യുത്തോ ഹോതി.

അന്തരഘരം പവിട്ഠോതി ഉമ്മാരബ്ഭന്തരം പവിട്ഠോ. **വീഥിം പടിപന്നോ**തി അന്തരവീഥിം ഓതിണ്ണോ. **ഘരമുഖാനി ഓലോകേന്തോ**തി ഘരദ്വാരാനി അവലോകേന്തോ. **ഉദ്ധം ഉല്ലോകേന്തോ**തി ഉപരിദിസം ഉദ്ധംമുഖോ ഹുത്വാ വിലോകേന്തോ.

ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാതി കാരണവസേന ചക്ഖൂതി ലദ്ധവോഹാരേന രൂപദസ്സനസമത്ഥേന ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാ. പോരാണാ പനാഹു - "ചക്ഖു രൂപം ന പസ്സതി അചിത്തകത്താ, ചിത്തം ന പസ്സതി അചക്ഖുകത്താ. ദ്വാരാരമ്മണസങ്ഘട്ടേ പന പസാദവത്ഥുകേന ചിത്തേന പസ്സതി. ഈദിസീ പനേസാ 'ധനുനാ വിജ്ഝതീ'തിആദീസു വിയ സസമ്ഭാരകഥാ നാമ ഹോതി. തസ്മാ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണേന രൂപം ദിസ്വാതി അയമേത്ഥ അത്ഥോ"തി. **നിമിത്തഗ്ഗാഹീ**തി ഇത്ഥിപുരിസനിമിത്തം വാ സുഭനിമിത്താദികം വാ കിലേസവത്ഥുഭൂതം നിമിത്തം ഛന്ദരാഗവസേന ഗണ്ഹാതി, ദിട്ഠമത്തേയേവ ന സണ്ഠാതി. **അനുബ്യഞ്ജനഗ്ഗാഹീ**തി കിലേസാനം അനുഅനുബ്യഞ്ജനതോ പാകടഭാവകരണതോ അനുബ്യഞ്ജനന്തി ലദ്ധവോഹാരം ഹത്ഥപാദസിതഹസിതകഥിതആലോകിതവിലോകിതാദിഭേദം ആകാരം ഗണ്ഹാതി. **യത്വാധികരണമേന**ന്തിആദിമ്ഹി യംകാരണാ യസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയാസംവരസ്സ ഹേതു ഏതം പുഗ്ഗലം സതികവാടേന ചക്ഖുന്ദ്രിയം **അസംവുതം** അപിഹിതചക്ഖുദ്വാരം ഹുത്വാ വിഹരന്തം ഏതേ അഭിജ്ഝാദയോ ധമ്മാ **അന്വാസ്സവേയ്യും** അനുപ്പബന്ധേയ്യും അജ്ഝോത്ഥരേയ്യും. **തസ്സ സംവരായ ന പടിപജ്ജതീ**തി തസ്സ ചക്ഖുന്ദ്രിയസ്സ സതികവാടേന പിദഹനത്ഥായ ന പടിപജ്ജതി. ഏവംഭൂതോയേവ ച **ന രക്ഖതി ചക്ഖുന്ദ്രിയം. ന ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരം ആപജ്ജതീ**തിപി വുച്ചതി. തത്ഥ കിഞ്ചാപി ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ നത്ഥി. ന ഹി ചക്ഖുപസാദം നിസ്സായ സതി വാ മുട്ഠസ്സച്ചം വാ ഉപ്പജ്ജതി. അപിച യദാ രൂപാരമ്മണം ചക്ഖുസ്സ ആപാഥം ആഗച്ഛതി, തദാ ഭവങ്ഗേ ദ്വിക്ഖത്തും ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുദ്ധേ കിരിയാമനോധാതു ആവജ്ജനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തതോ ചക്ഖുവിഞ്ഞാണം ദസ്സനകിച്ചം, തതോ മനോധാതു സമ്പടിച്ഛനകിച്ചം, തതോ വിപാകാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു സന്തീരണകിച്ചം, തതോ കിരിയാഹേതുകമനോവിഞ്ഞാണധാതു വോട്ഠബ്ബനകിച്ചം സാധയമാനാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ നിരുജ്ഝതി, തദനന്തരം ജവനം ജവതി.

തത്രാപി നേവ ഭവങ്ഗസമയേ ന ആവജ്ജനാദീനം അഞ്ഞതരസമയേ സംവരോ വാ അസംവരോ വാ അത്ഥി. ജവനക്ഖണേ പന സചേ ദുസ്സീല്യം വാ മുട്ഠസ്സച്ചം വാ അഞ്ഞാണം വാ അക്ഖന്തി വാ കോസജ്ജം വാ ഉപ്പജ്ജതി, അസംവരോ ഹോതി. ഏവം ഹോന്തോ പന സോ "ചക്ഖുന്ദ്രിയേ അസംവരോ"തി വുച്ചതി. കസ്മാ? യസ്മാ തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനിപി വീഥിചിത്താനി. യഥാ കിം? യഥാ നഗരേ ചതൂസു ദ്വാരേസു അസംവുതേസു കിഞ്ചാപി

അന്തോഘരദ്വാരകോട്ഠകഗബ്ഭാദയോ സംവുതാ, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം അരക്ഖിതം അഗോപിതമേവ ഹോതി. നഗരദ്വാരേന ഹി പവിസിത്വാ ചോരാ യദിച്ഛന്തി തം കരേയ്യും, ഏവമേവ ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനിപി വീഥിചിത്താനി.

സദ്ധാദേയ്യാനീതി കമ്മഞ്ച ഫലഞ്ച ഇധലോകഞ്ച പരലോകഞ്ച സദ്ദഹിത്വാ ദിന്നാനി. "അയം മേ ഞാതീതി വാ, മിത്തോതി വാ, ഇദം വാ പടികരിസ്സതി, ഇദം വാനേന കതപുബ്ബ"ന്തി വാ ഏവം ന ദിന്നാനീതി അത്ഥോ. ഏവം ദിന്നാനി ഹി ന സദ്ധാദേയ്യാനി നാമ ഹോന്തി. **ഭോജനാനീ**തി ച ദേസനാസീസമത്തമേതം, അത്ഥതോ പന സദ്ധാദേയ്യാനി ഭോജനാനി ഭുഞ്ജിത്വാ ചീവരാനി പാരുപിത്വാ സേനാസനാനി സേവമാനാ ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജം പരിഭുഞ്ജമാനാതി സബ്ബമേതം വുത്തമേവ ഹോതി.

സേയ്യഥിദന്തി നിപാതോ. തസ്സത്ഥോ, കതമോ ഹോതി. **നച്ചം** നാമ യംകിഞ്ചി നച്ചം, തം മഗ്ഗം ഗച്ഛന്തേനാപി ഗീവം പസാരേത്വാ ദട്ഠും ന വട്ടതി. **ഗീത**ന്തി യംകിഞ്ചി ഗീതം. **വാദിത**ന്തി യംകിഞ്ചി വാദിതം. **പേക്ഖ**ന്തി നടസമജ്ജം. **അക്ഖാന**ന്തി ഭാരതരാമായനാദികം. യസ്മിം ഠാനേ കഥിയതി, തത്ഥ ഗന്തുമ്പി ന വട്ടതി. **പാണിസ്സര**ന്തി കംസതാളം, "പാണിതാള"ന്തിപി വദന്തി. **വേതാള**ന്തി ഘനതാളം, "മന്തേന മതസരീരുട്ഠാപന"ന്തിപി ഏകേ. **കുമ്ഭഥൂണ**ന്തി ചതുരസ്സഅമ്ബണകതാളം , "കുമ്ഭസദ്ദ"ന്തിപി ഏകേ. **സോഭനക**ന്തി നടാനം അബ്ഭോക്കിരണം; സോഭനകരം വാ, പടിഭാനചിത്തന്തി വുത്തം ഹോതി. **ചണ്ഡാല**ന്തി അയോഗുളകീളാ, "ചണ്ഡാലാനം സാണധോവനകീളാ"തിപി വദന്തി. **വംസ**ന്തി വേണും ഉസ്സാപേത്വാ കീളനം.

ധോവനന്തി അട്ഠിധോവനം, ഏകച്ചേസു കിര ജനപദേസു കാലങ്കതേ ഞാതകേ ന ഝാപേന്തി, നിഖണിത്വാ ഠപേന്തി. അഥ തേസം പൂതിഭൂതം കായം ഞത്വാ നീഹരിത്വാ അട്ഠീനി ധോവിത്വാ ഗന്ധേഹി മക്ഖേത്വാ ഠപേന്തി. തേ നക്ഖത്തകാലേ ഏകസ്മിം ഠാനേ അട്ഠീനി ഠപേത്വാ ഏകസ്മിം ഠാനേ സുരാദീനി ഠപേത്വാ രോദന്താ പരിദേവന്താ സുരം പിവന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം "അത്ഥി ഭിക്ഖവേ ദക്ഖിണേസു ജനപദേസു ധോവനം നാമ, തത്ഥ ഹോതി അന്നമ്പി പാനമ്പി ഖജ്ജമ്പി ഭോജ്ജമ്പി ലേയ്യമ്പി പേയ്യമ്പി നച്ചമ്പി ഗീതമ്പി വാദിതമ്പി. അത്ഥേകം ഭിക്ഖവേ ധോവനം, നേതം നത്ഥീതി വദാമീ"തി (അം॰ നി॰ ൧൦.൧൦൭). ഏകച്ചേ പന "ഇന്ദജാലേന അട്ഠിധോവനം ധോവന"ന്തി വദന്തി. **ഹത്ഥിയുദ്ധാ**ദീസു ഭിക്ഖുനോ നേവ ഹത്ഥിആദീഹി സദ്ധിം യുജ്ഝിതും, ന തേ യുജ്ഝാപേതും, ന യുജ്ഝന്തേ ദട്ഠും വട്ടതി. **നിബ്ബുദ്ധ**ന്തി മല്ലയുദ്ധം. **ഉയ്യോധിക**ന്തി യത്ഥ സമ്പഹാരോ ദിസ്സതി. **ബലഗ്ഗ**ന്തി ബലഗണനട്ഠാനം. **സേനാബ്യൂഹ**ന്തി സേനാനിവേസോ, സകടബ്യൂഹാദിവസേന സേനായ നിവേസനം. **അനീകദസ്സന**ന്തി "തയോ ഹത്ഥീ പച്ഛിമം ഹത്ഥാനീക"ന്തിആദിനാ (പാചി॰ ൩൨൪) നയേന വുത്തസ്സ അനീകസ്സ ദസ്സനം.

ന നിമിത്തഗ്ഗാഹീ ഹോതീതി ഛന്ദരാഗവസേന വുത്തപ്പകാരം നിമിത്തം ന ഗണ്ഹാതി. ഏവം സേസപദാനിപി വുത്തപടിപക്ഖനയേന വേദിതബ്ബാനി. യഥാ ച ഹേട്ഠാ ജവനേ ദുസ്സീല്യാദീസു ഉപ്പന്നേസു തസ്മിം അസംവരേ സതി ദ്വാരമ്പി അഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനിപി വീഥിചിത്താനീതി വുത്തം, ഏവമിധ തസ്മിം സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി ഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനിപി വീഥിചിത്താനി. യഥാ കിം? യഥാ നഗരദ്വാരേസു സംവുതേസു കിഞ്ചാപി അന്തോഘരാദയോ അസംവുതാ ഹോന്തി, തഥാപി അന്തോനഗരേ സബ്ബം ഭണ്ഡം സുരക്ഖിതം സുഗോപിതമേവ ഹോതി, നഗരദ്വാരേസു പിഹിതേസു ചോരാനം പവേസോ നത്ഥി. ഏവമേവ ജവനേ സീലാദീസു ഉപ്പന്നേസു ദ്വാരമ്പി ഗുത്തം ഹോതി, ഭവങ്ഗമ്പി ആവജ്ജനാദീനിപി വീഥിചിത്താനി. തസ്മാ ജവനക്ഖണേ ഉപ്പജ്ജമാനോപി "ചക്ഖുന്ദ്രിയേ സംവരോ"തി വുത്തോ. ഇതോ പരം ഹേട്ഠാ ച ഉപരി ച വുത്തപരിയായേന അത്ഥോ വേദിതബ്ബോ.

വിസൂകദസ്സനാതി പടാണീദസ്സനതോ. **ഗാമകഥാ**തി ഗാമവാസീനം കഥാ. **ബാത്തിംസാ**തി ദ്വത്തിംസ. അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതാ കഥാതി **തിരച്ഛാനകഥാ**. തത്ഥ രാജാനം ആരബ്ഭ "മഹാസമ്മതോ മന്ധാതാ ധമ്മാസോകോ ഏവം മഹാനുഭാവോ"തിആദിനാ നയേന പവത്താ കഥാ **രാജകഥാ**. ഏസ നയോ **ചോരകഥാ**ദീസു. തേസു "അസുകോ രാജാ അഭിരൂപോ ദസ്സനീയോ"തിആദിനാ നയേന ഗേഹസ്സിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ ഹോതി.

“സോപി നാമ ഏവം മഹാനുഭാവോ ഖയം ഗതോ”തി ഏവം പവത്താ പന കമ്മട്ഠാനഭാവേ തിട്ഠതി. ചോരേസുപി “മൂലദേവോ ഏവം മഹാനുഭാവോ, മേഘമാലോ ഏവം മഹാനുഭാവോ”തി തേസം കമ്മം പടിച്ച “അഹോ സൂരാ”തി ഗേഹസ്സിതകഥാവ തിരച്ഛാനകഥാ. യുദ്ധേപി ഭാരതയുദ്ധാദീസു “അസുകേന അസുകോ ഏവം മാരിതോ ഏവം വിദ്ധോ”തി കാമസ്സാദവസേനേവ കഥാ തിരച്ഛാനകഥാ. “തേപി നാമ ഖയം ഗതാ”തി ഏവം പവത്താ പന സബ്ബത്ഥ കമ്മട്ഠാനമേവ ഹോതി.

അപി ച അന്നാദീസു “ഏവം വണ്ണവന്തം ഗന്ധവന്തം രസവന്തം ഫസ്സസമ്പന്നം ഖാദിമ്ഹ ഭുഞ്ജിമ്ഹ പിവിമ്ഹ പരിഭുഞ്ജിമ്ഹാ”തി കാമസ്സാദവസേന കഥേതും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ “പുബ്ബേ ഏവം വണ്ണാദിസമ്പന്നം അന്നം പാനം വത്ഥം സയനം മാലം ഗന്ധം സീലവന്താനം അദമ്ഹ, ചേതിയപൂജം അകരിമ്ഹാ”തി കഥേതും വട്ടതി. **ഞാതികഥാദീസു** പന “അമ്ഹാകം ഞാതകാ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ, “പുബ്ബേ മയം ഏവം വിചിത്രേഹി യാനേഹി വിചരിമ്ഹാ”തി വാ അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ “തേപി നോ ഞാതകാ ഖയം ഗതാ”തി വാ, “പുബ്ബേ മയം ഏവരൂപാ ഉപാഹനാ സങ്ഘസ്സ അദമ്ഹാ”തി വാ കഥേതും വട്ടതി. ഗാമകഥാപി സുനിവിട്ഠദുന്നിവിട്ഠസുഭിക്ഖദുബ്ഭിക്ഖാദിവസേന “അസുകഗാമവാസിനോ സൂരാ സമത്ഥാ”തി വാ ഏവം അസ്സാദവസേന വത്തും ന വട്ടതി, സാത്ഥകം പന കത്വാ “സദ്ധാ പസന്നാ”തി വാ, “ഖയവയം ഗതാ”തി വാ വത്തും വട്ടതി.

നിഗമനഗരജനപദകഥാസുപി ഏസേവ നയോ. ഇത്ഥികഥാപി വണ്ണസണ്ഠാനാദീനി പടിച്ച അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, “സദ്ധാ പസന്നാ, ഖയവയം ഗതാ”തി ഏവമേവ വട്ടതി. **സൂരകഥാ**പി “നന്ദിമിത്തോ നാമ യോധോ സൂരോ അഹോസീ”തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി. “സദ്ധോ അഹോസി, ഖയവയം ഗതോ”തി ഏവമേവ വട്ടതി. **വിസിഖാകഥാ**പി “അസുകാ വിസിഖാ സുനിവിട്ഠാ ദുന്നിവിട്ഠാ സൂരാ സമത്ഥാ”തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി. “സദ്ധാ പസന്നാ, ഖയവയം ഗതാ”ഇച്ചേവ വട്ടതി.

കുമ്ഭട്ഠാനകഥാതി ഉദകട്ഠാനകഥാ, “ഉദകതിത്ഥകഥാ”തിപി വുച്ചതി, കുമ്ഭദാസികഥാ വാ. സാപി “പാസാദികാ, നച്ചിതും ഗായിതും ഛേകാ”തി അസ്സാദവസേന ന വട്ടതി, “സദ്ധാ പസന്നാ”തിആദിനാ നയേന വട്ടതി. **പുബ്ബപേതകഥാ**തി അതീതഞാതികഥാ. തത്ഥ വത്തമാനഞാതികഥാസദിസോവ വിനിച്ഛയോ.

നാനത്തകഥാതി പുരിമപച്ഛിമകഥാഹി വിമുത്താ അവസേസാ നാനാസഭാവാ നിരത്ഥകകഥാ. **ലോകക്ഖായികാ**തി “അയം ലോകോ കേന നിമ്മിതോ? അസുകേന നാമ നിമ്മിതോ. കാകോ സേതോ അട്ഠീനം സേതത്താ, ബലാകാ രത്താ ലോഹിതസ്സ രത്തത്താ”തി ഏവമാദികാ ലോകായതവിതണ്ഡസല്ലാപകഥാ.

സമുദ്ദക്ഖായികാ നാമ കസ്മാ സമുദ്ദോ സാഗരോ? സാഗരദേവേന ഖതത്താ സാഗരോ, “ഖതോ മേ”തി ഹത്ഥമുദ്ദായ സയം നിവേദിതത്താ സമുദ്ദോതി ഏവമാദികാ നിരത്ഥകാ സമുദ്ദക്ഖാനകഥാ. **ഭവോ**തി വുദ്ധി. **അഭവോ**തി ഹാനി. ഇതി ഭവോ ഇതി അഭവോതി യം വാ തം വാ നിരത്ഥകകാരണം വത്വാ പവത്തിതകഥാ **ഇതിഭവാഭവകഥാ**.

ആവരേയ്യാതി ആവരണം കരേയ്യ. **നിവാരേയ്യാ**തി ആരമ്മണതോ വാരേയ്യ. **സംവരേയ്യാ**തി സമ്മാ നിസ്സേസം കത്വാ വാരേയ്യ. **രക്ഖേയ്യാ**തി രക്ഖം കരേയ്യ. **ഗോപേയ്യാ**തി സംഗോപേയ്യ. **പിദഹേയ്യാ**തി പിദഹനം കരേയ്യ. **പച്ഛിന്ദേയ്യാ**തി സോതം ഛിന്ദേയ്യ.

തേന തേന ന തുസ്സന്തീതി തേന തേന അമ്ബിലാദിനാ രസേന ന സന്തോസം ആപജ്ജന്തി. **അപരാപരം പരിയേസന്തീ**തി ഉപരൂപരി ഗവേസന്തി.

ഫസ്സേ. **ഫസ്സേനാ**തി രോഗഫസ്സേന. **ഭവഞ്ച നാഭിജപ്പേയ്യാ**തി തസ്സ ഫസ്സസ്സ വിനോദനത്ഥായ കാമഭവാദിഭവഞ്ച ന പത്ഥേയ്യ. **ഭേരവേസു ച ന സമ്പവേധേയ്യാ**തി തസ്സ ഫസ്സസ്സ പച്ചയഭൂതേസു സീഹബ്യഗ്ഘാദീസു ഭേരവേസു ച ന സമ്പവേധേയ്യ, അവസേസേസു വാ ഘാനിന്ദ്രിയമനിന്ദ്രിയവിസയേസു ന സമ്പവേധേയ്യ. ഏവം പരിപൂരോ ഇന്ദ്രിയസംവരോ ച വുത്തോ ഹോതി. പുരിമേഹി വാ ഇന്ദ്രിയസംവരം ദസ്സേത്വാ ഇമിനാ “അരഞ്ഞേ വസതാ ഭേരവം ദിസ്വാ വാ സുത്വാ വാ നപ്പവേധിതബ്ബ”ന്തി ദസ്സേതി.

ഏകേനാകാരേനാതി ഏകേന കാരണേന. **ഭയമ്പി ഭേരവമ്പി തഞ്ഞേവാ**തി ഭയന്തി ച ഭേരവന്തി ച ഖുദ്ദകമ്പി മഹന്തമ്പി ഉത്താസനിമിത്തമേവ. തമേവത്ഥം ദസ്സേതും **"വുത്തം ഹേത"**ന്തിആദിമാഹ. **ഭയ**ന്തി തപ്പച്ചയാ ഉപ്പന്നഭയം. **ഭയാനക**ന്തി ആകാരനിദ്ദേസോ. **ഛമ്ഭിതത്ത**ന്തി ഭയവസേന ഗത്തചലനം. **ലോമഹംസോ**തി ലോമാനം ഹംസനം ഉദ്ധഗ്ഗഭാവോ. ഇമിനാ പദദ്വയേന കിച്ചതോ ഭയം ദസ്സേത്വാ പുന **"ചേതസോ ഉബ്ബേഗോ ഉത്രാസോ"**തി സഭാവതോ ദസ്സേതി. **ഉബ്ബേഗ്ഗോ**തി ഭീരുകോ, **ഉത്രാസോ**തി ചിത്തക്ഖോഭോ. **ജാതിഭയ**ന്തി ജാതിം പടിച്ച ഉപ്പന്നഭയം. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. രാജതോ ഉപ്പന്നഭയം **രാജഭയം**. സേസേസുപി ഏസേവ നയോ. **അത്താനുവാദഭയ**ന്തി പാപകമ്മിനോ അത്താനം അനുവദന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **പരാനുവാദഭയ**ന്തി പരസ്സ അനുവാദതോ ഉപ്പജ്ജനകഭയം.

ദണ്ഡഭയന്തി ആഗാരികസ്സ രഞ്ഞാ പവത്തിതദണ്ഡം, അനാഗാരികസ്സ വിനയദണ്ഡം പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ദുഗ്ഗതിഭയ**ന്തി ചത്താരോ അപായേ പടിച്ച ഉപ്പജ്ജനകഭയം. **ഊമിഭയ**ന്തി മഹാസമുദ്ദേ ഉദകം ഓരോഹന്തസ്സ പവത്തഭയം. മഹാസമുദ്ദേ കിര മഹിന്ദവീചി നാമ സട്ഠി യോജനാനി ഉഗ്ഗച്ഛതി, തരങ്ഗവീചി നാമ പണ്ണാസ യോജനാനി, രോഹണവീചി നാമ ചത്താലീസ യോജനാനി ഉഗ്ഗച്ഛതി. ഏവരൂപാ ഊമിയോ പടിച്ച പവത്തം ഊമിഭയം . കുമ്ഭീലതോ പവത്തം ഭയം **കുമ്ഭീലഭയം**. ഉദകാവട്ടതോ ഭയം **ആവട്ടഭയം**. സുസുകാ വുച്ചതി ചണ്ഡമച്ഛോ, തതോ ഭയം **സുസുകാഭയം. ആജീവികഭയ**ന്തി ജീവിതവുത്തിതോ ഭയം ആജീവികഭയം. **അസിലോകഭയ**ന്തി ഗരഹതോ ഭയം.

ഏതൻ. ലദ്ധാ ന സന്നിധിം കയിരാതി ഏതേസം അന്നാദീനം യംകിഞ്ചി ധമ്മേന ലഭിത്വാ “അരഞ്ഞേ ച സേനാസനേ വസതാ ദുല്ലഭ”ന്തി ചിന്തേത്വാ സന്നിധിം ന കരേയ്യ.

ഓദനോതി സാലി വീഹി യവോ ഗോധുമോ കങ്ഗു വരകോ കുദ്രൂസകോതി സത്തന്നം ധഞ്ഞാനം ധഞ്ഞാനുലോമാനഞ്ച തണ്ഡുലേഹി നിബ്ബത്തോ. **കുമ്മാസോ**തി യവേഹി നിബ്ബത്തോ. **സത്തൂ**തി സാലിആദീഹി കതസത്തു. **മച്ഛോ** ദകസമ്ഭവോ. **മംസം** പാകടമേവ. **അമ്ബപാന**ന്തി ആമേഹി വാ പക്കേഹി വാ അമ്ബേഹി കതപാനം. തത്ഥ ആമേഹി കരോന്തേന അമ്ബതരുണാനി ഭിന്ദിത്വാ ഉദകേ പക്ഖിപിത്വാ ആതപേ ആദിച്ചപാകേന പചിത്വാ പരിസ്സാവേത്വാ തദഹു പടിഗ്ഗഹിതേഹി മധുസക്കരകപ്പൂരാദീഹി യോജേത്വാ കാതബ്ബം. **ജമ്ബുപാന**ന്തി ജമ്ബുഫലേഹി കതപാനം. **ചോചപാന**ന്തി അട്ഠികേഹി കദലിഫലേഹി കതപാനം. **മോചപാന**ന്തി അനട്ഠികേഹി കദലിഫലേഹി കതപാനം. **മധുകപാന**ന്തി മധുകാനം ജാതിരസേന കതപാനം. തം പന ഉദകസമ്ഭിന്നം വട്ടതി, സുദ്ധം ന വട്ടതി. **മുദ്ദികപാന**ന്തി മുദ്ദികാ ഉദകേ മദ്ദിത്വാ അമ്ബപാനം വിയ കതപാനം. **സാലൂകപാന**ന്തി രത്തുപ്പലനീലുപ്പലാദീനം സാലൂകേ മദ്ദിത്വാ കതപാനം. **ഫാരുസകപാന**ന്തി ഫാരുസകേഹി അമ്ബപാനം വിയ കതപാനം. **കോസമ്ബപാന**ന്തി കോസമ്ബഫലേഹി കതപാനം. **കോലപാന**ന്തി കോലഫലേഹി കതപാനം. **ബദരപാന**ന്തി മഹാകോലഫലേഹി അമ്ബപാനം വിയ കതപാനം. ഇമാനി ഏകാദസ പാനാനി, താനിപി ആദിച്ചപാകാനി വട്ടന്തി.

ഘതപാനന്തി സപ്പിപാനം. **തേലപാന**ന്തി തിലതേലാദീനം പാനം. **പയോപാന**ന്തി ഖീരപാനം. **യാഗുപാന**ന്തി സീതലാദിയാഗുപാനം. **രസപാന**ന്തി സാകാദിരസപാനം. **പിട്ഠഖജ്ജക**ന്തി സത്തന്നം താവ ധഞ്ഞാനം ധഞ്ഞാനുലോമാനം അപരണ്ണാനഞ്ച പിട്ഠം പനസപിട്ഠം ലബുജപിട്ഠം അമ്ബാടകപിട്ഠം സാലപിട്ഠം ഖീരവല്ലിപിട്ഠഞ്ചാതി ഏവമാദീനം പിട്ഠേഹി കതം പിട്ഠഖജ്ജകം. **പൂവഖജ്ജക**മ്പി ഏതേഹിയേവ കതം. **മൂലഖജ്ജക**ന്തി മൂലകമൂലം ഖാരകമൂലം ചുച്ചുമൂലന്തി ഏവമാദി. **തചഖജ്ജക**ന്തി ഉച്ഛുതചാദയോ. **പത്തഖജ്ജക**ന്തി നിമ്ബപണ്ണകുടജപണ്ണപടോലപണ്ണസുലസപണ്ണാദയോ. **പുപ്ഫഖജ്ജക**ന്തി മൂലകപുപ്ഫഖാരകപുപ്ഫസേതവരണസിഗ്ഗുഉപ്പലപദുമകാദയോ. **ഫലഖജ്ജക**ന്തി
പനസലബുജതാലനാളികേരഅമ്ബാടകതിന്തിണികമാതുലുങ്ഗകപിട്ഠഫലഅലാബുകുമ്ഭണ്ഡഫുസ്സ-
ഫലതിമ്ബരൂസകതിലവാതിങ്ഗണചോചമോചമധുകാദീനം ഫലാനം ഖജ്ജകം.

ന കുഹനായാതി ന വിമ്ഹാപനായ. **ന ലപനായാ**തി പച്ചയത്ഥം ന ലപനായ. വിഹാരം ആഗതേ മനുസ്സേ ദിസ്വാ “കിമത്ഥായ ഭോന്തോ ആഗതാ”തി ഭിക്ഖൂ നിമന്തേതുന്തി. “യദി ഏവം ഗച്ഛഥ, അഹം പച്ഛതോ ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛാമീ”തി ഏവം ന ലപനായ. അഥ വാ അത്താനം ഉപനേത്വാ “അഹം തിസ്സോ, മയി രാജാ പസന്നോ, മയി അസുകോ രാജാ

അസുകോ ച രാജമഹാമത്തോ പസന്നോ”തി ഏവം ന ലപനായ. **ന നേമിത്തികതായാ**തി യേന കേനചി പരേസം പച്ചയദാനസഞ്ഞാജനകേന കായവചീകമ്മേന ന നേമിത്തികതായ. **ന നിപ്പേസികതായാ**തി യാ പരേസം അക്കോസനാദികിരിയാ യസ്മാ വേളുപേസികാ വിയ അബ്ഭങ്ഗം പരസ്സ ഗുണം നിപ്പേസേതി നിപുഞ്ഛതി, യസ്മാ വാ ഗന്ധജാതം നിപിസിത്വാ ഗന്ധമഗ്ഗനാ വിയ പരഗുണേ നിപിസിത്വാ വിചുണ്ണേത്വാ ഏസാ ലാഭമഗ്ഗനാ ഹോതി, തസ്മാ “നിപ്പേസികതാ”തി വുച്ചതി. ന ഏവരൂപായ നിപ്പേസികതായ. **ന ലാഭേന ലാഭം നിജിഗീസനതായാ**തി ഏത്ഥ **നിജിഗീസനതാ**തി മഗ്ഗനാ, അഞ്ഞതോ ലദ്ധഞ്ഹി അഞ്ഞത്ഥ ഹരണവസേന ലാഭേന ലാഭമഗ്ഗനാ നാമ ഹോതി. ന ഏവരൂപായ ലാഭേന ലാഭമഗ്ഗനായ.

ന ദാരുദാനേനാതി ന പച്ചയഹേതുകേന ദാരുദാനേന വിഹാരേ ഉട്ഠിതഞ്ഹി അരഞ്ഞതോ വാ ആഹരിത്വാ രക്ഖിതഗോപിതദാരും “ഏവം മേ പച്ചയം ദസ്സന്തീ”തി ഉപട്ഠാകാനം ദാതും ന വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി ജീവികം കപ്പേന്തോ അനേസനായ മിച്ഛാജീവേന ജീവതി, സോ ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഗരഹം പാപുണാതി, സമ്പരായേ ച അപായപരിപൂരകോ ഹോതി. അത്തനോ പുഗ്ഗലികം ദാരും കുസലങ്ഗഹത്ഥായ ദദന്തോ കുലദൂസകദുക്കടം ആപജ്ജതി, പരപുഗ്ഗലികം ഥേയ്യചിത്തേന ദദന്തോ ഭണ്ഡഗ്ഘേന കാരേതബ്ബോ. സങ്ഘികേപി ഏസേവ നയോ. സചേ പന തം ഇസ്സരതായ ദേതി, ഗരുഭണ്ഡവിസ്സജ്ജനം ആപജ്ജതി. കതരം പന ദാരു ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി, കതരം ന ഹോതീതി? യം താവ അരോപിമം സയംജാതം, തം സങ്ഘേന പരിച്ഛിന്നട്ഠാനേയേവ ഗരുഭണ്ഡം, തതോ പരം ന ഗരുഭണ്ഡം. രോപിമട്ഠാനേ ച സബ്ബേന സബ്ബം ഗരുഭണ്ഡം, പമാണതോ സൂചിദണ്ഡകപ്പമാണം ഗരുഭണ്ഡം.

ന വേളുദാനേനാതിആദീസുപി **ന വേളുദാനേനാ**തി ന പച്ചയഹേതുകേന വേളുദാനേനാതിആദി സബ്ബം ന ദാരുദാനേനാതി ഏത്ഥ വുത്തനയേനേവ വേദിതബ്ബം. വേളു പന പമാണതോ തേലനാളിപ്പമാണോ ഗരുഭണ്ഡം, ന തതോ ഹേട്ഠാ. മനുസ്സാ വിഹാരം ഗന്ത്വാ വേളും യാചന്തി, ഭിക്ഖൂ “സങ്ഘികോ”തി ദാതും ന വിസഹന്തി, മനുസ്സാ പുനപ്പുനം യാചന്തി വാ തജ്ജേന്തി വാ, തദാ ഭിക്ഖൂഹി “ദണ്ഡകമ്മം കത്വാ ഗണ്ഹഥാ”തി വത്തും വട്ടതി, വേളുദാനം നാമ ന ഹോതി. സചേ തേ ദണ്ഡകമ്മത്ഥായ വാസിഫരസുആദീനി വാ ഖാദനീയം വാ ഭോജനീയം വാ ദേന്തി, ഗഹേതും ന വട്ടതി.

വിനയട്ഠകഥായം പന “ദഡ്ഢഗേഹാ മനുസ്സാ ഗണ്ഹിത്വാ ഗച്ഛന്താ ന വാരേതബ്ബാ”തി വുത്തം. സചേ സങ്ഘസ്സ വേളുഗുമ്ബേ വേളുദൂസികാ ഉപ്പജ്ജതി, തം അകോട്ടാപേന്താനം വേളു നസ്സതി. “കിം കാതബ്ബ”ന്തി ഭിക്ഖാചാരേ മനുസ്സാനം ആചിക്ഖിതബ്ബം. സചേ കോട്ടേതും ന ഇച്ഛന്തി, “സമം ഭാഗം ലഭിസ്സഥാ”തി വത്തബ്ബാ. ന ഇച്ഛന്തിയേവ, “ദ്വേ കോട്ഠാസേ ലഭിസ്സഥാ”തി വത്തബ്ബാ. ഏവമ്പി അനിച്ഛന്തേസു നട്ഠേന അത്ഥോ നത്ഥി, “തുമ്ഹാകം ഖണേ സതി ദണ്ഡകമ്മം കരിസ്സഥ, കോട്ടേത്വാ ഗണ്ഹഥാ”തി വത്തബ്ബാ, വേളുദാനം നാമ ന ഹോതി. വേളുഗുമ്ബേ അഗ്ഗിമ്ഹി ഉട്ഠിതേപി ഉദകേന വുയ്ഹമാനവേളൂസുപി ഏസേവ നയോ.

പത്തദാനേ ഗരുഭണ്ഡതായ അയം വിനിച്ഛയോ - പത്തമ്പി ഹി യത്ഥ വിക്കായതി, ഗന്ധകാരാദയോ ഗന്ധപലിവേഠനാദീനം അത്ഥായ ഗണ്ഹന്തി, താദിസേ ദുല്ലഭട്ഠാനേയേവ ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. ഏസ താവ കിംസുകപത്തകണ്ണപിളന്ധനതാലപത്താദീസു വിനിച്ഛയോ. താലപണ്ണമ്പി ഇമസ്മിംയേവ ഠാനേ കഥേതബ്ബം - താലപണ്ണമ്പി ഹി സയംജാതേ താലവനേ സങ്ഘേന പരിച്ഛിന്നട്ഠാനേയേവ ഗരുഭണ്ഡം, ന തതോ പരം, രോപിമതാലേസു സബ്ബമ്പി ഗരുഭണ്ഡം, തസ്സ പമാണം ഹേട്ഠിമകോടിയാ അട്ഠങ്ഗുലപ്പമാണോപി രിത്തപോത്ഥകോ. തിണമ്പി ഏത്ഥേവ പക്ഖിപിത്വാ കഥേതബ്ബം. യത്ഥ പന തിണം നത്ഥി, തത്ഥ താലനാളികേരപണ്ണാദീഹിപി ഛാദേന്തി. തസ്മാ താനിപി തിണേനേവ സങ്ഗഹിതാനി. ഇതി മുഞ്ജപലാലാദീസു യംകിഞ്ചി മുട്ഠിപ്പമാണം തിണം. നാളികേരപണ്ണാദീസു ച ഏകപണ്ണമ്പി സങ്ഘസ്സ ദിന്നം വാ തത്ഥ ജാതം വാ ബഹിആരാമേ സങ്ഘസ്സ തിണവത്ഥുമ്ഹി ജാതതിണം വാ രക്ഖിതഗോപിതം വാ ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. തം പന സങ്ഘകമ്മേ ച ചേതിയകമ്മേ ച കതേ അതിരേകം പുഗ്ഗലികകമ്മേ ദാതും വട്ടതി. ഹേട്ഠാ വുത്തദാരുവേളൂസുപി ഏസേവ നയോ.

പുപ്ഫദാനേ “ഏത്തകേസു രുക്ഖേസു പുപ്ഫാനി വിസ്സജ്ജിത്വാ യാഗുഭത്തത്ഥായ ഉപനേന്തു, ഏത്തകേസു സേനാസനപടിസങ്ഖരണേ ഉപനേന്തൂ”തി ഏവം നിയമിതട്ഠാനേയേവ പുപ്ഫാനി ഗരുഭണ്ഡാനി ഹോന്തി. യദി സാമണേരാ പുപ്ഫാനി

ഓചിനിത്വാ രാസിം കരോന്തി, പഞ്ചങ്ഗസമന്നാഗതോ പുപ്ഫഭാജകോ ഭിക്ഖു ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഗണേത്വാ കോട്ഠാസേ കരോതി. സോ സമ്പത്തപരിസായ സങ്ഘം അനാപുച്ഛിത്വാവ ദാതും ലഭതി. അസമ്മതേന പന ആപുച്ഛിത്വാ ദാതബ്ബം. ഭിക്ഖുനോ പന കസ്സ പുപ്ഫാനി ദാതും ലബ്ഭതി, കസ്സ ന ലബ്ഭതീതി? മാതാപിതൂനം ഗേഹം ഹരിത്വാപി ഗേഹതോ പക്കോസാപേത്വാപി "വത്ഥുപൂജം കരോഥാ"തി ദാതും ലബ്ഭതി, പിളന്ധനത്ഥായ ന ലബ്ഭതി. സേസഞാതീനം പന ഹരിത്വാ ന ദാതബ്ബം, പക്കോസാപേത്വാ പൂജനത്ഥായ ദാതബ്ബം. സേസജനസ്സ പൂജനട്ഠാനം സമ്പത്തസ്സ അപച്ചാസീസന്തേന ദാതബ്ബം, പുപ്ഫദാനം നാമ ന ഹോതി.

വിഹാരേ ബഹൂനി പുപ്ഫാനി പുപ്ഫന്തി, ഭിക്ഖുനാ പിണ്ഡായ ചരന്തേന മനുസ്സേ ദിസ്വാ "വിഹാരേ ബഹൂനി പുപ്ഫാനി പൂജേഥാ"തി വത്തബ്ബം, വചനമത്തേ ദോസോ നത്ഥി, "മനുസ്സാ ഖാദനീയഭോജനീയം ആദായ ആഗമിസ്സന്തീ"തി ചിത്തേന പന ന വത്തബ്ബം. സചേ വദതി, ഖാദനീയഭോജനീയം ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. മനുസ്സാ അത്തനോ ധമ്മതായ "വിഹാരേ പുപ്ഫാനി അത്ഥീ"തി പുച്ഛിത്വാ "അസുകദിവസേ വിഹാരം ആഗമിസ്സാമ, സാമണേരാനം പുപ്ഫാനി ഓചിനിതും മാ ദേഥാ"തി വദന്തി. ഭിക്ഖു സാമണേരാനം കഥേതും പമുട്ഠോ, സാമണേരേഹി പുപ്ഫാനി ഓചിതാനി, മനുസ്സാ ഭിക്ഖും ഉപസങ്കമിത്വാ മയം തുമ്ഹാകം അസുകദിവസേ ഏവം ആരോചയിമ്ഹ "സാമണേരാനം പുപ്ഫാനി ഓചിനിതും മാ ദേഥാ"തി, കസ്മാ ന വാരയിത്ഥാതി? "സതി മേ പമുട്ഠാ, പുപ്ഫാനി ഓചിനിതമത്താനേവ, ന താവ പൂജാ കതാ"തി വത്തബ്ബം, "ഗണ്ഹഥ പൂജേഥാ"തി ന വത്തബ്ബം. സചേ വദതി, ആമിസം ന പരിഭുഞ്ജിതബ്ബം. അപരോ ഭിക്ഖു സാമണേരാനം ആചിക്ഖതി "അസുകഗാമവാസിനോ 'പുപ്ഫാനി മാ ഓചിനിത്ഥാ'തി ആഹംസൂ"തി മനുസ്സാപി ആമിസം ആഹരിത്വാ ദാനം ദത്വാ വദന്തി "അമ്ഹാകം മനുസ്സാ ന ബഹുകാ, സാമണേരേ അമ്ഹേഹി സഹ പുപ്ഫാനി ഓചിനിതും ആണാപേഥാ"തി. "സാമണേരേഹി ഭിക്ഖാ ലദ്ധാ. യേ ഭിക്ഖാചാരം ന ഗച്ഛന്തി, തേ സയമേവ ജാനിസ്സന്തി ഉപാസകാ"തി വത്തബ്ബം. ഏത്തകം നയം ലഭിത്വാ സാമണേരേ പുത്തേ വാ ഭാതികേ വാ കത്വാ പുപ്ഫാനി ഓചിനാപേതും ദോസോ നത്ഥി, പുപ്ഫദാനം നാമ ന ഹോതി.

ഫലദാനേ ഫലമ്പി പുപ്ഫം വിയ നിയമിതമേവ ഗരുഭണ്ഡം ഹോതി. വിഹാരേ ബഹുകസ്മിം ഫലാഫലേ സതി അഫാസുകമനുസ്സാ ആഗന്ത്വാ യാചന്തി, ഭിക്ഖൂ "സങ്ഘിക"ന്തി ദാതും ന ഉസ്സഹന്തി, മനുസ്സാ വിപ്പടിസാരിനോ അക്കോസന്തി പരിഭാസന്തി, തത്ഥ കിം കാതബ്ബന്തി? ഫലേഹി വാ രുക്ഖേഹി വാ പരിച്ഛിന്ദിത്വാ കഥികാ കാതബ്ബാ "അസുകേ ച രുക്ഖേ അസുകേ ച രുക്ഖേ ഏത്തകാനി ഫലാനി ഗണ്ഹന്താ, ഏത്തകേസു വാ രുക്ഖേസു ഫലാനി ഗണ്ഹന്താ ന വാരേതബ്ബാ"തി. ചോരാ വാ ഇസ്സരാ വാ ബലക്കാരേന ഗണ്ഹന്താ ന വാരേതബ്ബാ. കുദ്ധാ ഹി തേ സകലവിഹാരമ്പി നാസേയ്യും, ആദീനവോ പന കഥേതബ്ബോതി.

സിനാനദാനേ സിനാനചുണ്ണാനി കോട്ടിതാനി ന ഗരുഭണ്ഡാനി, അകോട്ടിതോ രുക്ഖേ ഠിതോവ രുക്ഖതചോ ഗരുഭണ്ഡം, ചുണ്ണം പന അഗിലാനസ്സ രജനനിപക്കം വട്ടതി. ഗിലാനസ്സ യംകിഞ്ചി ചുണ്ണം ദാതും വട്ടതിയേവ.

ന ചുണ്ണദാനേനാതി വുത്തനയേന സിരീസചുണ്ണാദീനം ദാനേന. **മത്തികാദാനേ**മത്തികാ ഹി യത്ഥ ദുല്ലഭാ ഹോതി, തത്ഥേവ ഗരുഭണ്ഡം. സാപി ഹേട്ഠിമകോടിയാ തിംസപലഗുളപിണ്ഡപ്പമാണാവ, തതോ ഹേട്ഠാ ന ഗരുഭണ്ഡന്തി.

ദന്തകട്ഠദാനേ ദന്തകട്ഠം അച്ഛിന്നകമേവ ഗരുഭണ്ഡം. യേസം സാമണേരാനം സങ്ഘതോ ദന്തകട്ഠവാരോ പാപുണാതി, തേ അത്തനോ ആചരിയുപജ്ഝായാനം പാടിയേക്കം ദാതും ന ലഭന്തി. യേഹി പന "ഏത്തകാനി ദന്തകട്ഠാനി ആഹരിതബ്ബാനീ"തി പരിച്ഛിന്ദിത്വാ വാരാ ഗഹിതാ, തേ അതിരേകാനി ആചരിയുപജ്ഝായാനം ദാതും ലഭന്തി. ഏകേന ഭിക്ഖുനാ ദന്തകട്ഠമാളകതോ ബഹൂനി ദന്തകട്ഠാനി ന ഗഹേതബ്ബാനി, ദേവസികം ഏകേകമേവ ഗഹേതബ്ബം. പാടിയേക്കം വസന്തേനാപി ഭിക്ഖുസങ്ഘം ഗണയിത്വാ യത്തകാനി അത്തനോ പാപുണന്തി, തത്തകാനേവ ഗഹേത്വാ ഗന്തബ്ബം. അന്തരാ ആഗന്തുകേസു വാ ആഗതേസു ദിസം വാ പക്കമന്തേസു ആഹരിത്വാ ഗഹിതട്ഠാനേയേവ ഠപേതബ്ബാനി. **ന മുഖോദകദാനേനാ**തി ന മുഖധോവനഉദകദാനേന.

ന ചാടുകമ്യതായാതിആദീസു ചാടുകമ്യതാ വുച്ചതി അത്താനം ദാസം വിയ നീചട്ഠാനേ ഠപേത്വാ പരസ്സ ഖലിതവചനമ്പി സണ്ഠപേത്വാ പിയകാമതായ പഗ്ഗയ്ഹവചനം. **ന മുഗ്ഗസൂപ്യതായാ**തി ന മുഗ്ഗസൂപസമാനതായ. മുഗ്ഗസൂപസമാനതാതി സച്ചാലികേന ജീവികം കപ്പനതായ ഏതം അധിവചനം. യഥാ ഹി മുഗ്ഗസൂപേ പച്ചന്തേ ബഹൂ മുഗ്ഗാ പാകം ഗച്ഛന്തി ഥോകാ ന ഗച്ഛന്തി, ഏവമേവ സച്ചാലികേന ജീവികകപ്പകേ പുഗ്ഗലേ ബഹു അലികം ഹോതി, അപ്പകം സച്ചം. യഥാ വാ മുഗ്ഗസൂപസ്സ അപവിസനട്ഠാനം നാമ നത്ഥി, ഏവമേവ സച്ചാലികവുത്തിനോ പുഗ്ഗലസ്സ അപ്പതിട്ഠാനം നാമ നത്ഥി. സിങ്ഘാടകം വിയ ഇച്ഛിതിച്ഛിതട്ഠാനസ്സ പതിട്ഠാതി. തേനസ്സ സാ മുസാവാദിതാ "മുഗ്ഗസൂപ്യതാ"തി വുത്താ. **ന പാരിഭട്യതായാ**തി ന പരിഭടകമ്മഭാവേന. പരിഭടസ്സ ഹി കമ്മം പാരിഭട്യം, തസ്സ ഭാവോ പാരിഭട്യതാ, അലങ്കാരകരണാദീഹി ദാരകകീളാപനസ്സേതം അധിവചനം. **ന പീഠമദ്ദികതായാ**തി ന സഹസാ ഘരം പവിസിത്വാ പീഠകേ നിസീദനകതായ.

ന വത്ഥുവിജ്ജായാതിആദീസു **വത്ഥുവിജ്ജാ** നാമ ഗാമനിഗമനഗരാദീനം സുനിവിട്ഠദുന്നിവിട്ഠജാനനസത്ഥം. **തിരച്ഛാനവിജ്ജാ** നാമ അനിയ്യാനികത്താ സഗ്ഗമോക്ഖമഗ്ഗാനം തിരച്ഛാനഭൂതാ അങ്ഗസത്ഥനിമിത്താദികാ അവസേസവിജ്ജാ. **അങ്ഗവിജ്ജാ** നാമ ഇത്ഥിപുരിസാനം സുഭഗദുബ്ഭഗലക്ഖണജാനനം. **നക്ഖത്തവിജ്ജാ** നാമ നക്ഖത്താനം യോഗജാനനസത്ഥം.

ന ദൂതഗമനേനാതി ന ദൂതേയ്യം കത്വാ ഗമനേന. **ന പഹിണഗമനേനാ**തി ന ഗിഹീനം സാസനം ഗഹേത്വാ ഘരാ ഘരം പഹിതസ്സ ഗമനേന. **ന ജങ്ഘപേസനിയേനാ**തി ഗാമന്തരദേസന്തരാദീസു തേസം തേസം ഗിഹീനം സാസനപടിസാസനം ഹരണേന. ഇദഞ്ഹി ജങ്ഘപേസനിയം നാമ അത്തനോ മാതാപിതൂനം, യേ ചാസ്സ മാതാപിതരോ ഉപട്ഠഹന്തി, തേസം സാസനം ഗഹേത്വാ കത്ഥചി ഗമനവസേന വട്ടതി. ചേതിയസ്സ വാ സങ്ഘസ്സ വാ അത്തനോ വാ കമ്മം കരോന്താനം വഡ്ഢകീനമ്പി സാസനം ഹരിതും വട്ടതി. മനുസ്സാ "ദാനം ദസ്സാമ, പൂജം കരിസ്സാമ, ഭിക്ഖുസങ്ഘസ്സ ആചിക്ഖഥാ"തി ച വദന്തി; "അസുകത്ഥേരസ്സ നാമ ദേഥാ"തി പിണ്ഡപാതം വാ ഭേസജ്ജം വാ ചീവരം വാ ദേന്തി, "വിഹാരേ പൂജം കരോഥാ"തി മാലാഗന്ധവിലേപനാദീനി വാ ധജപടാകാദീനി വാ നിയ്യാതേന്തി. സബ്ബം ഹരിതും വട്ടതി, ജങ്ഘപേസനിയം നാമ ന ഹോതി. സേസസാസനം ഗഹേത്വാ ഗച്ഛന്തസ്സ പദവാരേ പദവാരേ ദോസോ.

ന വേജ്ജകമ്മേനാതി ന വേജ്ജേന ഹുത്വാ കായതികിച്ഛനാദിഭേസജ്ജകരണേന. ഭേസജ്ജം പന പഞ്ചന്നം സഹധമ്മികാനം കാതബ്ബം ഭിക്ഖുസ്സ ഭിക്ഖുനിയാ സിക്ഖമാനായ സാമണേരസ്സ സാമണേരിയാ. സമസീലസദ്ധാപഞ്ഞാനഞ്ഹി ഏതേസം തീസു സിക്ഖാസു യുത്താനം ഭേസജ്ജം അകാതും ന ലബ്ഭതി. മാതാപിതൂനം തദുപട്ഠാകാനം അത്തനോ വേയ്യാവച്ചകരസ്സ പണ്ഡുപലാസസ്സാതി ഏതേസം പഞ്ചന്നമ്പി കാതും വട്ടതി. ജേട്ഠഭാതു, കനിട്ഠഭാതു, ജേട്ഠഭഗിനിയാ, കനിട്ഠഭഗിനിയാ, ചൂളമാതുയാ, മഹാമാതുയാ, ചൂളപിതുനോ, മഹാപിതുനോ, പിതുച്ഛായ, മാതുച്ഛായാതി ഏതേസം പന ദസന്നമ്പി കരോന്തേന തേസംയേവ സന്തകം ഭേസജ്ജം ഗഹേത്വാ കേവലം യോജേത്വാ ദാതബ്ബം. സചേ നപ്പഹോതി, അത്തനോ സന്തകം താവകാലികം ദാതബ്ബം. ഏതേസം പുത്തപരമ്പരാ യാവ സത്തമാ കുലപരിവട്ടാ, താവ ചത്താരോ പച്ചയേ ആഹരാപേന്തസ്സ അകതവിഞ്ഞത്തി വാ, ഭേസജ്ജം കരോന്തസ്സ വേജ്ജകമ്മം വാ, കുലദൂസകാപത്തി വാ ന ഹോതി.

ന പിണ്ഡപടിപിണ്ഡകേനാതി ഏത്ഥ പിണ്ഡപാതോ കസ്സ ദാതബ്ബോ, കസ്സ ന ദാതബ്ബോ? മാതാപിതൂനം തദുപട്ഠാകാനം വേയ്യാവച്ചകരസ്സ പണ്ഡുപലാസസ്സ സമ്പത്തസ്സ ദാമരികചോരസ്സ ഇസ്സരസ്സാപി ദാതബ്ബോ. ഏതേസം ദത്വാ പച്ഛാ ലദ്ധമ്പി പിണ്ഡപടിപിണ്ഡം നാമ ന ഹോതി. **ന ദാനാനുപ്പദാനേനാ**തി അത്തനോ ദിന്നകാനം ന പുന ദാനേന. **ധമ്മേനാ**തി ധമ്മേന ഉപ്പന്നം. **സമേനാ**തി കായസുചരിതാദിനാ. **ലദ്ധാ**തി കായേന ലദ്ധാ. **ലഭിത്വാ**തി ചിത്തേന പാപുണിത്വാ. **അധിഗന്ത്വാ**തി സമ്പാപുണിത്വാ. **വിന്ദിത്വാ**തി ഞാണേന വിന്ദിത്വാ. **പടിലഭിത്വാ**തി പുനപ്പുനം ലഭിത്വാ.

അന്നസന്നിധിന്തി ഏത്ഥ ദുവിധാ അന്നകഥാ വിനയവസേന ച സല്ലേഖവസേന ച. വിനയവസേന താവ യംകിഞ്ചി അന്നം അജ്ജ പടിഗ്ഗഹിതം അപരജ്ജു സന്നിധികാരകം ഹോതി, തസ്സ പരിഭോഗേ പാചിത്തിയം. അത്തനാ ലദ്ധം പന സാമണേരാനം ദത്വാ തേഹി ലദ്ധം ഠപാപേത്വാ ദുതിയദിവസേ ഭുഞ്ജിതും വട്ടതി, സല്ലേഖോ പന ന ഹോതി.

പാനസന്നിധിമ്ഹിപി ഏസേവ നയോ. ഏത്ഥ പാനം നാമ അമ്ബപാനാദീനി അട്ഠ പാനാനി, യാനി ചേ തേസം അനുലോമാനി.

വത്ഥസന്നിധിന്തിആദിമ്ഹി അനധിട്ഠിതാവികപ്പിതം സന്നിധി ച ഹോതി സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി. അയം പരിയായ കഥാവ, നിപ്പരിയായതോ പന തിചീവരസന്തുട്ഠേന ഭവിതബ്ബം, ചതുത്ഥം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബം. സചേ യസ്സ കസ്സചി ദാതും ന സക്കോതി, യസ്സ പന ദാതുകാമോ ഹോതി, സോ ഉദ്ദേസത്ഥായ വാ പരിപുച്ഛത്ഥായ വാ ഗതോ, ആഗതമത്തേ ദാതബ്ബം, അദാതും ന വട്ടതി. ചീവരേ പന അപ്പഹോന്തേ സതിയാ പച്ചാസായ അനുഞ്ഞാതകാലം ഠപേതും വട്ടതി. സൂചിസുത്തചീവരകാരകാനം അലാഭേന തതോ പരമ്പി വിനയകമ്മം കത്വാ ഠപേതും വട്ടതി. "ഇമസ്മിം ജിണ്ണേ പുന ഈദിസം കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി പന ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച വികോപേതി.

യാനസന്നിധിമ്ഹി യാനം നാമ വയ്ഹം രഥോ സകടം സന്ദമാനികാ സിവികാ പാടങ്കീതി നേതം പബ്ബജിതസ്സ യാനം. ഉപാഹനാ പന പബ്ബജിതസ്സ യാനംയേവ. ഏകഭിക്ഖുസ്സ ഹി ഏകോ അരഞ്ഞത്ഥായ, ഏകാ ധോതപാദകത്ഥായാതി ഉക്കംസതോ ദ്വേ ഉപാഹനസങ്ഘാടാ വട്ടന്തി, തതിയം ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ദാതബ്ബോ, "ഇമസ്മിം ജിണ്ണേ അഞ്ഞം കുതോ ലഭിസ്സാമീ"തി ഹി ഠപേതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച വികോപേതി.

സയനസന്നിധിമ്ഹി സയനന്തി മഞ്ചോ. ഏകസ്സ ഭിക്ഖുനോ ഏകോ ഗബ്ഭേ ഏകോ ദിവാട്ഠാനേതി ഉക്കംസതോ ദ്വേ മഞ്ചാ വട്ടന്തി, തതോ ഉത്തരി ലഭിത്വാ അഞ്ഞസ്സ ഭിക്ഖുനോ വാ ഗണസ്സ വാ ദാതബ്ബോ, അദാതും ന വട്ടതി, സന്നിധി ചേവ ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

ഗന്ധസന്നിധിമ്ഹി ഭിക്ഖുനോ കണ്ഡുകച്ഛുഛവിദോസാദിആബാധേ സതി ഗന്ധോ വട്ടതി. തേന ഗന്ധേന തസ്മിം രോഗേ വൂപസന്തേ അഞ്ഞേസം വാ ആബാധികാനം ദാതബ്ബോ. ദ്വാരേ പഞ്ചങ്ഗുലഘരധൂപനാദീസു വാ ഉപനേതബ്ബോ. "പുന രോഗേ സതി ഭവിസ്സതീ"തി ഠപേതും ന വട്ടതി, ഗന്ധസന്നിധി ച ഹോതി, സല്ലേഖഞ്ച കോപേതി.

ആമിസന്തി അന്നാദിവുത്താവസേസംവ ദട്ഠബ്ബം. സേയ്യഥിദം - ഇധേകച്ചോ ഭിക്ഖു "തഥാരൂപേ കാലേ ഉപകാരായ ഭവിസ്സന്തീ"തി തിലതണ്ഡുലമുഗ്ഗമാസനാളികേരലോണമച്ഛമംസവല്ലൂരസപ്പിതേലഗുള- ഭാജനാദീനി ആഹരാപേത്വാ ഠപേതി. സോ വസ്സകാലേ കാലസ്സേവ സാമണേരേഹി യാഗും പചാപേത്വാ ഭുഞ്ജിത്വാ "സാമണേര ഉദകകദ്ദമേ ദുക്ഖം ഗാമം പവിസിതും, ഗച്ഛ അസുകകുലം ഗന്ത്വാ മയ്ഹം വിഹാരേ നിസിന്നഭാവം ആരോചേഹി, അസുകകുലതോ ദധിആദീനി ആഹരാ"തി പേസേതി. ഭിക്ഖൂഹി "കിം, ഭന്തേ, ഗാമം പവിസഥാ"തി വുത്തേപി "ദുപ്പവേസോ ആവുസോ ഇദാനി ഗാമോ"തി വദതി. തേ "ഹോതു, ഭന്തേ, അച്ഛഥ തുമ്ഹേ, മയം ഭിക്ഖം പരിയേസിത്വാ ആഹരിസ്സാമാ"തി ഗച്ഛന്തി. അഥ സാമണേരോപി ദധിആദീനി ആഹരിത്വാ ഭത്തഞ്ച ബ്യഞ്ജനഞ്ച സമ്പാദേത്വാ ഉപനേതി, തം ഭുഞ്ജന്തസ്സേവ ഉപട്ഠാകാ ഭത്തം പഹിണന്തി, തതോപി മനാപം മനാപം ഭുഞ്ജതി. അഥ ഭിക്ഖൂ പിണ്ഡപാതം ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛന്തി, തതോപി മനാപം മനാപം ഗീവായാമകം ഭുഞ്ജതിയേവ. ഏവം ചതുമാസമ്പി വീതിനാമേതി. അയം വുച്ചതി ഭിക്ഖു "മുണ്ഡകുടുമ്ബികജീവികം ജീവതി, ന സമണജീവികം"ന്തി. ഏവരൂപോ ആമിസസന്നിധി നാമ ഹോതി.

ഭിക്ഖുനോ പന വസനട്ഠാനേ ഏകാ തണ്ഡുലനാളി ഏകോ ഗുളപിണ്ഡോ ചതുഭാഗമത്തം സപ്പീതി ഏത്തകം നിധേതും വട്ടതി അകാലേ സമ്പത്തചോരാനം അത്ഥായ. തേ ഹി ഏത്തകമ്പി ആമിസപടിസന്ഥാരം അലഭന്താ ജീവിതാപി വോരോപേയ്യും, തസ്മാ സചേപി ഏത്തകം നത്ഥി, ആഹരാപേത്വാപി ഠപേതും വട്ടതി. അഫാസുകകാലേ ച യദേത്ഥ കപ്പിയം, തം അത്തനാപി പരിഭുഞ്ജിതും വട്ടതി. കപ്പിയകുടിയം പന ബഹും ഠപേന്തസ്സാപി സന്നിധി നാമ നത്ഥി.

ഫന്ദം. ഝായീ ന പാദലോലസ്സാതി ഝാനാഭിരതോ ച ന ച പാദലോലോ അസ്സ. **വിരമേ കുക്കുച്ചാ നപ്പമജ്ജേയ്യാ**തി ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദികുക്കുച്ചം വിനോദേയ്യ, സക്കച്ചകാരിതായ ചേത്ഥ നപ്പമജ്ജേയ്യ.

ഏകത്തമനുയുത്തോതി ഏകീഭാവം അനുയുത്തോ. **പരമത്ഥഗരുകോ**തി ഉത്തമത്ഥഗരുകോ. "സകത്ഥഗരുകോ"തി വാ പാഠോ.

പടിസല്ലാനാരാമോതി ആരമണം ആരാമോ, തതോ തതോ ആരമ്മണതോ പടിസംഹരിത്വാ ഏകീഭാവേ പടിസല്ലാനേ ആരാമോ യസ്സ സോ പടിസല്ലാനാരാമോ. **അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. തസ്മിം രതോതി **പടിസല്ലാനരതോ**. ഏതേഹി സീലേസു പരിപൂരകാരിതം ദസ്സേതി. തം കിസ്സ ഹേതു? സീലവിപന്നസ്സ ഏകഗ്ഗതാപി ന സമ്പജ്ജതി. **അജ്ഝത്തം ചേതോസമഥമനുയുത്തോ**തി അത്തനോ ചിത്തസമഥേ യുത്തോ. ഏത്ഥ ഹി അജ്ഝത്തന്തി വാ അത്തനോതി വാ ഏതം ഏകത്ഥം, ബ്യഞ്ജനമേവ നാനം. ഭുമ്മത്ഥേ പനേതം ഉപയോഗവചനം. **അനൂ**തി ഇമിനാ ഉപസഗ്ഗേന യോഗേ സിദ്ധം.

അനിരാകതജ്ഝാനോതി ബഹി അനിഹതജ്ഝാനോ അവിനാസിതജ്ഝാനോ വാ. നീഹരണവിനാസത്ഥഞ്ഹി ഇദം നിരാകരണം നാമ. "ഥമ്ഭം നിരംകത്വാ നിവാതവുത്തീ"തിആദീസു (സു॰ നി॰ ൩൨൮) ചസ്സ പയോഗോ ദട്ഠബ്ബോ. **വിപസ്സനായ സമന്നാഗതോ**തി സത്തവിധായ അനുപസ്സനായ യുത്തോ. സത്തവിധാ അനുപസ്സനാ നാമ അനിച്ചാനുപസ്സനാ ദുക്ഖാനുപസ്സനാ അനത്താനുപസ്സനാ നിബ്ബിദാനുപസ്സനാ വിരാഗാനുപസ്സനാ നിരോധാനുപസ്സനാ പടിനിസ്സഗ്ഗാനുപസ്സനാതി. താ വിസുദ്ധിമഗ്ഗേ (വിസുദ്ധി॰ ൨.൭൪൧ ആദയോ, ൮൫൮ ആദയോ) വിത്ഥാരിതാ . **ബ്യൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാനന്**തി വഡ്ഢേതാ സുഞ്ഞാഗാരാനം. ഏത്ഥ ച സമഥവിപസ്സനാവസേന കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ രത്തിന്ദിവം സുഞ്ഞാഗാരം പവിസിത്വാ നിസീദമാനോ ഭിക്ഖു "ബ്രൂഹേതാ സുഞ്ഞാഗാരാന"ന്തി വേദിതബ്ബോ. ഏകഭൂമകാദിഭേദേ പാസാദേ കുരുമാനോപി സുഞ്ഞാഗാരാനം ബ്രൂഹേതാതി ദട്ഠബ്ബോ.

സക്കച്ചകാരീതിആദീസു ദാനാദീനം കുസലധമ്മാനം ഭാവനായ പുഗ്ഗലസ്സ വാ ദേയ്യധമ്മസ്സ വാ സക്കച്ചകാരിതാവസേന സക്കച്ചകാരീ. **അസ്സാ**തി ഭവേയ്യ. സതതഭാവോ സാതച്ചം, സാതച്ചകാരിതാവസേന **സാതച്ചകാരീ**. നിരന്തരകാരിതായ **അട്ഠിതകാരീ**. യഥാ നാമ കകണ്ടകോ ഥോകം ഗന്ത്വാ ഥോകം തിട്ഠതി, ന നിരന്തരം ഗച്ഛതി, ഏവമേവ യോ പുഗ്ഗലോ ഏകദിവസം ദാനം ദത്വാ പൂജം വാ കത്വാ ധമ്മം വാ സുത്വാ സമണധമ്മം വാ കത്വാ പുന ചിരസ്സം കരോതി, തം ന നിരന്തരം പവത്തേതി. സോ "അസാതച്ചകാരീ, ഠിതകാരീ"തി വുച്ചതി. യോ പന ഏവം ന ഹോതി, സോ അട്ഠിതകാരീ. **അനോലീനവുത്തികോ**തി നിരന്തരകരണസങ്ഖാതസ്സ വിപ്ഫാരസ്സ അത്ഥിതായ ന ഓലീനവുത്തികോ. **അനിക്ഖിത്തച്ഛന്ദോ**തി കുസലകിരിയായ വീരിയച്ഛന്ദസ്സ അനിക്ഖിത്തഭാവേന അനിക്ഖിത്തച്ഛന്ദോ. **അനിക്ഖിത്തധുരോ**തി വീരിയധുരസ്സ അനോരോപകോ, അനോസക്കിതമാനസോതി അത്ഥോ.

അപ്പടിവാനീതി അനിവത്തനം. **അധിട്ഠാനന്**തി കുസലകരണേ പതിട്ഠാഭാവോ. **അനുയോഗോ**തി അനുയുഞ്ജനം. **അപ്പമാദോ**തി സതിയാ അവിപ്പവാസോ.

൧൬൨. തന്ദിം മായം ഹസ്സം ഖിഡ്ഡന്തി ആലസിയഞ്ച മായഞ്ച ഹസ്സഞ്ച കായികം വാചസികം ഖിഡ്ഡഞ്ച. **സവിഭൂസന്**തി സദ്ധിം വിഭൂസായ.

രത്തിന്ദിവം ഛകോട്ഠാസം കരിത്വാതി പുരിമയാമമജ്ഝിമയാമപച്ഛിമയാമവസേന രത്തിം തയോ തഥാ ദിവാതി ഛബ്ബിധം കോട്ഠാസം കത്വാ. **പഞ്ചകോട്ഠാസം പടിജഗ്ഗേയ്യാ**തി രത്തിം മജ്ഝിമയാമം വിസ്സജ്ജേത്വാ അവസേസപഞ്ചകോട്ഠാസേസു ന നിദ്ദം ഓക്കമേയ്യ. **ഏകകോട്ഠാസം നിപജ്ജേയ്യാ**തി ഏകം മജ്ഝിമയാമകോട്ഠാസം സതോ സമ്പജാനോ നിപജ്ജിത്വാ നിദ്ദം ഓക്കമേയ്യ.

ഇധ ഭിക്ഖു ദിവസമ്പി പുബ്ബണ്ഹേ മജ്ഝന്ഹേ സായന്ഹേതി തയോപി ദിവസകോട്ഠാസാ ഗഹിതാ. **ചങ്കമേന നിസജ്ജായാ**തി സകലം ദിവസം ഇമിനാ ഇരിയാപഥദ്വയേനേവ വിഹരന്തോ ചിത്തസ്സ ആവരണതോ **ആവരണീയേഹി ധമ്മേഹി** പഞ്ചഹി നീവരണേഹി സബ്ബാകുസലധമ്മേഹി വാ. **ചിത്തം പരിസോധേയ്യാ**തി തേഹി ധമ്മേഹി ചിത്തം വിസോധേയ്യ. ഠാനം പനേത്ഥ കിഞ്ചാപി ന ഗഹിതം, ചങ്കമനിസജ്ജാസന്നിസ്സിതം പന കത്വാ ഗഹേതബ്ബമേവ. **പഠമം യാമന്**തി സകലസ്മിമ്പി പഠമയാമേ.

സേയ്യന്തി എത്ഥ കാമഭോഗീസേയ്യാ പേതസേയ്യാ സീഹസേയ്യാ തഥാഗതസേയ്യാതി ചതസ്സോ സേയ്യാ. തത്ഥ "യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, കാമഭോഗീ വാമേന പസ്സേന സേന്തീ"തി (അം॰ നി॰ ൧.൪൨൬) അയം **കാമഭോഗീസേയ്യാ**. തേസു ഹി യേഭുയ്യേന ദക്ഖിണപസ്സേന സയാനോ നാമ നത്ഥി. "യേഭുയ്യേന, ഭിക്ഖവേ, പേതാ ഉത്താനാ സേന്തീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൬) അയം **പേതസേയ്യാ**. അപ്പമംസലോഹിതത്താ ഹി അട്ഠിസങ്ഘാടഘട്ടിതാ ഏകേന പസ്സേന സയിതും ന സക്കോന്തി, ഉത്താനാവ സേന്തി. "സീഹോ, ഭിക്ഖവേ, മിഗരാജാ ദക്ഖിണേന പസ്സേന സേയ്യം കപ്പേതി...പേ॰... അത്തമനോ ഹോതീ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൨൪൬) അയം **സീഹസേയ്യാ**. തേജുസ്സദത്താ ഹി സീഹോ മിഗരാജാ ദ്വേ പുരിമപാദേ ഏകസ്മിം പച്ഛിമപാദേ ഏകസ്മിം ഠാനേ ഠപേത്വാ നങ്ഗുട്ഠം അന്തരസത്ഥിമ്ഹി പക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദപച്ഛിമപാദനങ്ഗുട്ഠാനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേത്വാ ദ്വിന്നം പുരിമപാദാനം മത്ഥകേ സീസം ഠപേത്വാ സയതി. ദിവസമ്പി സയിത്വാ പബുജ്ഝമാനോ ന ഉത്രസ്തോ പബുജ്ഝതി, സീസം പന ഉക്ഖിപിത്വാ പുരിമപാദാദീനം ഠിതോകാസം സല്ലക്ഖേതി. സചേ കിഞ്ചി ഠാനം വിജഹിത്വാ ഠിതം ഹോതി, "നയിദം തുയ്ഹം ജാതിയാ, ന സൂരഭാവസ്സ അനുരൂപ"ന്തി അനത്തമനോ ഹുത്വാ തത്ഥേവ സയതി, ന ഗോചരായ പക്കമതി. അവിജഹിത്വാ ഠിതേ പന "തുയ്ഹം ജാതിയാ ച സൂരഭാവസ്സ ച അനുരൂപമിദ"ന്തി ഹട്ഠതുട്ഠോ ഉട്ഠായ സീഹവിജമ്ഭിതം വിജമ്ഭിത്വാ കേസരഭാരം വിധുനിത്വാ തിക്ഖത്തും സീഹനാദം നദിത്വാ ഗോചരായ പക്കമതി. ചതുത്ഥജ്ഝാനസേയ്യാ പന **തഥാഗതസേയ്യാ**തി വുച്ചതി. താസു ഇധ സീഹസേയ്യാ ആഗതാ. അയഞ്ഹി തേജുസ്സദഇരിയാപഥത്താ ഉത്തമസേയ്യാ നാമ.

പാദേ പാദന്തി ദക്ഖിണപാദേ വാമപാദം. **അച്ചാധായാ**തി അതിആധായ ഈസകം അതിക്കമ്മ ഠപേത്വാ. ഗോപ്ഫകേന ഹി ഗോപ്ഫകേ, ജാണുനാ വാ ജാണുമ്ഹി സങ്ഘട്ടിയമാനേ അഭിണ്ഹം വേദനാ ഉപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ന ഹോതി, സേയ്യാ അഫാസു ഹോതി. യഥാ പന ന സങ്ഘട്ടേതി, ഏവം അതിക്കമ്മ ഠപിതേ വേദനാ നുപ്പജ്ജതി, ചിത്തം ഏകഗ്ഗം ഹോതി, സേയ്യാ ഫാസു ഹോതി. തേന വുത്തം - "പാദേ പാദം അച്ചാധായാ"തി. **സതോ സമ്പജാനോ**തി സതിയാ ചേവ സമ്പജാനപഞ്ഞായ ച സമന്നാഗതോ ഹുത്വാ. ഇമിനാ സുപരിഗ്ഗാഹകം സതിസമ്പജഞ്ഞം കഥിതം. **ഉട്ഠാനസഞ്ഞം മനസികരിത്വാ**തി "അസുകവേലായ നാമ ഉട്ഠഹിസ്സാമീ"തി ഏവം ഉട്ഠാനവേലാപരിച്ഛേദകം ഉട്ഠാനസഞ്ഞം ചിത്തേ ഠപേത്വാ. ഏവം കത്വാ നിപന്നോ ഹി യഥാപരിച്ഛിന്നകാലേയേവ ഉട്ഠാതി.

വീരിയിന്ദ്രിയനിദ്ദേസേ **ചേതസികോ**തി ഇദം വീരിയസ്സ നിയമതോ ചേതസികഭാവദീപനത്ഥം വുത്തം, ഇദഞ്ഹി വീരിയം "യദപി, ഭിക്ഖവേ, കായികം വീരിയം, തദപി വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോ, യദപി ചേതസികം വീരിയം, തദപി വീരിയസമ്ബോജ്ഝങ്ഗോതി. ഇതിഹിദം ഉദ്ദേസം ഗച്ഛതീ"തി ഏവമാദീസു സുത്തേസു (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൩) ചങ്കമാദീനി കരോന്തസ്സ ഉപ്പജ്ജനതായ കായികന്തി വുച്ചമാനമ്പി കായവിഞ്ഞാണം വിയ കായികം നാമ നത്ഥി, ചേതസികമേവ പനേതന്തി ദീപേതും "ചേതസികോ"തി വുത്തം. **വീരിയാരമ്ഭോ**തി വീരിയസങ്ഖാതോ ആരമ്ഭോ. അയഞ്ഹി ആരമ്ഭസദ്ദോ കമ്മേ ആപത്തിയം കിരിയായം വീരിയേ ഹിംസായം വികോപനേതി അനേകേസു അത്ഥേസു ആഗതോ.

> "യം കിഞ്ചി ദുക്ഖം സമ്ഭോതി, സബ്ബം ആരമ്ഭപച്ചയാ;
> ആരമ്ഭാനം നിരോധേന, നത്ഥി ദുക്ഖസ്സ സമ്ഭവോ"തി. (സു॰ നി॰ ൭൪൮) -

ഏത്ഥ ഹി കമ്മം ആരമ്ഭോതി ആഗതം. "ആരമ്ഭതി ച വിപ്പടിസാരീ ച ഹോതീ"തി (അം॰ നി॰ ൫.൧൪൨; പു॰ പ॰ ൧൯൧) ഏത്ഥ ആപത്തി. "മഹായഞ്ഞാ മഹാരമ്ഭാ, ന തേ ഹോന്തി മഹപ്ഫലാ"തി (അം॰ നി॰ ൪.൩൯; സം॰ നി॰ ൧.൧൨൦) ഏത്ഥ യൂപുസ്സാപനാദികിരിയാ. "ആരമ്ഭഥ നിക്കമഥ, യുഞ്ജഥ ബുദ്ധസാസനേ"തി (സം॰ നി॰ ൧.൧൮൫; കഥാ॰ ൩൩൩; നേത്തി॰ ൨൯; പേടകോ॰ ൩൮; മി॰ പ॰ ൫.൧.൪) ഏത്ഥ വീരിയം. "സമണം ഗോതമം ഉദ്ദിസ്സ പാണം ആരമ്ഭന്തീ"തി (മ॰ നി॰ ൨.൫൧) ഏത്ഥ ഹിംസാ. "ബീജഗാമഭൂതഗാമസമാരമ്ഭാ പടിവിരതോ ഹോതീ"തി (ദീ॰ നി॰ ൧.൧൦; മ॰ നി॰ ൧.൨൯൩) ഏത്ഥ ഛേദനഭഞ്ജനാദികം വികോപനം. ഇധ പന വീരിയമേവ അധിപ്പേതം. തേനാഹ "വീരിയാരമ്ഭോതി വീരിയസങ്ഖാതോ ആരമ്ഭോ"തി. വീരിയഞ്ഹി ആരമ്ഭനവസേന ആരമ്ഭോതി വുച്ചതി. ഇദമസ്സ സഭാവപദം. കോസജ്ജതോ നിക്ഖമനവസേന **നിക്കമോ**. പരം പരം ഠാനം അക്കമനവസേന **പരക്കമോ**.

ഉഗ്ഗന്ത്വാ യമനവസേന **ഉയ്യാമോ**. വായമനവസേന **വായാമോ**. ഉസ്സഹനവസേന **ഉസ്സാഹോ**. അധിമത്തുസ്സഹനവസേന **ഉസ്സോള്ഹീ**. ഥിരഭാവട്ഠേന **ഥാമോ**. ചിത്തചേതസികാനം ധാരണവസേന അവിച്ഛേദതോ വാ പവത്തനവസേന കുസലസന്താനം ധാരേതീതി **ധിതി**.

അപരോ നയോ - **നിക്കമോ** ചേസോ കാമാനം പനുദനായ. **പരക്കമോ** ചേസോ ബന്ധനച്ഛേദായ. **ഉയ്യാമോ** ചേസോ ഓഘസ്സ നിത്ഥരണായ. **വായാമോ** ചേസോ പാരം ഗമനട്ഠേന. **ഉസ്സാഹോ** ചേസോ പുബ്ബങ്ഗമട്ഠേന. **ഉസ്സോള്ഹീ** ചേസോ അധിമത്തട്ഠേന. **ഥാമോ** ചേസോ പലിഘുഗ്ഘാടനതായ. **ധിതി** ചേസോ അട്ഠിതകാരിതായാതി.

"കാമം തചോ ച ന്ഹാരു ച, അട്ഠി ച അവസിസ്സതൂ"തി (അം॰ നി॰ ൨.൫) ഏവം പവത്തികാലേ അസിഥിലപരക്കമവസേന **അസിഥിലപരക്കമതാ,** ഥിരപരക്കമോ ദള്ഹപരക്കമോതി അത്ഥോ. യസ്മാ പനേതം വീരിയം കുസലകമ്മകരണട്ഠാനേ ഛന്ദം ന നിക്ഖിപതി, ധുരം ന നിക്ഖിപതി, ന ഓതാരേതി ന വിസ്സജ്ജേതി, അനോസക്കിതമാനസതം ആവഹതി, തസ്മാ **"അനിക്ഖിത്തച്ഛന്ദതാ അനിക്ഖിത്തധുരതാ"**തി വുത്തം. യഥാ പന തജ്ജാതികേ ഉദകസമ്ഭിന്നട്ഠാനേ ധുരവാഹഗോണം "ഗണ്ഹഥാ"തി വദന്തി, സോ ജാണുനാ ഭൂമിം ഉപ്പീളേത്വാപി ധുരം വഹതി, ഭൂമിയം പതിതും ന ദേതി, ഏവമേവ വീരിയം കുസലകമ്മകരണട്ഠാനേ ധുരം ന നിക്ഖിപതി പഗ്ഗണ്ഹാതി, തസ്മാ **"ധുരസമ്പഗ്ഗാഹോ"**തി വുത്തം. പഗ്ഗഹലക്ഖണേ ഇന്ദട്ഠം കാരേതീതി **വീരിയിന്ദ്രിയം**. കോസജ്ജേ ന കമ്പതീതി **വീരിയബലം**. യാഥാവനിയ്യാനികകുസലവായാമതായ **സമ്മാവായാമോ**.

തന്ദീതി ജാതിആലസിയം. **തന്ദിയനാ**തി തന്ദിയനാകാരോ. **തന്ദിമനകതാ**തി തന്ദിയാ അഭിഭൂതചിത്തതാ. അലസസ്സ ഭാവോ **ആലസ്യം,** ആലസ്യായനാകാരോ **ആലസ്യായനാ**. ആലസ്യായിതസ്സ ഭാവോ **ആലസ്യായിതത്തം**. ഇതി സബ്ബേഹി ഇമേഹി പദേഹി കിലേസവസേന കായാലസിയം കഥിതം.

വഞ്ചനികാ ചരിയാതി വഞ്ചനികാ കിരിയാ. **മാ മം ജഞ്ഞാതി വാചം ഭാസതീ**തി ജാനംയേവ പണ്ണത്തിം വീതിക്കമന്തോ ഭിക്ഖു ഭാരിയം കരോതി, അമ്ഹാകം പന വീതിക്കമട്ഠാനം നാമ നത്ഥീതി ഉപസന്തോ വിയ ഭാസതി. **കായേന പരക്കമതീ**തി "മയാ കതം ഇദം പാപകമ്മം മാ കേചി ജാനിംസൂ"തി കായേന വത്തം കരോതി. വിജ്ജമാനദോസപടിച്ഛാദനതോ ചക്ഖുമോഹനമായാ വിയാതി മായാ, മായാവിനോ ഭാവോ **മായാവിതാ**. കത്വാ പാപം പുന പടിച്ഛാദനതോ അതി അസ്സരതി ഏതായ സത്തോതി **അച്ചസരാ**. കായവാചാകിരിയാഹി അഞ്ഞഥാ ദസ്സനതോ വഞ്ചേതീതി **വഞ്ചനാ**. ഏതായ സത്താ നികരോന്തീതി **നികതി,** മിച്ഛാ കരോന്തീതി അത്ഥോ. "നാഹം ഏവം കരോമീ"തി പാപാനം നിക്ഖിപനതോ **നികിരണാ**. "നാഹം ഏവം കരോമീ"തി പരിവജ്ജനതോ **പരിഹരണാ**. കായാദീഹി സംവരണതോ **ഗൂഹനാ**. സബ്ബതോ ഭാഗേന ഗൂഹനാ **പരിഗൂഹനാ**. തിണപണ്ണേഹി വിയ ഗൂഥം കായവചീകമ്മേഹി പാപം ഛാദിയതീതി **ഛാദനാ**. സബ്ബതോ ഭാഗേന ഛാദനാ **പരിച്ഛാദനാ**. ന ഉത്താനം കത്വാ ദസ്സേതീതി **അനുത്താനീകമ്മം**. ന പാകടം കത്വാ ദസ്സേതീതി **അനാവികമ്മം**. സുട്ഠു ഛാദനാ **വോച്ഛാദനാ**. കതപാപപടിച്ഛാദനവസേന പുനപി പാപസ്സ കരണതോ **പാപകിരിയാ. അയം വുച്ചതീ**തി അയം കതപടിച്ഛാദനലക്ഖണാ മായാ നാമ വുച്ചതി. യായ സമന്നാഗതോ പുഗ്ഗലോ ഭസ്മാപടിച്ഛന്നോ വിയ അങ്ഗാരോ, ഉദകപടിച്ഛന്നോ വിയ ഖാണു, പിലോതികായ പലിവേഠിതം വിയ ച സത്ഥം ഹോതി. **അതിവേലം ദന്തവിദംസകം ഹസതീ**തി പമാണാതിക്കന്തം ദന്തം വിവരിത്വാ പരേസം ദസ്സേത്വാ ഹാസം സോമനസ്സം ഉപ്പാദേത്വാ ഹസതി.

കായികാ ച ഖിഡ്ഡാതി കായേന പവത്താ കീളാ. ഏസേവ നയോ **വാചസികായപി**. **ഹത്ഥീഹിപി കീളന്തീ**തി ഹത്ഥീഹി കീളിതത്ഥായ പുരതോ ധാവനആധാവനപിട്ഠനിസീദനാദികീട്ഠായ കീളന്തി. ഏസേവ നയോ **അസ്സരഥേസുപി**. **അട്ഠപദേപി കീളന്തീ**തി ഏകേകായ പന്തിയാ അട്ഠ അട്ഠ പദാനി അസ്സാതി അട്ഠപദം, തസ്മിം അട്ഠപദേ. **ദസപദേപി** ഏസേവ നയോ. **ആകാസേപീ**തി അട്ഠപദദസപദേസു വിയ ആകാസേയേവ കീളന്തി. **പരിഹാരപഥേപീ**തി ഭൂമിയം നാനാപഥമണ്ഡലം കത്വാ തത്ഥ പരിഹരിതബ്ബപഥം പരിഹരന്താ കീളന്തി. **സന്തികായപി കീളന്തീ**തി സന്തികകീളായ കീളന്തി, ഏകജ്ഝം ഠപിതാ സാരിയോ വാ പാസാണസക്ഖരായോ വാ അചാലേന്താ നഖേനേവ അപനേന്തി ച ഉപനേന്തി ച. സചേ തത്ഥ കാചി ചലതി, പരാജയോ ഹോതീതി.

ഖലികായാതി ജൂതഫലകേ പാസകകീളായ കീളന്തി. **ഘടികായാ**തി ഘടികാ വുച്ചതി ദീഘദണ്ഡകേന രസ്സദണ്ഡകം പഹരണകീളാ, തായ കീളന്തി. **സലാകഹത്ഥേനാ**തി ലാഖായ വാ മഞ്ജട്ഠിയാ വാ പിട്ഠോദകേന വാ സലാകഹത്ഥം തേമേത്വാ "കിം ഹോതൂ"തി ഭൂമിയം വാ ഭിത്തിയം വാ തം പഹരിത്വാ ഹത്ഥിഅസ്സാദിരൂപാനി ദസ്സേന്താ കീളന്തി. **അക്ഖേനാ**തി ഗുളേന. **പങ്കചീരേനാ**തി പങ്കചീരം വുച്ചതി പണ്ണനാളികാ, തം ധമന്താ കീളന്തി. **വങ്കകേനാ**തി ഗാമദാരകാനം കീളനകേന ഖുദ്ദകനങ്ഗലേന. **മോക്ഖചികായാ**തി സമ്പരിവത്തകകീളായ, ആകാസേ വാ ദണ്ഡം ഗഹേത്വാ ഭൂമിയം വാ സീസം ഠപേത്വാ ഹേട്ഠുപരിയഭാവേന പരിവത്തന്താ കീളന്തീതി വുത്തം ഹോതി. **ചിങ്ഗുലകേനാ**തി ചിങ്ഗുലകം വുച്ചതി താലപണ്ണാദീഹി കതം വാതപ്പഹാരേന പരിബ്ഭമനചക്കം, തേന കീളന്തി. **പത്താള്ഹകേനാ**തി പത്താള്ഹകം വുച്ചതി പണ്ണനാളി, തായ വാലികാദീനി മിനന്താ കീളന്തി. **രഥകേനാ**തി ഖുദ്ദകരഥേന. **ധനുകേനാ**തി ഖുദ്ദകധനുനാ. **അക്ഖരികായാ**തി അക്ഖരികാ വുച്ചതി ആകാസേ വാ പിട്ഠിയം വാ അക്ഖരജാനനകീളാ, തായ കീളന്തി. **മനേസികായാ**തി മനേസികാ വുച്ചതി മനസാ ചിന്തിതജാനനകീളാ, തായ കീളന്തി. **യഥാവജ്ജേനാ**തി യഥാവജ്ജം വുച്ചതി കാണകുണിഖുജ്ജാദീനം യം യം വജ്ജം, തം തം പയോജേത്വാ ദസ്സനകീളാ, തായ കീളന്തി. **മുഖഭേരിക**ന്തി മുഖസദ്ദേന ഭേരീ വിയ വാദനം. **മുഖാലമ്ബര**ന്തി മുഖാനുലിത്തഭേരിസദ്ദകരണം. **മുഖഡിണ്ഡിമക**ന്തി മുഖേന പഹതഭേരിസദ്ദകരണം. **മുഖവലിമക**ന്തി ഓട്ഠമംസം ജിമ്ഹം കത്വാ സദ്ദകരണം. "മുഖതലിക"ന്തിപി പാഠോ, മുഖം പരിവത്തേത്വാ ധമനം . **മുഖഭേരുളക**ന്തി മുഖേന ഭേരിവാദനം. **നാടക**ന്തി അഭിനയം ദസ്സേത്വാ ഉഗ്ഗണ്ഹാപനം. "നട്ടക"ന്തിപി പാഠോ. **ലാപ**ന്തി ഉക്കുട്ഠിതകരണം. **ഗീത**ന്തി ഗായനം. **ദവകമ്മ**ന്തി ഹസ്സകീളാകരണം. **അയം വാചസികാ ഖിഡ്ഡാ**തി അയം കീളാ വാചായ ജാതാ വചീദ്വാരേ ഉപ്പന്നാ.

കേസാ ച മസ്സു ചാതിആദീസു കേസാനം കത്തരികായ ഠാനാതിരിത്താനി അകത്വാ കത്തരികായ ഛേദനം മസ്സൂനം ദാഠികം ഠപേത്വാ കപ്പാസനഞ്ച ഏകതോവണ്ഡികാദി**മാലാ** ച മൂലഗന്ധാദി**ഗന്ധാ** ച ഛവികരണ**വിലേപനാ** ച. ഗീവാദീസു പിളന്ധന**ആഭരണാ** ച സീസേ പടിമുഞ്ചനപസാധന**പിളന്ധനാ** ച സരീരനിവാസനവിചിത്ര**വത്ഥാ** ച സംവേല്ലിയബന്ധനപസാധനഞ്ച. "പരാസന"ന്തിപി പാഠോ. സീസവേഠനപടസങ്ഖാത**വേഠനഞ്ച**.

ഉച്ഛാദനാദീസു മാതുകുച്ഛിതോ നിക്ഖന്തദാരകാനം സരീരഗന്ധോ ദ്വാദസമത്തവസ്സകാലേ നസ്സതി, തേസം സരീരഗന്ധഹരണത്ഥായ ഗന്ധചുണ്ണാദീഹി ഉച്ഛാദേന്തി, ഏവരൂപം **ഉച്ഛാദനം** ന വട്ടതി. പുഞ്ഞവന്തേ പന ദാരകേ ഊരൂസു നിപജ്ജാപേത്വാ തേലേന മക്ഖേത്വാ ഹത്ഥപാദഊരുനാഭിആദീനം സണ്ഠാനസമ്പാദനത്ഥം പരിമദ്ദന്തി, ഏവരൂപം **പരിമദ്ദനം** ന വട്ടതി.

ന്ഹാപനന്തി തേസംയേവ ദാരകാനം ഗന്ധാദീഹി ന്ഹാപനം. **സമ്ബാഹന**ന്തി മഹാമല്ലാനം വിയ ഹത്ഥപാദേ മുഗ്ഗരാദീഹി പഹരിത്വാ ബാഹുവഡ്ഢനം. **ആദാസ**ന്തി യംകിഞ്ചി ആദാസം പരിഹരിതും ന വട്ടതി. **അഞ്ജനം** അലങ്കാരഞ്ജനമേവ. **മാലാ**തി ബദ്ധമാലാ വാ അബദ്ധമാലാ വാ. **വിലേപന**ന്തി യംകിഞ്ചി ഛവിരാഗകരണം. **മുഖചുണ്ണകം മുഖലേപന**ന്തി മുഖേ കാളപീളകാദീനം ഹരണത്ഥായ മത്തികാകക്കം ദേന്തി. തേന ലോഹിതേ ചലിതേ സാസപകക്കം ദേന്തി, തേന ദോസേ ഖാദിതേ തിലകക്കം ദേന്തി, തേന ലോഹിതേ സന്നിസിന്നേ ഹലിദ്ദികക്കം ദേന്തി, തേന ഛവിവണ്ണേ ആരൂള്ഹേ മുഖചുണ്ണകേന മുഖം ചുണ്ണേന്തി, തം സബ്ബം ന വട്ടതി.

ഹത്ഥബന്ധാദീസു ഹത്ഥേ വിചിത്രസങ്ഖകപാലാദീനി ബന്ധിത്വാ വിചരന്തി, തം വാ അഞ്ഞം വാ സബ്ബമ്പി ഹത്ഥാഭരണം ന വട്ടതി. അപരേ സിഖം ബന്ധിത്വാ വിചരന്തി, സുവണ്ണചീരകമുത്താവളിആദീഹി ച തം പരിക്ഖിപന്തി, തം സബ്ബം ന വട്ടതി. അപരേ ചതുഹത്ഥദണ്ഡം വാ അഞ്ഞം വാ പന അലങ്കതദണ്ഡകം ഗഹേത്വാ വിചരന്തി , തഥാ ഇത്ഥിപുരിസരൂപാദിവിചിത്തം ഭേസജ്ജനാളികം സുപരിക്ഖിത്തം വാമപസ്സേ ഓലഗ്ഗേന്തി, അപരേ അനേകചിത്രകോസം അതിതിഖിണം അസിം, പഞ്ചവണ്ണസുത്തസിബ്ബിതം മകരദന്തകാദിവിചിത്തം ഛത്തം, സുവണ്ണരജതാദിവിചിത്രാ മോരപിഞ്ഛാദിപരിക്ഖിത്താ ഉപാഹനാ, കേചി രതനമത്തായാമം ചതുരങ്ഗുലവിത്ഥതം കേസന്തപരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ മേഘമുഖേ വിജ്ജുലതം വിയ നലാടേ ഉണ്ഹീസപട്ടം ബന്ധിത്വാ ചൂളാമണിം ധാരേന്തി, ചാമരവാലബീജനിം ധാരേന്തി, തം സബ്ബം ന വട്ടതി.

ഇമസ്സ വാ പൂതികായസ്സാതി ഇമസ്സ ചാതുമഹാഭൂതമയസ്സ കുണപസരീരസ്സ. **കേളനാതി** കീളാപനാ . **പരികേളനാതി** സബ്ബതോ ഭാഗേന കീളാപനാ. **ഗേധിതതാതി** അഭികങ്ഖിതതാ. **ഗേധിതത്തന്തി** ഗിദ്ധഭാവോ അഭികങ്ഖിതഭാവോ. **ചപലതാതി** അലങ്കാരകരണം. **ചാപല്യന്തി** ചപലഭാവം.

സവിഭൂസന്തിആദീസു വിഭൂസായ സഹ സവിഭൂസം. ഛവിരാഗകരണസങ്ഖാതേന പരിവാരേന സഹ **സപരിവാരം**. പരിഭണ്ഡേന സഹ **സപരിഭണ്ഡം**. പരിക്ഖാരേന സഹ **സപരിക്ഖാരം**.

ഫന്ദനൂ. **ആഥബ്ബണന്തി** ആഥബ്ബണികമന്തപ്പയോഗം. **സുപിനന്തി** സുപിനസത്ഥം. **ലക്ഖണന്തി** മണിലക്ഖണാദിം. **നോ വിദഹേതി** നപ്പയോജേയ്യ. **വിരുതഞ്ചാതി** മിഗാദീനം വസ്സിതം.

ആഥബ്ബണികാതി പരൂപഘാതമന്തജാനനകാ. **ആഥബ്ബണം പയോജേന്തീതി** ആഥബ്ബണികാ കിര സത്താഹം അലോണകം ഭുഞ്ജിത്വാ ദബ്ബേ അത്ഥരിത്വാ പഥവിയം സയമാനാ തപം ചരിത്വാ സത്തമേ ദിവസേ സുസാനഭൂമിം സജ്ജേത്വാ സത്തമേ പദേ ഠത്വാ ഹത്ഥം വട്ടേത്വാ വട്ടേത്വാ മുഖേന വിജ്ജം പരിജപ്പന്തി, അഥ തേസം കമ്മം സമിജ്ഝതി. ഏവരൂപം സന്ധായ **"ആഥബ്ബണം പയോജേന്തീ"**തി ആഹ. തത്ഥ **പയോജേന്തീതി** യുത്തപ്പയുത്താ ഹോന്തി. **നഗരേ വാ രുദ്ധേതി** നഗരേ സമന്തതോ രുന്ധിത്വാ ആവരിത്വാ ഗഹിതേ. **സങ്ഗാമേ വാ പച്ചുപട്ഠിതേതി** രണേ ഉപഗന്ത്വാ ഠിതേ. **പച്ചത്ഥികേസു പച്ചാമിത്തേസൂതി** പടാണീഭൂതേസു വേരീസു. **ഈതിം ഉപ്പാദേന്തീതി** സരീരചലനം കമ്പനം, തസ്സ ഉപ്പാദനം കരോന്തി. **ഉപദ്ദവന്തി** കായപീളനം കരോന്തി. **രോഗന്തി** ബ്യാധിം. **പജ്ജരകന്തി** ജരം. **സൂലന്തി** ഉദ്ധുമാതകം. **വിസൂചികന്തി** വിജ്ഝനം. **പക്ഖന്ദികന്തി** ലോഹിതപക്ഖന്ദികം. **കരോന്തീതി** ഉപ്പാദേന്തി.

സുപിനപാഠകാതി സുപിനബ്യാകരണകാ. **ആദിസന്തീതി** ബ്യാകരോന്തി. **യോ പുബ്ബണ്ഹസമയം സുപിനം പസ്സതീതി**ആദീസു അച്ചന്തസംയോഗേ ഉപയോഗവചനം, പുബ്ബണ്ഹസമയേതി അത്ഥോ. **ഏവം വിപാകോ ഹോതീതി** ഇട്ഠാനിട്ഠവസേന ഏവരൂപോ വിപാകോ ഹോതി. **അവകുജ്ജ നിപന്നോതി** അധോമുഖോ ഹുത്വാ നിപന്നോ പസ്സതി. ഏവം സുപിനപാഠകാ സുപിനം ആദിസന്തി.

തഞ്ച പന സുപിനം പസ്സന്തോ ചതൂഹി കാരണേഹി പസ്സതി ധാതുക്ഖോഭതോ വാ അനുഭൂതപുബ്ബതോ വാ ദേവതോപസംഹാരതോ വാ പുബ്ബനിമിത്തതോ വാതി. തത്ഥ പിത്താദീനം ഖോഭകരണപച്ചയയോഗേന ഖുഭിതധാതുകോ **ധാതുക്ഖോഭതോ** സുപിനം പസ്സതി, പസ്സന്തോ ച നാനാവിധം സുപിനം പസ്സതി. **അനുഭൂതപുബ്ബതോ** പസ്സന്തോ പുബ്ബേ അനുഭൂതപുബ്ബം ആരമ്മണം പസ്സതി. **ദേവതോപസംഹാരതോ** പസ്സന്തോ ദേവതാനം ആനുഭാവേന ആരമ്മണാനി പസ്സതി. **പുബ്ബനിമിത്തതോ** പസ്സന്തോ പുഞ്ഞാപുഞ്ഞവസേന ഉപ്പജ്ജിതുകാമസ്സ അത്ഥസ്സ വാ അനത്ഥസ്സ വാ പുബ്ബനിമിത്തഭൂതം സുപിനം പസ്സതി . തത്ഥ യം ധാതുക്ഖോഭതോ അനുഭൂതപുബ്ബതോ ച സുപിനം പസ്സതി, ന തം സച്ചം ഹോതി. യം ദേവതോപസംഹാരതോ പസ്സതി, തം സച്ചം വാ ഹോതി അലികം വാ. കുദ്ധാ ഹി ദേവതാ ഉപായേന വിനാസേതുകാമാ വിപരീതമ്പി കത്വാ ദസ്സേന്തി. യം പന പുബ്ബനിമിത്തതോ പസ്സതി, തം ഏകന്തസച്ചമേവ ഹോതി. ഏതേസം ചതുന്നം മൂലകാരണാനം സംസഗ്ഗഭേദതോപി സുപിനഭേദോ ഹോതിയേവ. തഞ്ച പനേതം ചതുബ്ബിധം സുപിനം സേക്ഖപുഥുജ്ജനാവ പസ്സന്തി അപ്പഹീനവിപല്ലാസത്താ. അസേക്ഖാ ന പസ്സന്തി പഹീനവിപല്ലാസത്താ.

കിം പനേതം പസ്സന്തോ സുത്തോ പസ്സതി, ഉദാഹു പടിബുദ്ധോ, ഉദാഹു നേവ സുത്തോ ന പടിബുദ്ധോതി? കിഞ്ചേത്ഥ - യദി താവ സുത്തോ പസ്സതി, അഭിധമ്മവിരോധോ ആപജ്ജതി. ഭവങ്ഗചിത്തേന ഹി സുപതി, തം രൂപനിമിത്താദിആരമ്മണം രാഗാദിസമ്പയുത്തം വാ ന ഹോതി, സുപിനം പസ്സന്തസ്സ ച ഈദിസാനി ചിത്താനി ഉപ്പജ്ജന്തി. അഥ പടിബുദ്ധോ പസ്സതി, വിനയവിരോധോ ആപജ്ജതി. യഞ്ഹി പടിബുദ്ധോ പസ്സതി, തം സബ്ബോഹാരികചിത്തേന പസ്സതി, സബ്ബോഹാരികചിത്തേന ച കതേ വീതിക്കമേ അനാപത്തി നാമ നത്ഥി, സുപിനം പസ്സന്തേന പന കതേ വീതിക്കമേ ഏകന്തം അനാപത്തി ഏവ. അഥ നേവ സുത്തോ ന പടിബുദ്ധോ പസ്സതി, കോ നാമ പസ്സതി. ഏവഞ്ച സതി സുപിനസ്സ അഭാവോവ ആപജ്ജതി, ന അഭാവോ. കസ്മാ? യസ്മാ കപിനിദ്ദാപരേതോ

പസ്സതി. വുത്തഞ്ഹേതം - "മജ്ഝൂപഗതോ, മഹാരാജ, കപിനിദ്ദാപരേതോ സുപിനം പസ്സതീ"തി (മി॰ പ॰ ൫.൩.൫).

കപിനിദ്ദാപരേതോതി മക്കടനിദ്ദായ യുത്തോ. യഥാ ഹി മക്കടസ്സ നിദ്ദാ ലഹുപരിവത്താ ഹോതി, ഏവം യാ നിദ്ദാ പുനപ്പുനം കുസലാദിചിത്തവോകിണ്ണത്താ ലഹുവിപരിവത്താ. യസ്സാ പവത്തിയം പുനപ്പുനം ഭവങ്ഗതോ ഉത്തരണം ഹോതി, തായ യുത്തോ സുപിനം പസ്സതി. തേനായം സുപിനോ കുസലോപി ഹോതി അകുസലോപി അബ്യാകതോപി. തത്ഥ സുപിനന്തേ ചേതിയവന്ദനധമ്മസ്സവനധമ്മദേസനാദീനി കരോന്തസ്സ കുസലോ, പാണാതിപാതാദീനി കരോന്തസ്സ അകുസലോ, ദ്വീഹി അന്തേഹി മുത്തോ ആവജ്ജനതദാരമ്മണക്ഖണേ അബ്യാകതോതി വേദിതബ്ബോ. സ്വായം ദുബ്ബലവത്ഥുകത്താ ചേതനായ പടിസന്ധിം ആകഡ്ഢിതും അസമത്ഥോ, പവത്തേ പന അഞ്ഞേഹി കുസലാകുസലേഹി ഉപത്ഥമ്ഭിതോ വിപാകം ദേതി.

മണിലക്ഖണാദീസു ഏവരൂപോ മണി പസത്ഥോ, ഏവരൂപോ അപസത്ഥോ, സാമിനോ ആരോഗ്യഇസ്സരിയാദീനം ഹേതു ഹോതി, ന ഹോതീതി ഏവം വണ്ണസണ്ഠാനാദിവസേന മണിആദീനം ലക്ഖണം ആദിസന്തീതി അത്ഥോ. തത്ഥ **ആവുധലക്ഖണ**ന്തി ഠപേത്വാ അസിആദീനി അവസേസം ആവുധം . **ഇത്ഥിലക്ഖണാ**ദീനിപി യമ്ഹി കുലേ ഇത്ഥിപുരിസാദയോ വസന്തി, തസ്സ വുദ്ധിഹാനിവസേനേവ വേദിതബ്ബാനി. **അജലക്ഖണാ**ദീസു പന "ഏവരൂപാനം അജാദീനം മംസം ഖാദിതബ്ബം, ഏവരൂപാനം ന ഖാദിതബ്ബ"ന്തി അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ.

അപി ചേത്ഥ ഗോധായ ലക്ഖണേ ചിത്തകമ്മപിളന്ധനാദീസുപി "ഏവരൂപായ ഗോധായ സതി ഇദം നാമ ഹോതീ"തി അയമ്പി വിസേസോ വേദിതബ്ബോ. **കണ്ണികാലക്ഖണം** പിളന്ധനകണ്ണികായപി ഗേഹകണ്ണികായപി വസേന വേദിതബ്ബം. **കച്ഛപലക്ഖണ**മ്പി ഗോധലക്ഖണസദിസമേവ. **മിഗലക്ഖണം** സബ്ബസങ്ഗാഹികം സബ്ബചതുപ്പദാനം ലക്ഖണവസേന വുത്തം. **ഏവം ലക്ഖണപാഠകാ ലക്ഖണം ആദിസന്തീ**തി ഏവം ലക്ഖണസത്ഥവാചകാ ലക്ഖണം ആദിസന്തി കഥേന്തി.

നക്ഖത്താനീതി കത്തികാദീനി അട്ഠവീസതി നക്ഖത്താനി. **ഇമിനാ നക്ഖത്തേന ഘരപ്പവേസോ കാതബ്ബോ**തി ഗേഹപ്പവേസമങ്ഗലം കാതബ്ബം. **മകുടം ബന്ധിതബ്ബ**ന്തി പസാധനമങ്ഗലം കാതബ്ബം. **വാരേയ്യ**ന്തി "ഇമസ്സ ദാരകസ്സ അസുകകുലതോ അസുകനക്ഖത്തേന ദാരികം ആനേഥാ"തി ആവാഹകരണഞ്ച "ഇമം ദാരികം അസുകസ്സ നാമ ദാരകസ്സ അസുകനക്ഖത്തേന ദേഥ, ഏവം ഏതേസം വുഡ്ഢി ഭവിസ്സതീ"തി വിവാഹകരണഞ്ച വത്വാ വാരേയ്യസങ്ഖാതം ആവാഹവിവാഹമങ്ഗലം കാതബ്ബന്തി ആദിസന്തി. **ബീജനീഹാരോ**തി ബീജാനം വപ്പത്ഥായ ബഹി നീഹരണം. "നിഹരോ"തിപി പാളി. **മിഗവാക്ക**ന്തി ഇദം സബ്ബസങ്ഗാഹികനാമം, സബ്ബസകുണചതുപ്പദാനം രുതഞാണവസേനേവ വുത്തം. **മിഗവാക്കപാഠകാ**തി സകുന്തചതുപ്പദാനം സദ്ദബ്യാകരണകാ. **മിഗവാക്കം ആദിസന്തീ**തി തേസം സദ്ദം സുത്വാ ബ്യാകരോന്തി. **രുത**ന്തി സദ്ദം. "രുദ"ന്തി വാ പാളി. **വസ്സിത**ന്തി വാചം. **ഗബ്ഭകരണീയാ**തി വിനസ്സമാനസ്സ ഗബ്ഭസ്സ പുന അവിനാസായ ഓസധദാനേന ഗബ്ഭസണ്ഠാനകാരകാ. ഗബ്ഭോ ഹി വാതേന പാണകേഹി കമ്മുനാ ചാതി തീഹി കാരണേഹി വിനസ്സതി. തത്ഥ വാതേന വിനസ്സന്തേ വാതവിനാസനം സീതലം ഭേസജ്ജം ദേതി. പാണകേഹി വിനസ്സന്തേ പാണകാനം പടികമ്മം കരോതി. കമ്മുനാ വിനസ്സന്തേ പന ബുദ്ധാപി പടിബാഹിതും ന സക്കോന്തി. തസ്മാ ന തം ഇധ ഗഹിതം. **സാലാകിയ**ന്തി സലാകവേജ്ജകമ്മം. **സല്ലകത്തിയ**ന്തി സല്ലകത്തവേജ്ജകമ്മം. **കായതികിച്ഛ**ന്തി മൂലഭേസജ്ജാദീനി യോജേത്വാ കായതികിച്ഛവേജ്ജകമ്മം. **ഭൂതിയ**ന്തി ഭൂതവേജ്ജകമ്മം. **കോമാരഭച്ച**ന്തി കോമാരകവേജ്ജകമ്മം. **കുഹാ**തി വിമ്ഹാപകാ. **ഥദ്ധാ**തി ദാരുക്ഖന്ധം വിയ ഥദ്ധസരീരാ. **ലപാ**തി പച്ചയപടിബദ്ധവചനകാ. **സിങ്ഗീ**തി മണ്ഡനപകതികാ. **ഉന്നളാ**തി ഉഗ്ഗതമാനനളാ. **അസമാഹിതാ**തി ഉപചാരപ്പനാസമാധിവിരഹിതാ.

ന ഗണ്ഹേയ്യാതിആദീസു ഉദ്ദേസഗ്ഗഹണവസേന **ന ഗണ്ഹേയ്യ**. സജ്ഝായവസേന **ന ഉഗ്ഗണ്ഹേയ്യ**. ചിത്തേ ഠപനവസേന **ന ധാരേയ്യ**. സമീപം കത്വാ ഠപനവസേന **ന ഉപധാരേയ്യ**. ഉപപരിക്ഖാവസേന **ന ഉപലക്ഖേയ്യ**. അഞ്ഞേസം വാചനവസേന **നപ്പയോജേയ്യ**.

൯൨൯. **പേസുണിയ**ന്തി പേസുഞ്ഞം. സേസനിദ്ദേസോ ച വുത്തത്ഥോയേവ.

ഫന്ദർ. **കയവിക്കയേ**തി പഞ്ചഹി സഹധമ്മികേഹി സദ്ധിം വഞ്ചനവസേന വാ ഉദയപത്ഥനാവസേന വാ ന തിട്ഠേയ്യ. **ഉപവാദം ഭിക്ഖു ന കരേയ്യാ**തി ഉപവാദകരേ കിലേസേ അനിബ്ബത്തേന്തോ അത്തനി പരേഹി സമണബ്രാഹ്മണേഹി ഉപവാദം ന ജനേയ്യ. **ഗാമേ ച നാഭിസജ്ജേയ്യാ**തി ഗാമേ ച ഗിഹിസംസഗ്ഗാദീഹി നാഭിസജ്ജേയ്യ. **ലാഭകമ്യാ ജനം ന ലപയേയ്യാ**തി ലാഭകാമതായ ജനം ന ലപയേയ്യ.

യേ കയവിക്കയാ വിനയേ പടിക്ഖിത്താതി യേ ദാനപടിഗ്ഗഹണവസേന കയവിക്കയസിക്ഖാപദേ (പാരാ॰ ൫൯൫ ആദയോ) ന വട്ടതീതി പടിക്ഖിത്താ, ഇധാധിപ്പേതം കയവിക്കയം ദസ്സേതും **"പഞ്ചന്നം സദ്ധിം പത്തം വാ ചീവരം വാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **പഞ്ചന്നം സദ്ധി**ന്തി പഞ്ചഹി സഹധമ്മികേഹി സഹ. പഞ്ച സഹധമ്മികാ നാമ ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീസിക്ഖമാനസാമണേരസാമണേരിയോ. **വഞ്ചനിയം വാ**തി പടിരൂപകം ദസ്സേത്വാ വഞ്ചനിയം വാ. **ഉദയം വാ പത്ഥയന്തോ**തി വുഡ്ഢിം പത്ഥേന്തോ വാ. **പരിവത്തേതീ**തി പരിവത്തനം കരോതി.

ഇദ്ധിമന്തോതി ഇജ്ഝനപഭാവവന്തോ. **ദിബ്ബചക്ഖുകാ**തി ദിബ്ബസദിസഞാണചക്ഖുകാ. അഥ വാ ദിബ്ബവിഹാരസന്നിസ്സയേന ലദ്ധഞാണചക്ഖുകാ. **പരചിത്തവിദുനോ**തി അത്തനോ ചിത്തേന പരേസം ചിത്തജാനനകാ. **തേ ദൂരതോപി പസ്സന്തീ**തി ഏകയോജനതോപി യോജനസതതോപി യോജനസഹസ്സതോപി യോജനസതസഹസ്സതോപി ചക്കവാളതോപി ദ്വേതിണിചത്താരിപഞ്ചദസവീസതിചത്താലീസസഹസ്സതോപി തതോ അതിരേകതോപി ചക്കവാളതോ പസ്സന്തി ദക്ഖന്തി. **ആസന്നാപി ന ദിസ്സന്തീ**തി സമീപേ ഠിതാപി നിസിന്നാപി ന പഞ്ഞായന്തി. **ചേതസാപി ചിത്തം പജാനന്തീ**തി അത്തനോ ചിത്തേനാപി പരേസം ചിത്തം പജാനന്തി. **ദേവതാപി ഖോ സന്തി ഇദ്ധിമന്തിനിയോ**തി ദേവതാപി ഏവം സംവിജ്ജന്തി ഇജ്ഝനപഭാവവന്തിനിയോ. **പരചിത്തവിദുനിയോ**തി പരേസം ചിത്തം ജാനന്തിയോ. **ഓളാരികേഹി വാ കിലേസേഹീ**തി കായദുച്ചരിതാദികേഹി വാ ഉപതാപേഹി. **മജ്ഝിമേഹി വാ**തി കാമവിതക്കാദികേഹി വാ. **സുഖുമേഹി വാ**തി ഞാതിവിതക്കാദികേഹി വാ. കായദുച്ചരിതാദയോ കമ്മപഥവസേന , കാമവിതക്കാദയോ വട്ടമൂലകകിലേസവസേന വേദിതബ്ബാ.

ഞാതിവിതക്കാദീസു "മയ്ഹം ഞാതയോ സുഖജീവിനോ സമ്പത്തിയുത്താ"തി ഏവം പഞ്ചകാമഗുണസന്നിസ്സിതേന ഗേഹസന്നിസ്സിതപേമേന ഞാതകേ ആരബ്ഭ ഉപ്പന്നവിതക്കോ **ഞാതിവിതക്കോ**. "മയ്ഹം ഞാതയോ ഖയം ഗതാ വയം ഗതാ സദ്ധാ പസന്നാ"തി ഏവം പവത്തോ പന ഞാതിവിതക്കോ നാമ ന ഹോതി.

"അമ്ഹാകം ജനപദോ സുഭിക്ഖോ സമ്പന്നസസ്സോ"തി തുട്ഠമാനസസ്സ ഗേഹസ്സിതപേമവസേന ഉപ്പന്നവിതക്കോ **ജനപദവിതക്കോ**. "അമ്ഹാകം ജനപദേ മനുസ്സാ സദ്ധാ പസന്നാ ഖയം ഗതാ വയം ഗതാ"തി ഏവം പവത്തോ പന ജനപദവിതക്കോ നാമ ന ഹോതി.

അമരത്തായ വിതക്കോ, അമരോ വാ വിതക്കോതി **അമരവിതക്കോ**. തത്ഥ ഉക്കുടികപ്പധാനാദീഹി ദുക്ഖേ നിജ്ജിണ്ണേ സമ്പരായേ അത്താ സുഖീ ഹോതി. **അമരോ**തി ദുക്കരകാരികം കരോന്തസ്സ തായ ദുക്കരകാരികായ പടിസംയുത്തോ വിതക്കോ അമരത്തായ വിതക്കോ നാമ. ദിട്ഠിഗതികോ പന "സസ്സതം വദേസീ"തിആദീനി പുട്ഠോ "ഏവന്തിപി മേ നോ, തഥാതിപി മേ നോ, അഞ്ഞഥാതിപി മേ നോ, നോതിപി മേ നോ, നോ നോതിപി മേ നോ"തി വിക്ഖേപം ആപജ്ജതി, തസ്സ സോ ദിട്ഠിഗതപടിസംയുത്തോ വിതക്കോ, യഥാ അമരോ നാമ മച്ഛോ ഉദകേ ഗഹേത്വാ മാരേതും ന സക്കാ, ഇതോ ചിതോ ച ധാവതി ഗാഹം ന ഗച്ഛതി, ഏവമേവ ഏകസ്മിം പക്ഖേ അസണ്ഠഹനതോ ന മരതീതി അമരോ നാമ ഹോതി, തം ദുവിധമ്പി ഏകതോ കത്വാ "അമരവിതക്കോ"തി വുത്തം.

പരാനുദ്ദയതാപടിസഞ്ഞുത്തോതി അനുദ്ദയതാപടിരൂപകേന ഗേഹസ്സിതപേമേന പടിസംയുത്തോ. ഉപട്ഠാകേസു നന്ദകേസു സോചന്തേസു ച തേഹി സദ്ധിം ദിഗുണം നന്ദതി ദിഗുണം സോചതി, തേസു സുഖിതേസു ദിഗുണം സുഖിതോ ഹോതി, ദുക്ഖിതേസു ദിഗുണം ദുക്ഖിതോ ഹോതി. ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാ വോയോഗം ആപജ്ജതി. താനി താനി കിച്ചാനി സാധേന്തോ പഞ്ഞത്തിം വീതിക്കമതി, സല്ലേഖം കോപേതി. യോ തസ്മിം

സംസട്ഠവിഹാരേ തസ്മിം വാ വോയോഗാപജ്ജനേ ഗേഹസ്സിതോ വിതക്കോ, അയം പരാനുദ്ദയതാപടിസഞ്ഞുത്തോ വിതക്കോ നാമ.

ലാഭസക്കാരസിലോകപടിസഞ്ഞുത്തോതി ചീവരാദിലാഭേന ചേവ സക്കാരേന ച കിത്തിസദ്ദേന ച സദ്ധിം ആരമ്മണകരണവസേന പടിസഞ്ഞുത്തോ. **അനവഞ്ഞത്തിപടിസഞ്ഞുത്തോ**തി "അഹോ വത മം പരേ ന അവജാനേയ്യും, ന സോധേത്വാ വിസോധേത്വാ കഥേയ്യു"ന്തി ഏവം അനവഞ്ഞാതഭാവപത്ഥനായ സദ്ധിം ഉപ്പജ്ജനകവിതക്കോ . സോ തസ്മിം "മാ മം പരേ അവജാനിംസൂ"തി ഉപ്പന്നേ വിതക്കേ പഞ്ചകാമഗുണസങ്ഖാതഗേഹനിസ്സിതോ ഹുത്വാ ഉപ്പന്നവിതക്കോ അനവഞ്ഞത്തിപടിസഞ്ഞുത്തോ വിതക്കോ.

തത്ര തത്ര സജ്ജതീതി തേസു തേസു ആരമ്മണേസു ലഗ്ഗതി. **തത്ര തത്ര ഗണ്ഹാതീ**തി വുത്തപ്പകാരം ആരമ്മണം പവിസതി. **ബജ്ഝതീ**തി തേഹി തേഹി ആരമ്മണേഹി സദ്ധിം ബജ്ഝതി ഏകീഭവതി. **അനയബ്യസന**ന്തി തത്ഥ തത്ഥ അവഡ്ഢിം വിനാസം. **ആപജ്ജതീ**തി പാപുണാതി.

ആമിസചക്ഖുകസ്സാതി ചീവരാദിആമിസലോലസ്സ. **ലോകധമ്മഗരുകസ്സാ**തി ലോകുത്തരധമ്മം മുഞ്ചിത്വാ രൂപാദിലോകധമ്മമേവ ഗരും കത്വാ ചരന്തസ്സ. **ആലപനാ**തി വിഹാരം ആഗതമനുസ്സേ ദിസ്വാ "കിമത്ഥായ ഭോന്തോ ആഗതാ, കിം ഭിക്ഖൂ നിമന്തേതും, യദി ഏവം ഗച്ഛഥ, അഹം പച്ഛതോ ഭിക്ഖൂ ഗഹേത്വാ ആഗച്ഛാമീ"തി ഏവം ആദിതോവ ലപനാ. അഥ വാ അത്താനം ഉപനേത്വാ "അഹം തിസ്സോ, മയി രാജാ പസന്നോ, മയി അസുകോ ച അസുകോ ച രാജമഹാമത്തോ പസന്നോ"തി ഏവം അത്തുപനായികാ ലപനാതി **ആലപനാ. ലപനാ**തി പുട്ഠസ്സ സതോ വുത്തപ്പകാരമേവ ലപനം.

സല്ലപനാതി ഗഹപതികാനം ഉക്കണ്ഠനേ ഭീതസ്സ ഓകാസം ദത്വാ സുട്ഠു ലപനാ. **ഉല്ലപനാ**തി "മഹാകുടുമ്ബികോ മഹാനാവികോ മഹാദാനപതീ"തി ഏവം ഉദ്ധം കത്വാ ലപനാ. **സമുല്ലപനാ**തി സബ്ബതോ ഭാഗേന ഉദ്ധം കത്വാ ലപനാ. **ഉന്നഹനാ**തി "ഉപാസകാ പുബ്ബേ ഈദിസേ കാലേ നവദാനം ദേഥ, ഇദാനി കിം ന ദേഥാ"തി ഏവം യാവ "ദസ്സാമ ഭന്തേ, ഓകാസം ന ലഭാമാ"തിആദീനി വദന്തി, താവ ഉദ്ധം ഉദ്ധം നഹനാ, വേഠനാതി വുത്തം ഹോതി. അഥ വാ ഉച്ഛുഹത്ഥം ദിസ്വാ "കുതോ ആഭതം ഉപാസകാ"തി പുച്ഛതി. ഉച്ഛുഖേത്തതോ ഭന്തേതി. കിം തത്ഥ ഉച്ഛു മധുരന്തി. ഖാദിത്വാ ഭന്തേ ജാനിതബ്ബന്തി. ന ഉപാസകാ "ഭിക്ഖുസ്സ ഉച്ഛും ദേഥാ"തി വത്തും വട്ടതീതി യാ ഏവരൂപാ നിബ്ബേഠേന്തസ്സപി നിവേഠനകകഥാ, സാ **ഉന്നഹനാ**. സബ്ബതോ ഭാഗേന പുനപ്പുനം ഉന്നഹനാ **സമുന്നഹനാ. ഉക്കാചനാ**തി "ഏതം കുലം മംയേവ ജാനാതി, സചേ ഏത്ഥ ദേയ്യധമ്മോ ഉപ്പജ്ജതി, മയ്ഹംയേവ ദേതീ"തി ഏവം ഉക്ഖിപിത്വാ കാചനാ ഉക്കാചനാ, ഉദ്ദീപനാതി വുത്തം ഹോതി. സബ്ബതോ ഭാഗേന പന പുനപ്പുനം ഉക്കാചനാ **സമുക്കാചനാ. അനുപ്പിയഭാണിതാ**തി പച്ചയവസേന പുനപ്പുനം പിയവചനഭണനാ. **സണ്ഹവാചതാ**തി മുദുവചനതാ. **സഖിലവാചതാ**തി മന്ദപമാണയുത്തവചനതാ സിഥിലവചനതാ വാ. **സിഥിലവാചതാ**തി അല്ലീയവചനതാ. **അഫരുസവാചതാ**തി മധുരവചനതാ.

പുരാണം മാതാപേത്തികന്തി പുരേ ഉപ്പന്നം മാതാപിതൂനം സന്തകം. **അന്തരഹിത**ന്തി പടിച്ഛന്നം തിരോഭൂതം . **ഞായാമീ**തി പാകടോ ഹോമി. **അസുകസ്സ കുലൂപകോ**തി അസുകസ്സ അമച്ചസ്സ കുലപയിരുപാസകോ. **അസുകായാ**തി അസുകായ ഉപാസികായ. **മം ഉജ്ഝിത്വാ**തി മം വിസ്സജ്ജിത്വാ.

൹൨൭. **പയുത്ത**ന്തി ചീവരാദീഹി സമ്പയുത്തം, തദത്ഥം വാ പയോജിതം. **ഇമിസ്സാ ഗാഥായ നിദ്ദേസോ സബ്ബോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയോവ.**

൹൨൮. മോസവജ്ജേ ന നിയ്യേഥാതി **മുസാവാദേ ന നിയ്യേഥ.**ജീവിതേനാതി **ജീവികായ.**

സഠോതി അസന്തഗുണദീപനതോ ന സമ്മാ ഭാസിതാ. സബ്ബതോ ഭാഗേന സഠോ **പരിസഠോ. യം തത്ഥാ**തി യം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ. **സഠ**ന്തി അസന്തഗുണദീപനം കേരാടിയം. **സഠതാ**തി സഠാകാരോ. **സാഠേയ്യ**ന്തി സഠഭാവോ. **കക്കരതാ**തി പദുമനാളസ്സ വിയ അപരാമസനക്ഖമോ ഫരുസഭാവോ. **കക്കരിയ**ന്തിപി തസ്സേവ വേവചനം. **പരിക്ഖത്തതാ പാരിക്ഖത്തിയ**ന്തി

പദദ്വയേന നിഖണിത്വാ ഠപിതം വിയ ദള്ഹകേരാടിയം വുത്തം. കേചി പന **“കക്കരതാതി** സമ്ഭാവയിത്വാ വചനം. **കക്കരിയന്തി** സമ്ഭാവയിത്വാ വചനഭാവോ. **പരിക്ഖത്തതാതി** അലങ്കരണാകാരോ. **പാരിക്ഖത്തിയന്തി** അലങ്കരണഭാവോ”തി അത്ഥം വണ്ണയന്തി. **ഇദം വുച്ചതീതി** ഇദം അത്തനോ അവിജ്ജമാനഗുണപ്പകാസനലക്ഖണം സാഠേയ്യം നാമ വുച്ചതി. യേന സമന്നാഗതസ്സ പുഗ്ഗലസ്സ കുച്ഛിം വാ പിട്ഠിം വാ ജാനിതും ന സക്കാ.

> “വാമേന സൂകരോ ഹോതി, ദക്ഖിണേന അജാമിഗോ;
> സരേന നേലകോ ഹോതി, വിസാണേന ജരഗ്ഗവോ”തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൨൯൩;
> വിഭ॰ അട്ഠ॰ ൮൯൪) -

ഏവം വുത്തയക്ഖസൂകരസദിസോ ഹോതി. **അതിമഞ്ഞതീതി** അതിക്കമിത്വാ മഞ്ഞതി.

കിം പനായം ബഹുലാജീവോതി അയം പന പുഗ്ഗലോ കോ നാമ ബഹുലാജീവകോ. **സബ്ബം സംഭക്ഖേതീതി** ലദ്ധം സബ്ബം ഖാദതി. **അപ്പപുഞ്ഞോതി** മന്ദപുഞ്ഞോ. **അപ്പേസക്ഖോതി** പരിവാരവിരഹിതോ. **പഞ്ഞാസമ്പന്നോതി** സമ്പന്നപഞ്ഞോ പരിപുണ്ണപഞ്ഞോ. **പഞ്ഹം വിസ്സജ്ജേതീതി** പഞ്ഹം കഥേതി ബ്യാകരോതി.

൯൩൭. സുത്വാ രുസിതോ ബഹും വാചം, സമണാനം വാ പുഥുജനാനന്തി രുസിതോ ഘട്ടിതോ പരേഹി തേസം സമണാനം വാ ഖത്തിയാദിഭേദാനം വാ അഞ്ഞേസം പുഥുജനാനം ബഹുമ്പി അനിട്ഠം വാചം സുത്വാ. **ന പടിവജ്ജാതി** ന പടിവദേയ്യ. കിം കാരണാ? **ന ഹി സന്തോ പടിസേനിം കരോന്തി.**

കക്ഖളേനാതി ദാരുണേന. **സന്തോതി** നിബ്ബുതകിലേസാ. **പടിസേനിന്തി** പടിസത്തും. **പടിമല്ലന്തി** പടിയോധം. **പടികണ്ടകന്തി** പടിവേരിം. **പടിപക്ഖന്തി** കിലേസപടിപക്ഖം, കിലേസവസേന സങ്ഗം ന കരോന്തീതി അത്ഥോ.

൯൩൮. ഏതഞ്ച ധമ്മമഞ്ഞായാതി സബ്ബമേതം യഥാവുത്തം ധമ്മം ഞത്വാ. **വിചിനന്തി** വിചിനന്തോ. **സന്തീതി നിബ്ബുതിം ഞത്വാതി** നിബ്ബുതിം രാഗാദീനം സന്തീതി ഞത്വാ.

സമഞ്ചാതി കായസുചരിതാദിം. **വിസമഞ്ചാതി** കായദുച്ചരിതാദിം. **പഥഞ്ചാതി** ദസകുസലകമ്മപഥം. **വിപഥഞ്ചാതി** ദസഅകുസലകമ്മപഥം. **സാവജ്ജഞ്ചാതി** അകുസലഞ്ച. **അനവജ്ജഞ്ചാതി** കുസലഞ്ച. **ഹീനപണീതകണ്ഹസുക്കവിഞ്ഞൂഗരഹിതവിഞ്ഞൂപസത്ഥന്തി** ഇദമ്പി കുസലാകുസലമേവ. തത്ഥ കായസുചരിതാദി സമകരണതോ **സമം**. കായദുച്ചരിതാദി വിസമകരണതോ **വിസമം**. ദസകുസലകമ്മപഥാ സുഗതിഗമനപഥത്താ **പഥം**. ദസഅകുസലകമ്മപഥാ സുഗതിഗമനപടിപക്ഖത്താ അപായഗമനപഥത്താ **വിപഥം**. അകുസലം സദോസത്താ **സാവജ്ജം**. കുസലം നിദ്ദോസത്താ **അനവജ്ജം**. തഥാ മോഹേന വാ ദോസമോഹേന വാ ലോഭമോഹേന വാ സമ്പയുത്തത്താ **ഹീനം** . അലോഭഅദോസഅമോഹസമ്പയുത്തത്താ **പണീതം**. കണ്ഹവിപാകത്താ **കണ്ഹം**. സുക്കവിപാകത്താ **സുക്കം**. ബുദ്ധാദീഹി വിഞ്ഞൂഹി ഗരഹിതത്താ **വിഞ്ഞൂഗരഹിതം**. തേഹി ഏവ ഥോമിതത്താ **വിഞ്ഞൂപസത്ഥന്തി** ഞാതബ്ബം.

൯൩൯. കിം കാരണാ നപ്പമജ്ജേയ്യ ഇതി ചേ - **അഭിഭൂ ഹി സോതി** ഗാഥാ. തത്ഥ **അഭിഭൂതി** രൂപാദീനം അഭിഭവിതാ. **അനഭിഭൂതോതി** തേഹി അനഭിഭൂതോ. **സക്ഖിധമ്മമനീതിഹമദ്ദസീതി** പച്ചക്ഖമേവ അനീതിഹം ധമ്മം അദ്ദക്ഖി. **സദാ നമസ്സ’മനുസിക്ഖേതി** സദാ നമസ്സന്തോ തിസ്സോ സിക്ഖായോ സിക്ഖേയ്യ.

കേഹിചി കിലേസേഹീതി കേഹിചി രാഗാദിഉപതാപകരേഹി കിലേസേഹി. **അഭിഭോസി നേതി** തേ കിലേസേ അഭിഭവി. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ.

കേവലം പന ഏത്ഥ “ചക്ഖൂഹി നേവ ലോലോ”തിആദീഹി ഇന്ദ്രിയസംവരോ, “അന്നാനമഥോ പാനാന”ന്തിആദീഹി സന്നിധിപടിക്ഖേപമുഖേന പച്ചയപടിസേവനസീലം, മേഥുനമോസവജ്ജപേസുണിയാദീഹി പാതിമോക്ഖസംവരസീലം , “ആഥബ്ബണം സുപിനം ലക്ഖണ”ന്തിആദീഹി ആജീവപാരിസുദ്ധിസീലം, “ഝായീ ന പാദലോലസ്സാ”തി ഇമിനാ സമാധി, “വിചിനം ഭിക്ഖൂ”തി ഇമിനാ പഞ്ഞാ, “സദാ സതോ സിക്ഖേ”തി ഇമിനാ പുന

സങ്ഖേപതോ തിസ്സോപി സിക്ഖാ, ‘‘അഥ ആസനേസു സയനേസു, അപ്പസദ്ദേസു ഭിക്ഖു വിഹരേയ്യ, നിദ്ദം ന ബഹുലീകരേയ്യാ’’തിആദീഹി സീലസമാധിപഞ്ഞാനം ഉപകാരാനുപകാരസങ്ഗണ്ഹനവിനോദനാനി വുത്താനീതി. ഏവം ഭഗവാ നിമ്മിതസ്സ പരിപുണ്ണപടിപദം വത്വാ അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസി, ദേസനാപരിയോസാനേ പുരാഭേദസുത്തേ (മഹാനി॰ വുത്ത. ആദയോ) വുത്തസദിസോയേവാഭിസമയോ അഹോസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

തുവടകസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൫. അത്തദണ്ഡസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൭൦. പന്നരസമേ അത്തദണ്ഡസുത്തനിദ്ദേസേ **അത്തദണ്ഡാ ഭയം ജാത**ന്തി പഠമഗാഥായ അത്ഥോ - യം ലോകസ്സ ദിട്ഠധമ്മികം വാ സമ്പരായികം വാ ഭയം ജാതം, തം സബ്ബം **അത്തദണ്ഡാ ഭയം ജാതം** അത്തനോ ദുച്ചരിതകാരണാ ജാതം, ഏവം സന്തേപി **ജനം പസ്സഥ മേധഗം,** ഇമം സാകിയാദിജനം പസ്സഥ അഞ്ഞമഞ്ഞം മേധഗം ഹിംസകം ബാധകന്തി. ഏവം തം പടിവിരുദ്ധം വിപ്പടിപന്നം ജനം പരിഭാസിത്വാ അത്തനോ സമ്മാ പടിപത്തിദസ്സനേന തസ്സ സംവേഗം ജനേതും ആഹ **"സംവേഗം കിത്തയിസ്സാമി, യഥാ സംവിജിതം മയാ"**തി. പുബ്ബേ ബോധിസത്തേനേവ സതാതി അധിപ്പായോ.

തയോതി ഗണനപരിച്ഛേദോ. **ദണ്ഡാ**തി ദുച്ചരിതാ. **കായദണ്ഡോ**തി കായദുച്ചരിതം. **വചീദണ്ഡാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **തിവിധം കായദുച്ചരിത**ന്തി പാണാതിപാതാദികായതോ പവത്തം ദുട്ഠും ചരിതം, കിലേസപൂതികത്താ വാ ദുട്ഠു ചരിതന്തി ലദ്ധനാമം തിവിധം ദുച്ചരിതം കായദുച്ചരിതം. **ചതുബ്ബിധ**ന്തി മുസാവാദാദിചതുബ്ബിധം. **തിവിധ**ന്തി അഭിജ്ഝാദിതിവിധം. **ദിട്ഠധമ്മിക**ന്തി ദിട്ഠേവ ധമ്മേ ഇമസ്മിംയേവ അത്തഭാവേ പടിസംവേദനീയം. **സമ്പരായിക**ന്തി അനാഗതേ അത്തഭാവേ പടിസംവേദനീയം. **ആഗുചാരീ**തി പാപകാരീ അപരാധകാരീ. **തമേനം രാജാ പരിഭാസതീ**തി പാപകാരിം രാജാ പരിഭാസതി, ഭയം ഉപ്പാദേതി. **ദുക്ഖം ദോമനസ്സം പടിസംവേദേതീ**തി കായികം ദുക്ഖം ചേതസികം ദോമനസ്സം വിന്ദതി. **ഏതം ഭയം ദുക്ഖം ദോമനസ്സ**ന്തി ഏവരൂപം ഭയഞ്ച ദുക്ഖഞ്ച ദോമനസ്സഞ്ച. **കുതോ തസ്സാ**തി തസ്സ ചോരസ്സ കുതോ ഉപ്പന്നം. **അത്തദണ്ഡതോ ജാത**ന്തി അത്തനാ കതദുച്ചരിതതോ ഉപ്പന്നം.

അന്തമസോതി ഹേട്ഠിമതോ. **സവചനീയമ്പി കരോതി "ന തേ ലബ്ഭാ ഇതോ പക്കമിതു"**ന്തി ഇതോ ഇമമ്ഹാ ഗാമാദിനാ ഗന്തും ന ലബ്ഭാ. ന സക്കാ ബഹി നിക്ഖമിതുന്തി പലിബോധം സങ്ഗം കരോതി. **ധനജാനിപച്ചയാപീ**തി ധനപരിഹാനികാരണാപി. രാജാ തസ്സ വിവിധാ കമ്മകാരണാ കാരാപേതി. **കസാഹിപി താളേതീ**തി കസാദണ്ഡകേഹി പോഥേതി. **വേത്തേഹിപി താളേതീ**തി സകണ്ടകവേത്തലതാഹി പോഥേതി. **അഡ്ഢദണ്ഡകേഹീ**തിആദയോ ഹേട്ഠാ വുത്തനയായേവ. **സുനഖേഹിപി ഖാദാപേതീ**തി കതിപയാനി ദിവസാനി ആഹാരേ അദത്വാ ഛാതസുനഖേഹി ഖാദാപേതി. തേ മുഹുത്തേന അട്ഠികസങ്ഖലികമേവ കരോതി. **സൂലേ ഉത്താസേതീ**തി സൂലം ആരോപേതി. **രാജാ ഇമേസം ചതുന്നം ദണ്ഡാനം ഇസ്സരോ**തി ഇമാസം ചതുന്നം ആണാനം കാതും രാജാ സമത്ഥോ.

സകേന കമ്മേനാതി സയംകതേന കമ്മേന. **തമേനം നിരയപാലാ**തി ഏത്ഥ ഏകച്ചേ ഥേരാ "നിരയപാലാ നാമ നത്ഥി, യന്തരൂപം വിയ കമ്മമേവ കാരണം കാരേതീ"തി വദന്തി. തേസം തം "അത്ഥി നിരയേസു നിരയപാലാതി, ആമന്താ. അത്ഥി ച കാരണികാ"തിആദിനാ നയേന അഭിധമ്മേ (കഥാ° വ്വന്ന ആദയോ) പടിസേധിതമേവ. യഥാ ഹി മനുസ്സലോകേ കമ്മകാരണകാരകാ അത്ഥി, ഏവമേവ നിരയേസു നിരയപാലാ അത്ഥീതി. **തത്തം അയോഖില**ന്തി തിഗാവുതം അത്തഭാവം സമ്പജ്ജലിതായ ലോഹപഥവിയാ ഉത്താനകം നിപജ്ജാപേത്വാ ദക്ഖിണഹത്ഥേ താലപ്പമാണം അയസൂലം പവേസേന്തി, തഥാ വാമഹത്ഥാദീസു. യഥാ ച ഉത്താനകം നിപജ്ജാപേത്വാ ഏവം ഉരേനപി

വാമപസ്സേനപി ദക്ഖിണപസ്സേനപി നിപജ്ജാപേത്വാ തം കമ്മകാരണം കരോന്തിയേവ.

സംവേസേത്വാതി ജലിതായ ലോഹപഥവിയാ തിഗാവുതം അത്തഭാവം നിപജ്ജാപേത്വാ. **കുഠാരീഹീ**തി മഹതീഹി ഗേഹച്ഛാദനസ്സ ഏകപക്ഖമത്താഹി കുഠാരീഹി തച്ഛേന്തി, ലോഹിതം നദീ ഹുത്വാ സന്ദതി, ലോഹപഥവിതോ ജാലാ ഉട്ഠഹിത്വാ തച്ഛിതട്ഠാനം ഗണ്ഹാതി, മഹാദുക്ഖം ഉപ്പജ്ജതി, തച്ഛന്താ പന സുത്താഹതം കരിത്വാ ദാരു വിയ അട്ഠംസമ്പി ഛളംസമ്പി കരോന്തി. **വാസീഹീ**തി മഹാസുപ്പപമാണാഹി വാസീഹി. **രഥേ യോജേത്വാ**തി സദ്ധിം യുഗയോത്തഉപക്ഖരചക്കകുബ്ബരപാജനേഹി സബ്ബതോ പജ്ജലിതേ രഥേ യോജേത്വാ. **മഹന്ത**ന്തി മഹാകൂടാഗാരപ്പമാണം. **ആരോപേന്തീ**തി സമ്പജ്ജലിതേഹി അയമുഗ്ഗരേഹി പോഥേന്താ ആരോപേന്തി. **സകിമ്പി ഉദ്ധ**ന്തി സുപക്കുഥിതായ ഉക്ഖലിയാ പക്ഖിത്തതണ്ഡുലം വിയ ഉദ്ധം അധോ തിരിയഞ്ച ഗച്ഛതി. **മഹാനിരയേ**തി അവീചിമഹാനിരയമ്ഹി.

ചതുക്കണ്ണോതി ചതുരസ്സമഞ്ജൂസാസദിസോ. **വിഭത്തോ**തി ചതുദ്വാരവസേന വിഭത്തോ. **ഭാഗസോ മിതോ**തി ദ്വാരവീഥീനം വസേന ഭാഗേ ഠപേത്വാ ഠപേത്വാ വിഭത്തോ. **പരിയന്തോ**തി പരിക്ഖിത്തോ. **അയസാ**തി ഉപരി നവയോജനികേന അയപത്തേന ഛാദിതോ. **സമന്താ യോജനസതം ഫരിത്വാ തിട്ഠതീ**തി ഏവം ഫരിത്വാ തിട്ഠതി, യഥാ സമന്താ യോജനസതേ ഠത്വാ ഓലോകേന്തസ്സ അക്ഖീനി യമകഗോളകാ വിയ നിക്ഖമന്തി. **കദരിയാതപനാ**തി സബ്ബേപി തേ ഉസ്സദേഹി സദ്ധിം അട്ഠ മഹാനിരയാ കദരിയാ നിച്ചം തപന്തീതി കദരിയാതപനാ. ബലവദുക്ഖതായ **ഘോരാ**. കപ്പട്ഠികാനം അച്ചീനം അത്ഥിതായ **അച്ചിമന്തോ**. ആസാദേതും ഘട്ടേതും ദുക്കരതായ **ദുരാസദാ**. ദിട്ഠമത്താ വാ സുതമത്താ വാ ലോമാനി ഹംസേന്തീതി **ലോമഹംസനരൂപാ**. ഭീസനതായ **ഭിസ്മാ**. ഭയജനനതായ **പടിഭയാ**. സുഖാഭാവേന **ദുഖാ**.

പുരത്ഥിമായ ഭിത്തിയാതിആദിഗാഥാനം ഏവം അവീചിനിരയോതി പരിയന്തം കത്വാ അയം സങ്ഖേപത്ഥോ - അഗ്ഗിജാലാനം വാ പന സത്താനം വാ തേസം ദുക്ഖസ്സ വാ വീചി അന്തരം നത്ഥി ഏത്ഥാതി അവീചി. തത്ര ഹി പുരത്ഥിമാദീഹി ഭിത്തീഹി ജാലാരാസി ഉട്ഠഹിത്വാ പാപകമ്മിനോ പുഗ്ഗലേ ഝാപേന്തോ പച്ഛിമാദീസു ഭിത്തീസു പടിഹഞ്ഞതി പഹരതി, താ ച ഭിത്തിയോ വിനിവിജ്ഝിത്വാ പരതോ യോജനസതം ഗണ്ഹാതി, ഹേട്ഠാ ഉട്ഠിതാ ഉപരി പടിഹഞ്ഞതി, ഉപരി ഉട്ഠിതാ ഹേട്ഠാ പടിഹഞ്ഞതി. ഏവം താവേത്ഥ ജാലാനം വീചി നാമ നത്ഥി. തസ്സ പന അന്തോ യോജനസതട്ഠാനം ഖീരവല്ലിപിട്ഠസ്സ പൂരിതനാളി വിയ സത്തേഹി നിരന്തരം പൂരിതം ചതൂഹി ഇരിയാപഥേഹി പച്ചന്താനം സത്താനം പമാണം നത്ഥി, ന ച അഞ്ഞമഞ്ഞം ബ്യാബാധേന്തി, സകസകട്ഠാനേയേവ പച്ചന്തി. ഏവമേത്ഥ സത്താനം വീചി നാമ നത്ഥി. യഥാ പന ജിവ്ഹഗ്ഗേ ഛ മധുബിന്ദൂനി സത്തമസ്സ തമ്ബലോഹബിന്ദുനോ അനുദഹനബലവതായ അബ്ബോഹാരികാനി ഹോന്തി, തഥാ തത്ഥ അനുദഹനബലവതായ സേസാ ഛ അകുസലവിപാകുപേക്ഖാ അബ്ബോഹാരികാ ഹോന്തി, ദുക്ഖമേവ നിരന്തരം പഞ്ഞായതി. ഏവമേത്ഥ ദുക്ഖസ്സ വീചി നാമ നത്ഥി. നിരസ്സാദട്ഠേന **നിരയോ**.

തത്ഥ സത്താ മഹാലുദ്ദാതി തസ്മിം നിബ്ബത്താ സത്താ മഹന്താ ലുദ്ദാ. **മഹാകിബ്ബിസകാരിനോ**തി മഹന്തദാരുണകമ്മകാരിനോ. **അച്ചന്തപാപകമ്മന്താ**തി

ഏകംസേന പാപകമ്മിനോ. **പച്ചന്തി ന ച മിയ്യരേതി** ഛന്നം ജാലാനമന്തരേ പച്ചന്തി, ന ച മിയ്യന്തി. **ജാതവേദസമോ കായോ**തി തേസം സരീരം അഗ്ഗിസദിസം. **തേസം നിരയവാസിന**ന്തി തേസം പാപകമ്മാനം നിരയവാസീനം. **പസ്സ കമ്മാനം ദള്ഹത്ത**ന്തി പാപകമ്മാനം ഥിരഭാവം ഓലോകേഹി. **ന ഭസ്മാ ഹോതി നപീ മസീ**തി ഛാരികാപി ന ഹോതി അങ്ഗാരോപി. **പുരത്ഥിമേനാ**തി യദാ തം ദ്വാരം അപാരുതം ഹോതി, അഥ തദഭിമുഖാ ധാവന്തി, തേസം തത്ഥ ഛവിആദീനി ഝായന്തി. ദ്വാരസമീപം പത്താനഞ്ച തേസം തം പിധീയതി, പച്ഛിമം അപാരുതം വിയ ഖായതി. ഏസ നയോ സബ്ബത്ഥ. **അഭിനിക്ഖമിതാസാ തേ**തി നിരയാ നിക്ഖമിതും ആസാ ഏതേസന്തി നിക്ഖമിതാസാ. **മോക്ഖഗവേസിനോ**തി മുഞ്ചനുപായം ഏസന്താ ഗവേസന്താപി. **ന തേ തതോ നിക്ഖമിതും, ലഭന്തി കമ്മപച്ചയാ**തി തേ സത്താ നിരയതോ നിക്ഖമനദ്വാരം പാപകമ്മപച്ചയാ നാധിഗച്ഛന്തി. **തേസഞ്ച പാപകമ്മന്തം, അവിപക്കം കതം ബഹു**ന്തി തേസഞ്ച സത്താനം ലാമകം ദാരുണകമ്മം അവിപാകം ബഹുവിധം നാനപ്പകാരം അദിന്നവിപാകം കതം ഉപചിതം അത്ഥി.

സംവേഗന്തി വിനിലനം. **ഉബ്ബേഗ**ന്തി ഠിതട്ഠാനതോ ഗമനം. **ഉത്രാസ**ന്തി ഉബ്ബേജനം അസന്നിട്ഠാനം. **ഭയ**ന്തി ചിത്തുത്രാസനം. **പീളന**ന്തി ഘട്ടനം. **ഘട്ടന**ന്തി പീളാകരണം. **ഉപദ്ദവ**ന്തി ഈതിം. **ഉപസഗ്ഗ**ന്തി രുന്ധനം.

൮൭൭. ഇദാനി യഥാനേന സംവിജിതം, തം പകാരം ദസ്സേന്തോ **"ഫന്ദമാന"**ന്തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഫന്ദമാന**ന്തി തണ്ഹാദിട്ഠീഹി കമ്പമാനം. **അപ്പോദകേ**തി അപ്പേ ഉദകേ. **അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി ബ്യാരുദ്ധേ ദിസ്വാ**തി നാനാസത്തേ ച അഞ്ഞമഞ്ഞേഹി സദ്ധിം വിരുദ്ധേ ദിസ്വാ. **മം ഭയമാവിസീ**തി മം ഭയം പവിട്ഠം.

കിലേസഫന്ദനായ ഫന്ദമാനന്തി രാഗാദികിലേസചലനായ ചലമാനം. **പയോഗോ**തി കായവചീമനോപയോഗോ.

വിരുദ്ധാതി വിരോധമാപന്നാ. **പടിവിരുദ്ധാ**തി പടിമുഖം ഹുത്വാ വിരോധമാപന്നാ, സുട്ഠു വിരുദ്ധാ വാ. **ആഹതാ**തി കോധേന ആഹതാ പഹതാ. **പച്ചാഹതാ**തി പടിമല്ലാ ഹുത്വാ ആഹതാ. **ആഘാതിതാ**തി ഘട്ടിതാ. **പച്ചാഘാതിതാ**തി വിസേസേന ഘട്ടിതാ. **പാണീഹിപി ഉപക്കമന്തീ**തി ഹത്ഥേഹിപി പഹരന്തി.

൮൭൮. സമന്തമസാരോ ലോകോതി നിരയം ആദിം കത്വാ സമന്തതോ ലോകോ അസാരോ നിച്ചസാരാദിരഹിതോ. **ദിസാ സബ്ബാ സമേരിതാ**തി സബ്ബാ ദിസാ അനിച്ചതായ കമ്പിതാ. **ഇച്ഛം ഭവനമത്തനോ**തി അത്തനോ താണം ഇച്ഛന്തോ. **നാദ്ദസാസിം അനോസിത**ന്തി കിഞ്ചി ഠാനം ജരാദീഹി അനജ്ഝാവുട്ഠം നാദ്ദക്ഖിന്തി.

അസാരോതി ന സാരോ, സാരവിരഹിതോ വാ. **നിസ്സാരോ**തി സബ്ബേന സബ്ബം സാരവിരഹിതോ. **സാരാപഗതോ**തി സാരതോ അപഗതോ. **നിച്ചസാരസാരേന വാ**തി സതതസാരസങ്ഖാതേന സാരേന വാ. ഉപരിപദദ്വയേപി ഏസേവ നയോ. **യേ പുരത്ഥിമായ ദിസായ സങ്ഖാരാ**തി യേ പുരത്ഥിമായ ദിസായ പച്ചയേഹി സങ്ഗമ്മ സമാഗമ്മ കതാ സങ്ഖാരാ. **തേപി**

ഏരിതാതി തേപി സങ്ഖാരാ കമ്പിതാ. **സമേരിതാ**തി സമ്മാ കമ്പിതാ. **ചലിതാ**തി ചലനം ഗതാ. **ഘട്ടിതാ**തി ഉദയബ്ബയേന പീളിതാ. **അനിച്ചതായാ**തി ഹുത്വാ അഭാവതായ. **ജാതിയാ അനുഗതാ**തി നിബ്ബത്തിയാ അനുപവിട്ഠാ. **ജരായ അനുസടാ**തി പരിപക്കതായ അനുപത്ഥടാ. **ബ്യാധിനാ അഭിഭൂതാ**തി ചാതുവിസമേന ഉപ്പന്നബ്യാധിനാ അജ്ഝോത്ഥടാ. **മരണേന അബ്ഭാഹതാ**തി മച്ചുനാ അഭിആഹതാ പഹതാ. **അതാണാ**തി രക്ഖവിരഹിതാ. **അലേണാ**തി ലേണവിരഹിതാ. **അസരണാ**തി നത്ഥി ഏതേസം സരണന്തി അസരണാ. **അസരണീഭൂതാ**തി സയം സരണകിച്ചം ന കരോന്തീതി അസരണീഭൂതാ.

അത്തനോ ഭവനന്തി നിദ്ദേസപദസ്സ ഉദ്ദേസപദം. **താണ**ന്തി പാലനം. **ലേണ**ന്തി ലേണട്ഠാനം. **സരണ**ന്തി ദുക്ഖനാസനം. **ഗതി**ന്തി പതിട്ഠം. **പരായന**ന്തി പരം അയനം. **അജ്ഝോസിതംയേവ അദ്ദസ**ന്തി ജരാദീഹി മദ്ദിതംയേവ അദ്ദക്ഖിം. **സബ്ബം യോബ്ബഞ്ഞ**ന്തി യോബ്ബനഭാവോ യോബ്ബഞ്ഞം, സചേതനാനം സബ്ബം യോബ്ബഞ്ഞം. **ജരായ ഓസിത**ന്തി പരിപാകായ ജരായ അവസിതം മദ്ദിതം. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

൧൭൬. **ഓസാനേ ത്വേവ ബ്യാരുദ്ധേ, ദിസ്വാ മേ അരതീ അഹൂ**തി യോബ്ബഞ്ഞാദീനം ഓസാനേയേവ അന്തഗമകേ ഏവ വിനാസകേ ഏവ ജരാദീഹി ബ്യാരുദ്ധേ ആഹതചിത്തേ സത്തേ ദിസ്വാ അരതി മേ അഹോസി. **അഥേത്ഥ സല്ല**ന്തി അഥ ഏതേസു സത്തേസു രാഗാദിസല്ലം. **ഹദയസ്സിത**ന്തി ചിത്തനിസ്സിതം.

യോബ്ബഞ്ഞം ജരാ ഓസാപേതീതി ജരാ അത്ഥങ്ഗമേതി വിനാസേതി. ഏവം സബ്ബത്ഥ.

൧൭൮. ''കഥം ആനുഭാവം സല്ല''ന്തി ചേ? **യേന സല്ലേന ഓതിണ്ണോ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ദിസാ സബ്ബാ വിധാവതീ**തി സബ്ബാ ദുച്ചരിതദിസാപി പുരത്ഥിമാദിദിസാപി വിദിസാപി ധാവതി. **തമേവ സല്ലമബ്ബുയ്ഹ, ന ധാവതി ന സീദതീ**തി തമേവ സല്ലം ഉദ്ധരിത്വാ താ ച ദിസാ ന ധാവതി, ചതുരോഘേ ച ന സീദതി.

അഞ്ഞാണന്തിആദീസു ഞാണദസ്സനപടിപക്ഖതോ അഞ്ഞാണം അദസ്സനം. അഭിമുഖോ ഹുത്വാ ധമ്മേന ന സമേതി ന സമാഗച്ഛതീതി **അനഭിസമയോ**. അനുരൂപതോ ധമ്മേ ബുജ്ഝതീതി **അനുബോധോ**. തപ്പടിപക്ഖതായ **അനനുബോധോ**. അനിച്ചാദീഹി സദ്ധിം യോജേത്വാ ന ബുജ്ഝതീതി **അസമ്ബോധോ**. അസന്തം അസമഞ്ച ബുജ്ഝതീതിപി **അസമ്ബോധോ**. ചതുസച്ചധമ്മം ന പടിവിജ്ഝതീതി **അപ്പടിവേധോ**. രൂപാദീസു ഏകധമ്മമ്പി അനിച്ചാദിസാമഞ്ഞതോ ന സങ്ഗണ്ഹാതീതി **അസങ്ഗാഹണാ**. തമേവ ധമ്മം ന പരിയോഗാഹതീതി **അപരിയോഗാഹണാ**. ന സമം പേക്ഖതീതി **അസമപേക്ഖനാ**. ധമ്മാനം സഭാവം പതി ന അപേക്ഖതീതി **അപച്ചവേക്ഖണാ**.

കുസലാകുസലകമ്മേസു വിപരീതവുത്തിയാ സഭാവഗഹണാഭാവേന വാ ഏകമ്പി കമ്മം ഏതസ്സ പച്ചക്ഖം നത്ഥി, സയം വാ കസ്സചി ധമ്മസ്സ പച്ചക്ഖകരണം നാമ ന ഹോതീതി **അപച്ചക്ഖകമ്മം**. യം ഏതസ്മിം അനുപ്പജ്ജമാനേ ചിത്തസന്താനം മേജ്ഝം ഭവേയ്യ സുചി വോദാനം, തം ദുട്ഠം മേജ്ഝം ഇമിനാതി **ദുമ്മേജ്ഝം**. ബാലാനം ഭാവോ **ബാല്യം**. മുയ്ഹതീതി

മോഹോ. ബലവതരോ മോഹോ **പമോഹോ**. സമന്തതോ മുയ്ഹതീതി **സമ്മോഹോ**. വിജ്ജായ പടിപക്ഖഭാവതോ ന വിജ്ജാതി **അവിജ്ജാ. ഓഘയോഗത്ഥോ** വുത്തോയേവ. ഥാമഗതട്ഠേന അനുസേതീതി **അനുസയോ**. ചിത്തം പരിയുട്ഠാതി അഭിഭവതീതി **പരിയുട്ഠാനം**. ഹിതഗ്ഗഹണാഭാവേന ഹിതാഭിമുഖം ഗന്തും ന സക്കോതി അഞ്ഞദത്ഥു ലങ്ഗതിയേവാതി **ലങ്ഗീ,** ഖഞ്ജതീതി അത്ഥോ. ദുരുഗ്ഘാടനട്ഠേന വാ **ലങ്ഗീ**. യഥാ ഹി മഹാപലിഘസങ്ഖാതാ ലങ്ഗീ ദുരുഗ്ഘാടാ ഹോതി, ഏവമയമ്പി ലങ്ഗീ വിയാതി **ലങ്ഗീ**. സേസം ഉത്താനത്ഥമേവ.

യാ ഏവരൂപാ കങ്ഖാതി ഏത്ഥ കങ്ഖനവസേന **കങ്ഖാ**. കങ്ഖം ആനയതീതി **കങ്ഖായനാ**. പുരിമകങ്ഖാ ഹി ഉത്തരകങ്ഖം ആനയതി നാമ. ആകാരവസേന വാ ഏതം വുത്തം. കങ്ഖാസമങ്ഗിചിത്തം കങ്ഖായ ആയിതത്താ കങ്ഖായിതം നാമ. തസ്സ ഭാവോ **കങ്ഖായിതത്തം. വിമതീ**തി വിഗതാ മതി വിമതി. **വിചികിച്ഛാ**തി വിഗതാ ചികിച്ഛാ വിചികിച്ഛാ, സഭാവം വാ വിചിനന്തോ കിച്ഛതി കിലമതി ഏതായാതി **വിചികിച്ഛാ**. സാ സംസയലക്ഖണാ, കമ്പനരസാ, അനിച്ഛയപച്ചുപട്ഠാനാ, അനേകംസഗ്ഗാഹപച്ചുപട്ഠാനാ വാ, അയോനിസോമനസികാരപദട്ഠാനാ, പടിപത്തിയാ അന്തരായകരാതി ദട്ഠബ്ബാ.

കമ്പനട്ഠേന ദ്വിധാ ഏളയതീതി **ദ്വേള്ഹകം**. പടിപത്തിനിവാരണേന ദ്വിധാപഥോ വിയാതി **ദ്വേധാപഥോ**. ''നിച്ചം വാ ഇദം അനിച്ചം വാ''തിആദിപവത്തിയാ ഏകസ്മിം ആകാരേ സണ്ഠാതും അസമത്ഥതായ സമന്തതോ സേതീതി **സംസയോ**. ഏകംസം ഗഹേതും അസമത്ഥതായ ന ഏകംസഗ്ഗാഹോതി **അനേകംസഗ്ഗാഹോ**. നിച്ഛേതും അസക്കോന്തീ ആരമ്മണതോ ഓസക്കതീതി **ആസപ്പനാ**. ഓഗാഹിതും അസക്കോന്തീ പരിസമന്തതോ സപ്പതീതി **പരിസപ്പനാ**. പരിയോഗാഹിതും അസമത്ഥതായ **അപരിയോഗാഹണാ**. നിച്ഛയവസേന ആരമ്മണേ പവത്തിതും അസമത്ഥതായ **ഛമ്ഭിതത്തം ചിത്തസ്സ,** ഥദ്ധഭാവോതി അത്ഥോ. വിചികിച്ഛാ ഹി ഉപ്പജ്ജിത്വാ ചിത്തം ഥദ്ധം കരോതി, യസ്മാ പന സാ ഉപ്പജ്ജമാനാ ആരമ്മണം ഗഹേത്വാ മനം വിലിഖന്തീ വിയ, തസ്മാ **മനോവിലേഖോ**തി വുത്താ.

വിദ്ധോതി സല്ലേന ലദ്ധപ്പഹാരോ. **ഫുട്ഠോ**തി ഘട്ടിതോ. **പരേതോ**തി പീളിതോ. **ധാവതീ**തി പുരതോ ഗച്ഛതി. **വിധാവതീ**തി അനേകവിധേന ഗച്ഛതി. **സന്ധാവതീ**തി വേഗേന ധാവതി. **സംസരതീ**തി ഇതോ ചിതോ ച ചരതി.

അചേലകോതി നിച്ചോലോ, നഗ്ഗോതി അത്ഥോ. **മുത്താചാരോ**തി വിസട്ഠാചാരോ, ഉച്ചാരകമ്മാദീസു ലോകിയകുലപുത്താചാരേന വിരഹിതോ ഠിതകോവ ഉച്ചാരം കരോതി, പസ്സാവം കരോതി, ഖാദതി ഭുഞ്ജതി. **ഹത്ഥാപലേഖനോ**തി ഹത്ഥേ പിണ്ഡമ്ഹി ഠിതേ ജിവ്ഹായ ഹത്ഥം അപലിഖതി, ഉച്ചാരം വാ കത്വാ ഹത്ഥമ്ഹിയേവ ദണ്ഡകസഞ്ഞീ ഹുത്വാ ഹത്ഥേന അപലിഖതി. തേ കിര ദണ്ഡകം ''സത്തോ''തി പഞ്ഞപേന്തി. ഭിക്ഖാഗഹണത്ഥം ''ഏഹി ഭദന്തേ''തി വുത്തോ ന ഏതീതി **ന ഏഹിഭദന്തികോ**. തേന ഹി ''തിട്ഠ ഭദന്തേ''തി വുത്തോപി ന തിട്ഠതീതി **ന തിട്ഠഭദന്തികോ**. തദുഭയമ്പി കിര സോ ''ഏതസ്സ വചനം കതം ഭവിസ്സതീ''തി ന കരോതി.

അഭിഹടന്തി പുരേതരം ഗഹേത്വാ ആഹടം ഭിക്ഖം. **ഉദ്ദിസ്സകത**ന്തി "ഇദം തുമ്ഹേ ഉദ്ദിസ്സ കത"ന്തി ഏവം ആരോചിതം ഭിക്ഖം. **ന നിമന്തന**ന്തി "അസുകം നാമ കുലം വാ വീഥിം വാ ഗാമം വാ പവിസേയ്യാഥാ"തി ഏവം നിമന്തിതഭിക്ഖമ്പി ന സാദിയതി ന ഗണ്ഹാതി. **ന കുമ്ഭിമുഖാ**തി കുമ്ഭിതോ ഉദ്ധരിത്വാ ദിയ്യമാനം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹാതി. **ന കളോപിമുഖാ**തി കളോപീതി ഉക്ഖലി വാ പച്ഛി വാ, തതോപി ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? കുമ്ഭികളോപിയോ മം നിസ്സായ കടച്ഛുനാ പഹാരം ലഭന്തീതി. **ന ഏളകമന്തര**ന്തി ഉമ്മാരം അന്തരം കരിത്വാ ദിയ്യമാനം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? അയം മം നിസ്സായ അന്തരകരണം ലഭതീതി. **ദണ്ഡമുസലേസു**പി ഏസേവ നയോ.

ന ദ്വിന്നന്തി ദ്വീസു ഭുഞ്ജമാനേസു ഏകസ്മിം ഉട്ഠായ ദേന്തേ ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? കബളന്തരായോ ഹോതീതി. **ന ഗബ്ഭിനിയാ**തിആദീസു പന "ഗബ്ഭിനിയാ കുച്ഛിയം ദാരകോ കിലമതീ"തി, പായന്തിയാ ദാരകസ്സ ഖീരന്തരായോ ഹോതീ"തി, "പുരിസന്തരഗതായ രതിഅന്തരായോ ഹോതീ"തി ന ഗണ്ഹാതി. **ന സംകിത്തീസൂ**തി സംകിത്തേത്വാ കതഭത്തേസു. ദുബ്ഭിക്ഖസമയേ കിര അചേലകസാവകാ അചേലകാനമത്ഥായ തതോ തതോ തണ്ഡുലാദീനി സമാദപേത്വാ ഭത്തം പചന്തി, ഉക്കട്ഠോ അചേലകോ തതോപി ന പടിഗ്ഗണ്ഹാതി. **ന യത്ഥ സാ**തി യത്ഥ സുനഖോ "പിണ്ഡം ലഭിസ്സാമീ"തി ഉപട്ഠിതോ ഹോതി, തത്ഥ തസ്സ അദത്വാ ആഹടം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? ഏതസ്സ പിണ്ഡന്തരായോ ഹോതീതി. **സണ്ഡസണ്ഡചാരിനീ**തി സമൂഹസമൂഹചാരിനീ . സചേ ഹി അചേലകം ദിസ്വാ "ഇമസ്സ ഭിക്ഖം ദസ്സാമാ"തി മനുസ്സാ ഭത്തഗേഹം പവിസന്തി, തേസു ച പവിസന്തേസു കളോപിമുഖാദീസു നിലീനാ മക്ഖികാ ഉപ്പതിത്വാ സണ്ഡസണ്ഡാ ചരന്തി. തതോ ആഹടം ഭിക്ഖം ന ഗണ്ഹാതി. കസ്മാ? മം നിസ്സായ മക്ഖികാനം ഗോചരന്തരായോ ജാതോതി. **ഥുസോദക**ന്തി സബ്ബസസ്സസമ്ഭാരേഹി കതം സോവീരകം. ഏത്ഥ ച സുരാപാനമേവ സാവജ്ജം, അയം പന സബ്ബേസുപി സാവജ്ജസഞ്ഞീ.

ഏകാഗാരികോതി യോ ഏകസ്മിംയേവ ഗേഹേ ഭിക്ഖം ലഭിത്വാ നിവത്തതി. **ഏകാലോപികോ**തി യോ ഏകേനേവ ആലോപേന യാപേതി. **ദ്വാഗാരികാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഏകിസ്സാപി ദത്തിയാ**തി ഏകായ ദത്തിയാ. ദത്തി നാമ ഏകാ ഖുദ്ദകപാതി ഹോതി, യത്ഥ അഗ്ഗഭിക്ഖം പക്ഖിപിത്വാ ഠപേന്തി. **ഏകാഹിക**ന്തി ഏകദിവസന്തരികം. **അഡ്ഢമാസിക**ന്തി അഡ്ഢമാസന്തരികം. **പരിയായഭത്തഭോജന**ന്തി വാരഭത്തഭോജനം , ഏകാഹവാരേന ദ്വീഹവാരേന സത്താഹവാരേന അഡ്ഢമാസവാരേനാതി ഏവം ദിവസവാരേന ആഭതം ഭത്തഭോജനം.

സാകഭക്ഖോതിആദീനി വുത്തത്ഥാനേവ. **ഉബ്ഭട്ഠകോ**തി ഉദ്ധം ഠിതകോ. **ഉക്കുടികപ്പധാനമനുയുത്തോ**തി ഉക്കുടികം വീരിയം അനുയുത്തോ. ഗച്ഛന്തോപി ഉക്കുടികോവ ഹുത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഗച്ഛതി. **കണ്ടകാപസ്സയികോ**തി അയകണ്ടകേ വാ പകതികണ്ടകേ വാ ഭൂമിയം കോട്ടേത്വാ തത്ഥ ചമ്മം അത്ഥരിത്വാ ഠാനചങ്കമാദീനി കരോതി. **സേയ്യ**ന്തി സയന്തോപി തത്ഥേവ സേയ്യം കപ്പേതി. **ഫലകസേയ്യ**ന്തി രുക്ഖഫലകേ സേയ്യം. **ഥണ്ഡിലസേയ്യ**ന്തി ഥണ്ഡിലേ ഉച്ചേ ഭൂമിട്ഠാനേ സേയ്യം. **ഏകപസ്സയികോ**തി ഏകപസ്സേനേവ സയതി. **രജോജല്ലധരോ**തി സരീരം തേലേന മക്ഖേത്വാ രജുട്ഠാനട്ഠാനേ തിട്ഠതി, അഥസ്സ

സരീരേ രജോജല്ലം ലഗ്ഗതി, തം ധാരേതി. **യഥാസന്ഥതികോതി** ലദ്ധം ആസനം അകോപേത്വാ യദേവ ലഭതി, തത്ഥേവ നിസീദനസീലോ. **വേകടികോതി** വികടഖാദനസീലോ, വികടന്തി ഗൂഥം വുച്ചതി. **അപാനകോതി** പടിക്ഖിത്തസീതുദകപാനോ. സായം തതിയം അസ്സാതി **സായതതിയകം**. പാതോ മജ്ഝന്ഹികേ സായന്തി ദിവസസ്സ തിക്ഖത്തും "പാപം പവാഹേസ്സാമീ"തി **ഉദകോരോഹനാനുയോഗം അനുയുത്തോ വിഹരതി**.

തേ സല്ലേ അഭിസങ്ഖരോതീതി തേ രാഗാദിസത്തസല്ലേ അഭിനിബ്ബത്തേതി. **അഭിസങ്ഖരോന്തോതി** അഭിനിബ്ബത്തേന്തോ. **സല്ലാഭിസങ്ഖാരവസേനാതി** സല്ലാഭിനിബ്ബത്താപനകാരണാ. **പുരത്ഥിമം ദിസം ധാവതീ**തി പുരിമം ദിസം ഗച്ഛതി. **തേ സല്ലാഭിസങ്ഖാരാ അപ്പഹീനാ**തി ഏതേ രാഗാദിസല്ലാ പയോഗാ നപ്പഹീനാ. **സല്ലാഭിസങ്ഖാരാനം അപ്പഹീനത്താ**തി സല്ലപയോഗാനം അപ്പഹീനഭാവേന. **ഗതിയാ ധാവതീ**തി ഗതിയം ധാവതി. **ഗതിയാ ഗതി**ന്തി ഗതിതോ ഗതിം.

ന സീദതീതി ന നിമുജ്ജതി. **ന സംസീദതീ**തി ന സമന്തതോ മുജ്ജതി. **ന ഓസീദതീ**തി ന ഓസക്കതി. **ന അവസീദതീ**തി ന പച്ഛോസക്കതി. **ന അവഗച്ഛതീ**തി ന ഹേട്ഠാ ഗച്ഛതി.

൧൭൮. ഏവം മഹാനുഭാവേന സല്ലേന ഓതിണ്ണേസു ച സത്തേസു - **തത്ഥ സിക്ഖാനുഗീയന്തി, യാനി ലോകേ ഗധിതാനീ**തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - യേ **ലോകേ** പഞ്ച കാമഗുണാ പടിലാഭായ ഗിജ്ഝന്തീതി കത്വാ "ഗധിതാനീ"തി വുച്ചന്തി, ചിരകാലസേവിതത്താ വാ "ഗധിതാനീ"തി വുച്ചന്തി. **തത്ഥ** തം നിമിത്തം ഹത്ഥിസിക്ഖാദികാ അനേകാ **സിക്ഖാ** കഥീയന്തി, ഉഗ്ഗയ്ഹന്തി വാ. പസ്സഥ യാവ സമത്ഥോ വായം ലോകോ, യതോ പണ്ഡിതോ കുലപുത്തോ **തേസു** വാ ഗധിതേസു താസു വാ സിക്ഖാസു അധിമുത്തോ **ന സിയാ,** അഞ്ഞദത്ഥു അനിച്ചാദിദസ്സനേന **നിബ്ബിജ്ഝ സബ്ബസോ കാമേ. അത്തനോ നിബ്ബാനമേവ സിക്ഖേ**തി.

പടിവിജ്ഝിത്വാതി ഞാണേന നിക്ഖമേത്വാ വാ നിബ്ബിജ്ഝിത്വാ വാ.

൧൭൯. ഇദാനി യഥാ നിബ്ബാനായ സിക്ഖിതബ്ബം, തം ദസ്സേന്തോ **"സച്ചോ സിയാ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **സച്ചോ**തി വാചാസച്ചേന ഞാണസച്ചേന മഗ്ഗസച്ചേന ച സമന്നാഗതോ. **രിത്തപേസുണോ**തി പഹീനപേസുണോ. **വേവിച്ഛ**ന്തി മച്ഛരിയം.

൧൮൦. നിദ്ദം തന്ദിം സഹേ ഥീനന്തി പചലായികഞ്ച കായാലസിയഞ്ച ചിത്താലസിയഞ്ചാതി ഇമേ തയോ ധമ്മേ അഭിഭവേയ്യ. **നിബ്ബാനമാനസോ**തി നിബ്ബാനനിന്നചിത്തോ.

കായസ്സ അകല്യതാതി ഖന്ധത്തയസങ്ഖാതസ്സ നാമകായസ്സ ഗിലാനഭാവോ. ഗിലാനോ ഹി അകല്ലകോതി വുച്ചതി. വിനയേപി (പാരാ॰ ൧൫൧) വുത്തം - "നാഹം, ഭന്തേ, അകല്ലകോ"തി. **അകമ്മഞ്ഞതാ**തി കായഗേലഞ്ഞസങ്ഖാതോ അകമ്മഞ്ഞതാകാരോ. മേഘോ വിയ ആകാസം കായം ഓനയ്ഹതീതി **ഓനാഹോ**. സബ്ബതോ ഭാഗേന ഓനാഹോ **പരിയോനാഹോ**. അബ്ഭന്തരേ സമോരുന്ധതീതി **അന്തോസമോരോധോ**. മേധതീതി **മിദ്ധം,** അകമ്മഞ്ഞഭാവേന

വിഹിംസതീതി അത്ഥോ. സുപന്തി തേനാതി **സുപ്പം**. അക്ഖിദലാദീനം പചലഭാവം കരോതീതി **പചലായികാ. സുപ്പനാ സുപ്പിതത്തന്തി** ആകാരഭാവനിദ്ദേസാ. **ഓലീയനാതി** ഓലീയനാകാരോ. ദുതിയം ഉപസഗ്ഗവസേന വഡ്ഢിതം. **ലീനന്തി** അവിപ്ഫാരികതായ പടികുടികം. ഇതരേ ദ്വേ ആകാരഭാവനിദ്ദേസാ. **ഥിനന്തി** സപ്പിപിണ്ഡോ വിയ അവിപ്ഫാരികതായ ഘനഭാവേന ഠിതം. **ഥിയനാതി** ആകാരനിദ്ദേസോ. ഥിയിതസ്സ ഭാവോ **ഥിയിതത്തം,** അവിപ്ഫാരവസേന ഥദ്ധതാതി അത്ഥോ.

സബ്ബസങ്ഖാരധാതുയാതി നിബ്ബാനനിന്നമാനസോ സബ്ബതേഭൂമികസങ്ഖാതധാതുയാ. **ചിത്തം പടിവാപേത്വാതി** ചിത്തം നിവത്താപേത്വാ. **ഏതം സന്തന്തി** ഏതം നിബ്ബാനം. കിലേസസന്തതായ **സന്തം**. അതപ്പകട്ഠേന **പണീതം**.

ന പണ്ഡിതാ ഉപധിസുഖസ്സ ഹേതൂതി ദബ്ബജാതികാ കാമസുഖസ്സ കാരണാ ദാനാനി ന ദേന്തി. **കാമഞ്ച തേ ഉപധിപരിക്ഖയായാതി** ഏകംസേന തേ പണ്ഡിതാ കാമക്ഖയായ കാമക്ഖേപനത്ഥം ദാനാനി ദേന്തി . **അപുനബ്ഭവായാതി** നിബ്ബാനത്ഥായ. **ഝാനാനി ഭാവേന്തീതി** പഠമജ്ഝാനാദീനി വഡ്ഢേന്തി. **പുനബ്ഭവായാതി** പുനബ്ഭവകാരണാ. **തേ** പണ്ഡിതാ നിബ്ബാനം അഭിമുഖം ഹുത്വാ ദാനം ദദന്തി.

൫൭൮. സാഹസാതി രത്തസ്സ രാഗചരിതാദിഭേദാ സാഹസാകാരണാ. നിദ്ദേസോ ഉത്താനത്ഥോയേവ.

൫൭൯. പുരാണം നാഭിനന്ദേയ്യാതി അതീതം രൂപാദിം നാഭിനന്ദേയ്യ. **നവേതി** പച്ചുപ്പന്നേ. **ഹീയമാനേതി** വിനസ്സമാനേ. **ആകാസം ന സിതോ സിയാതി** തണ്ഹാനിസ്സിതോ ന ഭവേയ്യ. തണ്ഹാ ഹി രൂപാദീനം ആകാസനതോ ''ആകാസോ''തി വുച്ചതി.

വേമാനേതി അഭവമാനേ. **വിഗച്ഛമാനേതി** അപഗച്ഛമാനേ.

''ആകാസതീ''തി ''ആകസ്സതീ''തി ച ദുവിധോ പാഠോ.

൫൮൦. കിം കാരണാ ആകാസം ന സിതോ സിയാതി ചേ? **ഗേധം ബ്രൂമീതി** ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - അഹഞ്ഹി ഇമം ആകാസസങ്ഖാതം തണ്ഹം രൂപാദീസു ഗിജ്ഝനതോ **ഗേധം ബ്രൂമി** ''ഗേധോ''തി വദാമി. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - അവഹനനട്ഠേന **''ഓഘോ''**തി ച ആജവനട്ഠേന **''ആജവ''**ന്തി ച ''ഇദം മയ്ഹം, ഇദം മയ്ഹ''ന്തി ജപ്പകാരണതോ **''ജപ്പന''**ന്തി ച ദുമ്മുഞ്ചനട്ഠേന **''ആരമ്മണ''**ന്തി ച കമ്പകരണട്ഠേന **''കമ്പന''**ന്തി ച ബ്രൂമി, ഏസാവ ലോകസ്സ പലിബോധട്ഠേന ദുരതിക്കമനീയട്ഠേന ച **''കാമപങ്കോ ദുരച്ചയോ''**തി.

ആജവന്തി ആപടിസന്ധിതോ ജവതി ധാവതീതി ആജവം, വട്ടമൂലതായ പുനബ്ഭവേ പടിസന്ധിദാനതണ്ഹായേതം അധിവചനം. **ജപ്പനന്തി** പത്ഥനാ, തണ്ഹായേതം അധിവചനം. **ആരമ്മണമ്പി വുച്ചതി തണ്ഹാതി** രൂപാദീസു ആരമ്മണേസു ഉപ്പന്നതണ്ഹാ മുച്ചിതും അസക്കുണേയ്യട്ഠേന ആരമ്മണാതി കഥീയതി. **കാമപങ്കോതി** ഓസീദനട്ഠേന കലലം. **കദ്ദമോതി** സങ്ഗട്ഠേന കദ്ദമോ. താപനട്ഠേന **കിലേസോ** . നിയ്യാസം വിയ ലഗ്ഗാപനട്ഠേന **പലിപോ**. രുന്ധിത്വാ

ധാരണട്ഠേന **പലിരോധോ**. ഏവമേതം ഭേധാദിപരിയായം ആകാസം അനിസ്സിതോ.

൮൭൧. സച്ചാ അവോക്കമന്തി ഗാഥാ. തസ്സത്ഥോ - പുബ്ബേ വുത്താ തിവിധാപി സച്ചാ അവോക്കമം മോനേയ്യപത്തിയാ **മുനീ**തി സങ്ഖം ഗതോ നിബ്ബാനഥലേ **തിട്ഠതി ബ്രാഹ്മണോ, സ വേ**ഏവരൂപോ സബ്ബാനി ആയതനാനി നിസ്സജ്ജിത്വാ **"സന്തോ"**തി വുച്ചതി. നിദ്ദേസേ വത്തബ്ബം നത്ഥി.

൮൭൨. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **സ വേ വിദ്വാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഞത്വാ ധമ്മ**ന്തി അനിച്ചാദിനയേന സങ്ഖതധമ്മം അഞ്ഞായ. **സമ്മാ സോ ലോകേ ഇരിയാനോ**തി അസമ്മാഇരിയനകരാനം കിലേസാനം പഹാനാ സമ്മാ സോ ലോകേ ഇരിയമാനോ.

൮൭൩. ഏവം അപിഹേന്തോ ച - **യോധ കാമേ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **സങ്ഗ**ന്തി സത്തവിധം സങ്ഗം യോ അച്ചതരി. **നാജ്ഝേതീ**തി ന അഭിജ്ഝായതി.

൮൭൪. തസ്മാ തുമ്ഹേസുപി യോ ഏവരൂപോ ഹോതും ഇച്ഛതി, തം വദാമി - **യം പുബ്ബേ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **യം പുബ്ബേ**തി അതീതേ സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനധമ്മം കിലേസജാതം അതീതം കമ്മഞ്ച. **പച്ഛാ തേ മാഹു കിഞ്ചന**ന്തി അനാഗതേപി സങ്ഖാരേ ആരബ്ഭ ഉപ്പജ്ജനധമ്മം രാഗാദികിഞ്ചനം മാ അഹു. **മജ്ഝേ ചേ നോ ഗഹേസ്സസീ**തി പച്ചുപ്പന്നരൂപാദിധമ്മേപി ന ഗഹേസ്സസി ചേ. ഏവം ഉപസന്തോ ചരിസ്സസി.

അബീജം കരോഹീതി മഗ്ഗഞാണേന ന ബീജം കരോഹി. **രാഗകിഞ്ചന**ന്തി രാഗഫന്ദനം. **ദോസകിഞ്ചനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൮൭൫. ഏവം അരഹത്തപ്പത്തിം ദസ്സേത്വാ ഇദാനി അരഹതോ ഥുതിവസേന ഇതോ പരാ ഗാഥായോ അഭാസി. തത്ഥ **സബ്ബസോ**തി ഗാഥായ **മമായിത**ന്തി മമത്തകരണം. "മമ ഇദ"ന്തി ഗഹിതം വാ വത്ഥു. **അസതാ ച ന സോചതീ**തി അവിജ്ജമാനകാരണാ അസന്തകാരണാ ന സോചതി. **ന ജീയതീ**തി ജാനിം നാധിഗച്ഛതി.

അഹു വത മേതി മയ്ഹം അഹോസി വത. **തം വത മേ നത്ഥീ**തി യം അതീതേ അഹോസി, തം മയ്ഹം ഇദാനി ന സന്തി. **സിയാ വത മേ**തി യം മയ്ഹം ഭവിസ്സതി, **തം വതാഹം ന ലഭാമീ**തി ഇദാനി അഹം ഏകംസേന ന പാപുണാമി.

൮൭൬. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **യസ്സ നത്ഥീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **കിഞ്ചന**ന്തി കിഞ്ചി രൂപാദിധമ്മജാതം.

അഭിസങ്ഖതന്തി കമ്മേന സങ്ഖരിതം. **അഭിസഞ്ചേതയിത**ന്തി ചിത്തേന രാസികതം. **അവിജ്ജായ ത്വേവാ**തി അവിജ്ജായ തു ഏവ. **അസേസവിരാഗനിരോധാ**തി വിരാഗസങ്ഖാതേന മഗ്ഗേന നിരവസേസനിരോധാ.

സുഞ്ഞതോ ലോകം അവേക്ഖസ്സൂതി അവസവത്തിസല്ലക്ഖണവസേന വാ തുച്ഛസങ്ഖാരസമനുപസ്സനവസേന വാതി ദ്വീഹാകാരേഹി സുഞ്ഞതോ ലോകം പസ്സ. **അത്താനുദിട്ഠിം ഊഹച്ചാ**തി സക്കായദിട്ഠിം ഉദ്ധരിത്വാ. **ഏവം മച്ചുതരോ**

സിയാതി ഏവം മരണസ്സ തരണോ ഭവേയ്യ. **ഏവം ലോകം അവേക്ഖന്ത**ന്തി ഏവം ഖന്ധലോകം പസ്സന്തം. **മച്ചുരാജാ ന പസ്സതീ**തി മരണരാജാ ന ഓലോകേതി ന ദക്ഖതി.

നാഞ്ഞം പത്ഥയതേ കിഞ്ചീതി അഞ്ഞം അപ്പമത്തകമ്പി ന പത്ഥയതി ന പിഹയതി. **അഞ്ഞത്ര അപ്പടിസന്ധിയാ**തി നിബ്ബാനം ഠപേത്വാ. ''അഞ്ഞത്രപ്പടിസന്ധിയാ''തി ഏകപദം കത്വാപി പഠന്തി.

൭൫൩. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **അനിട്ഠുരീ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **അനിട്ഠുരീ**തി അനിസ്സുകീ. ''അനിട്ഠരീ''തിപി കേചി പഠന്തി. **സബ്ബധീ സമോ**തി സബ്ബത്ഥ സമോ, ഉപേക്ഖകോതി അധിപ്പായോ. കിം വുത്തം ഹോതി? യോ സോ ''നത്ഥി മേ''തി ന സോചതി, തമഹം അവികമ്പിനം പുഗ്ഗലം പുട്ഠോ സമാനോ അനിട്ഠുരീ അനനുഗിദ്ധോ, അനേജോ **സബ്ബധീ സമോ**തി ഇമം തസ്മിം പുഗ്ഗലേ ചതുബ്ബിധം ആനിസംസം ബ്രൂമീതി.

നിട്ഠുരിയോതി ഇസ്സുകീ. നിട്ഠുരഭാവോ **നിട്ഠുരിയം,** തം നിസ്സായ ഏത്തകമ്പി നത്ഥീതി ഖേളപാതന്തി അത്ഥോ. **നിട്ഠുരിയകമ്മ**ന്തി നിട്ഠുരിയകരണം. ഗഹട്ഠോ വാ ഹി ഗഹട്ഠം ഭിക്ഖു വാ ഭിക്ഖും നിസ്സായ വസന്തോ അപ്പമത്തകേനേവ കുജ്ഝിത്വാ തം നിസ്സായ ഏത്തകമ്പി നത്ഥീതി ഖേളം പാതേത്വാ പാദേന മദ്ദന്തോ വിയ നിട്ഠുരിയം നാമ കരോതി. തസ്സ തം കമ്മം ''നിട്ഠുരിയകമ്മ''ന്തി വുച്ചതി. **ഇസ്സാ**തി സഭാവനിദ്ദേസോ . തതോ പരാ ദ്വേ ആകാരഭാവനിദ്ദേസാ. ഇതരത്തയം പരിയായവചനം. ലക്ഖണാദിതോ പനേസാ പരസമ്പത്തീനം ഉസൂയനലക്ഖണാ ഇസ്സാ; തത്ഥ ച അനഭിരതിരസാ; തതോ വിമുഖഭാവപച്ചുപട്ഠാനാ; പരസമ്പത്തിപദട്ഠാനാ.

ലാഭേപി ന ഇഞ്ജതീതി പച്ചയലാഭേ ന ചലതി. **അലാഭേപീ**തി പച്ചയാനം അലാഭേപി.

൭൫൪. കിഞ്ച ഭിയ്യോ - **അനേജസ്സാ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **നിസങ്ഖതീ**തി പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദീസു യോ കോചി സങ്ഖാരോ. സോ ഹി യസ്മാ നിസങ്ഖരിയതി, നിസങ്ഖരോതി വാ, തസ്മാ ''നിസങ്ഖതീ''തി വുച്ചതി. **വിയാരമ്ഭാ**തി വിവിധാ പുഞ്ഞാഭിസങ്ഖാരാദികാ ആരമ്ഭാ. **ഖേമം പസ്സതി സബ്ബധീ**തി സബ്ബത്ഥ അഭയമേവ പസ്സതി.

ആരമ്ഭാതി കമ്മാനം പഠമാരമ്ഭാ. **വിയാരമ്ഭാ**തി ഉപരൂപരി വിവിധആരമ്ഭനവസേന വീരിയാരമ്ഭാ. തീസു ഭവേസു പടിസന്ധിജനകകമ്മാനം ഏതം അധിവചനം. തസ്മാ വിയാരമ്ഭാ ആരതോ.

൭൫൫. ഏവം പസ്സന്തോ **ന സമേസൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ന വദതേ**തി ''സദിസോഹമസ്മീ''തിആദിനാ മാനവസേന സമേസുപി അത്താനം ന വദതി ഓമേസുപി ഉസ്സേസുപി. **നാദേതി ന നിരസ്സതീ**തി രൂപാദീസു കഞ്ചി ധമ്മം ന ഗണ്ഹാതി ന നിസ്സജ്ജതി. സേസം സബ്ബത്ഥ തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ പാകടമേവ. ഏവം അരഹത്തനികൂടേനേവ ദേസനം നിട്ഠാപേസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

അത്തദണ്ഡസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

൧൬. സാരിപുത്തസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ

൧൯൦. സോളസമേ **ന മേ ദിട്ഠോ**തി സാരിപുത്തസുത്തനിദ്ദേസോ. തത്ഥ **ഇതോ പുബ്ബേ**തി ഇതോ സങ്കസ്സനഗരേ ഓതരണതോ പുബ്ബേ. **വഗ്ഗുവദോ**തി സുന്ദരവദോ. **തുസിതാ ഗണിമാഗതോ**തി തുസിതകായാ ചവിത്വാ മാതുകുച്ഛിം ആഗതത്താ തുസിതാ ആഗതോ. ഗണാചരിയത്താ **ഗണീ** . സന്തുട്ഠട്ഠേന വാ തുസിതസങ്ഖാതാ ദേവലോകാ ഗണിം ആഗതോ, തുസിതാനം വാ അരഹന്താനം ഗണിം ആഗതോതി.

ഇമിനാ ചക്ഖുനാതി ഇമിനാ അത്തഭാവപരിയാപന്നേന പകതിമംസചക്ഖുനാ. **ഇമിനാ അത്തഭാവേനാ**തി ഇമിനാ പച്ഛിമേന അത്തഭാവേന. **താവതിംസഭവനേ**തി താവതിംസദേവലോകേ. **പാരിച്ഛത്തകമൂലേ**തി കോവിളാരരുക്ഖസ്സ ഹേട്ഠാ. **പണ്ഡുകമ്ബലസിലായ**ന്തി രത്തകമ്ബലസദിസപാസാണപിട്ഠേ. **വസ്സം വുട്ഠോ**തി വുട്ഠവസ്സോ. **ദേവഗണപരിവുതോ**തി ദേവസങ്ഘേന പരിവാരിതോ. **ഓതിണ്ണോ**തി അവതിണ്ണോ. **ഇമം ദസ്സനം പുബ്ബേ**തി അഞ്ഞത്ര ഇമമ്ഹാ ദസ്സനാ പുബ്ബേ. **ന ദിട്ഠോ**തി അഞ്ഞദാ ന ദിട്ഠപുബ്ബോ.

ഖത്തിയസ്സ വാതി ഖത്തിയസ്സ വദന്തസ്സ ന സുതോ. **ബ്രാഹ്മണാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

മധുരവദോതിആദീസു ബ്യഞ്ജനസമ്പന്നം മധുരം വദതീതി **മധുരവദോ**. പേമജനകം പേമാരഹം വദതീതി **പേമനീയവദോ**. ഹദയങ്ഗമചിത്തേ ഠപനയോഗ്യം വദതീതി **ഹദയങ്ഗമവദോ**. കരവീകസകുണസദ്ദോ വിയ മധുരഘോസോ അസ്സാതി **കരവീകരുതമഞ്ജുഘോസോ. വിസ്സട്ഠോ ചാ**തി അപലിബുദ്ധോ തത്ഥ തത്ഥ അപക്ഖലനോ. **വിഞ്ഞേയ്യോ ചാ**തി സുവിജാനേയ്യോ ച. **മഞ്ജു ചാ**തി മധുരോ ച. **സവനീയോ ചാ**തി കണ്ണസുഖോ ച. **ബിന്ദു ചാ**തി ഘനോ ച. **അവിസാരീ ചാ**തി ന പത്ഥടോ ച. **ഗമ്ഭീരോ ചാ**തി ന ഉത്താനോ ച. **നിന്നാദി ചാ**തി ഘോസവന്തോ ച. **അസ്സാ**തി അസ്സ സത്ഥുനോ. **ബഹിദ്ധാ പരിസായാ**തി പരിസതോ ബഹി. **ന നിച്ഛരതീ**തി ന നിക്ഖമതി. കിംകാരണാ? ഏവരൂപോ മധുരസദ്ദോ നിക്കാരണാ മാ വിനസ്സതൂതി. **ബ്രഹ്മസ്സരോ**തി അഞ്ഞേ ഛിന്നസ്സരാപി ഭിന്നസ്സരാപി കാകസ്സരാപി ഹോന്തി, അയം പന മഹാബ്രഹ്മുനോ സരസദിസേന സരേന സമന്നാഗതോ. മഹാബ്രഹ്മുനോ ഹി പിത്തസേമ്ഹേഹി അപലിബുദ്ധത്താ സരോ വിസുദ്ധോ ഹോതി, ഭഗവതാപി കതകമ്മം വത്ഥും സോധേതി, വത്ഥുനോ സുദ്ധത്താ നാഭിതോ പട്ഠായ സമുട്ഠഹന്തോ സരോ വിസുദ്ധോ അട്ഠങ്ഗസമന്നാഗതാവ സമുട്ഠാതി. കരവീകോ വിയ ഭണതീതി **കരവീകഭാണീ,** മത്തകരവീകരുതമഞ്ജുഘോസോതി അത്ഥോ.

താരേതീതി അഖേമന്തട്ഠാനം അതിക്കാമേതി. **ഉത്താരേ**തീതി ഖേമന്തഭൂമിം ഉപനേന്തോ താരേതി. **നിത്താരേ**തീതി അഖേമന്തട്ഠാനതോ നിക്ഖാമേന്തോ താരേതി . **പതാരേ**തീതി പരിഗ്ഗഹേത്വാ താരേതി, ഹത്ഥേന പരിഗ്ഗഹേത്വാ വിയ താരേതീതി അത്ഥോ. സബ്ബമ്പേതം താരണുത്താരണാദിഖേമന്തട്ഠാനേ ഠപനമേവാതി ആഹ - **"ഖേമന്തഭൂമിം സമ്പാപേതീ"**തി. **സത്തേ**തി

വേനേയ്യസത്തേ. മഹാഗഹനതായ മഹാനത്ഥതായ ദുന്നിത്തരിയതായ ച ജാതിയേവ കന്താരോ ജാതികന്താരോ, തം **ജാതികന്താരം**.

ഗണസ്സ സുസ്സൂസതീതി ഗണോ അസ്സ വചനം സുസ്സൂസതി സുണാതി ഉപലക്ഖേതി. **സോതം ഓദഹതീ**തി സോതുകാമതായ സോതം അവദഹതി പതിട്ഠാപേതി. **അഞ്ഞാ ചിത്തം ഉപട്ഠപേതീ**തി ഞാതുകാമം ചിത്തം പണിദഹതി. **ഗണം അകുസലാ വുട്ഠാപേത്വാ**തി ജനസമൂഹം അകോസല്ലസമ്ഭൂതാ അകുസലാ ഉട്ഠാപേത്വാ. **കുസലേ പതിട്ഠാപേതീ**തി കോസല്ലസമ്ഭൂതേ കുസലേ ഠപേതി. **സങ്ഘീ**തി രാസിവസേന സങ്ഘോ അസ്സ അത്ഥീതി സങ്ഘീ. പരിസവസേന ഗണോ അസ്സ അത്ഥീതി **ഗണീ**. ഗണസ്സ ആചരിയോതി **ഗണാചരിയോ**.

൯൭. ദുതിയഗാഥായ **സദേവകസ്സ ലോകസ്സ, യഥാ ദിസ്സതീ**തി സദേവകസ്സ ലോകസ്സ വിയ മനുസ്സാനമ്പി ദിസ്സതി. യഥാ വാ ദിസ്സതീതി തച്ഛതോ അവിപരീതതോ ദിസ്സതി. **ചക്ഖുമാ**തി ഉത്തമചക്ഖുമാ. **ഏകോ**തി പബ്ബജ്ജാസങ്ഖാതാദീഹി ഏകോ. **രതി**ന്തി നേക്ഖമ്മരതിആദിം.

പതിരൂപകോതി സുവണ്ണപതിരൂപകോ കുണ്ഡലോ. **മത്തികാകുണ്ഡലോവാ**തി മത്തികായ കതകുണ്ഡലോ വിയ. **ലോഹഡ്ഢമാസോവ സുവണ്ണഛന്നോ**തി സുവണ്ണേന പടിച്ഛന്നോ ലോഹമാസകോ വിയ. **പരിവാരഛന്നാ**തി പരിവാരേന ഛാദിതാ. **അന്തോ അസുദ്ധാ**തി അബ്ഭന്തരതോ രാഗാദീഹി അപരിസുദ്ധാ. **ബഹി സോഭമാനാ**തി ചീവരാദീഹി ബാഹിരതോ സുന്ദരാ.

അകപ്പിതഇരിയാപഥാ ചാതി അസജ്ജിതഇരിയാപഥാ. **പണിധിസമ്പന്നാ**തി പരിപുണ്ണപത്ഥനാ.

വിസുദ്ധസദ്ദോതി പരിസുദ്ധകിത്തിസദ്ദോ, യഥാഭൂതഥുതിഘോസോതി അത്ഥോ. **ഗതകിത്തിസദ്ദസിലോകോ**തി കിത്തിസദ്ദഞ്ച സിലോകഞ്ച ഗഹേത്വാ ചരണസീലോ. കഥ വിസുദ്ധസദ്ദോതി ചേ? **"നാഗഭവനേ ച സുപണ്ണഭവനേ ചാ"**തിആദിനാ നയേന വിത്ഥാരേത്വാ വുത്തട്ഠാനേ. **തതോ ച ഭിയ്യോ**തി തതോ വുത്തപ്പകാരതോ ച വേനേയ്യവസേന അതിരേകതരോപി ദിസ്സതി.

സബ്ബം രാഗതമന്തി സകലം രാഗന്ധകാരം. **ദോസതമാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **അന്ധകരണ**ന്തി പഞ്ഞാലോകനിവാരണകരണം. **അചക്ഖുകരണ**ന്തി പഞ്ഞാചക്ഖുനോ അകരണം. **അഞ്ഞാണകരണ**ന്തി ഞാണേന അജാനനകരണം. **പഞ്ഞാനിരോധിക**ന്തി പഞ്ഞാനയനനാസകം. **വിഘാതപക്ഖിക**ന്തി പീളാകോട്ഠാസികം. **അനിബ്ബാനസംവത്തനിക**ന്തി അപച്ചയഅമതനിബ്ബാനത്ഥായ ന സംവത്തനികം.

സബ്ബം തം തേന ബോധിഞാണേന ബുജ്ഝീതി തം സകലം തേന ചതുമഗ്ഗഞാണവസേന ബുജ്ഝി. പഠമമഗ്ഗവസേന ജാനി **അനുബുജ്ഝി**. ദുതിയമഗ്ഗവസേന പുന അഞ്ഞാസി **പടിവിജ്ഝി**. തതിയമഗ്ഗവസേന പടിവേധം പാപുണി **സമ്ബുജ്ഝി**. ചതുത്ഥമഗ്ഗവസേന നിസ്സേസപടിവേധേന **സമ്മാബുജ്ഝി. അധിഗച്ഛി ഫസ്സേസി സച്ഛാകാസീ**തി ഏതം തയം ഫലവസേന യോജേതബ്ബം. പഠമദുതിയവസേന പടിലഭി. തതിയവസേന ഞാണഫസ്സേന ഫുസി.

ചതുത്ഥവസേന പച്ചക്ഖം അകാസി. അഥ വാ ഏകേകഫലസ്സ തയോപി ലബ്ഭന്തി ഏവ.

നേക്ഖമ്മരതിന്തി പബ്ബജ്ജാദീനി നിസ്സായ ഉപ്പന്നരതിം. **വിവേകരതി**ന്തി കായവിവേകാദിമ്ഹി ഉപ്പന്നരതിം. **ഉപസമരതി**ന്തി കിലേസവൂപസമേ രതിം. **സമ്ബോധിരതി**ന്തി മഗ്ഗം പച്ചവേക്ഖന്തസ്സ ഉപ്പന്നരതിം.

൧൮൨. തതിയഗാഥായ **ബഹൂനമിധ ബദ്ധാന**ന്തി ഇധ ബഹൂനം ഖത്തിയാദീനം സിസ്സാനം. സിസ്സാ ഹി ആചരിയപടിബദ്ധവുത്തിത്താ "ബദ്ധാ"തി വുച്ചന്തി. **അത്ഥി പഞ്ഹേന ആഗമ**ന്തി അത്ഥികോ പഞ്ഹേന ആഗതോമ്ഹി , അത്ഥികാനം വാ പഞ്ഹേന ആഗമനം, പഞ്ഹേന അത്ഥി ആഗമനം വാതി.

ബുദ്ധോതി പദസ്സ അഭാവേപി **തം ബുദ്ധ**ന്തി പദേ യോ സോ ബുദ്ധോ, തം നിദ്ദിസിതുകാമേന **"ബുദ്ധോ"**തി വുത്തം. **സയമ്ഭൂ**തി ഉപദേസം വിനാ സയമേവ ഭൂതോ. **അനാചരിയകോ**തി സയമ്ഭൂപദസ്സ അത്ഥവിവരണം. യോ ഹി ആചരിയം വിനാ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝതി, സോ സയമ്ഭൂ നാമ ഹോതീതി. **പുബ്ബേ അനനുസ്സുതേസൂ**തിആദി അനാചരിയകഭാവസ്സ അത്ഥപ്പകാസനം. **അനനുസ്സുതേസൂ**തി ആചരിയതോ അനനുസ്സുതേസു. **സാമ**ന്തി സയമേവ. **അഭിസമ്ബുജ്ഝീ**തി ഭുസം സമ്മാ പടിവിജ്ഝി. **തത്ഥ ച സബ്ബഞ്ഞുതം പാപുണീ**തി തേസു ച സച്ചേസു സബ്ബഞ്ഞുഭാവം പാപുണി. യഥാ സച്ചാനി പടിവിജ്ഝന്താ സബ്ബഞ്ഞുനോ ഹോന്തി , തഥാ സച്ചാനം പടിവിദ്ധത്താ ഏവം വുത്തം. "സബ്ബഞ്ഞുതം പത്തോ"തിപി പാഠോ. **ബലേസു ച വസീഭാവ**ന്തി ദസസു ച തഥാഗതബലേസു ഇസ്സരഭാവം പാപുണി. യോ സോ ഏവം ഭൂതോ, സോ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ സബ്ബധമ്മേസു അപ്പടിഹതഞാണനിമിത്താനുത്തരവിമോക്ഖാധിഗമപരിഭാവിതഖന്ധസന്താനം ഉപാദായ പണ്ണത്തികോ, സബ്ബഞ്ഞുതപദട്ഠാനം വാ സച്ചാഭിസമ്ബോധിമുപാദായ പണ്ണത്തികോ സത്തവിസേസോ ബുദ്ധോ. ഏത്താവതാ അത്ഥതോ ബുദ്ധവിഭാവനാ കതാ ഹോതി.

ഇദാനി ബ്യഞ്ജനതോ വിഭാവേന്തോ **"ബുദ്ധോതി കേനട്ഠേന ബുദ്ധോ"**തിആദിമാഹ. തത്ഥ യഥാ ലോകേ അവഗന്താ "അവഗതോ"തി വുച്ചതി, ഏവം **ബുജ്ഝിതാ സച്ചാനീതി ബുദ്ധോ**. യഥാ പണ്ണസോസാ വാതാ "പണ്ണസുസാ"തി വുച്ചന്തി, ഏവം **ബോധേതാ പജായാതി ബുദ്ധോ. സബ്ബഞ്ഞുതായ ബുദ്ധോ**തി സബ്ബധമ്മബുജ്ഝനസമത്ഥായ ബുദ്ധിയാ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **സബ്ബദസ്സാവിതായ ബുദ്ധോ**തി സബ്ബധമ്മാനം ഞാണചക്ഖുനാ ദിട്ഠത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **അനഞ്ഞനേയ്യതായ ബുദ്ധോ**തി അഞ്ഞേന അബോധനീയതോ സയമേവ ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **വിസവിതായ ബുദ്ധോ**തി നാനാഗുണവികസനതോ പദുമമിവ വികസനട്ഠേന ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **ഖീണാസവസങ്ഖാതേന ബുദ്ധോ**തിആദീഹി ഛഹി പരിയായേഹി ചിത്തസങ്കോചകരധമ്മപ്പഹാനേന നിദ്ദായ വിബുദ്ധോ പുരിസോ വിയ സബ്ബകിലേസനിദ്ദായ വിബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. സങ്ഖാ സങ്ഖാതന്തി അത്ഥതോ ഏകത്താ **സങ്ഖാതേനാ**തി വചനസ്സ കോട്ഠാസേനാതി അത്ഥോ. തണ്ഹാലേപദിട്ഠിലേപാഭാവേന നിരുപലേപസങ്ഖാതേന സവാസനാനം സബ്ബകിലേസാനം പഹീനത്താ ഏകന്തവചനേന വിസേസേത്വാ വുത്തം. **ഏകന്തനിക്കിലേസോ**തി രാഗദോസമോഹാവസേസേഹി സബ്ബകിലേസേഹി നിക്കിലേസോ.

ഏകായനമഗ്ഗം ഗതോതി ബുദ്ധോതി ഗമനത്ഥാനം ധാതൂനം ബുജ്ഝനത്ഥത്താ ബുജ്ഝനത്ഥാപി ധാതുയോ ഗമനത്ഥാ ഹോന്തേവ, തസ്മാ ഏകായനമഗ്ഗം ഗതത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. ഏകായനമഗ്ഗോ ചേത്ഥ -

> "മഗ്ഗോ പന്ഥോ പഥോ പജ്ജോ, അഞ്ജസം വടുമായനം;
> നാവാ ഉത്തരസേതൂ ച, കുല്ലോ ച ഭിസി സങ്കമോ"തി. (ചൂളനി॰ പാരായനത്ഥുതിഗാഥാനിദ്ദേസ ൧൦൧) -

മഗ്ഗസ്സ ബഹൂസു നാമേസു അയനനാമേന വുത്തമഗ്ഗനാമേന വുത്തോ. തസ്മാ ഏകമഗ്ഗഭൂതോ മഗ്ഗോ, ന ദ്വേധാപഥഭൂതോതി അത്ഥോ. അഥ വാ ഏകേന അയിതബ്ബോ മഗ്ഗോതി ഏകായനമഗ്ഗോ. ഏകേനാതി ഗണസങ്ഗണികം പഹായ പവിവിത്തേന. അയിതബ്ബോതി പടിപജ്ജിതബ്ബോ, അയന്തി വാ ഏതേനാതി അയനോ, സംസാരതോ നിബ്ബാനം ഗച്ഛന്തീതി അത്ഥോ. ഏകേസം അയനോതി ഏകായനോ. **ഏകേസ**ന്തി സേട്ഠാനം. സബ്ബസത്തസേട്ഠാ ച സമ്മാസമ്ബുദ്ധാ, തസ്മാ ഏകേസം മഗ്ഗഭൂതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധാനം അയനഭൂതോ മഗ്ഗോതി വുത്തം ഹോതി. അയതീതി വാ അയനോ, ഗച്ഛതി പവത്തതീതി അത്ഥോ. ഏകസ്മിം അയനോ മഗ്ഗോതി ഏകായനമഗ്ഗോ. ഏകസ്മിംയേവ ബുദ്ധസാസനേ പവത്തമാനോ മഗ്ഗോ, ന അഞ്ഞത്ഥാതി വുത്തം ഹോതി. അപി ച ഏകം അയതീതി ഏകായനോ. പുബ്ബഭാഗേ നാനാമുഖഭാവനാനയപ്പവത്തോപി അപരഭാഗേ ഏകം നിബ്ബാനമേവ ഗച്ഛതീതി വുത്തം ഹോതി, തസ്മാ **ഏകായനമഗ്ഗോ**തി ഏകനിബ്ബാനഗമനമഗ്ഗോതി അത്ഥോ.

ഏകോ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധോതി ന പരേഹി ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോ, കിന്തു സയമേവ അനുത്തരം സമ്മാസമ്ബോധിം അഭിസമ്ബുദ്ധത്താ ബുദ്ധോതി വുത്തം ഹോതി. **അബുദ്ധിവിഹതത്താ ബുദ്ധിപടിലാഭത്താ ബുദ്ധോ**തി ബുദ്ധി ബുദ്ധം ബോധോതി പരിയായവചനമേതം. തത്ഥ യഥാ "നീലരത്തഗുണയോഗാ നീലോ പടോ, രത്തോ പടോ"തി വുച്ചതി, ഏവം ബുദ്ധഗുണയോഗാ "ബുദ്ധോ"തി ഞാപേതും വുത്തം.

തതോ പരം **ബുദ്ധോതി നേതം നാമ**ന്തിആദി "അത്ഥമനുഗതാ അയം പഞ്ഞത്തീ"തി ഞാപനത്ഥം വുത്തം. തത്ഥ **മിത്താ** സഹായാ. **അമച്ചാ** ഭച്ചാ. **ഞാതീ** പിതുപക്ഖികാ. **സാലോഹിതാ** മാതുപക്ഖികാ. **സമണാ** പബ്ബജ്ജുപഗതാ. **ബ്രാഹ്മണാ** ഭോവാദിനോ, സമിതപാപബാഹിതപാപാ വാ. **ദേവതാ** സക്കാദയോ ബ്രഹ്മാനോ ച. **വിമോക്ഖന്തിക**ന്തി വിമോക്ഖോ അരഹത്തമഗ്ഗോ, വിമോക്ഖസ്സ അന്തോ അരഹത്തഫലം, തസ്മിം വിമോക്ഖന്തേ ഭവം വിമോക്ഖന്തികം നാമം. സബ്ബഞ്ഞുഭാവോ ഹി അരഹത്തമഗ്ഗേന സിജ്ഝതി, അരഹത്തഫലോദയേ സിദ്ധം ഹോതി. തസ്മാ സബ്ബഞ്ഞുഭാവോ വിമോക്ഖന്തേ ഭവോ ഹോതി. തം നേമിത്തികമ്പി നാമം വിമോക്ഖന്തേ ഭവം നാമ ഹോതി. തേന വുത്തം - "വിമോക്ഖന്തികമേതം ബുദ്ധാനം ഭഗവന്താന"ന്തി. **ബോധിയാ മൂലേ സഹ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭാ**തി മഹാബോധിരുക്ഖമൂലേ യഥാവുത്തക്ഖണേ സബ്ബഞ്ഞുതഞ്ഞാണസ്സ പടിലാഭേന സഹ. **സച്ഛികാ പഞ്ഞത്തീ**തി അരഹത്തഫലസച്ഛികിരിയായ സബ്ബധമ്മസച്ഛികിരിയായ വാ ജാതാ പഞ്ഞത്തി. **യദിദം ബുദ്ധോ**തി പഞ്ഞത്തി. അയം ബ്യഞ്ജനതോ ബുദ്ധവിഭാവനാ. ഇതോ പരം **വഹസ്സേതം ഭാര**ന്തി പരിയോസാനം തത്ഥ തത്ഥ വുത്തനയത്താ യഥാപാളിമേവ നിയ്യാതി.

൧൯൩. ചതുത്ഥഗാഥായ **വിജിഗുച്ഛതോ**തി ജാതിആദീഹി അട്ടീയതോ. **രിത്തമാസന**ന്തി വിവിത്തം മഞ്ചപീഠം. **പബ്ബതാനം ഗുഹാസു വാ**തി പബ്ബതഗുഹാസു വാ രിത്തമാസനം ഭജതോതി സമ്ബന്ധിതബ്ബം.

ജാതിയാ വിജിഗുച്ഛതോതി ജാതിം വിജിഗുച്ഛതോ. **ജരായ. ബ്യാധിനാ**തിആദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ഭജതോ**തി ഏവമാദീസു **ഭജതോ**തി ഭജന്തസ്സ. **സേവതോ**തി സേവന്തസ്സ. **നിസേവതോ**തി സമ്മാ സേവന്തസ്സ . **സംസേവതോ**തി പുനപ്പുനം സേവന്തസ്സ. **പടിസേവതോ**തി ഉപഗന്ത്വാ സേവന്തസ്സ. **പബ്ബതപബ്ഭാരാ**തി പബ്ബതകുച്ഛിയോ.

൧൯൪. പഞ്ചമഗാഥായ **ഉച്ചാവചേസൂ**തി ഹീനപണീതേസു. **സയനേസൂ**തി വിഹാരാദീസു സേനാസനേസു. **കീവന്തോ തത്ഥ ഭേരവാ**തി കിത്തകാ തത്ഥ ഭയകാരണാ. ''കുവന്തോ''തിപി പാഠോ, കൂജന്തോതി ചസ്സ അത്ഥോ.

കുവന്തോതി സദ്ദായന്തോ. **കൂജന്തോ**തി അബ്യത്തസദ്ദം കരോന്തോ. **നദന്തോ**തി ഉക്കുട്ഠിം കരോന്തോ. **സദ്ദം കരോന്തോ**തി വാചം ഭാസന്തോ. **കതീ**തി പുച്ഛാ. **കിത്തകാ**തി പമാണപുച്ഛാ. **കീവതകാ**തി പരിച്ഛേദപുച്ഛാ. **കീവബഹുകാ**തി പമാണപരിച്ഛേദപുച്ഛാ. **തേ ഭേരവാ**തി ഏതേ ഭയജനനുപദ്ദവാ ഭയാരമ്മണാ. **കീവബഹുകാ**തി പുച്ഛിതേ ആരമ്മണേ ദസ്സേതും **''സീഹാ ബ്യഗ്ഘാ ദീപീ''**തിആദീഹി വിസ്സജ്ജേതി.

൧൯൫. ഛട്ഠഗാഥായ **കതി പരിസ്സയാ**തി കിത്തകാ ഉപദ്ദവാ. **അഗതം ദിസ**ന്തി നിബ്ബാനം. തഞ്ഹി അഗതപുബ്ബത്താ അഗതം, നിദ്ദിസിതബ്ബതോ ദിസാ ചാതി. തേന വുത്തം - ''അഗതം ദിസ''ന്തി. അമതം ദിസ''ന്തിപി പാഠോ. **അഭിസമ്ഭവേ**തി അഭിസമ്ഭവേയ്യ. **പന്തമ്ഹീ**തി പരിയന്തേ.

അഗതപുബ്ബാ സാ ദിസാതി യാ ദിസാ സുപിനന്തേനപി ന ഗതപുബ്ബാ. **ന സാ ദിസാ ഗതപുബ്ബാ**തി ഏസാ ദിസാ വുത്തനയേന ന ഗതപുബ്ബാ. **ഇമിനാ ദീഘേന അദ്ധുനാ**തി അനേന ദീഘകാലേന.

സമതിത്തികന്തി അന്തോമുഖവട്ടിലേഖം പാപേത്വാ സമഭരിതം. **അനവസേക**ന്തി അനവസിഞ്ചനകം അപരിസിഞ്ചനകം കത്വാ. **തേലപത്ത**ന്തി പക്ഖിത്തതേലം തേലപത്തം. **പരിഹരേയ്യാ**തി ഹരേയ്യ ആദായ ഗച്ഛേയ്യ. **ഏവം സചിത്തമനുരക്ഖേ**തി തം തേലഭരിതം പത്തം വിയ അത്തനോ ചിത്തം കായഗതായ സതിയാ ഗോചരേ ചേവ സമ്പയുത്തസതിയാ ചാതി ഉഭിന്നം അന്തരേ പക്ഖിപിത്വാ യഥാ മുഹുത്തമ്പി ബഹിദ്ധാ ഗോചരേ ന വിക്ഖിപതി, തഥാ പണ്ഡിതോ യോഗാവചരോ രക്ഖേയ്യ ഗോപയേയ്യ. കിംകാരണാ? ഏതസ്സ ഹി -

> ''ദുന്നിഗ്ഗഹസ്സ ലഹുനോ, യത്ഥകാമനിപാതിനോ;
> ചിത്തസ്സ ദമഥോ സാധു, ചിത്തം ദന്തം സുഖാവഹം''. (ധ॰ പ॰ ൩൫);

തസ്മാ -

> ''സുദുദ്ദസം സുനിപുണം, യത്ഥകാമനിപാതിനം;

ചിത്തം രക്ഖേഥ മേധാവീ, ചിത്തം ഗുത്തം സുഖാവഹം". (ധം പം ൩൬);

ഇദഞ്ഹി -

"ദൂരങ്ഗമം ഏകചരം, അസരീരം ഗുഹാസയം;
യേ ചിത്തം സംയമേസ്സന്തി, മോക്ഖന്തി മാരബന്ധനാ". (ധം പം ൩൭);

ഇതരസ്സ പന -

"അനവട്ഠിതചിത്തസ്സ , സദ്ധമ്മം അവിജാനതോ;
പരിപ്ലവപസാദസ്സ, പഞ്ഞാ ന പരിപൂരതി". (ധം പം ൩൮);

ഥിരകമ്മട്ഠാനസഹായസ്സ പന -

"അനവസ്സുതചിത്തസ്സ, അനന്വാഹതചേതസോ;
പുഞ്ഞപാപപഹീനസ്സ, നത്ഥി ജാഗരതോ ഭയം". (ധം പം ൩൯);

തസ്മാ ഏതം -

"ഫന്ദനം ചപലം ചിത്തം, ദൂരക്ഖം ദുന്നിവാരയം;
ഉജും കരോതി മേധാവീ, ഉസുകാരോവ തേജനം". (ധം പം ൩൩);

ഏവം ഉജും കരോന്തോ സചിത്തമനുരക്ഖേ.

പത്ഥയാനോ ദിസം അഗതപുബ്ബന്തി ഇമസ്മിം കായഗതാസതികമ്മട്ഠാനേ കമ്മം ആരഭിത്വാ അനമതഗ്ഗേ സംസാരേ അഗതപുബ്ബം ദിസം പത്ഥേന്തോ വുത്തനയേന സകം ചിത്തം രക്ഖേയ്യാതി അത്ഥോ. കാ പനേസാ ദിസാ നാമ -

"മാതാപിതാ ദിസാ പുബ്ബാ, ആചരിയാ ദക്ഖിണാ ദിസാ;
പുത്തദാരാ ദിസാ പച്ഛാ, മിത്താമച്ചാ ച ഉത്തരാ.

"ദാസകമ്മകരാ ഹേട്ഠാ, ഉദ്ധം സമണബ്രാഹ്മണാ;
ഏതാ ദിസാ നമസ്സേയ്യ, അലമത്തോ കുലേ ഗിഹീ"തി. (ദീ॰ നി॰ ൩.൨൭൩) -

ഏത്ഥ താവ മാതാപിതാദയോ "ദിസാ"തി വുത്താ.

"ദിസാ ചതസ്സോ വിദിസാ ചതസ്സോ, ഉദ്ധം അധോ ദസ ദിസാ ഇമായോ;
കതമം ദിസം തിട്ഠതി നാഗരാജാ, യമദ്ദസാ സുപിനേ ഛബ്ബിസാണ"ന്തി.
(ജാ॰ ൧.൧൬.൧൦൪) -

ഏത്ഥ പുരത്ഥിമാദിഭേദാ ദിസാവ "ദിസാ"തി വുത്താ.

"അഗാരിനോ അന്നദപാനവത്ഥദാ, അവ്ഹായികാ തമ്പി ദിസം വദന്തി;
ഏസാ ദിസാ പരമാ സേതകേതു, യം പത്വാ ദുക്ഖീ സുഖിനോ ഭവന്തീ"തി . (ജാ॰ ൧.൧൬.൯) -

ഏത്ഥ നിബ്ബാനം "ദിസ"ന്തി വുത്തം. ഇധാപി തദേവ അധിപ്പേതം. തണ്ഹക്ഖയം വിരാഗന്തിആദീഹി ദിസ്സതി അപദിസ്സതി തസ്മാ "ദിസാ"തി വുച്ചതി. അനമതഗ്ഗേ പന സംസാരേ കേനചി ബാലപുഥുജ്ജനേന സുപിനേനപി അഗതപുബ്ബതായ "അഗതപുബ്ബാ ദിസാ നാമാ"തി വുച്ചതി. തം പത്ഥയന്തേന കായഗതാസതിയാ യോഗോ കരണീയോതി. **വജതോ**തിആദീസു ഏത്ഥ മഗ്ഗുപ്പാദതോ സമീപം വജതോ. ഠിതിക്ഖണേ **ഗച്ഛതോ**. ഫലോദയതോ **അതിക്കമതോ**.

അന്തേതി അന്തമ്ഹി ഠിതേ. **പന്തേ**തി വനഗഹനഗമ്ഭീരേ ഠിതേ. **പരിയന്തേ**തി ദൂരഭാവേന പരിയന്തേ ഠിതേ. **സേലന്തേ**തി പബ്ബതാനം അന്തേ. **വനന്തേ**തി വനഘടാനം അന്തേ. **നദന്തേ**തി നദീനം അന്തേ. **ഉദകന്തേ**തി ഉദകാനം പരിയന്തേ. **യത്ഥ ന കസീയതി ന വപീയതീ**തി യസ്മിം കസനഞ്ച വപനഞ്ച ന കരീയതി. **ജനന്തം അതിക്കമിത്വാ** ഠിതേ. **മനുസ്സാനം അനുപചാരേ**തി കസനവപനവസേന മനുസ്സേഹി അനുപചരിതബ്ബേ സേനാസനേ.

൯൩൫. സത്തമഗാഥായ **ക്യാസ്സ ബ്യപ്പഥയോ അസ്സൂ**തി കിദിസാനി തസ്സ വചനാനി അസ്സു.

മുസാവാദം പഹായാതി ഏത്ഥ മുസാതി വിസംവാദനപുരേക്ഖാരസ്സ അത്ഥഭഞ്ജനകോ വചീപയോഗോ കായപയോഗോ വാ. വിസംവാദനാധിപ്പായേന പനസ്സ പരവിസംവാദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ**. അപരോ നയോ - **മുസാ**തി അഭൂതം അതച്ഛം വത്ഥു, **വാദോ**തി തസ്സ ഭൂതതോ തച്ഛതോ വിഞ്ഞാപനം. ലക്ഖണതോ പന അതഥം വത്ഥും തഥതോ പരം വിഞ്ഞാപേതുകാമസ്സ തഥാവിഞ്ഞത്തിസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **മുസാവാദോ**. സോ യമത്ഥം ഭഞ്ജതി, തസ്സ അപ്പതായ അപ്പസാവജ്ജോ, മഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. അപി ച ഗഹട്ഠാനം അത്തനോ സന്തകം അദാതുകാമതായ "നത്ഥീ"തിആദിനയപ്പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, സക്ഖിനാ ഹുത്വാ അത്ഥഭഞ്ജനത്ഥം വുത്തോ മഹാസാവജ്ജോ. പബ്ബജിതാനം അപ്പകമ്പി തേലം വാ സപ്പിം വാ ലഭിത്വാ ഹസാധിപ്പായേന "അജ്ജ ഗാമേ തേലം നദീ മഞ്ഞേ സന്ദതീ"തി പൂരണകഥാനയേന പവത്തോ അപ്പസാവജ്ജോ, അദിട്ഠംയേവ പന ദിട്ഠന്തിആദിനാ നയേന വദന്താനം മഹാസാവജ്ജോ.

തസ്സ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - അതഥം വത്ഥു വിസംവാദനചിത്തം തജ്ജോ വായാമോ പരസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി. ഏകോ പയോഗോ സാഹത്ഥികോവ. സോ ച കായേന വാ കായപടിബദ്ധേന വാ വാചായ വാ പരവിസംവാദകകിരിയാകരണേ ദട്ഠബ്ബോ. തായ ചേ കിരിയായ പരോ തമത്ഥം ജാനാതി, അയം കിരിയസമുട്ഠാപികാ ചേതനാക്ഖണേയേവ മുസാവാദകമ്മുനാ ബജ്ഝതി.

സച്ചം വദതീതി **സച്ചവാദീ**. സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതി ഘടേതീതി **സച്ചസന്ധോ,** ന അന്തരന്തരാ മുസാ വദതീതി അത്ഥോ. യോ ഹി പുരിസോ കദാചി മുസാ വദതി, കദാചി സച്ചം, തസ്സ മുസാവാദേന അന്തരികതായ സച്ചം സച്ചേന ന ഘടിയതി, തസ്മാ ന സോ സച്ചസന്ധോ. അയം പന ന താദിസോ, ജീവിതഹേതുപി മുസാ അവത്വാ സച്ചേന സച്ചം സന്ദഹതിയേവാതി സച്ചസന്ധോ.

ഥേതോതി ഥിരോ, ഥിരകഥോതി അത്ഥോ. ഏകോ പുഗ്ഗലോ ഹലിദ്ദിരാഗോ വിയ ഥുസരാസിമ്ഹി നിഖാതഖാണു വിയ അസ്സപിട്ഠേ ഠപിതകുമ്ഭണ്ഡമിവ ച ന ഥിരകഥോ ഹോതി. ഏകോ പാസാണലേഖാ വിയ ഇന്ദഖീലോ വിയ ച ഥിരകഥോ ഹോതി, അസിനാ സീസം ഛിന്ദന്തേപി ദ്വേകഥാ ന കഥേതി. അയം വുച്ചതി ഥേതോ.

പച്ചയികോതി പത്തിയായിതബ്ബോ, സദ്ധായിതബ്ബകോതി അത്ഥോ. ഏകച്ചോ ഹി പുഗ്ഗലോ ന പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "മാ തസ്സ വചനം സദ്ദഹഥാ"തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി. ഏകോ പച്ചയികോ ഹോതി, "ഇദം കേന വുത്തം, അസുകേനാ"തി വുത്തേ "യദി തേന വുത്തം, ഇദമേവ പമാണം, ഇദാനി ഉപപരിക്ഖിതബ്ബം നത്ഥി, ഏവമേവ ഇദ"ന്തി വത്തബ്ബതം ആപജ്ജതി, അയം വുച്ചതി പച്ചയികോ.
അവിസംവാദകോ ലോകസ്സാതി തായ സച്ചവാദിതായ ലോകം ന വിസംവാദേതീതി അത്ഥോ.

പിസുണം വാചം പഹായാതിആദീസു യായ വാചായ യസ്സ തം വാചം ഭാസതി, തസ്സ ഹദയേ അത്തനോ പിയഭാവം പരസ്സ ച സുഞ്ഞഭാവം കരോതി, സാ പിസുണവാചാ. യായ പന അത്താനമ്പി പരമ്പി ഫരുസം കരോതി, യാ വാചാ സയമ്പി ഫരുസാ, നേവ കണ്ണസുഖാ ന ഹദയങ്ഗമാ, അയം **ഫരുസവാചാ**. യേന സമ്ഫം പലപതി നിരത്ഥകം, സോ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. തേസം മൂലഭൂതാപി ചേതനാ പിസുണവാചാദിനാമമേവ ലഭതി, സാ ഏവ ഇധ അധിപ്പേതാതി.

തത്ഥ സംകിലിട്ഠചിത്തസ്സ പരേസം വാ ഭേദായ അത്തനോ പിയകമ്യതായ വാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ചേതനാ **പിസുണവാചാ**. സാ യസ്സ ഭേദം കരോതി, തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ.

തസ്സാ ചത്താരോ സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - ഭിന്ദിതബ്ബോ പരോ, "ഇതി ഇമേ നാനാ ഭവിസ്സന്തി വിനാ ഭവിസ്സന്തീ"തി ഭേദപുരേക്ഖാരതാ വാ, "ഇതി അഹം പിയോ ഭവിസ്സാമി വിസ്സാസികോ"തി പിയകമ്യതാ വാ, തജ്ജോ വായാമോ, തസ്സ തദത്ഥവിജാനനന്തി.

ഇമേസം ഭേദായാതി യേസം ഇതോതി വുത്താനം സന്തികേ സുതം, തേസം ഭേദായ. **ഭിന്നാനം വാ സന്ധാതാ**തി ദ്വിന്നം മിത്താനം വാ സമാനുപജ്ഝായകാദീനം വാ കേനചിദേവ കാരണേന ഭിന്നാനം ഏകമേകം ഉപസങ്കമിത്വാ "തുമ്ഹാകം ഈദിസേ കുലേ ജാതാനം ഏവം ബഹുസ്സുതാനം ഇദം ന യുത്ത"ന്തിആദീനി വത്വാ സന്ധാനം കത്താ. **അനുപ്പദാതാ**തി സന്ധാനാനുപ്പദാതാ, ദ്വേ ജനേ സമഗ്ഗേ ദിസ്വാ "തുമ്ഹാകം ഏവരൂപേ കുലേ ജാതാനം ഏവരൂപേഹി ഗുണേഹി സമന്നാഗതാനം അനുച്ഛവികമേത"ന്തിആദീനി വത്വാ ദള്ഹീകമ്മം കത്താതി അത്ഥോ.

സമഗ്ഗോ ആരാമോ അസ്സാതി **സമഗ്ഗാരാമോ,** യത്ഥ സമഗ്ഗാ നത്ഥി, തത്ഥ വസിതുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. "സമഗ്ഗരാമോ"തിപി പാളി, അയമേവത്ഥോ. **സമഗ്ഗരതോ**തി സമഗ്ഗേസു രതോ, തേ പഹായ അഞ്ഞത്ര ഗന്തുമ്പി ന ഇച്ഛതീതി അത്ഥോ. സമഗ്ഗേ ദിസ്വാപി സുത്വാപി നന്ദതീതി **സമഗ്ഗനന്ദീ** . **സമഗ്ഗകരണിം**

വാചം ഭാസിതാതി യാ വാചാ സത്തേ സമഗ്ഗേയേവ കരോതി, തം സാമഗ്ഗിഗുണപരിദീപകമേവ വാചം ഭാസതി, ന ഇതരന്തി.

പരസ്സ മമ്മച്ഛേദകകായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ ഏകന്തഫരുസചേതനാ **ഫരുസവാചാ**. മമ്മച്ഛേദകോപി പയോഗോ ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസവാചാ ന ഹോതി. മാതാപിതരോ ഹി കദാചി പുത്തകേ ഏവമ്പി വദന്തി ''ചോരാ വോ ഖണ്ഡാഖണ്ഡികം കരോന്തൂ''തി, ഉപ്പലപത്തമ്പി ച നേസം ഉപരി പതന്തം ന ഇച്ഛന്തി. ആചരിയുപജ്ഝായാ ച കദാചി നിസ്സിതകേ ഏവം വദന്തി ''കിം ഇമേ അഹിരികാ അനോത്തപ്പിനോ ചരന്തി, നിദ്ധമഥ നേ''തി. അഥ ച നേസം ആഗമാധിഗമസമ്പത്തിം ഇച്ഛന്തി. യഥാ ച ചിത്തസണ്ഹതായ ഫരുസവാചാ ന ഹോതി, ഏവം വചനസണ്ഹതായ അഫരുസവാചാപി ന ഹോതി. ന ഹി മാരാപേതുകാമസ്സ ''ഇമം സുഖം സയാപേഥാ''തി വചനം അഫരുസവാചാ ഹോതി, ചിത്തഫരുസതായ പനേസാ ഫരുസവാചാവ, സാ യം സന്ധായ പവത്തിതാ. തസ്സ അപ്പഗുണതായ അപ്പസാവജ്ജാ, മഹാഗുണതായ മഹാസാവജ്ജാ. തസ്സാ തയോ സമ്ഭാരാ - അക്കോസിതബ്ബോ പരോ കുപിതചിത്തം അക്കോസനാതി.

നേലാതി ഏലം വുച്ചതി ദോസോ, നാസ്സാ ഏലന്തി നേലാ, നിദ്ദോസാതി അത്ഥോ. ''നേലങ്ഗോ സേതപച്ഛാദോ''തി (ഉദാ॰ ൬൫; പേടകോ॰ ൨൫) ഏത്ഥ വുത്തനേലം വിയ. **കണ്ണസുഖാ**തി ബ്യഞ്ജനമധുരതായ കണ്ണാനം സുഖാ, സൂചിവിജ്ഝനം വിയ കണ്ണസൂലം ന ജനേതി. അത്ഥമധുരതായ സകലസരീരേ കോപം അജനേത്വാ പേമം ജനേതീതി **പേമനിയാ**. ഹദയം ഗച്ഛതി അപ്പടിഹഞ്ഞമാനാ സുഖേന ചിത്തം പവിസതീതി **ഹദയങ്ഗമാ**. ഗുണപരിപുണ്ണതായ പുരേ ഭവാതി **പോരീ**. പുരേ സംവദ്ധനാരീ വിയ സുകുമാരാതിപി **പോരീ**. പുരസ്സ ഏസാതിപി **പോരീ,** നഗരവാസീനം കഥാതി അത്ഥോ. നഗരവാസിനോ ഹി യുത്തകഥാ ഹോന്തി, പിതിമത്തം പിതാതി ഭാതിമത്തം ഭാതാതി വദന്തി. ഏവരൂപീ കഥാ ബഹുനോ ജനസ്സ കന്താ ഹോതീതി **ബഹുജനകന്താ**. കന്തഭാവേനേവ ബഹുനോ ജനസ്സ മനാപാ ചിത്തവുഡ്ഢികരാതി **ബഹുജനമനാപാ**.

അനത്ഥവിഞ്ഞാപികാ കായവചീപയോഗസമുട്ഠാപികാ അകുസലചേതനാ **സമ്ഫപ്പലാപോ**. സോ ആസേവനമന്ദതായ അപ്പസാവജ്ജോ, ആസേവനമഹന്തതായ മഹാസാവജ്ജോ. തസ്സ ദ്വേ സമ്ഭാരാ - ഭാരതയുദ്ധസീതാഹരണാദിനിരത്ഥകകഥാ പുരേക്ഖാരതാ, തഥാരൂപീകഥാകഥനഞ്ച.

കാലേന വദതീതി **കാലവാദീ,** വത്തബ്ബയുത്തകാലം സല്ലക്ഖേത്വാ വദതീതി അത്ഥോ. ഭൂതം തച്ഛം സഭാവമേവ വദതീതി **ഭൂതവാദീ**. ദിട്ഠധമ്മികസമ്പരായികത്ഥസന്നിസ്സിതമേവ കത്വാ വദതീതി **അത്ഥവാദീ** . നവലോകുത്തരധമ്മസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **ധമ്മവാദീ**. സംവരവിനയപഹാനവിനയസന്നിസ്സിതം കത്വാ വദതീതി **വിനയവാദീ**. നിധാനം വുച്ചതി ഠപനോകാസോ, നിധാനമസ്സാ അത്ഥീതി **നിധാനവതീ,** ഹദയേ നിധാതബ്ബയുത്തം വാചം ഭാസിതാതി അത്ഥോ. **കാലേനാ**തി ഏവരൂപിം ഭാസമാനോപി ച ''അഹം നിധാനവതിം വാചം ഭാസിസ്സാമീ''തി ന അകാലേന ഭാസതി, യുത്തകാലം പന അപേക്ഖിത്വാവ ഭാസതീതി അത്ഥോ. **സാപദേസ**ന്തി സഉപമം, സകാരണന്തി അത്ഥോ. **പരിയന്തവതി**ന്തി പരിച്ഛേദം ദസ്സേത്വാ

യഥാസ്സാ പരിച്ഛേദോ പഞ്ഞായതി, ഏവം ഭാസതീതി അത്ഥോ. **അത്ഥസംഹിതന്തി** അനേകേഹി നയേഹി വിഭജന്തേന പരിയാദാതും അസക്കുണേയ്യതായ അത്ഥസമ്പന്നം. യം വാ സോ അത്ഥവാദീ അത്ഥം വദതി, തേന അത്ഥേന സഹിതത്താ അത്ഥസംഹിതം വാചം ഭാസതി, ന അഞ്ഞം നിക്ഖിപിത്വാ അഞ്ഞം ഭാസതീതി വുത്തം ഹോതി.

ചതൂഹി വചീസുചരിതേഹീതി "മുസാവാദം പഹായാ"തിആദിനാ നയേന വുത്തേഹി ചതൂഹി വാചാഹി യുത്തേഹി സുട്ഠു ചരിതേഹി. **സമന്നാഗതോതി** അപരിഹീനോ. **ചതുദോസാപഗതം വാചം ഭാസതീതി** അപ്പിയാദീഹി ചതൂഹി ദോസേഹി അപഗതം പരിഹീനം വാചം ഭാസതി.

അത്ഥി അഗോചരോതി കിഞ്ചാപി ഥേരോ സമണാചാരം സമണഗോചരം കഥേതുകാമോ "അത്ഥി അഗോചരോ, അത്ഥി ഗോചരോ"തി പദം ഉദ്ധരി, യഥാ പന മഗ്ഗകുസലോ പുരിസോ മഗ്ഗം ആചിക്ഖന്തോ "വാമം മുഞ്ച, ദക്ഖിണം ഗണ്ഹാ"തി പഠമം മുഞ്ചിതബ്ബം സഭയമഗ്ഗം ഉപ്പഥമഗ്ഗം ആചിക്ഖതി, പച്ഛാ ഗഹേതബ്ബം ഖേമമഗ്ഗം ഉജുമഗ്ഗം, ഏവമേവ മഗ്ഗകുസലപുരിസസദിസോ ധമ്മസേനാപതി പഠമം പഹാതബ്ബം ബുദ്ധപടികുട്ഠം അഗോചരം ആചിക്ഖിത്വാ പച്ഛാ ഗോചരം ആചിക്ഖിതുകാമോ **"കതമോ അഗോചരോ"**തിആദിമാഹ. പുരിസേന ഹി ആചിക്ഖിതമഗ്ഗോ സമ്പജ്ജേയ്യ വാ ന വാ, തഥാഗതേന ആചിക്ഖിതമഗ്ഗോ അപണ്ണകോ ഇന്ദവിസ്സട്ഠം വജിരം വിയ അവിരജ്ഝനകോ നിബ്ബാനനഗരംയേവ സമോസരതി. തേന വുത്തം - "പുരിസോ മഗ്ഗകുസലോതി ഖോ തിസ്സ തഥാഗതസ്സേതം അധിവചനം അരഹതോ സമ്മാസമ്ബുദ്ധസ്സാ"തി (സം॰ നി॰ ന.വ്വർ).

യസ്മാ വാ സസീസം ന്ഹാനേന പഹീനസേദമലജല്ലികസ്സ പുരിസസ്സ മാലാഗന്ധവിലേപനാദിവിഭൂസനവിധാനം വിയ പഹീനപാപധമ്മസ്സ കല്യാണധമ്മസമായോഗോ സമ്പന്നരൂപോ ഹോതി, തസ്മാ സേദമലജല്ലികം വിയ പഹാതബ്ബം പഠമം അഗോചരം ആചിക്ഖിത്വാ പഹീനസേദമലജല്ലികസ്സ മാലാഗന്ധവിലേപനാദിവിഭൂസനവിധാനം വിയ പച്ഛാ ഗോചരം ആചിക്ഖിതുകാമോപി **"കതമോ അഗോചരോ"**തിആദിമാഹ.

തത്ഥ **ഗോചരോതി** പിണ്ഡപാതാദീനം അത്ഥായ ഉപസങ്കമിതും യുത്തട്ഠാനം. അയുത്തട്ഠാനം **അഗോചരോ**. വേസിയാ ഗോചരോ അസ്സാതി **വേസിയാഗോചരോ,** മിത്തസന്ഥവവസേന ഉപസങ്കമിതബ്ബട്ഠാനന്തി അത്ഥോ. തത്ഥ വേസിയാ നാമ രൂപൂപജീവിനിയോ യേന കേനചിദേവ സുലഭജ്ഝാചാരതാ മിത്തസന്ഥവസിനേഹവസേന ഉപസങ്കമന്തോ വേസിയാഗോചരോ നാമ ഹോതി. തസ്മാ ഏവം ഉപസങ്കമിതും ന വട്ടതി. കിംകാരണാ? ആരക്ഖവിപത്തിതോ. ഏവം ഉപസങ്കമന്തസ്സ ഹി ചിരരക്ഖിതഗോപിതോപി സമണധമ്മോ കതിപാഹേനേവ നസ്സതി. സചേപി ന നസ്സതി, ഗരഹം ലഭതി. ദക്ഖിണാവസേന പന ഉപസങ്കമന്തേന സതിം ഉപട്ഠപേത്വാ ഉപസങ്കമിതബ്ബം.

വിധവാ വുച്ചന്തി മതപതികാ വാ പവുട്ഠപതികാ വാ. **ഥുല്ലകുമാരിയോതി** മഹല്ലികാ അനിബ്ബിദ്ധകുമാരിയോ. **പണ്ഡകാതി** ലോകാമിസനിസ്സിതകഥാബഹുലാ ഉസ്സന്നകിലേസാ അവൂപസന്തപരിളാഹാ നപുംസകാ. തേസം സബ്ബേസമ്പി ഉപസങ്കമനേ ആദീനവോ വുത്തനയേനേവ

വേദിതബ്ബോ. **ഭിക്ഖുനീസു**പി ഏസേവ നയോ. അപി ച ഭിക്ഖൂ നാമ ഉസ്സന്നബ്രഹ്മചരിയാ ഹോന്തി, തഥാ ഭിക്ഖുനിയോ. തേ അഞ്ഞമഞ്ഞം സന്ഥവവസേന കതിപാഹേനേവ രക്ഖിതഗോപിതസമണധമ്മം നാസേന്തി. ഗിലാനപുച്ഛകേന പന ഗന്തും വട്ടതി. ഭിക്ഖുനാ പുപ്ഫാനി ലഭിത്വാ പൂജനത്ഥായപി ഓവാദദാനത്ഥായപി ഗന്തും വട്ടതിയേവ.

പാനാഗാരന്തി സുരാപാനഘരം, തം ബ്രഹ്മചരിയന്തരായകരേഹി സുരാസോണ്ഡേഹി അവിവിത്തം ഹോതി. തത്ഥ തേഹി സദ്ധിം സഹസോണ്ഡവസേന ഉപസങ്കമിതും ന വട്ടതി, ബ്രഹ്മചരിയന്തരായോ ഹോതി. **സംസട്ഠോ വിഹരതി രാജൂഹീ**തിആദീസു **രാജാനോ**തി അഭിസിത്താ വാ ഹോന്തു അനഭിസിത്താ വാ, യേ രജ്ജമനുസാസന്തി. **രാജമഹാമത്താ**തി രാജൂനം ഇസ്സരിയസദിസായ മഹതിയാ ഇസ്സരിയമത്തായ സമന്നാഗതാ. **തിത്ഥിയാ**തി വിപരീതദസ്സനാ ബാഹിരപരിബ്ബാജകാ. **തിത്ഥിയസാവകാ**തി ഭത്തിവസേന തേസം പച്ചയദായകാ, ഏതേഹി സദ്ധിം സംസഗ്ഗജാതോ ഹോതീതി അത്ഥോ.

അനനുലോമികേന സംസഗ്ഗേനാതി അനനുലോമികസംസഗ്ഗോ നാമ തിസ്സന്നം സിക്ഖാനം അനനുലോമോ പച്ചനീകസംസഗ്ഗോ. യേന ബ്രഹ്മചരിയന്തരായം പഞ്ഞത്തിവീതിക്കമം സല്ലേഖപരിഹാനിഞ്ച പാപുണാതി. സേയ്യഥിദം? രാജരാജമഹാമത്തേഹി സദ്ധിം സഹസോകിതാ സഹനന്ദിതാ സമസുഖദുക്ഖതാ ഉപ്പന്നേസു കിച്ചകരണീയേസു അത്തനാ യോഗം ആപജ്ജനതാ തിത്ഥിയതിത്ഥിയസാവകേഹി സദ്ധിം ഏകച്ഛന്ദരുചിസമാചാരതാ ഏകച്ഛന്ദരുചിസമാചാരഭാവാവഹോ വാ സിനേഹബഹുമാനസന്ഥവോ. തത്ഥ രാജരാജമഹാമത്തേഹി സദ്ധിം സംസഗ്ഗോ ബ്രഹ്മചരിയന്തരായകരോ, ഇതരേഹി തിത്ഥിയസാവകേഹി തേസം ലദ്ധിഗ്ഗഹണം . തേസം പന വാദം ഭിന്ദിത്വാ അത്തനോ ലദ്ധിം ഗണ്ഹാപേതും സമത്ഥേന ഉപസങ്കമിതും വട്ടതി.

ഇദാനി അപരേനപി പരിയായേന അഗോചരം ദസ്സേതും **"യാനി വാ പന താനി കുലാനീ"**തിആദി ആരദ്ധം. തത്ഥ **അസ്സദ്ധാനീ**തി ബുദ്ധാദീസു സദ്ധാവിരഹിതാനി. താനി "ബുദ്ധോ സബ്ബഞ്ഞൂ, ധമ്മോ നിയ്യാനികോ, സങ്ഘോ സുപ്പടിപന്നോ"തി ന സദ്ദഹന്തി. **അപ്പസന്നാനീ**തി ചിത്തം പസന്നം അനാവിലം കാതും ന സക്കോന്തി. **അക്കോസകപരിഭാസകാനീ**തി അക്കോസകാനി ചേവ പരിഭാസകാനി ച. "ചോരോസി, ബാലോസി, മൂള്ഹോസി, ഓട്ഠോസി, ഗോണോസി, ഗദ്രഭോസി, ആപായികോസി, നേരയികോസി, തിരച്ഛാനഗതോസി, നത്ഥി തുയ്ഹം സുഗതി, ദുഗ്ഗതിയേവ തുയ്ഹം പാടികങ്ഖാ"തി ഏവം ദസഹി അക്കോസവത്ഥൂഹി അക്കോസന്തി. "ഹോതു, ഇദാനി തം പഹരിസ്സാമ, ബന്ധിസ്സാമ, വധിസ്സാമാ"തി ഏവം ഭയദസ്സനേന പരിഭാസന്തി ചാതി അത്ഥോ.

അനത്ഥകാമാനീതി അത്ഥം ന ഇച്ഛന്തി, അനത്ഥമേവ ഇച്ഛന്തി. **അഹിതകാമാനീ**തി അഹിതമേവ ഇച്ഛന്തി, ഹിതം ന ഇച്ഛന്തി. **അഫാസുകാമാനീ**തി ഫാസുകം ന ഇച്ഛന്തി, അഫാസുകമേവ ഇച്ഛന്തി. **അയോഗക്ഖേമകാമാനീ**തി ചതൂഹി യോഗേഹി ഖേമം നിബ്ഭയം ന ഇച്ഛന്തി, സഭയമേവ ഇച്ഛന്തി. **ഭിക്ഖൂന**ന്തി ഏത്ഥ സാമണേരാപി സങ്ഗഹം ഗച്ഛന്തി. **ഭിക്ഖുനീന**ന്തി ഏത്ഥ സിക്ഖമാനാസാമണേരിയോപി. സബ്ബേസമ്പി ഹി ഭഗവന്തം ഉദ്ദിസ്സ പബ്ബജിതാനഞ്ചേവ സരണഗതാനഞ്ച ചതുന്നമ്പി പരിസാനം താനി അനത്ഥകാമാനിയേവ. **തഥാരൂപാനി കുലാനീ**തി ഏവരൂപാനി

ഖത്തിയകുലാദീനി കുലാനി. **സേവതീ**തി നിസ്സായ ജീവതി. **ഭജതീ**തി ഉപസങ്കമതി. **പയിരുപാസതീ**തി പുനപ്പുനം ഉപസങ്കമതി. **അയം വുച്ചതീ**തി അയം വേസിയാദിഗോചരസ്സ വേസിയാദികോ രാജാദിസംസട്ഠസ്സ രാജാദികോ അസ്സദ്ധകുലാദിസേവകസ്സ അസ്സദ്ധകുലാദികോ ചാതി തിപ്പകാരോപി അയുത്തഗോചരോ "അഗോചരോ"തി വേദിതബ്ബോ.

തസ്സ ഇമിനാപി പരിയായേന അഗോചരതാ വേദിതബ്ബാ - വേസിയാദികോ താവ പഞ്ചകാമഗുണനിസ്സയതോ അഗോചരോ വേദിതബ്ബോ. യഥാഹ - "കോ ച, ഭിക്ഖവേ, ഭിക്ഖുനോ അഗോചരോ പരവിസയോ, യദിദം പഞ്ച കാമഗുണാ"തി . രാജാദികോ ഝാനാനുയോഗസ്സ അനുപനിസ്സയതോ ലാഭസക്കാരാസനിചക്കനിപ്ഫാദനതോ ദിട്ഠിവിപത്തിഹേതുതോ ച, അസ്സദ്ധകുലാദികോ സദ്ധാഹാനിചിത്തപദോസാവഹനതോ അഗോചരോ.

അന്തരഘരപ്പവേസാദികോ ച ചക്ഖുനാ രൂപം ദിസ്വാ നിമിത്തഗ്ഗാഹാദികോ ച സദ്ധാദേയ്യാനി ഭോജനാനി ഭുഞ്ജിത്വാ വിസൂകദസ്സനാനുയോഗോ ച പഞ്ച കാമഗുണാ ചാതി ചതുബ്ബിധോപി പന കിലേസുപ്പത്തിവസേന അഗോചരോതി വേദിതബ്ബോ.

മാ ഭിക്ഖവേ അഗോചരേ ചരഥാതി ചരിതും അയുത്തട്ഠാനേ മാ ചരഥ. **പരവിസയേ**തി സത്തുവിസയേ. **അഗോചരേ ഭിക്ഖവേ ചരത**ന്തി അയുത്തട്ഠാനേ ചരന്താനം. "ചര"ന്തിപി പാഠോ. **ലച്ഛതീ**തി ലഭിസ്സതി പസ്സിസ്സതി. **മാരോ**തി ദേവപുത്തമാരോപി മച്ചുമാരോപി. **ഓതാര**ന്തി രന്ധം ഛിദ്ദം വിവരം.

ഗോചരനിദ്ദേസേ **ന വേസിയാഗോചരോ ഹോതീ**തിആദീനി വുത്തപടിപക്ഖവസേന വേദിതബ്ബാനി. അയം പന വിസേസോ - **ചത്താരോ സതിപട്ഠാനാ ഗോചരോ**തി ചരിതും യുത്തട്ഠാനവസേന ചതുസതിപട്ഠാനാ ഗോചരോ. **സകേ**തി അത്തനോ സന്തകേ. **പേത്തികേ വിസയേ**തി പിതിതോ ആഗതവിസയേ.

ആരദ്ധവീരിയസ്സാതി സമ്മാഉപട്ഠിതചതുസമ്മപ്പധാനവീരിയവന്തസ്സ. **ഥാമഗതസ്സാ**തി ബലപ്പത്തസ്സ. **ദള്ഹപരക്കമസ്സാ**തി ഥിരവീരിയസ്സ. **യസ്സത്ഥായ പേസിതോ**തി യേന അരഹത്തത്ഥായ അത്തഭാവോ പരിച്ചത്തോ. **അത്ഥേ ചാ**തി അത്തനോ അത്ഥേ അരഹത്തഫലേ ച. **ഞായേ ചാ**തി അരിയേ അട്ഠങ്ഗികേ മഗ്ഗേ ച. **ലക്ഖണേ ചാ**തി അനിച്ചാദിലക്ഖണപടിവേധേ ച. **കാരണേ ചാ**തി ഹേതുമ്ഹി ച. **ഠാനാഠാനേ ചാ**തി ഠാനേ ച അട്ഠാനേ ച, കാരണാകാരണേ ചാതി അത്ഥോ. ഇദാനി വിത്ഥാരേത്വാ ദസ്സേതും **"സബ്ബേ സങ്ഖാരാ അനിച്ചാ"**തിആദിമാഹ.

൫൩. അട്ഠമഗാഥായ **ഏകോദി നിപകോ**തി ഏകഗ്ഗചിത്തോ പണ്ഡിതോ.

ജാതരൂപസ്സ ഓളാരികമ്പി മലം ധമതീതി സുവണ്ണസ്സ ഥൂലം ജല്ലം അഗ്ഗിസംയോഗേന നീഹരതി. **സന്ധമതീ**തി സമ്മാ നീഹരതി. **നിദ്ധമതീ**തി അപുനഭവപ്പത്തികം കത്വാ നീഹരതി. "ഝാപേതീ"തി കേചി വദന്തി. **മജ്ഝിമകമ്പീ**തി തതോ സുഖുമതരമ്പി. **സുഖുമകമ്പീ**തി അതിസുഖുമതരമ്പി. **ഏവമേവാ**തി ഓപമ്മസമ്പടിപാദനം. **അത്തനോ ഓളാരികേപി കിലേസേ ധമതീ**തി കായദുച്ചരിതാദികേ ഥൂലകിലേസേ വീരിയാതപേന നീഹരതി. **മജ്ഝിമകേപി**

കിലേസേതി കാമവിതക്കാദികേ ഓളാരികസുഖുമാനം മജ്ഝിമകേപി. **സുഖുമകേപീ**തി ഞാതിവിതക്കാദികേ അതിസണ്ഹകേപി കിലേസേ. **സമ്മാദിട്ഠിയാ മിച്ഛാദിട്ഠിം ധമതീ**തി സഹ വിപസ്സനായ മഗ്ഗസമ്പയുത്തായ സമ്മാദിട്ഠിയാ വിപരീതസങ്ഖാതം മിച്ഛാദിട്ഠിം നീഹരതി. **സമ്മാസങ്കപ്പാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൯൬൮. ഏവം ആയസ്മതാ സാരിപുത്തേന തീഹി ഗാഥാഹി ഭഗവന്തം ഥോമേത്വാ പഞ്ചഹി ഗാഥാഹി പഞ്ചസതാനം സിസ്സാനമത്ഥായ ച സേനാസനഗോചരസീലവതാദീനി പുച്ഛിതോ തമത്ഥം പകാസേതും **"വിജിഗുച്ഛമാനസ്സാ"**തിആദിനാ നയേന വിസ്സജ്ജനമാരദ്ധം. തത്ഥ പഠമഗാഥായ താവത്ഥോ - ജാതിആദീഹി **ജിഗുച്ഛമാനസ്സ രിത്താസനം സയനം സേവതോ വേ സമ്ബോധികാമസ്സ** സാരിപുത്ത ഭിക്ഖുനോ **യദിദം ഫാസു** യോ ഫാസുവിഹാരോ **യഥാനുധമ്മം** യോ ച അനുധമ്മോ, **തം തേ പവക്ഖാമി യഥാ പജാനം** യഥാ പജാനന്തോ വദേയ്യ, ഏവം വദാമീതി. **യം ഫാസുവിഹാര**ന്തി യം സുഖവിഹാരം. **അസപ്പായരൂപദസ്സനേനാ**തി ഇത്ഥിരൂപാദിസമണാസപ്പായരൂപദസ്സനേന. **തം ബോധിം ബുജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി തം ചതുമഗ്ഗഞാണസങ്ഖാതം ബോധിം ബുജ്ഝിതും ഇച്ഛന്തസ്സ. **അനുബുജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി അനുരൂപായ പടിപത്തിയാ ബുജ്ഝിതുകാമസ്സ. **പടിവിജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി അഭിമുഖേ കത്വാ നിബ്ബിജ്ഝിതുകാമസ്സ. **സമ്ബുജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി പഹീനകിലേസേ അപച്ചാഗമനവസേന സമ്മാ ബുജ്ഝിതും ഇച്ഛന്തസ്സ. **അധിഗന്തുകാമസ്സാ**തി പാപുണിതുകാമസ്സ. **സച്ഛികാതുകാമസ്സാ**തി പടിലാഭസച്ഛികിരിയായ പത്തുകാമസ്സ. അഥ വാ **ബുജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി സോതാപത്തിമഗ്ഗഞാണം ഞാതുകാമസ്സ. **അനുബുജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി സകദാഗാമിമഗ്ഗഞാണം പുന ഞാതുകാമസ്സ. **പടിവിജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി അനാഗാമിമഗ്ഗഞാണം പടിവേധവസേന ഞാതുകാമസ്സ. **സമ്ബുജ്ഝിതുകാമസ്സാ**തി അരഹത്തമഗ്ഗഞാണം സമ്മാ ഞാതുകാമസ്സ. **അധിഗന്തുകാമസ്സാ**തി ചതുബ്ബിധമ്പി അധിഗന്തുകാമസ്സ. **ഫസ്സിതുകാമസ്സാ**തി ഞാണഫുസനായ ഫുസിതുകാമസ്സ. **സച്ഛികാതുകാമസ്സാ**തി പച്ചവേക്ഖണായ പച്ചക്ഖം കത്തുകാമസ്സ.

ചതുന്നം മഗ്ഗാനം പുബ്ബഭാഗേ വിപസ്സനാതി ചതുന്നം അരിയമഗ്ഗാനം പുരിമകോട്ഠാസേ ഉപ്പന്നഉദയബ്ബയാദിവിപസ്സനാഞാണാനി.

൯൬൯. ദുതിയഗാഥായ **സപരിയന്തചാരീ**തി സീലാദീസു ചതൂസു പരിയന്തേസു ചരമാനോ. **ഡംസാധിപാതാന**ന്തി പിങ്ഗലമക്ഖികാനഞ്ച സേസമക്ഖികാനഞ്ച. തേ ഹി തതോ തതോ അധിപതിത്വാ ഖാദന്തി, തസ്മാ "അധിപാതാ"തി വുച്ചന്തി. **മനുസ്സഫസ്സാന**ന്തി ചോരാദിഫസ്സാനം.

ചത്താരോ പരിയന്താതി ചത്താരോ മരിയാദാ പരിച്ഛേദാ. **അന്തോപൂതിഭാവം പച്ചവേക്ഖമാനോ**തി അബ്ഭന്തരേ കുച്ഛിതഭാവം സീലവിരഹിതഭാവം ഓലോകയമാനോ. **അന്തോ സീലസംവരപരിയന്തേ ചരതീ**തി സീലസംവരപരിച്ഛേദബ്ഭന്തരേ ചരതി വിചരതി. **മരിയാദം ന ഭിന്ദതീ**തി സീലമരിയാദം സീലപരിച്ഛേദം ന കോപേതി.

ആദിത്തപരിയായം പച്ചവേക്ഖമാനോതി ആദിത്തദേസനം (മഹാവ॰ ൫൪; സം॰ നി॰ ൩.൨൩൫; ൪.൨൮) ഓലോകേന്തോ.

അക്ഖബ്ഭഞ്ജനവണപടിച്ഛാദനപുത്തമംസൂപമം പച്ചവേക്ഖമാനോതി സാകടികസ്സ അക്ഖബ്ഭഞ്ജനഉപമഞ്ച, കുട്ഠബ്യാധിനോ വണാനം പടിച്ഛാദനതേലപിലോതികഉപമഞ്ച, കന്താരപടിപന്നാനം ജായമ്പതികാനം പുത്തമംസഖാദനഉപമഞ്ച (സം॰ നി॰ ൨.൬൩; മി॰ പ॰ ൬.൧.൨) ഓലോകേന്തോ. **ഭദ്ദേകരത്തവിഹാരം പച്ചവേക്ഖമാനോതി** -

> ''അതീതം നാന്വാഗമേയ്യ, നപ്പടികങ്ഖേ അനാഗതം;
> തം വേ 'ഭദ്ദേകരത്തോ'തി, സന്തോ ആചിക്ഖതേ മുനീ''തി. (മ॰ നി॰ ൩.൨൭൨; നേത്തി॰ ൧൦൩) -

ഏവം വുത്തം ഭദ്ദേകരത്തവിഹാരം ഓലോകേന്തോ. **താ ഉപ്പതിത്വാ ഉപ്പതിത്വാ ഖാദന്തീ**തി നിപ്പതിത്വാ നിപ്പതിത്വാ ഖാദന്തി.

൨൦൦. തതിയഗാഥായ **പരധമ്മികാ** നാമ സത്തസഹധമ്മികവജ്ജാ സബ്ബേപി തേ ബാഹിരകാ. **കുസലാനുഏസീ**തി കുസലധമ്മേ അന്വേസമാനോ.

സത്ത സഹധമ്മികേ ഠപേത്വാതി ഭിക്ഖുഭിക്ഖുനീസിക്ഖമാനാസാമണേരസാമണേരീഉപാസകഉപാസികായോ വജ്ജേത്വാ. **അഥാപരാനിപി അത്ഥി അഭിസമ്ഭോതബ്ബാനീ**തി അപരാനിപി മദ്ദിതബ്ബാനി അത്ഥി സംവിജ്ജന്തി.

൨൦൧. ചതുത്ഥഗാഥായ **ആതങ്കഫസ്സേനാ**തി രോഗഫസ്സേന. **സീതം അഥുണ്ഹന്തി** സീതഞ്ച ഉണ്ഹഞ്ച. **സോ തേഹി ഫുട്ഠോ ബഹുധാതി** സോ തേഹി ആതങ്കാദീഹി അനേകേഹി ആകാരേഹി ഫുട്ഠോ സമാനോ. **അനോകോതി** അഭിസങ്ഖാരവിഞ്ഞാണാദീനം അനോകാസഭൂതോ. **അബ്ഭന്തരധാതുപകോപവസേന വാതി** സരീരബ്ഭന്തരേ ആപോധാതുക്ഖോഭവസേന വാ അഞ്ഞധാതുക്ഖോഭവസേന വാ. **ഉണ്ഹന്തി** സരീരബ്ഭന്തരേ തേജോധാതുക്ഖോഭവസേന ഉണ്ഹം ഭവതി. **അഭിസങ്ഖാരസഹഗതവിഞ്ഞാണസ്സാതി** കുസലാകുസലചേതനാസമ്പയുത്തചിത്തസ്സ. **ഓകാസം ന കരോതീ**തി അവകാസം പതിട്ഠം ന കരോതി. **അവത്ഥിതസമാദാനോതി** ഓതരിത്വാ ഗാഹകോ.

൨൦൨. ഏവം ''ഭിക്ഖുനോ വിജിഗുച്ഛതോ''തിആദീഹി തീഹി ഗാഥാഹി പുട്ഠമത്ഥം വിസ്സജ്ജേത്വാ ഇദാനി ''ക്യാസ്സ ബ്യപ്പഥയോ''തിആദിനാ നയേന പുട്ഠം വിസ്സജ്ജേന്തോ **''ഥേയ്യം ന കാരേ''**തിആദിമാഹ. തത്ഥ **ഫസ്സേ**തി ഫുസേയ്യ. **യദാവിലത്തം മനസോ വിജഞ്ഞാതി** യം ചിത്തസ്സ ആവിലത്തം വിജാനേയ്യ, തം സബ്ബം **''കണ്ഹസ്സ പക്ഖോ''**തി വിനോദയേയ്യ.

അദിന്നാദാനം പഹായാതി ഏത്ഥ അദിന്നസ്സ ആദാനം അദിന്നാദാനം, പരസംഹരണം, ഥേയ്യം ചോരികാതി വുത്തം ഹോതി. തത്ഥ **അദിന്നന്തി** പരപരിഗ്ഗഹിതം, യത്ഥ പരോ യഥാകാമകാരിതം ആപജ്ജന്തോ അദണ്ഡാരഹോ അനുപവജ്ജോ ച ഹോതി; തസ്മിം പരപരിഗ്ഗഹിതേ പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിനോ തദാദായകഉപക്കമസമുട്ഠാപികാ ഥേയ്യചേതനാ അദിന്നാദാനം. തം ഹീനേ പരസ്സ സന്തകേ അപ്പസാവജ്ജം, പണീതേ മഹാസാവജ്ജം. കസ്മാ? വത്ഥുപണീതതായ. വത്ഥുസമത്തേ സതി

ഗുണാധികാനം സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം മഹാസാവജ്ജം, തം തം ഗുണാധികം ഉപാദായ തതോ തതോ ഹീനഗുണസ്സ സന്തകേ വത്ഥുസ്മിം അപ്പസാവജ്ജം.

തസ്സ പഞ്ച സമ്ഭാരാ ഹോന്തി - പരപരിഗ്ഗഹിതം, പരപരിഗ്ഗഹിതസഞ്ഞിതാ, ഥേയ്യചിത്തം, ഉപക്കമോ, തേന ഹരണന്തി. **പഹായാ**തി ഇമം അദിന്നാദാനചേതനാസങ്ഖാതം ദുസ്സീല്യം പജഹിത്വാ. **പടിവിരതോ**തി പഹീനകാലതോ പട്ഠായ തതോ ദുസ്സീല്യതോ ഓരതോ വിരതോവ. ദിന്നമേവ ആദിയതീതി **ദിന്നാദായീ**. ചിത്തേനപി ദിന്നമേവ പടികങ്ഖതീതി **ദിന്നപാടികങ്ഖീ**. ഥേനേതീതി ഥേനോ, ന ഥേനേന **അഥേനേന**. അഥേനത്തായേവ **സുചിഭൂതേന. അത്തനാ**തി അത്തഭാവേന, അഥേനം സുചിഭൂതം അത്തഭാവം കത്വാ വിഹരതീതി വുത്തം ഹോതി. ഇതോ പരം വുത്തനയമേവ.

മേത്തായനവസേന **മേത്തി**. മേത്താകാരോ **മേത്തായനാ**. മേത്തായ അയിതസ്സ മേത്താസമങ്ഗിനോ ചിത്തസ്സ ഭാവോ **മേത്തായിതത്തം**. അനുദയതീതി **അനുദയാ,** രക്ഖതീതി അത്ഥോ. അനുദയാകാരോ **അനുദയനാ**. അനുദയിതസ്സ ഭാവോ **അനുദയിതത്തം**. ഹിതസ്സ ഏസനവസേന **ഹിതേസിതാ**. അനുകമ്പനവസേന **അനുകമ്പാ**. സബ്ബേഹിപി ഇമേഹി പദേഹി ഉപചാരപ്പനാപ്പത്താവ മേത്താ വുത്താ. **വിപുലേനാ**തി ഏത്ഥ ഫരണവസേന വിപുലതാ ദട്ഠബ്ബാ. ഭൂമിവസേന പന തം **മഹഗ്ഗതം**. പഗുണവസേന **അപ്പമാണം**. സത്താരമ്മണവസേന ച **അപ്പമാണം**. ബ്യാപാദപച്ചത്ഥികപ്പഹാനേന **അവേരം**. ദോമനസ്സപ്പഹാനതോ **അബ്യാപജ്ജം,** നിദ്ദുക്ഖന്തി വുത്തം ഹോതി.

ആവിലന്തി അപ്പസന്നം. **ലുളിത**ന്തി കലലം. **ഏരിത**ന്തി അസന്നിട്ഠാനം. **ഘട്ടിത**ന്തി ആരമ്മണേന ഘട്ടനമാപാദിതം. **ചലിത**ന്തി കമ്പമാനം. **ഭന്ത**ന്തി വിബ്ഭന്തം. **അവൂപസന്ത**ന്തി അനിബ്ബുതം.

യോ സോ മാരോതി ഏവമാദീസു മഹാജനം അനത്ഥേ നിയോജേത്വാ മാരേതീതി **മാരോ**. കണ്ഹകമ്മത്താ **കണ്ഹോ**. കാമാവചരിസ്സരത്താ **അധിപതി**. മരണം പാപനതോ **അന്തഗൂ**. മുഞ്ചിതും അപ്പദാനട്ഠേന **നമുചി**. മാരസ്സ ബളിസന്തി **മാരബളിസം**. വട്ടസന്നിസ്സിതട്ഠേന മാരസ്സ ആമിസന്തി **മാരാമിസം**. വസവത്തനട്ഠേന മാരസ്സ വിസയോതി **മാരവിസയോ**. ഗോചരട്ഠേന മാരസ്സ നിവാസോതി **മാരനിവാസോ** . കാമചാരം ചരട്ഠേന മാരസ്സ ഗോചരോതി **മാരഗോചരോ**. ദുപ്പമുഞ്ചനട്ഠേന മാരസ്സ ബന്ധനന്തി **മാരബന്ധനം. ദുക്ഖുദ്ദയോ**തി ദുക്ഖബന്ധനോ.

൨൦൯. **മൂലമ്പി തേസം പലിഖഞ്ഞ തിട്ഠേ**തി തേസം കോധാതിമാനാനം യം അവിജ്ജാദികം മൂലം, തമ്പി പലിഖണിത്വാ തിട്ഠേയ്യ. **അദ്ധാ ഭവന്തോ അഭിസമ്ഭവേയ്യാ**തി ഏതം പിയാപിയം അഭിഭവന്തോ ഏകംസേനേവ അഭിഭവേയ്യ, ന തത്ഥ സിഥിലം പരക്കമേയ്യാതി അധിപ്പായോ.

അവിജ്ജാ മൂലന്തിആദയോ അവിജ്ജാ കോധസ്സ ഉപനിസ്സയസഹജാതാദിവസേന മൂലം ഹോതി. അനുപായമനസികാരോ ച അസ്മിമാനോ ച ഇമേ ദ്വേ ഉപനിസ്സയവസേനേവ. അഹിരികഅനോത്തപ്പഉദ്ധച്ചാ ഇമേ തയോ ഉപനിസ്സയസഹജാതാദിവസേന മൂലാനി ഹോന്തി, തഥാ അതിമാനസ്സാപി.

൨൦൮. **പഞ്ഞം പുരക്ഖത്വാ**തി പഞ്ഞം പുബ്ബങ്ഗമം കത്വാ. **കല്യാണപീതീ**തി കല്യാണപീതിയാ സമന്നാഗതോ. **ചതുരോ സഹേഥ പരിദേവധമ്മേ**തി അനന്തരഗാഥായ വുച്ചമാനേ പരിദേവനീയധമ്മേ സഹേയ്യ.

വിചയബഹുലോതി പരിവീമംസനബഹുലോ. **പവിചയബഹുലോ**തി വിസേസേന വീമംസനബഹുലോ. **പേക്ഖായനബഹുലോ**തി ഇക്ഖണബഹുലോ. **സമേക്ഖായനബഹുലോ**തി ഏസനബഹുലോ. **വിഭൂതവിഹാരീ**തി പാകടം കത്വാ ഞാതവിഹാരീ.

അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേതി ഏത്ഥ താവ അഭിക്കന്തം വുച്ചതി ഗമനം. പടിക്കന്തം നിവത്തനം. തദുഭയമ്പി ചതൂസു ഇരിയാപഥേസു ലബ്ഭതി. ഗമനേ താവ പുരതോ കായം അഭിഹരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ. പടിനിവത്തേന്തോ പടിക്കമതി നാമ. ഠാനേപി ഠിതകോവ കായം പുരതോ ഓനമേന്തോ അഭിക്കമതി നാമ. പച്ഛതോ അപനാമേന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിസജ്ജായപി നിസിന്നകോവ ആസനസ്സ പുരിമഅങ്ഗാഭിമുഖോ സംസരന്തോ അഭിക്കമതി നാമ. പച്ഛിമഅങ്ഗപ്പദേസം പച്ഛാ സംസരന്തോ പടിക്കമതി നാമ. നിപജ്ജായപി ഏസേവ നയോ.

സമ്പജാനകാരീ ഹോതീതി സമ്പജഞ്ഞേന സബ്ബകിച്ചകാരീ, സമ്പജഞ്ഞമേവ വാ കാരീ ഹോതി. സോ ഹി അഭിക്കന്താദീസു സമ്പജഞ്ഞം കരോതേവ, ന കത്ഥചി സമ്പജഞ്ഞവിരഹിതോ ഹോതി. **ആലോകിതേ വിലോകിതേ**തി ഏത്ഥ പന ആലോകിതം നാമ പുരതോ പേക്ഖനം. വിലോകിതം നാമ അനുദിസാപേക്ഖനം. അഞ്ഞാനിപി ഹേട്ഠാ ഉപരി പച്ഛതോ പേക്ഖനവസേന ഓലോകിതഉല്ലോകിതഅപലോകിതാനി നാമ ഹോന്തി. താനി ഇധ ന ഗഹിതാനി. സാരുപ്പവസേന പന ഇമാനേവ ദ്വേ ഗഹിതാനി, ഇമിനാ വാ മുഖേന സബ്ബാനി ഗഹിതാനേവാതി.

സമിഞ്ജിതേ പസാരിതേതി പബ്ബാനം സമിഞ്ജനപസാരണേ. **സങ്ഘാടിപത്തചീവരധാരണേ**തി ഏത്ഥ സങ്ഘാടിചീവരാനം നിവാസനപാരുപനവസേന , പത്തസ്സ ഭിക്ഖാപടിഗ്ഗഹണാദിവസേന പരിഭോഗോ ധാരണം നാമ. **അസിതാദീസു അസിതേ**തി പിണ്ഡപാതഭോജനേ. **പീതേ**തി യാഗുആദിപാനേ. **ഖായിതേ**തി പിട്ഠഖജ്ജകാദിഖാദനേ. **സായിതേ**തി മധുഫാണിതാദിസായനേ. **ഉച്ചാരപസ്സാവകമ്മേ**തി ഉച്ചാരസ്സ ച പസ്സാവസ്സ ച കരണേ. **ഗതാദീസു ഗതേ**തി ഗമനേ. **ഠിതേ**തി ഠാനേ. **നിസിന്നേ**തി നിസജ്ജായ.

സുത്തേതി സയനേ. **ജാഗരിതേ**തി ജാഗരണേ. **ഭാസിതേ**തി കഥനേ. തത്ഥ ഉപാദാരൂപസ്സ സദ്ദായതനസ്സ അപ്പവത്തേ സതി ഭാസിതാ നാമ ന ഹോതി, തസ്മിം പവത്തന്തേ ഹോതീതി പരിഗ്ഗാഹകോ ഭിക്ഖു ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി. വിമുത്തായതനസീസേന ധമ്മം ദേസേന്തോപി ബാത്തിംസതിരച്ഛാനകഥം പഹായ ദസകഥാവത്ഥുനിസ്സിതം കഥം കഥേന്തോപി ഭാസിതേ സമ്പജാനകാരീ നാമ. **തുണ്ഹീഭാവേ**തി അകഥനേ. തത്ഥ ഉപാദാരൂപസ്സ സദ്ദായതനസ്സ പവത്തിയം തുണ്ഹീഭാവോ നാമ നത്ഥി, അപ്പവത്തിയം ഹോതീതി പരിഗ്ഗാഹകോ ഭിക്ഖു തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ നാമ ഹോതി. അട്ഠതിംസആരമ്മണേസു ചിത്തരുചിയം കമ്മട്ഠാനം ഗഹേത്വാ നിസിന്നോപി ദുതിയജ്ഝാനം സമാപന്നോപി തുണ്ഹീഭാവേ സമ്പജാനകാരീ നാമ. ഏത്ഥ ച ഏകോ ഇരിയാപഥോ ദ്വീസു

ഠാനേസു ആഗതോ. സോ ഹേട്ഠാ അഭിക്കന്തേ പടിക്കന്തേതി എത്ഥ ഭിക്ഖാചാരഗാമം ഗച്ഛതോ ആഗച്ഛതോ ച അദ്ധാനഗമനവസേന കഥിതോ. ഗതേ ഠിതേതി എത്ഥ വിഹാരേ ചുണ്ണികപാദുദ്ധാരവസേന കഥിതോതി വേദിതബ്ബോ. **ബുദ്ധാനുസ്സതിവസേനാ**തിആദയോ ഹേട്ഠാ തത്ഥ തത്ഥ പകാസിതാ എവ.

അരതീതി രതിപടിക്ഖേപോ. **അരതിതാ**തി അരമനാകാരോ. **അനഭിരതീ**തി അനഭിരതഭാവോ. **അനഭിരമനാ**തി അനഭിരമനാകാരോ. **ഉക്കണ്ഠിതാ**തി ഉക്കണ്ഠനാകാരോ. **പരിതസ്സിതാ**തി ഉക്കണ്ഠനവസേനേവ പരിതസ്സനാ.

൨൦൭. **കിം സൂ അസിസ്സ**ന്തി കിം ഭുഞ്ജിസ്സാമി. **കുവ വാ അസിസ്സ**ന്തി കുഹിം വാ അസിസ്സാമി. **ദുക്ഖം വത സേത്ഥ കുവജ്ജ സേസ്സ**ന്തി ഇമം രത്തിം ദുക്ഖം സയിം, അജ്ജ ആഗമനരത്തിം കത്ഥ സയിസ്സം. **എതേ വിതക്കേ**തി എതേ പിണ്ഡപാതനിസ്സിതേ ദ്വേ, സേനാസനനിസ്സിതേ ദ്വേതി ചത്താരോ വിതക്കേ. **അനികേതചാരീ**തി അപലിബോധചാരീ നിത്തണ്ഹചാരീ.

ഫലകേ വാതി വങ്കാദിഫലകപീഠേ ച. **ആഗാമിരത്തി**ന്തി ആഗമനിരത്തിയം. **ആദേവനേയ്യേ**തി വിസേസേന ദേവനിയ്യേ. **പരിദേവനേയ്യേ**തി സമന്തതോ ദേവനിയ്യേ.

൨൦൮. **കാലേ**തി പിണ്ഡപാതകാലേ പിണ്ഡപാതസങ്ഖാതം അന്നം വാ, ചീവരകാലേ ചീവരസങ്ഖാതം വസനം വാ ലദ്ധാ ധമ്മേന സമേനാതി അധിപ്പായോ. **മത്തം സ ജഞ്ഞാ**തി പരിഗ്ഗഹേ ച പരിഭോഗേ ച സോ പമാണം ജാനേയ്യ. **ഇധാ**തി സാസനേ, നിപാതമത്തമേവ വാ എതം. **തോസനത്ഥ**ന്തി സന്തോസത്ഥം, എതദത്ഥം മത്തം ജാനേയ്യാതി വുത്തം ഹോതി. **സോ തേസു ഗുത്തോ**തി സോ ഭിക്ഖു തേസു പച്ചയേസു ഗുത്തോ. **യതചാരീ**തി സഞ്ഞതവിഹാരോ, രക്ഖിതഇരിയാപഥോ രക്ഖിതകായവചീമനോദ്വാരോ ചാതി വുത്തം ഹോതി. "യതിചാരീ"തിപി പാഠോ, എസോയേവത്ഥോ. **രുസിതോ**തി രോസിതോ. ഘട്ടിതോതി വുത്തം ഹോതി.

ദ്വീഹി കാരണേഹി മത്തം ജാനേയ്യാതി ദ്വീഹി ഭാഗേഹി പമാണം ജാനേയ്യ. **പടിഗ്ഗഹണതോ വാ**തി പരേഹി ദിയ്യമാനഗ്ഗഹണകാലതോ വാ. **പരിഭോഗതോ വാ**തി പരിഭുഞ്ജനകാലതോ വാ. **ഥോകേപി ദിയ്യമാനേ**തി അപ്പകേപി ദിയ്യമാനേ. **കുലാനുദയായാ**തി കുലാനം അനുദയതായ. **കുലാനുരക്ഖായാ**തി കുലാനം അനുരക്ഖണത്ഥായ. **പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി ഥോകമ്പി ഗണ്ഹാതി. **ബഹുകേപി ദിയ്യമാനേ**തി അനപ്പകേപി ദിയ്യമാനേ. **കായപരിഹാരികം ചീവരം പടിഗ്ഗണ്ഹാതീ**തി എത്ഥ കായം പരിഹരതി പോസേതീതി കായപരിഹാരികം. **കുച്ഛിപരിഹാരിക**ന്തി കുച്ഛിം പരിഹരതി പോസേതീതി കുച്ഛിപരിഹാരികം. ഇതരീതരപച്ചയസന്തോസേന സമന്നാഗതസ്സ ഭിക്ഖുനോ അട്ഠ പരിക്ഖാരാ വട്ടന്തി തീണി ചീവരാനി പത്തോ ദന്തകട്ഠച്ഛേദനവാസി എകാ സൂചി കായബന്ധനം പരിസ്സാവനന്തി. വുത്തമ്പി ചേതം -

> "തിചീവരഞ്ച പത്തോ ച, വാസി സൂചി ച ബന്ധനം;
> പരിസ്സാവനേന അട്ഠേതേ, യുത്തയോഗസ്സ ഭിക്ഖുനോ"തി. (ദീ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൧൫; മ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൧.൨൯൪; ൨.൩൯൪; അ॰ നി॰ അട്ഠ॰ ൨.൪.൧൯൮);

തേ സബ്ബേ കായപരിഹാരികാപി ഹോന്തി കുച്ഛിപരിഹാരികാപി. കഥം? തിചീവരം താവ നിവാസേത്വാ ച പാരുപിത്വാ ച വിചരണകാലേ കായം പരിഹരതി പോസേതീതി കായപരിഹാരികം ഹോതി. ചീവരകണ്ണേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ പിവനകാലേ ഖാദിതബ്ബഫലാഫലഗ്ഗഹണകാലേ ച കുച്ഛിം പരിഹരതി പോസേതീതി കുച്ഛിപരിഹാരികം ഹോതി.

പത്തോപി തേന ഉദകം ഉദ്ധരിത്വാ ന്ഹാനകാലേ കുടിപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികോ ഹോതി . ആഹാരം ഗഹേത്വാ ഭുഞ്ജനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികോ. വാസിപി തായ ദന്തകട്ഠച്ഛേദനകാലേ മഞ്ചപീഠാനം അങ്ഗപാദചീവരകുടിദണ്ഡകസജ്ജനകാലേ ച കായപരിഹാരികാ ഹോതി. ഉച്ഛുച്ഛേദനനാളികേരാദിതച്ഛനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ. സൂചി ചീവരസിബ്ബനകാലേ കായപരിഹാരികാ ഹോതി. പൂവം വാ ഫലം വാ വിജ്ഝിത്വാ ഖാദനകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികാ. കായബന്ധനം ബന്ധിത്വാ വിചരണകാലേ കായപരിഹാരികം. ഉച്ഛുആദീനി ബന്ധിത്വാ ഗഹണകാലേ കുച്ഛിപരിഹാരികം. പരിസ്സാവനം തേന ഉദകം പരിസ്സാവേത്വാ ന്ഹാനകാലേ സേനാസനപരിഭണ്ഡകരണകാലേ ച കായപരിഹാരികം, പാനീയപാണകപരിസ്സാവനകാലേ തേനേവ തിലതണ്ഡുലപുഥുകാദീനി ഗഹേത്വാ ഖാദനകാലേ ച കുച്ഛിപരിഹാരികം.

പടിസങ്ഖായോനിസോതി ഉപായേന പഥേന പടിസങ്ഖായ ഞത്വാ, പച്ചവേക്ഖിത്വാതി അത്ഥോ. എത്ഥ ച ''സീതസ്സ പടിഘാതായാ''തിആദിനാ നയേന വുത്തപച്ചവേക്ഖണമേവ യോനിസോ പടിസങ്ഖാതി വേദിതബ്ബം. തത്ഥ **ചീവര**ന്തി അന്തരവാസകാദീസു യംകിഞ്ചി. **പടിസേവ**തീതി പരിഭുഞ്ജതി നിവാസേതി വാ പാരുപതി വാ. **യാവദേവാ**തി പയോജനാവധിപരിച്ഛേദനിയമവചനം. എത്തകമേവ ഹി യോഗിനോ ചീവരപടിസേവനേ പയോജനം, യദിദം സീതസ്സ പടിഘാതായാതിആദി, ന ഇതോ ഭിയ്യോ. **സീതസ്സാ**തി അജ്ഝത്തധാതുക്ഖോഭവസേന വാ ബഹിദ്ധാ ഉതുപരിണാമനവസേന വാ ഉപ്പന്നസ്സ യസ്സ കസ്സചി സീതസ്സ.

പടിഘാതായാതി പടിഹനനത്ഥം. യഥാ സരീരേ ആബാധം ന ഉപ്പാദേതി, ഏവം തസ്സ വിനോദനത്ഥം. സീതബ്ഭാഹതേ ഹി സരീരേ വിക്ഖിത്തചിത്തോ യോനിസോ പദഹിതും ന സക്കോതി. തസ്മാ സീതസ്സ പടിഘാതായ ചീവരം സേവിതബ്ബന്തി ഭഗവാ അനുഞ്ഞാസി. എസ നയോ സബ്ബത്ഥ. കേവലഞ്ഹേത്ഥ **ഉണ്ഹസ്സാ**തി അഗ്ഗിസന്താപസ്സ, തസ്സ വനദാഹാദീസു സമ്ഭവോ വേദിതബ്ബോ. **ഡംസമകസവാതാതപസരീസപസമ്ഫസ്സാന**ന്തി എത്ഥ പന **ഡംസാ**തി ഡംസനമക്ഖികാ. ''അന്ധമക്ഖികാ''തിപി വുച്ചന്തി. **മകസാ**തി മകസാ ഏവ. **വാതാ**തി സരജഅരജാദിഭേദാ . **ആതപോ**തി സൂരിയാതപോ. **സരീസപാ**തി യേ കേചി സരന്താ ഗച്ഛന്തി ദീഘജാതികാ സപ്പാദയോ, തേസം ദട്ഠസമ്ഫസ്സോ ച ഫുട്ഠസമ്ഫസ്സോ ചാതി ദുവിധോ സമ്ഫസ്സോ; സോപി ചീവരം പാരുപിത്വാ നിസിന്നം ന ബാധതി. തസ്മാ താദിസേസു ഠാനേസു തേസം പടിഘാതത്ഥായ പടിസേവതി. **യാവദേവാ**തി പുന എതസ്സ വചനം നിയതപയോജനാവധിപരിച്ഛേദദസ്സനത്ഥം. **ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനത്ഥ**ന്തി നിയതപയോജനം, ഇതരാനി കദാചി ഹോന്തി. തത്ഥ **ഹിരികോപീന**ന്തി തം തം സമ്ബാധട്ഠാനം. യസ്മിം യസ്മിഞ്ഹി അങ്ഗേ വിവരിയമാനേ ഹിരീ കുപ്പതി വിനസ്സതി, തം തം ഹിരിം കോപനതോ ഹിരികോപീനന്തി വുച്ചതി.

തസ്സ ച ഹിരികോപീനസ്സ പടിച്ഛാദനത്ഥന്തി ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനത്ഥം. "ഹിരികോപീനം പടിച്ഛാദനത്ഥ"ന്തിപി പാഠോ.

പിണ്ഡപാതന്തി യംകിഞ്ചി ആഹാരം. യോ ഹി കോചി ആഹാരോ ഭിക്ഖുനോ പിണ്ഡോല്യേന പത്തേ പതിതത്താ "പിണ്ഡപാതോ"തി വുച്ചതി. പിണ്ഡാനം വാ പാതോ പിണ്ഡപാതോ, തത്ഥ തത്ഥ ലദ്ധാനം ഭിക്ഖാനം സന്നിപാതോ, സമൂഹോതി വുത്തം ഹോതി. സേസം ഹേട്ഠാ വുത്തനയമേവ.

സേനാസനന്തി സയനഞ്ച ആസനഞ്ച. യത്ഥ യത്ഥ ഹി സേതി വിഹാരേ വാ അഡ്ഢയോഗാദിമ്ഹി വാ, തം സേനം. യത്ഥ യത്ഥ ആസതി നിസീദതി, തം ആസനം, തം ഏകതോ കത്വാ "സേനാസന"ന്തി വുച്ചതി.
ഉതുപരിസ്സയവിനോദനപടിസല്ലാനാരാമത്ഥന്തി പരിസഹനട്ഠേന ഉതുയേവ ഉതുപരിസ്സയോ. ഉതുപരിസ്സയസ്സ വിനോദനത്ഥഞ്ച പടിസല്ലാനാരാമത്ഥഞ്ച. യോ സരീരാബാധചിത്തവിക്ഖേപകരോ അസപ്പായോ ഉതു സേനാസനപടിസേവനേന വിനോദേതബ്ബോ ഹോതി, തസ്സ വിനോദനത്ഥം ഏകീഭാവസുഖത്ഥഞ്ചാതി വുത്തം ഹോതി. കാമഞ്ച സീതപടിഘാതാദിനാവ ഉതുപരിസ്സയവിനോദനം വുത്തമേവ. യഥാ പന ചീവരപടിസേവനേ "ഹിരികോപീനപടിച്ഛാദനം നിയതപയോജനം, ഇതരാനി കദാചി കദാചി ഭവന്തീ"തി വുത്തം, ഏവമിധാപി നിയതഉതുപരിസ്സയവിനോദനം സന്ധായ ഇദം വുത്തന്തി വേദിതബ്ബം. അഥ വാ അയം വുത്തപ്പകാരോ ഉതു ഉതുയേവ. പരിസ്സയോ പന ദുവിധോ പാകടപരിസ്സയോ ച പടിച്ഛന്നപരിസ്സയോ ച. തത്ഥ **പാകടപരിസ്സയോ** സീഹബ്യഗ്ഘാദയോ, **പടിച്ഛന്നപരിസ്സയോ** രാഗദോസാദയോ. തേ യത്ഥ അപരിഗുത്തിയാ ച അസപ്പായരൂപദസ്സനാദിനാ ച ആബാധം ന കരോന്തി, തം സേനാസനം ഏവം ജാനിത്വാ പച്ചവേക്ഖിത്വാ പടിസേവന്തോ ഭിക്ഖു പടിസങ്ഖാ യോനിസോ സേനാസനം ഉതുപരിസ്സയവിനോദനത്ഥം പടിസേവതീതി വേദിതബ്ബോ.

ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരന്തി ഏത്ഥ രോഗസ്സ പടിഅയനട്ഠേന പച്ചയോ, പച്ചനീകഗമനട്ഠേനാതി അത്ഥോ. യസ്സ കസ്സചി സപ്പായസ്സേതം അധിവചനം. ഭിസക്കസ്സ കമ്മം തേന അനുഞ്ഞാതത്താതി ഭേസജ്ജം. ഗിലാനപച്ചയോവ ഭേസജ്ജം ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജം, യം കിഞ്ചി ഗിലാനസ്സ സപ്പായം ഭിസക്കകമ്മം തേലമധുഫാണിതാദീതി വുത്തം ഹോതി. പരിക്ഖാരോതി പന "സത്തഹി നഗരപരിക്ഖാരേഹി സുപരിക്ഖത്തം ഹോതീ"തിആദീസു (അ॰ നി॰ ൭.൬൭) പരിവാരോ വുച്ചതി. "രഥോ സീലപരിക്ഖാരോ, ഝാനക്ഖോ ചക്കവീരിയോ"തിആദീസു (സം॰ നി॰ ൫.൪) അലങ്കാരോ. "യേ ച ഖോ ഇമേ പബ്ബജിതേന ജീവിതപരിക്ഖാരാ സമുദാനേതബ്ബാ"തിആദീസു (മ॰ നി॰ ൧.൧൯൧-൧൯൨) സമ്ഭാരോ. ഇധ പന സമ്ഭാരോപി പരിവാരോപി വട്ടതി. തഞ്ച ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജം ജീവിതസ്സ പരിവാരോപി ഹോതി, ജീവിതനാസകാബാധുപ്പത്തിയാ അന്തരം അദത്വാ രക്ഖണതോ സമ്ഭാരോപി. യഥാചിരം പവത്തതി, ഏവമസ്സ കാരണഭാവതോ; തസ്മാ "പരിക്ഖാരോ"തി വുച്ചതി. ഏവം ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജഞ്ച തം പരിക്ഖാരോ ചാതി ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരോ, തം ഗിലാനപച്ചയഭേസജ്ജപരിക്ഖാരം. ഗിലാനസ്സ യം കിഞ്ചി സപ്പായം ഭിസക്കാനുഞ്ഞാതം തേലമധുഫാണിതാദിജീവിതപരിക്ഖാരന്തി വുത്തം ഹോതി.

ഉപ്പന്നാനന്തി ജാതാനം ഭൂതാനം നിബ്ബത്താനം. **വേയ്യാബാധികാനന്തി** ഏത്ഥ ബ്യാബാധോതി ധാതുക്ഖോഭോ തംസമുട്ഠാനാ ച കുട്ഠഗണ്ഡപീളകാദയോ, ബ്യാബാധതോ ഉപ്പന്നത്താ വേയ്യാബാധികാ. **വേദനാനന്തി** ദുക്ഖവേദനാ, അകുസലവിപാകവേദനാ, താസം വേയ്യാബാധികാനം വേദനാനം. **അബ്യാബജ്ഝപരമതായാതി** നിദ്ദുക്ഖപരമതായ. യാവ തം ദുക്ഖം സബ്ബം പഹീനം ഹോതി, താവാതി അത്ഥോ.

സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി പച്ചയസന്തോസേന സന്തുട്ഠോ ഹോതി. **ഇതരീതരേന ചീവരേനാതി** ഥൂലസുഖുമലൂഖപണീതഥിരജിണ്ണാനം യേന കേനചി. അഥ ഖോ യഥാലദ്ധാദീനം ഇതരീതരേന യേന കേനചി സന്തുട്ഠോ ഹോതീതി അത്ഥോ. ചീവരസ്മിഞ്ഹി തയോ സന്തോസാ യഥാലാഭസന്തോസോ യഥാബലസന്തോസോ യഥാസാരുപ്പസന്തോസോതി. പിണ്ഡപാതാദീസുപി ഏസേവ നയോ.

വണ്ണവാദീതി ഏകോ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം ന കഥേതി, ഏകോ ന സന്തുട്ഠോ ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി, ഏകോ നേവ സന്തുട്ഠോ ഹോതി, ന സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി, ഏകോ സന്തുട്ഠോ ച ഹോതി, സന്തോസസ്സ വണ്ണം കഥേതി, തം ദസ്സേതും **"ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാ ച വണ്ണവാദീ"തി** വുത്തം. **അനേസനന്തി** ദൂതേയ്യപഹീനഗമനാനുയോഗപ്പഭേദം നാനപ്പകാരം അനേസനം. **അപ്പതിരൂപന്തി** അയുത്തം. **അലദ്ധാ ചാതി** അലഭിത്വാ. യഥാ ഏകച്ചോ "കഥം നു ഖോ ചീവരം ലഭിസ്സാമീ"തി പുഞ്ഞവന്തേഹി ഭിക്ഖൂഹി സദ്ധിം ഏകതോ ഹുത്വാ കോഹഞ്ഞം കരോന്തോ ഉത്തസ്സതി പരിതസ്സതി, സന്തുട്ഠോ ഭിക്ഖു ഏവം **അലദ്ധാ ച ചീവരം ന പരിതസ്സതി. ലദ്ധാ ചാതി** ധമ്മേന സമേന ലഭിത്വാ. **അഗധിതോതി** വിഗതലോഭവന്തോ. **അമുച്ഛിതോതി** അധിമത്തതണ്ഹായ മുച്ഛം അനാപന്നോ. **അനജ്ഝാപന്നോതി** തണ്ഹായ അനോത്ഥടോ അപരിയോനദ്ധോ. **ആദീനവദസ്സാവീതി** അനേസനാപത്തിയഞ്ച ഗധിതപരിഭോഗേ ച ആദീനവം പസ്സമാനോ. **നിസ്സരണപഞ്ഞോതി** "യാവദേവ സീതസ്സ പടിഘാതായാ"തി (മ॰ നി॰ ൧.൨൩) വുത്തം നിസ്സരണം ഏവ പജാനന്തോ. **ഇതരീതരചീവരസന്തുട്ഠിയാതി** യേന കേനചി ചീവരേന സന്തുട്ഠിയാ. **നേവത്താനുക്കംസേതീതി** "അഹം പംസുകൂലികോ, മയാ ഉപസമ്പദമാളേയേവ പംസുകൂലികങ്ഗം ഗഹിതം, കോ മയാ സദിസോ അത്ഥീ"തി അത്തുക്കംസനം ന കരോതി. **ന പരം വമ്ഭേതീതി** "ഇമേ പനഞ്ഞേ ഭിക്ഖൂ ന പംസുകൂലികാ"തി വാ "പംസുകൂലികമത്തമ്പി ഏതേസം നത്ഥീ"തി വാ ഏവം പരം ന വമ്ഭേതി.

യോ ഹി തത്ഥ ദക്ഖോതി യോ തസ്മിം ചീവരസന്തോസേ വണ്ണവാദീ, താസു വാ ദക്ഖോ ഛേകോ ബ്യത്തോ. **അനലസോതി** സാതച്ചകിരിയായ ആലസിയവിരഹിതോ. **സമ്പജാനോ പടിസ്സതോതി** സമ്പജാനപഞ്ഞായ ചേവ സതിയാ ച യുത്തോ. **പോരാണേതി** ന അധുനുപ്പത്തികേ. **അഗ്ഗഞ്ഞേതി** "അഗ്ഗോ"തി ജാനിതബ്ബേ. **അരിയവംസേ ഠിതോതി** അരിയാനം വംസേ പതിട്ഠിതോ. അരിയവംസോതി ച യഥാ ഹി ഖത്തിയവംസോ ബ്രാഹ്മണവംസോ വേസ്സവംസോ സുദ്ദവംസോ സമണവംസോ കുലവംസോ രാജവംസോ, ഏവം അയമ്പി അട്ഠമോ അരിയവംസോ അരിയതന്തി അരിയപവേണീ നാമ ഹോതി. സോ ഖോ പനായം അരിയവംസോ ഇമേസം വംസാനം മൂലഗന്ധാദീനം കാളാനുസാരിഗന്ധാദയോ വിയ അഗ്ഗമക്ഖായതി. കേ പന തേ അരിയാ യേസം ഏസോ വംസോതി? അരിയാ വുച്ചന്തി ബുദ്ധാ ച

പച്ചേകബുദ്ധാ ച തഥാഗതസാവകാ ച, ഏതേസം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ. ഇതോ പുബ്ബേ ഹി സതസഹസ്സകപ്പാദികാനം ചതുന്നം അസങ്ഖ്യേയ്യാനം മത്ഥകേ തണ്ഹങ്കരോ മേങ്കരോ സരണങ്കരോ ദീപങ്കരോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേ അരിയാ, തേസം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ. തേസം ബുദ്ധാനം പരിനിബ്ബാനതോ അപരഭാഗേ ഏകം അസങ്ഖ്യേയ്യം അതിക്കമിത്വാ കോണ്ഡഞ്ഞോ നാമ ബുദ്ധോ ഉപ്പന്നോ...പേ॰... ഇമസ്മിം കപ്പേ കകുസന്ധോ കോണാഗമനോ കസ്സപോ അമ്ഹാകം ഭഗവാ ഗോതമോതി ചത്താരോ ബുദ്ധാ ഉപ്പന്നാ, തേസം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ. അപി ച അതീതാനാഗതപച്ചുപ്പന്നാനം സബ്ബബുദ്ധപച്ചേകബുദ്ധസാവകാനം അരിയാനം വംസോതി അരിയവംസോ, തസ്മിം അരിയവംസേ പതിട്ഠിതോ.

ഇതരീതരേന പിണ്ഡപാതേനാതി യേന കേനചി പിണ്ഡപാതേന. **സേനാസനാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ. **ആയതനേസൂ**തി ചക്ഖാദീസു ആയതനേസു.

യതോതി സഞ്ഞതോ. **യത്തോ**തി യത്തവാ. **പടിയത്തോ**തി അതിവിയ യത്തവാ. **ഗുത്തോ**തി രക്ഖിതോ. **ഗോപിതോ**തി മഞ്ജൂസായ വിയ പട്ഠപിതോ. **രക്ഖിതോ**തി പടിസാമിതോ. **സംവുതോ**തി ദ്വാരസംവരണേന പിഹിതോ. **ഖുംസിതോ**തി ഗരഹിതോ. **വമ്ഭിതോ**തി അപസാദിതോ. **ഘട്ടിതോ**തി ഘട്ടനമാപാദിതോ. **ഗരഹിതോ**തി അവമഞ്ഞിതോ. **ഉപവദിതോ**തി അക്കോസിതോ.

ഫരുസേനാതി മമ്മച്ഛേദനവചനേന. **കക്ഖളേനാ**തി ദാരുണേന. **നപ്പടിവജ്ജാ**തി പടിപ്ഫരിത്വാ ന കഥേയ്യ.

൨൦൭. **ഝാനാനുയുത്തോ**തി അനുപ്പന്നുപ്പാദനേന ഉപ്പന്നസേവനേന ച ഝാനേന അനുയുത്തോ. **ഉപേക്ഖമാരബ്ഭ സമാഹിതത്തോ**തി ചതുത്ഥജ്ഝാനുപേക്ഖം ഉപ്പാദേത്വാ സമാഹിതചിത്തോ. **തക്കാസയം കുക്കുച്ചഞ്ചുപച്ഛിന്ദേ**തി കാമവിതക്കാദിവിതക്കഞ്ച കാമസഞ്ഞാദികം വിതക്കസ്സ ആസയഞ്ച ഹത്ഥകുക്കുച്ചാദികുക്കുച്ചഞ്ച ഉപച്ഛിന്ദേയ്യ.

അനുപ്പന്നസ്സ വാ പഠമസ്സ ഝാനസ്സ ഉപ്പാദായാതി തസ്മിം അത്തഭാവേ അനുപ്പന്നസ്സ വാ ഉപ്പജ്ജിത്വാ പരിഹീനസ്സ വാ പഠമജ്ഝാനസ്സ ഉപ്പാദനത്ഥം അത്തനോ സന്താനേ പടിലാഭത്ഥം. **ഉപ്പന്നം വാ പഠമം ഝാനം ആസേവതീ**തിആദീസു ഏത്ഥ ആദരേന സേവതി പഗുണം കരോതി **ഭാവേതി** വഡ്ഢേതി **ബഹുലീകരോതി** പുനപ്പുനം കരോതി.

ഉപേക്ഖാതി ചതുത്ഥജ്ഝാനേ ഉപ്പന്നാ തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖാ. **ഉപേക്ഖാ**തി സഭാവപദം. **ഉപേക്ഖനാ**തി ഉപപത്തിതോ ഇക്ഖനാകാരോ. **അജ്ഝുപേക്ഖനാ**തി അധികാ ഹുത്വാ ഇക്ഖനാ. **ചിത്തസമതാ**തി ചിത്തസ്സ സമതാ ചിത്തസ്സ ഊനാതിരിത്തതം വജ്ജേത്വാ സമഭാവോ. **ചിത്തപ്പസ്സദ്ധതാ**തി ചിത്തസ്സ അപ്പഗബ്ഭതാ, അഥദ്ധഭാവോതി അത്ഥോ. **മജ്ഝത്തതാ ചിത്തസ്സാ**തി ന സത്തസ്സ ന പോസസ്സ, ചിത്തസ്സ മജ്ഝത്തഭാവോതി അത്ഥോ. **ചതുത്ഥേ ഝാനേ ഉപേക്ഖം ആരബ്ഭാ**തി ചതുത്ഥസ്മിം ഝാനസ്മിം ഉപ്പന്നം തത്രമജ്ഝത്തുപേക്ഖം പടിച്ച. **ഏകഗ്ഗചിത്തോ**തി ഏകാരമ്മണേ

പവത്തചിത്തോ. **അവിക്ഖിത്തചിത്തോ**തി ഉദ്ധച്ചവിരഹിതോ ന വിക്ഖിത്തചിത്തോ.

നവ വിതക്കാ വുത്തനയാ ഏവ. **കാമവിതക്കാനം കാമസഞ്ഞാസയോ**തി കാമവിതക്കം വിതക്കേന്തസ്സ ഉപ്പന്നാ കാമസഞ്ഞാ തേസം വിതക്കാനം ആസയോ വസനോകാസോതി കാമസഞ്ഞാസയോ. **ബ്യാപാദവിതക്കാ**ദീസുപി ഏസേവ നയോ.

൨൦൭. **ചുദിതോ വചീഭി സതിമാഭിനന്ദേ**തി ഉപജ്ഝായാദീഹി വാചാഹി ചോദിതോ സമാനോ സതിമാ ഹുത്വാ തം ചോദനം അഭിനന്ദേയ്യ. **വാചം പമുഞ്ചേ കുസല**ന്തി ഞാണസമുട്ഠിതം വാചം പമുഞ്ചേയ്യ. **നാതിവേല**ന്തി അതിവേലം പന വാചം കാലവേലഞ്ച സീലവേലഞ്ച അതിക്കന്തം നപ്പമുഞ്ചേയ്യ. **ജനവാദധമ്മായാ**തി ജനപരിവാദകഥായ. **ന ചേതയേയ്യാ**തി ചേതനം ന ഉപ്പാദേയ്യ.

ഇദം തേ അപ്പത്തന്തി ഇദം തവ ന പത്തം. **അസാരുപ്പ**ന്തി തവ പയോഗം അസാരുപ്പം. **അസീലട്ഠ**ന്തി തവ പയോഗം ന സീലേ പതിട്ഠന്തി അസീലട്ഠം, സീലേ ഠിതസ്സ പയോഗം ന ഹോതീതി വുത്തം ഹോതി. കേചി "അസിലിട്ഠ"ന്തി പഠന്തി, അമട്ഠവചനന്തി അത്ഥം വണ്ണയന്തി.

നിധീനന്തി തത്ഥ തത്ഥ നിദഹിത്വാ ഠപിതാനം ഹിരഞ്ഞസുവണ്ണാദിപൂരാനം നിധികുമ്ഭീനം. **പവത്താര**ന്തി കിച്ഛജീവികേ ദുഗ്ഗതമനുസ്സേ അനുകമ്പം കത്വാ "ഏഹി സുഖേന തേ ജീവനുപായം ദസ്സേസ്സാമീ"തി നിധിട്ഠാനം നേത്വാ ഹത്ഥം പസാരേത്വാ "ഇമം ഗഹേത്വാ സുഖം ജീവാ"തി ആചിക്ഖിതാരം വിയ. **വജ്ജദസ്സിന**ന്തി ദ്വേ വജ്ജദസ്സിനോ "ഇമിനാ നം അസാരുപ്പേന വാ ഖലിതേന വാ സങ്ഘമജ്ഝേ നിഗ്ഗണ്ഹിസ്സാമീ"തി രന്ധഗവേസകോ ച അഞ്ഞാതം ഞാപനത്ഥായ ഞാതം അനുഗ്ഗണ്ഹത്ഥായ സീലാദിനാ ചസ്സ വുദ്ധികാമതായ തം തം വജ്ജം ഓലോകനേന ഉല്ലപനസഭാവസണ്ഠിതോ ച. അയം ഇധ അധിപ്പേതോ. യഥാ ഹി ദുഗ്ഗതമനുസ്സോ "ഇമം ഗണ്ഹാഹീ"തി തജ്ജേത്വാ പോട്ഠേത്വാപി നിധിം ദസ്സേന്തേ കോപം ന കരോതി, പമുദിതോവ ഹോതി, ഏവമേവ ഏവരൂപേ പുഗ്ഗലേ അസാരുപ്പം വാ ഖലിതം വാ ദിസ്വാ ആചിക്ഖന്തേ കോപോ ന കാതബ്ബോ, തുട്ഠേനേവ ഭവിതബ്ബം. "ഭന്തേ മഹന്തം വോ കതം കമ്മം, മയ്ഹം ആചരിയുപജ്ഝായട്ഠാനേ ഠത്വാ ഓവദന്തേഹി പുനപി മം വദേയ്യാഥാ"തി പവാരേതബ്ബമേവ. **നിഗ്ഗയ്ഹവാദി**ന്തി ഏകച്ചോ ഹി സദ്ധിവിഹാരികാദീനം അസാരുപ്പം വാ ഖലിതം വാ ദിസ്വാ "അയം മേ മുഖോദകദാനാദീഹി സക്കച്ചം ഉപട്ഠഹതി, സചേ നം വക്ഖാമി, ന മം ഉപട്ഠഹിസ്സതി, ഏവം മമ പരിഹാനി ഭവിസ്സതീ"തി വത്തും അവിസഹന്തോ ന നിഗ്ഗയ്ഹവാദീ നാമ ഹോതി, സോ ഇമസ്മിം സാസനേ കചവരം ആകിരതി. യോ പന തഥാരൂപം വജ്ജം ദിസ്വാ വജ്ജാനുരൂപം തജ്ജേത്വാ പണാമേന്തോ ദണ്ഡകമ്മം കരോന്തോ വിഹാരാ നീഹരന്തോ സിക്ഖാപേതി, അയം നിഗ്ഗയ്ഹവാദീ നാമ സേയ്യഥാപി സമ്മാസമ്ബുദ്ധോ. വുത്തഞ്ഹേതം - "നിഗ്ഗയ്ഹ നിഗ്ഗയ്ഹാഹം, ആനന്ദ, വക്ഖാമി, പവയ്ഹ പവയ്ഹാഹം, ആനന്ദ, വക്ഖാമി, യോ സാരോ സോ ഠസ്സതീ"തി (മ॰ നി॰ ൩.൧൯൬). **മേധാവി**ന്തി ധമ്മോജപഞ്ഞായ സമന്നാഗതം. **താദിസ**ന്തി ഏവരൂപം പണ്ഡിതം ഭജേയ്യ പയിരുപാസേയ്യ. താദിസഞ്ഹി ആചരിയം ഭജമാനസ്സ അന്തേവാസികസ്സ സേയ്യോവ ഹോതി, ന പാപിയോ, വുഡ്ഢിയേവ ഹോതി, നോ പരിഹാനീതി.

ഓവദേയ്യാതി ഉപ്പന്നേ വത്ഥുസ്മിം വദന്തോ ഓവദതി നാമ, അനുപ്പന്നേ "അയസോപി തേ സിയാ"തിആദിവസേന അനാഗതം ദസ്സേന്തോ അനുസാസതി നാമ. സമ്മുഖാ വദന്തോപി ഓവദതി നാമ, പരമ്മുഖാ ദൂതം വാ സാസനം വാ പേസേന്തോ അനുസാസതി നാമ. സകിം വദന്തോപി ഓവദതി നാമ, പുനപ്പുനം വദന്തോ അനുസാസതി നാമ. ഓവദന്തോ ഏവ വാ അനുസാസതി നാമാതി ഏവം ഓവദേയ്യ അനുസാസേയ്യ. **അസബ്ഭാ**തി അകുസലധമ്മാ നിവാരേയ്യ, കുസലധമ്മേ പതിട്ഠപേയ്യാതി അത്ഥോ. **സതഞ്ഹി സോ പിയോ ഹോതീ**തി സോ ഏവരൂപോ പുഗ്ഗലോ ബുദ്ധാദീനം സപ്പുരിസാനം പിയോ ഹോതി. യേ പന അദിട്ഠധമ്മാ അവിതിണ്ണപരലോകാ ആമിസചക്ഖുകാ ജീവികത്ഥായ പബ്ബജിതാ, തേസം അസതം സോ ഓവാദകോ അനുസാസകോ "ന ത്വം അമ്ഹാകം ഉപജ്ഝായോ, ന ആചരിയോ, കസ്മാ അമ്ഹാകം ഓവദസീ"തി ഏവം മുഖസത്തീഹി വിജ്ഝന്താനം അപ്പിയോ ഹോതീതി.

ഏകകമ്മന്തി അപലോകനകമ്മാദികം ഏകകമ്മം. **ഏകുദ്ദേസോ**തി നിദാനുദ്ദേസാദികോ ഏകുദ്ദേസോ. **സമസിക്ഖതാ**തി സമാനസിക്ഖതാ. **ആഹതചിത്തത**ന്തി കോധേന പഹതചിത്തഭാവം. **ഖിലജാതത**ന്തി ഥദ്ധഭാവം. **പഞ്ചപി ചേതോഖിലേ**തി ബുദ്ധധമ്മസങ്ഘസിക്ഖാസബ്രഹ്മചാരീസു പഞ്ചസുപി ചിത്തസ്സ ഥദ്ധഭാവേ.

ഞാണസമുട്ഠിതം വാചന്തി ഞാണസമ്പയുത്തചിത്തേന ഉപ്പാദിതം വാക്യം. **മുഞ്ചേയ്യാ**തി വിസ്സജ്ജേയ്യ. **അത്ഥൂപസംഹിത**ന്തി അത്ഥസഹിതം കാരണസഹിതം. **ധമ്മൂപസംഹിത**ന്തി ധമ്മേന യുത്തം. **കാലാതിക്കന്തം വാചം ന ഭാസേയ്യാ**തി കാലാതീതം വാചം ന കഥേയ്യ തസ്സ കാലസ്സ അതിക്കന്തത്താ. **വേലാതിക്കന്ത**ന്തി മരിയാദാതീതം വചനം ന ഭണേയ്യ വചനമരിയാദസ്സ അതിക്കന്തത്താ. ഉഭയവസേന കാലവേലാ.

യോ വേ കാലേ അസമ്പത്തേതി അത്തനോ വചനകാലേ അസമ്പത്തേ. **അതിവേല**ന്തി വേലാതിക്കന്തം കത്വാ അതിരേകപ്പമാണം ഭാസതി. **നിഹതോ സേതീ**തി നിഗ്ഘാതിതോ സയതി. **കോകിലായേവ അത്രജോ**തി കാകിയാ പടിജഗ്ഗിതോ കോകിലായ അബ്ഭന്തരേ ജാതോ കോകിലപോതകോ വിയ.

൨൦൯. **അഥാപര**ന്തി അഥ ഇദാനി ഇതോ പരമ്പി. **പഞ്ച രജാനീ**തി രൂപരാഗാദീനി പഞ്ച രജാനി. **യേസം സതീമാ വിനയായ സിക്ഖേ**തി യേസം ഉപട്ഠിതസ്സതി ഹുത്വാവ വിനയനത്ഥം തിസ്സോ സിക്ഖാ സിക്ഖേയ്യ. ഏവം സിക്ഖന്തോ ഹി **രൂപേസു...പേ... ഫസ്സേസു സഹേഥ രാഗം,** ന അഞ്ഞേതി.

രൂപരജോതി രൂപാരമ്മണം പടിച്ച ഉപ്പന്നോ രാഗാദിരജോ. **സദ്ദരജാദീസുപി** ഏസേവ നയോ.

൨൧൦. തതോ സോ തേസം വിനയായ സിക്ഖന്തോ അനുക്കമേന - **ഏതേസു ധമ്മേസൂ**തി ഗാഥാ. തത്ഥ **ഏതേസൂ**തി രൂപാദീസു. **കാലേന സോ സമ്മാ ധമ്മം പരിവീമംസമാനോ**തി സോ ഭിക്ഖു യ്വായം "ഉദ്ധതേ ചിത്തേ സമഥസ്സ കാലോ"തിആദിനാ (സം॰ നി॰ ൫.൨൩൪) നയേന കാലോ വുത്തോ, തേന കാലേന സബ്ബം സങ്ഖതധമ്മം അനിച്ചാദിനയേന പരിവീമംസമാനോ. **ഏകോദിഭൂതോ വിഹനേ തമം സോ**തി സോ ഏകഗ്ഗചിത്തോ സബ്ബം മോഹാദിതമം വിഹനേയ്യ, നത്ഥി ഏത്ഥ സംസയോ.

ഉദ്ധതേ ചിത്തേതി വീരിയിന്ദ്രിയവസേന ചിത്തേ അവൂപസന്തേ. ബലവവീരിയഞ്ഹി മന്ദസമാധിം വീരിയസ്സ ഉദ്ധച്ചപക്ഖത്താ ഉദ്ധച്ചം അഭിഭവതി. ഏവം ഉദ്ധതേ ചിത്തേ. **സമഥസ്സ കാലോ**തി സമാധിസ്സ ഭാവനായ കാലോ. **സമാഹിതേ ചിത്തേ**തി ഉപചാരപ്പനാഹി ചിത്തേ സമാഹിതേ. ബലവസമാധി ഹി മന്ദവീരിയം സമാധിസ്സ കോസജ്ജപക്ഖത്താ കോസജ്ജം അഭിഭവതി. സമാധി വീരിയേന സഞ്ഞോജിതോ കോസജ്ജേ പതിതും ന ലഭതി. വീരിയം സമാധിനാ സഞ്ഞോജിതം ഉദ്ധച്ചേ പതിതും ന ലഭതി . തസ്മാ തദുഭയം സമം കാതബ്ബം. ഉഭയസമതായ ഹി അപ്പനാ ഹോതി. **വിപസ്സനായ കാലോ**തി ഏവം സമാഹിതേ അനിച്ചാദിവസേന വിവിധായ പസ്സനായ കാലോ, സമാധികമ്മികസ്സ ബലവതീപി സദ്ധാ വട്ടതി. ഏവം സദ്ദഹന്തോ ഓകപ്പേന്തോ അപ്പനം പാപുണാതി. സമാധിപഞ്ഞാസു പന സമാധികമ്മികസ്സ ബലവതീ ഏകഗ്ഗതാ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ അപ്പനം പാപുണാതി. വിപസ്സനാകമ്മികസ്സ പന പഞ്ഞാ ബലവതീ വട്ടതി. ഏവഞ്ഹി സോ ലക്ഖണപ്പടിവേധം പാപുണാതി. ഉഭിന്നം പന സമത്തേപി അപ്പനാ ഹോതി ഏവ.

കാലേ പഗ്ഗണ്ഹതി ചിത്തന്തി യസ്മിം സമയേ അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ലീനം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ ധമ്മവിചയവീരിയപീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തം ചിത്തം പഗ്ഗണ്ഹാതി. **നിഗ്ഗണ്ഹതീ**തി യസ്മിം സമയേ അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധതം ചിത്തം ഹോതി, തസ്മിം സമയേ പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന തം ചിത്തം നിഗ്ഗണ്ഹാതി. **സമ്പഹംസതി കാലേനാ**തി യസ്മിം സമയേ ചിത്തം പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ വാ ഉപസമസുഖാനം വിഗമേന വാ നിരസ്സാദം ഹോതി , തസ്മിം സമയേ അട്ഠസംവേഗവത്ഥുപച്ചവേക്ഖണേന സംവേജേതി. അട്ഠ സംവേഗവത്ഥൂനി നാമ - ജാതിജരാബ്യാധിമരണാനി ചത്താരി, അപായദുക്ഖം പഞ്ചമം, അതീതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം അനാഗതേ വട്ടമൂലകം ദുക്ഖം, പച്ചുപ്പന്നേ ആഹാരപരിയേട്ഠിമൂലകം ദുക്ഖന്തി. രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേനാസ്സ പസാദം ജനേതി. അയം വുച്ചതി ''സമ്പഹംസതി കാലേനാ''തി. **കാലേ ചിത്തം സമാദഹേ**തി യസ്മിം സമയേ സദ്ധാപഞ്ഞാനം സമാധിവീരിയാനഞ്ച സമഭാവോ, തസ്മിം കാലേ ചിത്തം സമാദഹേയ്യ.

അജ്ഝുപേക്ഖതി കാലേനാതി യസ്മിം സമയേ സമ്മാ പടിപത്തിം ആഗമ്മ അലീനം അനുദ്ധതം അനിരസ്സാദം ആരമ്മണേ സമപ്പവത്തം സമഥവീഥിപടിപന്നം ചിത്തം ഹോതി, തദാസ്സ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ന ബ്യാപാരം ആപജ്ജതി സാരഥി വിയ സമപ്പവത്തേസു അസ്സേസു. അയം വുച്ചതി ''അജ്ഝുപേക്ഖതി കാലേനാ''തി. **സോ യോഗീ കാലകോവിദോ**തി ഏസോ വുത്തപ്പകാരോ കമ്മട്ഠാനയോഗേ നിയുത്തോ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനസമാദഹനഅജ്ഝുപേക്ഖനകാലേസു ഛേകോ ബ്യത്തോ. **കിമ്ഹി കാലമ്ഹീ**തിആദിനാ പഗ്ഗഹാദികാലം പുച്ഛതി.

ഇദാനി പഗ്ഗഹാദികാലം വിസ്സജ്ജേന്തോ **"ലീനേ ചിത്തമ്ഹീ"**തിആദിമാഹ. അതിസിഥിലവീരിയതാദീഹി ചിത്തേ ലീനഭാവം ഗതേ ധമ്മവിചയവീരിയപീതിസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന പഗ്ഗഹോ. **ഉദ്ധതസ്മിം വിനിഗ്ഗഹോ**തി അച്ചാരദ്ധവീരിയതാദീഹി ഉദ്ധതേ ചിത്തേ

പസ്സദ്ധിസമാധിഉപേക്ഖാസമ്ബോജ്ഝങ്ഗസമുട്ഠാപനേന നിഗ്ഗഹോ. **നിരസ്സാദഗതം ചിത്തം, സമ്പഹംസേയ്യ താവദേതി** പഞ്ഞാപയോഗമന്ദതായ വാ ഉപസമസുഖാനം വിഗമേന വാ അസ്സാദവിരഹിതം ഗതം അട്ഠസംവേഗവത്ഥുപച്ചവേക്ഖണേന വാ രതനത്തയഗുണാനുസ്സരണേന വാ തസ്മിം ഖണേ ചിത്തം സമ്പഹംസേയ്യ.

സമ്പഹട്ഠം യദാ ചിത്തന്തി യസ്മിം കാലേ വുത്തനയേനേവ സമ്പഹംസിതം ചിത്തം ഹോതി. **അലീനം ഭവതി നുദ്ധത**ന്തി വീരിയസമാധീഹി സഞ്ഞോജിതത്താ ലീനുദ്ധച്ചവിരഹിതഞ്ച ഹോതി. **സമഥനിമിത്തസ്സാ**തി സമഥോ ച നിമിത്തഞ്ച സമഥനിമിത്തം, തസ്സ സമഥനിമിത്തസ്സ. **സോ കാലോ**തി യോ സോ ലീനുദ്ധച്ചവിരഹിതകാലോ വുത്തോ, സോ കാലോ. **അജ്ഝത്തം രമയേ മനോ**തി ഝാനസമ്പയുത്തം ചിത്തം കസിണാദിഗോചരജ്ഝത്തേ തോസേയ്യ അഭിരമാപേയ്യ.

ഏതേന മേവുപായേനാതി ഏതേന വുത്തഉപായേന ഏവ. **മ**-കാരോ പദസന്ധിവസേന വുത്തോ. **അജ്ഝുപേക്ഖേയ്യ താവദേ**തി യദാ ഉപചാരപ്പനാഹി തം ചിത്തം സമാഹിതം, തദാ "സമാഹിതം ചിത്ത"ന്തി ജാനിത്വാ പഗ്ഗഹനിഗ്ഗഹസമ്പഹംസനേസു ബ്യാപാരം അകത്വാ തസ്മിം ഖണേ അജ്ഝുപേക്ഖനമേവ കരേയ്യ.

ഇദാനി "കിമ്ഹി കാലമ്ഹി പഗ്ഗാഹോ"തി പുട്ഠഗാഥം നിഗമേന്തോ **"ഏവം കാലവിദൂ ധീരോ"**തിആദിമാഹ. **കാലേന കാലം ചിത്തസ്സ, നിമിത്തമുപലക്ഖയേ**തി കാലാനുകാലം സമാധിസമ്പയുത്തചിത്തസ്സ ആരമ്മണം സല്ലക്ഖേയ്യ, ഉപപരിക്ഖേയ്യാതി അത്ഥോ. സേസം സബ്ബത്ഥ പാകടമേവ. ഏവം അരഹത്തനികൂടേന ദേസനം നിട്ഠാപേസീതി.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികായ മഹാനിദ്ദേസട്ഠകഥായ

സാരിപുത്തസുത്തനിദ്ദേസവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

അട്ഠകവഗ്ഗവണ്ണനാ നിട്ഠിതാ.

സദ്ധമ്മപ്പജ്ജോതികാ നാമ മഹാനിദ്ദേസ-അട്ഠകഥാ നിട്ഠിതാ.